ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ
1
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI
1 JANVIER
1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3309 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԱՍՏԱԿ ՄԸ՝ ՏԵՍՆԵԼԻ ԵՒ ՇՕՇԱՓԵԼԻ

Տարագրութեան չարն ու բարին պարզած ատեն, յաճախ մեր ուշադրութենէն կը վրիպի լուսաւոր իրականութիւն մը:

Ոչ միայն փորձութեան, այլեւ փորձառութեան դպրոց մը դարձաւ վերջին արտագաղթը:

Նետուած ըլլալով բոլորովին անծանօթ ցամաքներու վրայ, միշտ ենթակայ՝ մշտնջենական չարժման եւ հոլովման, մեր արմատախիլ բազմութիւնները եփեցան, մարզուեցան բազմազան աշխատանքներու եւ գիտելիքներու մէջ: Եւ ստացան գործնական վարժութիւններ, արհեստագիտական ծանօթութիւններ, նոյնիսկ մասնագիտութիւններ, որոնց մասին տարրական գաղափար անգամ չունէին, երէկ:

Նախ՝ հազարաւորներ դարձան աւելի կիրթ եւ ճկուն, արագաշարժ եւ արթուն:

Օժտուած՝ բնական ուշիմութեամբ մը, միշտ չարքաշ եւ աշխատունակ, վարժուած՝ քարէն հաց հանելու, անոնք եւրոպական նացան բառին լաւագոյն իմաստով: Մեքենաբար, տարերային թափով եւ գանձուածօրէն ստացան գիտելիքներ, որոնց համար յիսուն տարին պիտի չբաւէր Թուրքիոյ կամ Կովկասի մէջ:

Այսօր, տասնըհինգ տարի վերջը, կրնա՞ք ցուցնել արհեստագիտական ասպարէզ մը, ուր անճրկած ըլլայ հայ տարագիրը, երիտասարդ կամ տարէց, այր թէ կին:

Կրնա՞ք համրել թիւը հայ մեքենագէտներուն, ելեկտրագէտներուն, չարժավարներուն, հեծանուորդներուն (նոյնիսկ աղջիկներ եւ կիներ), մեքենագիր-սղագիրներուն, ճարտարագէտներուն, ճարտարապետներուն եւն.:

Իսկ այն հազարաւորնե՞րը որ տոկուն աշխատանքով մը կոփուեցան վիթխարի գործարաններու եւ արհեստանոցներու մէջ, տարրական գիտելիքներէն հասնելով մինչեւ մասնագիտական արհեստներ, թափանցելով ամէնէն բարդ մեքենաներու գաղտնիքներուն, ստանալով փորձառութիւն՝ ի հարկին ամբողջ արհեստանոց մը վարելու:

Երկաթի գործարաններ կան ուր հայ բանուորներ են որ կը վարեն ամէնէն մասնագիտական եւ նուրբ աշխատանքները,— այնքան վարժ որքան եթէ լուծք մը եզ վարէին:

Եւ կան հաստատութիւններ, հողագործականէն մինչեւ զինուորականն ու օդանաւայինը, ուր հայ մեքենագէտը կամ ճարտարագէտը յաճախ աւելի վստահութիւն կը վայելեն իրենց ընդունակութեամբ եւ վարժութեամբ:

Դեռ չենք յիշեր անոնք որ զարգացան գետնին տակը, մինչեւ 6 — 800 մեթր խորութեամբ հանքերու մէջ:

Իսկ այն սովորական արհեստները որոնց մէջ երէկ ալ անուն հաներ էինք, կատարելութեան հասան բնին պանդխտութեան ընթացքին:

Այսօրուան սափրիչը, կօշկակարը, դերձակը եւ ուրիշ բազմաթիւ արհեստաւորներ կը խնդան իրենց երէկուան գիտցածին վրայ, եւ ասպարէզ կը կարդան ամէնէն «եւրոպական» կամ արդիական մասնագէտներուն:

Չենք ուզեր խճողել նիւթը, խօսելով բարձր գիտութեանց եւ ազատ ասպարէզներու մասին, ուր նոյնպէս ծաղկեցան եւ այսօր ճակատաբաց կը գործեն բազմաթիւ տարագիրներ:

Ի՞նչ խօսք որ ասպարէզը, միջավայրը, ազատութիւնը եւ խաղաղութիւնը գործեցին այս հրաշքը:

Ի բնէօժտուած, սակայն զրկուած էինք այս տարրական պայմաններէն մեր ապրած միջավայրին մէջ: Եւ պէտք էր որ այս դժբախտութիւնն ալ պատահէր,— նորագոյն եւ զանգուածային արտագաղթը, որպէսզի մեր յատկութիւնները զարգացնելու հնարաւորութիւն գտնէինք...

Այս ալ՝ չարիքին բարիքը, աննախընթաց եւ խիստ տաժանելի պայմաններու մէջ:

Պահ՛ը մէկդի դնելով «սանթիմանթալիզմ»ը, արդա՛ր է որ հպարտութեամբ արձանագրենք այս իրականութիւնը, իբրեւ շօշափելի փաստ:

Արդէն ունինք «որակեալ»ներու բազմութիւն մը՝ վաղուան համար: Պատրաստ, քաջավարժ եւ պիտանի ուժեր, որոնք անմիջապէս չքնաղ աշխատանքի կրնան լծուիլ, ո՛ւր որ ալ երթան:

Եւ անոնք որ Հայաստան գացին, միասին տանելով իրենց 10–15 տարուան գիտելիքները, գործիքներն ու մեքենաները, անոնք արդէն դարձան իրական օրհնութիւն՝ հայրենիքին համար:

Բոլորին մաղթանքը այն է որ միւսներն ալ կարենային երթալ անոնց ետեւէն, իբրեւ կազմ եւ պատրաստ հարստութիւն:

Արհեստագիտական զարգացման հետ զուգընթաց, ճաշակներն ու բարոյութիւններն ալ բարեշրջուեցան զգալապէս, եւ թեւերուն հետ միտքերն ալ բացուեցան, աւելի պայծառօրէն դատելու համար «աշխարհի բաները»:

Միշտ այլասերումն ալ աւերներ ցանեց աւելի սրընթաց եւ աւելի համատարած:

Եւ սակայն, չշփոթենք մէկը միւսին հետ: Ինչ որ արձանագրեցինք, անժխտելի նուաճում մը կը ներկայացնէ:

Երբ անդադար կը խօսինք տխուր պատկերներու մասին, արդարութիւնը կը պահանջէ արձանագրել նաեւ կազդուրիչ իրողութիւնները, որպէսզի կարենանք ճշդօրէն դատել չահն ու վնասը:

Այս ժողովուրդը միշտ գիտցաւ կենսուրախ ժպիտ մը խառնել իր վիշտին: Գիտցաւ «թէ՛ լալ եւ թէ՛ քալել»:

Եւ քալած ատեն, միշտ ալ բան մը չահեցաւ: Կրցաւ արժեցնել իր թաքուն ուժերը եւ ճակատաբաց նայիլ աշխարհին:

Այնպէս որ, երբ լաւագոյն օրեր հասնին, ի վիճակի է տասը տարիէն գլուխ հանելու քսան տարուան գործեր:

Միայն թէ հասնէին, շո՛ւտ հասնէին այդ օրերը...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՊԱՐԵՂԷՆԻ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ ՆՈՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ՄԸ

Ոստիկանութիւնը դուրս հանած էր բանուորները

Չորեքշաբթի օր կառավարութիւնը վճռապէս գործի ձեռնարկեց, լուծելու համար նպարեղէնի բանուորներուն վէճը: Նախ հրամայեց ոստիկանութեան պարպել այն հաստատութիւնները որ գրաւուած էին բանթողներուն կողմէ: Առաջին անգամ էր որ այսքան լայն գործողութիւն մը կը կատարուէր Փարիզի չրջանին մէջ: Մօտ քսան վաճառատուններու, գործարաններու եւ մթերանոցներու պարպումը տեղի ունեցաւ առանց դէպքի: Շատ մը պարագաներու մէջ բանուորները իրենք դուրս ելան կատարեալ բարեկարգութեամբ, երբ ազդանշանը տրուեցաւ, իսկ ուրիշ տեղեր շէնքերը պարպուած էին արդէն, երբ ոստիկանութիւնը հասաւ:

Կառավարութիւնը հարկադրուած էր այս միջոցին դիմել, որովհետեւ երեքշաբթի օրուան գործադուլէն վերջ, բանուորները երկու երրորդի մեծամասնութեամբ մերժելով իրենց պատուիրակներուն ստորագրած համաձայնութիւնը, գրաւեր էին հաստատութիւնները: Սակայն վաճառորդները չմիացան գործադուլին եւ բոլոր մեծ նպարատուները բաց մնացին չորեքշաբթի օր: Կառավարութիւնը անհանդուրժելի գտնելով այս ընթացքը, որոշեց անմիջապէս գործի ձեռնարկել, ի հարկին բռնութեամբ արգիլելու համար գործադուլը: Վարչապետը իր գրասենեակին մէջ մնաց մինչեւ առտուան ժամը 4, մինչ Աշխատանքի Դաշնակցութեան պատասխանատու անդամներ կը բանակցէին գործադուլի վարիչներուն հետ: Թէ կառավարութիւնը եւ թէ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները այն տեսակէտն ունէին թէ երբ իրաւարարական վճիռները անհաճոյ համարելով մերժուին եւ բանուորները գործադուլ հաչակեն իրենց կեցած տեղը, այն ատեն խորհրդարանին քուէարկած պարտաւորիչ իրաւարարութիւնը արժէք չունենար:

Հետեւաբար, ներքին նախարարը չորեքշաբթի առտու ազդարարեց բանթողներուն թէ բանի դուրս պիտի հանուին, եթէ չպարպեն իրենց գրաւած հաստատութիւնները: Այս գործողութիւնը գլուխ հանուեցաւ յաջողութեամբ, ինչպէս ըսինք:

Մինչ ոստիկանութիւնը զբաղած էր պարպումով, անդին վարչապետը ունկնդրութեան կ՚ընդունէր նպարեղէնի եւ ուտեստի աէնտիքաներուն պատուիրակութիւնը, առաջնորդութեամբ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին՝ Պ. Լէօն Ժուհոյի: Յետոյ տեղի ունեցաւ խորհրդակցութիւն մը գործատէրերու եւ բանուորներու ներկայացուցիչներուն միջեւ, աշխատանքի նախարարութեան մէջ, եւ հաւաքական պայմանագիր մը ստորագրուեցաւ իրիկուան դէմ: Եւ աշխատանքը վերսկսաւ երէկ: Ուրիշ խորհրդակցութիւններ ալ տեղի ունեցան, վարչապետին նախագահութեամբ, հարթելու համար կարգ մը դժուարութիւններ՝ շաբաթական 40 ժամ աշխատանքի գործադրութեան մասին:

*** Փարիզեան չրջանէն 30,000 մետաղագործական բանուորներ երեք միթինկներ գումարելով, նոյնիմաստ բանաձեւեր քուէարկեցին, որով 15 առ հարիւր յաւելում կը պահանջեն 1937 յունուար 1էն սկսեալ: Կառավարութիւնը կը քննէ խնդիրը:

*** Մասնաճառի աշկերտները որոշեցին գործադուլի չդիմել, բաւական սեպելով կառավարութեան տուած հաւաստիքները:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿՍՏԻՆ ՎՐԱՅ

Իտալիա եւ Գերմանիա չեն հաւատար Մոսկուայի անկեղծութեան

Ա. Միութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց՝ թէ համաձայն է արգիլելու կամաւորներու առաքումը, բայց իր կարգին կը դնէ չարք մը պայմաններ:

Գերմանական թերթերը առաջին առթիւ հեգնութեամբ արձանագրեցին խորհրդային իշխանութեան հաւանութիւնը: Եւ ահա իտալական թերթերն ալ չեն հաւատար Մոսկուայի անկեղծութեան: Կարեւոր թերթ մը, «Թրիպունա», կը գրէ Մոսկուայի պատասխանին առթիւ — «Համայնավարութիւնը, որ ընդունած է աւանդական դիւանագիտութեան մեթոտները, կը ծածկէ իր բուն ձգտումները, ապահով անցագիր մը ճարելու համար իր կործանարար քարոզութեան համար: Կը բաւէ կարդալ խորհրդային ծանուցագիրը, հասկնալու համար թէ այլեւս անհետացած է որեւէ տարբերութիւն Ռուսաստանի եւ համայնավարութեան գործերուն միջեւ»:

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ իտալական կառավարութիւնը աւելորդ կը գտնէ անգլեւֆրանսական ձեռնարկը, նկատի առնելով խորհրդային իշխանութեան երկդիմի դիրքը: Պաշտօնական չրջանակներու մէջ անկարելի կը գտնեն արգիլել կամաւորներու առաքումը:

Գերմանիա միշտ կը ձգձգէ իր պատասխանը, ժամանակ չահելու եւ աւելի զօրաւոր դիրք մը բռնելու համար: Գերմանական «Քէօնիկսպէրկ» մարտանաւուն հրամանատարը վերջնագիր մը ուղղեց Պասքեան կառավարութեան (Սպանիա), պահանջելով վերադարձնել «Փալոս» չոգենաւէն վար դրուած երկու սպանիացի ուղեւորներ եւ չոգենաւին բեռը: Եթէ գոհացում չտրուի, Պիլպաոյի չրջանային կառավարութիւնը պիտի կրէ բոլոր հետեւանքները: Այս վերջինը պատասխանեց թէ չոգենաւը խուզարկուած էր օրինական պայմաններու տակ, սպանիական ջուրերուն մէջ, իսկ բեռը կը բաղկանայ ռազմական նիւթերէ:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ» ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՕՐԵՐ ԿԸ ՄԱՂԹԷ ԻՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ:

ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Պէլվիլի մէջ գումարուած ժողովին առթիւ (28 դեկտ.), առժամեայ վարչութիւնը մեզի կը հաղորդէ հետեւեալ զեկոյցը.—

Ժողովը միաձայնութեամբ ընդունեց զինուորագրութեան սկզբունքը եւ ընտրեց 11 հոգիէ բաղկացած առժամեայ վարչութիւն մը, որուն պարտականութիւն յանձնեց՝ 1.— Ընդհանուր ժողով մը պատրաստել Փարիզի զինուորագրեալներուն համար: 2.— Տանիլ նախապատրաստական աշխատանք ստեղծելու համար ֆրանսահայ զինուորագրեալներու կեդրոնական մարմին մը:

Առժամեայ վարչութիւնը յաջորդ օրն իսկ գումարուելով ընտրեց իր դիւանը եւ որոշեց.—

1.— Պարտականութիւն եւ իրաւունք համարել միայն զինուորագրեալներով վճռել եւ վարել իր ճակատագիրը:

2.— Աշխատանքի լրիւ ծրագիր մը պատրաստել եւ ներդաշնակելու համար մեր գործունէութիւնը՝ Ա) յարաբերութեան մտնել Փարիզի չրջաններուն հետ, Բ) գաւառներու հետ:

3.— Լրացուցիչ տեղեկութիւններ ստանալ պատկան մարմիններէն:

4.— Զեկոյց տալ մեր աշխատանքներու մասին հրապարակաւ եւ մամուլի միջոցաւ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Սէն Շամոնի Հայ Երիտ. Միութենէն	200.—
Մարսէյլէն՝ խնջոյքի մը առթիւ (Տեր Ցառայ, 26 սեպտեմբեր)	110.—
Տիկին Հ. Տէրտէրեան, Իսի-լէ Մուլինօ (Աւետիսի ձեռքով)	20.—
Գումար՝	330.—
Օգոստոս 20ի գումարը	4276.—
Ընդհ. գումար՝	4606.—

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ

Ալեքսանտրէթի կացութեան մասին

Թրքական վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.

— Յետնեալ տուրքերը գանձելու պատրուակով Թուրք բնակչութեան վրայ գործադրուած ճնշումը կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ: Անոնց ստուգելու թէ գիւղացիները իրապէս պարտակա՞ն են կառավարութեան, հարկահաւաքները կը գրաւեն անոնցինչքերն ու կենդանիները և ծախու կը հանեն շուկայ: Անոնք որ կը համարձակին բողոքել կառավարութեան, չարչարանքի կ՚ենթարկուին պաշտօնեաներուն կողմէ: Այս անտանելի կացութեան հետեւանքով, ժողովուրդը քաղցի մատնուած է:

Ամէն օր կ՚աւելնայ թիւը անոնց որ կը ձերբակալուին ընտրութեանց մասնակցած չըլլալնուն համար: 40 հոգի ալ ամբաստանուած են իբրեւ հանրային կարգը խանգարող: Ներկայիս բուռն կերպով կը փնտռուին 50 ուրիշներ որ ամբաստանուած են նոյն յանցանքով: Ընտրութեանց չմասնակցողներուն դատավարութիւնը սկսած է առջի օր: Մինչեւ հիմա 6 հոգի մէկական ոսկի տուգանքի ենթարկուած են տեղական իշխանութեանց կողմէ: Այս վեց դատապարտեալները դատարանին առջեւ յայտարարած են թէ սիրով կ՚ընդունին այդ տուգանքը որ մինչ մը պիտի ըլլայ՝ աւելի բուռն կերպով շարունակելու համար իրենց ազգային դատը: Ճամբաներու վրայ շահատակութիւն ընող վինեալ հրոսախումբեր անդթօրէն կը կողոպտեն Թուրք ճամբորդները: Անոնց ներկայութեան պատճառաւ, Թուրք չարժավարները չեն կրնար գործադրել իրենց արհեստը

ՀԱՅԵՒԱՐԱԲ ՀՐՈՍԱԽՈՒՄԲ ՄԸ

Դեկտեմբեր 22ին, վեց Թուրք չարժավարներ Հալէպէն Իէքէնտէրուն կը վերադառնային իրենց կառքերու, երբ Հայերէ եւ Արաբներէ բաղկացած հրոսախումբ մը կը կտրէ ճամբան եւ կը հրամայէ կանգ առնել: Ինքնաշարժի մը լամթիքները կը կտրեն, ապակիները կը կոտրեն եւ չարժավարներու ունեցած ստակներուն 25 ոսկին կ՚առնեն: Հասկցուած է որ այս յարձակումը սարքուած է Իսքէնտէրունի Շէնայօն եղբայրներուն կողմէ, որոնք կ՚ըսեն թէ հանդիստ չպիտի թողուն Թուրք չարժավարները:

ԱՅՆԹԱՊ ԵՒ «ՀԱԹԱՅ»

Անթէպի (Այնթապ) ազատագրութեան տարեդարձը տօնուեցաւ Էնկիւրիի մէջ, յուզումնալից ցոյցերով: Անթէպցի երիտասարդ մը՝ խօսք, ըսաւ թէ երբեք չպիտի մոռնանք օգնութիւնը զոր Հաթայի (Սանճաք)մեր եղբայրները բերին Անթէպի պաշտպանութեան գործին: Աւելցուց թէ Հաթայի Թուրքերուն դատը դատն է ոչ միայն Անթէպի, այլ ամբողջ Թուրքիոյ: Յետոյ առաջարկեց հանգանակութիւն կատարել ի նպաստ դեկտ. 1ին նահատակուած երկու Հաթայցիներու ընտանիքներուն:

Հալք Էվիի սրահը որ կը յորդէր բազմութեամբ, ասկէ վերջ թատր հանդիսացաւ Հաթայի սիրոյն կատարուած արտայայտութեանց: Իրաւաբանական համալսարանի ուսանողներէն Հաթայցի Բէչատ ըսաւ.— «Քանի Աթաթիւրքը ունինք մեր գլուխը, Անգարան՝ մեր սիրտին մէջ, եւ թրքական արիւնը՝ մեր երակներուն մէջ, տարակոյս չունինք որ օր մը պիտի արժանանանք Անկախութեան»: Հաթայցի մանկամարդ աղջիկ մըն ալ Անգարայէն հետեւեալ ոտանաւոր կոչը ուղղեց Հաթայի.—

«Մամիկներ, երիտասարդ մայրեր,
ձեր արցունքը սրբեցէք,
Փայլող հորիզոնին վրայ բոցավառ
գոյնին նայեցէք,
Բոսորագոյն այդ արիւնով զարդարեցէք ձեր յօնքերը,
Հայրենի հողին փասու ծոցը աչտանակներ վառեցէք»:

Գերմանիոյ պատերազմի յայտարարութեան պաշտօնական բնագիրը անհետացած է

«Մաթէն» նոր մանրամասնութիւններ հաղորդելով արտաքին նախարարութեան քարտուղարներէն տիկին Լինտէրի եւ Լիթուանացի Ռօզէնֆէլտի յարաբերութեանց մասին, կ՚ըսէ թէ անհետացած է այն պաշտօնագիրը որով Գերմանիա պատերազմ կը հրատարակէր Ֆրանսայի դէմ, 1914 օգոստոսին: Այս առթիւ կը կրկնէ թէ Օր. կամ Տիկին Լինտէր կը վայելէր հզօր պաշտպանութիւնը արտաքին նախարարութեան վարիչներէն մէկուն: Օրիորդը պաշտօնապէս անոր քարտուղարն էր, բայց առանձնաշնորհեալ տիպար մը, այնպէս որ, երբ ամէն ամսագլուխ իր չքեղ կառքով կ՚երթար իր թոշակը գանձելու, միւս քարտուղարները ծուռ կը նայէին:

ՏԱՐԵԳԼՈՒԽԻ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՅԱՋՈՐԴ ՀԱՄԱՐԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ:

Կ Ա Ղ Ա՛ Ն Դ . . .

— Հրամմէ՛, ներս · ո՞ւր այդպէս չտապ : Ու առջեւը ելայ :

(Մանկութեանս տեսած, աւանդական զաւազանով ու խոշոր տոպրակ մը շալկած, կորաքամակ ծերունին էր Կաղանդ Պապան, որ կ'անցնէր դրանս առջեւի ճամբէն: Ճանչցայ զինքը: Ղենջակի նման խոշոր եւ ճերմակ մօրուքը կուրծքը կը ծեծէր, ամէն անգամ որ եկեղեցիի խնկամանին պէս կը շարժէր գլուխը՝ քայլ փոխելու ատեն) :

— Այս առտու դեռ աղօթարան չը բացուած, վրանիս զոյգ դռները լայն եմ բացեր քեզ տեսնելու յոյսով: Խատուտիկ Թռչուններու ճիւճիւներուն, սլացիկ արտոյտներու, պսակաւոր կըռունկներու կանչին, տուարծիկներու, երփներանգ ու բազմատեսակ հաւքերու երգին հետ ոտքի ելեր՝ գալուստիդ կը սպասեմ: Լուսնկային ճերմակ լոյսը սա քովի բլրան լանջէն տակաւին կ'ողողէր մարմինս ու աչալոյսը՝ բացուիմ - չբացուիմ, երկունքի մէջ էր: Գալուստդ բարի՛, հրամմէ՛ :

— Ի՞նչ կ'ուզես, այ տղայ, պիտի երթամ, ինծի կը սպասեն :

— Պահ մը չունիս առ, պատուական Կաղանդ Պապա, յետոյ կ'երթաս: Ներողամտութեամբ նայէ բնակարանիս խճողուած վիճակին վրայ: Զգոյշ, որ մժեղարգելը անհանգիստ չընէ քեզ: Աստնքպէտք են ինծի՝ սեղանս, անտուկներս, գիրքերս չեմ կրնար դուրս նետել: Ոչ օթոցներով տիվան ունիմ, ոչ ալ զորգազարդ պատերով չքեղ սենեակ՝ փառաւորապէս ընդունելու համար քեզ, որուն արժանի ես: Այս վրանն ալ իմս չէ, ոչ ալ հողը՝ որուն վրայ կը գտնուինք, պապերուս հայրենի հողն է: Սակայն, դուն գլխուս վրան տեղ ունիս: Ի՞նչ կրնամ հրամցնել քեզի, վիսքի՞ թէ հաղարջի օշարակ :

—Միայն թէ աճապարես, չուտ, պիտի երթամ :

— Որքա՜ն սպասեցի քեզի այս օրուան: Մինչեւ որ եկար հոգիս բերանս եկաւ, վասնզի անպայման կ'ուզէի տեսնել քեզ: Անձիս համար չէ, հաւատա՛: Շունչ առ պահ մը եւ լսէ՛ :

Շատ տարիներ անցուցի առանց խնդիրք ընելու: Ուրիշներու պէս ամէն հեղ օճիքդ չբռնեցի, ոչ ալ գըլուխդ արդուկեցի: Ոչ մէկ աղերս տակաւին անհատ հոգիիս համար: Այսուհանդերձ, տառապակոծ ցեղի մը տարահալած ու աստանդական զաւակներէն մէկն ալ ես էի, եւ եմ: Ապրեցանք ու գիշերեցինք հոն ուր արեւը մարը մտաւ, ամէն անգամ մեր էութիւնը քիչ մը քայքայելով: Տեսանք անապա՜տ, քաղաքնե՛ր: Խղխղուեցանք կիրճերու մէջ թէ ճամբաներու վրայ: Գետերը իրենց հունէն դուրս հոսեցան՝ մեր դիակներուն վրայէն :

— Բայց ո՞վ ես դուն:

— Հայ երիտասարդ մը:

— Հա՜յ երիտասարդ մը · (ապուշ աչքերով, չրթները խածած ու մօրուքը շոյելով) ուրկէ՞ ուր:

— Այո, տեսանք չտեսնուածը: Հացի տեղ խոտ ճարակեցինք: Գիշերներ անքուն անցուցինք՝ եաթաղանին սարսափը մեր սրտին մէջ: Խորխորատ ձորերու, քարայրներու եւ անտառներու մէջ ապաստանարան փնտռեցինք՝ գիշակեր ուրուրներու ճիրաններէն հազիւ մազապուրծ, որջերուն մօտ վայրի գազաններու, որոնք նըւազ գիշատիչ էին ...

— Հա՛, լսեր եմ տառնկ բան մը · աղօտ կերպով կը յիշեմ: Բայց ի՞նչ հարկ վերյիշել զանոնք:

— Յետոյ, յետոյ ... ցանեցի՛նք մեր մեռելները երկրի երեսին, անթաղ: Վիրաւոր կռունկին պէս՝ միակ վերապրողը չարան - չարան երամներէն, տարագնաց՝ ինկանք աշխարհէ աշխարհ, չորացած կմախքներուս տակ պահելով ոգեվարք հոգինիս : Տեսանք եւ Եւրոպան, իր շքեղաշուք քաղաքներով: Ամանորը մուրազակատար օր մըն է : Ահա թէ ինչու մեր սրտաբուխ մաղթանքները կը բանաձեւենք իրարու ամէն տարուան այս օրը, առանց նպաստաւոր հետեւանքի, դժբախտաբար: Կը մնանք միշտ նոյն օտարութեան մէջ, այնքան տառապանքներէ վերջ: Դուն խոկ չես լըսեր մեր ձայնը: Մենք որ ...

— Ամանորեան այս օրը ես կ'այցելեմ ամէն անոնց որոնց դուռը բաց է առջեւս: Եւ հոն ուր մտած եմ, բերկրանք եւ երջանկութիւն ձգած ելած եմ ...

— Ջաղացքէ՞ն կուգաս, անմեղ մի՛ ձեւանար: Տօ՞ւն մնաց ձեռքերնիս: Ունենայինք մեր հայրենի օճախը՝ պապենական քաղցր հողին վրայ, տեսնէիր թէ նաւասարդեան ի՜նչ տօն ու խնդութիւն կը ստեղծէինք, առանց քեզ ալ: Մեղրածոր կեանք մը կը յորդէր ամէն տունէ: Հայրենի հրաշաբոյր բնութիւնը, հարազատ մօր մը գուրգուրանքով, իր կենսածին գիրկը լայն բացած, կը ժպտէր ծիլ - ծիլ ծաղկած, համատարած կանանչութեան մէջ: Երկուօրեակ յղութեամբ օժտուած կնոջ պէս ծանրաբեռ արտերուն ցորենի ծովը՝ առատ հասկերով, ալիք ալիք կը ծըփար, կը ծփծփար անոյշ ու մեղմ հովէ մը, պերճահասակ հարսի նազանքով: Դաշտերը կը ցնծային դեղուն կեանքով: Պուրակներ, անտառներ թռչուններու երգերով յագեցած համերգ մը կը կազմէին իրենց ծոցէն ծնող զուարթահոս առուին ջուրին կարկաչին հետ, ուր կուգար իրտենդահար սիրտը զովացնելու եւ ապաստան գտնելու հալածուած եղջերուն: Այսպէս չէ՞ր, միթէ, էր երբեմն:

Չէ՛, չէ՛, սուտ խօսիլ մի՛ ըլլար: Չե՞ս գիտեր, միթէ, որ քարուքանդ եղանք:

Տունէն տուն չմնաց, հողէն՝ հող: Տարաբախտ հայրեր անդարձ գացին, կարաւան առ կարաւան դէպի կառափնատ՝ իրենց կրծքին տակ բողբոջած մսկոտ երազները փայփայելով: Տունէն՝ ի զուր սուգի մտան: Եւ ահա մայրեր ու երեխաներ, նոյն ճամբան բռնեցին:

(Թուրք աղա մը ունէի, որ ջաղացք մը ունէր, --քանի քանի Թուրք աղաներ ունեցայ: Օր մը, երբ ջաղացքն էինք ըսին թէ Պուրհանի կիներուն եւ մանուկներուն կարաւանը բերած քովի ձորի մէջ ջարդած են, օր մը առաջ: Ներսս սարսուռ մը բռնեց դրաւ եւ իրեն հետ այդ դժբախտներու ձորը տեսնելու անդուսպ փափաք մը: Կ'ուզէի գաղտագողի սպրդիլ ծառերու մէջէն և երթալ տեսնել այդ անթաղ դիակները: Արդեօք ճի՞շդ կ'ըսէին: Սակայն, կը վախնայի առանձինս:

Աղաս քանի մը այծ ու ոչխար ունէր հոն: Քշեցի զանոնք դէպի ձորը: Մտայ ջաղացք: Ըսի թէ մինակս ձորը երթալ կը վախնամ, կենդանիները բերելու: Գացինք աղայիս հետ միասին: Պնդումիս վրայ, քանի մը քայլ եւս վեր ելանք: Ինչ տեսնեմ, Աստուած իմ, ոչխարի հօտի պէս ձորին երկու լանջերուն վրայ փռուած էր Պուրհանցի կիներու ակվըլյաթը: Աղուորիկ մանուկ մը կնակին վրայ ինկած էր, ուրիշ մանուկներու եւ կիներու միջեւ: Քովն ալ ծերունի մեծ հայր մը: Յիսուսի խաչելութեան պատկերը աչքիս առջեւ եկաւ այդ պահուն) ...

— Լրացա՞ւ ըսելիքդ · ես կը մեկնիմ: Ինչո՞ւ կ'երկարես այդ պատմութիւնը:

— Համբերէ՛ քիչ մըն ալ, կ'երթաս: Ամէն անգամ առիթ չեմ ունենար քեզ տեսնելու: Նայէ՛ ինկեր եմ անկիւն մը հեռաւոր: Եւ դեռ քանի ամիսներ ինծի պէս ուրիշներ, արեւելքէն արեւելքէն մինչեւ արեւմտեան արեւմուտք: Ամէնուս ալ հոգին կ'աղնլի հայրենի հողին կարօտովը:

— Բայց, ի՞նչ կ'ուզես, ի վերջոյ: Ու ոտքի ելաւ: Ելայ եւ ես ու շարունակեցի:

—Ա՜հ, կ'ըլլան պահեր, այս հեռաւոր ու մենաւոր վայրերուն մէջ, երբ հոգիս փուղձ ելած՝ հայրենաբաղձութեան կարօտէն, որ, կարծես, մագնիսական անտեսանելի ուժով մը էութիւնս ամբողջ իրեն քաշած է եւ սակայն անհաս եւ եթերի մէջ աստղի մը պէս կը պլպլայ գլխուս վերեւ, կը խորասուզուիմ ինքս իմ մէջ: Կը կերտեմ երազներով շողշողուն պալատ մը նշանակը փայփայուած կապոյտ տենչերու, հոգիս կը խայտայ բերկրանքէն: Ու յետոյ, ի տես իրականութեան կը ջախջախուի ինքն իր վրայ: Կը զգամ անզօրութիւնս: Կը մնամ լուռ ու համակերպ:

Տո՛ւր, ո՛վ Կաղանդ, տո՛ւր որ այլեւս մէկդի չպրտած օտարութեան այս ցուպը, մեր ոտքերը փոշիներէն մաքրած, վերադառնանք հայրենիք՝ կերտելու համար իր փառքը գալիք: Մայրենի բնութիւնը խայտայ զուարթուն, ի տես իր զաւակներուն: Հողը վերադարձնու ճոխութեամբ հին օրհնութեան: Կեանքը եռայ դաշտերուն թէ գիւղերուն մէջ: Հայրենի օջախին անթեղը առկայծ պահէ ու հրահրէ տան պահապան ու տանտիրուհի մամիկը: Անհանգիստ ոգիով ու բոցէ աչքերով լաճեր իր շուրջը հաւաքուած, լսեն իր հէքեաթը յանկուցիչ, որուն հմայքով սարսռան: Հոգիներն եռայ կարօտախանձ, ասպետական դիւցազներու անհասելի ու քաջարի փառքին տենչովը ալեծփուն: Ամէն բուխերիկէ ծուխը բարձրանայ գուլա-գուլայ:

Այդ ատեն, հաւատա՛, ո՛վ Կաղանդ, այս լըրծուն պողոտաներուն եւ խաւարակուռ անկիւններու մէջ թափառած ու անիրաւուած ցեղիս զաւակները հրաշքներուն հրաշքը պիտի ըստեղծագործեն: Հայրենիքը պիտի վերածուի դրախտավայրել պարտէզի մը, դեղուն կեանքով ու բուսականութեամբ: Գարնան առաւօտեան կեանքի վերամուտը աւետող զոլորշին պիտի բարձրանայ հողէն, որ, խոհուն ու խոր երկունքէ մը վերջ, պիտի հոսէ իր ծոցէն բերքերը անսպառ, բարութեան ակի եւ առատութեան եղջիւրի մը պէս: Ու մեհենական տօներուդ դրօշմը պսակող խորհրդաւոր անտառներուդ ասպնջականութեան տակ վառվռուն հոգիներ իրենց քրտնաթաթաւ ճակատը պիտի զովացնեն: Քաղցըր հով մը պիտի ցատկէ սաղարթէ սաղարթ՝ բարձրահասակ սօսիներուդ: Ու մրգահասի եղանակին, անհամար երիտասարդներ ու աղջիկներ, տօներու խաղերուն մէջ ստեղծագործութեան ուժին փառքը պիտի փառաբանեն...

Կաղանդ Պապան դուրս կ'ելլէր արդէն ու գնաց: Վերադարձայ վրանս: Նստած տեղը բան մըն էր մոռցած · ուզեցի վազել ետեւէն եւ իրեն յանձնել, բայց տեսայ որ կարկտաններով եւ ծակծկուած պարապ մախաղ մըն էր միայն:

ՅՈՎՀ · ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

Քօնկօ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«ԾՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ԲԱՐԻ ԿԱՂԱՆԴ»

Նամակի փոխարէն՝ բոլոր սրտակիցներուս ·

... Նստեր ենք ղալար ճիւղերով բոնկուած խարոյկի մը առջեւ · սըւիները մեր մէջքէն կախ՝ ու հրացանի փողերը կը փայլատակեն բոցավառ օճախին անշէջ հուրով:

Ծնունդի գիշեր :

Բոլոր նարնջենիները շրջակայ պարտէզներուն, ռմբենիներէն ճղակոտր, օրհասականներինջներու պէս դունչերը դէպի երկինք ցցուած: ... Բայց ո՞վ կրնայ մերժել, օճախ ենք չըներ ու մինչ ծխանն ի վեր կրակը կը ճարճատի՝ մենք նարինջ կ'ուտենք թաքստոցներէն աւարով բերուած: Նարինջ կը ծծենք դանդաղ ու խոկուն, մտայլ ճակատներ բոցարձակ հրթիռներուն, ու մտածումներ անոր ծուխին հետ կը յիշեն հեռուն · ամէն զինուոր սրտով մը դեղուն, իր ծնունդով բեռնաւոր :

Ես արբեցած եմ առտուընէ ի վեր կուր - գինով, բարկ օղիի համը բերնիս ռունգներէս կը ժայթքի չոգին:

Հահա, հա՛ կամաւոր հայ զինուոր ենք, մեր Ծնունդէն արբեցած ...

Ու ես տեսայ այս առտու, կարծես դարաւոր հլու հպատակ ու հնազանդ թշնամին՝ ինչպէս զալարուեցաւ իր խոկ իշխանաւորի մտրակին, աքացիին տակ զարշելի սողունի պէս իմ հասարակ մէկ սաստէն:

— Միստի՛ր, կ'ըսեմ, ինչո՞ւ մեր պարէնը կ'ուշանայ, երբ մենք կանխիկ վճարած ենք քեզի · ո՞ւր են իրիկուան մեր խարոյկին կանանչ դիւրավառ ոստերը, չըլլա՞յ թէ մոռցաք:

Ահարեկ՝ ան յանկարծ ճագարի աչքերը կը բացխըփէ ու գազանացած կը յարձակի իր շուրջ գտնուող ոչլոտած ջոլիրին վրայ ու կը պատուհասէ վոհմակը կատղած գայլի մը պէս: Ու մականոններ գետնին հաւասար ու մոյկերս տեղքայլ կ'ընեն նոյն գետնին հետ համաչափ հրճուանքով, անոնց սասցած մտրակի ու աքացիի հարուածներուն հետ իրենց խոկ իշխանաւորին կողմէ, կամաւոր հայ զինուորի սրձանացած հրաչքին առջեւ:

Ես ինչպէս չարբենամ դեռ ըմպելիով հիմա անոնց բերած գինի, ցրդի, ոսպի, բռնկած ղալար ոստերէն արձակուած բուրմունքէն, երբ երէկուան դահիճը կամակատար հնազանդ, ու նոյն բռնակալը ինձ համար մտրակող, ոճրագործը մեր խարոյկին բեռնակիր :

Մի ըսէք թէ խարեցին, այլ զանոնք ստիպողներ միայն եղան: Ընկերներս լքուած մթերանոցներէն համեստաւոր համիխներու չալակով ոսկենարինջ կը բերեն:

Բայց լռութիւն, հեռաւոր պահակի կերկերուն սուլիչով ահազանգը կը հնչէ ·

— Զգոյշ տղաք, թակարդ չըլլայ, մի սուրաք :

Բայց՝ որ գերմարդը կրնայ սանձել ահեղագոռ փոթորիկը, դարուն տեսած հայ նժոյգը, արծուաթռիչ պողպատները ու արձակուած Ազատութեան վեհ պատգամը, մենք խոյանքով մեր սահմանները եւ տիրենք:

Լուռ խաւար է արծաթապատ երկինքով, բայց կամաւոր պահակը չի խաբուիր, ծնունդի աստղանման փսիկ, ձիւնով զարդարուն մացառին մէջ զոյգ մը ստուեր կը խլրտայ: Երեք փորձութիւն ունինք, կ'աղաղակենք դրօշակի լեզուով, կը հրամայենք հայերէնով, ու կը կրակենք բարբարոսի հայհոյութիւնով: Ես ձիւնի մէջ ծնած եմ ու սովոր եմ զայն դիտել կանանչ լապտերներուն լոյսով :

Կը մօտենամ, անկասկած երկու փոքրիկներ են անոնք, ոչ մէկ լակոտ կրնայ մեր պահականոցներուն շուրջը դեգերիլ եւ անոնք հայ են անշուշտ :

Կը շտապենք մեր տօնախմբութեան ու անհամբերներ մեզ կը դիտեն ձեռնունայն, մինչ մենք որսի ակնկալութիւն ունէինք, ահա գտանք երկու Յիսուս մեր Ծնունդի մսուրին համար: Սարսափած են փոքրիկները, ու մենք ինչպէս երբեմն ղարիպ հայ քրիստոնեան «Հայր մերը» իբր ինքնութեան թուղթ կը գործածէր, մենք ալ յաճախ ստիպուած ենք մեր հաւատոյ հանգանակը երգել մեզ հանդիպող ուղեկորոյս դրօշմաւոր մեծ ու պզտիկի:

Կամաւոր հայ զինուոր եմ
Պատերազմի կը վազեմ
Վրէժի մէջ մկրտուած
.. ..

Ու զրկնդխառնում ու կարօտի արցունք, ու սրտաբեկ համբոյրներ, մինչ թշնամին մեր վրէժի փողը իր փախուստի վիժումներուն հետ կըռանէր :

Մանուկները համոզուած են այլեւս որ հայ ենք:

— Յովսէփ, կ'ըսեմ քովի զինակցիս, ո՞ւր է Մարիամը:

Ու կը յիշեմ մեր ծնունդի գիշերուան փշուրները մօրս պատմութիւններուն :

« ... Ու գոմին մէջ մեր Յիսուս մանուկը կը դողար ... մոգերուն համար որոնք վարժ չէին դրսի ձիւնին»:

Ու Մարիամ իր սեւ օրերու համար պահած կապոյտ շորերէն պատսպարան կը շինէր կիսաքանդ գոմէն կախելով :

Կը հրճուէր Յովսէփ, ու անոնք կը տաքցնէին իրենց հոգին զարմացած եզան մը ռունգերէն արձակուած շոգիով:

Ու Յիսուս կուլար: Զեղաւ մէկը որ հասկնար զայն:

Ու դնէր իր ձեռքերուն մէջ սուր մը կամ մական մը յաղթական:

Ու ճարահատ հովուի մը փայտին հազիւ դպած, ձեռքն երկարեց զոյգ մը զառան խաչաձեւուած եղջիւրներուն նորաբոյս (մեր գիւղը սովորութիւն էր «ընկերը» դեռ չեկած նորածինին ձեռքին կը սեղմէին այն ինչ որ կը փափաքէին որ ըլլար՝ այդ առարկայի իմաստով, ես կը յիշեմ երբ գիս տարին նորածինի մը ձեռքը գրիչ մը դնելու համար, մինչ մայրը մահամերձ էր նոյնիսկ եւ տառապանքներու մէջ, մի հարցնէք թէ գրող եղա՞ւ մանուկը, գրողը տանի մեր թշնամին, ժամանակ ունեցա՞նք գիտնալու...):

Ամէն կողմէ ծով գուրգուրանք կը հոսի անոնց վրայ, մէկը սուր մը կուտայ ձեռքը ու ես մինչ զինուորական վերարկուս իբր խանձարուր կը փաթթեմ անոնցմէ աւելի փոքրին, (որ հազիւ տասը տարու կայ), ու կը նշմարեմ անոր մերկ ծոցը քիթ քթի ինկած էջերով տետրակ մը:

— Տղայ, Վրէժ, ուրկէ՞ կուգաս, տեսնենք սա անցագիրդ կ'ըսեմ (Վրէժ, Ազատ, Վարդան, Տիգրան անուններով մկրտուեցան նոր աւազաններով մեր անցած ճամբան):

Ան համարձակ զինուորի պէս կանգնիլ կը փորձէ լայն վերարկուին մէջ, մոռնալով իր ուռած մերկ ոտքերուն տաքուկ մորմոքը:

— Տէր Զօրէն կը պատասխանէ ... ու աւելի տարէցը կը լրացնէ պատմութիւնը որ դուք ամէնքդ գիտէք եւ ամէն մարդ պէտք է գիտնայ :

Ես գրոց - բրոց, հին ջերմի հիւանդութեանս նոպայով բռնուած, տետրակին քիթ - մռութը չտկտելով կը բանամ ու աչքերս չեն դիմանար արձակուած լոյսին: Անոր մաշած թերթիկներուն վրայ գրուած տեսայ Այբէն Քէ պիրկ, անկաշկանդ ու անկանոն երկաթագիրը Հայկազեան:

Մոլեգնած արեւին տակ, մըրկահեղձ աւազին մէջ, թշնամին անզօր էր եղած խլելու աստուածացեալ երրորդութիւնը Ա. հայ որդին ու հոգին, ու Բ. տիեզերքի գոյութեան չափանիշը անոնց սրտէն :

Ու կոչնակները սկսան ղօղանջել ու մեր Ծնունդի կոչնականները լրիւ էին:

Դուրսը նոր տարուան վարագոյրը կը բացուի, բեմ ելած են Վրէժն ու Ազատը ու մենք կը հրճուինք, երբ հիսխսային աստղը կուգայ իջնել անոնց վրայ ծիրանի լուսապսակով:

— Ահ, ահ, հա՛, չրա՜խ, դուն սորվեցար հպատակիլ, դուն սողացիր մեր կռունկներուն առջեւ, քու սեփական իշխանաւորներդ մեզի ծառայեցին, դահէն մինչեւ գիւղ, հոգ չէ թէ վաղանցուկ: Մենք համտես ըրինք ուժը տիրելու, արժէքը Ազատութեան :

Ահա անապատներու աւազներուն վրայ հայ գերմարդը ծնաւ ....

Շնորհաւոր Ծնունդ եւ բարի Կաղանդ, նարինջ մը հրամմէ մարդ Աստուծոյ ու ծծէ, ծծէ, ի՛նչպէս է համը ...:

Խ. ԱՐԱՄԱՆԻ

Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

Ի յիշատակ Վենետիկի մէջ հիւսած
Մեր խանդակաթ բարեկամութեան :

Ա.

Քեզմէ հեռու եւ տրտում երբ ապրիմ շարունակ՝
Դուն կ'աղօթես հոգւոյս մէջ իմ լուսապա՛տծ Վենետիկ ·
Ու մըտքիս մէջ կը խոկաս, կը նըւագես կուրծքիս տակ,
Ծո՛ցն աչքերուս կը շողաս ու կը հըսկես երջանիկ :

Ի զո՜ւր տեսայ ոստաններ անձայրածիր ու մըթին,
Ծուխի, շարժման, աղմուկի հեշտութեան մէջ ընկղմած ·
Կոչնակներուդ ղօղանջին եւ ջուրերուդ մըրմունջին
Աններջային թովչութիւնն ես ոչ մէկ տեղ չե՛մ գըտած :

Ցայգալոյսիդ եւ ապա վերջալոյսիդ մեղեդին
Երանգազօծ, մեղրածոր, տաւիղներով բազմաղի,
Հորիզոնիդ ծոցէն լոկ կը ծընանի ցընծագին ·
Կը ծածանի հեծեծուն եւ ծովուդ տակ կը սուզուի :

Կոնտոլավար մ'եմ այս գիշեր,
Կ'երգեմ երգեր Դասսոյի ·
Զեփիւռ, ալիք ու մըրմունջներ
Կան աստղերուն տակ ոսկի :

Բ.

Սուրբ Մարկոսի Տաճա՛րն է խորհըրդապաշտ իմ հոգին,
Հոն մոմերու լոյսին տակ կ'արթնին վէ՛րքն Յիսուսի,
Եւ սիւներու բոտուերներ՝ զերդ բազուկներ՝ կ'երկարին
Խաչափայտին, պարզութեամբ անհուն սիրոյ եւ յոյսի

Խորունկին մէջ կը լըսուի երգեհոնի ձա՛յն մ'անոյշ,
Բուրումնաւէտ խունկի պէս տարածուելով մեղմօրէն,
Խորանին շուրջ կ'աղօթեն քահանաներ եւ՝ բզզոյշ՝
Գըմբէթներուն տակ՝ անթիւ հրեշտակներ կը թեւեն :

Երեկոյեան՝ երբ ննջեն աղաւնինե՛րն համօրէն,
Եւ մութին ծո՛ցն երբ սուզուին զանգակատանց կատարնե՛ր,
Դահլիճին մէջ՝ գըլխահակ՝ բազմութիւններ կ'ունկընդրեն
Պէթհովէնն ու Ռոսսինին, Սեպաստիանոսն ու Վակնէր :

Պալատներուն տակ այս գիշեր
Կը նըւագեմ ու կ'երգեմ ·
Հազար տեսակ անոյշ յուշեր
Ջուրերուն մէջ կ'որոնեմ :

Գ.

Եւ տօժերու պալա՛տն է միտքս աւասիկ, գեղակայ,
Հոն կը խոկան քովէ քով վեհապետներ խորիմաց ·
Դինդորեդդոն կը յոյզի՛, եւ Դիցիանոն կը խայտա՛յ
Գոյնի, լոյսի, բոտուերի պընրանքներով վերացած :

Հառաչանքի կամուրջով կը միանան իրարու
Ուրախութեան եւ լացի աղաղակներ տենդագին,
Ապարանքի պերճութիւն եւ մըթութի՛ւն բանտերու
Հոն իրարո՛ւ կը բախին եւ իրարմո՛վ կը զինուին :

Սարսուռ եւ վախ ներշընչող այս բանտերէն խուսած է
Շըղթայազերծ, տիրակալ Քազանովա՛ն վայրենի ·
Եւ զընդանի քարերուն վըրայ գըլո՛ւխն հանգչած է
Մըտածումով բեռնաւոր փոթորկավար Պայրընի :

Հառաչանքի կամուրջին քով
Լուսնակն արծաթ՝ կը շողայ,
Եւ կիթառիս բիւր երգերով
Քո՛ւնն աչքերէս կ'ուշանայ :

Դ.

Սուրբ Ղազարու կըղզեա՛կն է սի՛րտս ուխտավա՛յր հայրութեան,
Այնտեղ ննջեց կատարներ եւ ձիթենեաց տերեւներ
Հովին անոյշ համբոյրով կը տատանին յաւիտեան,
Եւ ալիքնե՛րն ափերուն՝ կը մըրմընջեն նըւագներ :

Հոն կը հանգչի Մըխիթար, իր հանճարին ծանրութեամբ
Լուսափիւռ եւ գեղակերտ մարմարներու տակ կըքած ·
Եւ ծերունին Ալիշան երակներուս ապըստամբ
Բարութիւնն իր կը հեղու ծընրադիր եւ երկիւղած :

Այրարատի բարձունքէն շո՛ղն արեւուն առաջին
Լիտոն հազի՛ւ փայփայած՝ կըղզեակիս վրա՛յ կը հանգչի ·
«Սալուդէ»ի տաճարին վերջալոյսի շո՛ղն յետին
Մենաստանիս ննեզարդ ճամբաներէն կը փախչի :

Ձեզ, Իտալիա եւ Հայաստա՛ն,
Ես կը սիրեմ կաթոգին ·
Ձեր թեւերով քընարական
Դուք հիւսեցիք իմ հոգին :

Ե.

Եւ աչքերս են փարոսնե՛րն Ադրիական դըշխոյին,
Որոնք ծովուն յանդիման, կըղզեակներուն առընթեր,
Աստղերու պէս՝ մութին մէջ՝ յաւերժօրէն կը փայլին,
Եւ սուզուելով ջուրին տակ կը յօրինեն նո՛ր պատկեր :

Ալիքներուն կո՛ւրծք տալով՝ կը մընան մի՛շտ աններկուն,
Խաւարին լո՛յս սըփռելով՝ կը փողփողին տիրաբար ·
Իրենց վերեւ երկի՛նքն է կամարակապ եւ անհուն
Եւ շուրջը ծովն արտասուող եւ ծիծաղող անդադար :

Վենետիկի մէջ կ'ապրիմ երբ շընչեմ ի՛ր երկնին տակ,
Բայց Վենետիկն յիս կ'ապրի ի՛նչ երկնի տակ որ շընչեմ ·
Երբ ես մեռնիմ պանդուխտ, ան՝ իմ մէջ կ'ապրի՛ շարունակ,
Անհունններով թող գնէ իր ծոցին մէջ ես ննջեմ :

Ջուրերուն մէջ եւ աչքերուս
Երկնից կ'իյնան բիւր աստղեր,
Մըրմունջ, սարսուռ, հըծծիւն եւ յոյզ
Զիս կ'օրօրեն այս գիշեր :

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՅԻՆ ՀԵՏ

— o —

Սեղանիս քովը նստած հին հին օրերէ խօսող գիրք մը կը կարդայի, որուն մէջ կը գործէին դիւցազուններ, չնաշխարհիկ գեղեցկութեամբ իշխանուհիներ, պայեր, պարիկներ, անուշաչուի գեղջկուհիներ, թագաւորադուստրեր, ճիւաղներ, ջատուկներ, վհուկներ, վիշապներ:

Ցանկարծ գլուխս վեր առի եւ տեսայ որ սեղանիս միւս ծայրը աթոռի մը վրայ նստած է Կաղանդ Պապան: Անիկա ունէր մուշտակազարդ թաւիշէ վերարկու ու հագուած էր գրեթէ միջնադարեան դատաւորի մը պէս: Ունէր Բաբելոնի աստղագէտներուն գլխանոցին նման բան մը իր գլխուն վրայ, համակ աստեղազարդ: Անշուշտ ունէր նաեւ երկար ու սպիտակ մօրուք մը եւ կռնակին վրայ բաւական լեցուն պարկ մը:

Իր աչքերը իր յօնքերուն տակէն կը փայլէին, հեգնութեան կայծերով: Ըսի.

— Բարի ծերունի, դուն Կաղանդ Պապան ես, եթէ չեմ սխալիր ···

— Անուանէ ինչպէս որ կ'ուզես, ես ինքնութեան թուղթ չունիմ եւ ոչ ալ կնքուած եմ կամ մկրտուած ···

— Ուրեմն հեթանոս ես դուն ···

— Այո, ձեր մոլորակին վրայ հեւացող մարդկութեան պէս ···

— Բայց ինչո՞ւ եկար իմ քովս. ո՛չ ես եւ ոչ ալ կինս մանուկներ չենք ···

— Լսեցի, ամուսնացած ես: Զաւակ չունի՞ս, հա՛ ···: Այո, գիտեմ արդիական ընտանիքները զաւակ չեն ունենար:

—Ես ութսուն հատ զաւակ ունիմ ··

— Զգոյշ: Ինծի հետ մի կատակեր: Ու մի՛ ստեր, ինչպէս նաեւ մի՛ չափազանցեր:

— Ոչ: Այնուամենայնիւ ես ութսուն հատ զաւակ ունիմ: Ուրեմն չե՞ս գիտեր թէ ես ուսուցչութիւն կ'ընեմ: Հաւանաբար գիտես եւ անպատճառ մօտս եկած ես աշակերտներուս նուէրներ բերելով: Արդէն մօտերս ալ հանդէս ունինք, տօնածառ, այդ առիթով կը բաժնեմ քու բերած նուէրներդ:

— Ես այդ եւս ոչինչ կուտամ ձրի: Ամէն տեսակ նուէր բերած եմ ու զանոնք ամբարած մեծ վաճառատուներու մէջ. ուզողը կրնայ երթալ ու գնել: Ձրի բան չկայ այս դարուն մէջ, մանաւանդ այս ցամաքամասին վրայ: Ձրի բան չկայ մանաւանդ դրսեցիներուն համար:

— Թշուառ ազգայնամոլի պէս կը խօսիս: Քաղաքակիրթ Եւրոպայի գոնէ Կաղանդ Պապան բարի կը կարծէի:

— Հայ ես դուն, այնպէս չէ՞:

— Այո, Հայ եմ ···

— Ե՞րբ պիտի սպառի ձեր տխմարական միամտութիւնը ···

— Վստահ եղիր որ սպառած է շատոնց ու անոր տեղ լեցուած է ուրիշ բան ···

— Թողունք: Քու մէջդ բնաւ հետաքրքրութիւն չկա՞յ իմ շինած խաղալիկներուս համար:

— Բնաւ: Նոյն իսկ այս տարի նշանաւոր ցուցափեղկերը դիտելու չեմ գացած: Քանի որ խօսքը բերիր՝ ըսէ ուրեմն ինծի թէ ինչ խաղալիկներ բերիր այս տարի Եւրոպայի մանուկներուն համար ···

— Անշուշտ քիչ մը ամէն բան, բայց մանաւանդ պատերազմական խաղալիկներ: Զօրավարներ, սպաներ, զինուորներ, զինուորական նուագախումբեր, հրացանակիրներ, ձիաւորներ, տանկայիններ, նշանառու հետեւակներ: Ասոնցմէ զատ թնդանօթներ, գնդացիրներ ու մանաւանդ կայծարձակ հրասայլեր:

— Ո՞ր ազգին կը պատկանին այս բանակները ···

— Ամէն տեսակ դրօշով ու համազգեստով բանակներ կան: Ամէն ազգի դէմքով, տարազով ու գոյնով զինուոր, զէն ու զրահ շինելուած եմ որպէսզի կատարեալ ըլլայ, մեծ ըլլայ պատերազմի խաղը ···

— Ուրեմն պատերա՞զմ պիտի խաղան փոքրիկները. շատ ողբալի մի՛ձակ: Կարծես բաւական չըլլար մեծ մանուկներուն իրական պատերազմ խաղալը: Աւա՛ղ, աշխարհ կրակի հետ, կայծի հետ սկսած է զբօսնուլ:

— Շատ յոռետես ես ···

— Ի՞նչպէս կրնամ լաւատես ըլլալ այս պատերազմաշունչ մթնոլորտին մէջ երբ մանաւանդ փոքրիկներն անգամ իբրեւ Կաղանդի նուէր պատերազմական իրեր կ'ընդունին ու տանը մէջ ճակատամարտ կը խաղան: Քիչ մը աւելի մեծերը, այդ քանով ալ չգոհանալով՝ փողոց ու դաշտ կ'իյնեն, երկու խումբ եղած, հագուած զինուորականի պէս ու կը սկսին կէս սուտ կէս իրաւ պատերազմը: Վերջապէս ամէն մանուկ պատերազմ կը խաղայ:

— Ըսի որ յոռետես ես: Ամէն մանուկ պատերազմական իրերով պատերազմ չէ որ կը խաղայ այլ ···

— Այլ ի՞նչ ···

— Խաղաղութիւն կը խաղայ ···

— Բայց խաղաղութիւնը ձիթենիով, աղաւնիով, հրեշտակով եւ մանուկ Յիսուսով կարելի է խաղալ ···

— Այդ կարգի խաղաղութեան խաղ մը կ'ըլլայ շատ տափակ, շատ տաղտկալի, շատ միօրինակ, շատ անհամ: Խաղ բառը պէտք է շարժում, հետաքրքրութիւն ունենայ: Տղաքը հիմակ պատերազմական իրերով է որ խաղաղութիւն կը խաղան: Նպատակը միջոցը կ'արդարացնէ:

— Շատ ծախուեցա՞ն քու բերած պատերազմական խաղալիկներդ ···

— Հացի պէս: Օ՛, ոչ, հազար անգամ ոչ: Հացը բան մը չէ: Եթէ կեանք ծախուէր ինչպէս պիտի գնէին մարդիկ, ճիշդ այնպէս գնեցին: Մայրեր ու հայրեր, մէկ ժամ պոչ բռնած էին իրենց պզտիկներուն զինուոր ու զէնք նուիրելու համար: Միլիոնաւոր թանքեր սպառեցան: Հիմակ ամէն տունի մէջ խանդավառութիւն կայ, եռանդ կայ, ոգեւորութիւն, աւիւն եւ հերոսութիւն կայ: Խաղաղութիւն կը խաղան մանուկները: Թանքերը կը վազեն, ձիաւորները կը սուրան, մէկը հրացանը արձակելով զրաւած է, սուսերամերկ զինուորներ կ'առաջանան, զօրապետ մը կը հրամայէ, դրօշները կը ծածանին: Կռի՛ւ, կրա՛կ, յաղթութի՛ւն: Խաղաղութիւնը ապահովուած է: Գեղեցիկ չէ՞. իսկ դուք Հայերդ կ'ուզէք խաղաղութեան գործիքներով՝ խաչով, բուրվառով, Աւետարանով ու Յիսուսով պատերազմ խաղալ ···

— Այդ մէկը ճիշդ ըսիր ···

— Ես ամէն բան ճիշդ կ'ըսեմ: Հիմակ ի՞նչ կը խաղան հայ պզտիկները..

— Ոմանք զրկանք, ոմանք ալ այլասերում կը խաղան:

— Այդ խաղերուն ծանօթ չեմ ես: Բայց լսած եմ որ դուք Բարեգործական անուն հարուստ միութիւն մը ունիք: Ի՞նչ կը բանին, ի՞նչ կը խաղան այդ Միութեան անդամները եւ պաշտօնեաները:

— Անոնք ոսկիով կը խաղան ···

— Ու դուք ալ կը դիտէ՞ք այդ խաղը···

— Այո, կը դիտենք որովհետեւ լաւ դերասաններ ունին ···

— Իսկ հայ մեծ մանուկները ի՞նչ կը խաղան ···

— Գայլախաղ:

— Այդ խաղին ալ ծանօթ չեմ: Բայց կը գուշակեմ: Կ'երեւի իրար կ'ուտեն: Հայ ժողովուրդը ի՞նչ կը խաղայ ···

— Հոգեվարք կը խաղայ:

— Ձեր մեծերը ի՞նչ կը խաղան ···

— Հայ ժողովուրդին հոգեվարքը կ'ոսկեզօծեն ···

— Հայ երիտասարդութիւնը ի՞նչ կը խաղայ ···

— Թանկօ, պիկին, չարլսթօն, ռումպա:

— Զրուե՞ս որ ազգովին խաղի մէջ էք ···

— Փա՛ռք Աստուծոյ եւ անոր հաւատացող Եւրոպայի մեր եղբայրներուն:

— Հապա դուն ի՞նչ կը խաղաս ···

— Ես ալ քեզի հետ կը խաղամ:

Կաղանդ Պապան բռունցքը սեղանին զարկաւ, ցատկեց ոտքի եւ կրակոտ աչքերով ու բարձրաղաղակ ըսաւ.

— Անպատկառ: Պիտի պատժեմ քեզ, համարձակութիւնդ, անկեղծութիւնդ, քաղաքացիական քաջութիւնդ, հեգնութիւնդ, հայութիւնդ ···

— Ի՞նչ տեսակ պատիժ պիտի տաս:

— Պիտի, պիտի ··· պիտի ···

— Զրուե՞ս ···

— Անիծուած, ի՞նչ պատիժ տամ, ամէն տեսակ պատիժի արժանացած ես: Պիտի մաղթեմ որ միշտ հայ գրող մնաս:

— Շատ անխիղճ ես ···

— Այո, ցմահ հայ գրող մնաս, արտասահմանի մէջ, ու ամէն օր զարնըւիս ընթերցողներու քար անտարբերութեան:

— Այդ անտարբերութիւնը քանի մը տարիէն պիտի չքանայ:

— Անկարելի է: Ի՞նչպէս:

— Այո, որովհետեւ քանի մը տարիէն ընթերցող պիտի չմնայ, որով իրենց քար անտարբերութիւնն ալ պիտի չմնայ:

— Ուրեմն կը հրամայեմ որ հարիւր հոգի մը ընթերցող մնան, որպէսզի դուն զարնուիս իրենց քար անտարբերութեան:

—Շնորհակալ եմ նուէրիդ համար: Հարիւր հոգի փրկեցիր այլասերումէ..

— Սատանայ ···

— Կաղանդ Պապա, տեղդ նստէ եւ ըսէ թէ մեր ժողովուրդին համար բան մը չբերի՞ր ··· Կը սպասենք, կը յուսանք, կը հեծեծենք ···

— Բերի: Զանազան սրուակներու մէջ, զանազան չափերով հեղուկ մը դրած եմ, անունը աֆուա էֆլյավուս: Հայերը պիտի խմեն այդ դեղէն, Ամերիկայէն մինչեւ Ֆրանսա ու Եգիպտոսէն մինչեւ խորհրդային Հայաստան:

— Այդ հեղուկը խմող Հայերը ի՞նչ պիտի ըլլան ···

— Ստրուկներ: Զանազան տեսակի ստրուկներ: Խորհրդային ստրուկներ, կրօնական ստրուկներ, կուսակցական ստրուկներ, մամոնայի ստրուկներ:

— Ռամկավարներուն ալ բերա՞ծ ես աֆուա էֆլյավուսէն:

—Ոչ: Անոնք պէտք չունին այդ հեղուկին ··· ինչպէս ծովը ջուրի կարօտ չէ:

Կաղանդ Պապան սրուակ մըն ալ իմ քովս ձգելով՝ պատուհանէն դուրս ելաւ: Ես ալ սրուակը խլեցի ու անունս առնելով նետեցի հեռացող Կաղանդ Պապային գլխուն: Այդ պահուն փողոցէն կ'անցնէր Թէքէեանը որ սրուակը վերցուց եւ գրպանը դրաւ, կամացուկ մը:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ՄԷՋ

—.—

Երկար տարիներ ապրած ըլլալով Խարբերդի արեւմտեան շրջանի Կուրմանճի Քիւրտերու մէջ, բաւական ծանօթ եմ անոնց բոլոր աւանդութիւններուն եւ սովորութիւններուն, որոնց մէջ կը նշմարուին շատ մը հայկական հետքեր եւ անուններ: Թերեւս օր մը առիթ ունենամ իմ կարողութեանս չափով ներկայացնել նոյն շրջանի մէջ ապրող Քիւրտերը իրենց վարք ու բարքով: Այսօր Կաղանդի առթիւ կուտամ քանի մը նմոյշներ իրենց աւանդութիւններէն, որոնք քիչ մը նման են մեր աւանդութիւններուն:

Քիւրտերը թիւ եւ թուական չունենալով ճշգիւ չեն կրնար ըսել թէ, որ ամսուան կամ օրուան մէջ կը տօնեն Կաղանդը: Քիւրտերուն մօտ ամիսները կանոնաւոր անուն չունին: Երբ ձմրան առաջին ձիւնը գետին կ'իյնայ, այդ օրը կը հաշուեն ձմրան առաջին օրը եւ 31րդ օրը կը կատարեն Կաղանդի աւանդութիւնը:

Կաղանդի առաջին իրիկունը, իրենց տան մէջ գտնուած հասկեղէններէն եօթը տեսակ իրար կը խառնեն, որոնց մէկ մասը ջուրը դնելով յաջորդ առաւօտ, անկէ մէկ մէկ ափ կը բաժնեն տան մէջ գտնուած բոլոր կենդանիներուն, իբրեւ անոնց տարեկան վաստակի բաժինը: Նոյն հասկեղէններէն մաս մըն ալ կրակին վրայ խարկելէ վերջ, սանտրին մէջ լաւ մը կը ծեծեն, մինչեւ որ ալիւր դառնայ, յետոյ կը լեցնեն կաւէ շինուած մաքուր տոպրակի մը մէջ, ու կը դնեն մառանին մէջ գտնուած ալիւրի պարկին վրայ, բերանը բաց, որպէսզի Խտրէլէզը (Սուրբ Սարգիսը) գիշերը գայ եւ իր ձիուն պոչը մէջը թաթխէ որ իրենց տան մէջ առատութիւն ըլլայ յաջորդ տարին: Առտուն լուսադէմին տան տիկինը մաքուր մը լուացուելով կ'երթայ մառանը, քանի մը անգամ Աստուած եւ Սուրբ Սարգիսը յիշելով տոպրակը զգուշութեամբ կը վերցնէ, վեր կը բերէ, ու կը դնէ ճաշասեղանին վրայ: Ըստ իրենց աւանդութեան, Սուրբ Սարգիսին ձիուն պոչին հետքերը կը նշմարեն տոպրակին մէջ գտնուած ալիւրին վրայ: Այս պարագան ճշդելէն վերջ, ամբողջ տունին անդամները կը հաւաքուին տոպրակին չուրջը, մաքուր դգալի ծայրով մը ամէն մէկը այդ ալիւրէն պատառ մը կը նետէ իր բերանը եւ հետեւեալ խօսքերը կ'արտասանէ.

— Սուրբ Սարգիս, դո՛ւն ամէն տարի այս օրը մեր տունէն անցնիս ու մեր տունի առատութիւնը չպակսի:

Քիւրտերը բացի այս երկու աւանդութիւններէն, ունին նաեւ երրորդ աւանդութիւն մը.— Կաղանդի առաջին իրիկունը գիւղին մէջէն խումբ մը երիտասարդներ կը հաւաքուին, տոպրակ մը եւ ափսէ մը առնելով կը սկսին պտտիլ տունէ տուն եւ ամէն տունէ բաժին աւանդութեան, կուտայ բուռ մը ալիւր եւ դգալ մը իւղ կամ «խավուրմա»: Գիւղին բոլոր տուները պտտելէ յետոյ, երիտասարդները կը հաւաքուին առանձին տուն մը, ուր շինել կուտան գեղեցիկ խմորեղէն մը, որ իրենց ամէնէն յարգի եւ գլխաւոր խմորեղէնն է: Այս խմորեղէնը կ'եփեն իրենց կրակէ օջախին տակի սալին վրայ, եւ կը կոչեն «Քլորէ, սարի սալէ», այսինքն «տարեգլուխի հաց»: Այս խմորեղէնն ալ ունենալու ժամանակ իւրաքանչիւր երիտասարդ կը կրկնէ Ս. Սարգիսին վերաբերեալ խօսքերը: Ես ալ քանի մը անգամ մասնակցած եմ:

Ահա այսպէս կը տօնէին Քիւրտերը իրենց «Սարէ սալէն» (Տարեգլուխը):

Գ. ՎՐԷԺ

«ՊՏՈՒՂԻ ՕՐ»

—·—

«Օր մը» ետս պիտի մտածէք անշուշտ: Քիչ մը տարօրինակ «Օր» իրաւ, բայց Տր. Կ. Խաչը գիտէ իր ձեռնարկները հաղուեցնել այնպիսի ճաշակով մը որ բոլորդ ալ շատ յարմար պիտի գտնէք այս որակումը կիրակի օրուան հանդէսին համար, եթէ քանի մը վայրկեան բարի ըլլայիք այցելելու ռուսական Երաժշտանոցի սրահները: Փարիզի մասնաճիւղը պտուղ էր լեցուցեր ամէն կողմ, պտուղ սրահ մը ամբողջ եւ ոչ ոք դուրս չելաւ առանց ծրար մը կարմրուկ խնձորի կամ ոսկեգոյն նարինջի: Ուրկէ՞ էր գտեր սակայն այդ բոլորը, շուկայէ՞ն գնած էր քանի մը ֆրանք շահով ծախելու համար: Անմիջապէս հետաքրքրութիւնս գոհացաւ, զննելով Հայորդի մը՝ Սուրէն Սահակեան վեց տարիէ ի վեր Տր. Կ. Խաչին կը նուիրէ պտուղին ամբողջ թարմ պտուղը, մեծ քանակութեամբ նարինջ, մանդարին, խնձոր, տանձ եւն. եւ կ'ապահովէ ձեռնարկին յաջողութիւնը: Ուրիշներ ալ բերած են իրենց բաժինը, համաձայն իրենց կարողութեան:

Ազնիւ ժողովուրդի զաւակները, որոնք իրենց արդար քրտինքէն բաժին կը հանեն մեր հանրային պէտքերուն:

Ժամը 4ին աթոռ ու սեղան չկար հետզհետէ հասնող հիւրերուն համար, նստողը չէր ուզեր տեղը տալ նոր եկողի մը, հոգ չէ թէ ինք թէյը խմած ըլլար: Աւելուտաւը վերջացած, այնքան հաճելի էր շրջապատը եւ բոլորին ոգեւորութիւնը բարձր:

Պար, երգ, բանախօսութիւն իրարու յաջորդելով, մինչեւ կէս գիշեր, սրահը պահեցին ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Նուագը նոյնպէս կը լրացնէր խանդավառութիւնը: Նախ Տիկ. Ե. Բիւզանդ գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը շեշտեց.— «Դժուար է հոս վառ պահել Հայուն օճախը, բայց պէտք է բոլորս մեր ուսերով վառելիք բերենք այդ օճախին որ միշտ վառ մնայ, չը մարի եւ [illegible] մինչեւ այն օրը երբ մեր հայրենի անտառներու փայտը, ճարճատուն ու բոցարձակ իր լոյսով, ջերմութեամբ տաքցնէ եւ մեր սիրտը եւ մեր հոգին: Ահա Տր. Կ. Խաչը, ան ալ ազդակ մըն է մեր օճախին պահպանման, ան ալ իր շոյակով փայտ կը բերէ կրակը բորբոքելու համար: Մի փառք ալ մեզ իրեն»:

Օր. Ա. Առաքելեան իր տաքուկ եւ անուշ ձայնով եւ հաճելի երգերով «Ես սիրեցի», «Քէլէր, ցոլէր», «Տըլէ եամանը» եւ «Անուշ գարուն»՝ հայրենի մթնոլորտ մը ստեղծեց մեր չուրջը: Իսկ Պ. Խաչակեան իր հայերէն «Մենաւոր ճամբորդ» եւ խառներէն ու մանաւանդ ռուսերէն երգերով արուեստի սարսուռ պատեց ամբողջ սրահին մէջ: Օր. Հ. Փաղաղեանի ժողովրդական պարը շնորհքով եւ ճկունութեամբ արտայայտուած փակեց գեղարուեստական բաժինը: Զոյգերը պարեցին մինչեւ ուշ ատեն: Պ. Կ. Փանթարճեանի ֆանթէզի երգերով ու ոգեւորութիւնը դադրեցաւ նուագին հետ միայն կէս գիշերին:

Հասո՞յթը, այնքան որքան կ'ակնկալէր մասնաճիւղը: Համեստ ծախքեր էին բրած. պտուղներ նուէր ամբողջութեամբ անդամուհիներու կողմէ, թարմ պտուղը նուէր, անշուշտ գոհ պէտք է ըլլային այդ ժրաջան տիկիններն ու օրիորդները, որոնք ջանք չեն խնայեր թէ համակիր հասարակութիւնը գոհացնելու եւ թէ իրենց ձեռնարկները գլուխ բերելու համար:

Շրջուն Թղթակից

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վիէնէն Պ. Սարգիս Թէքդիկեաղաւեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Պ. Սիմոն Արփաճեանի, Հալէպ:

ԱՅՑ
ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ

—.—

Շաբաթ օր, երեկոյեան ժամը 6ին տեղի ունեցաւ մեր այցը Անծանօթ Զինուորին, առաջնորդութեամբ Ֆրանս. նախկին ռազմիկներու լիկին:

Մէթրօ Ժորժ Ե.-էն թափօրը շարժեցաւ գլխաւորութեամբ զինուորական նուագախումբին: Թափօրին առջեւէն կ'անցնէին լիկին զանազան դրօշակները, ինչպէս նաեւ Հայկ. եռագոյնը, որ հպարտօրէն կը ծածանէր հայ դրօշակիրին ձեռքը:

Թափօրին յառաջապահ շարքերը կը կազմէին Ֆրանս. նախկին ռազմիկները, որոնց կը հետեւէին հայ ռազմիկ ընկերներն ու համակիրները, 8 հոգինոց շարքերու վրայ կարգապահ եւ համաչափ քայլերով:

Ուրախալի է արձանագրել որ Մարտիկներու Միութեան կոչին վրայ, կոկիկ եւ ընտրովի հասարակութիւն մը փութացած էր, ճիշդ ժամուն ներկայ ըլլալ նշանակուած հաւաքավայրը:

Ցաղթական կամարին տակ ենք: Թափօրը աջ ու ձախ երկու մասի կը բաժնուի եւ կը շրջապատենք Անծանօթ Զինուորի դամբարանը:

Փողերը կը հնչեն:

Պատուի առ ···

Գլխարկները վար ու դրօշակները կը խոնարհին. 156րդ եւ 356րդ գունդերուն եւ Լիկի փոխ-նախագահ արբայ Միլլէրի կողմէ կը հրահրուի անշէջ կրակը: Մերկացած սուրին ծայրով կը բոցավառուի ռազմիկի կրակը ··· Սուրին ծայրը այո՛: Ի՜նչ դաժան իրականութիւն է որ ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակ սուրն է վճռական ազդակը:

Արարողութեան ներկայ էին բազմաթիւ բարձրաստիճան անձեր:

Տ. Բաղտասարեան

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Ցայտնի դաշնակահարուհի Օր. Գոհարիկ Ղազարոսեան, որ վերջերս Պոլիս գացած էր եւ հոն նուագահանդէս մը տուած, շաբթուս վերադարձաւ Փարիզ:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (165)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Սոնիան ու մայրը տեղաւորուեցան բազմոցի մը վրայ: Այս արդէն աչքի զարնող անտեսում մըն էր Տիկ. Վառվառէի համար, որ վարժուած էր, այցելութեան մը պարագային, բոլորի ուշադրութեան առարկայ դառնալ, իբր խօսակցութեան իսկական տոն տուողը: Տիկնոջ տրամադրութեան վրայ աւելի վատ ազդեց այն, որ, անշուշտ բոլորն ալ լսած ըլլալու էին, Սոնիայի նշանուելու առթիւ զինք չշնորհաւորեցին, նոյն իսկ ակնարկութիւն մը չըրին այդ մասին: Բայց Տիկ. Վառվառէի սրտնեղութիւնը ա՛լ աւելի անտանելի դարձաւ, երբ սկսաւ մտիկ ընել ընդհանուր խօսակցութիւնը, որ եկեղեցական կալուածներու գրաւման շուրջը կը դառնար, պետութեան հասցէին ուղղուած ամենախիստ որակումներով: Այդ արդէն չափազանցութիւն կը թուէր տիկնոջ, որ անյաջող փորձ մը ըրաւ խօսակցութեան նիւթը փոխելու: Աղէկ վերջ մայր ու աղջիկ փուշի վրայ նստած կը զգային ինքզինքնին, եւ սակայն պատշաճութիւնը պահելու համար առնուազն կէս ժամ մը մնալու էին:

Երբ դուրս եկան Ասրբէկեաններու մօտէն, մայր ու աղջիկ, թէեւ սաստիկ վիրաւորուած, առանց բառ մը փոխանակելու, կառքը նստան: Սոնիան իշխանի հետ ժամադրութիւն մը ունէր ժամը եօթնին, Երեւանեան հրապարակի վրայ գտնուող ռուսական թէյատան մը մէջ: Խնդրեց մօրմէն որ տուն հասնելուն կառքը իր ետեւէն ճամբէ ու ինք մտաւ շքեղ թէյատունը, ուր ընդհանրապէս ռուս պաշտօնեաներ կամ զինուորականներ կը յաճախէին:

Իշխանը ներսը չէր: Սոնիան փոքր սեղանի մը առջեւ նստելով բաժակ մը թէյ ու խմորեղէն մը ապսպրեց, ու աչքը յառած խանութի դրան, սպասեց նշանածի գալուն որ կ'ուշանար: Ժամը ութը անցաւ. Ալեքսէյը չէր երեւեր: Սոնիան ջղայնացած՝ թէյի դգալին հետ կը խաղար, անհամբերութեամբ կօշիկի կրունկը յատակին խփելով: Այդ առաջին անգամը չէր, որ նշանածը զինք կը սպասցնէր: Կը խոստանար, շատ անգամ Ալեքսէյն ինք ժամադրութիւն կուտար, վերջէն մոռնալու համար, ու աղէկ վերջ Սոնիային հանդիպելուն, կը գանգատէր գործէն, բազմազբաղ լինելէն, որ միակ պատճառն էր իր չկրնալ գալուն:

Ժամը ութուկէսին համբերութիւնը հատած, Սոնիան դուրս եկաւ թէյատունէն, ու նախ քան տուն երթալը, ուզեց անգամ մը հանդիպիլ Մելիք-Ադամեան քոյրերուն, որոնք իր դպրոցական ընկերներն էին: Երանի գացած չըլլար: Երկու քոյրերուն քաղաքավարի, բայց սառը ընդունելութիւնը, Եւգինէին առանց բառ մը արտասանելու գլխու թեթեւ բարեւը, բայց մանաւանդ Մանիայի վերջին խօսքերը, որոնց հեգնական իմաստը չէր կրնար չհասկնալ, ինքնասիրութիւնը վիրաւորուած՝ սաստիկ դառնացուցեր էին Սոնիան: «Ինչ որ Ռուսի հետ նշանուած էք», կարծես թէ այդ հեգնական խօսքերը դեռ կը հնչէին ականջին: «Ինչ որ Ռուսի հետ», ակամայ կը կրկնէր Սոնիան, դայրոյթէն ձեռքերը տրորելով. ինչպէ՞ս թէ «ինչ որ Ռուսի հետ»: Իր նշանածը «ինչ որ» չէր կրնար ըլլալ, ան իշխան Ալեքսէյ Գէորգեւիչ Դոբրոլիւբովն էր, փոխարքայի ատիւթանտը, պէտք է որ այդ լաւ հասկնան այդ աղջիկները, եւ իր բարեկամները: Եւ սակայն Սոնիան ինքն ալ կը զգար, որ նախկին ոգեւորութեամբ չէր արտասաներ նշանածի անունը: Ինչ որ անորոշ, տարտամ ծանրութիւն մը կը զգար սրտին մէջ:

Տուն հասնելով, ուղիղ ննջասենեակը բարձրացաւ, աղախինին պատուիրելով, որ զինք չանհանգստացնեն, յոգնած է ու պիտի քնանայ: Շորերը հանեց, մետաքս գիշերանոցը հագաւ, որու թեւերն ու քղանցքը եզերուած էին ձեռագործ ժանեակով, անկողնին վրայ երկնցաւ, գլուխը ձեռքերուն վրայ հանգչեցուցած՝ աչքերը փակեց, խորովի մտածելով: Սոնիայի համար, յուլիս եւ օգոստոս ամիսները անցեր էին աղուոր երազի մը գրաւչութեամբ: Կարծես անամպ, լազուր երկինք մը եղած ըլլային այդ օրերը, երբ պայծառ արեւ մը կը փայլէր երկնակամարին վրայ, կամ հարիւրաւոր պլպլացող աստղեր, ու լուսնակ մը, որ միշտ լճացած վիճակի մէջ խորհրդաւոր ճամբայով մը կը քալէ արծաթ ճառագայթներ նետելով սիրահարներու հոգիին մէջ: Այնքան երջանիկ կը զգար Սոնիան, որ շատ անգամ վախով կը մտածէր թէ՝ չըլլի թէ այդ միայն երազ մըն էր, որ ինք շուտով պիտի արթննար քունէն:

Սակայն յանկարծ Սոնիայի զուլալ երկինքը ամպոտեր էր: Աւելին, անսպասելի կերպով սարսափելի փոթորիկ մը բարձրացեր էր, սրբել տանելով զինք օրօրող երջանկութեան հաճելի թմրութիւնը: Սոնիան խորտակուած կը զգար, կարծես աներեւոյթ ձեռք մը մէկէն պատառած էր սքանչելի պատկեր մը, սիրտը կտոր կտոր ընելով:

Նախ քան ամարանոցէն իջնալնին, ուր այնքան հաճելի ընկերութիւն մը ունեցեր էր, բարձրաստիճան պաշտօնեաներու հետ, Վասիլ Քոքցեւը առաջարկած էր, վերջին անգամ մըն ալ երթալ Պաղ Աղբիւրը, կարգին քէֆ մը ընելու եւ ամբողջ ոչխար մը դարձնելու համար: Ինչ խօսք որ այդ առաջարկութիւնը խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ բոլոր ընտանիքներու կողմէն: Ոմանք ձիաւոր, ոմանք կառքերով հասան աղբիւրի մօտ, որ Կոճորէն մէկ ժամ հեռաւորութեան վրայ կը գտնուէր, անտառակի մը կողքին:

Զինուոր - ծառաները արդէն կրակ մը վառած, վրան ոչխար մը կը դարձնէին, մինչ օրիորդներն ու երիտասարդ սպաները քրքջալով, կատակելով կանաչի վրայ սեղանը կը յարդարէին:

Այդ բացօթեայ քէֆէն երկու օր առաջ, Քոքցեւենց հիւր եկած էր մանկամարդ կին մը, ռուս սպայի մը այրին, որ հեռուէն հեռու ազգական կուգար Վասիլ Քոքցեւին: Անշուշտ ան ալ ներկայ էր այդ քէֆին. հակառակ ծանր սուգին, ու ոտքէն մինչեւ գլուխը ծածկող սեւ գոյն զգեստին, որ մասնաւոր գրաւչութիւն մը կուտար անոր, մանկամարդ կինը, սրախօս եւ ուրախ բնաւորութեան տէր, բոլորի ուշադրութիւնը իր վրայ գրաւած էր:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՉԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԵՐԻՈՑ ֆրանսական հպատակներու կարգ մը դասերուն քուէարկութեան իրաւունք տալու համար, օրինագիծ մը մշակած է նախարարական խորհուրդը։

ՉԻՆՈՒՈՐ ԳԼՈՒԽ ամէն օր երկու քառորդ չափ գինի պիտի տրուի բոլոր զօրանոցներուն մէջ։ Ուրիշ առաւելութիւններ ալ պիտի տրուին։

ԿՐԻՓԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ մը ծագած է Լոնտոնի մէջ, վտանգաւոր համեմատութիւններ ստանալով։ Մասնագէտ մը կ'ըսէ թէ ներկայ համաճարակը կրնայ բաղդատուիլ 1913ի եւ 1924ի հետ, երբ հիւանդութիւնը գերեզման տարաւ բազմաթիւ մարդիկ։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը հեռագրով յանձնարարեց Լոնտոնի, Պերլինի, Հռոմի եւ Մոսկուայի դեսպաններուն, որ բացատրեն թէ արտաքին նախարարութիւնը եթէ արտօնած է չարք մը օդանաւեր փոխադրել Սպանիա, իր կամքէն անկախ է այդ գործողութիւնը, քանի որ չէր կրնար ուրիշ կերպ շարժիլ, չեզոքութեան ներկայ օրէնքով։ Կառավարութիւնը անհրաժեշտ գըտած է այս բացատրութիւնը, վախնալով որ միջազգային բարդութիւններ կը ծագին… Խորհրդարանը ձեռնարկած է նոր օրէնք մը քուէարկելու չէզոքութեան մասին։

ՊԱՊԻՆ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ միշտ ծանր է, եւ այլեւս շատ քիչեր կը հաւատան որ կարենայ ազատիլ ներկայ տագնապէն։

ԱՐՀԻԴՈՒՔՍ ՖՐԻՏՐԻԽ, Աւստրիա-Հունգարիոյ բանակին սպարապետը՝ 1914–16ին, մեռաւ 80 տարեկան հասակին մէջ։

ԵՐԿՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ, Ալէքսէյ Տիշիպալին եւ Փրոֆ. Վլատիմիր Իպատիեւ, վտարուեցան Գիտութեանց Ակադեմիայէն, մերժած ըլլալով Մոսկուա վերադառնալ արտասահմանէն, ուր ղրկուած էին որոշ պաշտօնով։ Այս առթիւ փրոֆ. Իպատիեւի որդին, երիտասարդ գիտնական մը, նամակ մը գրելով իր քրոջը հետ, կը յայտարարէ թէ այլեւս չեն կրնար մարդու երեսնայիլ եւ կը դատապարտեն իրենց հօրը դաւաճանութիւնը…

ԹՐՈՑՔԻ Մեքսիկա գնաց, բայց իր բարեկամները կը վախնան որ սպաննուի Սթալինի կուսակիցներուն կողմէ։ Կը կարծուի թէ ներքին քաղաք մը պիտի քշուի, ապահովութեան համար։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

կազմակերպուած Ֆ. Հ. կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ
3 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2 30ին,
Cascade du Lac-ի սրահին մէջ (Լճին մօտ)։
ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱ, փոքրիկ ներկայացում մը, նուէրներ, արտասանութիւններ եւ նախընթրիք։
մեծերու համար մուտք 3 ֆր.։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղին կողմէ
3 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, դպրոցի սրահին մէջ
4 rue des Trois Chantiers.
Երգ, արտասանութիւն եւ «ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆ» կատակերգութիւն մը, փոքրիկներու կողմէ։ Նուէրներու բաշխում աշակերտներուն։
Նախընթրիք եւ պտուղ կը բաժնուի բոլոր ներկայ փոքրիկներուն։
Մուտք 2 ֆրանք

ԳԻՆԻԽՄԵՂԱՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ
3 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4.30էն մինչեւ կէս գիշեր,
գարակէօզեանի սրահին մէջ, 5 րիւ տը լա Տէֆանս, Իսի։
Գեղարուեստական բաժին։ Հայկական եւ եւրոպական պարեր։
Մուտք մեծերու 5 ֆր., փոքրիկներու 2 ֆր.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՂԱՆԴ

ՍԻՓԱՆ—ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՏՕՆԱԾԱՌԸ
2 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ առաւօտ,
Հայ Երիտասարդաց Ընկերութեան սրահին մէջ, **8 Rue Bossuet**
Place Lafayette, Métro Gare du Nord կամ Poissonnière
Orchestre, *անակնկալներ եւ ճոխ պիւֆէ։*
Տախսերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.։
ԾԱՆՕԹ — երգչախումբի վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ նոյն երեկոյ։

—o—

Սիփան-կոմիտաս երգչախումբի տարեկան ցերեկոյթ-պարահանդէսը **Salle Hoche**-*ի մէջ, 21 փետր.։ Նկատի ունենալ այդ թուականը։*

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ

Ընտանեկան խնջոյք — համերգ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի «Ռոստոմ» եւ «Իշխան» ենթակոմիտէներու եւ «Վահագն» խումբի
ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
Տեղի կ'ունենայ Յունուար 3ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ։
Տախսերու մասնակցութեան համար 4 ֆր.
տասը տարեկանէն վեր փոքրերուն՝ 2 ֆր.
Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ-ԵՐԵԿՈՅԹ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒՈՅ ԱՌԹԻՒ
Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Պօմոնի Զաւարեան ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Վարանդեան խումբի
2 յունուար շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, վարանդեան սրահին մէջ,
10 Bld. de Marguerite, Beaumont
կը նախագահէ ընկ. Հ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ**
Գեղարուեստական ճոխ բաժին երգ, արտասանութիւն, նուագ եւլն։
կը ներկայացուի «ԴԻՈ ՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ»
կերուխում մինչեւ առաւօտ։ Սրահին տաքութիւնը ապահովուած է։
Տախսերու մասնակցութիւն 2 ֆր.

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐ. ՇՐՋԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
ի նպաստ իր վարժարանին
3 *Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,*
150 Route d'Orléans, *Պանեէօ*
կը ներկայացուի ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ
1936Ի ԵՒ 1937Ի ՊԱՅՔԱՐԸ
Ոտանաւոր կատակերգութիւն։
Աշակերտութեան կողմէ խմբերգներ եւ արտասանութիւններ։
Թատր ու Պար եւ անակնկալներ
Պտղաբաշխութիւն Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ։
Մուտք 3 ֆր.

ԿԱՂԱՆԴԻ ԾԱՌ

փոքր տ'Իթալիի Դպրոց. Տիկնանց Մասնաճիւղի զոյգ վարչութեանց
2 յունուար, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին. Գ. Յովհաննէսեանի սրահը,
13 rue Pierre Curie, Kremlin Bicêtre.
Երգ, արտասանութիւն, ներկայացում դպրոցի աշակերտներուն կողմէ։
Կաղանդ Պապան նուէրներ կը բաշխէ աշակերտներուն։
Նուէրները տրամադրած է Համազգայինի Ֆրան սայի կեդր. վարչութիւնը։
ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Կարապետ Չէփճեան, ծնած Աշոտի գիւղէն, 3 տարի փախադրուած Կիւրին։ Տեղահանութեան միջոցին կը գտնուէր Աստանա։ Լուր կայ որ 1920ին կը գտնուէր Պոլիս։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Իսկուհի Գույումճեանի (Չէփճեան), յառաջի միջոցաւ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 3 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 3 JANVIER 1937

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3310

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԿԱՅԻ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԻՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Քիչ անգին պիտի կարդաք պատերազմական նախարարու-թեան ցեկոյցը՝ ոչ-հպատակ տարագիրներու զինուորագրութեան մասին:

Զափազանց սեղմ եւ չոր, ցեկոյցը կը հաստատէ մինչեւ հիմա հրատարակուած տեղեկութիւնները:

Ուրեմն, զինուորութեան ենթակայ են 20 — 33 տարեկան օտարականները,— անոնք որ չունին որոշ հպատակութիւն:

Ինչպէս կը բացատրէինք անցեալ օր, տեսակ մը մարդահամար է որ կը կատարուի այժմ, երեւան հանելու համար տրամադրելի զինուորներու թիւը:

Պատերազմական նախարարութեան ցեկոյցին համաձայն, անոնք որ պիտի կանչուին առաջին առթիւ, իրենց տարեկից Ֆրանսացիներու հետ, բոլոր անհրաժեշտ տեղեկութիւնները պիտի ստանան զինուորագրութեան գրասենեակներու հրամանատարներուն կողմէ:

Ուրիշ խօսքով, իւրաքանչիւր շրջանի զինուորագրութեան գրասենեակի հրամանատարն է որ պիտի տեղեկացնէ թէ ե՛րբ պիտի կանչուին, ո՛ւր եւ ի՛նչպէս պիտի տեղաւորուին զօրամասերու մէջ:

Դարձեալ նոյն աղբիւրէն է որ լուսաբանութիւններ պիտի տրուին, զինուորութեան շնորհիւ հպատակութեան իրաւունք եւ աշխատանքի արտօնութիւն ստանալու մասին: Այսինքն, զինուորցուները որոշ առաւելութիւններ պիտի վայելեն, բայց այդ բոլորը կապուած են զինուորութեան լրացման հետ. իսկ մանաւանդ հպատակութեան ընդունելութիւնը պիտի կատարուի ոչ թէ մեքենաբար, այլ համաձայն 1927 օգոստոս 10ի օրէնքին: Այն ալ եթէ դիմում կատարուի:

Կը նշանակէ թէ պատերազմական նախարարութիւնը արդէն տուած է իր որոշումը, պարտականութեանց եւ իրաւունքներու մասին, եւ զինուորագրութիւնը պիտի պարտադրէ համաձայն հաստատուած օրէնքներու:

Այստեղ ինքնին կը ծագին կարգ մը տարրական հարցեր.—

1. Մեր իրաւասու մարմինները որ եւ է տեսակէտ պարզա՞ծ են, մինչեւ հիմա, 1928 մարտ 31ի օրէնքին գործադրութեան առթիւ:

2. Եթէ որ եւ է դիմում չէ կատարուած ինքնաբերաբար, գէթ որ եւ է կարծիք հարցուա՞ծ է Ֆրանսայի ձեռնհաս շրջանակներէն, գործը ձեւակերպելու համար:

3. Անցեալ տարի գարնան, 1928ի օրէնքը գործադրելի կը համարուէր միայն ռուս տարագիրներուն համար, եւ այդ առթիւ բազմաթիւ դիմումներ կատարեցին ռուս ղեկավար շրջանակները, մշակուած բանաձեւ մը ներկայացնելով: Այդ առթիւ էր որ Սառոյի դահլիճը միջնախարարական յանձնախումբ մը կազմեց, խնդիրը ուսումնասիրելու համար: Յետոյ դահլիճը փոխուեցաւ եւ ամէն ինչ մնաց առկախ:

Արդ, այն ատեն կատարուած դիմումները կրցա՞ն որ եւ է բարեփոխում յառաջ բերել ծրագրուած առաջադրութեանց մէջ: (Ռուսերը եւ Հայերը միեւնոյն օրէնքին ենթակայ ըլլալով, որ եւ է օրինական տրամադրութիւն կը վերաբերի երկուքին ալ):

Այս հարցումները կ'ընենք ոչ թէ հետաքրքրութիւն գոհացնելու, այլ իմանալու համար թէ ազգ. կոչուած իշխանութիւնները որ եւ է դեր ունեցա՞ծ են եւ ունի՞ն, այս կենսական հարցին ձեւաւորման մէջ:

Եւ այդ իշխանութիւնները իրենք պարտաւոր են անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները հաղորդել, ոչ թէ իբրեւ տեղկատու, այլ իբրեւ պատասխանատու օրկան, փարատելու համար զանազան կասկածներ:

Մանաւանդ հիմա, երբ զինուորցուները իրենց ժողովներ կը սարքեն հասկնալի մտահոգութեամբ, եւ զարմանազան ճառեր կը լսեն:

Այս տեսակէտէն բաւական պերճախօս է Պէլվիլի ժողովը (28 դեկտ.), որուն հաղորդած բանաձեւին մէջ կը կարդանք հետեւեալ մանուածապատ նախադասութիւնը.—

« Պարտականութիւն եւ իրաւունք համարիլ միայն զինուորագրեալներով վճռել եւ վարել իր ճակատագիրը »:

Ըսել կ'ուզեն թէ իրենք իրենց գլխուն ճարը պիտի նային, առանց ճանչնալու որ եւ է ազգ. իշխանութիւն կամ օրկան, կամ դիմելու անոնց աջակցութեան:

Կը կարծենք թէ երեւութապէս անմեղ համարուած այս մտադրութիւնը կրնայ անախորժութեանց յանգիլ: Մանաւանդ որ, այս նոր շարժումին մէջ ալ պակաս չեն պղտոր տարրեր: Եւ իրականին մէջ անոնք են որ տուն տուած են Պէլվիլի ժողովին եղբակացութեանց, ինչպէս կը հաստատեն իրազեկներ, գրաւոր թէ բերանացի:

Խօսիլ իրաւունքներու մասին եւ բանաձեւեր ներկայացնել՝ չի նշանակեր ջուրը պատէն վեր հանել: Դիմումներ կատարել եւ զանոնք հետապնդել՝ դարձեալ չի նշանակեր ամէն բան ժխտել եւ սրճարանի մէջ հաւաքուած պատահական բազմութիւն մը տեսակ մը ազգ. իշխանութիւն հռչակել:

Այս դիտողութիւնները կ'արձանագրենք պարզապէս անոր համար որ, զինուորական իշխանութեան բարի կամքէն կախում չունի ընդունիլ այս կամ այն առաջարկը: Իսկ ամէնէն արդար պահանջն ալ արժեցնելու համար, անհրաժեշտ է հաւաքական եւ համախոհ-հուրդ աշխատանք, եւ ոչ թէ տաքարիւն մարզանքներ:

Մեր այս վերապահումն իսկ աւելի կը ծանրացնէ իրաւասու օրկաններու պատասխանատուութիւնը: Ճիշդ ատոր համար ալ պարտաւոր են փոխել իրենց գործելու մեթոտները, դառնալով աւելի արթուն եւ բանուկ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՆԱՒ ՄԸ ԳՐԱՒԵՑ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՆԱՒ ՄԸ

Հակառակ հրամանատարին բողոքներուն

Ուրբաթ օր, գերմանական «Կրաֆ Շփէ» յածանաւը գրաւեց սպանիական «Արակօն» շոգենաւը, Սպանիոյ հարաւային ջուրերուն մէջ, իբրեւ փոխվրէժ գերմանական «Փալոս» շոգենաւին գրաւման: Սպանիական կառավարութիւնը չորս ու կէս օր պահելէ վերջ, ազատ արձակած էր շոգենաւը, բայց վար դրած էր անոր բեռը եւ ճամբորդ մը: Սպանիացի հրամանատարը բողոքեց կատարուած բռնութեան դէմ, բայց գոհացում չստացաւ: Այս առթիւ հրատարակուած ցեկոյցը կ'ըսէ թէ Պիլպաոյի (Սպանիա) կարմիր վարիչները մերժած ըլլալով «Քէօնիկսպէրը» յածաւորակին յանձնել գերմանական «Փալոս» շոգենաւին բեռը եւ վար դրուած ճամբորդը, Գերմանիա վճռեց պատասխանել փոխադարձ անօրինութեամբ մը: «Եւ ի պաշտպանութիւն այս ապստամբութեան դէմ, սպանիական կարմիր շոգենաւ մը այսօր բռնուեցաւ առժամապէս, գերմանական մարտանաւերու կողմէ: Անվիճելի կերպով հաստատուած է թէ «Փալոս» բռնուած է Սպանիոյ երկրային ջուրերէն դուրս: Հետեւաբար շոգենաւին հրամանատարը մերժած է ստորագրել այն յայտարարութիւնը որ կ'ըսէր թէ «Փալոս» բռնուած է ծովեզերքէն հինգ մղոն հեռու:

Աւելորդ է ըսել թէ Գերմանիոյ այս գործողութիւնը մեծ յուզում պատճառեց քաղաքական շրջանակներու մէջ. մանաւանդ որ, կը պատահի ճիշդ այն պահուն երբ Անգլիա եւ Ֆրանսա պատասխանի կը սպասեն, չէզոքութեան մասին:

Լուրի մը համաձայն, գերմանական յածանաւը ռմբակոծած է ուրիշ սպանիական նաւ մը, որ խրած է Պիլպաոյի առջեւ:

Զինուորական եւ դիւանագիտական ճակատին վրայ

Տարեգլուխի առթիւ զինուորական գործողութիւնները ընդհատուած էին սպանիական ճակատին վրայ: Կարգ մը լուրերու համաձայն Մատրիտի կացութիւնը անտանելի է այլեւս:

Դիւանագիտական ճակատին վրայ եւս նոյն անստուգութիւնն է որ կը տիրէ: Գերմանիա տակաւին չէ պատասխանած անգլեւ-ֆրանսական առաջարկին եւ կ'ըսուի թէ հազիւ յունուարի կէսին պիտի պատասխանէ: Իտալիա եւս յետաձգած է իր պատասխանը, եւ պրպտումներ կը կատարէ դիւանագիտական շրջանակներու մէջ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Իտալիա ծանր պայմաններ պիտի դնէ, իր պատասխանին մէջ, դադրեցնելու համար կամաւորներու առաքումը: Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Փորթուկալի համար բացարձակապէս անհանդուրժելի կը համարուի խորհրդային հանրապետութեան մը հաստատումը՝ Միջերկրականի ափերուն վրայ:

Գերմանիոյ արտաքին նախարարը դեկտեմբեր 31ին տեսակցութիւններ ունեցաւ անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն հետ, եւ նորէն յիշեցուց համայնավարական գործունէութեան վտանգը՝ Սպանիոյ մէջ, հետեւաբար Եւրոպայի համար: Զրոյցի մը համաձայն, Գերմանիա պիտի պահանջէ որ Մոսկուա անմիջապէս ետ կանչէ Սպանիա ղրկուած կամաւորները:

*** Տարեգլուխի առթիւ ճառ մը խօսելով, Հիթլէր շեշտեց թէ Գերմանիա միշտ պիտի ըլլայ «եւրոպական մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան ամրոց մը մարդկութեան թշնամի պոլշեւիկին դէմ»:

ՑԱՆՑԱՌ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ միջեւ ծրագրուած դաշինքը, որուն հաւանութիւն յայտնած էին Ռումանիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը, անհաճոյ տպաւորութիւն գործած է: Կը վախցուի որ դահլիճի տագնապ մը ծագի: Դաշինքը մըշտընջենական բարեկամութիւն կը հաստատէ Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ: Պուլկարիա նոյնիմաստ դաշնագիր մը կնքած է արդէն Թուրքիոյ հետ եւ տրամադիր է կնքելու նաեւ Յունաստանի եւ Ռումանիոյ հետ, երբ կարգադրուին բոլոր առկախ հարցերը:

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ նորոգման համար, հայ եւ ռուս գաղթականները պարտաւոր են դիմել ոստիկանական վերատեսչութեան գետնայարկը, հիւսիսային-արեւելեան սրահ: Անոնք որոնց մականունները կը սկսին A.—J. տառերով, պէտք է դիմեն Յունուար 4էն 31, K էն P փետրուար 1էն 28, Rէն Z մարտ 1էն 31: Ինքնութեան թուղթի արժէքն է 35 եւ 160 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր դասակարգի, իսկ տեւողութիւնը՝ երեք տարի:

ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ համար նշանակուած երեք չէզոք դիտողները եւ ուրիշ երկու պաշտօնեաներ Պոլսէն անցնելով, իրենց ճամբան շարունակեցին դէպի Հալէպ, որ հասան դեկտեմբեր 31ին: Էնկիւրիէն անցած ատեն պատուիրակութիւնը դիմաւորուեցաւ Թուրքիոյ արտաքին գործավարութեան ներկայացուցիչին կողմէ: Ուսանողներու խիտ բազմութիւն մը խռնուած էր կայարանը:

ՍԹԱԼԻՆԻ համար կ'ըսեն թէ Խ. Միութեան նախագահ պիտի հռչակուի, համաձայն նոր սահմանադրութեան: Այդ պարագային շրջանային հանրապետութեանց 11 նախագահները պիտի ըլլան իր օգնականները: Այս տեղեկութիւնը հաղորդելով հանդերձ, կարգ մը թերթեր դիտել կուտան թէ ծրագիրը լաւ ընդունելութիւն չէ գտած Քաղաքական Բիւրոյին մէջ:

260,000 ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ ՀՊԱՏԱԿ արձանագրուած են 1931էն մինչեւ 1936, համաձայն անցեալ մարտին կատարուած մարդահամարին: Այս առթիւ «Ֆրանսացի ժողովուրդին աճման դաշնակցութիւնը» դիտել կուտայ թէ հինգ տարուան մէջ եթէ 508,000 հոգի աւելցած է Ֆրանսայի ժողովուրդին վրայ, ատոր 260,000ը այս

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՑԵԿՈՅՑԸ

Տարագիրներու զինուորագրութեան մասին

Պատերազմական նախարարութիւնը հետեւեալ ցեկոյցը կը հաղորդէ.—

1928 Մարտ 31ի զինուորագրութեան օրէնքը իր 3րդ յօդուածով կը նախատեսէր թէ այն երիտասարդները որոնք Ֆրանսա կը բնակին եւ չեն կրնար հաստատել իրենց հպատակութիւնը, ենթակայ են զինուորական նոյն պարտաւորութեանց ինչ որ տարեկից Ֆրանսացիները:

Հետեւաբար, այդ երիտասարդներուն մարդահամարը պիտի կատարուի, 20էն մինչեւ 33 տարեկանը:

Առանց մէջէն անոնց համար որ կանչուելիք դասերուն կը պատկանին, Ֆրանսա հաստատուած զօրախումբերու մէջ տեղաւորման ձեւակերպութիւնները պիտի ճշդուին յետագային եւ այս մասին բոլոր տեղեկութիւնները մօտերս շահակիցներուն պիտի կրնան տրուիլ զինուորագրութեան գրասենեակներու հրամանատարներուն կողմէ:

Ասկէ զատ, նոյն հրամանատարները անոնց պիտի հաղորդեն այն պայմանները որոնցմով իրենց զինուորագրութիւնը պիտի կրնայ դիւրացնել իրենց հպատակութիւնը — եթէ խնդրեն — համաձայն 1927 օգոստոս 10ի 4րդ յօդուածի Բ. հատուածին, եւ այն առաւելութիւնները ու օգնութիւնը որ պիտի ընծայուին զինուորութենէ արձակուած ատեն — անոնց որոնք հպատակութիւն չեն խնդրած — աշխատանքի արտօնութիւն ստանալու եւ վարձու (սալարիէ) գործ ճարելու համար:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԴՐՕՇ ՄԸ ՊԱՐԶԵՆ

Ալէքսանտրէթ—Անտիոքի մէջ...

Ալէքսանտրէթ-Անտիոքի շրջանին Թուրքերը, որոնք «Հաթայ» կը կոչեն Սանճաքը, դեկտ. 27ին անկախութեան դրօշը պարզեցին իրենց միութեան կեդրոնին վրայ: Այս առթիւ Միութեան նախագահը կրակոտ ճառ մը խօսելով յայտարարեց.

— « Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի շրջանակը կ'ուզեն գոհել ուրիշ ազգի մը անկախութեան ախորժակը, երբ ան իր ազատագրումին կը սպասէր, համաձայն եղած յանձնառութեանց: Հաթայի Թուրքերը շատ հինէն ի վեր գլուխ չեն ծռած ճնշումի առջեւ, եւ գիտեն իրենց իրաւունքները ձեռք բերել: Եթէ անոնք հանդարտութեամբ դիմադրեցին եղած հալածանքին, պատճառը այն է որ վստահ են իրենց իրաւունքին: Արդ թէ ոչ գիտենք թէ իրաւունքը ի՞նչպէս կ'ապահովուի:

Հաթայի դրօշը զոր կը պարզենք, խորհրդանիշն է մեր մօտալուտ ազատութեան: Ուշ կանուխ, ամէն գնով պիտի հասնինք այդ ազատութեան:

Աթաթիւրք, որ ամէն ինչ պարգեւեցիր Թուրքերուն, քու անունդ եւ շուքդ ուժ մըն է բոլոր Թուրքերուն համար: Հաթայցիները որ Քեզմէ կ'առնեն իրենց հաւատքն ու կորովը. երախտագիտութեամբ կը յիշեն Քեզ »:

Միութեան քարտուղար Պահայի եւ ուրիշ Հաթայցի երիտասարդներու ճառերէն յետոյ, խօսք առաւ Հաթայի անկախութեան քայլերգին հեղինակը, Ահմէտ Ֆայիք եւ շեշտեց թէ «Սիւննի» եւ «Շիի» կրօնական բաժանումները արուեստական են եւ թէ միայն Թուրքեր կան Սանճաքին մէջ: Մեզի համար միայն մէկ կրօնք կայ. — Քամալականութիւնը: Հաթայի Շիիները որոնք Սուլթաններու օրով խորթ կը համարուէին եւ այս պատճառաւ արաբերէն կը խօսէին, հարազատ Թուրքեր են »:

Նոր Ֆրանսան՝ Լէօն Պլումի ակնոցով

Վարչապետը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ Կաղանդի գիշերը, խաղաղութիւն եւ ի մարդիկ հաճութիւն մաղթելով Ֆրանսայի, Եւրոպայի եւ ամբողջ աշխարհի: Այս առթիւ շեշտեց թէ ինք ջերմապէս կը հաւատայ խաղաղութեան: «Կը հաւատամ ոչ թէ անգիտանալով խաղաղութեան սպառնացող վտանգները, այլ բոլոր խոչընդոտները յաղթահարելու առնական վճռականութեամբ: Ես կը հաւատամ թէ կարելի է հաստատել ընդհանուր կարգադրութիւն մը, հիմնուած՝ պետութեանց արդարութեան, հաւասարութեան եւ համերաշխութեան վրայ»:

Լէօն Պլում պարզելով երկրին տնտեսական վերելքը՝ վերջին քանի մը շաբաթներու ընթացքին, բացատրեց թէ նոր Ֆրանսա մը կը ծագի, կերպարանափոխուած՝ բարոյապէս թէ նիւթապէս, «Ֆրանսա մը որուն դէմքին վրայ նոր արիւն մը հոսի, Ֆրանսա մը աւելի առողջ, աւելի երջանիկ եւ աւելի ինքնավստահ... Վեց ամիս առաջ ամէն մարդ կ'ըսէր,— «Բան մը պէտք է փոխուի », եւ հիմա ամէն մարդ կ'ընդունի թէ իսկապէս բան մը փոխուած է, փոփոխութիւն մը ուր արդարութիւնը, հաւասարութիւնը եւ ազատութիւնը իրենց բուն իմաստը կը գտնեն եւ փրկարար արդիւնքներ կուտան: Ի՞նչպէս պիտի պահպանուին եւ զարգանան այս բարեբաստիկ պայմանները: Բանուորները պէտք է ուշադիր ըլլան որ նոր խռովութիւններ չխանգարեն վերելքը: Դրամատէրները պէտք է սթափին իրենց թմրութենէն, իրենց ձեռնպահութենէն եւ զանձեր դիզելու մահացու սովորութենէն: Ոչ ոք պէտք է կասկածի ապագայէն... Ամէն բանէ վեր՝ ներդաշնակութիւն պէտք է տիրէ քաղաքացիներու միջեւ եւ քաղաքացիական պարտականութեան գիտակցութիւն՝ ընկերութեան բոլոր դասերուն մէջ: Մենք հանրային բարօրութեան կառավարութիւն մըն ենք, եւ ոչ թէ ընկերվարական կառավարութիւն մը: Մենք կը ջանանք քաղել ինչ արդարութիւն որ կրնայ արտադրել ընկերութեան ներկայ կարգ ու սարքը: Ինչպէս որ արտաքին գործերու մէջ մեր թշնամիները խաղաղութեան թշնամիներն են, երկրին մէջ ալ մեր թշնամիները թշնամիներն են Ֆրանսայի հաւաքական շահերուն: Հաւատարիմ ժողովրդական Ճակատի ծրագրին, մեր փառասիրութիւնն է ըլլալ ազգային կառավարութիւն մը՝ բառին ամենաբարձր իմաստով »:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ
ԻՐ ԴԻՄԱԳԻԾՆ ՈՒ ԴԻՄԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայ ժողովուրդին իմացական տարրերը նետելով հեռաւոր ժամանակներու մէջ, անոր իմացական թրոփիզմը կապելով Միջերկրականեան մշակոյթի աւազանին, այժմ ճշդենք հայ մշակոյթին դիմագիծը:

Իբրեւ հակադրութիւն հիւսիսի մռայլ մշակոյթին եւ Գանգէսի աւազանին միսթիք մշակոյթին (*), Միջերկրականեան մշակոյթը կը ներկայանայ յաւիտենական, անայլայլ եւ պայծառ կենսապաշտութեամբ (vitalisme) — սիրոյ երգերը որ կը լսուին աշխարհի այս մասին վրայ, զգայապաշտութիւնն (sensualisme) ու հաճոյասիրութիւնը (hédonisme), որով տոգորուած են արեւելեան այս երկրին բնակիչները, ուրիշ նշանակութիւն չունին՝ բայց եթէ արտայայտել իրենց տենչը աւելի արեւ ծծելու, աւելի լոյս ըմպելու, վայելելու գեղեցիկը եւ ինչ որ բաբախուն է ու փայլուն:

Անիմաստ չէր՝ եթէ մեր պապերը արեւորդիներ կը կարծէին իրենք զիրենք: Արեւապաշտութիւնը իր աւանդութիւնը կ'երկարէր մինչեւ մեր օրերը: Եթէ հայ գիւղացին գործը կը ձգէր եւ կը մերժէր աշխատիլ արեւը մարը մտնելէն վերջ, պատճառը պաշտամունքն էր արեւին: Անիմաստ չէ՝ եթէ մեր հին բանաստեղծութենէն մնացած պատառիկն ալ արեւերգութիւն մըն է.

Երկնէր երկին եւ երկիր,
Երկնէր եւ ծիրանի ծով ...

Արեւը մեր երեւակայութեան մէջ, ծովը մեր բանաստեղծութեան մէջ, մեզի կը բերեն նոր կրօնք մը, — պաշտամունք յաւիտենականութեան, անհունութեան, անեզրութեան, անսկիզբին եւ անվախճանին: Ի՜նչ մեծ ցաւ որ մենք չունինք ամբողջութիւնը ծովուն երկունքը նկարագրող այդ բանաստեղծութեան, — հայ բանաստեղծ իր աստուածերգութեան իբրեւ պատառ կը գործածէ ծովը, յաւիտենականութիւնը, ինչպէս հիմա Փոլ Վալերի ցամաքին՝ գերեզմանի մը չորսով տրուած մահուան գաղափարին՝ կը հակադրէ ծովը, իր յաւիտենականութեամբ, մշտնջենական հեւքով ու շարժումով:

Հայ հեթանոսական պատմաշրջանը այնքան խոր թրծեր է մեր ժողովուրդը կենսապաշտութեամբ, որ երբ քրիստոնէութիւնը կուգայ իր սպիտակ քօղը նետել Հայաստան աշխարհին վրայ, դուք կը տեսնէք տակաւին, որ նոյն կենսապաշտ բանաստեղծութիւնը կը թրթռայ մեր շարականներուն մէջ: Հեթանոսութիւնն է, հին արուեստը, որ կ'առուահոսի մեր շարականներուն մէջ, — դուք անոնց մէջ ուրիշ բան չէք գտներ, բայց եթէ այգի, որթատունկ, գինի, լոյս, արեւ, այլ մանաւանդ հէքեաթական mue մը, transformation մը, այլակերպութիւն, կերպարանափոխութիւն: Լոյսը յանկարծ էակի մը կը փոխուի, եւ սրբութեան կոչուած էակ մը աճա լոյսի կը փոխուի, — հէքեաթ մը, երկնէր երկնեան ալէլու մը, հայկական հեթանոսութիւնը քրիստոնէութեան թափանցիկ շղարշին տակ: Միջերկրականեան հին մշակոյթն է, դարձեալ, որ կը կենդանանայ: Կը վերայայտնուին եգիպտական եւ ասորական հէքեաթական տարրերը, զորս հայ իմացականութիւնը լուծած էր իր հոգւոյն մէջ: Քրիստոնէութիւնը պարտուած, ջախջախուած, հայացուած էր այս ձեւով: Պարսիկ աշխարհակալութիւնը կ'աշխատէր զարնել հայ հոգին՝ իր կրօնքով, տիրապետելու համար մեզի: Հայ ժողովուրդը քրիստոնէացաւ՝ դիմադրելու համար եւ չկտրելու նպատակով իր կապը, իր հաղորդակցութիւնը Միջերկրականեան մշակոյթին հետ: Միւս կողմէ՝ դիմադրեց բիւզանդական աշխարհակալութեան, որ կ'աշխատէր մեզ ընկճել իր քրիստոնէութեամբ: Հայ ժողովուրդը առաւ այդ քրիստոնէութիւնը, լուծեց իր մէջ, — հրաշալի երեւոյթ, փոխանակ քրիստոնէութիւնը լուծելու մեզ, մենք լուծեցինք քրիստոնէութիւնը, ձուլելով ըստ մեր պատկերին, — մը կայ մեր եկեղեցին, այնքան ինքնատիպ եւ անկախ, որուն շարականները իրենց աւիշը կը ստանան հայ հեթանոսութենէն: Սակայն մեր շարականներու արուեստին վրայ կայ նաեւ ուրիշ ազդեցութիւն մը, — արաբական եւ պարսկական տաղարուեստին ազդեցութիւնը: Այսպէս արաբական հիճվ սեռին կը պատկանի Նորահրաշ պսակաւոր շարականը, — այս սեռը կը գործածուի նկարագրելու համար սրբոց ճգնութիւնը եւ տանջանքները: Ունինք նաեւ շարականներ, որոնք գաֆիէ են, ոմանք մէսնէվի եւ դեռ բազմաթիւ շարականներ, որոնք միւվէշշահ են, — սակայն շատ սիրելի է Ներսէս Շնորհալիին, որ շարականներու տունդլուխ տառերով իր անունը կը կազմէր: Օրինակ՝ Նորոգող տիեզերաց շարականին տունդլուխ սկզբնատառերը հաւաքելով՝ կ'ունենանք Ներսէսի է բանս վկայութիւնը: Գրիգոր Մագիստրոս առաջինն է որ կը վկայէ արաբական եւ պարսկական ազդեցութեան մասին. «Հնարագիտութիւն իմն որով չափաբերական բանն ուռուցի կշռեալ ի քանակն բերեն, նովաւ լինի երգն երաժշտօրէն երգելի, եւ են ուսուցք սոքա՝ էվստտ, փահտէ, չէնգէր, պէրէվշան, սոփեան, տիւպէք, տէվրիքէպիր, բէմէլ, սէմա, զէնճիր եւայլն»:

Անհրաժեշտ կը գտնեմ այստեղ կրկնել, թէ շարականներու արուեստը խորքին մէջ հեթանոսական է, մեր հին արուեստին վարդապետութեամբ, ձեւին մէջ՝ արաբական, պարսկական, երբայական արուեստին հարկատու(*):

Շարականներու արուեստը, որ կը ծաղկի Դ. դարէն մինչեւ ԺԵ. դար, ուրեմն 1100 տարուան կեանք միայն ունեցաւ, տեղի կուտայ միջնադարեան տաղասացներուն արուեստին, այսինքն թէ կը կրէ նոր դիմափոխութիւն մըն ալ, — նախ վարդապետներ են, որ կ'երգեն սրբուհի Մարիամը՝ շարականներու նոյն զգաստ եւ հեթանոսաշունչ երեւակայութեամբ, ու Քրիստոսը՝ իբրեւ գլխաւոր հերոս սուրբ սիրերգութեան մը: Ժամանակին հոլովումով եւ պայմաններու բերումով՝ սիրերգութեան հերոսները կը փոխուին դարձեալ ու կը կոչուին վարդ ու պլպուլ, սակայն վարդին ու պլպուլին խօսակցութիւններուն մէջ դուք կը զգաք անմիջապէս այն միրահար պատանիները, որոնք փոխակերպուեցան սօսուն ու պայպուն ծաղիկներուն, երկու երիտասարդ սիրահարու մէջ բռնկած սէրն է դարձեալ, որ՝ օրուան պատշաճութիւններէն վախցած, վարդի եւ պլպուլի փոխակերպուած՝ նոր դերասաններ կը ստեղծէ:

Յետոյ կուգան աշուղները (աշուղները), որոնք երաժիշտներ են եւ բանաստեղծներ: Անոնց արուեստը առաւելապէս հայկական է՝ մանաւանդ ռամկական շրջանին, անոնք ունին ինքնատիպ տաղաչափութիւն, որ ստեղծած է ինքնատիպ սեռեր, — անտունիներ, հայրէններ:

Հայ իմացականութիւնն է, Միջերկրականեան աւազանի մշակոյթը, որ կը յայտնուի վերջին անգամ մըն ալ, — կենսապաշտ ոգին Հայկեան, գինիի եւ արեւի, սիրոյ եւ ուրախութեան նոյն ծարաւով: Վառ երեւակայութիւն, գունեղ պատկերներ, սքանչելի տեսիլներ, — հայ իմացականութիւնը, սակայն, այս շրջանին ճակատագրական կռիւ մը կը մղէ: Միջերկրականեան կենսապաշտ վարդապետութեան, վիթալիզմին կամ սանսուալիզմին դէմ ճակատած է հիմա սուֆիզմը: Ամբողջ արեւելքը խրած է սուֆիզմի մէջ: Պարսիկ, արաբ ժողովուրդները պարտուած են, ընկղմած՝ սուֆիզմի թանձր ալիքներուն մէջ, — յուսահատութեան, անձնուրացութեան, միսթիք ու ընազանցական տեսիլներու յաճախումը մարած է ստեղծագործութեան ջահերը այդ ժողովուրդներու հոգիին մէջ: Հայ ժողովուրդն է որ կը տոկայ տակաւին, կառչած բիւզանդական ճամբաներուն, որոնք զինք հաղորդակցութեան մէջ կը պահեն իր մշակութային աւազանին հետ: Սակայն սուֆիզմի ալիքը կը բարձրանայ շարունակ եւ իվերջոյ կը խեղդէ՝ նախ կղզիացնելով ու մեկուսացնելով, յետոյ ծածկելով սեւ վարդապետութեան թանձր ալիքին տակ: Հայ իմացականութիւնը կը լռէ ժամանակ մը: Ուժեղ աշուղներ ունինք, որոնք վեր կը նետուին սուֆիզմի ալիքներէն, սուզակներու պէս մեզի բերելով ստորբեր ընկղմած հայ իմացականութեան հարստութենէն: Քուչակի եւ Սայաթ-Նովայի այդ երջանիկ արտայայտութիւններէն վերջ, հաճելի է յանկարծ տեսնել հայ ժողովուրդը, որ, այս անգամ ինքը, հրապարակ կուգայ տոհմիկ երգերու անհման ծաղկումով մը: Հայ բանաստեղծութիւնը կերպարանափոխուած էր դարձեալ եւ ապաստանած՝ հալածանքներէն:

Ի՜նչ աւելի գեղեցիկ հրաշք քան այս հէքեաթային կերպարանափոխութիւնը հայ ժողովուրդի իմացականութեան, — հեթանոսական կենսապաշտութիւնը կ'երգէ գինին ու սէրը քրիստոնէական շարականներու մէջ անհման լեզուով մը, յետոյ տաղասաց վարդապետներու շրթներով, աւելի վերջ՝ աշխարհական երգիչներու բերնով, աշուղներու նուագով, — եւ երբ հալածիչը կը լռեցնէ հայ արուեստին բոլոր կարկաչուն աղբիւրները՝ կրօնաւորը, քաղքցին, երաժիշտը, փտանդուած աւանդը ապրեցնելու հոյակապ խոյանքով մը՝ այս անգամ հայ ժողովուրդն է, հայ շինականը, որ կը կանգնի ու կ'երգէ, գինովցած իր դարերու հնութիւն ունեցող արուեստին աւիշով,

Հայ բանաստեղծութիւնը կ'ազատէր անգամ մըն ալ ու կը հասնէր ԺԹ. դար:

Բայց յիշեցէ՞ք, դարձեալ, սօսուն ու պայպուն ծաղիկներուն հէքեաթը:

Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Ժամանակ մը սովորութիւն էր մեզ հարկատու դարձնել Գանգէսի աւազանին մշակոյթին, Գողթան երգերէն մինչեւ մեր շարականները:

(*) Ազդեցութեան հարցին մասին մեր եզրակացութեան մէջ:

ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՏԵՆՉԱՆՔ

— . —

Երկի՜ր իմ հզօր, երկիր նորազարթ
Ու կենսանորոգ,
Մունջ հետեւեցայ կեանքի օրերուդ՝
Մանկլաւիկի պէս.
Ափէ ափ նետուած — քու սուրբ հողերուդ
Կարօտը սրտիս —
Մրկըրտուեցայ՝ պէս-պէս վիշտերու
Ցորդուն գետիդ մէջ:
Սա տարագրի ուղիներուս մէջ՝
Ոլոր ու մոլոր,
Պըտըտցուցի քեզ հոգւոյս աչքերէ
Օրհնեալ բեռի պէս՝
Կրծքիս պինդ սեղմած, անհուն գորովով,
Ինչպէս ա՛լ մեծցած զաւակ մ'իր մօրը:
Ե՛ս ալ ընծիւղ մը արդէն մայրենի
Արմատէդ ծըլած,
Հասա՜կ իմ նետեր ահա գեղուղէշ՝
Օտար երկնի տակ.
— Բըջիջներս իրենց բընազարգացման
Սընունդը քու սուրբ աւիշէդ առին—:
Ծա՛ռ մըն իմ արդէն՝ պատկերովդ անած,
Ուր կուգայ հանգչիլ կեանքի տարագնաց
Թըռչունը պահ մը.
Ու լայն կը բանամ թեւերըս կարշնեղ՝
Պըղպըջուն սիրով,
Կրկին գըգուելու հոգիդ մայրենի
Մեր պապենական սուրբ հողին կրծքին:
Երկի՜ր իմ հըրաշք, երկի՜ր արգաւանդ,
Քու կենսազօ՛րն ծըփիտովդ անոյշ
Այսօր կը խայտայ ահա մեր հոգին.—
Մեր սըրտերուն մէջ
Դուն նորաբողբոջ
Կարմիր վարդերու
Փունջ մըն ես սիրուն:
Կ'ուզեմ որ այլեւս, քու գիրկըդ նետուած.
Իյնամ մեր բարի մըշակին արտին
Ակօսներուն մէջ.
Սերմընացանին զոգնոցը կապած՝
Ծըննըրդու կներու ցըլուըլոցին մէջ
Գոգէս բուռ առ բուռ,
Համաչափ ճօճով,
Ցորենը ցանեմ —
Աղբի՛ւր բուրումեան
Ու առատութեան եղջի՛ւր անըսպառ,
Որ պիտի վաղը պըտուղ առ պըտուղ
Տըլի, ծըլծըլի՝ ջերմ հողը պատռած:
Մարմանդիդ վըրայ՝ թիթեռ հալածող,
Տիծղուն, պըճըլտուն
Քու մանուկներուդ ակնարկին ներքեւ,
Գառներուդ հօտը անի՛, բազմանա՛յ.
Բուստերու հանգոյն, ողկոյզ առ ողկոյզ,
Ցոլցըլուն աստղեր
Թըռչուններու պէս շուրջպար դառնալով
Արտերուդ վերեւ մարգըրիտ թափեն՝
Մինչեւ որ աչքին լուսընկան ծոր
Կըռնակը լերան.
Մինչ իր խոխոջով՝ քովի առուէն,
Ջուրն արծաթացայտ,
Ծըծէ յորդագեղ աչք-աչք ճեղքըտած
Հողն ածուներուն:
Երկնամբարձ Մասիդ վերեւ ման եկող
Սըրեւն համբուրէ՛ բարի հըննձւորին
Կուրծքը թաւամազ
Ու իր ճակտէն ցող-ցող կաթկըթող
Քրտինքը արդար:
Թըռչըտուն հով մը՝ ծառերէն փըլած,
Իր ոսկէ արտին մէջքը փոթփոթէ՛
Ալիք առ ալիք:
Խայտուն ակուններդ՝ ծիլ-ծիլ թել առած,
Կողիդ կանանչէն դաշտերդ իջնեն.
Արծաթ վըտակներդ ծիծղուն երգերով
Ծառերն, ցանկուտեն խոտ-բերու մէջէն
Ու հանդերը կազմած գետերուդ վազեն:
Եւ երբ, ա՛լ աշնան, կրկին կեանք մըտած,
Սօսեաց անտառիդ սօսափիւնն իջնայ
Սաղարթէ սաղարթ,
Մասիդ, Արագած՝ ձեռք ձեռքի տուած,
Թո՛ղ ողջոյններ տան, հարսի նազանքով,
Երասխիդ պիրեղ ջուրերուն վըրայ.
Թո՛ղ յորդուն բլլան հին առատութեամբ
Շիրակի անթիւ ամբարներըդ մեծ,
Ու լեցուի՛ն, լեցուի՛ն հընձանները ամէն
Ոսկէ ողկոյզով.
Կախէթիդ կարմիր գինին փրփրացայտ
Հոսի՛ ամէն տուն:
Ու ցեղս այդ ատեն, ցե՛ղս աշխատաւոր,
Երկի՜ր իմ հըրաշք ու ամենազօր —
Փա՛ռք քեզ, զոհութիւն ու ա՛լ հազա՛ր փառք —
Ամէն մէկ թիզըդ դրախտի վերածած,
Բարգաւան կեանքի խաղաղութեան մէջ
Իր փառքը կերտած,
Պիտ' ապրի ուրախ, զուարթ, երջանիկ՝
Մինչեւ յաւիտեան,
Հըզօ՜ր, իմաստո՜ւն:
Քօնիօ

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔ

— . —

Ամէն եղանակ իր անուշութիւնն ունի, իր բոյրն ու համը, որոնք, ակամայ, մարդը կը գինովցնեն: Ու ես ալ, աշնան այս եղանակին բոյրէն գինովցողներէն մէկը, երէկ, ինքզինքս հանրակառքի մը յանձնեցի: Բայց ո՞ւր, ես ալ չեմ գիտեր: Հանրակառքը կը սուրայ եւ ես ալ հետը:

Երբ մը չըթներուն, կառքը եկաւ ու անցաւ Փարիզի սրտին մէջէն: Ահա, այն լայն պողոտաները, որոնց եզերքը գտնուող ծառերը՝ զինուորներու պէս բարեւի կեցած են: Սա խանութներուն նայէ, պճնուած նոր հարսերու կը նմանին: Հապա այս հաստափոր շէնքերը, կ'ըսես, շատակեր գայլերու պէս կերած՝ ալ չեն կրնար շարժիլ: Սակայն ոչ, գլուխդ դուրս հանէ հանրակառքին պատուհանէն ու լաւ մը դիտէ սա երթեւեկող ինքնաշարժերը: Եռուզեռ մը կայ, իրարանցում: Մայթերուն վրայ պճրտացող մարդիկ, մեր աշխոյժ վազքէն, կը խորհիս, պարտուած զինուորներու պէս կը նահանջեն:

Վերջապէս Փարիզի մեծ դուռը: Հոս պատկերը տարբեր է: Աւելի գեղեցիկ քան Փարիզը: Որքան կրնաս ունկերդ լայն բաց, ամէն կողմերէ անուշաբոյր կուգան ու կը լեցուին մէջդ:

Եւ սակայն կառքը կը սուրայ:

Ու ես, այս լոյս քաղաքի ժխորէն ձանձրացած, հանրակառքի փափուկ թիկնաթոռին մէջ, աչքերս պատուհանէն դուրս, կ'ուզեմ որ դեռ վազենք այսպէս: Վազենք, մինչեւ որ լաւ մը հեռանայ Փարիզը, որպէսզի անոր աղմուկն ու բոյրը սիրտս չպղտորեն, անարեւ օդը չխռովէ հոգիս, չմաշիմ:

Ցանկարծ, գնացքը կ'ընդհատի: Բոլորս ալ վար կ'իջնենք կառքէն:

Աշնան այս եղանակին, Փարիզէն հեռու այս դաշտին մէջ, ուր թարմ, մաքուր օդը գետինն կ'իջնէր, ես գլուխս բաց, օձիքս ու փողկապս մէկ կողմ դրած, մանուածապատ ճամբէ մը կը քալեմ մինակ:

Օ՛, սիրելի ընթերցող, հիմա եկուր իմ տեղս եղիր ու թող աչքերդ չկարմրին: Թող չարիքներն վէրքերդ: Սիրտըդ չմզմզայ:

Կանգ կ'առնեմ: Քանոտէն նոր ազատուած մէկու մը պէս անկուշտ, կը նայիմ չորս կողմս: Հրաշալի՛ գեղեցկութիւն:

Ահա գիւղացի մը իր սայլին հետ կուգայ ու կ'անցնի: Ուրիշ մը անոր ետեւէն պայուսակն ուսին, կուրծքը բաց, երգ մը շրթներուն նոյն ճամբան կը քալէ:

Քանի մը քայլ անդին, բլրակի մը վրայ կը կենամ, աչքերս թաց:

Այգեկութք:

Քանի մը այգիներ քով քովի, փշաթելերով շրջապատուած, բաւական մեծ տարածութիւն մը կը ցուցնեն:

Իւրաքանչիւր այգի իր մէջն ունի 4—5 աշխատաւորներ, որոնք մէկ մէկ զամբիւղ բռնած, կտրելով խաղողի ողկոյզները, կարգով կը շարեն սակառներու մէջ:

Այգետէրը սիւնի մը պէս ուղիղ, ձեռքերը գրպանը, յուռ կ'երթայ ու կուգայ: Ինչո՞ւ կը սպասէ արդեօք այս մարդը: Դժուար չէ հասկնալ: Վա՛յ ծակաչք մարդ, կալին մէջ աշխատող եղան ղունչը կը կապե՞ն: Երբեք: Սակայն այգետէրը, երբ պատահմամբ տեսնէր որ խաղողի քանի մը պտուղներ գետինը թափած են, յոնքերը կը պռստէր, եւ իր խոշոր քթին տակ մազոտ կապող պեխերուն ստուերէն՝ հաստ ու խռպոտ ձայն մը դուրս կը հանէր:

— Ուշադրութի՛ւն:

Այս բլրակին վրայէն դիտեցի երկար, մինչեւ որ ախորժակս գրգռուեցաւ: Ու ես ակամայ ձեռքերս քսելով տարի:

Ահա ուրիշ այգի մը: Հոդ կը կենամ սրտին մէջ վէրք մը ունեցող մէկու մը պէս: Ու մօքիս տարօրինակ հարցում մը կ'անցնի:

— Ի՞նչ անկուշտ մարդիկ են ասոնք, հրամեցէք ալ չեն ըսեր:

Այս հարցումը, որ մեր հայրենի երկրէն ժառանգ մնացած էր, յանկարծ, գնդակի մը պէս պայթեցաւ: Ու ինչպէս նուռ մը կտրուած՝ սկսաւ սիրտս յուռ արիւնիլ:

Այս պահուս, վիրաւոր սիրտս թռչունի թեւեր առած՝ թռաւ դէպի մեր երկիրը, մեր գիւղը:

Սեպտեմբերը, իր բոյրին հետ, մեր գիւղին դաշտերը նետելու կը պատրաստուի: Տաքը, որ ամիսներէ ի վեր մեր երկինքին տակ պառկեր էր, հիմա, ուշացած ճամբորդի մը պէս, իր ցուպը կը փնտռէ: Անդիէն հով մը, չարաճճի աղջկան մը պէս տուն տուն, այտերդ կամթելէն կուգայ ու կ'անցնի:

Աշուն:

Իրիկուան այս պահուն, երբ, գիւղացին յոգնած տուն կը հասնի իր եզներուն հետ, երբ ճրագները կը սկսէին պլպլալ թոնրատուններուն մէջ, անդիէն, մեր գիւղին բերդին վրայէն, զըրիրին սուր ձայնը անձրեւի մը պէս կը մաղուէր.

— Հէ՛յ, լսէ ժողովուրդ, ուխտին հրամանն է, որ եկող երկուշաբթի այգիները պիտի կթուին ...

Ուրախութի՛ւն: Մանաւանդ գիւղի

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— Անգլիական թոփիլահալած մը ժամերով ետեւէս ինկաւ, կը բացատրէ նաւապետը. ստիպուեցայ սուզիլ Մանշի յատակը ուր մնացի մօտ վեց ժամ: Սարսափելի փորձանք անցուցի... Այս գետնին տակն անցնելիք Անգլիացիները դժոխքի վերածեր են նեղուցները...

Ինթէլիճընսի անդամները իրարու երես կը նային: Կը ճանչնային այդ քաջ նաւապետը. եթէ ան ալ սկսեր էր վախնալ, ուրեմն վտանգը իսկապէս լուրջ էր: Ցետոյ իրեն կը բացատրեն թէ երեք ճամբորդ պիտի տանի միասին: Նաւապետը նախ կը մերժէ, բայց իշխանին յանդիմանութեան եւ հրամանին վրայ, տեղի կուտայ:

Ու կէս գիշերին Դաշնակիցներուն երկու առիւծասիրտ լրտեսները — գնդապետն ու երկրաչափը — սուզանաւ կը մտնեն իշխան Եօաքիմին հետ: Նաւապետը փոքրիկ խուց մը կ'առաջնորդէ զիրենք եւ կը պատուիրէ որ դուրս չելլեն ճամբորդութեան տեւողութեան:

— Ձեր տեղէն չշարժիք... իմ նաւաստիներս Անգլիացիներուն եւ Ամերիկացիներուն հետ աղէկ չեն... կրնան սատկեցնել ձեզ, գիտցած ըլլաք:

Գնդապետն ու երկրաչափը խոհեմաբար կը հնազանդին տրուած պատուէրներուն եւ իրենց ծակին մէջ բանտարկուած կը մնան վեց, եօթը օր: Նաւաստի մը ուտելիք կը բերէ օրը քանի մը անգամ, իսկ Քայզէրին տղան այցելութեան կ'երթայ երբեմն՝ իր հաւատարիմ բարեկամներուն:

Վերջապէս շաբաթ մը ետքը սուզանաւը անվտանգ Քիլլ նաւահանգիստը կը մտնէ.

— Դուք այստեղ սպասեցէք, կ'ըսէ իշխանը գնդապետին եւ երկրաչափին, երբ արդէն ցամաք ելած էին. հրամանատարին հետ տեսնուիմ եւ իրեն յայտնեմ ձեր ինքնութիւնը...

Քարափին վրայ գերմանացի սպաներն ու զինուորները ծուռ աչքով կը դիտեն անցուդարձին եւ հեգնական խօսքեր կ'ընեն երկու օտարականներու հասցէին:

— Սա դաւաճան Ամերիկացիներուն նայեցէք... իրենց հայրենիքը կը ծախեն, վատեր...

Քանի մը վայրկեան վերջը իշխանը զիրենք կը ներկայացնէ նաւահանգիստի զինուորական հրամանատարին, ջերմօրէն կը սեղմէ անոնց ձեռքը եւ հրաժեշտ կ'առնէ:

— Լսեցի որ Նորին Բարձրապատուութեան կեանքը ազատեր էք, կը սկսի հրամանատարը իշխանին մեկնումէն յետոյ, Գերմանիան յաւէտ երախտապարտ է ձեզի... այժմ իմ խընդրիս եւ պաշտպանութեան առարկայ էք... Սպայ մը պիտի ընկերանայ ձեզի իբրեւ թարգման... Հրահանգ տրուած է իրեն որպէսզի պէտք եղածը տնօրինէ ձեր հանգիստին եւ ապահովութեան համար... վայրկեան մը...

Հրամանատարը զանգակը կը սեղմէ ու ներս կուգայ բարձրահասակ զինուորական մը:

— Կը ներկայացնեմ, հարիւրապետ Շմիթ... Ցետոյ կցորդը զօրանոց կ'առաջնորդէ չիրենք, այնտեղ կը մնան միայն մէկ օր: Տարակոյս չկար այլեւս որ բացայայտօրէն շահած էին Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութեան վստահութիւնը եւ Գերմանիա եկած էին զրահապատ սայլին եւ թնդանօթին գաղտնիքը անձամբ սպայակոյտին հաղորդելու համար: Հիանալի էր այս դաւեշտը, բայց հետզհետէ վտանգաւոր կը դառնայ:

Յաջորդ օրը հարիւրապետ Շմիթ կը յայտնէ թէ ընդհանուր բանակատեղին պիտի երթան, զինուորական գերագոյն իշխանութեաց ներկայացուելու համար: Իսկապէս մեծ էր պատիւը...

Շոգեկառքով Քոպլէնց կը հասնին եւ պանդոկ մը կ'առաջնորդուին: Շմիթ կը հասկցնէ իրենց որ առտուան ժամը տասնէն մինչեւ հինգ կրնան փողոց ելլել միայն: Ցետոյ իրենց կուտայ սպանիական անցագիրներ եւ կը պատուիրէ որ իբրեւ «Ամերիկացիներ» չներկայանան ոչ մէկտեղ: Յաջորդ օրը երկու բարեկամները սրճարան մը կը մտնեն՝ ժամանակ սպաննելու կամ նոր ծրագիրներ յղանալու համար: Ակռան մը կը քաշուին եւ կը սկսին գլուխ գլխի խօսակցիլ:

Կէս ժամ վերջը Գնդապետը կը նըկատէ որ մաքուր հագուած եւ շատ գեղեցիկ աղջիկ մը անդադար իրեն կը նայի: Զհասկնալ կը ձեւացնէ այդ չարաճճի նայուածքին ու հետաքրքրութեան իմաստը եւ պատահաբար աչքին ծայրովը կը հետեւի անոր շարժումներուն: Տարօրինակ բան. աղջիկը անքթիթ՝ նայուածքը ուղղած է իրեն:

Կ'որոշեն մեկնիլ. սպասաւորը կը կանչեն հաշիւը վճարելու համար: Այս անգամ աղջիկը ամենայն համարձակութեամբ կը մօտենայ իրենց եւ կ'ըսէ սպաներէն լեզուով.

— Ներողութիւն, բայց կարծեմ օտարականներ էք... Սպանիացի, եթէ չեմ սխալիր...

— Այո՛, կը պատասխանէ Գնդապետը. ուրեմն մեր լեզուին ծանօթ էք... խնդրեմ, բաժակ մը առէք մեզի հետ... մեծ հաճոյք է տեսնել որ Գերմանուհի մը մեր լեզուն կը խօսի...

Աղջիկը կ'ընդունի հրաւէրը: Մէկ ժամէն աւելի կը տեւէ իրենց խօսակցութիւնը: Ցետոյ կը բաժնուին, յաջորդ օրուան համար ժամադրուելով:

— Լրտեսուհի է, գիտցած ըլլաս, կը բացատրէ Գնդապետը իր բարեկամին, երբ պանդոկ վերադարձած էին... Գաղտնի սպասարկութենէն է եւ մեր շարժումներուն պիտի հետեւի... Հաւանաբար սիրաբանութիւն պիտի ընէ, գաղտնիքներ կորզելու համար մեր բերնէն... կարծեմ աչքը իմ վրաս է... լա՛ւ, դուն ինծի ձգէ այս գործը...

Երկու բարեկամները բազմաթիւ հանդիպումներ կ'ունենան աղջկան հետ, յաջորդ քանի մը օրերուն: Տասը օր վերջ հարիւրապետը լուր կը բերէ թէ երկրաչափը ամէն առտու օդանաւային իշխանութեան կեդրոնը պէտք է երթայ, իր բերած յատակագիծներուն մանրամասնութիւնները փորձագէտներուն բացատրելու համար: Ինչ կը վերաբերի Գնդապետին, «ընդհ. սպայակոյտը տակաւին պատրաստ չէ իրեն հետ տեսակցելու»: Գնդապետն ու երկրաչափը կը սկսին կասկածիլ. երեւոյթները շատ ալ մխիթարական չէին. հաւանաբար Գաղտնի Սպասարկութիւնը բաներ մը կռահած էր իրենց մասին եւ կ'աշխատէր ժամանակ շահիլ:

(Շար.)

տղոց եւ աղջիկներուն համար։ Ոմանք այդ օրը, այգիներուն թութին տակ սիրոյ ուխտ մը պիտի կնքէին։ Ոմանք ալ իրենց ուխտը պիտի գործադրէին։ Եւ ուրիշներ երկար սպասելէն յոգնած, ի՛նչ երկիւղածութեամբ իրենց կոյս այտերն իրարու պիտի մօտեցնէին։

Այս քանի մը օրերն ալ լմննալիք չունէին։

Եւ ահա երկուշաբթի։ Գեղին կալերէն վերջ, սայլերը դարձեալ սկսան ճռնչել։

Առաւօտուն, արեւածագէն առաջ, գիւղին հարսներն ու աղջիկները, մէկ մէկ կողով բռնած՝ խօսելով, խնդալով այգի կը վազեն։

— Բարի լոյս դըրացի, Աստուած մէկին տեղ հազար տայ ···

— Աստուծու բարին ամու, ողջ կեցեր։ Հրամմէ խաղող կեր։

Այս յանկերգը կը կրկնուի եւ կը գործադրուի դըրացիէն մինչեւ օտար անցորդները։

Գիւղացիին աչքը կուշտ է, կուտայ եւ չի լմննար։ Վաստակը օրհնուած է։

Երկու այգիներն իրարմէ զատող թումբին մէկ կողմը Սառա եւ միւս կողմը Աննա, խաղողի թուփին տակ գաղտնի բաներ մը կը փսփսան.

— Ա՛խ Աննա, սիրտս կրակ առած է կ'ընեմ կ'ընեմ չի մարիր։

— Ի՞նչ կրակ է, քոյրս։

— Ա՛խ, մի հարցներ, մի։ Այն ժըպիտը, այն նայուածքը, այն գանգուր մազերը, այն սեւ աչքերը որ այս խաղողին պտուղին չափ խոշոր էին, դեռ կը յիշեմ։ Բարեւ տուաւ, բարեւը չկրցայ առնել։ Ամօթէս կարմրեցայ։ Գլուխս կախեցի ու անցայ։ Եւ հիմա սրտիս տէրտ եղած է։

— Հապա ես ի՞նչ ըսեմ, Սառա, քոյրս, չորս ամիս է նշանուեր ենք, շնորհքով իրարու երես չենք տեսեր։ Տարաթը անգամ մը բարեւ կը ղրկէ։ Այսչափ միայն։ Թաշկինակը որ ես ձեռքովս եմ հիւսեր, խաղողով լեցուն անոր պիտի ղրկեմ ···

Մօտակայ թուփին տակէն չար նապաստակի մը փախուստը ընդհատեց այս սիրային զրոյցները։

Սէր, գեղի սէր, առջի սէր։

Սառա օգտուելով Աննայի պատմած փորձառութիւններէն, կտրեց քանի մը ողկոյզ խաղող, շարեց կարգով իր հիւսած թաշկինակին մէջ, ու պըտտիկ քրոջը Շուշանի հետ նուէր ղրկեց իր երազ տղուն։

Այդ գիշեր Սառա հանգիստ քուն մը քնացաւ։

Կէսօրուան այս պահուն ուր ամէն մարդ իրեններուն հետ կթոց մը հաց կը ծամէ, Աննա, կուժը ուսին ջուր բերելու գնաց։ Անցաւ Մարոյենց այգիին մէջէն դէպի յայն ճամբան, ուր չիտակ նոր աղբիւր պիտի տանէր զինքը։

Այդտեղ որ այգիները պիտի լմննային, յանկարծ, խիտ ու բարձր տերեւներուն ստուերէն, մէկը ծրար մը ձեռքը իրեն մօտեցուց։ Նշանածը Մարտոն էր։ Աննա աչքերը լայն լայն բացած՝ նայեցաւ չորս կողմը։ Մէկը չըկար։ Բայց իրենց այնպէս մը թուեցաւ թէ, ամէն մարդ տեսաւ։ Գլուխը կախեց։ Խաղողի ներկերէն կարմրած շրթներուն պէս, կարմրեցան այտերը։

— Բարեւ, Աննա։

— Աստուծու բարին ···

Աննա Մարտոյի բազուկներուն մէջ, գլուխը կրծքին, լուռ վայրկեան մը աչքերը գոցեց։ Ու Մարտոյի սիրատոչոր շրթները, պահ մը դողացին նշանածին քնքոյշ այտերուն վրայ։

Անկե՛ղծ սէր։

Սա վերջինը, ընկեր, սա վերջինը, իմ ալ սրտիս ցաւ է եղեր։

Արեւը երբ յոգնած ճամբորդի մը պէս տանը սեմին կը մօտենայ, անդին, այգիներէն կը սկսին վերադառնալ գիւղացիները։ Եթէ բանաստեղծ ես, հիմա եկուր սա ճամբուն եզրը, եւ գրիչդ ձեռքդ առ։

Յոգնած, կողովները ձեռքերը, երկու ծերունի կողակիցներ, օրօրուելով տուն կուգան։ Հակառակ իրենց տարիքին, երբ կարծես, ձիւնը իր ներկն է տուեր մազերուն, երիտասարդ սիրահարներու պատմութիւններ կ'ընեն։ Սա խումբին նայէ, ամէնքն ալ հարսնիքէ կը վերադառնան կ'ըսես։ Ճիշդ առատութեան կերած կերակուրիս պէս, հիմա, կը յիշեմ պատկերը սա անցնող աղջիկներուն։ Հասակ գեղեցիկ։ Գեղեցկութիւն առատ։ Առողջասատի պէս ուռած կուրծքեր, որոնց վրայ կը փռուէին սեւ ու երկայն մազերու հիւսկէնները հպարտ։ Արեւէն կարմրած դէմքեր, ուր օրուան աշխատանքի փոշին, խաղողի ներկերուն հետ շաղուած՝ տեսակ մը փայլ կուտար անոնց դէմքերուն։ Եթէ չես գինովնար, քիչ մըն ալ ասոնց շրթներուն նայէ, կարծես, արեւը իր փուշին էր ցաներ անոնց վրայ։ Հապա աչքե՞րը, յօնքե՞րը, ուսե՞րը ···

Վայրի առատ գեղեցկութի՛ւն։

Բայց ո՞ւր է այս մութին, կուրծքը բաց, մազերն հովին, կը սպասէ այգիին ճամբուն վրայ։ Գեղի տղան։ Բայց կ'ուշանար իր երազ աղջիկը։ Անզո՛ւթ աղջիկ։

Ու այսպէս ամիս մը լման գեղին սայլերը կը ճռնչէին, գեղացին կ'երթար ու կուգար, մինչեւ որ կտրէր թուփին վերջին ողկոյզը։

Ձմեռ, երբ ձիւնը նախանձոտ ուղտի մը պէս կը փռուէր դըրան առջեւ, ու քամին դուրսը պար կը պարէր, գիւղացին կը նստի տաքուկ թոնիրին վերեւ, գինիին փարչը քովը։

Անցած օրեր, անո՛յշ օրեր, պիտի վերադառնա՞ք արդեօք։

ԾԱՏՈՒՐ ՊԸՐՊԸՐԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Այրը.— Լսեցի որ մերկերու ընկերութեան անդամ գրուեր ես։

— Այո, գիտես որ ես միշտ նորութեան հետեւող մը եղած եմ։

— Ըսել է այդ խայտառակութեան ալ պիտի հետեւիս։

— Սիրով, չէ՞ որ մարդ մերկ կը ծնի։

— Բայց քեզի հետ ամուսնացած միջոցիս մերկ չէիր։

— Կը տեսնեմ որ շատ յետադիմական մարդ ես, նորութենէ չես հասկնար։

×

— Պարոն երեսփոխան, չեմ կարծեր որ ժողովը համամիտ ըլլայ եւ ընդունի առաջարկներդ։

— Հոգ չէ, կը բաւէ որ զիս ընտրողները թերթի մէջ կարդան։

ՀԱՅԱԶԳԻ ՀԵՂԻՆԱԿԻ ՄԸ ՎԵՐՋԻՆ ԳԻՐՔԸ

—·—

«Յառաջ» ժամանակին խօսեցաւ հայազգի երիտասարդ վիպագիր Անրի Թրուայայի (H. Troyat) մասին, որուն առաջին վէպը Faux - Jours իրական տաղանդի մը արտայայտութիւն, ջերմ գովասանքներով ընդունուեցաւ բոլոր քննադատներու կողմէ եւ արժանացաւ «փոփիւլիստ» մրցանակին։ Հպարտացաւ Ֆրանսացին նոր յայտնուած գրագէտով, քանի որ ֆրանսական հպատակ էր ան եւ ֆրանսերէն կը գրէր. Հպարտացաւ ռուս քննադատը զայն համարելով Ռուս, հպարտացաւ նաեւ Հայը, եւ իրաւամբ, երջանիկ վիպագիրը իրապէս Հայու արիւն կը կրէ, Հայու յատուկ զգայնութեամբ կը դիտէ, կը զգայ եւ կը զգացնէ։

«Grandeur Nature» (Բնական մեծութիւն) Թրոյայի վերջին վէպը, բովանդակութեամբ համառօտ, շահեկան եւ ինքնատիպ է։ Վէպին հերոսը, Անթուան Վոթրէ միջակ դերասան մըն է, միջակ յաջողութիւններով, միջակ յոյզերով։ Սակայն հանդարտ եւ երջանիկ կ'ապրի, հաւատալով իր տաղանդին և իր ապագայ յաջողութեան՝ գոհանալով իր կնոջ միամիտ հիացումով եւ գովասանքներով. բայց ահա մէկ օրէն միւսը իր տասներկու տարեկան տղան առաջին փորձէն իսկ չարաժանիկարի համաշխարհային «վըտէթ»ի համբաւ կը ստանայ։ Հօրը ուրախութիւնը կարճ կը տեւէ տղուն չընդալից յաջողութեան առջեւ։ Կը տեսնէ վերջապէս թէ ինչ է իրական փառքը։ Գաղտնի նախանձը կը սկսի մաշեցնել զայն, մանաւանդ որ իր կնոջ ամբողջ ուշադրութիւնը եւ հիացումը այլ եւս կլանուած են տղուն յաջողութիւններով։ Կարծես ինք այլ եւս գոյութիւն չունի։ Ի՛նչ տառապանք իրեն համար, որ այդչափ ծարաւ է գովասանքի եւ ծափի. իր գոյութեան պատճառն իսկ կը կորսնցնէ։ Պէտք է նկատել որ այստեղ ալ ինչպէս իր միւս գիրքերուն մէջ, հեղինակին մարդկութեան մասին ունեցած հայեացքը տըխուր է, յոռետես. եւ զուսպ հիւմուր մը տեղ տեղ կ'երեւայ, պարզապէս կը չէզոքէ ընդհանուր մռայլութիւնը։

Անրի Թրուայա կը տիրապետէ, կ'իշխէ իր նիւթին, զայն կը կառուցանէ եւ կը ներկայացնէ հասուն գրագէտի վարպետութեամբ։ Խիտ եւ զուսպ է իր պատմելու ձեւը, ոչ մէկ անյաջող կէտ, ոչ մէկ աւելորդաբանութիւն։ Ոճը մանաւանդ առաջին տողէն իսկ աչքի կը զարնէ. յստակ եւ իմաստալից նախադասութիւններ, համապատասխան կշռոյթ մը։ Բառերը իրենց դասաւորումով նոր արժէք եւ իմաստ կը ստանան։ Օրինակ, «Le jour baissait. Une pluie drue fauchait l'ombre» եւ այդչափը կը բաւէ մթնոլորտ ստեղծելու համար։

Ուրեմն Ա. Թրուայա արժանի է այն բոլոր գովասանքներուն որոնցմով ամբողջ ֆրանսական մամուլը ընդունեց իր վերջին վէպը։

«Grandeur Nature» տարուան ամէնէն յաջող վէպերէն մէկը կարելի է համարել։

Բ. ԱՐՄԷՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Կաղանդ

—•—

Անցեալ տարի նկարագրեցինք Բալուի Կաղանդի աւանդութիւնները, քաղելով Ալեւորի գրքէն։ Այս տարի՝ կարգ մը հայկական գաւառներու կաղանդի աւանդութիւնները, առնելով Վահան վարդ. Տէր Մինասեանի գրքէն (Անգիր դպրութիւն, Բ. հատոր)։

— Կաղանդ յունական բառ է, այսինքն յոյն Καλεο բառէն ծագած է, որ հայերէն կը թարգմանուի կոչել, ուրեմն Կաղանդն է կոչումն (*), վասնզի հեթանոսութեան ժամանակ քուրմերն ի պաշտօն աստուածներու կը կոչէին ժողովուրդն ամէն ամսոյ առաջին օրն, ուրեմն ամսամուտն էր մեհենական տօն, այսինքն ամսամտի այդ օրն էր օր հանդիսական։ Մեհեաններ ու բագիններ չքեղապէս կը զարդարուէին եւ ժողովուրդն առհասարակ հաւաքուելով, զիրար կը շնորհաւորէին եւ իրարու բարեմաղթու եւ նուիրաբաշխ կ'ըլլային։

Այլ որքան որ ամէն ամսամտի օրուան մէջ այս հանդէսները կը կատարուէին, այլ մեծագոյն հանդէսներն ու ճոխագոյն խրախճանութիւններն վերապահուած էին տարեմտի օրուան, զոր մանաւանդ Հայերն աշխարհախումբ կը տօնէին ամանոր անուանելով զայն։

Ո՞ր ժամանակէն սկսած է Կաղանդը.— Հայերը միաձայն կը պնդեն թէ Նոյ նահապետէն է աւանդուած (!) եւ թէ Վարդավառի տօնն էր «Ամանոր Հայոց», որ յետոյ ի փառս Անահիտի փոխուեցաւ մեհենական մեծ տօնի։

Այլ ամանորի այս տօն քրիստոնէական դարերու մէջ տակաւ առ տակաւ պիտի դադրէր եւ Նաւասարդ ոչ եւս պիտի յիշուէր, զի նոր մը, յունական Կաղանդն ու հռոմէական Յունուարն այլ եւս պիտի գործածուէին։ Քրիստոնէական հրաշափառ տօներն պիտի փոփոխէին մեր հին տումարն ու տարեմտի չրջանը։ Սակայն որքան որ այս փոփոխութիւնն անհրաժեշտ էր, այլ ամանորի հանդիսական սովորութիւններն ու շնորհաւորական աւանդութիւններ ցարդ մնացին ու կը մնան մեր ժողովրդեան մէջ, ի ձեռն մեր մամիկներուն եւ պապիկներուն, գուսաններուն եւ աշուղներուն։

Կաղանդի երեկոյին պատրաստ է սեղանն, ուր ոչ թէ միայն չոր պտուղներ, ամրանէ պատրաստուած, խնծոր, տանձ ու չոր խաղող, նոյնպէս նուշ, ընկոյզ, կաղին ու չամիչ են. կան, այլ եւ տեսակ տեսակ անուշապուրներ եւ բաստեղներ, իսկ օճախի քովնտի կախուած կան երկար բարակ չարոցներ, որք համեմուած են մեղրով կամ ռուպով եւ ընկուզի ծեծածով ալիւրախառն շինուած։ Այլ որքան որ այս համեմներ, այս չոր պըտուղներ կան, սակայն կաթան է կաղանդի փառքն ու փայլը (*)։ Կաթային խմորն, եթէ օրն է ուտիք,— զի Աստուածայայտնութեանն ու Զատկին եւս կաթայ շինելու սովորութիւն կայ,— կաթով կը շաղուի, իսկ եթէ պահքի օր է, որպէս կաղանդինը, մեղրով կը շաղուի եւ կ'ըսուի խորիսխ։ Կաթայի երեսին վրայ կը նըկարուին տեսակ տեսակ կենդանիներու եւ թռչուններու ձեւեր եւ շատ անգամ տաճարներու նկարներ։ Կաթայի ձեւն է կլորակ, երբեմն խաչաձեւ, ձուաձեւ, եռանկիւն կամ քառակուսի։ Ունի փոսիկներ, որոնց մէջ երեխէք, մանկիկ տղեկներ ցորենի հատիկներ դնելով կը պարեն, եւ յետոյ տանիքներու վրայ դէս ու դէն ձգելով կըսպասեն որ թռչնիկներ գան, կտցեն ու ուտեն,— այս կաղանդչէք է մեր մանրիկներու կողմէն Աստուծոյ մանրիկ թռչուն արարածներուն։

Կաղանդի սեղանին վրայ կը վառուին ժամէն գնուած ու բերուած մոմիկներ, ըստ թուոյ ընտանիքի մէն մի անդամի։ Յետոյ այդ մոմերուն տըկուկները կը տարուին ու կը փակցըւին աղբիւրներու վրայ, որպէսզի այդ աղբիւրներ այսպէս կաղանդուելով ամբողջ տարւոյն մէջ հոսուն եւ անսպառ ըլլան։ Մամիկին մամն է միշտ նըշխուն, զոր մարելու համար տան փոքրիկները ձաւարի ու ցորենի հատեր կը նետեն հեռուէն, զորս պատժելու համար՝ մամն է որ գաւազանով կը յարձակի, բայց անոնք կը փախչին ու կը պահուըտին եւ վերստին յանկարծ կ'երեւին։ Ալ կը ճարահատի մամը, գոգնոցը կը բանայ, կ'աղաչէ ու կը պաղատի որ մոմիկը չմարեն ու գան առնուն իրենց կաղանդչէքը։ Պապուկն այն ատեն ժամէն գալով կը տեսնէ այս տեսարանը, եւ անխօս կ'ողջունէ տունն ու տնեցիքը՝ ըսելով. «Շընորհաւոր նոր տարի եւ բարի կաղանդ»։ Բոլոր տնեցիները կարգ առ կարգ գալով՝ կը համբուրեն պապուկին աջը, եւ սա նոցա աչերէն ու ճակատներէն պաչիկ կ'առնու, իսկ պըտիկներն իրենց վախէն, զի մամիկն իրենց պապուն քով կեցած է գաւազանով, հեռուն կը մնան։ Այլ պապուկն իսկոյն մամէն առնելով գաւազանը եւ ջարդ ու բուրդ ընելէ յետոյ երբ կը նետէ զայն. պըտիկներն ահա ցնծագին աղաղակներով կը վազեն կը բոլորին մամին չուրջ եւ գոգնոցը կը պարպեն, պապին ու մամին աջը համբուրելով եւ պաչիկ տալով անոնց։

Իսկ կաղանդչէքի արարողութիւնը տնէ դուրս՝ այս է,— փոքրիկներ խումբ առ խումբ փողոցներու մէջ նախ կըպարեն, եթէ աղջիկներ են՝ շորոր պարը, եթէ մանչ են՝ ծափիկը։ Ապա կ'երգեն Կաղանդի տաղը, որ ամէն տեղ միօրինակ չէ։

Ասօր կախ է, վաղն է Կաղանդ,
Կախսանն ե՞ր է, վաղն է կաղանդ,—
ալէլա։
Նարոց, բաստեղ, չիր ու հէվէք,
Գոզնոց բացէք, գոգով տըւէք,— ալէլա։
Տուն ու երդիք լիք են շարքով
Բարով կաղանդ, բարի արեւով,—
ալէլա։
Ծոլոտ մամուն նրմուռ, քաղցու,
Ջոջիկ պապուն բաղարջ, բլիթ,—
ալէլա։
Ժիժ - պիժերուս շարան շարան
Նարոց, բաստեղ, անուշ կաթա,—
ալէլա։
Գոզնոց բացէք, գոգով տըւէք,
Ափով բաժնենք, ծափով ուտենք,—
ալէլա։
Լոյս է իջեր վէր գերեզմրնին,
Ողորմի՞ս ձեր լոյս մեռելին,—ալէլա։
Գոզնոց բացէք, գոգով տըւէք,
Ափով ուտենք, ծափով վայլենք,—
ալէլա։

Երգելէ յետոյ կը ստանան ամէն տունէ տեսակ տեսակ կաղանդչէք, զոր հաւաքելով յետոյ իրենց մէջ կը բաժնեն վիճակ ձգելով, որպէսզի կըռիւ չծագի։ Կաղանդի գիշեր եւ ոչ մէկ տուն մահրում կը մնայ, զի սա դարաւոր բարի աւանդութիւնն ամէն տեղ կայ թէ այն գիշեր բարի հրեշտակն ամէնուն կը հասնի»։

Կաղանդի այս ընդհանուր նկարագրութենէն վերջ, յաջորդաբար պիտի ներկայացնենք Պոնտահայոց, Քղեցիներու, Վանեցիներու, Ալաշկերտցիներու, Նփրկերտցիներու, Զմշկածագցիներու, Երզնկացիներու, Մշեցիներու Կաղանդի աւանդութիւնները։

(*) Կաղանդ բառին ստուգաբանութեան մասին զանազան փորձեր կան, ոմանք շատ ծիծաղելի։ Ճիշդ ստուգաբանութիւնն այն է որ կաղանդ լատին բառ մըն է, քալէնտէ.— Հին ատեն, քալէնտէ կը կոչուէր ամէն ամսու առաջին օրը, բայց մասնաւոր կարեւորութիւն մը կը ներկայացնէր Յունուարի քալէնտէն, որ կը համարուէր տարեսկիզբ։ Հռովմայեցիները այդ օրը սովորութիւն ունէին իրարու այցելութեան երթալու, բարեմաղթութիւններ կատարելու, նուիրատուութիւններ ընելու։ Ամէն քաղաքացի ճիգ մը կ'ընէր այդ օրը որ եւ է գէշ խօսք չարտասանելու, եւ ամէն մարդ պարտաւոր կը զգար մէկ կամ երկու վայրկեան իր աշխատանքին ձեռք զարնելու, որովհետեւ չարագուշակ կը համարուէր ծուլութիւնը կաղանդ օրով։ Սովորութիւն էր, դարձեալ, այդ օրը վճարելու յետնեալ պարտքերը։ Յոյները կաղանդ չունէին, այդ պատճառով վճարել յունական կաղանդին, կը նշանակէր ··· չվճարել։

Հայերը սկիզբները Նաւասարդ կը կոչէին իրենց տարեսկիզբի ամիսը, որ հունձքի եւ բերքի եղանակին մէջ կ'իյնար, այս պատճառով՝ հայկ. աստուածութիւն մը, Վանատուր (*Գելցէր*), պաշտպան կը ճանչցուէր պտուղներու, հունձքի եւ տարեսկիզբի։ Նաւասարդի առաջին օրը տօն էր մարզախաղերու եւ աշխարհախումբ խրախճանքի։ Հայերը կաղանդին կ'ըսեն նաեւ ամանոր, այլեւս աստուածութիւն մը ըստ Մ. Էմինի։ Դուրեան կը մերժէ երկուքն ալ։

Վահան վարդ. իր ստուգաբանութիւնը կը կատարէ հետեւելով քալէնտէի այն իմաստին, որ է *կոչել*,— արդարեւ հին Հռոմի մէջ սովորութիւն էր ամէն ամսու սկիզբը *կոչել* ժողովուրդը՝ անոր առջեւ հռչակելու համար ամսոյն տօնական օրերը։

(**) Երզնկայի մէջ կաթան է քառակուսի ճկանակ մը խարտուիչով նաշխուած։ *Կառնէ*, բթամատի հաստութեամբ, գրչի մը երկայնութեամբ, լօղիկ — փաքլավա։ Իսկ *գունտիկ*՝ կիսաբոլորակ գունտ մը խմորի։

Կաթայի այս տեսակներ երկու մաս ունին.— միջուկը՝ *խորիզ*, կարագով շաղուած՝ եթէ ուտիք է, մեղրով՝ եթէ ուտիք չէ։ *Ճաշ*, կաթայի մէկ ուրիշ տեսակն է, որոյ մէջ խորիզ չկայ։ Տղեկներն կաթայի իւղոտ տեսակներն խթման երեկոյին կ'ուտեն ժամարարի «Առէք կերէք»ը լսելէ վերջ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16ե)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Սոնիան նեղուած կը զգար, նկատելով Ալեքսէյի չուայլած հաճոյակատարութիւնները այդ կնոջ, որ վերջապէս հասարակ սպայի մը այրին էր։

Սեղանի չուրջը վօտկայի (օղի) շիշերը կը դատարկուէին իրարու ետեւէ. խորոված ոչխարը կը դառնար, որու վրայ սուր դանակ մը հետզհետէ աւերներ կը գործէր. սեղանակիցներու տրամադրութիւնը, օղիի բաժակներու յաւելումով, հետզհետէ կը բարձրանար. զինուոր ծառայ մը, ծառի կոճղի մը վրայ նստած, ձեռքի արմոնիքայով լեզկինքա կը նուագէր, ու երկու կէս հարբած խազախ սպաներ կը պարէին այնպէս, ինչպէս միայն Խազախ մը կրնայ պարել։ Կատարեալ քէֆ մը։

Սոնիա յանկարծ նկատած էր, որ Ալեքսէյը մայրիկին քով նստած չէր, ըսինք չատեր ոտքի վրայ կ'ուտէին, կը պարէին կամ ոչխարի մնացորդներուն քով վազելով, խորովածի կըտորներ կը բերէին, նստողներուն ծառայելով։ Սոնիան նշանածին բացակայութիւնը թերեւս չնկատէր ալ, եթէ նոյն պահուն մանկամարդ այրի կնոջ բացակայութիւնը աչքին չզարնէր։ Արդեօք երկուքը միասի՞ն էին, ինչո՞ւ հեռացեր էին. Թերեւս պատահական զուգադիպութիւն մը երկուքի միաժամանակ բացակայութիւնը։ Այդպէս ալ մտածեց Սոնիան, բայց նորէն անորոշ կասկած մը խռովեց հոգին։ Մէկ էն էր պակաս, որ կասկածէր Ալեքսէյի հաւատարմութեան վրայ։ Սոնիան նոյն իսկ փորձեց ծիծաղիլ իր կասկածոտութեան վրայ, բայց եւ այնպէս կամաց մը ելաւ նստածտեղէն ու անտառը մտաւ։ Աննպատակ կը քալէր, ինքզինք յանդիմանելով, որ այնքան թերահաւատ էր նըշանածին նկատմամբ։ Մէկ ալ չունչը բռնած կանգ առաւ քարացածի նման։ Թուփերու մէջէն քչփչոց մը ականջին զարկաւ։ Ալեքսէյի ձայնն էր։ Անոր յաջորդեց զսպուած կանացի խնդուք մը ու լռութիւն։ Կարծես երկինքը փուլ եկաւ Սոնիայի գլխուն։ Ահա թէ ինչ։ Սոնիան վերադարձաւ ետ, բազմութեան մօտ, սիրտը աքցանի մէջ սեղմուած։ Չէ, ոչ ոք պէտք էր տեսնէր իր տառապանքը։ Մօրը մօտ նստելով, չափազանցուած ձեւով մը սկսաւ կատակել, քըքջալ, նոյն իսկ սեղանակիցներու խնդրանքին վրայ, ելաւ ու պարեց Սոնիան։ Եւ սակայն սիրտը կը հեծկլտար ու ծիծաղը ողբի պէս բան մը դարձած էր։

Բոլորով միասին վերադարձան, ու գիւղ հասնելով, ամէն մարդ ցրուեցաւ։ Երբ տիկ. Վառվառէն, Սոնիան ու Ալեքսէյը տնէն ներս կը մտնէին, իշխանը ձիու սանձը նետելով զինուոր ծառային, հրամայեց ձիերը ախոռ տանիլ եւ երթալ հանգստանալ։

— Այս երեկոյեան համար քեզի պէտք չունիմ,— ըսաւ ծառային։

— Խնդրեմ, այդ մարդը քանի մը վայրկեան թող սպասէ տան առջեւ, ձեզի հետ մասնաւոր խօսելիք ունիմ,— ըսաւ Սոնիան որու դէմքէն չքացեր էին ծիծաղն ու ուրախ արտայայտութիւնը, ու առանց բառ մը աւելցնելու, բարձրացաւ երկրորդ յարկը, իր ննջասենեակը։

Աղջկան այնքան նոր, պաշտօնական խօսիլը, մանաւանդ Ալեքսէյի հետ գործածած յոգնակի ձեւը, մայրն ու իշխանը աւելի քան զարմացուցին։ Միջանցքի մէջ կանգնած, շուարումով իրարու կը նայէին։

— Տեսնես նորէն ի՞նչ է պատահած, կ'երեւի նորէն խեւ այծերը գլխուն հաւաքեր է,— ըսաւ տիկ. Վառվառէն ու ապագայ փեսայի թեւը մըտած ընդունարանը մտաւ։

— Բայց ամբողջ օրը այնպէս գոհ, այնպէս ուրախ կ'երեւէր, ···— աւելի ինքն իրեն խօսեցաւ իշխանը, որ աղջկան անակնկալ պոռթկումէն բան մը չէր հասկցած։

Ալեքսէյը, ճիշդ ըսած, ներողամտաբար վերցուցած էր Սոնիայի այդ քափրիզը։ Անցած երկու ամիսներու ընթացքին շատ անգամ ականատես եղած էր անոր քմայքոտ պահանջներուն, որոնք այնքան փութկոտ կերպով ծնողքի կողմէն կը կատարուէին։ Բայց իր հետ, Սոնիան փափկանկատ էր, փոքր երեխայի մը նման հնազանդ եւ ուշադիր։ Իշխանը, որ առաջին պահուն ներողամտաբար ժպտեցաւ կամաց կամաց սկսաւ անհանգստանալ. չըլլա՞ թէ այդ աղջիկը բան մը լսած էր, բամբասանք մը, սուտ մը, կամ վաղուց մոռցուած դէպք մը։ Բոլորովին մաքէն չանցուց որ աղջկան յանկարծական ջղայնութիւնը կրնար կապ ունենալ այդ օրուան հետ։

Քիչ վերջը, երբ Սոնիան վար իջաւ, ընդունարանի սեմին վրայ պահ մը կանգ առնելով, ուղիղ իշխանին մօտեցաւ ու ձեռքի մատանին, որ իշխանի նուէրն էր, դնելով բազմոցի վրայ, պայրոյթէն դողացող ձայնով մը ըսաւ.

—Անշուշտ կը հասկնաք, որ մեր մէջ ամէն ինչ վերջացած է, ահա ձեր մատանին ···

— Բայց, ի սէր Աստուծոյ, աղջիկ, ի՞նչ կը խօսիս,— ու մայրը ինքզինք կորսնցուցած, բարձրացաւ տեղէն Սոնիային մօտենալու համար։

— Խնդրեմ, մայրի՛կ ··· այս իմ գործս է։

Սոնիայի ձայնը, դէմքի արտայայտութիւնը ոչ մէկ ընդդիմութիւն կը վերցնէին։ Տիկին Վառվառէն, որ ամբողջ կեանքին մէջ, խոնարհաբար գըլուխ ծռած էր ամուսնոյն ու աղջկան ցանկութիւններուն առջեւ, հեկեկալով ինկաւ բազկաթոռին վրայ, ու ձեռքերով դէմքը ծածկած մրմնջեց:— Սոնիա՛, աղջի՛կս, հայրդ ի՞նչ պիտի ըսէ ···

Իշխանը ոտքի բարձրացած էր, սիրուն դէմքը զգացած զարմանքէն այլափոխուած։ Կը զգար որ բացատրութիւն պահանջելու ատենը չէ, փորձեց եղածը կատակի տալ.

— Բայց Սոնիա, կ'երեւի գիշերը վատ երազ ես տեսած, երեխայութիւն է ըրածդ ···

— Իսկ ձեր այս օրուան ըրածը ուրիշ անուն մը ունի,— չոր կերպով ընդմիջեց Սոնիան, եւ առանց երկարացնելու, կռնակը դարձուց ու բարձրացաւ իր սենեակը։

— Ալեքսէ՛յ, սիրելիս այսօր ի՞նչ պատահեցաւ,— հարցուց Տիկ. Վառվառէն, թաշկինակը աչքերուն տանելով։

— Ոչինչ, սիրելի Վառվառա Սերգէեվնա. ի՞նչ կրնար պատահիլ, դուք խօմ էնտեղ էիք։ Երեխայական քմայք մը, մէկ երկու օրէն կ'անցնի, զինք մի անհանգստացնէք հարցուփորձերով։

Իշխանին համար հիմա արդէն պարզ էր Սոնիայի գրգռութեան բուն պատճառը, աւելի խելօք քաղաքականութիւն էր, առայժմ ձգել որ Սոնիան ինքնին խաղաղի։ Ալեքսէյը սրտնեղութենէն մէկ երկու անգամ ընդունարանի երկայնքը չափեց. է՛հ, երիտասարդական յիմարութիւն մը՝ որ նշանուած աղջիկ մը չէր կրնար հասկնալ։ Այդ գիշեր հոն մնալով, կրնար ալ աւելի ջղայնացնել Սոնիան։ Իշխանը մեկնեցաւ քաղաք։

Երեկոյեան գնացեր էր Արթիստական քլըպը, ուր վստահ էր որ պիտի հանդիպէր Պետր Ասլանովին։ Առաւօտեան մէկի ատենները երբ Ասլանովը թղթախաղը վերջացուց, երկուքը միասին նստան ընթրիքի։ Իշխանը առանց ծածկելու, ամէն ինչ պատմեց ապագայ աներոջը։ Իր ու որբեւայրի կնոջ «երիտասարդական յիմարութիւնը» անշուշտ պիտի հասկնար Պետր Ասլանովի նման, ապրած, կեանք տեսած մարդ մը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

նոր հպատակներն են, եւ 250,000ը միայն բուն Ֆրանսայի։ Եւ այս թիւն ալ դեռ շատ վար կը մնայ իրականութենէն։

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ կը շարունակուի Խ. Միութեան մէջ, համաձայն գերմանական թերթերու տեղեկութեանց։ Դեկտեմբեր 30ի գիշերը Լէնինկրատի մէջ ձերբակալուած է մարդանքի ուսուցիչ մը, Մէյէր։ Գերման ճարտարագէտ Մէյկէր որ Ծնունդէն առաջ ձերբակալուած էր իր կնոջը հետ, փոխադրուած է Մոսկուա։ Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան տուած լուրերուն համաձայն, ձերբակալուած Գերմանացիներուն թիւն է 38, որոնց 15ը Լէնինկրատի մէջ։

6489 ՀՈԳԻ ԶՈՀ ԳԱՑԱԾ ԵՆ երթեւեկի արկածներու, 1936ի ընթացքին, ամբողջ Անգլիոյ մէջ։ Իսկ վիրաւորներուն թիւը քառորդ միլիոնը կ'անցնի։

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՓԱԿԵՑ իր նստաշրջանը, տարեգլուխն ալ նիստ գումարելով եւ քուէարկելով հարկային եւ երմտական օրինագիծները։

ՄԻԿԷԼ ՈՒՆԱՄՈՒՆՕ, Սպանիացի հռչակաւոր գրագէտը եւ Սալամանքայի համալսարանին վերատեսուչը, յանկարծամահ եղաւ յունուար 1ին։ Համոզումով հակառակ էր Սպանիոյ կառավարութեան բռնած դիրքին։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ պիտի երթայ Մ. Նահանգները, խորհրդակցելու համար պատերազմական պարտքերու մասին։ Պատուիրակութեան մէջ կը գտնուին հինգ երեսփոխաններ, որոնք միեւնոյն ատեն պիտի փորձեն ապահովել Մ. Նահանգներուն գործակցութիւնը, եթէ պատերազմ ծագի Եւրոպայի կամ Արեւելքի մէջ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ պաշտօնական բնագրին կորուստը կը հաստատէ «Մաթէն», նոր եւ աւելի զարմանալի մանրամասնութիւններ հաղորդելով։ Նոյն թերթին համաձայն, կորսուած է նաեւ այն զեկոյցը որով Սերպիա կը հաղորդէր իր պատասխանը՝ Աւստրիոյ վերջնագրին։

Տէր եւ Տիկին Նոյեմզար Հրաչեան, Գարեգին, Աստղիկ, Թամարա եւ Յարութիւն Հրաչեաններ եւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն եւ անմոռանալի հօր եւ ազգականին՝

ԱՄԱՏՈՒՐ ՀՐԱՉԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ 1 յունուար գիշերուան ժամը 3ին, 52 տարեկան հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր կիրակի, 3 յունուար, առաւօտեան ճիշդ ժամը 10ին իր բնակարանին մէջ, 35, Ալէ Նիքօլա-Քարնօ, Լը Րէնսի (Սէն է Ուազ), ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Րէնսիի գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑ.— Կար մը Լէօթէն առնել չոգեկառք ժամը 9.12ին եւ իջնել Րէնսի Վիլմօնպլը։

Տէր եւ Տիկին Հրանտ Թրավէսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Քէշիշեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Մանուկեան եւ զաւակունք, ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, մեծ հօր, աներհօր եւ ազգականին՝

ՆԱԶԱՐ ԲԱԼՈՒԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ դեկտ. 31ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 1ին Հօփիթալ Քօշէնի մէջ, 12 րիւ տը լա Սանթէ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Թիէի գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՅՈՒՆՈՒԱՐ MARDI 5 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3311

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԱՐԺԵՑՆԵԼ ՓՐԿԱՆՔԸ

Զինուորագրութեան հարցի մասին խօսած ատեն, մենք մինչեւ հիմա չշօշափեցինք իրաւունքներու խնդիրը։

Ոչ թէ անոր համար որ ըսելիք չունէինք, այլ կանխահաս կը համարէինք որ եւ է արտայայտութիւն, առանց աչքի առջեւ ունենալու վաւերական տեղեկութիւններ բուն իշխանութենէն՝ պատերազմական նախարարութենէն։

Արդ, կիրակի օր հրատարակուեցաւ պատերազմական նախարարութեան առաջին զեկոյցը, որ կը շօշափէ նաեւ զինուորցուներու վերապահուած առաւելութեանց խնդիրը։

Ինչո՞ւ ծածկել,— մեծ բան մը չի խոստանար զեկոյցը։

Զինուոր հռչակելով 20—33 տարեկանները, պատերազմական նախարարութիւնը անոնց իրաւունքներու խնդիրը կը կապէ ծառայութեան լրացման հետ։

Աւելի պարզ խօսելով, ոչինչ կը պարգեւէ կանխիկ։ Զօրակոչը կ'ընդունիս, կ'երթաս կը կատարես ծառայութիւնդ, եւ երբ շրջանըդ լրանայ, եւ եթէ դիմում կատարես, պիտի դիւրացնեն հպատակութիւնդ։ Իսկ եթէ հպատակութիւն չխնդրես, ուրիշ դիւրութիւններ կը խոստանան, աշխատանք ճարելու համար։

Երկու պարագաներուն մէջ ալ, կարգադրութիւնները պիտի ըլլան համաձայն հաստատուած օրէնքներուն։ Այսպէս, հպատակութեան հարցին հիմ պիտի կազմէ 1927 օգոստոս 10ի օրէնքը։ Շնորհ մը պիտի տրուի, բայց պիտի տրուի ծառայութեան մը փոխարէն։ Եւ պիտի տրուի նկատի առնելով միայն անհատը։

Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ, որ եւ է իշխանութիւն։ Ոչ միայն երկրին օրէնքները կան աչքի առջեւ, այլեւ միջազգային սովորութիւններ։ Ատոր համար է որ հպատակութեան պարագային կը յիշեցնէ,— «եթէ խնդրեն»։

Պէտք ըսէք թէ միեւնոյն միջազգային օրէնքները թոյլ կու տա՞ն զինուոր առնել ոչ-հպատակ օտարականներ, մանաւանդ այնպիսի բազմութիւններ որոնց ճակատագիրը վերջնապէս որոշուած չէ տակաւին։

Շատ հեռուները գացած պիտի ըլլայինք, պրպտելով այս բացառիկ զինուորագրութեան գաղտնիքը։

Կը բաւէ յիշել մէկ պարագայ,— հիւրընկալ երկիրները կ'ուզեն կարճ-երկար հաշուեյարդարի ենթարկել «հայմաթլոս»ներու խնդիրը, որ տաղտուկի մը պէս կը քաշքշուի տարիներէ ի վեր։

Ամէնքն ալ կը տեսնեն որ ոչ Հայերը կը պակսին, ոչ ալ Ռուսերը (հայրենիք երթալով)։ Եւ ամէն տեղ ալ հետզհետէ կը շեշտուի մանաւանդ պիտանի տարրերը ձուլելու տրամադրութիւնը։

Բնականաբար ազգային պաշտպանութեան հոգն ալ մեծ տեղ կը գրաւէ այս առաջադրութեանց մէջ։

Օրինակ, Ֆրանսա, տարագիր բազմութեանց սերը քամելէ, անոնց նորագոյն սերունդը իբրեւ ապահով ժառանգութիւն իւրացնելէ վերջ, կրնա՞ր անտեսել երիտասարդութիւնը։

Եւ ահաւասիկ ծառայութեան կը կանչէ զայն, զանազան շնորհներ խոստանալով։— Ֆրանսացի՞ ըլլալ կ'ուզես, հրամէ նախ պարտքդ կատարէ։

Բնականաբար այդ պարտականութեան հետ պիտի ստանաս ուրիշ վարժութիւններ եւ նոր հոգեբանութիւն։ Ուրեմն կրկնակի շահ՝ երկրին համար։

— Բայց մեր զինուորութիւնը, ի հարկին արիւնը գին չունի՞։ Եթէ ծառայութիւնը փրկանք է, ո՞ւր են անոր անմիջական արդիւնքները։

Ահաւասիկ հիմնական հարցը՝ իրաւունքներու տեսակէտէն։ Եւ այս կէտին վրայ պէտք է լարուի բոլորին ուշադրութիւնը։ Ճիշդ ատոր համար է որ, միշտ կը յիշեցնենք աւելի լուրջ վարուելու եւ հաւաքաբար, համախորհուրդ գործելու պահանջը։

Անշուշտ հաւասար կողմեր չենք, մեր բաղձանքները եւ երկրին օրէնքները մէկ նժարի մէջ դնելու համար։

Բայց, կը գտնուինք երկրի մը մէջ, ուր տրամաբանութիւնը, արդար խօսքը միշտ կշիռ ունեցած են։ Եւ ժողովրդական ձակատ մըն է որ կը վարէ երկիրը։

Արդ, կարելի չէ՞ր բացատրել օրուան վարիչներուն թէ՝ երբ տարագիր ժողովուրդի մը ծաղիկ սերունդը — 20էն 33 տարեկան — զինուոր կը հռչակուի բացառիկ օրէնքով մը, ինչո՞ւ իրաւունքներն ալ չեն սահմանուիր բացառիկ տնօրինութեամբ։ Այսպէս,—

1. Զօրանոց կանչուած օրէն հպատակ համարիլ զինուորցուն։

2. Եթէ փրկանք է որ կը պահանջուի տարագիր ժողովուրդէն, այդ փրկանքին գինը թող ըլլայ վարչական կարգադրութեամբ վերցնել այն խտրութիւնները որոնց ենթակայ են, տակաւին, հայ աշխատաւորները (ինչպէս Ռուսերը)։

Զինուորին ընտանիքը բացառութիւններ կը վայելէր նոյնիսկ Թուրքիոյ մէջ։ Եւ շատեր կրցան ազատիլ տարագրութեան այս կամ այն սարսափէն։

Արդ, մասնաւոր իրաւունքներ չունի՞ հայ զինուորցուին ընտանիքը այստեղ, Ֆրանսայի մէջ, անմիջապէս որ հպատակ հռչակուի։

Այս հարցերը եւ ուրիշներ կը պահանջեն բազմակողմանի քննութիւն եւ աշխատանք։

Մենք հակառակ չենք այն ժողովներուն որ կը սարքուին զինուորցուներու կողմէ, իրենց բաղձանքները բանաձեւելու համար։

Ընդհակառակն, այդ շարժումը կրնայ մղիչ ազդակ մը դառնալ իրաւասու օրկաններուն համար, որոնք ամփոփուած են չորս պատի մէջ։

Բայց, անհրաժեշտ է կարճ կապել պատէն ցատկելու փորձերը։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ՍՏՈՐԱԳՐԵՑԻՆ
Միջերկրականի համաձայնութիւնը

Յունուար 2ին Հռոմի մէջ ստորագրուեցաւ անգլեւիտալական համաձայնութիւնը՝ Միջերկրականի մասին։ Անգլիոյ ներկայացուցիչն էր Հռոմի դեսպանը, իսկ Իտալիոյ ներկայացուցիչը՝ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ։ Այս համաձայնութիւնը, զոր Մուսոլինի առաջարկեց իր նոյեմբեր 1ի ճառով, սահմանուած է փարատելու Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ ծագած թիւրիմացութիւնները։ Անոր շնորհիւ կը վերահաստատուի երկու երկիրներու աւանդական բարեկամութիւնը։ Մուսոլինի ամենամեծ կարեւորութիւնը կու տայ այս համաձայնութեան որ կը ճշդէ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ շահերը Միջերկրականի մէջ։ Համաձայնութիւնը աւելի շատ հոգեբանական արժէք ունի քան մասնագիտական եւ կը կոչուի «Ճենթլմէններու համաձայնութիւն»։ Անով ոչ մարտանաւերու տարողութիւնը կը ճշդուի, ոչ նաւային կայանները եւ ոչ ալ Միջերկրականի կացութեան մանրամասնութիւնները։ Պայմանագիրը շատ կարճ է եւ կը բաղկանայ յայտարարութենէ մը որով անգլիական եւ իտալական կառավարութիւնները հաւաստիքներ կը փոխանակեն Միջերկրականի մասին։

Ահաւասիկ այդ յայտարարութիւնը.—

«Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը եւ իտալական կառավարութիւնը, տոգորուած՝ իրենց և Միջերկրականեան բոլոր պետութեանց յարաբերութիւններու բարելաւման հետզհետէ աւելի նպաստելու բաղձանքով, ի շահ խաղաղութեան եւ ապահովութեան, եւ վճռած ըլլալով յարգել այդ պետութեանց իրաւունքներն ու շահերը,

Կ'ընդունին թէ Միջերկրականի մէջ մուտքի, ելքի եւ անցքի ազատութիւնը կենսական կարեւորութիւն ունի թէ բրիտանական կայսրութեան զանազան մասերուն եւ թէ Իտալիոյ համար, եւ թէ այս շահերը երբեք անհաշտելի չեն։

Կը մերժեն որ եւ է բաղձանք՝ փոփոխելու կամ իրենց մասին փոփոխուած տեսնելու Միջերկրականի շրջանին հողերու ազգային վեհապետութեան վերաբերեալ կարգ ու սարքը,

Յանձն կ'առնեն յարգել իրենց իւրաքանչիւրին իրաւունքներն ու շահերը։

Համաձայն են իրենց բոլոր ջանքերը ի գործ դնելու որպէսզի չկատարուի որ և է գործունէութիւն որ կրնայ վնասել այն բարւոք յարաբերութեանց որոնց ամրապնդման կը ձգտի ներկայ յայտարարութիւնը։

Այս յայտարարութիւնը կոչուած է օգնելու այն բոլոր ջանքերուն որ կը կատարուին խաղաղութեան հասնելու համար եւ չէ ուղղուած որ եւ է պետութեան դէմ»։

Փարիզի մէջ լաւ տպաւորութիւն գործեց համաձայնութեան կնքումը իբրեւ կարեւոր ազդակ մը խաղաղութեան, իսկ Պերլինի մէջ որոշ տհաճութիւն պատճառեց։

ՆՈՐ ԵԼՄՏԱՑՈՅՑԻՆ ԲԱՑԸ
Աւելի քան չորս միլիառ ֆրանք

ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ՓԵՏՐ. 1ԻՆ

1937ի ելմտացոյցը խորհրդարանին կողմէ վերջնապէս քուէարկուեցաւ շաբաթ առաւօտ, յիսուն ժամ Ծերակոյտէն երեսփ. ժողով երթալ-գալէ վերջ, այնպէս որ 1936ի վերջին օրը երկարաձգուեցաւ մինչեւ 1937 յունուար 2, եւ խորհրդարանը Նոր Տարի չունեցաւ։ Ելմտացոյցին վերջնական պատկերն է,— ելք՝ 48,071,167,731, մուտք՝ 43,485,899,289 ֆրանք. ուրեմն բաց 4,585,268,442 ֆրանք։

Ծախքին գրեթէ երկու երրորդը կ'երթայ հանրային պարտքի եւ ազգ. պաշտպանութեան։

Երեսփոխանական ժողովը ելմտացոյցը քուէարկեց 75ի դէմ 467 ձայնով, երբ ծերակոյտէն վերադարձուած էր չորրորդ անգամ։

Աննախընթաց դժուարութեանց գլխաւոր պատճառն էր ծերակոյտին ընդդիմութիւնը կարգ մը հարկային բարեփոխութեանց մասին։ Ասկէ զատ կառավարութիւնը կարգ մը յօդուածներ աւելցուցած էր վերջին պահուն։ Ծերակոյտը պնդեց եւ ի վերջոյ ընդունիլ տուաւ որ փետրուար 1էն սկսեալ գործադրուի հարկային բարենորոգման օրէնքը։ Այդ օրէնքին գլխաւոր տրամադրութիւններն են.— Ա. երկու առ հարիւր տուրք 5 միլիոն ֆրանքէ վեր ընկերութեանց յաւելուածական շահերու վրայ։

Բ.— Առաւելագոյն 25 առ հարիւր տուրք ուղղակի ժառանգութեանց վրայ և ամուսինէն կնոջ և փոխադարձաբար եղած կտակներու վրայ։ Առաւելագոյն 40 առ հարիւր մինչեւ չորրորդ աստիճանի ազգականներու միջեւ եղած ժառանգութեանց վրայ, իսկ առաւելագոյն յիսուն առ հարիւր՝ ուրիշ բոլոր կտակներու վրայ։

Գ.— Ջնջում գործառնութեանց տուրքի եւ անոր փոխարէն 6 առ հարիւրի միակ տուրք մը մեծաքանակ վաճառման գիներու վրայ։

Դ.— 1.5 առ հարիւրի միակ տուրք մը հողագործներու շահին վրայ, մինչեւ 8000 ֆրանք։ Իսկ 3 առ հարիւր՝ 8000է վեր։

Ելմտական օրինագծին առաջին բնագիրը կը պարունակէր տրամադրութիւն մը որու համաձայն անհատներու եկամուտի յայտարարութիւնը պիտի հրատարակուէր քաղաքապետութեանց մէջ, բայց խորհրդարանը մերժեց։ Այս օրէնքներու քուէարկութենէն յետոյ խորհրդարանը փակուեցաւ։ 1937ի նստաշրջանը կը սկսի յունուար 12ին։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ
Գերմանիոյ սպառնալից դիրքը

Գերմանական կառավարութիւնը գոհացում ստացած չըլլալով, կը սպառնայ նոր նաւեր գրաւել սպանիական ջուրերուն մէջ։ «Արակօն» շոգենաւը չէ արձակուած տակաւին։ Սպանիական կառավարութիւնն ալ իր կարգին հրամայեց հետապնդել գերմանական մարտանաւերը, ինչ որ աւելի կը ծանրացնէ կացութիւնը։ Այս առթիւ գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Գերմանացի մը գնդակահարուած է Պիլպաոյի մէջ, անցեալ նոյեմբերին։

Գերմանական «Քէօնիկսպէրկ» յածանաւը սպանիական երկրորդ նաւ մը գրաւեց, երբ գետնախնձոր կը փոխադրէր դէպի Սանթանտէր։ Այս նաւահանգին կառավարիչը անմիջապէս պահանջեց ազատ արձակել նաւը, ազդարարելով թէ նոր գրաւումները պատերազմի ազդանշան պիտի համարուին։

Սպանիոյ ապստամբները բռնեցին խորհրդային շոգենաւ մը, «Փոսթիշեւ», որ ճամբայ ելած էր Նիքոլայեւէն։ Կ'ըսուի թէ անգլիական նաւ մըն ալ հետապնդուած է։

Մինչ այս մինչ այն, զարմանազան զրոյցներ շրջան կ'ընեն միջազգային մամուլին մէջ։ Լուրի մը համաձայն, 5000 իտալացի զինուորներ ցամաք ելած են Քատիքս, վերջին երեք օրերու միջոցին...

*** Կռիւները վերսկսած են Մատրիտի շուրջը։ Վերջին լուրերու համաձայն քաղաքը գրեթէ պաշարուած է։ Կ'ըսուի նաեւ թէ ժանտատենդի սարսափելի համաճարակ մը ծագած է մայրաքաղաքին մէջ, Ծնունդի առթիւ։ Մասնաւորապէս ազդուած է քաղաքային բնակչութիւնը։ Կառավարութիւնը երկու պատուիրակութիւններ ղրկած է, մէկը Ժընեւ, միւսը՝ Փարիզ, օգնութիւն խնդրելու համար։

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԶԷՆՔ ՊԻՏԻ ԳՆԷ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԴՐԱՄՈՎ

Լեհաստանի խորհրդարանը վաւերացուց օրինագիծ մը որով կառավարութիւնը արտօնութիւն կը ստանայ մէկ միլիառ 350 միլիոն ֆրանքի փոխառութիւն մը կնքելու ազգ. պաշտպանութեան համար։ Գանձային պաշտօնատունը երկար պայմանաժամով մուրհակներ հրապարակ պիտի հանէ այս գումարին համար, մինչեւ 6 առ հարիւր տոկոսով։

Ֆրանսայի Երեսփ. ժողովը եւ Ծերակոյտը անցեալ շաբթու միաձայնութեամբ արտօնեցին որ կառավարութիւնը երաշխաւորէ լեհական պարտաթուղթերը, այնպէս որ անոնք կրնան ծախուիլ սեղանաւորական հաստատութեանց եւ անհատներու։

Այս փոխառութեան արդիւնքը մեծ մասով պիտի յատկացուի լրացնելու Վերին Շլեզիոյ ռազմագիտական երկաթուղին որ կը տանի մինչեւ Պալթիկ ծով։ Այս գումարէն զատ մէկ միլիառ 250 միլիոն ֆրանքի գումար մըն ալ տրամադրուած է լեհական բանակին մեքենաշարժ ստորաբաժանումները լրացնելու համար։ Այդ գումարէն 250 միլիոն պիտի գործածուի լեհական զինագործարաններու հաստատման, ղեկավարութեամբ Ֆրանսացի մասնագէտներու, որպէսզի աւելի զարկ տրուի զէնքի եւ ռազմամթերքի արտադրութեան։

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴՍՌՆԱՅ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Փոքր Համաձայնութեան եւ Պալքանեան Միութեան բոլոր անդամները իրենց հաւանութիւնը յայտնեցին Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ ծրագրուած դաշինքին որ պիտի ստորագրուի, երբ կարգ մը մանրամասնութիւններ ճշդուին։ Այս դաշինքին նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր պուլկարական կառավարութիւնը։ Սոֆիայի եւ Պելկրատի թերթերը կը բացատրեն թէ նոր դաշինքը որ եւ է կերպով չի վնասեր Եուկոսլաւիոյ միջազգային յանձնառութեանց, եւ թէ կարեւոր ազդակ մը պիտի ըլլայ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի խաղաղութեան համար։

Այս առթիւ նորէն զրոյց կը շրջի թէ Պուլկարիա շուտով պիտի մտնայ Պալքանեան Միութեան, բայց հաւատ չընծայուիր այդ լուրերուն, որովհետեւ Պուլկարիա հողային պահանջներ ունի, օրինակ ելք դէպի Եգէական ծով, մինչդեռ միւս պետութիւնները, իրենց կնքած դաշնագիրներով կ'երաշխաւորեն հաստատուած սահմանները։

ՑԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՂԵՔՍԱՆՏՐԷԹԷՆ կը հեռագրեն թէ Ազգերու Դաշնակցութեան երեք «դիտողները» արդէն իսկ աշխատանքի ձեռնարկած են Անտիոքի մէջ, ուր կը բնակին։

ՆԵԿԻՒՍԸ, որ վերջերս ծախու հանած էր իր արծաթեղէնները, անոնց արդիւնքը՝ 2500 անգլ. ոսկի յատկացուց Հալէպ տարագիրներու ապրուստին։

ԹՈՒՐՔԻԱ պատասխանելով Լեհաստանի կառավարութեան դիմումին, յայտնեց թէ պատրաստ է միեւնոյն իրաւունքները տալու լեհական նաւերուն, Տարտանէլէն անցնելու համար։ Մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին մօտերս։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ բուռն ճառ մը խօսեցաւ Պ. Հիրօթա, Ճափոնի վարչապետը, շեշտելով թէ «Կոմինտէրնի ոգին կրնայ ամէնէն աղէտալի հետեւանքները ունենալ աշխարհի խաղաղութեան եւ բարօրութեան համար»։ Այս առթիւ շեշտեց թէ գերմանեւճափոնական հակախորհրդային դաշինքը բաց է բոլոր այն երկիրներուն առջեւ որ բոլշեւիկեան սպառնալիքին տակ կը գտնուին։

*** Կիրակի օր հովուական թուղթ մը կարդացուեցաւ Գերմա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԴԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՀԱՅ–ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ-վրացական յարաբերութիւնները Ամատունիի զեկոյցին մէջ մասնաւոր տեղ կը գրաւեն: Աղասի Խանջեանի գլխաւոր յանցանքներէն մէկն ալ այն է եղած, որ անոր օրով Հայաստանի մէջ «զարգանում էր թթու նացիոնալիստական, հակավրացական պրովակացիա»:

«Խանջեանը, կ'ըսէ Ամատունին, Հայաստանում կատարած իր ամբողջ աշխատանքի ընթացքում, երկերեսանուն մաուզերի բոլոր միջոցներով, պատուաստում էր հականդրերկոմեան եւ հակավրացական տրամադրութիւններ»: Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղարի այս ամբաստանութիւնը կը վերաբերի ոչ միայն Խանջեանին, այլ եւ Աշոտ Յովհաննիսեանին եւ Խորհ. Հայաստանի նախկին ղեկավարներուն (Ս. Կասեան, Ա. Մռաւեան եւ ուրիշներ): Ինչպէս կ'ըլլայ որ խորհ. իշխանութեան 15ամեայ «համերաշխ ու հաշտ» ազգային քաղաքականութիւնը Անդրկովկասի մէջ՝ սակաւին վերջ չէ տուած ազգային հակամարտութեանց եւ պայքարը մասնաւորապէս Հայերու եւ Վրացիներու միջեւ կը շարունակուի նախկին թափով:

Հայ-վրացական յարաբերութիւնները, որոնք վերջին տասնամեակներու ընթացքին լարուած վիճակի մէջ էին, սուր հանգամանք առին 1917—18ին: Գլխաւոր եւ հիմնական պատճառն այն էր, որ վրաց ղեկավարութիւնը թթու ազգայնական եւ եսասէր քաղաքականութեան կը հետեւէր եւ օգտուելով իր աշխարհագրական նպաստաւոր դիրքէն, ամէն ճնշում կը գործադրէր Հայաստանի վրայ: Երբ հայ ժողովուրդը դժուարին կացութեան կը մատնուէր, անմիջապէս կանխէն դաւաճանական հարուած մը կը կրէր իր դրացի Վրաստանէն: Ամենուն յայտնի են 1917—18ի դէպքերը, երբ Վրացիները դաւադրօրէն Թուրքերուն յանձնեցին Կարսը, տիրացան Ախլքալաքին եւ կ'ուզէին ձեռք անցընել նաեւ հայկական Լոռին: Այսպէս էր որ տեղի ունեցաւ հայ-վրացական պատերազմը (1918 դեկտ.) եւ դաշնակիցներու միջամտութեան հետեւանքով, Հայաստանի եւ Վրաստանի սահմանին վրայ ստեղծուեցաւ չէզոք գօտի: Ասկէ վերջ ամբողջ երկու տարի Վրաստանը «Թրանզիտ»ի դժուարութիւններ կը յարուցանէր Հայաստանի առջեւ եւ ճնշումներ կը գործադրէր իր երկրին մէջ ապրող ստուարաթիւ հայութեան հանդէպ: Իսկ երբ 1920ի աշնան սկսաւ հայ-թրքական պատերազմը, օգտուելով առիթէն, Վրաստան դաւադրաբար յարձակեցաւ Հայաստանի վրայ եւ գրաւեց հայկական Լոռին:

Ադրբէջանի եւ Հայաստանի խորհրդայնացումէն վերջ, ռուսական կարմիր բանակը պատերազմական գործողութիւններու դիմեց Վրաստանի դէմ (1921ի սկիզբը): Փետրուար 11ի գիշերը Լոռիի հայութիւնը ապստամբելով, յարձակեցաւ վրացական 5րդ եւ 8րդ պատժիչ գումարտակներու վրայ եւ ամբողջովին բնաջնջեց զայն (մօտ 1500 հոգի): Հայ գիւղացիներու զէնքի ուժով էր, որ Լոռին միացաւ Խորհ. Հայաստանին:

Վրաստանի խորհրդայնացումէն ետքը ծրագրուեցաւ կազմել Անդրկովկասեան դաշնակցութիւնը: Վրաց համայնավարները կատաղօրէն պայքարեցան այդ ծրագրին դէմ՝ պաշտպանելով Խորհ. Վրաստանի անկախ գոյութիւնը: Մոսկուայի գործադրած ճնշումները եւ հայ համայնավարներու թափած ճիգերը յաջողցուցին Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան կազմութիւնը: Սկզբնական տարիներուն Անդրերկրային Կոմիտէի եւ Անդրկով. կառավարութեան մէջ հայ համայնավարները գերակշիռ դեր կը կատարէին: Վրացի համայնավարները, որպէս «ազգային ուկլոնիստներ», երկրորդական գիծին վրայ էին մնացած:

1924 օգոստոսի վերջը տեղի ունեցաւ վրացական ապստամբութիւնը, որ ճզմուեցաւ դաժանօրէն: Վրացիները ապստամբութեան ձախողումը վերագրեցին Հայերուն եւ դաւադրօրէն սպաննեցին Ալ. Միասնիկեանը, Գէորգ Աթարբէկեանը եւ Ջեկայի նախագահ Մոգիլեւսկին: Շատ չանցած ասպարէզէն քշեցին նաեւ Լուկաշինը եւ բոլոր հայ ղեկավար դէմքերը: Հայաստանի մէջ ասպարէզը մնաց Խանջեանին, որ ամէն կերպով կը շոյուէր ու կը խրախուսուէր Թիֆլիսի կողմէ՝ քանի դեռ «հակավրացական» տրամադրութիւններ չէր արտայայտած: Իսկ երբ Խանջեանն ալ ըմբոստացաւ, վրացական դաւաճան գնդակը զայն եւս տապալեց:

Ամատունիի վկայութեամբ, հակավրացական տրամադրութիւնները Հայաստանի մէջ ծայր են տուած 1925էն սկսեալ: Հասկնալի է: Նախ, այդ թուականէն էր, որ Վրացիները ձեռնարկեցին հայ ղեկավար համայնավարներու չէզոքացման եւ մաքրագործման: Երկրորդ, խորհրդային տնտես. վերակառուցումն ու վերաշինութիւնը կը սկսի ճիշդ այդ շրջանին: Իսկ մեզ արդէն յայտնի է, որ Վրացիները առանձնապէս Հայաստանը ճնշած են տնտեսական մարզին մէջ, եւ ինչպէս Ամատունին կը վկայէ, Աշոտ Յովհաննիսեանի ղեկավարութիւնը եւ Խանջեանի շրջապատը ամէնէն շատ այդ գետնի վրայ են պայքարած Վրաստանի գերակայութեան դէմ: Խորհ. նոր սահմանադրութեամբ Անդրկովկասի ներքին սահմաններու անորոշ բաշխումը աւելի եւս սրեցին հայ-վրացական յարաբերութիւնները եւ պայքարը գործնական ձեւակերպում առնելով, վերջացաւ Աղասի Խանջեանի մահով եւ հայ համայնավարներու կատարեալ պարտութեամբ:

Այնպէս որ, հայ-վրացական հակամարտութիւնը Անդրկովկասի մէջ թէ հոգեբանական է եւ թէ իրական պատճառներ ունի: Ստեղծուած այդ կացութեան բուն պատասխանատուները վրացի համայնավարներն են, որովհետեւ անոնք եւս շարունակեցին իրենց նախորդներու, վրաց մենշեւիկներու եւ ազգայնականներու եսապաշտ քաղաքականութիւնը՝ խոչընդոտ հանդիսանալով Հայաստանի տնտեսական, մշակութային եւ քաղաքական վերելքին: Եւ Անդրկովկասի կուրծքին վրայ բացուած այդ վէրքը կը բուժուի միայն այն ատեն, երբ մեր դրացի Վրաստանը գոհացում տայ հայկական արդար պահանջներուն եւ վերջ դնէ տասնեակ տարիներու իր հակահայ քաղաքականութեան: Այլապէս հայ կեանքէն անպակաս պիտի ըլլան Աշոտ Յովհաննիսեաններն ու Աղասի Խանջեանները:

Սակայն, այդ բոլորէն զատ, Աշոտ Յովհաննիսեան եւ Աղասի Խանջեան գործած են եւ ուրիշ մահացու մեղք մը: Անոնք թոյլ են տուած, որ անդրկովկասեան համայնավար կազմակերպութիւններու եւ յեղափոխական շարժումներու պատմութիւնը գրելու ատեն անտեսուի Ստալինի դերը: Աշոտ Յովհաննիսեանը Շահումեանի մասին գրած իր յօդուածին մէջ համարձակութիւնն է ունեցած յայտնելու, թէ «Անդրկովկասի մեծամասնականներու ամբողջ հասուածի պարագլուխ կը հանդիսանար Ստեփան Շահումեան»: Այն ինչ «Բագուի եւ Թիֆլիսի, ամբողջ Անդրկովկասի բանուորութեան, ինչպէս նաեւ հայ բանուորութեան բոլշեւիկեան ուսուցիչն իր կուսակցական գործունէութեան առաջին իսկ քայլերից եղել է Անդրկովկասի բոլոր ազգութիւնների բանուորների եւ շահագործուող գիւղացիութեան առաջնորդ, Անդրկովկասի բոլշեւիկեան կազմակերպութիւնների հիմնադիր ու ղեկավար ընկեր Ստալինը»: Խանջեան յարելով Ա. Յովհաննիսեանի տեսակէտին, դրանով իսկ ցոյց է տուած իր «հականդրերկոմեան, հակավրացական, երկերեսանի ու դաւաճան» դէմքը («Խ. Հ.», 16 նոյեմբեր 1936):

Ամատունիի եւ Եղիա Չուբարի նման արարածները իրենց օրուան տէրերուն հաճոյանալու համար պատրաստ են անարգել ոչ միայն Խանջեանի թարմ գերեզմանը, այլ եւ նսեմացնել եւ հոգին հայհոյել Ստեփան Շահումեանի եւ Ալ. Ծատուրեան-Ռուբէնիի յիշատակները: Չէ՞ որ 1935 յուլիսին տրուած իր «պատմական» զեկուցման մէջ Բերիան «անհերքելի փաստերով» ապացուցուց որ Անդրկովկասի համայնավար կազմակերպութեանց «միակ» հիմնադիրը եւ ղեկավարը եղած է եւ կը մնայ Ստալինը: Մանաւանդ որ այդ զեկոյցը «Պրաւդա»ն նշած է իբրեւ «արժէքաւորագոյն մի աւանդ բոլշեւիզմի տարեգրութեան մէջ»... Այդ բոլորէն ետք մի Աշ. Յովհաննիսեան կամ Ա. Խանջեան ի՞նչ յանդգնութեամբ կրնան յայտարարել, թէ Անդրկովկասի մէջ բոլշեւիկեան կուսակցութեան «փայլուն արտայայտիչները եղան հայ մեծամասնականները»...

Այս հարցին շուրջ եղած վէճը տասնամեայ պատմութիւն ունի եւ այսօր կը լուծուի ի նպաստ վրացի Ստալինի: Հայ Շահումեանները եղած են միմիայն Ստալինի «զինակիցներն ու աշակերտները»:

Թէ Շահումեան մինչեւ իր եղերական մահը եղած է Անդրկովկասի համայնավարութեան միակ ճանչցուած ղեկավարը, այդ մասին գոյութիւն ունին բազմաթիւ փաստեր ու վկայութիւններ: Վերջերս վրաց մենշեւիկեան պարագլուխ Նոյ Ժորդանիա Փարիզի «Բրձոլա Խմա» վրացերէն թերթին մէջ կը հաստատէր որ անդրկովկասեան համայնավարներու գաղափարական ղեկավարը եղած է Ստ. Շահումեան: Իսկ Ստալին կատարած է միայն «աւազակային-բանդիտային» գործողութիւններ: Եւ վերջապէս, 1917ի Ռուսիոյ սահմանադիր ժողովի անդրկովկասեան համայնավար թեկնածուներու ցանկը կը գլխաւորէր ոչ թէ Ստալին, այլ Ս. Շահումեան:

Ներկայիս Ստ. Շահումեան մեռած է, Աշոտ Յովհաննիսեան աքսորուած եւ Աղասի սպաննուած: Ողջ է եւ ցարական գահին վրայ հաստատուն նստած Ստալին-Ջուղաշվիլին: Ամատունիները եւ Եղիա Չուբարները սողալով անոր գահոյքին տակ, կը պահանջեն հայ համայնավարներէ «ընկ. Բերիայի զեկուցման լենինեան-ստալինեան լուսարձակի լոյսով վերաքննել իրենց յիշողութիւնները եւ արբագրել սխալները: Սովորելը երբեք ուշ չէ»...

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀՐԱՍԱՅԼԵՐԸ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

(ԿՐԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՌԻՒԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՂԻ ՄԸ ԿՈՂՄԷ ԳՐՈՒԱԾ ՈՒՂՂԱԿԻ)

Մատրիտի ճակատին վրայ (դեկտ.ի սկիզբները)

Այսօր միայն առաջին անգամ ըլլալով հիւանդապահուհին արտօնութիւն տուաւ ձեռքս թուղթ ու մատիտ առնելու: Դժբախտաբար կորսնցուցի յուշատետրս, երբ մեր հրասայլը գլխիվայր անդունդ մը գլորեցաւ: Կոտրած ոտքով եւ կազէն ծանրապէս թունաւորուած, հիւանդանոց եկայ: Պիտի աշխատիմ ամէն բան պատմել կարգով:

Սպաներու վարժարանէն շրջանաւարտ ըլլալէ վերջ մտայ մասնագիտական զօրախումբին մէջ: Տարի մը Մարոք մնացի: Կեանքիս ամէնէն գեղեցիկ ժամանակն էր այդ շրջանը պահակախումբին մէջ: Ինչպէս եղաւ չեմ գիտեր ինկայ հրասայլորդ գունդին մէջ եւ քաղաքային պատերազմին պոռթկումէն քանի մը ամիս առաջ ծանրամարմին հրասայլի մը վարիչը եղայ: Երբ կռիւը պայթեցաւ, Ֆիլիպո կը գտնուէի արձակուրդով: Այլ եւս կարելի չէր յարաբերութիւնս պահել իմ զօրագունդիս հետ: Ամէն բան մէկ վայրկեանի մէջ տակնուվրայ եղած էր: Առաւօտ մը ժամը հինգին կարմիր քաղաքապահ զինուորներ պանդոկիս սենեակը խուժելով ձերբակալեցին զիս:

Իմ դժբախտութենէս, վրաս գտնուեցաւ զինուորական անցագիրս, նաեւ բեռնասայլի վարիչի արտօնագիր մը, որուն մէջ նշանակուած էր նաեւ հրասայլի գունդին անդամակցութիւնս: «Մատրիտի համար ճամբորդութեան արտօնագիր կուտամ քեզի», ըսաւ զիս գտնող կարմիր հարիւրապետը, որ սակայն հազիւ սովորական ենթասպայի մը ձեւը ունէր, եւ յայտնի էր թէ հարիւրապետի աստիճանին հասած էին զէնքը, կը հասկցուի թէ ինչ պատճառաւ: «Ես Մատրիտի կառավարութեան հաշուոյն չէ որ կռիւ կ'ընեմ», պատասխանեցի, ենթասպայի տիտղոս միայն գործածելով զիս հարցաքննող կարմիր հարիւրապետին հասցէին: Այս բռնած ձեւս վարանումէս շատ աւելի բարկացուց զայն: Ութ կարմիր ներս մտան եւ ձեռնակապով տարին զիս խցիկ մը, որ հազիւ տասը հոգիի տեղ ունէր, եւ ուր սակայն յիսուն հոգի նստած էին կամ պառկած էին փակուած: Ամէն աստիճանէ մարդիկ — հոգեւորական, սպայ, բժիշկ, նաեւ քաղաքէն մեծ վաճառականներ:

Ամէն առաւօտ կարմիր զինուոր մը կուգար մեզմէ մէկ քանիներուն համար արձակումի թուղթեր բերելով: Արձակուողներուն քարթեր կուտային մեր ընտանիքներուն եւ կամ պատկանեալներուն ուղղուած, եւ իրարմէ հրաժեշտ կ'առնէինք յանձնարարութիւններով եւ բարեմաղթութիւններով: Վերջերը, մեր վրայ հսկող կարմիր պահակային մը, որ կաշառուած էր արդէն, մեզ մատնեց, եւ իմացանք որ արձակուողները բոլորն ալ կախեր են:

Օր մը պահակայիններէն սպայ մը եկաւ հրամայեց ինծի իրեն հետեւիլ: Բնաւ միտքէս չանցուցի թէ բանտէն պիտի արձակուիմ: Բանտին առջեւ բեռնասայլ մը կար, որ նաւահանգիստ տարաւ մեզ: Հոն նաւակ մը կը սպասէր որ բացը հեռուն կեցող շոգենաւը տարաւ զիս: Հոս տակէն ածելիով մազերս կարեցին եւ իջեցուցին շոգենաւին տակը բանտերու խցիկ մը: Այս շոգենաւին մէջ մեր քաշածներով կարելի է ամբողջ գիրք մը լեցնել, սարսափազդու գիրք մը արիւնոտ էջերով:

Օր մը յանկարծ աղմուկ ժխոր, իրարանցում, հրաձգութիւն լսեցինք: Նաւուն մարդիկը ոտք ելած էին իրենց հրամանատարին դէմ: Այս խառնաշփոթութենէն օգտուելով վարի ծակէն մագլցեցի դէպի վեր եւ գացի խառնուեցայ կրակ բանող եւ կատաղի ճիչեր արձակող զինուորներուն ամբոխին մէջ: Արդէն աստիճանիս նշանները վաղուց փրցուցած էին, եւ աղտեղի ու պատռտած համազգեստովս ճիշդ այդ միջավայրի յարմարագոյն անձն էի: Վերջապէս յաջողեցայ պարան մը երկայնքէն սահելով եւ յետոյ լողալով ցամաք ելլել:

Խլում եղած, մարդկային կերպարանքէ դուրս մէկը եղած էի: Շարաթներով ածիլուած չէի, մօրուքս վիզիս կը դպչէր, յաջողեցայ առանց նոր դժուարութիւններու Սանթանէրի նաւահանգիստը հասնիլ: Հոն ազգական մը ունէի, որուն տունը գացի գիշերանց: Ազգականս հոն չէր, երկար ատենէ ի վեր հետեւած էր Ֆրանքոյի կոչին: Իր մայրը դրամ տուաւ ինծի, նաեւ քաղաքային հագուստ եւ կեղծ անցագիր մը: Եղերանալով հասայ Լա Գորունիա եւ անկէ ալ Լիզպոն հարաւամերիկեան մեծ շոգենաւով մը:

Քանի մը օր վերջ ներկայացայ զօրագունդիս սպայակոյտին: Այնքան տկարացած էի եւ զրկումներէս այնքան հալումաշ եղած, որ գունդիս բժիշկը չարտօնեց ճակատ մեկնիլ: Մեծ թանքերուն ծառայութեան մարզուելու համար մասնագիտական ճիւղի մը մէջ գրուեցայ:

Նոյն իսկ ճակատէն հեռու կամ անոր եզերը մարզանքի միջոցին թանքի մէջ գտնուող զինուորին կեանքը ամէնէն տաժանակիրն է բովանդակ զինուորական ծառայութեան միջոցին: Պարտաւորուած ես սովրիլ, դիմացէն եկող թանքին վտանգէն խուսափելու համար, դուրս ցատկել ուր որ ալ ըլլայ, մէկ ձեռքով բռնել թանքին տանիքը եւ միւս ձեռքով ռումբ նետել, եւ մինչեւ իսկ ճեղքէն ձեռնառումբ նետել ներսը:

Երբ անհելի դժուարութիւններով կը խոյանայինք ճամբայ չգտնուած վայրերուն վրայէն, մեզմէ շատերը ծովախտ կը բռնուէին: Օդը խեղդուելու աստիճան տաք էր: Բենզինի շոգին կը լեցնէր նեղ տեղը, ուր մօթէօռները կ'ոռնային: Կամքի աննկարագրելի ոյժ պէտք էր դիմանալու աւելի երկար ատեն այս թունաւոր օդին եւ տաքին, կամ կռիւ մղելու:

Ամէն օր ճակատ մեկնող մեկնողի: Ամէն օր ես ալ կը խնդրէի բժիշկ հարիւրապետէն, որ իմ մեկնումս ալ արտօնէ: Արդէն մեր թանքերը առաջին մեծ յաջողութիւնները տարած էին կարմիր թանքերուն եւ օդանաւերուն դէմ: Վերջապէս ութ հին թանքերով ճակատ գացինք: Թանքերը բեռցուած էին երկաթուղիի վակոններու մէջ, իսկ անոնց ծառայողները երրորդ կարգի վակոնի մը մէջ: Ճակատին չհասած՝ թանքերը իջեցուցինք, որոնք իրենց սեփական ուժով սկսան ճամբայ կտրել:

Գիշերը լսեցինք թնդանօթի առաջին որոտումները: Գինովի պէս էի ես ալ: Կարմիր ճակատին վրայ գտնուած սպաները եւ զինուորները շատ կարգապահ էին, եւ ոչ բարբարոս, մինչ ճակատին ետեւ արիւնկզակ կարմիր ամբոխը կը սպաննէր ու կը յափշտակէր եւ անմեղ մարդիկ պատերուն կը զարնէր:

Այդ միջոցին ճակատը կը տարածուէր Թալավէրայի հիւսիսակողմը: Առաւօտ մը ժամը հինգին հրաման եկաւ — «Թանքերը դէպի ճակա՛տ»: Կէս զօրախումբէն բաղկացած օտար լէգէոնը եւ Մարօքցիները պիտի յարձակէին թանքերուն ետեւէն: Սնկենիներու փխրուն անտառահողին մէջէն վարցուցինք թանքերը մինչեւ տեղ մը, ուր 45 աստիճան ցից պատ մը կ'երթար կը խոնարհէր հարթավայրի մը վրայ, ուր պատնիշաւորուած էին կարմիր զօրքերը:

Ձախ ձեռքս ղեկին լծակին վրայ էր: Նայեցայ թեւիս ժամացոյցին: Եօթը հինգ անցած յարձակումը պիտի ըսկսէր: Եւ ահա՛: Ութ թանք գլորեցան զառիթափին ի վար: Զարհուրելի գնա՛ցք: Նետուեցանք պատերուն դէմ, մեր դէմը ունէինք թշնամի մը՝ որ արդէն վարժ էր թանքերուն դէմ ինքզինքը պաշտպանելու: Եւ իրաւցնէ կը գտնուէինք պայթուցիկներու, ականներու, կազի, բոցարձակ խողովակներու եւ ձեռնառումբերու ճշմարիտ կարկուտի մը ներքեւ:

Ձեռնառումբե՞ր մեր փորին դէմ... մեր ամէնէն վիրաւորելի մասին դէմ: Թանք մը մէջտեղէն ճեղքուած փռուած էր գետինը եւ կը սկսէր այրիլ, մարդիկը չէին կրնար մէջէն դուրս ելլել... Բայց մենք մեր թանքին մէջ կը տակայինք կարմիր զօրքերուն մեզի համար պատրաստուած նոյն օրինակ դժոխքին: Կրակի խուրձեր կը ցանցընենք, կարմիր զանգուածին մէջ կը մտնենք, աննկատ անցնելով լայն փոսերը, մեռեալներն ու ողջերը մեր հետքերուն միջեւ, կը սողանք մահուան եւ կեանքի վրայ: Հանդիպակաց կարմիրները խորտընկէցի կրակ կը տեղան, գնդակները կը չաչեն մեր երկաթեայ զրահին դէմ, որ կը տոկայ եւ ետ կը մղէ զանոնք: Մեր միակ կարեւոր թշնամին սաւառնակներն են: Կարմիր հրետանին մեր վրայ գործածելէն առաջ, մենք արդէն կծիկը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (48)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— Եթէ հեռու տեղ ղրկել ուզեն, մի երթար, ըսել կուտայ Գնդապետը. ճամբան պիտի մեռցնեն քեզ... Ես հասկցայ իրենց միտքը... կարծեմ պարտուողը մենք պիտի ըլլանք... ափսո՛ս, ինչ զոհողութիւններ ալ աչք առինք... ամէն պարագայի մէջ, եթէ պէտք է անպատճառ մեռնիլ, միասին կը մեռնինք...

Բայց յանկարծ տարօրինակ դէպք մը հիմնովին կը բարեփոխէ կացութիւնը: Կրէթա, գերման լրտեսուհին, սիրահարած էր Գնդապետին:

— Քու մօտդ ղրկեցին զիս, որպէսզի ինծի սիրահարէիր, կը խոստովանի աղջիկը մտերմօրէն, ճիշդ հակառակը պատահեցաւ. սիրահարողը եղայ ես՝ ինքս... մինչեւ հիմա հաւատացած էի թէ անհաղորդ էի սիրոյ զգացումին... ինչ որ է եղածը եղած է... ինծի հանդիպէ վաղը հանրային պարտէզը... ահագին բաներ ունիմ պատմելիք:

Նոյն գիշերը երկու Ամերիկացիներ կը խորհրդակցին եւ կ'որոշեն տարբեր միջոցներ ձեռք առնել՝ դիմաւորելու համար նոր կացութիւնը: Երկուքն ալ ներքնապէս կը զգային թէ իրենց ինքնութիւնը այլ եւս գաղտնիք մը չէր թշնամի ինթէլիճընսին համար: Երկրաչափը համոզուած էր որ Գերմանացիները հարեւանցի կերպով կը զբաղէին իր յատակագիծերով եւ իրենց հետաքրքրութիւնը կեղծ էր: Մեքենաներուն կազմուածքին ծանօթանալէ յետոյ, պիտի հրաւիրէին զինքը որ մասնակցէր շինութեան աշխատանքներուն: Երկու բարեկամները գիտէին թէ ինչ ահաւոր հետեւանք կրնար ունենալ այդ տեսակ փորձ մը:

Առտուն կանուխ Հարիւրապետ Շըմիթ պանդոկ կուգայ՝ յայտնելու համար որ ընդհանուր սպայակոյտը պատրաստ է ընդունելու գնդապետը: Եւ ահա ժամը տասնին ամերիկացի գործակալը իր կցորդին առաջնորդութեամբ կը ներկայանայ մարաջախտ Հինտէնպուրկին:

—Կը ցաւիմ որ երկար սպասցուցին ձեզ այս տեսակցութեան համար, կ'ըսէ ծերունազարդ զինուորականը... եւ ուզեցի անձամբ տեսնուիլ... իմ ժամերս թանկագին են... խոշոր դէպքեր պիտի պատահին շուտով... տեղեկութիւններ առած եմ ձեր մասին պատմեցէք ինչ որ գիտէք ամերիկեան բանակի մասին... կարելի եղածին չափ համառօտ եղէք...

Գնդապետը ամբողջ ժամ մը կ'առանձնանայ գերմանական բանակներուն ընդհ. հրամանատարին հետ եւ անոր կը պատմէ իր գիտցածները,— Երկու միլիոն զինուոր Ֆրանսա պիտի հասնին անմիջապէս... Եօթը հարիւր յիսուն հազար ռազմաճակատը կը գտնուին արդէն... հինգ հազար օդանաւ եւ երկու հազար թնդանօթ ունինք, ինչպէս նաեւ ռազմանիւթ եւ պարէն միլիոնաւոր թոններով...

Մարաջախտը անձկութեամբ մտիկ կ'ընէ Գնդապետին տեղեկութիւնները, որոնք բացարձակապէս ճիշդ էին:

— Շատ լաւ, կրնաք մեկնիլ... Հարիւրապետ Շմիթ մինչեւ փողոց կ'ընկերանայ Ամերիկացիին:

— Եթէ դարձեալ պէտք ունենան ձեզի, կուգամ. առայժմ ցտեսութիւն:

Նոյն օրը Գնդապետը հանրային պարտէզին մէջ կը հանդիպի Կրէթային:

— Մտիկ ըրէ, սիրելիս, մտիկ ըրէ ուշադրութեամբ, կ'ըսէ աղջիկը. երկուքդ ալ պիտի մեռնիք... գիտեմ թէ դուք ովքեր էք... մեր գաղտնի սպասարկութիւնը ձեր ամբողջ պատմութեան ծանօթ է... Ամերիկացի սպաներ էք... աւելին... ամերիկեան ինթէլիճընսին անդամ էք... ի՛նչ փոյթ թէ նոյն իսկ ոճրագործներ ըլլայիք... լրտեսութիւն ընելու համար եկած էք այստեղ... շատ յառաջ գացեր էք... ինչ որ է, սակայն, վստահեցէք ինծի... ես ձեզի պիտի փրկեմ... այս գիշեր սպասեցէք, ձեր սենեակը պիտի գամ եւ կարեւոր ըսելիքներ ունիմ...

Արդարեւ գիշերը ուշ ատեն Կրէթա պանդոկ կ'երթայ եւ կը բարձրանայ Ամերիկացիներուն սենեակը:

— Ահաւասիկ աշխատութեանս արդիւնքը, կը պատմէ աղջիկը — երկու գնդապետներ որոնք անդամ են Գերմանիոյ ընդհանուր սպայակոյտին, պիտի օժանդակեն ինծի. երկուքն ալ դաւաճաններ են, բայց որո՞ւ հոգ... պատերազմի ատեն ամէն բան կը պատահի... համոզուած են որ Գերմանիան պիտի ջախջախուի ի վերջոյ... կարդացեր են այն տեղեկագիրը զոր դուն մարաջախտ Հինտէնպուրկին տուեր ես... ծանօթ են Գերմանիոյ զինուորական գործողութեանց գաղտնի յատակագիծին... կը հասկնաք անշուշտ որ այդ յատակագիծը չափազանց մեծ արժէք ունի մարաջախտ Ֆոշին համար... Ուրեմն պիտի օգտուինք այս երկու հայրենադաւ սպաներէն... Բայց նախ քան այդ՝ իմացէք իրենց պայմանները... եթէ համաձայնիք՝ լուրը իրենց պիտի տամ այս գիշեր... առաջին պայման — ապահովութիւններ պիտի տաք որ դաշնակիցները պիտի պաշտպանեն զիրենք ապագային, երբ գերմանական ինթէլիճընսը փորձէ վրէժ լուծել. երկրորդ — հարիւր հազար ոսկիի վարձատրութիւն մը պիտի ընէք իրենց. երրորդ — անմիջապէս Ամերիկա պիտի փոխադրէք զիրենք: Ուրեմն եթէ այս պայմանները ընդունելի են, ըսէք, որպէսզի իրենց յայտնեմ եւ գործի սկսին շուտով... Միասին գերմանական ճակատին առաջին գիծը պիտի երթաք, այսինքն այն կէտը ուր ամերիկեան բանակը դիրք բռնած է... այդ ճամբորդութեան պատրուակն ալ պատրաստ է — հեռաւոր տեղ մը պիտի տանին ձեզ, որպէսզի աւելի դիւրաւ եւ առանց աղմուկ յարուցանելու կատարուի ձեր սպանութիւնը... Բարձրաստիճան զինուորականներ ըլլալով, ճամբան որ եւ է հարցաքննութեան չպիտի ենթարկուիք...

Անհաւատալի էր աղջկան պատմութիւնը, բայց ի՞նչ կրնային ընել հիմա. ուշ էր արդէն. Կրէթա ծանօթ էր իրենց գաղտնիքին. եթէ դաւաճանէր, հետեւանքը պիտի ըլլար գնդակահարութիւն, եթէ մերժէին իր առաջարկը, դարձեալ վերջ ի վերջոյ կը սպաննուէին. հետեւաբար լաւագոյն միջոցն էր բոլորովին յանձնուիլ այդ գեղեցիկ աղջկան. թերեւս անկեղծ էր...

Գնդապետն էր որ սկսաւ խօսիլ.

— Կրէթա, առաջին անգամ ըլլալով գերմաներէն պիտի խօսիմ հետդ. կը հաւատամ քեզի. բարեկամս ու ես քու ափիդ մէջն ենք. եթէ անկեղծ ես, շատ բարի, կը շահինք մեր դատը, հակառակ պարագային մեր յիշատակը թող չարչարէ քեզ մինչեւ գերեզման. գնա՛ ըսէ այդ սպաներուն թէ իրենց պայմանները կ'ընդունինք ամբողջութեամբ...

(Շար.)

դրած ենք: Թշնամի խորտընկէցներուն կը զարնուինք, կը կոտրենք ամէն ինչ մեր անցքին վրայ: Փոսի մը մէջ կ'իյնանք, բայց կը յաջողինք դարձեալ ցատկել միւս կողմը: Ֆրանսական Մարոքէն երկու Սենեկալցի հակայ Թափչիկներ կը խոյանան մեր վրայ, իւրաքանչիւրը մէկ ձեռնառումբով: Կը մագլցինք վեր: Հոգեր-նիս չէ: Այդ երկուքը երկու սատկած ճանճերու մէջ մեր եռեւը վար կ'իյնան:

Կարմիր հետեւակներուն դիրքերը կը պաշարեն կարգով: Կը համախմբուին անգամ մըն ալ: Բայց գրաւած ենք անոնց դիրքը:

Գերիներուն կը հարցնենք, թէ ինչո՞ւ մեզի դէմ կը կռուին: Չեն գիտեր: Մատրիտի մէկ փոքր մասը գրաւած ենք: Գիշերը կը հանգչին: Մենք աստղերուն կը նայինք վեր:

Երկրորդ առաւօտուն փլզէնցիա ենք: Եւ ճամբայ կ'ելլենք հիւսիս Սալամանքա եւ աւելի անդին Մէտինատէլ Գամփօ: Հոս առաջին անգամ ըլլալով կը հասկնանք այս պատերազմին մեծութիւնը, որուն ճակատը գրեթէ հազար քիլոմեթր երկայն է: Փոխադրութիւն փոխադրութեան եռեւէ դէպի հարաւ: Դէպի Մատրիտ հիւսիսական գլխաւոր պողոտան: Անհատնում ռազմամթերքի փոխադրութիւն: Մաւրիկ զօրքերուն որոտագոչ «Ալլալալլա»ն մեր ականջները կը ծակէ: Մեր հրասայլերը ծածկուած են խոշոր կանանչ ճիւղերով, որպէսզի թշնամի օդանաւերէն չտեսնուին: Ցայգորդ օրը Աբէվալօ ենք: Երկաթուղին լեռն ի վեր կը բարձրանայ:

Գիշերը նոր համախմբումներ հակառակորդին կողմէ: Նոր վակոններ: Տամբրինց թանքեր: Կը նշմարենք որ խնդիրը խիստ լուրջ է: Իրիկուան դէմ յանկարծ կը կենայ մեր գնացքը: Բաց ճամբուն վրայ: Ահա ունինք քրտնութիւն «երկաթեայ դաղադներ», այս անունը կուտան հրասայլերուն ...

(Ն. Փ. ՓՐԷՍԷ)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը ԼԱՆՍԷՅԻ ՄԷՋ

— . —

ԼԱՆՍԷՅ, 31 դեկտ. (Յառաջ). — Կ. Խաչի մասնաճիւղը հաճելի գաղափարը ունեցաւ տօնելու մանուկներու օրը Լանսէյի մէջ, այս կիրակի: Կը մտնենք բանուորական համեստ շէնքէն ներս, ահա գեղեցիկ տօնածառ մը, կատարը՝ երկու փոքրիկ եռագոյն դրօշներ, մէջտեղն ալ Ֆրանսական: Տօնածառէն կախուած էին մանուկներու խաղալիկներ, շաքարեղէններ, տեսակ տեսակ զարդեր եւ ընտիր նարինջներ:

Այդ օրը ծնողները շատ ուրախ են, սեղմուած իրարու կողքի, պիտի լսեն իրենց փոքրիկները, որոնք առաջին անգամ մայրենի քաղցր լեզուով պիտի խօսին:

Ժամը 3ին Տիկ. նախագահուհին հանդէսը կը բանայ փոքրիկներու «Մեր հայրենիք»ով, որմէ յետոյ կը կարդայ երկար զեկոյց մը, կը բացատրէ Կ. Խաչի նպատակը, ընդհանուր տեղեկութիւն կուտայ Ֆրանսայի շրջանի մասին, կը թուէ Լանսէյի մասնաճիւղին գործունէութիւնը եւ սրտագին կոչ կ'ուղղէ համերաշխութեան եւ սիրոյ գործակցութեան:

Յետոյ կը սկսի մանուկներու արտասանութիւնը. մէկը իր դերասանի շնորհքով, միւսը իր հայկական մազթանքներով, երրորդ մը իր զուարճալի խօսքերով եւ շատերն ալ իրենց մանկական զուարթ պահանջներով սրահը կը լեցնեն ուրախութեամբ:

Մէջ ընդ մէջ մանուկներ եռանդով եւ գիլ կ'երգեն «Հօյ նազան իմ» եւ «Ամպել ա ձիւն չի գալի»:

Ու ծնողները կը խանդավառուին եւ ուրախութիւնը գործնականօրէն կ'արտայայտեն, կոկիկ գումար մը նուիրելով Կ. Խաչի մասնաճիւղին՝ ի նպաստ դպրոցի:

Ցայտագիրը վերջանալու մօտ ներս կը մտնէ Մարսէյլէն Պ. Աթարեան: Ցայտագրին մէկ մասը կը կրկնուի ի պատիւ հիւրին, որ կը քաջալերէ խաչուհիները եւ մանուկները եւ մեր փոքրիկ շաքարավաճառ դերասանէն 2 ֆրանքի շաքար գնելով 20 ֆրանք ալ նուիրէ դպրոցին:

Աբրօ

Կ. ԽԱՉԻ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

— • —

ՏԷՍԻՆ, 29 դեկտ. (Յառաջ). — Ֆր. Կ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը, որ իր բացած դպրոցը կը շարունակէ մեծ յաջողութեամբ, դեկտ. 27ին կիր. կէսօրէ յետոյ ժամը 4ին Հ. Յ. Դ. տան սրահին մէջ սարքած էր աւանդական տօնածառ մը: Ներկայ էր երկսեռ հոծ բազմութիւն մը, երբ նոյն օրը «Պէպօ»ի շարժանկարը կը ցուցադրուէր Հօկի կողմէ: Ուսուցիչ ընկ. Թ. Հէբոյեանի բացման խօսքէն վերջ, բեմի վրայ շարուած խումբ մը փոքր օրիորդներ յաջողութեամբ երգեցին «Զմեռն անցաւ»ը: Յետոյ իրարու եռեւէ երգեցին «Միրուն թռչնակ», «Նլ ու եղ», «Համբարձում եայլա» եւ Չինական պարերգ մը: Արտասանեցին Միհրան Ալեքսանդրեան, Տիգրան Հանվէրտեան, Վրէժ Գրիգորեան, Հայկ Մանուկեան, Պերճուհի Աստուրեան, Ծաղիկ Թիւֆէնքճեան եւ ուրիշներ: Թող ներուի ինձ որ դանց կ'առնեմ միւսներու անունները: Տեղի ունեցան զուգերգներ օրիորդներ Մ. Շատեանի եւ Ա. Աստուրեանի «Հաբրպան» եւ Ա. Արապեանի, Ե. Տ. Թորոսեանի կողմէն «Այ այլուղս»: Գնահատելի է Տիկ. Հէբոյեանի սրտագին աշխատանքը: Կ. Խաչի կողմէ ընկ. Ա. Միքայէլեանը տուաւ կարգ մը տեղեկութիւններ անդամներու, ելեւմուտքի եւ իր հետապնդած նպատակներու մասին: Ընկերը պարզեց Ֆր. Կ. Խաչի կատարած գործերը իւրաքանչիւր գաղութի մէջ, յետոյ յորդորեց բոլորուիլ Կ. Խաչի շուրջ եւ անդամագրուիլ, միասնաբար գլուխ հանելու համար Միութեան գեղեցիկ նպատակները:

Հանդէսի գեղարուեստական բաժինը լրացած ըլլալով ընտրուեցան օրուան երկու սեղանապետները, ընկերներ Առաքելեան եւ Միքայէլեան եւ ներկաները սկսան կերուխումի եւ ուրախութեան: Տօնածառը աճուրդի դրուելով ի նպաստ մանկապարտէզին, գոյացաւ 227 ֆր.: Շահեցան խումբ մը Բարձր-Հայքցիներ, նուիրելով 10 ֆր. եւս, հինգ ֆր. ալ Պ. Վ. Նախիճեւեան (Կարնեցի) նուիրեց: Ֆօթօ Կարօն, որ հանդէսէն կը բացակայէր, գրկած էր 10 ֆրանք, որով ընդհ. գումարը եղաւ 252 ֆր.: Գնահատելի էր Բարձր-Հայքցիներու առատաձեռն մասնակցութիւնը: Սափրիչ Վարդանը նուիրած էր շիշ մը օղի-քօնեակ, իսկ Կ. Խաչի կողմէն փոքրիկներու նուէր տրուած էր հարիւրի չափ մատիտ, տետրակ եւ մրգեղէններ: Իբր գնահատանք եւ քաջալերութիւն, ընկ. Հէբոյեանին նուէր ունեցաւ ինքնահոս գրիչ մը աշակերտներու եւ Կ. Խաչի կողմէն: Ուրախութիւնը տեւեց մինչեւ ուշ ատեն եւ ներկաները մեկնեցան գոհ եւ ուրախ:

** Տեղիս ոստիկանատան կողմէն այսօր արձանագրեցին բոլոր կազմակերպութիւններու եւ զանազան միութիւններու վարչութեանց նախագահքարտուղարներու անունները, հասցէները, անդամներու թիւը, միեւնոյն ատեն հարցնելով թէ ի՛նչ է իրենց նպատակը: Չկրցանք հասկնալ այս քննութեան շարժառիթը:

Վեհունի

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

— . —

ՍԷՆ ԼՕ (Մարսէյլ), 30 դեկտ. — Ֆր. Կ. Խաչի մասնաճիւղի թէյասեղանը տեղի ունեցաւ դեկտ. 26ին, մեծ յաջողութեամբ «Կիլիկիա» սրահը, ուր կը գտնուէր հոծ բազմութիւն մը: Գնահատելի էր կատարուած աշխատանքը, առաջնորդութեամբ ատենապետուհի Տիկ. Մ. Աչճեանի: Գեղարուեստական բաժնի հոգը ստանձնած էր ատենադպրուհի Օր. Թօզա Թուղլաճեան, որու աշխատանքը գնահատուեցաւ բոլորին կողմէ: Օրուան նախագահուհի Տիկ. Նլբրօյանեան հանդէսը բանալով, բացատրեց Կ. Խաչի նպատակը եւ գործունէութիւնը:

Խաչուհիներու երգչախումբի «Բամ Փորոտան» խմբերգէն վերջ, կարգով արտասանեցին փոքրիկներ Ա. Սիմոնեան, Ա. Յովհաննիսեան, Մ. Փիլօեան: Ֆրանսերէն արտասանութիններ ըրին Մ. Ցակոբեան, Ընկէեան եւ Պապուշեան: Մեներգեցին օրիորդներ Բէնիկօեան եւ Բէչօեան: Յետոյ ներկայացուեցաւ պաւեշտ մը մասնակցութեամբ փոքրիկներ Ժ. Փամպուքեանի եւ Մ. Աչճեանի: Կատակախօսութիւն մը ըրաւ նաեւ Օր. Մ. Գարբիէլեան, խնդացնելով ներկաները: Ներկայացուեցաւ նաեւ երգախառն կենդանի պատկեր մը «Այ այլուխս», օրիորդներ Ա. Սուլեանի եւ Վ. Յակոբեանի կողմէ:

Օրուան բանախօսն էր Պ. Ազգին Մարտիրոսեան, որ հանդիսականները անուանեց հայրենի բարձրաբերձ լեռներէն, անդնդախոր ձորերէն եւ զմբուխտագեղ դաշտերէն կազմուած ծաղկեփունջ մը, իսկ Կ. Խաչի Մարսէյլի կազմակերպութիւնը իր մասնաճիւղերով իրական ովասիս մը: Եւ խօսեցաւ գեղեցիկ ճառ մը, պարզելով հայ կնոջ դերը պատմական շրջաններէն մինչեւ մեր օրերը:

Ի վերջոյ Կ. Խաչի պատուչաճ թելադրանքներ ընելով յայտարարեց. «Հայ կինը երբ կ'աշխատի կրնայ հրաշքներ գործել, այդ կ'ապացուցանեն հայ կնոջ պատմութիւնը եւ իր ներկայ ճիգերը»: Այս ճառը մեծ ազդեցութիւն գործեց ներկաներուն վրայ:

Հանդէսի երկրորդ մասին՝ դեկտավար ընտրուեցաւ Պ. Աւետիս Պասմաճեան: Այս առթիւ խօսեցաւ հոգեւոր հովիւ Եղիշէ քհյ. Մխիթարեան գովելով խաչուհիներու աշխատանքները եւ յաջողութիւն մաղթեց Կ. Խաչի ձեռնարկներուն: Խօսեցաւ նաեւ Պ. Կ. Ճանիկեան Թաղականութեան կողմէ, շնորհակալութիւն յայտնելով Կ. Խաչին դպրոցին բերած նիւթական, բարոյական եւ առողջապահական աջակցութիւններուն համար:

Տեղի ունեցաւ աճուրդ մը որմէ գոյացաւ 232 ֆր.: Խնջոյքի մասը շարունակուեցաւ մինչեւ առաւօտ: Եղան անակնկալներ, երգեր արտասանութիւններ եւ պարեր: Հանդիսականները մեկնեցան ուշ ժամանակ, գոհ տպաւորութեամբ:

Կ. Խաչի վարչութիւնը կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ յաջողեցաւ իր շուրջ սաեղծել խիստ ջերմ մթնոլորտ մը կատարելով իր առաջադրութիւնները: Իր շուրջը հաւաքած է նաեւ 13-15 տարեկան աղջիկներ անոնց տալով հայեցի դաստիարակութիւն: Կը լսենք որ մտադիր է նաեւ բանալ «Թէնիս»ի բաժին մը: Ցարատեւութիւն եւ յաջողութիւն կը մաղթենք իրենց:

Աստիկ

ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ԴԷՊՔ ՄԸ

— · —

Ամերիկայի բժշկական շրջանակներ սաստիկ իրարանցումի մէջ են: Հէրրի Սթիլմէն անուն մէկը Միսսուրի (Ֆլօրիտա) հիւանդանոցին մէջ՝ տասնութ օր շարունակ խօսեր է վերջ: Անիկա նոր հիւանդութի՞ւն մըն է արդեօք, կը հարցնեն բժիշկները իրարու: Եւ այս տագնապը կը փիրազրեն ուղեղին խօսքը կառավարող մասին բորբոքումին, եւ այս կերպով աւելի ոյժ կը գտնէ մտաւոր կարողութիւններուն յառաջ մասեր կամ կեդրոններ ճշդող բժշկական ծանօթ գրութիւնը: Բայց ի՞նչ հարկ այսքան վիճաբանիլ եւ այդ Սթիլմէնը տարօրինակ դէպքի մը հերոս դաւանել: Ամէն օր մեր շուրջը չէ՞նք տեսներ միթէ մարդիկ որ տարիներ շարունակ կը խօսին — փաստաբան, տանտիկին, սրահի յաճախորդներ եւ յաճախորդուհիներ, ամէն տեսակ շաղակրատներ: Սա տարբերութեամբ որ ասոնք կը մեռնին այն տարիքին մէջ՝ ուր կը մեռնինք մենք՝ սովորական մահկանացուներս: Իրաւ սա Ամերիկացիները բան կը փնտռեն բէքլամի համար:

ԿՕՆՍՕԼԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— · —

1937ի Փարիզեան միջազգային արուեստահանդէսին կառավարական քոմիտէը ապսպրանք ըրած է քառասունի չափ կօնսօլներու, որոնք այցելուներուն տրամադրութեան տակ պիտի դրուին Փարիզեան լեճի մը վրայ: Այս կօնսօլները երեք տարբեր տեսակ պիտի ըլլան, սովորական, չքեղ եւ ամէնաչքեղ: Ֆրանսայի մակուկաշէնները գործի սկսած են արդէն: Գեղեցիկ Վենետիկը ճանչցողները անոր անոյշ գիշերներուն հրապոյրը պիտի խմանան կօնսօլներուն մէջ: Նշան Պէշիկթաշլեանի վերապահուած է իրական կանին եւ արուեստականին քաղցրութիւնը ճշդել յառաջիկայ գարնանային գիշերներուն Արուեստահանդէսին խրախճանութիւններուն առթիւ:

ՀՈՒՆԳԱՐԱՑԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒՀԻ ՄԸ ԵՒ ՀԱՅ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

— • —

Տիկ. Եոլանտ Ֆոլտէս, հունգարացի երիտասարդ գրագիտուհի մը, որուն Փարիզեան փողոցի մը անունով վէպը՝ La Rue du Chat-qui-Pêche, արժանացաւ միջազգային մրցանակի մը, 300.000 ֆրանք, անցեալ շաբթու անցնելով Փարիզէն, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Les Nouvelles Littéraires/ի աշխատակցին.

— Ծնած եմ Քէնտէրէս, հունգարական քաղաք մը Ռումանիոյ սահմանին մօտիկ: Յաճախած եմ Պուտափէշթի եւ Վիէննայի համալսարանները, յետոյ Փարիզ՝ Սորպոն, իբրեւ ուսանող փիլիսոփայութեան: Ուսանողութիւնս վերջացուցած նեղ պայմաններու մէջ, անգամ մը նոյն իսկ աշխատելով մանարանի մը մէջ: Հայրենիք վերադարձիս, պաշտօն ստանձնեցի հունգարական արտաքին նախարարութենէն եւ զրկուեցայ Ալեքսանդրիա, իբրեւ քարտուղար հունգար գեսպանատան: Այնտեղ գրեցի առաջին վէպս: Մէկ տարի վերջ վերադարձայ Պուտափէշթ եւ պարապեցայ թարգմանութիւններով: Այդ շրջանին գրեցի թատերախաղ մը, որ ներկայացուեցաւ քանի մը անգամ: Յետոյ գրեցի Կ'սամուսճամ, երկրորդ վէպս: Երրորդ վէպս՝ Փարիզեան փողոցի մը պատմութիւնը, — այնտեղ կը պատկերանայ տարագիրներու կեանքը: Դուք, Ֆրանսացիներդ, տարագիր չունիք, չէք գիտեր թէ ի՛նչ երջանկութիւն է տարագիր չըլլալը: Պէտք է գիտնալ, որ տարագիրները քանի մը տեսակ են, — կան քաղաքական տարագիրները, ինչպէս Ռուսերը եւ Գերմանացիները, որոնք հայրենիք ունին, բայց չեն կրնար ապրիլ իրենց հայրենիքին մէջ, կան նաեւ «տնտեսական» տարագիրները, կ'ակնարկեմ գործադուլներուն, եւ վերջապէս կան ամէնէն դժբախտ տարագիրները, անոնք որ հայրենիք չունին, օրինակ Հայերը, որոնց հայրենիքը սրբուեցաւ աշխարհի քարտէզէն: Ահա այս հայրենազուրկներուն անձկայոյզ կեանքն է, որ առարկայ պիտի դառնայ նոր մէկ վէպիս մէջ, որուն անցքերը տեղի պիտի ունենան Եգիպտոս:

Մրցանակի արժանացած վէպիս մէջ կը պատկերանայ կեանքը այն Հունգարներուն, որոնք Փարիզ կ'ապրէին 1922—1924 տարիներուն, երբ Փարիզ կը համարուէր ... Հունգարիոյ երկրորդ քաղաքը: Արդարեւ, 1922ին Պուտափէշթ կը հաշուէր 1 միլիոն բնակիչ, երկրորդ բազմամարդ քաղաքը, Ցէկէտ, 130.000 բնակիչ, մինչ Փարիզի մէջ կ'ապրէին, այդ շրջանին, 150.000 Հունգարացիներ:

Տիկ. Եոլանտ Ֆոլտէսի վէպը որ 300.000 ֆր. մրցանակ կը շահի, — մրցումին կը մասնակցէին 17 երկիրներու վիպագիրներ, — արդէն իսկ թարգմանուած է 17 լեզուներու եւ միժամանակ կը փորձուի շարժանկարի վերածելու, — որով Եոլանտ Ֆոլտէս կը շահի երկու ուրիշ մրցանակներ ալ, նոյնքան խոշոր գումարներ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ԷՅՖԷԼԻ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԸ ԿԸ ՇԻՆԷ

— . —

Կըրնոպլէն կը գրեն մեզ. — Մեծ եղեռնէն ազատած հայ որբ մը՝ Թօզոս Բէշիշեան, որ ժամանակ մը Փարիզի մէջ կը հաստատուած էր, քանի մը տարիէ ի վեր կը գտնուի Կրընոպլ: Առողջութիւնը խանգարուած ըլլալով, ինկած է հիւանդանոցի մը անկիւնը, բայց շնորհիւ տարուած խնամքներուն, բարեբախտաբար ազատուած է: Վերջերս իր գտնուած ապաքինարանին մէջ տրուած ամսական նուազահանդէսին ներկայ գտնուեցան դաշնութիւն քանի մը Հայեր, որոնք այս առիթէն կ'օգտուէին՝ այցելութիւն մը տալու համար իրեն:

Պ. Թօզոս Բէշիշեան ամիսներու տքնաջան աշխատանքէն վերջ, յաջողած է շինել Էյֆէլի հսկայ աշտարակին մէկ մանրանկարը, կարծր բայց նուրբ փայտով, 4 մեթր բարձրութեամբ եւ զարդարուած ելեկտրական լամբարներով: Այս գործը, որ տեղւոյս Ֆրանսացի արուեստագէտներու հիացումին արժանացած է, յառաջիկայ տարի պիտի ցուցադրուի Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսի Իզէր նահանգի տաղաւարին մէջ: Անշուշտ մեր հայրենակիցները պիտի երթան տեսնելու մեր երիտասարդ արուեստագէտին գործը:

Գարիկ

ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

— —

Երեւանի բժշկական համալսարանի ուսումնական բաժնի վարիչ Աւոմ Մելիքեան սպաննուեցաւ ուսանող Վ. Խասատեանի կողմէ որ փնտռուած էր իբրեւ գինով: Միւս կողմէ անասնաբուժական կաճառի ուսանող Վարդուշ Վանեան սպաննուած է իր ընկերներէն Վատրիկ Սուլեանի կողմէ, որ նմանապէս այլասերած մէկն էր: Դատական իշխանութիւնները որոշած են խիստ պատիժներ տնօրինել այս վերջիններուն:

ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԻ ՆՈՐ ԳԻԾ

Երեւանի հանրակառքի նոր գծին շինութիւնը լրացած է: Ընդհ. գծին երկայնութիւնն է 6.9 քիլոմեթր: Բացումը կատարուած է Նոյ. 29ին:

ԾԻԾԱՂ

Պանդոկի մէջ.

— Կարեւոր գործ ունէի այս առաւօտ շոգեկառքին հասնելու, քու լարած ժամացոյցդ զիս չարթնցուց:

— Ահ, պարոն, երէկ գիշեր մոռցայ ձեզ բսելու որ, պէտք է քիչ մը շարժել ժամացոյցը որ զարնէ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (167)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— ο —

— Հըմ, հըմ, անտակ գործ էք ըրեր, սիրելի իշխանս, — ու ներողամտաբար ժպտաց Պետր Ալյանովը, — մէկ երկու օր մի երեւաք, ես կ'աշխատիմ հարթել թիւրիմացութիւնը ...

Սոնիան երկու օր ընդդիմանալէ ու շատկեկ մը արցունք թափելէ վերջ, հաշտուած էր իշխանի հետ:

— Բայց, երբե՛ք, երբեք այդ ... այդ կինը պիտի չտեսնես, խոստացի՛ր ...

— Անշուշտ, թանկագինս:

— Եւ ոչ ալ ուրիշ կնոջ մը պիտի նայիս:

— Եւ ոչ ալ ուրիշ կնոջ մը:

Այսպէս անցեր էր առաջին փոթորիկը: Ամպերը ցրուած, նորէն զուլալ երկնակամար մը, միայն աննշան դառնութեան մը հետքերը կը մնային, չնչին ամպի կտորներ, որոնք երբեմն կ'երեւային կապոյտի վրայ:

Սեպտեմբերի տասնին ամարանոցէն քաղաք իջած էին Ալյանովները: Իշխան Ալեքսէյը գրեթէ ամէն իրիկուն Ալյանովներու մօտ կ'անցընէր ժամանակը: Բարեբախտաբար նոր բարդութիւններ չէին ծագած երկու նշանածներու միջեւ: Ճիշդ է որ մէկ քանի անգամ Ալեքսէյը թէեւ իրեն հետ ժամադրուած՝ խօսքը չէր պահած, բայց Սոնիան, արդէն վարժուած այդ թեթեւութեան, շատ ալ սրտին չէր առած եղածը:

Բայց այդ օրը Սոնիան մռայլ տրամադրութեան մէջ էր: Անցած մանր մունր դէպքերը, որոնց առաջ կարեւորութիւն չէր տուած, հիմա կարծես կը մեծնային, նոր իմաստ մը կը ստանային:

Ամէն բանէ աւելի Սոնիան կը մտահոգէր ու կը շարացնէր մանկամարդ որբեւայրին: Եթէ միայն այդ դէպքը պատահած չըլլար, է՛հ, Սոնիան պատրաստ էր մոռնալու մանր մունր դէպքերը: Ո՞վ գիտէր թէ՝ Ալեքսէյը այլ եւս չէր հանդիպեր անոր:

Ամառուան ընթացքին երբ ամէն ինչ այնքա՜ն երազային, այնքա՜ն կատարեալ էր, Սոնիան հազիւ թէ երբեմն կը յիշէր Վարդանը, իր մանկութեան ընկերը: Կը յիշէր որպէս վաղուցուան պատմութիւն մը, որմէ կտրուած էր, որ իր հոգիին ոչինչ կ'ըսէր, բացի անցեալ օրերու հաճելի վերյիշում մը ըլլալէ: Մանկամարդ որբեւայրիի դէպքէն վերջը սակայն, Սոնիան յաճախ կ'անդրադառնար այդ անցած գացած օրերուն, ու բնականաբար Վարդանի պատկերը հետզհետէ կը կենդանանար յիշողութեան մէջ: Մանր ալրումներու ժամանակ, կամայ թէ ակամայ, Ալեքսէյը եւ Վարդանը իրարու կը համեմատէր: Այդ համեմատութիւնները Սոնիայի համար շատ ալ մխիթարական եզրակացութեան մը չէին յանգեր, ու այդ պարագան նոր պատճառ մը կը դառնար իր ցաւը խորացնելու:

Առով մէկտեղ, Սոնիայի հպարտութիւնը եւ ինքնասիրութիւնը թոյլ չէին տար, որ այդ մասին խօսք բանար ուրիշի մը, թէկուզ հարազատ մօրը, որ իր աչքին համար յամառաքոյն նշանած մը դառնալ լինելու երջանիկ գիտակցութիւնը ունէր:

Սոնիան երկնցած տեղէն բարձրանալով մօտեցաւ դրասեղանին, ու անհամբեր սկսաւ դարակները խառնշտկել: Տրցակ մը մէջէն բազմաթիւ նկարներ դուրս թափեցան: Հին նըկարներ, ձեռքի փոքրիկ քօտաքով մը քաշուած: Սոնիան մէկ մէկ վերցնելով սկսաւ դիտել այդ նկարները, որոնք երկու տարի առաջ քաշուած էին: Այդ թղթի փոքրիկ կտորներուն վրայ, աշակերտական շրջանէն, որքա՜ն հարուստ անցեալ մը դրոշմուած էր: Սոնիան նկարները դիտելով կանոնաւոր կերպով դպրոցի մը մէջ կը դասաւորէր զանոնք. Մէկ ալ նկար մը առաւ ձեռքը. Ուղիղէն նկարի կեդրոնը նստած էր, Վարդանն ու ինք ալ դպրոցական համազգեստներով, անոր երկու կողքերուն: Վարդանը այն ժամանակ հազիւ տասնըութ տարեկան, պայծառ դէմքով սիրուն պատանի մը, կարծես թէ կենդանի կերպով նկարուեցաւ Սոնիայի աչքին: Լուրջ ու խոշոր աչքերը բացած, Սոնիային կը նայէր ան, կը նայէր այնպէս, ինչպէս մէկը, որ դառնութիւն մը ունի ծածկած ուրախ ժպիտի տակ:

Երեք չորս բոպէ նկարը ձեռքը, Սոնիան կը նայէր այդ դէմքին, առանց հայեացքը անկէ դառնել կարենալու: Մէկ ալ ջղայնացած, ամբողջ նկարները խառնիխուռն հաւաքելով լեցուց դպրոցին մէջ, փակեց դրասեղանը, ու նորէն երկնցաւ անկողնի վրայ: Ի՛նչ իմաստ ունէր անցեալը քրքրել. Վարդան մը եղեր էր թէ ոչ, բոլորովին նըշանակութիւն չունէր այլ եւս. մանաւանդ հիմա, երբ ինք, իր սիրած երիտասարդին հետ նշանուած էր: Սոնիան անշուշտ կը սիրէր Ալեքսէյը, իր օրինաւոր նշանածը. այլ եւս ինչո՞ւ անցեալի երեւակայական «պատմութիւններով» դառնացնէր իր ներկայ երջանկութիւնը: Սոնիան վերմակը գլուխը քաշեց ու փորձեց քնել, թէեւ դեռ երկար ժամանակ, մէկ կողքէն միւսը դառնալով, կը մտածէր երեւակայակա՜ն տպրած օրերու վրայ

Պետր Կաչալովիչ Ալյանովը, որ ազգային նշանաւոր իշխանին հետ մեծ յաջողութիւն մը համարած էր, շատ չանցած փոքրիկ յուսախաբութիւն մը ունեցաւ իր հաշիւներուն մէջ: Սեպտեմբերի քանի՛ն նշանակուած էր զինուորական պարենաւորման վարչութեան թաղիքի նուագուրդի մրցումը: Երեք յայտնի վաճառականներ կը մրցէին իրարու ձեռքէ խլելու այդ շահաւէտ պատառը, որ միլիոններու կը հասնէր:

Պետր Կարպովիչը խնդիրը բացատրեց իշխանին, ու պարզեց անոր շահի կարելիութիւնները, որմէ հարկաւ չօշափելի մաս մը պիտի երթար իշխանին գրպանը: Ուրեմն պէտք էր աշխատիլ, պէտք էր որ իշխանը իր կապերու շնորհիւ ազդեցութիւն բանեցնէր, մարդիկ տեսնէր, եթէ պէտք ըլլար՝ խոստումներ տար, գործը յաջողցնելու համար: Անշուշտ քնած չէին մրցակից վաճառականները: Անոնցմէ մէկը, Մեղրեցի վաճառական մը, որ տարիներ առաջ գիւղէն բոպիկ եկած էր ու երկաթեղէնի համեստ խանութ մը ունէր Սալտատակի Պազարի վրայ, վերջին տարիները Կովկասի զինուորական վարչութեան պարենաւորման ճիւղէն աչագին կապալներ վերցուցած էր: Կը ճանչնար այդ հաստատութեան մարդիկը, գիտէր անոնց ցուցիչներ շնորհիւ կ'ուզէր բան մը յաջողցնելու համար, դրամը որպէս ծովի աւազ, աջ ու ձախ կը բաշխէր, հարիւրապատիկը շահելու վստահութեամբ: Մինչ իշխանը գիրքի, ազդեցութեան շնորհիւ կ'ուզէր բան մը յաջողցնել, այդ Զէկը առանց աղմուկի ամենայօր կաշառքի ուժով, կապալը վերցուց:

Անշուշտ այդ անյաջողութիւնը արտօնեց Պետր Կարպովիչ Ալյանովը, բայց եղածը աւելի խոհեմութեան հետեւանք համարելով, գոհացաւ երկար բարակ ճառ մը կարդալով իշխանի գլխուն, որ նման պարագաներու մէջ, պէտք չէր գոհանար միայն իր դիրքով ու ազդեցութեամբ, այլ պէտք էր որ բծախնդիր ու ցուցամոլ աղդուեցի կերպով շարժել գիտնար:

Իրիկուն մը քլուպէն կանուխ վերադարձաւ Պետր Կարպովիչը, շատ մըռայլ տրամադրութեան մէջ: Տիկին Վասիլակէն որ քսան տարիներու ընթացքին միակ գործ մը ունեցեր էր — հասկնալ ամուսնոյն տրամադրութիւնն ու ըստ այնմ վարուիլ, զգալով որ Պետր Կարպովիչը սաստիկ գրգռուած վիճակի մէջ է, կարի կողովը բանալով, ինչ որ ձեռագործի մը հետ խաղալ սկսաւ, գլուխը կախած: Սոնիան սեղանի մօտ նստած գիրք կը կարդար:

Գիշարկն ու գաւազանը օթոցի վրայ նետելով, Պետր Կարպովիչը հազիւ թէ քթի տակէն «բարի իրիկուն» մը մռմռալով, սկսաւ սենեակը չափչփել, սրտնեղութենէն ձեռքերը ճմրթկելով:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

նիոյ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, համայնավարութեան դէմ: Ծր-ջաբերականը խմբագրուած է բուռն լեզուով մը եւ մասնաւորա-պէս կը յիշեցնէ.— «Եթէ Մոսկուայի բանակները կարմիր դրօշը պարզեն Եւրոպայի մէջ, մէջտեղը պիտի մնայ միայն փլատակնե-րու դաշտ մը»:

ՁԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ գինին պիտի աւելնայ օրական կէս լիտր, ինչպէս գրած էինք: Այս յաւելման հետեւանքը պիտի ըլլայ 50 միլիոն ֆրանք՝ ելմտացոյցին վրայ: Մօտ 500,000 զինուորներ կը գտնուին բանակին մէջ, առանց հաշուելու Իսլամները, որ գինի չեն խմեր: Այս բազմութեան համար օրական պէտք է 1250 հէքթօ-լիտր գինի: Մէկ հէքթօլիտրը 130 ֆրանք է, ուրեմն 350 օրուան գումարը կ՚ընէ 50 միլիոն ֆրանք:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ՄԸ պիտի կատարուի փետրուար 2ին, արեւմտեան սահմանին վրայ, Սպիտակ Ռուսաստանէն մին-չեւ Ուկրայնա: Զօրաշարժի պիտի ենթարկուի նաեւ Սեւ Ծովու նաւատորմը: Թերթերը կ՚ըսեն թէ զօրաշարժին նպատակը պիտի ըլլայ «պարզ ցուցադրութիւն մը խորհրդային ուժերու»:

ՖՐԱՆՍԱ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ ԼԵՀԵՐԸ իրենց տարեկան համաժո-ղովը գումարեցին, մասնակցութեամբ 75 պատգամաւորներու, Ֆրանսայի բոլոր շրջաններէն: Այս առթիւ լեհ տարագիրներու դաշնակցութիւնը անգամ մը եւս շեշտեց թէ իր ծրագրէն դուրս կը մնայ խառնուիլ քաղաքական գործերու:

ՌԸՆԷ ՓԻՆՕ, «Թան»ի բազմահմուտ աշխատակիցը եւ հեղի-նակ բազմաթիւ գործերու, մեռաւ շաբաթ օր: Ծնած էր 1878ին: Քաջածանօթ էր Մօտաւոր Արեւելքի գործերուն, որոնց նուիրած է ոչ միայն անհամար գրութիւններ, այլեւ գիրքեր: Էջեր նուիրած է «Զմիւռնիոյ մահուան», եւ նկարագրած՝ Արեւելքի քրիստոնեա-ներուն թշուառութիւնը: Ունի նաեւ արժէքաւոր գիրք մը՝ Վենի-զէլոսի մասին,— «Այսպէս խօսեցաւ Վենիզէլոս»: Տակաւին ա-ռիթ կ՚ունենանք գրելու իր մասին:

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱՐ անհրա-ժեշտ է միասին տանիլ հինը, երկու լուսանկար, բնակարանի վկա-յագիր մը եւ աշխատանքի պայմանագրութիւնը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Քաֆէ օ Բլէօ տը Լիւնի վերնայարկը: Մէթրօ Փլաս տ՚Իթալի: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Վշտագին կսկիծով կ՚ողբամ իմ անզուգական հայրենակցիս՝ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻԻ եղերական մահը: Խորին ցաւակցութիւններս նախկին ուսուցչիս Պ. Կարօ Սասունիին, Արմէնին, Հրայրին եւ իրենց պարագաներուն:

Թունուզ Պ. Վարդանեան

×

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր բոլոր անդամներուն կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Մարի Ալոյեանին եւ պարագաներուն իր մօր՝ Այրի Տիկ. ԻՍԿՈՒՀԻ ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկ. Մ. Ս. Բիրլեան իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն հայրենակից Ս. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ մահուան առթիւ իր մօր, տիկնոջ եւ զաւակներուն:

Ֆրէժիւս

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՕՆԴ

Ընկ. Ս. Սասունիի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝

Օր. Մ. Դ. 25 ֆր.

ՅԱՌԱՋ ՍՃԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

կը ծախուի Շիմշի գրատունը, Զմշկի փողոց:

"ՎԷՄ"

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ ԺԶ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ «Մ. Փորթուգալեան».— Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Սրհաւիրքի Օրեր».— ՊՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ՝ «Նոր հայերէն քերականութիւնը».— ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս».— Հ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ՝ «Անդրանիկը Սիւնեաց աշխարհում».— Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ «Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը» (վերջ).— «Հայ-հայկական բանակցութիւններ».— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ՝ Ռոստոմի նամակները.— ԱՆՑԵԱԼԷՆ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ.— Վ. ԵՊ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը».— Նկարներ:

Խմբագրութիւնը շատ կը խնդրէ բաժանորդներէն փութացնել բաժնեգիններու վճարումը: Մասնաւորապէս կը խնդրուի Ֆրանսայի բաժանորդներէն ջանալ մինչեւ Նոր Տարի փակել իրենց հաշիւները, որով մեծ աջակցութիւն ցոյց տուած կը լինին խմբագրութեան: Փարիզի բաժանորդները կարող են բաժնեգինը ուղարկել Լ. Գեւոնեանի հասցէով «Յառաջ»ի խմբագրատուն, Մարսէյլինը՝ Ն. Կակոսեանին՝ 49 rue Nationale: կամ ուղղակի խմբագրութեան՝ S. Vratzian, 13 Rue des Platanes Plessis-Robinson, (Seine).

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

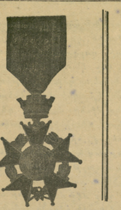
ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին 10րդ (Դեկտ.) թիւը, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԱՆՏԻՊ ԷՋԵՐ Ա. Յարութիւնեանէ եւ Սիամանթոյէ.— ԻՄ ԱՂՕԹՔԸ, Հ. Զարդարեան.— ԾՈՒԽ ՄԸ, Յ. Անտոնեան.— ՆՍՏԱՐԱՆԻՆ ԱՂՋԻԿԸ, Արմէն Ամուր.— ՄԱՏԱՄ ՊՕՎԱՐԻ, Հրաչ Սարգիսեան.— Մշակոյթի օրուան հանդէսը նուիրուած Հայ բանաստեղծութեան.— ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏԻՆ ՀԱՃՈՅՔԸ ԵՒ ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՃՈՅՔԸ, Ա. Փափազեան (ֆրանս.է թարգմ.).— ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄԵՑԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ, Վ. Էլմաեան (ճարտարապետ).— ԳԻՐՔԵՐ ԵՒ ԴԷՄՔԵՐ, Ա. Արապեան.— Նիւթերու ցանկը: Այս թիւով կը լրանայ ամսագրին տարեշրջանը: Յունուարին կը թեւակոխենք նոր շրջանը: Ամէն մէկ վճարող բաժանորդ պիտի ստանայ 20 ֆր. արժէքով ֆրանսերէն կամ հայերէն գիրքեր:

Բացուած է բաժանորդագրութիւնը, տարեկան Ֆրանսայի համար 30 ֆր. արտասահմանի համար 40 ֆր.:

ԴԻՄԵԼ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e):

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը տօնէ յառաջիկայ կիրակի, 10 Յունուար, ժամը 3ին, Salle Horticultureի սրահին մէջ, 84 Rue de Grenelle (Métro Rue de Bac)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

ՏՂՈՑ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՆԱԽԸՆԾԻՐՔ ԵՒ ՍԻՐՈՒՆ ԽԱՂԱԼԻՔՆԵՐ:

Մուտքը՝ մեծերուն 3 ֆր., փոքրերուն՝ ՁՐԻ:

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը

«Մանուկներու Օրուան» տօնակատարութեան առթիւ հրապարակ կը հանէ պատկերազարդ հանդէս մը, գեղարուեստական սիրուն յօդուածներով, ոտերքներով եւ զանազան գեղեցիկ գրուածքներով:

16 նկարներ Ֆ. Կ. Խաչի դաստիարակութեան գործերէն, Սանուհեաց խումբերէն, «Մանուկներու Օրուան» եւ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԷՆ:

ԳԻՆ 1 ՖՐ.:

Դիմել՝ Շրջ. Վարչութեան Mme Missakian, 6 rue d'Alsace, Asnières (S.)

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

28 Փետր. կիրակի, **Aéro Club de France**ի սրահներուն մէջ:

Կը խնդրուի չխաչաձեւել:

ՈՐ ՏԱՐՈՒՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ՈՒՐԱԽ ՕՓԵՐԷԹՈՎ

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ ՈՒՐԱԽ ՍԿՍԵՑԷՔ ՈՐ ՈՒՐԱԽ ՎԵՐՋԱՆԱՅ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Դերասան Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ կը ներկայացնէ հայկական օփերէթ

ԱՊՈՒՇ ԱՐՇԱԿ

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թաւիսթ ԺՕՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ

10 Յունուար կիրակի երեկոյ ժամը 8.45ին

Sociétés Savantsի սրահին մէջ:

8 Rue Danton, Métro St. Michel & Odéon

Կը մասնակցին՝ դերասաններ Ա. Գաբէթեան, Ա. Սարաֆեան, Գ. Մեհտերեան, դերասանուհիներ Բ. Մաքսոնալտ, Գեղուհի Քաջայր եւ ուրիշներ:

ԳԻՆԵՐԸ ԽԻՍՏ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ, 5, 7,50 եւ 10 ՖՐ.:

Թուագրուած տոմսերը ապահովել՝ գրատուն Հ. Սամուէլէն, 51 rue Mr. le Prince

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԱՆՍԷՑ — Դեկտ. 27ին, դպրոցական հանդէսին առթիւ, մանուկներու ծնողքներէն եւ սայրենակիցներէն շնորհակալութեամբ ստացանք հետեւեալ նուէրները.— Պ. Մութաֆեան 40 ֆր., Պ. Ս. Արթարեան 20, Կ. Քէսթիկեան 15, Ս. Էսմէրեան 12, Խ. Ժամկոչեան, Ռ. Յակոբեան, Ս. Զատիկեան 10ական, Օր. Մառի Փոթակեան, Վ. Քէշիկեան, Յ. Շահինեան, Տիկ. Մ. Խանէտանեան, Պ. Օհանեան 5ական, Տ. Ազնիւ 3 եւ Տ. Յարութիւնեան 2 ֆր.: Շնորհակալութեամբ ստացած ենք նաեւ Պ. Ա. Զարդարեանէ 3 քիլօ պիստակ, 1 քիլօ փաբիօթ եւ 1 քիլօ պոնպոն, մանուկներու բաժնելու համար:

Ասկէ առաջ ստացած էինք նաեւ Օր. Արփիկ Միսաքեանէ 10 ֆր., Կ. Խաչի դպրոցին համար:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

Ստացանք 22 դեկտ. — 31 դեկտ. 936

ՌՈՄԱՆ, Գ. Թիք.— 45:
ՔՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Հ. Խաչ.— 40:
ՔՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Մելք.— 94:
ԼՈՒ ՊՈՒՌԺԷ, Ե. Էւ.— 35:
ՔՐԷՍԷԼԻ, Հ. Նոտ.— 37:
ՓԻԷՐՖԷՕ, Վար.— 50:
ՍԷՆԹ ՕՊԱՆ, Ց. Չ.— 140:
ՊՈՒԼՎԱՐ OSSO, Գործ.— 357:
ՊՕՄՕՆ, Գործ.— 197.25:
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Գ. Ք.— 70:
ՓՈՒԺԷ ՍԻՒՌ ԱՐԺԱՆ, Ա. Գ.— 40:
ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ, Ակոյ.— 35:
ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻՒԻ, Գործ.— 175.60:
ՊՕՊԻՆԵԻ, Ս. Ա.— 70:
ՇԱՎԻԼ, Մ. Ս.— 35:
ՆԻՍ, Մ. Գրիգ.— 35:
ՆԻՍ, Ց. Սէֆ.— 120:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 666:
ՓԱՎԻՅԵՈՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ Գ. Գ.— 35:
ԼԸ ՎԱՆ, Մ. Պետր.— 35:
ԹՈՒԼՈՒԶ, Խաչ.— 70:
ՎԻԷՆ, Ց. Մկր.— 70:
ԱՄՍԹԷՐՏԱՄ, Ռէյ.— 100:
ԹՈՒՐ, Մ. Իսկ.— 140:
ՍԷՆ ԹՐՕՓԷԶ, Գ. Զօր.— 35:
ՎԷՆՍԷՆ, Գ. Հատ.— 35:
ԼԻՈՆ, Փիլ.— 70:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ.— 301:
ՐԸՆԱԺ, Վ. Խաչ.— 155:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Շ. Համբ.— 200:
ՕՊԸՆԱ, Մ. Հէք.— 35:
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Ա. Հ.— 140:
ՖՐԷԺԻՒՍ, Ս. Բեր.— 35:
ՍՈՒ ՊՈՒԱ ՄԷՕՊԷՕԺ, Ա. Լափ.— 140
ԱՐԼ, Ա. Կիւլ.— 140:
ՍԷՆԹԷԹԻԷՆ, Տ. Զ.— 70:
ԹԷՀՐԱՆ, Վ. Մ.— 200:
ԼԸ ՔՐԷՕԶԷ, Ց. Ա.— 70:
ԼԸ ՔՐԷՕԶԷ, Ա. Զ.— 70:
ՊՈՒԼՈՆԵԸ, Տիկ. Ա. Դ.— 35:

Սկսանք ղրկել 1937 յունուար 1էն

ՓԱՎԻՅԵՈՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Գ. Գէորգ:
ՎԻԷՆ, Ա. Պար.:
ՎԻԷՆ, Լ. Քէշ.:
ՎԻԷՆ, Ա. Գալ.:—
ՀԱԼԷՊ, Ս. Արբ.:
ԿԱՐՏԱՆ, Ե. Ցովակ.:
ԿԱՐՏԱՆ Մ. Մաթ.:
ԿԱՐՏԱՆ, Ա. Նավ.:
ԿԱՐՏԱՆ, Պ. Գրիգ.:
ԿԱՐՏԱՆ, Թ. Թոմ.:
ԿԱՐՏԱՆ, Օր. Ա. Տ. Ն.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Իթալիի, Շուազիի, Պիսէթրի եւ Ժանթիյի շրջանի բոլոր զինուորցուները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Յովհաննէսեանի սրահը 13 rue Pierre Curie, Krémlin Bicêtre:

Փարիզի արեւմտեան շրջանի (Անիէռ, Պուա-Քոլոնպ, Քոլոնպ, Արժանթէօյ, Քուրպըվուա, Լէվալուա, Քլիշի, Ժընվիլիէ եւլն.) զինուորագրութեան օրէնքին ենթակայ հայ երիտասարդները խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրուին այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պուա-Քոլոնպի կայարանին ճիշդ դիմացի Պիւրօ Թապային սրահը: Բոլորի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Cabinet PARMAC

ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԴԱՏԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՃԵԼԻ ԳՈՐԾԵՐ

28 Boulevard de Strasbourg, ՓԱՐԻԶ

R. C. Seine 404035 Tél. Botzaris 17-64

Մեր գլխաւոր աշխատանքները

1. ՎԻՃԵԼԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ կը գանձենք եւ որ եւ է դրամ չենք պահանջեր անյաջողութեան պարագային:

2. ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ. Երբ բան մը գնէք, արդեօք դրամ կու տա՞ք առանց նայելու ձեր առած ապրանքին վրայ: Ուրեմն ինչո՞ւ անմիջապէս պիտի երթաք վճարել ձեր տուրքը, առանց ճշդելու թէ արդա՞ր է եղած հարկադրութիւնը, կարելի չէ՞ միթէ զայն զեղչել եւ օգտուիլ օրէնքին իսկ շնորհած բայց ծայրկային ազդարարութեան մէջ չի նշանակուած առաւելութիւններէն: Շատեր աւելորդ տուրքեր կը վճարեն այսպէս, մինչ մենք ձեզ պիտի առաջնորդենք ձեր շահերը պաշտպանելու համար:

3. ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ.

Ա) ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾՈՒՄ արագ, ապահով եւ միանուագ, մասնագէտ փաստաբանի ձեռքով:

Բ) ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ.— Բարեկամաբար կը քննենք ու կը կարգադրենք առեւտուրականներու, ընկերակիցներու եւ փաթրօնի ու աշխատաւորի միջեւ ծագած վէճերը:

Գ) ՄՆԱՅՈՒՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Վաճառական մը, ճարտարագործ մը, ընկերութեան վարիչ մը, տնօրէն մը եւայլն եթէ կ՚ուզէ իր ծրագիրներուն եւ ձեռնարկներուն մասին օրինական խորհուրդներ ստանալ անկախ եւ ձեռնհաս մասնագէտի մը կողմէ, պէտք չէ վարանի մեզի դիմելու:

Դ) ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՒ ԿԱՐԾԻՔ ԴԱՏԱԿԱՆ, ՎԱՐՉԱԿԱՆ, ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵՒ ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ.— Կը քննենք պայմանագիրներ, դրամատան հաշիւներ, մասնաւոր հաշիւներ: Կը խմբագրենք պայմանագրութիւններ օրէնքի եւ ապահովութեան սահմանին մէջ:

4. ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ.

Ա.) Կը կազմակերպենք նոր կամ ձեւափոխուած գործի մը տոմարները:
Բ.) Կը քննենք եւ կը հանենք հաշիւները Էնվանթէրի պահուն:
Գ.) Կը քննենք պիլանները եւ գործառնութեանց հաշիւները:
Դ.) Կը քննենք գնուելիք ու ծախուելիք գործերը եւ լաւագոյն խորհուրդներ կու տանք գործի մը մէջ դրամագլուխ դրուելէ առաջ:
Ե.) Կը քննենք Լիքիտասիոնի հաշիւները:
Զ.) Կը քննենք ժառանգական հաշիւները:
Է.) Կ՚օժանդակենք ձեզ մասնագիտօրէն պետական վարչութեանց մօտ:

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ 20 ՖՐ., ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴ 300 ՖՐ.էն ՍԿՍԵԱԼ

Գրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 9էն 12 կամ ժամադրութեամբ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Կարապետ Չէփճեան, ծնած Աշոտի գիւղէն, 3 տար. փոխադրուած Կիւրին: Տեղահանութեան միջոցին կը գտնուէր Ատանա: Լուր կայ որ 1920ին կը գտնուէր Պոլիս: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Իսկուհի Գույումճեանի (Չէփճեան), Յառաջի միջոցաւ:

— Կը փնտռեմ հօրաքրոջս աղջիկը՝ Մանուշակ Մէնէտեան (բնիկ Տիվրիկցի), որ Յունաստան կը գտնուէր 1925ին: Կը կարծուի թէ Եգիպտոս գացած է կամ Ամերիկա իր հօրեղբօր մօտ: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Տիգրան Քանթէմուրեանի, 8, Rue Brochet, Alfortville, (Seine), France:

Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

— Աւփթէն (Վօքլիւզի նահանգ) Մկրտիչ Գրիգորեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Պրուսա-Օրթագիւղցի Մէրէսէնց Գրիգորին աղջիկը Աննիկ: Կը կարծուի թէ Փարիզ կը բնակի: Իր հասցէն իմացնել Վահրամ Մանուկեանի, 38, Rue Floréal, Romainville, Seine:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ» Փարիզի եւ շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱԻԽՏԻՍԷՆ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 6 JANVIER 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3312 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ ՏԺԳՈՅՆ ԵՒ ՎՐԴՈՎԻՉ

Եթէ անդադար կը յիշեցնենք հաւաքաբար, համախորհուրդ գործելու պահանջը, զինուորագրութեան հարցին առթիւ, միայն տեսական հարց մը չէ որ կ'արծարծենք :

Երկու տարի առաջ, 1934ի վերջերը, ուրիշ տագնապ մը ունեցանք,— մասնաւորապէս Մարսէյլի շրջանին մէջ, եւ հազիւ կարելի եղաւ «Միացեալ» մը կարկտել, ափյափոյ :

Որոշ աշխատանքներ կատարեց այդ մարմինը, բայց առաջին օրէն իսկ գործի ձեռնարկած ըլլալով իբրեւ փխրուն և ամժամեայ, շուտով հալեցաւ ինքն իր մէջ:

Ժամանակի ընթացքին, գործին կապուած մնացին միայն անոնք որ կը գործէին ի պաշտօնէ, իրենց «օֆիս»ներով: Իսկ «Միացեալ»ը թաղուեցաւ առանց որ եւ է արարողութեան, գոնէ «հուսկ բանք» մը արտասանուելու:

Այսօր նոյն պատմութիւնն է որ կը կրկնուի: Եւ աւելի տժգոյն պատկեր մը պարզելով :

Արդէն հրատարակուած են զինուորագրութեան պայմանները: Իսկ զինուորցուները կը գտնուին սպասողական վիճակի մէջ: Անոնք բաներ մը կ'իմանան Փարիզի մէջ, իսկ ո՞վ հետաքրքրուեցաւ գաւառով :

Կը թուի թէ գաւառը ինքն ալ հետաքրքրուած չունի այս կենսական հարցով:

Արդեօք անո՞ր համար որ դեռ ամէն տեղ ձեռնարկած չեն արձանագրութեան, թէ կը սպասեն Փարիզէն ծագելիք լոյսի մը ···

Մինչեւ այսօր միայն մէկ զեկոյց հրատարակուեցաւ զինուորագրութեան մասին, պիտանի գիտելիքներով: Անշուշտ գաւառն ալ մամուլէն իմացաւ այդ բոլորը, քանի որ Փարիզի եւ գաւառի ազգ· իշխանութիւնները շատ-շատ մետաքսէ թելով մը կապուած են իրարու հետ:

Արդ, այն ազգ· օրկանները որ այս գործերը կը վարեն, միայն տեղեկատու դիւաննե՞ր են, թէ ղեկավար մարմիններ :

Եթէ երկու «օֆիս»ներու վարիչները միանաբար կը գործեն, այդ պարագան բաւակա՞ն է, հաւաստելու համար թէ մեքենան կը բանի եւ ամէն ինչ նախատեսուած է :

Ամէն անգամ որ այսպիսի տագնապներ կը ծագին, միշտ կը յիշեցնենք բախտակից Ռուսերուն օրինակը: Ըսել կ'ուզենք թէ անոնք աւելի լաւ կը գործեն, ունենալով անհրաժեշտ կազմակերպութիւնը՝ ազգային ճակատին վրայ :

Մենք չունեցանք այդ մխիթարութիւնը, հակառակ տարիներու փորձառութեան եւ բազմաթիւ յուսախաբութեանց :

Զունեցանք ամէնէն տագնապալի պահերուն ալ, միշտ այն միամտութիւնը սնուցանելով թէ «այսպէսալ կ'ըլլայ, այնպէս ալ»:

Օրինակ, այսօր, ո՞վ է վերջապէս, բուն պատասխանատուն, եթէ ձախող ելքի մը յանգի զինուորագրութեան խնդիրը: Այսինքն եթէ կարելի չըլլայ որ եւ է իրաւունք ապահովել, իբրեւ փրկագին:

Գաղթ· Յանձնաժողո՞վը: Կրնաք վստահ ըլլալ թէ անոր անդամներն անգամ, եթէ մնացեր են, պատահաբար կը լսեն շատ մը բաներ: Նախկին «Միացեալ»ին մնացորդնե՞րը, — անոնք հազիւ կը հասնին իրենց առօրեայ հոգերուն:

Կարճ խօսքով, ինչպէս երէկ, այսօր եւս կը պակսի բուն գլուխը, կեդրոնական հասցէն:

Եւ զարմանալի չէ որ միշտ ընդվզումներ, անախորժութիւններ, խաչաձեւումներ եւ փոխադարձ ջլատումներ տեղի կ'ունենան:

Ինչո՞ւ ծածկել,— ահաւասիկ նորէն պղտորած է մթնոլորտը, մասնաւորապէս Փարիզի մէջ:

Ամբողջ երիտասարդութիւն մը խրար անցած է: Ժողովներ, խորհրդակցութիւններ, բանաձեւեր: Մէկը աջ, միւսը ձախ: Ցետոյ ծրագիրներ զարմանազան:

Ո՞վ է պատասխանատուն, եթէ սխալ գործեր կատարուին, թիւրիմացութեամբ կամ իբրեւ հետեւանք չափազանց եռանդի :

Ահաւասիկ զինուորցուները ձեռնարկած են իրենք իրենց մէջ կազմակերպուելու, ընդհ· ժողով գումարելու եւ իրենց դատը հետապնդելու:

Այս պարագան իսկ ազդանշան մը չի՞ կազմեր իրաւասու շրջանակներուն համար:

Ուրեմն անտէ՞ր են այս տղաքը, ազգային երեւելիներու եւ գոյնզգոյն հոսանքներու այս քաղաքին մէջ:

Այս ամբողջ հարցին մէջ օրինական, իրաւական հարցեր կան որոնք լայն խորհրդակցութիւն կը պահանջեն, գոնէ «ի բաժանման գայթակղեալ մտաց»:

Մենք այդպիսի տրամադրութիւն չտեսանք մինչեւ այսօր: Մէկ տպագրեալ, մէկ ալ բերանացի զեկուցում,— եւ այնուհետեւ լռութիւն:

Անհրաժեշտ չէ անուններ արձանագրել եւ մեղադրանքներ բաժնեւել: Թող իւրաքանչիւրը իր բաժինը գտնէ այս հրապարակային հարցաքննութեան մէջ, որ կը բխի օրուան հոգերէն:

Զինուորագրութեան խնդի՞րն ալ անբաւական է ցնցելու եւ սթափեցնելու մեզ, կազմակերպելու այս քաղաքը, որ միշտ կը յոխորտայ, բայց միշտ ալ կ'անճրկի, գործի ժամուն:

Գաւառի կամ արեւելեան գաղութներու յետին քաղաքը պիտի կարմրէր, այսքան տժգոյն եւ վրդովիչ պատկերի մը առջեւ:

Տարիներ տեւեց այս վիճակը եւ բոլոր երեւոյթները կը ցուցնեն թէ այսպէս ալ պիտի շարունակուի, մինչեւ որ զինուորագրութեան յաջորդէ ··· պատերազմը:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՋՈՒՐԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԻՏԱԼԻԱ 10,000 ԶԻՆՈՒՈ՞Ր ՂՐԿԱԾ Է

Գերմանիա կը շարունակէ գործել...

Յունուար 1էն ի վեր, աւելի ծանրացած է սպանիական խնդիրը, իբրեւ հետեւանք նոր դէպքերու: Իսկ երկու օրէ ի վեր մտահոգութիւնները աւելցած ըլլալով, Անգլիոյ արտաքին նախարարը կարճ կապեց իր արձակուրդը եւ Լոնտոն վերադարձաւ:

Նախ ամփոփենք վերջին դէպքերը.—

Յունուար 1ին գերմանական «Քէօնիկսպէրկ» յածանաւը հետապնդեց սպանիական «Սոթօն» շոգենաւը, որ փախչելով խրեցաւ, յետոյ նաւահանգիստ մը ապաստանեցաւ: Նոյն օրը ուրիշ գերմանական մարտանաւ մը բռնեց սպանիական «Արակօն» շոգենաւը :

Դարձեալ նոյն օրը երկու խորհրդային նաւեր խուզարկուեցան Սպանիոյ ապստամբ մարտանաւերուն կողմէ :

Յունուար 2ին անգլիական երկու նաւեր խուզարկուեցան ապստամբներուն կողմէ: Նոյն օրը պելժիական նաւ մը եւս խուզարկուեցաւ, իսկ Ֆրանս· նաւ մը հետապնդուեցաւ ապստամբներուն կողմէ: Բռնուեցան նաեւ երկու խորհրդային նաւեր:

Յունուար 3ին գերմանական յածանաւը բռնեց սպանիական նաւ մը, իսկ երկու խորհրդային նաւեր խուզարկուեցան :

Յունուար 4ին խորհրդային նաւ մը բռնուեցաւ Ճիպրալթարի նեղուցին մէջ:

Այս լուրերուն յաջորդեցին աւելի ծանրակշիռ տեղեկութիւններ: Լոնտոնի թերթերը հաղորդեցին թէ դեկտ· 22էն ի վեր 10,000 իտալական զինուորներ ցամաք հանուած են Գատիքսի մէջ: Հռոմէն անմիջապէս հերքեցին այս լուրը, բայց Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը հաստատեց թէ Ճիպրալթարի նաւային հրամանատարին հաղորդած տեղեկութեանց համաձայն, 4000 իտալական զինուորներ ցամաք ելած են Գատիքս, յունուար 1ին: Ուրիշ զեկոյցով մը, նոյն նախարարութիւնը կը հաղորդէր թէ վաւերական աղբիւրներու համաձայն, ուրիշ 6000 Իտալացիներ ալ ցամաք հանուած են Գատիքս, դեկտեմբեր 22ին: Լուրը կ'աւելցնէր թէ իտալական զինուորները կառախումբ նստելով Սէվիլլա գացած են, ուր կը գտնուի Սպանիոյ ապստամբներուն բանակատեղին :

Ուրեմն, ամէն տեսակէտով բարդ կացութիւն մը ստեղծուած է, որ կրնայ աւելի ծանրանալ, մանաւանդ եթէ Գերմանիա շարունակէ ինքնագլուխ գործել: Պերլինի մէջ անհամբերութեամբ կը սպասեն Մատրիտի դէմ կատարուած նոր յարձակման, անգլօ-ֆրանսական ծանուցագրին պատասխանելէ առաջ: Միւս կողմէ կը հաստատուի թէ վերջին շաբաթներու ընթացքին 26,000 գերման «շրջիկներ» գացած են Սպանիա, անշուշտ ապստամբներուն օգնելու համար: Հազարաւոր կամաւորներ ալ Խ· Միութենէն, Ֆրանսայէն, Անգլիայէն եւ ուրիշ երկիրներէ գացած են, ուժ տալու համար հանրապետական կառավարութեան: Ուրեմն, աւելի շատ օտարականներ են որ պիտի կռուին իրարու դէմ, սպանիական հողի վրայ :

Կռիւ կը տեղայ Մատրիտի վրայ

Կռիւները վերսկսան Մատրիտի շուրջը, յարաճուն կատաղութեամբ: Ապստամբները երկար եւ մանրակրկիտ պատրաստութիւններէ վերջ, որոնց մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, ձեռնարկած են վճռական յարձակողականի մը: Վերջին լուրերու համաձայն, օտար ղեկավարներէն շատերը հեռացած են Մատրիտէն:

Երկուշաբթի օր ուժգին ռմբակոծութիւն մը կատարուեցաւ Մատրիտի դէմ: Բազմաթիւ ռումբեր ինկան քաղաքին կեդրոնը, սպաննելով 45 հոգի եւ վիրաւորելով աւելի քան 150 հոգի: Ռումբ մը ինկաւ Չիլիի դեսպանին բնակարանին վրայ, բայց մարդ չվիրաւորուեցաւ: Նիւթական վնասները ծանր են: Ուրիշ երկու ռումբեր պայթեցան անգլիական դեսպանատունէն 100 մեթր անդին:

Կառավարական զեկոյցի մը համաձայն, ապստամբները կորսնցուցած են կարեւոր դիրք մը, իսկ այս վերջինները կը հաղորդեն թէ յառաջ խաղացած են մինչեւ 7 քիլոմեթր:

Ամէն պարագայի մէջ, վճռական ճակատամարտներ կը մղուին Մատրիտի շուրջը, եւ կարեւոր դէպքերու կը սպասուի այս օրերս:

Այս կռիւներուն չափ մտահոգութիւն կը պատճառեն միջազգային բարդութիւնները, քանի որ Գերմանիա կը սպառնայ նոր միջոցներ ձեռք առնել, իր հպատակներուն պաշտպանութեան համար, իսկ Սպանիոյ կառավարութիւնը վճռած է «բոլոր միջոցներով պատասխանել գերմանական նաւատորմին յարձակումներուն »:

**** Մ· Նահանգներուն մէջ ալ մտահոգութեամբ կը հետեւին Սպանիոյ դէպքերու ընթացքին: Վերջին լուրերու համաձայն, նախագահ Ռուզվէլթ կը խորհի անմիջապէս արգիլել զէնքերու արտածումը դէպի Սպանիա եւ Գերմանիա, եթէ այդ երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները աւելի լարուին, պատերազմի յանգելու ատենն :*

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱՐԴԱԼ Դ· ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓՐԿՈՒԵՑԱ՞ՆՔ ...

Նոր Տարին հազիւ սկսած, աւետաբեր լուր մը կը հասնի ··· Թուրքիայէն:

Համով - հոտով լուր մը, որ սահմանուած է յուծելու հայ-թրքական կնճիռը:

Չեմ ուզեր սպառել ձեր համբերութիւնը եւ անմիջապէս կ'անցնիմ պատմութեան :

Կը յիշէ՞ք, վերջերս հայ խմբագիր մը գնաց Էնկիւրի եւ իր տպաւորութիւնները գրեց «Նոր Լուր»ի մէջ:

Խմբագիրը, Սուրէն Շամլեան, այս առթիւ տեսակցութիւն մը ունեցած էր բարձրաստիճան անձի մը հետ, որ մասնաւորապէս շեշտած էր թէ Հայը եւ Թուրքը «միս եւ եղունգ են»:

Արդ, հայ խմբագիրը իր այցելութեան ատեն իմացեր է որ արդէն իսկ տպագրութեան յանձնած են վերջին լեզուական համաժողովին մանրամասնութիւնները, որոնց մէջ նաեւ հռչակաւոր Յակոբ Տիլաչարի (Մարթայեան) ճառը, ջերմապէս ծափահարուած՝ Աթաթիւրքի կողմէ:

Այս չէ կարեւորը:

— *« Լեզուական համաժողովի արձանագրութեանց մէջ պիտի հանդիպինք նաեւ ծանօթ մասնագիտական եւ հնախօսական Իսմայիլ Միւշթաքի անուանակից, որ Հայ բառը ստուգաբանած է համաձայն «Արեւ - Լեզու» տեսութեան :*

«Ար» եւ «էր» մասնիկներու ծագումը քննելէ յետոյ, Իսմայիլ Միւշթաք կը յանգի այն եզրակացութեան թէ «Հայ» բառը կը նշանակէ «յոյս եւ վստահութիւն»: Ահա իր եզրակացութիւնը բառ առ բառ .

« ԷՐՄԷՆԻ բառը յոյս եւ վստահութիւն կը նշանակէ ուրեմն: Այս բառը միեւնոյն ատեն անունն է Թուրք ազգի մը: Այս կերպով գիտականօրէն կը հաստատուի թէ ինչ կը նշանակէ Հայ բառը եւ ի՛նչ է հայ ազգին հիմն ու բնոյթը »

Եւ հայ խմբագիրը կ'աղաղակէ ցնծագին·

— « Ուրեմն այլեւս նուիրագործուած է Հայուն վստահելիութիւնը: Կը նշանակէ թէ Հայը միեւնոյն ատեն յոյս կը ներշնչէ եւ մաս կը կազմէ թուրք ազգին »:

Ուրեմն, փրկուեցանք ···

Երկու հարցում, այս առթիւ.—

Իսմայիլ Միւշթաքը չեմ ճանչնար, բայց գիտեմ որ տարիքոտ մարդ է եւ պատասխանատու պաշտօններ վարած՝ օսմ· խորհրդարանէն մինչեւ «Թանին»ի խմբագրութիւնը :

Արդ, **1909**ի Ատանայի երբ Կիլիկիոյ առաջին ջարդը սարքուեցաւ, նախաձեռնութեամբ Իթթիհատի, չէ՞ր գիտեր թէ «էրմէնի» կը նշանակէ «յոյս եւ վստահութիւն» եւ «անունն է թուրք ազգի մը» :

Երկրորդ, իր գիտը յղացա՞ծ չէր 1915ին, երբ կ'աննիտուէր նոյն «էրմէնի»ն, այլ անուամբ «յոյս եւ վստահութիւն» եւ «թուրք ազգ» :

Գիտեմ որ անցածը անցած է եւ ետ չի դառնար:

Բայց, հարցում մը եւս:

Քանի որ թուրք լեզուական համաժողովն ալ գիտականօրէն կը հաստատէ թէ «էրմէնի» կը նշանակէ «յոյս եւ վստահութիւն» եւ «անունն է թուրք ազգի մը», այլեւս ո՞ր օրուան կը սպասեն, բուն տիրոջը վերադարձնելու համար ··· «էրմէնիստան»ը :

Ներողութիւն այս անտեղի խուցումներուն համար:

Բայց չէ՞ որ մարդ հարցնելով բան կը սորվի: Եւ հոն որ աշխարհի յոյզն ու քաղաքակրթութիւնը Թուրքը պարգեւած է, «ի սկզբանէ անտի», մե՞ղք է օգտուիլ :

Վ.Ա.Է.

ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1936ի եւ 1937ի դասերուն արձանագրութեան գործողութիւնները պիտի վերջանան յունուար 10ին: Համաձայն տրուած հրահանգին, պէտք է արձանագրուին այն երիտասարդները որոնք ծնած են 1916 յունիս 1էն 1917 դեկտ· 31 (այս օրն ալ մէջն ըլլալով):

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Միջազգային կացութեան առթիւ

Թալքի խորհրդարանական խմբակցութիւնը (իրականին մէջ բուն ազգ· ժողովը) արտակարգ նիստ մը գումարելով դեկտ· 29ին, զբաղեցաւ ներքին եւ արտաքին խնդիրներով: Այս առթիւ արտաքին գործավարութեան փոխանորդը, Սարաճօղլու Շիւքրի, յուսարանութիւններ հաղորդեց արտաքին քաղաքականութեան մասին .—

1.— Անդրադարձաւ եուկօսլաւ եւ պուլկար բարեկամութեան եւ բարի դրացնութեան դաշնագրի բանակցութեանց եւ բացատրութիւններ տուաւ:

2.— Տեղեկութիւններ տուաւ Միջերկրականի ապահովութեան համաձայնութեան մասին, շեշտելով թէ արտաքին գործավարութիւնը մօտէն եւ զգայնութեամբ կը հետեւի այդ բանակցութեանց: Բացատրեց թէ առայժմ որ եւ է մտահոգութիւն չկայ և թէ կը սպասուի որ բանակցութեանց արդիւնքն ըլլայ Միջերկրականի ապահովութեան զօրացումը :

3.— Շիւքրի Սարաճօղլու յետոյ անդրադարձաւ Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի կացութեան եւ մէկիկ մէկիկ բացատրեց հիմնական մասերը այն տեղեկագրին զոր պատրաստած է Պէյրութի աւագ հիւպատոսը, իբրեւ արդիւնք Սանճաքի մէջ իր կատարած քննութեանց: Ժողովը խոր եւ մեծ շահագրգռութեամբ լսեց այս բացատրութիւնները:

Սարաճօղլու յետոյ մանրամասնօրէն պարզեց Ազգաժողովին կողմէ Սանճաքի մասին տրուած որոշումը եւ բանակցութիւնները զոր կատարեց Թրքական պատուիրակութիւնը որ Փարիզ գացած էր Ֆրանսայի պաշտօնական հրաւէրով: Ապա հետեւեալ ձեւով բացատրեց այն առաջարկը զոր Թ· Ր· Արաս ըրաւ, պայման դնելով հանրապետական կառավարութեան հաւանութիւնը.— Ա· կատարեալ անկախութիւն Սանճաքին: Բ· Համադաշնակցութիւն մը՝ բաղկացած Սուրիայէն, Լիբանանէն եւ անկախ Սանճաքէն: Գ· Սանճաքը զինուորապէս ապազինել: Դ· Իսքէնտէրունի նաւահանգիստին մէկ մասը վարձու տալ Թուրքիոյ եւ երկաթուղիի քօմպինէզօն մը կատարել :

*Սարաճօղլուի բացատրութիւններէն յետոյ, երկու երեսփոխաններ մտահոգութիւն յայտնեցին եուկօսլաւ եւ պուլկար մերձեցման մասին: Կրկին բեմ գալով, Սարաճօղլու յայտարարեց թէ չի բաժներ այս վախը: «Այս երկու ազգերուն մերձեցումը — աւելցուց — հեռու նուազեցնելէ Պալքանեան Համաձայնութեան ուժը, ընդհակառակն պիտի ըլլայ ազդակ մը որ գետին պիտի պատրաստէ ընդհանուր համաձայնութեան մը՝ Պալքանեան թերակղզին մէջ»:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ՀԱՅԵՐԷ՞Ն, ՌՈՒՍԵՐԷ՞Ն, ԹԷ... ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԽՕՍԻԼ

Ես կը սիրեմ իմ բարեկամս Բ.-ն, որովհետեւ ան իր հայրենիքը կը սիրէ: Ցուցումով ու կարօտով կ'ոգեկոչէ Դիլիջանը: Ու քեզի մեր պատմութեան խլան հագցուցած, անոր մայրիի անտառներուն մէջ պտոյտի կը տանի: Ուր երբեմն, հին դարերուն, Թագաւորներն «Հայոց մեծաց» եւ իշխանք ու իշխանազունք որսի կ'ելլէին:

Ատեն մը սուր հակառակորդներ էինք: Բայց ժամանակը կրծեց մեր կիրքերը: Ցետոյ, ան ամուսնացաւ եւ տղայ մը ունի, Հայու մը ամենաբարձր պատուանշանը մեր օրերուն: Հիմա բարեկամ ենք: Մանաւանդ որ ան չի սիրեր մարդուն կոնակէն խօսիլ եւ բրտօրէն արջի պէս, անոր երեսին կը զարնէ բառերը: Կ'ըսէ՝ մազերս կը ճերմկին: Կը պատասխանեմ. իմիններս ալ: Մենք առուլ մեր կարօտին ու հայրենարաղձութեան չափանիշը կ'ուզենք տալ: Իսկ երբ հառաչանքով հայ հողերը ոգեկոչեմ, միշտ իր աչքերուն նկարուած կը տեսնեմ, որոնք կը տամկանան: Այն ատեն, իր դէմքին մորթը կը բարակնայ ու պատանիի գոյն կ'առնէ: Ան կը կենդանացնէ կրկին ու կրկին Հայաստանը: Հայ բանակին պատերազմները: Քաղաքացիական կռիւները: Վերելքը: Անկումը ... Կ'ուզէ անպայման իրաւունք ունենալ թէ արեւելահայ մտաւորականը աւելի գաղափարապաշտ ու անշահախնդիր է քան արեւմտահայը: Այս իր պարծանքն է: Իսկ ժողովո՞ւրդը: «Դուք կը խօսիք թուրքերէն, որ ամօթ է: Ձեր նիստ ու կացը, բարքերը, սովորութիւնները, կերակուրները նոյն իսկ, թրքական են»: Ու իրողութիւններու կծիկը կը գլորէ առջիդ, որպէսզի վիճելու փորձ չընես: Շատ կը սիրէ լսել. «Այո, այդպէս է, դուն իրաւունք ունիս»: Ուրիշներ սակայն այս բոլորին հակառակը կը պնդեն: Փաստերը կը դիզեն: Կ'ուզեն որ իրենց խօսքը անվիճելի ըլլայ: Դիւրին չէ այս կէտին մէջ դատաւոր ըլլալ:

Իրողութիւն է որ մեր բնիկները թուրքերէնի արատը միասին կը պըտտցնեն տակաւին: Ու ցանցառ չէ որ Եւրոպա ծնած հայ մանուկներ Փոքր Ասիոյ թուրք բարբառներէն մէկն ու միւսը խօսին իբր մայրենի լեզու: Եւ տեսէք չնականութիւնը թուրք մամուլին որ կը պարծենայ՝ թէ Հայերը թէեւ գիր ու լեզու մը ունին, բայց քիչ կը գործածեն զանոնք ու ամէն տեղ մեր գեղեցիկ լեզուն կը տարածեն: Փաստ է սակայն որ մեր այս հայրենակիցները թէեւ անփոյթ, բայց ազգանուէր են, ըլլալով զոհերը տգիտութեան եւ դարաւոր ստրկութեան: Արեւմտահայ մտաւորականները թուրքերէնէն կը խորշին եւ շատերը չեն գիտեր իսկ զայն: Խօսողը ամիկն է: Արեւելահայութեան մօտ պատկերը կը փոխուի:

Տխուր տողերը որ հայ պատմարանը ընդհ. պատերազմէն առաջ դրեր է իր Իսկական Պատմութիւն Հայոց գործին մէջ, ամէն առթիւ իրականօրէն կը գլորի մեր աչքերուն առջեւ: Այսպէս, «Ռուսահայերը քանի մը սերունդ յետոյ պիտի կորսնցնեն բոլորովին իրենց մայրենի լեզուն ու ռուսերէն խօսին»: Այսպէս, Ռուսահայ մտաւորականներ խնամքով կը տիրապետեն մեր այդ խաչապաշտ ղահճին լեզուին, ու կը կարդան, կը գրեն ու կը խօսին զայն: Ինչո՞ւ չէ, նաեւ իրարու հետ:

Անցեալ օր տեղ մըն էի, գիտնալով որ հոն Հայեր կը յաճախեն: «Ահա հատ մըն ալ»— պայթեցաւ ձայն մը ներսէն, երբ դուռը բացի: Խօսողը անծանօթ մըն էր: Բնականաբար ծանօթացուցին: Ու բնականաբար ուրախ եղանք երկուքս ալ այս հաճելի հանդիպումին համար, եւ, իբրեւ հայրենակիցներ, խօսեցանք հին ծանօթներու նըման ... գերմաներէն: «Հասկանում եմ, բոլորը հասկանում եմ, բայց չեմ կարող խօսել», կը կրկնէր տոքթէօրը, փետրաթափ հայերէնով, երբ իրեն մեր խօսակցութիւնը գերմաներէն թարգմանել կը փորձէինք: «Ուրեմն նա հասկանում ա, բայց չի կարող խօսել: Մոռացել ա: Ուրեմն երեսուն տարի առաջ Եւրոպա մեկնել է, ու դարձել բժիշկ: Այսինքն առաջնակարգ մտաւորական»: Ու մոռցեր է մայր բունը, որուն ոստն էր ինք, ու մնացեր հոն: Պերլին: Դիւրին կեանք: Առատ հաճոյք: Բայց ահա օր մը ոտքի ելան նացիները եւ այդ ամէնուն վերջ տուին: Ցեղափոխութիւն էր: Հաստ բարակ փնտռել չէր ըլլար: Սա մեծ քիթով օտարականը, անծեղի չափ սեւ, ի՞նչ իրաւունք ունի մեր երկրին մէջ բժշկութիւն ընելու: Մանաւանդ որ ամուրի ալ է ու ցեղապղծութիւն կը կատարէ: Ուստի կարճ կապեցին: Ցուցատախտակը վար առին ու դուրս նետեցին զինքը երկրէն: Ան կը ճչար որ «նա սիրում է մի կնոջ», եւ պիտի ամուսնանայ: Իբրեւ թէ Հայուհիներ գոյութիւն չունենային իր արեւելեան հայրենիքին մէջ, սեւ, թուխ, կախարդական աչքերով, բայց մտիկ չըրին: Հիմակ որ այլ եւս ոչ դրամ ունի ոչ ալ դիրք, ստիպուած է այն ճամբան որ զինքը Հայերու մօտ կը տանի: Սպասեցէք քիչ մըն ալ, ու դուցէ մայրենի լեզուն իսկ կրկին խօսի: Թէեւ յոյս չկայ, որովհետեւ յամառ է, անհերես է, ու ռուսերէն եւ ֆրանսերէն գիտէ: Ալ ի՞նչ պէտք հայերէնին ...

Մինչ այդ ահա նստեր են քովէ քով երեք հոգի, երեք հայ մտաւորական, երեք հայ համալսարանական ու նստած կը խաղան: Մէկ կողմ քաշուած կը դիտեմ: Մէկ բառ չեմ հասկնար իրենց խօսակցութենէն, թէեւ անդադար կը ճվան.—«Շտօ, սլուշի» խորթ եւ օտար բառեր, որոնք սիրտս կը ծակեն: Լալս կուգայ: Ու դուրս կը ցատկեմ: Մինակ հրաժեշտի խօսքերը ինծի հետ հայերէն կ'ըլլան: Ու ետեւէս կը լսեմ կրկին — «Շտօ, սլուշի» ... Ասո՛նք ալ մտաւորականներ են: Իրենց նախանձախնդրութիւնը հայ լեզուին հանդէպ որ չորրորդ դարուն ոսկեդար է ունեցած, իջեր է զէրօյի: Ու այս՝ մեր օրերուն: Ուր անկում, փլուզում, վերիվայրում, լուսափայլ Եւրոպա, բուն թափով կուլ կուտան մեզ բոլորս:

Նպատակս չէ վէճ ստեղծել: Ոչ ալ ճակատներ յարդարել պատմութեան տխուր բերումով ժամանակաւորապէս երկու հատուածներու բաժնուած հայկական մի եւ անյեղլի ամբողջականութեան միջեւ: Ոչ, հազար անգամ ոչ եւ ոչ: Այլ պարզապէս երկուստեք թերիները մատնանշելով, մեզ բոլորս նախանձախնդրութեան մղել մեր լեզուն ու ցեղը բարձր բռնելու: Սիրելու, յարգելու, պաշտելու զանոնք: Միակ աւանդը որ կորսուած հայրենիքը մեզի ձգեց, մեր լեզուն է: Միակ յատկանիշը մեր հայկականութեան: Ուրիշ ի՞նչ բերինք միասին, բացի լեզուէն, գիրէն, մշակոյթէն: Հարստութիւնները հոն մնացին: Իսկ կրօնը ամէն մուրացկանի կուտամ ես, հինգ սանթիմի տեղ: Կրօնը մեռած է չարաչուք ապստամբի մը պէս որ իր չուրջը մահ ու աւեր է սփռեր: Կրօնը մեր գլխուն փորձանք եղած է ու ամէնէն զարհուրելի չարիքները հասցուցած: Մեր ոտքին տակ հող չունինք: Հայրենիքը հեռու է ու ղանփակ: Պէտք է զայն զգանք ու սիրենք, հոգիով ու յիշողութիւնով: Հայ լեզուով:

Մենք ամէնքս, ամէն օր ամէն տեղ, ամէն առթիւ, կը թերանանք մեր այս տարրական պարտքին հանդէպ: Մենք կը խաչենք մեր լեզուն: Ամէնքս ալ, ռամիկ թէ գրոց բրոց, արեւելահայ թէ արեւմտահայ: Ուրախութի՞ւն ունինք, հարսանի՞ք է կամ ուրիշ բան, թրքական Ճաղարա կը կանչենք, ան որ Թուրքն իսկ ամօթէն Թանգարան նետեց, մէկզի դրած հայ երգը: Եթէ գոնէ Կոմիտասը ունեցած չըլլայինք ... Մեր գիրը, լեզուն, երգը, մշակոյթը, կրնան պատիւ բերել ամէն քաղաքակիրթ ժողովուրդի: Անոնք մեր պարծանքն են, եթէ հայրենասիրութեան եւ արժանապատուութեան յետին նշոյլը մեռած չէ մեր մէջ: Նուիրուինք անոնց: Գնահատենք զանոնք: Ներշնչուինք անոնցմէ: Որովհետեւ անոնք են ցեղին անմահ ու աստուածային արժէքները: Անոնք միայն կրնան մեր դիմագիծը անաղարտ պահել: Անոնք են մեր փրկութեան գօտին օտարացումի այս ամենավտանգաւոր շրջանին: Որովհետեւ, վերջապէս, մենք բոլորս, թէեւ տասնորդուած, բայց հայութիւնն ենք: Ու պարտականութիւնը ունինք վերակենդանացնելու հայրենիքը որուն համար, քանըհինգ դար, մեր նախնիքը ծնան, ապրեցան պայքարեցան, մեռան:

Կասկած չկայ թէ բոլոր անոնք որ իրենց ազգը ուրացած չեն, համամիտ են այս գաղափարներուն ... տեսականօրէն: Գործնականին մէջ պատկերը կը փոխուի, կը դառնայ դանդաղ, կը զարդարուի «շտօ»ներով եւ «սլուշի»ներով, «ճանըմ»ներով եւ «պազալըմ»ներով եւ չեմ գիտեր դեռ ինչերով:

Չի բաւեր Հայ ըլլալ: Պէտք է նաեւ անպայման հայերէն ու միայն հայերէն խօսիլ իրարու հետ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՋԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Օրիորդ, դուք շատ հեռուներն ալ երթաք, նորէն ես ձեզի պիտի հետեւիմ եւ գտնեմ:

— Պարոն, ես նախամեծար կը համարիմ որ այդ հեռուները դուք երթաք եւ ես ձեզ չգտնեմ:

×

Մայրը կը հարցնէ իր տղուն, ցուցնելով նորածինը.

— Քուրիկդ կը սիրե՞ս թէ կ'ուզես որ ծախեմ:

Տղան.— Ոչ, մայրիկ, թող քիչ մըն ալ մեծնայ որ բան մը արժէ ծախելով:

ՈՂՋՈՅՆ ՄԸ ՊԱՐՏԻԶԱ՛ԿԻ

— . —

Ցօղնութենէ աւելի ղառնացած՝ ծուլօրէն կը նետուիմ լայնանիստ մահճակալիս վրայ: Զսպանակը կը ճռնչէ, կը տատանի, կը թրթռայ, կ'օրօրէ ու լալկան լաճի մը հանդոյն՝ գորովագութ մօրս մեղմ ու անուշ օրօրներու չունչով՝ խանդաղատանքի, բերկրանքի վարդ ժպիտ մը չրթներուս, արտեւանունքներս կ'ողջագուրուին ...

Սենյակս ակամայ կը գլտորի ձեռքէս:

Տաւղի լարերով երաժշտութիւն մը հոգեպարար ու ահա քառանկիւնաձեւ, սլիտակաթոյր, անբիծ պաստառը կը գունաւորուի:

Ծովեզրէն վեր ղալարաղարդ խըճուղի մը կը բարձրանայ, հինգ նշանաքարեր ամբողջ ճամբուն երկայնքին, մութ նոճիներ աջ թեւիս, գողտրիկ տուներ կարմրերանգ դէս ու դէն. ու ահա հանդիսակաց լերան ստորոտը ծննդավայրս գեղածիծաղ Պարտիզակը՝ գերեզմանէն Ս. Մինաս ու «Ժառուէն»էն Ցաւկան Ջուր:

Բուռ մը փայտաշէն տուներ՝ կարմրուկ կղմինտրով ծածկուած, կեդրոնը — լայնանիստ շէնք մը, զանգակատուն մը առընթեր, վեղարաձեւ, երկնասլաց գմբէթով՝ բոլորուած կիսովին ժանեկաձեւ պատով մը, չուրջը — թթաստաններ, մրգաստաններ, պարտէզներ անհուն, լայնատարած ու անսահման, մշտադալար պուրակներ, ղալարագեղ սարեր, սեւ ու մութ լեռներ ափրիկեան թաւուտքներու պատրանքով, սաղարթախիտ, անդնդախոր, արծաթահոս, չառաչահոս ձորեր ուր ամրան չող օրերուն հեւասպառ քրտնաթաթաւ ու մատաղատի մարմինս, մամռապատ քարերու կողքին, խնչխաններու հետ կուշտ կուշտի, բուրումնաւէտ ցեփիւռներու գգուանքով, հազարումէկ թռչուններու գեղգեղանքով ջինջ ու վըճիտ ջուրերու մէջ առողջարար լոգանք կ'առնէր:

Սիրտս տրոփուն, այլայլած, սիրաշեղ արտասուալից աչքերով, ողջո՛յն մը քեզ սա Փարիզէն մթամած, ուր չպարը պարտաւորիչ է ու խեցին սփռանք ...

Ողջո՛յն պէշճան, տօ-երու երաժշտալից հայրենիք:

Ողջո՛յն Բիւթանիոյ կիրթ ու առինծախրոտ թագուհին, յառաջդիմութեան սիրահար, լոյսի ու ջերմութեան վառարան, ակնրախ ու կարկառուն դէմքերու օրրան, ուր հիւրասիրելիր հայ մշակոյթի ու քաղաքական վերածնունդի ռահվիրաներու հոյլ մը որոնց վեհ ու հրեղէն չունչին տակ ծնաւ կարմիր ու սեւ փողկապներու նորոյթը — երկսեռ երիտասարդութիւն մը ջլապինդ բազուկներով, յաղթիրան, թիկնեղ, կարչնեղ, ղանդրահեր, պայծառ, խոշոր, արտայայտուն, վառ ու կենսունակ աչքերով, բուխ ու վեհոգի, նազելաձեմ, ցից կուրծքով, վարդ ու թաւիշ այտերով:

Եռուզեռ, խանդավառութիւն, ոգեւորութիւն ամէն դի, ուր հետեւաբար ՃԷՃԷՆԵՐԸ դայթակղեցնող տեսարաններ ալ պակաս չէին ...

Ազգային հաւաքական կեանքի մը խէժալի ոգին կը սաւառնէր անմեղունակ ու վիպային դրոշմով ...

Արիւնլակ խուժան մը սանձարձակ հիմէն սարսեց անխոնջ կորովդ, անյողդողդ կամքդ ու անվեհեր քաջութիւնդ:

Լակոտ մըն էի ես այն ժամանակ, գիսախուիւ, ճպռոտած աչքերով, կըզակս ու թուշերս ծածկուած մորմի ու հազարումէկ դրախտային պտուղներու հիւթով, փոշեթաթաւ, բոկոտն ու գրեթէ ամէն օր Լուսադրիւրի հաստաբուն, դարաւոր ու պատկառելի ծառերուն գագաթը թռչուններու կողքին եւ կամ աւազուտ բլրակներուն կատարը, մարախներու եւ կանաչորակ մողէսներու հետ միասին, կըռնակս տուած արեւի կենսաբուխ ճառագայթներուն, կը դիտէի բնութեան յարափոփոխ ներդաշնակութիւնները, — մառախուղին հոզէն բարձրանալը, ագռաւներուն ճախրանքը, ծիծառներուն ակօսելը, բեռնաւորուած գրաստներու տատանումը ու վիզս ակռ, ոտքերս բացած գլանիկի տրամագծով՝ անյագօրէն կը ծծէի ղալարախիտ Պարտիզակի բուրումնալից թթուածինը կենսատու:

Ու կ'ուռճանայի, հասակ կը նետէի տուներու, հազարումէկ աւանդութիւններու, մեռելաթաղ թափօրներու սահմռկեցուցիչ ու աղեխարշ ողբ ու կոծի, ու վերջապէս պատմական չարականներու վեհ եղանակներու մթնոլորտի մը տակ:

Մերթ դառն, մերթ երջանիկ ու երանելի տարիներու անջրպետ մը կը բաժնէ մեզ եւ սակայն դեռ կը լսեմ ես կարծես այս պահուս զօռում զօչումն հարսանիքի ու կը տեսնեմ բոժոժազարդ չոր ձիերը ճերմակ դեղին խողակի:

Երեքէն չորս թիզ թանձրութեամբ սլիտակ ու պսպղուն սաւանի մը տակ կը խոկայ Պարտիզակը, քիւ ու տանիք բիւրեղէն ցալկեներով զարդարուն՝ մաքրափայլ թագեր են հագեր, ծխանները կը մխան գուլայ գուլայ, բարձրացող գորշ ծուխը միապաղաղ ամպակոյտին անրծուէիւնը կ'անորդէ ...

Առոյգ ու կարմրերես պատանիներ՝ սահնակներով բեռնաւորուած բլուրն ի վեր կը մագլցին, մինչ որսորդներու հրացանի պայթիւնը անդորրութիւնը կը վրդովէ:

Վարդադոյն քափչօն մը գլխուս, աչքերս խիկ դոցուած, պպզած թիկնեղ հօրս բազուկներուն մէջ, կապոյտ սիֆիլ մը ձեռքս, վարպետ տուտու կերթամ: Ժամացոյցին թիքթաքն ու ոտքերուս տակ ճմլուող ձիւնին խշրտուքը կարծես կը լսեմ ես այս վայրկեանիս:

Սանդուղ մը մեր տան պատին, ու ահա պէֆճիպապայիճ կղուած մատներու հպումով փողոցին լապտերը կը կարմրի:

Վարագոյրը մէկ կողմ քաշած, քիթըս ապակիին՝ մանուկ հոգիս կը հրճուի ի տես ձիւնի ոլոր մոլոր փաթիլներուն:

Ինքնաբուխ փափաք մը կը մղէ զիս դուրս նետուիլ ու գրկել, համբուրել սա չքեղ ու խորհուրդ խորին բնութիւնը:

Բարկ կրակով վառարանին տակ մեր տան փիսիկը անփութօրէն փըռուած կը խոկայ:

Կը յօրանջեմ եւ սակայն կ'ուզեմ լըսել ես անպայման այս իրիկուն լապտերներով ծծծղաններով «Աւետիս»ը Պարտիզակի ...

Քնաթաթախ աչքերով, տաքուկ թօլան անուէիս տակ, պառմա գիշերանոցս հագած՝ սանդուղներէն վեր կը կորսուիմ:

Կափկափումով մը անզուսպ գլուխս կը մխրճեմ գիրդ անկողնոյս մէջ ու վարդ երազներով, աքաղաղներու գիլ կանչով, ժամկոչին տխուր, խորհրդաւոր ու կերկերուն ձայնով, ընդոստ կ'արթննամ:

Ծնունդ է այս օր ...

Քսան եւ մէկ երկար տարիներ սահեր են երկնակամարէն ու այս պատմական տօնի սեմին, թառած Փարիզի բարձունքներէն մէկուն վրայ կ'ապրիմ դեռ ես այդ օրերը:

Մանո՛ւկ է հոգիս ու այդպէս կ'ուզէի մնալ...

Գ. ԿԱՐԱԳԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԹՈՒՐՔԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

ՏՐԱՊԻԶՈՆ

— . —

(Ամփոփուած թուրքերէն թերթէ մը)

Քաղաքը դէպի ետեւ կը բարձրանայ: Սողուքսուն ու Պողթէփէն կը ստուերոտեն այն տուները, որոնք իրենց ստորոտն են կծկուած: Մէկուն գագաթը կանանչ է, ծածկուած եղեւիններով, միւսինը՝ լերկ, անունին նման ...: Տէյիրմէնտէրէի կողմը հինէն մնացած կամուրջ-նաւահանգիստ մը կայ, անփութութեան պատճառաւ ջուրը կամաց կամաց եկեր ծածկեր է: Ամէն պարագայի տակ, եթէ ան նորոգուի եւ երկարի, լաւ նաւահանգիստ մը կ'ունենանք: Նաւահանգիստի գործըգլխաւորն է այնձեռնարկներուն զորս գլուխ պիտի հանէ ընդհ. քննչութիւնը: Մասնաւորապէս աւելցած օրերուն, նաւուն ու ցամաքին միջեւ մնացած տարածութիւնը շատ վտանգաւոր է ու ճամբորդները կարեկցութեան արժանի են: Երբ չոգեմակոյկով ցամաքին կը մօտենանք, կը խորհիմ: Տրապիզոնը որ երկրին այսքան մտաւորականներ ու մեծ դէմքեր է տուած, անշուշտ նորոգեալ ու մեր առաջին քաղաքներէն մին է: Ով գիտէ ինչ գեղեցիկ ճամբաներ, շէնքեր, թաղապետութիւն մը, եւ բնակչութեան յարմար առաւելութիւններ ունի ... Նաւէն դուրս կուգանք մութին, որով չուրջս լաւ չեմ տեսներ, հազիւ նաւահանգիստէն բաժնուած՝ երբ զառիվերը կը բարձրանամ, ոտքս անընդհատ փոսերը կ'իյնէ:

« Թերեւս, կ'ըսեմ ինքնիրենս, ծովուն վրայ օրօրուելուս պատճառաւ ոտքերս լաւ չեն յառաջանար, այլապէս, Տրապիզոնի նման քաղաքի մը ճամբաները այսքան աւրուած չեն կրնար ըլլալ »:

Յաջորդ առաւօտ, արեւոտ օդով մը կը պտտիմ: Կը տեսնեմ որ մէկ հատիկ լաւ ու չիտակ ճամբայ չկայ: Եթէ տեսնէի մէկ հատ չիտակ ճամբայ, պիտի ենթադրէի թէ թաղապետութիւնը հետզհետէ պիտի նորոգէ զանոնք: Իսլամներու մէջ երկրաչափութիւն աւանդող ուսուցիչները պէտք է Տրապիզոն ղրկեն տղաքը՝ անոնց բացատրելու համար բեկեալ գիծը: Ժողովուրդը արդարօրէն գժգոհ է թաղապետութենէն: Քաղաքը ջուր չունի, նախնական ձեւի «քանալիզասիոն» է մը իսկ զուրկ է. բառ մը չկայ: Տրապիզոնի նման քաղաք մը, որուն թիկունքի բլուրներէն լաւ ու մաքուր ջուրեր կը հոսին, կը գործածէ Տէյիրմէնտէրէի ջուրը, որ առողջապահական ոչ մէկ պայմանի կը համապատասխանէ: Այդ ձորին ջուրը, որ ամառը երբեմն կը ցամքի, թէ կը խմեն եւ թէ լուացքի կը գործածեն:

Տասը տարի առաջ պատրաստեր են քաղաքին մէկ հիմնական քարտէսը: Բայց, այն օրէն ասդին այդ քարտէ-

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (49)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ՛Ն ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Եթէ յաջողինք այս ձեռնարկին մէջ կը նշանակէ թէ կատարած պիտի ըլլանք մեր պարտքը հանդէպ մեր հայրենիքին ու դաշնակիցներուն ... իսկ դուն անմիջապէս Հոլանտա անցիր, նոյն իսկ մեր մեկնումէն երկու օր առաջ. պատրուակ մը ճարէ. Գերմանիա չես կրնար մնալ այլ եւս ... սարսափելի պիտի ըլլայ մեր տառապանքը եթէ փորձանք մը պատահի քեզի՝ մեր փրկութենէն յետոյ ...

— Մի մտածէք այդ մասին, ես ամէն ինչ կարգադրած եմ ... ձեր ուղեկիցները հազիւ երկու օրէն պատրաստ կ'ըլլան. ես հիմա լուր կը տանիմ իրենց ... Քօլլէնցէն կը մեկնիմ այս գիշեր սպանիական անցագրով ... Փարիզ պիտի երթամ մասնաւոր պաշտօնով, այնպէս որ իմ բացակայութիւնս կասկած չի կրնար յարուցանել ... գերմաներէն խօսեցար հետս դուն, սիրելիս, գիտէի որ ծանօթ էիր այդ լեզուին ... հիմա ես պիտի խօսիմ քու մայրենի լեզուովդ որ նաեւ իմ մայրենի բարբառս է ... ես ալ Ամերիկացի եմ ... ուրեմն ցտեսութիւն...

Յաջորդ օրը Հարիւրապետ Շմիթ պանդոկ կը բերէ երկու ծանօթ գնդապետները եւ զանոնք կը ներկայացնէ դաշնակից գործակալներուն:

— Այս պարոնները ձեզ ռազմաճակատ պիտի առաջնորդեն ... այնտեղ տեսակցութիւն պիտի ունենաք Ն. Վեհափառութեան ընդհ. հրամանատարութեան հետ ... կարգ մը հարցումներ պիտի ըլլան ձեզի, որովհետեւ կասկածներ կան ձեր մասին ... քառասունըութ ժամէն ճամբայ պիտի ելլէք ... բարի ճանապարհ, յարգելի պարոնայք Ամերիկացիներ ... թարգմանի պէտք չունինք այլ եւս ...

Արդարեւ, երկու օր վերջը գնդապետն ու երկրաչափը Ֆրանսա կը հասնին դաւաճան զինուորականներուն առաջնորդութեամբ:

Այս դէպքը տեղի կ'ունենար 1918ի յունիսին: Ամիս մը վերջը դաշնակից բանակները մահացու հարուածը կուտային թշնամիին:

Երկու հայրենադաւ Գերմանացիները Ամերիկա կը գտնուին այժմ եւ կրնան ի հարկէ վկայել պատմութեանս ճշմարտութիւնը: Ամերիկա է նաեւ անվեհեր գնդապետը իր կնոջը՝ լրտեսուհի Կրէճթայի հետ: Իսկ Քայզէրին տղան անձնասպան եղաւ Փօցտամի մէջ 1927ին:

ԳԼՈՒԽ 19

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԱԳ ՄԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ ԱՌԱՋ
ԱՒՍՏՐԻԱՅԻ ԴԱՒԱՃԱՆԸ

Գիրքս կիսատ պիտի մնար, եթէ չյիշէի լրտեսական աննախընթաց դրուագ մը որ թէեւ կապ չունի ընդհանուր պատերազմին հետ, բայց եւ այնպէս գաղափար մը կազմել կուտայ այն դաղտնի ու տենդոտ գործունէութեան մասին որուն նուիրուած էին կեդր. Եւրոպայի զինուորական շրջանակները աչսուր սպանդի նախօրեակին:

Պատմութիւնս կը քաղեմ գերմանացի բարձրաստիճան զինուորականի մը յիշատակներէն: Թշնամի ինթէլիճընսին ղեկավարն էր ան եւ ծանօթ հեղինակութիւն մը դաղտնի սպասարկութեան ասպարէզին մէջ:

1913 մայիս 26ի երկուշաբթի առտուն Փրակայի օրաթերթերէն մէկը պզտիկ լուր մը կը հրատարակէր ֆութպոլի մրցումի մը մասին որ տեղի ունեցած էր նախորդ օրը. այսպէս.

«Փոթորիկ» եւ «Միութիւն» խումբերը մրցում ունեցան երէկ. արդիւնք 5ի դէմ 7: Առաջին խումբը շատ տկար էր՝ Վակնէրի եւ Մարքի բացակայութեան պատճառով»:

«Փոթորիկ»ի խմբապետը որ միաժամանակ փոխ - խմբագիրն էր նոյն թերթին, ցաւով կը կարդայ այս տըխուր լուրը: Երեւութապէս շատ անկարեւոր էր տրուած տեղեկութիւնը եւ սակայն յառաջաբանը կը կազմէր լրտեսական աննախընթաց դէպքի մը:

Եթէ Վակնէր մրցումին մասնակցած ըլլար, հաւանաբար խումբը պիտի չպարտուէր. բայց այդ պարագային դաւաճանական արարքի մը պատմութիւնը յաւիտեան դաղտնի մնացած պիտի ըլլար:

Շանդալից դէպքը տեղի ունեցած էին Վիէննայի մէջ շաբաթ կէսօրէն մինչեւ կիրակի առտու: Ամբողջ Աւստրիոյ մէջ միայն տասը հոգի տեղեակ էին անցուդարձին — աւստրիական բանակին ընդհանուր հրամանատարը՝ Ջոր. Ֆոն Հէօցէնտորֆ, պատերազմական նախարարութեան եւ դաղտնի սպասարկութեան բարձրաստիճան զինուորականները ինչպէս նաեւ Վիէննայի ոստիկանութեան գլխաւոր վարիչները: Բացառիկ զգուշութիւններ ձեռք առնուած էին որպէսզի դաղտնիքը երեւան չելլէր. նոյն իսկ Ֆրանցֆօղէֆ կայսրն ու գահաժառանգը՝ Արհիդուքս Ֆրանց Ֆէրտինանտ — որուն սպանութիւնը տարի մը յետոյ ուղղակի շարժառիթն էր ընդհանուր պատերազմին — ծանօթ չէին պատմութեան: Սակայն եւ այնպէս բոլոր այդ զգուշութիւնները [illegible] արդիւնք չունեցան, որովհետեւ ֆութպոլի վերջապահներէն մէկը իր պաշտօնին գլուխը չէր գտնուեր կիրակի օրը: Այսպէս է ճակատագիրը:

Արդ, երկուշաբթի առտուն կանուխ «Փոթորիկ»ի խմբապետը չունչը կ'առնէ Վակնէրի մօտ՝ հասկնալու համար անոր բացակայութեան պատճառը: Վակնէր արհեստով երկաթագործ էր:

— Բացարձակօրէն անկարելի էր, չէի կրնար գալ ... զինուորական իշխանութիւնէն կանչած էին զիս ...

— Ինչո՞ւ, կը զարմանայ խմբագիրը:

— Օ՛հ, ոչինչ, ուզեցին որ քանի մը դրամարկղներ բանամ ... սպայի մը բնակարանն էինք ...

Յետոյ երկաթագործը կը պատմէ ամբողջ անցուդարձը.

— Փրակայի զինուորական հրամանատարին եւ կարգ մը բարձրաստիճան պաշտօնատարներու ներկայութեան զօրավարի մը տունը մտանք՝ դուռը կոտրելով ... կարծեմ զօրավարը մեռած է եղեր երէկ առտու՝ Վիէննայի մէջ ... բոլոր դարակները, պահարաններն ու դրասեղանները բացինք ... մեծ թիւով թուղթեր եւ լուսանկարներ գտնուեցան ... չեմ գիտեր ինչու, բայց բոլորն ալ զարմացած էին — «ինչպէս կարելի է», «ո՞րու մտքէն կ'անցնէր» կ'ըսէին իրարու ... նամակները ռուսերէն գրուած էին ... քարտէսներ եւ յատակագիծեր ալ կային դարակներուն մէջ ինչպէս նաեւ մեծ քանակութեամբ դրամ ... Երեւի զօրավարը շատ հարուստ մէկն էր, որովհետեւ բնակարանը սքանչելի կերպով կահաւորուած էր ...

(Շար.)

մը, որուն վրայ ոչ մէկ աշխատանք է տարուած, բոլորս կապեր է Թաղապետութեան չէնքին մէկ անկիւնը: Մինչ շատ մը քաղաքներ, իրենց եւմտացոյցերը հաւասարակշռելով, վերականգնումի են ձեռնարկած, Տրապիզոնը դեռ կը պահէ միջնադարեան քաղաքի մը իր նկարագիրը եւ, եթէ ընդհանուր քաջութեան միջամտութիւնը չըլլայ, այդպէս ալ պիտի շարունակէ մնալ... Տրապիզոնի կարգ մը մտաւորականներուն կը հարցնեմ այս մասին·

— Մենք լաւ քաղաքապետ մը կ'ուզենք, կ'ըսեն· մէկը որ, հասկնայ քաղաքային գործերէ· գործօն ըլլայ, պատրաստուած, փորձառու: Այլապէս, եթէ այդ գործերը մեզի մնան, դարձեալ գլուխ չենք կրնար հանել:

Տրապիզոնցիք ընթերցումը շատ կը սիրեն: Բայց իրենց դպրոցները քիչ են... մանաւանդ գիւղերու մէջ:

Ամէն ոք մեծապէս շահագրգռուած է այն այցելութեամբ զոր վերջերս տուին երկու գործավարներ: Ամբողջ բնակչութիւնը կը յուսայ որ այդ այցելութեան պիտի յաջորդեն շատ օգտակար ձեռնարկներ: Եթէ նոյնիսկ այդ ձեռնարկները ուղղակի Տրապիզոնի յատուկ չըլլան... մանաւանդ Իրանի թրանզիթի ճամբան, որ Տրապիզոնէն պիտի անցնի, տեղացիները շատ կ'ուրախացնէ:

Դժբախտ հանդիպում մը ինծի ցոյց տուաւ շատ գէշ բան մը: Գիշերը գացի շարժանկարի, որ կը գտնուի քաղաքին ամէնէն գէշ մասերէն մէկուն մէջ: Իմ ետեւս նստեր էին 15—16 տարեկան երկու աշակերտներ: Մէկը իր ընկերոջը ցոյց տուաւ դանակ մը զոր նոյն օրն էր գնած, եւ զայն քաղցրատեց ընկերոջը մեծ զմելիին հետ: Այս տարիքի դպրոցականներ, որոնց ձեռքը միայն գիրքն է վայել, դեռ կը գտնուին գէշ սովորութեան մը ազդեցութեան տակ, որ մնացած է տգիտութեան հին օրերէն: Նայեցէք դիպուածին որ ցուցադրուած ժապաւէնը հրոսակային էր,— կռուըտուք, զէնք, պայթիւն եւն·: Թերեւս այս տեսակ ժապաւէններէ դասեր կը քաղուին, քանի որ անոնք ցոյց կուտան թէ ի վերջոյ առաքինութիւնը կը յաղթանակէ: Բայց, անփորձ ու դեռատի ուղեղներու վրայ գէշ ազդեցութիւն ի գործ կը դնեն: Այս պարագան նկատի պէտք է ունենալ ու զանոնք բնաւ ցուցադրելու չէ:

Երբ Տրապիզոն կ'ըսէք, կ'անդրադառնաք կաղինի եւ ձուկի: Մեծ պատերազմէն առաջ Տրապիզոնի ձուկերը մասնաւոր հոտ մը ունէին: Այժմ այդ հոտաւէտ ձուկը վերցած է հրապարակէն, երկուշաբթի օրերը գիւղերէն ձուկ կը բերեն պազարը: Բոլորն ալ մաքուր են: Քանի մը առեւտրականներու հարցուցի· «Միայն տօներու համար կը շինուի» ըսին:

Այս տարի կաղինը քիչ է Տրապիզոնի մէջ, բայց լաւ գինով մը կը վաճառուի: Տրապիզոնի գիւղացին որ կաղինի նման արժէքաւոր բերք մը ունի, աղքատ է: Դուրսէն եգիպտացորեն կը բերուի, որպէսզի գիւղացին ուտէ: Զոնկուլտաքի հանքերուն մէջ աշխատող բանուորներէն մեծ մասը Տրապիզոնցի են· ասկէ զատ աշխարհի չորս կողմերը մարդ կ'արտածէ այս քաղաքը: Ցարական շրջանին, Տրապիզոնցիները Ռուսիա կ'երթային ու գումարներ դիզելէ վերջ կը վերադառնային: Այսօր իսկ Լեհաստանի բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ հացի ու խմորեղէնի փուռերը Տրապիզոնցիներ կ'աշխատցնեն:

Տրապիզոնի գիւղացին, որ շատ աշխատասէր է, ցցուն լեռներու լանջերն իսկ կը հերկէ ու կը մշակէ՝ ինքզինքը կապելով, Ալպեաններու բարձրացողներու նման, որպէսզի անդունդը չիյնայ: Բայց, երբ բնութիւնը չի տար, գիւղացին ի՞նչ ընէ...

ՄԻՒՄԹԱԶ ՖԱՅԻՔ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

— o —

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Դեկտ. 26, շաբաթ երեկոյեան Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը Հայ Ակումբին բեմին վրայ իր սիրողներուն խումբով ներկայացուց Ա. Ահարոնեանի «Արցունքի հովիտ»ը:

Փր սրահը, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ բերնէ բերան լեցուն էր: Պուա Քոլոմպէն ալ խաչուհիներ եւ բարեկամներ եկած էին քաջալերելու իրենց քոյր մասնաճիւղը:

Երբ վարագոյրը բացուեցաւ, ժողովուրդը անակնկալի մը առջեւ գտնուեցաւ: Մասնաւոր «դեկոր»ներ էին պատրաստուած այդ դժուարին խաղին համար, անշուշտ շօշափելի գումար մը խլելով մասնաճիւղէն: Ամբողջ բեմադրութիւնը, դերակատարներուն հագուստը, բոլորը պատշաճ ու մտածուած էին: Գովելի է այն ճիգը, որ Ալֆորվիլի մասնաճիւղը կը թափէ միշտ աւելի լաւ ու կազմակերպուած ներկայանալու հասարակութեան առջեւ: Անշուշտ ատոր պէտք է վերագրել իր վայելած մշտական յաջողութիւնը եւ համակրանքը:

Նկատի ունենալով սիրող դերակատարներու ուժերը, պէտք է ըսել, որ ամէն ջանք տարած էին իրենց ստանձնած դերերը լաւագոյնս կատարելու համար:

Ափսոս որ դերակատարները միշտ կը փոխուին, փորձուած ուժեր ինչ ինչ պատճառներով կը քաշուին, իրենց տեղը տալով անփորձներու, որով կը դժուարացնեն գործը եւ կը տուժէ խաղը: Ալֆորվիլը ի վիճակի է ունենալու իր դերասանական խումբը, ուժեր չեն որ կը պակսին, անհրաժեշտ է քիչ մը զոհողութիւն կարող ուժերու կողմէ: Հակառակ այս բոլորին, խաղն ընդհանրապէս անցաւ սպասուածէն լաւ: Ցնցող էր վերյիշումը անցեալ կեանքի տառապանքին, սարսափներուն եւ ըմբոստանալու, ազատութիւն ձեռք բերելու ճիգին: Շատեր լացին: Թող ներուի ինծի, եթէ իբրեւ խրախուսանք յիշեմ միայն երկու պատանիներ՝ Կ. Խաչի սաներու Միութենէն Գրիգոր Ամիրայեան եւ Կարապետ Գայիշեան, որոնք ճարտարութեամբ կատարեցին իրենց դերերը: Բոլոր դերակատարներն ալ արժանի են գնահատանքի եւ շնորհակալութեան, որովհետեւ մօտէն դիտողներուս ծանօթ են այն դժուարին պայմանները որոնց մէջ աշխատեցան անոնք ամիսներ շարունակ, իրենց դերերուն զուգընթաց կատարելով նաեւ բեմյարդարի դժուարին աշխատանքները: Անշուշտ վարագոյրին ետին հմուտ ղեկավար մը կար անոնց հետ, որ չէր ուզած երեւալ հասարակութեան: Ինք չերեւցաւ, բայց մենք տեսանք իր գործը եւ գնահատեցինք: Թող անպակաս ընէ այդ համեստ գործիչ Պ. Ց. Ո.ն իր աշխատանքը թէ Կ. Խաչի թէ այլ Միութիւններու համար:

Ամէն գովեստէ վեր է նաեւ վարչութեան տարած գործը: Կ'իմանանք թէ մասնաճիւղը յունուար 10ին 100է աւելի մանուկներ պիտի տանի Փարիզ, Ֆր. Կ. Խաչի «Մանուկներու Օր»ուան հանդէսին:

Ձեր եռանդը անպակաս ըլլայ, սիրելի քոյրեր:

Ներկայ մը

Հ. Մ. Ը. Մ.

Կոչ

— —

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ֆրանսայի շրջանի՝ սկաուտական գործադիր մարմինը 1937 տարուան համար իր բոլոր նախկին անդամներուն, սկաուտներուն եւ համակիրներուն կը մաղթէ յաջողութիւն եւ երջանկութիւն ու սրտագին կոչ կ'ուղղէ որ իրենց երբեմնի գուրգուրանքէն չզրկեն Միութիւնը որուն յիշատակը վստահ ենք որ ջինջ ու յաւէտ պիտի պահեն:

Շրջանիս հայ պատանեկութիւնը, մանաւորաբար վերջերս գաւառներու մէջ խմբովին եկած է արձանագրուելու մեր շարքերուն մէջ ու շրջանային գործադիր մարմինը չունի նիւթական որեւէ տրամադրելի գումար այդ նորակազմ խումբերուն կարենալ օգնելու, մանաւորապէս գլխարկի, գօտիի եւ առհասարակ համազգեստի վերաբերեալ պահանջները գոհացնելու համար:

Ուստի բոլոր անոնք որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի դերն ու մեծութիւնը կ'ըմբռնեն ու անոր տեւականութիւնը կը բաղձան, թող պիտի չտան անշուշտ որ ան չկարենայ արդարացնել իր վրայ դրուած յոյսերը, հետեւաբար պիտի փութան ինքնաբերաբար իրենց համեստ բաժինը բերել ուղարկելով գլխարկի մը, գօտիի մը, սկաուտական շապիկի կամ տաբատի մը փոխարժէքը, իսկ նախկին սկաուտները իրենց դեռ լաւ վիճակի մէջ պահած համազգեստի վերոյիշեալ մասերը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ականներ եւ բարեկամներ, այսպիսի պայմաններու մէջ սերտ գործակցութիւնն ու քաջալերանքն է միայն որ ուժ պիտի ներշնչէն օրուան վարիչներուն, որոնք պատրաստ են միշտ իրենց կարելին ընելու: Նուէրները մեզ կրնան հասնիլ որ եւ է ծանօթ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտի մը եւ կամ ծանօթ եւ յարմար նկատուած հաստատութեան մը միջոցաւ, օրինակ Թերթերու խմբագրութեանց, Ֆլորիա ճաշարան, ճաշարան Գարլօ, Բարեգործականի տուն (8, Rue Bossuet, Paris) եւն·:

Մարսէյլ, Լիոն, Տէսին, Վալանս, Կրընոպլ, Վիէն Հ. Մ. Ը. Մ.ի տեղական սկաուտական մարմիններու:

Այս կոչը կ'ընենք այն յոյսով թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ական մը երբեք չի դադրիր ծառայելէ «բարձրացիր, բարձրացուր»ին:

Գործադիր մարմին

Մեր կորուստները

— o —

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Խորունկ ցաւով կը տեղեկանանք թէ Աղեքսանդրիոյ մէջ մեռած է Վանեցի դաշնակցական քաջարի հայդուկ Մարտիրոս Խաչատուրեան:

Ողբացեալ Մարտիրոսը ծնած էր Վան, Ճանիկ գիւղը 1886ին: Տակաւին պատանի՝ կ'անդամագրուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Հազիւ 18 տարեկան՝ արդէն կը վարէր կուսակցական պատասխանատու աշխատանքներ եւ անդամ էր իր գիւղի ենթակոմիտէին: Յետագային կատարեց շարք մը դժուարին ահաբեկումներ: Երկար ատեն ճաշակեց թրքական բանտի տանջանքները: 1905ին ազատուելով բանտէն, անցաւ Բագու, ուր մասնակցեցաւ հայ-թաթարական ընդհարումներուն: Հայրենի դաւաճան մը սպաննելուն պատճառաւ, կը ձերբակալուի եւ այս անգամ կը ճաշակէ ցարական շրջանի սարսափները, Սիպիրի աքսորավայրերուն մէջ: Սահմանադրութեան շրջանին կը վերադառնայ Վան եւ կրկին կ'անցնի կուսակցական աշխատանքներու:

1915ի Մեծ Եղեռնին, քաջարի ու [illegible] Մարտիրոսը իր խումբով կը կռուի Թուրք խուժանին դէմ եւ իր գիւղի բնակչութիւնը ապահով կը հասցնէ Ս. Գէորգի վանքը, ուր կը շարունակէ կռուիլ, մինչեւ 1915ի մայիսեան ազատութիւնը: Վանի նահանջէն յետոյ Լեւոն Շաղոյեանի հրամանատարութեան տակ Վասպուրականի ժողովուրդը կը հասցնեն Պաքուպա:

1922ին կ'անցնի Աղեքսանդրիա, ուր կը [illegible], մինչեւ վերջին շունչը ձեռքէն չձգելով «Յուսաբեր»ը:

Հանգիստ հայ ռազմիկի չարչարուած հոգւոյն:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

«ՊԱՐԹԵՆՈՆ»

— . —

Բանաստեղծ - գրագէտ Լեւոն Խաճանեանի մահուան տարելիցին առթիւ, հանգուցեալին յիշատակը յարգելու եւ այս պատեհութեամբ յիշատակելու մեր գնահատանքի տուրքը տալու մտածումով կազմած ենք բանաստեղծին վերջին ու անտիպ քերթողագրքին «Պարթենոն»ի հրատարակութեան յանձնախումբը:

Այս առթիւ կը դիմենք ձեր բարեացակամութեան, հրաւիրելով բերել ձեր գործօն մասնակցութիւնը ձեռնարկին իրագործման:

Յանձնախումբս, աւելորդ չի նկատեր յիշեցնել թէ ձեռնարկած է այս գործին, առաջնորդուած՝ բարոյական պարտաւորութեան մը գիտակցութեամբ ու կը յայտարարէ թէ հրատարակուելիք «Պարթենոն»ի վաճառումէն գոյացած հասոյթը պիտի յատկացուի բանաստեղծին շինուելիք համեստ դամբանին:

Լիայոյս՝ մեր դիմումին գտնելիք ջերմ ընդունելութեան եւ կանխայայտ շնորհակալութեամբ,

«Պարթենոն»ի հրատարակութեան յանձնախումբ՝ Ա. Պետրոսեան, Գ. Լազեան, Վ. Դաքէսեան, Գ. Բարսամեան, Գ. Փափազեան:

Յ. Գ.— Դրամական ամէն առաքում կը խնդրուի ընել յանձնախումբիս գանձապահ Պ. Գէորգ Փափազեանի հասցէով·Rue Stade, 62, Athènes.

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՇԱԿՈՅԹ

— . —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 դեկտ.).

— «Ի՞նչ կ'ընենք յանուն հայ մշակոյթին: Ակնարկ մը գաղութէ գաղութ, ու պատկերը կը պարզուի բոլորիս աչքին: Կը պահենք եկեղեցիները, դպրոցները, թերթերը, բայց ի՞նչ դժուարութեամբ, ունինք հրատարակչականներ, ակումբներ, մշակութային միութիւններ բայց ինչ դժուարաշունչ. ինչ ծանր զոհաբերութեանց գնով, հասնելու համար համեստ, չըսելու համար չնչին արդիւնքներու:

Ունի՞նք ձեռնարկ մը, հայ մշակոյթին նուիրուած, որ համակրանքն ու աջակցութիւնը վայելէր բոլորին· եւ ըլլար անկախ ու ազատ եկեղեցիէն, դպրոցէն, թերթերէն ու կուսակցութիւններէն, ըլլար միայն հայ մշակոյթին նուիրուած անոր զարգացումին, հաստատութիւն մը, կաճառ մը, կազմակերպութիւն մը վերջապէս, որ հայ մտաւոր ու մշակութային շարժումը ղեկավարէր, կեդրոնացնէր իր ձեռքը եւ գաղութէ գաղութ ցանց նետէր ու համաշունչ՝ համազգայնութային ձեռնարկներ ընէր:

Կը մտածենք, իբրեւ պրպտում եւ առանց որ եւ է թաքուն նպատակի. կարելի չէ՞, օրինակ, «Համազգային»ը կոչել այդ առաքելութեան· վստահիլ անոր այդ գործը, հայթայթելով անհրաժեշտ միջոցները եւ աջակցութիւնները, բանալով աւելի լայնօրէն իր գործունէութեան շրջանակը: Գիտենք, կան փոքրիկ նկատումներ, քինախնդրութիւններ, նախապաշարումներ եւ քաղաքական ու կուսակցական հաշիւներ: Բայց չե՞նք կրնար վեր բարձրանալ այդ բոլորէն, դիտելով անոր տարիներու գործը եւ վստահելով, թէ «Համազգային»ը կրնայ հայ մշակոյթի ձեռնարկները ղեկավարել, կեդրոն ու աւազան դառնալ, գաղութէ գաղութ կապ հանդիսանալ, ոչ միայն իբրեւ հոգեկան ու մտաւոր շարժում, այլ եւ իբրեւ գործնական իրականութիւն, առօրեայ գործունէութիւն:

Ինչո՞ւ չտարածել ոչ միայն անոր ոգին, այլ եւ հովանաւորութիւնը զանազան գաղութներու մէջ·ինչո՞ւ «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներու Միութիւն»ը չկապել անոր, ինչո՞ւ Փարիզի «Հայ Ակումբը», Պուքրէշի «Րաֆֆի»ն, Աթէնքի «Հայ Մտքի Տուն»ը եւ ուրիշներ չկապել «Համազգային»ի եւ անոր անունով եւ անոր հետ խորհրդակցաբար ձեռնարկներ չընել: Դեռ քանի մը օր առաջ «Հայ Մշակոյթի Օր»ը տօնուած է Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ «Համազգային»ի եւ նախագահութեամբ Ա. Չօպանեանի: Ի՞նչ սրտապնդիչ երեւոյթ, պատիւ երկու կողմերուն համար ալ, թէ առաջարկողին եւ թէ ընդունողին, որովհետեւ ատով հայ մշակոյթի անկախութիւնը եւ առօրեայէն վեր, նկատումներէն բարձր նուիրականութիւնը կ'ընդունուի:

Այս քայլը պէտք է կրկնուի ամէնուրեք· «Համազգային»ը կրնայ — քանի որ աւելի յարմարագոյնը չկայ, — եւ պէտք է հանդիսանայ թէ մշակութային ձեռնարկներու եւ թէ [illegible] նման շարժումներու ղեկավարը, ապահովելով հայ մշակոյթի եւ մտքի բոլոր ծառայողները, հեռու առօրեայ մտահոգութիւններէ եւ յետին նպատակներէ, ինչպէս որ է արդէն:

Կ'արժէ որ մտածենք այս ուղղութեամբ եւ, նաեւ, գործենք: Շատ խօսեցանք եւ շատ կը խօսինք, որովհետեւ քիչ կը գործենք: Ապազգայնութեան դէմ պայքարը, հայ մշակոյթի զարգացման անհրաժեշտութիւնը, հայ գրականութեան ու արուեստի բարգաւաճումը մեր ամենօրեայ մտահոգութիւնները կը կազմեն: Պիտի գտնե՞նք մեր ջանքերը միացնել, միահամուռ կերպով աշխատելու համար մենք մեզ եւ զարգացնելու մեր ազգային արժէքները: Այս ուղղութեամբ առաջին ու հետեւանքներով մեծ ձեռնարկ մը պիտի ըլլար, եթէ միութեան, համերաշխ գործակցութեան քայլն առնէինք, ու «Համազգային»ը դարձնէինք հայ մշակոյթի համահայկական հովանաւորն ու ղեկավարը:

Դժուարին գործ եւ հոգեբանօրէն վիճելի չտեսներու համար, գիտենք:

Բայց, կ'ուզե՞նք, վերջապէս փոխել մեր կեանքը եւ [illegible] սահմաններէն դուրս գալ ու իսկապէս ազգային գործ տեսնել: Պայքարիլ մեր գոյութեան համար, մեր հոգեկան պատկերին եւ մեր մտքի կեանքին պայծառացման համար:

Եթէ կ'ուզենք, ուրեմն պիտի գտնենք զոհողութիւններ ընել եւ վեր մնալ նախապաշարումներէ ու առօրեայ նկատումներէ: Հայ Մշակոյթը՝ ամէն բանէ վեր — այս թող ըլլայ մեր միակ ու գերագոյն նպատակը այս օրերուն եւ այս ձեռնարկին առջեւ»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՈՒՆԵՐՈՒ ԵՐԳԸ (բանաստեղծութիւններ): Գրեց՝ Մ. Իշխան, գին՝ 10 ֆրանք: Հեղինակի հասցէն.—M. Djendérédjian, Collège Arménien, 127, Rue Wadé Abou Djémil, Beyrouth (Liban).

ԵՐԳ ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆ (բանաստեղծական հէքեաթ): Գրեց՝ Օ. Զարմունի: Սոֆիա: Գին 2 ֆրանք: Հասցէ.— O. Zarmouni, Ecole Arménienne, Roussé (Bulgarie).

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (168)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

— Դու էլ բան գործ չունիս՝ ձեռագործով կը խաղաս,— կնոջ առջեւ կենալով յանկարծ պոռաց Պետր Կարպովիչը:

Տիկին Վառվառէն վախվխելով գլուխը բարձրացուց, նայեցաւ ամուսնոյն կարմրած դէմքին, Սոնիային՝ որ գիրքը փակած, հարցական՝ հօրը կը նայէր: Առանց բան մը ըսելու, ձեռագործի կողովը փակեց ու սեղանի վրայ դրաւ:

— Նորէն ի՞նչ է պատահած, հայրիկ,— հարցուց Սոնիան, տեղէն բարձրանալով ու մօտենալով հօրը:

Տիկին Վառվառէն ալ Սոնիայէն սիրտ առած, մեղմ շշնջալով հարցուց.

— Պետր, ի՞նչ կայ, ի՞նչ է պատահած.— ու անմիջապէս լռեց, զարմանալով իր յանդգնութեան վրայ:

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ է պատահած,— արդէն պայթեցաւ Պետր Կարպովիչը,— ի՞նչ է պատահեր, այդ մէկ մը հարցուր նշանածիդ... Ութը, ութը հազար րուբլի մէկ նստելուն... շիմէնտէֆէր պաճարա... ի՞նչպէս չէ, պաճարա... Ութ հազար րուբլի մէկ գիշերուան մէջ կորսնցնել...իսկ մէկ հարցնող լինի, ո՞վ պիտի վճարէ այդ պարտքը... Նա՞ղտ փող...հա՛, հա՛, հա... ո՞վ է կորսնցուցած, որ ան ունենայ, երկու ամիսէն վճարելի մուրհակ մըն է ստորագրած սիրելի նշանածդ... Հըմ... անշուշտ Պետր Կարպովիչ Ասլանովը, փեսացուին պատիւը փրկելու համար կը վճարէ... սխալ, սխալ հաշիւ... եւ ոչ իսկ կոպէկ մը... կը հասկնա՞ս, Սոնիա՛, եւ ոչ իսկ կոպէկ մը...

Արդար լինելու համար, պէտք է խոստովանիլ, որ Սոնիան այդ խնդրի առթիւ հաւատարմութեամբ նշանածին կողմը բռնեց: Վերջապէս ի՛նչ մեծ բան էր եղածը, քանի մը հազար րուբլիի մսխում մը, որ բարձր դասու համար սովորական երեւոյթ մըն էր, նոյնիսկ անհրաժեշտութիւն մը: Այսպէս կը մտածէր Սոնիան, սակայն յաջորդ օրը երբ հանդիպեցաւ Ալեքսէյին, մեղմօրէն յանդիմանեց նշանածը պաճարա խաղալուն համար:

Եթէ մէկ երկու համբոյրով Սոնիային հետ կարելի էր իր գործը հաշտութեամբ վերջացնել, իշխան Ալեքսէյը բաւական նեղութիւն կրեց Պետր Ասլանովի հետ հաշտութեան մը գալու համար:

Գրասենեակի դարձող աթոռակին վրայ նստած, Պետր Ասլանովը մատը թափահարելով շատ պարզօրէն հասկցուց ապագայ փեսացուին, որ քանի դեռ աչքերը չէ փակած, իր հարստութեան տէրը ինքն է, միայն ինքը, եւ առանց իր գիտութեան ու համաձայնութեան ոչ ոք, ոչ իսկ աղջկան ամուսինը կրնայ մսխումներ թոյլ տալ ինքնիրեն: Իշխանը դուրս եկաւ աներոջ գրասենեակէն քրտնած, ինքնասիրութիւնը վիրաւորուած, հազիւ բարկութիւնը պահելու կարող: Բայց եւ այնպէս գիտցաւ ինքզինք զսպել, սրտի դառնութիւնը Սոնիայի առջեւ թափելով: Ի՞նչ օգուտ Սոնիայի ունեցած հարստութենէն, երբ ամուսնանալով, իրենք նորէն՝ քաղքենիի մը մանր հաշիւներով պիտի ապրէին:

Սոնիան կատարելապէս համաձայն էր նշանածին հետ:

Պետր Ասլանովի ու իշխան Ալեքսէյի սառնութիւնը քանի մը օր տեւեց: Այդ յարգելի պատճառ մըն էր, որ իշխանը ամէն իրիկուն ստիպուած չըլլար Ասլանովներուն այցելելու: Իշխանը շատ ալ մտահոգուած չէր այդ այցելութիւններով: Ուրախ ընկերութիւն մը ունէր ինք, բազմաթիւ բարեկամներ, ամէն իրիկուն քէյֆ, թղթախաղ եւ հաճելի կիներու ընկերակցութիւն:

Թղթախաղի դէպքէն վերջ, Պետր Ասլանովը որոշ վերապահում մը ցոյց կուտար իշխանի հանդէպ: Արտաքուստ սիրալիր, բայց իր բարեկամներու միջոցով աչալուրջ կը հսկէր իշխանի քայլերուն: Աշխարհիկ, ապրած մարդ մը, Պետր Ասլանովի համար քիչ նշանակութիւն ունէին իշխանի «երիտասարդական յիմարութիւններ»ը կիներու հետ: Այդ բնական երեւոյթ մը կը համարէր, խօմ ամէն մարդ չէր կրնար սուրբ լինել, բայց երբ խնդիրը կուգար թղթախաղի, հազարներ վատնելու, հոդ արդէն Պետր Ասլանովը ամբողջ էութեամբ կ'ընդվզէր: Ճիշդ է որ ինքն ալ ամէն իրիկուն քլըպ կ'երթար, կը խաղար իր աստիճանի մարդոց հետ, բայց իր խաղը որոշ սահման մը ունէր ու այդ սահմանը երբեք չէր անցած, որ տասնեակ մը րուբլիներու շուրջը կը դառնար: Մէկ գիշերուան մէջ իշխանի ութ հազար կորսնցնելու փաստը Պետր Ասլանովի քունը աչքէն խլած էր: Տասնեակ տարիներ ստրուկի նման աշխատելով պատկառելի հարստութիւն մը դիզած էր, ու հիմա աչքերը բաց չէր կրնար ձգել որ այդ հարստութիւնը վատնուի կանաչ սեղաններու առջեւ: Այս պարագան սաստիկ մտահոգութիւն կը պատճառէր Պետր Ասլանովին, որ եթէ չէր խոստովաներ, բայց ինքն իր մէջ, այնքան ալ վստահ չէր թէ՝ խելօք բան մը ըրաւ Սոնիան իշխանի հետ նշանելով:

Անակնկալ դէպք մը ալ աւելի սրեց Պետր Ասլանովի ու իշխանի յարաբերութիւնը: Հոկտ. 14ի իրիկունը իշխանը ընթրիքի պիտի գար: Պետր Ասլանովը գրասենեակէն ուղիղ տուն եկաւ, ու սենեակը քաշուելով մէկ երկու ժամ հանգստանալէ վերջ, երբ ընթրիքի ժամանակ ընդունարանը իջաւ, իշխանը դեռ եկած չէր: Սպասեցին կէս ժամ, մէկ ժամ, իշխանը չկար: Եթէ տնեցիք առանձին լինէին դեռ ոչինչ, դրացի Շուանիձէներն ալ ընթրիքի հրաւիրուած էին, ու շատ անյարմար կացութիւն մը ստեղծուեցաւ:

Համբերութիւնը կորսնցուցած Պետր Ասլանովը աչքով ըրաւ կնոջը, բաւական է ինչ սպասեցին, իշխանը եկած կամ ոչ, ժամանակ էր սեղան նստելու, ու թեւը տուած տիկ. Շուանիձէին, հիւրերը առաջնորդեց դէպի սեղանատուն: Սոնիան սաստիկ ջղայնացած, հազիւ արցունքը կը պահէր: Այս ինչո՞ւ Ալեքսէյը ուշացաւ, երբ գիտէր որ իրենց մօտ օտարներ ալ պիտի գտնուէին, այս որքա՛ն անուշադիր վերաբերմունք էր: Այդ կէսօրին ալ ժամադրութիւն տուած էր Սոնիային, ու չէր եկած: Բայց եւ այնպէս պէտք էր օտարներու առջեւ ուրախ երեւնալ, սուտեր հնարել նշանածը արդարացնելու համար:

Ընթրիքը վերջանալու մօտ էր, երբ իշխանը ներս մտաւ ճաշասենեակը: Օրօրուելով կը քալէր, աչքերը կարմրած, ու դէմքը դաժան արտայայտութեամբ երկարած էր: Բարեւեց ու նստաւ: Շուանիձէները խորհրդաւոր կերպով իրարու նայեցան: Սոնիան փուշերու վրայ նստած էր: Միայն տիկ. Վառվառէն, որու համար իշխանը բացարձակ կատարելութիւն մըն էր, անսովոր բան մը չնկատելով, սիրալիր մտերմութեամբ դարձաւ իշխանին.

— Շատ սպասեցինք, Ալեքսէ՛յ, բայց ուշացար, կ'երեւի զբաղած էիր... կարեւոր գործեր...

Պետր Կարպովիչը խոժոռած՝ առջեւը կը նայէր, Սոնիան վախվխած կ'աշխատէր կարդալ նշանածի դէմքը, արդեօք ի՞նչ էր պատահած, ինչո՞ւ Ալեքսէյը այդ վիճակին մէջ կը գտնուէր:

Իշխանը Փոխարքայի պալատէն կուգար: Ճամբան հանդիպած էր զինուորական շտապ, կարեւոր հրամանագիր մը յանձնելու համար: Պալատի ու շտապի մէջ, զինուորական խորհրդակցութեան մասնակցելու համար սպասած ժամանակ, մասնակցեր էր քանի մը շիշ քոնեակ դատարկելու աշխատանքին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍՊԱՆԻՈՅ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Երէկ հաղորդած էինք անգլօ-իտալական Համաձայնութեան յայտարարութիւնը՝ Միջերկրականի մասին։ Բուն յայտարարութենէն զատ, ծանուցագիրներ ալ փոխանակուած են երկու կառավարութեանց միջեւ, Սպանիոյ կացութեան մասին։ Այդ ծանուցագիրներով Իտալիոյ արտաքին նախարարը պաշտօնապէս կը յայտարարէ թէ իր երկիրը «սպանիական յեղափոխութենէն ոչ առաջ, ոչ ալ վերջը որ եւ է բանակցութիւն չէ կատարած Զօր. Ֆրանքոյի հետ, արեւմտեան Միջերկրականի կարգ ու սարքին փոփոխման մասին, ոչ ալ պիտի կատարէ յառաջիկային»։ Նախարարը կը հաստատէ նաեւ թէ Իտալիոյ տեսակէտով, «Սպանիոյ ներկայ հողային ամբողջութիւնը ամէն պարագայի մէջ անվթար եւ անփոփոխ պիտի մնայ»։

Համաձայնութեան կնքումին առթիւ, Իտալիոյ քաղաքական շրջանակները այն կարծիքը կը յայտնեն թէ երկու երկիրները թոյլ պիտի չտան որ անկախ Քաթալոնիա մը ստեղծուի։ Այս պարագան շատ կարեւոր է, որովհետեւ եթէ ինչպէս Անգլիա եւ Իտալիա ընդդիմանան Քաթալոնիոյ անկախութեան, Խ. Միութիւնը իրեն դէմ պիտի գտնէ Միջերկրականի պետութիւններու միացեալ ճակատը։

Իրազեկներու կարծիքով, միջազգային կացութիւնը կրնայ աւելի ծանրանալ, եթէ Զօր. Ֆրանքօ Մատրիտը գրաւելէ վերջ յարձակի Քաթալոնիոյ վրայ։ Այս վերջինը անձնատուր պիտի ըլլա՞յ, եթէ Մատրիտը իյնայ, կամ անկախութի՞ւն պիտի հռչակէ, խորհրդային իշխանութեան աջակցութեամբ։ Ամէն պարագայի մէջ, Խ. Միութիւնը պիտի շարունակէ օգնել կարմիր Պարսելոնայի, եթէ նոյնիսկ Մատրիտը իյնայ։

Դպրոցական դասեր՝ անթելով

Երկուշաբթի օր, կրթական նախարար Պ. Ժան Զէյ բացումը կատարեց նորութեան մը, որ կոչուած է աւելի աշխուժացնելու Ֆրանսայի դպրոցական գործը։ Այսուհետեւ անթելը (ռատիօ) պիտի գործածուի նախնական, երկրորդական եւ բարձրագոյն վարժարաններու մէջ, թէ մասնաւոր դասերու եւ թէ գիշերային դասընթացքներու համար։

Նախնական դպրոցներու մէջ, նորէն ուսուցիչին կը մնայ դաստիարակութեան ամէնէն կենսական դերը, որովհետեւ անթելը պիտի տեւէ միայն օրական 45 վայրկեան, եւ ընդհանրապէս պիտի հաղորդէ ընտանեկան նիւթեր, մանուկներու պատմութիւններ եւ երգեր։

Երկրորդական վարժարաններու մէջ աւելի լայն տեղ պիտի տրուի անթելին։ Ամէն օր ժամը 9.15էն 10.30, 2.30էն 3 եւ դարձեալ 6-6.30 լիսէներու մէջ դասեր պիտի տրուին Ֆրանսերէն, լատիներէն, անգլերէն, գերմաներէն, սպաներէն, ինչպէս եւ պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, բնագիտութիւն եւ գծագրութիւն։ Մէջընդմէջ օգտակար գիտելիքներ ալ պիտի հաղորդուին, գործնական կեանքի մասին։

Միեւնոյն ատեն գիշերային դասընթացքները կամ գոնէ ուսուցիչները մեծ մասով պիտի անհետանան, որովհետեւ ռատիօն պիտի գործէ անոնց տեղ, ժամը 7էն 7.50։ Այս դասընթացքներու աշակերտները դասեր պիտի առնեն արհեստագիտական նիւթերու մասին, պիտի լսեն աշխարհի անցուդարձը, ինչպէս եւ երաժշտութիւն, պիտի ծանօթանան գրականութեան եւ արուեստի, օտար երկիրներու եւն.։ Դասընթացքները պիտի բաժնուին այսպէս.— Երկուշաբթի՝ մանչերու համար, քաղաքներու մէջ. չորեքշաբթի՝ աղջիկներու համար, հինգշաբթի՝ մանչերու համար՝ գիւղերու մէջ. շաբաթ՝ աղջիկներու համար, գիւղերու մէջ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ, որ պիտի բացուի մայիս 1ին, 160 գիշերային լուսավառութիւն-հանդէսներ պիտի կատարուին։ Վիթխարի շատրուաններ, որոնք Վերսայլի աղբիւրներէն 45 անգամ աւելի մեծ են, ջուր պիտի ցայտեն դէպի երկինք, Սէնի ափերուն վրայ հաստատուած ջրհաններու միջոցաւ։

40,000 ՔԻԼՕ ԱԴԱՄԱՆԴ կը գտնուի աշխարհի մէջ, համաձայն տեղեկագրի մը։ Այս ահագին հարստութեան 2)3 մասը կը գտնուի Մ. Նահանգներուն մէջ։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ մետաղագործական բանուորներուն գործադուլը վերջանալու վրայ է։ Կառավարութիւնը նոր ծրագիր մը առաջարկեց, իրաւարարութեամբ կարգադրելու համար վէճը։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՆԱԽՈՐԴ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ եւ Տիկին Սիմփսնի ամուսնութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ մայիսին, Վիէննայի մէջ։

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ գինը 35 փրանք է բանուորներու եւ արհեստաւորներու համար, իսկ տեւողութիւնը՝ երեք տարի։ Անոնք որ ժամանակին չեն նորոգեր, ենթակայ են օրինական պատիժներու։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջանին մէջ ալ սկսած են նորոգման գործողութիւնները, յունուար 4էն իվեր։ (Ա. տառ)։ Յունուար 8էն 13՝ (Ա.—Պէ) տառ եւն.։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Քաֆէ օ Բլէօ տը Լիւնի վերնայարկը։ Մէթրօ Փլաս տ'Իթալի։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Իթալիի, Շուազիի, Պիսէթրի եւ Ժանթիյի շրջանի բոլոր զինուորցուները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Յովհաննէսեանի սրահը 13 rue Pierre Curie, Krémlin Bicêtre։

ՓԱՐԻԶԻ արեւմտեան շրջանի (Անիէռ, Պուա-Քոլոմպ, Քոլոմպ, Արժանթէօյ, Քուրպըվուա, Լըվալուա, Քլիշի, Ժընվիլիէ եւլն.) զինուորագրութեան օրէնքին ենթակայ հայ երիտասարդները խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրուին այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պուա-Քոլոմպի կայարանին ճիշդ դիմացի Պիւրօ Թապային սրահը։ Բոլորի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՅԱՌԱՋ ՍԷԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ կը ծախուի Շիմշի գրատունը, Զմշկի փողոց։

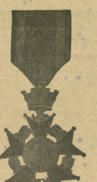
ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe-LYON.
Dancing-Cigale, պարահանդէս ամէն շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին եւ կիրակի ցերեկները ժամը 3ին, իսկ գիշերները ժամը 830ին։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շամազգայինի Փարիզի Մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տիկին Լեւոն Պէյ Դափամաճեանի, որ Փորթ տ'Իթալիի դպրոց. Տիկ. Միութեան դպրոցին նորոգութեան համար տրամադրեց 1000 ֆր.։ Շնորհիւ Շնորհալութեամբ ստացած է նաեւ կաղանդի առթիւ դպրոցի փոքրիկներուն նուէրներու համար՝ Պ. Գարաեանէ 50 ֆր., Պ. Ինճուճեանէ 25 եւ Պ. Գմբէթեանէ 10 ֆր.։ Պ. Ս. Թէրզեան դպրոցի երկսեռ աշակերտներուն նուիրեց 80 հատ բրդէ վզնոցներ։

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը տօնէ յառաջիկայ կիրակի, 10 Յունուար, ժամը 3ին, Salle Horticultureի սրահին մէջ,
84 Rue de Grenelle (Métro Rue de Bac)
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ
ՏՂՈՑ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՆԱԽԸՆԹՐԻՔ ԵՒ ՍԻՐՈՒՆ ԽԱՂԱԼԻՔՆԵՐ։
Մուտքը՝ մեծերուն 3 ֆր., փոքրերուն՝ ՁՐԻ։

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը

«Մանուկներու Օրուան» տօնակատարութեան առթիւ հրապարակ կը հանէ պատկերազարդ հանդէս մը, գեղարուեստական սիրուն յօդուածներով, ուղերձներով եւ զանազան գեղեցիկ գրուածքներով։
16 նկարներ Ֆ. Կ. Խաչի դասընթացքներէն, Սանուհեաց խումբերէն, «Մանուկներու Օրուան» եւ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆէն։
ԳԻՆ 1 ՖՐ.։
Դիմել՝ Շրջ. Վարչութեան Mme Missakian, 6 rue d'Alsace, Asnières (S.)

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ
9 յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ։
Մանուկներու կողմէ՝ երգ, պար, արտասանութիւն եւ փոքրիկ ներկայացում մը։
Խաղալիքներ կը բաժնուին բոլոր երախաներուն։
Մուտք մեծերու 3 ֆր., փոքրիկներու ձրի։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Յուշարձանի կեդր. յանձնախումբս ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ ծախուած նուիրատոմսերու առ հաշիւ 500 ֆր.։

Սէն Թ'էթիէնի Հայ Ազգ. Միութենէն իր կատարած հանգանակութեան 383 փրանքի գումարին զուտ հասոյթը 366.45 փրանք։

Պ. Հայկազուն Քէֆէլեանի եւ Պ. Միհրան Մկրտիչեանի միջոցաւ հաւաքուած 150 փրանք։

Պ. Միրիճան Քիւրքճեանի միջոցաւ ծախուած նուիրատոմսերու փոխարժէքը 77 փրանք։

Յուշարձանի նախաձեռներու ցուցադրութեան առթիւ եղած նուէրներ 85 փրանք։ Գումար 1178.45 փրանք։ Նախորդ գումար՝ 18,227.55 փրանք։ Ընդհանուր գումար՝ 19406 փրանք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կը ցաւակցինք վիշտին Պ. Պ. Կարօի, Առմէնի եւ պարագաներուն իրենց սիրելի եւ ողբացեալ եղբօր՝ ՍԵԴՐԱԿԻ կսկծալի եւ եղերական մահուան առթիւ։

Եղիշէ քհնյ. Մխիթարեան
Սէն-Լու, կրան Բէն

Տարօնցի հայրենակիցի մը համար տեղի ունեցած վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝ 272, 322 եւ 540։ Ստանալու համար դիմել Եղիշէ քհնյ. Մխիթարեանի, 48 Bld. des Grands Pins, St. Loup, Marseille։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՍՍՕի «Յառաջ»ի գործակալ Կ. Կարապետեան Նոր Տարւոյ եւ Ծնունդի առթիւ իր շնորհաւորութիւնները կը յայտնէ իր յաճախորդներուն։

ՆՊԱՍՏԱՏՈՒՔ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ ԵՒ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԵՑԷՔ ՅԱՌԱՋԻՆ
ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկսանք դրկել

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ, Ակոյ.	1937 յունվ. 1էն։	
ԿՐԸՆՈՊԼ, Գ. Փեր.	»	
ՆԻՍ, Վ. Գալ.	»	
ԼԻՈՆ - ՎԷԶ, Պետ.	»	
ԳՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Հ. Խաչ.	»	
ԼԱ ԹՐՈՆՇ, Պ. Քէչ.	»	
ՎԻԷՆ, Գ. Բրո.	»	
ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕ, Լա Մասքօթա	»	
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ց. Մարտ.	»	
ԱՆԻԷՌ, Մ. Ա.	»	
ՓՈՆ Թ'ԷՎԷԿ, Ճօն.	»—	
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Մ. Բաշ.	»	
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Տ. Ջօպ.	»	5էն։

Ստացանք յունուար 1—4

ՖՈՒԺԷՐ, Ս. Տ.— 70։
ՏԷՍԻՆ, Ց. Պ.— 140։
ԼԱ ԹՈՐՇ, Պ. Ք.— 35։
ՕԶ, Ա. Պ.— 140։
ՓԱՎԻՅԵՈՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Գար.— 25։
ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕ, Մասկօթա.— 200։

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

Փարիզի Բարեգործականի Տան Վարչութիւնը պատիւ ունի ծանուցանելու յարգոյ հասարակութեան եւ իմասնաւորի Փարիզի հայկական միութեանց վարչութիւններուն որ, իր Տան սրահները, 8 rue Bossuet Paris, խիստ դիւրամատչելի պայմաններով տրամադրելի են պարահանդէսներու, հաւաքոյթներու, դասախօսութիւններու եւ հանդէսներու համար։

Տեղեկութեանց եւ պայմաններու համար կը խնդրուի հեռաձայնել ամէն օր, կէսօրէ վերջ, մինչեւ ժամը 6. Central 48-51 եւ կամ գրել U. G. A-B. 24 rua Feydeau, Paris (2) հասցէով։

Մուշտակավաճառ

ՏԻԿ. ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18e
Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —
Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch. Tél. Montmartre 69-70

Մեր վաճառատուններուն սկզբունքն է բացարձակ ուղղամտութիւն, ճշդապահութիւն եւ չափաւոր գին։
Օգտուեցէք առիթէն։ Մասնաճիւղիս բացման առթիւ, կը կատարենք ձրի ամէն տեսակ մուշտակներու մաքրութիւնը։ Մեր արհեստանոցներուն մէջ կը պատրաստենք չափի վրայ ամէն տեսակ Մանթօներ, Վէսթեր, Օձիքներ եւայլն։ Ունինք նաեւ պատրաստի ճոխ մթերք։ Կըստանձնենք նաեւ Մուշտակներու նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն, ներկելը եւ թանաժը։ Մեր վաճառատուները բաց են ամէն օր, իսկ Կիրակի օրերը մինչեւ կէս օր։
Ներկայ կտրօնը բերողին մինչեւ 1937 Փետրուարի վերջ, սկսեալ 200-300 ֆրք. գնումի համար կը տրուի մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ», իսկ 400-600 ֆրք.ի համար եռամսեայ «Յառաջ» եւ կամ համապատասխան դրամական նուէր Փարիզի Կապոյտ կամ Կարմիր Խաչերուն։

“ՎԷՄ„

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ «Վէմ»ի ԺԶ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ «Մ. Փորթուգալեան».— Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Արհաւիրքի Օրեր».— ՊՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ՝ «Նոր հայերէն քերականութիւնը».— ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս».— Հ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ՝ «Անդրանիկը Սիւնեաց աշխարհում».— Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ «Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը» (վերջ).— «Հայ-Հայկական բանակցութիւններ».— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ՝ Ռոստոմի նամակները.— ԱՆՑԵԱԼՔ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ.— Վ. ԵՊ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը».— Նկարներ։

Խմբագրութիւնը շատ կը խնդրէ բաժանորդներէն փութացնել բաժնեգիներու վճարումը։ Մասնաւորապէս կը խնդրուի Ֆրանսայի բաժանորդներէն ջանալ մինչեւ Նոր-Տարի փակել իրենց հաշիւները, որով մեծ աջակցութիւն ցոյց տուած կը լինին խմբագրութեան։ Փարիզի բաժանորդները կարող են բաժնեգինը ուղարկել Լ. Գեւոնեանի հասցէով «Յառաջ»ի խմբագրատուն, Մարսէյլինը՝ Ն. Կակոսեանին՝ 49 rue Nationale։ Կամ ուղղակի խմբագրութեան՝ S. Vratzian, 13 Rue des Platanes Plessis-Robinson, (Seine).

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 7 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 7 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3313 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՆՔ ՍՈՂԱԼՈ՛Վ Կ'ՈՒԶԵՆՔ ԾԱՂԿԻԼ...

Երեւանի վերջին թղթարերը (դեկտ. 1—22), կը յորդին Սթալինի ձօնուած փառաբանութիւններով, արձակ թէ ոտանաւոր: Այլեւս ոչ ածականները կարելի է համրել, ոչ ալ չափել խորութիւնը՝ գետնամած խոնարհութեան:

Նմոյշ մը՝ շատերու մէջէն: Խորագիրը՝ «Մեր հարազատ հայր, մեր մեծ ուսուցիչ, մեր կեանքի լուսաշող արեւ».

— «Ձե՛զ, սոցիալիստական դարաշրջանի մեծ ճարտարապետին, աշխատաւոր ժողովրդի իմաստուն փրկարարին, ձե՛զ, մեր կեանք ու արեւ Ստալինին, Հայկական խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան մայրաքաղաքի երեսուն հազար աշխատաւորների ժողովը յղում է իր մեծ, անհուն սէրը, յղում է իր բոցավառ ողջոյնը, որի ջերմութիւնը բղխում է ձեզնից՝ մեր աշխարհի կենսարար արեւից:

Ձեր անունը, ձեր պայծա՛ռ անունը, որ հնչում է մեր երկրի իւրաքանչիւր մարդու արեան բաբախի մէջ, այն լուսաշո՛ղ անունը, որն անսահման հրճուանք է պատճառում երկրագնդիս բոլոր աշխատաւորներին՝ մանուկներից մինչեւ ալեհեր ծերունիները, այդ անունն այսօր, որպէս անեզրական արեւ, իր կենսաբորբոք շողերն է փռել սոցիալիզմի պատանի երկրի վրայ, որտեղ հարիւր խօթանասուն միլիոնանոց ժողովուրդների մեծ ընտանիքում իր երջանիկ կեանքն է կռում հայ ժողովուրդը»:

— «Որքան էլ ոտնձգութիւն անեն ֆաշիստ-դահիճները, տրոցկիստական—հակայեղափոխական տականքները, նացիոնալիստական գարշելի սողուններն ու աշխատաւոր մարդկութեան բոլոր ստոր թշնամիները, նրանք անկարող են յետ դարձնել պատմութեան սրընթաց լոկոմոտիւը, որի ղեկը գտնւում է մեծ եւ իմաստուն Սթալինի պողպատեայ ձեռքերում»:

— «Փա՛ռք ու պատի՛ւ Ձեզ՝ մեր իմաստուն առաջնորդին, որի անունը, ինչպէս դրօշը մարտում, տանում է մարդկութեանը դէպի էլ աւելի երջանկաւէտ ապագան, փա՛ռք ու պատի՛ւ Ձեզ, կոմունիզմի մեծ ճարտարապետին, նրան, որի անունը փարոսի պէս շողում է եւ պիտի յաւիտեան շողայ դարերի ովկիանոսում»: (*Խ. Հայաստան*, 8 դեկտեմբեր 1936):

Վերջերս փրանսական հանդէս մը ծաղկեփունջ մը կազմած էր՝ Սթալինի նուիրուած ածականներէն: Կը կարծենք թէ հատոր մը կարելի էր կազմել, եթէ մանաւանդ հետեւէին Երեւանի հրատարակութեանց:

Ձեն բաւեր ճառախօսներն ու արհեստով բանաստեղծները, մարդիկ լեզու հանած են, նաեւ, խեղճ ու կրակ պառաւներ, որոնք ոչ միայն կարդալ—գրել չեն գիտեր, այլեւ աշխարհէն իսկ լուր չունին:

Այսպէս, նոյեմբեր 29ին նուիրուած բացառիկ թիւի մը մէջ, «Խ. Հայաստան» կը հրատարակէ պառաւի մը՝ Զարօ Մկոյեանի տաղը,— «Ազիզ Սթալին».

> Քու սուրբ անունդ լսեր եմ,
> Քու սուրբ երես չեմ տեսէ ···

Դարձեալ նոյն թիւին մէջ, ուրիշ «տէսթան» մը.—

> Քանի Սավետը չըկար, երկիրը սով էր,
> Ամէն խասնող թալանէր, մեր տէրը ո՛վ էր.
> Ճար ու ելլաջ չըկար, դարտներս ծով էր,
> էդ վախտին էր խասաւ, փրկեց Սավետը:
> Սովետ ջան Սավետ, քե ղուրբան Սավետ:

Բայց միշտ անգերազանցելի պիտի մնայ այն ինչ որ կ'ըսուի եւ կը գրուի Սթալինի համար,— «Դու, լուսատու, անեզր ովկիան, կեանքի ակունքդ վիթխարի»,— ինչպէս կ'երգէ այլեւս հանրածանօթ սրիկան, Նայիրի Զարեան, որ խաչեց իր «նացիոնալիստ» ընկերները ···

— *Բայց ինչո՞ւ այս չողոքոր չաւլարանութիւններն ու գետնաքարշ, հասարակ «բայա»ներու յատուկ չողոքորթութիւնները:*

— *Սթալինեան սահմանադրութեան վաւերացման առթիւ: Հիմնական օրէնք մը՝ որ կոչուած է աննախընթաց օրհնութիւններ տեղալու Խ. Միութեան մէկ ծայրէն միւսը:*

— *Իսկ այդ սահմանադրութիւնը չէ՞ր որ տապանաքար մը դրաւ Հայաստանի սահմանային իրաւունքներուն վրայ, Վրաստանի շնորհելով հայապատկան Ախալքալաքը, Ադրբէջանի՝ Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը (Յօդ. 24):*

— *Կեցցէ՛ մեր հանճարեղ առաջնորդը, մեր գորովագութ հայրը, մեր մեծ ուսուցիչը, մեր լուսաշող արեւը, Սթալին···*

Ահա թէ ի՛նչպէս կը դաստիարակուին միլիոնաւոր բազմութիւններ, աշխարհի մէկ վեցերորդի մասին մէջ, որ կ'ըսեն թէ միակ վառարանն է յեղափոխութեան, աննախընթաց եւ անհասանելի:

Երկաթէ անուր մը կամ հարթիչ գլաններ պիտի չկրնային այսքան տրորել, հարթել, գետնին հաւասարեցնել մարդկային զանգուած մը, որքան «յեղափոխական» ուսուցման այս մեթոտը:

Ուրեմն սողա՛լն է գերագոյն իմաստութիւնը,— միակ ճամբան՝ ծաղկելու:

Եւ ի՛նչ սողալ,— կ'արժէ պրպտել միջնադարեան խաներու, ցարերու եւ սուլթաններու պալատական դիւանները, գտնելու համար մօտաւոր պատկեր մը:

Յեղափոխութեան ո՞ր գիտելիքը, բարոյական ո՞ր սկզբունքը թոյլ կուտան ծրագրեալ յարատեւութեամբ ներշնչել եւ չոգեպինդ զարգացնել այս գարշելի բարքերը, այս բարբարոսական կապաշտութիւնը:

Այս օրուա՞ն կ'ուզէին յանգիլ Մարքս, Էնգէլս, Լէնին եւ միւսները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ ՍՊԱՆԻՈՅ

Բռնուած նաւերը պիտի ծախեն, եթէ ...

Սպանիական ջուրերու գերմանական տորմիղին հրամանատարը, ծովակալ Հէրման Ֆիշէլ, Պերլինէն ստացած հրահանգներուն վրայ վերջնագիր մը կամ վերջնական ազդարարութիւն մը ուղղեց Սպանիոյ կառավարութեան, պահանջելով երեք օրուան մէջ վերադարձնել «Փալոս» շոգենաւին բեռը եւ վար դրուած սպանիացի ճամբորդը: Եթէ գոհացում չտրուի, գերմանական կառավարութիւնը նախ ինք պիտի «օգտագործէ» բռնուած երկու սպանիական շոգենաւերը եւ անոնց բեռները, երկրորդ՝ զանոնք պիտի ծախէ իր ճանչցած սպանիական կառավարութեան, այսինքն ապստամբներուն: Վերջնագիրը կ'աւելցնէ թէ «գերմանական կառավարութիւնը պիտի հարկադրուի ուրիշ միջոցներ ձեռք առնել, եթէ նոր ապտակութիւններ կատարուին գերմանական նաւերուն դէմ»:

Վերջնագիրը ղրկուեցաւ անթելով, «Քէօնիկսպէրկ» յածանաւին միջոցաւ: Պերլինի կուսակցական պաշտօնաթերթին առաջին տպագրութեան մէջ գործածուած էր «վերջնագիր» բառը, բայց յետոյ փոխուեցաւ «վերջնական ազդարարութեան»:

Պայմանաժամը կը վերջանայ յունուար 8ին, առտուան ժամը 8ին (վաղը):

Ուրիշ ծանրակշիռ պարագաներ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը կարճ կապեց իր արձակուրդը, աւելի ծանր գտնելով կացութիւնը: Միեւնոյն ատեն Անգլիոյ պատերազմական նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆրանսայի ազգ. պաշտպանութեան նախարարին՝ Պ. Տալատիէի հետ: Այս վերջինը անմիջապէս Միջերկրականի ափերը գնաց, ուր կը գտնուին Պ. Լէօն Պլում եւ չորս նախարարներ: Իսկ ծովային նախարարը Պիզէրթա գնաց:

Լոնտոնի մէջ «ցաւով» կը հաստատեն թէ 10,500 իտալացի զինուորներ ցամաք հանուած են Քատիքս, վերջին 15 օրուան ընթացքին: Անգլիական կառավարութիւնը նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, կարգ մը նոր մարտանաւեր եւս ղրկեց սպանիական ջուրերը:

Լոնտոնի չէզոքութեան յանձնախումբը նիստ գումարելով, տեղեկացաւ թէ միայն Փորթուկալ պատասխանած է անգլեւֆրանսական ծանուցագրին: Այսօր վաղը կը սպասուի Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պատասխաններուն: Այս առթիւ Ռումանիա մերժեց մասնակցիլ այն 800,000 անգլ. ոսկի ծախքին, որ պիտի յատկացուի զէնքի մաքսանենգութիւնը արգիլելու սպանիական սահմաններուն վրայ: Ուրիշ կառավարութիւններ պատասխանած են թէ իրենց բաժինը կը վճարեն միայն այն ատեն եթէ վճարեն մասնակցող 27 պետութիւնները:

*** *Մինչ այս մինչ այն, կռիւները կը շարունակուին Մատրիտի շուրջը, յարաճուն կատաղութեամբ: Բայց լուրերը միշտ հակասական են: Ապստամբները կը հաղորդեն թէ 7—10 քիլոմեթր յառաջ գացած են վերջին երկու օրերու ընթացքին, Մատրիտի արեւմտեան ճակատին վրայ, մեծ կորուստներ պատճառելով: Նոյն աղբիւրին համաձայն, ապստամբները գրաւած են Լաս Ռօզաս, վերջնապէս կտրելով Մատրիտի հաղորդակցութիւնները՝ սպանիական Վերսայլին հետ: Կռիւը տեւած է օրն ի բուն: Թոլէտոյէն հասած լուրեր կ'ըսեն թէ ձեռնարկներ կատարուած են Մատրիտի անձնատրութեան համար, բայց Զօր. Ֆրանքօ անպայման անձնատրութիւն պահանջած է: Վերջին կռիւներու ընթացքին մասնաւորապէս ծանր կորուստներ կրած են օտար կամաւորները, ձգելով 2000 սպանեալ կամ վիրաւոր:*

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՔՆՆԻՉՆԵՐԸ

Ալեքսանտրէթի եւ Անտիոքի մէջ

Անտիոքէն կը հեռագրեն.— Ա. Դ. Խորհուրդին կողմէ նշանակուած երեք «դիտողները» շարունակելով իրենց քննութիւնները թուրք փոքրամասնութեան եւ միւս տարրերու համակեցութեան մասին, գացին Ալէքսանտրէթ, ուր ընդունուեցան Սուրիոյ Մարդպանի ներկայացուցիչ Պ. Տիւրիէօյի կողմէ: Այս առթիւ հարիւր յիսուն թրքաւէրներ որոնք լեռնային գիւղերէն եկած էին, Ալէքսանտրէթ իջան ողջունելու համար պատուիրակութիւնը: (Ալէքսանտրէթի 15000 բնակչութեան մէջ Թուրքերու թիւն է միայն տասը ընտանիք): Քանի մը հարիւր Սուրիացիներ եւ Արաբներ ալ իրենց կարգին թափոր մը կազմեցին եւ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ դրօշներով եւ «կեցցէ՛ Ֆրանսա» աղաղակներով եկան իրենց սէրը եւ երախտագիտութիւնը յայտնելու հոգատար պետութեան: Այս երկու ցոյցերը տեղի ունեցան կատարեալ խաղաղութեամբ: Երեք դիտողները յետոյ ընդունուեցան քաղաքապետութեան կողմէ եւ զանազան երեւելիներու կարծիքները առին: Բոլորն ալ յայտնեցին թէ բնակիչները միաձայնութեամբ կ'ուզեն համերաշխօրէն աշխատիլ իրենց հայրենիքին բարօրութեան համար, սերտ բարեկամութիւն պահելով Ֆրանսայի հետ: Այսպէս պատուիրակները համոզուեցան թէ Սանճաքին բնակչութիւնը խորունկ սէր կը տածէ Ֆրանսայի հանդէպ:

*** *Արտաքին նախարարութեան խորհրդական Պ. Վիէնօ երեկուշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունեց Փարիզի շուէտական դեսպանը: Տեսակցութիւնը կապ ունէր Ալէքսանտրէթի հարցին հետ որուն տեղեկաբերն է Շուէտի արտաքին նախարարը (Ա. Դ. Խորհուրդին առջեւ):*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԳԱԼԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ հետեւեալ պատմութիւնը ստացայ Լիոնէն:

— *«Յունուար 1ի գիշերը մասնաւոր հրաւիրագիրներով ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ ի պատիւ Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանի, որ Մարսէյլէն դարձին Լիոն հանդիպած էր Բարեգործականին ի հաշիւ քարոզութիւն մը ընելու. Ներկայ էինք մօտաւորապէս 20—25 հոգի միայն: Պ. Կիւմիւշկէրտան սովորականի ձեւով խօսեցաւ, այսինքն պարզ, անսեթեւեթ: Հարցումներ կ'ըլլային զանազան ուղղութեամբ եւ ինք կը պատասխանէր լուրջ ու պաղարիւն: Այնքան սովորական դարձած նիւթեր էին հարցումները, որ չարժեր Յառաջի ընթերցողներուն կրկին եւ կրկին հրամցնել Բարեգործականի խոհանոցին համեմքէն: Բայց ինչ որ անսովոր էր աղմարել եւ երկար բացատրութիւններու կարօտ, այն պատասխանն էր՝ զոր Պ. Կիւմիւշկէրտան տուաւ, ընդհանուր ապշութեան մը յաջորդին մէջ Արաբկիրցի հայրենակցի մը հետեւեալ հարցումին.*

— *Պ. Հայրենակից, ձեր Հայաստան այցելութեան առթիւ պատեհութիւն ունեցա՞ք արդեօք երթալ տեսնելու Նոր Արաբկիրը»:*

— *«Այո, էջմիածին էինք, փափաք յայտնեցինք Նոր Արաբկիրը տեսնելու: Գացինք: Լաւ տեղ մը: Բնակիչներէն բաժնեցի եւ գխաւոր անոր պատիւ բրաւ գլխ իր տունը հրաւիրելու, ուր կէս օրուան ճաշ մըն ալ տուաւ: Սեղանի նստանք, ապուր բերին մէկ դգալով միայն: Ըսին՝ հրամմեցէք: Ես կը փարանէի, որովհետեւ 4 հինգ հոգի էինք սեղանին, բայց 1 դգալ կար միայն: Հասկցուեցաւ որ ամէն սեղանակից պատ պատ նոյն Մէն դգալով պիտի ուտէր, փոխանցելով այն իր դրացիին եւ, ատոպէս շարունակաբար··· Պ. Կիւմիւշկէրտանի այս··· անանկնկալ յայտարարութ. ընդհանուր ապշութիւն պատճառեց. ապշութիւն մը սակայն, որ յուզումնալից էր: Ներկայ Արաբկիրցիները միակ չէին իրենց տեսած մէկ բանի կութեան մէջ, այլ բոլոր ներկաները, մասնաւորին՝ ջղծուիները, հարցուցին ալ ցելուին, թէ Ան ինչ պարմանալի, անհաւատալի յայտնութիւն է: Ոչ թէ միայն Արաբկիրի, այլ Հայաստանի ամէնէն անշուք գիւղին մէջ անգամ այդ տեսակ բան չէր պատահեր, ամէնէն աղքատիկ տունն անգամ իր չափահաս անդամներուն թի ովը··· դգալ կ'ունենար, ոս ինչպէս կ'ըլլայ որ հիմա Խորհրդային Դրախտին մէջ մարդիկ այդքան նախնական վիճակի մը մէջ կը տանուին, նոյնիսկ երկու տար մը, հիւր մը կը հրաւիրեն իրենց ճաշին: Անիկա անպատուութիւն մըն է Նոր Արաբկիրի համար, եւ մեր առաջին պարտականութիւնն է ոչ միայն այս մասին բացատրութիւն պահանջել Ֆրանսայի Վերաշինացի կեդրոնէն այլեւ դիմել մինչեւ Ամերիկայի կեդրոնը եւ բացատրութ. պահանջել այս կնակալի կացութեան համար՝ զոր Նոր Արաբկիրցին, Խորհրդային-Բոլշեւիկ վերաբերմունքով, պարզեր է Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանի պէս ազնուաբար հաւատարիմ անձի մը առջեւ»:*

Եւ իրաւ ալ, յօր վատ պիտի կատարուի այդ դիմումը այդ աղճատ եւ անպատուաբեր լուրին վրայ»:

Իսկ վաւերականութի՞ւնը, պիտի հարցնէք:

Յօդուածագիրը, որ ծանօթ է խմբագրութեան, նամակով մըն ալ կ'ապահովէ.— «Լուրը ճիշդ ու ճիշդ է»:

Մեղք լրջու, եթէ որ եւ է բիւրիմացութիւն սպրդած է:

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐԸ

Տարագիրներու զինուորագրութեան մասին

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Փարիզի թղթակիցը իր թերթին հաղորդելով 20—33 տարեկան տարագիր երիտասարդներու զինուորագրութեան մանրամասնութիւնները, կը գրէ.

— *Զինուորցուներու մէջ կը գտնուին Հայեր, Սպիտակ Ռուսեր, գերման եւ իտալացի տարագիրներ, որոնք կամ Նանսէնեան անցագիր ստացած են եւ կամ ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ տրուած ինքնութեան թուղթեր: Ասոնց թիւը կը հասնի քանի մը տասնեակ հազարի: Զինուորագրութեան արձանագրութիւնները երեւան պիտի հանեն բուն թիւը: Զինուորագրութեան այս օրէնքը հաստատուած է 1928 մարտին: Օրէնքին տրամադրութեամբ, Ֆրանսա բնակող այն երիտասարդները որոնք չեն կրնար հաստատել իրենց հպատակութիւնը, պէտք է զինուորական նոյն պարտականութիւնները կատարեն ինչպէս իրենց տարեկից Ֆրանսացիները:*

Ուրիշ օրէնքով մը որ հաստատուած է 1927 օգոստոսին, հպատակութենէ զրկուած այն երիտասարդները որ կը լրացնեն իրենց զինուորական ծառայութիւնը, մասնաւոր դիւրութիւններ պիտի ստանան, ֆրանսական քաղաքացի դառնալու համար: Անոնք որ չեն ուզեր հպատակ ըլլալ, պիտի ստանան աշխատանքի դիւրութիւններ:

Մեծ պատերազմէն ի վեր դատական նախարարութեան քաղաքականութիւնն եղած է քաջալերել այն օտար պատուաւոր ընտանիքները որ զինուորցու զաւակներ ունին՝ որպէսզի Ֆրանսացի դառնան: 1936ի մարդահամարին համաձայն, Ֆրանսայի օտար բնակչութիւնը որ 1931ին կը հասնէր 2,890,923ի, պակսած է 437,416: Այս թիւէն 260,000ը ֆրանսահպատակ դարձած են: Յառաջիկայ քանի մը տարուան ընթացքին կը կարծուի թէ օտար բնակչութիւնը արագօրէն պիտի աճի, բայց ատոր փոխարէն պիտի աւելնայ Ֆրանսացիներու թիւը:

Մեծ պատերազմէն անմիջապէս վերջը բազմաթիւ լեհ եւ իտալացի բանուորներ հաստատուեցան Ֆրանսայի մէջ. ատոնց զաւակներէն շատերը չափահասութեան կը հասնին շուտով եւ ստիպուած են կամ ֆրանսական բանակին մէջ ծառայելու եւ կամ իրենց ծնողքներուն հպատակութիւնը ընդունելով երկրէն հեռանալու եւ ուրիշ տեղ ծառայելու:

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՄՈՒԿԵՐ խուժեցին Վարշաւայի ֆրանսական դեսպանատան եւ Լեհաստանի ծերակոյտին գետնայարկերէն: Ջուր եւ կազ գործածուելով, քանի մը ժամուան մէջ անշունչ փռուեցան 5000 մուկեր ···

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ երեւան հանուեցաւ Պոլսոյ մէջ: Ձերբակալուեցան մօտ 50 անձեր:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ ինքնաշարժ մը մայթին վրայ ցատկելով, խրեցաւ սրճարանի մը յաճախորդներուն մէջ: Մէկ հոգի մեռաւ, չորս հոգի վիրաւորուեցան:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԳԱՂՈՒԹԸ 1936ԻՆ

Ռումանիոյ 21 համայնքները իրենց 21 եկեղեցիներով կը կառավարուին Թեմական գործադիրմարմինմիջոցաւ, ընտրուած նոյն 21 համայնքներու կողմէ 4 տարուան շրջանով մը: Մեր Թեմը ունի ներքին կանոնագիր մը, վաւերացուած դեռ հինգ տարի առաջ ուսմէն խորհրդարանին կողմէ: Այս կանոնագրին վրայ հիմնուած է Ռումանահայ Թեմի վարչական մեքենան, որուն վերին մարմինն է Թեմական պատգամաւորական ժողովը ու անկէ ըխած գործադիր մարմինը որ կը գործէ Պուքրէշի մէջ, իբրեւ նախագահ ունենալով Թեմիս առաջնորդ Ցուսիկ արք. Զօհրապեանը եւ Պ. Սիմոն Քէհեաեանը:

Դժբախտաբար Թեմականը բոլորովին զուրկ է նիւթական միջոցներէ, քանի որ համայնքները իրենց վրայ դրուած տուրքերը չեն վճարեր կեդրոնին, գոհանալով տարեկան տուրք մը տալ միայն առաջնորդին: Քիշնեւի նշանաւոր կալուածներու խնդիրը ի վնաս մեզի վերջացաւ, իսկ անկէ գոյացած հասոյթն ալ Քիշնեւի համայնքը իր գիտցած ձեւով կը բաժնէ իր եկեղեցիներուն: Մէկ խօսքով Թեմական մարմնի արկղը պարապ է: Հակառակ իր անդամներուն ջանասիրութեան եւ հայրենասիրութեան, անոնք ամբողջ մէկ տարուան մէջ ուրիշ բան չեն կրցած ընել եթէ ոչ իրենց գրպանէն ծախսելով այցելել Թեմին այսինչ կամ այնինչ համայնքին վէճերը հարթելու համար: Ցունուար 10ին պիտի գումարուի Թեմական պատգամ. արտակարգ ժողով, ուր հաւանաբար Թեմական մարմինը կամ պիտի պահանջէ համայնքներէն որ յարգեն իրենց նիւթական յանձնառութիւնները եւ կամ պիտի հրաժարի:

Ռումանահայ համայնքներէն միայն հինգ վեցն են որ ունին իրենց ուրոյն կրթական եւ եկեղեցական կեանքը: Միւս 15 հատը զուրկ են կարեւոր Թիւէ մը եւ միայն իբր յիշատակներ կ'ապրին:

Պուքրէշն է ամէնէն կարեւոր հայկական կեդրոնը: Ունի եկեղեցի մը էջմիածնի ոճով շինուած, Պուքրէշի կեդրոնական փողոցներէն մէկուն վրայ եւ տարակայ ամէն օտարականի զմայլանքին:

Ազգային վարժարանը ունի չորս նախակրթարանի եւ երեք միջնակարգի բաժիններ 400 աշակերտներով:

Պուքրէշի համայնքին գործերը կը գտնուին գաղութիս ծանօթ եւ յարգելի հայրենակիցներու ձեռքը: Ներքին վէճերէ ուժասպառ Պուքրէշի համայնքը ահա երկու տարիէ ի վեր խաղաղ եւ բեղնաւոր շրջան մը կ'անցընէ. վարժարանի հոգաբարձութիւնը կը խորհի դպրոց մը շինել Օպոռ հայկական թաղին մէջ:

Քոնսթանցան եւս իր 3000 հայութեամբ ունի իր եկեղեցին եւ դպրոցը: Տարուան շրջանին Թաղականական ընտրութեան առթիւվէճըփրթաւ գաղութին միջեւ: Հօկեան խմբակը, առանց քաշուելու, համայնքին ներքին խնդիրները դատարան տարաւ, հոն ալ իրաւունք չգտնելով դատը կը քաշքշեն եւ կ'երկնցնեն, գաղութը վարկաբեկելով իշխանութեանցառջեւ: Յոյս կայ սակայն որ վերջ ի վերջոյ խնդիրը պիտի լուծուի իրաւախոհութեամբ:

Կալացի մէջ եւս կ'ապրին 1000ի չափ Հայեր: Ունին եկեղեցի եւ դպրոց: Կալացի հայ առեւտրականները այս տարուան ընթացքին 500.000 լէյի գումար մը հանգանակեցին, Թեմը օժտելու համար հասութաբեր կալուածով մը: Համեմատաբար խաղաղ համայնք է Կալաց, թէեւ հոս ալ «միացեալ»ը առիթ չի փախցներ վէճեր արծարծելու:

Պազարճըքի 1000 հոգինոց համայնքը եւս բոլորեց ներքին անհամաձայնութիւններու շրջան մը: Քահանայի շնչին խնդիր մը չես գիտեր ինչպէս 20րդ դարու մարդոց մէջ կիրք սաղծեց: Հոս ալ կայ դպրոց եւ եկեղեցի:

Սիլիսթրէն Ամերիկահայերու մանրանկարն է. 5—6 տարի է ահա կարելի չեղաւ Սիլիսթրէի մէջ ապրող 1000 Հայերը հաշտեցողութեան մը բերել: Համայնքին գիտակից մասը զիջումներ շատ ըրաւ, բայց հակառակորդ մասը, բանալիները իր ձեռքը ունենալով չուզեր հեռանալ: Օգուտ չըրին դիմումներն ու միջամտութիւնները, մարդիկ որոշեր են անսաստել օրէնքին: Այս վէճերը քամեցին համայնքին կենսունակութիւնը եւ տուժողը եղաւ դպրոցը, որուն կրթական մակարդակը Տէր Թոգիկին ալ չի հաւասարիր այսօր:

Մանր Թիւով Հայեր կ'ապրին նաեւ Ռումանիոյ միւս գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, զուրկ՝ մշակութային եւ հոգեւոր կեանքէ:

Խօսելով ռումանահայ զանազան միութեանց մասին, յիշենք կարեւորները միայն:

Ռումանահայ Միութիւնը, որուն նախագահն է Պ. Արիս Ֆէսճեան, ամէն միջոց ձեռք առաւ հայ գաղթականներու վիճակը բարելաւելու համար: Նոր օրէնք մը, որուն համաձայն ամէն առեւտրական տուն իր պաշտօնէութեան միայն 20 առ հարիւրը կրնայ օտարականներէ վարձել, բազմաթիւ Հայեր անգործութեան դատապարտած էր: Շնորհիւ Ռումանահայ Միութեան դիմումներուն, անպաշտօն կերպով յանձնարարուեցաւ ձեռնհաս իշխանութեանց որ բացառութիւն նրկատեն Նանսէնեան հպատակ Հայերը: Նոյնպէս Ռումանահայ Միութեան միջամտութեան շնորհիւ չքաւոր Հայերէն Նանսէնեան անցագրի տուրքը չի գանձուիր եւ վերջապէս Միութիւնը իր պաշտպանութեան տակ կ'առնէ բոլոր այն Հայերը որոնք թէեւ օտար պետութեան մը հպատակ են, սակայն խնդրոյ առարկայ պետութիւնը չուզեր ճանչնալ անոնց հանգամանքը: Դիմումներ եղած են նաեւ որ ՆանսէնեանՀայերը հպատակ դառնան, սակայն այս պարագան հաւանաբար չյաջողի, որովհետեւ ռումանական սահմանադրութիւնը այդպիսի բացառութիւն չի նախատեսեր: Ռումանահայ Միութեան բոլոր դիմումները կ'ըլլան փրոֆ. Ն. Եորկայի բարեխօսութեամբ, որուն հեղինակաւոր աջակցութիւնը բոլորին ծանօթ է:

Աղէքսանդրեան, իբրեւ օժանդակ մարմին Պուքրէշի Թաղականութեան, ամբողջ տարի մը աշխատեցաւ խնամելով Պուքրէշի աղքատներն ու հիւանդները, ծախսելով տարեկան մօտ 200.000 լէյի գումար մը: Ցունուար 3ին Պուքրէշի ամենամեծ սրահներէն մէկուն մէջ ներկայացուեցաւ «Անուշ»ը, գեղարուեստական լաւագոյն ուժերու մասնակցութեամբ:

Կոմիտաս երգչախումբը 3—4 համերգներ տուաւ: Խումբը ունի 60 երգիչներ, իսկ ղեկավարն է Պ. M. Botez: Ան լաւ ըմբռնած է հայ երգի նրբութիւններն ու ոգին, աւելի լաւ քան արտասահմանի հայ ղեկավարներէն շատեր, մանաւանդ երբ նկատի ունենանք որ երգիչները զուրկ են երաժշտական տարրական կրթութենէ: Կոմիտաս երգչախումբը քանի մը համերգներ ալ գաւառները տուաւ, ամէն կողմ արժանանալով գնահատանքի: Մէկ խօսքով հայ երգի եւ մշակոյթի տարածման ու հայկական փրոփականտի տեսակէտէն անփոխարինելի են «Կոմիտաս»ի անդամներուն ջանքերը:

«Րաֆֆի» Երիտասարդական Միութիւնը իր վեց մասնաճիւղերով յայտնապէս կը սատարէ հայ երիտասարդութեան զարգացման: Կիրակնօրեայ դասախօսութիւններ, երիտասարդական երեկոյթներ անպակաս եղած են: Իր գրադարաններուն շնորհիւ հայ գիրքը կը կարդացուի եւ կը տարածուի: Րաֆֆիները այս տարի բեղնաւոր շրջան մը ունեցան: Ռումանիոյ Րաֆֆիականներու թիւը կը հասնի 400ի, որոնք իրենց հետ ունին համակիրներու ստուար բազմութիւն մը՝ Ռումանահայ գաղութին մէջ: Մտադրութիւն կայ Պուքրէշի մէջ հիմնել Րաֆֆիական սեփական տուն մը իր բոլոր յարմարութիւններով:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը միակ մարզական կազմակերպութիւնն է, կեցած չէ՝ գոգ հողի վրայ: Բազմաթիւ երիտասարդներ անդամ են այս միութեան: Վերջերս Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարիչները աւելի կարեւորութիւն կուտան ոգիի սաեղծման Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղոց մէջ, քան թէ չոր ու ցամաք մարզանքին: Այս տարուան ընթացքին կը խորհուի սեփական մարզարան մը ապահովել: Ֆութպոլի խումբը հակառակ իր վրայ դրուած յոյսերուն, այս տարի իր բարձրութեան վրայ չգտնուեցաւ, մինչդեռ պասքէթ պօլի խումբը միշտ կը փայլի:

Գթ. խաչը իր մասնաճիւղերով բեղուն շրջան մը ունեցաւ: Պուքրէշի մասնաճիւղը միայն այս տարուան ընթացքին դեղ հայթայթեց 120 հիւանդներու, իսկ 25 հիւանդներ տեղաւորած է զանազան բուժարաններու մէջ: Գթ. Խաչի տիկինները իրենց մայրական խնամքին տակ առած են դպրոցի տրկարակազմ աշակերտները եւ այս ամառուան ընթացքին 45 մանուկներ օգափոխութեան տարին, ուր մնալով 37 օր, կազդուրած ու առողջացած վերադարձան: Վերջապէս տիկինները բաժնած են, կօշիկ, հագուստ, ուտելիք եւն. բազմաթիւ թշուառ եւ անկար բնտանիքներու:

Հայ Ուսանող. Միութիւնը, մօտ 50 անդամներով ունեցած է շատ մը դասախօսութիւններ եւ աշխատած է օտարացած հայ ուսանողները մօտեցնել եւ վարժեցնել հայկական կեանքին: Աւելին կրնային ընել Պուքրէշի մէջ, ուր հայ ուսանողները, ինչպէս Փարիզի մէջ, հեռուէ հեռու կը հետաքրքրուին հայկական կեանքով:

Փրոֆ. Տոստմեանցի ջանքերուն շնորհիւ հիմնուած «Արձէշ» Համագործակցական դրամատունը 1937 տարուան սկիզբը գործի պիտի սկսի: Այս տեսակ դրամատան մը պէտքը շատոնց կը զգացուէր Պուքրէշի մէջ, սակայն հազիւ այս տարուան ընթացքին կարելի եղաւ հիմը դնել:

Հայ Մշակոյթի Բարեկամներու Ընկերակցութեան նախաձեռնութեամբ հիմը դրուեցաւ հայագիտական դասընթացքի մը, որուն կը հետեւին 30 ուսանողներ, գլխաւոր դասախօսն է ծանօթ գրագէտ եւ բանասէր Պ. Յ. Ճ. Սիրունի:

Դերասան Զաւիրատ տարիէ մը ի վեր կը գտնուի Ռումանիա, ուր շարք մը յաջող ներկայացումներ տուաւ:

Բացի «Արազ» թերթէն որ մեր գաղութին ամէնէն սիրուած թերթն է, Պուքրէշի մէջ լոյս կը տեսնեն երկու շաբաթաթերթեր, «Հայ Մամուլ» եւ Հօկերու օրկանը, ինչպէս եւ ռումաներէն Ararat ամսագիրը իր փոխ բովանդակութեամբ եւ Anin, պարբերական հայագիտութեան, որ Ռումանիոյ գրական եւ մշակութային շրջանակներու կողմէ ամենամեծ ընդունելութիւնը գտաւ, բան մը որ հոս օտար հրատարակութիւններուն կը գլացուի:

Հայ տարրը Ռումանիոյ մէջ կ'ապրի լաւագոյն տնտեսական եւ քաղաքական պայմաններու տակ: Հայը ամէնէն սիրուած օտար տարրն է Ռումանիոյ մէջ: Մեր նախնիքներու տուած օգտակարութիւններուն պտուղները մենք գաղթական Հայերս է որ կը վայելենք եւ որուն կարծես այնքան ալ արժանի չենք: Ռումէն ղաշկիճները որ կուսակցութեան ալ պատկանին, միշտ ալ լաւ աչքով կը նային հայ տարրին: Ճիշդ է թէ երբեմն անարժէք եւ մանր թերթեր Հայերու հասցէին լուտանքներ կը տեղան, սակայն ասիկա Հրեաներուն ցուցումով կ'ըլլայ, չփոթութիւն ստեղծելու համար: «Արազ» թերթը եւ անոր խմբագրութիւնը միշտ յարաբերութեան մէջ են ռումէն մամուլի հետ: Շատ անգամներ «Արազ»ի յօդուածները՝ անոնք որ ռումէն հանրային կարծիքը կը շահագրգռեն, կը թարգմանեն կարեւոր թերթերու մէջ, ինչպէս է Universulը: Շատ բանով կ'օգտուինք այն խանդավառ սէրէն որ փրոֆ. Եորկան ունի Հայոց հանդէպ: Ռումանիոյ մէջ փրոֆ. Եորկայի կարծիքն ու հեղինակութիւնը շատ մեծ է, եւ անոր բարեկամութիւնը հանդէպ հայ ժողովուրդին եւ անոր մշակոյթին, մեզ կը յիշեցնեն այն մեծ բարեկամները, որոնք երբեմն ֆրանսական, անգլիական խորհրդարաններու մէջ Հայոց դատը կը պաշտպանէին: Փրոֆ. Եորկա ամէն առթիւ իրեն եղած դիմումներուն ընթացք կուտայ: Իր մէկ խօսքը բաւական է որ այսինչ կամ այնինչ նախարարութիւնը նպաստաւոր լուծում մը տայ Հայերը շահագրգռող որ եւ է հարցի:

Բազմաթիւ ռումէն բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ՝ նախկին վարչապետներ, նախարարներ, զօրավարներ, գրագէտներ եւն. նամակներով անձնապէս շնորհաւորած են Պ. Յ. Ճ. Սիրունիի այս ձեռնարկը:

ՄԱՆՈՒԿ

ԱԼԼԱՀԻՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ

1936 — 1937

— . —

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը թարգմանուած է Փրակայի գերմանական ամենամեծ օրաթերթին՝ «Bohemia»ի դեկտեմբեր 30ի թիւէն: Հրատարակուած է իբրեւ խմբագրական, **Dr. R. Y. K.** ստորագրութեամբ, բուն անունով խայիմ: Վերջերս Գահիրէէն գրած էր: Գերման հրապարակագիր մըն է ան, ծագումով Հրեայ: Տոքթ. Խայիմ բնիկ, պատերազմին Սուրիա գտնուած է: Մեր ջարդերը տեսած է: Գերման մեծ ամսաթերթի մը մէջ ալ պատկերազարդ ընդարձակ յօդուած մը գետեղած է Հայութեան ու իր նակատագրին վրայ — ԵՐՈՒԱՆԴ

Ալլահին ժողովուրդները յուսալից են: 1936: Անհաւատներուն ժամանակագրութեան տարին հաւատացեալ Իսլամներուն շատ օգտակար եղաւ: Կամաց կամաց, քայլ առ քայլ, գրաւեցին իրենց հիմակուան դիրքը Եւրոպայի հանդէպ: Աւելի յստակ խօսելով, քայլ առ քայլ Եւրոպա նահանջեց, քայլ առ քայլ հաւատացեալները առաջացան, առանց որ եւ է ճիգի: Տասնեակ տարի տարի առաջ կը հպատակէին: Ոչ ոք զիրենք բանի տեղ կդնէր, կամ փճացած, կործանած հին Թուրքիոյ պետութեան տիրացած ժողովուրդներ եւ կամ գաղթային ժողովուրդներ էին, որոնք իրենք զիրենք երջանիկ կը զգային եթէ իրենց բաղձանքները գոնէ հասարակութեան ուշադրութեան արժանանային: Եւ կամ թէեւ պաշտօնապէս անկախ, իրականութեան մէջ սակայն եւրոպական այս կամ այն պետութեան լուծին տակ էին: Անկէ ետք, ինչպէս բոլոր, առաջ խաղացին: Եւ 1936ին հսկայական ոստում մը կատարեցին: Դարերէ ի վեր ոչ մէկ ատեն Ալլահը իրենց այսպիսի յաջողութիւններ տուած էր: Ամբողջ Եգիպտոսի անկախութեան, բրիտանական մարզպանութեան բարձում Գահիրէի վրայէն, Ֆրանսական հոգատարութեան վերացումը Սուրիոյ վրայէն ապահովուած դաշնագրով, Պաղեստինի մէջ յաջող ապստամբութիւն Անգլիոյ դէմ, պաշտօնական տապալում Իրաքի մէջ, Անգլիոյ կամքին հակառակ, Դաշնակցութեան ամբողջում Թուրքիոյ, Իրանի, Աֆղանիստանի եւ Իրաքի միջեւ, Ֆրանսայի հիւսիսային ափրիկեան գաղթավայրերուն մէջ զիրքերու որոշ զօրացում.— ասոնք 1936ի յաջողութիւններուն մէկ մասն են:

Տակաւին փոքր դէպք մըն ալ պատահեցաւ, տարին լրանալու նախօրեակին: Թուրքիա Ալեքսանդրէթի ու Անթաքիոյ շրջանը կը պահանջէ, Ֆրանսա կը մերժէ իբրեւ Սուրիոյ հոգատար: Ինչո՞ւ Ֆրանսայի այսքան նուզդակի շահագրգռող այս հողամասին վրայ: Ինչո՞ւ ան զինքը միայն անուղղակի շահագրգռող այս հողամասին համար Անգարայի հետ ունեցած բարեկամութիւնը կը վտանգէ: Այս կէտին մէջ սակայն խօսողը Ֆրանսան չէ, այլ իր Սուրիոյ կամ Լիբանանի հարկատուներն են, որոնք օսմանեան պետութեան փլուզումէն 17 տարի ետք, մինչեւ այսօր տակաւին, կը դողան նոր, զօրացած Թուրքիոյ ամէն մէկ տիրապետութեան ընդարձակումէն: Ալլահը այս ցեղերուն լաւ հոգ չէր տանիր, ինչքան ատեն որ անոնք Թուրքիոյ տիրապետութեան տակ էին, եւ անոնց հոգ չէր տանիր, որովհետեւ անոնք ստէպ յաճախ, գաղտնի կամ բացէն, Թուրքիոյ դէմ կ'ապստամբէին: Ու մինչեւ այսօր երբեք չվստահեցան Թուրքիոյ խաղաղասիրութեան, չհաւատացին թէ նոր Թուրքիա իր ազգային սահմաններով պիտի գոհանայ, աշխարհակալութիւն ընել չուզեր: Ասկէ զատ սակայն, արդի Թուրքիան պետութիւն մըն է ուր իսլամութիւնը իր կարեւորութիւնը կորսնցուցած է, ատոր համար աւելի լաւ է Ֆրանսայի վստահիլ, ինչպէս հիմակ, որովհետեւ Մուհամմէտի աղդեցութիւնը ուժովնալու վրայ է, արդիականացած, աւանդուրաց Թուրքիոյ թոյլ տալու որ արաբական հողերու ձեռք դարնէ: Աւելի լաւ է անհաւատներու հետ բանակցիլ քան թէ ուրացողներու հետ:

Յաջողութիւնները նոր գործունէութեան կը մղեն: Անկախութեան պահանջները կը զօրանան, սեփական ոյժի եւ կարեւորութեան գիտակցութիւնը կ'աճի: Եգիպտոսի երիտասարդութիւնը անհաւատներու նոր տարիին կը յուսայ, շատ չուշով Անգլիոյ հետ, նոր համաձայնութեան մը գալ. Պաղեստինի բնակչութիւնը նոր ապստամբութիւն մը կազմակերպելու միտք ունի. Սուրիա կուզէ յաջողապէս ցցուիլ Լիբանանի բաժանման դէմ: Սակայն Ալլահը անհաւատներուն միջոցներ տուած է, որոնք իր հաւատացեալներուն մասամբ խնայած, մասամբ միայն պակասաւոր պարգեւած է: Անհաւատները, եթէ միայն ուզեն, զինուորական հսկայ ոյժերու տէր են, ունին անհամար թնդանօթներ, օդային տորմիղներ որոնք երկինք կը սեւցնեն: Հաւատացեալները այս գեղեցիկ բաներէն շատ աւելի քիչ ունին: Անոնց ունեցածը ուրիշ բան է, խորամանկ են, հնարամիտ, եւ գիտեն սպասել, որքան կարելի է միայն այն ատեն բանի մը ձեռնարկելու երբ հակառակորդները ժամանակ կամ կամքչունին ուժեղ հակահարուածը տալու: Եւ բզքտուած Եւրոպան վերջին տարիներուն ե՞րբ ժամանակ կամ փափաք ունեցաւ ուժեղ հակահարուածներու: Ալլահը իր զաւակներուն յաղթել կուտայ, հակառակորդին վրայ տկարութիւն ձգելով:

Արդ, թէեւ Գուրանը հաւատացեալին կ'արգիլէ ուրիշ հաւատացեալ մը սպաննել, («սխալմամբ») եւ անոր այս չարագործութեան համար դժոխքի կրակով կը սպառնայ, սակայն այս սպառնալիքին լրջօրէն կարեւորութիւն տուող չեղաւ բնաւ: Դեռ ոչ իսկ այսօր: Հաւատացեալները, որոնք վերջին տարիներուն միայն երազի մէջ առանց սխալմունքի ուրիշ հաւատացեալներու կողմէ սպաննուեցան, քանի մը ապարներու կը հասնին, եւ մեծ ու փոքր իշխողներու մէջ եղած տարակարծութիւնները կրնան յանկարծ աւելի բազմաթիւ սպանութիւններու յանգիլ: Ներկայիս սակայն կը փորձեն միջպետական յարաբերութիւնները Մուհամմէտի վարդապետութեան յարմարցնել, խրարու հետ կը համաձայնին, անհաւատներուն տկարութիւններէն օգտուելու համար: Մինչ այդ ատելութիւնը կը մենայ քանի մը իշխանական տուներու դէմ: Ասոնք անշուշտ աւելի վատ չեն քան իրենց ըմբոստ հարկատուները. բոլորն ալ պատերազմներէ հարստացան, ընդհանուր պատերազմին միլիոննե-

---

ԾԻԾԱՂ

ԿԻՆԸ.— Ինձ նուէր բերած թութակդ երբեք չի խօսիր, զարմանալի չէ՞:

ԱՅՐԸ.— Դուք այնչափ շատ կը խօսիք որ խեղճ թռչունին ժամանակ չի մնար խօսելու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ **(50)**

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Կարծեմ հանդուցեալին կտակը կը փնտռէին ... Բայց ինչ քաշեցի մինչեւ յաջողեցայ փականքները քակել .. մեծ խնամքով պահած էր իր նամակները ... ինչ որ է, յաջորդ կիրակի կուգամ ...

Խմբապետը աչշահար՝ հրաժեշտ կ'առնէ իր բարեկամէն եւ հեւիհեւ գրասենեակ կը վազէ: Անտարակոյս երկաթագործին տուած տեղեկութիւնը իրական ու վաւերական պատմութիւնն էր այն պաշտօնական դեկոյցին զոր Վիէննայի Տեղեկատու դիւանը հաղորդած էր թերթերուն կիրակի իրիկուն. Ի՞նչ կ'ըսէր այդ դեկոյցը — Գնդապետ Ալպէրթ Րէտլ Տրդ զօրաբանակին սպայակոյտի պետը, անձնասպան եղաւ այսօր. Վիէննա գացած էր մասնաւոր առաքելութեամբ. շաբաթներէ ի վեր անքնութենէ կը տառապէր եւ յուսահատ մէկ վայրկեանին վերջ տուաւ իր օրերուն. շատ տաղանդաւոր զինուորական մըն էր եւ մեծ ապագայ կը խոստանար:

Խմբագիրը շփոթութեան մէջ էր. տրտմաւոր էր դէպքը — ռուսական վաւերաթուղթեր, քարտէսներ, յատակագծեր, լուսանկարներ եւ յետոյ յանկարծ անձնասպանութիւն. Ինչո՞ւ, զինուորական մարմին մը յատկապէս Փրակա եկած էր Վիէննայէն՝ Րէտլի բնակարանը խուզարկելու համար. լաւ, ուրեմն հանդուցեալը, որ մեծ համբաւ կը վայելէր Աւստրիոյ մէջ, լրտես մըն էր բուն բառով դաւաճան մը. այս եղելութեան կը յանգի խմբագիրը երկար խորհրդածութենէ յետոյ: Բայց ինչպէս պիտի հաղորդէր այս շանդալից լուրը՝ իր ընթերցողներուն. եթէ ուղղակի բաց տրտայայտուէր իր թերթին՝ «Փրակէր Թակէպլաթ»ի մէջ, ապահովաբար ստիկանութիւնը վրայ պիտի հասնէր եւ պիտի փակէր թերթը: Կրնար նոյն իսկ բանտ երթալ: Խմբագիրը կը գտնէ ամէնէն դիւրին միջոցը. տեսակութիւն մը կ'ունենայ խմբագրապետին հետ եւ երեքշաբթի առաւօտեան թիւին մէջ կը հրատարակէ հետեւեալ հերքումը.—

«Հեղինակաւոր անձնաւորութիւն մը կը խնդրէ մեզմէ հերքել կարգ մը անտեղի զրոյցներ՝ Փրակայի սպայակոյտին անդամ գնդապետ Րէտլի մասին որ, ինչպէս յայտնի է, անձնասպան եղաւ կիրակի առաւօտ: Այդ զրոյցները կ'ամբաստանեն գնդապետը թէ զինուորական գաղտնիքներ հաղորդած է օտար պետութեան մը՝ հաւանաբար Ռուսիոյ: Ի վիճակի ենք յայտարարելու որ Վիէննայէն հասնող զինուորական մարմինը որ խուզարկութիւն կատարած է հանդուցեալին բնակարանին մէջ, Փրակա եկած էր քննելու համար բոլորովին տարբեր խնդիր մը»:

Անկարելի էր տարբեր լեզուով խմբագրել լուրը առանց ոստիկանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելու: Եւ սակայն ընթերցողները կը հասկնային այդ կարգի լուրերուն բուն իմաստը. խիստ գրաքննութիւն կար Պոհեմիոյ մէջ պատերազմէն առաջ եւ մարդիկ վարժուած էին կարդալ ոչ միայն գրուածը, այլ նաեւ չգրուած տողերը. ուրեմն երբ թերթը կ'ըսէր «Գնդապետ Րէտլ դաւաճան չէ». ըսել կ'ուզէր որ «Գնդապետը դաւաճան է»:

Այս լուրին կամ հերքումին շնորհիւ էր որ Աւստրիան լսեց ողբերգութիւնը: Իսկ եւրոպական ուրիշ երկիրներու մէջ դէպքը աւելի մանրամասնօրէն նկարագրուեցաւ, որովհետեւ Փութպոլի խմբապետը թղթակիցն էր գերմանական օրաթերթի մը: Ամբողջ շաբաթ մը տեւեց այս շանդալից դէպքին ստեղծած իրարանցումը Լոնտոնի, Փարիզի, Պերլինի եւ ուրիշ կեդրոններու մէջ եւ յետոյ յանկարծ մոռցուեցաւ:

Պէտք եղաւ որ ընդհանուր պատերազմ մը պայթէր Եւրոպայի մէջ, աւստրիական կայսրութիւնը ջարդուփշուր ըլլար, զինուորական ահարկու կազմակերպութիւն մը քայքայուէր, որպէսզի երեւան ելլէին այս հարցին վերաբերեալ պաշտօնական փաստաթուղթերը: Եւ հիմա արդէն կարելի է մեր ընթերցողներուն տալ հայրենադաւ հրէշին սխրագործութեանց պատմութիւնը ամբողջութեամբ:

Լսեցէք:

Գնդապետ Րէտլ շատ յայտնի ու կարող զինուորական մըն էր աւստրիական բանակին մէջ: Լեգուագէտ էր եւ ծանօթ եւրոպական բոլոր երկիրներուն: Անվիճելի էր մանաւանդ իր հմտութիւնը զինուորական պատմութեան մէջ: Ճանչցուած էր իբրեւ աշխատասէր, եռանդուն, խելացի մէկը որ երբեք պարտուած չէր իր կեանքին մէջ:

1900 Թուականին պարոն Ֆոն Կիզլ՝ Աւստրիոյ գաղտնի սպասարկութեան պետը, ընդհանուր կառավարիչ կը նշանակէ զինքը Տեղեկատու Դիւանին որ լրտեսական ու հակալրտեսական կազմակերպութիւն մըն էր աւստրիական մայրաքաղաքին մէջ: Րէտլ շատ մեծ ընդունակութիւն երեւան կը բերէ այդ պաշտօնին մէջ եւ այնքան լաւ կը կատարէ իրեն յանձնուած պատասխանատու դերը որ ժամանակ մը վերջը երբ Ֆոն Կիզլ կը ստանձնէ Փրակայի հրամանատարութիւնը, պայման կը դնէ որ իր պաշտպանեալն ալ պետ նշանակուի այդ շրջանի սպայակոյտին իրեն աջակցելու համար: Րէտլ հինգ տարի, այսինքն մինչեւ 1905 Թուականը, կը պաշտօնավարէ Փրակայի մէջ իբրեւ տնօրէն Ինթէլլիճընսի բաժինին: Մեծ յաջողութիւն կ'ունենայ նաեւ այնտեղ եւ կը կազմակերպէ այդ մարմինը շնորհիւ իր աշխատանքին եւ վարչական կարողութիւններուն. Ոչ միայն լրտեսներ կը ձերբակալէ Աւստրիոյ մէջ, այլ մանաւանդ զինուորական գաղտնիքներ կը կորզէ օտար պետութիւններէն:

Բայց անհաւատալի պիտի թուէր եթէ յանկարծ ըսէի որ այս «անմեղ» զինուորականը, հակառակ իր բարձրաստիճան ու պատասխանատու պաշտօնին, կը դաւաճանէր իր հայրենիքին դէմ 1900ական Թուականներէն ըսկսեալ եւ լրտեսութիւն կ'ընէր ի նպաստ Ռուսիոյ:

Աւստրիական Տեղեկատու Դիւանը սարսափելի կազմակերպութիւն մըն էր: Որ եւ է մէկը իր շէնքէն ներս կասկածի կ'ենթարկուէր ընդհանրապէս: Այցելուները կը լուսանկարուէին այնտեղ — դիմացէն ու քովընտի — անոնց մատի հետքերը կ'առնուէին խորամանկ ձեւով մը եւ ձայնագիր մեքենայի մը մէջ կ'արձանագրուէր անոնց խօսակցութիւնը: Պէտք կա՞յ ըսելու որ այս բոլորը կը կատարուէին առանց այցելուին գիտութեան: Անիկա կրնար իր ոտքը տեղը նստիլ, օրինակ սպասման սրահի մը կամ գրասենեակի մը մէջ. բնաւ կարեւորութիւն չունէր, քանի որ լուսանկարի երկու անտեսանելիգործիքներ իրեն կը նայէին երկու տարբեր անկիւններէ:

(Շար.)

րով անգլիական չահեցան, սակայն նաեւ տեսան թէ ուր կը յանգի եռեւի ոտքերուն վրայ անշարժ քարանալը: Վերջին, ամէնէն սթափեցուցիչ օրինակը իրենց համար Եթովպիան էր: Միացած, այո, այն ատեն կրնայինք աւելի զօրաւոր ըլլալ, սակայն իրական միութենէ շատ հեռու ենք դեռ, միայն հակառակութիւնը կը միացնէ մեզ:

Ալլահին ժողովուրդները միայն այն իրողութեան կը պարտին իրենց վերջին տարիներու յաջողութիւնները, որ իրենց եւրոպական պաշտպանները ստիպողաբար պէտք ունեցան իրենց եւ ունին ալ դեռ: Գիտեն անոնք եւ իրենց թերթերուն մէջ ալ բացէն կը գրեն, թէ կարելի չէ հաշուել որ Եւրոպա տեւականօրէն կռուի ինք իր դէմ: Հետեւաբար — նաեւ այս կը չեշտուի —, երկաթը ծեծելու է քանի տաք է, պէտք է պահանջել ինչ որ կարելի է: Երբեք կացութիւնը այսքան նպաստաւոր եղած չէր, շատ ցանցառօրէն հեռանկարը այսքան լաւ: Անոնք նոյն իսկ դաշնակցեցան իրենց անհաւատ դրացիներուն, Լիբանանի, Պաղեստինի եւ Եգիպտոսի քրիստոնեաներուն հետ: Անշուշտ, այսպիսի «անբնական» համաձայնութիւններ երբեք երկար չտեւեցին, Պէյրութի ամէնէն նոր խռովութիւններուն մէջ իսկ, երբ Լիբանանի բաժանումը խնդրոյ առարկայ էր, մահմէտականները քրիստոնեաներու խանութներուն վրայ յարձակեցան, իրենց քրիստոնեայ դրացիները սպաննեցին, ցոյց տալէն իրենց ոյժը, իրենց թիւի մեծ դերապանցութիւնը, կատաղութիւն եւ կուսակցութեան մարմաջ: Անշուշտ Ալլահին ժողովուրդներուն անընդհատ կը թուին այս տեսակ համաձայնութիւնները, այսօր, ինչպէս առէջ առաջ, ըլլան անոնք անհաւատ դրացիներու հետ եղած փոքրիկ համաձայնութիւններ թէ դաշնագրեր մեծ պետութիւններուն հետ: Որովհետեւ «անհաւատները ձեր կատարեալ թշնամիներն են» քարոզեց Մուհամմէտ, եւ եթէ մարգարէին մարգարէութիւնէն շատ բան հաճոյքով մէկդի նետուած է, այս մէկը կ'ապրի եւ պէտք է ապրի, ինչքան ժամանակ որ Մուհամմէտ պաշտուի իբրեւ Ալլահին ամենամեծ եւ վերջին մարգարէն:

ԾԻԾԱՂ

— Դուն այս մարդուն դրամարկղը կոտրած եւ բացած ես:

— Այո, պարոն դատաւոր, այս անգամ ներեցէք, քանի որ դրամարկղը բոլորովին պարապ էր երբ բացի, որով չահ մը չունեցայ: Կը յուսամ թէ անպարտ արձակուիմ:

×

— Սիրելի ամուսինս, կարուհիիս պաշտօնեան եկած է ցուցակով մը:

— Այդ ցուցակները իմ քունս կը փախցնեն:

— Երբ այս հաշիւն ալ վճարես, գիշերը շատ հանգիստ պիտի քնանաս: Երբ մարդ պարտքը վճարէ, կարծես կը թեթեւնայ:

×

— Ի՞նչպէս գիւղագնացութեան կ'երթաս առանց պարտատէրերուդ վըճարելու:

— Անոնք ալ միասին գիւղ չպիտի տանէի կարծեմ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԸ 1936ԻՆ

— o —

Նկատելով որ օրը օրին արձանագրած եմ մեր գաղութին սեւն ու ճերմակը, այսօր նոր տարուան առթիւ, պիտի աշխատիմ ըլլալ շատ ամփոփ:

Անցեալ տարուան ընթացքին թեմը վաւերացուած ըլլալով, այժմ կ'աշխատուի նոր ընտրութիւններ կատարել, ստեղծելու համար վարչական կանոնաւոր մեքենայ մը:

Այս բախտորոշ օրերուն, երբ մարդ չի գիտեր թէ ինչ կրնայ պատահիլ վաղը, որքան նախախնամական դեր մը կրնայ կատարել կեդրոնացեալ ուժ մը:

Անհրաժեշտ է կազմակերպել եւ դարձեալ կազմակերպել Մարսէյլը իր արուարձաններով, վերածելով զանոնք աշխատանքի բոյներու:

Մեր բոլոր Միութիւններն ու Հայրենակցականները ընդհարապէս քիչ շատ կենդանի գործերէ զատ, կը դրադին «տեղ - քայլ»ով: Հանդէս, ժողով կամ հաւաքոյթ, միշտ նոյն հինցած մաշած ձեւերով, եւ նոյն մարդոցմով:

1936ի շրջանին աւելի աչքի կը զարնէր ուծացումը: Չկան այլ եւս այն խուլ-ներամ բազմութիւնները եւ ծաւալուն խանդավառութիւնը:

«Յառաջ»ի խմբագրապետը զաւակէ վերադարձինդաղութեամբ կ'աղաղակէր անցեալները.— «Թով մը կաթ ջուր կորած»: Եւ իրաւամբ ...

Հաւատացէք որ շատ դժուարին է խօսիլ սա արդիական կոչուած տղոց հետ: Կամ պիտի յուսահատիս, եւ կամ պիտի պայթիս բարկութենէդ: Մարդիկ չեն ուզեր Հայու անունն իսկ լըսել, պոյքօթ ըրած են հայ հրատարակութեան եւ հայ խօսքին դէմ:

Մինչ մեր զանազան Միութիւններն ու կազմակերպութիւնները կը տապլտկին իրենց ինքով, բան մը ընելու համար, անդին տառապանքի շրջանի ծընունդները կ'ուրանան եւ կ'ուծանան: Փա՛ռք պարսպրահներուն եւ ծխուած ու ներկուած ջիթիկներուն ...

Ափ մը սրտցաւ երիտասարդներ կը յամառին մնալ դիրքերուն վրայ:

Այս առթիւ կարելի չէ լռութեամբ անցնիլ մեր մեղուաջան քոյրերու միութեան՝ Կ. Խաչի վրայէն, որուն գործը այնքան կենդանի է եւ խօսուն բոլորին սրտին: Իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի նըման երիտասարդական կազմակերպութիւն մը տակաւին կը յամառի մնալ միայն ու միայն մարզական, առանց ցեղային կրակի, կիրքի եւ գիտակցութեան:

Կրթական ճակատին վրայ ոչ մէկ նորութիւն. ընդհակառակն, եղածն ալ կը կազմալուծուի օրէ օր:

Շատոնց է որ կեդրոնը դպրոցէ զուրկ է. սեւաչեայ հայորդիներ իրենց հայեցի կրթութիւնը կ'առնեն... պողոտաներու մէջ երեկոները թերթ ծախելով:

Մարսէյլի պէս գաղութի մը համար, որ յաճախ կը հպարտանայ իր զանազան առաւելութիւններով, իրապէս գլխագիր ամօթ մըն է դպրոցի չըգոյութիւնը: Յուսա՞նք թէ բան մը պիտի խորհին ազգային իշխանութիւնները այս ուղղութեամբ:

Եթէ հարցը նիւթականի վրայ է, ո՞ր մէկ սրտցաւ եւ իրատես Հայը կը զլանայ իր համեստ կամ փարթամ գումարը:

Գալով արուարձաններու, նոյնքան տխուր է պատկերը: Թաղականութեանց անճրկո՞ւմն է պատճառը թէ կեդրոնին միջամտելու անզօրութիւնը. չեմ գիտեր: Մէկ բան որոշ է. արուարձաններու դպրոցները քայքայուելու դատապարտուած են, եթէ անմիջական միջոցներ ձեռք չառնուին:

Որպէսզի հեռուները չերթանք, երկու պարագաներ յիշեմ միայն:

Սէն Լու, մէկը մեր լաւագոյն արուարձաններէն այսօր իր մէջ կը համրէ մէկէ աւելի դպրոցներ: Այսպէս, ազգային վարժարան, ազգային վարժարանէ անջատուած ուսուցիչի մը կազմակերպածդպրոցը, Հօկի եւ բողոքականաց դպրոցները, եթէ կարելի էր գործածել այս բառը:

Զատ զատ եւ քանի մը տասնեակ աշակերտներով տեղ մը Ս. Գիրքով կը դաստիարակեն, ուրիշ տեղ մըն ալ «աղջիկ տղայ մէկ հասակ, ոչ տէր - տէր կ'ուզենք, ոչ պսակ»ով:

Պարագան նոյնն է Պոմօնի համար: Երեք տարի առաջ 115 աշակերտ համբող Պօմօնը այսօր ունի մօտաւորապէս 40—45 աշակերտ:

Պատճա՞ռը ... Եթէ կարգ մը նորերու ալա մօտ ամբարտաւանութիւնն է որ ըսել կուտայ իրենց «ի՞նչ կրնայ սորվիլ տղաս Հայու դպրոցի մը մէջ», միւս կողմէն կարելի չէ ժխտել թաղականներու անճարակութիւնը:

Կրթական աւերակը պատկերացնելէ վերջ անցնինք ընկերային հարցերու:

Հակառակ բոլոր ճիգերուն, հայ նպաստատուական բանուորներու պարագան մնաց նոյնը, ոչ մէկ փոփոխութիւն, բացի որոշ թեթեւացումէ: Մայիսեան ընտրութենէն առաջ, աւելի չեշտուած էր հարիւրին տասնի օրէնքը, որմէ չափազանց նեղուեցան Հայերը:

Սակայն մայիսեան ընտրութիւնները որոնք պսակուեցան Ժողովրդային Ճակատի յաղթանակով, որոշ բարեփոխումներ յառաջ բերին: Այժմ ճնշում չկայ. չեն նեղեր ոչ գործատէրը եւ ոչ ալ գործաւորը: Արհեստ. կեանքը որ անծանօթ էր հայ բանուորին համար, սովորական դարձաւ հիմա:

Սակայն, ինչպէս ուրիշ առթիւ գրած եմ, ընկերային զանազան առաւելութիւններ ունեցան նաեւ իրենց քացասական արդիւնքը: Տեղ մը սկսան աշխատիլ եւ ուրիշ տեղեր ալ դուրս թափիլ, առաջին հերթին Հայերը:

Մինչ այս մինչ այն, Մարսէյլի հայ գինուորցուները կը պատրաստուին, քաղաքապետարանը հպատակութիւն չունեցողներու մասին փակցուցած է պաշտօնական յայտարարութիւնը:

ՀՐԱՉԵԱՑ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլի մէջ հրատարակուած է հետեւեալ ազդը, ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար.—

Այն օտարականները, որոնց ինքնութեան թուղթերուն օրինական պայմանաժամը (երկու տարի) կը լրանայ 31 դեկտ. 1936ին, կը հրաւիրուին անյապաղ նորոգել իրենց բնակութեան արտօնագիրը, դիմելով Commissariat Central de Police, Place de la Major (ինքնութեան թուղթերու բաժին): Գրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 8էն մինչեւ կէս օր եւ ժամը 14էն մինչեւ 18, բացի կիրակիէ եւ տօն օրերէ:

31 մարտէն վերջ, այն օտարականները, որոնց ինքնութեան թուղթերու շրջանը լրացած է բայց չէ նորոգուած, պիտի հետապնդուին համաձայն պատժական օրինագրքին 471րդ յօդուածին 15րդ հատուածին, ի հարկին՝ վտարման օրէնքն ալ պիտի գործադրուի:

Այս անգամ ինքնութեան թուղթերու վերանորոգութեան նախորդ ձեւակերպութիւններէն տարբերութիւնն այն է, որ օտար վարձուաշխատաւորները, որոնց ինքնութեան թուղթերուն օրինական պայմանաժամը (2 տարի) լըրացած է վերը յիշուած թուականին, պարտաւոր են ներկայանալ ուղղակի ոստիկանական վերատեսչութեան չէնքը, իրենցինքնութեանպաշտօնաթուղթերէն զատ հայթայթելով նաեւ պարզ վկայագիր մը, տրուած ոչ աւելի քան 8 օր առաջ՝ իր գործատիրոջ կողմէ, ճշդելով իր աշխատանքը կամ արհեստը, ինչպէս նաեւ պարբերաբար ըստացած իր աշխատավարձերուն գումարը: Այս վերջին վկայագիրը պարտաւորիչ կերպով պէտք է կրէ գործատիրոջ բնակավայրի քաղաքապետին վիզան, որով պիտի վաւերացուի գործատիրոջ ստորագրութիւնը:

Ամէն վկայագիր, որ չի համապատասխաներ իրականութեան կամ կը տրուի հաճոյակատարութեամբ, պատասխանատուութիւն կը հրաւիրէ իր հեղինակին վրայ, որ կ'ենթարկուի օրէնքով ճշդուած պատիժներու:

Դիւրութիւն մը տալու համար օտարականներուն, ամէն ընտանիքէ մէկ անդամ կրնայ, ինքնութեանթուղթերու վերանորոգութեան ձեւակերպութիւններուն ժամանակ, ներկայացնել ընտանիքին միւս անդամներուն պաշտօնաթուղթերն ալ միասին: Այսուհանդերձ, ընտանիքին միւս անդամները պարտաւոր են անձամբ ներկայանալ՝ ստորագրելու համար ֆիշերը եւ առժամեայ անձնագիրներու ստացումը:

Հարկ կը տեսնուի յիշեցնել գործատէրերուն, թէ 1926 օգոստոս 11ին քուէարկուած օրէնքին 64րդ յօդուածին տրամադրութեանց համաձայն, պարտաւոր են մասնաւոր տետրակի մը մէջ արձանագրել, 24 ժամուան ընթացքին, այն օտարականները, զորս գործի կ'առնեն իբրեւ աշխատաւոր: Այն գործատէրերը որոնք չեն յարգեր այս տրամադրութիւնը, կ'ենթարկուին տուգանքի 5—15 ֆրանք ամէն օտար աշխատաւորի համար, որուն անունը ցոյց չեն տուած գրաւորապէս:

Ինքնութեան թուղթերու նորոգութեան առթիւ, դիւրացնելու համար օտարականներուն պարտադրուած ձեւակերպութիւնները եւ խուսափելու համար գրասենեակներու առջեւ խռնումէն, ինքնութեան թուղթերու նորոգութեան ձեւակերպութիւնները կը կատարուին 4 յունուարէն սկսեալ, ստորեւ արձանագրուած պայմաններու համաձայն.—

A տառով սկսող անուններու համար դիմել 4—6 յունուար:

A—B տառերով սկսող անուններու համար՝ 8—13:

C տառով սկսող անուններու համար՝ 14—18:

D - E - F տառերով սկսող անուններու համար՝ 19—23:

G - H - I տառերով սկսող անուններու համար՝ 25—30 յունուար:

J - K - L տառերով սկսող անուններու համար՝ 1—6 փետրուար:

M տառով սկսող անուններու համար՝ 8—13:

N—O տառերով սկսող անուններու համար՝ 15—20:

P տառով սկսող անուններու համար՝ 22—27:

Q - R տառերով սկսող անուններու համար՝ 1—6 մարտ:

S տառով սկսող անուններու համար՝ 8—13:

T—U տառերով սկսող անուններու համար՝ 15—20:

V - X - Y - Z տառերով սկսող անուններու համար՝ 22—31:

Ինքնութեան թուղթի ստացման կամ նորոգութեան համար ամէն խնդրագիր պարտադիր կերպով պէտք է գրել 4 ֆրանքնոց դրոշմեալ թուղթի վրայ:

Այսուհանդերձ այս պարտադրութիւնը չի վերաբերիր անոնց, որոնք ինքնութեան թուղթեր ունին սահմանափակ պայմանաժամով (նուազ քան 2 կամ 3 տարի, համաձայն ինքնութեան թուղթերու ստացման թուականին), երբ կը դիմեն երկարաձգելու համար իրենց բնակութեան արտօնութիւնը՝ պայմանաժամը լրանալէ անմիջապէս վերջ, ներկայացնելով, եթէ վարձու աշխատաւոր են, աշխատանքի վկայագիր մը, օտար բանուորներու կառավարական մարմիններուն կողմէ ընդունուած:

Դարձեալ, այս պարտադրութիւնները չեն վերաբերիր անոնց, որոնց ինքնութեան թուղթերու օրինական պայմանաժամը կը լրանայ 1 յունուար 1937էն վերջ,— ասոնք իրենց բնակութեան իրաւունքը վերանորոգելու համար պէտք է դիմեն իրենց ինքնութեան թուղթերու պայմանաժամը լըրանալու թուականին յաջորդող 3 ամսուան ընթացքին որ եւ է օր:

Ցաւալիօրէն կը խնդրուի շահագրգռուողներէն, որ ամենայն ճշդապահութեամբ հետեւին պահանջուած պայմաններուն, իրենց իսկ շահուն համար:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓՐՈՖ. ՀՐՈԶՆԻ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Փրակայի համալսարանի փրոֆէսէօրներէն Ֆ. Հրոզնի, որ ծանօթ է հիթիթեան քաղաքակրթութեան նըւիրուած իր աշխատութիւններով, Դեկտ.ի սկիզբը Երեւան այցելեց եւ երկու դասախօսութիւն տուաւ հիթիթեան մեհենագրութեանց մասին:

Հայաստանի հնագիտական գործակալութեան տնօրէնին հետ խօսակցութեան մը ընթացքին, փրոֆ. Հըրոզնի յայտարարեց.

— Իմ ուսումնասիրութիւններուս մէջ հինէն ի վեր հետաքրքրուած եմ Հայաստանով, բայց մինչեւ հիմա այս երկիրը կը ճանչնայի գրականութեան միջոցաւ: Շատ ուրախ եմ, որ այժմ առիթն ունեցայ այցելելու Հայաստան, որ հին Արեւելքի պատմագէտներուն համար կը ներկայացնէ հսկայական հետաքրքրութիւն:

Այժմ մեզի ծանօթ է խուրրիական ժողովուրդին մշակոյթը, որ երկրորդ հազարամեակին (Ն. Ք.), կարեւոր դեր է խաղացեր հիւսիսային Միջագետքի, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ, եւ որ հաւանօրէն Գիկսեր (Հիքսոս?) անունին տակ մտեր է Եգիպտոս: Այդ ժողովուրդն ըստ երեւոյթին ազգակից է խալդական կամ ուրարտական ժողովուրդին, որ առաջին հազարամեակին (Ն. Ք.), ապրեր է հին Հայաստանի մէջ,— «Ուրարտուի երկրին» մէջ:

Մօտաւորապէս այդ նոյն ժամանակաշրջանին, Քրիստոսէ մօտ 2000 տարի առաջ, Հայաստանի վրայով, Մերձկասպեան դաշտավայրէն, հաւանօրէն նոյնպէս Հիւս. Միջագետքն անցեր են նաեւ Միտանեան արիացիները: Այս վերջինները հաւանօրէն հնդկական սանսկրիտ ժողովուրդիմէկ փոքրմասն են, որ այն ժամանակ հեռացաւ Մերձկասպեան դաշտավայրէն,— իր հին հայրենիքէն, եւ ոտքով, ինչպէս նաեւ ձի լծած սայլակներով՝ Իրանի վրայով յառաջացաւ դէպի Հնդկաստան (այս ճամբով է, ի դէպ որ առաջին անգամ Արեւելք մուտք գործեր է ձին): Այս վերաբնակեցումի ժամանակ, Միտանեան արիացիները բաժնուելով ժողովրդեան ամբողջական զանգուածէն, մնացին Հիւս. Միջագետք: Այստեղ անոնք իրենց ենթարկեցին Խուրրիեան պետութիւնը եւ Խամուր գետին վրայ գտնուած Վասուգանի քաղաքը (այժմ Րաս - Իւլ - Այն) դարձուցին իրենց մայրաքաղաք:

Միւս կողմէ, Հնդեւրոպական Հայերը, Փիւգիացիներու, Միւսացիներու եւ Թրակիացիներու հետ միաժամանակ, Պալքաններէն յառաջացան Վոսփորի վրայով, մտան Փոքր Ասիա (Քրիստոսէ 1200 տարի առաջ):

Այստեղ Փիւգիացիները եւ այդ միւս ժողովուրդները քանդեցին հիթիթեան մեծ կայսրութիւնը: Յետոյ անոնք այդտեղէն մեկնեցան Հայաստան, ուր իրենց ենթարկեցին խալդական ժողովուրդը:

Հնագարեան պատմութեան այս էջերը, հէնց Հայաստանը մասնաւոր

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Երբ կէս հարբած վիճակի մէջ դուրս ելաւ զինուորական շտապի շէնքէն, այնպիսի մարտական տրամադրութիւն մը ունէր, որ Երեւանեան հրապարակի անկիւնը դարձած ժամանակ, ուր խումբ մը մարդիկ հաւաքուած, փսփսալով կը խօսակցէին, դիտաւորեալ կերպով, ճիշդ անոնց մէջէն անցաւ, արմուկով մարդու մը զարկաւ, որ չէր աճապարած ճամբայ տալ իրեն:

Պետր Կարպովիչի մռայլ դէմքն ալ աւելի գրգռեց Ալեքսէյը, որ ուղղակի թշնամաբար կը նայէր աներոջը:

Այնպիսի ծանր կացութիւն մը ստեղծուեցաւ, որ Սոնիան բոլորովին անհանգստացած, վերջապէս հարցուց.

— Ալեքսէյ, ի՞նչ է պատահած ...

— Ի՞նչ է պատահած,— բարկութեամբ գոռաց յանկարծ Ալեքսէյը,— էդ սրիկայ Արմեաշկաները ձեռք բարձրացուցին Նորին Գերազանցութեան, կառավարչապետի վրայ ... էդ ստոր յեղափոխականները ծանրապէս վիրաւորեցին իշխանը, որ մահամերձ է ... բայց մենք ցոյց կուտանք այդ չարչի Արմեաշկաներուն ...
— ու բռունցքը զարկաւ սեղանին:

Սեղանը շրջապատողները ապշած իրարու կը նայէին, Պետր Կարպովիչի համար ալ այդ դէպքը այնքան սարսափելի դժբախտութիւն մըն էր, որ նոյն իսկ չանդրադարձաւ Ալեքսէյի գործածած արմեաշկա բառին: Ահա թէ չափազանցութիւնը մինչեւ ուրեղ կրնար հասնիլ, մտածեց Պետր Կարպովիչը, որ բնաւ համակրանք չունէր դէպի ժողովրդական շարժումը: Ի՛նչ մեծ բան, որ եկեղեցական կալուածները կառավարութիւնը պիտի գրաւէր. թող գրաւէր, ախպէր, բաւական էր որ իրենք աղատ կերպով իրենց առեւտուրը կարողանային շարունակել: Երբ շաբաթ մը առաջ այդ շարժման ղեկավարները դիմած էին Պետր Ասլանովին, նիւթական օժանդակութիւն խնդրելով, առանց այլեւայլի դրասենեակէն վռնտած էր այդ մարդիկը: Ու ահա թէ այդ յիմարները խնդիրը մինչեւ ո՛ր տեղուանքն էին հասցուցած: Տէրօ՛րի ենթարկել կովկասի ամենազօր կառավարչապետը, ցարի ներկայացուցիչը: Պետր Ասլանովը մռայլած, ինքն իր մէջ սմքեցաւ:

Տիկիններու խնդրանքին վրայ իշխան Ալեքսէյը մանրամասնօրէն ըսկսաւ պատմել թէ դէպքը ինչպէս պատահած էր: Փոխարքան իր ամենօրեայ պտոյտը կատարելով, երբ Պուտանիկական այգիէն կը վերադառնար, երեք հայ երիտասարդներ կը ցատկեն կառքի վրայ, ու անոնցմէ մէկը ձեռքի դաշոյնով երկու անգամ կը զարնէ իշխան Կալիցինի գլխուն:

— Բայց շատ թող չուրախանան այդ արմեաշկաները, որոնք վերջերս կատղեր են, մենք անոնց ցոյց պիտի տանք ...— ու Ալեքսէյը սպառնագին ձեւով բռունցքը ցոյց տուաւ:

Կարծես թէ խարազանի հարուած մը հասցուցին Պետր Ասլանովի երեսին: Իր տան մէջ, իր սեղանին վըրայ, մէկը կը համարձակէր արմեաշկա կոչել զինքը: Ինչ ալ որ ըլլէր, ինք Հայ մըն էր, թէեւ ոչ այն խելառ Հայերէն, որոնք յիմարաբար ոտքի ելած էին ամենազօր ցարի դէմ: Եթէ միայն օտար հիւրեր չգտնուէին սեղանի վրայ ... Ալեքսէյի հարբածութեան տալով եղածը, կրնար լռել, անշուշտ վերջէն նկատողութիւն մը կ'ընէր, բայց սեղանի վրայ, երբ Շուանիձէներն ալ ներկայ էին ու քթերնուն տակէն կը խնդային ... Պետր Կարպովիչը յօնքերը վեր քաշած, ուղիղ Ալեքսէյին նայեցաւ, բարկութենէն սպրթնած դէմքով:

Իշխանը տիկիններուն դարձած կը պատմէր դէպքին մանրամասնութիւնները, բժիշկներու կարծիքը վիրաւորի վիճակի մասին, բազմաթիւ անգամներ կրկնելով արմեաշկա բառը, որ ոչ մէկ պատուաճանաչ Հայ սառնութեամբ կրնայ լսել: Ամէն անգամ, որ իշխանը արմեաշկա արհամարհական բառը կը կրկնէր, Շուանիձէները որպէս թէ վատ զգալով, իրարու կը նայէին, բայց այնպիսի ձեւով մը որ այդ վիրաւորանքը աւելի կզգալի դառնար, աւելի վիրաւորէր Ասլանովներր, նորահաս հարուստները, որոնք վերջապէս՝ հասարակ գիւղացիներ էին, դրամի շնորհիւ մարդու կարգ անցած:

Այլեւս համբերել չէր կրնար Պետր Կարպովիչը, որու ճակտի երակները ուռած էին, ոտքի ելաւ, ու բառերը ծանր ծանր առոգանելով, խօսքը ուղղեց իշխանին.

— Երիտասա՛րդ, մի մոռնաք որ իմ տանս մէջ էք: Ես Հայ մըն եմ, աղջիկս ալ հայ մօր եւ հայ հօր զաւակ է, հայ քրիստոնեայ մը: Այս պէտք է գիտնան բոլոր անոնք, որոնց պատիւ կ'ընեմ տանս մէջ ընդունելու. իսկ ձեզմէ մասնաւորապէս կը պահանջեմ որ այս կէտը երբեք չմոռնաք,— ու ծանր ծանր քալելով հեռացաւ դէպի հիւրասենեակը:

Կարծես պաղ ջուր լեցուցին Ալեքսէյի գլխուն, մէկէն ի մէկ ինքզինքը գտաւ, զգաց որ իր բարկութեան մէջ, շատ առաջ գացեր էր, եւ ի զուր վիրաւորած Պետր Կարպովիչի ինքնասիրութիւնը: Տիկին Վառվառէն որ եղածէն բան մը չէր հասկցած, զարմացած կը նայէր հեռացող ամուսնոյն ետեւէն. Տիկ. Շուանիձէն շրթները կըծեց, իսկ Սոնիան շառագունած, մեղմօրէն բայց բառերը չեշտելով ըսաւ նշանածին.

— Հայրիկս իրաւունք ունի. ես Հայ եմ:

×

Հոկտեմբերի սկիզբները Արսէնեանները եկան այցելութեան: Այս անգամ ալ Եւգինէն չէր եկած ծնողքին հետ: Եւգինէ ինքնիրեւ ալ խռովուած: Եւգինէ դիտաւորեալ անտեսումբաստիկ ծանր ազդեց Սոնիայի վրայ, ինչո՞ւ, ի՞նչ պատճառով այդ աղջիկը կը խուսափէր իրենց տունը գալէ, մանաւանդ իր հետ տեսնուելէ, իրենք որ գրեթէ մէկ տան մէջ մեծցած, հարազատ քոյրերու նման մօտ եղած էին իրարու: Տիկ. Վառվառէն Վարդանով հետաքրքրուեր էր, ո՞ւր էր այժմ. ի՞նչ կ'ընէր: Արսէնեաններու տուած տարտամ պատասխաններէն անհանգստացաւ Սոնիան: Վարդանը ի՞նչ գործ ունէր Երեւանի կողմերը, ինչո՞ւ չէր երթար ուսանելու: Եթէ միայն Եւգինէն եկած ըլլար, անշուշտ կը պատմէր իրեն Վարդանի մասին:

Սոնիան աղէկ առաջ թէեւ մէկ երկու անգամ ցերեկով հանդիպած էր Արսէնեաններուն, բայց Եւգինէն տունը չէր գտած:

Աղէկ վերջ Սոնիան այլ եւս չհանդիպեցաւ Արսէնեաններուն: Շատ ըզբաղած էր, հարսնիքի պատրաստութիւն կը տեսնուէր իրենց տան մէջ, ամէն օր մայրիկին հետ փողոցն էր, խանութէ խանութ գնումներ կատարելու: Երբեմն իր խնդրանքով, Ալեքսէյն ալ կ'ընկերանար իրենց:

Վերջին ատենները, Պետր Կարպովիչի ու իշխանի յարաբերութիւնները ստացեր էին քաղաքավարական սառն բնաւորութիւն մը: Իշխանը չէր կրնար ներել Շուանիձէներու ներկայութեան կերած ապտակին, որ վիրաւորած էր իր անձնական արժանապատուութիւնը որպէս մարդ, բայց որ աւելին է, որպէս ռուս ազնուական մը. իսկ Պետր Կարպովիչն ալ, սաստիկ վրդովուած էր փեսացուին ցուցուցած անյարգելի վերաբերմունքէն: Սակայն եւ այնպէս երկուքն ալ պարտաւոր էին իրենց զգացումները ծածկել, ժպտիլ իրարու դէմքին, մանաւանդ երբ օտարներ ներկայ լինէին:

Սոնիան երկուքի արանքը ինկած, խորապէս կը տառապէր: Եթէ երկու երեք ամիս առաջ ըլլար. ի՞նչ կասկած, նշանածի կողմը բռնելով՝ հօրը դէմ պիտի ելլէր, բայց հիմա սրտին մէջ բեկուածութիւն մը կը զգար, անորոշ, տարտամ անհանգստութիւն մը:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՌԱՏԷՔ Կ'ՈՒԶԷՐ ԿՈՐԾԱՆԵԼ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ...

«Փրաւտա», Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթը, Յունուար 4ի խմբագրականով կ'ամբաստանէ Լոնտոնի նախորդ դեսպան Սօքօլնիքովը եւ ծանօթ հրապարակագիր Քարլ Ռատէքը թէ կ'աշխատէին «Խորհրդային Միութեան զինուորական պարտութեան համար, որպէսզի վերահաստատեն նախկին իշխանաւորները եւ դրամատիրութիւնը աշխարհակալներու սուիններով»: Կը նշանակէ թէ այս երկու ամբաստանեալներն ալ որոնք հանրածանօթ են արտասահմանի մէջ, կ'իյնան Զինովիէվի, Քամէնէվի եւ միւս 14 գնդակահարեալներու ատեանին վրայ: Տակաւին յայտնի չէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը ասոնց համար ալ հրապարակային դատ պիտի սարքէ՞ թէ խնդիրը պիտի փակէ «վարչական եղանակով»: Պաշտօնաթերթը խօսելով 1936ի դէպքերու մասին կը յայտարարէ.— «Անցեալ տարին բնորոշ եղաւ սա իրողութեամբ որ քաղքենի դասը ամէնէն հաւատարիմ շուները ճարեց Թրոցքիական սրիկաներու մէջ որոնք իրենց ֆաշական պետերուն փառքին համար պատրաստ էին որ եւ է աղտոտ գործ կատարելու ի վնաս խորհրդային իշխանութեան»:

Ազգ. Վիճակահանութեան պարգեւներ

Ազգ. պարգեւախաղի 11րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ յունուար 5ին: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 951,534 թիւը: 56 տոմսակներ որոնք միայն մէկ թիւ տարբերութիւն ունէին շահող թիւէն, շահեցան 30,000ական ֆրանք:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք.— 964,974, 679,492, 075,752, 1,077,917: 224 տոմսակներ որոնք միայն մէկ թիւ տարբերութիւն ունէին այս թիւերէն, շահեցան 10,000ական ֆրանք:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆր. — 894·110, 135·176, 365·392, 169·378, 720·297, 1·123·144: 336 տոմսակներ որոնք միայն մէկ թիւ տարբերութիւն ունէին այս թիւերէն, շահեցան 5000ական ֆրանք:

81·729 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 ֆրանք:
39·619 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 ֆրանք:
1841 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 ֆրանք:
091 վերջացող թիւերը շահեցան 10,000 ֆրանք:
705 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք:
68 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
94 վերջացող թիւերը շահեցան 500 ֆրանք:
8 վերջացող թիւերը շահեցան 100 ֆրանք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՔ ՄԸ ՆՈՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐ ծագեցան առջի օր: Նախ գործադուլ հռչակեցին կաթնեղէնի մեծ հաստատութեան՝ Մաժիի 4000 բանուորները, բայց քաղաքը կաթէ չզրկուեցաւ: Յետոյ «կեցած տեղը» գործադուլ հռչակեցին Փարիզի լուացարաններու աշխատաւորները, 15 առ հարիւր յաւելում եւ շաբաթական 40 ժամուան օրէնքին գործադրութիւնը պահանջելով: Բազմաթիւ ոստիկաններ համախմբուած էին լուացքի գործարաններուն առջեւ, եւ դուրս հանեցին բանթողները:

Փարիզի մետաղագործական հաստատութեանց բանուորներն ալ 15 առ հարիւր յաւելում կը պահանջեն, նկատի առնելով ապրուստի սղութիւնը:

Հիւսիսային շրջանի մետաղագործներու գործադուլը վերջանալու վրայ է:

հետաքրքրութիւն մը կը ներկայացնեն անոնց համար, որոնք կ'ուսումնասիրեն հին արեւելքի պատմութիւնը եւ կովկասեան ու հնդեւրոպական ժողովուրդներու անցեալը:

Լեզուաբաններու համար մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ հայերէն լեզուն, որ թէեւ հնդեւրոպական լեզու՝ մեծ փոփոխութիւններու ենթարկուած է խալտական լեզուի ազդեցութեան տակ:

Ոչ միայն Խորհ. Միութեան, այլեւ համաշխարհային գիտութեան համար մեծ արժէք կը ներկայացնեն այն հնադարեան առարկաները, զորս տեսայ Երեւանի պատմա-հնագիտական թանգարանին եւ Լենինկրատի Էրմիթաժին մէջ, եւ որոնք գտնուած են հանդուցեալ Մառի, ակադեմական Օրբէլեանի եւ ուրիշներու, ինչպէս նաեւ տեղացի գիտնականներու կողմէ, պեղումներու ընթացքին: Այդ ուութիւն կեանքը աղատեր էք, կը պեղումները պէտք է արագացնել եւ կատարել ծրագրով: Անհրաժեշտ է Հայաստանի մէջ ստեղծել խալտական եւ հայկական մշակոյթի հնադարեան յուշարձաններու մեծ թանգարան: Նման թանգարանով կը հետաքրքրուին հին Արեւելքը ուսումնասիրող բոլոր արեւելագէտներն ու պատմագէտները, ինչպէս նաեւ գրօսաշրջիկները:

Երեւանի մէջ դասախօսութիւններուս ստեղծած հետաքրքրութիւնը փաստ մըն է, որ Հայաստան նուաճումներ է կատարած երկրին եւ դրացիներու պատմութեան ու լեզուի ուսումնասիրութեան մէջ: Շնորհակալ եմ, որ Հայաստանի կրթ. գործավարը եւ համալսարանի տնօրէնութիւնը զիս հրաւիրեցին Երեւան, ուր ծանօթացայ տեղացի գիտնականներու, որոնց մէկ մասին հետ կը թղթակցէի արդէն տարիներէ ի վեր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Քաֆէ օ Բլէօ տը Լիւնի վերնայարկը: Մէթրօ Փլաս տ'Իթալի: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՇԱՎԻԼԻ Արդութեան խումբի ժողովը այս շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, ընկ. Ադանեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ալֆորվիլի ենթակոմիտէի անդամական ընդհանուր ժողովը 8 յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 9.30ին, իր Ակումբին մէջ:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 8 յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Dameane. PARIS (13)

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը տօնէ յառաջիկայ կիրակի, 10 Յունուար, ժամը 3ին, Salle Horticultureի սրահին մէջ, 84 Rue de Grenelle (Métro Rue de Bac)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

ՏՂՈՑ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՆԱԽԸՆԹՐԻՔ ԵՒ ՍԻՐՈՒՆ ԽԱՂԱԼԻՔՆԵՐ:

Մուտքը՝ մեծերուն 3 ֆր., փոքրերուն՝ ՁՐԻ:

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը

«Մանուկներու Օրուան» տօնակատարութեան առթիւ հրապարակ կը հանէ պատկերազարդ հանդէս մը, գեղարուեստական սիրուն յօդուածներով, ուղերձներով եւ զանազան գեղեցիկ գրուածքներով:

16 նկարներ Ֆ. Կ. Խաչի դասընթացքներէն, Սանուհեաց խումբերէն, «Մանուկներու Օրուան» եւ ՕԳՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԷն:

ԳԻՆ 1ՖՐ.:

Դիմել՝ Շրջ. վարչութեան Mme Missakian, 6 rue d'Alsace, Asnières (S.)

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ 9 յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ:

Մանուկներու կողմէ՝ երգ, պար, արտասանութիւն եւ փոքրիկ ներկայացում մը:

Խաղալիքներ կը բաժնուին բոլոր երախաներուն:

Մուտք մեծերու 3 ֆր., փոքրիկներու ձրի:

ՈՐ ՅԱՐԻՈՑ ԱՌԱՋԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ՈՒՐԱԽ ՕՓԷՐԷԹՈՎ

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ ՈՒՐԱԽ ՍԿՍԵՑԷՔ ՈՐ ՈՒՐԱԽ ՎԵՐՋԱՆԱՅ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Դերասան Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ կը ներկայացնէ հայկական օփէրէթ

ԱՊՈՒՇ ԱՐՇԱԿ

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թաւիսթ ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ

10 Յունուար կիրակի երեկոյ ժամը 8.45ին

Sociétés Savantի սրահին մէջ:

8 Rue Danton, Métro St. Michel & Odéon

Կը մասնակցին՝ դերասաններ Ա. Գմբէթեան, Ա. Սարաֆեան, Գ. Մեհտերեան, դերասանուհիներ Ք. Մաքտոնալտ, Գեղուհի Քաջայր եւ ուրիշներ:

ԳԻՆԵՐԸ ԽԻՍՏ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ, 5, 7,50 եւ 10 ՖՐ.:

Թուագրուած տոմսերը ապահովել՝ գրատուն Հ. Սամուէլէն, 51 rue Mr. le Prince

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր դպրոցին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութեան ժողովը 10 յուն. կիրակի երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին, 6 պիս փուլ ժար Ռուտէն, ընկեր Անդրէասին սրճարանի կից Կ. Խաչի դպրոցին մէջ: Ներկայ պիտի ըլլայ գնդ. Տ. Պօղոսեան: Կը հրաւիրուին բոլոր անդամները եւ համակիրները:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան հերթական ցուցադաշ (démonstration) այսօր, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, միութեան սրահներուն մէջ, 7 րիւ տէ Պէրնարտէն, Փարիզ, մէթրօ Maubert: ցուցադաշին իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն հայ թէ օտար կարող արհեստակիցներ իրենց մօտէլներով: Ուստի կը հրաւիրենք արհեստակից հայրենակիցները օգտուիլ այս առիթէն եւ ներկայ ըլլալ հոծ բազմութեամբ իրենց արհեստը կատարելագործելու եւ չգիտցածնին սորվելու համար:

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

Փարիզի Բարեգործական Տան Վարչութիւնը պատիւ ունի ծանուցանելու յարգոյ հասարակութեան եւ իմաստասէր Փարիզի հայկական միութեանց վարչութիւններուն որ, իր Տան սրահները, 8 rue Bossuet Paris, խիստ դիւրամատչելի պայմաններով տրամադրելի են պարահանդէսներու, հաւաքոյթներու, դասախօսութիւններու, հանդէսներու, հարսանիքներու եւ նշանտուքներու համար:

Տեղեկութեանց եւ պայմաններու համար կը խնդրուի հեռաձայնել ամէն օր, կէսօրէ վերջ, մինչեւ ժամը 6. Central 48-51 եւ կամ գրել U. G. A-B. 24 rua Feydeau, Paris (2) հասցէով:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ այսօր, հինգշաբթի 7 Յուն. ժամը 21ին, Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ֆրեկ. ԺԴ. դարու հայ ռամկաբարբառ բանաստեղծ»:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ ԵՒ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԵՑԷՔ

Նոր բաժանորդներ

ՓԱՐԻԶ (15), Ս. Ն.: Յունվ. 1էն:
ՎԻԷՆ, Ա. Գաղ.— Յունվ. 5էն:
ՍԱՐՍԷԼ, Ս. Տէր.— Յունվ. 5էն:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԱՐՍԷԼ, Ղ. Ն. — 70:
ՓԱՐԻԶ (15), Տ. Բ.— 140:
ԱՆԻԷՌ, Մ. Ա.— 35:
ՍԱՐՍԷԼ, Ս. Տ.— 35:
ԹԷՀՐԱՆ, Ս. Շ.— 400:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ Բ. Ը. Միութեան Փարիզի մասնաժողովի 1936 դեկտ. 27ի վիճակահանութենէն շահած են հետեւեալ թիւերը.—

9, 10, 11, 15, 34, 122, 125, 131, 153, 170, 213, 233, 238, 310, 321, 322, 334, 351, 356, 379, 447, 452, 486, 472, 503, 508, 516, 521, 547, 574, 604, 639, 658, 698, 702, 713, 729, 760, 780, 831, 859, 855, 869, 872, 885, 899, 917, 933, 951, 953, 968, 975, 986, 1031, 1036, 1038, 1071, 1080, 1085, 1172, 1203, 1209, 1213 1223, 1231, 1243, 1247, 1249, 1266, 1304 1333, 1336, 1340, 1343, 1369, 1372, 1392 1400, 1414, 1423, 1441, 1452, 1498, 1402 1515, 1545, 1561, 1691, 1695, 1730, 1735 1765, 1853, 1879, 1908, 1919, 1946, 1960 1963, 1970, 1996, 1997:

Պարգեւները ստանալու համար դիմել Միութեանս գործիչ Պ. Օննիկ Թաղէոսեանի, Բարեգործականի տունը, 8, րիւ Պօսիւէ, Փարիզ, ամէն շաբաթ օր, ժամը 15 — 18, կամ ժամադրութեամբ:

Մինչեւ 1937 փետրուարի վերջը չպահանջուած պարգեւները Միութեանս սեփականութիւնը կը դառնան:

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի վիճակախաղէն շահող եւ չպահանջուած թիւերը.—

1, 3, 8, 55, 63, 72, 76, 152, 170, 219, 221, 253, 254, 256, 259, 260, 261, 262, 265, 269, 270, 304, 305, 309, 310, 315, 320, 321, 322, 323, 334, 335, 342, 419, 426, 432, 433, 434, 446, 556, 577, 579, 586, 587, 629, 632, 634, 656, 936, 944, 948, 951, 961, 967:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Ափթէն (Վօզկաթի նահանգ) Մկրտիչ Գրիգորեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Պրուսա - Օրթադիւղցի Մէրէսէնց Գրիգորին աղջիկը Աննիկ: Կը կարծուի թէ Փարիզ կը բնակի: Իր հասցէն իմացնել Վահրամ Մանուկեանի, 38, Rue Floréal, Romainville, Seine:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՈՒՐԲԱԹ 8 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI 8 JANVIER 1937

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆ ՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3314 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԻՆ ԱՌՋԵՒ

... Ուրեմն Թուրքերը յանդուգն անակնկալ մը կը սարքեն Ալէքսանտրէթ - Անտիոքի շրջանին համար, օգտուելով Եւրոպայի մռայլ կացութենէն եւ մանաւանդ այս երկրին բազմազբաղ վիճակէն:

Որքան ալ չափազանցուած երեւան օրուան լուրերը, կարելի չէ պարտկել կացութեան ծանրութիւնը:

Այս լուրերէն առաջ ալ, բազմաթիւ խորհրդաւոր շարժումներ բացորոշապէս կը պարզէին Թուրքիոյ ձգտումները:

Անոնք երկենք – երկիր իրար անցուցին ամիսներով, երբ կրնքուեցաւ ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը (1936 սեպտ. 9):

Պահ մը իրենց լեզուն քաշելէ վերջ, Թուրքերը նորէն փրփրեցան, երբ Ֆրանսա Ա. Դ. Խորհուրդին քննութեան յանձնեց խնդիրը եւ որոշուեցաւ երեք «դիտող»ներ ղրկել Ալէքսանտրէթ, ապահովութեան հսկելու համար:

Մնացած էր վերջին յոյս մը,— ուղղակի բանակցիլ Ֆրանսայի հետ, միշտ յառաջ քշելով իրենց տեսակէտը:

Այդ բանակցութիւնն ալ կատարուեցաւ Փարիզի մէջ, յանգելով միեւնոյն եզրակացութեան,— ձախողում:

Իրապէս ալ, կարելի չէր հաշտեցնել երկու տեսակէտները:

Ֆրանսա, կենալով հոգատարութեան սկզբունքին եւ իր ըստանձնած յանձնառութեանց վրայ, չէր կրնար Ալէքսանտրէթ – Անտիոքի շրջանը անջատել Սուրիայէն: Իսկ Էնկիւրի միշտ մտահոգ՝ ապագայ անակնկալներէ, կ'առաջարկէր ծրագիր մը որուն իրագործումը ի վերջոյ Թուրքիոյ տիրապետութեան տակ պիտի ձգէր վիճելի շրջանը:

Աշխարհագրութիւն, պատմութիւն, դաշնագիր, միջազգային օրէնք եւ փոխադարձ յանձնառութիւններ,— այս բոլորը կը վկայեն ի նպաստ Ֆրանսայի բռնած դիրքին:

Յետոյ կայ բուն խրատէրին՝ Սուրիոյ ժողովուրդին կամքը: Դաշնագիր կնքելով հոգատար իշխանութեան հետ եւ հարթելով ճամբան՝ իր անկախութեան համար, Սուրիա ինչո՞ւ պիտի զրկուի իր մէկ հողամասէն, որ միակ ելքն է դէպի ծով:

Թուրքերը «չանթաժ»ի նոր ձեւեր մշակեցին, երբ երեք դիտողները հասան Ալէքսանտրէթ – Անտիոք, Պոլիս - Էնկիւրի ճամբով: Անոնք ուզեցին ճնշել երեք չէզոքներուն վրայ, թէ լրագրական հրատարակութիւններով եւ թէ տեղին վրայ խռովութիւններ սարքելով:

Այս փորձերն ալ ի դերեւ ելան: Քննիչները Թուրքերէն թերթ կարդալու պէտք չունէին, ծանօթանալու համար կացութեան:

Տակաւին երէկ հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ դիտողները այցելեցին սահմանամերձ շրջանը եւ Գըրքխան, ուր մանրամասն տեղեկութիւններ ստացան գայմագամէն, Թուրք փոքրամասնութեան վայելած իրաւունքներու մասին:

Հեռագիրը կ'աւելցնէ.— «Գայմագամ Սուրէյեա պէյ բացատրեց որ Թուրք աշակերտներուն կրթութիւնը կը տրուի Թուրքերէն, թէ դատավարութիւնն ալ Թուրքերէն կ'ըլլայ եւ թէ ընդհանրապէս Թուրքերէնը կը գործածուի, ամէն անգամ որ պէտք ըզգացուի»:

Թուրքերը չե՞ն գիտեր այս պարագան եւ դեռ ուրիշ մանրամասնութիւնները:

Չե՞ն գիտեր որ դաշնագրով նախատեսուած ինքնավարութիւնը լիուլի կը գործադրուի 1921էն իվեր, եւ թէ Անտիոքի Թուրքերը այդ շրջանին մէջ կ'ապրին ճիշդ այնպէս ինչպէս իրենց տունին մէջ:

Գիտեն, բայց անոնց ուզածը ուրիշ բան է:

Դեկտ. 29ին, քամալականութեան առաջին եւ վերջին կուսակցութիւնը՝ Հալք, իր խորհրդարանական խմբակցութեան ժողովին մէջ, պաշտօնապէս կը տեղեկացնէր թէ Թ. Ր. Արաս Փարիզի բանակցութեանց առեն դրած է հետեւեալ պայմանները.—

1. Կատարեալ անկախութիւն՝ Ալեքսանդրէթ – Անտիոքի շրջանին:

2. Համադաշնակցութիւն մը՝ բաղկացած Սուրիայէն, Լիբանանէն եւ անկախ սանճաքէն:

3. Ապազինում անկախ սանճաքին մէջ:

4. Ալեքսանտրէթի (Իսքէնտէրուն) նաւահանգիստին մէկ մասը վարձու տալ Թուրքիոյ եւ կարգադրութեան յանգիլ երկաթուղիի մասին:

Ինչպէս կը տեսնէք, այս բոլոր պարագաներուն մէջ Թուրքիա երբեք նկատի չունի Սուրիան:

Այս արհամարհանքը՝ նորագոյն պետութեան հանդէպ, կը մատնէ ոչ միայն պղտոր ծրագիրներ, այլ եւ կը կազմէ սպառնալիք մը՝ Ֆրանսայի եւ անոր հովանաւորած ժողովուրդներուն հանդէպ:

Եւ արդէն Թուրք մամուլը չի ծածկեր բառերը:

«Ճիւմհուրիէթ», որուն խմբագիրը Աթաթիւրքին մտերիմն է, ամէն օր փամփուշտ մը կ'արձակէ, իսկ վերջին խմբագրականը արդէն արիւն կը բուրէ.

— «Թուրքիա վճռած է մինչեւ ծայրը երթալ, պաշտպանելու համար իր պատիւը: Եթէ պատերազմ ծագի, պատասխանատուն մենք չենք, այլ Ֆրանսա»:

Բայց ինչո՞ւ այսքան իրար անցած է Թուրքիան:

Ինչպէս կը հաստատեն տեղական թերթերն ալ, Թուրքիա լրջօրէն մտահոգ է վաղուան համար:

Կ'արժէ աւելի լայնօրէն պարզել այդ մտահոգութեան ծալքերը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ ԳՐԱՒԵԼ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԳԱՒԱՌԸ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԷՍԿԻՇԷՀԻՐԻ ՄԷՋ

Աթաթիւրք (Մ. Քեմալ) Ատանա՞ կ'երթայ

Երկու օրէ ի վեր վրդովիչ լուրեր կը շրջին Ալէքսանտրէթ – Անտիոքի կացութեան մասին: Բոլոր լուրերն ալ նոյն իմաստն ունին,— ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ ԶԻՆՈՒ ԶՕՐՈՒԹԵԱՄԲ ԳՐԱՒԵԼ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԸ, ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԻՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌՋԵՒ ԴՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՖՐԱՆՍԱՆ: ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԱՏԵՆ ՊԻՏԻ ՔԱՇՈՒԻ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ:

Ֆրանսայի արտաքին գործերու նախարարութեան ստացած տեղեկութիւններն ալ կը հաստատեն կացութեան ծանրութիւնը: Անշուշտ կարելի չէ ստուգել բոլոր լուրերուն վաւերականութիւնը. բայց ինչ որ երեւցաւ երէկ, ֆրանսական եւ անգլիական մամուլին մէջ, բաւական է հաստատելու թէ կացութիւնը փոխուած է մէկ օրէն միւսը, լուրջ փորձութեան մը ենթարկելով Ֆրանսան:

Արձանագրենք ամէնէն կարեւոր տեղեկութիւնները:

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն, յունուար 6 թուականով.—

Աթաթիւրք առտուն կանուխ Գոնիա մեկնեցաւ Պոլսէն, մասնաւոր կառախումբով: Բոլորովին անսպասելի էր իր մեկնումը: Նախագահը Էսկիշէհիրի մէջ ընդունեցաւ վարչապետին, սպայակոյտի պետին, արտաքին եւ ներքին գործավարներուն կողմէ որոնք Էնկիւրիէն դիմաւորելու եկած էին մասնաւոր կառախումբով:

Քանի մը ժամ խորհրդակցելէ վերջ, նախարարները Էնկիւրի վերադարձան, իսկ Աթաթիւրք առանձին շարունակեց իր ճամբորդութիւնը: Թուրքիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ տիրող կարծիքը այն է թէ նախագահին անակնկալ մեկնումը դէպի Գոնիա, որ հարաւային շրջանի զինուորական հրամանատարութեան կեդրոնն է, կապ ունի Ալէքսանտրէթի հարցին հետ: Փարիզի մէջ կատարուած բանակցութեանց ձախողումը խոր յուսախաբութիւն պատճառած է Թուրքիոյ մէջ: Այս յուսախաբութիւնը բարեխառնուած էր, սակայն, այն ակնկալութեամբ թէ Պ. Փոնսօ, ֆրանսական դեսպանը, որ Փարիզ գացած էր, պիտի վերադառնայ նոր հրահանգներով, բանակցութիւնները վերսկսելու համար աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ: Արդ, Պ. Փոնսօ, որ Էնկիւրի վերադարձած է երեք օրէ ի վեր, յայտարարեց թէ ոչ մէկ նոր առաջարկ բերած է:

«Մինչեւ ծայրը պիտի երթանք»

«Ճիւմհուրիյէթ» չափազանց յառաջ երթալով, կ'ազդարարէ իր խմբագրապետին բերնով, յունուար 6ի խմբագրականին մէջ.

— «ԹՈՒՐՔԻԱ ՎՃՌԱԾ Է ՄԻՆՉԵՒ ԾԱՅՐԸ ԵՐԹԱԼ, ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԻՐ ՊԱՏԻՒԸ: ԵԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԻ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԵՏ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ԻՅՆԱՅ ԱՅԴ ԵՐԿՐԻՆ ԵՒ ՈՉ ԹԷ ՄԵՐ ՎՐԱՅ»:

Խմբագրապետը (Եունուս Նատի) կ'աւելցնէ թէ հարկադրուած է այս խմբագրականը գրել, Աթաթիւրքին հետ նախարարական խորհուրդին երթալէ առաջ:

*** Ռուվթէրի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն.— Հաւանական է որ Աթաթիւրք Գոնիայէն Ատանա երթայ, (40 քիլոմեթր հեռու Ալէքսանտրէթէն): Տակաւին յայտնի չէ Էսկիշէհիրի խորհրդակցութեան արդիւնքը:

*** Անտիոքէն կը հեռագրեն Հավասի.— Իրենց պահանջներուն ուժ տալու համար, Թուրք փոքրամասնութեան ծայրայեղ տարրերը յունուար 6ին փորձեցին ցոյցեր սարքել, գործադուլի մղել շարժավարները եւ փակել տալ դպրոցները. բայց հակառակ իրենց փորձերուն, անդորրութիւնը չխանգարուեցաւ, թէեւ քանի մը խանութներ փակուեցան:

Զէյթուն դիտողներուն ժամանման առթիւ ալ ցոյցեր սարքուեցան, բայց ֆրանսական իշխանութիւնները միջոցներ ձեռք առած ըլլալով, ծանր դէպքեր չպատահեցան:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԶԻՆՈՒՈՐ ԿԸ ԿԵԴՐՈՆԱՑՆԷ ԻՍԿ ՖՐԱՆՍԱ՞...

Վերջին լուրերու համաձայն, Թուրքիա նկատի առնելով արեւմտեան Եւրոպայի մէջ տիրող կացութիւնը եւ Ֆրանսայի բազմազբաղ վիճակը, զինուոր կը կեդրոնացնէ Սուրիոյ սահմանին վրայ, զինու զօրութեամբ գրաւելու համար Ալէքսանտրէթը:

Փարիզի պաշտօնական շրջանակները լուրջ բանի տեղ չեն դներ այս տեղեկութիւնները, բայց միեւնոյն ատեն կը հասկցնեն թէ ՖՐԱՆՍԱ ՈՉ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԳՐԱՒՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ԹՈՅԼԱՏՐԷ, ՈՉ ԱԼ ՈՐ ԵՒ Է ԹՐՔԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ ՈՐ ԿՐՆԱՅ ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՏԵՂԾԵԼ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ:

Բայց եւ այնպէս թրքական սպառնալիքը մեծ անակնկալ մը եղաւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան համար, մանաւանդ որ անոր հետ մէկտեղ մամուլը բուռն յարձակումներ կը կատարէ Ֆրանսայի դէմ: Էնկիւրիէն հասած լուրերու համաձայն, Թուրքերը սպառնացած են ոչ միայն հրաժարիլ Ազգերու Դաշնակցութենէն, այլեւ իրենց ուզած եղանակով լուծել վէճը, եթէ գոհացում չտրուի: Եւ իսկապէս զինուորական շարժումներ նշմարուած են դէպի Ալէքսանտրէթ:

Ամէն պարագայի մէջ, ստոյգ է որ մասնաւորապէս Փարիզի բանակցութիւններու ձախողումէն ի վեր, Էնկիւրի հրոսախումբեր կազմած է, որոնք Ալէքսանտրէթ կամ Անտիոք կը մտնեն եւ ժողովուրդը կը գրգռեն, անկախութիւն պահանջելու համար, մինչ հաստատուած կարգ ու սարքին կուսակիցները կ'ընդդիմանան Թուրք տարրերուն:

«Լ'Էօվր», որ սերտ կապեր ունի Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան հետ, կը գրէ թէ ՎԵՐՋԵՐՍ ԶՕՐԱԿՈՉԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ԵՐԿՈՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԶՕՐԱԲԱԺԻՆՆԵՐԸ ՄԻՇՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՆ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ, ՄԻՆՉ ՖՐԱՆՍԱ ՈՒՆԻ ՄԻԱՅՆ ԵՐԵՔ ՎԱՇՏ, ՈՐՈՆՑ ՄԷԿԸ ԱՆՏԻՈՔ: «Ստոյգ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԵՆԹԵՐԸ ԵՒ ԽԵԼԱՑԻՆԵՐԸ

— Արա՛գ, շատ երկար լռեցիր այս անգամ, կ'ըսէ վահէ, ի՞նչ կ'որոճաս...

— Բան մըն ալ որոճացած չունիմ, ըսի վառարանին ետեւէն, պարզապէս ռոն – ռոն կ'ընեմ:

Հաւատա՛ որ, շարունակեցի, շատ երջանիկ են սա կատուները, կ'ուտեն կը խմեն, յետոյ իրենց մուշտակին մէջ փաթթուած՝ կը քնանան վառարանին մօտ: Ի՞նչ դժբախտ են սա մարդ արարածները,— մշակոյթով կը պարծենան ու... կը խենթենան: Արդարեւ, բոլոր փիլիսոփաներն իսկ չեն կրնար հաստատել թէ կենդանիները կը տառապին հոգեպէս: Տառապանքը անոնց համար է որոնք կը մըտածեն,— այսպէս կ'ըսէ նաեւ ժողովուրդը:

Ահա փաստը, — Սէնի նահանգապետը անցեալ օր կը յայտարարէր թէ խենթերուն թիւը կ'աւելնայ... խելացիներուն թուեր փախցնելու պատճառաւ: Նահանգին յիմարանոցները կը յորդին այլեւս: Անցեալ տարի, յունուարին՝ Սէն նահանգի յիմարանոցներու բնակչութեան թիւն էր 18,582, հոկտեմբերին կը հասնէր 19,697ի: Հաշիւ մը համաձայն, այս տարի 10 հազար բնակչութեան կ'իյնայ 35 խենթ, 1872ին՝ կ'իյնար 28 խենթ: Յիմարանոցներուն մէջ չկայ ազատ մահիճ, եւ մահիճները այնքան մօտիկ դրուած են իրարու, որ սահմանային վէճերը պակաս չեն խենթերուն միջեւ,— ինծի դպաւ ոտքդ, անկողինիս քուեցար: Եւ պո՛ւմ, կռիւ:

Սէնի նահանգապետութիւնը, ի վերջոյ, կ'որոշէ նոր յիմարանոցներ շինել:

Խօսք կ'ուզեմ, պարո՛ն նահանգապետ,— բարկանայ՞ք կը բարձրացնեմ մատս:

Սխալ է ձեր բռածը: Դուք նոր ծախքերով կը բեռնաւորէք նահանգին բնակչութիւնը՝ յիմարանոցներ շինելու համար անոր քսակէն: Իմ տեսակէտս պարզելէ առաջ, կ'ուզեմ որ ըսէք թէ ի՞նչ կըհասկնաք խենթ ըսելով: Խենթ ըսելով կը հասկցուի այն մարդը, որուն ընթացքը կը վնասէ ընկերութեան, վտանգ կը սպառնայ հանրային ապահովութեան, կը փճացնէ մշակոյթը, եւն. եւն.:

Այս սահմանով՝ խենթ չե՞ն միթէ սա պատերազմիկները, Միջերկրականի կայոյտին վրայ ճուատորմ պըտըտցնող պետութիւնները: Չէ՞ որ անոնք ալ կը վնասեն հանրային ապահովութեան եւ վտանգ մը կը կազմեն դարերու մշակոյթին:

Քալտէրոն կ'ըսէր ժամանակին.— Յիմարանոցին մէջ բոլորն ալ խենթ չեն, բոլոր խենթերն ալ յիմարանոցին մէջ չեն:

Արդարեւ խենթերուն մեծամասնութիւնը դուրսն է, մեր շուրջը, մեր դիմացը:

Ուրեմն, լաւ է որ ձեր շինելիք ապարանքները յատկացնէք ... խելացիներուն,— փոխանակ խենթերը լեցնելու յիմարանոցներու մէջ, խելացիները լեցնէք այնտեղ կամ նման շէնքերու մէջ:

Որով հարկ չկայ շատ շէնքեր կառուցանելու, — խնայողութեան դաս մը ահաւասիկ:

Հայ աշխարհի մասին խօսելով, — մենք չունինք այդ հոգը: Մենք կըրնանք պատսպարել մեր խենթերը՝ առանց նոր ծախքեր ընելու:

Պոլսոյ մէջ ունինք Ս. Փրկիչի յի-մարանոցը,— ճշմարիտ խենթերուն համար:

Երեւանի մէջ՝ Զեկան, — քաղաքական խենթերուն համար:

Փարիզի մէջ՝ Բարեգործականը, — սուտ – խենթերուն համար:

Լայն լայն կը բաւեն մերայնոց:

ԱՐԱԶ

Զինուորագրութիւնը Ռումանի մէջ

ՌՈՄԱՆ, 6 Յուն. (Յառաջ).— Ռոմանի զինուորցուները յունուար 5ի իրիկունը «Արարատ» սրահին մէջ ժողով մը գումարելով, թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ հետեւեալ բանաձեւը քուէարկեցին, ղրկուելու համար առ որ անկ է, 53 զինուորցուներու ստորագրութեամբ.—

« Մենք, ստորագրեալներս ամենայն սիրով կ'ուզենք մեր երկրորդ հայրենիքին՝ ասպնջական Ֆրանսայի զաւակներուն հետ իբրեւ Ֆրանսացի կողք կողքի մեր զինուորական ծառայութիւնը կատարել, բայց կը խնդրենք որ մեզի եւ մեր պարագաներուն շնորհուի ֆրանսական հպատակութիւն, առաջին օրէն երբ կանչուած ենք իբրեւ զինուոր »:

Կը վախնան որ Իտալիա գրաւէ Ալէքսանտրէթը...

« Լ'Էօվր »ի եւ ուրիշ կարգ մը թերթերու համար այս տագնապին բուն դաղտնիքը սա է.— Թուրքիա խորապէս զառնացած է Ֆրանսայի դէմ, որ հոկտեմբեր 28ին երրորդ անգամ ըլլալով մերժեց փոխադարձ աջակցութեան դաշինք մը կնքել իրեն հետ: Իսկ Ֆրանսա չէր կրնար այդ քայլը առնել, առանց նախապէս որոճալու ֆրանքեւիտալական յարաբերութեանց վրայ: Արդ, Թուրքիա լրջօրէն կը վախնայ որ Իտալիա կրնայ գրաւել Ալէքսանտրէթը, յառաջիկայ պատերազմի մը մէջ: Տեսնելով որ ֆրանսական քաղաքականութիւնը այժմ վճռապէս դէպի Հռոմ կը հակի, Թուրքիա Ալէքսանտրէթի պէս կենսական նաւահանգիստի մը իտալական գրաւումը կանխելու համար է որ գործերը ծայրայեղութեան կը տանի, ճիշդ այն պահուն երբ ոչ Անգլիա, ոչ ալ Ֆրանսա տրամադիր են լրջօրէն զբաղելու արեւելեան Միջերկրականով:

*** Սէն – Բրիս, «Ժուռնալ»ի քաղաքական խմբագիրը, խօսելով թրքական սպառնալիքներուն վրայ, դիտել կուտայ.

— « Թուրքերը կատարելապէս վճռած են Սուրիոյ Արաբներուն տիրապետութեան տակ չձգել Սանճաքը: Այն բանակցութիւնները որ կը քաշքշուին ժընեւէն Փարիզ եւ փոխադարձաբար, իրենց այն տպաւորութիւնը կուտան թէ զիրենք կը խաղցնեն: Թերեւս ալ Սուրիոյ մեր զօրքին նուազումէն եւ Հնդկաստանի նման հարուածներէն չափած են մեր հակազդելու կարողութիւնը զոր անհրաժեշտ է վերահաստատել: Ամէն բանէ առաջ այդ պէտք է ընել,— հասկըցնել թէ մենք տրամադիր չենք տեղի տալու ահաբեկման առջեւ: Այս ընելէ յետոյ, հարկ է թօթափել ձեւակերպութիւններու ցանցը եւ իրականութիւնը տեսնել այնպէս ինչպէս որ է: Ալէքսանտրէթի խնդիր մը կայ որուն լուծումը իրականին մէջ ոչ Ազգերու Դաշնակցութենէն կախում ունի, որ օգտակար է միայն արձանագրութիւններ կազմելու համար, ոչ ալ Սուրիայէն, որ զատին մաս կը կազմէ: Քանի որ մենք ստանձնած ենք մօտաւոր Արեւելքի պետութեանց կազմակերպութեան պատասխանատուութիւնը, մեզի, Ֆրանսացիներուս կ'իյնայ պատրաստել լուծում մը որ միայն տեսական չըլլայ »:

*** Փէրթինաքս, «Էքօ տը Փարի»ի քաղաքական խմբագիրը, իր ամենօրեայ քրոնիկին մէջ պարզելով տագնապին ծալքերը, կը թելադրէ չուտ շարժիլ, — « Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեանց ձգձգումները աղէտ մը կ'առաջնորդեն Եւրոպան »:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

(ԱՆՏԻՊ ԷՋ ՄԸ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԷՆ)

— o —

ԽՄԲ.—«Հայրենիք»ի դեկտ. 18ի թիւը, զոր երէկ ստացանք, նուիրուած է ընկեր Ա. Ահարոնեանի ծննդեան 70ամեակին: Այդ բացառիկ թիւէն կ'արտատպենք հետեւեալ ուղերձը, գրուած՝ 1927 դեկտ. 6ին Նիւ Եորքի Հայ Գրական Միութեան կողմէ կազմակերպուած Մշակոյթի Օրուան առթիւ: Գրութիւնը ուշ հասած ըլլալով, կարդացուած չէ այդ օրուան հանդէսին եւ մինչեւ հիմա անտիպ մնացած.—

Հայկական Մշակոյթի Օրը հայրենաշունչ ու հարուստ մտածումն է, որ սնունդ է առնում դարերի խորքից:

Լաւ է, իմաստուն է եւ արդար, որ տարին գէթ մի անգամ կենդանի ու կորովի սերունդները վերյուշեն ու փառաբանեն ցեղի ստեղծագործ ու բեղուն հոգին, որ յաւիտենապէս թրթռում է ազգային մշակոյթի բոլոր ձեւերի, բոլոր արտայայտութիւնների մէջ: Եւ յետոյ, ամէն մի սրտաբուխ փառաբանութիւն միաժամանակ եւ մի սրբազան ուխտ է անդադրում յինելութեան ոսկեշող վերելքը յարատեւելու:

Եւ այս պատճառով Մշակոյթի Տօնը ե՛ւ խնկարկումն է հին հին նուիրական աճիւնների, եւ հզօր երգ է յուսացող ու խոստմնալի կեանքի:

Քաղաքակրթական հանդրուանները վիթխարի հայրերի ոտնատեղեր են, որ ուշիմ ու զգաստ զաւակները գուրգուրանքով ու հպարտութեամբ փնտռում են այն անծայրածիր հորիզոնների տակ, ուր յեղյեղուել են մարդկութեան հոգու հսկայ ծփանքները:

Սերունդների անցած ճամբին միշտ գրնդում է մի հեռաւոր ոտնաձայն, որին պէտք է ունկնդրեն յետնորդները իրենց ճիգերն անվրէպ վարելու համար:

Քաղաքակրթութեան ու հին մշակոյթի բեկորներն ու յիշատակները թանձրացած աւանդութիւններ են իրենց աստուածային լռութեան մէջ հզօրապէս պերճախօս:

Անին մի անհուն պօէմ է. Զուարթնոցի եւ կլպարկանի կամուրջը ստեղծագործական մի չշիջող սարսուռ. էջմիածինը, ուր մի օր Վաղարշապատի իջաւ, ոսկէ կոանով հարուածեց եւ «Ձայնք հնչեցին սանդարամետաց անդնդոց»— էջմիածինը՝ մի վիթխարի երկինք է դարերի մէջ «Լոյս փառացը» ծաւալելու Հայոց Աշխարհում:

Փշրուած խաչքարը մի օր խարիսխ էր հաւատքի. խորտակուած սիւն ու կամար՝ ծնկաչոք աղօթք. անզարդ ու խոնարհած խորանը՝ լացող մի յոյսաւեր զմրէթը՝ մի երկինք ու ամէնքը միասին խօսուն աւանդութիւններ, մերթ խրախուսիչ, մերթ սաստող ու միշտ հրապուրիչ ու մտածումներով հարուստ:

Հայոց աշխարհը իր բեկումի ու խորտակումի մէջ իսկ համատարած թանգարան է, ուր աւանդութիւնները յեղու են աւած սրուեստի եւ հրաշալիքներու մէջ, մեր լուսաշող վաղորդայնին եւ մնում:

Իւրաքանչիւր ժողովուրդ կրկնակ պատմութիւն ունի:

Մէկ պատմութիւն, որ գրուած է թշնամու սուր ու հրով:

Մէկ պատմութիւն, որ ցեղի հոգին է գրում հայրենի ծովածաւալ դաշտերում ու լեռներում: Եւ գրանից ու մարմար, ոսկի ու արծաթ, երկաթ ու պղինձ գոյնզգոյն ծաղիկների պէս փթթում են եղնաձոյց ու հպարտ կոթողների վրայ: Եւ փոշոտ մագաղաթները շշնջում են ինչպէս պատգամախօս քուրմեր, որոնք հզօր մի տածումներ քողն են յետ քաշում խորհրդի եւ սրուեստի վրայից:

Մշակոյթը ոսկէ շղթան է որ կենդանի ու զօրծօն սերունդներին կապում է դարերի աճիւնների մէջ հանգչող նախորդներին:

Մշակոյթը աւերիչ ժամանակի պարտութիւնն է, մահու կատարելութիւնը սանձող յաւիտենական ու կուռ ճիգը մարդու:

Վա՜յ այն ժողովուրդին, որ զուրկ է այս աստուածային պատմութիւնից:

Ինչպէս արարչութեան առաջին օրերին «Հոգի Տեառն շրջէր ի վերայ ջուրց», այդպէս էլ անցած սերունդների հոգին սաւառնում է իրենց յետնորդների յոգնաջան գլուխներին յաւիտենական արարչութեան համար: Նոյն հոգին է, որ բեկբեկ ճառագայթների պէսմաամասպրում է յիշատակների, արուեստի կոթողների, փոշոտած ու թօշնած գրքերի մէջ:

Քանդակների զալարուն ու գեղաշուք գծերը, կամարների անդադրում ճիգը դանդաղածների թափի դէմ. սինի յանդուգն խոյանքը, հաստաբեստ հիմքերի թանձր տնքոցը, մարմարի ճերմակ պեկեծումը, հին-հին գրքերի հեղ ու իմաստուն խշրտուկը, բոլորը, բոլոր ինչ մարդկային միտքն ու ջիւղ բաղուկն է կերտել աւելի հզօր արդպէս են մարդու պատմութեան քան ճակատամարտների նախճիրները:

Հոմերոս, Արիստոտէլ, Սոփոկլ ու Ֆիդիաս աւելի են Հելլադան:

Նավարինը Պալլաս Աթենասի շողշողուն աէգի մի շարժումն էր միայն, Զեւսի զգաստ ու իմաստուն դատեր արդար ցասումը:

Համայն Հայու պատմութիւնը ծագում է մի հսակի աստուածային կայծից, որ մերթ մոխիրներ տակ է թաքնուել հանգչող աստուծու պէս, մերթ մեր մթին ճորերի մենաստաններում է պլպլացել դարերի մէջ մոլոր միտքն առաջնորդելու եւ մերթ՝ ինչպէս Ե. դարում, պատմիչներից մինչեւ խոնարհ իրճիթները ամէն տեղ լուսարձակ կերոններ է վառել:

Այն օրից՝ երբ մի ժողովուրդ քարին ու քանդակին է յանձնում իր ցաւն ու ցնծութիւնը, իր փառքն ու իմաստութիւնը, գեղեցկի ու բարւոյ իր յոյզերը, այն օրից նա վճռում է ապրել ուրոյն կերպարանքով յաւիտենականութեան համար:

Մի գիրքը՝ մի ազգ է:

Մի այր ու բենը՝ մի ամբողջ ցեղի պատմութիւն:

Եւ այր ու բենից ու գրքից դուրս՝ ուրիշ պատմութիւն չկայ:

Այն օրը որ Սահակ ու Մեսրոպ Աստուածաշունչը թարգմանեցին հայերէն, նոյն օրը նրանք - մեր ազգի այդ մեծագոյն զաւակները — գրեցին ոչ միայն մեր ացեալ՝ ապա եւ ամբողջ մեր գալիք պատմութիւնը:

Եւ այդ օրից ջահերները եղանք համայն Աւագօսար Ասիայում:

Անզարուածի են այն օրերը, որոնց միտքը արուեստի փայլեցութեամբ է զանդուած:

Դժխեմ բախտի հարուածները սոսկ անիրաւ փորձութիւններ են եւ ... վաղանցուկ:

Եւ առա ճշմարտութիւնը վիրաւոր, նկուն ու պարտուած բայց հպարտ ու բարձրաճակատ կանգնած ենք աշխարհի առաջ եւ արհամարհանքով մեր տեղն ենք պահանջում: Վասնզի հզօր ենք մեր ազգային մշակոյթով, մեր խորհրդաւոր խորհուրդը քողարկող մատեաններով, որոնց վրայ մեր հայրերի խոհական ու ազնիւ ճակատները կռացան:

«Մշակոյթի Օր»ը հայրերի ստեղծագործ հոգու փառաբանութիւնն է, եւ ուխտ ու երդումն միաժամանակ լուսաշող վաղորդայնը կերտելու արդարութեան, իմաստութեան եւ ազատութեան պատուանդանի վրայ:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

29 Նոյ. 1927, Փարիզ

ՋԵԽԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

—.—

Ջեխերը թէեւ թիւով 8 միլիոն, բայց փոքրիկ ժողովուրդ մըն են մեզի նման: Անոնք ալ ունին մերինին նման տխուր պատմութիւն մը, շրջապատուած ըլլալով 80 միլիոն Գերմաններով, որոնք թշնամի են իրենց, եւ Հունգարներով, որոնք նոյնպէս բարեկամ չեն: Իրենց պատմութիւնը եղած է պայքարներու շարք մը այս թշնամիներուն հետ: Պարտութիւնը իրենց արժած է 300 տարուան գերութեան շրջան մը աւստրիական տիրապետութեան տակ, ուրկէ ընդհանուր պատերազմէն ետք ազատեցան: Ազատեցան, որովհետեւ իրենց աշխարհագրական դիրքը նպաստաւոր էր: Ֆրանսան պէտք ունեցաւ իրենց, գերման զանգուածէն անջատելու եւ անոր դէմ ճակատեցնելու, իր կողքին: Եթէ ոչ, թէեւ լեգէոններ կազմելով Համաձայնականներուն համար կռուեցան անոնք, բայց մեզի չափ արիւն չկորսնցուցին: Այսօր անկախ են անոնք, 15 միլիոննոց եւրոպական պետութիւն մը, Ջեխօսլովակիա անունին տակ, որ աշխարհ կը ճանչնայ ու կը գնահատէ: Կը ճանչնանք եւ մենք:

Հայ մամուլը համակրութիւն ու գնահատանք միայն ցուցուցած է այս երկրին հանդէպ: 50 հայ ուսանողները, որոնք Փրակայի համալսարանները ուսում առին, երախտագիտութեան հետ միասին շատ գոհ են այս հիւրասէր պետութեան հանդէպ:

Հետեւաբար զարմանալի չէ որ հայ մեծ օրաթերթ մըն ալ «Ցուսաբեր», բացառիկ թիւ մը նուիրեց քանի մը տարի առաջ Ջեխօսլովաքիոյ: Հոն յօդուած կը ստորագրէր նաեւ Տոքթ. Պէնէշ, այսօրուան նախագահը, պանծացնելով իր բարեկամին, Մասարիքի գործն ու կեանքը:

Քանի մը տասնեակ մեր հայրենակիցներն ալ, որոնք այս երկիրը կը բնակին, կը վայելեն անսահման ազատութիւն եւ իրենց համակրանքը չեն ազնիւ ժողովուրդին հանդէպ իրօք որ անկեղծ է ու սրտագին: Անոնցմէ ոմանք ամուսնացած են Ջեխուհիներու հետ: Այս խնամիական կապը աւելի կ'ամրապնդէ բարեկամութիւնը:

Այսպիսի պայմաններու տակ ու մթնոլորտի մէջ, մեր զարմանքը մեծ եղաւ, ինչպէս նաեւ վրդովումը մեր չեխ հարևններուն, երբ վերջերս չեխ մամուլին մէջ հակահայ թունաւոր տողեր սկսան երեւիլ: Ու այս այնպիսի լուրջ եւ մեծ օրաթերթի մը մէջ, որ ասկէ առաջ հայանպաստ բազմաթիւ յօդուածներու տեղ տուած էր, թուրք շրջանակները անհանդստացնելու սատիճան: Բարեբախտաբար կարելի չէ կազմակերպուած հակահայ գործունէութեան մասին խօսիլ: Եղածը Սուրիա ճամբորդած եւ անկէ վերադարձած երիտասարդ Ջեխի մը անհատական գործն է: Բայց իր անփայել ոճը եւ կոպիտ զրպարտութիւնները բաւ են բոլորս վրդովելու: Մանաւանդ որ ուրիշ նոյնքան մեծ օրաթերթ մըն ալ հետեւեցաւ իր պաշտօնակցին օրինակին, Հայերու հասցէին քանի մը պաղ եւ անվայել վերագրումներ տալով:

Միրքօ Բաչեք անուն 29 տարեկան Ջեխ մը Սուրիա կը ճամբորդէ: Պէյրութ ցամաք ելած ատեն, հայ պաշտօնեայ մը առանց պատճառի զայն քանի մը օր հսկողութեան տակ պահած կ'ըլլայ ուրիշ Հայու մը պանդոկին մէջ, իբրեւ թէ պանդոկապետին հետ շահը կիսելու համար:

Ճամբորդը այս անհաւատալի եւ անկարելի դէպքէն մեկնելով, սուրիական խռովութեանց միակ պատասխանատուն եւ պատճառն ալ Հայերը կը բնէ,— «Ահա թէ ինչու Պէյրութի մէջ արիւն կը հոսի» կ'եզրակացնէ չնական ոճով:

Կ'ուզէք լացէք, կ'ուզէք խնդացէք: Ես խնդալու սիրտ չունիմ: Երբ մանաւանդ անփորձ տղայ մը, ձգած իր տան ու երկրին հոգերը, բարոյականի աննախընթաց անկում մը կը ցուցադրէ, ամենատգեղ բառերով յարձակելու Սուրիոյ մեր թշուառ ու անպաշտպան բեկորներուն վրայ: Առանց գիտնալու թէ ի՞նչ են անոնք, ո՞ւրկէ ուր եւ ինչո՞ւ հոն են: Ես մէկ կաթիլ մելան չպիտի սպառէի այս առթիւ, եթէ յիշեալը իր դահճիկ վերագրումները ընդհանրացուցած չըլլար հայ ազգին վրայ, մեր ցեղային արժանապատուութիւնն ու պատիւը խորապէս վիրաւորելով: Նորէն պիտի լռէի, քար դրած սրտիս վրայ, եթէ մենք իրօք պատուազուրկ ժողովուրդ եղած ըլլայինք: Կ'ուզէի գիտնալ սակայն թէ ո՞ւր էր այդ 6—7 տարեկան լակոտը, երբ քսան ու աւելի տարիներ առաջ, այս ժողովուրդը հայրենիքի ու ազատութեան համար, պատուով ապրելու համար, մէկ միլիոնէ աւելի զոհերով իր հայրենիքը կը ծածկէր: Ահա, բարեկամ, Սուրիոյ հայութեան մեծ մասը այսպիսի ժողովուրդի մը մնացորդներն են: Այսքանը շատ իսկ է: Ձի վայելեր մեզի աւանդ միքրոպատոր ճանճերու հետ վիճիլ: Որովհետեւ ան չի գիտեր իր բամբը:

Մենք կը ցաւինք միայն որ համակրութիւն ունենալով Ջեխերուն հանդէպ, ինչ որ ամէն առթիւ գործնականօրէն կ'ապացուցանենք ալ, անոնց մամուլին կողմէ այսպիսի վերաբերումի կը հանդիպինք: Ասիկա որքան քիչ մարդկային, նոյնքան նուազ դիւանագիտական է: Ի՞նչ շահ ունի մէկը իր բարեկամները քարոտելուն մէջ: Արդեօք Թուրքին հաճոյք պատճառելո՞ւ համար: Անհաւատալի: Մանաւանդ լաւ գիտեմ որ Ջեխը Թուրքը կատէ, անոր մէջ տեսնելով իր Պալքանի եղբայրներուն դարաւոր հարստահարիչը եւ արեւելեան բարբարոսութեան տիրահռչակ ուսուցիչը: Կ'ուզենք հաւատալ մեզի եղած հաւատիքին անկեղծութեան, թէ եղածը թիւրիմացութիւն է, եւ թէ մենք ենք մեղաւորը որ չեխ շրջանակները չենք լուսաբաներ: Մեզմէ շատերը սակայն անուս առեւտրականներ են, իսկ գրիչ բռնել գիտցող քիչերն ալ օրուան հոգերով ընկճուած: Մեր փափաքրայն է որ մեր մասին ազատ զրպարտութիւններու եւ սուտերու տեղ չտան, մանաւանդ որ ամէնէն առաջ զանոնք հիւրընկալող մամուլին պատիւ չեն բերեր անոնք: Այսպէս մենք շատ ալ կարօտ չենք «հայասիրական» արտայայտութեանց: Կը բաւէ ինչքան գթացին մեր վրայ ու գթալով գթութեան արժանի աստիճանի իջեցուցին մեզ, Եւրոպայի մարդասէր ... դիւանագիտութիւնն ու դրամատիրութիւնը: Շնորհակալ ենք, այսքանը կը բաւէ ...

ԵՐՈՒԱՆԴ

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԹՈՒՐՔԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

— o —

ԻԶՄԻՐ

Քաղաքին մեծագոյն հոգը ջուրի պակասն է: Անոր զարմանը տարուած է մասամբ: Կը մնայ ելեկտրականութիւնը: Այժմու կեդրոնը չի բաւարարեր քաղաքին պահանջը:

Ուսումնասիրութիւններ կը կատարուին՝ կէօլչիւքի թէքրանէն արդիական ձեւի մը վերածելու համար, իր այժմու վիճակով՝ ընծայեց մեզի քարիւղի առաջատատանաւ մը, անոր պիտի հետեւին թէկկեահներու վրայ նոր շինուողներն ու ծրագրուածները:

Սումէր պանքը անցեալ տարի կառուցանել տուաւ թուղթի գործարան մը: Երիտասարդ եւ արժէքաւոր տնօրէնը՝ տարբարան Մէհմէտ Ալի մեզի կը յայտնէ թէ սկսած են շինութեան «էլլիւլոզի գործարանին եւ թէ օրը 35 թոն թուղթ կ'արտադրուի, որպէսզի երկրին ամբողջ պահանջին գոհացում տրուի, շատ մօտ ատենէն ձեռք պիտի առնուին անհրաժեշտ միջոցները՝ օրական 75 թոն արտադրելու համար(*): Տեսայ թուղթի նմոյշներ, որոնք թրքական ապրանքին եւ թուրք մասնագէտներու ձեռքով պատրաստուած:

Ծոցին կռնակի ճահիճներուն պատճառաւ բնակչութիւնը կը ջարդուի եղեր ջերմէն: Դէպի Տէրպէնտ երկարող երկաթուղիին աջ կողմի ճահիճները չորցուցեր են եւ ջերմը նուազեր է: Այժմ գիծին ձախ կողմի ճահիճները չորցնելու մասին ուսումնասիրութիւններ կը կատարուին: Ջրանցք մը, որ վեց ու կէս քիլոմեթր երկարութիւն պիտի ունենայ, պիտի կապուի — երբ չորցուին Տիփսիզ եւ Պաքըրլը ճահիճները — բացուելիք ջրանցքին եւ քանի մը հարիւր մեթր եւս երկարելով չորցուած պիտի ըլլան նաեւ Սապանճա լիճին շուրջ գտնուող ճահիճները ու, այդ կերպով, հաստարակութիւնն ալ պիտի փրկուի ջերմէն:

Քարամուրսալի ծառերը տարին 10 միլիոն քիլօ ձիթապտուղ կուտային, բայց, հիւանդութեան մը պատճառաւ արտադրութիւնը իջեր է 4 — 500 հազար քիլոյի: Ճանճերուն պատճառած հիւանդութիւնը ձիթապտուղները ամբողջովին որդով լեցուցեր է: Այս տարի գներ են հարիւր հազ փիւլվէրիզաթէօր եւ պայքարի են սկսեր հիւանդութեան դէմ, եօթանասուն առ ... բիւր յաջողելով:

Քարամուսալ, Կէպզէ, Ատափազար, Քանտըրա եւ Իզմիտ գաւառներուն մէջ գաղթականական տուներ կը շինուին՝ կուսակալութեան մէջ բնակեցուելիք 3850 գաղթականներուն համար:

Ամէնէն կարեւոր հոգը դպրոցներու չգոյութիւնն է: Կուսակալութեան մէջ կան 1173 գիւղեր, իսկ գիւղի դպրոցներուն թիւը երկու հարիւրը չանցնիր (Պոլսոյ ճիշին տակ Իզմիտն է ամ ... Վ. Ի.): Ուրեմն գիւղերուն երեք չորրորդը դպրոցէ զուրկ է: Կրթական նախարարութիւնը ծրագիր մը ունի, որուն համաձայն իրենց զինուորութիւնը աւարտող չաւուշներն ու ենթասպաները, դասընթացք մը անցնելէ վերջ, գիւղի վարժապետներ պիտի ըլլան: Կրթական պաշտօնեայ մը ինծի ըսաւ թէ տարիներ առաջ Գերմանիոյ մէջ այս ձեւըկիրարկուած, բայց, ձեռք ձգուած արդիւնքին պատճառաւ, լքուած է ի վերջոյ: Գերմանիոյ մէջ ապարդիւն անցնող դրութիւն մը, ժամանակի եւ միջավայրի տարբերութեան պատճառաւ, թերեւս արդիւնաւոր ըլլայ մեր երկրին մէջ: Բայց, ատկէ լաւ կերպ մը չկա՞յ միթէ: Օրինակ Պուլկարներուն կիրարկած դրութիւնը: Ըստ իս, մենք շատ դասեր ունինք առնելիք Պուլկարներուն գիւղական քաղաքականութենէն: Կրնան թէ բարձրագոյն ուսում ստացող պուլկար երիտասարդ մը — մանաւանդ այն որ օտարերկրի մը մէջ իր ուսումը աւարտած է — լաւ գիրք մը գրաւելու համար քանի մը տարի անպայման գիւղերուն մէջ ուսուցչութիւն պէտք է ընէ:

Կուսակալը շատ օգտակար գործ մըն է տեսեր: Եմտաշցայէն զատեր է շատ փոքրիկ գումար մը, ապահովեր է նաեւ փոքրիկ օժանդակութիւն մը՝ տղոց պահպանումի հաստատութենէն եւ 150 գիւղերու նախակրթարաններէն մէկմէկ տղայ առնելով Հէրէքէի մէջ քէմփ մը հաստատեր է: Այդ քամփը, դրամի նուազութեան պատճառաւ, տեւեր է մէկ ամիս. ժողովն ու փոխ տղաք, բժիշկի եւ Մահիկի հսկողութեան տակ ծովու լոգանք առեր, մարզանք ըրեր, կանոնաւոր կերեր եւ լաւ մրհազուեր են: Իրենց տրուեր է նաեւ մէկմէկ ակռայի վրձին ու խիւս: Նոյնինք եղեր են տղաք, որոնք մէկ ամսուան ընթացքին կրցեր են գրել սորվիլ ու իրենց հօրն ու մօրը նամակ են գրեր: Կուսակալը յառաջիկայ տարուան համար ապահոված է կարմիր Մահիկի օժանդակութիւնն ալ: Երանի թէ բոլոր կուսակալութեանց մէջ ամէն տարի նման քէմփեր հիմնուէին ու տղոցը տրուէին ինչ որ պէտք ունին,— առողջութիւն, մաքրութիւն, գրել կարդալու փափաք, աժան հագուստ ...

Խօսեցայ Կէպզէի նախակրթարանի ուսուցիչներէն մէկուն հետ: Անինծի զանգատեցաւ գիրքերուն սղութենէն: Ան աղքատ տղոց գիրքեր կը հայթայթէ եղեր իր խեղճ թոշակով, որ իր ապրուստին իսկ չի բաւեր: Բայց, քանի կարգերը կը բարձրաչուք օրերուն երբ ռուսական դեսպանատան զինուորական կցորդը լրտեսութիւն կ'ընէր Աւստրիոյ մէջ: Անշուշտ կարելի չէր ձերբակալել զինքը, թէեւ իր ներկայութիւնը թոյլատրելի չէր այլեւս: Ի՞նչպէս պիտի հասկցնէին իրեն այդ պարագան: Ծերունազարդ կայսրը կը գտնէ միջոցը: Պալատական պարահանդէսի մը ընթացքին, խօսքի կը բռնուի կցորդին հետ եւ ամենայն փափկանկատութեամբ քարը տեղը կը դնէ: Դիւանագէտը անմիջապէս կը հասկնայ թէ «բանն ինչումն է» ու միջոց մը կը հնարէ որպէսզի իր կառավարութիւնը ետ կանչէ զինքը: Իր յաջորդը, նոյնպէս լրտես, փեթերպուրգ կը վերադարձուի չնորհիւ Տեղեկատու Դիւանին աչալուրջ հսկողութեան.

(*) Իզմիտի թուղթի գործարանը, որ պետական հաստատութիւն է, անհամեմատօրէն սուղ գինով թուղթ կ'արտադրէ, Թուրքիոյ մէջ սպառողը վնասուած է այս ձեռնարկէն: Վ. Ի.

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այցելուն յետոյ կը հրաւիրուէր գրասենեակ մը ուր պաշտօնեան առաջին առթիւ սիկարէթով կը հիւրասիրէր զինքը՝ ցոյց տալով իրմէ քանի մը քայլ հեռուն սեղանին վրայ դրուած զոյգ տուփ մը.

— Խնդրեմ, ծխեցէ՛ք ...

Եթէ այցելուն ծխող էր, ստիպուած էր բնականաբար վերցնել տուփը եւ բանալ զայն՝ սիկարէթը մէջէն դուրս հանելու համար: Այդ գործողութիւնը բաւական էր որպէսզի միամիտ հիւրը իր մատներուն հետքը ձգէր տուփին մակերեսին վրայ որ օծուած կ'ըլլար մինիոմի լուծոյթով: Մէկ, երկու վայրկեան վերջը հեռաձայնի զանգակը կը հնչէր ու պաշտօնեան կը սկսէր քանի մը բառ փոխանակել պաշտօնակցի մը հետ: Շինծու էին թէ հեռաձայնը եւ թէ խօսակցութիւնը. պաշտօնեան էր որ թեթեւ հպումով մը սեղմած էր գրասեղանին տակ գրուած զանգակին կոճակը, իսկ խօսակցութիւնը կը կատարէր ... ինքն իրեն հետ:

Եթէ այցելուն ծխելու սովորութիւն չունէր, այն ատեն պաշտօնեան կը գտնէր ուրիշ պատրուակ մը: Ցանկարծ միտքը կ'իյնար թէ թղթածրար մը պիտի տարուէր յարակից գրասենեակը:

— Ներեցէք վայրկեան մը, այս թուղթերը ներս տանիմ ... անմիջապէս կը վերադառնամ.

Եւ հապճեպով կը վերցնէր թղթածրարը եւ սենեակէն դուրս կը վազէր. ինչո՞ւ այս աճպարարութիւնը. շատ պարզ է, թղթածրարին տակը կար ուրիշ մը ուրուն կափարիչին վրայ կը տեսնուէր «բացարձակօրէն գաղտնի» մակագրութիւնը: Կա՞յ այդ աստիճան անտարբեր մէկը որ առնուազն աչքին պոչովը չնայէր այդ երկրորդ թղթածրարին կամ չփորձուէր, օրինակ, կամացուկ մը դարձնել կափարիչը, որ նոյնպէս ծածկուած էր վերոյիշեալ լուծոյթով:

Բայց եթէ այդ փորձն ալ չյաջողէր, Տեղեկատու Դիւանին բարակները տարբեր հնարամտութեանց կը դիմէին, այցելուները ծուղակը ձգելու համար. եւ պէտք է ըսել որ ընդհանրապէս կը յաջողէին: Ինչպէս յիշեցինք, տեսակցութեան ընթացքին այցելուին արտասանած ամէն մէկ բառը կ'արձանագրուէր ձայնագիր սկաւառակի մը վրայ:

Տեղեկատու Դիւանը այնքան փայլուն գործունէութիւն մը ունեցաւ գնդապետ Ռէտլի օրով որ, երբ ինք՝ ֆոն Կիզլի սպայակոյտին անդամ նշանակուելով հեռացաւ այդ հիմնարկութենէն, իր յաջորդը՝ հարիւրապետ Ռոնկէ ինչպէս նաեւ դիւանին մնացեալ պաշտօնատարները, երկիւղածութեամբ կ'արտասանէին իր անունը եւ կարեւոր խնդիրներու առթիւ իրարու կ'ըսէին — եթէ ան ըլլար մեր տեղը, ի՞նչպէս պիտի լուծէր այս հարցը, ի՞նչ խորհուրդ պիտի տար արդեօք:

Տեղեկատու Դիւանին նորընտիր վարիչը՝ հարիւրապետ Ռոնկէ զանազան ծրագիրներ կ'որոճար, ստուերի մէջ ձգելու համար իր նախորդին՝ Ռէտլի աշխատանքները: Երբ 1908ին Աւստրիա կը գրաւէ Պօսնա – Հէրսէկը, Ռոնկէ կը հարկադրուի խստացնել ոստիկանական հսկողութիւնը, որովհետեւ քաղաքական վտանգաւոր կացութիւն մը ստեղծուած էր Եւրոպայի մէջ եւ օտար լրտեսները սանձարձակ գործունէութեան լծուած էին կայսրութեան սահմաններէն ներս: Առաջին անգամ, ուրեմն, Ռոնկէ գաղտնի գրաքննութիւն մը կը հաստատէ արտասահմանէն հասնող նամակներուն վրայ. այդ բացառիկ նախազգուշութեան իսկական դրդապատճառը յայտնի էր միայն իրեն, Փրակայի սպայակոյտի պետ՝ Ռէտլին ինչպէս նաեւ գրաքննական բաժնի — այլ անուամբ «Սեւ Գրասենեակ»ի տնօրէնին որ բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մըն էր ընդհանուր ոստիկանութեան մէջ: Մնացեալ պաշտօնէութիւնը հաւատացած էր որ գրաքննութեան նպատակն էր խափանել մաքսանենգներու չարագործութիւնը:

Մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ էին այն նամակները որոնք կու գային ծայրագաւառներէն, այսինքն սահմանագլուխներու շրջակայ կեդրոններէն: Այդ հսկողութեան շնորհիւն էր որ Ռոնկէի կազմակերպութիւնը երեւան կը հանէր 1908ի չարաշուք օրերուն երբ ռուսական դեսպանատան զինուորական կցորդը լրտեսութիւն կ'ընէր Աւստրիոյ մէջ: Անշուշտ կարելի չէր ձերբակալել զինքը, թէեւ իր ներկայութիւնը թոյլատրելի չէր այլեւս: Ի՞նչպէս պիտի հասկցնէին իրեն այդ պարագան: Ծերունազարդ կայսրը կը գտնէ միջոցը: Պալատական պարահանդէսի մը ընթացքին, խօսքի կը բռնուի կցորդին հետ եւ ամենայն փափկանկատութեամբ քարը տեղը կը դնէ: Դիւանագէտը անմիջապէս կը հասկնայ թէ «բանն ինչումն է» ու միջոց մը կը հնարէ որպէսզի իր կառավարութիւնը ետ կանչէ զինքը: Իր յաջորդը, նոյնպէս լրտես, փեթերպուրգ կը վերադարձուի շնորհիւ Տեղեկատու Դիւանին աչալուրջ հսկողութեան.

Շատ աւելի ուշագրաւ է Ռոնկէի կազմակերպութեան երրորդ յաջողութիւնը, որուն զոհը պիտի ըլլար դաւաճան գնդապետը:

1913 մարտ 2ին «Սեւ գրասենեակը» կը բանայ երկու նամակներ որոնք ուղարկուած էին հետեւեալ հասցէին.—

«Պարահանդէս թիւ 13»

P. R. կեդրոնական նամակատուն

Վիէննա

Դրոշմաթուղթերուն կնիքներէն որոշապէս յայտնի էր որ այդ նամակները կուգային Այտքուհնէն գիւղաքաղաքէն որ կը գտնուի Արեւելեան Փրուսիա, ռուսական սահմանագլուխին մօտերը: Պահարաններուն առաջինը կը պարունակէր վեց հազար աւստրիական թղթադրամ (240 ոսկի) իսկ երկրորդը՝ 8000 քուրոն (320 ոսկի): Նամակ կամ որ եւ է գրութիւն չկար անոնց մէջ. այդ պարագան չափազանց կասկածելի էր անշուշտ: Եթէ արտասահման բնակողը առեւտրական պարտք մը կը ղրկէր իր Վիէննացի բարեկամին կամ յաճախորդին, ի՞նչ պատճառ կրնար ունենալ որպէսզի երկու տողնոց նամակ մը չկցէր իր վճարումին: Եւ ի լրումն դժբախտութեան, պահարանները ուղարկուած էին, ինչպէս ըսինք, Այտքուհնէն քաղաքէն որ տեսակ մը ժամադրավայր էր աշխարհի մեծ ու պզտիկ լրտեսներուն համար: Ուրեմն ...

Տեղեկատու Դիւանը գործի կը ձեռնարկէ, երեւան հանելու համար նամակներուն տէրը. ո՞վ էր «պարահանդէս թիւ 13» կեղծանունին տակ ծածկուած անձը:

(Շար.)

նան, գիրքերուն թիւերը եւ գիները կ'աւելնան ու իր օգնութիւնը համեմատաբար կը նուազի: Տղոց մէկ մասը, հակառակ իրենց ընդունակութեան, դպրոցը կը լքեն ու դաշտ կը դառնան եղեր: Արդեօք կրթ. նախարարութիւնը ձրի գիրք չի՞ կրնար բաշխել տղոց:

Իզմիրի մէջ լիսէ եւ գիշերօթիկ վարժարան չկայ: Իսկ միջնակարգ ունին միայն երկու դասարաններ:

Կուսակալութեան շէնքի առջեւ կը գտնուի Աթաթիւրքին արձանը: Ան իր ձեռքով բանակներուն յառաջ ցոյց կուտայ: Պատերազմի ընթացքին տրուած այս ուղղութենէն ամբողջ ազգը թափ ստացաւ ու այն օրէն ի վեր կը քալէ: Յառաջ, միշտ յառաջ կ'ընթանայ ու պիտի ընթանայ ...

Բրինձն ու բամպակը, որ դրամ կը հասցնեն Եգիպտոս, հոս եւս կ'արտադրուի, անոնք Իզմիրը եւս պիտի հարստացնեն: Բայց, կառավարութիւնը առողջապահական գործերը աւելի գլխաւոր նկատելով, ցանքին արգելք է եղած որ կ'աշխատի որ դրամը յանկացուի առողջութեան: Անցեալ տարի բոլորովին արգիլուած էր բրինձի մշակութիւնը, այս տարի սահմանափակ ցանքի մը արտօնութիւն է տրուած, ջրելու այլ ձեւ մը կիրարկելով: Եթէ այդ ձեւը լաւ արդիւնք տայ, յառաջիկայ տարուընէ սկսած բրինձի մշակութեան աւելի կարեւորութիւն պիտի ընծայուի: Կառավարութիւնը Կէյվէյի, Աքհիսարի եւ Մէքէնէջի մէջ բաշխած է հունտը ամերիկեան բամպակին, որ աշխարհի լաւագոյն տեսակն է: Ջեռք ձգուած բամպակը աւելի լաւ է քան տեղականը ու աւելի կ'արժէ, հունձքը 40 – 50000 քիլօ է եղած, տարին մէկ միլիոն քիլօ արտադրելու յոյսը ունին եղեր:

Կուսակալը, ցոյց տալով պտղաբերութեան նախնական միջոցը՝ Հող. Բարձ. Հաստատութեան դերման ուսուցիչին, անոր կարծիքն է ուղեր: Որոշած են Տէրպէնտի շրջակայքը հաստատել լայն տարածութեան մը վրայ, մեղրի կայարան մը՝ ամբողջ երկրին պտուղի պահանջը գոհացնելու աստիճանին հասցնելու համար արտադրութիւնը: Կուսակալը կառավարութեան առաջարկեր է գործարան մը հիմնել՝ նիքօթին արտադրելու համար ծխախոտի [illegible], որոնք ծովը կը թափուին: Եթէ այս ծրագիրը իրականանայ, մէկ կողմէն գիտական ձեւով նիքոթին պիտի պատրաստուի եւ բոյսերուն մանրէները պիտի ոչնչացուին, իսկ միւս կողմէ պտուղի ծառերուն բարելաւման համար մեղուաբուծութեան ուժ պիտի տրուի, այդ կերպով նահանգը պիտի վերածուի արդիական պարտէզի մը ...

Վ. Ի.

(Թան – Միլլիէթ)

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վիէնէն Պ. Միքայէլ Գալայճեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Պ. Ահարոն Գալայճեանի, Վիէն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԵՐՋԱՆԻԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ»

Շուէտական թերթ մը, Dagens Nyheter, որ կը հրատարակուի Սթոքհոլմի մէջ, յօդուած մը կը նուիրէ Հայաստանի, — դասական յառաջաբան մը, Նոյի տապան, վեհափառ Արարատ, ողեկոչում մարտիրոս Հայաստանի, յետոյ յետպատերազմեան Հայաստանը, խորհրդային «երջանիկ» հանրապետութիւնը, ակնարկ մը Երեւանի վրայ, 28.000 հոգինոց երբեմնի քաղաքը, որ ներկայիս 140.000 բնակչութեամբ մայրաքաղաք մըն է դարձած, արդիական թաղերով՝ պարտէզ – քաղաք մը, եւ հին թաղերով՝ «մարդկութեան օրրան»: Յօդուածագիրը ակնարկով մը կը պատկերացնէ թէ ինչքան մեծ է Հայաստանը, զոր ծայրէ ծայր պտտեցայ, կ'ըսէ, 15 օրուան ընթացքին: Կ'աւելցնէ թէ երկիրը կը զարգանայ ճարտարարուեստական նուաճումներով, – հողամշակութեան համար կատարուած արդիական ձեռնարկներով, — այսպէս 100.000 հեկտար հող մշակելի դարձուած է Արարատեան դաշտին մէջ, իսկ Սեւանի ջուրով շուտով կը բանին ելեկտրակայաններ, որոնք ուժ եւ լոյս պիտի հայթայթեն ամբողջ երկրին: Այստեղ յօդուածագիրը կը շփոթէ ... Սեւանն ու Կէօքչան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳԱՑԱԾ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Դեկտ. 15ին, Ա. Շահսուվարեանի նախագահութեան տակ, տեղի ունեցաւ Հայաստանի գործավարներու խորհուրդին մէկ նիստը, որ քննութեան առաւ Նուպարաշէնի եւ այլ աւաններու շինութեանց, ինչպէս նաեւ նոր մայրատուներու եւ մանկանոցներու, Երեւանի կառավարական տան շինութեան հարցերը:

Քննութեան առնելով վերջերս Հայաստան գացած աշխատաւորներու յատուկ աւաններու շինարարական հարցը, գործավարներու խորհուրդը արձանագրեց, որ գոհացուցիչ չէ աւաններու բարեկարգութեան աշխատանքը: Բնակարանային եւ կրթական շինարարութիւնը ծրագիր չունի, քարի եւ աւազի մատակարարութիւնը անկանոն է, այս պատճառով բանուորները անկանոն կ'աշխատին, ահա թէ ինչու բնակելի շէնքերու կառուցումը աւարտած չէ:

Միջաւանային ճամբաներու շինութիւնը եւս աւարտած չէ: Մինչեւ այժմ չվաւերացուեցաւ Նուպարաշէնի նոր թատրոնին նախագիծը, այս պատճառով ձեռնարկուած իսկ չէ շինութեանց:

Նուպարաշէնի եւ միւս աւաններուն շինարարութեան 1936ի ծրագիրը մինչեւ յունուար աւարտելու համար՝ գործավարներու խորհուրդը գործնական միջոցներու ձեռնարկեց: Միաժամանակ հրահանգ տուաւ Ներքաղթշինին մարմնոյն՝ 10 օրուան մէջ աշխատանքի ծրագիր բերել 1937 տարուան առաջին եռամսեակին համար, մինչեւ ապրիլի սկիզբը աւարտել 26 բնակելի շէնքերու, 3 մանկանոցներու եւ 3 մանկապարտէզներու հիմնի աշխատանքները: Ելմտական գործավարութեան հրահանգ տուաւ ի հաշիւ 1937 տարւոյն՝ յունուարի մէջ Ներքաղթշինին վճարել 300.000 ռուբլի: Կրթական գործավարութեան հրահանգ տրուաւ 5 օրուան մէջ քննութեան առնել Նուպարաշէնի թատրոնին նախահաշիւն ու նախագիծը, իսկ Ներքաղթշինին հրահանգ տուաւ սկսիլ թատրոնին շինութեան:

Քաղաքային խորհուրդի շինարարական գրասենեակի տնօրէն Միրզոյեանի հրահանգ տրուեցաւ շուտով աւարտել ճամբաներու շինութիւնը, Ներքաղթշինին՝ աւարտել Նոր Խարբերդի կիսաւարտ դպրոցին շինութիւնը:

Գործավարներու խորհուրդը հրահանգ տուաւ վերջացնել նոյնպէս Վեդիի, Արթիկի, Կիրովականի, Լամբալուի, Լուկաշինի խորհ. տնտեսութեանց մանկանոցներուն եւ մայրանոցներուն շինութիւնը, որ կը յապաղի:

Երեւանի կառավարական տան շինութեան համար եւս 2 միլիոն ռուբլի վարկ բացուեցաւ:

ԵՐԿԻՐԸ Կ'ԱՃԻ 40 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ

Հայաստանի լեռնային տասը շրջաններուն մէջ (Ղափան, Սիսիան, Բասարգեչար, Մարտունի, Բայազիտ եւն.), աւարտեցաւ մարդահամարը, որ ներկայիս տեղի կ'ունենայ ինչպէս ամբողջ Հայաստանի, նոյնպէս բովանդակ Խորհ. Միութեան մէջ:

Յիշեալ տասը շրջաններու մարդահամարին նախնական տուեալներուն համաձայն, առաջին մարդահամարէն ի վեր (1926), ուրեմն 10 տարուան ընթացքին՝ բնակչութիւնը աճած է 40 առ հարիւր:

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ԶԻՆԱԳՈՐԾ ՊԵՏՐՈՍ - ՊԵՏԱ

ԺԸՆԵՒ, 4 յունուար.— Դեկտ. 23ին ցուրտ հողին յանձնեցինք Դաշնակցութեան ռազմիկներէն Պետրոսը (Բագրատ Տէր Յովհաննիսեան): Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ ինչպէս պարզ Հայու թաղումը, հիւանդանոցի մը մատուռին մէջ: Ներկայ էին բազմաթիւ պարսիկ, ռուս եւ հայ ծանօթներ, ինչպէս եւ Պ. Քրաֆթ Պոնար, որ հակառակ իր զբաղումներուն (Հարաւ. Ամերիկեան միսիոնարական կազմակերպութիւնը) կատարեց կրօնական արարողութիւնը եւ վեր հանեց հանգուցեալին անցեալ գործունէութիւնը, իբրեւ հայ ազատագրութեան գործիչներէն մին:

Պետրոս ծնած է 1877ին Երեւանի մէջ, ուր իր նախնական կրթութիւնը առնելէ վերջ, կ'անցնի Թիֆլիս, երկրորդական ուսումը շարունակելու: Այս առենն է, երբ հայ գիտակից երիտասարդութիւնը կը նուիրուի ազգային վերածնունդին: Քրիստափորներու, Զաւարեաններու ձգողական շրջանակէն ազդուած, Պետրոս կը մտնէ Հ. Յ. Դ. շարքերուն մէջ ու կը սկսի իր ազգային գործունէութեան, իբրեւ կազմակերպիչ եւ քարոզիչ: Իր գործունէութիւնը զինքը կ'առաջնորդէ Թաւրիզ, ուր Հ. Յ. Դ. հրահանգով կը գործէ զէնք եւ զինուոր ուղարկելով հայրենիք: Իր վերադարձին Կովկաս՝ կը մասնակցի հայ – թաթարական կռիւներուն, միշտ իբրեւ կազմակերպիչ: 1913ին անցաւ Եւրոպա, ուր մնաց մինչեւ իր մահը:

Ամուսնացած էր Իտալուհիի մը հետ եւ հայրն էր երեք զաւակներու, որոնց վերջինը հազիւ 10 տարեկան է:

Բարի եւ համեստ այս հայրենասէրն ալ հայրենիքի կարօտէն մարած աչքերը փակեց հայամերժ Լեմանի այս ափերուն վրայ:

Հանգիստ իր ոսկորներուն:

Դ. Գասպարեան

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՑՕՆԱԾԱՌ

ԺԱՆԹԻՅԻ.— Փոքր տ'Իթալիի Դպրոց. Տիկ. մասնաճիւղի վարչութեան կաղանդի տօնածառը տեղի ունեցաւ 2 յունուար շաբաթ կէսօրէ վերջ, Պ. Յովհաննիսեանի սրահին մէջ:

Կանուխէն ծնողներն ու դպրոցասէր հասարակութիւնը եկած գրաւած էին իրենց տեղերը: Ժամը 3ին Պ. Ս. Յովհաննէսեան հանդէսը բանալով յանուն վարչութեան շնորհաւորեց Նոր Տարին: Յետոյ դպրոցի աշակերտները կարգով բեմ գալով Կաղանդի եւ տօնածառի պատշաճ արտասանութիւններ ըրին:

Խմբական պարերէ եւ երգերէ վերջ փոքրիկներու կողմէ ներկայացուեցաւ «Կաղանդի իրիկունը», ուր շողշողուն Կաղանդ պապան տօնածառին շուրջ հաւաքուած ընտանիքներուն այցելելով, անոնց պզտիկներուն յայտնած ցանկութեան համաձայն նուէրներ բաշխեց:

Ի դիմաց վարչութեան խօսեցաւ նախագահ Պ. Իբրաամեան, բացատրելով թէ առանց ազգային ուսումի եւ դաստիարակութեան ազգ մը դատապարտուած է կորսուելու: Կոչ ուղղեց ծնողներուն աւելի ջերմութեամբ կապուիլ դպրոցին: Այս առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց Դպրոցասիրացին իր բարոյական՝ իսկ «Համազգային»ին ալ իր ցոյց տուած նիւթական աջակցութեան համար, որոնց շնորհիւ Իթալիի, Ժանթիյիի եւ Պիսէթրի հայ տղաքը մայրենի լեզուն կը սորվին եւ ազգային պատմութեան կը ծանօթանան:

Ապա 82 երկսեռ աշակերտներու բաժնուեցան զանազան նուէրներ՝ համաձայն դասարանի, ինքնահոս գրիչ, պուպրիկ, տուփով զունաւոր մատիտ, գնդակ եւ փող: Իւրաքանչիւր նուէրի հետ տրուեցաւ նաեւ մէկ մէկ փնջոց, զոր ազնուօրէն տրամադրած էր Պ. Թէրզեան, «Համազգային»ի Փարիզի մասն.ի նախագահ Տօքթ. Ասլանի դիմումին վրայ:

Նուէրներու բաշխման ընթացքին աննկարագրելի էր աշակերտներու ուրախութիւնն ու շնորհակալութեան անկեղծ արտայայտութիւնը: Ծնողներն ու հասարակութիւնը գոհ տպաւորութեան տակ մեկնեցան սրահէն:

Այս առթիւ վարչութիւնս իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Թէրզեանի իր նուիրած 80 փնջոցներու համար, «Համազգային»ի Կեդր. Վարչութեան որ 260 ֆրանք տրամադրեց նուէրներու եւ տօնածառի համար, նաեւ Տօքթ. Ասլանի, որ զանազաններէ հանգանակած 110 ֆրանքն ալ տրամադրեց նուէրներու գնման:

Շնորհակալութիւն նաեւ դպրոցին երկու անխոնջ աշխատաւորներուն Օր. Լուսնթագ Պապիկեանի եւ Պ. Ս. Յովհաննէսեանի, որոնք ջանք չխնայեցին աշակերտներու պատրաստման համար:

Ս. Յ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

ԼԻՈՆ, 3 յունուար.— Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի ալ կազմակերպուած էր «Մանուկներու Օր»ը, Լիոնի մէջ, նախաձեռնութեամբ Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին: Կոկիկ բազմութիւն մը եկած էր քաջալերելու Կ. Խաչի այս ձեռնարկը: Նկատելի էր մանաւանդ մանուկներու խրախճանքը: Բոլորը անհամբեր կը սպասէին Կաղանդ Պապային, որ պիտի գար նուէրներ բաժնելու:

Հանդէսին կը նախագահէր Պ. Կ. Խրայեան, որ անմիջապէս անցաւ յայտագրին: Երգ, արտասանութիւն, տրամախօսութիւն, բոլորն ալ մանուկներու յանձնուած էին: Անոնք պէտք էր ներկայանային հասարակութեան առջեւ, ցոյց տալու համար իրենց ունեցած հայերէնի կարողութիւնը, որ ստացած էին գիշերուան դասընթացքներուն հետեւելով:

Կ. Խաչի տիկինները իրենք ալ ուրախ էին տեսնելով իրենց ձեռնարկին արդիւնքը:

Նուէրներու բաշխումէն առաջ, Պ. Կ. Խրայեան երկու խօսքով բացատրեց իգական սեռի դերը մեր անցեալի մէջ եւ գալիք օրերուն համար:

Ու ահա տօնածառին ետեւէն կ'երեւայ Կաղանդ Պապան, բեռնաւորուած զանազան նուէրներով եւ պտուղներով: Մանուկները միաբերան կ'աղաղակեն — Օ՜, Կաղանդ Պապան: Ու կը շարուին բոլորն ալ կարգով ստանալու համար նուէրներ եւ պտուղներ: Առանց խտրութեան գոհացում տրուեցաւ բոլոր պզտիկներուն:

** Ֆ. Կ. Խաչի վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր այն նպարավաճառներուն որոնք իրենց նուէրներով (պտուղ) քաջալերեցին իր ձեռնարկը:

Մ. Պետանեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ ՊԷԼՎԻԼԻ ԺՈՂՈՎԻ ՄԱՍԻՆ

Դեկտ. 28ին, Պէլվիլի մէջ գումարուած ժողովէն բխած մարմինը ծանօթ հասցէ մը չունենալով, հարկադրուած եմ հետեւեալ դիտողութիւնները կատարել թերթի միջոցաւ:

Անհիմն է այն յայտարարութիւնը թէ Պէլվիլի ժողովը ընտրած է մարմին մը որպէսզի զինուորագրուելիք երիտասարդներու բաղձանքները ներկայացնէ «ուր որ անկ է»:

Այդ առաջարկը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ մերժուեցաւ:

Ընտրուեցաւ «Առժամեայ մարմին» մը, որպէսզի՝ 1. կարճ ժամանակամիջոցի մը եւ աւելի մեծ սրահի մը մէջ, ընդհանուր ժողովի հրաւիրէ զինուորութեան ենթակայ Փարիզաբնակ Հայ երիտասարդները:

2. Մինչ այդ զինուորագրութեան հարցը ուսումնասիրէ աւելի հմտութեամբ եւ վերջին ժողովին յայտնուած բաղձանքները ձեւաւորէ աւելի ամբողջական կերպով, ներկայացնելու համար ծրագրուած ընդհանուր ժողովին (եւ ոչ թէ ուր որ անկ է):

3ո Նոյն առեն յարաբերութեան մէջ մտնէ արուարձաններու հետ, նոյն ուղղութեամբ կազմակերպուելու համար:

4. Որոշուեցաւ նաեւ որ այս առժամեայ մարմինը իրաւասու չէ տեղական իշխանութեանց դիմելու ոչ միայն Հայոց կամ զինուորցուներու անունով, այլ նոյն իսկ այդ մարմնին անունով:

5. Դիմումները պիտի կատարուին յետագային, Ֆրանսայի բոլոր Հայաբնակ վայրերէն ընտրուած մարմիններուն ներկայացուցիչներէն բխած կեդրոնական մարմնի մը կողմէ, յանուն միայն անոնց որոնք ձեւակերպուած բաղձանքները ստորագրած պիտի ըլլան:

Հետեւաբար այս հարցին շուրջ աշխատանքները ներկայիս սահմանաւորուած են ներքին կազմակերպչական եւ ուսումնասիրական մարզին մէջ:

Անհրաժեշտ կը գտնեմ այս ճշդումը որպէսզի այս խնդրին շուրջ կատարուելիք գործերն ալ սկիզբէն իսկ ապօրինութեան չյանգին:

Պիմէն Պէօրէքեան

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ՓՐՈՖԷՍՕՐՆԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԵՄԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Սթրազպուրկի Քարիւղի եւ Հեղուկ վառելանիւթերու Բարձ. Վարժարանին ուսուցիչներէն փրոֆ. Գառնիկ Ալէքսանեան հրաւիրուած է բանախօսելու Փարիզի Արզ է Մէթիէյի (Ս. Մարթէն փողոց) ամփիթատրոնին մէջ յառաջիկայ յունուար 17ի կիրակի օրը, ժամը 2ուկէսին: Բանախօսութեան նիւթն է «Քարիւղի ճարտարարուեստը եւ անոր արտադրութեան եղանակները»:

** Աշխարհածանօթ տնտեսագէտ փրոֆ. Մեստր Բունիաթեան Ժընեւի Միջազգային Բարձ. Ուսմանց Ճեմարանին (Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales) կողմէ հրաւիրուած է հինգ դասախօսութիւն կատարելու (յունուար 17էն 22) տնտեսական տագնապներու մասին: Իրեն հետ հրաւիրուած են նաեւ փրոֆ. Պէրթրան Նօկարօ եւ Ժաք Պարտու եւ փրոֆ. Ժօզէֆ Պարթէլէմի: Յիշեալ Ճեմարանը կազմուած է չորս տարիէ ի վեր Ազգերու Դաշնակցութեան հովանիին տակ եւ Ժընեւի համալսարանին մասնակցութեամբ:

«ՅԱՌԱՋԻ» ԹԵՐԹՕՆԸ (170)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Բացի մանկամարդ այրի կնոջ դէպքէն, որ երբեք մտքէն չէր կրնար հեռացնել, Սոնիան ուրիշ պատճառներու ունէր անհանգստանալու: Ալեքսէյը բազմաթիւ անգամներ յուսախաբ ըրած էր զինք: Այս թերացումին թերեւս կին մը նշանակութիւն չտար, բայց նոր նշանուած աղջիկ մը մեծ յանցանք կը նկատէ զայն:

Մէկ ալ Ալեքսէյի խմելու սէրը զինք սաստիկ կանհանգստացնէր: Սոնիան երեխայ մը չէր, գիտէր որ այն դասակարգին մէջ, որուն կը պատկանէր Ալեքսէյը, լաւ ուտելը, լաւ խմելը ու շատ խմելը ընդունուած երեւոյթ մըն էր, բայց ամէն անգամ, որ նշանածը հարբած վիճակի մէջ զինքը կը համբուրէր, չէր կրնար, թէկուզ ակամայ, զգացած իր զզուանքը պահել: Այնպիսի ծանր, անտանելի զգացում մըն էր այդ, որուն հետ կը վախնար, որ երբ եւ իցէ պիտի չկրնար հաշտուիլ:

Օփերայի ներկայացման առթիւ առաջին անգամ լինելով՝ ընտրանի հասարակութեան առջեւ Ալեքսէյը ու Սոնիան միասին պիտի երեւային: Սոնիան սրտմաշուք համբերութեամբ ինքզինք յանձնեց ֆրանսացի մօտիստին եւ մազերը յարդարող ռուս կնոջ խնամքին, որոնք զինք կը պատրաստէին այդ իրիկուան համար: Վերջապէս հագուած - շպարուած, Սոնիան ճերմակ մետաքսէ շրջազգեստի քղանցքները ժողվելով, սանդուղէն վար վազեց հիւրասենեակը, ուր իշխան Ալեքսէյը կը սպասէր, հանդիսաւոր օրերու համազգեստը հագած, կուրծքը նշաններով զարդարուն, արծաթապատ սուրը կողքին կախուած: Պահ մը իրարու դէմ կանգնած, նշանածները սքանչացումով իրարու նայեցան: Կատարեալ զոյգ մըն էին:

Երբ Սոնիան ու իշխան Ալեքսէյը կառքէն վար իջան օփերայի շէնքին առջեւ, որ գեղարուեստի տաճար մը լինելէ աւելի, կարծես ցարական բռունցք մը լինէր դանդուածօրէն չոքած, շատ զարմացան ձիաւորներու բազմութիւնը նկատելով, որոնք գրեթէ շրջափակուած կը պահէին շէնքը: Թեւանցուկ անցան միջանցքէն: Ոսկեճամուկ զգեստով պատանի մը առաջնորդեց զիրենք առաջին յարկի օթեակներէն մէկը:

Օփերայի սէզոնի բացումը դէպք մըն էր Թիֆլիսի համար: Ընդունուած սովորութեան համաձայն, կը լինէին Փոխարքան, բարձրաստիճան զինուորականութիւնն ու պաշտօնէութիւնը իրենց կիներով, ռուս եւ վրացի ազնուականութիւնը ամբողջովին, բայց մանաւանդ հայ պուրժուա դասակարգը եւ մտաւորականութիւնը, որոնք կը լեցնէին օփերայի հսկայ շէնքը:

Զարմանալի կերպով այդ օրը, հակառակ սպասուածին, ոչ թէ ոտքի կանգնած մնացողները չկային, այլ նստարաններու մեծագոյն մասը դատարկ մնացած էր, իսկ երկրորդ, երրորդ յարկերը գրեթէ ամայի: Ներկաները շուարած իրարու կը նայէին: Հազիւ թէ իշխանն ու Սոնիան օթեակի աթոռներուն վրայ բազմեցան, երբ իշխանի ընկերներէն երկու սպաներ ներս մտան մտերմօրէն բարեւեցին:

— Խնդրեմ.—իշխանը երկու աթոռները ցուցուց հիւրերուն.— ծանօթացէք, նշանածս ...

Սպաները բարեւեցին Սոնիան, կրունկնին չխկացնելով ու տեղաւորուեցան աթոռներուն վրայ: Անոնցմէ մէկը խաղախ սպայ մըն էր, սիրուն երիտասարդ մը, վայելչօրէն չէրքէզքի երկար հագուստի մէջ իրանը սեղմած: Միւսը տարէց գնդապետ մըն էր, երկար պեխերով, դաժան նայուածքով մը, որ հասարակ զինուորականութենէ բարձրացած՝ նախկին կոշտ շարժուձեւերէն բոլորովին չէր ձերբազատուած:

— Ալեքսէյ Գէորգովիչ, — խաղախ սպան մտերմաբար խօսքը ուղղելով իշխանին, — նկատեցի՞ք որ նստարանները գրեթէ դատարկ մնացեր են ... այս կը նշանակէ, որ ...

— Կը նշանակէ որ, ընկերոջ խօսքը կտրեց գնդապետը, պեխերը ոլորելով, այդ Արմեաշկաները բոյքոթի ենթարկեր են օփերան ... պէտք է դաս մը տալ անոնց ...

— Ի՞նչ դաս կրնանք տալ, — ծիծաղելով պատասխանեց երիտասարդ սպան, — մերն է յանցանքը, որ թոյլ տուած ենք այդ չարչիներուն կողոպտելու Կովկասի հարստութիւնը: Զարմանալի անշնորհք ժողովուրդ մըն ենք մենք ... խակապէս բնաւ ռուս հարուստի մը հանդիպա՞ծ էք Կովկասի մէջ ...

— Ոչ Կովկասի մէջ եւ ոչ ալ Ռուսիոյ, Արմաւիր, կամ Եկատերինոտար, — վրայ բերաւ գնդապետը, — այդ Արմեաշկաները ջհուտներէն ալ վատ են ...

Սոնիան չառագունած դէմքով մը տեղ կ'ընէր: Անտանելի կերպով ճնշուած կը զգար ինքզինքը. ոչ թէ անոր համար որ Արմեաշկա բառը իրեն համար նշանակութիւն մը ունէր, այլ որ այդ մարդիկը գիտնալով որ ինք Հայ մըն է, չէին քաշուեր իր ներկայութեան այդ բառը գործածելու: Իսկ Ալեքսէյը, բոլորովին անտարբեր մտիկ կ'ընէր ընկերները, մտքէն իսկ չանցընելով, որ Սոնիան կրնայ վիրաւորուիլ:

Յանկարծ դահլիճի մէջ խօսակցութիւնները դադրեցան: Փոխարքան օթեակը մտած էր իր հետեւորդներով: Ամբողջ հասարակութիւնը ոտքի բարձրացաւ, զինուորականները բարեւի դիրքով անշարժ կանգնած, մինչ կիները գլուխնին խոնարհեցուցին: Վարագոյրը բացուեցաւ:

Հազիւ թէ Սոնիան կը հետեւէր ներկայացման, եւ ոչ ալ երգիչները կը հետաքրքրէին զինքը: Թէեւ երկու սպաները վարագոյրի բացուելուն վերադարձած էին իրենց տեղերը, սակայն անոնց խօսակցութեան ծանր տպաւորութեան տակ, Սոնիան միտքը չէր կրնար կեդրոնացնել խաղի վրայ: Ի՞նչ լաւ, որ վերջին պահուն Հայրը մերժեր էր իրենց ընկերակցիլ:

Երբ վարագոյրը իջնելէ վերջ, Սոնիան բոլորովին անտրամադիր, Ալեքսէյի թեւը մտած դուրս ելաւ միջանցքը, իշխանի ծանօթներէն, ընկերներէն շատեր մօտեցան իրենց: Բոլորի խօսակցութիւնը նոյն նիւթի շուրջը կը դառնար: Հայերը բոյքոթի են ենթարկած օփերան, իսկ այդ կը նշանակէր որ Թիֆլիսը իր միջոցներով օփերա պիտի չկրնար ունենալ, եթէ կառավարութիւնը պետական միջոցներով չծածկէր բացը:

Սոնիան իր շրջանէն դուրս ինկածի նման կը զգար. չկային հայ ունեւոր, արիստոքրատ համարուած ընտանիքները, իսկ ռուս ընտանիքներէն ոմանց հազիւ թէ ծանօթ էր Սոնիան: Իշխան Ալեքսէյը աջ ու ձախ իր նշանածը կը ծանօթացնէր: Այրերը սիրալիր քաղաքավարութեամբ կը բարեւէին, նախանձելով Ալեքսէյի բախտին, որ հարուստ Հայու մը սիրունիկ աղջիկը յաջողեր էր ճանկել. իսկ կիները աւելի վերապահ՝ ոմանք սառնօրէն ժպտեցան, ոմանք ալ վերէն վար նայեցան հարուստ Արմեաշկա աղջկան վրայ, որ դրամի ուժով միայն իրենց շրջանը պիտի մտնէր:

Ամբողջ երկու շաբաթ, Սոնիան պատրաստուած էր այդ գիշերուան համար, ու հիմա, սիրտը դառնութեամբ լեցուած, կը զղջար եկած լինելուն: Չորս բոլորը, այրեր, կիներ, ուրախ թրթռուն խօսակցութեան մը բռնուած, կը կատակէին, մինչ ինք անոնց մէջէն կ'անցնէր օտարականի նման մինակ զգալով:

Վարագոյրի բացուելու ժամանակը մօտեցաւ, միջանցքի բազմութիւնը աճապարեց դէպի սրահը:

Սոնիան եւ իշխանը նոր դառնալ սկսան դէպի օթեակը: Դրան մօտ հասած էին, երբ զինուորական մը իշխանին մօտենալով բարեւեց, մէկդի առաւ ու բան մը փսփսաց ականջին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

է թէ Թուրքերը գործօն չարժումներ կը կատարեն Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի մէջ, ինչ որ կը նպաստէ որոշ գրգռութիւն արծարծելու Սուրիոյ միւս մասերուն մէջ։ Ասոնք մասնաւորապէս ցաւալի դէպքեր են, այն տագնապալի պահուն ուր կը գտնուի Ֆրանսա։ Երէկ Փարիզի մէջ Թուրք պաշտօնական շրջանակներ կը հաւաստէին թէ չեն հաւատար որ Աթաթիւրք Պոլսէն մեկնած ըլլայ, ոչ ալ արտաքին նախարարը, թէ չափազանցուած կամ երեւակայական են կարգ մը գործակալութեանց այս լուրերը ···»

Անգլիոյ թագաւորը խաչակրա՞ծ է Աթաթիւրքը

«Լ'Էօվր» շարունակելով իր տեսութիւնը, կը գրէ.—

— «Ֆրանսայի, ինչպէս Թուրք պետութեան դրացի կամ սահմանամերձ երկիրներուն մէջ, ընդհանուր կարծիքը այն է որ եթէ այդպիսի անցուդարձ մը տեղի ունեցած է, պարզապէս «պլըֆ» մըն է, արտաքին ճնշումի միջոց մը՝ ազդելու համար Ֆրանսական կառավարութեան վրայ, տագնապալի պահու մը օրպէսզի զոհացում տայ Թուրքիոյ։ Ոչ ոք կը հաւատայ թէ Թրքական կառավարութիւնը պատրաստ է այժմէն խօսքէն գործի անցնելու եւ զինուորական գրաւման ենթարկելու Ալէքսանտրէթը։ ԲԱՅՑ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ՅՕԺԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿԸ ԿՐԿՆԷԻՆ ԹԷ ՖՐԱՆՍԱ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱՅ ՄԻԵՒՆՈՅՆ ՁԵՒՈՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵԼ, ԵԹԷ ՕՐ ՄԸ ԱՅԴ ԸԼԼԱՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ։

Ֆրանսայի կարգ մը շրջանակներուն մէջ շատ կը կրկնեն թէ Անգլիոյ նախորդ արքան, Էտուըրտ Ը. երբ Էնկիւրի կը գտնուէր անցեալ աշնան, ինքն իրեն թոյլ տուած է այնպիսի խօսքեր արտասանել որ Աթաթիւրք այն տպաւորութիւնը կրած է թէ բրիտանական կայսրութիւնը տրամադիր չէ վճռապէս ուժ տալու Ֆրանսայի՝ արեւելեան Միջերկրականի գոյավիճակին պահպանման համար։

«Ջէզոքները չեն որ պիտի լուծեն Սանճաքի խնդիրը»

«Ճումհուրիյէթ»ի խմբագրապետ Եունուս Նատի գիտել կուտայ խմբագրականով մը.

— «Ծիչդը խօսելով, չէզոքներու մարմինը ծնաւ անիմաստ առաջարկէ մը, որ հակադրուեցաւ մեր իմաստալից առաջարկին։ Այնքան որ, մեր Արտաքին գործավար Րիւշտիւ Արաս ձեռնպահ մնաց Ժընեւի խորհուրդին մէջ։

Ֆրանսացի պաշտօնեաները գինած են ամէն ազդէ կարգ մը անպատասխանատու գապատայիներ եւ անոնց յարձակիլ կուտան Հաթայի (Սանճաք) Թուրքերուն վրայ։ Լրջօրէն չենք գիտեր թէ այս ընթացքը ի՞նչ անակնկալներ առաջ պիտի բերէ։ «Անակնկալ»բառէն զարմացողներուն պացէ ի բաց ըսենք թէ մարդկային ամէն սահման անցնող այդ խժդժութիւնները օր մը — չենք գիտեր ո՞ւր եւ ի՞նչպէս — կրնան տեղի տալ ակամայ փոխադարձութեան մը, անխուսափելի ուրիշ շարժումներու։ Կարելի չէ վճռել թէ ո՞ւրկէ պիտի սկսին եւ ո՞ւր պիտի վերջանան այն շարժումները, որոնք կրնան ծագիլ Ֆրանսացի պաշտօնեաներու բարբարոսութիւններէն։ Մենք բնաւ փափաքող չենք ասոր. բայց ասիկա կրնայ տեղի ունենալ, եւ անգամ մը որ ազգերու արժանապատուութիւնը գործին խառնուի, այլեւս շատ դժուար պիտի ըլլայ կարգի դնել առեղծուած խառնակ կացութիւնը»։

*** Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Վաթանիները Սուրիոյ զանազան կողմերէն արաբ աշիրէթներ կը բերեն եւ կը տեղաւորեն Թրքական գիւղերու մէջ։ «Այս ձեւով կ'ուզեն ազդել չէզոք դիտողներուն վրայ»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ իրենց պատասխանը ղրկած պիտի ըլլային երէկ, անգլօ-ֆրանսական ծանուցագրին։ Երկուքն ալ այս առթիւ կը հաստատեն թէ թոյլ պիտի չտան որ խորհրդային իշխանութիւն հաստատուի Սպանիոյ մէջ։

ԱՀԱՒՈՐ ԿՌԻՒՆԵՐ կը մղուին Մատրիտի շուրջը։ Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքոյի զօրքը կրակի տակ առած է շատ կարեւոր դիրք մը եւ եթէ յաջողի գրաւել, Մատրիտը ինկած պիտի ըլլայ։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ զինուորական նոր եւմտացոյցը 75 միլիառ ֆրանքի հասած է, մինչ 59 միլիառ էր 1936ին։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահը տարեկան ճառը խօսելով երեսփ. ժողովին մէջ, ջատագովեց ժողովրդապետական կարգերը, իբրեւ ազդակ խաղաղութեան։ Երեսփ. ժողովը օրէնք մը քուէարկեց որով կ'արգիլուի զէնք ղրկել Սպանիա։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր դպրոցին մէջ՝ կարեւոր օրակարգ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան ժողովը 10 Յուն. կիրակի երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, 6 պլիս Պուլվար Ռօտէն, ընկեր Անդրէասին սրճարանի կից Կ. Խաչի դպրոցին մէջ։ Ներկայ պիտի ըլլայ գնդ. Տ. Պաղտասարեան։ Կը հրաւիրուին բոլոր անդամները եւ համակիրները։

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

Փարիզի Բարեգործական Տան Վարչութիւնը պատիւ ունի ծանուցանելու յարգոյ հասարակութեան եւ իմասնաւորի Փարիզի հայկական միութեանց վարչութիւններուն որ, իր Տան սրահները, 8 rue Bossuet Paris, խիստ դիւրամատչելի պայմաններով տրամադրելի են պարահանդէսներու, հաւաքոյթներու, դասախօսութիւններու, հանդէսներու, հարսանիքներու եւ նշանտուքներու համար։

Տեղեկութեանց եւ պայմաններու համար կը խնդրուի հեռաձայնել ամէն օր, կէսօրէ վերջ, մինչեւ ժամը 6. Central 48-51 եւ կամ գրել U. G. A. B. 24 rua Feydeau, Paris (2) հասցէով։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Քաֆէ օ Փլէօ տը Լիոնի վերնայարկը։ Մեթրօ Փլաս տ'Իթալի։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՇԱՎԻԼԻ Արղութեան խումբի ժողովը վաղը շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, ընկ. Ադանեանի բնակարանին մէջ՝ կարեւոր օրակարգ։

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ խումբի ընկերահամակրական հանդիպումը 9 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր Ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ալֆունի ենթակոմիտէի անդամական ընդհանուր ժողովը 8 Յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 9.30ին, իր Ակումբին մէջ։

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 8 Յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 9 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը տօնէ յառաջիկայ կիրակի, 10 Յունուար, ժամը 3ին, Salle Horticultureի սրահին մէջ,

84 Rue de Grenelle (Metro Rue du Bac)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

ՏՂՈՑ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՆԱԽԸՆԹՐԻՔ ԵՒ ՍԻՐՈՒՆ ԽԱՂԱԼԻՔՆԵՐ։

Մուտքը՝ մեծերուն 3 ֆր., փոքրերուն՝ ՁՐԻ։

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը

«Մանուկներու Օրուան» տօնակատարութեան առթիւ հրապարակ կը հանէ պատկերազարդ հանդէս մը, գեղարուեստական սիրուն յօդուածներով, ուղերձներով եւ զանազան գեղեցիկ գրուածքներով։

16 նկարներ Ֆ. Կ. Խաչի դասընթացքներէն, Սանուհեաց խումբերէն, «Մանուկներու Օրուան» եւ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԷՆ։

Յօդուածներ ունին՝ Պերճուհի, Է. Բիւզանդ, Ֆլօրա Անահիտ, Ն. Բիպլըթճեան, Հերմինէ Միսաքեան, Մ. Տամլամեան, Գ. Ազապալեան, Հերմինէ Անդրանիկ. Ս. Վրացեան, Շ. Նարդունի, Ա. Խանէտանեան, Ս. Արամեան եւ ուրիշներ։

ԳԻՆ 1 ՖՐ.։

Դիմել՝ Շրջ. Վարչութեան Mme Missakian, 6 rue d'Alsace, Asnières (S)

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Լիոնի Զարդարեան գրադարանի Վարչութեան կողմէ 9 Յունուար շաբաթ երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ կէս գիշեր, 5 rue Bonnefoi, յօյներուն սրահին մէջ։

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ

ԱՄԱՆՈՐԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Սէն-Ժէռոմի (Մարսէյլ) Վիէժ խումբի ընկերա-ընտանեկան խնջոյքը 9 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Յովհ. Սիմոնեանի բնակարանին մէջ։

Մանրամասնութիւններ տեղւոյն վրայ։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ 9 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ։

Մանուկներու կողմէ՝ երգ, պար, արտասանութիւն եւ փոքրիկ ներկայացում մը։

Խաղալիքներ կը բաժնուին բոլոր երախաներուն։

Մուտք մեծերու 3 ֆր., փոքրիկներու ձրի։

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մ.ճիւղը կը տօնէ իր չորս Մ.ճիւղերուն հետ 17 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ։

Գեղարուեստական բաժին։ Պիտի ներկայացուի «ՇԱՌԼՕ»էն Սէն-Սէթօ ընկերութենէն։ Զաւեշտ մը՝ ԱԲԷԼԵԱՆ թատերախումբէն։

Երգ, արտասանութիւն փոքրիկներու կողմէ։

Կը բաժնուի պտուղ եւ նախընթրիք բոլոր ներկայ փոքրիկներու։

Մուտք 3 ֆր, փոքրիկները ձրի։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ամանորի առթիւ թոնսէփսիոն հիւանդանոցի հիւանդներս շնորհակալութեամբ ստացած ենք Ֆ. Կ. Խաչի Սէն Ժէռոմի եւ Նոթր Տամի մասնաճիւղէն՝ 22 հիւանդի 10ական ֆր., Սէն Լուի մասնաճիւղէն՝ 14 հիւանդի 10ական ֆր., Աղքատախնամ-Որբախնամ միութենէն՝ 19 հիւանդի 15 ֆրանք։ Քանի մը բարերարներէ 10ական ֆր.։

Լեւոն Կաւթեան

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒՆ

Լիոնի «Հայ Արիմութեան երէցսկաուտները հրապարակային ժողովի կը հրաւիրեն Լիոնի 20—23 տարեկան բոլոր զինուորցու հայ երիտասարդները, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Brasserie l'Étoileի վերնայարկի սրահին մէջ, 1 Cours Gambetta եւ 2 Place Raspail։ Ծախքերու մասնակցութեան համար 0.75 ֆր.։

Կը խօսի Պ. Վ. ԶՈՒԼԱԼԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպիսկ. Տրապիզոնի, պատկ. եւ գեղատիպ 25 ֆր., ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, Բ. Այվազեան, 12, ԱՆԻՆ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ 10, ՐԱՖՖԻԻ ԳՈՐԾԵՐԸ.— ԿԱՅԾԵՐ, Պէյրութ, 2 հատորը միասին 50 ֆր., ՍԱՄՈՒԷԼ, Արեւմ 40, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, Արեւմ 40, ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Գահիրէ 20 ֆր., ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆր. Վէրֆէլ 2 հատոր 70 ֆր., ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻՆ ՋԱՒԱԿՆԵՐԸ, Մ. Զէվազօ 35, ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԸ 35, ՌԱԿԱՄԹԷՆԻ ԱՄՊԵՏԸ 35, ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ, Տր. Ճէյալեան, 20, ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ, վէպ, Տիկին Լաս 2 հատոր 20 ֆր., ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ, Տիկին Հայաստան Գէորգեան 15, ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Նշ. Պէշիկթաշլեան 15, ՀԱՅ-ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ-, Ա. Գիւլխանտանեան 15, ՖԻՐՏՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ, Ա. Կոթիկեան 7.50, ՀԻՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ, Գեղարքունի 6, ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Արամ Զարըզ 15, ԴՈՒ ԵՒ ԵՍ, Ռափ. Զարդարեան 10, ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ հրատարակութիւնները, հատորը 20 ֆրանք, ԳՈՒՍԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1937, ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐԸ ՀԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐ. ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ, Ա. Քէչեան, 20 ֆր.։

25 ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ ՆՈՒԷՐ։ 50 ՖՐ.Ի ԳՆՈՂԻՆ՝ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԷՐ, 100 ՖՐ.Ի ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԵԳԻՐՔ ՆՈՒԷՐ։

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ,

51, Rue Mr. le Prince, Paris (6), Chèque postal Paris 1278-35, Tél. Danton: 88-65

Գաւառէն եւ արտասահմանէն Թղթատարի ծախք աւելցնել 100ին 10։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 9 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI 9 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3315 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱԽԵՐԸ ՎԱՂՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Դատելով օրուան լուրերէն, կը թուի թէ Ֆրանսայի վճռական դիրքը բաւական ազդած է Թուրքիոյ վրայ, որ կը սպառնար արիւնոտ խաղ մը սարքել Ալէքսանտրէթի մէջ:

«Ուլուս», Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը, տարբեր լեզու մը կը գործածէ այսօր, անշուշտ հակազդելու համար «Ճիւմհուրիյէթ»ի խուժանավարութեան, իսկ Ռիւթէրի թղթակիցը երէկ հեռագրով մը կը հերքէր այն լուրերը թէ Թուրք զինուորներ համախմբուած են Սուրիոյ սահմանին վրայ:

Անշուշտ այս կարգի հրատարակութիւնները չեն որ պիտի մեղմացնեն կամ լուսաբանեն կացութիւնը:

Բայց, կարելի չէ ժխտել թէ Թուրքերը պատրաստուելով, փչելով, սպառնալով հանդերձ, հարկադրուած են լրջօրէն նկատի առնել յախուռն ձեռնարկի մը հետեւանքները:

Մանաւանդ որ, իրենց դիմացն ունին նաեւ Մեծն Բրիտանիան: Ինչպէս Ֆրանսա, նոյնպէս Անգլիա չեն կրնար թեթեւօրէն նայիլ այս տագնապին վրայ:

Եւ զարմանալի չէ որ ինչպէս ֆրանսական, նոյնպէս անգլիական մամուլը չափաւորութեան եւ իմաստութեան յորդորներ կ'ուղղէ Թուրքիոյ, մանաւորապէս շօյելով անոր միահեծան վարիչը՝ Աթաթիւրք:

Բայց ինչո՞ւ մէկ օրէն միւսը այսքան թեթեւ եւ ամբարտաւան դիրք մը բռնեց Էնկիւրի, արտակարգ ժողովներ գումարելով եւ նոյնիսկ զինուորական շարժումներ կատարելով:

Առաջին պատճառ, անշուշտ, բարոյական պարտութեան մը գիտակցութիւնն է:

Թուրքիա ծանր պարտութիւն մը կրեց Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ, երբ Խորհուրդին անդամները միաձայնութեամբ քուէարկեցին բանաձեւը, եւ ձեռնպահ մնաց միայն իր ներկայացուցիչը: (15 դեկտեմբեր 1936):

Փարիզի բանակցութեանց վիժումը նոր հարուած մը եղաւ Էնկիւրիի համար: Իսկ Ազգերու Դաշնակցութեան «դիտողներ»ուն կատարած քննութիւնները՝ առաջին օրէն իսկ յանգեցան եզրակացութեան մը որ աննպաստ էր Թրքական տեսակէտին:

Դիտողները դեռ չեն աւարտած իրենց պաշտօնը եւ Ա. Դ. Խորհուրդը միայն կրնայ գիտնալ անոնց տեղեկագրին մանրամասնութիւնները:

Բայց եւ այնպէս, առաջին առթիւ հասած տեղեկութիւնները բաւական են հաստատելու Սանճաքին ժողովուրդներուն տրամադրութիւնները:

Օրուան հեռագիրները կը հաստատեն թէ «արաբ, ինչպէս եւ Թուրք եւ հայ բնակչութիւնները իմաստութեամբ կը սպասեն բանակցութեանց ելքին»:

Էնկիւրի ուրիշ պատճառ մը եւս ունէր փրփրելու եւ յախուռն շարժումներ փորձելու,— անգլեւիտալական համաձայնութիւնը՝ Միջերկրականի մասին, որ ստորագրուեցաւ յունուար 2ին, գոհունակութիւն պատճառելով նաեւ Փարիզի մէջ: (Անգլիոյ արտաքին նախարարը յատկապէս շնորհաւորեց Ֆրանսայի իր պաշտօնակիցին դիրքը, այս առթիւ):

Արդ, Էնկիւրիի խուճապին բուն գաղտնիքը պէտք է փնտռել այս անցուդարձին մէջ,— Միջերկրականի, այսինքն ապահովութեան հարց:

Տեղական թերթերու քաղաքական մասնագէտները, զարմանք յայտնելով հանդերձ Թուրքիոյ բռնած անհաշտ ընթացքին առթիւ, չեն ծածկեր այս պարագան: Նոյնիսկ մեղադրանքի բաժին մը կը հանեն իրենց երկրին համար:

Փէրթինաքս, «Էքօ տը Փարի»ի քաղաքական խմբագիրը, այսպէս կը բացատրէ նոր տագնապը.

— «Թուրքիա 1934ին Եուկոսլավիոյ եւ Ռումանիոյ զինակիցը եղաւ, այսինքն՝ անուղղակի՝ ընկերակիցը Ֆրանսայի: 1934ի վերջերէն, Թուրքիա մեզի կ'առաջարկէր քաղաքական եւ զինուորական գործակցութեան դաշնագիր մը: Ինչպէս խորհ. Ռուսաստանը, ան կ'ուզէր մտնել «հաւաքական ապահովութեան դրութեան» մէջ, որ այն ատեն արագօրէն իրագործելի կը համարուէր: Քանի քանի անգամներ, վերջին անգամ անցեալ հոկտեմբերին, մենք մերժեցինք իր առաջարկները, վախնալով որ կը գրգռենք Իտալիան: Տեսնելով որ ժամանակը կ'անցնի, հաւաքական ապահովութեան դրութիւնը իրական ձեւ չստանար եւ Ֆրանսայի ու Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնները չեն համարձակիր ստանձնել հաւանական նախայարձակներու դէմ դիմադրութիւն կազմակերպելու պատասխանատուութիւնը, Թուրքերը կամաց – կամաց համոզուեցան թէ ամէնէն կարճ ճամբան է գործածել Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի մեթոդը: Անոնք կը նախատեսեն թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա օր մը պիտի փորձեն նոր սակարկութիւն մը կնքել Հռոմի հետ եւ գինը պիտի վճարէ Սուրիա: Հետեւաբար կ'ուզեն զգուշական միջոցներ ձեռք առնել»:

Աջէն դէպի ձախ, համայնավար «Իւմանիթէ»ն ալ միեւնոյն ձեւով կը բացատրէ խնդիրը, մերժելով Թրքական պահանջը՝ Ալեքսանտրէթ - Անտիոքի անջատման մասին, բայց ուղղակի մեղադրելով Ֆրանսան որ չուզեց փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր կնքել Թուրքիոյ հետ: «Թուրքիան եթէ Ֆրանսայի կապուած ըլլար այսպիսի դաշնագրով մը, այլ եւս վախ պիտի չունենար թէ Իտալիա կրնայ տեղաւորուիլ Ալեքսանտրէթի մէջ»:

Նոյն թերթին կարծիքով, Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ կնքուած համաձայնութիւնն ալ ազդած է Թուրքիոյ վրայ, որ զայն կը նկատէ տկարացում՝ պալքանեան համերաշխութեան:

Դեռ չսպառեցինք նիւթը:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎՃՌԱԿԱՆ ԴԻՐՔԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԱՍԻՆ

35,000 ԶԻՆՈՒՈՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Արտաքին նախարարութեան խորհրդականը տեսակցեցաւ Սուրիոյ նախագահներուն եւ Փարիզի թուրք դեսպանին հետ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱՒԵԼԻ ՉԱՓԱՒՈՐ Կ'ԵՐԵՒԱՆ

Ինչպէս կը սպասուէր, Ֆրանսա վճռական դիրք մը բռնած է Ալէքսանտրէթի հարցին առթիւ, որուն բարդացումը մանրամասնօրէն նկարագրած էինք երէկ: Իբրեւ հոգատար պետութիւն, Ֆրանսա ոչ միայն կը մերժէ Թուրքիոյ հետ բանակցիլ սպառնալիքի տակ, ԱՅԼ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ Է ՇԱՐԺՄԱՆ ՄԷՋ ԴՆԵԼՈՒ ՍՈՒՐԻՈՅ 35,000 ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ, ԵԹԷ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՈՐ ԵՒ Է ՓՈՐՁ ԿԱՏԱՐԵՆ ԳՐԱՒԵԼՈՒ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԸ:

Պ. Վիէնօ, արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, առջի օր ունկնդրութեան ընդունեց Արեւելքի բանակին հրամանատարը, Զօր. Հիւնցիկէր, որ ՎՃՌԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ ՍՏԱՑԱՒ ԱՐԳԻԼԵԼՈՒ ՈՐ ԵՒ Է ԱՐՇԱՒԱՆՔ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ, ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԿԱՄ ՀՐՈՍԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ: Միեւնոյն ատեն պիտի աւելցուի Սուրիոյ զինուորներուն թիւը, իսկ հրամանատարը իր պաշտօնատեղին պիտի մեկնի օդանաւով:

Թէեւ Ֆրանսայի պաշտօնական շրջանակները չեն սպասեր որ Թուրքերը բռնութեան դիմեն, բայց եւ այնպէս արտաքին նախարարութիւնը կ'ուզէ պատրաստ գտնուիլ որ եւ է պատահականութեան հանդէպ:

Բացի զինուորական պատրաստութենէն, ֆրանսական կառավարութիւնը օրը օրին տեղեկութիւններ կը հաղորդէ անգլիական կառավարութեան, Թուրքիոյ բռնած դիրքի մասին, որ կրնայ հակազդեցութիւններ ունենալ Պաղեստինի մէջ: Այս առթիւ ըսենք որ Անգլիացիները նաւային կայան մը կը շինեն Կիպրոսի մէջ, Ալէքսանտրէթի դիմացը:

Պ. Վիէնօ հինգշաբթի օր տեսակցեցաւ նաեւ Փարիզի Թրքական դեսպանին Սուատ Տավազի հետ, եւ անգամ մը եւս յիշեցուց թէ Թուրքիոյ յարուցած խնդիրը կրնայ լուծուիլ միայն Ազգաժողովին կողմէ եւ թէ Ա. Դ. Խորհուրդին յունուար 18ի նիստն ալ արդէն յատկացուած է: Միեւնոյն ատեն Պ. Վիէնօ ՇԵՇՏԵՑ ԹԷ ՈՉ ՖՐԱՆՍԱ, ՈՉ ԱԼ ԱՆԳԼԻԱ ԿԱՄ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ՈՒՐԻՇ Ո ԵՒ Է ՄԷԿ ԱՆԴԱՄԸ ՊԻՏԻ ԹՈՅԼԱՏՐԵՆ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ: Ֆրանսա կը շարունակէ հարցին ուսումնասիրութիւնը եւ կը սպասէ որ Թուրքիա եւս նոյն իմաստութեամբ վարուի, փոխանակ բարդացնելու կացութիւնը: Այս առթիւ Պ. Վիէնօ տրամադրութիւն յայտնեց խնդրելու որ յետաձգուի Ա. Դ. Խորհուրդին նիստը, որպէսզի աւելի լայն ժամանակ ունենան հարցը բազմակողմանի քննութեան ենթարկելու: Եթէ յետաձգումը ընդունուի, Ազգաժողովին երեք ներկայացուցիչները կրնան յունուար 31էն անդին ալ մնալ Սանճաքին մէջ:

*** Երեսփոխան Ֆալիհ Րըֆգըի, որ կառավարութեան բերանն է, կը գրէ «Ուլուս»ի (Հաքիմիյէթը Միլլիյէ) խմբագրականին մէջ (7 յունուար).

— «Եթէ Ֆրանսայի համար խնդիրը կրնայ լուծման սպասել, Թուրքիոյ համար պարագան տարբեր է: Մենք չենք կրնար անվերջ թոյլատրել երկդիմի կացութիւն մը, մենք կ'ուզենք յստակօրէն գիտնալ թէ պիտի յարգուի՞ն կընքուած յանձնառութիւնները: Մինչ այս մինչ այն, կը կարծենք թէ Սանճաքին խնդիրը պէտք է սահմանափակուի նոյն շրջանի սահմանին մէջ, Թուրք բնակչութեան ինքնավարութեամբ: Մենք կը մերժենք հետեւիլ անոնց որ ուզելով ընդլայնել այդպիսի խնդիր մը եւ միջազգային հանդամանք տալ անոր, կը վնասեն խաղաղութեան դատին եւ ֆրանքօ-թուրք յարաբերութեանց»:

Տասը զօրաբաժին սահմանին վրայ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ սպայակոյտին գլխաւոր անդամները ժողով մը ունեցան Էսքիշէհիրի մէջ եւ լման չորս ժամ խորհրդակցեցան կացութեան մասին: Ներկայ էին նաեւ ներքին եւ արտաքին գործավարները:

Կարգ մը տեղեկութեանց համաձայն, Թուրքիա տասը զօրաբաժին համախմբած է Սուրիոյ սահմանին վրայ, աւելի կամ պակաս հեռաւորութեամբ: Փարիզի մէջ միշտ կը կասկածին թէ Թուրքիա կրնայ անակնկալ մը սարքել, պարագաները նպաստաւոր համարելով:

Ալէքսանտրէթի հարցին բարդացումը մեծ յուզում պատճառեց նաեւ Լոնտոնի մէջ: Անգլիոյ մէջ շատ յլ զովեստներ հիւսուեցան, երբ Թուրքիա Ազգերու Դաշնակցութեան դիմեց, Նեղուցներու պայմանագիրը փոխելու համար, իսկ այս անգամ կը զարմանան որ Աթաթիւրք Ազգաժողովէն քաշուելու սպառնալիքներ կ'ընէ: Զարմանքը իր գագաթնակէտին հասաւ, երբ իմացուեցաւ թէ Թուրք մամուլը պատերազմ կը սպառնայ եւ թէ Թուրքիա զինուոր կը կեդրոնացնէ սահմանին վրայ: Կարգ մը թերթեր, առանց ընդունելու կամ հերքելու այն հաւաստիքը թէ Սանճաքին բնակչութեան 80 առ հարիւրը Թուրք է, կը խոստովանին թէ Թուրքիա իրաւունք ունէր խնդրելու որ փութացնեն հարցին լուծումը: Քաղաքական շրջանակներու մէջ դեռ կը յուսան թէ Աթաթիւրք պիտի չշեղի խոհեմութեան ճամբէն:

*** «Լ'Էօվր»ի տեղեկութեանց համաձայն, երբ Էնկիւրիի ֆրանսական դեսպանը յունուար 5ին Փարիզէն վերադարձաւ առանց նոր առաջարկներ բերելու, Թուրքիա կրկնապատկեց իր զինուորական պատրաստութիւնները եւ ԱՅՍՕՐ ՈՒՆԻ ԵՐԵՔԷՆ ՀԻՆԳ ԶՕՐԱԲԱՆԱԿ՝ ԿԱԶՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ, իսկ ֆրանսական ուժը կը հաշուեն 25 — 30,000:

Կ'ըսուի թէ Աթաթիւրք նոր դիմում մը պիտի կատարէ Ֆրանսայի, որպէսզի արագօրէն լուծուի Ալէքսանտրէթի խնդիրը: Հակառակ շրջած զրոյցներուն, դիւանագիտական խօսակցութիւնները չեն խզուած տակաւին: Իսկ Թուրք մամուլը կը շարունակէ գրգռել հանրային կարծիքը:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Վաղը, 10 յունուար, կը վերջանայ տարագիր զինուորցուներու նախնական արձանագրութիւնը: Իսկ փետրուար 10ին պիտի կատարուի բժշկական քննութիւնը:

Շատերը սկսած են երգել, արդէն.

Զինուորին երգերը, եղբարք լսեցէք,
Աշխարհիս բաները լաւ ճանաչեցէք:
Ոմանք հոյակապ պալատներ ունին,
Ոմանք չեն գտնել խաղաղ բնակին:

Մէկն ունի մեծ տուներ, միւսը գիւղ ունի,
Միայն խեղճ զինուորը ոչինչ բան չունի:

.. ..

Թէ քաջ պատերազմիս, կուտան մեծ պարգեւ,
Թէ ոտքդ կորցնես՝ կ'ասեն մնաս բարեւ:

Անշուշտ մեծ է տարբերութիւնը, երկիրէ երկիր:

Եւ սակայն ամէն տեղ ալ, զինուորը զինուոր է,— «թէ քաջ պատերազմի, կուտան մեծ պարգեւ, թէ ոտքը կորցնէ՝ կ'ասեն մնաս բարեւ»:

Բայց ինչո՞ւ անպատճառ պատերազմի մասին խորհիլ:

Զինուորութիւնն ալ մաս կը կազմէ բոլոր ժողովուրդներու սովորական կեանքին, ինչպէս բանւորութիւնը:

Մեր մասին ալ, Կովկասի մէջ շատոնց կը գործադրուէր, իսկ Թուրքիոյ մէջ պարտաւորիչ հռչակուեցաւ Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին:

Ատեն եղաւ որ մունետիկները կ'ազդարարէին, չարաշուք թմբուկն ալ հնչեցնելով.

— *Եիրմիպիրտէն խըրխպէշէ գատար ... իշիթմիշ, իշիթմէմիշ ալմէսին ...*

Մինչեւ այսօր ալ Պոլիս մնացած հայ երիտասարդներ զինուոր կ'առնուին եւ կը ղրկուին երկրին ամէնէն հեռաւոր վայրերը:

Դառնալով Փարիզ, կը կարծեմ թէ մեր զինուորցուները շատոնց վարժուած են այդ նոր կեանքին պահանջներուն, անցուցած ըլլալով երկար շրջան մը բանւորութեան:

Ի՞նչ է տարբերութիւնը երկաթի, մետաքսի կամ շաքարի գործարանի մը եւ զօրանոցի մը միջեւ:

Առտուն ժամը 5ին կամ 6ին պիտի արթննաս, պատառ մը հաց կամ սուրճ մը, եւ հեւիհեւ դէպի կայարան, կամ հեծանիւի մը վրայ նետուած՝ դէպի գործարան:

Աւելորդ է նկարագրել մնացեալը:

Եւ այսպէս տարիներով:

Իսկ զինուորութիւնը, հակառակ իր շարք մը խստութեանց, ունի որոշ պայմանաժամ, մէկ տարի, երկու տարի, վեց ամիս, քանի մը շաբաթ,— համաձայն երկրի օրէնքներուն եւ եղած կարգադրութեանց:

— Բայց ինչո՞ւ համար այս նոր զոհողութիւնը...

—Անոր համար որ հայրենիք չունիս կամ հայրենիքդ քեզ չի ճանչնար...

ՎԱՀԷ

Զինուորցու են միայն ոչ-հպատակները

Վալանսէն մեզի կը հարցնեն թէ զինուորութեան ենթակա՞յ են նաեւ Սուրիոյ եւ Լիբանանի հպատակները: Այս առթիւ կը գրեն թէ սուրիական հպատակ մը ներկայացած ըլլալով քաղաքապետարան, պաշտօնեան անձնագրին վրայ ջնջեր է «Սուրիացի« բառը եւ տուան արձանագրեր է զինուորագրութեան տոմարին մէջ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Զինուորութեան ենթակայ են միայն անոնք որ որոշ հպատակութիւն չունին, ինչպէս վերջին անգամ յայտարարեց պատերազմական նախարարութիւնն ալ եւ ինչպէս կը տրամադրէ 1928 մարտ 31ի հրահանգը: Հետեւաբար, Սուրիոյ եւ Լիբանանի, ինչպէս ուրիշ որ եւ է երկրի հպատակները չեն իյնար այս օրէնքին տակ, եթէ ունին հպատակութիւնը ապացուցանող փաստաթուղթեր: Կը կարծենք թէ թիւրիմացութեան հետեւանք է Վալանսի մէջ պատահած դէպքը, եւ պէտք է հետապնդել:

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻ ԴԻՏՈՂՆԵՐՈՒՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թուրք, Հայ, Արաբ կ'աշխատին համերաշխ

Գրած էինք թէ Ազգաժողովին երեք «դիտողները» այցելած են Ալէքսանտրէթի սահմանամերձ շրջանի գիւղերը: Այս առթիւ հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հեռագրէ Հավասի թղթակիցը.—

Գըրըքխանի գայմագամը, Սիւրէյա պէյ, յայտարարեց,— «Շիտակը խօսելով, որ եւ է անմիաբանութիւն չկայ Սանճաքին զանազան ժողովուրդներուն միջեւ: Թուրքեր, Արաբներ, Հայեր կ'աշխատին կատարեալ համերաշխութեամբ»:

Դիտողները յետոյ ընդունեցին Թրքասէր կուսակցութեան՝ Հաթայի պատուիրակները, որոնք ներկայացուցին ծայրայեղ տարրերուն պահանջները: Քաղաքապետարանէն դուրս ելած ատեն, 300ի չափ Թրքասէրներ ծափերով ողջունեցին պատուիրակութիւնը: ՀԱՅԵՐԸ, ՈՐՈՆՑ ԹԻՒԸ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱԶԱՐԻ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ԳՐԸՔԽԱՆԻ ՄԷՋ, ՈՒԶԵԼՈՎ ՅԱՐԳԵԼ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԵԱՆ ԱԶԱՏ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ, ԶԳՈՒՇԱՑԱՆ ՈՐ ԵՒ Է ՑՈՅՑԷ:

Պատուիրակութիւնը յետոյ դէպի սահմանակից շրջանը երթալով, ուր գլխաւորաբար Թուրքեր կը բնակին, կանգ առաւ Աքթէփէ գիւղին մէջ, ուր համերաշխութեամբ կ'ապրին Քիւրտեր եւ Թուրքիոյ կուսակիցներ: Դիտողները ընդունելով տեղական իշխանութեանց կողմէ, շահեկան տեղեկութիւններ քաղեցին ժողովուրդի կացութեան մասին: Շրջանին Թրքախօս երեսփոխանը, Մահմուտ պէյ, որ նոյն գիւղացի է, առանց վարանելու դատապարտեց ծայրայեղ տարրերը եւ յայտնեց թէ իր Թրքամէտ ընտրողներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կ'ուզէ խաղաղութեամբ ապրիլ եւ օգտուիլ լաւագոյն պայմաններէն, ներկայ քաղաքական կարգուսարքին մէջ: Քիւրտ ցեղապետ մը, որուն իշխանութիւնը կը տարածուի 700 վրաններու վրայ, իր ջերմ աէրը յայտնեց հոգատար իշխանութեան հանդէպ:

Պատուիրակութիւնը յետոյ գնաց Հաճիլար կոչուած կայանը, որ Սանճաքին ամէնէն յառաջացեալ դիրքն է: Հոն դիտողները տեղեկութիւններ քաղեցին սահմանագծման մասին, ապա իջան Հաճիլար գիւղը, որուն 325 ընտրողները մասնակցած են քուէարկութեան, երեսփոխան մը ընտրելու համար Սուրիոյ խորհրդարանին մէջ, հակառակ քամալականներու թափած ջանքերուն եւ գործ դրած ճնշումներուն: Գիւղին իշխանութիւնները գիտել տուին թէ այս կացութիւնը բացառիկ չէ, բայց սահմանակից շրջանին մէջ ժողովուրդին 90 առ հարիւրը մասնակցած է քուէարկութեան, այսպէս պարսաւելով ծայրայեղներու արարքները: Գիւղը պտտած ատեն, պատուիրակութիւնը հաստատեց թէ ժողովուրդը, ամրոցի մը պաշտպանութեան տակ, կրնայ իր գործով զբաղիլ, առանց վախնալու լեռները ապաստանած զինեալ հրոսախումբերու արշաւներէն: Գիւղին գլխաւոր երեւելին յայտարարեց, խօսքը ուղղելով դիտողներուն.

— «Ֆրանսա մեզ ընդունեց երբ մենք որբեր էինք: Մենք կը վստահինք անոր, որովհետեւ գիտենք թէ ան մեր բարիքին համար կ'աշխատի»:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ ԵՐԿԻՐԷ ԵՐԿԻՐ

Հեռաւոր նաւեր կը յառաջեն տաքաշխարհիկ ծովերու վրայ: Քանի սրտեր անոնց մէջ կը փղձկին արդեօք: Աս կեանքն է: Կեանքը, տափակ ամէնօրեան, որ կը դառնայ աչքերը կապուած ձիու նման, ջրհորին անիւը ճռնչացնելով: Ինչեր կեռան ու կը փրփրին ամէն օր իր գոց կոպերուն ետին: Ուրախութի՞ւն, հե՞ւք ու ցա՞ւ: Ամէն ալ շա՛տ բան: Տարի ու պատմութիւն. Բոլորս ալ նոյն շրջանը կ'ընենք:

... Եւ տարագիր մարդերն ալ, շլացած, տափաները ծամածուռ, երեսները խորշոմ ու աչքերը առանց փայլի, յաճախ կանուխէն ճերմկցած մազերով, կը բռնեն նոր օտարութեան ուղիներ: Զեղծար կեանքը. անխնայ կեանքը: Զանին առուն, կայք ու տեղ, ոչ ալ հարստութիւն: Կ'ապրին հրաշքով, օրէ օր, ժամէ ժամ: Թռչուններուն նման: Բայց անդին, հեռուն, սա լեռներէն, այն սահմաններէն, թերեւս տարբեր բլլայ, թերեւս տանելի, ձերեւս աւելի լաւ: Ու յոյսը կը րանայ իր գորշ առագաստները, ու նաւը կը սահի մտածումի սեւ ջուրերուն վրայէն: Ձեռքեր կը սեղմուին: Մնաք բարով: Գուցէ ալ չտեսնուինք, ընկեր: Մնաք բարով առ յաւէտ: Այնտեղ աշխարհի անդին ծայրը, կ'երազեմ ես եւ կը յուսամ... Ու այդ անյատակ ճամբուն վրայ քանդուած մարմինը կը խարխլի տեղ մը ու կը փլի կ'իյնայ, հեռու հայրենիքէ, հեռու սիրելիներէ, հեռու ընտանիքէ ու դաւէն:

Մենք մարդեր ենք բոլորս ալ ու ճակատագրի նոյնութեան մէջ այսօր ընկերներ: Տարագրութեան: Երէ՞կ: Ախ, երէկը, ինչքան տարբեր էր ան, երկրի մէջ, ուսուցչական ամպիոն է, խմբագրատուներէն ներս, խորհրդարանի բեմէն, բարձր ու արժէքաւոր դիրքերէ: Իմ այսօրուան ընկերներս այդպիսիներ են Գերմանիայէն դուրս շպրտուած:

Դեռ նոր բաժնուեցայ մէկէ մը, որ պիտի երթայ անծանօթ ու զարմանալի երկիրներ, հոն՝ կիսագունդին անդին ծայրը, ուր սեւամորթներ կը հեւան աշխատանքներուն ծանրակին տակ: «Ինչ՞ ասիկ անսովոր», ինչպէս երկուքս ալ համաձայն էինք: Եւ գացի փնճակ մտատուն բախտակցին մորթին վրայ:

Գաղթականները տարուան բոլոր եղանակներուն կը տեղափոխուին: Շարունակ ծովերուն վրայ եւ երկաթուղիներու մէջ են անոնք: Մակընթացութիւն ու տեղատուութիւն: Հիները կը մեկնին: Ուրիշներ կը լեցնեն անոնց տեղերը: Ոմանք յուսալից են: Իրո՞ք: Ուրիշներ ընկճուած: Ոչ մի այն յառաջացած տարիքին տակ: Ոմանք մելամաղձոտ փիլիսոփայութեամբ կը համակերպին առօրեային ու կը քալեն իրենց քարոտ ճամբան:

Աճառուսի սրճարանին անկիւնն ենք: Երկուքը խմբագիր էին: Մէկը երեսփ. ժողովի նախագահ: Միւսները կիներ էն:

— Երբ մարդ առաջ ուրիշ դիրքի մէջ էր ու այսօր տարբեր, կը յարէ մին մելամաղձոտ, այն ատեն կը ճանչնայ թէ ինչպէս մարդիկ կը փոխուին իր հանդէպ:

— Թշուառութեան հետ առաջին փորձութիւնն է այդ որ գաղթականը կ'ունենայ: Ուրիշ: Գլուխը պէտք է բարձր բռնել: Մարդ իր արժանիքները չի կորսնցներ գաղթական ըլլալով:

— Սակայն եւ այնպէս, սակայն եւ այնպէս, կը զանգատի ընկերը:

Փորով պայուսակ մը ունի ան ձեռքը ու գիւղէ գիւղ կը թափառի, ընկերվարական մամուլին ծանուցում ժողվելու:

Դժուար գործ: Պէտք է «Հոգեբանօրէն» մօտենալ գործի մարդոց, պէտք է անոնց միտքերը պատրաստել. եւ «փիլիսոփայօրէն» կարգադրել զայն: Այս բառերը առնչութիւն ու նի՞ն ծանուցումի գործին հետ: Ան շուշտ ոչ: Բայց անոնք կապուած են ծանուցումը առնողին հետ, իրեն համար ամէնօրեայ են, ուստի եւ անոնցմով կը բացատրէ իր արդի գործը: Ոստիկանը զիրենք կը հետապնդէ կասկածելով, կը կեցնէ եւ անձնագիրները կը հարցնէ: — «Բարձրաստիճան Պ. ոստիկանին պատիւ ըրինք մեր թուղթերը ներկայացնելու», կը յարէ, այս մեծ բառերուն տեղէն ինքն ալ շփոթած: Անոր դէմին վրայ կը թեւածարեն ընկերովի: Դիմացի ախոռը մօտ է: «Ոչխարը հաճելին միացնել փորձելով՝ ափ կ'ելլէն ծանուցում ժողվելու:

Այս ալեհեր մարդը, իր տակաւին եռանդուն կնոջ հետ, ունի դէմքի պարկեշտ գիծեր, մտաւոր անհատական աշխար ու քաղաքական սուր հասատաւութիւն: Բարձր զինուորական կը կարծէի զինքը: Ան եղեր է բարձր ընկերվարական պաշտօնատար: Երիտասարդները ակնածանքով կը բոլորուին անոր շուրջը: Կը լռեն, երբ ան կը խօսի: Կրնեն համալսարան են, ուսանողներ ուսուցչապետին շուրջ:

— Այս Հայը, կը ծանօթացնեն զիս:

— Ուրեմն դուն այն դարհուրանքներէ՞ն աւելցած ես, ու գլուխը կը ծօէ: Գիտէ մեր դարհուրանքներուն մասին ալ:

Ան ծեր է: Պիտի չչարժի: Պիտի մընա՞յ, ինչ կուզէ գայ, սեւ փոթորիկ Եւրոպայի վրայ, ինչպէս այս աշակերտը կը նախատեսեն:

Սա կ'ըլլար ամուսինը կը ըսեցուց, հեռու, հոս, տարագրութեան մէջ, ինչպէս լալով կը յարէ: Ու հիմա կառքերով պայուսակներ բռնած կը թափուին տեղէ տեղ, պղտոր մը կապելու, կարգադրելու համար:

Այս միւսը աւելի երկար կը ճանչնամ: Գերման բանակին անփոխ էր թասպան, քաջութեան նշանով կուրծքը պարծանք: Ան անձնդիրական էին քով վերին աստիճան ընկերական, հեզ ու մարդասէր է: Ալեւորհրդ կը մտածէ բարեկամութեամբ, ու բարեկամութիւններ կը ստեղծէ նոր նոր:

Օր մը կը շրջէինք լեռներուն վրայ, լեռնաշխարհի մը մէջ: Հիւղը կը վիտար շրջէինքով: Անոնք կը բարեւէին, «լեռն ապատ» ու կը ժամանէին ու կը հեռանային:

— Կուզենք, ըսաւ, պտոյտ մը ընել, դէպի բարձունք, որ տեսքը գեղեցիկ է:

Եռած էինք գագաթի մը վրայ, ամպերը մեր գլխուն: Հեռուն արեւը պաշտէր կ'օծէր ու գիւղեր կը խայտայրին պուրակներուն դիրկը: Միշտ կը քալէր անխօս: Բան մը կ'եռար ներսիքէն: Ցանկարծ կեցուց զիս.

— Կը տեսնե՞ս, ըսաւ, մատով հեռուն ցուցնելով, ուր ամպի բեկոր պերին մօրուքը կը շոյէին: Գերմանիան է ան ...

Այդ պահուն բանաստեղծի նման ներշնչուած էր ան, ու յափշտակուած ու տարրուած, այն սահմանակից ու այնքա՜ն հեռաւոր անջրպետով զատուած երկրով:

Քալեցինք:

Ինչքան ինքն իրմէ տարբեր էր, խեղճ մարդ: Քալեցինք: Բայց ո՞ւր: Հեռու չէ սահմանը: Տժգոյն էր ու յուզուած: Ձեռքերը կը վերցնէր ու աղաղակ ցոյց կու տար ինծի: — Տէօչլանտ, Տէօչլանտ, քեզի դառնալ, քեզի դառնալ ...

— Բայց դուն ուրախ եղիր որ երկիրդ կը տեսնես: Գոնէ այսքան: Իմ հայրենիքս աւելի անդին է: Եւ ես յոյս չունիմ զայն գոնէ այսպէս հեռուէն տեսնել կարենալու:

Ընդոստեցաւ: Պահ մը կանգ առաւ, ինծի նայելով:

Ինչքան ժամանակ է, ըսաւ որ հեռացեր էր անկէ, ըլլայ փրայի սիրուն սրունստի քաղաքէն որ իր ծննդավայրն էր: Ու հիմա, տղեկն, թեւերը բացած, բաշը հովերուն, անօթի առիւծի պէս կ'արշաւէր անոր վրայ, յուզումնալից ու սրտառուչ շեշտով — Տէօչլանտ, Տէօչլանտ դառնալ ...

Ցաւերուն եւ անմահ հայրենիքի սէր:

Կին ու զաւա՞կ, — այն երկու փափուկ մանուկները, որոնք նոր, ձեւով մը կուրծքին սեղմել կարողացաւ: Եւ որոնք, կայարանին փրկող աչքերը սրած, կը հետապնդէին հայրիկը, — անգամ մըն ալ տեսնել կա՞յ, բա՜ն խո...

Հիմակ կը չարժի ան ալ, աւելի ու աւելի հեռուն, հիւսիս, ուր ամառուան կէս գիշերին արեւը հորիզոնին փակած կը փայլի, եւ ուր քիչ աւելի վեր, Լաբոնացին իր եղջերուին հոտերը կ'արածէ: Ալ Տէօչլանտ չպիտի տեսնէ, գուցէ երազի մէջ: Ու կրկին պիտի մնայ հեռուէն, աւելի ու աւելի անդօր, մինչեւ չունեցը հաստի ու իյնայ:

Այսպէս, կեանքը կը սողայ իր տափակ առօրեան: Մարդը սորուեր առնոր: Միայն գաղթականն է որ կնստ կուշա, հեւ ի հեւ կը թափառի տեղէ տեղ բռնելով նոր տարագրութեան ուղիները, յոյսի առագաստները պարզ թեւերուն վրայէն:

ԵՐՈՒԱՆԴ ԳՈՉԵԱՆ

ՆԻՇԱՂ

ՓԱՐԱՓԱՆԸ. — Պիտի աշխատիմ որ յանցանքդ քիչ մը թեթեւցնեմ, կը յուսամ թէ ապագային փարքդ պիտի փոխես:

ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼԸ. — Կը խոստանամ, պարոն փաստաբան, ասկէց վերջ պիտի աշխատիմ միշտ ձգախէժէ ձեռնոցով գործել, որ հետք չձգեմ ձեռքերս:

***

ԱՅՐԸ. — Բակլ է որ կ'ուզես անպատճառ այս երեկոյ թատրոն երթանք:

ԿԻՆԸ. — Այո, տեսնելու համար թէ նոր հագուստս ինչ ազդեցութիւն պիտի ընէ տեսնող ծանօթներուս:

ԴԷՊԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱԶԱՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պատերազմէն ասդին, աշխարհ ապրեցաւ տնտեսական մեծ փոփոխումներ: Մասնաւորապէս 1929էն ասդին, երբ տագնապը ծագեցաւ, պետութիւններ սկսան կիրարկել զանազան դրութիւններ:

Ժխտուեցաւ, նախ, տնտեսական ազատականութիւնը (լիբերալիզմ): Ու ծայր տուին, — հաշուակցութիւն (քլիրինկ), ինքնաբաւութիւն, բաժնեցուցակ (քոնթինժանթըման): Ասոնցմէ անջատ, կարգ մը երկիրներ հաստատեցին նոր ու իւրայատուկ դրութիւններ: Իտալիա դարձաւ արհեստապետական: Ռուսիա արդէն ընդգրկած էր ամբողջապէս պետական տնտեսութեան կերպը՝ իր բոլոր փոփոխակներով, նահանջներով եւ մակընթացութիւններով ու տեղատուութիւններով: Իսկ գրեթէ բոլորը հաստատեցին մաքսային պատնէշներ:

Ինքզինքը բաւարարել, — այս եղաւ նշանաբանը բոլոր պետութիւններուն: Այդ դրութեան առաջին նպատակն էր պահել ազգային դրամանիշին արժէքը: Արտածումը վնասուած էր՝ գրեթէ բոլորին համար ալ: Իբրեւ հետեւանք ատոր՝ զարնուած էր նաեւ առեւտրական կշիռը, որ իր կարգին, կը սպառնար պետական նիւթական հաւասարակշռութիւնը խանգարելու:

Այդ ինքնաբաւութիւնը, սակայն, կրնար իրականանալ երկու միջոցով:

Առաջին, տեղին վրայ հայթայթել ինչ որ կը ներածուէր դուրսէն:

Երկրորդ, այն ինչ որ կարելի չէ տեղին վրայ պատրաստել, ներածել աւելի քիչ չափով, ներածումներու ընդհանուր գումարը հաւասար պահելու համար արտածումներու ընդհանուր գումարին հետ:

Բայց, ատիկա կը նշանակէր տնտեսական պատերազմ մը ազգերու միջեւ: Պատերազմ մը, որ, շատ հաւանաբար ամէն մէկ ազգէ խլեց դրամանիշներ՝ սեփական տնտեսութեան ամրացման նպատակով:

Զանազանութիւն բոլոր, որով հետեւ, պետութեան փոխանակութեան նուազեցաւ, ճարտարարուեստական եւ հողագործական արտադրութեանց շուկաներ բնական, օրինաւոր ու իրենց անկախութիւնը չգտաւ, քաղաքական սկսաւ իր ուրուականը պատմել, նոյն իսկ ամէնէն ճարտարարուեստական կամ հողագործական երկիրներու մէջ, մինչ նոյն կամ ուրիշ երկիրներու մթերանոցներէն ներս կուտակուած մեծ քանակութեամբ արտադրութիւններ կամ արժէթղթեր կը փտէին:

Անկարգութիւն մը, ուրեմն, ամէն երկրի ներքին թէ արտաքին տնտեսական կեանքին մէջ:

Այդ անկարգութեան անմիջական ու տրամաբանական հետեւանքը եղաւ դրամանիշի փոխուելուն խնդիրը: Սթերլինն ու տոլար արժեզրկուեցան: Ճնշում առին թղթադրամի եւ ոսկիի դրամանիշներու կողմնորդ խմբակներ: Իսկ ոսկին, որպէս պահեստ, երկիրէ երկիր համբորդեց, իր հետ տանելով նաեւ տնտեսական յարաբերութեանց կշիռին ծանրութիւնը:

Թղթադրամ դրամանիշով երկիրները առաւելութիւն մը ունէին անշուշտ: Իրենց արտադրութիւնները աւելի քիչ կ'արժէին: Որով, իրենք կրնային մրցիլ անոնց հետ որոնք ոսկի դրամանիշ ունէին:

Այս երկիրները շատ բնականօրէն, ուզեցին կորսնցնել չուզեցին: Վրայ հասաւ Հիթլերական տրամադրութիւն, որ, էութեամբ ու նպատակով, իսկական «վամպամաքրութիւն» մըն էր: Այս վիճակը չէր կրնար սառուցակել, անշուշտ: Տնտեսական տագնապին գուգընթաց արագօրէն կ'աճէր ապառնդարձութեան պահանջը, մեւս կողմէ:

Ոմանք յարձակողական տրամադրութեամբ, իսկ ուրիշներ պաշտպանողական, աւելի կամ նուազ արժանեացնելով պահպանելու միտումով՝ անձնատուր եղան սպառնդարձումի խօլ արշաւի մը: Եւ, վերջին պատերազմէն ի վեր ամէն մէկը իր կէս մասն ալ տրամադրելու նոյն տեղ յառաջացուց այն ճանապարհներուն, որոնց շնորհիւ պատերազմի մը պարագային, ինք իր եւ իրով պիտի կարենայ ապրիլ: Իտալիան ամէնէն խօսուն օրինակն է ատոր:

Ու իրարու ետեւէ տեղի ունեցան խորհրդաժողովներ: Լոնտոնի խորհրդաժողովը անփառունակ եղաւ մի ու նեցաւ: Աւելի բախտաւոր չեղան անոր յաջորդները:

Կը մնար մասնակի դարմանումներու ճամբան:

Անգլիան առաջինը եղած էր անտեսական ազատականութենէն հեռացող: Ու նոյն Անգլիան առաջինը եղաւ, որ 1931ին, անկիւնադարձ մը փորձեց՝ վերադառնալու համար ազատական դրութեան: Սթերլինի արժեզրկումը առաջին քայլն էր այդ ուղղութեամբ: Զայն ընդունեցին խուճապով: Շատ չանցած, սակայն, Անգլիան գլխաւորեց իր նոր օգտուսը, եւ ճարտարարուեստ ու առեւտուրը վերականգնեցան:

Նոյն միջոցին դիմեց Ամերիկան: Ցետոյ՝ ուրիշներ:

Կը մնար «ոսկի պլոք»ը՝ Ֆրանսա-յի գլխաւորութեամբ: Այդ պլոքը աշխարհի ոսկիի պահեստին երեք չորրորդը կը հաւաքած:

Ան յամառեցաւ պահել ոսկի դրամանիշը: Եւ յաճախ առաւ մեծ գանձեր դրութիւնները: Կը կարծէր թէ կը յաջողի իր սկզբունքը պարտադրել՝ հենուած ոսկիի մեծ կոյտին: Զուիցերիական ու հոլանտական դրամները տատանումներ ունեցան տարի մը առաջ: Իսկ Պանք տը Ֆրանս, բախ, 16 միլիար ֆրանքի կորուստ մը ենթարկուեցաւ:

Հետեւանքը այն եղաւ, որ Ֆրանսան եւս, Պլումի օրով, իր ոսկի գանձը կամովին թողուց, բաղդելու համար, Անգլիոյ եւ Ամերիկայի նման, թուղթ գանձին վրայ: Իրեն հետեւեցան զուիցերիական ֆրանքը, հոլանտական ֆլորինը, չեխական քրոնը, եւ լեհական զլոթի. նաեւ՝ իտալական լիրէ:

Դրամներու արժեզրկման հետ բուռն նաեւ տրվիզներու հսկողութեան նուազումը, բաժնեցուցակի բարձումը եւ մաքսերու թեթեւացումը նեցուցումներու համար:

Այս բոլորը երբ համադրենք, կը տեսնենք որ տնտեսութեան մարզն պաշտպան դրութիւնը կամաց կամաց կը չքանի եւ պետութիւնները հետզհետէ կը վերադառնան, թէեւ դանդաղ քայլերով, դէպի ազատական դրութիւնը:

Այս կերպով, օրէ օր վերջ պիտի տրուի պետութիւններու տնտեսական կղզիացումին կամ ինքնաբաւութեան դրութեան, ինչ որ մեծ արգելք մըն էր տնտեսական յառաջդիմութեան:

Ու, անգամ մը նուազելով վերջ մաքսային հակայ պատնէշները, պիտի վերականգնուի մը միջազգային տնտեսական յարաբերութեան որ տարիներէ ի վեր շփոթանց փառախուղ ալ էր:

Սահմանափակող միջոցներու նըւազումը դգալապէս պիտի զօրացնէ այդ պէսներու միջազգային փոխանակումը:

Կը մնայ, որ դրամանիշերու հաւասարութիւնը գտնէ իր կ'րթնական ձեւը: Ատոր առաջին ու հիմնական քայլը պէտք է նկատել «դրամական հաշտութիւնը» որ յայտարարուեցաւ 27 սեպտ. 1936ին:

Այդ բոլորը, անշուշտ, այնքան ալ դիւրին եւ արագ տեղի պիտի չունենան:

Ու թէէ նախկին ազատականութիւն վերահաստատուի իսկ, առեւտրական փոփոխակումի նախկին ծաւալը եւ կերպը անկարելի է որ վերադառնէ աշխարհ, քանի որ, ինքնաբաւութեան, ամբողջական կամ մասնակի պետականացման կամ մաքսային պաշտպանութեան պատճառով երկիրներու մեծ մասը, վերջին տարիներու ընթացքին, շատ մը միջոցներու դիմած են ու այլ եւս կրնան տեղւոյն վրայ հայթայթել իրենց շատ մը պէտքերը:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ԱՐԵՒԻ ՄԱՆՈՒԿ

ԱՆԿԷՆ. — Ցունուար 3ի կիրակին Քասքատ տիւ Լաքի սրահը դարձեալ յորդեցաւ բնտանեկան ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Իր ելեկտրական լոյսերն ալ աւելի շողացին սիրուն տօնածառի մը փայլփլուն զարդարանքներով: Եւ քառասուն հայ փոքրիկներու կենսաշող ու կրակոտ աչքերը, բիւրեղ ծիծաղներն ու զուարթ կանչերը, դիւթիչ պատկեր մը ապրեցուցին, յեւն ափը:

Այս տարի առաջին անգամն է որ Թ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ինքն ալ կրցաւ կատարել գուտ «Մանուկներու Օր» մը, շնորհիւ տիկին Հ. Բաբերդեանի որ ինքնաբերաբար ստանձնեց այդ պատրաստութիւնը, կազմելով փոքրիկներու յայտագիր մը, միմիայն փոքրիկ դերակատարներով:

Վարչութեան կողմէ օրուան եւ նպատակին պատշաճ բացման խօսքէն վերջ՝ բացուած յայտարարուեցաւ հանդէսը: Ներկաները յուզումով ըլլալով հայրենաշունչ արտասանութիւնները վեցէն ութ տարեկան աղջիկներու եւ տղեկներու, — Անժէլ Այտինեան, Սոնա Հանէսեան, Անահիտ եւ Ժիրայր Բաբերդեաններ, Ալիս Մուրթէզեան, Մկրտիչեան երկու փոքրիկները, Տօչարեան եւ ուրիշներ: Քանի մը պզտիկներ իրենց մայրենի ներէն սորված էին պզտիկ արտասանութիւններ:

Հոգիէ երեքուկէս տարեկան Լուսիկ Տէրպալեանն ալ աղուոր շնիկ մը գրկած իր թեւերուն մէջ «Շնիկս իմ աղուորը» արտասանեց զոր մայրիկը սորվեցուցեր էր:

Հապա՞ այն ծիծաղաշարժ պզտիկ ներկայացումը, գլխաւոր դերակատարութեամբ սանուհի Օր. Ա. Զահրեճեանի եւ իր եղբօրը, յետոյ ուրիշ կասկած մը կը չանթահարէ իր միտքը, ծուղա՞կ ինկած էր արդեօք տամը տարուան դաւաճանութենէ մը յետոյ ....

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Վիէննայի Կեդրոնական նամակատունէն քանի մը քայլ անդին ոստիկանատուն մը կար: Րօնկէի հրահանգով անմիջապէս ելեկտրական զանգակ մը կը հաստատուի այդ երկու շէնքերուն միջեւ եւ կը յանձնարարուի «փօսթ րէսթանթ»ի նամակներով զբաղող պաշտօնեային որ երբ իրմէ ուզեն վերոյիշեալ հասցէով եկած նամակները, սեղմէ զանգակին կոճակը:

— Մի աճապարեր, կ'ըսեն անոր. աշխատէ որ այցելուն սպասցնես քանի մը վայրկեան, մինչեւ որ մենք հասնինք ...

Ամէն ինչ կարգադրուած էր. երկու գաղտնի ոստիկաններ գիշեր ցերեկ պիտի սպասէին ոստիկանատան մէջ, երբ զանգակին ձայնը լսէին, կայծակի արագութեամբ նամակատուն պիտի վազէին մեղաւորը ձերբակալելու համար:

Արդ, այս բոլոր կարգադրութիւնները կ'ըլլային մարտ 2ին: Ցաջորդ օրը զանգակը չի հնչեր. չաբաթ մը կ'անցնի. ձայն ձուն չկայ. յետոյ ամիս մը, դարձեալ լռութիւն: Ապրիլը կուգայ ու կ'երթայ, նամակ փնտռող չկայ: Մայիսը պիտի վերջանար շուտով. տարօրինակ բան ... Նամակները դարակին մէջն էին տակաւին ու նաեւ հինգ հարիւր վաթսուն ոսկին անտէր անտիրական ...

Բայց յանկարծ Մայիս 24ի շաբաթ կէսօրին ճակատագրական զանգակը հնչէ՝ զրնգ.... Ո՞ւր են ոստիկանները, չլսեցի՞ն. պաշտօնեան կը սեղմէ կոճակը՝ անհամբեր, զրնգ, զրնգ, զրնգ...

Ոստիկանները հազիւ կը լսեն վերջին ազդանշանը — վայրկեան մը առաջ դուրս ելած ըլլալով զբօսնելակ կը վերադառնային — եւ շողեկինդ նամակատուն կը վազեն:

— Ո՞ւր էք, եղբայր, ուշ մնացիք, չէի կրնար աւելի երկար սպասցնել զինքը, կը բացատրէ պաշտօնեան, ճիշդ հիմա դուրս ելաւ... ձախ դարձաւ... Րօնկէի երկու բարակները փողոց կ'ելլեն. դիմացի անկիւնէն թաքսի մը մեկնելու կը պատրաստուէր: Կասկած չկար որ նամակներուն տէրն էր կառքը վարձողը. անկարելի էր հետապնդել զինքը, քանի որ ուրիշ թաքսի չէր երեւար հրապարակին վրայ: Կը սպասեն մայթին եզերքը մօտ քսան վայրկեան ու կը խորհրդակցին: Եւ ահա կառքը կը վերադառնայ: Ոստիկանները կը յիշէին անոր թիւն ու գոյնը: Նշան կ'ընեն կառավարին:

— Բարեկամ մը ունէինք միասին, կորսնցուցինք... կարծեմ քու կառքով ճամբորդեց քանի մը վայրկեան առաջ ... ո՞ւր տարիր զինքը ...

— Քայզերհօֆ սրճարանը ...

— Ուրեմն մեզ ալ այնտեղ տար ... շուտ ...

Ճամբան երկու գաղտնի ոստիկաններ փնտռուք մը կը կատարեն կառքին մէջ՝ հաւանական հետք մը գտնելու համար: Ու բազմոցին վրայէն կը վերցնեն դրպանի դմելիի մը պահպանակը:

Շատ քիչ թիւով յաճախորդներ կային սրճարանին ներսը. իսկ կասկածելի երեւոյթով մարդ՝ գրեթէ չկար. ո՞ւր անյայտացեր էր արդեօք իրենց փնտռած անձը. թերեւս ուրիշ կառք մը առնելով անմիջապէս մեկնած էր: Ճամբուն դիմացի կողմը քանի մը թաքսիներ կը սպասէին: Ոստիկանները կը մօտենան եւ հարցուփորձ կ'ընեն.

— Քայզերհօֆէն յաճախորդ առի՞ք քիչ առաջ ...

— Այո, կը պատասխանէ կառավար մը. կէս ժամ չկայ՝ շնորհքով մարդ մը Քլոմզէր պանդոկը տարի ...

— Շատ լաւ, մենք ալ այնտեղ պիտի երթանք ... աճապարէ ...

Ոստիկանները պանդոկէն ներս կը մտնեն եւ կը հարցնեն գլխաւոր դռնապանին թէ թաքսիով հիւր եկա՞ծ էր իրենց՝ վերջին մէկ ժամուան ընթացքին:

— Այո, պատասխան կու տայ դռնապանը. թիւ 4, թիւ 11 եւ թիւ 21 սենեակներուն հիւրերը վերադարձան, ինչպէս նաեւ թիւ 1 սենեակին տէրը՝ գնդապետ Րէտլը... վստահ չեմ որ այս վերջինը թաքսի՞ով եկաւ թէ քալելով ...

— Գնդապետ Րէ՞տլ, ըսիք. սա հանրածանօ՞թ..

— Նոյն ինքն... Փրակայի Սպայակոյտին պետը ...

— Շատ լաւ.... առէք ասիկա, կ'ըսեն ոստիկանները դմելիին պահպանակը դռնապանին յանձնելով ու եթէ ատեն ունենաք ստուգեցէք թէ պանդոկին հիւրերէն որուն կը պատկանի ան...

Ճիշդ այդ վայրկեանին սանդուղներէն վար կ'իջնէ թիւ 1 սենեակին վարձակալը — մաքուր հագուած ու շնորհալի արտաքինով մարդ մը — եւ դռնապանին կու տայ սենեակին բանալին:

— Ներողութիւն, պարոն գնդապետ, կրնա՞ք այս վերջինը. որ եւ է առարկայ կորսնցուցա՞ծ էք արդեօք... օրինակ, այս տեսակ առարկայ մը...

— Օհ, շատ շնորհակալ եմ... արդարեւ իմս է, կը պատասխանէ գնդապետը անդրադառնալով... ո՞ւր գործածեցի դմելիս վերջին անգամ... կեցէք տեսնեմ...

Ու յանկարծ կը սթափի. դիւակի մը դէմքին չափ ճերմկցեր էր անոր գոյնը: Իրմէ քանի մը քայլ անդին մարդ մը կեցած էր ու թերթ կը կարդար՝ խորասուզուած... Ո՞վ էր ան, ի՞նչ գործ ունէր այնտեղ: Սարսափելի կասկած մը կը չանթահարէ իր միտքը, ծուղա՞կ ինկած էր արդեօք տասը տարուան դաւաճանութենէ մը յետոյ ....

Անմիջապէս դրպանը կը նետէ պահպանակը, արագ նայուածք մը կը պտտցնէ չորս դին ու յետոյ դէպի դուռը կը յառաջանայ:

Այդ միջոցին թերթին մէջ «խորասուզուած» անծանօթը հեռաձայնի խուցը կը մտնէ եւ կ'ուղէ Ոստիկանութեան Քաղաքական Բաժնին գաղտնի թիւը:

— 12 — 3 — 48 շուտ տուէք ...

Քանի մը վայրկեան ետքը տեղեկատու Դիւանին վարիչները կը լսէին վերջին մէկ, երկու ժամուան անցուդարձին մանրամասնութիւնները — մէկը նամակատուն գացած եւ ուղած էր «պարահանդէս թիւ 13» հասցէին ուղղուած նամակները. փորձած էր խուսափիլ կարելի հետապնդումէ մը. դմելիի մը պահպանակը գտնուած էր թաքսիին մէջ ու մանաւանդ հաստատուած էր որ անիկա կը պատկանէր հռչակաւոր գնդապետ Րէտլին:

(Շար.)

քանի մը սանուհիներու, իբրեւ լրացուցիչ պատկերն այդ խաղին: Եւ այս բոլորը ինչ աշխոյժով եւ դերերու ճշգրիտ ըմբռնումով:

Ցետոյ Կաղանդ Պապային պատկերը սիրուն եւ կարճ ներկայացումով մը սրեք պզտիկներու՝ Արման Կիւլապօլէանի, Ժիրայր եւ Անահիտ Բաբերդեանի կողմէ, բոլորն ալ պզտիկ հերոսաններ: Եւ Արամիկ Սարգսեանը՝ Կաղանդ Պապան իր նուէրներով, դերագոյն պահը այդ էր, որ երեկ տրամանացած էին պզտիկները: Եկած էր երազուած րոպէն, խաղալիկնե՛րը կը բաժնուէին:

Իրապէս կ'արժէր ամէն յոգնութիւն, միմիայն այդ սքանչելի պզտիկներուն երջանկութիւն պարգեւելու եւ անոնց անհամբեր ու քաղցր բացագանչութիւնները լսելու համար:

Նախընթրիքի բաշխումով վերջացաւ հանդէսին յայտագիրը եւ իւրաքանչիւր հայ մանուկ կը փայլէր ուրախ ցուարթ աչքերով:

Բայց ահա երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ, խանդավառուած կ'ըքրիկներու ստեղծած կենսուրախ մթնոլորտէն՝ սկսան շարքը — երբեմն դաշնակի ընկերակցութեամբ — հայկական դմայլելի սիրերգներու, կատակերգներու, կալերգներու եւ ամօթք դարձած երգերու, որոնք պահ մը ընդմիջուեցան սանուհիներուն սիրուն պարով մը:

Ամէնքն ալ իրենց լաւագոյնը, ազնուագոյն ճիգը նուիրած՝ Հայ Մանուկի Օրուան, բաժնուեցան խոր տպաւորութեամբ:

Պանծա՛ արեւ հայ մանուկը:

Փ. Անահիտ

"Յառաջդիմասիրաց" ի սօնածառը

— • —

Ցար եւ նման նախընթաց հանդէսներու, կիրակի օր մեր ծանօթ սրահը լեցուն էր շրջանիս հայրենակիցներով: Աշակերտներու բազմութիւն մը իրենց ակնարկները ուղղած տօնածառին եւ մրգերու սակառներուն, կը սպասէին իրենց նստարաններուն վրայ:

Հանդէսը բացուած է: Վարչութեան կողմէ Պ. Ս. Գարակէօզեան կը գնահատէ ժողովուրդին ջերմ վերաբերումը Ցառաջդիմասիրացի հանդէսը: Անցեալ տարուան ընթացքին աշակերտներուն թիւը աճած է. նորեկներու համար շինուած են նոր սեղաններ, դասընթացքի մակարդակը բարձրացած է, պիւտճէն կանոնաւորուած, աշխատանքները դասաւորուած, եւ անդամները բազմապատկուած: Դպրոցի շուրջ համագործակցութեան ոգին աւելի չէզոքուած է: Ցետոյ մաղթանքներ ու փափաքներ որ այս վիճակը շարունակուի յառաջիկային:

Տարիներէ ի վեր կանոնաւոր դասընթացքի հետեւող, աշակերտ եւ աշակերտուհիներ ուռճացեր, հասակ նետեր են եւ կ'երգեն ներշնչուած: Պ. Կ. Սրապեան կը ղեկավարէ երգեցիկ խումբը, երգին ալիքները կը խանդավառեն մթնոլորտը: Ներկաները կը պահանջեն երգ, հայ երգ, Պ. Կիւրեղ կ'երգէ յուզելով մեզ: Օր. Փնեադեանը հոն է. ծափերու մէջ բեմ կը հրաւիրուի:

Ինչ անուշ եւ հայկական են արտասանութիւնները, 5էն մինչեւ 15 տարեկան բոլոր աշակերտները կարծես շաղուած են նոյն շունչով: Երկու խաչ կուզուի ուսուցիչն: Ցուցուած է Պ. Պէշիկթաշլեան, իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ Պանեօ-Քաշանի բոլոր ժողովուրդին, պատրաստ է տալ ինչ որ ունի իր հոգիին մէջ՝ հայ մանուկին համար, կ'ուզէ պարպել իր խանդը, որպէսզի հայ մանուկը հայ մշակոյթին աստուածային սարսուռները ապրի: Վերջացուց իր խօսքը, «Այո, դժբախտ ենք ու աստանդական, բայց հոգիով բարձր ենք բոլոր ազգերէն, ապրեցնենք զայն մեր ուժեղ ճիգերով եւ գերմարդկային զոհողութիւններով»:

Փոքրիկն Ռէժինան կը պարէ այնքան ճկուն եւ շնորհալի իր հայրիկին՝ Պ. Գարեգինի թրթռուն թառին առջեւ:

Կը սկսի գեղեցիկ, աւանդական ավորութիւնը պաղպաշխութեան: Պանեօ-Քաշանի ֆրանսահայ Կ. Խաչի վարչութեան ժրաջան անդամուհիները լեցուն կողովներով գործի վրայ են. 150է աւելի երկսեռ մանուկներու ուրախութեան ժպիտները չափազանց յատկանշական եւ պատկերալից էին: Ներկաները բոլորը գնահատեցին Կ. Խաչի դպրոցի եւ նոր սերունդի հանդէպ ցոյց տուած մասնաւոր գուրգուրանքը:

Հանդէսի վերջին բաժինն է, 1936—1937 տարիներու պայքարը, գրուած մասնաւորապէս օրուան տօնի առթիւ Պ. Նշան Պէշիկթաշլեանէ: Նիւթը հաճելի նորութիւն մըն էր, մշակուած ուտանաւորի ձեւով: 1936ի չորս թիւերուն՝ մահուան դէմ պայքարելու ուժեղ դիմադրութիւնը յուզիչ էր, անոնց հոգեվարքի գալարումները կարելի էր պատշաճեցնել կեանքի եւ պատմական դէպքերու զանազան երեւոյթներուն: Միծաղը եւ հեգնանքը կարեւոր տեղ ունէին գրուածքին մէջ: Կ'երեւան 1937 թիւերը պճնուած վառ եւ ցնծուն հագուստներով: Ցոյսի ճառագայթը տարածուած է անոնց խօսքերուն մէջ եւ դէմքերուն վրայ, անցնող տարուան դժբաղդ եւ տարապայման դժբախտութեան երեւէջներուն կը հակադրէին նոր հաւատքներ եւ նոր երազներ եւ զինուած լաւատեսութեան ուժգնութեամբ, կը տապալէին հինը, ազէտը եւ յոռետեսութիւնը: Դերակատարները — Ցառաջդիմասիրացի այդ վառվռուն սաները — խեղճուկ բեմը, իրենց շարժումներուն եւ խօսքերուն տպաւորութեամբը բոլորովին այլափոխեցին եւ ներկաներու հետաքրքրութիւնը մինչեւ վերջը վառ պահեցին:

Հանդէսը վերջացած կը յայտարարուի, բայց մեր ներկաներուն հոգեկան ապրումները չէին վերջանար: Ապագայ յորդունէութեան եւ հանրային աշխատանքի գեղեցիկ հեռանկարներով լեցուած կը բաժնուէինք սրահէն:

Թղթակից

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ՍԻՒՆԱԿԸ
ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

— . —

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆ, 6 յունուար.— Խումբ մը հայ զինուորցուներու հրաւէրով կազմակերպուած հրապարակային ժողովին, որ տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի իրիկուն՝ 30 դեկտ. 1936, Սալ Վէռոնի մէջ, ներկայութեամբ մօտաւորապէս 60 հայ զինուորցու եւ ոչ-զինուորցուներու (ըստ հրաւէրին) ընտրուած եօթը հոգիէ բաղկացեալ մարմինս, գումարեց իր անդրանիկ նիստը՝ 4—1—1937 եւ մայր դիւանը ընտրելէ յետոյ որոշեց.

Նկատի առնելով կառավարութեան բացառիկ օրէնքի հանգամանքը, հայ զինուորցուներու մասին, խնդրել վերին իշխանութենէն, որ բարի ըլլան նոյնպէս տնօրինել բացառիկ պայմաններ, հայ զինուորցուներու համար.—

1. Ճանչնալ ֆրանսահպատակ զինուորութեան շրջանի սկզբնաւորութեանն իսկ:

Նկատի ունենալով նոյնպէս որ ազգի մը կորիզը կը կազմէ երիտասարդութիւնը եւ հայ ժողովուրդի այդ ամենակարեւոր մասն է որ զինուորութեան կը կանչուին.

2. Խնդրել որ հպատակութեան համար եղած դիմումներուն ընթացք տրուի, եւ ոչ զինուորցուներու զանգուածին ալ տալ որոշ առաւելութիւններ ապրուստի եւ ինքնութեան թուղթի համար:

Նկատի ունենալով Հայերու ցրուած վիճակը.

3. Խնդրել ժողովրդական ճակատի կառավարութենէն որ բարի ըլլայ ազատ ձգել Հայերը, երբ կը գտնուին երկրէն մեկնելու հարկադրանքին տակ:

Լսուած ըլլալով հայկական գունդի մը կազմութիւնը

4. Կը նախընտրուի ծառայել կանոնաւոր բանակներու մէջ (ֆրանսական):

Նկատի ունենալով որ կառավարութեան կողմէ ճանչցուած են Գաղթ. Օֆիսները եւ զանոնք գործակցութեան հրաւիրելու ամենայարմար առիթն է.

5. Բացատրութիւններ պահանջելով հանդերձ, գործել անոնց հետ միասին եւ համախորհուրդ:

Զինուորցուներու Ցանձ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
ԿԵԱՆՔԸ ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

— —

ՌՈՄԱՆ, 3 յունուար.— Ստուար հանդիսատեսներու ներկայութեան, այսօր տեղի ունեցաւ Ս. Սահակ-Մեսրոպ դպրոցին տարեկան հանդէսը: Օրուան նախագահին աւուր պատշաճի խօսքէն յետոյ, պզտիկները բոլորն ալ անխտիր արտասանեցին եւ երգեցին մեծ յաջողութեամբ, ջերմ ծափերու արժանանալով:

Կարգապահութեամբ տեղի ունեցաւ նուէրներու բաշխումը ի մեծ ուրախութիւն պզտիկներուն (տեսակ, մատիտ եւ մրգեղէն):

Ի նպաստ դպրոցին նուէրներէ գոյացաւ մօտաւորապէս 250 ֆրանք: Ամբողջ հանդէսը վերջացաւ մեծ խնդութեամբ: Արդար գոհունակութիւն Կ. Խաչին, որ իր վրայ առած է այս ծանր հոգը: Շնորհաւորութեան արժանի են տիկ. Սինանեանի ջանքերը:

Սուրէն Գասապեան

— . —

ՊՈՍՕ, 6 Յունուար (Յառաջ).— Սիրելի «Յառաջ», նետուած ըլլալով Ֆրանսայի ամենահեռաւոր գաւառներէն մէկը, բնական է որ չունենանք եռուն կեանք, ազգային տեսակէտով, բայց անցնող տարին գէթ մեզ տուաւ մեծ մխիթարութիւն մը,— մեր դպրոցին յառաջնումը վերելքը:

Անցեալ շաբթու՝ եռամսեայի առթիւ տեղի ունեցաւ մանուկներու քննութիւնը: Արդիւնքը բաւական գոհացուցիչ էր, մանաւանդ որ փոքրիկներ կ'ուսանին ֆրանսական վարժարաններու մէջ եւ արդէն շատ ծանրաբեռնուած են:

Տեղի ունեցաւ նաեւ «Արարատ» միութեան դպրոցի օգտին հանդէս մը, որ քաջալերիչ էր թէ իր նիւթական եւ թէ բարոյական տեսակէտով:

Եղան արտասանութիւններ, երգեր, զուգերգներ եւ պզտիկ ներկայացում մը, որոնք մեծ հաճոյք պատճառեցին: Շատ յաջող էին պզտիկներու արտասանութիւնները եւ երգերը, ընկերակցութեամբ դաշնակի զոր կը նուագէր իրենց ուսուցիչը, Պ. Ա. Մելքոնեան: Ո՞ր մէկուն անունը յիշել՝ այնքան շատ են, ու ամէնքն ալ իրենց բաժինը ունեցան հանդէսին մէջ: Ամէնէն վերջը երեւցաւ նաեւ «Կաղանդ պապան», ծանրաբեռնուած իր ճերմակ մօրուքով ու նուէրներով, ուրախացնելով բոլոր պզտիկները:

Հ. Քարտաշեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՆՈՐ ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆ

— o —

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— Կիրակի ցերեկէ վերջ Հ. Ֆ. Ակումբը մրցում մը ունեցաւ Վիզիլի Ֆր. խումբին դէմ եւ մեր խումբը յաղթեց 4 — 0ով:

Խաղը լաւ սկսաւ եւ շարունակուեցաւ մեծ կարգապահութեամբ: Տեղացիներու խուռն բազմութեան մէջ կը գտնուէին նաեւ հայրենակիցներ, որոնք եկած էին մեր մարզիկները քաջալերելու: Խմբովին մեր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք բոլորին:

Գ. Պօյաճեան

*** Ծանօթ ըմբիշ Զարլի Մանուկեան յունուար 14ին Մարսէյլի մէջ պիտի գօտեմարտի Եւրոպայի ախոյեան Dan Kaloffի հետ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՌԻՎԵՑՈՒԵՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ, Թ. տարի. 1937: Կազմեց՝ Յովհ. Վարժապետեան: Տպ. Ց. Տէր Ցակոբեան: Հասցէ.— 75. Rue de la Loubière, Marseille.

ՕՐԱՑՈՅՑ ԻՐԱՆ, 1937, Բ. տարի: Կազմեց եւ հրատարակեց Մ. Մկրտիչեան: Գինն է՝ գրպանի օրացոյցի հետ 10 ռիալ: Հասցէ.— Imprimerie Moderne, Ave. Posthané, Téhéran (Iran).

ՆԱՑԻՐԻ, գրական ամսագիր Թիւ 9 (1936 դեկտեմբեր): Տարեկան բաժնեգին 20 ֆրանք: Հասցէ.— Rue Notara 64, Le Pirée (Grèce).

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլի մէջ հրատարակուած է հետեւեալ ազդը, ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար.—

Այն օտարականները, որոնց ինքնութեան թուղթերուն օրինական պայմանաժամը (երկու տարի) կը լրանայ 31 դեկտ. 1936ին, կը հրաւիրուին անյապաղ նորոգել իրենց բնակութեան արտօնագիրը, դիմելով Commissariat Central de Police, Place de la Major (ինքնութեան թուղթերու բաժին): Գրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 8էն մինչեւ կէս օր եւ ժամը 14էն մինչեւ 18, բացի կիրակիէ եւ տօն օրերէ:

31 մարտէն վերջ, այն օտարականները, որոնց ինքնութեան թուղթերու շրջանը լրացած է բայց չէ նորոգուած, պիտի հետապնդուին համաձայն պատժական օրինագրքին 471րդ յօդուածին 15րդ հատուածին, ի հարկին՝ վտարման օրէնքն ալ պիտի գործադրուի:

Այս անգամ ինքնութեան թուղթերու վերանորոգութեան նախորդ ձեւակերպութիւններէն տարբերութիւնն այն է, որ օտար վարձուաշխատաւորները, որոնց ինքնութեան թուղթերուն օրինական պայմանաժամը (2 տարի) լրացած է վերը յիշուած թուականին, պարտաւոր են ներկայանալ ուղղակի ոստիկանական վերատեսչութեան շէնքը, իրենց ինքնութեան պաշտօնաթուղթերէն զատ հայթայթելով նաեւ պարզ վկայագիր մը, տրուած ոչ աւելի քան 8 օր առաջ՝ իր գործատիրոջ կողմէ, ճշդելով իր աշխատանքը կամ արհեստը, ինչպէս նաեւ պարբերաբար ըստացած իր աշխատավարձերուն գումարը: Այս վերջին վկայագիրը պարտաւորիչ կերպով պէտք է կրէ գործատիրոջ բնակավայրի քաղաքապետին վիզան, որով պիտի վաւերացուի գործատիրոջ ստորագրութիւնը:

Ամէն վկայագիր, որ չի համապատասխաներ իրականութեան կամ կը տրուի հաճոյակատարութեամբ, պատասխանատուութիւն կը հրաւիրէ իր հեղինակին վրայ, որ կ'ենթարկուի օրէնքով ճշդուած պատիժներու:

Դիւրութիւն մը տալու համար օտարականներուն, ամէն ընտանիքէ մէկ անդամ կրնայ, ինքնութեան թուղթերու վերանորոգութեան ձեւակերպութիւններուն ժամանակ, ներկայացնել ընտանիքին միւս անդամներուն պաշտօնաթուղթերն ալ միասին: Այսուհանդերձ, ընտանիքին միւս անդամները պարտաւոր են անձամբ ներկայանալ՝ ստորագրելու համար ֆիշերը եւ առժամեայ անձնագիրներու ստացումը:

Հարկ կը տեսնուի յիշեցնել գործատէրերուն, թէ 1926 օգոստոս 11ին քուէարկուած օրէնքին 64րդ յօդուածին տրամադրութեանց համաձայն, պարտաւոր են մասնաւոր տետրակի մը մէջ արձանագրել, 24 ժամուան ընթացքին, այն օտարականները, զորս գործի կ'առնեն իբրեւ աշխատաւոր: Այն գործատէրերը որոնք չեն յարգեր այս տրամադրութիւնը, կ'ենթարկուին տուգանքի 5—15 ֆրանք ամէն օտար աշխատաւորի համար, որուն անունը ցոյց չեն տուած գրաւորապէս:

Ինքնութեան թուղթերու նորոգութեան առթիւ, դիւրացնելու համար օտարականներուն պարտադրուած ձեւակերպութիւնները եւ խուսափելու համար գրասենեակներու առջեւ խռնումէն, ինքնութեան թուղթերու նորոգութեան ձեւակերպութիւնները կը կատարուին 4 յունուարէն սկսեալ, ստորեւ արձանագրուած պայմաններու համաձայն.—

A տառով սկսող անուններու համար դիմել 4—6 յունուար:

A—B տառերով սկսող անուններու համար՝ 8—13:

C տառով սկսող անուններու համար՝ 14—18:

D - E - F տառերով սկսող անուններու համար՝ 19—23:

G - H - I տառերով սկսող անուններու համար՝ 25—30 յունուար:

J - K - L տառերով սկսող անուններու համար՝ 1—6 փետրուար:

M տառով սկսող անուններու համար՝ 8—13:

N—O տառերով սկսող անուններու համար՝ 15—20:

P տառով սկսող անուններու համար՝ 22—27:

Q - R տառերով սկսող անուններու համար՝ 1—6 մարտ:

S տառով սկսող անուններու համար՝ 8—13:

T—U տառերով սկսող անուններու համար՝ 15—20:

V - X - Y - Z տառերով սկսող անուններու համար՝ 22—31:

Ինքնութեան թուղթի ստացման կամ նորոգութեան համար ամէն խնդրագիր պարտադիր կերպով պէտք է գրել 4 ֆրանքնոց դրոշմեալ թուղթի վրայ:

Այսուհանդերձ այս պարտադրութիւնը չի վերաբերիր անոնց, որոնք ինքնութեան թուղթեր ունին սահմանափակ պայմանաժամով (նուազ քան 2 կամ 3 տարի, համաձայն ինքնութեան թուղթերու ստացման թուականին), երբ կը դիմեն երկարաձգելու համար իրենց բնակութեան արտօնութիւնը՝ պայմանաժամը լրանալէ անմիջապէս վերջ, ներկայացնելով, եթէ վարձու աշխատաւոր են, աշխատանքի վկայագիր մը, օտար բանուորներու կառավարական մարմիններուն կողմէ ընդունուած:

Դարձեալ, այս պարտադրութիւնները չեն վերաբերիր անոնց, որոնց ինքնութեան թուղթերու օրինական պայմանաժամը կը լրանայ 1 յունուար 1937էն վերջ,— ասոնք իրենց բնակութեան իրաւունքը վերանորոգելու համար պէտք է դիմեն իրենց ինքնութեան թուղթերու պայմանաժամը լրանալու թուականին յաջորդող 3 ամսուան ընթացքին որ եւ է օր:

Ցատկապէս կը խնդրուի շահագրգռուողներէն, որ ամենայն ճշգրտութեամբ հետեւին պահանջուած պայմաններուն, իրենց իսկ շահուն համար:

ՁԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Իշխանը աշխուժով մօտեցաւ Սոնիային ու նշանածի զգեստի եւեւի կողմը դիտելով, բարկութենէն հայհոյեց: Կապոյտ թանաքի երկար գիծ մը վերէն վար ներկեր էր սպիտակ մետաքս կտորը:

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ պատահած է,— սիրտը դող ելած հարցուց Սոնիան:

— Մէկը եռեւէդ թանաք է նետեր, զգեստդ աղտոտած է...

— Թանա՞ք... ի՞նչ կըսես, Ալէքսէյ:

— Վնաս չունի, սիրելիս, օթեակէն դուրս չենք գար մինչեւ լրանալը.... միայն եռեւի կողմդ աղտոտեր է... ա՛խ, էդ չան ծնունդ Արմեաշկանները.. անոնց գործն է...

— Ալեքսէյ, տուն երթանք, խընդրեմ...

— Բայց անյարմար է, սիրելիս,— սրտնեղած պատասխանեց իշխանը, որ բոլորովին տուն երթալու ցանկութիւն չունէր, մանաւանդ որ օփերայէն վերջ, մեծ խումբով մը վրաց ազնուականներու քլըպը պիտի երթային ընթրելու:

— Բայց այս վիճակի՞ն մէ՞ջ...

— Վնաս չունի, թանթէլ փելերինը կը ծածկէ..

— Ոչ, խնդրեմ, երթանք տուն:

— Սոնիա...

— Ես տուն պիտի երթամ:

Այդ արդէն այնքան վճռական ձեւով ըսուած էր, որ Ալէքսէյը նոյնիսկ չփորձեց հակաճառել: Աւելի լաւ, խրովի մտածեց իշխանը, Սոնիան տուն ձգելով, ինք մինակ կ'երթար ընթրիքի:

Վասիլը ձիերը մտրակեց, ու կառքը ուղղուեցաւ դէպի Սուորակ, Ասլանովներու տունը:

Կառքին մէջ, բարկացած իշխանը ինքն իրեն կը մրմռթար. «Այդքան ալ լրբութիւն... ներս սողոսկիլ... թանաք սրսկել կնոջ մը զգեստին վրայ, անոր համար որ Հայ ծնած է... այ թշուառականներ, սրիկաներ, ես ձեզ ցոյց կուտամ... շուտով կը տեսնէք, ջհուտ Արմեաշկաններ... ձեր գլխուն արդէն գալիք մը կայ... քիչ մըն ալ սպասեցէք...»:

Սոնիան, որ կառքի բազմոցի անկիւնը սեղմուած լուռ կը մտածէր, իշխանի վերջին խօսքերը լսելով, որոնք այնքան բարձր արտասանուած էին որ ինք որոշակի լսեց, յանկարծ դարձաւ՝ խոժոռած նայեցաւ նշանածին ու ըսաւ.

— Իսկական ազնուական մը, այդ վիրաւորիչ բառը չարտասաներ, դու կը մոռնաս թէ որու ներկայութեանը կը խօսիս:

— Բայց Սոնիա, լրբութիւն էր այդ սրիկաներու ըրածը...

— Թերեւս, բայց Ալէքսէյ, ես պէտք չէ երթայի, նկատեցի՞ր սիրելիս, ոչ մէկ Հայ եկած էր...

— Բայց դու, Սոնիա, դու....

— Ե՞ս, ես ի՞նչ եմ որ...

— Դու արդէն ուս կը համարուիս.

— Իսկ ծնո՞ղքս...

— Դու ծնողքիդ հետ գործ չունիս, երկու ամիսէն երբ ամուսնանանք...

— Կը սխալիս, Ալեքսէյ, ես Հայ եմ...

— Այ քեզ նորութիւն... — ինքն իրեն մրմռաց իշխանը ուսերը թօթուելով, ու այլեւ չխօսեցաւ:

Սոնիան երբեք ինքզինքը այնքան դժբախտ չէր զգացեր, ինչպէս այդ երեկոյ: Տան դրան առջեւ բաժնուեցաւ Ալէքսէյէն, որ կ'աճապարէր վերադառնալ: Սոնիան անմիջապէս բարձրացաւ ննջասենեակը, Մաշայի օգնութեամբ զգեստը հանեց, ու անկողին մտաւ վերմակի տակ խեղդելու համար հեծկլտանքը:

Նոյեմբերի առաջին օրերը, զարմանալի կերպով Ասլանովներու տունը եռուզեռ մը կ'ապրէր: Մարդիկ կուգային կ'երթային, խանութի աշակերտներ, ծրարներով ծանրաբեռնուած ներս կը մտնէին, Ասլանովներու սեփական կառքը միշտ պատրաստ դրան առջեւ կը սպասէր, տիկին Վառվառէն ու Սոնիան երբեմն ճաշապարանքով դուրս կ'ելլէին խանութ մը հանդիպելու համար, ու անմիջապէս կը վերադառնային:

Հարսանիքի պատրաստութիւնները թափով սկսած էին. երբ ամէն ինչ իրարու կը խառնուի, փոքր բաներու պատճառով մարդիկ կը ջղայնանան, կտոր մը ժամանակի համար բոլոր խանութները տակնուվրայ կ'ընեն եղածներուն չհաւնելով ու վերջէն առաջին խանութի մէջ տեսածնին կը գնեն որպէս յարմարագոյնը: Հեռաւոր ազգականներ ու բարեկամներ գործի կը խառնուին, խորհուրդներ կուտան, կարգադրութիւններ կ'ընեն, տնեցիներու կարգադրութիւններուն հակառակ, ու բաբելոնական քաոս մը կը ստեղծուի, երբ, ինչպէս կ'ըսեն, շունը տէրը չի ճանչնար:

Գրեթէ ամէն օր հօրքուրենքը աղջիկներով միասին դրացի Շուանիձէները, Ջաւջաւաձէները Ասլանովներու տունն էին, որպէս թէ օգնելու համար, բայց միայն իրենց ներկայութիւնը բաւական էր որ աւելի եւս թնճկոտէր պատրաստութեան գործը: Ամէն մէկը կարծիք մը ունէր գնուելիք շէշին կտորի մը գոյնի, գործքի մասին: Տիկին Վառվառէն որ երբեք սեփական կարծիք չէր ունեցեր, ամէնքին հետ համակարծիք կը գտնուէր, մինչեւ որ Սոնիան իր վերջին խօսքը ըսէր:

Այս բոլոր իրարանցումին մէջ մէկ այն Պետր Կարպովիչը ճեռնպահ կը մնար: Կարծես պարզ հանդիսատես մը լինէր իր սեփական տան մէջ: Այդ վերապահութիւնը այնքան զգալի էր, որ անգամ մը երբ Սոնիան Փարիզէն եկած հարսանեկան զգեստի կտորը կը ցուցնէր հօրը, վերջինս հազիւ թէ վրան նայելով, դարձուց աղջկան կողմը, ինքնամփոփ հայեացքը ուղղեց աղջկան աչքերուն, կարծես կուզէր անոր սիրտը կարդալ, ու մեղմօրէն հարցուց.

— Երջանի՞կ ես, անգլէն աղջիկս:

Անսպասելի հարցում մըն էր այդ. Սոնիան չփորձած առաջին րոպէին, ինչ ըսելը չիմացաւ, ինչո՞ւ այնքան լրջութեամբ հայրը այդ հարցումը կուտար: Արդեօք պատճառ մը ունէ՞ր կասկածելու երջանկութեան մասին:

— Անշուշտ, հայրիկ ջան,— ատամսելով պատասխանեց Սոնիան:

— Որ երջանիկ ես, ուրեմն ամէն ինչ լաւ է,— ու Պետր Կարպովիչը գլուխը անդին դարձուց, խոր մտածմունք ունեցող մարդու մը կեդրոնացած արտայայտութեամբ:

Պետր Կարպովիչի գրեթէ անտարբերութեան հասնող մեկուսացումը, սաստիկ ազդած էր Սոնիայի սրտի վրայ: Ինչո՞ւ հայրը հազիւ երբեմն կը ժպտէր իրեն նայած ժամանակ, այնպէս, զարմանալի արտայայտութիւն մը կուննայր դէմքին վրայ: Սոնիան, որ մօրը հանդէպ այնքան քմայքոտ՝ խորապէս կապուած էր հօրը հետ: Իր ըմբռնումով հայրը ամենակարող մարդ մըն էր, շատ մեծ մարդ մը, որ թէեւ գիւղէն եկած, ամբողջ Կովկասի մէջ տիրապետող դիրք մը գրաւած էր: Ադէկ զատ, հայրը «չէ» բառը չէր ունեցած Սոնիայի համար: Մանկութենէն ի վեր, Սոնիան տան մէջ իսկական թագուհիի մը դերը կը խաղար, ու հայրը, որ այնքան կամակոր մարդ մը ճանչցուեր էր հասարակութեան մէջ, ամէն կերպով անոր կ'երթար իր ցանկութիւններուն: Ու հիմա, երբ ամուսնութեան թուականը այնքան մօտեցեր էր, հայրը հետզհետէ լռակեաց կը դառնար, տխուր ու միշտ մտահոգ դէմքով:

Անգամ մը, Սոնիան երբ մօտեցեր էր հայրը համբուրելու անկողին երթալէ առաջ, Պետր Կարպովիչը գինք գրկելով նստեցուցեր էր ծնկանը վրայ, ինչ որ առաջները շատ անգամ կ'ընէր, ու կուրծքին սեղմած, այնպէս մը համբուրած էր, որ կարծես թէ աղջիկը շատ հեռու ճամբորդութեան մը կ'երթար:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՑԻՆ
Ծանր պայմաններ դնելով

Գերմանիա եւ Իտալիա հինգշաբթի օր յանձնեցին իրենց պատասխանները՝ անգլեւֆրանսական ծանուցագրին, որ կ'առաջարկէր դադրեցնել կամաւորներու առաքումը դէպի Սպանիա եւ աւելի խստացնել հսկողութիւնը: Երկու պատասխաններն ալ նոյն բաները կ'ըսեն,— անհրաժեշտ է փոխել գործելու մեթոտները եւ արգիլել որ եւ է ուղղակի կամ անուղղակի աջակցութիւն: Թէ Պերլինի եւ թէ Հռոմի մէջ կը կարծեն թէ միակողմանի արգելք մը կրնայ վնասել Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակին: Հետեւաբար, անհրաժեշտ կը գտնեն ազդու հսկողութիւն հաստատել Սպանիոյ չուրջը, չահակից պետութեանց կողմէ, հեռացնելու համար բոլոր ոչ-սպանիացի ռազմիկները, բայց պայմանաւ որ վերջնապէս խափանուին բոլոր ուղղակի կամ անուղղակի միջամտութիւնները:

Աւելորդ է ըսել թէ երկու կառավարութիւններն ալ նկատի ունին Խ. Միութեան կատարած դերը՝ Սպանիոյ մէջ: Ուրեմն պիտի քաշքշեն բանակցութիւնները, միշտ վստահ ըլլալով թէ յաղթանակը պիտի չահին Սպանիոյ ապըս-տամբները:

Այս առթիւ անգամ մը եւս կը չեշտուի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ սերտ գործակցութիւնը՝ միջազգային հարցերու մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՐԹՈՏՈՔՍ ԾՆՈՒՆԴԸ այս տարի մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Մոսկուայի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, չորեքշաբթիէն հինգշաբթի: Հաւատացեալներուն մէկ մասը տեղ չգտնելով, դուրսը մնաց: Ասոնք մեծ մասով տարէց կիներ էին, բայց կային նաեւ այրեր եւ երիտասարդներ, խորասուզուած՝ ջերմեռանդ աղօթքներու մէջ: Ուշագրաւ էր նաեւ մուրացկաններու բազմութիւնը: Բոլոր հաւատացեալները մոմեր կը վառէին, Ս. Կոյսին եւ Յիսուս մանուկի պատկերները կը համբուրէին:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի օր, 6 յունուար: Ծրագիրը ուշադրութեամբ կազմուած ըլլալով, մասնաւոր դժուարութեան չհանդիպեցաւ: Հաւատացեալներու արձանագրութեան առեն հաստատուեցաւ որ անոնց թիւը շատ աւելի մեծ է քան կը նախատեսուէր, թէեւ շատեր կը վարանէին խոստովանիլ, վախնալով որ կ'արձանագրուի անցագրին մէջ...

ԵԹՈՎՊԻՈՅ վերջին լմբոստ ցեղապետը, Ռաս Իմրու, որ անցեալ ամիս գերի բռնուեցաւ Իտալացիներու կողմէ, Հռոմ ղրկուեցաւ օդանաւով, համաձայն Մուսոլինիի հրամանին: Մարաջախտ Կրացիանի, Եթովպիոյ փոխարքան, յանձնարարեց չարք մը ցեղապետներու որ ողջերթի երթան, որպէսզի համոզուին թէ Ռաս Իմրու ոչ բանտարկուած է, ոչ ալ նոր բանակ մը կազմած: Ռասը իր բոլոր բարեկամներուն պիտի պատմէ թէ ամբողջ Եթովպիան Իտալիոյ ձեռքը անցած է: Ուրիշ ցեղապետներ ալ Հռոմ փոխադրուած ըլլալով, տեղաւորուած են չքեղ հիւրանոցի մը մէջ:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐՈՒ վէճերը իրարու ետեւէ կը փակուին պարտաւորիչ իրաւարարութեամբ: Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ միայն 6500 բանթողներ մնացած են, որոնց 1786ը Փարիզի շրջանին մէջ: Իսկ իբր 2000 հոգի դեռ գրաւած կը պահեն գործարանները: Լիլի մետաղագործական հաստատութեանց բանթողները դուրս ելան եւ աշխատանքը պիտի վերսկսին երկուշաբթի օր: Կաթնեղէնի եւ լուացքի բանուորներու գործադուլն ալ վերջացաւ:

«ԹՐՈՑՔԻՍԱԿԱՆՆԵՐՈՒ» հետապնդումը կը շարունակուի Խ. Միութեան մէջ: Կասկածամտութիւնը այնքան վարակիչ հանգամանք ստացած է որ, հին անդամներու նոր անդամատոմս չի տրուիր, առ այժմ: Քըրկըզներու երկրին կուսակցական վարիչներէն երեք հոգի, Էրման, Ջինքին եւ Գասումով արտաքսուեցան: Վերջինը կ'ամբաստանուի թէ թրոցքիական ընդդիմադիրներու խմբակին կը պատկանէր տասը տարի առաջ: Կեդր. Կոմիտէի անդամներէն մէկը «դիմակազերծ եղած է իբրեւ ոխերիմ թրոցքիական եւ խափանարար կուսակցներու»:

Տէր եւ Տիկին Մ. Մեզպուրեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Կ. Արաքսի Ակօշեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Մարիամ Տէրունեան, ինչպէս նաեւ Մեզպուրեան, Կուկունեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ԲԵԲՐՈՆ ՍԱՐԷԱՆԻ

մահը որ տեղի ունեցաւ Յունուար 5ին, 74 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Յունուար 7ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Թիէի գերեզմանատունը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ Արդութեան խումբի ժողովը այսօր շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, ընկ. Ադամեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերահամախմբական հանդիպումը այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր Ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, միամանի Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութեան ժողովը 10 Յուն. կիրակի երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, 6 պիս Պուլվար Ռօտէն, ընկեր Անդրէասին սրճարանի կից Կ. Խաչի դպրոցին մէջ: Ներկայ պիտի ըլլայ Փնդ. Տ. Բաղտասարեան: Կը հրաւիրուին բոլոր անդամները եւ համակիրները:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՕՐԹՈՒԵՍԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 10 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 10 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3316 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԿՅԻ ԽՕՍՔ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ԹՈՂ ԼՈՒՍԱՒՈՐԵՆ ...

Շաբաթներէ ի վեր ազդեր եւ նկարագրութիւններ կը յիշեցնեն սրտառուչ տօնակատարութիւն մը,— «Մանուկներու Օր»ը :

Արուարձաններէն եւ գաւառէն վերջ, այսօր ալ կարգը եկած է Փարիզի, նախաձեռնութեամբ Կ. Խաչի Շրջ. վարչութեան, որ միեւնոյն ատեն հրապարակ հանած է պատկերազարդ հրատարակութիւն մը :

Կը նշանակէ թէ մէկ տարիէն միւսը կ'աճի խանդավառութիւնը, կարելի յաջողութիւնը ապահովելու համար թէ այս ձեռնարկին եւ թէ ընդհանրապէս Կ. Խաչի գործերուն :

Երբ խանդավառութիւնն ու աշխատանքը միացած են, որ եւ է հանրօգուտ գործունէութեան շուրջ, դժուար չէ սառեր հալեցնել եւ ճրագներ վառել յանուն սերունդի փրկութեան :

Անոնք որ հեգնութեամբ կը նային այսպիսի բաներու վրայ, եթէ բարեհաճէին գէթ մէկ անգամ տեսնել «Մանուկներու Օր» մը, իրենց թաղին կամ քաղաքին մէջ, ապահովաբար սարսուռ մը պիտի զգային : Բուն բառով՝ դող մը, նախ լսելով մանուկներու հայերէն երգերն ու արտասանութիւնները, տեսնելով անոնց ոստոստումն ու ծիծաղը, յետոյ ճնշուելով իրենց մեղքին գիտակցութեան տակ :

Քարերը միայն կրնային անտարբեր մնալ այսպիսի տեսարաններու հանդէպ : Մանաւանդ որ, սերունդի փրկութեան աշխատանքը երբեք այսքան տաժանելի եւ ապերախտ եղած չէր, որքան [illegible] համայնակուլ յորձանքին մէջ որ կը կոչուի Եւրոպա :

Հողը օտար, ջուրը օտար, երկինքն օտար,— ի՞նչպէս կարելի է տոկալ, առանց թումբեր կանգնելու, համաձայն միջավայրի պահանջներուն եւ տրամադրելի միջոցներուն :

Զենք ժխտեր,— չափազանց ոժգոյն, խեղճուկ են մեր միջոցները, բաղդատելով այն անսպառ հարստութեանց եւ [illegible]րուն հետ, որ փռուած են մեր ճամբուն վրայ : Մանաւանդ նոր սերունդին առջեւ :

Եւ սակայն, անկարելի բան չկայ ժողովուրդներու կեանքին մէջ : Եւ ամէն ժողովուրդ կ'արժէ այնքան որքան կը [illegible] ինքն իր ուժին, կը լարէ իր ջիղերը, եթէ ոչ ցանկալի, գոնէ կարելին ձեռք բերելու, փրկելու կամ զարգացնելու համար :

Այդ գիտակցութեամբ է որ կը գործէ մեր ժողովրդական կազմակերպութիւնն ալ, Կապոյտ Խաչ, այնքան բազմակողմանի ճակատի մը վրայ,— խնամատարութենէն մինչեւ նոր սերունդի փրկութիւնը :

« Մանուկներու Օր»ը կը կազմէ տեսակ մը տարեկան [illegible] հանդէս՝ ներկայացնելու համար կատարուած աշխատանքին արդիւնքը, ինչպէս գաւառի, նոյնպէս Փարիզի մէջ :

Իւրաքանչիւր մասնաճիւղ առանձին տօնած է կամ կը տօնէ «Մանուկներու Օր»ը, իսկ այսօր, Փարիզի կեդրոնական հանդէսին մէջ, թափուած ճիգերուն համադրութիւնն է որ պիտի ներկայացնեն :

Եւ բնականաբար, հանդէսը պիտի ըլլայ իսկ եւ իսկ մանուկական : Մանուկ-Արքան է որ պիտի տիրապետէ ինչպէս բազմութեան մէջ, նոյնպէս բեմերուն վրայ : Բոլոր դերակատարները պիտի ըլլան մանուկներ, մանչ թէ աղջիկ : Իւրաքանչիւր [illegible] իր արժանիքը, իր ծաղիկն ու բոյրը պիտի ներկայացնէ, կազմելով գեղեցիկ վարդաստան մը :

Միեւնոյն ատեն տօնակատարութիւնը պիտի ըլլայ կաղանդչէքի օր, ինչպէս ամէն տարի եւ ամէն տեղ :

Կ. Խաչը այս նիւթական զոհողութիւնն ալ յանձն առած է, որպէսզի բոլոր մանուկները կաղնդուին, խաղալիքներով ու նախընթրիքով, իբրեւ մէկ ընտանիքի մը զաւակները :

Շատերը արդէն նուէրներ ստացած են իրենց թաղերու կամ տեղական տօնակատարութեանց առթիւ : Բայց կան նաեւ այնպիսիներ որ թերեւս իրենց տունին մէջ իսկ բան մը չեն ստացած այս առթիւ, ունենալով անճար հայրիկ մը կամ անտէր մայրիկ մը...

Կ. Խաչը այդ սփոփանքն ալ կը ճարէ, իր սեփական միջոցներով, ամէն ուր որ կրցած է կորիզ մը կազմել :

Այսօր հարիւրաւոր մանուկներ պիտի խայտան ու խնդան փարիզեան սրահի մը մէջ : (Յաջորդ շաբթու նոյն ոգեւորութիւնը Մարսէյլի մէջ) :

Իսկ այս՝ Կ. Խաչի աշխատանքին մէկ երեսն է միայն :

Երբ աչքի առջեւ բերէք անոր գործունէութեան ամբողջ պատկերը՝ ի սփիւռս աշխարհի, եւ մանաւանդ յիշէք թէ 8—10 հազար հայ կիներ եւ աղջիկներ են որ կը վարեն այս գործը, արդէն գտած չէ՞ք ըլլար ներշնչման եւ պարտաճանաչութեան աղբիւր մը :

Այս կազմակերպութիւնը ոչ մեծագումար կտակներ [illegible] ձեզմէ, ոչ ալ հասութաբեր կալուածներ կամ այս ու այն [illegible]տան վրայ քաշուած չէքեր :

Իր եկամուտին ամէնէն հոսուն աղբիւրները կը կազմեն խանդավառութիւնն ու յարատեւութիւնը, եւ,— [illegible] զոր ամէն մէկդ մեքենաբար կը ծախսէք սրճարան մտած ատեն :

Ո՞վ պիտի չուզէր բազմապատկել այս ժողովրդական [illegible]

Այս ժողովուրդի պատմութեան մէջ, կաթիլ - կաթիլ [illegible] աղբիւրները յաճախ շատ աւելի օրհնութիւն բերած են, քան ոսկի վտակներ կամ հորթեր :

Մանուկներու աչքերուն կայծը թող լուսաւորէ ձեր ճամբան :

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵՆ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Աթաթիւրք Ընկիւրի վերադարձու

Ընկիւրիէն կը հեռագրեն յունուար 8 թուականով (Հաւաս).— Վարչապետը, ընդհ. սպայակոյտի պետը, արտաքին եւ ներքին գործավարները վերադառնալով, վերսկսան իրենց աշխատանքները : Աթաթիւրք, որ կը խորհէր Պոլիս մնալ ատեն մը, նոյնպէս Ընկիւրի վերադարձաւ այսօր ժամը 1·30ին, կառավարութեան հրաւէրով : Հակառակ լրագրական հրատարակութեանց եւ արտասահմանի մէջ տպուած կարգ մը տեղեկութեանց, կը թուի թէ պէտք չէ չափազանց բացառիկ նշանակութիւն տալ Ընկիւրի խորհրդակցութեան :

Աթաթիւրք Ընկիւրի հրաւիրուած է քննելու համար շատ կարեւոր խնդիրներ՝ Ալէքսանտրէթի Սանճաքի մասին : Իր վերադարձէն յետոյ գործավարներու խորհուրդը ժողով գումարելով, խորհրդակցութիւններ կատարեց այս մասին : Կը հաւաստեն թէ արտաքին գործավարը նոր ծրագիր մը մշակած է Սանճաքին ապագայ վարչաձեւի մասին եւ այս գիշեր իսկ հաղորդած Ֆրանսական կառավարութեան՝ Փարիզի դեսպանին միջոցաւ :

*** Տեղական թերթերը գոհունակութեամբ արձանագրելով կացութեան մեղմացումը, կը գրեն թէ հարցին քննութիւնը կը շարունակուի արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ : Եթէ Փարիզի եւ Ընկիւրիի տեսակէտները որոշ չափով հաշտուին, աւելորդ պիտի ըլլայ յետաձգել Ա. Դ. Խորհուրդին յունուար 18ի նիստը : Այն ատեն հաւանական է որ Թ. Ր. Արաս Փարիզ հանդիպի, Ժընեւ երթալէ առաջ, ուղղակի բանակցութեամբ լուծելու համար վէճը :

*** Ընկիւրիի Ֆրանսական դեսպանը յունուար 8ին երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թուրքիոյ արտաքին գործավարին հետ :

*** Տեղական թերթերը նորէն կը յիշեցնեն թէ՝ 1933ի պաշտօնական մարդահամարին համաձայն, Սանճաքին բնակչութեան թիւն է 220,000, որոնց 85 հազարը միայն Թուրք են, 105,000ը Արաբ, 25,000ը Հայ են. : Թուրքիոյ մէջ կան նաեւ 300,000 Արաբներ, որոնք զրկուած են փոքրամասնութեանց բոլոր իրաւունքներէն :

Լոնտոնի մէջ կը մեղադրեն Թուրքիան

Անգլիական մամուլը կը շարունակէ խոհեմութեան յորդոր կարդալ Թուրքիոյ, որպէսզի չափը չանցրնէ : «Տէյլի Թէլէկրաֆ» խմբագրականով մը կը յիշեցնէ թէ Ազգերու Դաշնակցութեան կ'իյնայ վճռել Սանճաքին ապագան : «Մանչէսթըր Կարտիըն» կը գրէ թէ Թուրքիոյ պահանջները այնքան անիրաւ են որ, Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Ֆրանսա պէտք եղածէն չափ վճռական եղած չէ Թուրքիոյ հանդէպ : «Այս վէճը ուղղակի կապ չունի Անգլիոյ հետ, բայց կը չօշափէ անոր կենսական շահերը, մանաւանդ որ Գերմանիա պիտի ուզէ օգտուիլ առիթէն, գաղթավայրեր պահանջելու և Թուրքիոյ ու արեւմտեան պետութեանց յարաբերութիւնները տկարացնելու համար : Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Ֆրանսա շատ հեռու, թերեւս չափազանց հեռու գնաց Թուրքիոյ եղած զիջումներու մէջ » :

*** Ժընեւի միջազգային շրջանակներուն մէջ հանդարտութեամբ լսեցին Թուրքիայէն հասած լուրերը, զինուորական պատրաստութեանց մասին : Առ հասարակ չեն հաւատար թէ Թուրքիա պիտի ուզէ անդառնալի վճիռներ տալ եւ բռնութեան դիմել, առանց սպասելու Ազգժողովի յունուար 18ի նիստին : Թուրքիոյ քաղաքական ղեկավարութիւնը Աթաթիւրքին ձեռքն ըլլալով, շատ բան կախում ունի անոր բռնելիք դիրքէն :

ՆՈՐ ԿՆՃԻՌՆԵՐ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Ֆրանսայի բողոքը գերմանական զինուորներու առաքման դէմ

Ֆրանսական կառավարութիւնը նկատելով որ բազմաթիւ գերման կամաւորներ կը հասնին սպանիական Մարոք, ինչ որ կրնայ վտանգել իր անդրծովեան հաղորդակցութիւնները, բողոքագիր մը ղրկեց Սպանիոյ ազգայնական կառավարութեան, Պուրկոս : Բողոքագիրը կը յիշեցնէ 1912ի Ֆրանքօ-սպանիական դաշնագրին գլխաւոր յօդուածը, որ երկու երկիրներուն ալ կ'արգիլէ իրենց սահմանները բանալ օտար զինուորներու առջեւ :

Միեւնոյն ատեն, Ատլանտեանի ֆրանսական տորմիղը հրահանգ ստացաւ դէպի հարաւ սուրալու Պրէսթէն, ճիշդ այն ատեն երբ Անգլիոյ ներքին տորմիղը Ճիպրալթար կ'երթայ, մասնակցելու համար «գարնան ռազմափորձերուն » :

Ֆրանսայի բողոքին առթիւ, կառավարական շրջանակներու մէջ կը յիշեցնեն թէ համաձայնութիւն մը գոյացած է Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ, որուն համաձայն երեք պետութիւնները թոյլ չպիտի տան որ Գերմանիա գաղթավայրեր ճարէ Միջերկրականի մէջ :

Լոնտոն եւ Փարիզ հասած լուրեր կը հաստատեն թէ վերջին երեք շաբաթներու ընթացքին բազմաթիւ Գերմանացիներ խուժած են դէպի սպանիական Մարոք, եւ թէ Գերմանացիներուն ձեռքը անցած է երկրին զինուորական, վարչական եւ տնտեսական կեանքը : «Լ'Էօվռ» կ'ըսէ թէ գերման գործակալներ զօր. Ֆրանքոյի դէմ կը գրգռեն սպանիական Մարոքի ցեղերը, որպէսզի պատրուակ մը ճարեն զօրք թափելու եւ գրաւելու այդ գաղթավայրը, յետոյ սակարկութեան մտնելու համար Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ...

*** Անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները որոշեցին անմիջապէս գործի ձեռնարկել, դադրեցնելու համար կամաւորներու առաքումը դէպի Սպանիա : Այս առթիւ նոր հարցումներ պիտի ուղղեն Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ : Անգլիա պատրաստ է տառապէս գործադրելու օտարներու զինուորագրութեան օրէնքը, իսկ Ֆրանսա՝ անմիջական օրէնքով մը արգիլելու կամաւորներու արձանագրութիւնը, նոյնիսկ անոնց անցքը՝ Ֆրանսական հողէն :

Անգլիական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ 62,000 օտար ռազմիկներ կը գտնուին Սպանիոյ մէջ : Հեռագրի մը համաձայն, 3500 Իտալացիներ հասած ենթադրաբար...

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ ՇՆՈՐՀԱԿԱՆ

Համատարած քայքայումէն վերջ, բազմաթիւ նարտարարուեստներ զարգացան Խ. Միութեան մէջ, շնորհիւ հնգամեայ, քառամեայ կամ երկամեայ ծրագիրներու :

Հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն, կը կարծեմ թէ ոչ մէկը այնքան լեռնակուտակ բարձրութեան մը, այսինքն անդնդախոր ցածութեան մը հասաւ, որքան շոյելու, շնթելու արուեստը :

« Ցառաջ » անցեալ օր տուած էր նմոյշ մը՝ Երեւանէն, յանուն երեսո՛ւն հազար բանուորներու.

— «Մեր հարազատ հայր, մեր մեծ ուսուցիչ, մեր կեանքի լուսաշող արեւ, Ձեզ, սոցիալիստական դարաշրջանի մեծ նարտարապետին, աշխատաւոր ժողովրդի իմաստուն փրկարարին, Ձե՛զ, մեր կեանք ու արեւ Ստալինին » :

Բայց ո՞ր մէկը. գովասանական տաղերու հեղեղ մըն է որ կը հոսի բոլոր խորհրդային թերթերուն մէջ :

Ահա հատ մը՝ հեռաւոր Ղազախստանի խորքերէն, հարիւրամեայ երգիչի մը բերնով, ինչպէս կը վկայէ «Խ. Հայաստան» (15 դեկտ.).

Ստալինը մեր դէմ բացեց ազատութիւնն արծուի,
Նա պարգեւեց ժողովուրդներին փառ արեգակ լի ու լի :

Ահա ուրիշ մը Ուկրայնայէն.

Զունի եւ՝ Դնեպրը
Վճիտ ջուր այնքան,
Որքան Ստալինը
Միտք ունի պայծառ :
Լոյս չի տուել դեռ այսքան
Արեւը մեզ երկրում .
Եղել է զուգէ նա
Ստալինի մօտ, Կրեմլում :

Ու վերջապէս սա շողշողուն գոհարը՝ Կրրգըզներու երկրէն .

Ո՞վ պարգեւեց մեզ երջանկութիւն :
Դո՛ւ :
Ո՞վ աճեցրեց մեզ որպէս ծաղիկ :Դո՛ւ :
Մենք մոռացանք բոլոր արհաւիրքները
քեզ հետ ,
Նուաճեցինք յաղթանակներ մենք մեզ
հետ :
Մեր երեխաները ցնծում են եւ պապերը — քեզ հետ :
Մի անգամ չէ, որ մխիթարել ես դու
մեզ,
Ցաղեցրել ես մեր ծարաւը դու,
Դու մեր կեանքի աղբիւրն ես, Ստալի՛ն :
Մեր կեանքի ամրոցն ես դու,
Եւ պանծալի դրօշը մեր, Ստալի՛ն :

Եթէ կարելի ըլլար ածականներն ու սաղմոսերգութիւնները ալ թուանշաններու վերածել, Մոսկուայի վիճակագրական պաշտօնատունը պիտի կրնար յայտարարել բացարձակ վստահութեամբ եւ արդար հպարտութեամբ .

—— «Շնորհական ինդուստրիայի փրոնտում պլանը գերակատարուել է հինգ հարիւր առ հարիւր, Խ. Միութեան բոլոր տերրիտորիաներում» :

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ուրբաթ գիշեր փարիզեան շրջանի Դաշնակցական ընկերները մեծ թիւով հաւաքուած էին Քլէր տը Լիւնի սրահին մէջ, լսելու համար նոր լուսաբանութիւններ ոչ - հպատակ տարագիրներու զինուորագրութեան մասին :

Մանրամասն բացատրութիւններ տրուեցան զինուորական օրէնքին մասին, մանաւանդ Օֆիսի վարիչ ընկ. Ա. Խատիսեանի կողմէ, որ խնդրին պատմականն ըրաւ, յայտնելով թէ օրէնքը քուէարկուած է 1928ին, սակայն նոր է որ գործադրութեան կը դրուի : Այս խնդիրը կը հետաքրքրէ ո՛չ միայն Հայերը, այլ եւ Ռուսերը, որոնք աւելի մեծ թիւ կը ներկայացնեն : Ռուս գաղթականներու ներկայացուցիչներուն մէջ որոշ անհամաձայնութիւններ կան զինուորագրութեան օրէնքին մասին եւ ելքեր կը փնտռեն : Հայկական զոյգ Օֆիսները բոլոր կարեւոր խնդիրներու մէջ համաձայնութեամբ գործած են : Զինուորական խնդրին մէջ եւս նոյն համաձայնութիւնը կարելի է իրագործել : Օֆիսները պաշտօնական կապ ունին կառավարական շրջանակներու հետ եւ միշտ դիմումներ կը կատարեն՝ գաղթականները հետաքրքրող խնդիրներու մասին : Օֆիսները խորհրդակցութիւններ կը կատարեն նաեւ ռուս գաղթականներու ներկայացուցիչներուն հետ : Օրէնքը միեւնոյն տրամադրութիւնները ունի թէ Ռուսերուն եւ թէ Հայերուն համար, մէկուն շնորհուած առաւելութիւններէն կ'օգտուին միւսներն ալ : Վնասակար է ինքնագլուխ ձեռնարկներ կատարել եւ շփոթութիւն պատճառել ֆրանսական իշխանութեանց :

Անցեալ տարի Ֆրանսայի պատերազմական պաշտօնատունը դիմեց ներքին նախարարութեան՝ հասկնալու համար թէ ո՛րքան ռուս եւ հայ գաղթականներ կան ամբողջ Ֆրանսայի մէջ : Նահանգապետներէն եկած պատասխաններուն համաձայն Հայերու թիւը կը ներկայացուէր 65,000, իսկ Ռուսերունը՝ 43,000 : Այս թիւերը իրականութեան համապատասխան չըլլալով՝ սեպտեմբերին կրկին վիճակագրութիւն պահանջուեցաւ : Այս անգամ նահանգապետներու տուած թիւերն էին՝ 63,000 Ռուս եւ 40,000 Հայ : Ա՛յս թիւերն ա՛լ սխալ են : Այժմ նոր վիճակագրութիւն կը կատարուի, ինքնութեան թուղթերու վերանորոգման առթիւ :

Նանսէնեան դրօշմաթուղթերը առաջ խառն էին Ռուսերու եւ Հայերու համար : Յունուարէն սկսեալ Հայերու եւ Ռուսերու համար զատ զատ դրօշմաթուղթեր կը փակցուին : Ասիկա երկու առաւելութիւն ունի, նախ՝ որ նանսէնեան հպատակ Հայերու իսկական թիւը պիտի ճշդուի, երկրորդ՝ Հայերէն գանձուած նանսէնեան տուրքը Հայերուն, Ռուսերէն գանձուածը Ռուսերուն պիտի յատկացուի, միանգամ ընդ միշտ վերջ տալու համար այն տրտունջին թէ Հայերը նուազ բաժին կը ստանան այս տուրքէն :

Օֆիսը զինուորցուներուն համար պիտի ջանայ ապահովել բոլոր այն իրաւունքները ինչ որ ֆրանսական քաղաքացիները կը վայելեն, առանց պայման դնելու որ անոնք ֆրանսական քաղաքացի ընդունուին իրենց արձանագրուած օրէն : Այդպիսի պահանջ մը իր իրաւասութենէն վեր է : Ասկէ զատ կան երիտասարդներ, որոնք չեն ուզեր քաղաքացի դառնալ, զանազան նկատումներով : Ֆրանսական քաղաքացիներու վայելած բոլոր առաւելութիւնները ապահովելով հայ զինուորցուներուն, արդէն իսկ պաշտպանած կ'ըլլանք անոնց իրաւունքները : Հարկ է զգուշանալ խաչաձեւումներէ : Օֆիսները իրենց կարելին կ'ընեն արդէն եւ պէտք չէ խանգարել անոնց աշխատանքը :

*** «Փարիզի զինուորցուներու առժամեայ վարչութիւնը» կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ հրապարակային լուսաբանական ժողով մը սարքած է հինգշաբթի գիշեր (14 յունուար), ժամը 8·30ին, «Փըթի Ժուռնալ»ի սրահին մէջ, հրաւիրելով ազգային կազմակերպութիւններն ու քաղաքական կուսակցութիւնները :

*** Սէնթ – Էթիէնի եւ Սէն Շամօնի մէջ ալ խորհրդակցական ժողով մը սարքուած է չորեքշաբթի օր : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ

Հայ բանաստեղծութիւնը նոր կերպարանափոխութիւն մըն ալ պիտի կատարէր ԺԹ. դարու սկիզբը:

Լեզուի դժբախտ, թերեւս անխուսափելի օրինաթափոնի մը հետեւանքով(*), հայ ժողովուրդը կը բաժնուի երկու մտաւորական հատուածներու: ԺԹ. դարու սկիզբը, այդ հատուածներու իմացական ճրագը կը վառի՝ մին իր լոյսը առնելով Վենետիկէն, միւսը Դորպատէն:

Հայրենասիրական գոյն ունի այդ լոյսը,— արեւմտեան հորիզոնին վրայ՝ Ցունաստանի քաջերը զէնք բարձրացուցած են թրքական տիրապետութեան դէմ, քիչ յետոյ Ջէյթունն է որ պիտի հետեւի շարժումին: Հայկական զէնքերու յաջողութիւն, հին երազներու բռնկում, — Ալիշան, Պէշիկթաշլեան, Թէրզեան, Նարպէյ (վերջին՝ «լուսաւորչական»), մեր առաջին բանաստեղծները՝ բոլորն ալ կաթոլիկ: Քաղաքական դրամագլուխը սկսած է արդէն խառնշտկել Պոլսոյ կեանքը,— կռիւ արհեստաւորներու եւ ամիրաներու միջեւ՝ օտար մատներով: Եւրոպայէն հասած են երիտասարդ հայ մտաւորականներ, — Օտեան եւ իր սերունդը: Կը սկսի ժողովրդապետական շարժում մը, քաջալերուած՝ Թանզիմաթի եւ Խաթթը Հիւմայունի անդրադարձումներէն, եւ ահա, դարձեալ արտաքին դաւերու հետեւանքով, յետաշրջում մը,— կրօնական զզուելի եւ ոճրապարտ պայքարներ, որոնց կը թափուի, հայ ժողովուրդը կը պառակտի, մինչ հայ բանաստեղծութիւնը կ'աշխատի սպեղանի քսել վէրքերուն:

Վենետիկի դպրոցը կը տիրապետէ հրապարակին վրայ: Ու բանաստեղծներու փաղանգ մը, սերունդ սերունդի ետեւէ, կը լեցնէ դարը,— Պոլսոյ հունձքէն վերջ կուգայ գաւառի հունձքը, հայ բանաստեղծութիւնը ի վերջոյ քաղաքը կը կապէ գաւառին, նոր աւիշ մը կը ներարկէ լեզուին: Պատերազմէն առաջ ունէինք արդէն բանաստեղծութիւն մը, առոյգ եւ բարբառուն:

Արեւելեան հորիզոնին վրայ՝ ռուսական զէնքերն են որ Աղասիներու պատկերը կը ներշնչեն Աբովեանի, ու քիչ յետոյ հայ քաջերն են որ յառաջ պիտի շարժին Գամառ-Քաթիպաներու խրախոյսով: Ու ճիշդ ինչպէս արեւմտեան հորիզոնին վրայ՝ ռուսական դաւերով կը ստեղծուին ներքին ճակատներ, բայց հայ մտաւորական դրամագլուխն է որ կը թափանցէ ժողովուրդին հոգիէն ներս ու բանաստեղծներու փաղանգ մը հայրենասիրական արուեստը զարգացնելով գիւղը կը կապէ քաղաքին, ժողովուրդը՝ իր պատմութեան: Պատերազմէն առաջ հայ բանաստեղծութիւնը կը ծաղկէր նաեւ արեւելեան հորիզոնին վըրայ:

Ահա պատերազմէն վերջ: Երիտասարդ եւ աշխոյժ քերթողներ երկու հորիզոններուն վրայ,— Հայաստանի եւ արտասահմանի մէջ: Ոմեր որ նոր երեւցան ոմանք ի լինելութեան, բայց ոմանք ալ արդէն որոշ կատարելութեան հասած:

Ի՞նչ կը հետեւի այս արագ նշմարէն,—

Հայ իմացականութիւնը կենդանի է եւ կը ստեղծագործէ շարունակ: Հեթանոսական երգերէն վերջ՝ ան կը փոխակերպուի շարականներու, յետոյ տաղերգութեան, անտունիներու եւ չափածոյ մշակուած բանաստեղծութեան:

Ոմանք մտահոգ են ներկայէն,— վախ ունին որ ազգակորոյս կը դառնան երիտասարդները: Ես չունիմ այդ վախը,— ժողովուրդները կը կրեն որոշ ձեւափոխութիւններ: Անշուշտ այսօր հայ ժողովուրդը այն չէ, ինչ որ էր հազար տարի առաջ: Նոր հայութիւն մը ստեղծուած է հիմա: Ցոյս ունիմ, որ վաղը եւս պիտի պիտի ըստեղծուի նոր հայութիւն մը: Ամէն ժողովուրդ, որքան ալ զօրաւոր ըլլայ եւ լաւ պաշտպանուած, պիտի կրէ օտար ազդեցութիւններ,— հաղորդակցութեան միջոցներու դիւրութիւնը, ձայնասփիւռը, օդանաւը, վերջապէս գիտական յեղաշրջումները, երբ ամէն օր լաբորաթուարէն նոր գիւտ մը կ'ելլէ դուրս, պատճառներ են որ մարդիկ լրտեսեն իրար, իւրացնեն դրացիին նուաճումները, եւ այսպէս կատարուի interpénétration մը, որու դէմ թումբ կանգնիլը կը նշանակէ փճանալ, կործանիլ: Օտար ազդեցութիւններու դէմ պատ քաշելով չէ որ կարելի է պահել ազգութիւնը, այլ թափանցելով օտար ժողովուրդներու մէջ, իւրացնելով եւ մարսելով անոնց տուածը: Կը բաւէ որ իւրացնելու կարողութեամբ օժտուած ըլլանք: Հայ ժողովուրդը օժտուած է այդ կարողութեամբ, մենք մարսեր եւ կշտացեր ենք պարթեւական, պարսկական, յունական, արաբական, հռոմէական քաղաքակրթութիւնները: Մեր Ոսկեդարը արդիւնք է օտար մշակոյթները խորապէս իւրացնելու կարողութեան, հայ եկեղեցին փաստ մըն է այդ երեւոյթին: Մենք կրցանք իւրացնել քրիստոնէութիւնը, առանց թողլու որ քրիստոնէութիւնը ձուլէ մեզ, — այդ է Ե. դարու հրաշքին իմաստը:

Ես յատկապէս գացի մինչեւ հեռաւոր թուականները, հաստատելու համար թէ հայ իմացականութեան տարիքը հին է, իր բանաստեղծութեան մէջ տարրեր կան, որ կուգան Միջերկրականեան հին մշակոյթէն, եւ եթէ մենք այդ հեռաւոր թուականներէն սկսեալ մինչեւ այժմ դիմացեր ենք, պատճառն այն է որ կրցեր ենք սնանիլ, տարրալուծելով օտար մշակոյթները: Առեր ենք ինչ որ համապատասխան է մեր յատկանշական իտէալին: Փոխակերպեր ենք, փոխակերպուեր ենք, հէքեաթի պէս ձեւ ու դիմագիծ ենք փոխեր, բայց երբեք խորք: Մեր արուեստին խորերը տակաւին տարրեր կան հին քաղաքակրթութիւններէ: Վա՜յ այն ժողովուրդին որ չի կրնար մարսել, չի կրնար իւրացնել, չի կրնար թափանցել, — ան դատապարտուած է մեռնելու: Ազդեցութիւն կրելը օրէնք է մշակոյթ ստեղծելու համար, բայց ազդեցութիւն կրել՝ ոչ թէ փոխադրելու համար, այլ իբրեւ հողեկան պարարտ գործածելով այդ ազդեցութիւնը՝ նորը ստեղծելու համար:

Սակայն որպէսզի պահենք մեր խորքը, ի՞նչ տարրի, ի՞նչ ուժի կապուիլ պէտք է,— այս է հարցը:

Հայ բանաստեղծութիւնը, զոր կը տօնենք այսօր, տուած է արդէն այդ ուժը, այդ տարրը, այդ ազդակը.—

Լեզուն է այդ:

Հայկազեան լեզուն, որ իր մէջ ձուլեր, անճանաչելի դարձուցեր է պահլաւական, պարսկական, եբրայական, արաբական, յունական բառերը, հայ լեզուն որ կերեր ու մարսեր է բազմաթիւ օտար ժողովուրդներու բառերը, մեզի կ'ուսուցանէ թէ կարելի է իրմէն ուսանիլ յաւիտենականութեան գաղտնիքը:

Մեր բանաստեղծութեան գործիքը, հայ լեզուն, սակայն պահանջ մը կը դնէ ներկայիս: Ձեմ ուզեր երկարել գրաբարի – աշխարհաբարի վէճին քննութեամբ, սակայն կը յայտարարեմ որ մենք սխալ դատեցինք, երէկ, այդ վէճին մէջ: Բայց այժմ աշխարհաբար հայացուած լեզու մը ունինք, պէտք է զայն մօտեցնենք գրաբարին եւ ոչ թէ ժողովուրդին: Երէկ մեր ժողովուրդը կ'ապրէր իր երկրին մէջ, հետեւաբար միջնաբերդ մըն էր, ան կը ներկայացնէր հայրենի տոհմիկ աւանդութիւնները, կարելի էր հետեւիլ անոր լեզուակերտութեան օրէնքներուն: Այսօր մեր ժողովուրդին կէսը ինկած է օտար երկիրներու մէջ, հեռու մեր քաղաքակրթական դօտիէն: Մեր ժողովուրդը դադրած է այլեւս միջնաբերդ ըլլալէ հայկական աւանդութիւններու եւ տոհմիկ օրէնքներու: Հեղինակ մը վերջերս գիտել կուտար թէ հիմա չեն ստեղծագործեր այլ եւս բոլոր ժողովուրդները, —բոլոր ժողովրդական երգերը եւ հէքեաթները, որոնք արժէք մը կը ներկայացնեն, ԺԹ. դարու գործ են: Ոչ նոր երգ կայ այժմ, ոչ ալ նոր հէքեաթ:

Ուստի ո՞ւր պէտք է փնտռել մեր հոգեկան միջնաբերդը:

Միակ միջնաբերդը գրաբարն է, մօտենալ անոր, ուսումնասիրել զայն, անոր մէջ պահուած են թանկագին աւանդութիւններ, նոր ձեւափոխութիւններու ենթարկուած ժամանակ՝ ան է որ պիտի առաջնորդէ մեզ: Երէկ կարելի չէր դիրք բռնել աշխարհաբարին դէմ եւ դժուար էր գրաբարին մօտենալ, որովհետեւ մեր ժողովուրդը նուազ գրոց-բրոց էր քան հիմա: Այժմ մեր մէջ ժողովուրդին զարգացման համեմատութիւնը մեծ է եւ գրականութեան նպաստը ստանալու կարելիութիւնները՝ շատ: Որով ոչ մէկ վախ ժողովուրդէն հեռանալու: Եթէ այսօր աշխարհաբարը հասած է կատարելութեան, շուտով պիտի դատապարտուի գահավէժ անկումի մը, եթէ թողունք որ անոր պաշտպանը միայն ժողովուրդը մնայ: Վերադա՛րձ դէպի գրաբարը, անով ներշնչուիլ՝ մեր աշխարհաբարին տալու համար իւրացնելու նոր ուժ:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Միշտ պիտի յիշուի Թումայեանի եւ Աղայեանի վարկածը (կարդալ Հայ Գրողներու յառաջաբանը) բանի խօսի մեր լեզուի միութեան մասին, որքան ալ Վանանդեցի (Հայ Գրականութեան Պատմութիւն, Բ. հատոր), իր չմարսած մատերիալիզմով, կրօնական աւատապետութեան կապէ միակ լեզուի մը գոյութեան բաղձանքը, — հայ լեզուին քննական պատմութիւնը անմշակ կը մնայ տակաւին:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՀԱՊԷՇԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ շաբթու կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցայ Եթովպիոյ գահազուրկ արքայից արքայ Հայլէ Սէլասիէի հետեւորդ եւ բախտակից Րաս Ումարի Պալայի հետ որ ներկայիս կը գտնուի Փարիզ: Անիկա իմ հարցումներուս պատասխանելով խիստ կարեւոր տեղեկութիւններ հաղորդեց Նէկիսին ու մանաւանդ արտասահման գտնուող Հապէշներու մասին:

— Երբ ամէն բան վերջացաւ ... այսինքն երբ ազգերու Արիսպագոսին մէջ վար ինկաւ հապէշական մեծ ողբերգութեան վերջին վարագոյրը ...

— Ներողութիւն որ կ'ընդմիջեմ Ձեր Բարձրութիւնը. կրնայի՞ք կարգ մը տեղեկութիւններ տալ այդ վարագոյրին մասին: Թաւի՞շ էր, զարդանկարուա՞ծ, ի՞նչ գոյն ունէր ...

— Լաւ ըրիք ընդմիջելով: Կ'արժէր որ երկու խօսք ընէի ազգաժողովին մէջ ինկած վարագոյրին մասին: Այդ վարագոյրը շինուած էր անգլիական հաստը կաշիէ, սեւ էր ու իր վրայ կային Ազգաժողովին անդամներուն դիմակները որոնք վարագոյրին հետ վար ինկան:

— Ուրեմն Ազգաժողովին անդամները դիմակազերծ եղած են հիմակ ...

— Զարաչար կը սխալիք: Անոնք միադիմակ չեն, այլ բազմադիմակ: Զիրենք ծնող մայրերը անգամ դեռ իրենց իսկական դէմքերը չեն տեսած: Բայց շարունակենք ...

— Խնդրեմ ...

— Ուրեմն երբ ամէն բան վերջացաւ՝ մեր տէրը Նէկիւս քաշուեցաւ մենարան մը ու առաջին գործը ըրաւ, թարգմանել տալով, կարդալ միջազգային մամուլին արտայայտութիւնները մեր դատի մասին: Բոլոր այն կարծիքները եւ տեսակէտերը, որոնք իբրեւ խմբագրական յօդուած կամ ուսումնասիրութիւն, երեւցան ամենայն թերթերուն եւ հանդէսներուն մէջ իտալօ-հապէշական պատերազմի ընթացքին կամ անկէ անմիջապէս վերջը:

— Լեռնակուտակ գրականութիւն մը: Հետաքրքիր եմ անմիջապէս գիտնալ թէ հայ մամուլէն ալ թարգմանութիւններ եղա՞ն ...

— Անտարակոյս: Նէկիւս իր բոլոր կարդացածներուն մէջ կանգ առաւ ու մնաց խոհուն այն ժամանակ միայն՝ երբ հանդիպեցաւ «Յառաջ»ի մէկ խմբագրականին, որ կը սկսէր այսպէս. — «Եթէ Նէկիւը Հայոց պատմութիւն կարդացած ըլլար, այս օրին չէր հասներ»: Ու Նէկիւս ըսաւ. «խոր ու դառն բան մը կայ այս խօսքին տակ: Պէտք է անմիջապէս, թէեւ շատ ուշ է, կարդամ Հայոց պատմութիւնը»: Ու կարդաց:

— Ծա՞յրէ ի ծայր: Բելէն մինչեւ Թէրզիպաշեա՞ն:

— Ոչ, աւելի ընդարձակը: Կայէնէն մինչեւ Լաւրէնտի Բերիա: Ու երբ փակեց գիրքը, արտասուաթոր աչքերով ըսաւ. «Աւելի քան ճշմարիտ է եղեր «Յառաջ»ի դիտողութիւնը: Աւա՜ղ, ես եթէ փոխանակ ամբողջ համաշխարհային գրականութիւնը կարդալու միայն Հայոց պատմութեան նոյն իսկ տարրական գիրք մը, կամ գոնէ անոր վերջամասը կարդացած ըլլայի, բացարձակապէս այս օրին չէի հասներ:

— Շատ լաւ: Իսկ իբրեւ երրորդ գործ ի՞նչ ըրաւ Նէկիւսը ...

— Իր երրորդ գործին ձեռնարկելէ անմիջապէս առաջ յայտարարեց. — «Հիմա որ մենք Հապէշներս բախտակից ենք Հայերուն՝ մեզի կը մնայ հետեւիլ Հայկազանց շարժին, քանի որ անոնք իբրեւ խաբուածներ եւ զոհուածներ մենէ աւելի փորձառու են: Հետեւինք իրենց» ...

— Այսինքն ի՞նչ ըրաւ հետեւած ըլլալու համար մեզի:

— Կազմեց Ամէն Ապէսպայի Հայրենակցական Միութիւնը ...

— Ի՞նչ, ի՞նչ ... շիտա՞կ է ....

— Շիտակ է ձերինին չափ, ծուռ է նոյնպէս ձերինին չափ:

— Ըսել է հիմակ դուք ալ մեզի պէս ինկաք Հայրենակցական Միութեան մէջ:

— Սխալ ըսիք: Հիմակ մենք ալ ձեզի պէս ինկանք Հայրենակցական Միութիւններու մէջ ...

— Է՛, բարեկամս, «Յառաջ»ը չլսէ ... այո, չլսէ ... հիմակ, աւելի քան ճշմարտօրէն պիտի ըսէ. «Եթէ կարդացած ըլլայիք մեր Հայր. Միութիւններուն պատմութիւնը՝ այս օրին չէիք հասներ»:

— Իմ տէրս Նէկիւս գործի ձեռնարկելէ առաջ գիս ղրկեց Եւրոպայի ձեր մեծագոյն գրավաճառանոցը՝ Հրանտ Սամուէլին մօտ, որպէսզի գտնեմ հայ հայրենակցականներուն պատմութիւնը: Դժբախտաբար անկարելի եղաւ գտնել այդպիսի գիրք մը:

— Ու դուք առանց այլեւայլի կազմեցի՞ք ձեր Հայրենակցականը ...

— Որ քանի մը օր վերջ երկու կտոր եղաւ: Ինչ որ ըրինք՝ չկրցանք փակցնել: Կարգ մը խոյլասէր Հապէշներ նոր կարգուսարքէն դուրս, կազմեցին իրենց Հայրենակցականը: Այսքանով չվերջացաւ ամէն բան, քանի որ մեր կէս միութիւնն ալ երեք կտոր եղաւ, բաժնուելով թաղերու: Մենք ներկայիս կը ներկայացնենք կեդրոնական թաղի Հայրենակցականը ...

— Բաւական անդամ ունի՞ք ...

— Հինգ վեցական հոգի միւսներն են, իսկ մենք ալ ճիշդ տասներկու հոգի ենք: Մեր անդամուհիներէն մէկը յղի է, որով քանի մը ամիսէն տասներեք հոգի պիտի ըլլանք ...

— Կրնաք տասնըչորս հոգի ըլլալ ...

— Ցոյս չկայ, որովհետեւ կիրքերը լարուած են ...

— Թերեւս երկուորեակ ծնի ձեր անդամուհին:

— Շատ ուրախալի կ'ըլլայ եթէ այդպիսի բան մը պատահի:

— Ու հիմակ ի՞նչ կ'ընէք ...

— Մտադիր ենք տալ տարեկան մէկ երեկոյթ, մէկ դաշտահանդէս, մէկ թէյասեղան եւ մէկ ալ հաւկթախաղ: Եւ որպէսզի բազմութիւն եւ հասոյթ ապահովենք՝ հանճարեղ որոշում մը տուած ենք. այսինքն ամէն հանդէսէ վերջը պիտի դնենք եւրոպական պարեր, չարլսթոն, վալս, թանկօ, ֆօքսթրոտ, պօսթըն, բայց մանաւանդ պիկին եւ ռումպա, միշտ ընկերակցութեամբ ընտիր ճազի կամ արժանթինեան կարող նուագախումբի:

— Իսկ իբրեւ գեղարուեստական յայտագի՞ր ...

— Իբրեւ գեղարուեստական գործ մեր հանդէսները պիտի ըլլան միշտ չքեղ, աննախընթաց, մեծ եւ փայլուն ու բացառիկ: Կը յուսամ որ ներկայ պիտի ըլլաք միշտ:

— Սովորութիւն չունիմ շատ հանդէսի երթալու, որովհետեւ ես սիրահար եմ անշուք, նախընթաց ունեցող, պզտիկ, անփայլ, սովորական հանդէսներու որոնք մեր իրականութեան մէջ գոյութիւն չունին:

— Սակայն դուք բառերէն խաբուելու չէք: Մեր հանդէսները պիտի ըլլան աւելի քան անշուք, համեստ, անփայլ եւ զուգէ խեղճ ..

— Իմ ներկայութիւնովս ձեր հանդէսին փայլը կաւելնա՞յ ...

— Աւա՜ղ, բարեկամս, եթէ նիւթական դիրքի տէր ըլլայիք կամ եթէ կազմակերպութեան մը պետերէն ըլլայիք՝ կրայիք աւելցնել մեր հանդէսին փայլը. սակայն, ձեր ներկայ վիճակով բնաւ վախ մի ունենաք որ կը չքաւորէք մեր հանդէսը ...

— Բայց գեղարուեստական յայտագիրին պարունակութեան մասին չխօսեցաք ...

— Կազմուելու վրայ է հապէշական մեծ երգչախումբ մը, որ պիտի բաղկանայ հարիւր քսան հոգիէ:

— Այդքան երգող ունի՞ք ...

— Այդքան երգողի բնաւ պէտք չըկայ երգչախումբ մը կազմելու համար: Տասը-տասներկու հոգի առջեւը կը կենան ու կերգեն, իսկ անոնց ետեւը կը շարուին հարիւր հոգի եւ ի՛, օ՛, է՛, ա՛ի ձայներ կը հանեն ...

— Սոլօ նուագողներ ունի՞ք: Դաշնակ, ջութակ, թաւ ջութակ, սրինգ, թառ, կիթառ ...

— Առայժմ քանի մը Թուրքեր եւ քանի մը հատ ալ Թուրքիա ապրած Հապէշներ իրենց բարեհաճ մասնակցութիւնը պիտի բերեն՝ տավուլով, զուռնայով եւ նուրբ սազով:

— Իսկ արտասանութիւննե՞ր ...

— Ադ ալ բա՞ն է ... Ամէն մարդ ալ արտասանութիւն կրնայ ընել, կը բաւէ որ համր կամ թոթով չըլլայ ....

— Ուրեմն ամէն բան կատարեալ է...

— Դժբախտաբար ոչ, բարեկամս: Մեզի կը պակսին ճառախօսներ: Այս գետնին վրայ դուք Հայերդ անմրցելի էք: Հռետորներ ունիք որոնք մէկ, երկու, երեք, նոյն իսկ չորս ժամ կը խօսին դիւրութեամբ: Մեզի չէ՞ք ուզեր օգտակար ըլլալ քանի մը ճառախօսներ ղրկելով ...

— Սակայն ինչ լեզուով պիտի խօսին անոնք, քանի որ հապէշերէն չեն գիտեր: Չէ՞ որ լեզուի հարցը կայ ...

— Լեզուի հարցը ոչ մէկ նշանակութիւն ունի: Ադկէ զատ, ձեր շատ մը ճառախօսներուն խօսած հայերէնը՝ մեծ տարբերութիւն չունի հապէշերէնէն:

— Ե՞րբ է եւ ո՞ւր ձեր առաջին հանդէսը:

— Ցունուար 12ին, Մէզօն Քարնավալի չքեղ սրահներուն մէջ:

— Յաջողութեանը վստա՞հ էք:

— Այո՛, եթէ մեր հակառակորդները չխաչաձեւեն:

— Ձեր հակառակորդները իսլա՞մ են թէ խաչապաշտ:

— Խաչապաշտ են ամէնքն ալ:

— Ուրեմն վստահաբար պիտի խաչաձեւեն:

— Ես ալ այդ կասկածը ունիմ:

— Իսկ ձեր հասարակութեան մեծագոյն մասը երկու հանդէսներէն որ մէկուն կը յուսաք որ երթայ ...

— Ոչ մէկուն եւ ոչ ալ միւսին ...

— Ինչո՞ւ ...:

— Խաչաձեւուած որ եւ է բանի վըրայ ոտք չի կոխեր մեր ժողովուրդը որ հին բարի քրիստոնեայ է:

ՆՇԱ. ՆՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (53)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Անհաւատալի կը թուէր այս վերջին պարագան ու Ոստիկանութեան գլխաւոր պաշտօնատարները հազիւ թէ կը համարձակէին արտասանել այդ շողշողուն անունը: Ի՞նչպէս հաւատային, իրենց առաջնորդն էր ան, իրենց պետն էր, ու նաեւ տիպար հայրենասէր մը. գնդապետ Բէտլ լրտե՞ս, դաւաճա՞ն, բայց անկարելի էր ...

Այս դղրդալին լուրը ստանալէ յետոյ հարիւրապետ Ռօնկէ անձամբ կեդրոնական նամակատունը կ'երթայ, կարգ մը քննութիւններ կատարելու համար: «Փօսթ րէսթանթ»ի պաշտօնեայէն կ'ուզէ խնդրոյ առարկայ պահարաններուն համար իրեն յանձնուած ընկալագիրը, որուն մէջ հասցէին տէրը, ըստ սովորութեան, իր ձեռքով լեցուցած պիտի ըլլար պահանջուած մանրամասնութիւնները:

Ցետոյ պաշտօնատուն կը վերադառնայ. գրպանէն դուրս կը քաշէ քառասուն էջնոց նիհար ու ձեռագիր տետրակ մը, որուն կափարիչին վըրայ կ'երեւար անունը — «Ինչպէս պէտք է ձերբակալել լրտեսները»:

Տեսակ մը ուղեցոյց էր ան զոր դաւաճան գնդապետը պատրաստած էր իր յաջորդին համար եւ որ կը պարունակէր փորձառու ոստիկանի մը թելադրութիւններն ու հրահանգները:

Ռօնկէ քով քովի կը դնէ գրքոյկն ու նամակատունէն ստացած ընկալագիրը. կը բաղդատէ երկու ձեռագիրները եւ սարսուռ մը կը զգայ — բացարձակօրէն իրարու կը նմանէին անոնք. սարսափելի էր այդ յայտնութիւնը. Բէտլ, Բէտլ, կարծես ալ մարդ չէր մնացեր երկրագունդին վըրայ ... եւ սակայն անժխտելի ապացոյց մը կար իր աչքերուն առջեւ: Կասկածելի նամակներ եկած էին Բէտլի հասցէին, ինչպէս նաեւ մեծ քանակութեամբ դրամ ... Արդեօ՞ք ուրիշ մը կողմէ փոխանորդաբար նամակատուն գացած էր ... Թերեւս ... Որովհետեւ կարելի չէր երեւակայել թէ գնդապետը կրնար դաւաճանել իր հայրենիքին դէմ ... բայց եւ այնպէս գումարը շատ մեծ էր ... 560 սթերլին ... աւելի դժբախտ էր այն պարագան որ նամակները կուգային սահմանագլուխէն: Ուրիշ որ եւ է հասցէ կրնար աստիճան մը մեղմացնել ամբաստանութիւնը ... Հապա՞ իր հապճեպ տեղափոխութիւնը Քայզերհօֆ սրճարանէն Քլօմզէր պանդոկը ... Ի՞նչ կը նշանակէին այս բոլորը, եթէ անմեղ էր ...

Դուռին զանգակը յանկարծ կ'ընդհատէ Ռօնկէի խորհրդածութիւնները:

— Մտէք, կը գոչէ յուզուած շեշտով մը:

Գնդապետը հետապնդող գաղտնի ոստիկաններէն մէկն էր այցելուն:

— Որ եւ է նորութի՞ւն ...

— Այո, կը պատասխանէ ոստիկանը եւ գրասեղանին վրայ կը լեցնէ բուռ մը պատռուած թուղթի կտորուանքներ: Ռօնկէ եւ իր ստորադաս պաշտօնեան կը սկսին իրարու քով տեղաւորել կտորները՝ էջերը կազմելու համար: Ամբողջ ժամ մը կ'աշխատին ու յետոյ յանկարծ պերճախօս նայուածք մը կը փոխանակեն՝ առանց որ եւ է բառ արտասանելու. պաղեր մնացեր էին երկուքն ալ. ահաւասիկ սեղանին վրայ կը տեսնուէին կարգ մը նոր ու յաւելուածական ապացոյցներ, տարակոյս չկար այլեւս — ութերորդ զօրաբանակի սպայակոյտին պետը, Ալֆրէտ Բէտլ լրտես մըն էր ու դաւաճան մը:

Ի՞նչ ջուրի վրայ է գնդապետը այդ միջոցին. պանդոկին անմիջապէս դուրսը՝ մայթին վրայ կեցած է, սարսափահար երեւոյթ մը ունի: Ձեռքը բաճկոնակին գրպանը կը տանի եւ դողդոջուն մատներով կը բռնէ զմելին:

— Բայց զարմանալի է, գնդապետը ինչպէ՞ս դատէ պահպանակը, կը մտածէ ինքնիրեն.. .զմելիս ո՞ւր գործածեցի ... օհ, կը յիշեմ ... կառքին մէջ՝ պահարանները բանալու համար ... շատ տարօրինակ է, նոյնիսկ վըտանգաւոր ... այս ի՛նչ անզգուշութիւն Աստուած իմ ...

Ցետոյ կը սկսի քալել: Շթրաուխ-կասէի անկիւնը՝ Քաֆէ Ցանթրալի առջեւը չորս դին կը նայի. զինքը հետապնդող չկայ. քանի մը քայլ եւս կը յառաջանայ եւ ահա դէմ դիմաց կուգայ երկու բարձրահասակ երիտասարդներու հետ որոնց մէկն էր պանդոկին նախասրահին մէջ թերթ կարդացող անձը:

Բէտլ փախչելու մասին չի մտածեր երբեք. կ'ուզէ միայն ստուգել թէ իր ստուերին հետեւող կա՞յ, այդ տեսակ կասկած մը ունի արդարեւ: Պանդոկին միջադէպը որոշապէս ցոյց կուտայ որ երիտասարդները ծանօթ են իր ինքնութեան. գաղտնիքը երեւան ելած է, թերեւս, իր անխոհեմութեան պատճառով: Իր նպատակն է վրիպիլ անոնց հետապնդումէն քանի մը ժամուան համար միայն, որպէսզի ատեն ունենայ ծրագիր մը մշակելու՝ իր ընկերներուն մասին: Եւ արդէն որոշ յատակագիծ մը կայ մտքին մէջ — քանի մը նամակներ պիտի գրէ, տեսակցութիւն պիտի ունենայ ծանօթ իրաւագէտի մը հետ, պիտի աշխատի Փըրակա վերադառնալ եւ յետոյ ... անձնասպան պիտի ըլլայ:

Իբրեւ առաջին քայլ այդ ծրագրին՝ գրպանէն քանի մը նամակներ եւ թուղթեր կը հանէ, կտոր կտոր կ'ընէ զանոնք եւ մայթին վրայ կը նետէ. այդ ձեւով պիտի հաստատէր երկու անծանօթներուն հանգամանքը: Եթէ անոնք գաղտնի ոստիկաններ էին, բնականաբար պիտի ժողվէին թուղթերը: Կարեւորութիւն չունէր սակայն, եղածը եղած էր. կը բաւէր որ այդ զբաղումը ուշացնէր զիրենք քանի մը վայրկեան եւ բազմութեան մէջ անյայտանալու պատեհութիւն տար իրեն:

Դժբախտաբար գնդապետը սխալ հաշիւ կ'ընէ. ոստիկանները չեն հետաքրքրուիր թուղթի կտորներով եւ կը շարունակեն հետապնդումը՝ մօտ հինգ վայրկեան, յետոյ իրարմէ կը բաժնուին: Քօնքօրտիա հրապարակին վրայ Բէտլ ետին կը դառնայ եւ կը տեսնէ որ գաղտնի ոստիկաններէն միայն մէկն է որ կը հետեւի իր շուքին, ո՞ւր էր անոր ընկերը — վերադարձած էր թուղթերը հաւաքելու համար:

Դաւաճանը ամբողջ օրը կը թափառի մայրաքաղաքին փողոցներուն մէջ եւ ուշ ատեն պանդոկ կ'երթայ. ոստիկանը, որ քայլ առ քայլ հետեւած էր իրեն, հետապնդումը կը շարունակէ մինչեւ պանդոկէն ներս:

(Շար.)

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՂ ՑՆԾՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՍԻՐՈՅ

Զինջ երկնքից խորն է երկրիս խնդութիւնը համասփիւռ,
Անհանգչելի՜ արեւի պէս՝ լոյս է տալիս բախտը կուռ.
Նունուփարի, վարդի բոյրով սէրն է ծաղկում նրա մէջ,
Անմեռ է նա իր անունով եւ աստղերով իր անշէջ:
Նա անզայթ է վեհ հասակով, ինչպէս լեռներն իր անհաս,
Գիշերներ է նա խորտակում՝ իր աչքերի հրով խաս,
Ինչպէս ամէն գարնան գալով կեանք են մտնում լեռ ու ձոր՝
Նորանում են ամէն վայրկեան յաղթութիւններն իր բոլոր,
Սար ու հովիտ կեանքով պճնում, Երջանկութիւն ծնում նոր,
Տա՜մ՝ ծաղկի պէս սիրտս նրան, թող նա լցնի ցօղով լոյս ,
Անդուլ ծծեմ շունչը նրա, մտքիս բացուի արշալոյս …
Լցուեն բոցով իմ աչքերը, նրա բախտի պէս ցոլա՜ն,
Ինձ հետ խօսեն նոր հրնուանքի աղբիւրները զլզլան:
Նրա նման մի արեւ կայ, այն էլ կապոյտ երկնքում,
Որի անմահ գինով հարբած՝ տիեզերքն է ողջ երգում,
Օ՜, այդ գինին օդածաւալ լոյսն է անհուն ու անբիծ ,
Ղօղանջելով երկրի վրայ՝ դուրս է բերում կեանքն հողից …
Զինջ է, սակայն, երկրից ծնունդ սրտագրաւ գինին ծով,
Ուր փրփրադէզ ուրախութեան լոյսն է խաղում կենսաթով,
Եւ այն անդուլ կարկաչում է ու մտնում է սրտից սիրտ,
Նոր յոյզերի խարոյկ վառում, դէմքին փռում նոր ժպիտ:
Քո անունը՝ բարձր ու պայծառ, ինչպէս անունն արեւի,—
Էն արեւի լոյսը վկայ, օ՜, իմ երկիր հողաշատ,
Զիլ է հնչում սէրը քեզնով՝ ինչպէս ձայնը քո անպարտ:

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՓԱԿ ԴԱՐԱԿԸ

— . —

Իզմիրի մէջ կարելի չէր գտնել մէկ հոգի, որ չճանչնար դատաւոր Նէճէթը,— 45 տարեկան այր մը: Ան բոլորէն սիրուած էր իրպատուախնդրութեան եւ աշխատասէր ըլլալուն համար: Դեռ նոր էր ամուսնացած: Իր երիտասարդ կինը, Ճէվդան, որ աւարտեր էր քոլէճը, հազիւ քսան տարեկան կար:

Նէճէթ բացաւ իր գրասենեակին դուռը ու տեսաւ որ մեքենագրուհին , կռնակը դարձուցած, կը խօսակցէր հեռախօսով:

— Ի՞նչ կրնամ ընել, Նահիտ: Եթէ վախ չունենայի ամուսինէս … Գիտես, չէ՞, թէ ինչ տեսակ մարդ է: Եթէ այդպէս չըլլար, ցարդ եւ ալ …

Նէճէթ չուզեց աւելի լսել ու մեղմօրէն փակեց դուռը: Սանդուղներէն իջած ատեն կը խորհէր,— «անամօթ, կը դաւաճանէ ամուսնոյն. իսկ ես զինքը պատուաւոր կին մը կը կարծէի» …

Կը նեղուէր բանէ մը:Կ'ունենար մըտածումներ, որոնք ցարդ անծանօթ էին իրեն: Դժնդակ կասկած մը տեղ գտեր էր իր մէջ: Առանց կանգ առնելու՝ ըսաւ բարձրաձայն.

— Անամօթ արարած … ի՜նչպէս կը համարձակի դաւաճանել ամուսնոյն:

Պատահաբար մտաւ սրճարան մը , գրպանէն հանեց լրագիր մը, որուն առաջին էջին վրայ նկար մը կար: Ու հետեւեալ խորագիրը գրաւեց իր ուշադրութիւնը.

«Քառասուն եւ հինգ տարեկան այր մը սպաննեց իր քսանամեայ կինը»:

Քառասուն եւ հինգ ու քսա՛ն …

Ցուրտ սարսուռ մը զգաց մարմնոյն վրայ: Արագօրէն ծմլեց թերթը, չվըճարեց գայն, վճարեց փոխարժէքը սուրճին՝ որուն հպած իսկ չէր դեռ եւ դուրս ելաւ.

— Թշուառ արարած … դաւաճաններ է ամուսնոյն … Ու դժբախտ մարդը դիմեր է ոճրագործութեան … Աստուած իմ …

Ու ճիշդ այն պահուն, երբ Նէճէթ այդպէս կը խորհէր, մէկը ծեծեց ուսը:

Դարձաւ ետ. իր մէկ բարեկամն էր: Բայց, Նէճէթ այնքան մտացիր էր որ կարծես մէկէն չճանչցաւ զայն: Իր բարեկամը մռայլ ու խոնջած երեւոյթ մը ունէր:

— Բաւական փնտռեցի քեզ ու՝ լաւ որ տեսայ …

— Ի՞նչ կայ …

— Դատ մը ունիմ ու կ'ուզեմ որ դուն ըլլաս դատաւորը: Ձեմ ուզեր որ գաղտնիքս պարզուի:

— Ի՞նչ դատ է այդ:

Բարեկամը ծանրօրէն հառաչեց եւ ծռեց գլուխը.

— Կինս դաւաճանեց ինծի:

Նէճէթ ակնարկ մը նետեց անոր ու երկար, երկար դիտեց զայն … Ու ի վերջոյ ըսաւ.

— Կը ներես, բայց առաջարկիդ չեմ կրնար ընթացք տալ:

— Ինչո՞ւ:

— «Ինչո՞ւ»ն կ'ուզես իմանալ ..

որովհետեւ …

Ծռեց գլուխը եւ շարունակեց ճամբան:

— Թշուառ էակներ, կը դաւաճանեն իրենց ամուսիններուն … Ու այս դժբախտը օգնութիւն կ'ակնկալէ ինծմէ … Դաւաճանութիւն, դաւաճանութիւն … միշտ դաւաճանութիւն … Ուրեմն …

Ձկրցաւ շարունակել, բայց եւ այնպէս չլռեց.

— Ուրեմն, դաւաճանութիւնը պոչի մը նման կախուած է ամէն մէկ այր մարդու կռնակին ու կը շարժուի ետեւէն … Գրեթէ մէկ հատիկ ընտանեկան օճախ չես կրնար գտնել ուր դաւաճանութիւնը մուտք գործած չըլլայ … Չգիտեմ ուր պէտք է երթալ: Ահա, տես, ինչ է պատահեր բարեկամիս: Խեղճը՜ … Միասին ենք անցուցած մեր մանկութիւնը, տարեկիցներ ենք:

Անբացատրելի ուժ մը զինքը դէպի տուն կը մղէր: Աչքերը կարմրեր էին: Իր աչքերուն առջեւ ,փողոցներուն մէջ կ'երթեւեկէին մարդիկ, ինքնաշարժներ, հանրակառքեր, ու ամէն ինչ արագօրէն կ'անցնէր իր առջեւէն … Ան կը մտածէր իր կնոջը մասին: Բան մը անընդհատ կը խոցէր իր սիրտը:

— Պէտք է վախնալ բոլոր կիներէն, կը մրմնջէր, կի՛նը …

Ու մտաւ տուն: Մէկ սենեակէն միւսը անցաւ: Ձկրցաւ տեղ մը կենալ : Օդը կը խեղդէր զինքը: Նետեց վերարկուն, փողկապը, օձիքը: Բան մը կը սեղմէր իր հոգին,, չէր կրնար շնչել: Այդ պահուն սենեակ մտաւ աղախինը: Հազիւ քսան տարեկան կար, հագուած էր թեթեւ, կարճ թեզանիքներով էր ու բոպիկ: Բայց Նէճէթ պատուախնդիր մարդ էր ու դեռ հեռուէն գոչեց.

— Հեռացի՛ր ասկէ :

Իրական տագնապ մը կ'ապրէր : Սկսաւ խառնշտկել սնտուկներն ու դարակները. աջ ու ձախ բան մը կը փընտռէր: Քրտինքի մէջ էր թաթխուած: Մօտեցաւ պատուհանին, մաքուր օդ շնչելու համար: Նայեցաւ փողոց: Երիտասարդ մը կ'անցնէր՝ նայելով վերդէպի իրենց պատուհանը: Նէճէթ ըզգաց թէ ինչպէս քստմնեցան իր մազերը:

Այս, նոյն երիտասարդը, որ օրեր առաջ կրկին անցաւ ասկէ, երբ կինը իրեն հետ պատուհանին առջեւն էր .. Հիմա նորէն վեր նայեցաւ …

Նէճէթ այլ եւս ինքզինքն ալ դասեց դաւաճանեալ դժբախտներուն կարգը: Բայց, ինք չէր կրնար հանդուրժել ատոր,— իր մէջ ինքնասիրութիւնը կը խօսէր: Ամէնէն առաջ հարկ էր փաստ գտնել: Կարգը եկաւ նաեւ փակ դարակի մը: Ան չէր բացուեր: Քաշեց. չկրցաւ բանալ. անգամ մը եւս … կղպուած էր:

— Բռնեցի ի վերջոյ … Հիմա եւ երեւան պիտի հանեմ իր բոլոր փաստաթուղթերը …

Իրեն համար ամէն ինչ անարժէք էր այլ եւս: Իր կինը, կեանքը, պատիւը, երջանկութիւնը,— ամէն բան: Առաւ մուրճ մը եւ երկաթի կտոր մը: Որոշեր էր ամէն գնով բանալ դարակը : Իր ամբողջ ուժովը հարուած մը տըւաւ, յետոյ երկրորդ մը, երրորդ մը…

— Քար ալ ըլլայ՝ դարձեալ պիտի բանամ զայն, ըսաւ ինքնիրեն:

Այդ պահուն լսուեցաւ ձայն մը: Նէճէթ դարձաւ: Դրան առջեւ կեցեր էր կինը: Նէճէթ նայեցաւ անոր մինչ Ճէվզա կը դիտէր իր ամուսինը որուն ճակտէն քրտինքի խոշոր կաթիլներ կ'իջնէին: Մանկամարդ տիկինը ձեռքը բռներ էր բանալի մը: Մօտեցաւ դարակին: Նէճէթ ծռեր էր գլուխը:

Ճէվզա դարձուց բանալին ու բացաւ դարակը, որուն մէջ իրենց ունենալիք զաւկին հագուստներն էր դրեր …:

Նէճէթի աչքերը թրջեցան: Կինը գլուխը դրաւ անոր կուրծքին ու մեղմօրէն ըսաւ.

— Քեզի անակնկալ մը պատրաստեցի … հագուստներն են մեր ծնելիք զաւկին: Ուզեցի աւելի ուշ ըսել քեզի … Չկարծեցի թէ կղպուած դարակ մը այդքան պիտի խռովէ քեզ: Ներէ ինծ, Նէճէթ …

ՕՐՀԱՆ ՐԱՀՄԻ

Թարգմ. Վ. ԻՇԽ.

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԿԱՂԱՆԴԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

— . —

Կաղանդը Պոնտոսի Հայոց մէջ կը կոչուի Կալանդար: Նախօրեակին՝ կը պատրաստուին եօթը պնակ մրգեղէններ: Տանուտէրը ձիթենիի ոստ մը կը կտրէ եւ տուն կը բերէ՝ Կաղանդի ծառ ընելու: Սեղանէն ելլելէ վերջ երեք ափ կաղին կը նետէ դէպի ձեղուն, ըսելով. «Շէն կենայ Կալանդար, բարո՜վ Կալանդար»: Ցետոյ նորէն կաղին կը նետէ եւ տնեցիները կ'ուտեն , իսկ յաջորդ օրը որ Կաղանդ է, ներելի չէ կաղին կոտրել,— չարագուշակ կը համարուի: Սեղանին մէջտեղը կը դրուի խոշոր հաց մը կամ բաղարջ մը, վրան ալ նարինջ մը: Հացին մէջ կը խօթեն ձիթենիին ոստը, որուն ճիւղերէն մէկ մէկ կը փրցնեն տնեցիները եւ ամէն ոք իր ճիւղը կը զարդարէ կաղիններով եւ ընկոյզներով, որպէսզի տարուոյն մէջ իր արեւն ըլլայ զարդարուն ու փայլուն: Տանուտէրը խնձորներ կը դնէ սեղանին վրայ տնեցիներուն թիւով, խնձորներէն մէկուն մէջ ծակ մը կը բանայ եւ դրամ մը կը դնէ, յետոյ այդ խնձորը կը խառնէ միւսներուն հետ:

Ցաջորդ օրը Կաղանդ է: Այդ խնձորը որուն որ իյնայ, անիկա դրամը կը պահէ իր քսակին մէջ, յաջողութեան հաւատքն ունենալով:

Առաւօտուն տանուտէրը ժամ կ'երթայ՝ տէրտէրին օրհնել տալու համար Կաղանդին ծառը, զոր յետոյ կը բերէ տուն, կը դնէ գերանի մը վրայ՝ տնեցիներուն մազերէն մէկ մէկ թել փաթթելով անոր: Այդ օրը տուն մտնելու եւ ելլելու ժամանակ՝ պէտք է գործածել նախ աջ ոտքը: Զարագուշա՜կ է որ ով սխալի եւ ձախը գործածէ:

Տանուտէրը լաշի (լայնատերեւ թուփ) ճիւղերով կը զարնէ տան պատերուն, մսուրներուն, բոլոր ընտանի անասուններուն եւ յետոյ երկու բոկեղ կ'անցընէ խառուտիկ եղին կոտոշներուն, որոնց վրայ երկու վառած մոմ փակցնելով՝ դէպի դուռ կը մղէ եզը: Եթէ սեմէն աջ կճղակով անցնի, բարի նշան է, եթէ ոչ՝ չար նշան: Ուստի ջանք կ'ըլլայ, որ եզը աջ ոտքով կոխէ սեմին:

Հայկական կարգ մը գաւառներու մէջ ալ, ամէն ջանք կը թափուի որ Կաղանդի սեղանը ըլլայ ճոխ, աղանդերը՝ եօթը տեսակ,— «օխթը բախիի օր»ն է այս:

Այդ օրը թէեւ այլ եւ այլ նաշխուն հացեր կը պատրաստուին, բայց բուն Կաղանդի հացը մէկ հատ է, կլոր ու թանձր կ'ըլլայ, որուն խմորին մէջ կը դնեն 5 փարանոցէն մինչեւ տասնոց ոսկի մը: Հացերէն իբրեւ կաղանդչէք բաժին կը տրուին ընտանի անասուններուն ալ ,կատուին, կովին եւն.: Կը շինեն նաեւ քսակ(*), ինչպէս նաեւ հուս(**), առաջինը մանչերու, իսկ երկրորդն ալ աղջիկներու համար: Կովի ծիծ, ոչխարի պճեղ ալ կը շինեն խմորով, եւ կեր կուտան անասուններուն, որպէսզի անոնք եւս մասնակցին Ամանորի ուրախութեան:

Այլ սակայն Կաղանդի բուն հացը , որու մէջ դրամ պահուած է, ցերեկի ճաշէն վերջ տանուտէրը մէջտեղ կը բերէ ճերմակ պաստառով մը ծածկած, ու կը բաժնէ ամէնուն: Ամէնքը սրտատրոփ կը փնտռեն դրամը եւ ահա ձայն մը կը պոռայ. «Ես գտայ, ե՛ս»: Այն ատեն փոքրերը կը նետեն իրենց հացը եւ կը թզկան: Տանուտէրը կ'առնէ նետուած հացերը եւ գաղտնի դրամ կը դնէ անոնց մէջ, ու կ'ըսէ. «Քուկինիդ մէջ ալ կայ, ամբողջը չկերար, որ գտնէիր»:

Աղջիկները հաւկիթ մը լուալով գիշերը կը դնեն թոնիրին բերանը ամանով մը, ածուխի եւ հինայի հետ միասին: Երբ առաւօտուն ելլեն եւ իրենց հաւկիթը սեւցած գտնեն, կը տխրին, իսկ երբ հինայէն կարմրած գտնեն , կ'ուրախանան որ բախտը պիտի ժպտի իրենց:

Նոյնպէս պառկելու ժամանակ, աղջիկները երեք անգամ կ'աւլեն թոնիրին պատերը, յետոյ իրենց բարձին տակ կը դնեն աւելը ու կը պառկին : Առաւօտուն բախտը ողջունած է զիրենք՝ եթէ աւելէն ճղիկ մը անգամ չէ կոտրած:

Կան շատեր ալ, որ չեն քնանար կաղանդի գիշերը, Նարեկ կամ Վեցհազարեակ կը կարդան եւ ժամը անգամ մը աղբիւրէն կուժ մը ջուր կ'առնեն, մէկ կողմ կը դնեն ու կը կարդան ջուրին վրայ: Այսպէս եօթը կուժ ջուր կարդալ շարելէ վերջ, ութերորդին, այն հաւատքով թէ աղբիւրէն ոսկի պիտի վազէ, ամբողջ ժամ մը կը սպասեն աղբիւրին վերեւ ու կ'աղօթեն երկիւղած: Հոսող աղբիւրը նշան է առատութեան, իսկ եթէ աղբիւրը չհոսի եւ ջուրը սառի, տարին պիտի անցնի անշրդի:

Ցաջորդով ուրիշ աւանդութիւններ տարբեր գաւառներէ:

ՄԻԿԷԼ ՈՒՆԱՄՈՒՆՕ

— . —

Գրեցինք թէ Միկուէլ տէ Ունամունօ մեռաւ անցեալ շաբթու, թոքատապի հետեւանքով:

Ունամունօ ծնած է Պիլպաոյի մէջ, 1864ին: Նախ կը նուիրուի ուսուցչութեան: 1891ին, Սալամանքայի համալսարանին մէջ, դասախօս կը նշանակուի յունարէնի: 1914ին տեսուչ՝ նոյն համալսարանին: Բայց Ունամունօ միաժամանակ կը նուիրուի գրականութեան,— ունի բանաստեղծութեանց հատոր մը (1907), ինչպէս նաեւ վէպեր, որոնց մէջ կը պատկերացնէ իր հայրենի բնաշխարհը, Պատերազմի մէջ խաղաղութիւն (1897), Իմ երկրէս (1903): Ունամունօ կը յայտնուի իբրեւ փիլիսոփայ երկու կարեւոր գործերու մէջ, Կեանքի ողբերգական զգացումը (1913), Քրիստոնէութեան հոգեվարքը (1925):

Ունամունօ օժտուած էր բազմերես տաղանդով, ծանօթ էր ոչ միայն իբրեւ բանաստեղծ ,այլ եւ իբրեւ ուժեղ հրապարակագիր: Իր կատաղի յարձակումներուն հետեւանքով պաշտօնանկ եղաւ Սալամանքայի համալսարանին տեսչութենէն, աքսորուեցաւ Քանարեան կղզիները, յետոյ ստիպուեցաւ ապրիլ տարագրութեան մէջ:

Իր աքսորին եւ կրած հալածանքներուն առթիւ էր, որ միջազգային մըտաւորականութիւնը բողոք բարձրացուց՝ պաշտպանելով Ունամունոյի տաղանդը:

Փրիմօ տէ Ռիվերայի անկումէն վերջ, կատաղի պայքարի մը մէջ նետուեցաւ՝ հաստատելու համար սպանիական հանրապետութիւնը :

Ֆրանքոյի բանակը երբ, անցեալ յուլիսին, Սալամանքա մտաւ, Ունամունօ ողջունեց ազգայնականները հոմէական բարեւով եւ խանդավառ ճառով մը: Ըսուեցաւ թէ Ունամունօ կը նահանջէ դէպի աջ: Պահ մը մոռցուեցաւ, յանկարծ ձախակողմեան թերթերը գրեցին թէ Ունամունօ, յուսախաբ, քննադատած է Ֆրանքոյի ընթացքը եւ պաշտօնանկ եղած: «Իւմանիթէ» կը պատմէ թէ Ունամունօ ընդվզած է, որովհետեւազգայնականները «կը գնդակահարեն իմացականութիւնը»:

Ինչ որ ալ ըսուի, Ունամունօ մեծ դեր խաղաց ոչ միայն Սպանիոյ քաղաքական կեանքին վրայ եւ կը համարուի սպանիական հանրապետութեան ստնտուն, այլ եւ Սպանիոյ մըտաւորական կեանքին վրայ ,նոր աւիշ մը ներարկելով սպանիական գրականութեան՝ իր վէպերով եւ վէպի դասերով,— արդարեւ ունի նաեւ Ի՞նչպէս կը խմբագրուի վէպը աշխատութիւնը:

(*) Քսակը թանձր, հակթաձեւ խմորի զանգուած մըն է, որու ամէն մէկ ծայրն ամէն մանչ կը խօթէ որոշիչ նշան մը,— նուշ մը կամ չամիչ մը: Եփելէն ետք, որո՛ւնը որ աւելի ուռէր, ան բախտաւոր կը համարուէր, իր քսակն ալ պիտի ուռէր այդ տարին, պիտի հարստանար:

(**) Հուսը կը պատրաստեն խմորի երեք երկար կտորներ մազաձեւ հիւսելով, յետոյ ամէն աղջիկ իր հուսին վրայ կը դնէ որոշիչ նշան մը,— որո՛ւնը որ ուռի, բախտաւոր կը դառնայ:

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն, ժառանգականութեան կը հաւատա՞ք :

— Անշուշտ, երբ հայրս մեռաւ, ինծի յիսուն հազար ֆրանք պարտք ձգեց :

×

— Պ. փաստաբան, այդ մարդը գիս զարնելէ յետոյ ապուշ եւ տխմար ես, ըսաւ:

— Առով յանցանքը աւելի կը ծանրանայ, ուրեմն առ հաչիւ 300 ֆր. եւս տուէք:

—Ներեցէք, պարոն փաստաբան ,ինծի ըսածները ճիշդ են, հարկ չկայ դատս ծանրացնելու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (172)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Բայց ատկէ աւելի, Սոնիան վրդովուած էր հօր դէմքի արտայայտութիւնը: Հօր տիրական, հպարտ դէմքը խեղճացած՝ աչքերուն մէջ անկասկածելի ցաւ մը կար, խոր ցաւ մը, որ լեզու չունի, ու ներողութիւն խնդրող արտայայտութիւն մը, կարծես հաբաղատ աղջկան առջեւ յանցաւոր մը լինէր ինք: Ինչո՞ւ հայրիկը այդպէս խեղճացած պիտի զգար :

Բայց եւ այնպէս, Սոնիան այնքան զբաղած էր հարսանիքի պատրաստութեան գործով, որ եթէ երբեմն կ'անդրադառնար հօր վիճակին, սակայն ժամանակ չէր ունենար պրպտելու, թափանցելու անոր պատճառներուն: Հայրն ալ բան մը չէր ըսեր իրեն :

Օր մը, կէսօրէն վերջ, Թամարա Զաւջաւաձէն եկած էր Սոնիայի մօտ: Միասին դուրս պիտի ելնէին մասնաւոր լայնքի վարդագոյն ժանեակ մը գնելու համար: Կառքը նստած, գրեթէ բոլոր խանութներու առջեւ կանգառին, ոչ մէկ տեղ իրենց ուզածը չգտնելով :

— Թէեւ չեմ կարծեր, բայց Սոնիա, կ'ուզես մէկ հանդիպինք Միքայէլեան փողոցը, հոն քանի մը մեծ խանութներ կան …

— Անշուշտ երթանք: Վասիլ, Միքայէլեան փողոցը:

Կառքը անցաւ Վարանցովի կամուրջէն, ու դէպի ձախ ծռելով մտաւ Միքայէլեան փողոցը, որ մինչեւ Մուշտայիդի այգին կ'երկարէր: Սկսեր էր մթնել: Փողոցներու եւ խանութներու ճրագները վառուեցան: Քանի մը խանութներ մտնելով ելնելով, առանց փնտռածնին գտնելու, ճարահատ ետ դարձան երկու ընկերուհիները:

Վարանցովի կամուրջի գլուխը փոքրիկ հրապարակ մը կայ, կեդրոնը՝ Կովկասի առաջին փոխարքայի պրոնզէ հսկայ արձանով. մանր կրպակներ հրապարակի չորս բոլորը, իսկ կամուրջի ուղիղ ձախ անկիւնը, Թիֆլիսի հռչակաւոր պատուալ (գետնափոր) ճաշարաններէն մէկը, ուր մէկ երկու անգամ Վարդանի հետ գնացեր էր Սոնիան :

Կառքը Վարանցովի արձանի պատուանդանին շուրջը դառնալով, երբ ուղղուեցաւ դէպի կամուրջը, այդ պատուալի սանդուխներէն բարձրանալով, փողոցի մայթի վրայ ելաւ իշխան Ալեքսէյը կնոջ մը հետ, որ թեւը մտած, քրքջալով կը խօսէր :

Այդ պատկերը փայլակի նման արագ անցաւ Սոնիայի աչքի առջեւէն, որ եւ ոչ իսկ երկրորդ անգամ մը նայելու պէտք ունեցաւ, ճանչնալու համար ամարանոցի որբեւայրի կինը: Կարծես ամբողջ աշխարհը մէկէն մթնեց. Սոնիան հազիւ հեծկլտանքը զսպելով , արձանացաւ նստած տեղը, աչքերը յառած ուղիղ կառապանի մէջքին:

Անշուշտ Թամարան ալ տեսած էր իշխանը, որ յանկարծակիի եկած , որպէս թէ չնկատեց անցնող կառքը ու ոչ ալ մէջի նստողները: Երկու ընկերուհիները առանց բառ մը արտասանելու հասան Ասլանովներու տան առջեւ: Թամարան պատրուակ մը գտնելով չուզեց ներս մտնել, կ'աճապարէր տուն, տնեցիներուն պատմելու հետաքրքիր նորութիւնը:

Մաչան դուռը բացաւ ու Սոնիայի սպրթնած դէմքը տեսնելով, որ կարծես թէ պիտի նուաղէր, քայլ մը առաւ օգնելու տիրուհիին:

— Ոչ, չուզեր, բան չկայ … Ներսը ո՞վքեր կան…

— Տիկինն ու պարոնը, մէկ ալ հօրաքոյրնիդ … Բայց Սոնիա Պետրովնա, ի սէր Աստուծոյ, ձեզ ի՞նչ է պատահեր ….

Ձեռքի անհամբեր շարժումով մը մէկդի ընելով սպասուհին, Սոնիան նետեց գլխարկը աթոռի մը վրայ, ու ընտանեկան ընդունարանի դուռը բանալով սեմի վրայ կանգնեցաւ: Մայրը եւ հօրաքոյրը կտորներով ծանրաբեռնուած սեղանի մը առջեւ նստած, փսփսալով իրարու հետ կը խօսէին , մինչ հայրը իր սովորական տեղը, դիւանի վրայ՝ երկնցած, առանց կարդալու, մտամոլոր կը նայէր բռնած թերթին :

— Ահա Սոնիան,— ուրախացած բացագանչեց մայրը, — աղջիկ, մէկ եկուր տես էս կտորը…— Ու յանկարծ նկատելով Սոնիայի այլայլուած դէմքը, աթոռէն վեր ցատկեց.— Սոնիա, աղջիկս, ի՞նչ է պատահեր..

Պետր Կարպովիչը, կնոջ վախեցած ձայնը առնելով, թերթերը ձեռքէն ձգեց, ու բարձրացաւ դիւանի վըրայէն, իսկ տիկ. Անթառամը Սոնիային մօտեցած, բաժակով ջուր կ'առաջարկէր.

— Աղջի՛ քիչ մը ջուր խմէ, Ցիսուս Քրիստոս … այդ ի՞նչ դէմք է..

Առանց մօրն ու հօրաքոյրի խօսքերուն ուշադրութիւն դարձնելու, Սոնիան մօտեցաւ հօրը որ կեցած տեղը գամուած մնացեր էր, ու յանկարծ թեւերը տարածելով գրկեց զայն ու դէմքը ծածկեց անոր կուրծքին վրայ .

— Օ՜, հայրիկս … հայրիկս …

Պետր Կարպովիչը կռահեց որ նորէն ծանր բան մը պատահած էր ,աչքով ունքով հասկցուց որ կինն ու քոյրը լռեն, ու Սոնիան գրկած տարաւ հիւրասենեակը, փոքր երեխայի մը նման ծնկան վրայ նստեցուց, մինչ աղջիկը կուրծքը փակած, ամբողջ մարմնով ցնցուելով կը հեկեկար:

— Հանգստացի՛ր, հանգստացի՛ր, անգին աղջիկս …

— Հայրիկ … եթէ գիտնաս … գիտնաս …

Պետր Կարպովիչի կինն ու քոյրը հիւրասենեակի դրան առջեւ կագնած լուռ կը տրորուէին: Այնքան անսովոր բան մըն էր Սոնիայի լացը, որ երկու կիները շուարած, չէին համարձակեր ձայն իսկ հանել կամ մօտենալ անոր :

Կամաց կամաց Սոնիայի հեկեկոցը դադրեցաւ. Թաշկինակով աչքերը չորցուց ու գլուխը վերցնելով հօրը նայեցաւ բոլորովին հանգստացած: Անակնկալ փոթորիկը անցած էր: Հօր ծնկան վրայէն բարձրանալով քովը նստաւ: Կարծես քիչ առաջուան հեկեկալով լացող աղջիկը չլինէր այլ եւս:

— Ի՞նչ է պատահած, Սոնիա, անգին աղջիկս,— հարցուց Պետր Կարպովիչը աղջկան մազերը շոյելով :

— Մի հարցներ, հայրիկ ջան … երբեք մի հարցներ …

— Լաւ, մի նեղուիր սիրելիս, չեմ հարցներ …

— Բան մը պիտի խնդրեմ, հայրիկ, պիտի կատարես ….

— Անշուշտ, աղջիկս, ըսէ:

Սոնիան մատին նշանի մատանին հանելով, առանց յուզումի նշան մը դէմքին, հօրը երկնցուց զայն .

— Կը խնդրեմ, որ տիրոջը յանձնես այս մատանին ու ըսես, որ ամէն կապ վերջացած է մեր միջեւ …

— Սոնիա, աղջիկ, խենթեցա՞ր,— այլ եւս ինքզինք պահելու անկարող տիկին Վառվառէն աղջկան մօտ վազեց.— Պետր, ի սէր Աստուծոյ , խօսք մը չըսե՞ս …

Ընդհակառակն, կարծես թէ Սոնիային այդ յանկարծական որոշումը կենդանացուցեր էր Պետր Կարպովիչը , որու աչքերը ուրախութեամբ կը փայլէին: Փոխանակ կնոջը ձայնակցելու, մէկ թեւով Սոնիան գրկած , ըսաւ.

— Շատ լաւ աղջիկս, ինչպէս որ կ'ուզես, վաղը առտու գրասենեակս կը կանչեմ զինքը եւ մատանին կը յանձնեմ իրեն:

— Ի՞նչ կ'ըսես, Պետր … Տէր Աստուած, լուրերը ի՞նչ պիտի ըսեն,— ու տիկին Վառվառէն աթոռի մը վրայ իյնալով սկսաւ հեծկլտալով արտասուել:

— Ինչ կ'ուզեն թող ան ըսեն,— բարկացած յանդիմանեց ամուսինը,— բաւական է, ի՞նչ երկուքդ ալ գլուխ գլխի հօնքուր հօնքուր կուլաք … Կարծես թէ դուք պիտի ամուսնանայիք իշխանին հետ … Դուրս ելէք,ես Սոնիայի հետ խօսելիք ունիմ …

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

իրենց զէնքերով եւ հանդերձանքով: Ասով 15,000ի կը բարձրանայ իտալացի գինուորներուն թիւը :

*** Կուինները կատաղօրէն կը շարունակուին Մատրիտի չուրջը : Քաղաքային բնակչութիւնը գրեթէ ամբողջովին պարպուած է : Ապստամբները արիւնոտ ճակատամարտէ մը վերջ գրաւեցին կարեւոր դիրք մը, որ փուշի պէս մխուած էր իրենց կողին : Կուիններու ընթացքին անձնատուր եղան 400 կարմիր պահակներ, իրենց զէնքերով եւ ուտելիքով :

*** Հարաւային ճակատի ապստամբ հրամանատարը կը ծանուցանէ թէ 6 — 8000 որբեր լքուած են Սէվէլլայի մէջ, եւ ուրիշ հազարաւորներ՝ Քարտովա :

22—29 տարեկան Հայերը Զինուոր Յունաստանի մէջ

Սելանիկի Հորիզոնը կը գրէ (3 յունուար) .—

Քանի մը ամիսէ ի վեր, ամէն շաբթու մինչեւ 29 տարեկան ոչ-հելլենահպատակ հայ երիտասարդները կը ներկայանան պատկան յանձնաժողովին եւ 1927ի օրէնքին հիման վրայ, իրենց տարիքներու ճշդումէն վերջ, հելլենահպատակ կ'արձանագրուին : Այսպիսիներու թիւը, ցարդ, 250ը անցած է :

Մինչեւ քանի մը շաբաթ առաջ, երիտասարդները կը ներկայանային եւ արձանագրուելէ վերջ ազատ կը ձգուէին : Քանի մը շաբաթէ ի վեր, սակայն, զինուորական իշխանութեանց հրամանով, ներկայացողներէն 22էն վեր եղողները, բոլորն ալ, իրենց տարիքներու ճշդումէն վերջ, ուղղակի զօրանոց կ'առաջնորդուին եւ զին. ծառայութեան կ'առնուին :

Առնդմէջ զատ, զինուորական ծառայութեան հրաւէր ստացած են նաեւ բոլոր անոնք, որ ցարդ անցած են տարիքները ճշդող յանձնաժողովէն եւ եղած են 22 — 29 տարեկան : Բոլորը պիտի ներկայանան յունուար 7ին եւ զինուորագրուին :

Գործադրուող օրէնքով՝ զինուորութիւն պիտի ընեն անշուշտ նաեւ բոլոր անոնք, որ այդ տարիքը (22—29) ունին եւ որոնք տակաւին վերոյիշեալ յանձնաժողովէն չեն անցած :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՐԻՓԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ սարսափելի աւերներ կը գործէ Անգլիոյ, Գերմանիոյ եւ Մ. Նահանգներու մէջ : Փարիզի վիճակը լաւ է առ այժմ :

ՀԻԹԼԷՐ իր հաստատած իշխանութեան հնգամեակին առթիւ քաղաքական կարեւոր ճառ մը պիտի խօսի յունուար 30ին, խորհրդարանին առջեւ եւ պաշտօնապէս պիտի դնէ գաղթավայրերու խնդիրը :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ զօր. Ֆրանքոյի յանձնեց իր գրաւած երկու սպանիական նաւերը, գոհացում ստացած ըլլալով Սպանիոյ կառավարութենէն :

ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԸ շատցած ըլլալով, «Մաթէն» վտանգաւոր կը գտնէ քաղաքական նկատումներով շարժիլ այս հարցին մէջ եւ հպատակ ընդունիլ կասկածելի տարրեր : Այս առթիւ կը յիշէ դատական նախարարին մէկ խօսքը, որուն համաձայն 12000 հպատակութեան հրամանագիր ստորագրած է իր պաշտօնավարութեան առաջին հինգ ամիսներու ընթացքին, մինչ միայն 8000 հրամանագիր ստորագրուած էր նախընթաց տարուան նոյն ժամանակամիջոցին :

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՊԱՆՍԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ հայ զինուորցուներու յանձնախումբը ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները վաղը, երկուշաբթի իրիկոյ ժամը 9ին, Salle Veronի մէջ, route d'Orléans. Մասնաւորապէս կը խնդրուի արձանագրուած եւ ոչ-արձանագրուած բոլոր հայ զինուորցուներէ ներկայ ըլլալ:

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 13 յունուար չորեքշաբթի իրիկոյ ժամը ճիշդ 9ին սովորական հաւաքատեղին. կարեւոր օրակարգ. Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՓԼԱՍ ՏԷ ՖԷԹԻ ՀԱՅ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ԳՈՂԹԱՆ մանկապարտէզը կը վերաբացուի այս հինգշաբթի: Աշակերտներու արձանագրութեան համար անմիջապէս դիմել Տիկ. Քրմոյեանի, 181 rue de Belleville.

ԴԱՍԵՐ ԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բարձրագոյն կրթութիւն ստացած հայ երիտասարդ մը կը ստանձնէ ամէն տեսակ թարգմանութիւններ, առեւտրական նամակներու խմբագրութիւն եւ կուտայ անգլիերէնի ու գերմաներէնի դասեր:

Պայմաններու համար դիմել Յառաջի վարչութեան:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկսանք ղրկել

ՆԻՇ, Հ. Մոմ.— Յունուար 1էն:
ԱՆԻԷՌ, Փիլ.— Յունուար 1էն:
ԼԷ ՄԵԼ, Խ. Աւետ.— Յունուար 1էն:
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Կ. Քէօ.— Յունվ. 6էն:
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Ա. Սպ.— Յունվ. 7էն:

Ստացանք 6 — 8 Յունուար

ՄԱՐՍԷՅԼ, Տիկ. ԱԲ.— 80:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Պ. Յակ.— 70:
ԼԱ ԿԱՐԷՆ, Էզկ.— 70:
ՔՈԼՈՆՊ, Տիկ. Աշ.— 70:
ՐՕԱՆ, Մ. Թ.— 140:
ՇԱՍ, Պ. ԱՊ.— 25:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Յ. Սօլ.— 140:
ՍԷՆԹ ԱԼՊԱՆ, Մ. Պ.— 140:
ՆԻՄ, Փան.— 164:
ԼԷ ՄԷ, Գոջ.— 140:
ՍԷՆ ՄԱՐԹՈՐԻ, Գ. Քէօլ.— 160:
ԼԻՈՆ, Խաչ.— 100:
ԼԻՈՆ, Գործ.— 803:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 455:
ՊԱՍՐԱ, Մ. Թոմ.— 170:
ՄՈՆԹՐԷՕՅ, Տիկ. Աղ.— 70:
ՎԻԷՆ, Լ. Տօլ.— 100:
ԼԻՈՆ, Մ. Տ. Պ.— 70:
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Լոր.— 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Քութ.— 140:
ՎԻԷՆ, Գար.— 70:
ՐՈՒԷՍԼ ՎԱՍԷ, Յ. Պիլ.— 140:
ԼՕՅ, Ա. Ա.— 100:
ՊԷՅՐՈՒԹ, Վ. Գըրդ.— 70:
ԹՈՒԼՈՆ, Ա. Աչ.— 150:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

Սէնթ'Էթիէնի եւ Ս. Շամօնի հայ զինուորցուներուն

Սէնթ'Էթիէն եւ Սէն Շամօն բնակող խումբ մը հայ զինուորցուներ որոշած են խորհրդակցական ժողով մը գումարել, զիրենք հետաքրքրող խնդիրներու շուրջ: Ժողովի օրը նշանակուած է Ս. Էթիէնի համար յառաջիկայ չորեքշաբթի (13 յուն.), երեկոյեան ժամը 8.30ին, Café des Colonnes, 17 Place Jean Jaurès:

Ս. Շամօնի համար, հինգշաբթի (14 յուն.) երեկոյեան ժամը 8.30ին, Մալաթիոյ կրթասիրաց Միութեան սրահը:

Ս. Էթիէնի եւ Ս. Շամօնի հայ երիտասարդներու առժամեայ յանձնախումբ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը տօնէ յառաջիկայ կիրակի,

Այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Salle Horticultureի մէջ,

84 Rue de Grenelle (Metro Rue du Bac)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

ՏՂՈՑ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՆԱԽԸՆԹՐԻՔ ԵՒ ՍԻՐՈՒՆ ԽԱՂԱԼԻՔՆԵՐ:

Ստիպուած ըլլալով սրահը ձգելու ժամը 6.30ին, հանդէսը պիտի սկսի ժամը ճիշդ 3ին: Կը խնդրուի հասարակութենէն ճշդապահ ըլլալ:

Մասնաճիւղերը պէտք է ներկայ ըլլան ժամը 2ին:

Մուտքը՝ մեծերուն 3 ֆր., փոքրերուն՝ ՁՐԻ:

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը

«Մանուկներու Օրուան» տօնակատարութեան առթիւ

հրապարակ կը հանէ պատկերազարդ հանդէս մը,

գեղարուեստական սիրուն յօդուածներով, ուղերձներով եւ զանազան գեղեցիկ գրուածքներով:

16 նկարներ Ֆ. Կ. Խաչի դասընթացքներէն, Սանուհեաց խումբերէն, «Մանուկներու Օրուան» եւ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԷՆ:

Յօդուածներ ունին՝ Պերճուհի, Է. Բիւզանդ, Ֆլորա Անահիտ, Ն. Քիպրիթճեան, Հերմինէ Միսաքեան, Մ. Տամլամեան, Գ. Աղապապեան, Հերմինէ Անդրանիկ, Ս. Վրացեան, Շ. Նարդունի, Ա. Խանճեանեան, Ս. Սրամեան եւ ուրիշներ:

ԳԻՆ 1 ՖՐ.

դիմել՝ Շրջ. Վարչութեան Mme Missakian, 6 rue d'Alsace. Asnières (S.)

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մ.ճիւղը կը տօնէ իր չորս Մ.ճիւղերուն հետ 17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Գեղարուեստական բաժին: Պիտի ներկայացուի «ՇԱՌԼՕ»էն Սինէ-Սէթօ ընկերութենէն: Զաւեշտ մը՝ ԱԲԷԼԵԱՆ թատերախումբէն:

Երգ, արտասանութիւն փոքրիկներու կողմէ:

Կը բաժնուի պատիւ եւ նախընթրիք բոլոր ներկայ փոքրիկներու:

Մուտք 3 ֆր., փոքրիկները ձրի:

Մարսէյլի Հայերու ուշադրութեան

Այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.15ին,

Հանրածանօթ երգչուհի ՄԱՌԻ ԹԷՐԶԻ

պիտի երգէ Մարսէյլի պետական օփերային մէջ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI 12 JANVIER 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3317

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՃՐԿՑԻ ԽՕՍՔ

ԱԼԵԿՈԾ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԸ

Միջերկրականը, միջազգային աշխարհակալութեանց բանուկ ճամբան, բուն փոթորիկի մը բռնուած է այս միջոցին, եւ արեւելքէն ե՛ւ արեւմուտքէն։

Առաջինը՝ Ալեքսանտրէթի ծանօթ վէճն է։ Երկրորդը՝ սպանիական կնճիռը, որ քանի կ'երկարի, այնքան կը բարդանայ եւ կը թունաւորուի։

Քիչ անդին պիտի կարդաք Ալեքսանտրէթի վերաբերեալ տեղեկութիւնները։

Բուն խնդիրը այն է որ, ամպերը նօսրացած են առ այժմ, եւ նոր բանակցութիւններ պիտի կատարուին Փարիզի մէջ, ելք մը գտնելու համար։

Թուրքիա չուզեր ժրնեւ երթալ, Փարիզի վերջին խօսքը լսելէ առաջ։ Իսկ Ֆրանսա, իր տեսակէտը պահելով հանդերձ, տրամադիր կ'երեւայ անկարելին փորձելու, որպէսզի նոր փորձանքի մը չբռնուի Արեւելքի մէջ, երբ արդէն բոցերով շրջապատուած է արեւմուտքի մէջ։

Դժուար է ըսել թէ ի՛նչ կրնայ ըլլալ նոր ծրագիրը, որ գոհացում պատճառէ երկու կողմերուն ալ։ Տեղեկութեան մը համաձայն, Թուրքիա պիտի առաջարկէ անկախ հռչակել Ալեքսանտրէթ-Անտիոքը, Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի թեւարկութեան տակ, զանոնք դաշնակցային կազմակերպութեամբ կապելով հանդերձ Սուրիոյ նոր պետութեան հետ։

Ուրիշ խօսքով, Թուրքիա չի հրաժարիր անկախութեան պահանջէն, եւ միայն բացատրութեան ձեւերն է որ կը փոխէ։ Կ'առաջարկէ «խենդ»ի տեղ «յիմար» գործածել, որպէսզի չխրտչին։

Դատելով տեղական մամուլի արտայայտութիւններէն, Ֆրանսա տեղի տալու միտք չունի։ Ուզէ ալ, չի կրնար, քանի որ կապուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտով։ Բայց եւ այնպէս, կը խուսափի աւելի սրել վէճը, որպէսզի չհարկադրուի նոր զօրք ղրկել դէպի Սուրիա։

Ամէն պարագայի մէջ, այս պայմանները կը գործեն կարգ մը տեղեկութիւններ։

Մինչ այս մինչ այն, Ենկիւրի կը շարունակէ պղտոր խաղեր սարքել վիճելի շրջանին մէջ, այսպէս կոչուած Հիթիթներու կամ Հաթայցիներու (Թուրք) միջոցաւ, եւ արիւն հոսեցնելով։

Երէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ նոր դէպքեր կը պատրաստուին եւ թէ երկուշաբթի առտու փակուած էին Անտիոքի բոլոր խանութները,— արաբական, հայկական թէ թրքական։

Միւս կողմէ, իբրեւ պատասխան Ռիհանիէի թրքական ցոյցին, շրջակայ բոլոր գիւղերէն Արաբներ խմբովին եւ գիշերանց թափած են դէպի Անտիոք, իրենց համակրանքը յայտնելու համար Սուրիոյ։

Անշուշտ այս դէպքերն ու ցոյցերը չեն որ պիտի լուծեն վէճը, այլ Փարիզի բանակցութիւնները։ Աւելի ճիշդ՝ ֆրանսական կառավարութեան բռնելիք դիրքը։

Որ եւ է տատանում կրնայ աւելի լրբացնել Թուրքերը։ Մանաւանդ որ, Քլօտ Ֆարէրներն անգամ լեզու ելած են, տագնապը իրենց ուզած եղանակով բացատրելու համար։

×

Կացութիւնը շատ աւելի ծանր է Միջերկրականի արեւմտեան կողմը, թէ եւրոպական եւ թէ ափրիկեան ափերուն վրայ։

Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը երկրորդական հանգամանք ստացած է այլ եւս, եւ միջազգային ճակատամարտ մըն է որ կը մղուի, անոր լուսանցքին վրայ։ Անշուշտ զոհը նորէն Սպանիոյ ժողովուրդն է, որ ահա վեց ամիսէ ի վեր կը տրորուի ու կը կոտորուի, մատաղ դառնալով երկու արտաքին ուժերու ընդհարման,— ֆաշականութեան եւ համայնավարութեան վճռական մենամարտին։

Այս ընդհարման բուն իմաստն ալ քաղաքական է,— պայքար ազդեցութեան եւ ծաւալման։ Պայքար աշխարհակալութեան եւ շահաստանի։

Առաջին օրէն իսկ, օտարներ վառեցին կրակը։ Եւ անոնք են որ կը սնուցանեն զայն զէնքով, ռազմանիւթով, կամաւորական վաշտերով եւ մեծագումար հանգանակութիւններով։

Օրուան հզօրներէն իւրաքանչիւրը իր շահանները փնտռելով հանդերձ, համակուած էր խոր մտահոգութեամբ, քանի որ կրակը հետզհետէ կը ծաւալէր, ուրիշ վտանգներ սպառնալով։

Անոնք ամիսներով ժողովներ գումարեցին եւ ծրագիրներ մը շակեցին, բանաձեւեր քուէարկեցին եւ ազդարարութիւններ փոխանակեցին։

Արդի՞ւնքը,— տակաւին համաձայնութիւն գոյացած չէ կամաւորներու առաքման մասին, եւ ահա նոր խրարանցում։ Գերմանացիները կը տեղաւորուին սպանիական Մարոքի մէջ, շաբաթներէ ի վեր, խմբովին գաղթելով իբրեւ ճարտարագէտ, բանուոր, պաշտօնեայ, առեւտրական կամ գործակալ։

Ամբաստանողները, մասնաւորապէս Ֆրանսացիները կ'ըսեն թէ բոլորն ալ քօղարկեալ զինուորներ եւ սպաներ են, որոնք արդէն ձեռք առած են սպանիական Մարոքի վարչական եւ տնտեսական մեքենան։

Իսկ Պերլինի մէջ այս մեղադրանքներուն կը պատասխանեն բուռն խաչակրութեամբ մը, ամբաստանելով թէ «Ֆրանսայի սպայակոյտը գաղտնի ծրագիր մը կազմած է, սպանիական Մարոքը գրաւելու համար»։ Մինչեւ անգամ կ'ըսեն թէ խորհրդային հանրապետութիւն մը կը հաստատուի հարաւային Ֆրանսայի մէջ, իբրեւ մայրաքաղաք ունենալով Փէրփինեանը...

Ամէն պարագայի մէջ, ծանրապէս պղտորած են ջուրերը, Միջերկրականի արեւմտեան ափերուն վրայ, յիշեցնելով 1912ի դէպքը, որ քիչ մնաց պատերազմի պիտի յանգէր։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ ՆՈՐԷՆ ՊԻՏԻ ԲԱՆԱԿՑԻՆ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ա. Դ. Խորհուրդին նիստը յետաձգուեցաւ երեք օր

Թուրքիոյ արտաքին գործավար Թ. Ր. Արաս շաբաթ օր Խալքի խորհրդարանական խմբակցութեան առջեւ բացատրութիւններ տուաւ Փարիզի բանակցութեանց եւ ֆրանսական կառավարութեան որոշման մասին։ Ըսաւ թէ ֆրանսական դեսպանը վերադարձած էր առանց նոր առաջարկ մը բերելու, պարզապէս ժամանակը շատ կարճ ըլլալով։ Շեշտեց թէ երկու կառավարութիւնները համաձայնած են երեք օր յետաձգելու Ա. Դ. Խորհուրդին նիստը։ Ֆրանսական կառավարութեան խնդրանքին վրայ, այն թրքական առաջարկը որ քննուած էր Փարիզի մէջ, շուտով Փարիզ պիտի ղրկուի իբրեւ աւելի մանրամասն ծրագիր։ Գործավարը այս առթիւ յիշեց պայքարեան երկիրներու, Խորհրդային Միութեան եւ Անգլիոյ ցոյց տուած հետաքրքրութիւնը այս հարցի մասին եւ շեշտեց անոր անդրադարձումը ուրիշ երկիրներու մէջ։ Ըսաւ թէ ամէն տեղ բարեկամական բաղձանքներ կը յայտնուին, որպէսզի վէճը կարգադրուի համերաշխութեամբ եւ եղբրակցօրէն։— «Թէեւ որ եւ է շօշափելի նշան չկայ նախատեսելու համար վէճին ելքը, բայց կ'ուզէի շեշտել թէ Ֆրանսայի մէջ ձգտում մը կը յայտնուի լրջօրէն քննելու խնդիրը եւ արագօրէն ելքի մը յանգելու։ Հարկ է հանդարտօրէն սպասել յետագայ բանակցութեանց»։

Վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ եւս խօսք առնելով, յայտարարեց թէ համաձայն է Թ. Ր. Արասի տեսակէտներուն եւ թէ նկատի առնելով որ Ազգաժողովը չի կրնար որոշման մը յանգիլ առանց Թուրքիոյ համաձայնութեան, կը մնայ մէկ ճամբայ,— Ուղղակի համաձայնութեան եղանակ մը Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ։

*** Ժընեւէն կը հեռագրեն.— Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ խնդրանքին վրայ, Ա. Դ. Խորհուրդին նստաշրջանը, որ նշանակուած էր Յունուար 18ին, յետաձգուեցաւ 21ին։

*** Ենկիւրիէն կը հեռագրեն.— Ալեքսանտրէթի հարցին առթիւ ծագած յուզումը կը հանդարտի եւ հետզհետէ կը յուսացուի թէ կարելի պիտի ըլլայ բարեկամաբար կարգադրել վէճը։ Ենկիւրիի քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հերքեն այն զրոյցները թէ Թուրքիա կարգ մը դիտումներ կը սնուցանէ Ալեքսանտրէթի հանդէպ։

«Հիթիթեան» ցոյց մը Անտիոքի մէջ...

Անտիոքէն կը հեռագրեն.— Շաբաթ կէս օրին թրքասիրական ցոյց մը կատարուեցաւ, ուժ տալու համար ծայրայեղ տարրին պահանջներուն։ 2500 ցուցարարներ պտտեցան քաղաքին մէջ, յայտարարելով թէ իրենք նախկին Հիթիթներուն ժառանգորդներն (Թուրքերէն՝ Հաթայցի)։ Յետոյ դրօշ մը պարզեցին որուն վրայ խոշոր տառերով գրուած էին հետեւեալ խօսքերը.— «Մենք անկախութիւն կը պահանջենք, Ապրելու իրաւունք կը պահանջենք։ Հաթայցիները բոլորն ալ եղբայրներ են առանց կրօնի խտրութեան»։

Ազգաժողովի ներկայացուցիչներուն բնակարանին առջեւէն անցած ատեն, ցուցարարները ծափահարեցին պատուիրակութիւնը որուն անդամները պատշգամ ելան։ Յետոյ ցուցարարները «կեցցէ անկախութիւնը» աղաղակելով վերադարձան թրքական թաղը։

*** Շարունակելով իրենց քննութիւնները, Ազգաժողովին ներկայացուցիչները ձեռնարկած են մանրամասնօրէն ուսումնասիրելու Ալեքսանտրէթի խնդիրը։ Ամէն օր վկայութիւններ կ'ընդունին փոքրամասնութեանց ներկայացուցիչներէն եւ ընդհանրապէս բնակչութեան բոլոր տարրերէն, անոնց բոլոր բաղձանքները իմանալով։ Վերջին օրերս մասնաւորապէս ուսումնասիրեցին ընտրական հարցը։

Ֆրանքեւթուրք դաշի՞նք

Շաբաթ օր արտաքին նախարարութեան խորհրդական Պ. Վիէնօ նորէն տեսակցեցաւ թրքական դեսպանին հետ։ «Լ'Էօվր» կ'իմանայ թէ Ֆրանսա որոշած է շատ աւելի լայն առաջարկներ ներկայացնել Թուրքիոյ, առաջարկներ որոնք մասնաւորապէս պիտի պարունակեն խոստում մը՝ յետագային կնքելու ֆրանքեւթուրք դաշինք մը փոխադարձ օգնութեան։

Միւս կողմէ կը հաստատուի թէ թրքական այն պատուիրակութիւնը որ Ժընեւ պիտի երթայ, նախապէս կանգ պիտի առնէ Փարիզի մէջ եւ Թ. Ր. Արաս պիտի տեսակցի արտաքին նախարար Պ. Իվօն Տէլպոսի հետ։

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ» կ'իմանայ թէ վարչապետ Լէօն Պլում խոստացած է Փարիզ վերադարձէն անմիջապէս վերջը անձամբ քննել Ալեքսանտրէթի խնդիրը եւ կարելին փորձել, երկու տեսակէտները հաշտեցնելու համար։

*** Վերջին լուրերու համաձայն, ֆրանքեւթուրք նոր բանակցութիւնները պիտի վերսկսին վաղը, չորեքշաբթի, Փարիզի մէջ։ Աթաթիւրք ժամը ժամին տեղեկութիւն պիտի ստանայ թրքական պատուիրակութենէն։

Արիւնալի կռիւ Թուրքերու եւ Արաբներու միջեւ

Անտիոքէն կը հեռագրեն յունուար 10 թուականով.—

Ազգաժողովին պատուիրակները այսօր գացին Ռիհանիէ, որ 50 քիլոմեթր հեռու է քաղաքէն։ Մինչ քաղաքապետարան կը գտնուէին եւ սկսեր էին լսել զանազան պահանջներ, Թուրք ծայրայեղները խռովութիւն մ'ըսրարուեցին Արաբներուն հետ։ Բիրի եւ քարի հարուածներ փոխանակուեցան եւ գնդակներ արձակուեցան։ Ատրճանակներ եւ որսի հրացաններ գործածուեցան եւ նոյն իսկ ռազմական հրացան մը խլուեցաւ ոստիկան զինուորի մը ձեռքէն։ Ազգաժողովին պատուիրակները խռովութեան սկիզբէն իսկ պատշգամ բարձրացան, անդորրութիւնը վերահաստատելու համար, բայց միայն կռիւին ականատես եղան։ Հարկ եղաւ օգնութեան կանչել 28րդ հեծելագունդը, որուն ժամանումը բաւական եղաւ ցուցարարները փախուստի մատնելու համար։ Հինգ հոգի հիւանդանոց փոխադրուեցան։ Մէկը, Արաբ մը, մեռաւ, գանկէն գնդակ մը ստացած ըլլալով։ Միւս չորս վիրաւորներէն երկուքը Թուրք են, մէկը՝ Քիւրտ, միւսը՝ Արաբ։ Դեռ ուրիշ քանի մը տասնեակ Արաբներ ալ վիրաւորուած են։ Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց քաղաքապետին զաւակը, որ թրքական շարքերուն մէջ կը գտնուէր, ռազմական հին հրացան մը բռնած։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՐՈՎ ԵԿԱՒ ՄԵՐ «ՔԵՄԱՆՉԷ»Ն

Կայանէ կայան, ամբողջ մօտաւոր ու հեռաւոր Արեւելքը ման գալէ վերջ, «քէմանչիստ» Ռուբէն ինքզինքը նետեց Եւրոպա։ Եւ արդէն Փարիզ է, ութը տարիէն ի վեր։

Շաբաթ առտու, երբ խմբագրատուն եկած էր իր առաջին ողջոյնը տալու, միտքս ինկաւ Սայեաթ Նովայի տաղը.

Տաս տարի է ման իմ գալիս
փատիշաքի շահիրի պէս,
Օխտըն տարի էլ ման կուգամ
Սազըն ձեռիս զարիբի պէս...

Արդարեւ, Ռուբէնի «քէմանչէ»ն ինչո՞վ պակաս է Սայեաթ Նովայի «աչկիլու»էն, որ իր գլուխը կը դարձնէր «մէ փուքըր նալի նման»։

Այս համեստ արուեստագէտն ալ մեզի հետ չունեց Պոլսէն դէպի Պաղքան։

Պուլկարիա կը գտնուէր մինչեւ 1924 - 25, յետոյ անցաւ Ռումանիա, ուր մնաց բաւական երկար։ Կարծեմ Յունաստան ալ հանդիպեցաւ եւ այնուհետեւ իր ձայնը կը լսէինք Արեւելքէն։

Ես կը յիշեմ միայն երկիրները, դուք իրեն հարցուցէք իր պտտած քաղաքներն ու գիւղերը։

Արեւելքի մէջ առաջին կայանները եղան Սուրիա եւ Լիբանան, ուր իրեն անծանօթ վայր չմնաց։ Յետոյ շրջեցաւ Անդրյորդանան, Պաղեստին, Եգիպտոս, Հնդկաստան, Ճավա, Ճափոն, Չինաստան, Մանչուրիա։

Անցեալ տարուան վերջերը ճամբայ ելած էր դէպի Եւրոպա։ Հանդիպեցաւ Լեհաստան, Գերմանիա, Պելժիա։ Եւ ահաւասիկ Փարիզ։

Իր «քէմանչէ»ն թրթռաց ոչ միայն ժողովրդական սրահներու, այլ եւ պալատներու մէջ։ Արքունի կամ պետական դէմքեր պատիւ ունեցին երթալ անձամբ լսել հալածական ժողովուրդի մը այս տաղանդաւոր զաւակը։

— Ի՞նչ լեզու կը խօսէիր Ամմանի մէջ, էմիր Ապտուլլահի հետ։

— Թուրքերէն։

— Իսկ Չինաստանի եւ Ճափոնի՞ մէջ։

— Անգլերէն, որքան կարելի էր։

— Մանչուրիոյ մէ՞ջ։

— Ռուսերէն, քանի որ գաղութին մեծ մասը այդ լեզուն միայն կը հասկնայ։ Նոյնը նաեւ Լեհաստանի մէջ, ուր մեր ազգակիցները կը խոստովանին թէ «հայերնակ» չեն հասկնար...

Բնականաբար ամէն տեղ ալ իր նուագին լեզուն էր որ կը տիրապետէր, առանց ազգի, կրօնի կամ տարիքի տարբերութեան։

Եւ այդ լեզուն է որ պիտի լսենք նաեւ այստեղ, իր ինքնատիպ արտայայտութեամբ, ինչպէս թառը։

ՎԱՀԷ

Յ. Գ.— Տարիներէ ի վեր չկրցանք նարել ոչ «թառիստ»ին, ոչ ալ «քէմանչիստ»ին հայերէնը։ Տարազը կրնա՞ք օգնել...

Վիէնի զինուորցուներուն բաղձանքները

ՎԻԷՆ, 9 յունուար (Յառաջ).— Խումբ մը հայ զինուորցուներու հրաւէրով, երէկ իրիկուն տեղի ունեցաւ հրապարակային ժողով մը, ուր ներկայ էին բաւական թիւով զինուորցուներ։ Մօտ երեք ժամ վիճաբանելէ վերջ, քուէարկուեցաւ հետեւեալ բանաձեւը.—

1.— Ֆրանսական իշխանութենէն խնդրել մեր հպատակութիւնը զինուորագրութենէն առաջ։ 2.— Կը բաղձանք ֆրանսական բանակներու մէջ կատարել մեր ծառայութիւնը։ 3.— Դիմում կատարել որպէսզի ոչ-զինուորներն ալ վայելեն այն առաւելութիւնները, զորս մենք պիտի վայելենք մեր զինուորական պարտականութիւնը կատարելէ վերջ։ 4.— Այս առթիւ ջանալ որ իւրաքանչիւր գաղութի մէջ կազմուած մարմիններէն կեդրոնական մարմին մը հաստատուի, կարելի եղածին չափ իրականացնելու համար մեր այս բաղձանքները։

Քուէարկութենէն վերջ ընտրուեցաւ 7 հոգինոց մարմին մը, որպէսզի յիշեալ բանաձեւը հաղորդէ առ որ անկ է։

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄԸ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՄԱՐՈՔԻ ՄԷՋ

Անգլիա կ'արգիլէ կամաւորներու առաքումը

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒՍ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՊԻՏԻ ՏՆՕՐԻՆԷ

Քաղաքական շրջանակները լուրջ մտահոգութեան մատնուած են, տեսնելով որ Գերմանացիները իրապէս կը տեղաւորուին սպանիական Մարոքի մէջ, իբրեւ կամաւոր, ճարտարագէտ կամ պաշտօնեայ։ Ֆրանսական մամուլը վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հրատարակէ այս մասին։ Կառավարութիւնն ալ զգուշական միջոցներ ձեռք առած է, շարժման մէջ դնելով նաւատորմը։ Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ ֆրանսական կառավարութիւնը Լոնտոնի դեսպանին միջոցաւ առաջարկած է անգլեւֆրանսական նաւային ցոյց մը կատարել, բայց անգլիական կառավարութիւնը պատասխանած է թէ կացութիւնը առ այժմ չարդարացներ այդպիսի տնօրինութիւն մը։ Պ. Իտըն յանձնարարած է Թէթուանի անգլիական հիւպատոսին մանրամասն տեղեկագիր մը ղրկել Գերմանացիներու եւ առհասարակ օտարականներու գործունէութեան մասին։

Փարիզի մէջ լրջօրէն կը կասկածին թէ Հիթլէր կ'ուզէ նոր անակնկալ մը սարքել, ամուր խարիսխ մը հաստատելով սպանիական Մարոքի մէջ։ Ամէնէ մը ի վեր լուրեր կը հասնին թէ գերման ճարտարագէտներ սովորականէն աւելի կը հետաքրքրուին սպանիական Մարոքի հանքերով։ Հանքային ճարտարագէտներու թիւը չափազանց աւելցած է վերջին շաբաթներու ընթացքին։ Թէթուանի անգլիական հիւպատոսը պիտի ստուգէ թէ այս մարդիկը իսկապէս ճարտարագէտնե՞ր են թէ զինուորական մասնագէտներ։

Մինչ այս մինչ այն, անգլիական կառավարութիւնը մասնաւոր հրահանգներ ղրկեց Փարիզի, Հռոմի, Պերլինի, Լիզպոնայի եւ Մոսկուայի դեսպաններուն, որպէսզի հաղորդեն իրենց գտնուած երկիրներու կառավարութեանց։ Անգլիա կ'ուզէ գիտնալ անոնց տեսակէտները, օր առաջ արգիլելու համար զէնքերու, կամաւորներու եւն. առաքումը դէպի Սպանիա, որ կողմին համար ալ ըլլայ։ Ծանուցագիրը մասնաւորապէս կը թելադրէ որ իւրաքանչիւր պետութիւն միջոցներ ձեռք առնէ եւ ի հարկին օրէնքներ հաստատէ, կամաւորներու զինուորագրութիւնը արգիլելու համար։ Անգլիա իր մասին սկսած է գործադրել 1870ի օրէնքը, որով անգլիական հպատակներուն կ'արգիլուի զինուոր գրուիլ օտար պետութեան մը համար։ Արդ, անոնք որ կը զինուորագրուին Մատրիտի կառավարութեան կամ Զօր. Ֆրանքոյի բանակին համար, են-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Յունուար 6ին Խորհրդային Միու–թեան մէջ տեղի ունեցաւ ընդհանուր մարդահամար: Մէկ միլիոնից աւելի արձանագրողներ այդ օրն առաւօտ–եան ժամը 8ից մինչեւ գիշերուան 12ը կատարեցին մի հսկայ գործ, որի ար–դիւնքին պիտի սպասենք բաւ. հե–տաքրքրութեամբ:

1926 դեկտեմբերի ընդհանուր մար–դահամարից անցել է 10 տարի. խա–ղաղ եւ կայուն պայմաններում ապրող մի պետութեան համար տասը տարին մեծ ժամանակաշրջան չէ հիմնական փոփոխութիւններ արձանագրելու, բայց խորհրդային ժողովուրդները մինչեւ օրս շարունակում են փոթոր–կուել մեծագոյն յեղափոխութեան ցնցումներով եւ նոր մարդահամարը նախկինի հետ համեմատած անշուշտ երեւան կը բերէ արմատական յեղա–շրջումներ:

Տասնամեակ առաջ Միութեան մէջ դեռ գոյութեան իրաւունք ունէին մի քանի բանուորներ պահող մանր ար–դիւնաբերողներ (845 հազար), միլիո–նաւոր առեւտրականներ եւ մանա–ւանդ երկրագործ սեփականատէրեր, բայց առաջին եւ այս տարի վերջացող երկրորդ հնգամեայ ծրագիրները ճար–տարարուեստի, ինչպէս եւ արդիւնա–համայնավարացման կամ այսպէս կոչուած կոլխոզային քաղաքականու–թիւնն երկրագործութեան մէջ վճռա–կանապէս կերպարանափոխեցին ազ–գաբնակչութեան ընկերա – դասա–կարգային կազմը, նախկին դրամա–տէրերի մնացորդները, կրօնաւոր–ներն ու գիւղական ունեւորները (կու–լակներ) ոչնչացան ֆիզիքապէս գա–ժան աքսորավայրերում կամ հա–մակերպեցան նոր օրէնքներին ու դար–ձան պարզ աշխատաւորներ, ապրանք–ների արտադրումն ու բաշխումը ամ–բողջովին կենտրոնացաւ պետութեան ձեռքում, մինչեւ անգամ հին հողաւ–տի գնումը, նորոգումն ու վաճառ–քը նա իր վրայ վերցրեց, գիւղերը վե–րածուեցին նախամթերք արտադրող գործարանների, շնորհիւ աշխատան–քի մեքենայացման (250 հազար ինք–նաշարժ արօրներ), նրա արդիւնքն ուղղակի օգտագործելու եւ «իմ ար–տի» գրեթէ չգոյութեան: Ընդարձակ երկրի բոլոր մասերում բարձրացան անթիւ գործարանների շէնքեր ու ան–նախընթաց թափով աճեցան քաղաք–ները շնորհիւ նրանց մէջ լցուող նոր բանուորութեան տարերային հոսան–քին:

1926ի վերջին քաղաքների մէջ ապ–րում էր երկրի ազգաբնակութեան 18 առ հարիւրը, 1936ին 30ը: 100.000է աւելի բնակչութիւն ունեցող քաղաք–ները 1926ին 20 հատ էին՝ 6 միլ. 400 հազար, իսկ 1936ին 50, 16 ու կէս մի–լիոն բնակիչներով: Մագնիտոգորսկ եւ Կարագանդ քաղաքները 1926ի մար–դահամարին իբրեւ որ եւ է բնակա–վայր գոյութիւն չունէին, այժմ առա–ջինում կայ 200,000, երկրորդում 120.000 բնակիչ: Ստալինսկ քաղաքը (արեւմտեան Սիպիր) 1926ին ունէր 4000 բնակիչ, այժմ 220.000 Ստալի–նօ (նախկին Իւզովկա) ունէր 13.000, այժմ 180.000 բնակիչ:

Մշակութային ասպարէզում նոյն–պէս տասը տարուան ընթացքում կա–տարուել է մեծ վերելք. անգրագէտու–թիւնը թէեւ չի վերացած բոլորո–վին, կառավարութեան իսկ ասելով ժողովրդի 10 առ հարիւրը անգրա–գէտ է այսօր իսկ, բայց զգալապէս նուազած է հասակաւորների եւ գրե–թէ անհետացած մատաղ սերնդի մէջ. նախայեղափոխական շրջանում տար–րական եւ միջնակարգ դպրոցներում ուսանում էին 7ուկէս միլիոն մանուկ–ներ, այժմ՝ 28 միլիոն, բարձրագոյն դպրոցներում 124.000, այժմ 529.000, որոնց 206.000ը ճարտարագիտական բաժիններում: 1935ին 10.000 հոգի բժշկի կոչում են ստացել:

Բարելաւում ու յառաջդիմութիւն ցոյց տուող թիւերը կարելի է շարել անվերջ, բայց թող չկարծուի, թէ որ եւ է ազնիւ դիտող կարող է աչք զո–ցել ապարդիւն վատնուած անհուն աշ–խատանքի, աննպատակ ոչնչացուած բազմաթիւ կեանքերի ու հակայեղա–փոխութեան անհուն երկիւղի հետե–ւանքով կատարուած ճնշումների եւ հալածանքների վրայ, որոնց բովից անցան Ստալինի մականին ենթակայ ժողովուրդները նրա իշխանութեան տասնամեակում:

Գիտենք նոյնպէս իրենց իսկ խոս–տովանութիւններից, թէ դեռ որքան անկազմակերպ վիճակի մէջ են այն բոլոր տնտեսա – արդիւնաբերական ու մշակութային հիմնարկութիւննե–րը, որոնց թիւերով ճգնում են ցնծալի պատկեր նկարել մեր աչքերի առջեւ: Ամերիկեան լաւագոյն մեքենաներով օժտուած գործարանների, «ճեմա–րանների եւ համալսարանների» կե–ղեւի տակից այստեղ ու այնտեղ առ–կայծում է կամայականութիւնը, կոպտութիւնը, տգիտութիւնն ու խնա–միասիրութիւնը եւ իսկական քաղա–քակրթութեան պակասը համատարած երեւոյթ են նոյն իսկ պետական բար–ձր պաշտօնէութեան շարքերում: Ջուկը գլխից է հոտած. անխիղճու–թիւնը արմատ ձգած համամիութե–նական կենտրոններում տարածւում է մինչեւ երկրի ամենահեռաւոր ան–կիւնները, ինչպէս էլ ցոյց տուին վերջին ձերբակալութիւններն ու «դա–տավարութիւնները» եւ շարունակում են ցոյց տալ ամենօրեայ դէպքերը: Նոր սահմանադրութիւնն էլ թէեւ թղ–թի վրայ ցանկալի է, բայց իրակա–նութեան մէջ եթէ ուզենան ճշգօրէն գործադրել, նա կը յարմարի խորհ. ղեկավարութեան այնպէս, ինչպէս ձիու թամբը կովի մէջքին:

Բայց փաստերի դէմ կուրօրէն պա–տերազմ մղելը բոլշեւիկեան սխալ է եւ մենք չենք ուզում նրանց նմանել: Պիտի խոստովանինք որ տասը տարի առաջ գոյութիւն ունեցող սովի ու թշուառութեան քարտային սիստեմի ու այսօրուան վիճակի մէջ կայ ան–հերքելի ու հսկայական բարելաւում. եւ կը թուի թէ բարելաւումը աստի–ճանաբար պիտի լայնանայ ու խորա–նայ ու հնարաւոր դարձնէ ընկերվա–րական ժողովրդավարութեան ստեղ–ծումը Խորհ. Միութեան մէջ:

Յունիսի 6ի մարդահամարի հարցա–րանը պարունակում է 14 հարցեր, սեռ, տարիք, ազգութիւն, լեզու, կր–օն, ամուսնական վիճակ, որ հանրա–պետութեան քաղաքացի, դրագիտու–թիւն, ուսման աստիճան (3 հարց), աշխատանքի բնոյթը եւ տեղը, ընկե–րային դաս (բանուոր, ծառայող, գիւղական աշխատաւոր եւն.):

Ի՞նչ թանկագին ցուցումներ կուտայ այս մարդահամարը մեզ, Հայերիս, եթէ քաղաքական դիտումները դեր չխաղան նրա արդիւնքի ձեւակերպման ու հրապարակման խնդրում: Մօտիկ ապագայում մենք կ'ունենանք մեր ազգի կենդանի ույժի լրիւ պատկերը Անդրկովկասում եւ Խ. Միութեան այլ մասերում: Թիւերը մեզ կ'ասեն, թէ որ երկրամասերի մէջ է համա–խմբուած մեր ժողովուրդը, որոնք են ոչ թէ Ստալին – Բերիայի, այլ կեան–քի գծած սահմանները մեր հայրենի–քի եւ թէ ինչ մտաւոր ու նիւթական վիճակի մէջ են մեր ցեղակիցները Խ. Միութեան մէջ:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Հ.Մ.Ը.Մ.Ը ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Գէթ վերջին քառամեակի ընթաց–քին հիմնուած հայկական զանազան կազմակերպութիւններուն մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ.ը ամէնէն կենսունակ միու–թիւններէն մին է:

Այդ հանգամանքը արդիւնքն է այն դերին, որուն կոչուած էր մեր պատ–մութեան ամէնէն ահաւոր եւ ազգին գոյութեան ամէնէն հարցական մէկ շրջանին:

Միակ լուսաւոր կէտը այդ զարհու–րելի երկունքի արշալոյսին, պետա–կանութեան մը շէնքին կառուցման հաւանական յոյսերն էին: Բայց ո՞ւր էր տաղձը, ի՞նչ նիւթեր էին որ պիտի կազմէին այդ շէնքին անկիւնա–քարերը, անոր սիւները որոնց վրայ պիտի գային հանգչիլ տոկուն եւ յա–րատեւ, հայկական ազատութեան, բարօրութեան եւ յառաջդիմութեան, վերջապէս հայկական երջանկութեան լուսաշող կամարները:

Բնիկ, իսկական, այն է Հայաստան–ցի Հայը, իր մեծամասնութեան մէջ անճիտուած եւ զգետնուած էր: Ակը ցամքած էր հայ ժողովուրդին, կը մնային անոր երերուն բեկորները:

Եւ ահա Հ. Մ. Ը. Մ.ի դերը:

Խարսխել այդ երերուն հոգիները, շտկել ծռած ու կքած հայորդիներու մէջքն ու կամքը, հաւաքարար մար–զել անոնց ֆիզիքականը, կռել անոնց Հայու ոգին ու տալ անոնց ուժեղ նը–կարագիր:

Ի՞նչ անմեղ յաւակնութիւն եւ որ–քան մեծ պատասխանատուութիւն:

Ազգային պատմութիւնը կ'աւանդէ բազում անկման շրջաններ, որոնց մէկ քանին այնքան ծանր, ինչ որ էր մեր վիճակը վերջին ընդհ. պատե–րազմի վերջաւորութեան:

Այդ շրջաններէն է ԺԷ. դարուն Շահ Աբբասի կողմէ բռնի Պարսկաստան տարուած հայութեան արտագաղթի շրջանը, որ առեն գանգուածային գաղթ կատարուեցաւ դէպի Մոլտա–վիա, Լեհաստան եւ ընդհանրապէս դէպի արեւելեան Եւրոպա:

Ահա այդ ճգնաժամային օրերուն, մօտաւորապէս երկուքուկէս դար ա–ռաջ մեր պապերը պէտք տեսած են հիմնելու պատանեկան եւ երիտա–սարդական միութիւններ, գրեթէ նոյ–նութեամբ այժմու Հ. Մ. Ը. Մ.ի նը–պատակները հետապնդող,— այն է փութացնել հայկական վերելքը եւ մասնաւորաբար թումբ կանգնիլ օ–տարութեան մէջ սպառնացող ձուլու–մին:

Էջմիածնի «Արարատ» հանդէսին մէջ կայ արդարեւ կանոնադրութիւն մը վաւերացուած 1680 թուականէն սկսեալ յաջորդաբար երեք կաթողի–կոսներէ,— Եղիազար, Աղեքսանդր եւ Յովսէփ Արղութեան,— ինչ որ մենէ ոմանց ըսել տուաւ թէ սկաուտիզմը հայկական հիմնարկութիւն մը եղած է եւ ոչ թէ փոխ առնուած եւ օտարա–մոյծ:

Մոլտավիոյ հայ գաղթականու–թեան մէջ հիմնուած երիտասարդա–կան միութեան անդամները կը կոչ–ուէին «կտրիճ»ներ «հայ քաջեր», ո–րոնք կ'երդուէին ծառայել իրենց ժո–ղովուրդին եւ եկեղեցիին, դպրութիւն կ'ընէին, հայկական հաւաքոյթներ կը կազմակերպէին եւ կամ ներկայ կ'ըլ–լային անպայման ու ամէն բանէ ա–ռաջ պարտականութիւն կը համարէին ազգակիցի մը օգնութեան հասնիլ:

Մաղթենք սակայն որ Հ. Մ. Ը. Մ.ը աւելի բախտաւոր ըլլայ քան վերոյիշ–եալ միութիւնները:

Որքան ալ ինքնապաշտպանութեան բնազդն ըլլար Հ. Մ. Ը. Մ.ի մը հիմ–նարկութեան գլխաւոր դրդիչներէն մին, ոչինչով կը նուազի կարդ մը պոլսահայ երիտասարդներու այս յա–ջող ձեռնարկը: Իր հիմնադիրները ազգապահպանման ամէնէն առողջ տարրին է որ դիմած են, ազգի վե–րելքի այդ վաղուան աշխատաւոր, մտաւորական եւ ռազմական տարրին:

Օսմ. սահմանադրութեամբ երկրի ընդհանուր յառաջդիմութեան դէմ լարուած կապանքները քակուելէ ան–միջապէս յետոյ, մասնաւորապէս Թր–քահայութիւնը, պէտք է ըսել, մեծ տեղ տուաւ մարմնակրթութեան, ա–ւելի քան կովկասահայութիւնը որ գէթ այդ մարզին մէջ իր սիրողները չէ ունեցած, ինչպէս միւս բոլոր ըն–կերային արտայայտութեանց մէջ:

Հայաստանի սրտին մէջ, հայու–թեան ծոցին մէջ, եթէ չենք սխալիր Սանասարեանը մարմնակրթանքի յա–ռաջապահն եղած է, ու անոր շրջանա–ւարտ եւ զաւառը ուսուցչութիւն բա–տանձնող երիտասարդութիւնն էր որ տարածեց այդ ոգին ուր որ գնաց:

Միաժամանակ Պոլսոյ հայաշատ թաղերու մէջ կազմուած են գնդախա–ղի խումբեր, որոնց ամէնէն յիշատա–կելին կը համարուի «Տորք»ը, եւ շարք մը մարմնամարզական միու–թիւններ, մասնաւորապէս Սկիւտարը իր երկու մրցորդ խումբերով ու այս բոլորին զարկ կուտար ողբացեալ Շա–ւարշ Քրիսեան իր «Մարմնամարզ» պարբերաթերթով, ուր հայ մարմնա–կրթական ընդհ. Միութեան մը կազ–մութիւնը արդէն իսկ խնդրոյ նիւթ եւ վաղուան կարգախօսն եղած է:

Ուրեմն մարմնակրթանքը ընդհան–րապէս, մարզախաղի (սփօռ) զանա–զան ճիւղերը եւ գնդախաղը մասնա–ւորապէս արդէն երիտասարդութեան բարեկեցիկ եւ քիչ թէ շատ զարգացած տարրին մէջ գտած էր իր արժանա–վայել տեղը: Անոր դերը՝ երիտասար–դութեան մերձեցումով, յարատեւ շը–փումով, անհատական եւ հաւաքական կարողութիւնները յայտնաբերող ինչ–պէս նաեւ բնակարանային եւ փողոցա–յին յոռի շրջանակներէն դուրս քալե–լու իր հանգամանքով արդէն իսկ բա–ցականչափ փրկարար եւ յուսատու կարելի է համարիլ:

Մարմինը մեր բոլոր կարողութիւն–ներուն գործիքն է, հետեւաբար զայն լաւագոյն վիճակի մէջ պահպանելու, կրթելու, զարգացնելու, ճկուն եւ ըն–դունակ դարձնելու որ եւ է ճիգ, ան–հատին համար երջանկաբեր միայն կրնայ ըլլալ:

Նոյնպէս ազգի մը երիտասարդու–թիւնը անոր ներկայ եւ ապագայ բո–լոր կարելիութիւններուն եւ կարողու–թիւններուն գործիքն է:

Ամէն բանէ առաջ անհրաժեշտ է ե–րիտասարդութեան համախմբումը, որուն պէտք է հետեւի անոր կրթու–թիւնը, զարգացումը եւ հաւաքական ընդունակութեանց համար պատրաս–տութիւնը, որուն համար թափուած որ եւ է աշխատանք, այդ հաւաքակա–նութեան, այդ ազգի եւ ընկերութեան երջանկութեան եւ տեւականութեան միայն կրնայ սատարել:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի դերը եղած է համա–խմբել երիտասարդութիւնը, բայց ի մի բերել զանոնք կամովին, հրա–պուրելով մարմնակրթանքի սիրոյ եւ օգտակարութեան գիտակցութեամբ:

Պատերազմի վերջաւորութենէն հա–գիւ տասնըհինգ օր անցած, Պոլսոյ մէջ նախապատերազմեան մարզական եւ գնդախաղի խումբերու ողջ մնացած եւ ղեկավար մարզիկներու բարեկա–մական խորհրդակցութեան հրաւէրի մը առիթով հիմը կը դրուէր մեր այ–սօրուան Հ. Մ. Ը. Մ.ին, որուն դե–րը գերազանցապէս ազգային եւ ըն–կերային էր եւ որուն համար գործելու ընդարձակ գետին կար:

Եղեռնէն ճողոպրած եւ դէպի Պոլիս խուժող հայ խլեակներու հանդէպ, անուրանալի է պոլսահայ խնամատա–րական գեղեցիկ եւ ազգասէր գործին արժէքը եւ սակայն վերածնեալ Հ. Մ. Ը. Մ. եւ իր վարիչները իրենց եղբայրական օգնութենէն աւելի, տը–ւին նաեւ մեր գաղթական երիտա–սարդութեան եւ որբութեան Հայ ըլ–լալու հպարտ զգացումը, անոնց ներ–շնչելով իրենց ապագայ դերը, ջանա–լով հեռացնել բոլոր այն նուաստա–ցուցիչ ածականները, որոնց դէմ օր մը եւ շատ աւելի ուշ որբութիւնը պի–տի ծառանար Զ. Ո. Մ.ի բերնով:

Որբերու առաջնակարգ բարեկամն էր՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ը:

Մինչեւ որբանոցներէ ներս մտնել կարենալը սակայն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի հիմնադիրներն ու ղեկավարները Պոլսոյ գրեթէ բոլոր թաղերուն մէջ իրենց շուրջը հաւաքելով երիտա–սարդներ, նուիրուեցան շուէտական, համաչափ մարզանքներու ինչպէս նա–եւ մարզախաղի փորձերու եւ կազմա–կերպեցին հայկական ոլիմպիական–ներ, հետզհետէ բարձր չափանիշնե–րով եւ որակի ու քանակի յաջող ար–դիւնքներով:

Իբրեւ զուտ երիտասարդական մի–ութիւն ի հարկէ իր դերը մեծ էր, սակայն այդ օրերուն հայութեան ողջ մնացած սակաւաթիւ երիտասարդու–թիւնը օրուան հոգերով ծանրաբեռ–նուած էր ու կը մնար պատանեկու–թիւն մը միայն: Ուստի Հ. Մ. Ը. Մ.ի ամէնէն յիշատակելի դերը եւ անոր գործունէութեան փառապսակը կը կազմեն իր սկաուտական կազմակեր–պութեան աներեւակայելի յաջողու–թիւնն ու ստեղծած խանդավառու–թիւնը:

Հ. Մ. Ը. Մ. կ'ընդլայնէ իր գոր–ծունէութեան շրջանակը, ան կերազէ իր ծոցին մէջ ունենալ համայն հայու–թեան պատանեկութիւնն ու երիտա–սարդութիւնը ու աչքերը կ'ուղղուէին դէպի հոն ... դէպի նաւասարդեան խաղերը, բայց դէպի հո՞ն ուր անոնք կը կատարուէին դարեր առաջ:

Ահա իր յաջողութեան ու իր կորո–վին խթանը, ահա իր թռիչքին ու հմայքին գաղտնիքը, որ այնքան փու–թով ու լիակատար կերպով ըմբռնը–ւեցաւ նորակազմ Հանրապետութեան կառավարութենէն, որ զայն պետա–կանացուց, անոր վստահելով հանող եւ գալիք սերունդներուն մարմնակր–թութեան մենաշնորհը:

Այս չէ սակայն իր միակ վկայակա–նը:

Որ եւ է ձեւով, ուշ կամ կանուխ, պետութիւնը ստիպուած էր իր ու–շադրութեան առարկայ դարձնել երի–տասարդութիւնը ինչպէս է այսօր խորհրդային Հայաստանը իր կոմսո–մոլ եւ պիոնէր կազմակերպութիւննե–րով:

Դժբախտ թիւրիմացութիւններ ե–կան Հ. Մ. Ը. Մ.ի թողուլ իր ազգա–պահպանման, իրերօգնութեան, մար–մնակրթանքի եւ սկաուտական դերը գաղութներու մէջ միայն, հակառակ անոր որ ան Հայաստանի խորհրդայ–նացումէն վերջ կազմուած Հայրենի–քի Օգնութեան Մարմնին (Հօմ) բե–րաւ իր ամէնէն անվերապահ եւ նը–ւիրեալ օժանդակութիւնը, Պոլիս թէ այլուր իր կատարած նուիրահաւա–քութիւններով:

Այսօր ինչպէս երէկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի դերը գաղութներու մէջ կրնայ ըլլալ ամէնէն պատուաբերներէն մին: Պէտք չէ ծածկել սակայն որ իր վարիչները մասնաւորապէս Ֆրանսայի շրջանին մէջ չկրցան միութեան շուրջ համա–խմբել երիտասարդութիւնը եւ առաջ–նորդել զայն: Պէտք է չեշտել նաեւ որ չգտնուեցաւ ազգային քիչ թէ շատ հեղինակաւոր մարմիններ եւ անձեր որոնք անհրաժեշտ քաջալերանքը բե–րէին: Այդպէս է որ երիտասարդու–թիւնը մնացած է անկազմակերպ, ցի–րուցան եւ որուն կազմակերպութեան համար թափուած անհամար փորձե–րը դեռ որ եւ է ելքի չեն կրցած յան–գիլ:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԹՈՒՐՔԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

ԱՏԱՆԱ

... Ատանան իրար խառներ է հա–ճոյքն ու ժամանցը: Սիհունի մէկ բեկեալ եզերքը սազը, ճաշը, նուագը, շարժանկարն ու պառը ձուլուեր են: Երէկուան քաղաքին ամբողջ տրամա–դրութիւնն ու բազմութիւնը հոս կը հաւաքուի եւ անթել հրատարակու–թեան մը նման ամէն տեղ կը տա–րածուի:

Սիհունի փարքը, Սիհունի ճաշա–րանը, Սիհունի պառը ...

Ահա Սիհունի եզերքն ենք: Ականջիս տարօրինակ ձայներ կուգան: ԻՃՃԷ սազի մը կը խառնուի բումպա մը եւ ատեն ատեն նուագի մը լայն բերան թրմպոն, բառնալով իր ականջները, զանոնք բոլորը անլսելի կը դարձնէ:

Սիհունի ճաշարանը լոյսերու մէջ կը վառի՛: Բազմութիւն, բազմութիւն ... ճիշդն ըսելով լաւ սարքաւորուած են հոս: Պարտէզին սանդուղով մը կ'իջ–նէք, ճաշարանի մասն է: Սանդուղ մը եւս, պարտէզի մասն է:

Ինչո՞ւ այրերով լեցուն է սակայն: Ատանացի բարեկամ մը կ'ըսէ ինծի.

— Այն ատեն տուն երթանք՝ ի՞նչ ընենք:

Կ'անցնինք պառ. Բեմին վրայ չոր–

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (54)

[illegible] ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ի՞նչ թուղթեր պատռած էր ան. Ահաւասիկ.—

Ա.— Ռուսական Ինթէլիճընսին գործակալներէն գերմանացի սպայի մը վճարուած գումարին ընկալագի–րը:

Բ.— Պրիւսէլ, Վարշաւա եւ Լօզան ուղարկուած երեք յանձնարարեալ նա–մակներու ընկալագիրները (այս ե–րեք հասցէներն ալ ծանօթ էին ռուս–ական Տեղեկատու Դիւանին):

Գ.— Հինգ հարիւր վաթսուն ոսկիի առաքումին մասին՝ ռուսական սահ–մանագլուխէն եկած նամակները:

Յանձնարարեալ պահարաններուն մէկը ուղարկուած էր Պրիւսէլի ռուս–եւֆրանսական գաղտնի սպասարկու–թեան միացեալ գրասենեակին: Լօզա–նի հասցէն իտալական Ինթէլիճընսին մասնաճիւղն էր Զուիցերիոյ մէջ, իսկ Վարշաւայի հասցէն կը ներկայացնէր Ռուսիոյ համապատասխան կազմա–կերպութիւնը:

Հարիւրապետ Ռօնկի կը հաւաքէ այդ թանկագին փաստաթուղթերը եւ անմիջապէս կ'երթայ ոստիկանական տեսչութեան գլխաւոր ղեկավարնե–րուն մօտ:

Բէտլ պանդոկին նախասրահին մէջ կը հանդիպի Տօքթ. Փօլօքին, որ Ա–ւստրիոյ ամէնէն յայտնի բուսաբէտ–ներէն մէկն էր եւ կարեւոր աշխատա–կից մը ընդդիմակից՝ լրտեսական դա–տավարութեանց մէջ. մտերիմ բարե–կամներ էին անոնք:

— Օհ, բարեւ սիրելի Փօլօք, կ'ըսէ Բէտլ ուրախ – զուարթ ձայնով մը, ի՞նչպէս ես... կեցիր, միասին Բիտ–հօֆ կ'երթանք եւ կը ճաշենք... սպա–սէ վայրկեան մը սենեակս բարձրա–նամ եւ փոխուիմ ...

Գաղտնի ոստիկանը, որ իրենցմէ եր–կու քայլ անդին կեցած էր, կը լսէ այդ բառերը: Պանդոկէն դուրս կ'ելլէ անմիջապէս: Հեռաձայնով անցու–դարձը կը պատմէ տեղեկատու գլխա–ւորին, նոր հրահանգներ կը ստանայ եւ յետոյ Բիտհօֆ ճաշարանը երթալով մտերիմ տեսակցութիւն մը կ'ունենայ տնօրէնին հետ որուն բացէ ի բաց կը յայտնէ իր այցելութեան շարժառիթն ու գաղտնիքը: Տնօրէնը սիրով կ'ըն–դունի եղած առաջարկը: Եւ ահա ժամ մը վերջը երկու բարեկամները ճաշարան կը մտնեն եւ կ'առանձնանան փոքրիկ սենեակ մը: Իրենց սպասա–ւորն էր գաղտնի ոստիկանը որուն տա–րազը բոլորովին այլափոխած ու ան–ճանաչելի դարձուցած էր զինքը:

Փառաւոր ճաշ մը կը հրամցուի ի–րենց. Բուսաբէտը զուարթ տրամա–դրութեան մէջ էր, իսկ Բէտլ ընկ–ճուած ու տխուր արտայայտութիւն մը ունէր հիմա: Հոգեկան զարհուրելի տառապանք մը իր դրոշմը դրած էր անոր նայուածքին մէջ:

— Լսէ, Փօլօք, տասը տարի տեւեց այս ողբերգութիւնը ... վախճանը մօտ է արդէն... բայց կը նախընտրեմ հարուածը կրել Փրակայի մէջ... դուն կրնաս օգնել ինծի եթէ ուզես... խեղ–քըս գլուխս չէ... մտածելու կարո–ղութիւնս ալ կորսնցուցեր եմ... չի–տակը բռնելով ըրածներուս պատաս–խանատու չէք... երկրորդ անձ մը կար մէջս... կրնա՞ս օգնել ինծի, որ–պէսզի Փրակա երթամ առանց աղմու–կի եւ անմիջապէս («սպասաւոր»ը չի լսեր խօսակցութեան այս մասը)...

Բուսաբէտը կը խոստանայ կարելին ընել փրկութեան ճամբայ մը գտնելու համար: Կը վերցնէ հեռաձայնը եւ թիւ մը կ'ուզէ: Ոստիկան – սպասաւո–րը ծանօթ էր այդ թիւին – կը պատ–կանէր ոստիկանապետ Հէր Կայքրին. չափէն աւելի կը զարմանայ. ուրեմն ա՞ն ալ գաղտնի ոստիկանի դեր կը կատարէր այս գործին մէջ:

Ժամը 11.30ին գնդապետը կը բաժ–նուի իր բարեկամէն եւ պանդոկ կը վե–րադառնայ: Կէս ժամ վերջը իր սեն–եակին դուռը կը զարնեն:

— Մտէք...

Չորս համազգեստաւոր ոստիկան–ներ ներս կը մտնեն. Բէտլ գրասեղա–նին առջեւ անցած նամակ կը գրէր. ոտքի կը բարձրանայ եւ յարգալիր խոնարհութիւն մը կ'ընէ իր հիւրե–րուն:

— Գիտեմ թէ ինչու համար եկած էք, կ'ըսէ յուզուած ձայնով. յանցա–ւոր եմ... հրաժեշտի նամակներս կը պատրաստէի ...

— Մեղսակիցներ ունի՞ք, կը հար–ցնէ ոստիկան մը:

— Ոչ ...

— Որքա՞ն ժամանակէ ի վեր ...

— ... Անհրաժեշտ տեղեկութիւն–ները պիտի ստանաք Փրակայի բնա–կարանէս...

— Ատրճանակ ունի՞ք, գնդապետ..

— Ոչ, կը հաճի՞ք հատ մը տալ ին–ծի...

Ոստիկանները զինուած չէին, բայց կը խոստանան գոհացում տալ այդ խնդրանքին: Մէկ կողմ կը քաշուին, փոքրիկ խորհրդակցութիւն մը կը կատարեն ու յետոյ կը մեկնին: Քա–ռորդ ժամ վերջը իրենցմէ մէկը կը վերադառնայ եւ ատրճանակ մը կը յանձնէ Բէտլին:

— Շատ շնորհակալ եմ... գիշեր բարի ...

— Գիշեր բարի, գնդապետ ...

Ոստիկաններէն մէկը պահակ կը սպասէ պանդոկին դուրսը, իսկ միւս–ները Քաֆէ Ցէնթրալ կ'երթան հան–գստանալու համար: Կէս գիշերը ան–ցած էր արդէն, ժամը անգամ մը պա–հակը կը փոխեն. ու այսպէս հսկո–ղութիւնը կը շարունակուի մինչեւ առ–տուան հինգը: Յետոյ կը կանչեն այն գաղտնի ոստիկանը որ Բէտլի շուքին հետեւած էր ամբողջ օրը եւ անոր կը յանձնեն դաւաճանին ուղղուած նա–մակ մը:

— Առ այս նամակը եւ պանդոկ գնա ... կարելի է ըրէ որպէսզի անձամբ ի–րեն տանիս զայն... Հաւանաբար մե–ռած գտնես զինքը... այդ պարագա–յին բնականաբար ձայն ձուն չես հա–ներ եւ կամաց մը կը հեռանաս առանց ուշադրութիւն գրաւելու ...

Ոստիկանը պանդոկ կ'երթայ, դռ–նապանին կը յայտնէ իր ստացած պատուէրը եւ հանդարտ քայլերով թիւ 1 սենեակը կը բարձրանայ, դու–ռը կը զարնէ: Պատասխան չկայ, ան–գամ մը եւս կը փորձէ. դարձեալ լը–ռութիւն: Յետոյ զգուշութեամբ դա–տակը կը դարձնէ ու ներս կը մտնէ. Ի՞նչ տեսնէ — գնդապետին արիւնա–թաթախ մարմինը փռուած էր սենեա–կին ճիշդ մէջտեղը:

Ոստիկանը դուռը կը փակէ եւ ա–ռանց աղմուկի սանդուղներէն վար կ'իջնէ եւ փողոց կ'ելլէ: Հինգ վայր–կեան վերջը դռնապանը ընդունիչ կ'առ–թննայ — սկսեր էր մթնիլ — հե–ռաձայնին պատասխանելու համար:

(Շար.)

կլնեք կան։ Զորս ալ այրեր։ Ձեն պարեր, այլ շարքը կ'ըսեն։ Առաջին գիշերը իրենցմէ մին պարեր է, քիչ մը շատ կոտրտուեր է, սանկ նանկ եղեր, նանկ եղեր ու խնդիր ելեր է … Այս անգամ բոլորն ալ շատ լուրջ են։ Ինչո՞ւ, սակայն, այս հանըմները շարքը երգած ատեն իրենց ձեռքերը կը խաղցնեն իրենց կուրծքերուն վրայ կամ քիչ մը վար, զանոնք կլորցնելով … Հարցուցի բարեկամի մը.

— Ասոնք, ըսաւ, արուեստի ծառայողներ են ու ատոր համար այդպէս կ'ընեն իրենց ձեռքերը …

Մայրը նստած է գիրուկ հանըմ մը։ Ցայտնի է որ հանրութիւնը գիրուկը շատ կը սիրէ …։ Շատ կը ծափահարուի ու, երբ կը նստի, աթոռին երկու քովերէն միսերը կը թափին դուրս։ Անիկա եթէ կարելի է ըսել, նուագախումբին փրիմատոննան է։ Մանր շարքիները միշտ ան կ'երգէ։ Ձեզի յիշեմ այս նուագախումբին յայտագիրը.

Ուրֆալըիմ էգլէնէն,
Պիր եար սէվտիմ կիւզէլտէն,
Անամ օլասըն Մէմէտո,
Եէրիմ բալասըն Մէմէտո,
Պէնիմ օլասըն Մէմէտո։

Եւ կամ՝

Քէօփրիւ իւսթիւ պո՞ւ մը տըր,
Պէնիմ եարըմ շո՞ւ մը տըր,
Պօյու պօսու պէնզիյեօր,
Պաքըն, սօրուն օ՞ մը տըր։
Հէյ Մուսթաֆա, Մուսթաֆա,
Էթթին պանա չօք ճէֆա,
Պիզէտէ սիւրիւր ճէֆա,
Հէյ Մուսթաֆա, Մուսթաֆա։

Որ գիշերն ալ գաք, անպատճառ այս շարքիները պիտի լսէք։ Ու զանոնք երգող կինը ամէն գիշեր բուռն կերպով պիտի ծափահարուի։

Գալով միւս կիներուն, զանոնք մանրամասնօրէն նկարագրելու պէտք չըկայ։ Աջակողմէն երկուքը պլաֆրանկաճիներ են։ Թանկօ կ'երգեն անոնք, մարմնով ալ քիչ մը պլաֆրանկա են։

Սազը, այսպէս մինչեւ ժամը 11 կը շարունակուի։

Ատանայի մէջ անցեալ տարի, բամպակին յատկացուած էր 160.000 հէքթար հող։ Այս տարի 191.000 հէքթար։ Անցեալ տարի ձեռք ձգուած էր 144.000 հակ բամպակ։ Այս տարի՝ 159.000 հակ։ Տարբերութիւնը, համեմատաբար, շատ մեծ է։ Այս տարի 30 առ հարիւր աւելի ցանուած է, բայց 10 առ հարիւր աւելի բերք ստացուած է։ Անիգը 218.000 հակ ենթադրեր են եւ շատ ուրախացեր են. բայց յետոյ մէկ մասը փճացեր է։ Ատոր միակ պատճառը գետերու յորդումը եղած է։ Դաշտերը երկար ատեն ջուրերու տակն են մնացած։ Խոնաւութիւնը այնքան շատցեր է որ, խոտը շատցեր, աշխատանքը դժուարացեր, բերքը փճացեր եւ ծախքերը աւելցեր են։ Բամպակներուն կարեւոր մէկ մասը այս տարի որդնոտեր է։ Դժբախտաբար ոչ մէկ միջոց ձեռք առնուած է ատոր դէմ։ Ամերիկայի եւ Եգիպտոսի մէջ բանուորներ կը հաւաքեն որդերը եւ առաջքը կ'առնեն վնասին։ Դժբախտաբար մեր երկրին մէջ շատ դժուար գործ մը կը նկատուի որդերը փճացնելը։ Անձնական նախաձեռնութեամբ անկարելի է։ Շատ հաւանական է որ որդերը յառաջիկայ տարի ալ մնասեն եւ հունտերը այլասերին։ Միւս կողմէ՝ դաշտը աւելի բերրի դարձնելու եւ վտանգը մեկուսացնելու համար պէտք է միջոցներ ձեռք առնուին։ Ատանայի դաշտը ատեն ատեն երաշտէն կը տագնապի։ Երաշտն ալ խոնաւութեան չափ թշնամի է բամպակին։ Հարկ է օգտուիլ երկու գետերէն։ Մինչ անոնցմէ մեծ վնասներ կը տեսնէ բերքը։

Ատանայի բամպակի մշակութիւնը շատ դժուարութիւններ ունի։ Ցանքի դաշտը լայն է, իսկ անձրեւը քիչ ըլլալուն, անհրաժեշտ է արագօրէն հերկել ամբողջ տարածութիւնը։

Հերկը կ'ըլլայ — Ա) 6 զոյգ եզներով, Բ) մեքենաշարժ արօրներով, Գ) մեքենաներով։

Եզներով շատ դժուար է, որովհետեւ շատ տաք շրջան է Ատանան. եզները տաքին չեն կրնար աշխատիլ եւ օրուան շատ մը ժամերը կը թողուի աշխատանքը։ Եթէ հերթով ըլլայ, հարկ է շատ եզներ ունենալ։ Ատ ալ դրամի ու ծախքի կը կարօտի։

Գալով մեքենաշարժ արօրներուն, զայն կը ներածենք արտասահմանէն. ուրեմն, գնելու համար պէտք է մեր դրամը տալ ուրիշին։ Իսկ մազութը պէտք է աժան տալ հողագործին, որպէսզի բամպակը աժան արժէ։ Մեքենաները շատ սուղ են. թէեւ տոկուն։ Հանքածուխով կ'աշխատին, ածուխի փոխադրութիւնն ալ Զոնկուլտաքէն Ատանա՝ սուղ կ'արժէ, կառավարութիւնը պէտք է իջեցնէ փոխադրութեան գինը։

(Թան – Միլլիյէթ)

ՄԻՒՄԹԱԶ ՖԱՐԻՔ

ԻՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Պուլկարեւսերպ դաշինքը ալ աւելի կարեւոր խնդրոյ մը դուռ պիտի բանար Եւրոպայի մէջ, իբրեւ առարկայ քաղաքական եւ դիւանագիտական նոր կացութեան մը, եթէ Սպանիոյ թնճուկը վտանգաւոր գնդակի մը պէս չգլորէր միջազգային յարաբերութիւններու եւ անմիջական գործի մը ճամբուն վրայ։

Բարեկամական այս դաշինքին նախաձեռնութիւնը սկսաւ 1934ին։ Եուկօսլաւ մամուլէն ծագեցաւ բաղձանքը, եւ երկու պետութիւններուն հանրային կարծիքի մէջ արձագանգ գըտաւ։ Ալեքսանդր Թագաւոր եւ Պօրիս Թագաւոր կ'ուզէին արդէն իսկ կանուխ կնքել, Ալեքսանդր Թագաւորին եղերական մահը խափանեց այս դիտաւորութեան իրականացումը։ Սակայն բանակցութիւնները շարունակուեցան, եւ գլխաւորաբար երեք կէտեր կարեւոր հանգամանքով ներկայացան այս բանակցութիւններու միջոցին. 1. Պօրիս Թագաւորին հանդիպումը Պէլկրատի մէջ Եուկօսլաւիոյ գլխաւոր խնամատարին հետ, երբ Պուլկարներու Թագաւորը Լոնտոնէն կը վերադառնար Ճօրճ Թագաւորին յուղարկաւորութենէն վերջ։ 2. Պուլկար վարչապետ Քէօսէիվանովի ունկնդրութիւնը նոյն սերպ խնամատար իշխանին կողմէ, երբ առաջինը Ժընեւէն կը դառնար, եւ, վերջապէս 3. Սերպ վարչապետին տեսակցութիւնը, Անգարայէ դարձին, Պօրիս Թագաւորին հետ։

Աթէնքէն եկած լուրերուն նայելով, պուլկար կառավարութիւնը, Սերպիոյ հետ կնքած ուխտէն վերջ, մըտադիր է նոյն օրինակ դաշինք առաջարկել նաեւ Ռումանիոյ եւ Յունաստանի։ Արդէն Թուրքեւպուլկար բարեկամութեան դաշինքը, որ նախ 1929ին կնքուած էր, նորոգուեցաւ 1934ին։ Աթէնքի թերթերը գլխաւորաբար կը փափաքին ծանրանալ սա կէտին վրայ թէ պուլկար եւ սերպ բարեկամութիւնը բնաւ չի խախտեր Պալքաններու հին ծանօթ դաշինքը, այլ աւելի կը զօրացնէ անոր նպատակները, բոլոր պալքանեան պետութիւնները միացնելով խաղաղութեան դատին շուրջ։

Ֆոնէ այս է առ այժմ պալքանեան մայրաքաղաքներու մէջ տրուած պաշտօնական մեկնութիւնը սերպեւպուլկար նոր դաշինքին առթիւ, որուն մասին լրացուցիչ տեղեկութիւններ քաղելու համար էր անշուշտ որ Թուրքիոյ արտաքին նախարար Արասն ալ վերջերս Յունաստան այցելեց եւ բաւական երկար ժամանակ կեցաւ Աթէնք, եւ գոհ մեկնեցաւ Անգարա, Մեթաքսասի կողմէ մեծարուելէ վերջ։

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ — Ամէն տարի այս օրերուն կ'ունենանք մանկական հանդէս մը, ծննդեան տօնածառով եւ հայերէն արտասանութիւններով, թէեւ մեր փոքրերը բախտ չունին հայկական դպրոց յաճախելու եւ մայրերն են որ կը կատարեն նաեւ այս պարտականութիւնը, այսինքն ուսուցում մայրենի լեզուի եւ հայերէն ոտանաւորի արտասանութիւն։

Շնորհակալ պէտք է ըլլանք Օր. Օ. Նազարեանի վերջին օրերս կատարած աշխատանքէն պէթ խումբ մը փոքրեր բեմ հանելու համար։ Եւ յաջող էր խումբը հայկական եւ անմեղ։ Ի՜նչ գեղեցիկ է անոնց երգն ու պարը, երգն ու խօսքը։

Ամէնքն ալ արտասանեցին, երգեցին պարեցին կամ նուագեցին իրենց կարգին։ Ահա իրենց ոտանաւորը.—

Կաղանդ հայրիկն ամէն տարի,
Կուգայ տղոց համար բարի,
Եւ նուէրներ պէս պէս սիրուն,
Կը բերէ միշտ մեր ամէնուն։
Մենք, հայ տղաք, կը հաւաքուինք
Եւ իրարմով շատ կը հրճուինք,
Մենք կը խաղանք, հայերէն կ'երգենք,
Կ'արտասանենք եւ կը պարենք։
Բայց աշխարհիս մէջ ցիրուցան,
Ուրիշ շատ Հայ տղաքներ կան,
Անոնց համար մենք կը մաղթենք,
Առողջ կեանք եւ նոխ կաղանդչէք։

Օրիորդներ Ն. Կէնճեան եւ Լ. Մովսէսեան վարժ նուագեցին դաշնակի վրայ։ Վերջինը արտասանեց նաեւ գեղեցիկ եւ երկար ոտանաւոր մը շատ յաջող։ Հայ քաջ տղայ մըն էր փոքրիկն Փաշանեան, որ իր քրոջ՝ Մարիին հետ քանի քանի խաղերով եւ զուգերգով հանդէսը կը փայլեցնէր։ Արտասանեցին եւ երգեցին նաեւ փոքրիկներ Զարուհի Մանուէլեան, Անահիտ Պօղաճեան, Սոնա եւ Անահիտ Առաքելեան քոյրեր եւ Անթա Ֆրունճեան։ Մեր այս Սոնայի փոքրիկ նըւագարանին եւ միւսներուն ինքնաբուխ եւ ինքնավըստահ երգեցողութեան կը պարտինք մանաւանդ փակման երգը՝ «Մեր հայրենիք» զոր բոլորովին իրենք իրենց սկսան եւ ոգեւորեցին հանդէսը, ոտքի հանելով ամէնքը։

Աւանդական տօնածառը եւ մրգեղէնով լեցուն սեղանը, ինչպէս եւ անուշապուրը կը լրացնէր փոքրերու ուրախութիւնը։

Պատանիներու կողմէ ներկայացուած «Բարեկենդանի անկուտիները» յարմար չէր օրուան։ Պիտի խնդրէինք ուշադրութիւն ընծայել նիւթին ընտրութեան, նկատի ունենալով մանաւանդ փոքրերու ներկայութիւնը։

Պ. Ֆրունճեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏՕՆԱԾԱՌ

ԿՐԸՆՈՊԼ (Ցապաղած).— Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղի վարչութիւնը այս տարի իր մէջ կատարած հանգանակութեամբ մը դպրոցական աշակերտներու խաղալիկներ եւ պտուղներ գընելով, դեկտ. 27ին տօնածառի հանդէս մը սարքեց։

Ատենապետուհին օրուան հանդէսին նպատակը բացատրելով, հանդիսականներուն թելադրեց որպէսզի ուժ տան Կ. Խաչին, յառաջ տանելու համար դպրոցը։ Դպրոցի վարժուհին, Տիկ. Փ. Մուրատեան հակառակ իր բանուորական կեանքին, լաւ մարզած էր աշակերտները, մօտ 40 մանչեր եւ աղջիկներ, որոնք ըրին արտասանութիւններ, ոտանաւորներ ու խմբերգներ։ Նախկին աշակերտուհիներէն Օր. Ազատ Սալավանեան եւ Օր. Տիքի Ավակեան եւս մասնակցեցան արտասանութիւններով ու երգերով։

Հանդէսի ընթացքին տօնածառը աճուրդի դրուելով կոկիկ գումար մը գոյացաւ։ Ամէնէն վերջը Կաղանդ Պապան իր տարազով ու նուէրներով ներս մտաւ, նախ զաւութին դրաւոր կաղանդչէքները կարդաց, յետոյ աշակերտներու նուէրներ բաշխեց։ Ժողովուրդը շատ գոհ տպաւորութեամբ բաժնուեցաւ։ Հ. Կ. Խաչի վարչութեան ուժ եւ կորով կը մաղթենք, որպէսզի յաճախ այսպիսի հանդէսներ սարքելով զաւութը միշտ հայկական մթնոլորտի մէջ պահէ։

Ներկայ մը

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է ժողովրդական դասախօսութիւններու շարք մը, որոնց առաջինը տեղի պիտի ունենայ յունուար 22ին, ուրբաթ երեկոյ, Միւթիւալիթէի մէկ սրահին մէջ։

Դասախօսն ու նիւթը առանձին պիտի յայտարարուին մամուլի մէջ։

Սոյն դասախօսութեանց նպատակն է հայ ժողովուրդին եւ մանաւանդ հասնող նոր սերունդին ծանօթացընել անցեալի եւ ներկայի հայ գրական դէմքերն ու գործերը, իրենց իսկական բովանդակութեամբ եւ արժէքով, ինչպէս եւ տալ անհրաժեշտ գիտելիքներ Հայաստանի գրական – գեղարուեստական, նուաճումներու մասին։

Դասախօսներու եւ նիւթերու ընտրութիւնը կատարուած են մեծ խնամքով։

Այսպէս պիտի խօսի Պ. Պ. Հրաչ Զարդարեան՝ նիւթ ունենալով արեւմտահայ եւ արեւելահայ արձակագիրները, Մ. Պարսամեան՝ Արեւմտահայ բանաստեղծական գրականութիւնը, Պ. Խոնդկարեան՝ Խ. Հայաստանի գրականութիւնը, Պ. Շահխաթունի՝ Խ. Հայաստանի թատերական եւ շարժանկարային արուեստը, Պ. Հայկ – Արամ Քիպարեան՝ Խ. Հայաստանի երկրագործական վերելքը։

Դասախօսութեանց ընթացքին տեղի պիտի ունենայ մտքերու փոխանակութիւն, եւ համաձայն դասախօսութեան՝ հեղինակէն պիտի ըլլան արտասանութիւն, ընթերցում ինչպէս նաեւ երգ։

Այս առթիւ յատկապէս կը հրաւիրենք հայ երիտասարդ սերունդը, նաեւ բոլոր հետաքրքրուողները որ ներկայ ըլլան կանոնաւորապէս շարունակելի այս խիստ շահեկան դասախօսութեանց, լաւագոյն կերպով օգտուելու համար Համազգայինի ընծայած պատեհութենէն։

ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՐՈՆԵԱՆՆԵՐԸ

Սելանիկի Հորիզոն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, «Պաղտասար Աղբար»ի ներկայացման առթիւ (27 դեկտ.).

— «Կէս դարու փոշի իջած է Պարոնեանի երկերուն վրայ, բայց դարձեալ անոնք կը պահեն իրենց չքեղանքը։ Պարոնեան, իր մահէն վերջն է որ յայտնուեցաւ իբրեւ արուեստագէտ։ Իր ժամանակաշրջանի մարդիկը չէին կրցած ըմբռնել զինքը։ Կարծած էին, որ միայն «խնդալիք բաներ« կը գրէ, քանի մը փարա շահելու համար։ Ցետագային հասնելիք եւ վերջին տասնամեակներուն ապրած սերունդները պիտի ըմբռնէին երգիծական այն խորունկ արուեստը, որ կար անմահութեան դափնին իր թշուառութեան դնով շահած Պարոնեանի գործերուն մէջ։

Իրողութիւնը այն է, որ ժամանակին չըմբռնուած, ժամանակին չքաջալերուած եւ նոյն իսկ արհամարհուած Պարոնեանը խելայեղօրէն կը ծափահարուի այսօր իր «Պաղտասար Աղբար»ներով եւ «Աբխազոմ աղա»ներով, հայկական բոլոր բեմերու վըրայ։ Եթէ ժողովուրդը, Պարոնեանի բեմական գործերը յաճախ անդիտակցօրէն կը ծափահարէ, որովհետեւ մեռած – գացած հեղինակէն աւելի իր աչքերուն առջեւ ունի երգիծանքն ու բեմադրուած գործը, անդին սակայն, ախորժակով ու գնահատանքով կը լափէ մեծ երգիծաբանին միւս բոլոր գործերը, «Ազգային ջոջեր»էն մինչեւ «Քաղաքավարութեան վնասները»։ Փաստ է որ կենդանութեան չգնահատուած եւ անտեսուած Հայ Մոլիէռը, կը գնահատուի յետ մահու։ Ու ժամանակին անօթի մեռած Պարոնեանը կ'ապրի այսօր ու պիտի ապրի դարերով։

Խե՛ղճ Պարոնեան …

Ոչ իրմէ առաջ եւ ոչ ալ իրմէ վերջ ունեցանք իր մեծութեամբ երգիծաբան մը։ Հակառակ ասոր, իրեն ժամանակակից հայ սերունդները անգիտացան անոր գոյութիւնը եւ ձգեցին, որ անմահ արուեստագէտը, իր կեանքին վերջին օրերը անցընէ անօթի, հիւանդ եւ անդեղ, պատառուած հագուստ – կապուստով, պարտատէր եւ աշխարհն ու մարդիկը անիծելէն ..

Բախտաւոր պիտի ըլլա՞ր կը կարծէք Պարոնեանը եւ Պարոնեանին նըմանները, եթէ ապրէին մեր ժամանակներուն։ Ո՞վ կրնայ ձեռքը խղճին վրայ դնելով յայտարարել, թէ Պարոնեանները, — անշուշտ արժէքներու բոլոր համեմատութիւնները պահելով — անօթի չեն տառապիր այսօր, մեր աչքերուն առջեւ։ Ու վաղը, միեւնոյն դժբախտ պայմաններու ներքեւ չպիտի փչեն իրենց վերջին շունչը, հայ գրագէտի, հայ արուեստագէտի իրենց ճակատագրին անիծելէն …

Ցաւը հին է եւ նոր միանգամայն։ Հայ ժողովուրդը, միշտ արհամարհանքով նայած է իր մտաւորականներուն վրայ։ Չէ գնահատած զանոնք։ Չէ հետաքրքրուած անոնց վիճակով։ Եւ բնաւ չէ խորհած հնարաւորութիւններ ստեղծել, որպէսզի անոնք ալ մարդավարի կեանք մը ապրին իրենց քրտինքով, իրենց աշխատութեան շնորհիւ։

Հայ հեղինակը մուրացկան դարձած է իր մտքի արտադրութիւնը ծախելու համար։

Հայ արուեստագէտը—դերասան, նկարիչ կամ երգիչ— կը գտնուի միեւնոյն վիճակին մէջ։

«Ազգը»ը խաթե՛ր համար կը գնէ անոնց գործերը, խաթեր համար կը յաճախէ անոնց ներկայացումներուն։

Նոյնն է կացութիւնը հայ խմբագիրներուն, հայ ուսուցիչներուն, մէկ խօսքով բոլոր հայ մտաւորականներուն, որոնց գործը «արդիոյ հայ հասարակութեան» հետ է։ Կան մարդիկ որոնք երբ թերթ կը կարդան գնելէ վերջ, կը կարծեն ազգասիրակա՛ն գործ մը տեսած ըլլալ։ Մեր քթին տակը, այստեղ «Հայ»եր ունինք, որոնք ամէն օր հազարներ կը մսխեն թղթախաղի եւ այլ հաճոյքներու մէջ, շըռայլօրէն, բայց «խնայասիրութի՛ւն» սեպեցին կարել թերթին ընթերցումը, երբ գինը 2 տրախմիի բարձրացաւ …

Եթէ այս եւ ասոր նման պարագաները մասնակի երեւոյթներ են եւ կարելի չէ ընդհանրացնել զանոնք ամբողջութեան վրայ, բայց ցաւը կը մնայ ցաւ, երբ հարցը կը վերաբերի այդ ամբողջութեան կողմէ հայ մշակութային արժէքներու հանդէպ ցոյց տրուած դատապարտելի անտարբերութեան։

Հայ ժողովուրդը իր արժէքները գնահատել չի գիտեր։

Կը ծափահարէ Պարոնեանները, բայց զանոնք անօթի կը մեռցնէ …

Անօթի կը մեռցնէ.— մեռցնելէն վերջ միայն պաշտամունքի խունկը ծխելու համար անոնց յիշատակին առջեւ …»։

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (173)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երկու կիները լալով դուրս ելան, Հայրն ու աղջիկը մինակ ձգելով։

— Սոնիա, աղջիկս,— Պետր Կարպովիչը աղջկան ձեռքը ափին մէջ առաւ,— հաստատ որոշա՞ծ ես …

— Հայրի՛կ …— ու Սոնիայի գունաթափ դէմքը վճռական արտայայտութիւն մը ստացաւ։

— Կ'ըսեմ, որ յետոյ չզղջաս …

— Է՛հ հայրիկ, ես այնքան զղջալու բան ունիմ … այլեւս անոր մասին չեմ ալ մտածեր … Ես իմ ձեռքովս կեանքս խորտակեցի …

— Նո՛ւ, նո՛ւ,— ժպտաց Պետր Կարպովիչը,— կեանքդ խորտակելու մասին մի խօսիր … Դեռ հազիւ երեխայ մը …

— Հայրի՛կ, ես անարժան աղջիկ մըն եմ,—եւ Սոնիան յանկարծփղձկեցաւ, արցունքի կաթիլները երեսն ի վար գլտորեցան ու դէմքը ձեռքերով ծածկեց։

— Գնա՛, գնա՛ հանգստացիր, վաղը ուրիշ կերպ պիտի մտածես. առանց քեզ չառնած, դուրս չեմ ելներ։

— Կարիք չկայ, հայրի՛կ, այդ մասին այլ եւս մի մտածեր, կ'ընես այնպէս, ինչպէս խնդրեցի քեզմէ … Ես բոլորովին ուրիշ բանի մասին կը մըտածէի …

Սոնիան իր սենեակը բարձրացաւ։

— Զէ՛, Մաշա, քեզ պէտք չունիմ, ես ինքս կը հանուիմ,— եւ սպասուհին դուրս ընելով, Սոնիան դուռը գոցեց ու երկնցաւ անկողնի վրան։

Որքա՜ն դժբախտ կը զգար ինքզինքը Սոնիան։ Մէկիկ մէկիկ իր փայլուն յոյսերը մարած էին, ու կարծես թէ կեանքէն բոլորովին կտրուած, անհուն պարապութեան մը մէջ կը զգար ինքզինքը, առանց նեցուկի, առանց ոտքերու տակ հաստատուն գետին մը զգալու։ Ինչո՞ւ բոլորը այսքան դժբախտ վերջաւորութիւն մը ունեցաւ։ Որքան երջանիկ էր ինք, դեռ տարի մը առաջ, որքա՜ն փայլուն յոյսեր ունէր ապագայի մասին, երբ այդ իշխանը դեռ երեւան չէր եկած։

Անկողնին վրայ երկնցած, Սոնիան դառնօրէն կը հեկեկար, աշխատելով զսպել հեկեկոցի ձայնը։ Եթէ ինք գիտնար … եթէ միայն այն ժամանակ կարողանար գնահատել …

Սոնիա մէկէն ոտքի ցատկեց, մօտեցաւ գրասեղանին, ու աթոռին վըրայ նստելով, գզրոցը բացաւ։

Խառն ի խուռն լեցուցած նկարները դուրս բերաւ։ Գզրոցի տակ մատանի մը մնացեր էր, ոսկի պարզ օղակ մը, վրան զանկ մը զետեղուած։ Իր ծննդեան առթիւ Վարդանի տուած մատանին էր։ Սոնիայի գլուխը խոնարհեցաւ, արցունքները առատօրէն սկսան հոսիլ աչքերէն, ու մատանիին երկնցած ձեռքը դողալ սկսաւ անվճռականութեամբ։ Ի՞նչպէս ձեռք զարնէր, ի՞նչ ընէր։ Գզրոցի յատակը նետած էր անպէտք իրի մը նման, մինչդեռ երդուած էր մատէն չհանել զայն։ Ահա թէ ինչպէս խոստումը պահած էր ինքը։

Մատանին չըթունքին տարաւ ու բաղձան մտածումի մը երկիւղածութեամբ, համբուրեց ու մատը անցուց։ Զէ, այլ եւս յաւիտեան այնտեղէն չէր ելլելու։ Սարսափելի դաս մը ստացաւ այդքանը կը բաւէր։

Նկարներու մէջէն հանեց երեքով քաշուած նկարնին, Եղիշէն, Վարդանը ու ինքը, ու անկողնին վրայ երկննալով, սկսաւ նկարը դիտել։ Վարդանի պատկերը կարծես կենդանացած, իրեն կը նայէր այնքան սիրով, քնքշանքով, որ Սոնիայի աչքերը նորէն արցունքով լեցուեցան, ու նկարը աղօտեցաւ։ Եթէ միայն ինք գնահատելու կարողութիւն ունենար … Սիրտը կուրծքին տակ կը ճմլուէր անհնարին ցաւով, մինչ շրթները ակամայ կը մրմնջէին. «Վա՛տ, վատ աղջիկ, յիմար աղջիկ»։ Սոնիան կարծես սեփական ձայնը եւ իր մասին յայտնած իր վճիռը լսելով հոգեկան գոհունակութիւն մը կը զգար։ Անշուշտ յիմար էր։ Այն ի՞նչպէս պատահեցաւ, որ տարուած հպարտութեամբ ու փառասիրութեամբ, կրցաւ իր ընկերը, մանկութենէն սիրած երիտասարդը մոռնալ, դէն շպրտել այն ոսկի նուէրի պէս ձեռքին, ու վազել անունի մը ետեւէն։ Լոկ անուն մը։ Սոնիան հիմա հաստատ համոզուած էր այդպէս լինելուն։ Զէ՛, ինք երբեք չէր դադրած Վարդանը սիրելէ … Իսկ իշխա՞նը. անուն մը, դիրք, պատիւ։

Անշուշտ Վարդանը չուտով պիտի գար Թիֆլիս։ Օ՛, այլ եւս ոչ մէկ արգելք, ոչ մէկ տատամսում։ Ինք պիտի երթար Վարդանին, եթէ նոյն իսկ ան չի գար իր մօտ, պիտի գրկէր, սրտին վրայ սեղմէր անոր սիրուն գըլուխը, պիտի համբուրէր աչքերը, շրթները, ձեռքերը, այո, ձեռքերը, եւ ինչո՞ւ ամօթ զգար. չէ՞ որ յիմարութեամբ այնքան տառապանք պատճառած էր անոր. եթէ պէտք լինէր, պիտի չքաշուէր նոյն իսկ ծունկ չոքելու անոր առջեւ, ու անոր փարած ներողութիւն պիտի խնդրէր, այն տառապանքին համար, որ պատճառած էր Վարդանին։

Ադկէ վերջ ամէն բան լաւ պիտի լինէր։ Որքա՜ն երջանիկ պիտի լինէին երկուքը միասին։ Անշուշտ միասին արտասահման պիտի երթային, Վարդանը ուսումը պիտի շարունակէր ու վերադառնային եթէ ան ուզէր, ինք պատրաստ էր թէկուզ Ղափան երթալու, միայն թէ անկէ անբաժան լինէր։

Սոնիայի սիրտը հրճուանքով կը լեցուէր, երբ կը մտածէր ապագայի մասին։ Անսպառ սիրով մը պիտի սիրէր Վարդանը, անոր հետ ու անոր կամքով միայն պիտի շնչէր, անորմով պիտի ապրէր, պիտի երջանկացնէր զայն այնպէս, որպէս ոչ մէկ մարդ չէր երջանկացած, ու երբ երեխաներ ունենային … սիրուն, փոքրիկ բալիկներ …

Սոնիան, Վարդանի նկարը դեռ ձեռքին, աչքերը գոցեց ու երջանիկ ժպիտ մը դէմքին, երեխայի մը անխռով քընով քնացաւ։

ԽՈՐՏԱԿՈՒԱԾ ՍԻՐՏ ՄԸ

Հոկտեմբերի կէսերուն, օր մը Պետր Կարպովիչը կը պատրաստուէր գրասենեակէն դուրս գալու։ Շաբաթ օր մըն էր, ժամը չորսի ատեն։ Գրասենեակին մէջ ոչ ոք մնացած էր։ Պետր Կարպովիչը վերարկուն հագնելով գլխարկը կախարանէն վերցուց ու գրասեղանի վրայէն առաւօտեան թերթը թեւի տակ դնելով դէպի դուռը կը դառնար, երբ այդ օրուան «Մշակ» թերթը հանդիպեցաւ աչքին, որ ծալլուած վիճակի մէջ ինկած էր գրասեղանին վրայ։

Թերթի եզերքին վրայ սեւ մահազդի գիծ մը ուշադրութիւնը գրաւեց։ Պետր Կարպովիչը վերջերս կը հետաքրքրուէր մահերով, լաւ էր գիտնալ թէ՝ ո՞վ մնացած էր, ո՞վ մեռած։ Երբ թերթը ամբողջութեամբ բացաւ, առաջին բանը որ տեսաւ իրարու տակ դրուած, ութ մահազդեր էին սեւ ու հաստ գծերով իրարմէ բաժնուած։

Պետր Կարպովիչը բոլորովին անուշադիր կերպով սկսաւ կարդալ.

Սրանով յայտնում ենք մեր ազգականներին եւ բարեկամներին, որ էգուց, վանքի եկեղեցում, յետ պատարագի, տեղի է ունենալու մեր սիրասուն զաւակի եւ եղբօր՝

ՎԱՐԴԱՆ Ա. ԱՐՍԷՆԵԱՆԻ

եղերական մահուան քառասունքի հոգեհանգիստը։

Աշոտ, Մարիամ, Եւգինէ Արսէնեաններ

Պետր Կարպովիչը դրեթէ առանց հասկնալու, մեքենաբար կարդացեր էր հոգեհանգստի ազդը։ Ցանկարծ գլխի ինկած, ծանրօրէն նստաւ աթոռին վրայ, դէմքը զարմանքէն ու զգացած ցաւէն ճմռթկուած։ Այնպիսի անակնկալ, ծանր լուր մըն էր կարդացածը, որ շմորած, Պետր Կարպովիչը մէկ երկու բոպէ այդ սեւ գծերուն կը նայէր, առանց շարժում մը ընելու։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

թակայ են մինչեւ երկու տարի բանտարկութեան եւ ծանր տուգանքի: Ի հար-կին երկու պատիժներն ալ միաժամանակ պիտի գործադրուին:

Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ պատրաստակամութիւն յայտնած է մասնաւոր օրէնք մը քուէարկելու այս մասին, բայց նախ կ'ուզէ գիտնալ միւս պետութեանց տրամադրութիւնները:

Կացութիւնը այնքան ծանր կը համարուի որ, վարչապետ Լէօն Պլում եւ ուրիշ նախարարներ որոշեցին կարճ կապել իրենց արձակուրդը եւ Փարիզ վերադառնալ անմիջապէս: Պ. Տալատիէ, զինուորական նախարարը, որ Մարոք պիտի երթար, յետաձգեց իր ուղեւորութիւնը: Ֆրանսական Մարոքի մարզպանը արդէն իսկ բողոքագիր մը ուղղած է Սպանիոյ ապստամբ կառավարութեան, Գերմանացիներու տեղաւորման մասին:

Ամերիկեան մամուլը մտահոգութեամբ կ'արձանագրէ այս նոր բարդութիւնները, դիտել տալով թէ գերման զինուորներու ներկայութիւնը սպանիական Մարոքի մէջ, Ճիպրալթարի դիմաց, կենսական խնդիր է ոչ միայն Անգլիոյ, այլեւ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ համար:

Գերմանական թերթերը բուռն գրութիւններ կը հրատարակեն ֆրանսական մամուլին դէմ, պնդելով թէ սուտ լուրեր կը հրատարակեն, իրենց մեղքերը ծածկելու համար: Այս առթիւ կ'ըսեն թէ Ֆրանսա կ'ուզէ կցել սպանիական Մարոքը:

*** Արտաքին նախարարութեան խորհրդականը ունկնդրութեան ընդունեց Փարիզի անգլիական եւ խորհրդային դեսպանները:

*** Կարգ մը լուրերու համաձայն, 5000 ճափոնցիներ պիտի միանան գերման եւ իտալացի կամաւորներուն, Քատիքսի մէջ (Սպանիա), օգնելու համար ապստամբներուն:

*** Կռիւները սաստկօրէն եկը շարունակուին Մատրիտի շուրջը: Ապստամբները բռնած են մայրաքաղաքին հիւսիսային ճամբաները, բայց ուժգին դիմադրութեան կը հանդիպին ամէն տեղ:

ՇԱՐՔ ՄԸ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Արգիլուած է սպիտակներու եւ սեւերու խնամիութիւնը

Ֆաշական կառավարութիւնը շաբաթ օր վաւերացուց կարգ մը հրամանագիրներ որոնց երկուքը սահմանադրական են եւ առաւ իսկ բացառիկ նշանակութիւն ունին:

Առաջին հրամանագրով կառավարութեան իրաւասութիւն կը տրուի ամէն միջոց ձեռք առնել պատերազմի ընթացքին եւ չէզոքութեան մասին: Երկրորդով ֆաշական կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարին կը տրուի նախարարի տիտղոս եւ պաշտօն: Այս վերջին պարագան լաւ ըմբռնելու համար, հարկ է յիշել թէ երկար ատենէ ի վեր կուսակցութեան քարտուղարը փաստօրէն կը վայելէր աւելի բարձր դիրք մը քան նախարար մը: Այսպէս, արքունիքի ընդունելութեանց ատեն կուսակցութեան քարտուղարը նախապատուութիւն կը վայելէր նախարարներուն վրայ: Ան իրաւունք ունէր մասնակցելու բոլոր ժողովներուն, խորհրդարանէն մինչեւ Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը: Նոր հրամանագրով, կուսակցութիւնը կը լուծուի պետութեան մէջ. կը կազմէ անոր օրկանական մասը:

Միւս հրամանագիրներուն ամէնէն կարեւորը այն է որ կ'արգիլէ խառնակեցութիւնը Եթովպիոյ մէջ, սպիտակ եւ գունաւոր ցեղերու միջեւ: Իտալիա չուզեր խառնածիններու սերունդ մը արտադրել իր նոր գաղթավայրին մէջ: Ցեղին պաշտպանութեան յատկացուած այս հրամանագիրը շատ խիստ է եւ կ'արգիլէ հարճութիւնը սպիտակ այրերու եւ գունաւոր կիներու կամ սպիտակ կնոջ մը եւ գունաւոր այր մարդու մը միջեւ: Այս արարքը յանցանք կը համարուի եւ կը պատժուի բանտարկութեամբ: Հրամանագիրը չի շօշափեր ամուսնութեան խնդիրը, այդ մասին համաձայնութիւն մը կնքուած ըլլալով Վատիկանի հետ: Այս միջոցին բազմաթիւ իտալացի երիտասարդներ կը գտնուին Եթովպիա, իբրեւ զինուոր, պաշտօնեայ կամ գաղթական, իսկ սպիտակամորթ կիներու թիւը անբաւական կուգայ: Այդ մասին ալ միջոցներ պիտի խորհին:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 48 ԺԱՄՈՒԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Մարսէյլի մէջ

Շաբաթ օր Մարսէյլի մէջ տեղի ունեցաւ բաւական զուարճալի ցոյց մը: Շինութեանց բանուորները, թիւով 5000 հոգի, թափօր մը կազմեցին քաղաքին կեդրոնական փողոցներուն մէջ եւ հանդիսաւորապէս թաղեցին շաբաթական 48 ժամուան աշխատանքը: Թափօրին առջեւէն կ'երթար նուագախումբ մը, անոր ետեւէն մօմեր բռնած մարդիկ, որոնք շրջապատած էին դագաղ մը: Սեւ ծածկոցին վրայ կը կարդացուէր հետեւեալ արձանագրութիւնը.—«Աստ հանգչին 48 ժամերը»: Թափօրը գնաց նահանգապետարան, յետոյ քաղաքապետարան, ուր քաղաքապետ Պ. Թասօ ողջոյն ուղղեց, մինչ նուագախումբը կը թնդացնէր «Մարսէյեզ»ը:

«ՎԷՄ»

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ «Վէմ»ի ԺԶ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Գ. ԳԻՒՋԱԼԵԱՆ «Մ. Փորթուգալեան».— Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ «Արհաւիրքի Օրեր».— ՊՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ «Նոր հաւերէն քերականութիւնը».— ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ «Յուշատետրէս».— Հ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ «Անդրանիկը Սիւնեաց աշխարհում».— Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ «Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը» (վերջ).— «Հայ Հայկական բանակցութիւններ».— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ Ռոստոմի նամակները.— ԱՆՑԵԱԼԷՆ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ.— Վ. ԵՊ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը».— Նկարներ:

Խմբագրութիւնը շատ կը խնդրէ բաժանորդներէն փութացնել բաժնեգիններու վճարումը: Մասնաւորապէս կը խնդրուի Ֆրանսայի բաժանորդներէն ջանալ մինչեւ նոր-տարի փակել իրենց հաշիւները, որով մեծ աջակցութիւն ցոյց տուած կը լինին խմբագրութեան: Փարիզի բաժանորդները կարող են բաժնեգինը ուղարկել Լ. Գեւոնեանի հասցէով «Յառաջ»ի խմբագրատուն, Մարսէյլինը՝ Ն. Կակոսեանին՝ 49 rue Nationale: կամ ուղղակի խմբագրութեան՝ S. Vratzian, 13 Rue des Platanes Plessis-Robinson, (Seine).

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մ. ճիւղը կը տօնէ իր չորս Մ. ճիւղերուն հետ 17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Գեղարուեստական բաժին: Պիտի ներկայացուի «ՇԱՌԼՕ»էն Սինէ-Սէթօ ընկերութենէն: Ջաւէշտ մը՝ ԱԲԷԼԵԱՆ Թատերախումբէն:

Երգ, արտասանութիւն փոքրիկներու կողմէ:

Կը բաժնուի պտուղ եւ նախընթրիք բոլոր ներկայ փոքրիկներու:

Մուտք 3 ֆր., փոքրիկները ձրի:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՆԲԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 15 յունուար, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Անիէռ-Գուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէի կողմէ

17 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,

149bis Ave. Argenteuil, Անիէռ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Օրուան հարցերու շուրջ:

Խօսք կ'առնեն ուրիշ ընկերներ: Երգ, արտասանութիւն եւլն.:

Մուտք 5 ֆրք.:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ—ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. Tokio, Métro Alma et Iéna

ԴԱՍԱԽՕՍ **Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Նիւթ՝ Տպաւորութիւններ Հարաւ. Ամերիկայէն:

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը

«Մանուկներու Օրուան» տօնակատարութեան առթիւ հրապարակ կը հանէ պատկերազարդ հանդէս մը, գեղարուեստական սիրուն յօդուածներով, ուղերձներով եւ զանազան գեղեցիկ գրուածքներով:

16 նկարներ Ֆ. Կ. Խաչի դաստիարակչական խումբերէն, Սանուհեաց խումբերէն, «Մանուկներու Օրուան» եւ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆէն:

Յօդուածներ ունին՝ Պերճուհի, Է. Բիւզանդ, Ֆլորա Անահիտ, Ն. Քիպրիթճեան, Հերմինէ Միսաքեան, Մ. Տամլամեան, Գ. Աղապապեան, Հերմինէ Անդրանիկ, Ս. Վրացեան, Շ. Նարդունի, Ա. Խանճեանեան, Ս. Արամեան եւ ուրիշներ:

ԳԻՆ 1 ՖՐ.:

Դիմել՝ Շրջ. վարչութեան Mme Missakian, 6 rue d'Alsace, Asnières (S.)

Սէնթ'Էթիէնի եւ Ս. Շամոնի հայ զինւորներուն

Սէնթ'Էթիէն եւ Սէն Շամօն բնակող խումբ մը հայ զին ուորներ որոշած են խորհրդակցական ժողով մը գումարել, զիրենք հետաքրքրող խնդիրներու շուրջ: Ժողովի օրը նշանակուած է Ս. Էթիէնի համար յառաջիկայ չորեքշաբթի (13 յուն.), երեկոյեան ժամը 8.30ին, Café des Colonnes, 17 Place Jean Jaurès:

Ս. Շամօնի համար, հինգշաբթի (14 յուն.) երեկոյեան ժամը 8.30ին, Մալաթիոյ կրթասիրաց Միութեան սրահը:

Ս. Էթիէնի եւ Ս. Շամօնի հայ երիտասարդներու առժամեայ յանձնախումբ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ,

կը խօսի ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Տարեկան Թատերական Ներկայացում

կազմակերպուած Սամուէլ Մուրատեան Վարժարանի աշակերտներէն

կիրակի, 7 փետր. ժամը ճիշդ 15ին, Պէշիկթաշլեան Թատերասրահին մէջ, 26 rue Troyon, Sèvres, Métro: Pont de Sèvres:

Մարսիլիոյ մէջ

Պատրաստուեցէք Յունուար 23ին, Սալօն Գօլիզէի մէջ վայելելու Դպրոցասէր Տիկնանց ընկերութեան

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃՈԽ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Ա՛ կէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 13 յունուար չորեքշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՕՆՏ

Ընկ. Մկրտիչ Մեզպուրեան, փոխան ծաղկեպսակի, 25 ֆր. կը նուիրէ վեթերաններու ֆոնտին, իր զոքանչին՝ Տիկ. Թերրոն Սարեանի մահուան առթիւ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տիկ. Սիրանոյշ Մեզպուրեան իր ոգբացեալ մօր մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 25 ֆր. կը նուիրէ Շավիլի Համազգայինի մասնաճիւղին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գ. Կորկոտեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Ա. Ամպոեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Մ. Ամպոեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Յ. Կորկոտեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Մ. Ամպոեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Աղչօեան, Տէր եւ Տիկին Թ. Գարակաշեան, իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր այն բարեկամներուն եւ ազգականներուն, որոնք անձամբ, հեռագրով եւ ծաղկեպսակներով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին իրենց մօր, հարսին, քեռկնոջ եւ խնամիին Այրի ՌԵՀԱՆ ԿՈՐԿՈՏԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Ֆ. Կ. ԽԱՉի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 3, 115, 137, 111, 259, 246, 237, 248, 97, 13, 56: Պարգեւները ստանալու համար դիմել վարչութեան:

Դերասան Յ. Ղազարեանի Ներկայացումները

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

16 Յուն.— Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սէն Ժէռօմի Պոն Մանուկի սրահին մէջ, ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ:

17 Յուն.— Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին, Պուլվառ Օտտօ, Պոն Էնթէրնասիոնալի սրահին մէջ, ՆԱՄՈՒՍ:

24 Յուն.— Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին. Մարսէյլ, Շահրիկեան սրահին մէջ, ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ:

31 Յուն.— Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պօմօն, Վարանդեան Ակումբին մէջ, ԱՆՈՒՇ:

13 Փետր.— Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ գեղարուեստական պարահանդէս, ԿՕԼԻԶԷ սրահին մէջ, Մարսէյլ: Մանրամասնութիւնը առանձին յայտագրով եւ թերթով:

20 Փետր.— Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Մարսէյլ, Շահրիկեան սրահին մէջ, ՍԱԵԱԹ ՆՈՎԱ:

27 Փետր.— Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Մազինօ շքեղ սրահին մէջ, Մարսէյլ, ՊԷՊՕ:

Զուարթնոց

ՏԱՐԵԳԻՐՔ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏՆԵՐՈՒ

Հրապարակ կ'ելլէ 15 Յունուարին

մեծադիր շքեղ հատոր մը

ՀԱՄԱԿ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

(Նախկին «Զուարթնոց»ի էջերուն մեծութեամբ եւ 240 էջ)

Ունի հետեւեալ բաժինները — 1) Հայ գրականութիւն, 2) Օտար գրակ. էջեր, 3) Գրական ուսումնասիրութիւններ, 4) Գեղար. փիլիսոփայութիւն, 5) Ճարտարապետութիւն, 6) Նկարչութիւն, 7) Քանդակ., 8) Երաժշտութ.: Զափազանց ճոխ քրոնիկի մաս մը ուր մանրատառ 40 էջերով տրուած են: Արուեստի նշմարներ, գրախօսականներ, միջազգային գրակ. շարժումը, Հայաստանի եւ արտասահմանեան հայ մշակ. տարին, յոբելեաններ, գրոյթ-հանդիպումներ, մեր կորուստները եւլն. եւլն.:

Երկարաշունչ աշխատութիւններով իրենց մասնակցութիւնն են բերած.— Գ. Արք. Յովսէփեան, Յ. Օշական, Շ. Շահան Պէրպէրեան, Կ. Զարեան, Գ. Մխիթարեան, Շ. Նարդունի, Հրաչ Զարդարեան, Ռստանիկ. Վ. Էմունի, Նիգոշ Այվազեան, Ն. Սարաֆեան, Վ. Վանեան, Ար. Սրապեան, Որբունի, Թ. Ազատեան եւլն.: Անտիպ էջեր՝ Մ. Վարանդեանէն, Սիպիլէն, Կոմիտաս Վարդ.էն, Թէոդիկէն, Մատթ. Զարիֆեանէն: Թարգմանաբար՝ Փօլ Վալերի, Փրոֆ. Վիքթոր Պաշ, Անտրէ Սիւարէս, Լ. Անդրէեւ:

Հատորը կ'արժէ Ֆրանսա, Սուրիա եւ Պալքաններ 30 ֆր., արտասահման՝ թղթատարական կէս սակ ունեցող երկիրներ 35, իսկ լրիւ սակովներ 40 ֆր.: Դիմել Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆի, 1 rue de l'Aqueduc, Paris (10):

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպիսկ. Տրապիզոնի, պատկ. եւ գեղատիպ 25 ֆր., ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, Ր. Այվազեան, 12, ԱՆԻՒ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ 10, ՐԱՖՖԻԻ ԳՈՐԾԵՐԸ.— ԿԱՅԾԵՐ, Պէյրութ, 2 հատորը միասին 50 ֆր., ՍԱՄՈՒԷԼ, Աթէնք 40, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, Աթէնք 40, ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Գահիրէ 20 ֆր., ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Դր. Վէրֆէլ 2 հատոր 70 ֆր., ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻՆ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ, Մ. Զէվագօ 35, ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԸ 35, ՌԱԿԱՄԲԷՆԻ ԱՄՊԵՏԸ 35, ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ, Տր. Ճէլալեան, 20, ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ, վէպ, Տիկին Լաս 2 հատոր 20 ֆր., ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ, Տիկին Հայաստան Գէորգեան 15, ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Նշ. Պէշիկթաշլեան 15, ՀԱՅ - ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ-, Ա. Գիւլխանտանեան 15, ՖԻՐՏՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ, Ա. Կոթիկեան 7.50, ՀԻՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ, Գեղարքունի 6, ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Արամ Զարըդ 15, ԴՈՒ ԵՒ ԵՍ, Ռափ. Զարդարեան 10, ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ հրատարակութիւնները, հատորը 20 ֆրանք, ԳՈՑԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1937, ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐԸ ՀԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐ. ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ, Ա. Քէչեան, 20 ֆր.:

25 ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ ՆՈՒԷՐ: 50 ՖՐ.Ի ԳՆՈՂԻՆ՝ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԷՐ, 100 ՖՐ.Ի ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԵԳԻՐՔ ՆՈՒԷՐ:

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ,

1, Rue Mr. le Prince, Paris(6), Chèque postal Paris 1278-35, Tél. Danton: 88-65

Գաւառէն եւ արտասահմանէն թղթատարի ծախք աւելցնել 100ին 10:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Կարապետ Չէփճեան, ծնած Աշտոի գիւղէն, 3 տար. փոխադրուած Կիլիկիա: Տեղահանութեան միջոցին կը գտնուէր Ատանա նաւահանգիստ: 1920ին կը գտնուէր Պոլիս: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Ի. Կուշի Գույումճեանի (Չէփճեան), Յառաջի միջոցաւ:

— Ախթէն (Վօզկիզի նահանգ) Մկրտիչ Գրիգորեան կը փնտռէ իր քրոջը՝ Պրուսա - Օրթագիւղցի Մէրէսինց Գրիգորին աղջիկը Աննիկ: Կը կարծուի թէ Փարիզ կը բնակի: Իր հասցէն իմացնել Վահրամ Մանուկեանի, 38, Rue Floréal, Romainville, Seine:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 13 JANVIER 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3318

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԿՈՒԽ ԽՕՍՔ

ԱՌԱՆՑ ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ինչպէս կ'երեւայ, զինուորագրութեան խնդիրը նոր փորձութեան մը պիտի ենթարկէ այս գաղութը, այսինքն անոր քաղաքական գիտակցութեան աստիճանը :

Արդէն կը տեսնենք ախտանշան մը,— վայրերան կանչեր եւ հոսանքէն քշուելու տրամադրութիւններ: Միւս կողմէ՝ թուլութիւն մը անօրինակ՝ պաշտօնական կոչուած շրջանակներու մէջ:

Կը թուի թէ բուն զինուորցուներէն աւելի, կողմնակի մարդիկ են որ գործ կ'եփեն, զանազան բջիջներու անունով: Իսկ ինչ որ իրաւասու իշխանութիւն կը կոչենք, ամփոփուած է իր պատեանին մէջ, մինչեւ նոր զեկոյցի մը հրատարակութիւնը :

Ահաւասիկ երկու շաբաթ է որ յանձնախումբեր կը կազմուին թաղերու մէջ, մասնակցութեամբ զինուորցուներու, բանաձեւելու համար իրենց պահանջները:

Գաւառէն ալ ձայներ կը հասնին հետզհետէ, նոյն մտահոգութեամբ եւ նոյն հիման վրայ:

Մեծ տարբերութիւններ չկան մինչեւ հիմա հրատարակուած բանաձեւերուն միջեւ :

Բոլորն ալ համաձայն են հիմնական կէտին մէջ.—

1.— Ծառայել բուն ֆրանսական բանակին մէջ, զօրակոչի թուականէն իսկ ընդունելով ֆրանսական քաղաքացի :

2.— Հպատակ ընդունիլ նաեւ զինուորին անմիջական ազգականները :

Կան որ հաւաքական հպատակութիւն ալ կը յուսան, թանկագին պատեհութիւն մը գտած ըլլալու միամտութեամբ: Բայց մեծամասնութիւնը կանգնած է սահմանուած տեսակէտին վրայ:

Հանրային կարծիքն ալ յարած է նոյն տեսակէտին, եւ կը կարծէ թէ կարելի է գոհացում ստանալ, եթէ աշխատանք թափուի միացեալ ճակատով :

Յունուար 5ին, շօշափելով այս խնդիրը, գիտել կուտայինք.

—« Անշուշտ հաւասար կողմեր չենք, մեր պահանջները եւ երկրին օրէնքները մէկ նժարի մէջ դնելու համար:

Բայց, կը գտնուինք երկրի մը մէջ ուր տրամաբանութիւնը, արդար խօսքը միշտ կշիռ ունեցած են: Եւ ժողովրդական ճակատ մըն է որ կը վարէ երկիրը :

Արդ, կարելի չէ՞ր բացատրել օրուան վարիչներուն թէ՝ երբ տարագիր ժողովուրդի մը ծաղիկ սերունդը — 20էն 33 տարեկան — զինուոր կը հռչակուի բացառիկ օրէնքով մը, ինչո՞ւ իրաւունքներն ալ չեն սահմանուիր բացառիկ տնօրինութեամբ: Այսպէս.—

1. — Զօրանոց կանչուած օրէն հպատակ համարիլ զինուորցուն:

2. Եթէ փրկանք է որ կը պահանջուի տարագիր ժողովուրդէն, այդ փրկանքին գինը թող ըլլայ վարչական կարգադրութեամբ վերցնել այն խստութիւնները որոնց ենթակայ են, տակաւին, հայ աշխատաւորները »:

Անշուշտ զինուորին ընտանիքն ալ պէտք է օգտուի զինուորցուին տրուած իրաւունքէն կամ հանգամանքէն (հպատակ):

Տեսակէտները պարզելէ վերջ, կը մնայ արժեցնել զանոնք: Ի՞նչպէս,— կազմակերպուած աշխատանք մը տանելով եւ հետապնդելով :

Արդ, կարելի՞ է այսքան պատասխանատու գործ մը կազմակերպել ու վարել այն մեթոտներով ու ձեւերով որ կ'երեւան հրապարակին վրայ:

Կարելի՞ է այս աշխատանքը վարել ազգային իրաւասու շրջանակէ դուրս, հրահանգներ ստանալով կողմնակի ազդակներէ, որոնք ինչքան ալ բարեացակամութեամբ տոգորուած ըլլան, ունին իրենց մասնաւոր հաշիւները:

Տակաւին չենք հարցներ թէ բանաւո՞ր է այս գործին կազմակերպումն ու ղեկավարութիւնը յանձնել միայն եւ միայն զինուորցուներու, երբ գիտենք որ օրէնքը շատ աւելի բարդ հանգամանք մը կը ներկայացնէ քան կը կարծենք :

Ահա այս հարցումները պէտք է ուղղէ ամէն մէկը ինքն իրեն, եթէ կ'ուզէ ճամբայ մը գտնել, այս փշոտ հարցին լուծման համար:

Պէլվիլի մէջ ժողով մը գումարուեր է, երկու շաբաթ առաջ, կարծիքներու փոխանակութեան համար, եւ գոռում գոչումի մէջ ընտրուեր է մարմին մը, որ կը յաւակնի ինքզինքը կոչել «ժամանակաւոր վարչութիւն Փարիզի հայ զինուորցուներու »:

Ի՞նչ հիման վրայ, ո՞ր իրաւասութեամբ: — Գործդ նայէ, հերիք է որ կազմուած է . . .

Այդ մարմինը «լուսաբանական հաւաքոյթ» մը սարքեր է վաղուան համար, հրաւիրելով չորս քաղաքական կուսակցութիւններ եւ եօթը «հասարակական» կազմակերպութիւններ,—Բարեգործականէն մինչեւ Հօկն ու Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղը, ինչպէս եւ օֆիսները:

Անշուշտ բարի է կազմակերպիչներուն միտքը,— լսել բոլոր տեսակէտները եւ անոր համեմատ կազմակերպել ամբողջ գործը:

Այստեղ նոր հարցեր կը ծագին:

Բոլոր լուսաբանութիւններէն վերջ, ո՞րն է այն իրաւասու մարմինը որ պիտի կազմակերպէ մեքենան,— Պէլվիլի յանձնախո՞ւմբը, թէ հրաւիրուած 11 կազմակերպութիւնները, որոնց մէկ մասին իրաւասութիւնը դարձեալ քննութեան կը կարօտի:

Որ կողմ ալ դառնանք, կարելի չէ խուսափիլ այս տարրական հարցումներէն եւ անոնց պատասխանէն:

Իսկ որպէսզի կարելի ըլլայ որոշ եզրակացութեան յանգիլ, անհրաժեշտ է կարճ կապել խուժանավարական կանչերը եւ հարցը վերլուծել գիտակից լրջութեամբ: Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

25,000 Արաբներ, Հայեր, Ալեւիներ եւլն.

Փառաւոր ցոյց մը կը կատարեն ի նպաստ Սուրիոյ

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

Գրած էինք թէ 2500 Թուրքեր ցոյց մը կատարած են Անտիոքի մէջ, իբրեւ Հիթիթներու ժառանգորդները, պահանջելով բացարձակ անկախութիւն Ալեքսանտրէթ – Անտիոքի շրջանին համար: Այդ առթիւ խռովութիւններ ալ ծագեցան Ռիհանիէի մէջ, ուր մէկ Արաբ սպաննուեցաւ եւ ուրիշ 19 հոգի վիրաւորուեցան :

Իբրեւ պատասխան այս ցոյցին եւ դէպքին, յունուար 11ին փառաւոր ցոյց մը տեղի ունեցաւ Անտիոքի մէջ, մասնակցութեամբ 25,000 Արաբներու, Ալեւիներու, Հայերու եւ Սիւննիներու, ի նպաստ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ: Բազմութիւնը թափօր կազմեց քաղաքին փողոցներուն մէջ, թնդացնելով սուրիական քայլերգը եւ արձակելով հետեւեալ կանչերը.— «կեցցէ՛ Սուրիա, կեցցէ՛ Ֆրանսա, կեցցէ՛ սուրիական միութիւնը, կեցցէ Ֆրանսա՝ մեր դաշնակիցը »: Ցոյցը տեղի ունեցաւ ի ներկայութեան Ազգերու Դաշնակցութեան երեք պատուիրակներուն: Թափօրը կանգ առաւ անոնց բնակած պանդոկին առջեւ եւ անդադար ծափահարեց, մինչեւ որ երեք ներկայացուցիչները պատշգամ ելան եւ ողջունեցին ցուցարարները, գլխարկները բռնած: Միեւնոյնատեն բազմութիւնը արաբերէն յայտարարութիւններ կը ցուցադրէր, որոնցմով հաւատարմութիւն կը յայտնուէր Ազգերու Դաշնակցութեան եւ Ֆրանսայի :

Թափօրը տեւեց մէկուկէս ժամ: Թրքասէր տարրը խորապէս ազդուելով այս ցոյցէն, յայտնեց թէ յաջորդ օրը (երէկ) նոր ցոյց մը պիտի սարքէ, մասնակցութեամբ գիւղացիներու :

*** Հալէպի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ աւելի քան 30,000 Հայեր եւ Արաբներ կը մասնակցէին Ռիհանիէի ցոյցին, երբ խռովութիւններ ծագեցան : Մեծ մասը հողագործներ էին, որոնք կը ծառայէին թուրք աւատապետներու քով: Ասոնք յարձակում կրեցին Թուրքերու եւ թրքասէրներու կողմէ, որոնք բոլորն ալ եւրոպական գլխարկներ դրած էին, իսկ իրենց հակառակորդները՝ ֆէս եւ փաթթոց: Խռովութիւնները տեւեցին երկու ժամ, մինչեւ որ ֆրանսական հեծելազօրքը եւ ոստիկանութիւնը յաջողեցան վերահաստատել բարեկարգութիւնը: Խռովարարները ազատօրէն գործածեր էին հրազէն, բիր, սալայատակի քարեր.: Ձերբակալուեցան չորս հոգի, որոնց մէկը Թուրք քաղաքապետին տղան է :

Այս դէպքին ազդեցութեան տակ, երկուշաբթի օր սարքուած ցոյցը խուճապ մը յառաջ բերաւ, մանաւանդ երբ հազարաւոր գիւղացիներ սկսան քաղաք թափիլ, արեւը ծագելէն շատ առաջ: Բոլոր խանութներն ու շուկաները փակուած էին եւ բազմաթիւ ոստիկաններ եւ զինուորներ Անտիոք փութացած էին շրջականերէն: Սակայն ցուցարարները ցիրուցան եղան առանց մեծ դժուարութեան եւ Ազգաժողովին ներկայացուցիչները կրցան հանգիստ խօսակցութիւն մը ունենալ Սուրիոյ խորհրդարանի երէց անդամին՝ Մուհամմէտ Ատալի հետ :

Նոր խորհրդակցութիւններ եւ ծրագիրներ

Փարիզի թրքական դեսպանը երկուշաբթի օր նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Վիէնոյի հետ, արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ: Ինչպէս նախորդները, այս տեսակցութիւնն ալ կապ ունէր Ալէքսանտրէթի հարցին հետ: Երկու դիւանագէտները խօսեցան այն նոր առաջարկներու մասին որ հիմ պիտի ծառայեն նոր բանակցութեանց :

Թ. Ր. Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը Էնկիւրիէն ճամբայ ելաւ դէպի Ժընեւ, կարեւոր տեսակցութիւն մը ունենալէ յետոյ Աթաթիւրքի հետ: Տակաւին յայտնի չէ թէ Փարիզ պիտի հանդիպի՞, նոր բանակցութեանց համար :

*** Ազգերու Դաշնակցութեան երեք դիտողները, որոնք ներկայ էին Թուրքերու եւ Արաբներու միջեւ ծագած խռովութեանց, հեռագրով զեկուցում մը հաղորդեցին Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին: Զեկուցումը անմիջապէս յանձնուեցաւ հոգատարութեանց ճիւղին, տեղեկագիր մը կազմելու համար :

*** «Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն.— Ահաւասիկ Թուրքիոյ առաջարկները.— 1. Անկախութիւն տալ Սանճաքին.— 2. Դաշնակցութիւն մը հաստատել անկախ Սանճաքին, Սուրիոյ եւ Լիբանանի միջեւ.— 3. Ապազինել Սանճաքը.— 4. Թուրքիոյ վարձու տալ Ալէքսանտրէթի նաւահանգիստին մէկ մասը:(Յառաջ.- Այս առաջարկները արդէն ներկայացուած էին Փարիզի բանակցութեանց ատեն եւ յայտնի չէ թէ ի՛նչ բան պիտի փոխեն Թուրքերը): Առաջին երկու կէտերու մասին Ֆրանսա լուսաբանութիւններ խնդրած ըլլալով, Թուրքիա աւելի յստակօրէն բացատրած է «անկախութիւն» բառը: Իսկ Դաշնակցային կազմակերպութեան պարագային Ֆրանսա տրամադիր չերեւար ընդունելու որ Լիբանան ալ անոր մաս կազմէ: Վերջին երկու կէտերու մասին կը կարծուի թէ մեծ դժուարութիւն չպիտի քաշուի համաձայնութիւն մը գոյացնելու համար :

*** Նոյն թերթին Ժընեւի թղթակիցը կը կարծէ թէ ֆրանսական եւ թրքական տեսակէտները աւելի մօտեցած են այժմ: Թուրքիա կը խորհի առաջարկել որ Սանճաքը դրուի ճիշդ այն դետնին վրայ ինչ որ Սուրիա եւ Լիբանան, այսինքն առանձինդաշնագիր մը կնքուի անոր հետ եւ յետոյ երեքը պետութիւնները դաշնակցութիւն մը կազմեն իբրեւ ամբողջութիւն: Հոգատարութեանց օրէնքով, Ֆրանսա իրաւունք չունի բանակցելու որ եւ է ծրագրի վրայ որ կը տրամադրէ խախտել Սուրիոյ հողային ամբողջութիւնը,բայց կրնայ համաձայնիլ որ Սանճաքը կատարեալ ինքնավարութիւն վայելէ սուրիական պետութեան մէջ:

Ալէքսանտրէթէն հասած լուրերու համաձայն, Սանճաքին բնակչութիւնը յօժարութեամբ պիտի ընդունի Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ գոյացած որ եւ է համաձայնութիւն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱ՜Խ ԽՄ ԸՍԵՐ ՁԱԳՈՒԿԻՆ . . .

Նփացած տղաքներ կան որոնք յաճախ կը տրտնջան .

— Մամա, պապան ինծի չի սիրեր, համբոյր չի տար . . .

Այսպէս ալ Ամերիկայի Ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը, Պայքար, զոր Յուսաբեր կը կոչէ «պաղպաղուր»:

Մանուածապատ շարադրութեամբ մը որուն իւրաքանչիւր նախադասութեան վրայ պէտք է շունչ առնել, ռամկավար օրկանը կը շօշափէ փափուկ հարց մը,— «Համազգային ճակատ յօգուտ Հայաստանի»:

Յետոյ կ'ողբայ ի խորոց սրտի.

— « Ցաւով կը տեսնենք սակայն որ «համազգային ճակատ » մը, հոգեկան եւ իմացական միութիւն մը, հայրենասիրական գործակցութիւն յառաջացնող ոգին եւ զգացման միութիւնը վտանգուած է: Այսօր, առանց գիտնալու, առանց Հայաստանի վարիչներէն ընդունելու նշան մը թէ հոն բաղձանք կայ հայրենասիրութեամբ կապուած տեսնելու Հայաստանի եւ արտասահմանի հայութիւնները, — ի՜նչպէս, ինչ դրական տուեալներու վրայ կըրնանք մեր երախտապարտութեան, մեր ժողովուրդին ըսել՝ «կապուեցէք Հայաստանի հետ»: Սէրն ու վստահութիւնը փոխադարձ պէտք է ըլլան. բաւական չէ որ մենք բաղձանք կապուիլ Հայաստանի, հայ երկրին իշխանութեան եւ ազգաշէն գործերու ու ձեռնարկներու հետ: Հարկ է որ Հայաստանի վարիչներն իրենք ալ ընդառաջ երթան մեր սիրոյն եւ սեղմեն եղբայրական ձեռքն որ իրենց կը կարկառենք: Հայրենասիրութիւնն ալ որ եւ է անկեղծ, ինքնաբուղխ, եռանդուն սիրոյ նման ծաղիկ մըն է որ պէտք է սնունդ ստանայ, արեւ տեսնէ եւ անձրեւ ընդունի, ուռճանալու եւ կենսունակ ու թարմ մնալու համար »:

Վա՜խ իմ ըսեր «Պայքար»ին, որ քունէն արթնցած մանուկի մը տպաւորութիւնը կը գործէ :

Ուրեմն ռամկավար կուսակցութեան եւ մամուլին յորձնաշուրթն փառաբանութիւնները անգամ չեն կրցած հալեցնել այն սառնակոյտը, որ 15 տարիէ ի վեր հաստատուած է Երեւանի եւ արտասահմանի միջեւ:

Ուրեմն ճիշդ է որ քանի կը շոյեն, կը քծնին, կը սողան արտասահմանի մեծապատիւ մուրացկանները, այնքան երես կ'առնեն Երեւանի Աբիսողոմ աղաները :

Կարելի՞ էր երեւակայել աւելի արգահատելի պատկեր քան այն որ կը պարզէ Ամերիկայի ռամկավար օրկանը, «արեւ, եւ անձրեւ» մուրալով, իր հայրենասիրութեան ուռճացման համար . . .

Եւ խորհի՜լ թէ այդ արեւն ու անձրեւը ինքնին կրնային հոսիլ, եթէ արտասահմանի «Հայաստանասէրնե-րը » սորվէին շիտակ բռնել իրենց ողնայարը :

ՎԱՀԷ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն անգլիական գործակալութեանց, յունուար 10 թուականով .—

Անցեալ հինգշաբթի օր արձանագրուած երկրաշարժը, որ կը կարծուէր թէ Թիֆլիզի շրջանին մէջ պատահած է, տեղի ունեցեր է Երեւանի մէջ: Փլած են հարիւրի չափ տուներ: Երեւանի ամէնէն ուժգին շարժն է այս, 1910էն ի վեր: Կառավարութիւնը կը տեղեկացնէ թէ մարդկային կորուստ չկայ :

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ՅԱՐԳԵՆ ՍՊԱՆԻՈՅ ԵՒ ՄԱՐՈՔԻ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ՝ ՄԷԿ ՕՐԷՆ ՄԻՒՍԸ.— ՖՐԱՆՍԱ ՕՐԻՆԱԳԻԾ ՄԸ ՊԻՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ՝ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ.— ԶՕՐ. ԿԷՕՐԻՆԿ ԻՏԱԼԻԱ Կ'ԵՐԹԱՅ

Մէկ օրէն միւսը փարատեցան ամպերը, քաղաքական հորիզոնին վրայ: Երկուշաբթի օր, դեսպաններու ընդունելութեան առթիւ, Հիթլէր հաւաստիքներ տուաւ ֆրանսական դեսպանին թէ Գերմանիա միտք չունի եւ երբեք ունեցած չէ դպչելու Սպանիոյ եւ անոր ստացուածքներուն ամբողջութեան: Ֆրանսական դեսպանն ալ յանուն իր կառավարութեան հաւաստեց թէ Ֆրանսա վճռած է յարգել Սպանիոյ ամբողջութիւնը եւ սպանիական Մարոքի կարգ ու սարքը, համաձայն կնքուած դաշնագիրներու :

Հաւաստիքներու այս փոխանակութիւնը հազիւ երկու վայրկեան տեւեց եւ անմիջապէս պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ երկու մայրաքաղաքներուն միջեւ, մեծապէս մեղմացնելով մթնոլորտը:

Միեւնոյն օրը Թէթուանի սպանիական ներկայացուցիչը, պատասխանելով ֆրանսական մարզպանին բողոքագրին, կը յայտարարէր թէ որ եւ է օտար զօրախումբ չէ հասած սպանիական Մարոք եւ երբեք չպատուէր այդպիսի բան: Սպանիոյ ապստամբները, որոնց իշխանութեան տակ է սպանիական Մարոքը, ամէն հաւաստիք տուած են թէ կ'ըմբռնեն կացութեան փափկութիւնը եւ միջազգային դաշնագիրներու բռնաբարման հետեւանքները :

Միջազգային մթնոլորտը մեղմացած ըլլալով, Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը հինգշաբթի օր պիտի քննէ կամաւորներու խնդիրը եւ անմիջապէս օրինագիծ մը պիտի ներկայացնէ խորհրդարանին, որ վերաբացուեցաւ երէկ: Անգլիա 1870էն մնացած օրէնք մը ունենալով օտար կամաւորներու զինուորագրութեան մասին, անմիջապէս գործադրութեան ձեռնարկեց. իսկ Ֆրանսա չունի այդպիսի բան եւ արտաքին նախարարութիւնը նոր մշակեց համապատասխան օրինագիծ մը: Անգլիական եւ ֆրանսական օրէնքներուն տարբերութիւնը այն է որ, առաջինը պիտի գործադրուի անպայման, իսկ երկրորդը տրամադրութիւն մը պիտի պարունակէ, որուն համաձայն պիտի գործադրուի երբ որ կառավարութիւնը յարմար դատէ: Ուրիշ խօսքով, կամաւորներու արձանագրութիւնը եւ առաքումը դէպի Սպանիա պիտի արգիլուի միայն այն ատեն, երբ կառավարութիւնը վստահ ըլլայ թէ միւս պետութիւններն ալ ազդու միջոցներ ձեռք առած են:

***Իտալական եւ գերմանական կառավարութիւնները սկսան քննել անգլիական առաջարկը՝ կամաւորներու արձանագրութեան մասին: Պերլինի մէջ շատ գոհ են որ այս անգամ Անգլիա առանձին կը գործէ եւ ոչ թէ Ֆրանսայի հետ միասին: Մ. Նահանգներու կառավարութիւնն ալ կը խորհի արգիլել կամաւորներու արձանագրութիւնը:

*** Զօր. Կէօրինկ, Փրուսիոյ վարչապետը, Հռոմ կը սպասուի այսօր: Իրազեկներ կը հաւատեն թէ Հիթլէրի ներկայացուցիչը քաղաքական կարեւոր խնդիրներ պիտի քննէ Մուսոլինիի հետ եւ Հռոմ պիտի մնայ մինչեւ յունուար 18:

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԶԻՆԱՐՇԱՒԻ ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ

Ն. Փ. Փրէսէ, իր տարեկան ընդհանուր տեսութեան մէջ անդրադառնալով սպառազինութիւններու հարցին, կը գրէ.

Սպառազինումներու հետզհետէ յառաջացող ալիքը այնպիսի բարձրութեան մը հասած է, որ մտահոգութեամբ կը տոգորէ մարդկութիւնը: Զինուելու համար ազատութիւն ունեցող պետութիւնները հաշտութեան դաշինքներուն զինուորական տրամադրութիւնները յարգել տալու նպատակով տարուէ տարի աւելցուցին իրենց բանակներուն, կամ ցամաքային, ծովային, այերային ոյժերուն քանակը: Եւ այս մտայնութիւնը զօրաւիղն ծառայեց յաղթուած պետութիւններուն, մանաւանդ անոնցմէ Գերմանիոյ, յուշիկ, ըսելայն նոյն մէթոտին հետեւելու, եւ ահա աշտարակաձեւ բարձրութիւնը սուիններու, ծառացումը զրահաւորներու, աւելի կամ նուազ գաղտնի այերային ոյժին սլացքը, այնպէս որ այսօր արար աշխարհ իր ելեւմուտքին ամէնէն կարեւոր եւ մեծ բաժինը յատկացուցած է զինուորական հետապնդումներու: Աչքի առջեւ ունեցէք նաեւ սա պարագան, որ արդի բանակները մեքենաներու եւ շարժիչ ուժերու վրայ կը կառուցուին կը հիմնուին մեծագոյն մասով, եւ այս է գլխաւոր պատճառը անոնց ահագին ու անթուելի ծախքերուն:

Առանց քաղաքական եւ տնտեսական կարգի տարբեր մանրամասնութիւններու մէջ մտնելու, կը բաւէ նկատի առնել գլխաւոր սպառազէն երկիրներու պարագան, հետեւեալ կարգով.—

Բայց նախ պէտք է գիտնալ սա կարեւոր կէտը.— 1931 տարիէն ի վեր շարունակ կը բարձրանան համաշխարհային սպառազինումի ծախքերը: Եւ դրամական սակի ելեւէջներուն եւ փոփոխութիւններուն հետ որքան կը դժուարանայ այդ ծախքերուն հոգը: 1931ին նոյն համաշխարհային ծախքերը 18 — 20 միլիառ մարք էին եւ 1935ին եղան 30 միլիառ: Համաշխարհային պատերազմին նախընթաց տարիին, 1913ին բաղդատմամբ զինուորական ծախքերը աւելի քան կրկնապատկուած են: Հասկնալու համար թէ ինչ ահագին գումար մը կը ներկայացնեն այս պատերազմական ծախքերը՝ բաղդատմամբ համաշխարհային տնտեսութեան խաղաղիկ միջոցներուն, կը բաւէ գիտնալ, թէ այսօր Եւրոպա իր բոլոր ներածութիւններուն համար ըրած ծախքերէն աւելի կը ծախսէ սպառազինումներուն համար:

Դիտելի է նաեւ որ զինուորական ծախքերը զուգադիպեցան տնտեսական տագնապին: Սկիզբը՝ Ֆրանսա ամէնէն սպառազէն Պետութիւնն էր: Սովորական շրջանի իր ոյժը կը բաղկանար 500,000 հոգիէ, որուն կը հաւասարէր միայն Ռուսիա: Այերային ուժերուն, հրասայլերուն եւ հրետանիին կողմէ եւս Ֆրանսա գերակշիռ էր, նաեւ ամրութիւններու եւ զինակցական կապակցութիւններու դրութեան տեսակէտով: Այս միջոցիս, Ֆրանսա կը դրաւէ իր ամրութիւններուն դրութիւնը մինչեւ Հիւսիսային ծով ընդարձակել, եւ ունի սպառազինումներու նոր ծրագիր մը, որուն մէջ նախատեսուած է նոր ի նորոյ կազմակերպութիւնը այերային տորմիղներուն եւ չորս տարիներու շրջանի մը վրայ կը տարածուին գնահատուած արտասովոր ծախքերը — 14 միլիառ Ֆր.: Խաղաղութեան ժամանակի ոյժը՝ հանդերձ գաղթային զօրքերով՝ 650,000 հոգիի կը յանգի — 43 հետեւակ զօրաբաժին, 5 հեծելագունդ զօրաբաժին եւ 8 այերային կիսաբաժին: Վերջին երկու տարիներուն՝ ցամաքային բանակին միայն ծախք եղած է 17 — 19 միլիառ Ֆր. որ կուլ կուտայ ամբողջ ելմտացոյցին հարիւրին 40ը: Ֆրանսական բանակը իր զինական հանդերձանքներով կը հաւասարի գրեթէ ռուսական մրցանիշին, անկէց սակայն գերազանց ըլլալով ծանր թնդանօթներու տեսակէտով:

Տարակոյս չկայ, թէ սպառազինումի ամենամեծ յառաջդիմութիւնը կ'ընէ Ֆրանսայի դաշնակից սովետական Ռուսիան: Անոր բանակը արագ արագ կը մօտի 100 զօրաբաժինի յանգելու յարձակողական ծրագրով (այերային եւ զրահապատ): 1933էն մինչեւ այսօր անոր պատերազմական ելմտացոյցը տասնապատկուած է (16 միլիառ րուբլի, ամբողջ ծախքերու հարիւրին 30ը): Ըստ այսմ, խաղաղութեան վիճակի իր բանակը 50.000 հոգիէն բարձրացած է 1 միլիոն 600.000 հոգիի, իսկ այս թիւը պիտի յանգի 2 միլիոնի, քանի որ 19 տարեկաններն ալ զօրակոչի պիտի ենթարկուին: Ռուսիոյ այերային ոյժը աշխարհի ամէնէն զօրաւորն է. 6000 կանոնաւոր սաւառնակներէն զատ ունի նաեւ բազմաթիւ ամբաձիգներ: Ծովային տեսակէտով ամէնէն աւելի ընդծովեայ ունի:

Փոքր Համաձայնութեան երեք պետութիւնները եւս կը վերաբերին Ֆրանսայի դաշնակցական դրութեան եւ անոնց սպառազինութիւնները կը կատարուին Ֆրանսայի տեսակէտէն եւ դրամական օժանդակութեան համաձայն: Այս երեք պետութիւններն են որ գրաւած են աւստրեւմաճառ հին կայսրութեան հողերուն մեծագոյն մասը եւ կը ներկայացնեն գրեթէ 50 միլիոն ժողովուրդ: Չեխօսլովաքիա դաշնակից է նաեւ Ռուսիոյ եւ զինուորական ճարտարարուեստի ամէնէն կարեւոր կայանն է, Աւստրիայէն իրեն ժառանգութիւն ինկած: Անցեալ տարի ամրացուց ապատակութեան եւ արշաւանքի բոլոր ճամբաները հաւանական թշնամիներու դէմ: Իր ամբողջ ծախքերուն կէսը կը յատկացնէ զինուորական ամրութիւններուն: Ասկէց զատ, Չեխօսլովակիա համբաւաւոր կեդրոն մըն է այերային ուժերու:

Ֆրանսայի դաշնակցական գօտիին մէջ շարժող Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ մարտական ուժերն ալ հետզհետէ աւելի կը զօրանան: Ասոնց երկուքին ելմտացոյցին հարիւրին 20ը կ'ուտեն պատերազմական պատրաստութիւնները: Փոքր Համաձայնութեան զօրաբաժիններուն ամբողջական թիւն է 50:

Լեհաստանի դիրքը, երկու մեծ պետութիւններու միջեւ, որոնց հետ շփումի բազմաթիւ կէտեր ունի, կը պարտաւորէ զինքը կարեւոր զինուորական պատրաստութիւններու նուիրելու իր ելմտացոյցը, որ սակայն անպատ վիճակի մէջ կը գտնուի տնտեսական տագնապին հետեւանքով: Լեհաստանի զինուորական վիճակը խաղաղութեան միջոցին Ռումանիոյ վիճակի կրկնապատիկն է, ունի 30 զօրաբաժին: Ֆրանսայի մէջ այս պատճառով մեծ վարկ ունի եւ պարտք,— երկու միլիառ ֆրանք:

Համաշխարհային փոփոխուած պայմանները պարտաւորեցին նաեւ Մեծն Բրիտանիան՝ հսկայական պատերազմական վարկեր յատկացնելու: 1936ին յատկացուած վարկն էր 170 միլիոն սթերլին, 300 միլիոն ալ պահեստի՝ քանի մը տարուան համար: Սակայն դրամականէն աւելի կարեւոր է անձի եւ թիւի խնդիրը: Անգլիա զօրքի պակասութենէն կը նեղուի: Ծովերէն անդին գաղթավայրութիւններն ալ կը սպառազինուին:

Իտալիոյ նոր պատրաստութիւնները կը վերաբերին այսուհետեւ Միջերկրականեան խնդիրներուն: Այնպիսի դրութիւն մը կը կիրարկուի հոն, որուն համեմատ ամբողջ ազգը կը զինուորի: Մուսոլինիի հաշուով, 42 միլիոն բնակիչ ունեցող Իտալիան ի վիճակի է ութ միլիոն կռուող հանել: Հինգ միլիառ լիռ բանակին համար կը գործածէ, այսինքն իր ելմտացոյցին հարիւրին 30ը: Ութ տարուան ընթացքին միշտ կէս միլիոն զօրք պահած է: Այերային ոյժը բոլորովին նոր է, մասնագիտական տուեալներու համաձայն: Ստիպողական նաւային ծրագիր մը ունի:

Գերմանիա բացառիկ երեւոյթ մըն է: Ընդհանուր զինուորագրութեան դրութիւնը հոս, ինչպէս նաեւ Աւստրիոյ մէջ, բոլորովին նոր բանակի ձեւ մը պէտք է նկատել: Այս կերպով 7 զօրաբաժինը հիմա եղած է 36: 1933ին երբ զինուելու հիմակուան ազատութիւնը չունէր, 743 միլիոն մարք կը ծախսէր բանակին համար, այդ գումարը հիմա բարձրացած է 8000 միլիոնի: Առաջները ունէր խաղաղութեան շրջանի համար 550.000 հոգի, որ հիմա եղած է 650.000: 36 զօրաբաժիններէն դուրս են համակ զրահապատ երեք զօրաբաժինները եւ երկու զօրաբաժին հեծելագունդ: Անգլիոյ հետ ծովային համաձայնութեան հիման վրայ՝ Գերմանիա վիլհէլմեան շրջանին ծովային ուժերուն կէսը պիտի ունենայ:

Արտաքոյ Եւրոպայի երկու մեծ պետութիւնները, Ամերիկա եւ Ճափոն, անցած տարի զգալապէս բարձրացուցին իրենց ուժերը:

1936 տնտեսական տագնապի տարին, որ սկսաւ Հապէշիստանի առթիւ պատերազմական դէպքով եւ վերջացաւ Սպանիոյ ամենատխուր անցուդարձերուն վրայ, պատմութեան մէջ կը մտնէ իբրեւ տարի մը անօրինակ սպառազինումներու, պայքարի եւ պատերազմական հսկայ պատրաստութիւններու:

Կը փափաքինք յուսալ տակաւին ճիշդ ժամանակին մարդկութիւնը պիտի յաջողի աշխարհի հիւանդ մարմինէն վտարել զինուորական պատրաստութիւններու տենդը, եւ բերել անդորրութիւն եւ խաղաղութիւն, ամբողջական ապահովումի անհրաժեշտ պայմանները:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ՅԱՂԱԳՍ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Պերլինի համալսարանի Արեւելեան լեզուներու դասախօս Տոքթ. Արտաշէս Աբեղեան հրատարակած է «Աշխարհաբար հայերէնի քերականութիւն» մը, 320 էջ, լուրջ աշխատութիւն:

Քերականութեան ընդհանուր ու անհերքելի ձեւերէն առաջնորդուելով, Աբեղեան կը ծանրանայ լեզուի կանոններու կամ տեսութեանց վրայ, կը շօշափէ յարաբերական ու անկախ կողմերը այդ ամբողջութեան, եւ կը փաստէ լայն գետնի վրայ:

Շրջանի մը, երբ կամայական ու ձախաւեր նորութիւններ կ'ուզեն մտցնել մեր լեզուի պարտէզներուն մէջ, այդ գործը ընթերցողը կ'առաջնորդէ ցաւագին ու տխուր խորհրդածութիւններու:

Հայաստան կազ ու կռուի մէջ է տրդայական խնդիրներու, հազար անգամ ծամծմուած նիւթերու շուրջ: Վերջին շարժուձեւը, որով սկսաւ հոսանք մը այնքան անտեղի ու անտրամաբան, եկաւ բոլորովին պղտորելու միտքերը: Շուրջէն, արձագանգը կ'երկարաձգուի տակաւին նոյնքան համբակօրէն: Ու խառնիճաղանճին մէջ կ'երկմտին ամէնէն դիմացկուններն անգամ:

Ժողովուրդը տգէտ է ընդհանրապէս ուղղագրական կամ քերականական տարազներու, տեսութեանց կամ օրէնքներու մասին: Զէր բաւեր այդ ագիտութիւնը, — մտաւորականներ եւս թեւածալ կ'ըլլան կամ կը վհատին: Հապճեպ, անխնամ աշխատութիւններ, յօդուածագրութեան կամ գրական փորձերու բոպիկութիւն, ու վրէպներ՝ անթիւ, անհամար:

Շրջան մը, միաձայն ու միակամ աններողամտութեամբ, կարեւոր դէմքեր իրենք իրենց մէջ կամ ցեցերու դէմ պայքար ունէին: Աւելի առաջ կամ վերջ, հանդարտ ու մտամփոփ աշխատութիւններ տուաւ Վիէննական Դպրոցը: Այտընեանի գրաբար կամ աշխարհաբար քերականութիւնները, Զալըքեանի պրպտումները, Վիեննայէն՝ Ղափլկեանի բառակէճ — դասախօսութիւնները, Եռանի չեշտ նիգակումները, լեզուական ձախաւերութեան, — մեր ուղղագրական անկումին դէմ փորձուած հաւաքական փոխադարձութիւնները շարժում ու հետաքրքրութիւն կը ստեղծէին:

Քանի ինկան ատաղերը, կամ քանի անցաւ անոնց գործերու վրայէն տարիներու շղթան, այնքան խորացաւ անտարբերութիւնը: Նոր սերունդը գրեթէ անունն իսկ չիմացաւ անոնց, որովհետեւ իրենց մեծերը եւս նոյն ցամաքութեամբ կը ճեմէին դասարաններու մէջ: Դժբախտութիւնը դժբախտութիւն էր օր չտեսած մեր տղոց համար, բայց մեղք մըն էր մեծերու կամ կոչեցեալներու համար, որոնք պիտի անկուէին դասարաններու մէջ, «իբրեւ փարոս լուսատու»:

Զարիքէն տուժեց նոր սերունդը: Կրթական նորագոյն ծրագիրներ եկան խճողելու դասերը, — ամէն հողի, ամէն երկրի վրայ: Այնպէս որ շատ քիչ բան կարելի էր տալ լեզուի կամ քերականութեան ուղղութեամբ: Մինչեւ մեր օրերը այդ այդպէս է, եւ հաւանաբար երկար չորութիւնը:

Մեր ներքին պայմանները եւս թոյլատու չեղան ճիգի կամ հաւաքական աշխատութեան: Մեզի հետ բերկոր էր եղեր լեզուն ալ: Զուկը հոտեցաւ գըլուխէն, որովհետեւ Հայաստան պատռեց նետեց ամէն բան, լեզուն տոպրակի վերածելով: Իսկ գաղթաշխարհը, հակառակ բաղդատաբար շատ աւելի խոխոտ կեցուածքին, ծըգեց խոշոր ու անսրբագրելի մեղքեր:

«Մեծ»երը իրենց կարգին, եսասիրաբար անհամաձայն էին: Մէկուն ըսածը կը ժխտէր միւսը: Զանգուածային ներդաշնակութիւնը երազ մը մնաց: Վրայ հասաւ գրական տագնապը, — մեծերէն մաս մը անհետացաւ: Եւ ընկրկում, անտարբերութիւն, անտեսում:

Ձեմ աւելցներ ժողովուրդի անբաւարար միջոցները՝ նորահաս տղոց մէջ բանկցնելու համար ինքնամշակութեան բոց մը: Տնտեսական վերիվայրումներ տակնուվրայ ըրին ամէն բան: Ու նոր հասնող տղեկը գրէ կամ քերականութենէ առաջ, ստիպուեցաւ չափել շուկայի ճամբան, սորվիլ առուտուրի այբուբենը: Աւելի չափահասները պարտաւոր էին խորհիլ նախ ստամոքսը: Իսկ հիներուն քով հոգի ու խանդավառութիւն չմնաց: Ի՞նչ կարելի էր սպասել բնաշխարհի մը կարօտ զրկեալներէ:

Հոգեկան անտրամադրութիւնը մեծ բաժին ունէր այս դժբախտութեան մէջ: Կեանքի մեքենայացումը խորքի անհրաժեշտութիւնը անարժէք բանի մը վերածեց: Հարեւանցի դատախարակութիւն մը, քիչիկ մը «շուտիկութիւն» հրապարակին վրայ, վրայէն ալ ջնարակը, — ու ապահովուած է կեանքը: Մտաւորական բաժինը չէր կրնար ընել այդ ալ: — Ամէն նետ իր ուղղութեան կը ձգտի:

Լեզուական պայքարները, ըսի, կը մոռցնէին ներքին դատարկութիւնը. դէթ պատրանքը կար կենդանութեան մը:

Մխիթարեաններու Վիէննաիկը կոնտոլի մը պէս կը լողար մեր լեզուի ծովերուն մէջ: — Փոթորիկը խորտակեց ամէն բան: Վիէննականը միշտ ինքն իր մէջ ամփոփուած, այնքան դանդաղած չէր մեր ամբոխին հոգեբանութեան դէմ: Որովհետեւ, — մենք իրապէս չենք ճանչնար ընդառաջելու, ուժ տալու, քաջալերելու ազնուական ձգտումը:

Ի՞նչ եղաւ:

— Եղաւ անխուսափելին: Ամայութիւնը ահաւոր ծանրութիւն մը ձըգեց մեր գլխուն: Ու հիմա, հազուագիւտ կանչեր միայն կը լսուին հեռաւոր չորս ծագերէ:

Ուրիշ կէտ մը:

Վարժարաններու մէջ բծախնդրութիւնը ի՞նչ չափի է: Ընթերցում, քերականութիւն կամ շարադրութիւն «ընելով» չի գար հրաշքը: Աւանդելու ձեւը կը խափանէ կամ կը լայնցնէ լոյսին ճամբան:

Մեր ուսուցիչները կ'երթան ու կուգան յաճախ: Եւ այդքան:

Մեծ լաւատեսութեան մը լոյսով չէ որ կը մտանանչեմ վերի կէտերը: Չէ, ինքզինքս չեմ ուզեր խաբել կամ ինքնախաբութեան տանիլ ընթերցողը:

Մեծ բան պիտի չկարենայինք ձեռք բերել ճիգով կամ ընդհանուր շարժումով: Հրաշքին համար պէտք էր ինքնեկ ըլլար եռանդը, եւ կամ՝ կեանքի պայմանները թոյլատու ըլլային ատոր:

Տղեկը պիտի սորվէր իրեն անհրաժեշտը, ոչ թէ հրապարակին համար, (որովհետեւ նպարավաճառը հաց ու պանիր չի տար ատոր փոխարէն), այլ որպէսզի կարենար գրել նամակ մը, կարենար ուղիղ խօսիլ, առանց կարմրելու կամ խայթելու:

Եւ վերջապէս՝ կարենար պաշտպանել ինքզինք, երբ առիթները ուզէին վրէժ լուծել...

X

Տոքթ. Աբեղեանի գիրքէն ներս, կ'ուզէի ծանրանալ քանի մը կէտի վրայ:

Ապաթարցի եւ բայերու ժխտական ձեւերու մասին թիւր կարծիքներ ունի հեղինակը:

Ծանրանալով բայերու կը, ժխտական մի մասնիկներու վրայ, ու անոնց հետ առնելով մը անորոշ յօդը, լեզուագէտը կ'առաջնորդուի սխալ ճանապարհի:

Բացայայտ է: — Կը մասնիկը չի միանար բային, երբ բաղաձայնով կը սկսի այս վերջինը: Ինչպէս՝ կը քալէ, կը խաղայ, կը ստէ, կը փայլի, եւն.: Իսկ երբ ձայնաւորով կը սկսի (ը)ը կ'իյնայ ու տեղը կուտայ ապաթարցին. (կը ըսեմ)ի տեղ՝ կ'ըսեմ, կը ուզէ՝ կ'ուզէ, կը ատէ՝ կ'ատէ, եւն.:

Իսկ երբ սպասել, գրաւել, ստեղծել ու նման (գր), (ստ), (սպ) սկզբնաւորութիւններուն կը հանդիպինք, (ուր հնչական (ը) մը կայ), կը պահենք հարազատ ձեւը՝ կը գրաւէ, կը ստանար, կը ստեղծէ, կը ստեղծէր, կը սպասէ, կը սկսի, եւ ոչ թէ կ'գրաւէ, կ'ստեղծէ, կ'ստանայ, կ'սպասէ այլանդակութիւնները: Այս հիւանդութիւնը այնքան վարակիչ դարձաւ որ հանդիպեցայ կ'ըգրաւէ, կ'ըստեղծէ, կ'ըստանայ, կ'ըսպասէ, այլանդակութենէ աւելի բարբարոսութիւններուն:

Այդպէս չէ (կու)ի պարագան:

Տոքթ. Աբեղեան շփոթութեան մէջ է երբ «ապաթարց»ի խնդիր կը յուզէ այս կէտին շուրջ:

(Կու)ն որ եւ է ձեւով կամ որ եւ է ատեն չի կրնար մտնել օրէնքի տակ: Ուղղափառ տեսութիւն մը միայն կայ. կուն գործածել միշտ անջատ: (Ինչ որ էր պարագան (կը)ին համար). օր. կու գամ, կու լամ, կու տամ: Սխալ է կուլամ, կուտամ, կուգամ ձեւերը: Տգիտութիւնը հոս ալ մեզ գործելու կը մղէ մեր լրագրութիւնը, որ, կ'ուգամ, կ'ուտամ, կ'ուլամ է բռած առանց ամօթի:

Մը անորոշ յօդի, կամ մի ժխտական ձեւի մասին, ես համամիտ եմ որ պահուի անփոփոխ ձեւ մը, անգամ ձայնաւորով սկսող բառերու առջեւ:

Պահպանողականները ձայնաւորով սկսող բայերու առջեւ կը նետեն (մի) ժխտական (ի)ն եւ (մը) անորոշ յօդի (ը)ը, անոնց տեղը ապաթարցին տալով:

Պէտք է ուշադրութիւն ընել կէտի մը: — Այդ յապաւումները չե՞ն վնասեր «ժամանակ»ներու կամ «եղանակ»ներու չեշտին: Մ'աղօթե՞ր աւելի հրամայական է, թէ մի աղօթեր, մ'իջնե՞ր, թէ մի' իջներ, մ'ատե՞ր թէ մի' ատեր: Եւ շարունակաբար: Պիտի նախընտրէի չզլացել (մի')երուն, ու պահել անվթար՝ անհատականութեան բաժինը: Ապաթարցներով կը գլտորի ինչ որ զուտ անձնական է այդ բոլորին մէջ: Եւ յետոյ, առոգանական տեսակէտէ ալ բաղձալի չէ (մ') որձատուած ձեւը:

Նոյն պատճառներով, (գիրք մ'ա—

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (55)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— Քլօմպէր պանդոկն է այստեղ, կը հարցնեն:

— Այո՛ ...

— Խնդրեմ, գնդապետ Րէտլը վար կանչէ:

— Ո՞վ է խօսողը ...

— Մի' հետաքրքրուիր, գնա կանչէ՛ ...:

Կարելի՞ էր այլ եւս գաղտնի պահել դէպքը. գնդապետը վայրկեան մը կը փրցնէ պանդոկին մէջ.

— Գնդապետը մեռա՛ւ ...

Ոստիկանութեան իմաց կը տրուի եւ ահա Հէր Կայէրն ու բժիշկ մը պանդոկ կը հասնին շնչասպառ: Քննութիւն կը կատարուի անմիջապէս: Րէտլի աջ ձեռքին քով ատրճանակ մը կար. գրասեղանին վրայ կ'երեւային երկու նամակներ՝ մէկը ուղղուած իր եղբօրը, իսկ միւսը Փրակայի 8րդ զօրաբանակի հրամանատար զօր. Ֆոն Կիզլին. ուրիշ թուղթի կտորի մը վրայ անձնասպանը մրոտած էր հետեւեալ տողերը.

Թեթեւամտութիւնս ու մոլութիւնս փճացուցին զիս. աղօթեցէք ինծի համար. մեղքերս պիտի քաւեմ անձնասպանութեամբ:

Ալֆրէտ

Ժամը 1.15ին.— Հիմա պիտի մեռնիմ, շատ կը խնդրեմ, դիազննութիւն չկատարէք, աղօթեցէք:

ՆՈՅՆ

Գնդապետին հաւատարիմ ծառան՝ Եօզէֆ Շլատէք անունով Չեխ մը, որ չափէն աւելի յուզուած վիճակ մը ունէր, կը մօտենայ ոստիկանապետին եւ բաներ մը կը փսփսայ անոր:

— Ոչ, ոչ անկարելի է ... ասիկա անձնասպանութիւն չէ ... ոճիր է ... ատրճանակը իմ տիրոջս չէր պատկաներ ... չորս անծանօթներ այցելութիւն տուին իրեն կէս գիշերին ... ժամ մը առաջ ուրիշ մէկը կար քովը ... ոճիր է, ոճիր ...

Ոստիկանապետ Կայէր անկիւն մը կը տանի խեղճ մարդը եւ կը յանդիմանէ.

— Լռէ, բերանդ չբանաս յիմար, ամէն գործի մի խառնուիր ... հեռացիր ...

Ի վերջոյ դաւաճանը կը թաղուի Վիէննայի կեդրոնական գերեզմանոցը — շիրիմ 38, շարք 29, խումբ 19:

X

Իշխանութիւնը հիմա երեւան պիտի հանէր Րէտլի մատնութիւնները. ինչե՞ր ըրած էր ան եւ ո՞ր ատենէն յառաջ գացած էր: Իր դաւաճանական բազմաթիւ արարքներէն մէկուն հետեւանքը պիտի ըլլար հարիւր հազարաւոր Աւստրիացի եւ Հունգարացի զինուորներու ահաւոր ջարդը հիւսիսային Սերպիոյ բարձունքներուն վրայ:

Անձնասպանութենէն քառորդ ժամ ետքը աւստրիական բանակին ընդհանուր սպարապետը՝ Զօր. Կոնրատ Ֆոն Հէօցէնտորֆ տեղեկութիւն կը ստանար դէպքին մասին. իսկ ժամ մը վերջը յատուկ յանձնաժողով մը Փրակա կը մեկնէր, քննութիւն կատարելու համար գնդապետին բնակարանին մէջ:

Իշխանական պալատ մըն էր իսկապէս այս վերջինը՝ իր կարասիներու հարստութեամբ եւ պերճանքի առարկաներու ճոխութեամբ: Գնդապետը ընդարձակ կալուած մը գնած էր երեք տարի առաջ, ինչպէս նաեւ վեցեակ մը ինքնաշարժներ՝ ամէնէն շքեղներէն: Ուրիշ բնակարան մը եւս ունէր Վիէննայի մէջ: Գաղտնիք մը չէր որ «սեփական միջոցներ» ունէր ան, բայց դարակներէն հանուած ընկալագիրները ցոյց կուտային թէ վաւերական միլիոնատէրէ մը աւելի շռայլ էր անոր կենցաղը: Օրինակ, իր գինիի մառանին մէջ կային 1800 շիշ ֆրանսական շամփանեա ... դաւաճանը մէկ տարուան մէջ ռուսական կառավարութենէն ստացած էր վաթսուն հազար քուրոն (2500 սթերլին) ի վարձատրութիւն իր լրտեսական ծառայութեանց, այսինքն գնդապետի մը թոշակին տասնապատիկը: Այս մեծկակ գումարը նշանակուած էր միայն մէկ ընկալագրի մէջ, տարակոյս չկար, սակայն, որ Ռուսիա — ընդհանրապէս շռայլ այս տեսակ գործերու մէջ — շատ աւելի առատաձեռն նուէրներ ըրած էր իր հաւատարիմ գործակալին:

Րէտլ մանր մունր «ծառայութիւններ մատուցած էր» նաեւ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ, բայց մանաւանդ, ամբողջ տասը տարի, աշխատած էր ի փառս ցարերու հայրենիքին: Իր գործունէութեան մաս կը կազմէր նաեւ Փեթերպուրկի կառավարութեան մատնել ռուսաբնակ օտար լրտեսներն ու գործակալները:

Ի՞նչ դաւաճանութիւններ ըրած էր եւ ի՞նչ գաղտնիքներ մատնած էր այս արիւնարբու հրէշը: Դժուար է առանց սարսուռի վերյիշել իր սխրագործութիւններուն շարքը:

Մանրակրկիտ խուզարկութենէ մը յետոյ Րէտլի բնակարանին մէջ գտնուած նամակները, պաշտօնական փաստաթուղթերու ընդօրինակութիւնները, լուսանկարները, ծածկագիր բառարանները, քարտէսները, գաղտնի հրամանագիրներու պատճէնները ինչպէս նաեւ երկաթուղիներու, ճամբաներու ու մանաւանդ բանակի ընդհանուր կազմակերպութեան վերաբերեալ բազմաթիւ տեղեկագիրները բացայայտօրէն ցոյց կուտային թէ հայրենադաւ սրիկան շատ քիչ բան կար որ չէր մատնած Աւստրիոյ ամէնէն ոխերիմ թշնամիին՝ Ռուսիոյ: Իր մատնութիւններուն վրայ էր գլխաւորաբար որ մեծ թիւով Աւստրիացի եւ Հունգարացի Ինթէլիճընսի գործակալներ ձերբակալուած եւ մահուան դատապարտուած էին արտասահմանի մէջ. ու այդ գործակալներէն մէկ քանին իր մտերիմ բարեկամներն ու պաշտօնակիցներն էին Տեղեկատու Դիւանին մէջ: Առանց որ եւ է խղճահարութեան դաւաճանած էր անոնց, որպէսզի աւելի ապահով դզար ինքզինքն՝ Ռուսիոյ ծառայութիւն մատուցանելու համար: Անհնար է երեւակայել աւելի ահաւոր ոճիր մը: Շատ դիւրին էր իրեն համար այդ կարգի տեղեկութիւններ հաղորդել օտար կառավարութեանց, քանի որ 1900էն մինչեւ 1905 գնդապետ Րէտլ ընդհանուր տեսուչն էր Աւստրիոյ լրտեսական եւ հակալրտեսական կազմակերպութեան:

Շար.

ու)ն նախընտրելի չէ (գիրք մը առի)-էն։

Կ'ըսե՞նք «գիրք մ'ուզեցի», «հաց մ'առի», «մարդ մ'անհետացաւ», մեր խօսակցութիւններուն մէջ։ Իսկ եթէ բաղներ կան, ի՞նչ կը շահին թոթովախօսութենէ աւելի։

Շատեր ապաթարց կը դնեն իրենց հանդիպած բոլոր (չ)երու գլխուն։ Տոքթ. Աբեղեան կը սխալի հոս ալ երբ այդ հակումը ցոյց կուտայ։

Միանգամ ընդմիշտ մէկ է օրէնքը։ — Ինչպէս բոլոր բայերը, (է) օժանդակը կամ էականը եւս կը խոնարհուին։ Սահմ. եղ. ներկայի մէջ, օրինակ, կ'ըլլայ՝ եմ, ես, է, ենք, էք, են։ Ուշադրութիւն եզակի Գ. դէմքի (է)ին, որովհետեւ ժխտական ձեւի մէջ ան է «քար գայթակղութեան»ը։ Արդարեւ, կ'ըսենք. չեմ խօսիր, չես խօսիր, Չի խօսիր։ Որ թարգմանի՝ Սահմ. եղ. եզակի Գ. դէմքի (է)ն փոխուեցաւ (ի)ի։ Չըսենք Չէ խօսիր, այլ Չի խօսիր։ Երբ ընկերացող բայը ձայնաւորով սկսի, (ի)ն իր տեղը կուտայ ապաթարցին։ Սապէս. — կ'ուտեմ, կուտես, կ'ուտէ, չեմ ուտեր, չես ուտեր, չ'ուտեր (փոխանակ «չի ուտեր»ի)։

Նոյն ձեւով ու նոյն պայմաններով չ'առներ (չի առներ-ի տեղ), չ'աճապարեր, չ'իմանար եւն.։ Եթէ չտուժէ առողանութիւնը, լաւագոյն է հոս եւս պահել ու յարգել օրէնքը. ըսել՝ չի ուտեր, չի առներ, չի աճապարեր։

Ուրեմն, Սահմ. եղ. եզակի Գ. դէմքի ժխտականէն դուրս, որ եւ է ժամանակի կամ եղանակի մէջ, (չ)ն կուգայ կը փակչի բային։ Ոչ ապաթարց, (քանի որ գրի անկում չկայ) ոչ (ը), ոչ (ի), ոչ ալ տարբեր ձախաւերութիւններ։ Աչքերը կը զարհուրին չ' - խօսէի, չ'խօսեցաւ, չ'խօսէինք, չը տեսցաւ, չը սիրեց, չի սիրեց, չի գընաց համրակութիւններէն։

Կէտ մըն ալ, վերջացնելէ առաջ։

Սովորութիւն է դարձեր ապառնիի մէջ ժխտական (չ)ն եւ (պիտի) ամուսնացնել։ Կ'ըսեն ու կը գրեն՝ չպիտի տանի, չպիտի քալէր, չպիտի կուռի, եւն.։ Քերականութիւնը կը կանչէ մեր օձիքէն։ Օրէնքը կ'արգիլէ այդ խնամութիւնը քանի որ բային հետ է ժխտական մասնիկի գործը։ Պէտք է ըսել հետեւաբար՝ պիտի չտանի, պիտի չքալէր, պիտի չկռուի, եւն.։

Այլ ձամբով կամ ներկայ անտարբերութեամբ, մեր լեզուի պզտիկ չըռնորհներն ալ ջուրին տուած կ'ըլլանք։

ՄԻՆԱՍ ԹԱԹՈՒԼ

ԾԻԾԱՂ

Ջինավաճառը. — Տիկին, այս գինքով մինչեւ յիսուն մեթրօ կրնաք քաշել։

Տիկինը. — Այդչափ հեռուն գործ չունիմ, ամուսնոյս համար պիտի գործածեմ։

— Անանկանալէս ի վեր բարեկամներուս կէսը ինծի կռնակ դարձուց։

— Իսկ միւս կէսը ի՞նչ ըրաւ։

— Կ'երեւայ անոնք տակաւին անանկանալէս լուր չունին։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԹՈՒՐՔԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

— o —

Շոգեկառքը հեւք հեւքին կը բարձրանայ զառիվերէն։ Երբ Ինէօնիւէն կ'անցնէինք, կարծեցի թէ շոգեկառքին շունչն ալ կը բռնուի։ Այս վայրերուն վրայ, ուր գիտութիւնն ու մեքենան անգամ չնչապատ ու դժուարութեամբ կը բարձրանան, ատեն մը Թուրք երիտասարդները կռիւ մղեցին։ Անխոնջ, առանց հեւքի, առանց նոյն իսկ քթթելու իրենց աչքերը՝ անոնք իրենց արիւնովը գրեցին պատմութիւնները՝ որոնք կը կենդանացնեն այն օրերը, ինչպէս նաեւ Մէհմէտճիկներու գերեզմանները կ'այրեն մեր աչքերը։ Շոգեկառքն իսկ ասկէ կ'անցնի յարգանքով խոնարհելով անոնց առջեւ։

Կուգանք Էսկիշէհիր, որ հայրենիքին չորս անկիւնները իրարու կը կապէ։

Կայարանէն քիչ մը կը յառաջանանք։ Փորսուք Չայը քաղաքը կը բաժնէ երկու մասի. զայն կը ստուերոտեն երկու կարգ ծառեր, իսկ իր վրայ նաւակներ կան։

Էսկիշէհիրը յատկանիշներ է չըսելու համար, բնեմ որ ան այսօր եւս կը գտնուի հոն, ուր որ էր տարիներ առաջ։ Եւ այդ՝ անփութութեան երեսէն։ Կ'ըսեն թէ կայարանի ձախ կողմի փողոցներուն մէջ զամէշ է խեղդուեր։ Կարելի՞ բան է որ փողոցի ցեխերուն մէջ զամէշ մը խրի ու խեղդուի... բայց, առանց փողոց չէ՞ն... այլ մէկմէկ բացուածքներ։

Երբ հովը փչէ կամ ինքնաշարժ մը անցնի, փոշիի ամպերը ամէն կողմ կը ծածկեն ու անցորդը ստիպուած է աչքերն ու դէմքը ծածկել իր ձեռքերով։ Թաղապետութիւնը շատ հաղուադէպօրէն կը ջրէ եղեր, ամառը, միայն գլխաւոր փողոցը, գդալներով շատ պէնզին սպառել։ Արդեօք պէնզինը առողջութենէն աւելի՞ կ'արժէ։

Ոչինչ կայ հոս՝ քաղաքակրթութեան տեսակէտէն՝ իբրեւ կարգ կանոն եւ որպէս շինարարութիւն։ Երբ օդանաւով կը սաւառնէի քաղաքին վրայ, տեսայ որ Էսկիշէհիր, շինուած ըլլալով դաշտագետնի վրայ, կրնայ արդիական եւ նոր քաղաք մը ըլլալ։ Փողոցները ծուռ ու մուռ, էջքերով ու վերելքներով չեն, բայց գիտական օրէն պէտք է աշխատիլ։ Տարօրինակ չէ՞, Թաղապետութեան երկրաչափի պաշտօնը կը կատարէ հասարակ գրագիր մը. երկրաչափ չկայ։ Նահանգի մը կեդրոնին այս վիճակը անհասկնալի կը թուի։ Քաղաքին չուրջ կը բըխին երկրին ամենալաւ ջուրերը, բայց հարկ է զանոնք հաւաքել եւ քաղաք բերել։

Քաղաքապետութիւնը վերջապէս անդրադարձեր է այդ պահանջին։

Քաղաքը անհրաժեշտէն աւելի տարածուեր է, ունի պողոտայ եւ փողոցներ որոնց երկարութիւնը կը հասնի 120 քիլոմեթրի։ Ելեկտրականութեան քիլովաթը 25 դրուշէն աւելի է ժամը. իսկ բնակչութեան թիւը՝ 50.000։ Հակառակ ատոր, քաղաքապետութիւնը չի կրնար պարտքերուն բեռէն ազատիլ։

Բանակի տունը ունի շատ գեղեցիկ շէնք մը եւ պարտէզ մը. միակ տեղը ուր կ'արժէ նստիլ։

Եթէ երիտասարդ օդանաւորդները չըլլան, պիտի ըսեմ թէ քաղաքի բընակչութիւնը փորձանքի մըն է մատնուած, այնքան լուռ է ու ծանրաշարժ։ Օդանաւային սպաներէն հոսող տրամադրութիւնը կը վարակէ նաեւ հասարակութիւնը։ Իրենց ուրախ դէմքերէն կարելի է ճանչնալ մեր օդանաւորդները, եթէ նոյն իսկ անոնք քաղաքացի հագուստներով պտտին։

Էսկիշէհիրի մեծագոյն հոգը դըպրոցի չգոյութիւնն է։ Կ'ըսեն թէ՝ «դըպրոցին դռները կը փակեն շատ մը ուսումնասէր տղոց առջեւ՝ արձանագրութիւնները վերջացան, տեղ չունինք յայտարարելով»։ Մէկ քանի թաղերու մէջ դպրոց բացեր են. բայց թաղերէն շատերը չունին։ Քաղաքը շատ տարածուն ըլլալով, դպրոց ընդունելու բարեբախտութեան արժանացած տղաք, ստիպուած են մէկ քանի քիլոմեթր ճամբայ քալել ցեխին ու ձիւնին մէջ եւ հիւանդանալ...

Մ. ՖԱՅԻԳ

«ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՄԷԿ ՆՇԱՆԻՆ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆՔ ՀԱԹԱՅԸ ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ»..

— . —

Յունուար 4ին Թուրքերը մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնեցին Կիլիկիոյ ազատագրման 15րդ տարեդարձը, մասնաւորապէս Ատանայի մէջ։ Այս առթիւ բոլոր ճառախօսները արծարծեցին Ալեքսանտրէթ – Անտիոքի հարցը (Հաթայ — սանճաք, ինչպէս կը կոչեն հիմա)։

Ատանայի կուսակալը հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց Աթաթիւրքին. —

«Ժողովուրդը գիւղերէն եկած 50.000էն աւելի հետիոտն եւ ձիաւոր անձերով տօնեց Ատանայի ազատագրութեան 15րդ տարեդարձը։ Ատանացիները ամէն բանէ առաջ իրենց անհուն սէրը եւ յարգանքը յայտնեցին հանդէպ իրենց Մեծ Աթայի։ Շատ խանդավառ ցոյցերով յայտնեցին թէ պատրաստ են անվարան իրենց գլուխը զոհելու իրենց Մեծ Պետի հրամանին։

Իրենց Մեծ Աթայէն խնդրեցին որ եղբայր Հաթայցիներն ալ արժանացնէ իրենց անկախութեան եւ ազատ գրութեան տօնին։ Այս պահուս բոլոր Չուքուր Օվացիները Աթայի ճամբուն վըրայ կը խոնարհին, անոր անունին առջեւ եւ իրենց յարգանքները մատուցանելով՝ կը հաղորդեն թէ երդուընցած են իրենց կեանքը զոհել ձեր բարձր գաղափարներուն սիրոյն եւ պատրաստ են ձեր հրամաններուն»։

** Կատարուած հանդիսութեանց առթիւ Թուրք թերթերէն կը քաղենք նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները. —

Հացկերոյթի առթիւ խօսք առաւ Անտիոքցի Բասիմ եւ ըսաւ.

— «Մենք Աթաթիւրքի հրամանին կը սպասենք։ Այդ հրամանը առնըւած օրը՝ կարող ենք մէկ խոյանքով խորտակել գերութեան շղթաները»։

Բուռն ծափերով ընդունուած այս ճառէն յետոյ, ներկաները խմեցին Անթաքիացիներու կենաց, որոնք մօտ ատենէն պիտի արժանանան իրենց անկախութեան։

Իչէլի երեսփոխան Ֆէրիտ Ճէլալ ճառ մը խօսելով անդրադարձաւ Հաթայի չուրջ բանակցութիւնները եւ աւելցուց.

— «Հաթայի ընկերներ հասատանեցին այդ խօսքերը։ Բանակցութիւնէն հասկցայ որ, Թրքութիւնը ազատող Աթաթիւրքը պիտի ազատէ նաեւ Հաթայը։ Պէտք է գիտնալ որ գերութիւնը խորտակելու համար միութիւն պէտք է։ Մեր Հաթայցի եղբայրները միացած են այս գաղափարին չուրջ։ Կային Անթաքիացիները, Մարաշցիները եւ Ատանացիները նման անոնք ալ անպայման պիտի հասնին իրենց անկախութեան, շնորհիւ Աթաթիւրքին իրենց առած ներշնչումին»։

*** Փոյսոյ Ատանացիներն ալ փայլուն կերպով տօնեցին ազատագրութեան տարեդարձը։ Այս առթիւ Էմին Էօնիւ Հալք Էվի սրահը լեցուած էր Ատանացիներով եւ համալսարանական ուսանողներով։ Խանդավառ ճառեր յետոյ, խօսք առաւ համալսարանի գրական ճիւղի օգնական դասախօսներէն Մուզաֆֆէր եւ յիշեց յետոյ Ատանայի պաշտպանութեան դրուագները, ըսաւ.

— «Աթաթիւրք ըսաւ թէ Ատանան պիտի ազատենք, եւ իրականացուցինք այս խօսքը։ Ինչպէս որ Ատանայի մասին ըսած խօսքը կատարեցինք, նոյն ձեւով ալ պիտի կատարենք Անթաքիոյ համար ըսածը։ Ասոր համար հարկ չկայ որ գործի անցնին բոլոր հայրենակիցները. միայն Ատանացիները կը բաւեն։ Մենք Աթաթիւրքի մէկ նշանին կը սպասենք»։

Բոլոր ներկայ երիտասարդները ոգեւորիչ ծափերով ընդունեցին ճառախօսին այս խօսքերը եւ «այս նըշանին կը սպասենք» բացագանչութիւնը թնդացուց սրահը։

Զօր. Սէնան, որ անձամբ դեր ունեցած է Ատանայի ազատագրական կռիւներուն մէջ, երիտասարդներու պնդումին վրայ խօսք առնելով ըսաւ.

— Աթաթիւրք ինչպէս որ մեզ ազատեց, Անթաքիացիներն ալ պիտի ազատէ։ (Բուռն ծափեր)։

Ցետոյ նուագահանդէս տրուեցաւ եւ Ատանայի նարինջ բաժնուեցաւ ներկաներուն։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ԽՆՋՈՅՔԸ

— . —

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 6 յունուար (Յառաջ). — Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Ամաւորի առթիւ սարքած խնջոյքը տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն 12, Փարիզէօղեանի սրահին մէջ։ Հակառակ անոր որ շատ մը հայրենակիցներ կը բացակայէին Իսիէն, նոր տարուան առթիւ, հետաքրքիրներու բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը։ Ժամը 5 ու կէսին խաչուհիները գործի վրայ էին։ Խնջոյքը ինքնին սկսած էր արդէն։ Ներկաներու ցանկութեամբ սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Հրաչ որ յաջողութեամբ կատարեց իր պաշտօնը։ Հիւրերէն ընկեր Գ. Բալյեան երկու անգամ խօսեցաւ, վեր հանելով հայ կնոջ դերը անցեալին մէջ եւ ներկայիս։ Ցիշեց Վասպուրականի, Ուրֆայի եւ այլ հերոսամարտերը որոնց մէջ հայ կինը ունեցած է իր դերը եւ ըսաւ. — «Աւելի դիւրին է զէն ի ձեռին կռուիլ քան պայքարիլ այսօրուան ճերմակ ջարդին դէմ, այսինքն Հայը Հայ պահել։ Աճա այս դժուարին գործն է որ յանձն առած է Կ. Խաչը, իբրեւ կեդրոն ունենալով Ամերիկան, 11 հազար անդամուհիներով եւ քառասուն հազար համակիրներով։ Աճաւասիկ 51.000նոց հսկայ բանակ մը որ կը կռուի ճերմակ ջարդին դէմ։ Այս բանակին մէկ մասնիկն է Իսիի Կ. Խաչը։ Հայ մանուկը մօրը բերնէն է որ առաջին անգամ կը լսէ հայ լեզուն։ Քանի Կ. Խաչը գոյութիւն ունի, կրնանք վստահիլ թէ պիտի դիմանանք, մինչեւ որ կարենանք հաւաքուիլ հայրենիքի մէջ եւ ազատուիլ ճերմակ ջարդէն»։

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցէին բոլոր ներկաները։ Սրահը կը թնդար ազգային եւ յեղափոխական խմբերգներով։ Բաժակաճառեր խօսեցան հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ Պ. Սահիան Մխաքեան, Բ. Ֆալճեան, Ե. Մինասեան եւ ուրիշներ։ Մասնակցեցան նաեւ փոքրիկներ Գ. Բանիկեան, Զ. Դուլեթեան, Գր. Դուլեթեան, Ս. Կարմիրօրօրեան։ Ցետոյ տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը։ Ընկ. Միսաք Տէրտէրեան շահեցաւ գեղեցիկ տուփ մը պիւսքիւի, խաչուհի Կարմիրօրօրեան ձեռքի պայուսակ մը եւ Կ. Խաչի նուիրեցին 10ական ֆրանք, ընկ. Գ. Բալյեան շահեցաւ գեղեցիկ պլուզ մը զոր նուիրեց Կ. Խաչին։ Ժամը 9էն սկսան հայկական եւ եւրոպական պարերը որոնք տեւեցին մինչեւ ժամը 11։ Անշուշտ բարոյականին հետ նիւթական շահ մը եւս ապահովեց Կ. Խաչը։

Լրատու

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

— • —

ՇԱՎԻԼ. — Անցեալ կիրակի Ֆ. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղն ալ սարքած էր իր «Մանուկներու Օր»ը դըպրոցի սրահին մէջ, ընտրուած բազմութեան մը ներկայութեամբ։ Աւելորդ է հանդէսին մանրամասնութիւնները նըկարագրել մանաւանդ որ քիչ մը ամէն տեղ միեւնոյնն են։ Գլխաւոր եւ լուսաւոր երեւոյթը այն է որ քանի մը տասնեակ հայ մանուկներ ամէնքն ալ ֆրանսական դպրոցի աշակերտ եւ ատոր համար իսկ այլ եւս իբր ապագայ Հայեր «աչքէ հանուած», չարաթական քանի մը ժամ աշխատանքով այս տարի ալ հայ խօսք ու հայ երգը իրենց լեզուին վրայ պահելու յաջողութիւնը ձեռք բերուած է։ Դպրոցի վարժուհին, Տիկ. Քրմոյեան անշուշտ իր կարելին ի գործ դրած է, այս յաջողութեան հասնելու համար։ Պէտք է ներկայ ըլլալ այս կարգի հանդէսներու, ըմբռնելու համար թէ որ աստիճան ճիգ անհրաժեշտ է չարաթական քանի մը ժամուան ընթացքին այս մանուկներու բերանը «լեզու դնելու» համար։ Մանաւանդ որ, ինչպէս այն օրը արդար դատութեամբ դիտել տուաւ Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղին ներկայացուցիչը, մեր ծընողքները զաւկըին մէջ կատարուած գործը տուներուն մէջ ալ շարունակելու մտածումը անգամ չեն ունենար։

Բսի որ հանդէսի նկարագրութիւնը չըլլալու ընեմ սակայն չեմ կրնար չյիշել անունը մէկ փոքրիկ Օր. Արաքսի Շարապխանեանի որ իր երգով արտասանութիւններով պատռ, յատակ եւ ոգեւորուած, ջերմացնող հետաքրքրութիւն մը։ Լաւ էին փոքրիկներու խմբերգները եւ թմբուլ արտասանութիւնները։ Այս առթիւ ոգեւորիչ բանախօսութիւն մը ըրաւ Տիկ. Մը. Հըմայեակ վարդապետ.

Ներկայ բոլոր փոքրիկներուն բաժնուեցան նախընծիրք, իսկ դպրոցի բոլոր աշակերտներուն տրուեցան նուէր խաղալիկներ, տրամադրուած «Համազգային»ի կողմէ. Վարչութեան կողմէ։

Մեր խնդակցութիւնը յայտնելով Ֆ. Կ. Խաչին իր այս ձեռնարկին առթիւ, մենք ալ մեր կարգին կը մաղթենք կամք ու կարողութիւն մեր բոլոր վարժուհի քոյրերուն։

Գ. Վարդունի

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ – ԲՈՅԺ», ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան։

Թիւ 26 (Նոյեմբեր). — Կատաղ զարնել (Տոքթ. Շ. Այվազեան). — Խրատներ մայրերուն (Տոքթ. Ա. Աշճեան). — Երկարակեցութիւն (Տոքթ. Միֆաշեան). — Գիշերը տղաս կը պոռայ վախէն (Տոքթ. Գ. Շարապեան). — Պէ՞տք է ճաշել կէսօրին (Տոքթ. Լ. Գրիգորեան). — Մէկ հատիկ զաւկին հոգեբանութիւնը (Տոքթ. Ժ. Բուռլիճովիչ). — Ի՞նչպէս ճանչնալ հիծախտը եւ ի՞նչպէս դարմանել (Տոքթ. Պ. Բօզօլեան). — Բժշկական պատառ պատառ (Տոքթ. Վ. Չիլինկիրեան). — Հարցարան եւ առողջապահական գիտելիքներ։

Թիւ 27 (Դեկտեմբեր). — Կակազում եւ թոթովում (Տոքթ. Շ. Այվազեան). — Ծագումային ուսարուժութիւն (Տոքթ. Մ. Տէր Կարապետեան). — Ցուրտառութ ջերմաչափութեան (Տոքթ. Պ. Պէճճէ). — Հայի դէմքը (ՀՄԲ.). — Կոյրերուն հետ (Տոքթ. Քանրոնէ). — Պարը եւ երաժշտութիւնը բժշկութեան մէջ (Ա. Գիւլխանդանեան). — Հարցարան եւ առողջապահական գիտելիքներ։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ է Թիւ 28ը (Յունուար). — Չափ ունի՞ք թէ չունիլ (Տոքթ. Ա. Աշճեան). — Հրէշներու մասին (Տոքթ. Շ. Այվազեան). — Ժողովրդական Ֆրանկախտը (Ֆրանս. Առողջ. նախարարութիւն). — Մի՛ ընտրել սովելցք (Փրոֆ. Ա. Պէրպէկեան). — Ի՞նչ է կատաղութիւնը (Տոքթ. Յ. Մախոխեան). — Պնդութեան դէմ դեղեր (ՀՄԲ.). — Առողջապահական տասնարանեայ (Տոքթ. Շ. Շարեան). — Հարցարան եւ առողջապահական տասնարանեայ (Տոքթ. Հ.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ պայմաններն են. — Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, արտասահման՝ 30 եւ 35 ֆրանք (համաձայն երկիրներու, որոնք դրոշմաթուղթի լրիւ կամ զեղչեալ սակ կը պահանջեն)։ Դիմել Dr. Ch. Aivazian, 17, Rue Damesme, Paris.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (174)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Բայց անկարելի, անհաւատալի բան մըն էր եղածը։ Անշուշտ սխալ չէր կարդացածը, ութ սիւնակներու մէջ ալ, միեւնոյն անունը, ՎԱՐԴԱՆ Ա. ԱՐՍԷՆԵԱՆը կ'երեւէր աչքի զարնող մեծ գրերով։

«Խեղճ Աշոտ, խեղճ Աշոտ», մըմռաց Պետրոս Կարպովիչը, եւ անկեղծ տխրութեամբ մտածեց ընկերոջը կացութեան մասին։ Որքան ալ որ Պետրոս Կարպովիչը ճանչցուած էր որպէս անկարեկիր, անգութ մարդ մը, որ յարգանքի զգացում չունէր ոչ մէկ մարդու հանդէպ, Աշոտ Արսէնեանը միակ մարդն էր, որու հանդէպ այդ քարէ շինուած մարդը յարգանք ու խիկական ընկերոջ մը զգացումը ունէր։

Անմիջապէս դուրս գալով կառք մը վերցուց ու քշել տուաւ ուղիղ Կովկասեան պանքը, ուր գլխաւոր հաշուապահի պաշտօն ունէր Աշոտ Արսէնեանը։ Արսէնեանը հոն չէր։ Պետրոս Կարպովիչը մտաւ պանքի նախագահի առանձնասենեակը։

Արսէնեանը շաբաթէ մը ի վեր չէր գար գործի, յայտնեց կառավարիչը։ Այո, դժբախտաբար լուրը ճշմարիտ էր, Վարդանը պարսկական սահմանը անցած ժամանակ, պայթում մը հետեւանքով մեռած էր. «Ափսոս տղայ, ափսոս տղայ», — վերջացուց խօսքը նախագահը։

Պետրոս Կարպովիչը անմիջապէս դուրս ելաւ պանքէն, ու կառապանին հրամայեց քշել ուղիղ Արսէնեաններու տունը։

Երբ Պետրոս Կարպովիչը Արսէնեաններու հիւրասենեակէն ներս մտաւ, Աշոտն ու տիկ. Մարիամը գլուխնին կախ, դէմ դէմի նստած էին, մոմէ շինուած արձաններու նման։ Կարծես թէ՝ Ասլանովը տասը տարով իր բարեկամները տեսած չըլլար, այնքան որ այր ու կին քանի մը օրուան մէջ փոխուած, ծերացած էին։ Մանաւանդ տիկին Մարիամի կերպարանքը սարսափեցուց Պետրոս Կարպովիչը։ Խեղճ կին, երկու տակ եղած էր, դէմքը քաշուած ու անվերջ լալէն աչքերը ուռած եւ դուրս ինկած էին։

Ասլանովը մօտեցաւ, գիրկընդխառնուեցաւ հեկեկացող ընկերոջը հետ, տիկին Մարիամի ձեռքը համբուրեց, ու աթոռ մը վերցնելով նստաւ քովերնին։ Ի՞նչ ըսէր, ի՞նչպէս մխիթարական խօսք մը գտնէր անմխիթար ծնողքի ցաւը մեղմելու համար։ Լուռ նստաւ քովերնին, ու մէկ ալ զգաց որ արցունքները կը կախուէին թերթեւանքէն։ Միրտ չէր ըներ տիկին Մարիամին նայելու, որ ամբողջ ժամանակ լուռ նստած, ինքն իր վրայ քարացածի նման կծկուեր մնացեր էր։

Ընթրիքի ժամանակ էր, երբ տուն եկաւ Եւգինէն՝ ժողովրդական գաղթի դպրոցներու մէջ դասաւանդութիւնը աւարտած։ Ոչ մէկ բան կրնար հեռացնել զինք այդ գործէն, որու ղեկավարողներէն մէկն էր դարձած։ Վարդանի մահէն յետոյ, որ շաբաթ մը առաջ միայն լսած էին, Եւգինէն պահ մը թէեւ ընկճուեցաւ, բայց շուտով ալ աւելի եռանդով կպաւ գաղթի դպրոցներու գործին։ Վարդանը զուր տեղը չէր մեռած։ Ան խոհալի մը համար զոհուած էր։ Եւգինէն կրկնապատիկ եռանդով կ'աշխատէր հիմա, Վարդանի բաժինն ալ ուսերուն առած։ Այդ գիտակցութիւնը հոգեկան մխիթարութիւն մը կը պատճառէր իրեն։ Եթէ միայն ինքն ալ տղայ մը լինէր, Եւգինէն, առանց տատամսելու եղբօրը ճամբան պիտի բռնէր։

Ամբողջովին սեւեր հագած, Եւգինէն սեղանի վրայ դրաւ ձեռքի գրքերն ու տետրակները եւ մօտեցաւ Պետրոս Կարպովիչին, որու մինչեւ այդ ժամանակ չգալը զինք զարմացուցած էր։ Երկուքը միասին պատշգամը ելան, մինչ հայրն ու մայրը, այնպէս, դէմ դիմաց նստած մնացին, առանց խօսելու, գրեթէ առանց շարժում մը ընելու։

— Եւգին, այս ի՞նչ սարսափելի դժբախտութիւն է... քիչ առաջ միայն լսեցի։ Չեմ կրնար բացատրել զգացած ցաւս, բոլորիս համար ալ մեծ կորուստ մըն է, բայց այս խեղճերը ...— ու Պետրոս Կարպովիչը գլխով հիւրասենեակին կողմը ցուցուց։

— Այո՛, Վարդանի մահը զիրենք խորտակեց ... վախնամ մայրս չդիմանայ ...

Եւգինէի աչքերը լեցուեցան ու չկրցաւ շարունակել։

— Եւգին, ի հարկէ դու գիտես, Վարդանը ինչո՞ւ Պարսկաստան կուզէր անցնիլ։ Այդ է որ չեմ հասկնար, — հարցուց Պետրոս Կարպովիչը։

Եւգինէն, պատասխանելէ առաջ, վայրկեան մը լուռ, նայեցաւ Պետրոս Կարպովիչին, որ քանի մը շաբաթ առաջ գրասենեակէն վռնտած էր իրեն դիմող ազգային մարդիկը։

Դէպքը քաղաքի ամբողջ հասարակութեան ծանօթ էր։ Հայ մը չկար, որ չդատապարտէր Պետրոս Կարպովիչը։ Թերեւս խնդիրը ծանր հանգամանք ալ ստանար Ասլանովի համար, եթէ հեղինակաւոր մարդիկ չմիջամտէին։

— Հօրեղբայր, — Եւգինէն վարժուած էր Պետրոս Կարպովիչը հօրեղբայր կոչել, — Վարդանը Պարսկաստան չէր երթար ...

— Այս ինծի այնպէս ըսին ...

— Վարդանը Հայաստան կ'ուզէր անցնիլ։

— Հայաստա՞ն ...

Պետրոս Կարպովիչը այդքանը արդէն չէր կրնար հասկնալ։ Ինչո՞ւ երիտասարդ մարդիկ պիտի ուզէին Հայաստան երթալ։ Ի՞նչ կար այդ քամբախտ երկրի մէջ, ուրկէ միայն գաղթականներ կուգային, գռնապաններ, մշակներ։ Անշուշտ Պետրոս Ասլանովն ալ Հայաստանը կը սիրէր, կ'ուզէր որ ան ազատի, բայց հաւատք չունէր հայ ժողովուրդի կարողութեան վրայ։ Բոլորովին ուրիշ բան էր, եթէ քրիստոնեայ ռուս ցարը իր անթիւ բանակները շարժման մէջ դնէր ու երթար, ինչպէս գնաց օգնելու հաւատակից Պուլկարիային։ Այն ժամանակ թերեւս Հայաստան մը կրնար գոյութիւն ունենալ։

Ոչ մէկ կասկած որ այդ՝ պիտի ուրախացնէր Պետրոս Ասլանովի սիրտը։ Ինչ ալ որ լինէր, ինք վերջապէս հայ էր, Տէր Կարապետի տղան։ Աղկէ զատ, վերջին ատենները, իշխան Ալեքսէյի հետ ունեցած բախումէն յետոյ, դառնութիւն մը կը զգար։ Անշուշտ այդ դառնութիւնը ազգային հիմք չունէր, աւելի անձնական էր։

Պետրոս Կարպովիչը ահագին հարստութիւն դիզած էր ճակատի արդար քրտինքով, դիրքի, ազդեցութեան տէր էր դարձած. ամէն մարդ, նոյն իսկ ռուս պաշտօնէութիւնը իր բարեկամութիւնը կը փնտռէր, իր դրամի եռեւէն կը վազէր։ Բայց եւ այնպէս կը գիտակցէր որ անհամաձայնութեան մը պարագային, նորէն Արմեաշկա մըն էր ինք ...

Առաջ, երբ պզտիկ խանութպան մըն էր եւ ամբողջովին տարուած էր յաջողելու ցանկութեամբ, իրեն հանդէպ ցոյց տրուած արհամարհանք մը, երեսին նետուած Արմեաշկա բառը ժպիտով մը կուլ կուտար, բաւական էր որ յաճախորդը իր գնումը կատարէր։ Բայց գործի մէջ զգած յաջողութեան հետ փոխուեցաւ եւ իր զգայնութիւնը։ Հիմա կ'ուզէր որ յարգուէր ինք այնպէս, ինչպէս բոլոր հարուստները կը յարգուէին։ Մեղքը իրը չէր որ հայ ծնած էր։ Վերջապէս Հայը ի՞նչ պակաս է համեմատած վրացի տաւադներու եւ հարբած Ռուսերու հետ։ Գիտէր որ ժամանակին Անի քաղաքին մէջ հազար ու մէկ եկեղեցիներ գոյութիւն ունէին, ուր հայ թագաւորներ կը նստէին գահու վրայ։ Բայց եւ այնպէս, յեղափոխական շարժման հանդէպ արհամարհական վերապահում մը ունէր։ Ուրիշ խօսքով՝ չէր հաւատար Հայաստանի ազատութեան կարելիութեան, ա՛յն ալ խումբ մը անօթի մտաւորականներու ձեռքով, որոնք իբրեւ հասարակ գործակատար իսկ պիտի չվերցնէր իր գործին մէջ։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար

Դարձեալ կը յիշեցնենք թէ 1936 դեկտեմբեր 31ին լրացած ինքնութեան թուղթերու նորոգումը պիտի կատարուի 1937ի առաջին եռամսեային, Հայե - րու եւ Ռուսերու համար՝ ոստիկանական վերատեսչութեան գետնայարկը, հիւսիսային արեւելեան սրահ:

Դիմողները պէտք է միասին տանին հետեւեալ թուղթերը .—

Ա.— Բանուորներ կամ հողագործներ .— 1. Հին անձնագիրը (ինքնութեան թուղթ).— 2. Բնակարանի վկայական մը՝ վաւերացուած .— 3. Երկու փոքր լուսանկար 4×4, դէմքէն քաշուած եւ առանց գլխարկի .— 4. Աշխատանքի այն պայմանագիրը որ նպաստաւոր համարուած էր օտար բանուորներու վարչու - թեան կողմէ եւ որուն շնորհիւ ստացած էին իրենց սովորական ինքնութեան թուղթը .— 5. Դրոշմաւոր թուղթ մը որ կ'արժէ 4 ֆրանք :

Սկզբունքով աշխատանքի նոր վկայական պիտի չպահանջուի, սակայն եւ այնպէս վարչութիւնը իրեն կը վերապահէ պահանջել զայն, եթէ հարկ դատէ:

Բ .— ՈՉ - ՎԱՐՁՈՒ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐ .— 1. Հին թուղթը .— 2. Բնակա - րանի վկայական մը.—3. Երկու լուսանկարներ 4×4 սանթիմ, դէմքէն քաշուած եւ առանց գլխարկի .— 4. Թուղթեր որ ապացուցանեն խնդրարկուին արհեստը (արձանագրութիւն առեւտրական տոմարին մէջ, լրագրողի տոմս, դպրոցի մը կամ համալսարանի մը տոմս եւ վկայական եւն.) .— 5. Դրոշմաւոր թուղթ մը:

Աշխատաւորներու ինքնութեան թուղթի գինն է այժմ 35 ֆրանք, միւս - ներունը՝ 160 ֆրանք, տեւողութիւնը՝ երեք տարի:

Որպէսզի երկար ատեն սպասելու չստիպուին, խնդրարկուները պէտք է կարելի եղածին չափ ներկայանան հետեւեալ թուականներուն .—

Այն օտարականները որոնց մականունները կը սկսին A. J. տառերով՝ յուն - ուար 4էն 31 : Kէն P.— փետրուար 1էն 28 : Qէն Z. մարտ 1էն 31 :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋ կռիւները կը շարունակուին անընդհատ: Ապստամբ - ները կ'աշխատին ամրացնել իրենց դիրքերը: Միւս կողմէ ծրագիրներ կը մշ - շակուին, պարպելու համար քաղաքին բնակչութիւնը: Օրական 8 — 10,000 հոգի պիտի փոխադրուի դէպի հարաւարեւմ գաւառները, մինչեւ որ 250,000 հոգի պարպուած ըլլայ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ազգ. պաշտպանութեան համար հանգանակութիւն մը բաց - ուած ըլլալով, արդէն իսկ հաւաքուած է 1000,000 անգլ. ոսկի: Կը յուսացուի երկու միլիոնի բարձրացնել այս գումարը, յունուարը չվերջացած: Բոլոր պե - տական պաշտօնեաները սիրայօժար տրամադրած են իրենց մէկ ամսականը: Գոյացած գումարով սպառազինութիւններ պիտի գնուին Անգլիայէն:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ չորս միլիոն անգլ. ոսկիի ելեկտրա - կան նիւթեր ապսպրեց Անգլիոյ մէջ, իր սպառազինութեանց գործարաններուն համար:

100 ԳԻՒՂԵՐ հաղորդակցութենէ զրկուեցան արեւելեան Թրակիոյ մէջ (Յունաստան), ձիւնախառն փոթորիկի մը հետեւանքով: Տասներկու հոգի մե - ռած էին առաջին օրը, բայց կը կարծուի թէ աւելի մեծ է զոհերու թիւը:

ԹՐՈՑՔԻ հազիւ Մեքսիկա հասած, վտարուելու վտանգին առջեւ կը գտ - նուի: Համայնավար կուսակցութիւնը, թէեւ մեծ ուժ չունի, կը փորձէ գրգռել ամբոխը, աքսորականին վտարումը պահանջելու համար: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, պաշտպանութեան համար:

"ՎԷՄ,,

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ «Վէմ»ի ԺԶ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ «Մ. Փորթուգալեան».— Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Արհա - ւիրքի Օրեր».— ՊՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ՝ «Նոր հայերէն քերականութիւնը».— ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս».— Հ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ՝ «Անդրանիկը Սիւնեաց աշխարհում».— Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ «Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը» (վերջ).— «Հայ Հայկական բանակցութիւններ».— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ՝ Ռոստոմի նամակները.— ԱՆՑԵԱԼԷՆ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱ - ԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ — Վ. ԵՊ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը».— Նկարներ:

Խմբագրութիւնը շատ կը խնդրէ բաժանորդներէն փութացնել բաժնե - գինները վճարումը: Մասնաւորապէս կը խնդրուի Ֆրանսայի բաժանորդնե - րէն ջանալ մինչեւ Նոր-Տարի փակել իրենց հաշիւները, որով մեծ աջակ - ցութիւն ցոյց տուած կը լինին խմբագրութեան: Փարիզի բաժանորդները կարող են բաժնեգինը ուղարկել Լ. Գեւոնեանի հասցէով «Յառաջ»ի խմբա - գրատուն, Մարսէյլինը՝ Ն. Կակոսեանին՝ 49 rue Nationale: կամ ուղ - ղակի խմբագրութեան՝ S. Vratzian. 13 Rue des Platanes Plessis-Robinson. (Seine).

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպիսկ. Տրապիզոնի, պատկ. եւ գեղատիպ 25 ֆր., ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, Բ. Այվազեան, 12, ԱՆԻՒՆ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ 10, ԲԱՖՖԻԻ ԳՈՐԾԵՐԸ.— ԿԱՅԾԵՐ, Պէյրութ, 2 հատորը միասին 50 ֆր., ՍԱ - ՄՈՒԷԼ, Աթէնք 40, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, Աթէնք 40, ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Գահիրէ 20 ֆր., ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Դր. Վէրֆէլ 2 հատոր 70 ֆր., ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻՆ ՋԱՒԱԿՆԵՐԸ, Մ. Զէվագօ 35, ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԸ 35, ՌԱԿԱՍԹԷՆԻ ԱՍՊԵՏԸ 35, ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ, Տր. Ճէլալեան, 20, ՀԱՐ - ՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ, վէպ, Տիկին Լաս 2 հատոր 20 ֆր., ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇ - ԽԱՐՀՈՒՄ, Տիկին Հայաստան Գէորգեան 15, ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Նշ. Պէշիկթաշ - լեան 15, ՀԱՅ - ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ-, Ա. Գիւլխանտանեան 15, ՖԻՐՏՈՒ - ՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ, Ա. Կոթիկեան 7.50, ՀԻՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒ - ՆԸ, Գեղարքունի 6, ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Արամ Ջարըք 15, ԴՈՒ ԵՒ ԵՍ, Ռափ. Զարդարեան 10, ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ հրատարակութիւնները, հատորը 20 ֆրանք, ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1937, ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐԸ ՀԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐ. ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ, Ա. Քէչեան, 20 ֆր.:

25 ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐ - ՏԷՍ ՆՈՒԷՐ : 50 ՖՐ.Ի ԳՆՈՂԻՆ՝ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՇԽԱՐ - ՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԷՐ, 100 ՖՐ.Ի ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԵԳԻՐՔ ՆՈՒԷՐ:

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ,

51, Rue Mr.le Prince, Paris(6), Chèque postal Paris 1278-35, Tél. Danton: 88-65

գաւառէն եւ արտասահմանէն թղթատարի ծախք աւելցնել 100ին 10:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԿՈԼԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 15 յունուար. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 52 rue de Bourguignon, Կոլա-քոլոնպի կայարանին ճիշդ դիմացի սրճարանը:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Անիէռ-Կոլա-Քոլոնպի Արամ ենթակոմիտէի կողմէ

17 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,

149bis Ave. Argenteuil, Անիէռ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրուան հարցերու շուրջ:

Խօսք կ'առնեն ուրիշ ընկերներ: Երգ, արտասանութիւն եւլն.:

Մուտք 5 ֆրք.:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. Tokio, Métro Alma et Iéna

ԴԱՍԱԽՕՍ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ Տպաւորութիւններ Հարաւ. Ամերիկայէն:

Հրապարակային բանախօսական հաւաքոյթ

կազմակերպուած Փարիզի հայ զինուորցուներու Աժամեայ Վարչութեան կողմէ, 14 Յուն. հինգշաբթի իրիկուն Փըթի Ժուռնալի մէջ, մէթրօ Քատէ, ժամը ճիշդ 8.30ին, ուր հրաւիրուած են իրենց տեսակէտները յայտնելու քաղաքական եւ հայրենի կազմակերպու - թիւններ:

Ծախքերու մասնակցութիւն 2 ֆր: Անգործներու մուտքը ազատ է:

Կը խնդրուի երախայ չբերել:

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը

«Մանուկներու Օրուան» տօնակատարութեան առթիւ հրապարակ կը հանէ պատկերազարդ հանդէս մը, գեղարուեստական սիրուն յօդուածներով, ոտանաւորներով եւ զանազան գեղեցիկ գրուածքներով:

16 նկարներ Ֆ. Կ. Խաչի դասընթացքներէն, Սանուհեաց խումբերէն, «Մանուկներու Օրուան» եւ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԷն:

Յօդուածներ ունին՝ Պերճուհի, Է. Բիւզանդ, Ֆլօրա Անահիտ, Ն. Բիւ - րիթճեան, Հերմինէ Միսքճեան, Մ. Տամլամեան, Գ. Աղապապեան, Հեր - մինէ Անդրանիկ. Ս. Վրացեան, Շ. Նարդունի, Ա. Խանէտանեան, Ս. Արամ - եան եւ ուրիշներ:

ԳԻՆ 1 ՖՐ.:

Դիմել՝ Շրջ. վարչութեան Mme Missakian, 6 rue d'Alsace, Asnières (S.)

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ,

կը խօսի ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մ.ճիւղը կը տօնէ իր չորս Մ.ճիւղերուն հետ 17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Գեղարուեստական բաժին: Պիտի ներկայացուի «ՇԱՌԼՕ»էն Սիւնէ-Սէթօ ընկերութենէն: Ջաւեշտ մը՝ ԱԲԷԼԵԱՆ թատերախումբէն: Երգ, արտասանութիւն փոքրիկներու կողմէ:

Կը բաժնուի պտուղ եւ նախընթրիք բոլոր ներկայ փոքրիկներու:

Մուտք 3 ֆր, փոքրիկները ձրի:

Մասիլիոյ մէջ

Պատրաստուեցէք Յունուար 23ին, Սալօն Գոլիզէի մէջ վայելելու Դպրոցասէր Տիկնանց ընկերութեան ՏԱՐԵԿԱՆ ՃՈԽ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժէռոմի Կ. Խաչի Ենթամասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայր. Միութեան, որ իրեն տրամադրութեան տակ դրաւ 100 սանտուիչ, չքաւորներու բաժնելու համար: Կը յուսանք որ յառաջիկայ տարիներուն ուրիշ միութիւններ եւս բարի նախանձով մը պիտի հետեւին սոյն օրինակին:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ներողութիւն կը խնդրէ այն յօդուածագիրներէն, որոնց գրութիւնները տեղի անձկութեան պատճառով չերեւցան իր «Մանուկներու Օրուան» հրատարակութեան մէջ:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

Dancing-Cigale, պարահանդէս ամէն շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին եւ կիրակի ցերեկները ժամը 3ին, իսկ գիշերները ժամը 8.30ին:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՑ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 13 յունուար չորեքշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին սովորական հաւաքատեղին՝ կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ զինուորցուները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի մը, կիրակի 17 յուն. կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, հայրենակից Նիկողոս Կըկըզեանի բնակարանին մէջ:

ԴԱՍԵՐ ԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բարձրագոյն կրթութիւն ստացած հայ երիտասարդ մը կը ստանձնէ ամէն տեսակ թարգմանութիւններ, առեւտրական նամակներու խմբագրութիւն եւ կուտայ անգլիերէնի ու գերմաներէնի դասեր:

Պայմաններու համար դիմել Յառաջի վարչութեան:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ վաղը, հինգշաբթի 14 Յուն. ժամը 21ին, Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ Ռուսահայաստանի եւ Թիւրքահայաստանի ստեղծումը:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Կարապետ Չէփճեան, ծնած Աշոտի գիւղէն, 3 տար. փոխադրուած Կիւրին: Տեղահանութեան միջոցին կը գտնուէր Ատանա, Լուր կայ որ 1920ին կը գտնուէր Պոլիս: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Իսկուհի Գույումճեանի (Չէփճեան), Յառաջի միջոցաւ:

— Ափթէն (Վօքլիւզի նահանգ) Մկրտիչ Գրիգորեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Պրուսա - Օրթագիւղցի Մէրէ - մէնց Գրիգորին աղջիկը Աննիկ: Կը կարծուի թէ Փարիզ կը բնակի: Իր հասցէն իմացնել Վահրամ Մանուկեանի, 38, Rue Floréal, Romainville, Seine:

ՆԱՒԱԿԱՏՈՒՓ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ին

Սկսան ղրկել

ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Նիշ.— Յունվ. 8էն:
ՊԵՐԼԻՆ, Գ. Գ.— Յունվ. 8էն:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Հ. Ուզ.— Յունվ. 8էն:

Ստացանք 9 - 11 յունուար

ՓՐԱԿԱ, Պառ. — 148.15:
ԷՔՍ ԱՆ ՓՐՕՎԱՆՍ, Աւ. եղբ.— 140:
» » Յովհ.— 140:
ՊՕՐԸՓԷՌ, Աճ.— 35:
ԱՓԹ, Քէհ.— 35 :
ԼԻՈՆ, Վարժ.— 100:
ՊԷՐ ԼԱ ՊԱՍՔ, Վարդ.— 70:
ԷՔՌԻԼԻ, Օ. Թուն.— 70:
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Հ. Պետր.— 70:
ԼԱԹՈՒՐ ՏԻՒ ԲԷՆ, Գ. Ս.— 145:
ՎԻԷՆ, Պ. Ման.— 140:
ԼԸ ՓԻՒԻ, Գ. Տ.— 50:
ՎՕՔԼԻՒԶ, Ման.— 70:
ՓԻՒԺԷ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆ, Օ. Կ.— 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Եաղճ.— 140:
ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Գործ.— 125:
ՄՕՆԻՍԹՐՈԼ, Մ. Ա.— 70:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 14 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 14 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3319

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՃԱԿԱՏՆԵՐ ՉՍՏԵՂԾԵԼ

Զինուորագրութեան հարցը քննած ատեն, տարրական իմաստութիւնը կը պահանջէ ոչ միայն նոր ճակատներ չստեղծել, այլ, ընդհակառակն, կարելի եղածին չափ նեղցնել ճակատները:

Հարցին փափկութիւնն իսկ այդ կը պարտադրէ:

Կացութիւնը խրթին է, մեղմ շեշտով դիտելով մէկ կողմէն «Կոմիտէ»ներ:

Գրեթէ ամէն տեղ, առաջին խորհրդակցական ժողովները գումարուած են առանց հրէի եւ հեթանոսի խտրութեան: Մարդիկ — երիտասարդներ — որ իրար չէին ճանչնար կամ իրարու բարեւ չէին տար, համախմբուեր են նոյն սեղանին շուրջը: Ուրիշներ որ խուսափելով կը խուսափէին «հայկական» կոչուած տաղտուկներէ, պարտք սեպեր են երթալ ժողովի:

Եւ գրեթէ ամէն տեղ, յանձնախումբերու մէջ կ՚երեւան ներկայացուցիչներ՝ զանազան հոսանքներէ:

Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ խնդիրը կապ ունի բոլորին հետ, ուղղակի կամ անուղղակի:

Այս բարենշան երեւոյթը կրնայ աւելի զարգանալ, եթէ մէկդի դրուի այն թերխաչ տեսակէտը թէ միայն զինուորցուները (20 - 33 տարեկան) իրաւունք ունին մասնակցելու կատարուած խորհրդակցութեանց կամ ընտրութեանց:

Տակաւին երէկ, Մարսէյլի մէջ սարքուած ժողովի մը առթիւ, ինքնակոչ «Կոմիտէ» մը պայման կը դնէր որ «ներկայ ըլլան միայն 20 – 33 տարեկան Հայերը»:

Ազդանշան մըն է այս, տրուած՝ Փարիզէն եւ ներշնչուած՝ խորթ աղբիւրէ մը: Տեսակ մը փորձ՝ նոր «չերտաւորում»ներ հաստատելու:

Առ այժմ աւելորդ համարելով մանրամասնութիւնները, կ՚ուզէինք անգամ մը եւս յիշեցնել բոլորին՝ թէ զինուորագրութեան խնդիրը համահայկական հանգամանք ունի, եւ խորհրդակցութիւն թէ աշխատանք պէտք է կատարուին այդ հասկացողութեամբ:

Անոնք որ ճուլածոյ բանաձեւեր կամ նշանախօսքեր ունին իրենց գրպանին մէջ, պէտք չէ խրտչին ուրիշներու դիտողութիւններէն եւ տեսակէտներէն, ամբոխավարական չարժուձեւեր փորձելով:

Ամէն ռազմախաղ ամէն տեղ չի յաջողիր, իսկ զինուորագրութեան հարցը ոչ վիճաբանական ժողով է, ոչ ալ կուսակցական կամ խմբակցական պայքար:

Ըսած ենք արդէն եւ կը կրկնենք, — ինչ որ կ՚ուզենք ապահովել զինուորագրութեան առթիւ, կրնայ յաջողիլ միայն հաւաքական աշխատանքով, եւ ոչ թէ նոր ճակատներ յարդարելով կամ «դաս»եր ստեղծելով նոյն ժողովուրդի ծոցին մէջ:

Ի՞նչ խօսք որ եթէ պետական շրջանակները ուզեն լսել զանազան բաղձանքներ, աւելի ուշադրութեամբ նկատի կ՚առնեն զանոնք, երբ ներկայացուին միացեալ ճակատով:

Զինուորցուն առանձին դաս մը չի կրնար կազմել այս կացութեան մէջ: Իրեն չափ շահագրգռուած է գաղութը: Ապա ուրեմն աշխատանքը պէտք է դասաւորուի ոչ թէ իրարու կռնակ դարձնելով կամ իշխանութեան, ազդեցութեան պայքար մղելով, այլ ուժերը ամփոփելով եւ գաղութին հեղինակութիւնը բարձրացնելով:

Եթէ ատոր համար անհրաժեշտ է կեդրոնական օրկան մը ստեղծել, այդ մարմինը չի կրնար տեւել ու գործել, ինքնիրեն բուսած սունկի մը պէս:

Մենք չենք որ պիտի ժխտենք մեր հանրային կեանքին վերանորոգման պէտքը: Իսկ վերանորոգում չի նշանակեր եղած — չեղած օրկանները անտեսել, վարկաբեկել եւ զանազան արկածախնդրութիւններ փորձել սրճարանէ սրճարան:

Եւ մանաւանդ, զինուորագրութեան հարցը պէտք չէ պատրուակ ծառայէ կրկնելու այն տխուր խաղերը, որ փորձուեցան երկու տարի առաջ, աւելի պղտորելով մթնոլորտը:

Ամէն պարագայի մէջ, այսօր ժամանակը չէ «չափուելու» կամ նոր հրաշքներ խոստանալու, «զանգուածային» միամտութիւններով:

Զմոռնանք որ վեց նախարարութիւններ շահագրգռուած են զինուորագրութեան հարցով, եւ ամէն մէկ ձեռնարկ որ կը կատարուի յանուն հայ երիտասարդութեան կամ բանուորութեան, պէտք չէ այն տպաւորութիւնը ձգէ թէ կը գտնուին «պաշըպօզուք» բազմութեան մը առջեւ:

Որ եւ է դիմում, այս կամ այն ուղղութեամբ, ի հարկէ լրացումը պիտի կազմէ մինչեւ հիմա կատարուած աշխատանքներուն, եւ ոչ թէ օդէն ինկած գնդակ մը, իբրեւ նորութիւն:

Այն յանձնախումբերը որ կազմուած են եւ դեռ կը կազմուին թաղերու մէջ եւ ուրիշ ամէն տեղ, օգտակար են ոչ միայն իբրեւ իրաւունքներու պաշտպանութեան օրկաններ, այլ եւ իբրեւ խթան՝ մշտապէս արթուն եւ գործօն պահելու համար իրաւասու շրջանակները: Բայց անհրաժեշտ է զգուշանալ անջատ կամ ինքնագլուխ ձեռնարկներէ եւ խաչաձեւումներէ, որպէսզի նոր թիւրիմացութիւններ չծագին եւ ամբողջ գաղութը մէկ բերնով խօսած ըլլայ:

Երանի՛ թէ զինուորագրութեան հարցին առթիւ ստեղծուած մթնոլորտը նպաստէր ելք մը գտնելու ամբողջ գաղութին կազմակերպութեան համար:

Իսկ եթէ այս ամբողջ հետաքրքրութիւնը պիտի տեւէ մինչեւ զինուորին զօրանոց մտնելը, կը նշանակէ թէ այս գաղութը դատապարտուած է միայն բանկալով եւ սրճարանով կառավարուելու: Միայն տագնապալի կամ հանդիսաւոր օրերու մէջ խլրտելու:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԽՆԴԻՐԸ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ միայն Ժընեւի մէջ կարելի է ըստ էութեան քննել Ալէքսանտրէթի խնդիրը: Թ. Ր. Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը, ուղղակի Ժընեւ պիտի երթայ, ուր իրեն պիտի հանդիպին Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, Պ. Իվօն Տէլպոս եւ Շուէտի արտաքին նախարարը, Պ. Սանտլէր, որ հարցին տեղեկաբերն է: Ինչպէս յայտնի է, Ա. Դ. Խորհուրդին նիստը յետաձգուեցաւ յունուար 21ին:

Մինչ այս մինչ այն, խօսակցութիւնները կը շարունակուին Փարիզի մէջ՝ Թրքական դեսպանին, իսկ Էնգիւրիի մէջ՝ Ֆրանսական դեսպանին հետ, ճամբան հարթելու համար:

*** Էնգիւրիէն կը հեռագրեն թէ Թ. Ր. Արաս ունկնդրութեան ընդունելով օտար թղթակիցները, մերժեց որ եւ է պատասխան տալ Ալէքսանտրէթի վերաբերեալ հարցումներու եւ յայտարարեց.

— «Կացութիւնը անստոյգ է բանակցութեանց ներկայ փուլին մէջ: Պ. Լէօն Պլում անձամբ կ՚ուսումնասիրէ Թրքական նոր առաջարկները եւ կը բաղդատէ Ֆրանսական ծրագրին հետ: Մենք կը սպասենք Ֆրանսայի վարչապետին նոր առաջարկներուն:

ՖՐԱՆՔԵՒԳԵՐՄԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՐԻՈՔՈՒՄԸ

Տքթ. Շախթ Փարիզ կուգայ Յունուար 16ին

Պերլինի Ֆրանսական դեսպանը Փարիզ հասաւ առջի օր եւ երկու ժամուան խօսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարին հետ: Դեսպանը մանրամասնութիւններ հաղորդեց Հիթլէրի հետ փոխանակուած հաւաստիքներու մասին, որոնց համաձայն թէ Ֆրանսա եւ թէ Գերմանիա որոշած են յարգել Սպանիոյ եւ սպանիական Մարոքի հողային ամբողջութիւնը: Այս առթիւ պարզեց Հիթլէրի տեսակէտները՝ Սպանիոյ եւ համայնավարութեան մասին, շեշտելով թէ որքան ալ տարբեր ըլլան գերմանական եւ ֆրանսական կառավարութեանց քաղաքականութիւնները, Պերլին կ՚ուզէ քաղաքական համաձայնութեան մը յանգիլ Ֆրանսայի հետ: Իբրեւ նախաքայլ, Գերմանիա կ՚ուզէ դիւրացնել երկու երկիրներուն տնտեսական յարաբերութիւնները: Այս առաջադրութեամբ, Հիթլէր փափաք յայտնած է որ Գերմանիոյ ելմտական նախարարը՝ Տօքթ. Շախթ Փարիզ հրաւիրուի:

Գերման նախարարը Փարիզ կը սպասուի յունուար 16ին: Այս առթիւ պիտի կատարէ Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսի գերմանական տաղաւարին հիմնարկէքը:

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ դեսպանը որոշ առաջարկներ չէ բերած Պերլինէն, բայց եւ այնպէս իր այցելութիւնը պիտի նպաստէ գետինը հարթելու ուղղակի բանակցութեանց համար, թէ քաղաքական եւ թէ տնտեսական գետնի վրայ: Ֆրանսական մամուլը վերապահ կ՚երեւայ այս անցուդարձի մասին, բայց դիւանագիտական շրջանակները լաւատես են: Հիթլէրի հաշտարար արտայայտութիւններէն զատ, Փարիզի մէջ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց այն լուրը թէ Թէթուանի սպանիական մարզպանը արտօնած է որ Թանժէրի ֆրանսական զինուորական կցորդը պտոյտ մը կատարէ ամբողջ սպանիական Մարոքի մէջ:

Այս լուսաբանութիւնը ազդեց նաեւ սակարանին վրայ, ուր ֆրանսական արժեթուղթերը զգալի բարձրացում ունեցան:

*** Անգլիոյ արտաքին նախարարը ճառ մը խօսելով, խոստովանեցաւ թէ սպանիական պատերազմը կը շարունակէ «ամենամեծ մտահոգութիւն»ը պատճառել ամբողջ աշխարհի մէջ: Անգլիական կառավարութիւնը չի հաւատար թէ Սպանիա անպատճառ կամ Ֆաշական պիտի դառնայ, կամ համայնավար: Երկուքն ալ չեն կրնար տեւել Սպանիոյ մէջ: Այս առթիւ նախարարը ջերմապէս շնորհաւորեց Հիթլէրը՝ իր վերջին հաշտարար արտայայտութեանց համար:

300 սպաննեալ, 1000 վիրաւոր

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ, մանաւանդ Մատրիտի շուրջը: Առջի օր հանրապետական զօրքը փորձեց ետ առնել կարեւոր դիրք մը, բայց ետ մղուեցաւ, ծանր կորուստներ կրելով:

Ապստամբներու ճակատէն վեց օդանաւեր եւ երկու յածանաւեր ռումբերու եւ հրձիգ կաղերու կարկուտ մը տեղացին Մալակայի վրայ, արտակարգ ուժգնութեամբ: Առաջին տեղեկութեանց համաձայն, աւելի քան 300 հոգի սպաննուած, 1000 հոգի վիրաւորուած են: Ուրիշ ապստամբ օդանաւեր ռմբակոծած ըլլալով Պիլպաօն, ամբոխը յարձակեցաւ վանքի մը վրայ ուր 1800 ազգայնականներ արգելափակուած են իբրեւ պատանդ: Զորս պատանդներ սպաննուեցան:

ԿՐԻՓԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ աւելի ծանրացաւ Անգլիոյ մէջ, տարածուելով դէպի հիւսիս: Անցեալ շաբթուան ընթացքին հիւանդութենէն մեռած են 768 հոգի:

ՇԱԲԱԹԸ 500,000 ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿ կ՚արտադրէ անգլիական գործարան մը, որ գնուած էր պետութեան կողմէ եւ նոր գործի ձեռնարկած: Գործարանը 18 ամսուան մէջ պիտի արտադրէ 30 միլիոն շնչառութեան գործիքներ, որոնք պիտի բաժնուին տեղական իշխանութեանց, իբրեւ պահեստ:

ՀԻՆԳ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ վայրկենապէս արձակուեցան Տէվընփորթի նաւաշինարանէն (Անգլիա) խափանարար գործեր կատարած ըլլալով:

ՏԱՍԸ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԱՆՉ ՄԸ, որ առեւանգուած էր երկու շաբաթ առաջ, Թաքոմայի մէջ (Մ. Նահանգներ), սպաննուած գտնուեցաւ պատահաբար, որսորդի մը կողմէ: Առեւանգիչ հրէշը տղան չարաչար ծեծած, գլխուն զարկած եւ մեռցնելով ձիւնին մէջ նետած էր: Դէպքը ահագին յուզում պատճառեց ամբողջ երկրին մէջ, յիշեցնելով Լինտպէրկի երախային ողբերգութիւնը: Հարիւրաւոր գաղտնի ոստիկաններ շարժման մէջ դրուած են եւ նախագահ Րուզվէլթ անձամբ կը հետապնդէ գործը: Առեւանգիչները 28000 տոլար փրկանք պահանջած էին:

ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱՆՉՈՒԻՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻՆ. — ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱՒՈՐ ԲԱՆԱԿԻՆ, ԵՒ ՈՉ ԹԷ ՕՏԱՐ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՄԷՋ, ԵՒ ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐԻ ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎԱՅՐԻՆ ՄՕՏ. — ՇՐՋԱՆԸ ԼՐԱՑՆԵԼԷ ՎԵՐՋ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԿՐՆԱՆ ԴԱՌՆԱԼ ՆԱԵՒ ԿԻՆԸ ԵՒ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ՝ ՄԻՆՉԵՒ 16 ՏԱՐԵԿԱՆ. — ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՀԱՄԱՐՈՒԻՆ ՖՐԱՆՍԱՀՊԱՏԱԿ, ԵԹԷ ԳԵՐԻ ԲՌՆՈՒԻՆ ԿԱՄ ՀԱՇՄԱՆԴԱՄ ԴԱՌՆԱՆ:

Ի պատասխան բազմաթիւ գրաւոր եւ բանաւոր դիմումներու, Գաղթ. Գրասենեակի վարիչ ընկեր Ա. Խատիսեան իրաւասու եւ լաւատեղեակ աղբիւրէ քաղած է հետեւեալ տեղեկութիւնները, տարագիր երիտասարդներու զինուորագրութեան պայմաններու մասին, կարելի սրբագրումները կատարելով.—

1.— Այն տարագիր երիտասարդները որոնք ծնած են 1916 յունիսէն մինչեւ 1917 դեկտեմբեր 31 զինուորութեան պիտի կանչուին 1937 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻՆ, բժշկական քննութենէ յետոյ, որ կը կատարուի փետրուար եւ մարտ ամիսներուն (1937):

2.— Հայերը, Ռուսերը, Ասորիները եւայլ հայրենազուրկները ենթակայ են ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ ՆՈՅՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՆ:

3.— Ծառայութիւնը պիտի ԿԱՏԱՐՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱՒՈՐ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (ոչ օտար գունդ), ՀԱՄԱՀԱՒԱՍԱՐ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ: Զինուորները պիտի տեղաւորուին այն գունդերուն մէջ որոնք կը գտնուին իրենց մշտական բնակութեան մօտ: (Շրջանային դրութիւն):

4.— Զինուորութեան ժամանակամիջոցը ՄԷԿԷՆ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ է, համաձայն զէնքի տակ կանչուած դասուն:

5.— Ուսանողները եւ անոնք որ զբաղած են անփոխարինելի աշխատանքներով, պիտի ստանան պայմանաժամ՝ իրենց քննութիւնները կատարելու եւ աշխատանքները լրացնելու համար:

6.— Ծառայութեան ժամանակամիջոցին զինուորներու ընտանիքները կը ստանան նոյն օժանդակութիւնները ինչ որ Ֆրանսացիները:

7.— Զինուորութեան շրջանը լրացնելէ յետոյ, բոլոր կանչուածները կը ստանան աշխատանքի իրաւունք (տոմս):

8.— Զինուորական ծառայութիւնը լրացնելէ յետոյ, ամէն հայրենազուրկ զինուոր ՀՊԱՏԱԿ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԻՐ ՑԱՆԿՈՒԹԵԱՆ: Ֆրանսահպատակ չեն կրնար դառնալ միայն անոնք որ ծառայութեան ժամանակաշրջանին կատարած են ոչ-բարեյոյս արարքներ:

9.— Զինուորներու հետ միասին ՄԵՔԵՆԱԲԱՐ ՖՐԱՆՍԱՀՊԱՏԱԿ ԿԸ ԴԱՌՆԱՆ ԱՆՈՆՑ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ ՄԻՆՉԵՒ 16 ՏԱՐԵԿԱՆ: ԿԻՆԸ ՆՈՅՆՊԷՍ ԿՐՆԱՅ ՀՊԱՏԱԿ ԴԱՌՆԱԼ, ԵԹԷ ՑԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆԷ: Այս իրաւունքը չի տարածուիր ծնողներուն վրայ:

10.— Կանչուածները հնարաւորութեան սահմաններու մէջ կը պահեն իրենց նախկին պաշտօնի եւ գործի իրաւունքը, որուն համար իրենց մասնաւոր օժանդակութիւն կ՚ընծայէ զինուորական իշխանութիւնը:

11.— ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐԵՆԱԶՈՒՐԿ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ԿԸ ՆԿԱՏՈՒԻՆ ՖՐԱՆՍԱՀՊԱՏԱԿՆԵՐ, ԳԵՐԻ ԻՅՆԱԼՈՒ, ՀԱՇՄԱՆԴԱՄ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՄԷՋ:

*** Այս առթիւ կ՚իմանանք թէ տարագիրներու զինուորագրութեան հարցը ամբողջովին ձեւակերպելու եւ օր առաջ լրացնելու համար, աշխատանքները յառաջ կը տանի մասնաւոր յանձնաժողով մը, որ կազմուած է վեց նախարարութեանց ներկայացուցիչներէն (պատերազմական, դատական, ելմտական, արտաքին, ներքին եւ աշխատանքի):

*** Գաղթ. Գրասենեակը (71, Ave. Kléber) նամակով մը շնորհակալութիւն յայտնելով Մարդու Իրաւունքի Դաշնակցութեան, անոր աջակցութիւնը խնդրած է, որպէսզի հայ աշխատաւորներու համար չգործադրուի 10 առ հարիւրի սահմանափակումը, կամ նուազագոյն աստիճանին վերածուի:

Ուրիշ նամակով մը Նանսէնեան օֆիսին յայտնած է հայ զինուորցուներու բաղձանքը՝ զօրակոչի օրէն իսկ հպատակ ընդունուելու մասին:

Զինուորցուներու ժողովը Լիոնի մէջ

Լիոնէն կը գրեն մեզի.— Հայ արեններու երեք խումբին նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ խորհրդակցական ժողով մը, զինուորագրութեան մասին: Սրահը բերնէ բերան լեցուած էր: Բազմութեան մէջ կը նշմարուէին այնպիսիներ ալ որոնք երբեք չեն երեւցած հայկական հաւաքոյթներու մէջ: Կը նախագահէր Պ. Վ. Զուլլէրեան որ տեղեկութիւններ հաղորդեց օրուան հարցի մասին: Այս առթիւ ալ քանի մը հոգի անհամ արտայայտութիւններ ունեցան, իրաւասու օրկաններու դէմ: Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ ընտրուեցաւ 7 հոգինոց առժամեայ մարմին մը, զինուորցուներու բաղձանքները բանաձեւելու համար:

Այս ժողովէն երկու օր վերջը, յունուար 10ին սարքուած էր ուրիշ խորհրդակցութիւն մը, ուր որոշեր են գործ չունենալ օֆիսներու հետ, եւն. եւ երկու հոգի աւելցնել նախորդ յանձնախումբին վրայ:

Առժամեայ յանձնախումբը դիմելով զինուորագրութեան գրասենեակը եւ քաղաքապետարան, տեղեկութիւններ քաղած է արձանագրութեանց մասին: Այս առթիւ ըսած են թէ բժշկական քննութենէն վերջ, 20 — 21 տարեկան զինուորցուները անմիջապէս պիտի կանչուին (ապրիլին), իսկ միւսները՝ հոկտեմբերին: Ոմանք արդէն կոչնագիր ստացած են: Յառաջիկայ ժողովը պիտի գումարուի կիրակի, 17 յունուար, ժամը 2.30ին, Գ. քաղաքապետարանին մէջ:

Զինուորցուներու բանաձեւը Տէսինի մէջ

ՏԷՍԻՆ, (Յառաջ).— Տէսինի հայ երիտասարդներն ալ, հրապարակային ժողովի մը մէջ որ գումարուեցաւ յունուար 10ին, մեր զինուորցուներու իրաւունքները պաշտպանելու համար ընտրեցին հինգ հոգինոց մարմին մը: (Նեւտոն Շանլեան, Ցարթ. Շահինեան, Գեղ. Տապաղեան, Հայկ Մերտինեան, եւ Թ. Հերոյեան, իսկ խորհրդական՝ Պ. Ա. Չաքմաքեան):

Ժողովը բանաձեւեց հետեւեալ բաղձանքները, ներկայացնելու համար պատկան իշխանութեան:

1.— Այն օրը, որ 1904ի եւ 1917ի ծնունդները կ՚արձանագրուին իբրեւ զին—

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՒՐԻՇ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ՄԵՐԿԱՑՈՒՄՆԵՐ

Ընդհանուր գիծերով ծանօթացանք Խանջեանի «հակակուսակցական եւ հակախորհրդային» գործունէութեան՝ տնտեսական, մշակութային եւ ազգային-քաղաքական ճակատներուն վրայ:

Ամատունին իր նման ծանրակշիռ ամբաստանութիւնները հիմնաւորելու համար, բնականաբար, պիտի ցուցնէր եւ այն աղետաբեր հետեւանքները, որ յառաջ եկած են Խանջեանի «հակայեղափոխական եւ դաւաճանական» աշխատանքին պատճառով: Իր զեկուցման այս բաժնին մէջ է, որ Ամատունին կը բանայ մեր երկրին հասած բուն ողբերգութեան բոլոր ծալքերը՝ սեւ աթոռին վրայ նստեցնելով ոչ թէ Խանջեանը, այլ խորհրդային վարչաձեւը իր յոռի կողմերով:

Ամատունի Հայաստանի ներքին կեանքին մէջ նշմարուած բոլոր բացասական երեւոյթներուն միակ պատասխանատուն կը նկատէ Խանջեանը: Համաձայն իր զեկուցման, իր նախորդը — Խանջեան — եղած է կատարեալ վնասարար մը եւ թշնամի Հայաստանի պետական վերանորոգման եւ տնտեսական բարգաւաճման: Սակայն, չկարենալով ժխտել վերջին տարիները Հայաստանի մէջ կատարուած դրական գործերը, Ամատունի գտած է նաեւ ատոր պատասխանը: Այն է, ինչ որ դրական է ու լաւ՝ Հայաստան կը պարտի Բերիային, իսկ գէշն ու վնասակարը՝ Խանջեանին ...

Ինչի՞ մէջ կը կայանայ Խանջեանի վնասարար գործունէութիւնը. —

Ա) Հայաստան շատ ետ կը մնայ «լուսաւորական — մասսայական աշխատանքում» եւ տակաւին անգրագիտութիւնը ժողովուրդի մէջէն չէ վերցած: Հայկական դպրոցները եւ բարձրագոյն կրթական հաստատութիւնները «ապահովուած չեն մայրենի լեզուով գրուած դասագրքերով»: Դպրոցները եւ համալսարանները զուրկ մնալով յատուկ հոգածութենէ, պատճառ են դարձած աշակերտութեան եւ ուսանողութեան կրթական մակարդակի յետամնացութեան:

Բ) Գործական աշխատանքներուն մէջ տիրապետած է «անկարգապահութիւն եւ թափթփածութիւն», որ մեծ վնասներ է հասցուցած երկրի տնտեսական եւ մշակութային կեանքին: Ամատունին կը խոստանայ վերացնել այդ թերութիւնները եւ «մի տարում աւելի շատ բան անել, քան արուած է մի շարք տարիների ընթացքում»:

Գ) Անմխիթար վիճակի մէջ կը գտնուի Երեւանի քաղաքային տնտեսութիւնը: Լիովին չեն օգտագործուեր այդ նպատակով յատկացուած գումարները, շինարարութիւնը շատ սուղի կը նստի, կառուցումները ժամանակին չեն կատարուիր, տուները կը շինուին անփոյթ՝ «մեծ թերութիւններով, նեղ դռներով, անյարմար սանդուխներով եւայլն»: Բաւարար աշխատանք չի տարուիր քաղաքի «կանաչազարդման եւ մաքրութեան» վրայ: Բնակչութեան համար «կուլտուրական» կեանքի պայմաններ չեն ստեղծուեր: Ժողովուրդը վարժուած է «յետամնացութեան եւ անկուլտուրականութեան»: Խանջեան մայրաքաղաքը այդպիսի կացութեան մատնելով, «դրանում աղբիւր է գտնում ամէն տեսակ նացիոնալիստական պրովոկացիաների համար», որ իբրեւ թէ «Մոսկուան փող չի տալիս» ...

Դ) Խանջեանը խարխլած է խորհրդային մեքենան: Սովորական գործ էր դարձած խախտել խորհրդային օրէնքները եւ պետութեան մէջ հաստատուած կարգերը, չկատարել կեդրոնական իշխանութեան հրահանգները, «խեղաթիւրել, ոտնահարել յեղափոխական օրինականութիւնը, խորհրդային դէմոկրատիան»: Որեւէ խորհրդային պաշտօնեայ գիւղացիի, կոլտնտեսականի եւ խորհ. քաղաքացիի «գլխին կանգնեցուած մի տասնապետ» է եղած: Խորհ. հիմնարկներու աշխատանքներուն մէջ վարչարարութեան, անհոգի չինովնիկական վերաբերմունքի «տարբեր անպայման կան»: Ղեկավար աշխատողները պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը չեն ունեցած եւ անհոգ վերաբերմունք են ցոյց տուած դէպի իրենց յանձնուած գործը: «Այդ հաղորդւում էր նաեւ ստորին աշխատողներին»:

Ե) Անտարբեր եւ անուշադիր են եղած դէպի աշխատաւորներու կողմէ յարուցուած դիմումներն ու գանգատները: Կեդրոնական մարմինները ստացուած բողոքներուն կարգադրութիւնը յանձնած են այն մարդոց եւ հիմնարկներուն, որոնց դէմ ուղղուած է եղեր բողոքագիրը: «Այդ դեռ քիչ է՝ քննութեան արդիւնքները ոչ ոք չէր ստուգում»:

Զ) «Քիչ չեն խորհ. քաղաքացուն արհամարհական վերաբերմունք ցոյց տալու դէպքերը: Վերցնենք, օրինակ, Երեւանի տրամվայի վարչութեան աշխատանքը: Ի՞նչպէս է նա նոր գիծ կառուցում կամ նորոգում փողոցը: Ամբողջ փողոցի երկարութեամբ խորամ է փորւում եւ կանայք ու երեխաները, այդ փողոցում ապրող բոլոր քաղաքացիները, աւելի քան չորս ամիս դատապարտւում են փոշու, ցեխի, եւ եթէ հաշուի առնենք նաեւ այն, որ երեկոները ոչ միշտ բաւականաչափ լոյս է լինում, ապա նրանք ենթարկւում են ջարդուածքներ ստանալու վտանգին: Ո՞րտեղ է յարգանքը դէպի խորհրդային քաղաքացին, որտեղ է նրա համար ցուցաբերւող հոգատարութիւնը»:

Է) Խանջեանի օրօք Հայաստանի խորհ. կառավարութիւնը «բաւականաչափ աշխատանք չի կատարել ներգաղթածներին տեղաւորելու ուղղութեամբ: Անհրաժեշտ է ամենաուշադիր վերաբերմունքը ցուցաբերել նրանց կարիքներին»: Ապա չմտածելով, որ թոյլ չպիտի տան ներգաղթի գործը «սպեկուլյացիայի» միջոց դարձնել, Ամատունին կը յայտարարէ՝

«Մեր դռները լայն բացուած են աշխատաւոր Հայերի առջեւ, կապիտալիստական եւ ֆաշիստական շահագործման այդ անմեղ զոհերի առջեւ» (Ընդգծուած է Ամատունիի կողմէ):

Ը) Ամատունիի վերջին ամբաստանութիւնը կը բանայ Խորհ. Հայաստանի 15ամեայ կեանքի ամէնէն սեւ էջը, մատնանշելով այն ողբերգական կացութիւնը, որուն ենթակայ է հայ գիւղացին: «Ցայտնի է, կ'ըսէ Ամատունին, թէ ինչպիսի ծանր դրութեան մէջ էին Հայաստանի լեռնային շրջանները դեռ 1933 թուականին: Իր՝ Խանջեանի քէալագէօզութեան հետեւանքով գիւղատնտեսութիւնը սխալ պլանաւորելու (ծրագրելու), գիւղում մերկ վարչարարութիւն թոյլ տալու հետեւանքով, գիւղացիները հազարներով հեռանում էին լեռնային շրջաններից եւ իրենց բնակեցրած տեղերից, գնում էին սոված ուր որ պատահի՝ քայքայելով իրենց տնտեսութիւնները» ...

Ամատունիի ութ կէտերէ կազմուած այս ամբաստանութիւնները կը մերկացնեն Խանջեանի վնասարար գործունէութիւնը: Սակայն հարց կը ծագի, — Այս բոլորին յանցանքը պէտք է փնտռել Խանջեանի՞ մօտ թէ ուրիշ տեղ: Երբ Խանջեան կը մեղադրուի իբրեւ ազգային քաղաքականութիւն վարող եւ անջատական ձգտումներ հետապնդող, հասկնալի է: Ազգային թեքումը Խանջեանի անձնական ուղեգիծն է եղած: Բայց այդ պարագան իրաւունք կու տա՞յ որ եւ է մէկուն Խանջեանի անձնական հակումներուն վերագրել այն բոլոր աւերները, որոնք տարիներու ընթացքին կատարուած են խորհրդահայ դպրոցներու, պետական հիմնարկներու, գիւղական եւ քաղաքային տնտեսութեանց մէջ: Եւ կամ միայն Հայաստանի՞ մէջ է, որ տեղի են ունեցած նման վնասակար գործեր ու արհամարհուեր են խորհ. քաղաքացիի տարրական իրաւունքները:

Ի հարկէ ոչ: Այդ նոյն բացասական երեւոյթները կը նշմարուին նաեւ խորհրդային ուրիշ երկիրներու մէջ եւ Մոսկուայի պաշտօնաթերթը օրը օրին կ'արձանագրէ բազմաթիւ յարենման փաստեր: Հետեւաբար, այդ ոչ թէ Խանջեանի անձնական թերութիւնն է եղած, այլ խորհրդային վարչաձեւի եւ յոռի կարգերու: Ընդհականն, Խանջեան Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի կողմէ գնահատուեր եւ ութ տարի շարունակ իր պաշտօնին վրայ մնացեր կեցեր է ճիշդ անոր համար, որ իրական եւ ամբողջ արտայայտիչն է հանդիսացած խորհրդային վարչաձեւի եւ ստալինեան քաղաքականութեան: Կը բաւէր որ ան մազաչափ իսկ շեղէր կուսակցութեան ընդհանուր գիծէն, որպէսզի գլխիվայր իյնար իր աթոռէն: Ամայնգոյն, որ երբ Խանջեան ազգային թեքում ունեցաւ, անմիջապէս իր գլուխը փռուեցաւ գետին: Եւ եթէ Խանջեան այդ վերջին՝ ազգային «սխալը» չգործէր, անշուշտ մինչեւ այսօր ալ անոր կուրծքը պիտի զարդարէր լենինեան շքանշանը: Իսկ այդ բարձր վարձատրութիւնը ան ստացած էր իբրեւ ստալինեան վարչաձեւի հաւատարիմ ներկայացուցիչը եւ գործակիցը:

Չկայ չարիք առանց բարիքի: Պէտք էր որ մեր առջեւ ունենայինք Խանջեանի դերեզմանը, որպէսզի անոր յաջորդը անդրդուելու համար Ամատունին բանար Հայաստանի իրական կացութեան մութ ծալքերը: Պէտք էր երիտասարդ համայնավարի մը արիւնը հոսէր, որպէսզի հասկնայինք, թէ որչափ անպատկառօրէն կը ստէին Երեւանէն վերադարձած «ուխտաւոր»-ները:

Ամատունիի մերկացումներուն մէջ ամէնէն պարզուելին Հայաստանի լեռնային շրջաններէն «հազարաւոր գիւղացիներու» արտագաղթն է իրենց բնաշխարհէն:

Երեւանի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարը հպարտօրէն կը յայտարարէ՝ «այս տարի մենք ընդունեցինք եւ տեղաւորեցինք ներգաղթած 1800 աշխատաւոր Հայեր»:

Իսկ հազար ութ հարիւրի դիմաց, աւելցնենք մենք, 1933—34ին Հայաստանէն գաղթած են «հազարաւոր գիւղացիներ, որոնք սոված գնում էին, ուր որ պատահի» ...

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ

Քաղաքական եւ տնտեսական դժուարութեանց երկար շրջանին մէջ, զոր աշխարհը ապրեցաւ, 1936ը կը բոլորուի իբրեւ ամէնէն խռովեալ տարիներէն մին: Շարք մը դէպքեր, — սկսած Եթովպիոյ արշաւանքէն, Իտալիոյ դէմ կիրարկուած պատժամիջոցներէն մինչեւ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը եւ կեդրոնական ու Արեւելեան Եւրոպայի քաղաքական խմբաւորումները, — ստեղծեցին միջազգային կացութիւն մը որ բոլորովին անապահով դարձուց խաղաղութիւնը եւ մէջտեղ դրաւ բազմաթիւ հոգեր: Այսուհանդերձ, միջազգային տնտեսական կացութիւնը, անցեալ տարուան ընթացքին ցոյց տուաւ վերականգնումի ձգտում մը: Այդ եզրակացութիւնը կարելի է հանել՝ կարդալով այն տեղեկագիրները եւ ուսումնասիրութիւնները զորս պատրաստած են Ազգերու Դաշնակցութեան տնտեսական ճիւղը եւ համապատասխան ու իրազեկ հաստատութիւններ:

Միջազգային տնտեսական կեանքի բարելաւումը արդիւնք է մեծ մասամբ, ազգերու սպառազինումին: Արդէն աշխարհ սպառազինուելու տենչին է բռնուած: Բոլոր երկիրներու տնտեսութիւնը կը ղեկավարուի զինեալ խաղաղութեան մը հաւանականութեամբ: Ասիկա կը մղէ կանոնաւորելու արտադրութիւնը եւ ստեղծելու կամ պահելու ճարտարարուեստներ, որոնք զուտ զինուորական արժէք ունենան եւ կամ ճգնին երկիրը ամբողջովին անկախ դարձնելու:

Համաշխարհային ճարտարարուեստական արտադրութիւնը կը շարունակէ աւելնալ:

Ճարտարարուեստական մեծ երկիրները, ինչպէս Մեծն Բրիտանիա եւ Գերմանիա հասած են իրենց 1929ի արտադրութեան չափերուն: Նոյնը կը տեսնենք Հիւսիս-Եւրոպական եւ Հարաւ-Ամերիկեան պետութեանց մօտ: Երկաթի եւ պղինձի արտադրութիւնը, որ միջազգային չափանիշ մըն է, կը շարունակէ աւելնալ: Նկատելի շարժում կենդանութիւն ցոյց կու տան նաեւ այն ճարտարարուեստները որոնք կապուած են երկաթի արտադրութեան հետ (ինքնաշարժ, երկաթուղիներ, կառուցում): Նկատելի է նաեւ նաւաշինարարական ճարտարարուեստի ուժեղացումը:

Զգալի բարելաւում կը ցուցնէ նաեւ արտաքին առեւտուրը, որ վերջին տարուան ընթացքին ունեցաւ յաւելում՝ բաղդատած 1935ին, մասնաւորապէս երկրագործական երկիրներուն մէջ: Այսուհանդերձ, ընդհանուր առումով, միջազգային փոխանակումը մնաց աւելի քիչ, քան 1929ինը, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ այս տեսակէտէն վիճակագրութիւնը պիտի շարունակուի: Տարիներէ ի վեր առաջին անգամն ըլլալով կը տեսնուի կենդանութիւն մը նաւարկութեան մէջ եւս: Փոխադրողները զգալապէս աւելցած են՝ բաղդատմամբ անցեալ տարուան:

Իբրեւ հետեւանք տնտեսական գործունէութեան վերականգնումին, հում նիւթերու խնդրանքը աւելցած է. իսկ այդ խնդրանքին իբրեւ արդիւնք անոնց գիները աւելցած են բնականաբար: Միւս կողմէ՝ հում նիւթերու պահեստները հետզհետէ կը նուազին:

Շատ մը երկիրներու մէջ հողագործութիւնը եւս բարելաւումի նշաններ ցոյց տուաւ, իբրեւ հետեւանք երկրագործական արտադրութեանց գիներու յաւելումին եւ անոնց տեղաւորումին:

Շիքակոյի մէջ ցորենի գինը հասած է 135 սէնթի (գրեթէ 27 ֆր.), ցոյց տալով 20 սէնթի յաւելում մը՝ մէկ ամսուան ընթացքին:

1932ին, գրեթէ կ'արժէր միայն 44 սէնթ, իսկ այս տարուան հոկտեմբերին՝ 95 սէնթ: Հակառակ անոր որ ամերիկեան հունձքը, ընդհանուր առումով, աւելի շատ էր քան անցեալ տարուանը, համաշխարհային պահեստը նուազած, իսկ խնդրանքն ու գնումը աւելցած ըլլալով ստեղծուած է շատ ամուր շուկայ մը արմտիքներու համար, նոր յաւելումներու ձգտումով մը:

Անցնող տարուան ընթացքին ամէնանշանաւոր դէպքը եղաւ ֆրանսական ֆրանքի արժեզրկումն ու ոսկի պլոքին անկումը:

Դեռ կանուխ է նախատեսել թէ անիկա ինչ անդրադարձումներ պիտի ունենայ համաշխարհային տնտեսութեան վրայ: Հարկ է դիտել սակայն թէ՝ շատ մը երկիրներու, ինչպէս նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն ու Միջազգային Առեւտ. սենեակին մէջ ֆրանսական քայլը դիմաւորուեցաւ գոհունակութեամբ: Այն փաստը թէ ոսկի պլոքի դրամներուն արժեզրկումը տեղի ունեցաւ միջազգային գործակցութեան մթնոլորտի մը մէջ, իր կողմէն նպաստեց միջազգային կացութեան բարելաւման: Վտանգները, որոնք կապուած էին այս գործողութիւններուն, իրենց նուազագոյնին իջած էին, իսկ հանրութեան վստահութիւնը ոչ միայն պահուած, այլ եւ զօրացած էր: Փաստ է որ երբ լաւ ցանկութիւն կայ, միջազգային տնտեսական գործակցութիւն մը կարելի է: Ֆրանսայի, Միաց. Նահանգներու եւ Անգլիոյ միջեւ դրամական համաձայնութեան մէջ շատեր կը տեսնեն առաջին քայլը դրամական պատերազմին վերջ տալու եւ վերահաստատելու միջազգային դրամական բնական ու տեւական շրջանառութիւնը, որ անհրաժեշտ պայման է համաշխարհային առեւտուրին ու տնտեսութեան բարելաւման:

ՄԱՄՆԱԳԷՏ

ՏԻԶԱՂ

Բանտարկեալը. — Պարոն բանտապահ, հաճեցէք ինծի թերթ մը թուղթ եւ պահարան մը տալ որ կնոջս գրեմ թէ հոս շատ հանգիստ եմ, ձեզի ալ պատիւ կը բերէ:

— Աւելի լաւ կ'ըլլայ որ չգրես, կ'ըլլայ որ ան ալ քեզի նման խենդութիւն մը կ'ընէ եւ մեզի հիւր կուգայ. արդէն կիներու բաժինը լեցուն է եւ տեղ չկայ:

Ի ՊԵՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ. — Մեզի համար բանասիրութիւնը մէկ կողմ: Կը բաւէ որ ուղիղ վարենք քերականութեան ակօսը, որ հետզհետէ լայննալով — խորանալով սեւերես չի հանէ մեզ ընթերցողներուն եւ մասնագէտներուն աչքին: Ու, այս կերպով, կը յաջողինք հաւասար ըլլալ, զոր օրինակ, թէ ստոյգ կ'ըլլայ ստուգել, թէ ոյ մասնիկը ուի փոխուելով արդէն, բացայայտին գոյականը կ'ըլլայ ստուգութիւն, բառ այնմ նաեւ անստուգութիւն: (Քանիներ դեռ, աւա՜ղ, կը գրեն «անստուգութիւն» ...): Բայց «նոյն»ը կ'ըլլայ, բացառաբար, նոյնութիւն, ինչպէս Տէր՝ կ'ըլլայ Տէրութիւն, տէրունական, տէրունի, մինչ կ'ըսուի տիրոջ, տիրութիւն, տիրապետութիւն, տիրացու, տիրուհի, տիրամայր: Կ'ըսենք, նոյն ձեւով, տիրատանց (ողջոյն): Ո եւ է լեզուի մէջ քերականական բացառութիւնները մասնաւոր ուսումնասիրութեան կը կարօտին: Ժողովրդային գործածութեան պարզագոյն յաճախ միակ լուծումն է բացառութիւններուն:

Անցեալ դարուն նիւթը շարունակելով՝ մեր առջեւ կ'ունենանք Պ. Խանէտանեանին ուստի, արդ, ուրեմն, հետեւաբար գրեթէ նոյնանիշ շաղկապները: Ինչպէս նախորդով քանի մը բառերու համար ըսինք, ասոնց ալ գործածութեան տարբերութիւնը դժուար է ճշդել: Ժամանակը եւ գրողին վարժութեան ու փորձերուն շրջանը կրնան ուղիղ կանոնը ըլլալ: Այսպէս՝ շատերուն համար դիւրին է ըմբռնել, թէ բառերու եւ նախադասութիւններու բաւական երկար թուարկութենէ վերջ կը գործածուի հետեւաբարը (par conséquent): Ուստի կը գրենք իբրեւ համազօր d'où, համեմատօրէն կարճ ու վճռական խօսքերու իբրեւ հետեւութիւն: Վիճաբանական, խորհրդակցական նախադասութիւններուն իբրեւ արդիւնք՝ կ'ըսենք ... արդ (or) եւ ուրեմն (donc) կը գործածենք ընդհանրապէս հաստատական կամ ժխտական նախադասութիւններու, այնդումներու իբրեւ հետեւութիւն: Բայց մի մոռնաք թէ ընդհանուր կանոնը այս զանազանութիւններուն մէջ վարժութիւնն ու փորձառութիւնն է:

Միջանկեալ ըսենք, թէ Նարեկացին արդը կը գործածէ երկարաշատածում ողբերէ վերջ: Հիանալի է անոր արդը ... Եւ արդ, ի վերայ այսքանեաց յուսահատութեանց ... եւն.:

Բայց անկարելի է ոգորել բանասիրական հրապարակին դէմ: Բանասիրութիւնը խանդավառանք մը, մագնիս մըն է ձգողական: Շնորհալին անգամ, այդ երկնահամ հանճարը, բանասիրութիւն կ'ընէ, առանց գիտնալու, Վարդանանց նուիրած իր երգին մէջ, Վարդանը նոյնացնելով վարդին —վարդագոյն արեամբ ... պսակեցեր զեկեղեցի: Բայց ասով չի գոհանար: Խորէն յատուկ անունը խորհուրդին, խորհրդականին կը կապէ — Խորէն խորհրդական եւ ծածուցեալ անուն բարի: Այս ուղղութեամբ կարելի չէ՞ արդեօք Վասակ անունին մէջ հոտոտել «վէս» (հպարտ, վեհ, զոռոզ) բառը, ինչպէս Եղիշէին մէջ գործածուած վզրուկը կապել Վէզիր, վէսին, վեստին հետ (Վեստ Սարգիս, այսպէս կոչուած իր հպարտութեան համար):

** Ի՞նչ պէտք է հասկնալ Նարեկացիին տեառնագրել բային: Պատաս-

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ՛Ն ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Յապճեպով կատարուած նախնական քննութիւն մը երեւան կը հանէր, ուրեմն, որ այս ալերասան սպան սարսափելի մատնութիւններ կատարած էր, վտանգելով պահ մը Աւստրիոյ ապահովութիւնը:

Սպարապետ Կոնրատ Ֆոն Հէօցէնտորֆ, Ռէտլի դաւաճանութեան առաջին լուրը ստանալուն, տարօրինակ խրարանցումի մը կը մատնուի եւ սարսուռ մը կը զգայ: Ի՞նչ եղած էր արդեօք «Թիւ 3 յատակագիծը» որ մանրամասն ծրագիրն էր զինուորական այն գործողութեանց որոնց պիտի ձեռնարկէր աւստրիական սպայակոյտը Սերպիոյ դէմ՝ հաւանական պատերազմի մը պարագային: Ամենայետին մանրամասնութիւնները նշանակուած էին այդ վաւերաթուղթին մէջ, ճշդուած էին իւրաքանչիւր զօրաբաժնի կամ գումարտակի դիրքը, ինչպէս նաեւ այն կէտերը ուրկէ պիտի սկսէր առաջին յարձակողականը մանրանկար պետութեան դէմ. «յատակագիծ թիւ 3»ին կցուած էին բազմաթիւ քարտէսներ եւ վիճակագրական տեղեկութիւններ:

Մէկ խօսքով գլուխ-գործոց աշխատութիւն մըն էր եւ պատիւ կը բերէր Աւստրիոյ զինուորական հանճարին:

Կը պատմեն թէ զօրավար Մոլթքէ իր անկողնին մէջ լսած է 1870ի ֆրանքօ-պրուսիական պատերազմին լուրը:

— Ելիր, պատերազմ կայ ...

Զօրավարը վերմակէն դուրս կը հանէ գլուխը եւ ամենայն պաղարիւնով կ'ըսէ.

— Իրար անցնելու տեղը չկայ ... գրադարանս բացէք ... Թիւ 14 դարակէն հանեցէք Թիւ 8 թղթածրարս, կարդացէք ուշի ուշով եւ շարժեցէք համաձայն տուած հրահանգներուս:

Ցետոյ կնակը կը դարձնէ եւ կը շարունակէ քնանալ ...

Ֆոն Հէօցէնտորֆ ինքն ալ ուզած էր Մոլթքէ մը ըլլալ: Երբ անխուսափելի պատերազմը ծագէր Սերպիոյ հետ, պիտի ըսէր — բացէք Թիւ 3 յատակագիծը եւ հասարակ սպայ մը ի վիճակի պիտի ըլլար շարժման մէջ դնելու Աւստրիոյ հզօր բանակները, այն ատեն կատարեալ ու ամբողջական էր իր հովանաւորութեան տակ պատրաստուած աշխատութիւնը:

Դժբախտաբար, սակայն, գնդապետ Ռէտլ այդ «յատակագիծն» ալ ծախած էր Ռուսերուն, ուրեմն եւ՝ այս վերջիններուն խողովակով՝ Սերպիոյ:

Ի՞նչ պիտի ընէին հիմա. նո՞ր մը պիտի պատրաստէին. բացարձակօրէն անկարելի էր: Աւստրօ-Հունգարիոյ ամէնէն մեծ զինուորական հեղինակութիւնները իրենց վերջին խօսքը արտասանած էին:

Կրնային մտածել թեթեւ ու աննշան սրբագրութիւններու մասին, բայց բարեփոխել այդ մանուածապատ եւ հոյակապ գործը՝ անհնար էր:

Ինչպէս գիտել տուինք, Սերպիոյ սպայակոյտը ամիսներէ ի վեր ծանօթ էր «Թիւ 3 յատակագծին», շատ ալրի «քեռին», բարեխիղճ ու վեհանձն ... Մարաջախտ Փուտնիք, սերպիական բանակին ընդհանուր հրամանատարը, գոց սերտած էր անոր պարունակութիւնը եւ ըստ այնմ կը կազմակերպէր իր ուժերը: Համոզուելու համար թէ ինչ ատոնճան օգտուեցաւ ան «Թիւ 3 յատակագիծէն», կը բաւէ յիշել որ մեծ պատերազմին սկիզբը Սերպիոյ քաջարի բանակը — ափ մը զինուոր իրականին մէջ — երեք տարբեր յարձակողականներ ետ մղեց քանի մը շաբթուան ընթացքին եւ սարսափելի կորուստներու ենթարկեց թշնամին:

Ռէտլի դաւաճանական արարքներուն մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ հետեւեալ դէպքը:

Աւստրիոյ դահժառանգը Արքիդուքս Ֆրանց Ֆէրտինանտ Փեթերսպուրկ կ'երթայ օր մը, պաշտօնական այցելութեամբ: Ռուսիոյ արքայական գերդաստանն ու պետական շրջանակները այնքան սիրալիր ընդունելութիւն մը կ'ընեն իրեն որ իշխանը՝ վերադառնալէ առաջ կը խնդրէ աւստրիական դեսպանատան զինուորական կցորդէն որ կարելի եղածին չափ կրճատէ իր լրտեսական գործունէութիւնը Ռուսիան չվիրաւորելու համար: Կցորդը մինչեւ Վարշաւա կ'ընկերանայ իշխանին եւ այս վերջինին մեկնումէն յետոյ կը մնայ այնտեղ մէկ, երկու օր՝ քաղաքը տեսնելու համար: Ցանկարծ, ռուս գնդապետ մը այցելութիւն կու տայ իրեն եւ կ'առաջարկէ ծախել կարգ մը զինուորական յատակագիծներ զորս ռուսական սպայակոյտը պատրաստած էր՝ Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ դէմ:

Կցորդը կը խորհի թէ «պատառը համեղ» է եւ, հակառակ դահժառանգին պատուէրներուն, սակարկութեան կը սկսի ռուս դաւաճանին հետ: Ի վերջոյ կը գնէ «դաղտնիք»ը եւ կը ղրկէ ուղղակի գնդապետ Ռէտլին որ, ինչպէս ըսինք, Աւստրիոյ լրտեսական եւ հակալրտեսական բաժնի գլխաւոր վարիչն էր:

Եւ ահաւասիկ հրէշը գործի կը սկսի: Նախ եւ առաջ շինծու յատակագիծներ կը պատրաստէ, ցոյց տալու համար թէ կցորդը խաբուած եւ ծուղակը ինկած է: Հետեւաբար անմիջապէս ետ կանչել կու տայ զայն, իբրեւ «պարապ մարդ»: Ցետոյ բուն յատակագիծները — որոնք իրմէ եւ կցորդէն զատ ոչ ոք տեսած էր — կը վերադարձնէ Փեթերսպուրկի կառավարութեան, յայտնելով միաժամանակ, դաւաճան ռուս զինուորականին անունը: Այս մեծ ծառայութեան համար Ռէտլ կը ստանայ չորս հազար ռուբլիի պարգեւ մը, իսկ ռուս գնդապետը անձնասպան կ'ըլլայ:

Դաւաճանը արժանի էր իսկապէս այդ իշխանավայել վարձատրութեան, որովհետեւ ոչ միայն կցորդին ուղարկած յատակագիծները գաղտնի պահած էր իր հայրենակիցներէն եւ Գերմաններէն, այլ եւ աշխատած էր որ անոնք տեղեկութիւն չառնէին ռուսական զօրաբանակներու համրանքին եւ ուժին մասին:

Տարիներ վերջը Աւստրիացի պետական անձնաւորութիւն մը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէր այս դէպքին առթիւ. —

«Եթէ մեր սպայակոյտը գիտնար թէ Ռուսերը այնքան ուժ ունէին, անտարբեր պիտի չմնայինք վաղահաս վտանգին դէմ եւ միջոցներ ձեռք պիտի առնէր՝ 1914ի պատերազմին չմասնակցելու համար: Կռուել ուզեցինք ու պատրաստուեցանք: Սրիկայ Ռէտլը դաւաճանեց ռուսերնակ մեր գործակալներուն եւ Ռուսերուն տուաւ մեր բոլոր գաղտնիքները:

(Շար.)

խան՝ տեսանադրել կը նշանակէ խաչակնքել — Տեառնագրեա՛ քո անուամբդ՝ զլուսանցոյց երդ յարկիս: Քու անունովդ կնքէ (խաչակնքէ՛) իմ բնակարանիս լուսանցոյց երդիքը (տանիքին լոյս առնելիք ծակը, պատուհանը):

Քանի որ խմբագրին ուշադրութենէն փախչելով գրաբարի նոր սահման մը կոխեցինք, առիթէն օգտուելով ըսենք, թէ Հանդէսի մը մէջ գրաբար հատուած մը կար, որ կը պարունակէր «խորտուբորտ» բառը, որ հազիւ թէ ռամկօրէնի մէջ ապաստանի իրաւունք ունի: Ի՞նչ պիտի ըսէին Բագրատունի եւ Հիւրմիւզ գրաբարի մէջ այդ անճոռնի բառին ապաստանումը տեսնելով: Հապա ի՞նչ պիտի ըսես, բառերուն խորքով ու խորհուրդով հետաքրքրուող, սիրելի Արազ, երբ ըսեմ թէ նոյն Հանդէսին մէջ կար նաեւ ... «խոհալից» բառ մը, խոհուն, իմաստալից ըսելու տեղ: Ի զովեստ քերթուածներու հաւաքածոյի մը, անունի գրող մը իր զմայլումին թափ տալով գործածած էր մինչեւ իսկ ... «ճարտարաճեւ քերթութիւն» բացատրութիւնը: Ի՞նչ ըսել է, խնդրեմ, ճարտարաճեւ քերթութիւն ... Սիրելի Արազ, այս չքնաղ ասացուածքը քեզի անկ էր վերլուծել Մշակոյթին առթիւ հրաշագան ճառիդ մէջ: Քերթութի՛ւն ... զգո՛յշ, տըղաք: Երբ չենք ըսեր արդէն քերթել, բնաւ պատշաճ չէ ըսել քերթութիւն, քանի կայ քերթուած, քերթողութիւն, բանաստեղծութիւն:

** Մայր, սոճ, նոճ, չոճ— խոր անտառներուն այս ցնծալից ծառերը կ'ըլլան նաեւ մայրի, սոճի, նոճի, չոճի (լորամարգ — լորամարգիին, տեղ — տեղիին, պատասխան — պատասխանիին պէս), ինչպէս նաեւ արծիւ— արծուի:

Այսքան մտաւոր մարզանքէ վերջ սթափում մը անհրաժեշտ է, գէթ պզտիկներուն համար: — Հայ լեզուն դարման է նաեւ ընդդէմ արբեցութեան ... Խեղճ տանտիկինները կրնան իրենց հաւատարիմ կէսերուն սթափ վիճակը փորձել ու հասկնալ, անոնց առաջարկելով արտասանել ճչղիւ եւ արագ՝ դարձուցիչ մոլորելոց: Վստահ եղէք որ եթէ «արբած» են պիտի չկրնան ոլորակել զայն եւ, հետեւաբար, յանցաւոր են ...

ՏԱՐԱԶ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ, 9 յունուար. — Շաբաթ իրիկուն տեղի ունեցաւ Անիէռ Պուա Քօլօմպի դպրոցական Կաղանդի հանդէսը նախաձեռնութեամբ հոգաբարձութեան: Օրուան նախագահ Պ. Գ. Ցովհաննէսեան բացաւ հանդէսը եւ քանի մը խօսքով բացատրեց դպրոցի անհրաժեշտութիւնը այս համայնակուլ երկրին մէջ: Յետոյ սկսան պզտիկներու արտասանութիւնները: Բոլորն ալ յաջողապէս արտասանեցին, գոհ ձգելով ներկաները: Փոքրիկն Լուսպարոնեան զգացումով երգեց «Կաղանդ Պապա»ն, պզտիկ Ա. Մատօեան շատ լաւ էր «Դեկտեմբեր»ի դերին մէջ: Պ. Պալապանեան արտասանեց «Օգնէնի նամակը» որ ժողովուրդը խնդացուց կուշտ ու կուռ: Յետոյ ներկայացուցին «Զարչըլը Արթին աղա»ն, բոլոր դերակատարները շատ լաւ էին: Փակման խօսքը ըրաւ Պ. Թադէոսեան, Հ.Բ.Ը.Մ. կողմէ՝ շնորհաւորելով Անիէռ Պ. Քօլօմպի գաղութը որ նախանձախնդիր է մայրենի լեզուին: Հանդէսը վերջացաւ գիշերուան ժամը 12ին եւ հանդիսականները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ:

Սեւ Հովիւ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ. — Մեր մանկապարտէզի տօնածառը տեղի ունեցաւ յունուար 3ին Սալ Քալմանի սրահին մէջ, առատ բազմութեան մը ներկայութեան: Աշակերտներ, աղջիկներ եւ մանչեր ըրին աւուր պատշաճի արտասանութիւններ եւ տուին փոքրիկ ներկայացումներ: Դպրոցի վարչութեան կողմէ տիկ. Շահպազեան հանդէսը բանալով շնորհաւորեց ամանորը: Ուսուցչուհին՝ Օր. Ն. Տէր Ղեւոնդեան բանախօսութեամբ մը պարզեց մշակոյթին դերը ազգերու կեանքին մէջ:

Կաղանդ պապան բաժնեց կաղանդի նուէրները: Տ. Մ. Միութիւնը ջանք չէր խնայած արդիւնաւէտ ընելու հանդէսը: Շնորհակալութիւն յայտնուեցաւ Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին որ այս տարի եւս մասնակցած է կաղանդի նուէրներ եւ կարկանդակ բաժնելով երախաներուն: Նոյնպէս շնորհակալութիւն յայտնուեցաւ Պ. Վ. Էլմաճեանի եւ իր խումբի անդամներուն Mme Laubertaux եւ Mme Lemaire-ի, Պ. Օ. Պալանցեանի, Պ. Օ. Պառուեանի եւ Վ. Սանօեանի, որոնք մասնակցեցան նուագով գոհ ձգելով ներկաները:

Հանդէսը փակուեցաւ ուրախ եւ գըւարթ մթնոլորտի մէջ:

Յ. Ճ.

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՔԷՕԹԱՀԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ԿԱՂԱՆԴԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Քէօթահիոյ Հայր. Միութիւնն ալ տօնեց կաղանդը, Սալոն Ֆլորիտի մէջ բոլոր հայրենակիցներուն հետ:

Ժամանակէն առաջ բազմութիւնը սկսաւ լեցնել սրահը եւ գրեթէ տեղ չէր մնացած նստելու: Ժամը 9ին ըսկսան եւրոպական պարերը նուագածութեամբ ջութակահար Պ. Ս. Չէօրէքճեանի, բացման խօսքը ըրաւ հայրենակից Պ. Կարօ Ուշաքլեան, որ շնորհաւորելով նոր տարին, գնահատեց վարչութեան գործունէութիւնը: Յիշեց Քէօթահիայի սովորութիւններէն դրուագներ, եւ թելադրեց աւելի սերտօրէն կապուիլ միութեան հետ:

Յետոյ ներկայացուեցաւ «Փիտութեան զաւակը» ղեկավարութեամբ Տէր եւ Տիկ. դերասան Ղազարեանի հաճելի առիթ ընծայելով ներկաներուն նոր տարին դիմաւորել ուրախ տրամադրութեամբ: Զաւեշտէն վերջը վերսկսան եւրոպական պարերը, տեւելով մինչեւ առտուան ժամը 5: Տեղի ունեցաւ նաեւ աճուրդ մը (երկու հատ խորոված հաւ եւ 12 փաքլավա եւ շիշ մը շամփանիա): Աճուրդը Պ. Ն. Հաճիպէկեանի վրայ մնաց եւ գոյացաւ փոքրիկ գումար մը:

Քէօթահիոյ Հայր. Միութիւնը վերակազմուեցաւ 1936 մարտին, եւ այս կարճ ժամանակամիջոցին մէջ շատ մեծ օգուտներ ունեցած է իր հայրենակիցներուն, նիւթապէս թէ բարոյապէս:

Սելանիկէն յետոյ Մարսէյլի Քէօթահիացիները եւս կ'ունենան իրենց Միութիւնը որ կը յուսանք թէ օրինակ պիտի հանդիսանայ միւս գաղութներու հայրենակիցներուն:

Միութիւնը չէ մոռցած նաեւ կաղանդի առթիւ ուրախացնել իր աղքատ ընտանիքներու փոքրիկները, նըւիրելով անոնց դրամական համեստ օգնութիւն մը:

Միութեան նպատակն է օգնել կարօտեալներու եւ հիւանդներու: Ուրախալի է որ կրցած է իր շուրջը հաւաքել 90 անդամ:

Յ. Էսկիճեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ՆԻՍ. — Սովորականին պէս այս տարի եւս տօնեց Նիսը իր դպրոցի կաղանդի օրը: Յունուար 3ին Փավիյեօն Արժանթինի սրահին մէջ, Պուլվար տը Մառըլէն: Սրահը հաւաքուած էր կոկիկ բազմութիւն մը, մեծամասնութեամբ աշակերտներու ծնողներ, որոնք եկած էին իրենց ձագուկներէն մայրենի լեզուին քաղցրութիւնը լսելու:

Հանդէսի բացումը կատարեց Պ. Հ. Ապաճեան, որ քանի մը խօսքով բացատրեց դպրոցի վիճակը եւ կարդալով հաշուեկշիռը, խնդրեց թէ ներկաներէն եւ թէ բացականերէն որպէսզի օգնեն դպրոցին: Ջերմապէս գնահատեց Հ. Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղը որ այս տարի եւս ամսական 50 ֆր. յատկացնէ դպրոցին: Մաղթեց որ ուրիշ միութիւններու օրինակ ըլլայ Հ. Կ. Խաչը իր կատարած աշխատանքով: Կարգը եկած էր պզտիկներուն, որոնք երգեցին մանկական խաղեր, տրամախօսութիւններ բազմաթիւ երգեր ու արտասանութիւններով ուրախացուցին հանդիսականները: Հանդէսը չվերջացած մանկապարտէզի աշակերտներուն (27 հոգի) նուէրներ բաշխուեցան զորս նուիրած էր Տիկ. Քէօլէեան (Վիլ Ֆրանշէն): Գնահատութեան արժանի է վարժուհին իր տարած աշխատանքով: Տիկ. Համբարձումեան եւս մանկապարտէզի աշակերտներուն մէկ ամսավճար նուիրած է: Հանդէսի երկրորդ մասին բեմադրեցին «Երեք քաջերը»: Դերերը շատ լաւ բաշխուած էին եւ խաղը յաջող անցաւ:

Թղթակից

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Ցապաղած). — Թաղիս ամանորի առթիւ սարքուած դպրոցական հանդէսը տեղի ունեցաւ Յունուար 3ին, եկեղեցիի մէջ: Ուսումնատենչ հասարակութիւնը փութացած էր կենդանի աչքերով տեսնել 50—60 աշակերտներու թոթովանքն ու գեղգեղանքը:

Թաղականութեան ատենապետ Պ. Բարաղամեան, իր բացման խօսքով ոգեկոչեց մեր նախահայրերէ ժառանգ մնացած աւանդութիւնները եւ թուեց ծնողներուն տարրական պարտականութիւնները: Վարագոյրը բացուեցաւ, վաթսուն պզտիկներ հինգէն մինչեւ 12 տարեկան, կոկիկ հագուած եւ չորս կարգի վրայ շարուած էին տօնածառին շուրջ, բեմին վրայ: Մանկապարտիզպանուհի Տիկ. Ալիս Գըմպըլեանի ազդանշանին վրայ, դաշնակի ընկերակցութեամբ սրահը թնդաց «Ի զէն Հայեր» հայրենաշունչ խմբերգով: Բոլոր պզտիկները արտասանեցին, երգեցին ու պարեցին: Շատ յաջող անցաւ 12 աշակերտներու շուէտական մարզանքը եւ չորս աղջիկներու պարը միշտ ընկերակցութեամբ դաշնակի: Յետոյ աճուրդի դրուեցաւ Տիկ. Միութեան կողմէ գնուած չորս լապտերնոց գեղեցիկ ջահ մը: Աճուրդը բարձրացաւ հազար 30 ֆրանքի եւ շահեցաւ Մարսէյլի հիւբերէն Պ. Կարապետ Համբարձումեան, որ կրկին նուիրեց Տիկ. Միութեան: Աճուրդին իրենց մասնակցութիւնը բերին բոլոր ներկաները: Երրորդ մասին բոլոր պզտիկները կրկին բեմին վրայ եւ խմբերգ՝ «Մենք Հայ ենք» եւ հայրենաշունչ արտասանութիւններ: «Կաղանդ պապա»յին սակառին մէջ դասաւորուած տուփերով շաքարները մէկիկ-մէկիկ բաժնուեցան բոլոր աշակերտներուն: Ապա տեղի ունեցաւ քրքջալիր զաւեշտ մը՝ «Երկու ծայրայեղներ»ը: Զաւեշտը անցաւ բաւականին յաջող: Կը լսեմ թէ Տիկ. Միութիւնը գեղեցիկ դաշնակ մը եւ վառարան մը գնած եւ նուիրած է դպրոցին:

Ապրին Սէն Ժէրոմցիները:

Թղթակից

ՆՈՐ ՏԱՂԿՈՑ ՄԸ

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍ (Լիոն). — Մեր փոքրաթիւ գաղութը, 30 տուն, ամէն զոհողութիւն յանձն առնելով ծաղկոց մը բացաւ, որպէսզի փոքրիկները հայերէն սորվին: Վարժուհին է Տիկ. Յասմիկ Քիւթնէրեան: Գաղութը ամսական 350 ֆրանք ապահոված եւ հոգաբարձութիւն մը ընտրած է 7 հոգիէ: Հոգաբարձութիւնը անմիջապէս շինել տուաւ 16 աթոռ, իւրաքանչիւրը երեք աշակերտի համար: Դեկտեմբեր 2էն ի վեր դպրոցը բաց է եւ ունի 48 աշակերտ: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան երեքշաբթի 5—7 եւ հինգշաբթի ամբողջ օրը եւ շաբաթ 5—7:

Այս պզտիկ գաղութը գնահատութեան արժանի է այս ձեռնարկին համար, որուն կ'աջակցին բոլորը առանց խտրութեան:

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՄԸ ԿԱՐՕՏԸ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ նոր տարուան առթիւ (2 յունուար).

—«Դիտելով միայն գրականութեան դաշտը, կրնանք ըսել, որ մեր գրականութիւնը ինչպէս ուրիշ տարիներ, շարունակուեցաւ, առաւելապէս թերթերու եւ հանդէսներու էջերէն: Գիրքե՞ր, այո՛, ունեցանք անոնք ալ, տասնեակ մը, թերեւս քիչ մը աւելի:

Չենք ուզեր այս սիւնակներուն մէջ կշռել անոնց արժէքը: Չենք ուրանար, բայց չենք կրնար հաստատել թէ անոնք, այդ գիրքերը, վէպ կամ քերթուած, նոր ակօս բացին, լայնաշունչ յուզում մը ցնցուղեցին եւ շարժումի մը նախանշանը դարձան: Շարունակեցին հայ գրականութիւնը, բայց չյեղաշրջեցին. ուշադրութիւն գրաւեցին, բայց չխռովեցին: Ու բազմութիւնները, թողունք ժողովուրդը, այլ գրականութեամբ զբաղողները, մնացին անտարբեր:

«Նահատակ» գրագէտներու գործերուն կարգին եկան դիզուելու ողջ գրողներու գործերը, նոյնքան նահատակ ու նահատակուած:

Հանդէսներու մէջ ալ,— «Հայրենիք», «Վէմ», «Անահիտ» — հրատարակուեցան մէկ քանի ուշադրաւ յօդուածաշարքեր, վէպ ու տպաւորութիւն, թատերգութիւն կամ ուսումնասիրութիւն, հին ու նոր գրողներու կողմէ:

Անշուշտ, բախտաւորութիւն է, որ կան գոնէ այս հանդէսները, մանաւանդ անոնցմէ երիցագոյնը՝ «Հայրենիք»ը, որ իր ստուար ու բազմազան բաժիններովը ժամանակակից հայ մտքի ամէնէն թանկագին շտեմարանը կը հանդիսանայ:

Բայց այս մասին չէ մեր խօսքը: Այլ այն մասին՝ թէ անցնող տարուան ընթացքին գրականութիւնը վերածուեցա՞ւ շարժումի. Հայ գրականութիւնը արձանագրե՞ց թուականներ բացող գործեր. լուսեղէն ճամբաներ, մեծաշուք երկասիրութիւններ՝ գոնէ գրականութեամբ զբաղող շրջանակներուն ուշադրութիւնը կեդրոնացնելու եւ հանրային երեւոյթ դառնալու ուժով:

Տօնեցինք հայ գիրերու 1500ամեակը. ուր է սակայն այդ առթիւ հայ մշակոյթին, գրականութեան և արուեստին նուիրուած գործերուն շարքը: Չենք մոռցած անշուշտ այն գործերը, որոնք պատահարար հրատարակուեցան կամ հրատարակելի են. Երուսաղէմը, մասնաւորաբար, անմոռանալի դեր կատարեց Դուրեանի գործերուն հրատարակութեամբ եւ մրցանակի հաստատութեամբ:

Բայց, եղա՞ւ համազգային ձեռնարկ մը՝ հայ գրական հրապարակը ողողելու մեծարժէք գործերու հրատարակութեամբ, հին կամ նոր:

Հայ միտքը կը դեգերի, կարծէք, ծանծաղուտքներու մէջ. կը խորշի ալիքէ ու խորութենէ. թռչելու ու սուզուելու բաղձանքէն:

Գիտենք, թէ ցամաք օրերու մէջ կ'ապրինք եւ կեանքը դաժան է մեզ հանդէպ: Բայց մի՞թէ մենք ստեղծուած ենք գլուխ խոնարհելու ճակատագրին առջեւ:

Մեր ժողովուրդը, յանձին իր ընտրեալներու, ծանր պայմաններու մէջ, շարժում ստեղծեց ու Հայրենիք ու անկախութիւն կերտեց:

Նոյն ժողովուրդը շատ աւելի ծանր օրերու մէջ եկեղեցի ու գիր ստեղծած է:

Ինչո՞ւ այս ժողովուրդի յաջորդները չկրնան ստեղծել գրականութեան ու արուեստի այն ալիքը, որ ողողէր մեր հոգիները եւ մեր կեանքը դարձնէր հարուստ ու բարգաւաճ: Բոլոր նուաճումները ազգերու կեանքին մէջ ընտրեալներու գործն են. անոնց առաջնորդութեամբն են իրականացած. բոլոր մեծագործութիւնները փոքրամասնութիւններու ձեռակերտն են: Հաւատաւոր, գաղափարապաշտ ու անձնուրաց փոքրամասնութիւններու, ինչո՞ւ չսպասել որ հայ գրականութիւնն ալ ունենայ իր յեղափոխական փոքրամասնութիւնը, որ ջահակիր դառնայ նոր ճամբաներու. որ զոհուի ու մոլեռանդօրէն ուրանայ ինքզինքը՝ գրականութիւնը շարժումի, փոթորիկի վերածելու եւ գրականութենէն ստեղծելու համար հոգեկան զօրութեանց նոր հոսանքներ, հայ կեանքը ոռոգելու եւ հայ ժողովուրդը զօրացնելու համար:

Դժգոհ ենք անցեալէն. ու կը բաղձանք նոր ու խորունկ շարժումի, ըստեղծագործական ծանր երկունքի եւ ցեղային ուժերու պրկումին. համախմբութեան եւ, ի հարկին, պոռթկումին:

Յեղափոխական փոքրամասնութիւնը,— պէտք է հրապարակ գայ ան. Հայ մտքի անդաստանին մէջ ալ, նուիրեալներու, երդուեալներու ընտրանին պէտք է ասպարէզ իջնէ եւ կիրքով ու մոլեգնութեամբ, համատարած շարժումի եւ մրրիկի վերածէ հայ մտքի խաղաղ այն մթնոլորտը, որ, այլապէս, կրնայ մահացու դառնալ վաղը»:

ԾԻԾԱՂ

Փաստաբանը. — Պ. Նախագահ, իրաւ է որ փոխանորդեալս իր հայրը եւ մայրը սպաննած է, բայց խիղճ ունեցէք իր պատիժը թեթեւցնելու, քանի որ առոյ որբ կը մնայ:

×

— Դուք որ այս մարդը կ'ատէք ձեզ շատ չարիք պատճառած ըլլալուն, ինչպէս կը հետեւիք յուղարկաւորութեան:

— Կ'ուզեմ աչքերովս տեսնել թէ գերեզման դրուած եւ վրան փակուած է եւ այլ եւս պիտի չկրնայ մնալ ինծի:

×

— Ճամբորդութենէ դարձիս առաջին այցելութիւնը ձեզ կուտամ, ձեր ամուսնութիւնը շնորհաւորելու համար:

— Ուշ մնացած էք, արդէն ամուսնալուծուած ենք:

— Հարկաւ կարեւոր պատճառներով, նորէն շնորհաւորութիւններս:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (175)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Այս էր պատճառը, որ Վարդանի մահուան վրայ կրկնակի կերպով ցաւեցաւ Պետր Կարպովիչը, որու ըմբռնումով ի զուր ինքնազոհութիւն մըն էր տղու ըրածը: Ասով մէկտեղ, թերեւս ակամայ, Վարդանը իր աչքին մեծցաւ, գեղեցկացաւ. այնքա՜ն ջահել, այնքա՜ն խոստմնալից տղայ մը ինքնաբերաբար կրակի մէջ նետուած էր: Չհասկնալով հանդերձ Վարդանի խելառութիւնը, Պետր Կարպովիչը երբ տուն կը վերադառնար, կառքի մէջ ակամայ կը մտածէր այդ տղու վրայ, որ հայ ժողովուրդի սիրոյն գիտակցօրէն կեանքը վրայ տուած էր: Պետր Կարպովիչը հաստատ չէր գիտեր ինչպէս որակել այդ քայլը՝ խելառութի՞ւն թէ հերոսութիւն, բայց ակամայ խոր յարգանք մը կը զգար այդ տղու յիշատակին հանդէպ:

Տիկին Վաւվառէն ու Սոնիան ընթրիքի կը սպասէին Պետր Կարպովիչին, որ շատ ուշացած էր: Սոնիայի եւ իշխանի բաժանումէն վերջ, տան մէջ զարմանալի խաղաղ մթնոլորտ մը ստեղծուած էր: Միայն տիկ. Վաւվառէն էր, որ երբեմն, երբ ամուսինն ու աղջիկը ներկայ չէին, իշխան Ալեքսէյի վրայ թափած արցունքները սրբելու համար՝ թաշկինակը աչքերուն կը տանէր: Պետր Կարպովիչը, ամէն իրիկուն, առանց քըլըպը հանդիպելու, կանոնաւոր կերպով տուն կուգար: Հայր ու աղջիկ զարմանալի կերպով մօտեցած էին իրարու: Այդ մօտիկութիւնը տեսակ մը մխիթարանք էր Սոնիայի համար, որ երկու շաբաթուան ընթացքին մէջ տարիներով ապրած կը զգար ինքզինքը: Հայրը, առանց հասկնալու աղջկան տրտմութեան պատճառը, շարունակ կը պնդէր արտասահման երթալու մասին: Ան կը կարծէր, թէ քանի մը ամիս Փարիզ եւ Նիս ապրելով Սոնիայի տրամադրութիւնը պիտի փոխուէր:

— Արտասահմանը ի՞նչ ընեմ, հայրիկ ջան,— ըսաւ Սոնիան անգամ մը,— իմ երջանկութիւնս հոս պիտի գտնեմ ... Շուտով քեզի մեծ գաղտնիք մը պիտի յայտնեմ ... չէ՛, հիմա չեմ յայտնելու ... բայց շուտով ... շատ շուտով ...

Սոնիան կուզէր իր մեծ գաղտնիքը պահել, մինչեւ որ Վարդանը վերադառնար, անցածը մոռնային եւ գեղեցիկ ապագայի մը շէմքը կոխէին միասին: Մինչեւ այդ՝ ոչ ոք պէտք չէ գիտնար իր սրտին գաղտնիքը, եւ ոչ ալ Եւգինէն, որ այնքա՜ն վշտացուցած էր զինք: Կը փափաքէր Արսէնեաններուն երթալ, բայց հակառակ բուռն ցանկութեան կը դժուարանար առաջին քայլը առնել, մէկ ալ որ Ալեքսէյի հետ ունեցած բաժանումէն ահա երկու շաբաթ անցած էր ու Արսէնեանները դեռ չէին երեւցած, մինչդեռ առաջները շաբաթը մէկ երկու անգամ կը հանդիպէին իրենց:

Այդ երեկոյ, մայրն ու Սոնիան ընթրիքի չնստան. ու մինչեւ ժամը տասը սպասեցին Պետր Կարպովիչի գալուն: Մէկ ալ լսեցին դրան առջեւ կանգ առնող կառքի մը դղրդիւնը: Չէին սխալած, Պետր Կարպովիչն էր եկողը: Ներս մտնելով ծանր ու տըխուր դէմքով մը, ան Սոնիայի հետ չըրաւ սովորական ուրախ կատակները, այլ սեղանի մօտ իր տեղը բռնեց ու նեղացաւ տիկ. Վաւվառէի վրան, որ ի զուր իր գալուն սպասած էր:

Մայրն ու աղջիկը իրարու նայեցան զարմացած: Ի՞նչ էր պատահած: Անշուշտ գործի սրտնեղութիւն մը, թէեւ Պետր Կարպովիչը երբեք տան մէջ գործի յաջողութեան կամ ձախորդութեան մասին չէր խօսեր: Ամուսնոյն միտքը ցրելու համար, տիկ. Վաւվառէն խօսք բացաւ Շուանիձէներուն մասին, որոնք յաջորդ օրը ճաշկերոյթի հրաւիրած էին զիրենք:

— Պետր, Սոնիան երթալ չուզեր: Շիտակը ամօթ է. մարդիկը երկու անգամ եկան մեզի, դեռ անգամ մըն ալ չգնացինք: Քանի որ Սոնիան չուզեր երթալ, մենք երկուքով պէտք է երթանք ...

Պետր Կարպովիչը գլուխը ձեռքերուն՝ ուշադրութիւն չդարձնելով, կը շարունակէր ուտել կերակուրը կամ աւելի ճիշդը՝ խաղալ կերակուրին հետ:

— Հը՞, Պետր, կ'երթանք, չէ՞ ...

Պետր Կարպովիչը գլուխը վերցուց ու կնոջը նայեցաւ սրտնեղութեամբ:

— Վաղ անցիր այդ Շուանիձէներէդ, Ջաւջաւաձէներէդ: Բաւական է: Թող որ կերակուր ուտեմ հանդիստ սրտով: Ամէն օր անշուշտ յիմար բան մը կ'ունենաս գլխս նեղացնելու:

Ընդհանրապէս տիկ. Վաւվառէի արցունքը աչքի պոչին տակ կը սպասէր, պատրաստ դուրս յորդելու: Ամուսնոյն նկատողութիւնը սրտին դըպաւ: Սկսաւ մեղմօրէն հեկեկալով արտասուել: Սոնիան հօրը նայեցաւ: Ի՞նչ էր պատահած:

Պետր Կարպովիչը սակայն շուտով ինքզինքը հաւաքեց եւ աւելի հանդարտ շեշտով մը խօսքը ուղղեց տիկին Վաւվառէին.

— Նու, լաւ, լաւ, սիրելիս: Բաւական է. հիմա պատմութիւն մի՛ շիներ ըսածս: Մենք, մենք չենք կրնար անոնց երթալ, որովհետեւ վաղը եկեղեցի պիտի երթանք:

— Ամիսներով եկեղեցի երթալ մտքէդ չէր անցներ,— աչքերը չորցնելով ըսաւ կինը,— վաղը որ տեղ պիտի երթանք, նո՞ր միտքդ ինկաւ եկեղեցին: Դուն արդէն այդպէս ես. թող մէկ երկու շաբաթ վերջը երթանք, ի՞նչ կը լլնի որ ... Ես Շուանիձէներուն խոստացայ ...

— Վաւվառա ... մենք երեքս պէտք է եկեղեցի երթանք վաղը,— հազիւ լսելի ձայնով ըսաւ Պետր Կարպովիչը:

Դէմքը մթագնած էր: Ակնյայտնի ճիգ մը կը թափէր խօսած ժամանակ հանդարտ երեւնալու:

— Վաղը պատարագէն վերջը հոգեհանգիստ պիտի լինի,— շարունակեց ան, պզտիկ լռութենէ մը յետոյ:

— Պետր, ի՞նչ հոգեհանգիստ ...

— Վարդանի մահուան քառասունքն է ... ես ինքս ալ միայն ...

— Քա, մարդ, որո՞ւ մասին է խօսքըդ,— չփուած խօսքը կտրեց տիկին Վաւվառէն:

Սոնիան, որ անուշադիր կը լսէր հօր ու մօր խօսակցութիւնը, Վարդան անունը լսելուն տարտամ անհանգստութիւն մը, անորոշ նախազգացում մը ունեցաւ: Այդ ի՞նչ Վարդանի մասին էր խօսքը: Ձեռքի բաժակը շրթներուն տարած՝ այնպէս ալ մնաց:

— Քանի՞ Վարդան կայ որ ... մեր Աշոտի ...

Բայց Պետր Կարպովիչը չկրցաւ խօսքը վերջացնել: Բաժակը Սոնիայի ձեռքէն վար իյնալով ջարդուեցաւ: Աղեխարշ ճիչ մը դուրս թռաւ աղջկան շրթներէն: Խելագարի մը ձեւով ան ոտքի ցատկեց ու մազերը սկսաւ փետտել՝ անիմաստ բառեր արտասանելով: Ոչ Պետր Կարպովիչը եւ ոչ ալ տիկ. Վաւվառէն կրցան տեղերնէն շարժիլ. ապշած իրարու կը նայէին:

— Վարդա՛ն ... հայրի՛կ ... հայրիկ կը մեռնի՛մ ... օ՜օ՜օհ ...— մահատիպ գունատութիւն մը ծածկեց աղջկան դէմքը, ու կամաց մը ինքն իր վրայ դառնալով, նուաղած գետին ինկաւ:

Սոնիան աչքը բացաւ: Հիւրասենեակի դիւանին վրայ երկնցած էր, մայրը ջուր կը սրսկէր դէմքին, հայրը ձեռքերը կը շփէր: Սոնիան զարմացած՝ չորս բոլորը կը նայէր, առանց հասկնալու իրեն հետ պատահածը: Ճիգ մը ըրաւ միտքը կեդրոնացնելու: Յանկարծ յիշեց հօր խօսքերը. «Վարդանը մեռած է»... Բոլորովին ջախջախուած, նստաւ դիւանի վրայ: Տաք արցունքը հանդարտօրէն սկսաւ վազել աչքերէն: Աշխարհը մէկէն դատարկուած էր. անհուն պարապութեան մը մէջ ինքզինք կը զգար Սոնիան, ինքը մէն մինակ, սարսափելի ծանրութիւն մը կուրծքին չոքած:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ուորցիներ՝ ճանչցուին Ֆրանսահպատակ, իրենց ընտանեկան պարագաներով:

2.— Զինուորական ծառայութիւնները կատարել Ֆրանսական բանակներու մէջ:

Այս առթիւ, կը խնդրենք Իզեռի նահանգին մէջ գտնուող մեր բոլոր երիտասարդ հայրենակիցներէն որ յարաբերութիւն հաստատեն Տէսինի հետ, մեր խնդրանքները հաւաքաբար ներկայացնելու համար: Մեր բաղձանքները ներկայացուցած ենք պատերազմական նախարարութեան եւ ուրիշ կարեւոր անձերու հետ յարաբերութեան մէջ ենք: Մեր հասցէն.— - No. 13, Café Décine (Isère):

Երեւանի երկրաշարժին մասին

Երէկ հաղորդած էինք անգլիական գործակալութեանց լուրը՝ Երեւանի երկրաշարժի մասին: Մոսկուայի «Փրաւտա»ն հետեւեալ կերպով կը հաղորդէ դէպքը. (8 յունուար).—

«Երեւանի մէջ զգացուեցան քանի մը ստորերկրեայ ցնցումներ: Առաջին երկուքը տեւեցին 12 երկվայրկեան: Ժամը 11.40ին ցնցումները կրկնուեցան աւելի զօրաւոր: Տուները ուժգնօրէն կ'օրօրուէին եւ շատերը ճեղքեր ունեցան, ինչպէս եւ ապակիներն ու ընակեղէնները կը կոտրտուեցան»:

Ինչպէս կը տեսնէք, Մոսկուայի պաշտօնաթերթը չի խօսիր 100 տուներու փլուզման մասին: Լո՞ւրն է սխալ, թէ կը ծածկեն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

22 ԱՍՏԻՃԱՆ ՑՈՒՐՏ կը տիրէ Թուրքիոյ զանազան գաւառներուն մէջ: Բազմաթիւ մարդիկ մեռած են ցրտահար:

ԲԱՆԹՈՂՆԵՐԸ ԳՈՐԾԱՐԱՆԷՆ ԴՈՒՐՍ ՀԱՆԵԼՈՒ փորձ մը կատարուած ըլլալով, ծանր դէպքեր պատահեցան Տիթրոյթի մէջ (Մ. Նահանգներ): Գործադուլը կը տեւէ երկու շաբաթէ ի վեր: Կառավարիչը շարժման մէջ դրած էր 1500 հանրապետական պահակներ, որոնք դիմաւորուեցան հրազէնով եւ քարերով: Զինուորներն ալ զէնքի դիմեցին եւ արտասուաբեր կազեր գործածեցին: Ընդհարումներու հետեւանքով վիրաւորուեցան 24 հոգի: Ի վերջոյ կառավարիչը յաջողեցաւ համոզել բանթողները, որոնց թիւն է 112,000:

22 ԹՈՆ ՈՍԿԻ ցամաք հանուեցաւ Մարսէյլի մէջ: Ղրկուած է Սպանիայէն, Պանք տը Ֆրանսի մէջ պահուելու համար:

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻ նոր նստաշրջանին բացման առթիւ, որ տեղի ունեցաւ երեքշաբթի օր, Պ. Էռիօ նախագահ վերընտրուեցաւ 384 ձայնով, որ զգալի առաւելութիւն մը կը ներկայացնէ նախորդ ընտրութեան վրայ:

ՆԻՍԻ ՄԷՋ, Փրոմընատ տէ զ'Անկլէի վրայ, զօրախաղի մը առթիւ ծովեզերեայ մայթին մէկ մասը փլաւ 3 — 4 մէթր խորութեամբ: Մեծ բազմութիւն խռնուած ըլլալով, շատեր փոսին մէջ ինկան: Վիրաւորուեցան 20ի չափ քաղաքացիներ, որոնց չորսը հիւանդանոց փոխադրուեցան:

«ՎԷՄ»

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ «Վէմ»ի ԺԶ. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Գ. ԳԻՒՉԱԼԵԱՆ՝ «Մ. Փորթուգալեան».— Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Արհաւիրքի Օրեր».— ՊՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ՝ «Նոր հայերէն քերականութիւնը».— ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս».— Հ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ՝ «Անդրանիկը Միւնեաց աշխարհում».— Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ «Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը» (վերջ).— «Հայ-Հայկական բանակցութիւններ».— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ՝ Ռոստոմի նամակները.— ԱՆՑԵԱԼԷ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ.— Վ. ԵՊ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը».— Նկարներ:

Խմբագրութիւնը շատ կը խնդրէ բաժանորդներէն փութացնել բաժնեգիներու վճարումը: Մասնաւորապէս կը խնդրուի Ֆրանսայի բաժանորդներէն ջանալ մինչեւ Նոր-Տարի փակել իրենց հաշիւները, որով մեծ աջակցութիւն ցոյց տուած կը լինին խմբագրութեան: Փարիզի բաժանորդները կարող են բաժնեգինը ուղարկել Լ. Գեւոնեանի հասցէով «Յառաջ»ի խմբագրատուն, Մարսէյլինը՝ Ն. Կակոսեանին՝ 49 rue Nationale: կամ ուղղակի խմբագրութեան՝ S. Vratzian, 13 Rue des Platanes Plessis-Robinson, (Seine).

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը

«Մանուկներու Օրուան» տօնակատարութեան առթիւ հրապարակ կը հանէ պատկերազարդ հանդէս մը, գեղարուեստական սիրուն յօդուածներով, ուղերձներով եւ զանազան գեղեցիկ գրուածքներով:

16 նկարներ Ֆ. Կ. Խաչի դաստիարակչական, Սանուհեաց խումբերէն, «Մանուկներու Օրուան» եւ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԷՆ:

Յօդուածներ ունին՝ Պերճուհի, Է. Բիւզանդ, Ֆլօրա Անահիտ, Ն. Բիպերիթճեան, Հերմինէ Միսքճեան, Մ. Տամլամեան, Գ. Աղապապեան, Հերմինէ Անդրանիկ. Ս. Վրացեան, Շ. Նարդունի, Ա. Խանէտանեան, Ս. Արամեան եւ ուրիշներ:

ԳԻՆ 1ՖՐ.:

Դիմել՝ Շրջ. Վարչութեան Mme Missakian, 6 rue d'Alsace, Asnières (S.)

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ զինուորցիները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի մը, կիրակի 17 յուն. կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, հայրենակից Նիկողոս Կրկրզեանի բնակարանին մէջ:

ՎԻԷՆՆԱՀԱՅ զինուորագրեալներու երկրորդ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 16 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Ռ. Ա. կուսակցութեան սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին գաղութիս բոլոր զինուորագրեալները անխտիր ներկայ ըլլալ:

Ցանձնախումբ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԿՈՐՍՈՒԱԾ Է

Յունուար 10ին «Ալուշ Արշակ»ի ներկայացման իրիկունը, Տիկին Գ. Աղնաւորեան, արթիստներու սրահին մէջ իր դրած ոսկի ժամացոյցը յանձնած է հոն գտնուող անձի մը որ իրեն ծանօթ է:

Կը խնդրուի վերոյիշեալ անձէն ժամացոյցը անմիջապէս յանձնել Խան Առաքէլեանի, 7, Impasse Deux - Nethes, (30 Ave. Clichy), Փարիզ (18):

ԽԱՆ ԱՌԱՔԷԼԵԱՆ

Մուշտակավաճառ Կիւլպօլեան համաձայն իր յայտարարութեան, եռամսեայ «Յառաջ» կը նուիրէ Տիկին Պօշնակեանի, իր չափի վրայ կարել տուած մէկ մանթոյին համար:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆԲԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 15 յունուար, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 52 rue de Bourguignon. Պուա-Քոլոնպի կայարանին ճիշդ դիմացի սրճարանը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ, Մջոյ եւ Վռամեան խումբի ընկերները 17 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ակումբին մէջ:

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերահամակրական համդիպումը, այս շաբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, Հայ Ակումբին մէջ:

ԿՌԻՍԷՆՎԻԼԻ Տաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Ս. Էմմիեանի բնակարանը:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստամ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 16 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse. Մարսէյլ: Կարեւոր օրակարգ:

(ՄԱՐՍԷՅԼ) Պօմոնի Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը վաղը, ուրբաթ իրիկուն, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

(ՄԱՐՍԷՅԼ) Պուլվառ Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբի ընկերները 17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին: Կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը, ուրբաթ 15 յուն. երեկոյեան ժամը 8.30ին, Զարդարեան գրադարանը, 181 Cours Lafayette. Կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն եւ համակիրներէն անպայման ներկայ ըլլալ:

Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ, 16 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ: Կը դասախօսէ Պ. Ա. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ: Կը հրաւիրուին մասնաւորապէս Հայ երիտասարդութիւնը:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէի կողմէ

17 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,

149bis Ave. Argenteuil, Անիէռ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրուան հարցերու շուրջ:

Խօսք կ'առնեն ուրիշ ընկերներ: Երգ, արտասանութիւն եւլն.:

Մուտք 5 ֆրք.:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ_ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ

17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. Tokio. Métro Alma et Iéna

ԴԱՍԱԽՕՍ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ Տպաւորութիւններ Հարաւ. Ամերիկայէն:

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Զարդարեան Գրադարանի վարչութեան սարքած ընտանեկան խնջոյքը որ տեղի պիտի ունենար Յունուար 10ին, յետաձգուած ըլլալով, այս անգամ տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, 16 Յունուար երեկոյեան ժամը 8ին, Ցոյներու սրահին մէջ, 5, Rue Bonnefoi, Հաճելի ժամանց:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ

Լիոնէն հրաւիրուած է Ընկ. Կ. ԽՐԱՅԵԱՆ:

Գեղարուեստական բաժին: Մուտք՝ 3 ֆրանք

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Քէմանչիստ ՌՈՒԲԷՆԻ առաջին նուագահանդէսը տեղի կ'ունենայ 23 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Salle Géographieի մէջ:

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

Հրապարակային լուսաբանական ժողով

կազմակերպուած Փարիզի հայ զինուորցիներու Առժամեայ Վարչութեան կողմէ, 14 Յուն. հինգշաբթի իրիկուն Փրթի Փուանալի մէջ, մէթրօ Բատէ, ժամը ճիշդ 8.30ին, ուր հրաւիրուած են իրենց տեսակէտները յայտնելու քաղաքական եւ հանրային կազմակերպութիւններ:

Ծախքերու մասնակցութիւն 2 ֆր: Անգործներու մուտքը ազատ է: կը խնդրուի երախայ չբերել:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ,

կը խօսի ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մ. ճիւղը կը տօնէ իր չորս Մ. ճիւղերուն հետ 17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Գեղարուեստական բաժին: Պիտի ներկայացուի «ՇԱՌԼՕ»էն Սինէ-Սէթօ ընկերութենէն: Ջաւեշտ մը՝ ԱԲԷԼԵԱՆ թատերախումբէն:

Երգ, արտասանութիւն փոքրիկներու կողմէ:

Կը բաժնուի պտուղ եւ նախընթրիք բոլոր ներկայ փոքրիկներու:

Մուտք 3 ֆր., փոքրիկները ձրի:

Հանդէս—Թէյասեղան

Ալֆորվիլի Չէնկիւլերի Հայր. Միութեան «Իգական բաժնի» թէյասեղանը 16 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հայ Ակումբին մէջ, 1 Bld. Carnot, Ալֆորվիլ:

Բացման խօսք, երգ, արտասանութիւն, հայկական պար:

Մուտք՝ 0 ֆր. 95:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ այսօր, հինգշաբթի 14 Յուն. ժամը 21ին, Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ Ռուսահայաստանի եւ Թիւրքահայաստանի ստեղծումը:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Կարապետ Չէփճեան, ծնած Աշոտի գիւղէն, 3 տար. փոխադրուած Կիւրին: Տեղահանութեան միջոցին կը գտնուէր Ատանա: Ըստ լուրի կայ որ 1920ին կը գտնուէր Պոլիս: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Իսկուհի Գույումճեանի (Չէփճեան), Յառաջի միջոցաւ:

— Ախթէն (Վօգլիւզի նահանգ) Մկրտիչ Գրիգորեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Պրուսա - Օրթադիւղցի Մերէսէնց Գրիգորին աղջիկը Աննիկ: Կը կարծուի թէ Փարիզ կը բնակի: Իր հասցէն իմացնել Վահրամ Մանուկեանի, 38, Rue Floréal, Romainville, Seine:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 15 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI 15 JANVIER 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3320

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՐԵՆՇԱՆ ՀՈՎԵՐ

Աւենէ մը ի վեր, եթէ ոչ համերաշխութեան, գոնէ խաղաղութեան ոգի մը կը սաւառնի գաղութներու մէջ :

Էջմիածնի «լիազօր»ը չկրցաւ գլուխ հանել իր առաքելութիւնը Մ. Նահանգներու գաղութին մէջ, եւ Եկեղեցին կը մնայ երկուքի բաժնուած : Ապա ուրեմն երկու տարբեր իշխանութիւններ են որ կը վարեն գաղութը, իրենց անջատ առաջնորդարաններով, ժողովներով, եկեղեցիներով ու դպրոցներով :

Ժամանակին մանրամասնօրէն պարզուեցան այս ողբերգութեան պատճառները, եւ մենք երբեք տրամադիր չենք նորէն խրելու ամուլ վիճաբանութեանց մէջ:

Արդ, անցեալ աշունէն ի վեր, երբ կաթողիկոսին նուիրակը խոստովանեցաւ իր պատմակա՛ն պարտութիւնը, արտակարգ երեւոյթներ չկան ամերիկահայ գաղութին մէջ: Կը թուի թէ երկու կողմերն ալ հաշտուած են իրականութեան հետ եւ իւրաքանչիւրը իր թեմական գործերը կը վարէ համաձայն իր հայեցողութեան եւ կարողութեան :

Իբրեւ հետեւանք նուիրակին պարտութեան, երկու իշխանութիւններէն մէկը (ռամկավար - Հօկ) հռչակուած է «հայրապետաճանաչ», ապա ուրեմն «օրինաւոր», իսկ միւսը — այն որ Դաշնակցական կը կոչուի եւ որ իրականին մէջ չարունակութիւնն է բուն օրինաւոր իշխանութեան, կը մնայ «անվաւեր»:

Ո՞րքան կրնայ տեւել այսպէս: Պէ՞տք է որ տեւէ, հանրային շահու տեսակէտէն :

Դժուար է պատասխանել այս հարցերուն: Միայն մէկ մխիթարական պարագայ աչքի կը զարնէ այս ամբողջ անախորժութեան մէջ.— Գրեթէ դադրած են պայքարները, եւ բաղդատաբար հանդիստ՝ շրջան մը կը բոլորէ գաղութը: «Ցաղթական» կողմը լրջօրէն կը կարծէ թէ գտա՛ծ է լաւագոյն ելքը, իսկ «պարտեալ»ը ամփոփուած է շինարար աշխատանքի մը մէջ, միշտ յուսալով թէ ի վերջոյ պիտի գարմանուի ապօրինութիւնը:

Խաղաղութեան հով մըն ալ կը փչէ յունահայ գաղութին մէջ, հին Ցունաստանէն մինչեւ նորը:

Անցեալ տարուան տագնապը — դպրոցներու փակումը — դարձաւ տեսակ մը ազդանշան՝ կարճ կապելու համար ներքին վէճերը: Մանաւանդ որ երկրին վարչական կարգուսարքը հիմնովին փոխուած ըլլալով, մեր տնտեսական բարքերը կրնային դուռ բանալ ուրիշ փորձանքներու :

Մօտէն տեղեակ չենք ամբողջ անցուդարձին, բայց գիտենք որ խառն վարչութիւն մը կազմուած է Աթէնքի մէջ, մասնակցութեամբ Դաշնակցութեան: Նոյն երեւոյթը նաեւ Մակեդոնիոյ կարգ մը քաղաքներուն մէջ, որոնք տարիներէ ի վեր իրարու հետ կը չփոթէին շինարար գործունէութիւնն ու ներքին պառակտումը:

Իսկ ծրագրուած համերաշխութեան յաջող փորձ մը կատարուեցաւ, վերջերս, Գահիրէի մէջ, թեմական ընտրութեանց առթիւ: Հրապարակ դրուեցաւ միացեալ ցանկ մը,— Դաշնակցական, ռամկավար եւ չէզոք — եւ կատարուեցաւ քուէարկութիւն մը, որ իր բարեկարգութեամբ պատմական պիտի մնայ այդ գաղութին տարեգրութեանց մէջ, բուն իսկ մեր հակառակորդներուն խոստովանութեամբ :

Մինչեւ ո՞ւր կրնայ հասնիլ այս համերաշխութիւնը: Հիմնակա՞ն է թէ պատահական ,— այժմ ժամանակը չէ քննելու այդ հարցը :

Ինչպէս մատնանշուած գաղութներուն, նոյնպէս ուրիշ վայրերու մէջ աչքի կը զարնէ սփոփարար երեւոյթ մը,— մեղմացում կիրքերու եւ ձգտում եթէ ոչ մերձեցման, գոնէ փոխադարձ հասկացողութեան :

Կը թուի թէ իւրաքանչիւր երկրի մէջ տիրող պայմանները եւ առ հասարակ միջազգային կացութեան ելեւէջներն ալ վճռական դեր կատարած են այս բարենշան երեւոյթին մէջ:

Արդարեւ, ո՛ր երկրի մէջ ալ ինկած ըլլանք, հետզհետէ աւելի բացորոշապէս եւ ուժգնօրէն կը զգանք անողոք իրականութիւն մը,— շատեր դժուար կը հանդուրժեն մեր ինքնուրոյն եւ ազատ գոյութեան:

Տեղ մը թթու ազգայնականութիւնն է որ կը տիրապետէ, դպրոցներ փակելով կամ անկարելի դարձնելով անոնց յարատեւութիւնը: Ուրիշ տեղ մը՝ զօրանոցի դուռները կը բանան տարագիր երիտասարդութեան առջեւ, 10 – 15 տարի հանդիստ ձգելէ վերջ:

Իսկ առ հասարակ ամէն տեղ նախ մեզի քամել կուտան տնտեսական տագնապի եւ գործազրկութեան լեղին, իբրեւ օտարին օտարը ...

Տակաւին չենք խօսիր միջազգային բարդութեանց մասին, որոնց միայն հեռանկարը բաւական է աւելի թանձրացնելու մթնոլորտը:

Ըսել կ'ուզենք թէ բոլոր հանգամանքները մեզ կը մղեն ինքնապաշտպանութեան, հետեւաբար եւ մերձեցման ու գործակցութեան:

Անշուշտ կարելի չէ հրաշքներ գործել մէկ օրէն միւսը, տարիներու պառակտումներէն եւ քինախնդրութիւններէն վերջ:

Բայց, մթնոլորտին նօսրացումն իսկ յուսատու երեւոյթ մը կը կազմէ, գլուխ գլխի տալու եւ ելքեր գտնելու համար:

Իսկ որ եւ է ելք փնտռած ատեն, հիմնական պայման է որ թելադրութիւնները բխին ՆԵՐՍԷՆ՝ մեր իրականութենէն, եւ ոչ թէ ԴՈՒՐՍԷՆ, միջազգային ձուլարաններու մէջ դարբնուած գիտելիքներով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՎԷՃԻՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ոչ թէ անկախութիւն, այլ ինքնավարութիւն հովանաւորութեամբ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ

Լ'Էօվռ»ի քաղաքական աշխատակիցը, որ սերտ յարաբերութիւններ ունի արտաքին գործերու պաշտօնատան հետ, կը գրէ երէկուան թիւով.—

Ֆրանսական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Փարիզի Թուրք դեսպանը վերջին անգամ Պ. Իվոն Տէլպոսի այցելած ատեն, նոր թելադրութիւններ ներկայացուցած է, իրաւախոհութեամբ կարգադրելու համար Ալէքսանտրէթի հարցը, Ա. Դ. Խորհուրդին առջեւ, յառաջիկայ շաբթու: Մեր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Թուրքերը տրամադիր են ընդունելու որ պահուի Սանճաքին ինքնավարութեան սկզբունքը, (ինչպէս կը պահանջեն Ֆրանսացիները) եւ մէկդի դրուի անկախութեան պահանջը (որ անկարելի կը համարուի Ֆրանսայի համար): Իսկ այդ ինքնավարութիւնն ալ պիտի հաստատուի հոգատարութեան շրջանակին մէջ (Սանճաքը մաս համարելով Սուրիոյ): Բայց Թուրքերը այս զիջումը կ'ընեն երկու պայմաններով.— Առաջին՝ ինքնավարութիւնը պէտք է սկսի երկու երկիրներուն միջեւ իրաւախոհութիւն գոյանալէ անմիջապէս վերջը, եւ ոչ թէ երեք տարի վերջը, ինչպէս կ'առաջարկէ Ֆրանսա, (Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին փորձի շրջանէն վերջը): Երկրորդ պայմանը այն է որ Սանճաքին քաղաքական ինքնավարութիւնը հաստատուի Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ հովանաւորութեամբ, այնպէս որ այս վերջինը կարենայ ապահովել իր ազգակիցներուն թէ հաւատարմօրէն պաշտպանած է զիրենք եւ ազատած Սուրիոյ տիրապետութենէն, համաձայն Աթաթիւրքի եւ Թ. Ր. Արասի տուած խոստումներուն, իսկ Ֆրանսացիներն ալ իրենց մասին պիտի կրնան ապահովել Սուրիացիները թէ իրենց սեփականութենէն չեն զրկած եւ իրենց հոգատարութիւնը չեն տկարացուցած՝ անկախութիւն տալով Սանճաքին:

Չենք գիտեր թէ Ֆրանսա ինչ ընդունելութիւն պիտի ընէ այս առաջարկներուն: Բայց ստոյգ է որ երկու կողմերն ալ ջերմապէս կը բաղձան համաձայնութեան մը յանգիլ: Բնականաբար, այս տեսակ առաջարկ մը պէտք է վաւերացուի Ազգաժողովին կողմէ, առաջարկ մը որ բոլորովին համաձայն չէ հոգատարութեան օրէնքներուն, բայց եւ այնպէս բոլորն ալ գոհ պիտի մնան երբ Ֆրանսա եւ Թուրքիա համաձայնութեան մը յանգին :

*** Անտիոքէն կը հեռագրեն.— Երեքշաբթի օր Թրքասէր հոսանքը հակացոյց մը կատարեց տեղատարափ անձրեւի մը տակ: Որ եւ է դէպք չպատահեցաւ: Ազգաժողովին ներկայացուցիչները պաշտօնատունէն դիտեցին թափօրը որ տեւեց մէկ ժամ: Կը մասնակցէին 15 — 20,000 ցուցարարներ, որոնց նշանաբաններուն վրայ կը կարդացուէր հետեւեալ վերտառութիւնը.— «Կեցցէ՛ Հաթային անկախութիւնը»: Ցուցարարները ծափահարեցին Ազգաժողովին ներկայացուցիչները, ինչպէս նախորդ օրը ըրած էին Սուրիոյ կուսակիցները :

*** Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ վարչապետը եւ Թ. Ր. Արաս շուտով նոր խորհրդակցութիւն մը պիտի կատարեն Աթաթիւրքի հետ, Ալէքսանտրէթի հարցին առթիւ:

ԻՆՉԷ՞Ր Կ'ՈՐՈՃԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

Փառաւոր ընդունելութիւն զօր. Կէօրինկի

Զօր. Կէօրինկ, Փրուսիոյ վարչապետը, Հռոմ հասաւ չորեքշաբթի օր եւ արժանացաւ փառաւոր ընդունելութեան մը: Մուսոլինի եւ իր փեսան՝ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ կայարան գացած էին, անձամբ դիմաւորելու համար հիւրը : Քառասուն հազարէ աւելի քաղաքացիներ կը ծափահարէին Գերմանիոյ ներկայացուցիչը, երբ կայարանէն դուրս ելաւ գիշերուան ժամը 11ին:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան : Հիթլէրի ներկայացուցիչը եւ Մուսոլինի աչքի առջեւ ունին քաղաքական ծրագիր մը որուն մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Այս առթիւ կատարուած ընդունելութեան շքեղութիւնն իսկ մեծ տպաւորութիւն գործած է: Ականատես թղթակիցներ կը գրեն թէ վեհապետի մը ընդունելութեան առթիւ այսքան նուաղախումբ եւ զինուոր մասնակցած պիտի չըլլային: Արդէն իսկ պատրաստուած են շարք մը հանդիսութիւններ, ի պատիւ գերման հիւրին, որ պիտի մնայ մինչեւ կիրակի, իսկ երկուշաբթի պիտի երթայ Նափոլի :

*** Իրազեկներու կարծիքով, Մուսոլինի եւ Զօր. Կէօրինկ պիտի քննեն ոչ միայն Սպանիոյ, այլեւ Միջերկրականի խնդիրը, գործակցութեան ձեւ մը գտնելու համար Անգլիոյ հետ, քանի որ Ֆրանսա զինակցութեամբ կապուած է Խ. Միութեան: Հիթլէրի բոլոր ճիգերը կը ձգտին խախտել Փրանքօ-խորհրդային դաշինքը: Զօր. Կէօրինկ պիտի ստուգէ թէ Իտալիա տրամադի՞ր է իրեն օգնելու՝ այս ճամբուն վրայ եւ միեւնոյն ատեն ուժ տալու իր գաղթային պահանջներուն: Գերմանիա կ'ուզէ նաեւ խախտել անգլեւֆրանսական գործակցութիւնը:

*** Լուրի մը համաձայն, Իտալիոյ արտաքին նախարարը Լոնտոն պիտի երթայ մօտերս, կարգ մը խնդիրներու լուսաբանութեանց համար:

Տոքթ. Շախթ Փարիզ չի գար

Առջի օր բոլոր թերթերը գրած էին թէ Տոքթ. Շախթ, Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը եւ Րայխսպանքի վերատեսուչը, Փարիզ պիտի գայ յունուար 16ին, բանակցելու համար տնտեսական համաձայնութեան մը մասին:

Երէկ այս լուրը անմիջապէս հերքուեցաւ Պերլինէն քաշուած հեռագրով մը, իբրեւ կանխահաս: Փարիզի մէջ ալ առ այժմ հանգամանքները նպաստաւոր չեն գտներ, նոյնիսկ տնտեսական համաձայնութեան մը մասին բանակցելու համար :

Բայց եւ այնպէս, առեւտրական բանակցութիւնները պիտի կատարուին Փարիզի մէջ, երկու կառավարութեանց մասնագէտներուն կողմէ: Կ'ըսուի թէ Ֆրանսա տրամադիր է զիջումներ կատարելու տնտեսական գետնի վրայ,

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՔԵՆԱԿԱՆ ՈՒՂԵՂ

Թող պոռան կանչեն Թուրքերը թէ Էզէլտէն գոյութիւն ունէին իրենք, եւ պիտի ապրին յաւիտենականութեան մէջ, թէ մարդկային քաղաքակրթութեան պորտի քարը դրած են իրենք, Թուրքե՛րը: Սակայն աշխարհի թերթերը ուրիշ բան է որ կը պատմեն :

Այս վերջին տարիներուն ի՛նչ գիւտեր եղան, ի՛նչ հրաշալիքներ յօրինուեցան, բոլորն ալ պտուղ՝ Հայոց ուշիմութեան

Վերջին գիւտը դարձեալ Հայ մըն է որ կը կատարէ,— այսպէս Էօվռ կը գրէ թէ Գէորգ Արծրունի, ելեկտրագէտ - ճարտարագէտ գիտնական մը, պատերազմէն վերջ Ֆրանսա կուգայ եւ կարեւոր աշխատանքներ կը կատարէ այստեղ, իսկ այս անգամ կը հնարէ մեքենական ուղեղ մը,— տեսակ մը համայնագէտ մեքենայ, որ գրամեքենայի պէս ստեղնաշար մը ունի, մնացեալը տուփ մըն է ապակեպատ: Երբ ուզես գիտնալ թէ Փարիզ - Մարսէյլ ճեպընթացը ե՞րբ կը մեկնի, պէտք չունիս երկաթուղիի ընկերութեան տետրակները թղթատելու, մատդ կը կոխես եւ ահա մեքենան կը պատասխանէ քեզի: Օրինակ, կ'ուզես առնել Աղքատախնամի հեռախօսի թիւը, կոխէ մատդ եւ կարդա: Աւելի հրաշալին,— կ'ուզես իմանալ ֆրանսերէն բառի մը անգլերէն համարժէք բառը, — կոխէ մատդ եւ կարդա: Պ. Գէորգ Արծրունի, ըստ Էօվռի տեղեկութեանց, այս մեքենայով կրնայ երեք լեզուով թարգմանի գործ կատարել , — դժուար չէ, մատ կոխելուն վրայ է խնդիրը: Ձեր մէջ ամէնէն թովմասն ալ կրնայ իր մատը կոխել եւ հաւատալ թէ ինչ որ կ'ըսենք ճիշդ եւ ճիշդ է:

Պ. Արծրունի կը խորհի իր այս գործիքը աշխարհի ուշադրութեան ներկայացնել յառաջիկայ ցուցահանդէսին, ի Փարիզ: Եկէք տեսէք :

Այս համայնագիտարանին գիւտը նոր հեռանկարներ կը բանայ,— օրինակ, կարելի է կազմել քաղաքական ուղեղի մեքենայ մը, որպէսզի բաւական ըլլայ, դժբախտ ազգիս Հայոց համար, մատը կոխել եւ հասկնալ թէ ո՛ր քաղաքական ուղղութեան պէտք է հետեւիլ, թէ ի՛նչ ճառ պէտք է արտասանել Տռազատիկին, թէ ի՛նչ կը խորհի Անգլիան մեր մասին, թէ ինչե՞ր պիտի ընէ Ֆրանսան մեր սեւ աչքերուն սիրոյն :

Օրինակի համար, թրքահայ դատի երբեմնի ախոյեան Հնչակեան կուսակցութիւնը ի՛նչ կը խորհի ընել, — ազատագրելու համար անշուշտ «պիղծ Թուրքին լուծին տակ հեծող» մեր երկիրը — եթէ արտասահմանի թրքահայ ժողովուրդը զանգուածովի հպատակ դառնայ Ֆրանսայի, Ցունաստանի, Ռումանիոյ, Փարակուայի :

Պատասխան.— Հնչակեան կուսակցութիւնը, այդ պարագային, չէրչէլի պայուսակը կռնակն առած՝ վերջնագիր կուտայ Թուրքիոյ.— «Պարպէ՛ մեր հողերը, այլապէս չէրչէլի պայուսակս կը բանամ եւ բանակներս կ'արշաւեն դէպի Թուրքիա»:

Վստահ եմ որ Թուրքիա տեղի կուտայ: Եւ խորհիլ որ այս լուծումը կը պարտինք ուղեղաձեւ մեքենայի մը : Թերեւս ըսէք որ դուք այս քաղաքականութեան զովքը կը լսէք ամէն օր: Ցանցանքը իմս է որ ես քիչ մը հեռու կ'ապրիմ շուկայէն :

ԱՐԱԶ

Նորէն Թրքական հէքեաթներ

Թուրք թերթերը կը շարունակեն հէքեաթներ հրատարակել, Ալէքսանտրէթի հարցին առթիւ: Վերջին նմոյշ մը՝ «Ճիւմհուրիյէթ»էն.—

Երբ դիտողները հոս եկան, ոստիկանութիւնը փակեց անցքին վրայ գտնուող բոլոր սրճարանները եւ թոյլ չտուաւ որ որ եւ է Թուրք չփման մէջ մտնէ դիտողներուն հետ: Այս առթիւ հոս եկած է Սուրիոյ ընդհ. տեղեկատու դիւանին պետ գնդապետ Քոլէթ, որ գործունէութիւն ունեցաւ Դամասկոսի ըմբոստութեան ժամանակ :

o

Քանի մը օրէ ի վեր մեղմ ընթացք մը բռնած է տեղական կառավարութիւնը: Մեքենայութեանց մասնագէտ Սուլհի Պէրէքէթ ալ քանի մը օրէ ի վեր կը տեսակցի կարգ մը Թուրք երեւելիներու հետ, բայց ժողովուրդը զգուանքով կ'ընդունի զայն: Երիտասարդները պատրաստած են Հաթայի դրօշը եւ պարզելու համար առիթի կը սպասեն:

Իսքէնտէրունէն Անթաքիա վերադարձած ժամանակ, դիտողները կանգ չեն առած Պէյլան, ինչ որ ցաւ պատճառած է տեղացի Թուրքերուն: Ասոր վրայ, հեռագրերով պարզուած է ժողովուրդին արդար դատը: Տեղական իշխանութիւնը ամէն միջոցի կը դիմէ, Թուրք ժողովուրդին ներկայացուցիչները հեռու պահելու համար դիտողներէն, որոնց կ'ընկերանայ Դամասկոսի տեղեկատու դիւանին պետ Պօնօ: Թարգմանն ալ Հայ մըն է :

Պէյշէհիր գիւղին մէջ, Պօնօ իր մարդոցմէն Շապանի տունը կ'առաջնորդէ դիտողները: Ասոր վրայ Ֆրանսերէն գիտցող Չէրքէզ երիտասարդները կ'այցելեն դիտողներուն եւ կ'ըսեն թէ այդ շրջանակին մէջ Արաբներ չկան, այլ միայն Չէրքէզներ եւ Թուրքեր: Հրամանատար Պօնօ խօսքի խառնուելով կ'ըսէ թէ Արաբներ ալ կան: Դիտողները կը մերժեն եւ կ'աւելցնեն թէ «մենք Թուրքերը կ'ուզենք»:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Վերջին լուրերու համաձայն, հանդարտութիւն կը տիրէ Մատրիտի ճակատին վրայ, մշուշի պատճառով: Ապստամբները կը հաւաստեն թէ 30 քիլոմեթր յառաջ գացած են քսան քիլոմեթր ճակատի մը վրայ: Ապստամբները միեւնոյն ատեն կը սպառնան Մալակայի, դրաւած ըլլալով շատ կարեւոր դիրք մը : Այս քաղաքը կառավարական զօրքին ձեռքը կը գտնուի քաղաքացիական պատերազմի սկիզբէն ի վեր:

Երկու ապստամբ մարտանաւեր ռմբակոծեցին Վալենցիան, ուր կը գտնուի կառավարութեան մայրաքաղաքը: Երբ յարձակումը սկսաւ, վտանգի ազդանշան տրուած ըլլալով, քաղաքին բոլոր լոյսերը մարեցան, թէեւ օդանաւեր չերեւցան:

Գերմանական «Քէօնիկսպէրկ» յածանաւը սպանիական ծովափ մը հանեց իր բռնած երկու նաւերուն նաւաստիները: Իսկ նաւերը արդէն յանձնուած են ապստամբներուն, քանի որ կառավարութիւնը գոհացում չտուաւ Գերմանիոյ պահանջներուն :

*** Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին օրէնսդրական յանձնաժողովը սկսաւ քննել այն օրինագիծը որ սահմանուած է արգիլելու կամաւորներու արձանագրութիւնը եւ առաքումը դէպի Սպանիա :

Գերմանական կառավարութիւնն ալ սկսած է քննել այս խնդիրը, համաձայն անգլիական ծանուցագրին: Այս առթիւ Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ սպանիական կառավարութիւնը կը խորհի հիւպատոսներու միջոցաւ սպանիական հպատակ արձանագրել այն օտար կամաւորները որ կ'ուզեն երթալ կռուիլ: Գերմանիա իր դիրքը ճշդած ատեն այս պարագան ալ ուշադրութեան պիտի յանձնէ :

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

(ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹ-ԱՆՏԻՈՔԻ ՎԷՃԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր, հին աշխարհի տնտեսական, քաղաքական եւ զինուորական առանցքը կազմած է «մերձաւոր» արեւելքը:

Հոն է Աստուածաշունչի դրախտը — Միջագետքը — ոռոգուած Եփրատ, Տիգրիս, Զապ եւ Խապուր գետերով: Հոն ծաղկած են բաբելական, ասորական եւ պարսկական հոյակապ քաղաքակրթութիւնները: Հոն ծնած են միաստուածեան կրօնները: Հոն իրարու բախած են Արեւելքն ու Արեւմուտքը իրենց հակամարտ շահերով: Եւ վերջապէս Ջրհեղեղեան շրջանին մերձաւոր արեւելքի մէկ հողամասը, հայկական բարձրաւանդակը, շնորհիւ իր բարձրաբերձ դիրքին եւ զինքը շրջապատող հսկայ բնական պատուարներուն, զերծ մնացած է ջուրերու ներխուժումէն, եւ եղած է ապաստանարան մը, բնութեան այդ սարսափելի աղէտէն մազապուրծ ճողոպրած Արիական եւ սեմական ցեղերու մնացորդներուն համար: Մերձաւոր Արեւելքն է որ առաջին անգամ մարդկութեան պարգեւած է գրելու արուեստը, որ ամենամեծ ազդակը եղած է քաղաքակրթութեան հոյակապ նուաճումներուն:

Երկու հողամասեր դարերէ ի վեր մասնաւոր նշանակութիւն ունեցած են, իբրեւ հանգոյց Ասիան, Ափրիկէն եւ Եւրոպան հաղորդակցութեան դնող ճամբաներուն: Ատոնց առաջինն է հայկական բարձրաւանդակը, բնական ամրոց մը, լեռնակոյտ մը որ կ՚իշխէ բովանդակ առաջաւոր Ասիոյ ճակատագրին վրայ: Երկրորդն է Սուրիան, բնական պողոտայ մը որ արեւմուտքն ու հիւսիսը հաղորդակցութեան մէջ կը դնէ Ափրիկէի, Միջագետքի, Արաբիոյ եւ Իրանի հետ:

Հայկական բարձրաւանդակէն կ՚անցնին Ա) Ջուլֆա - Երեւան – Լէնինական - Թիֆլիս ճամբան որ Իրանը կը կապէ Վրաստանի եւ անոր վրայով ալ Ռուսիոյ տափաստաններուն հետ:

Բ) Թիֆլիզ – Լէնինական – Կարս – Էրզրում - Երզնկա գիծը որ արեւելքէն – Անատոլու եւ Անատոլուէն – արեւելք արշաւող աշխարհակալներու բնական ուղին է:

Գ) Պայազիտ - Հասան - Գալէ – Էրզրում – Բաբերդ – Տրապիզոն ճամբան, որ Իրանը հաղորդակցութեան մէջ կը դնէ Սեւ ծովու հետ:

Սուրիայէն կ՚անցնին.—

Ա) Ալեքսանտրէթ - Պէյլան – Անտիոք – Լաթաքիա - Պէյրութ - Եաֆա – Փորթ – Սայիտ ճամբան, որ Փոքր Ասիան կը կապէ Եգիպտոսի:

Բ) Ալեքսանտրէթ – Պէյլան – Հալէպ - Համա – Դամասկոս - Աքապա ուղին որ Փոքր Ասիան կը կապէ Եգիպտոսի ու Արաբիոյ անապատներուն:

Գ) Ալեքսանտրէթ -Պէյլան – Հալէպ - Մէսքէնէ – Զօր - Պաղտատ ճամբան, որ կ՚առաջնորդէ Միջագետք հետեւելով Մէսքէնէէն սկսեալ Եփրատի հովիտին:

Դ) Ալեքսանտրէթ – Պէյլան – Հալէպ – Կարկեմիշ - Րէսիւլայն – Մծբին – Մուսուլ գիծը, որ Փոքր Ասիան հաղորդակցութեան մէջ կը դնէ Ասորեստանի եւ իր ճամբան դէպի արեւելք շարունակելով Ռէվանտուզի վրայով Իրանի հետ:

Ե) Ալեքսանտրէթ - Պէյլան - Հալէպ – Կարկեմիշ – Ուրֆա – Տիարպէքիր - Սղերդ – Պիթլիս. հոս ճամբան երկուքի կը բաժնուի, առաջին ճիւղաւորումը Վանայ լճի հարաւէն, Ոստանէն ու Վանէն: Բ. ճիւղաւորումը Վանայ լճի հիւսիսէն, Ախլաթէն եւ Արճէշէն: Երկու ճիւղաւորումները կը միանան Բերկրիի մօտ եւ Թափարէզի, Պայազիտի, Զինգիլի վրայով կը յանգին Լէնինական - Երեւան ճամբուն վրայ գտնուող Սարդարապատ աւանը:

Զ) Ալեքսանտրէթ – Պէյլան – Խասա Իսլահիէ – Մարաշ – Ալպիստան – Մալաթիա - Խարբերդ - Քղի - Էրզրում ճամբան՝ որ Միջերկրականը հաղորդակցութեան մէջ կը դնէ հայկական բարձրաւանդակին հետ:

Այս պատկերէն կ՚երեւայ որ եթէ Լէնինական եւ Էրզրում ունին որոշ նշանակութիւն իբրեւ հանգոյց Իրանը եւ Ռուսիան Անատոլուի կապող գլխաւոր ճամբաներուն, Ալեքսանտրէթը իբր մեկնակէտ Մերձաւոր Արեւելքի ամէնէն գլխաւոր ուղիներուն, բանալի մըն է զոր ձեռքն ունեցողը կրնայ խաղալ հայկական բարձրաւանդակի, Փոքր Ասիոյ, Միջագետքի, Քիւրտիստանի, Եգիպտոսի եւ Իրանի ճակատագրին հետ, եւ որովհետեւ աշխարհի բախտը միշտ կ՚որոշուի Մերձաւոր Արեւելքի կռուախնձորին շուրջ, կարելի է ըսել որ Ալեքսանտրէթը հին աշխարհի առանցքն է: Ամէն ճամբայ Հռոմ չի տանիր Եւրոպայի մէջ, մինչ արեւելքի մէջ ամէն ճամբայ Ալեքսանտրէթ կը տանի: Ալեքսանտրէթի ծոցը (Ն.Ք.) Դ. դարուն կը կոչուէր Հայոց ծոց, ծովային կարեւոր խարիսխ մըն է Միջերկրականի մէջ:

Շատ քիչ ազգեր՝ Մարերը, Մոնկոլները, Բիւզանդացիները, Հայերը, Ռուսերը եւ Թուրքերը օգտագործած են Էրզրումէն եւ Երզնկայէն անցնող ուղիները աշխարհակալական նպատակներու համար: Մինչդեռ Ալեքսանտրէթի մօտ Պէյլանի կիրճը ունեցած է ռազմական նշանակութիւն 50 դար առաջ, նախ իբրեւ կռուախնձոր Հիթիթներուն, Խարրի – Միտաններուն եւ Փարաւոններուն՝ ու ապա Ասորեստանի ահարկու աշխարհակալներուն համար: Դարերը անցեր են բայց այդ քաղաքը չէ կորսնցուցեր իր ռազմական նշանակութիւնը: Մեծն Աղեքսանդր, հռոմէական լեգէոնները, Մեծն Տիգրանի բանակները, Պարթեւները, Խաչակիրները, Բիւզանդացիները, Մէմլուքները, Թուրքերը եւ Արաբները դարեր ամբողջ արիւն թափեր են այդ հողամասին տիրանալու համար:

Այս փոքրիկ շեղումը կատարեցինք, հասկնալի դարձնելու համար հայ ժողովուրդի զինուորական պատմութիւնը: Տեսանք որ ճամբայ մը կը միացնէ Ալեքսանտրէթը հայկական բարձրաւանդակին, այդ ճամբան օգտագործած են հռոմէական լեգէոնները Մեծն Տիգրանի զօրեղ կայսրութիւնը ջախջախելու համար: Պէյլանի կիրճը օգտագործած են Մէմլուքները, Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան վերջ տալու համար, հայկ. բարձրաւանդակը ուզած են գրաւել Ռուսերը Միջերկրական (Ալեքսանտրէթ) իջնելու նպատակաւ, ինչ որ ստիպած է Անգլիոյ քաղաքագէտները ամէն գնով յաւերժացնել Թրքական տիրապետութիւնը հայկական նահանգներուն վրայ: Եթէ Միջերկրականն ու Ալեքսանտրէթը չըլլային, հայկական բարձրաւանդակը շատ բան պիտի կորսնցնէր իր ռազմական արժէքէն եւ թերեւս հայ ժողովուրդը այսօր տարբեր ճակատագիր մը ունենար:

Բայց հայկական բարձրաւանդակը միշտ պողոտայ մը չէ եղած աշխարհակալներուն: Անիկա հինէն ի վեր բնակավայրն է եղած ռազմունակ ցեղերու որոնք ունեցած են անկախութեան փառաւոր շրջաններ եւ մինչեւ իսկ Խարրի Միտաններու, Ուրարտացիներու եւ Հայ - Արմէններու օրով (Մեծն Տիգրան) հիմնած են ընդարձակ կայսրութիւններ:

Խարրի - Միտանները Ն.Ք. 1500 թուականին իրենց ձեռքն ունէին Պոնտոսը, լեռնային Կիլիկիան, հիւսիսային Սուրիան եւ ամբողջ Մեծ Հայքը՝ մինչեւ Ուրմիոյ լիճն ու Ղարաբաղի լեռները: Ուրարտացիները կը տիրապետէին հայկական բարձրաւանդակին, Ուրմիոյ լիճի աւազանին, Հէքքեարիի, Տիարպէքիրի եւ Մալաթիոյ վրայ:

Մեծն Տիգրանի կայսրութիւնը իր մականին տակ միացուցած էր Մեծ Հայքը, Փոքր Հայքը մինչեւ Անտի - Տաւրոս, Կիլիկիան, հիւսիսային Միջագետքը եւ Ասորիքը:

Բայց այս բոլոր կայսրութիւններն ալ երկար կեանք մը չեն ունեցած, ինկած են չտոկալով զօրաւոր դրացիներու յարձակումներուն: Պատճառը հայկական լեռնաշխարհի բնիկներուն մարտունակութեան պակասը չէ եղած, խնկական ցաւը երկրի աշխարհագրական կազմն է. հսկայ լեռներ մեր հայրենիքը կը բաժնեն զանազան մասերու, որոնց միջեւ հաղորդակցութիւնները կը կատարուին բարձր լեռնանցքներէ եւ նեղ կիրճերէ, չափազանց դժուարին եւ դժնդակ պարագաներու մէջ: Այս իրականութիւնը նախ արգելք հանդիսացած է հայ ամբողջականութեան բաղկացուցիչ տարրերուն արագ միաձուլումին, եւ ապա ծաղկեցուցած է արքայիկներու կամ նախարարութեանց աւատապետական դրութիւնը: Կեդրոնական զօրեղ փարչութիւն մը չէ կրցած իր կամքը պարտադրել, զրկուած ըլլալով հաղորդակցութեան միջոցներէ, իւրաքանչիւր աւատապետ ունեցած թէ անձնական շահեր եւ հակամարտութիւններ, զորս օգտագործած են մեր թշնամիները ի վնաս ընդհանուր հայութեան կենսական շահերուն:

ԱՐԱՄՈՐԴԻ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԾԻԾԱՂ

— Բարեկամ, քեզի համար լաւ գործ մը գտայ, եկուր միասին, որ քեզ ներկայացնեմ:

— Այսօր անկարելի է, անգործներու միութեան ժողովի մը հրաւիրուած եմ:

**

— Պարոն կը յիշէ՞ք որ երկար ժամանակէ ի վեր հինգ հարիւր ֆրանք պարտք ունիք ինծի:

— Ի՞նչ կ՚ըսէք, իրա՞ւ:

— Ճիշդ երկու տարի եւ երեք ամիս կ՚ըլլայ:

— Պարոն, իմ խորին շնորհաւորութիւններս ձեր յիշողութեան համար:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԹՈՒՐՔԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

ԿԵՍԱՐԻԱ

Զգիտեմ՝ կը ճանչնա՞ք Կեսարիան: Եթէ չէք ճանչնար իսկ, անպայման ապուխտը կերած եւ կամ համբաւը լսած էք: Բայց, Կեսարիան այդ չէ: Կեսարիան լաւ տեսնելու համար քաղաքէն ներս, քաղաքացիներէն ներս ու տուներէն ներս պէտք է մտնել: Ոչ թէ Պուլվարը կամ փարքը, այլ ճէչիփիսիները, եօրթիւլիւ սօքաքը, իրար կրթնած ու փայտաշէն տուներու մէջեւ սեղմուած եւ փողոց կոչուած նեղ անցքերէն ներս:

Կեսարիան թիզ թիզ պտտելէ վերջ է որ մարդ զայն կը հասկնայ: Ձեզ կայարանը իջեցնելէ առաջ ջանամ փոքր մէկ վերլուծումը ընել քաղաքին: Անիկա պիտի նմանի շարժանկարի յաջորդ ժապաւէնէն փոքր պատկերներ ցուցադրելուն: Շարժանկար ըսի ու յիշեցի ժապաւէն մը,— «Դատախազ Հալլէբս»: Տեսա՞ծ էք զայն: Անոր մէջ կայ մէկը որ երկու անձ է: Ցերեկին ուրիշ բնաւորութիւն ունի, գիշերը՝ ուրիշ:

Կեսարիան եւս այդպէս երկու անձնաւորութիւն կը ներկայացնէ: Իրարու երբեք չեն յարմարիր տախտակեայ տուները, գոյները, հոտերը եւ ձեւերը, որոնք, իրարու կցուելով, քաղաքն են կազմած: Այդ զանազանութիւնը այնքան բացայայտ է որ իր կլիմային մէջ եւս աչքի կը զարնէ:

Ահա մէկ կողմը կը բարձրանայ Էրճիազի (Արգէոս) կարմրերանգ ու կապտաւուն ստուերը, հորիզոնին կը թնցուցած իր կռնակը եւ ուսերը բարձրացուցած: Էրճիազ ձիւնով է ծածկուած: Հսկայ լերան սպիտակ գագաթը կ՚երեւի՝ ցցուած լերկ տարածութեան մը վրայ:

Ամառը, այդ ձիւնոտ լերան տակ, Կեսարիան տաքէն կը շոգիանայ: Ահա քաղաքին երկերես կլիման:

Կը նայիք պողոտաներուն,— էշերու բազմութիւն մը: Էշերն ու անոնց վրայ հեծնողները փոշիի մէջ կը թաթխուին: Անոնց միջեւ հեծանիւնե՜ր: Մեքենան ու գրաստը ամուսնացեր են պարզապէս:

Կայարանէն քաղաք լայն պողոտայ մը կայ: Բայց, պողոտային մէկ կողմը այնքան փոշոտ է որ ձեր կօշիկը կը կորսուի մէջը: Միւս կողմը հարթ է, որովհետեւ ամէն գիշեր կը ջրեն զայն:

Քաղաքէն դուրս կը գտնուի Սումէր պանքի տօքումայի եւ պէզի գործարանը: Իր գրասենեակները, յարկաբաժինները եւ շէնքերը այն տպաւորութիւնը կը թողուն թէ ճարտարարուեստական քաղաք մը մուտք կը գործէք: Բայց, քաղաքը իր քարկիր շէնքերով, տատասկներուն փակած պատուհաններով աւերակոյտի մը երեւոյթը ունի: Մէկ կողմը կը գտնուի թագաւորութեան փարքը: Իրիկուան, կեսարացիները գործէ վերջ, կը հանգստանան հոս՝ դիտելով ցայտքը ջուրերուն: Իսկ այդ փարքին դէմ, սրճարանի մը մէջ, նարկիլէն կը գլգլայ:

Հեռուէն բազմութիւն մը կուգայ դէպի մեր կողմը: Ուշադրութիւն կ՚ընեմ,— յուղարկաւորներու թափոր մըն է: Մեռելը բաց կը տանին: Սանդուղ մը, սանդուղին վրայ պատանքով փաթթուած մեռելը: Իսկ վրան վերարկու մը ... Անդին հին եկեղեցի մը ի՜նչ լաւ կերպով վերածեր են Հալքէվիի:

Կեսարիոյ վարը, կայարանէն քիչ մը անդին, հիւսուածեղէնի գործարանով նոր քաղաք մըն է հիմնուած:

Էրճիազի կրթնած հին քաղաքը իր տուներով, խանութներով եւ փարքերով ստիպուած է նետուիլ դէպի այս նոր քաղաքն ու նոր կեանքը:

Շատ չանցած՝ դէպի գործարան տանող պողոտան պիտի զարդարուի նոր տուներով: Արդէն սկսեր են նոր շէնքեր կառուցանել կայարանի ճամբուն երկու կողմերը: Գործարանը, այս կերպով, երկրին ճարտարարուեստական շարժումին նոր թափ մը տալով տպածոյի պահանջն ալ պիտի բաւարարէ ու միեւնոյն ատեն, քաղաքաշինութեան տեսակէտէն ալ դեր պիտի ունենայ:

Մեծ դռնէն ներս մտանք: Գործարանը լայն տարածութեան մը վրայ կ՚երկարի: Մէկ կողմը կը բարձրանան արդիական յարկաբաժիններ, միւս կողմը, ուր բուն գործարանը կը գտնուի տաղաւարներ կը տարածուին՝ իրարու կռնակ տուած: Տնօրէնը՝ Ֆազըլ իր գրասենեակն է: Իր քով կը գտնուի գիրուկ ու մեծ աչքերով անձ մը: Կը ներկանացնէ,— Ատանայի հիւսուածեղէնի գործարանի տնօրէն Սիւքիւթի ...

Ես կը տեղաւորուիմ բազկաթոռի մը վրայ, մինչ անոնք կը շարունակեն իրենց խօսակցութիւնը:

— Ուրեմն, ի զուր եկեր եմ Ատանայէն հոս: Հոս ալ բանուորի տագնապ կայ: Ու կարելի չէ գտնել:

— Ոչ:

— Ինչո՞ւ:

— Կը նախընտրեն դաշտային աշխատանքները: Իրենց ամէն դիւրութիւն կ՚ընծայուի, անօգուտ: Նոյն իսկ յայտարարութիւն մըն ալ փակցուցինք պատերուն, ըսելով թէ ստիպուած պիտի ըլլանք ուրիշ վայրերէ բանուորներ բերել: Անոնք կրկին նախընտրեցին, այս ամառ, այգի երթալ օդ առնել, ասղերուն տակ ննջել, քան թէ գործարան գալ ու դրամ ստանալ: Դժբախտաբար աշխատաւորուհի ալ շատ չկայ: Կեսարացի կիները գործարանի աշխատանքի չեն լծուիր, երեւակայեցէք որ 2000 բանուորէն 135ը կին են:

Որովհետեւ այրերը թոյլ չեն տար որ իրենց կիները աշխատին:

Կեսարացի բարեկամի մը հարց տուի այս մասին: — Կերպասեղէնի գործարանը շատ դժգոհ է կեսարացիներէն: Ինչո՞ւ կեսարացի բանուորներ գործարան չեն երթար:

Կեսարացի բարեկամս աչքերը բացաւ յանկարծ:

— Ոչ, բաւ, ամէն ինչ ըսէ, բայց մի ըսեր թէ կեսարացին խոյս կուտայ աշխատանքէ: Ո՞ւր որ երթաս անպայման կեսարացի մը կը գտնես: Մեր կաղը Ափրիկէ կը գտնուի:

— Ուրե՞մն:

— Էֆէնտիմ, գործարանը շատ քիչ կը վճարէ: Անկէ առաջ, նոր մտնողներուն փորձառութեան շրջան մը կը յատկացնէր ու յետոյ կը վճարէր: Այդ վճարածն ալ 18 ոսկի էր:

— Կ՚ըսեն թէ 80 ոսկիէն աւելի ըստացողներ կան:

— Այո, բայց անոնք մասնագէտ բանուորներ են: Հաւասարակշռութեան տուրքի (պետակ. պիւտճէի հաւասարակշռութեան տուրքն է. Վ. Ի.) անունով շատ տարօրինակ բաներ կ՚ըլլան: Օրինակ բանուոր մը ամիսը 27 ոսկի 80 ղրուշ եթէ կը ստանայ, ձեռքը կը հասնի 20 ոսկի: Եթէ 21 ոսկի 80 ղրուշէն քիչ մը աւելի ստանայ, տուրքը կ՚աւելնայ եւ ձեռքը կը հասնի ... 18 ոսկի: Օրականի հաշուով ըլլալուն, բանուորները, 21 ոսկի 80 ղրուշէն աւելի չստանալուն եւ հետեւաբար 20 ոսկի ձեռք անցընելու համար, ամիսը քանի մը օր հիւանդ կը ձեւանան ու չեն աշխատիր: Որովհետեւ եթէ ամբողջ ամիսը աշխատին, աւելի քիչ պիտի ստանան ... Այդ պատճառաւ ալ, բանուոր մը երբ դուրսը 20 ոսկի թոշակ գտնէ, անմիջապէս խոյս կուտայ: Տես, օգնանուի գործարանը բանուորի տագնապ ունի՞: Որովհետեւ լեցուն վճարում կ՚ընէ: Կեսարացիի մը համար ամսական 18 ոսկի բան մը չէ: Դուրսը եթէ փայտ կոտրէ, այդ դրամը կը շահի:

— Գործարանը բանուորներուն համար շատ գեղեցիկ տաղաւարներ է շինած. ցայգի տեսայ, մաքուր, կանոնաւոր, տուշ անգամ ունի:

— Այո, բայց, անոնք ամուրիներուն համար լաւ են: Իսկ ամուրիներն ալ մայր – քոյր ունին, զանոնք պէտք է կերակրել, գիշերները հացի կը սպասեն տունիններ:

— Շատ լաւ, ձեր կիները ինչո՞ւ չեն աշխատիր:

— Կիները ի՞նչպէս աշխատին, աղաս: Կնոջ համար դժուար բան է այրերու միջեւ աշխատիլ:

— Ինչո՞ւ դժուար ըլլայ: Այսօր ամէն տեղ կ՚աշխատին կիները:

— Բայց անոնք զարգացած կիներ են. այրերուն նման կը մտածեն ու անոնց պէս կը զատեն: Մինչդեռ հոս՝ մերոնք այդպէս չեն կրնար մտածել: Ի՞նչ ընենք, մենք նախանձոտ ենք, ես իմ կինս աշխատանքի չեմ ղրկեր ...

ՄԻՒՄԹԱԶ ՖԱՅԻԳ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Գրած էինք թէ Երեւանի համալսարանի ուսանողներէն Վասիլ Խառատեան սպաննած է համալսարանի ուսուցիչներէն Աշոտ Մելիքեանը:

Ոճրագործը մտային քննութեան ենթարկուելով՝ փրոֆ. Լ. Յովհաննիսեան, Շէկ – Յովսէփեան եւ Տոքթ. Գրօ հաստատեցին թէ Վ. Խառատեան կատարեալ գիտակցութեամբ գործած է ոճիրը եւ պատասխանատու:

Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ Դեկտ. 19ին: Հակառակ պաշտպան փաստաբաններու ճառերուն, ոճրագործը դատապարտուեցաւ գնդակահարութեան, իսկ իր մեղսակիցները, Բ. Պարոնեան եւ Ն. Սարգսեան՝ մէկ մէկ տարի բանտարկութեան:

** Դեկտ. 4ին տեղի ունեցաւ համալսարանի ուսանողներէն Ազատ Նաջարեանի դատը:

Այս բարեծաղիկը առանց քննութեան՝ ուզեր է ճարտարապետի մը կայական ստանալ, ապաւինելով իր... հերոսութեան:

Սպառնացեր եւ ահաբեկեր է դասախօսները, երբ իրեն զլացեր են վկայականը:

Դատավարութեան ընթացքին երեւան եկաւ, որ 4 տարի առաջ, աղջիկի խնդրով մը, Գետարչայի ափին, կռուեր է իր ընկերներէն մէկուն հետ եւ զայն ծեծեր: Ուրիշ անգամ մը ծեծեր է համալսարանի ճաշարանին վարիչը:

Նաջարեան դատապարտուեցաւ 2

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (57)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Լրտեսական չնդացլից դատավարութիւն մը որ տեղի ունեցաւ Վիէննայի մէջ 1903ին, անվիճելի կերպով պիտի հաստատէր գնդապետ Րէտլ կոչուած անզուգական հրէշին նկարագրի ստորնութիւնը: Այնքան յառաջ տարած էր ան լրբութիւնը այդ խնդրին մէջ որ, մաշ մնացած էր ծուղակը իյնար: Այդ պարագան յայտնի պիտի ըլլար շնորհիւ իր բնակարանին մէջ գտնուած բազմաթիւ վաւերաթուղթերուն: Լրտեսը ինքն էր բայց, աղուէսէն աւելի խորամանկ ու չար, նենգամիտ միջոցներու պիտի դիմէր՝ լրտեսութեամբ ամբաստանելու համար ուրիշ մը: Ահաւասիկ պատմութիւնը իր գլխաւոր գիծերով:

1903ին, երբ Րէտլ տակաւին նոր ըսկսած էր դաւաճանել իր հայրենիքին դէմ, Հէքայլօ անունով երիտասարդ մը — գրագիր՝ Լիմպէրկի զինուորական վարչութեան մէջ — կը ձերբակալուի իբրեւ գեղծարար եւ բանտ կ՚առաջնորդուի: Ցետոյ, սակայն, դատարանը կը հաստատէ տղուն անմեղութիւնը եւ ազատ կ՚արձակէ զայն: Հէքայլօ՝ դառնացած եւ յուսահատ, կը հեռանայ Աւստրիայէն եւ շունչը կ՚առնէ Հարաւային Ամերիկա:

Այս սովորական դէպքէն մօտ երկու ամիս վերջը, գնդապետ Րէտլ գաղտնի տեսակցութիւն մը կ՚ունենայ Վիէննայի փաստաբաններէն Տոքթ. Հալպէրտիցի հետ, որ հանրածանօթ իրաւագէտ մըն էր աւստրիական մայրաքաղաքին մէջ եւ ընդհանրապէս կը գրաղէր զինուորական դատերով: Անձամբ վարած ըլլալով վերոյիշեալ դատին նախնական քննութիւնները, քիչ շատ ծանօթ էր երիտասարդին ինքնութեան: Այնպէս որ չափազանց կը զարմանայ, երբ իր խօսակիցը տարօրինակ յայտնութիւն մը կ՚ընէ իրեն՝ Հէքայլոյի մասին:

— Լրտես էր եւ դաւաճան մը, կը բացատրէ անպատկառ զինուորականը իր բարեկամին. կաշառուած էր Ռուսերէն եւ թանկագին տեղեկութիւններ կը հաղորդէր անոնց ... Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ կնքուած համաձայնութեան մը գաղտնիքը ինչպէս նաեւ Ռուսիոյ դէմ կատարուելիք ապագայ յարձակողականին յատակագիծը մատնած էր մեր ոխերիմ թշնամիին ...

Ցետոյ գնդապետը մեծ ուրախութեամբ կը յայտնէ թէ ձեռք անցուցած է փախստական լրտեսին հասցէն՝ նամակէ մը զոր երիտասարդը ուղարկած էր իր Լիմպէրկի բարեկամներէն մէկուն::

— Հարաւային Պրազիլիա գացած է՝ Քուրիթիպա քաղաքը եւ անունն ալ փոխած է Քարլ Վէպէրի ... պէտք է ետ բերել տալ զինքը ...

Փաստաբանը ակամայ կը հաւատայ Րէտլի խօսքերուն եւ անմիջապէս միջոցներ ձեռք կ՚առնէ, երիտասարդը հայրենիք վերադարձնելու համար: Միջազգային օրէնքով վաւերական լրտես մը չի վտարուիր: Հետեւաբար աւստրիական կառավարութիւնը գնդապետին պնդումներուն վրայ, դիմում կը կատարէ պրազիլիական իշխանութեանց եւ կը խնդրէ «նշանաւոր գեղծարար եւ գող» Հէքայլոյի յանձնումը: Շաբաթներ ետքը խեղճ երիտասարդը Վիէննա կը վերադառնայ խիստ հսկողութեան տակ: Եւ ահա կը սկսի դղրդագին դատավարութիւն մը: Գնդապետ Րէտլ, որ նախապէս ամէն ինչ պատրաստած էր տղուն յանցանքը ապացուցանելու համար, դատաւորին կը ներկայացնէ լուսանկարներ, նամակներ, ծծագրութիւններ եւ բազմաթիւ ուրիշ փաստաթուղթեր զորս ամբաստանեալը ուղարկած էր ռուսական սպայակոյտի անդամներէն մէկուն սպասուհիին: Ցետոյ առանց կարմրելու կը պնդէ որ երիտասարդը Ռուսերուն յանձնած էր Աւստրիոյ զինուորական գործողութեանց գաղտնի յատակագիծը:

— Այս ջախջախիչ ապացոյցները ստանալու համար երեսուն հազար քուրօն (1200 սթերլին) ծախսեցինք, դիտել կուտայ Րէտլ՝ ամենայն անպատկառութեամբ:

Փաստաբանն ու գնդապետը հազարումէկ միջոցներու կը դիմեն Հէքայլոն խոստովանցնելու համար, տղան շարունակ կ՚ուրանայ իր վրայ նետուած յանցանքը եւ յանկարծ Րէտլի մէկ հարցումին կը պատասխանէ հետեւեալ կերպով.

— Բայց ի՞նչպէս կրնայի ձեռք անցուցած ըլլալ այդ տեսակ յատակագիծ մը ... Սպայակոյտին անդամ մը միայն կրնար ստանալ եւ Ռուսերուն ծախել այդ թանկագին փաստաթուղթը ...

Երիտասարդը անզգալաբար կ՚արտասանէր այդ բառերը ու թերեւս չէր գիտեր թէ որքան մօտեցած էր ճշմարտութեան: Հետզհետէ կը խստացնեն հարցաքննութիւնը տղան վախցնելու համար. ի վերջոյ ամբաստանեալը կը յայտնէ Րիթէր ֆօն Վիէնքօվսքի անուն հազարապետի մը անունը: Ցաջորդ օրն իսկ սպան կը ձերբակալուի. բնակարանը կը խուզարկեն եւ իր նամակներուն մէջէն երեւան կը հանեն ուրիշ մեղսակիցի մը անունը — հարիւրապետ Ախթ, որ Լիմպէրկի հրամանատարին կցորդն էր:

Ուրեմն երեք ամբաստանեալներ կային այժմ դատարանէն ներս. խնդիրը հետզհետէ կը բարդանար եւ մեծ իրարանցում ստեղծած էր Աւստրիոյ մէջ. նոյն իսկ մանրամասն տեղեկագիր մը պատրաստուած էր վեհապետին համար: Բայց ահա տարօրինակ դէպք մը կը պատահի: Գնդապետ Րէտլ, որ գլխաւոր ամբաստանողն էր յանկարծ կը փոխէ իր ընթացքը եւ կը փորձէ պաշտպանել երկու սպաները: Այս երկդիմի ուղղութիւնը շուտով թշնամութիւն յառաջ կը բերէ գնդապետին եւ Հալպէրտիցի միջեւ: Փաստաբանը կը սկսի կասկածիլ իր բարեկամին անկեղծութեան կամ անմեղութեան մասին, եւ գաղտնի տեսակցութիւն մը կ՚ունենայ ոստիկանական տեսչութեան գլխաւոր պաշտօնատարներուն հետ, խնդրելու համար որ ուրիշ ներկայացուցիչ մը ղրկեն դատարան:

— Գնա բանդ, եղբայր, դուն հիւանդ ես, կը խնդան իր խօսակիցները: Մարդ յիմար ըլլալու է Րէտլէն կասկածելու համար ...

Այս տեսակցութենէն երկու շաբաթ վերջը, գնդապետը դարձեալ կը փոխէ իր քաղաքականութիւնը եւ կը սկսի անխնայ ամբաստանել Ախթն ու Վիէնքօվսքին: Վերջ ի վերջոյ դատարանը ութ տարի բանտարկութեան կը դատապարտէ երիտասարդը, իսկ տասներկու տարուան՝ սպաները:

Գնդապետը ի՞նչ պատճառներ ունէր երկու անգամ ուղղութիւն փոխելու համար: Այս հարցումին պատասխանը պիտի տային իր անձնասպանութենէն յետոյ բնակարանին մէջ գտնուած թղթածրարները:

(Շար.)

տարուան բանտարկութեան:

** Դեկտ. 4ին տեղի ունեցաւ անասնաբուժական համալսարանի ուսանողուհիներէն Վարդուշ Վանեանի ոճրագործին դատը: Դատարանը հաստատեց, որ ոճրագործը, Վազրիկ Սուքեան, Թիֆլիզի ելեկտրագիտական վարժարանի ուսանող, սպանութիւնը կատարած է նախանձի պատճառով:

Դատապարտուեցաւ 10 տարի բանտարկութեան:

ՀԻՆ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄՆԵՐ

— . —

Երեւան կոլտնտեսական շուկային մէջ հողային աշխատանք կատարուած ժամանակ, գտնուեցան կճուճով լեցուն արծաթ դրամներ, 395 հատ, Նադիր Շահի ժամանակաշրջանէն մնացած (ԺԸ. դարու սկիզբը): Դրամները կը պատկանին զանազան թագաւորութեանց, Սաֆավի, Պալուրի, Ավշար հարստութեանց եւ տաճիկներու:

Սաֆավի հարստութեան դրամները կտրուած են Հիւսէյին շահի թագաւորութեան օրով, զանազան քաղաքներու մէջ,— կան նաեւ Թիֆլիզի մէջ կտրուած դրամներ:

Գտնուած գանձը ամբողջովին յանձնուեցաւ պետ. Թանգարանի հնագիտական բաժնին:

ԵՐԱԺԻՇՏ Ն. ՏԻԳՐԱՆԵԱՆԻ ՅՕԲԵԼԵԱՆԸ

Դեկտ. 20ին Երեւանի Մշակոյթի Տան մէջ տեղի ունեցաւ երաժիշտ Ն. Տիգրանեանի 80ամեայ յոբելեանը: (Տիգրանեանի մասին կը խօսինք «Միտք եւ Արուեստ»ի բաժնին մէջ):

Յոբելեարը ողջունելու համար, Երեւանի Մշակոյթի Տան Դահլիճին մէջ հաւաքուած էին Հայաստանի երաժիշտները, նկարիչները, գրողները, արուեստագէտները, աշխատանքի զանազան ասպարէզներու ներկայացուցիչները:

Վաստակաւոր երաժիշտը մեծարելու եկած էին նաեւ Ամատունի, Ա. Գուլոյեան, Ստ. Ակոպով եւ կառավարութեան անդամները:

Դահլիճը խանդավառութեամբ եւ ծափահարութիւններով դիմաւորեց ալեզարդ արուեստագէտը, երբ ան բեմ բարձրացաւ յոբելենական յանձնախումբի անդամներուն հետ:

Բանալով հանդէսը, յոբելենական յանձնախումբին նախագահ եւ արուեստներու վարչութեան պետ Ա. Վարդապետեան քանի մը խօսքով ներկայացուց ստեղծագործական այն հարուստ եւ բեղնաւոր ուղին, ուրկէ անցեր է մեծ արուեստագէտը, Ն. Տիգրանեան:

Երաժշտագէտին ստեղծագործութեան մասին խօսեցաւ Երաժիշտներու Միութեան նախագահ Մուշեղ Ազայեան:

Ցետոյ Ա. Վարդապետեան կարդաց կառավարութեան մէկ գիրը, որով «աշխատանքի հերոս» կոչումը կը տրուէր Ն. Տիգրանեանի:

Ցետոյ ուղերձներ՝ զանազան կազմակերպութեանց կողմէ: Երաժիշտներու Միութեան կողմէ՝ Ա. Մանուկեան, Օփերային կողմէն վաստակաւոր դերասան Ա. Կարապով, Երաժշտանոցի կողմէ փրոֆ. Սարաջեան, Գրողներու Միութեան կողմէ Ն. Զարեան, Գեղարուեստական Միութեան կողմէ Բոգեմսկի, պետ. Թատրոնին կողմէ Արուս Ոսկանեան կարդով ողջունեցին յոբելեարը:

Յոբելենական հանդէսը կը փոխուի երաժշտութեան տօնի:

Ու Ն. Տիգրանեան կը բարձրանայ՝ շնորհակալութիւն յայտնելու համար, հազիւ զսպելով իր յուզումը, երբ ամբողջ սրահը զինք կ'ողջունէ բուռն ծափերով: — Մեր կառավարութիւնը, ըսաւ յոբելեարը, որուն նշանաբանն է աշխատանք եւ շինարարութիւն, այսօր կը տօնէ երաժշտութեան աշխատաւորիս ծննդեան 80ամեակը:

Բախտաւոր կը զգամ ինքզինքս, որ այսպիսի մեծ հանդէսով մը կը գնահատուի երաժշտական իմ փոքրիկ աշխատանքս: Այս խրախուսիչ վերաբերմունքը անշուշտ աւելի եռանդ, աւելի ուժ կը ներշնչեն աշխատողին:

Առաջին օրէն, կառավարութիւնը ինծի տուաւ վաստակաւոր երաժշտագէտի կոչում եւ սահմանեց հանգստեան թոշակ, յետոյ ինծի տրուեցաւ ժողովրդական երաժշտագէտի կոչում եւ այսօր նոր քաջալերանք մը:

Ես սիրեր եմ ուսումնասիրել, մշակել եւ ձայնագրել մեր եւ հարեւան երկիրներու ժողովրդական երաժշտութիւնը: Անցեալին մէջ ազգայնականները մեղադրեցին զիս, բայց ես շարունակեցի աշխատանքս միջազգային ուղիով: Հաւաքեցի եւ հարազատութեամբ ձայնագրեցի մեր եւ դրացի ժողովուրդներու — Իրանցիներու, Վրացիներու, Քիւրտերու, Թուրքերու երաժշտական մեղեդիները եւ մուղամները, մշակեցի այդ միաձայն երգերը եւ բազմաձայնութիւն մտցուցի անոնց մէջ հարազատօրէն: Այս ուղղութեամբ՝ դեռ շատ բան կայ կատարելիք, ճոխացնելու եւ կատարելագործելու համար ինչ որ կատարուած է մինչեւ այժմ: Մերձ. Արեւելքի այդ ժողովուրդներու երաժշտական դարաւոր ստեղծագործութիւնը դեռ շատ քիչ է ուսումնասիրուած, հասկցուած գիտական ձեւով գնահատուած: Երաժիշտ նոր սերունդին կ'իյնայ կատարել այդ աշխատանքը, թող ուշադրութեամբ, յարգանքով եւ քննական ոգիով մօտենան երաժշտական այդ թանկագին աւանդին, խորաթափանց ուսումնասիրեն անոնց ելեւէջներուն ուրոյն նկարագիրը եւ այլ առանձնայատկութեանց ակունքը,— այդ ձեւով միայն կրնան լուծել ու պարզել անոնց մէջ պահուած երաժշտական գաղտնիքը, եւ ահա այդ ուղիով իրենց աւիւնին ու ձիրքերուն մղումով կը ստեղծեն նոր արեւելեան երաժշտութիւնը:

Յոբելեարը բազմաթիւ ողջոյններ ստացաւ Վրաստանէն, Ադրբէջանէն, Լէնինկրատէն, Քիեւէն, Հայաստանի գաւառներէն:

Հանդէսին երկրորդ մասը նուիրուած էր յոբելեարին երաժշտական գործերուն:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ՊՐԱԶԻԼԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Պրազիլիոյ մէջ կ'ապրին 5000 Հայեր: Անոնք կեդրոնացած են Սան Փաւլոյի մէջ, իսկ Ռիօ տը Ժանէյրոյի մէջ կան 4—500 Հայեր: Հայերը 90 առ հարիւր կը զբաղին կօշկակարութեամբ: Մնացեալ 10 առ հարիւրը զանազան արհեստներով: Տնտեսական տեսակէտով՝ գաղութին մէջ ամենաբարձր դիրքի վրայ կը գտնուին երկու Հայեր: Առաջինն է Պ. Ռըզգալլա Ճօրճի, բնիկ Հալէպցի, որ 40 տարի առաջ Պրազիլիա հաստատուած է եւ կրցած է դիզել հսկայական հարստութիւն: Ան «հայ Հէնրի Ֆորտն» է, ո-րովհետեւ առտու կանուխ գործի կ'երթայ, կէսօրին կը ճաշէ եւ հասարակ բանուորի նման կ'աշխատի: Ան ունի մեծ ձուլարան մը եւ կառավարութեան կը հայթայթէ մեքենաներ եւ ամէն տեսակ գործիքներ: Ան եկեղեցիներ շինել տուած է Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ: Ան Սան Փաւլոյի մէջ իր սեփական դրամով պիտի կառուցանէ շքեղ եկեղեցի մը, հայ ոճով, առաջնորդարան մըն ալ: Հողը եւն. պատրաստ են:

Միւս Հայն է Պ. Վահրամ Քէթէնճեան, որ հազիւ 10 տարիէ ի վեր Սան Փաւլօ հաստատուած է եւ չափազանց համեստ սկզբնաւորութենէ մը վերջ յաջողած է կերպասեղէնի գործարաններու տէր ըլլալ: Ունի նաեւ կերպասեղէնի վաճառատուն մը:

Սան Փաւլոյի եւ Ռիօ տը Ժանէյրոյի Հայերը տնտեսական տեսակէտով լաւ վիճակ ունին:

ՄԻ ՄՈՌՆԱՔ ՁԵՐ ԲԱԺԻՆԸ

Հրատարակութեան համար ղրկուած կոչէ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Մամըլթէյնի հայ հիւծախտաւորներու բուժարանը միակ համազգային հաստատութիւնն է որ իր վրայ կեդրոնացուցած է ընդհ. հայութեան գութն ու գորովը: Ան 13 տարիներէ ի վեր իր գոյութիւնը կը պահէ խեղճ, աղքատ եւ գժբախտ թոքախտաւորներու ծառայելու եւ զանոնք հոգալու նպատակով:

1923 յուլիս 1էն սկսեալ, 13 տարուան շրջանին ընդունած է 818 հայ թոքախտաւորներ, ամէնքն ալ ձրի: Եւ անոնց ընտանիք ու զաւակները, դուռն եւ դրացիները փրկեր է վարակումի վտանգէն:

Հաստատութիւնը իր գոյութենէն ի վեր հաստատուն եկամուտ ունեցած չէ, միայն Հ. Բ. Ը. Միութիւնն է որ ամսական 8.50 անգլ. ոսկի կը վճարէ, մնացեալ ծախքը կը հայթայթուի նուէրներով: Գաղութներու եւ թեմերու մէջ գտնուեցան շատ բարի Սամարիացիներ, որոնք թոքախտաւորի վիրաւորուած թոքերուն վրայ ձէթ եւ գինի թափեցին, վէրքերը փաթթեցին, եւ վճարեցին զանոնք Մամըլթէյնի պանդոկին մէջ դարմանելու համար:

ԾԻԾԱՂ

ՄԱՅՐԸ.— Քեզի բարեկիրթ տղայ մը ընելու համար գիշերօթիկ վարժարան մը պիտի ղրկեմ:

— Մայրիկ, ուրեմն անկարելի՞ է կրթուիլ այս տունին մէջ, քու քովդ:

ՁԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ՍԻՒՆԱԿԸ

— • —

ԲՈՂՈՔՆԵՐ

ՎԻԷՆ.— Ինչպէս ամէն տեղ, Վիէնի մէջ եւս տեղի ունեցաւ զինուորցուներու առաջին ժողովը ի ներկայութեան բոլոր զինուորցուներու, յունուար 8ին, ուրբաթ երեկոյ: Ընտրուեցաւ 7 հոգինոց յանձնախումբ մը: Ժողովը հետեւեալ եզրակացութեան եկաւ.—

Ա.— Խնդրել Ֆրանս. կառավարութենէն որ զինուորցու երիտասարդները հպատակ ընդունի:

Բ.— Խնդրել որ ֆրանս. բանակին մէջ կատարեն իրենց զինուորական ծառայութիւնը:

Գ.— Խնդրել նաեւ որ մեր զինուորագրութեան առթիւ դիւրութիւններ ընծայուին ոչ-զինուորցու Հայերու համար:

Դ.— Թիւրիմացութիւններու տեղի չտալու եւ մեր դիմումը արժեւորելու համար նպատակայարմար տեսնուեցաւ թելադրել որ իւրաքանչիւր գաղութի մէջ կազմուած մարմիններէն կեդրոնական մարմին մը ստեղծուի, որ իրաւասու պիտի ըլլայ գործին յաջողութիւնը ապահովելու համար դիմել առ որ անկ է:

Գաղութիս զինուորցուներու յանձնախումբը յարմար տեսաւ այս բողոքները արժեւորելու համար սարքել ընդհ. խորհրդակցական ժողով մը Լիոնի մէջ, յունուար 24ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, հաւաքավայր՝ 59, Rue Dunoir: Կը փափաքէինք որ մեր այս կոչը արձագանգ գտնէր ամէն տեղ ուր յանձնախումբեր կազմուած են այս առթիւ:

Յանձնախումբ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԸ

— . —

Էնկիւրիի մէջ, Թուրք կառավարութեան ու արեւելեան երկաթուղիներու ներկայացուցիչներու միջեւ կնքուեցաւ համաձայնութիւն մը, Պոլսէն պուլկարական սահման երկարող երկաթուղին Թուրք կառավարութեան փոխանցելու մասին: Այդ երկաթուղին շինուած է Պառոն Հիրշի հետ ստորագրուած համաձայնութեամբ, աւստրիական ընկերութիւն մը դրամ պիտի գտնէր, իր հաշւոյն պիտի շինէր գիծը եւ պիտի աշխատցնէր, կարգ մը երաշխաւորութիւններու փոխարէն:

Բայց, գործը ձեւափոխուեցաւ Ապտիւլ Ազիզի շրջանին վերջերը երբ դրամական տակնուվրայութիւն մը երեւան եկաւ: Գիծը շինուեցաւ իբրեւ երկրինը՝ Եւրոպայէն փոխառութեան ձեւով հայթայթուած դրամներով: Շինութեան փոխարէն օտար ընկերութեան մեծ շահեր ապահովուեցան: Ամէն զատ, 50 տարուան օգտագործումի իրաւունք մը տրուեցաւ, երկրին համար շատ աննպաստ պայմաններով: Շինութիւնը վերջացաւ 1886ին, ուրեմն օգտագործելու մենաշնորհը ալ կը վերջանար 1926ին: Բայց, 1894ին արտաքին փոխառութիւն մը կնքուեցաւ: Այդ փոխառութեան տոկոս ու ապահովութիւն տրուեցաւ: Իսկ համաձայնութեան մէկ կողմն ալ հետեւեալը աւելցուեցաւ.— «Բանեցնելու մենաշնորհը 22 տարի եւս կ'երկարաձգուի»:

Գիծը, իրականին մէջ, Թուրքիոյ ապրանքն է: Անիկա 25—30 միլիոն ոսկի արժողութեամբ նիւթական հարստութիւն մըն է: Բայց, մինչեւ այսօր Թուրք կառավարութիւնը որ եւ է օգուտ տեսած չէ անկէ:

Հիմա է որ, գոյացած համաձայնութեամբ, գիծը կը փոխանցուի իրեն ու ինք պիտի աշխատցնէ զայն:

ԾԻԾԱՂ

Հաւաքոյթի մը մէջ տան տիրուհին.

— Ազնիւ հրաւիրեալներ, մարգարտեայ ապարանջանս անհետացած է, չեմ ուզեր ոստիկանութեան դիմել, միայն պիտի խնդրեմ հրաւիրեալներէ որ այս սեղանին վրայի արծաթեայ ափսէին մէջ զետեղեն, լոյսերը մարելէ յետոյ, որով խնդիրը պատուաւոր-րապէս կը վերջանայ եւ պէտք չըլլայ խուզարկութեան:

Երբ լոյսերը վառեցան նորէն, սեղանին վրայ դրուած արծաթեայ ափսէն ալ անհետացած էր:

×

Բժիշկը.— Տիկին, իմ խրատներս, գործադրեցէք որ շատ ապրիք եւ ծերանաք:

Տիկինը.— Ոչ, պարոն բժիշկ, նախամեծար կը համարեմ երիտասարդ մնալ:

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉԷ՞Ր ԿԸ ՓՉԵՆ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՎԷՃԻՆ ԱՌԹԻՒ

— . —

«Ճումհուրիյէթ»ի խմբագրական քարտուղար Ապիտին Տավէր, «Արդար ցաւ կը զգանք» վերնագրով առաջնորդողի մը մէջ գիտել կուտայ թէ Ֆրանսայի վարչապետ Լէօն Պլում չյարգեց Բիւշտիւ Արասի տուած խօսքը թէ անձամբ պիտի քննէ Սանճաքի հարցը եւ անմիջապէս գործնական կարգադրութեան ձեւ մը պիտի առաջարկէ: Ասոր հետեւանքով, ֆրանս. դեսպանը ձեռնունայն վերադարձաւ Անգարա:

«Ֆրանսայի Սանճաքի քաղաքականութիւնը որով այնքան թեթեւօրէն նկատի կ'առնէ խնդիրը, շատ գէշ ցաւ պատճառած է թէ Հալքի ժողովին, թէ Թուրք հանրային կարծիքին: Ի՞նչպէս ցաւ չզգալ, երբ Ֆրանսա մէկ կողմէ Սուրիոյ կը զոհէ Հաթայի անկախութիւնը եւ անդադար ճնշումի ու խժդժութեան կ'ենթարկէ Հաթայի Թուրքերը, իսկ միւս կողմէ այնքան դանդաղօրէն եւ անտարբերութեամբ կը շարժի, որ կարծես միջադէպը ո եւ է կարեւոր խնդիր գոյութիւն չունի: Պլում չի՞ տեսներ Թուրք հանրային կարծիքին յարաճուն յուզումը եւ անհամբերութիւնը, որ այսպէս անհոգ կը գտնուի:

Ամէն զատ, Ֆրանսա իր ժողովուրդէն կը ծածկէ այն պարագան որ կացութիւնը ծանրակշիռ դարձած է միայն իր յոռի քաղաքականութեան հետեւանքով: Այսպէս, ֆրանսական մամուլը կը լռէ, ինչ որ կը ցուցնէ թէ զայն լռեցնող մը կայ:

Ֆրանսական մամուլին լռութեան հետեւանքով, ֆրանսական հանրային կարծիքը չի կրնար գիտնալ թէ կայ հարց մը որ կրնայ կացինահարել Թուրք եւ ֆրանսական բարեկամութիւնը: Եւ եթէ գիտնար, կասկած չկայ թէ չպիտի հաւանէր Պլումի դահլիճի ընթացքին. որովհետեւ, բացի գաղթային շրջանակներէն, ո եւ է ողջմիտ Ֆրանսացի չի կրնար հաւանիլ Ֆրանսայի հետեւած քաղաքականութեան:

Փարիզի դահլիճը շարաշար կը սխալի, կարծելով որ մեր բարեկամութիւնը նորէն պիտի շարունակուի, եթէ նոյն իսկ Հաթայի խնդիրը մեր ուզածէն տարբեր լուծում մը գտնէ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՁԱՅՆԸ

Թուրքերէն Թանի խմբագրապետ Ահմէտ Էմին Եալման կը գրէ այս վերնագրով.

— Մինչեւ հիմա պատահած չէ որ Ֆրանսա բացէ ի բաց վիճաբանի խնդրի մը շուրջ եւ երկու կողմերուն հաւանութեամբ լուծէ զայն: Իր բոլոր յարաբերութեանց մէջ, միշտ կը հետեւի ձգձգման քաղաքականութեան, յետոյ բանի ընդունիլ կուտայ իր ուզածը եւ կամ կը մարսէ ու կ'ողջունէ կատարուած իրողութիւնը:

Ֆրանսա 15 տարիէ ի վեր կը խնդայ մեր երեսին, բարեկամի դեր կը խաղայ: Նոյն Ֆրանսան 15 տարիէ ի վեր իբրեւ թշնամի ուժ մը կ'աշխատի հարաւային սահմանին վրայ, թրքութիւնը փճացնելու համար ամէն զէնքի կը դիմէ եւ իր յանձնառութիւններէն ոչ մէկը կը կատարէ: Օրինակ, կարենալ ըսելու համար թէ «Թուրք պաշտօնեայ կը գործածեմ Սանճաքին մէջ», Թուրքի թշնամի 150նոցները կամ հօճաները կը գործածէ:

Ֆրանսա պնդեց թէ ո եւ է վէճ չունի մեզի հետ, եւ երբ տեսաւ որ այս ձեւով չի կրնար օրօրել մեզ, դուրս թափեց իր ամբողջ թոյնը: Ֆրանսա այսօր ցանց մը կը հիւսէ: Նպատակն է զանազան մեքենայութիւններով եւ յերիւրածոյ լուրերով այլափոխել մեր ուղղամիտ ընթացքին բնոյթը եւ մեզմէ պաղեցնել մեր բոլոր բարեկամները:

Ֆրանսա չի հասկնար որ ցանցը իր գլխուն կը հիւսէ եւ պարզապէս ինքզինքը կը ցուցադրէ աշխարհի. բայց պիտի հասկնայ:

Ֆրանսա սկիզբէն ի վեր Ազգաժողովը գործիքը դարձուցած է իր շահախնդրութեանց եւ սաիկա հաստատուած է ամէն առթիւ: Արդ, հակառակ անոր որ հաւատարիմ ենք Ժընեւի իտէալին, Ֆրանսա դիմակաւոր դերեր կը կատարէ, պաղութիւն առաջ բերելու համար Ժընեւի եւ մեր միջեւ:

Ֆրանսայի ամենավերջին մեքենայութիւնն է տարածումը այն լուրերուն, թէ զինուորական կեդրոնացում կը կատարենք: Այս սխալ պրոյքներուն նպատակն է խաղաղասիրական հոսանքները մեզի դէմ դարձնել եւ կամ ֆրանսական ազգը նախապատրաստել իր յարձակողական նպատակներուն համար:

Ֆրանսա կը կարծէ որ այս ձեւով պիտի խաբէ աշխարհը, մինչդեռ միայն ինքզինքը կը խաբէ»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (170)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Արցունքներու մէջէն տեսաւ սարսափէ կծկուած հօր դէմքը: Նիհար ձեռքը ափին մէջ, զայն քովը նստեցուց, մինչ մայրը դիւանին առջեւ չոքած մնաց:

Սոնիան մղկտալով կը շարունակէր լալ:

— Մի՛, մի լար, սիրական աղջիկս, կեանքի պատահարներ են, ամէնքս ալ ենթակայ ատոր ...

Սոնիան աչքերը վերցուց ու նայեցաւ հօրը: Պետոր Կարպովիչի սիրտը կարծես դադրեցաւ զարնելէ. այդ ի՛նչ խոր յուսահատութիւն կար Սոնիայի աչքերուն մէջ, ի՛նչ սարսափ, անյատակ անդունդ մը, վշտով լեցուած:

— Հայրի՛կ ... հայրիկ ջան, Վարդանը ես սպաննեցի ... ե՛ս, ե՛ս ինքս սպաննեցի ...

Մեռած, անգոյն ձայնով մը կը խօսէր Սոնիան, ու կարծես թէ այդ ձայնը շատ հեռուներէն կուգար, առանց ջերմութեան, կարծես թէ կենդանի ձայնի մը մեռած արձագանգն էր միայն: Բայց այդ ձայնին մէջ այնպիսի խոր գիտակցութիւն մը կար, այնպիսի հաստատուն շեշտ մը, որ Պետոր Կարպովիչը ակամայ ցնցուեցաւ: Տէր Աստուած, ի՛նչ ըսել կ'ուզէր Սոնիան: Ի՞նչպէս թէ իր աղջիկը սպաննած էր Վարդանը:

— Ես պիտի երթամ Արսէնեաններուն ... Զէ՛, խնդրեմ, հայրիկ, առանձին կ'ուզեմ երթալ ... Գիշերը հոն կը մնամ ...

Սոնիան վճռական շարժումով տեղէն բարձրացաւ եւ ուղղուեցաւ դէպի հիւրասենեակի դուռը:

×

Տիկին Մարիամի ոտքերուն քով կծկուած Սոնիան կ'արտասուէր, մինչ պաւոր կինը մեքենական շարժումով մը աղջկան մազերը կը շոյէր՝ աչքերը անորոշ կէտի մը յառած:

— Վառօդը յանկարծ կը պայթի,— միօրինակ ձայնով կը շարունակէր պատմել Պ. Աչոտը,— ու երեք ընկերները կը նետուին աս ու ան կողմը ... երկուքը կ'ազատին, իսկ Վարդանը ...

Տիկին Մարիամը եւ ոչ իսկ կը լսէր ամուսնոյն խօսքերը: Կարծես մշտապէս սարսափելի նկար մը կար աչքին առջեւ, որմէ չէր կրնար հեռացնել հայեացքը: Ցաւի տակ ընկճուած՝ ան իր ինքնութիւնը կորսնցուցեր էր այն աստիճան, որ ճաշի ժամանակ երբ Եւգինէն ներս եկաւ՝ հայրն ու մայրը ճաշասենեակը տանելու, երեխայի մը հլութեամբ մայրը հետեւեցաւ աղջկան, առանց գիտակցելու թէ ո՞ւր կը տանէին զինք ու ինչո՞ւ համար:

Եւգինէն զարմանալի տոկունութեամբ տարաւ սիրական եղբօր եղերական մահուան բօթը, մանաւանդ երբ տեսաւ, որ հայրն ու մայրը գերանդիի տակ ինկած խոտի նման տապալեցան ցաւի ծանրութեան տակ: Եւգինէն ուժերը հաւաքեց՝ դիմադրելու համար անսպասելի աղէտին, միաժամանակ խնամելով հայրն ու մայրը, որոնք ուրիշի մը օգնութեան պէտք ունէին: Լծուեցաւ այդ ծանր աշխատանքին, առանց իր դպրոցները եւ ոչ ալ մասնաւոր դասերը ձգելու: Դրսի ազգային աշխատանքը, ամէն ժամանակէ աւելի նուիրական պարտականութիւն մը դարձաւ իրեն համար:

Երբ Սոնիան այնքան անակնկալ կերպով եկաւ Արսէնեաններուն, Եւգինէն ընթրիքէն վերջը քաշուեցաւ իր սենեակը, նստեցաւ փոքր գրասեղանին առջեւ եւ սկսաւ աշակերտներու տետրակները սրբագրել:

Միջանցքին մէջ յանկարծ հեծկլտուք մը լսուեցաւ, ու մէկը անհամբերաբար կերպով դուռը բախեց: Անշուշտ, աղախինը լինելու էր, հիւսիսէն եկած ռուս պառաւն էր, որ ընտանիքի հարազատ անդամի նման կը սգար Վարդանի մահը:

— Մտէ՛ք,— ձայնեց Եւգինէն՝ շարունակելով աշխատանքը:

Դուռը բացուեցաւ, ու զսպուած հեծկլտանքը աւելի բարձր լսուեցաւ:

— Հը՛, ի՞նչ կայ,— սրտնեղած ըսաւ Եւգինէն ու աթոռին վրայ կիսով մը դարձաւ դէպի դուռը.— Օ՛, Սոնիա՛ ...

Երկու ընկերուհիները դէմ դիմաց կանգնեցան: Եւգինէն ինքնամփոփ, սառն, իսկ Սոնիան՝ արցունքալած աչքերով, հազիւ ոտքի մնալու կարող:

— Եւգին ... Եւգին ջան,— ու Սոնիան Եւգինէի մէջքը գրկեց, չոքեցաւ գետին, գլուխը ծածկեց անոր շրջազգեստի փէշին մէջ ու ամբողջ մարմինը ցնցուելով ազատ ասպարէզ տուաւ իր մինչ այդ զսպած արցունքներուն: Եւգինէն յանկարծակիի եկաւ: Երբեք չէր սպասեր, որ Սոնիան, Ասլանովի հպարտ ու կամակոր աղջիկը, այդքան խեղճացած, պաղատագին ձեւով մը զինք պիտի գրկէր, այդպէս դառնութեամբ ու սրտանց պիտի ողբար Վարդանի մահը: Տխուր ժպիտ մը անցաւ Եւգինէի դէմքի վրայէն: Ծռեցաւ, գրկեց Սոնիան ու անկողնին վրայ, իր քովը նստեցուց՝ աշխատելով հանդստացնել զայն:

— Եւգին ... օ՛հ, Եւգին,— հեծկլտուքի մէջէն կը մրմնջէր Սոնիան, որու արցունքները կարծես վերջ պիտի չունենային.— Զգիտես ... չգիտես ... Վարդանը ...

— Գիտեմ, սիրելիս, գիտեմ,— Եւգինէն փաղաքշելով կ'աշխատէր հանդստացնել Սոնիան:

— Օ՛, Եւգին ... ե՛ս, ե՛ս սպաննեցի Վարդանը ... դու չգիտես ... մեր ... մեր կապը ... դու չգիտես թէ՝ ես ... ի՛նչ անխիղճ վարուեցայ ... ես Վարդանը սպաննեցի ... իմ սիրածըս ... իմ հոգիս ... Եւգին, ես ... ես ինքս սպաննեցի ...

Ու անկարող այլ եւս շարունակելու՝ կամաց մը սահեցաւ եւ անկողնէն վար նուաղած ինկաւ Եւգինէի ոտքերուն տակ:

Եւգինէն անմիջապէս գրկեց զայն, երկնցուց անկողնին վրայ ու շորերը թուլցնելով՝ դէմքին վրայ ջուր սրսկեց: Նոր միայն Եւգինէն զգաց, որ իր խնամքին կարօտ էին ոչ միայն հայրն ու մայրը, այլ եւ Սոնիան ու թերեւս ամէնէն շատ Սոնիան:

Երկու ընկերուհիները այդ գիշեր միասին անցուցին: Եւգինէն կարդաց Վարդանի վերջին նամակը, ու Սոնիայի մասին գրած այնքա՛ն քնքուշ տողերը: Այդ նամակը փոխանակ հանդարտեցնելու, կարծես կրկին անգամ աւելի ծանրացուց Սոնիայի սրտի անչափելի տառապանքը, աւելի խորութեամբ զգաց անդառնալի կորուստը, որ այլ եւս ոչինչով չէր լեցուելու:

— Եւգին, Եւգին, ես ի՞նչպէս, ի՞նչպէս սպաննեցի Վարդանը,— ձեռքերը ճմլելով կը հառաչէր Սոնիան անհնարին դառնութեամբ:

— Սիրելիս, Վարդանը դու չսպաննեցիր,— Եւգինէն աշխատեցաւ հանդստացնել Սոնիան, որ երբեմն հեծկլտուքը դադրեցուցած կը լսէր, մէկ ալ նորէն, աւելի մեծ թափով սկսելու համար:

— Եթէ միայն գիտնայիր, եթէ գիտնայիր ...

— Գիտեմ, սիրելիս, ես ամէն ինչ գիտեմ. եղբայրս ինծմէ բան չէր ծածկեր: Վարդանը դու չսպաննեցիր, ան հայրենիքի համար զոհուեցաւ ուրիշ շատ մը երիտասարդներու նման ... Հայաստանի համար:

Կէս գիշերը վաղուց անցած էր: Եւգինէն յոգնած՝ արդէն կը քնէր, բայց Սոնիան, երբեմն հեծկլտալով, երբեմն լալով կը մտածէր ու կարծես անելի մը մէջ ինկած, ելք մը չէր գտներ, թէկուզ աղօտ շող մը ճշմարտութիւնը տեսնելու:

Վարդանը ի՞նչու պիտի զոհուէր Հայաստանի համար: Բայց եթէ նոյն իսկ ճշմարիտ լինէր Վարդանի Հայաստանի համար զոհուիլը, առավ մի՞թէ իր վարմունքը կը փոխուէր, մի՞թէ ինք կը դադրէր այն թեթեւամիտ աղջիկը լինելէ, որ սիրելով հանդերձ իր մանկութեան քաղցր ընկերը, ինչ որ անմիտ փառասիրութիւն գոհացնելու համար կինակ դարձուցած էր անոր:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

եթէ Գերմանիան ալ նոյնը ընէ քաղաքական գետնի վրայ եւ մասնաւորապէս սպառազինութեանց չինութեան մէջ: Այս տեսակէտը կը յայտնէր Լէօն Պլում, վերջերս տեղի ունեցած տեսակցութեան մը առթիւ.— «Ֆրանսա պատրաստ է օգնելու Գերմանիոյ, որպէսզի կարենայ վերահաստատել տնտեսական բնականոն պայմաններ, եթէ Գերմանիա ընդունելով զինաթափութեան հիմ մը, ուզէ օգնել որ Եւրոպա վերադառնայ քաղաքական բնականոն վիճակի մը» : Ֆրանսական կառավարութիւնը դեռ բաւական չի նկատեր Հիթլէրի վերջին հաւաստիքները, արագ եւ կատարեալ համաձայնութիւն մը կնքելու համար :

Պերլինի Ֆրանսական դեսպանը, որ Փարիզ պիտի մնայ մինչեւ շաբթու վերջը, տեսակցութիւն մը ունեցաւ ներքին նախարարին հետ: Երկու պաշտօնատարները խորհրդակցեցան թէ ի՞նչ միջոցներ կարելի է ձեռք առնել, արգիլելու համար կամաւորներու առաքումը թէ Ֆրանսայէն եւ թէ Գերմանիայէն :

5000 բանուորներ կ'աշխատին Փարիզի Միջազգային Ցուցահանդէսին համար

Հինգ հազար բանուորներ տենդագին կ'աշխատին, մինչեւ մայիս հասցնելու համար միջազգային ցուցահանդէսը, որ պիտի ունենայ 38 գուռ, 7ուկէս քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ: Պիտի չինուին 50 օտար եւ 160 ճարտարագործական տաղաւարներ: Պետութեան եւ Փարիզ քաղաքին սահմանած վար - կերուն գումարը կը հասնի 654 միլիոն ֆրանքի: (Փարիզ 376 միլիոն, պետութիւնը՝ 278 միլիոն) :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՈՑՔԻՆ Մեքսիկայէն վտարել տալու համար, տեղացի համայնավար - ները ժողով մը գումարեցին յունուար 13ին: Ժողովին կը մասնակցէին նաեւ աքսորականին կուսակիցները: Այս առթիւ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ եւ 25 հոգի վիրաւորուեցան, հինգը ծանրապէս : Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց հինգ համայնավար վարիչներ :

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՄԱՐՈՔԻ կացութիւնը քննելու համար, Զօր. Ֆրանքօ արտօնեց որ անգլիական պատուիրակութիւն մը ճամբորդէ երկրին մէջ: Պատուիրակութիւնը կը բաղկանայ սպաներէ որոնք պիտի ստուգեն թէ ճի՞շդ է որ Գերմանացիները կը տեղաւորուին այդ գաղթավայրին մէջ, գրաւելով տնտեսական, զինուորական եւ վարչական դիրքեր :

ԿԻՆԵՐՆ ԱԼ ՊԷՏՔ Է ԴԱՏԱՒՈՐ ԸԼԼԱՆ, կ'ըսէ Արտանի երեսփոխանը, որ արդէն իսկ օրինագիծ մը ներկայացուցած է երեսփ. ժողովին: Իր կարծիքով, կիները աւելի լաւ կրնան դատել, մանաւանդ մանուկ յանցագործները: Ֆրանսուհիները փաստաբանութիւն ընելու իրաւունք ստացան 1901ին:

ԼԻԼԻ ՄԵՏԱՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ հաստատութեանց գործադուլը վերջացած էր անցեալ շաբթու, բայց այս անգամ ալ մասնագէտները եւ վարիչները բողոքած ըլլալով, նոր դժուարութիւններ ծագեցան: Չորեքշաբթի օր կարելի եղաւ հարթել այս խնդիրն ալ, եւ աշխատանքները պիտի վերսկսին, 57 օրուան դադարէ մը վերջ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ կատաղի պայքար մը բացած է համայնավարութեան դէմ: Ներքին նախարարութեան եկամտացոյցին քննութեան առթիւ, հաստատուեցաւ թէ 1936ի առաջին երեք ամիսներու ընթացքին 10,764 համայնավարներ ձերբակալուած են: Ոստիկանութիւնը 1936ին երեւան հանած է 95 լրտեսութեան գործեր: Նոյն տարուան առաջին ինը ամիսներու ընթացքին գրաւուած են 1869 թերթեր եւն.:

ԵԲՐԱՅԵՑԵՐԷՆԸ ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ Պավարիոյ միջնակարգ վարժարաններուն մէջ :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ մուֆթին իր տեսակէտները պարզելով անգլիական քննիչ յանձնախումբին առջեւ, պահանջեց վերջ դնել Պաղեստինի մէջ հրէական տուն մը հաստատելու քաղաքականութեան, «անմիջապէս եւ բացարձակապէս» դադրեցնել հրէական ներգաղթը եւ հողատարութիւնը, դաշնագիր մը կնքելով Անգլիոյ եւ Արաբներուն միջեւ: Այս առթիւ ըսաւ թէ Արաբները աւելի հանգիստ էին Թուրքերու իշխանութեան տակ ...

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մ.ճիւղը կը տօնէ իր չորս Մ.ճիւղերուն հետ 17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Գեղարուեստական բաժին: Պիտի ներկայացուի «ՇԱՐԼՕ»էն Սինէ-Սէթօ ընկերութենէն: Զաւեշտ մը՝ ԱԲԷԼԵԱՆ թատերախումբէն:

Երգ, արտասանութիւն փոքրիկներու կողմէ:

Կը բաժնուի պտուղ եւ նախընթրիք բոլոր ներկայ փոքրիկներու:

Մուտք 3 ֆր., փոքրիկները ձրի:

Դերասան Ց. Ղազարեանի ներկայացումները ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

16 Յուն.— Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սէն Ժէռօմի Պառ Մանուկի սրահին մէջ, ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ:

17 Յուն.— Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին, Պուլվառ Օտտօ, Պառ Էնթէրնասիօնալի սրահին մէջ, ՆԱՄՈՒՍ:

24 Յուն.— Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին. Մարսէյլ, Շահրիկեան սրահին մէջ, ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ:

31 Յուն.— Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պոմօն, Վարանդեան Ակումբին մէջ, ԱՆՈՒՇ:

13 Փետր.— Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ գեղարուեստական պարահանդէս, ԿՕԼԻԶԷ սրահին մէջ, Մարսէյլ: Մանրամասնութիւնը առանձին յայտագրով եւ թերթով:

20 Փետր.— Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Մարսէյլ, Շահրիկեան սրահին մէջ, ՍԱԵԱԹ ՆՈՎԱ:

27 Փետր.— Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Մաժինօ չքեղ սրահին մէջ, Մարսէյլ, ՊԷՊՕ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ. Մկրտիչ Սարեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն, տիկ. ԲԵԲՐՈՆ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Պ. Թադէոս Այվազեան իր յաճախորդներուն եւ ծանօթներուն կը ծանուցանէ թէ իր նոր հասցէն է՝ 194 rue de Vendôme, Lyon, Rhône.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ զինուորցուները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի մը, կիրակի 17 յուն. կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, հայրենակից Նիկողոս Կըկըզեանի բնակարանին մէջ:

ՎԻԷՆԱԶԱՅ զինուորագրեալներու երկրորդ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 16 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Ռ. Ա. կուսակցութեան սրահին մէջ: կը հրաւիրուին գաղութիս բոլոր զինուորագրեալները անխտիր ներկայ ըլլալ:

Յանձնախումբ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ խարբերդցիներս ընդառաջ երթալով գաւառի մեր հայրենակիցներու կոչին, որոշեցինք մեր շրջանի մէջ եւս կազմել Համախարբերդցիական միութեան մասնաճիւղ մը, օգնելու համար կարօտ հայրենակիցներու: կը խնդրենք խարբերդի եւ շրջանի բոլոր հայրենակիցներէն ներկայ ըլլալ խորհրդակցական ժողովին, որ տեղի պիտի ունենայ 17 յուն. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 4 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ, Պ. Զատիկեանի սրճարանին մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 15 յունուար, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 52 rue de Bourguignon, Պուա-քոլոնպի կայարանին ճիշդ դիմացի սրճարանը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ, Մշոյ եւ Վռամեան խումբի ընկերները կաղ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ակումբին մէջ:

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերահամակրական հանդիպումը, վաղը, շաբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, Հայ Ակումբին մէջ:

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Տաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Ս. Էմմիեանի բնակարանը:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 16 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse. Մարսէյլ: Կարեւոր օրակարգ:

(ՄԱՐՍԷՅԼ) Պօմոնի Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը այսօր, ուրբաթ իրիկուն, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

(ՄԱՐՍԷՅԼ) Պուլվառ Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբի ընկերները 17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին: կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը, ուրբաթ 15 յուն. երեկոյեան ժամը 8.30ին, Զարդարեան գրադարանը, 181 Cours Lafayette, կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն եւ համակիրներէն անպայման ներկայ ըլլալ:

Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ, 16 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ: Կը դասախօսէ Պ. Ա. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ: Կը հրաւիրուին մասնաւորապէս հայ երիտասարդութիւնը :

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէի կողմէ 17 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,

149bis Av. Argenteuil, Անիէռ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրուան հարցերու շուրջ:

Խօսք կ'առնեն ուրիշ ընկերներ: Երգ, արտասանութիւն եւլն.:

Մուտք 5 ֆրք. (խմիչքը միասին)

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. Tokio, Métro Alma et Iéna

ԴԱՍԱԽՕՍ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ Տպաւորութիւններ Հարաւ. Ամերիկայէն:

Տախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Զարդարեան Գրադարանի վարչութեան սարքած ընտանեկան խնջոյքը որ տեղի պիտի ունենար Յունուար 10ին, յետաձգուած ըլլալով, այս անգամ տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, 16 Յունուար երեկոյեան ժամը 8ին, Յոյներու սրահին մէջ, 5, Rue Bonnefoi, Հաճելի ժամանց :

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

17 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ,

կը խօսի ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Քէմանչիստ ՌՈՒԲԷՆԻ առաջին նուագահանդէսը տեղի կ'ունենայ 23 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Salle Géographieի մէջ:

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի տարեկան պարանցիկ ցերեկոյթը 14 Փետր., **Salle de l'Aéro-Club de France**ի մէջ:

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

Հանդէս-Թէյասեղան

Ալֆորվիլի Չէնկիլէրի Հայր. Միութեան «Իգական բաժնի» թէյասեղանը 16 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հայ Ակումբին մէջ,

1 Bld. Carnot, Ալֆորվիլ:

Բացման խօսք, երգ, արտասանութիւն, հայկական պար:

Մուտք՝ 6 ֆր. 95:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան յառաջիկայ հաւաքոյթները տեղի պիտի ունենան հետեւեալ կերպով, իրենց կեդրոնատեղին,

8 Rue Bossuet, Paris (10e)

Ա.— Հինգշաբթի, 21 Յունուար, ժամը 21ին:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կը բանախօսէ Պ. ԶԱՐԵՀ ՍՐԱՊԵԱՆ, նիւթ ունենալով Շօբէն, որուն կեանքէն դրուագներ պիտի պատմէ:

Իր շնորհալի մասնակցութիւնը կը բերէ վիրթիւօզ դաշնակահար ՕՐ. ՃԷՄՄԱ ԿԱՊԻԼԼԻ:

Բ.— Հինգշաբթի, 28 Յունուար, ժամը 21ին:

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կը բանախօսէ Պ. ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷԶԵԱՆ, նիւթ ունենալով Պետրոս Դուրեան, իր կեանքն ու գործը:

ԾԱՆՕԹ.— Այս երկու երեկոյթներն ալ պիտի ունենան իրենց պարի բաժինը, ինչպէս նաեւ յառաջիկայ Մարտ 6ին, Փարիզի Հայ Օրիորդաց եւ Հայ Երիտասարդաց Միութեանց նախաձեռնութեամբ տեղի պիտի ունենայ իրենց տարեկան պարահանդէսը, Մանրամասնութիւնները յառաջիկային, վարչութիւնս կը խնդրէ բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ Մարտ 6ի թուականը չի խաչաձեւելու համար:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

արանց դերձակի մօտ լաւ պութոնիէր շինել գիտցող գործաւորուհի մը: Անմիջապէս դիմել Պ. Բաբսեղեանի, 4 Rue de Faubourg Poissonnsère, Paris (10).

ՌԻԹՄԻՔԻ ԴԱՍԵՐ

ժաք Տալքրոզի մէթոտով

ՏԻԿԻՆ ԼԻԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 5 — 6: 91, Rue Olivier de Serres, Paris (15), մէթրօ՝ Porte Versailles:

Կ'ընդունի աշակերտներ 4 տարեկանէն սկսեալ: Ինչպէս նաեւ երկսեռ չափահասներ: Պայմաններու մասին դիմել տեղւոյն վրայ :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպիսկ. Տրապիզոնի, պատկ. եւ գծագրեալ 25 ֆր., ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, Բ. Այվազեան, 12, ԱՆԻՒ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ 10, ՐԱՖՖԻԻ ԳՈՐԾԵՐԸ.— ԿԱՅԾԵՐ, Պէյրութ, 2 հատորը միասին 50 ֆր., ՍԱՄՈՒԷԼ, Աթէնք 40, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, Աթէնք 40, ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Գահիրէ 20 ֆր., ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆր. Վէրֆէլ 2 հատոր 70 ֆր., ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻՆ ՋԱՆՔԵՐԸ, Մ. Չէվագօ 35, ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԸ 35, ՌԱԿԱՄԹԷՆԻ ԱՍՊԵՏԸ 35, ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ, Տր. Ճէլալեան, 20, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ, վէպ, Տիկին Լաու 2 հատոր 20 ֆր., ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ, Տիկին Հայաստան Գէորգեան 15, ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Նշ. Պէշիկթաշլեան 15, ՀԱՅ - ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ- , Ա. Գիւլխանտանեան 15, ՖԻՐՏՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ, Ա. Կոթիկեան 7.50, ՀԻՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ, Գեղարքունի 6, ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Արամ Զարդ 15, ԴՈՒՆ ԵՒ ԵՍ, Ռափ. Զարդարեան 10, ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ հրատարակութիւնները, հատորը 20 ֆրանք, ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1937, ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐԸ ՀԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐ. ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ, Ա. Քէչեան, 20 ֆր.:

25 ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ ՆՈՒԷՐ : 50 ՖՐ.Ի ԳՆՈՂԻՆ՝ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԷՐ, 100 ՖՐ.Ի ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԵԳԻՐՔ ՆՈՒԷՐ :

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ,

51, Rue Mr.le Prince, Paris(6), Chèque postal Paris 1278-35, Tél. Danton: 88-65

Գաւառէն եւ արտասահմանէն թղթատարի ծախք աւելցնել 100ին 10:

ԿՈՐՍՈՒԱԾ Է

Յունուար 10ին «Անուշ Արշակ»ի ներկայացման իրիկունը, Տիկին Գ. Աղնաւորեան, արթիսթներու սրահին մէջ իր դտած ոսկի ժամացոյցը յանձնած է հոն գտնուող անձի մը որ իրեն ծանօթ է :

Կը խնդրուի վերոյիշեալ անձէն ժամացոյցը անմիջապէս յանձնել Խան Առաքէլեանի, 7, Impasse Deux - Nethes, (30 Ave. Cliche), Փարիզ (18):

ԽԱՆ ԱՌԱՔԷԼԵԱՆ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆ ՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 16 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI 16 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3321

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԵՂՐԸ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՍԵՐԸ...

Ամիսներ առաջ, երբ նոր կ'արծարծուէր Ալէքսանտրէթ – Անտիոքի խնդիրը, Թուրք մամուլը մասնաւորապէս կը շոյէր հայ բնակչութիւնը, մեղրածոր բառեր գործածելով եւ վիճելի շրջաններուն անկախութեան կուսակից հռչակելով զայն: «Հայերն ալ մեզի պէս կը մտածեն, անոնք ալ չեն մասնակցիր ընտրութեանց, անոնք ալ դժգոհ են արաբական տիրապետութենէն» եւայլն:

Ամէն պարագայի մէջ, Թրքական տեսակէտին միակ թշնամի կը հռչակուէին «Դաշնակները», չեշտելով թէ Արաբները զէնք եւ ռազմանիւթ կը բաժնեն անոնց, ի հարկին կռուելու համար, իսկ Հնչակեանները կը համարուէին Թուրքիոյ բարեկամ:

Օրինակ, երբեմնի «Վաքըթ»ը՝ «Գուրուն», կը գրէր անցեալ հոկտեմբերին, Անտիոքի թղթակցին բերնով.

— «Այսօր գոհացուցիչ լուր մը պիտի տամ բոլոր թուրք ընթերցողներուն,— այստեղի Հնչակեան Հայերը հակառէտ կը թուին մեզի հետ գործակցելու՝ Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի անկախութեան համար բացուած մաքուր եւ համեստ պայքարին մէջ: Վերջին օրերս անոնք ասիկա երեւան հանեցին եւ սկսան գործակցիլ մեզի հետ: Հնչակ Հայերու այս ընթացքը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է այստեղի թուրք ժողովուրդին մէջ»:

Կ'ըմբռնէք ամբողջ նենգութիւնը Թրքական դաւին.— Նախ Հայերը կասկածելի դարձնել Արաբներուն առջեւ, յետոյ իրար ձգել, դէմ դիմաց հանելով Դաշնակ, Հնչակ եւայլն:

Այս եղանակը շարունակուեցաւ մինչեւ այն օրը երբ Ազգերու Դաշնակցութեան երեք «դիտողները» հասան Ալէքսանտրէթ:

Նորէն մեղր կը հոսէր Թրքական կամ Թրքամէտ բերաններէ, բայց արդէն բաւական տաք ու պաղ անցած էր: Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը չէր ընդունած Թրքական տեսակէտը. ուղղակի Ֆրանսայի հետ կատարուած բանակցութիւններն ալ ձախողած էին, իսկ Ալէքսանտրէթ - Անտիոքի բազմացեղ ժողովուրդը չէր ծածկեր իր տրամադրութիւնները:

Այս անգամ Թուրքերը ձեռնարկեցին նոր ռազմախաղի մը.— չընդունելի եւ արուեստակեալ ցոյցեր, որոնք արհինահեղութեան յանգեցան:

Վրան - բաց վարպետութիւն մը եւս,— Մենք ժառանգորդներն ենք Հիթիթներուն, այս շրջանն ալ կը կոչուի Հաթայ, ուրեմն մենք ենք անոր տէրը եւ կը պահանջենք բացարձակ անկախութիւն:

Մինչեւ այստեղ հասնիլը՝ մեղրը հատած կամ թթուած էր, եւ բուն Թրքական լեղին էր որ կը հոսէր ինչպէս Թուրքիոյ, նոյնպէս «Սանճաք»ին Թրքական շրջանակներուն մէջ:

Եւ ահաւասիկ անոր առաջին արտայայտութիւնը.— Անտիոքի հայկական գերեզմանատան բոլոր խաչերը հանուած կամ խորտակուած, ինչպէս կը հաղորդէ հեռագիրը եւ ինչպէս հաստատած են Ազգաժողովին պատուիրակները:

Որո՞ւ համար անակնկալ կամ զարմանալի կրնար երեւալ այս բարբարոսութիւնը: Ընդհակառակն, կարելի է զարմանալ, եթէ ուրիշ եւ աւելի ծանր դէպքեր ալ չպատահին:

Բայց կան զարմանալի բաներ:

Օրինակ, այս հեռագիրը, որ քաշուած է կիսապաշտօնական գործակալութեան՝ Հավասի կողմէ, չերեւցաւ փարիզեան թերթերու մեծագոյն մասին մէջ...

Մոռցո՞ւմ թէ «տեղի անձկութիւն», իշխանական հարսնիքներու եւ դղրդագին ոճիր - արկածներու յաւելեալ եւ ճոխացեալ նկարագրութեանց մէջ:

Հարցումին պատասխանը կը գտնէք, երբ ըսենք թէ ճիշդ այն պահուն երբ Թուրք մամուլը կրակուրոց կարած՝ ասպարէզ կը կարդայ Ֆրանսայի, այս երկրին թերթերն ու ականաւոր ներկայացուցիչները պատիւ կը սեպեն միշտ ճառել ֆրանքօ-թուրք աւանդական բարեկամութեան մասին:

Անցեալ շաբթու, երբ կացութիւնը չափազանց պղտորած էր եւ թերթերը զինուորական համախմբումներու, նոյնիսկ զօրաշարժի մասին կը խօսէին, յիշուեցաւ թէ «Ճիւմհուրիէթ» ռազմաշունչ խմբագրական մը գրած է:

Մենք չենք տեսած այդ հրատարակութեան բնագիրը, բայց թերթի մը մէջ հանդիպեցանք անոր թարգմանութեան, որ ահաւասիկ.

— «Անտարակոյս, Ֆրանսայի մէջ կը ստորագնահատեն ներկայ Թուրքիոյ արժէքը: Կ'անգիտանան թէեւս, որ մենք կրնայինք Ալէքսանտրէթն ու Անտիոքը գրաւել 48 ժամէն, իսկ մեր զօրքը, մէկ շաբաթէն ալ պակաս ժամանակամիջոցի մը մէջ կրնար գրաւել ամբողջ Սուրիան: Ֆրանսայի հետ պատերազմ մը մեզ չի վախցներ: Մենք չենք ուզեր այդ պատերազմը, բայց պիտի չվարանինք մղել զայն, եթէ ատիկա անհրաժեշտ պիտի ըլլայ Սանճաքին արդարութիւն տալու համար»:

Եւ դեռ ուրիշ գրութիւններ՝ բոլորն ալ նոյն տրամադրութեամբ.— «Փարիզի դահլիճը չարաչար կը սխալի, կարծելով որ մեր բարեկամութիւնը նորէն պիտի շարունակուի, եթէ նոյնիսկ Հաթայի խնդիրը մեր ուզածէն տարբեր լուծում մը գտնէ»:

Ասոր դիմաց, ի՞նչ կը տեսնենք Փարիզի մէջ,— սէր ու մեղր:

Կը թուի թէ օրուան հրապարակագիրները մրցումի ելած են իրարու հետ, կարելի եղածին չափ շոյելու համար Թուրքիան,— մի՛ ըսէք, մի՛ ըլլաք...

Դեռ երէկ, քաղաքական կարեւոր շաբաթաթերթի մը առաջին էջին վրայ կ'երեւային երկու գրութիւններ, ապացուցանելու համար Ֆրանսայի վաղեմի բարեկամութիւնը Թուրքիոյ հանդէպ: Յօդուածագիրներէն մէկը՝ նախկին վարչապետ մը, Փօլ Պոնքուռ, որ կը ջատագովէ փոխադարձ աջակցութեան դաշինքը... Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԱՆՏԻՈՔԻ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՊՂԾԵՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

Բոլոր խաչերը հանելով կամ խորտակելով

Անտիոքէն կը հեռագրեն յունուար 14 թուականով (Հավաս).—

Ազգերու Դաշնակցութեան դիտողները նորէն այցելեցին սահմանամերձ Գըրգ խանի շրջանը եւ կանգ առին կեդրոնին մէջ, լսելու համար Արաբներու, Քիւրտերու եւ Հայերու վկայութիւնները: (Առաջին այցելութեան ատեն չէին կրցած լսել): Խօսակցութիւններէն վերջը, դիտողները գացին հայկական գերեզմանատունը, ուր բոլոր խաչերը խլուած հանուած կամ խորտակուած էին, Թրքասէր ծայրայեղ տարրերուն կողմէ: Ազգաժողովին ներկայացուցիչները հաստատեցին այս վանդալականութիւնը եւ յետոյ Անտիոք վերադարձան:

*** Աթաթիւրք Պոլիս վերադարձած ըլլալով, վարչապետը, ներքին եւ արտաքին գործավարները հոն գացին մասնաւոր կառախումբով եւ խորհրդակցեցան օրուան հարցերու մասին: Պոլսէն կը հերքեն այն լուրը թէ Թուրքիոյ վարչապետն ալ Ժընեւ պիտի գայ, Ալէքսանտրէթի հարցին կարգադրութեան համար: Թուրքիոյ ներկայացուցիչը պիտի ըլլայ միայն Թ. Ր. Արաս:

Պաղեստինի Արաբները կը պահանջեն հեռացնել ոչ-տեղացի Հրեաները

Պաղեստին ղրկուած անգլիական քննիչ յանձնաժողովը կը շարունակէ լսել արաբ եւ հրեայ ներկայացուցիչներուն բաղձանքներն ու տրտունջները, ելք մը գտնելու համար:

Զօրեքշաբթի օր լսուեցաւ արաբ երեւելի մը, Ավնի պէյ Աբտիւլ Հատի, որ պնդեց թէ Պաղեստինի անգլիացի պաշտօնեաները Հրեաներու ազդեցութեան տակ են: Նախորդ օրն ալ Երուսաղէմի միւֆթին, Հաճ ամին էլ Հիւսէյնի յայտարարած էր թէ անգլիական կառավարութիւնը Հրեաներու ազդեցութեան տակ կը գտնուի Լոնտոնի մէջ: Ավնի պէյ բացատրեց թէ անգլիացի պաշտօնեաները ուժ կուտան հրէական դատին, որովհետեւ կը վախնան պաշտօնանկութենէ: Արաբ ներկայացուցիչը խօսած ատեն այնքան գրգռուած էր որ բռունցքը սեղանին կը զարնէր եւ ձեռքերը անդադար շարժելով կ'աղաղակէր.

— «Բրիտանական կառավարութիւնը իրաւունք չունի օտարներուն տալու մեր ժողովուրդին սեփականութիւնը: Պալֆուրի յայտարարութիւնը եւ հոգատարութիւնը կը հակասեն Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտի 22րդ յօդուածին: Արաբները կը մերժեն մէկ թիզ հող տալ Հրեաներուն, իսկ առաւելագոյն գիրոպայի մէջ, բայց ատիկա պատճա՞ռ է որ կործանեն արաբական երկիրը: Արաբները ամէն տեղ երջանիկ են բացի Պաղեստինէն»:

Արաբ երեւելին նորէն լսուեցաւ իրիկուան դէմ եւ իր տեսակէտները պարզելով, եզրակացուց թէ արաբական քաղաքականութիւնը կը մերժէ որ եւ է հաշտութիւն եւ կը պահանջէ արտաքսել բոլոր ոչ – Պաղեստինցի Հրեաները: Երբ քննիչներէն Լորտ Փիլ դիտել տուաւ թէ կարելի է խորհրդաժողով մը կազմել, Ավնի պէյ պատասխանեց.— Ոչ մէկ Արաբ միեւնոյն սեղանին շուրջը կը նստի ո եւ է մարդու հետ որ ինքզինք Հրեայ կը կոչէ: Յետոյ շեշտեց թէ Արաբները կը մերժեն մէկ թիզ հող տալ Հրեաներուն, իսկ առաւելագոյն գիջումը որ կրնան ընել՝ փոքրամասնութեան իրաւունքն է: Արաբները կը պահանջեն զինակցութիւն մը կնքել Պաղեստինի արաբական պետութեան եւ Մեծն Բրիտանիոյ միջեւ:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ վարչապետը իր յառաջիկայ բանախօսութեան մէջ (Լիոն, 24 յունուար), բարեկամաբար պիտի առաջարկէ Գերմանիոյ՝ բանակցութիւններ կատարել տնտեսական համաձայնութեան մը համար, առանց քաղաքական պայմաններ դնելու: Պ. Լէօն Պլում հաստատապէս կը յուսայ որ եթէ յաջող ելքի մը յանգին տնտեսական բանակցութիւնները, աւելի կը դիւրանայ քաղաքական բանակցութեանց գործը, ինչպէս եւ սպառազինութեանց կրճատման խնդիրը:

Գերմանիոյ մէջ վերապահութեամբ կը հետեւին այս հարցին: Փարիզի մէջ ալ կարգ մը շրջանակներ լաւատես չեն. սակայն եւ այնպէս արտաքին, ելեւմտական եւ ելմտական նախարարները կը շարունակեն քննել այս խնդիրը: Պերլինի Փրանսական դեսպանն ալ կը մասնակցի խորհրդակցութեանց:

Հիթլէրի ներկայացուցիչը Հռոմի մէջ

Մուսոլինի հինգշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունեց Զօր. Կէօրինկը, եւ երկուքը միասին խորհրդակցեցան օրուան հարցերու, գլխաւորաբար Սպանիոյ մասին: Յետոյ սեղան մը սարքեց ի պատիւ Փրուսիոյ վարչապետին: Լավալի այցելութենէն ի վեր — երկու տարի առաջ— երբեք այսքան կարեւորութիւն չէր տրուած քաղաքական խօսակցութեանց, ոչ ալ այսքան պատիւ եղած՝ օտար հիւրի մը: Իտալիոյ թագաւոր – կայսրը գերման զօրավարը ընդունեց պալատին մէջ, մինչ թագուհին մտերմօրէն կը խօսէր Տիկին Կէօրինկի հետ: Գերման հիւրը կառքով պտոյտ մը կատարեց Հռոմի փողոցներուն մէջ, մինչ բազմութիւնը անընդհատ կը ծափահարէր: Զօրավարը իբրեւ վերին հրամանատարը Գերմանիոյ օդանաւային ուժերուն, այցելեց Իտալիոյ անծանօթ զինուորին դամբարանը եւ ծաղկեպսակ մը դրաւ:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Կեդր. գործադիր կոմիտէն միաձայնութեամբ վաւերացուց 1937ի ելմտացոյցը, որ կը ներկայացնէ 98,069 միլիոն 500,000 րուբլի մուտք, 97,119 միլիոն 500,000 րուբլի ելք:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարութեան ընդհ. տնօրէնը, Սէյիտ Ապտուլլահ խան, որ մայրաքաղաքէն ճամբայ ելած էր քաղաքական գաղտնի պաշտօնով մը, խեղդուեցաւ ձիով գետէն անցած ատեն:

ԱՆԳԼԻՈՅ գաղթային նախարարը հինգշաբթի օր երկու անգամ կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցաւ Իրլանտայի նախագահին՝ Տէ Վալէրայի հետ, երկու երկիրներուն յարաբերութեանց մասին: Խօսակցութիւնները տեւեցին հինգ ժամ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՀԱ ԱՅՍՊԷՍ ԿԸ ՄԱՐԻՆ ...

Սեւ լուր մը, նոր տարիով,— «Արփի»ն ոչ եւս է:

Երէկ, երբ ստացայ բացառիկ թիւը (1936 դեկտեմբեր), ուշադրութիւնս գրաւեց կողքին երկրորդ, երրորդ եւ չորրորդ էջերուն պարապութիւնը,— ոչ իսկ մէկ տող գիր կամ ազդ:

Հարկ եղաւ թղթատել բացառիկին 40 էջերը, հասկնալու համար զաղտնիքը:

Ամենավերջին գրութեան մէջ, «Հնգամեակ մը», խմբագիրը, ընկեր Ա. Բարսեղեան կարճ տեսութեամբ մը պարզելով թերթին հինգ տարուան կեանքն ու գործը, կը յայտարարէ ժուժկալ դառնութեամբ.

— «Կասկած չկայ որ կատարուածը շատ համեստ նպաստ մըն էր մեր նոր սերունդին հայեցի դաստիարակութեան, բայց անհատական ուժերով այսքանն ալ կարելի պիտի չըլլար ընել, եթէ «Արփի»ի աշխատակիցներն ու բարեկամները սիրայօժար չօժանդակէին խմբագիր – հրատարակիչին:

Թէեւ նոյն բարեացակամ վերաբերումը կը մնայ այժմ ալ, բայց այս պարբերականին հրատարակութիւնը հնարաւոր չէ շարունակել նոյն ձեւով, որովհետեւ խմբագիրը չի կրնար տեւականօրէն զոհացնել նաեւ վարչական պարտականութիւնները, մանաւանդ չի կրնար շարունակել գանձումներու հետապնդումը, որ խմբագրական աշխատանքէն շատ աւելի ժամանակ կ'առնէ: ԱՅՍ ԻՍԿ ՊԱՏՃԱՌՈՎ «ԱՐՓԻ»Ի ԱՅՍ ԹԻՒԸ Կ'ԸԼԼԱՅ ՎԵՐՋԻՆԸ: Պէտք է յուսալ, սակայն, որ ուրիշներ, անհատ կամ կազմակերպութիւն, մօտիկ ապագային պիտի լրացնեն այս պակասը»:

Ուրեմն, այլեւս պիտի չտեսնենք «Հայ ընտանիքին պարբերականը», որ առաջին վեց ամիսները հրատարակուեցաւ իբրեւ կիսամսեայ (16 էջ), 1932 յուլիսէն յետոյ՝ իբրեւ ամսաթերթ (24 էջ), կանոնաւոր բաժիններով,— Մանուկներու, պատանիներու, ծնողներու:

Ուրեմն «Արփի»ն ալ հինգ տարի շարունակ տոկալէ յետոյ, պատմութեան կ'անցնի պարզապէս անոր համար որ, չկրցաւ գնել հազար կանոնաւոր բաժանորդ ճարել Մ. Նահանգներէն մինչեւ Եւրոպա...

Մինչդեռ, ինչպէս Մ. Նահանգներուն, նոյնպէս Ֆրանսայի մէջ ամէն շաբաթ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ հայ մանուկներ եւ պատանիներ կամ անոնց հայրիկն եւ մայրիկը ժամը ժամին կը գնեն իրենց անգլերէն կամ ֆրանսերէն պարբերականը:

Քանի՛ քանի անգամ առիթ ունեցայ յիշեցնելու թէ ոչ իսկ տասը «Արփի» կարելի եղաւ տեղաւորել Փարիզի մէջ:

Եւ այս թերթը կը հրատարակուէր այնպէս ինչպէս, օրինակ, «Վէմ»ը կամ «Հայ – Բոյժ»ը,— խմբագիրը թէ՛ խմբագիր է, թէ յօդուածագիր, թէ սրբագրիչ, թէ հրատարակիչ, թէ առաքիչ, թէ՛ գրագիր, թէ՛ հաշուապահ եւ թէ հաւաքիչ:

Յաճախ թերթն ալ ինք պիտի ծալլէ կամ հասցէները պիտի գրէ եւ դրոշմաթուղթերը պիտի փակցնէ, «հանդերձ ընտանեօք եւ բարեկամօք»: (Այդպէս սկսաւ «Յառաջ»ն ալ, որ մինչեւ այսօր կը վայելէ «կամաւոր» ծալլողներու եւ համրողներու աջակցութիւնը):

Եւ դեռ կ'ըսեն թէ հայ ժողովուրդը աշխատանք չի ճարեր իր մտքի մշակներուն:

Եւրոպայի ո՞ր մասնագէտ բանուորը այսքան բազմակողմանի, բանուկ եւ ... տեւական գործ ունեցած է:

ՎԱՀԷ

ՓԱՐԻԶԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Զինուորագրութեան առթիւ

Հինգշաբթի գիշեր տեղի ունեցաւ Փարիզի զինուորցուներու լուսաբանական ժողովը՝ «Փըթի Ժուռնալ»ի սրահին մէջ, որ կը յորդէր անսովոր եւ յուզումնալից բազմութեամբ: Այս գործին նախաձեռնութիւնն ստանձնած ըլլալով Պէլվիլի յանձնախումբը, անոր ուղղած հրաւէրին համաձայն իրենց տեսակէտները պարզեցին հետեւեալ կազմակերպութիւնները.— Հ. Յ. Դաշնակցութիւն (Տոքթ. Յ. Կիլիկեցի), Ռամկավար - Ազատական (Ա. Ճիմպիւշեան), Հնչակեան (Դաւիթ Բէկ), Ֆրանսահայ Կամաւորներու Միութիւն (Յ. Տարայեան), Պուլվար Օսմանի ազգ. խորհուրդ (Ս. Քարեան), Կոմկուսի Հայկ. Հատուած (Դաւիթեան), Զ. Ո. Մ. (Ա. Խանէտանեան), Հօկ (Իշխալացեան): Երկու օֆիսները դրաւոր հաղորդած էին իրենց տեսակէտները, որոնք կարդացուեցան: Կը բացակայէին Բարեգործականի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղին ներկայացուցիչները:

Գրեթէ բոլոր ճառերն ալ տոգորուած էին համերաշխութեամբ, եւ կը ներկայացնէին զանազան առաջարկներ՝ զինուորագրութեան գործին հետ կապուած խնդիրները հետապնդելու համար: Ընդհանուր էր բաղձանքը՝ կեդր. մարմին մը կազմելու համար բոլոր հոսանքներու մասնակցութեամբ: Մեծ մասը կ'ընդունէր որ անհրաժեշտ է բոլոր դիմումները կատարել զոյգ օֆիսներու միջոցաւ: (Մանրամասնութիւնները յաջորդով):

Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը իր ճառով պարզեց հետեւեալ տեսակէտները.—

1.— Զինուորութիւնը կ'ընդունինք իբրեւ բացառիկ պարտաւորութիւն մը որ հակառակ իր զանազան անպատեհութեանց, կրնայ շարք մը առաւելութիւններ ապահովել մեզի, թէ ներկային եւ թէ ապագային համար:

2.— Մինչեւ երէկ հրատարակուած տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ կառավարութիւնը ինք մշակած է բաղդատաբար նպաստաւոր պայմաններ,— զինուորին ընտանիքը պիտի վայելէ ֆրանսացի զինուորին ընտանիքին իրաւունքները, զինուորը պիտի ծառայէ ֆրանսական բանակին մէջ, եւ իր բնակած շրջանին մօտ եւայլն: Ուրեմն մեր կողմէ յայտնուած բաղձանքներու մէկ մասը նախատեսուած է արդէն:

3.— Հպատակութեան խնդիրը.— Ցանկալի է որ զօրանոց կանչուած օրէն իսկ զինուորը հպատակ հռչակուի իր ընտանիքով, կամ ընդունուի համաձայն իր փափաքին:

4.— Տարագիրներու զինուորագրութիւնը բոլորովին բացառիկ պարտաւորութիւն մը ըլլալով, խնդրել որ անոր փոխարէն վերցուին հայ աշխատաւորներու դէմ հաստատուած սահմանափակումները, մանաւանդ որ Ժընեւի պայմանագիրն ալ վաւերացուած է:

5.— Զինուորագրութեան վերաբերեալ խնդիրները հետապնդելու համար, կը կազմուի առժամեայ կեդր. մարմին մը, հետեւեալ հիման վրայ.—

Երկու օֆիսները (2 ներկայացուցիչ), չորս քաղաքական հոսանքները (4), Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւն, Հայ Սպայից Միութիւն եւ Ֆրանսահայ կամաւորներ (հաւաքաբար մէկ կամ զատ զատ երեք ներկայացուցիչ), Փարիզի և գաւառի մէջ կազմուած յանձնախումբերու կողմէ՝ երկու ներկայացուցիչ, ուրեմն 9 կամ 11 անդամ: Փարիզի շրջանին եւ գաւառի մէջ կազմուած

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՀԱՅ ԵՒ ՌՈՒՍ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Զինուորագրութեան հարցը վերջերս եռուզեռի է մատնել ֆրանսահայ գաղութը: Ամէն տեղ հայ զինուորցուների ժողովներ, խիստ քննադատութիւններ, գլխաւորապէս ուղղուած զոյգ Օֆիսների ներկայացուցիչների դէմ, որոնք ահա տասը տարուց աւելի է կարելին կը փորձեն գաղթականութեան վիճակը բարելաւելու համար:

Թէ Ազգերի Դաշնակցութեան եւ թէ ֆրանսական կառավարութեան կողմից պաշտօնապէս ճանաչուած հայ եւ ռուս տարագիրների օֆիսների ներկայացուցիչներն են որ չարունակ համագործակցութեան մէջ են պաշտօնական մարմինների հետ: Հայկական զոյգ օֆիսները ձուլելու մասին ներկայիս խօսք չի կարող լինել, քանի որ մեզ չյաջողուեց ստեղծել համագաղթային մէկ կեդրոնական մարմին, որ իրաւասու լինէր գործելու սփիւռքի հայութեան անունից: Եղածով պէտք է գոհանանք, մանաւանդ որ մեր զոյգ օֆիսների ներկայացուցիչները, ընկ. Ալ. Խատիսեանը եւ Պ. Լ. Բաշալեանը գործում են համերաշխօրէն եւ թէ մտերմական յարաբերութիւն են կարողացել ստեղծել ռուսական օֆիսի ներկայացուցիչներ Պ. Մակլակովի եւ Պ. Ռուպէնշտայնի հետ:

Ով որ չփում ունի ռուս տարագիրների հետ եւ հետեւում է ռուսական մամուլին, նրան յայտնի է որ հայ եւ ռուս տարագիրների իրաւական վիճակը Ֆրանսայում միատեսակ է: Յայտուն օրինակը տնտեսական տագնապի պատճառով հայ եւ ռուս աշխատաւորների իրաւական աննախանձելի վիճակն է: Նոյնն է նաեւ զինուորագրութեան խնդրում, միայն սա տարբերութեամբ որ ռուս տարագիր երիտասարդներին արձանագրելու խնդիրը աւելի առաջ մէջտեղ եկաւ, հետեւեալ պատճառով: Ենթադրում էին թէ ֆրանսաբնակ ռուս տարագիրների թիւը ըստ Ազգ. Դաշնակցութեան ունեցած տեղեկութեան՝ 200—250 հազար էր: Իսկ ֆրանսական թերթերից մէկը Ֆրանսայի Ռուսների թիւը հասցրեց մինչեւ 600 հազարի, որից 200 հազարը հաշուել էր զինուորական ծառայութեան պիտանի, իսկ 100 հազար հոգի խսկական ռազմիկներ:

Հարիւր հազար ռազմիկ, — ուրեմն մի ամբողջ բանակ ... Ահա թէ ինչն է գայթակղեցրել ֆրանսական վերին հրամանատարութիւնը:

Մինչդեռ իրականին մէջ Ռուսների թիւը երեւակայութիւնից շատ է պակաս: Համաձայն 1911 մարտ 5ի մարդահամարի, ֆրանսաբնակ Ռուսների թիւն էր 35.016 մարդ, որից Փարիզում բնակւում էին 26.418 մարդ:

1921ին ֆրանսաբնակ Ռուսների թիւը իջել է 32.397ի: 1926ի մարդահամարով Ռուսների թիւը եղել է 67.218 հոգի, որից 43.748 այր եւ 23.470 կին: Այդ թուականին ֆրանսահպատակութիւն են ընդունել 5.803 Ռուսներ: Աշխատանքի վկայական ունեցողների թիւն է եղել 43.094, որից 26.088 այր եւ 7.006 կին:

Համաձայն 1931ի մարդահամարի ֆրանսաբնակ Ռուսների թիւն էր 71.928 հոգի. (47.159 այր եւ 24.769 կին): Մինչեւ 1931 թուականը Ռուսներից հպատակութիւն են ընդունել 10.972 հ.: Մեծ պատերազմին Ֆրանսայում զինուորագրուել են մինչեւ 50 տարեկանները. այսինքն ժողովրդի 100ին 20ը, իսկ միւս երկիրներում միջին հաշուով 100ին 15ը: Այս հաշուով Ռուսները կարող են տալ 15 հազար մարդ, մինչեւ 50 տարեկանները, որոնց մէջ բաւականին թիւ են կազմում պատերազմի հաշմանդամները, ծանր վէրքեր ստացածները եւ առհասարակ կռուելու անընդունակները: Այնպէս որ զօրահաւաքին հազիւ թէ 10 հազարից անցնի մինչեւ 50 տարիք ունեցող քաջառողջ ռուս տարագիրների թիւը:

Ինչպէս տեսնում ենք, իսկական թիւը պիտանի ռուս ռազմիկների, մօտաւորապէս տասն անգամ պակաս է այն թիւից, որ ենթադրել է վերին հրամանատարութիւնը: Այս էր պատճառը որ Սարոյի կառավարութեան անկումից յետոյ մի կողմ նետեցին Ռուսների զինուորագրութեան հարցը: Վերոյիշեալ տեղեկութիւնները ես քաղել եմ «Պօսլէտնի Նովոստի» ռուսական օրաթերթի անցած տարուայ ապրիլ 18ի համարից: Ռուս յօդուածագիրը իր հերթին օգտուել է պաշտօնական հետեւեալ աղբիւրներից.— Résultats statistiques du recensement général de la population effectuée le 5 Mars 1911. Tome 1, deuxième partie: Յետոյ 1926 մարտի, 1931 մարտի հատորները: Annuaire Général de la France et de l'Etranger, 1919.

Սրանք թուեցի այն միտումով, որ թերեւս մեր մէջ էլ գտնուեն անհատներ, որ պարտք համարեն նոյն գրքերից տեղեկութիւններ քաղել մեր ժողովրդի քանակը ճշդելու համար:

Այսպիսով ուրեմն, համաձայն վերոյիշեալ պաշտօնական տուեալների, մեզ համար պարզուեց թերեւս ոչ միանգամայն ճշգրիտ քանակը ֆրանսաբնակ Ռուսների, սկսած 1911 թիւից մինչեւ 1931ը: Կը մնայ պարզել 1936 Մարտ 8ի մարդահամարին պատկերը:

Որքան ծանօթ եմ ռուսական միջավայրին, պէտք է ասեմ որ ռուս տարագրութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կազմում են նախկին պատերազմիկներ, որոնց ամէնէն երիտասարդների տարիքն է ներկայիս 37—38: Ուրեմն, քանի որ հիմա ցուցակագրում են մինչեւ 32 տարեկան Հայերն ու Ռուսները, նախկին պատերազմիկներից ոչ ոք ենթակայ չէ ցուցակագրութեան:

Ռուս տարագրութեան մէջ նոյնպէս խոշոր համեմատութիւն են կազմում մտաւորականները, որոնք նոյնպէս իրենց տարիքի բերումով առայժմ ենթակայ չեն զինուորագրութեան: Քանի որ մինչեւ 33 տարեկաններին են ցուցակագրում, սրանց մէջ շատ քիչ է լինելու այն զինուորցուների թիւը, որոնք Ֆրանսայում եւ կամ որ եւ է օտար երկրում են ծնուել. ճնշող մեծամասնութիւնը այն զինուորցուներից Ֆրանսա է տարագրուել Ռուսաստանից իրենց ծնողների հետ, մեծ մասով 1920—21 թուականներին:

Այնպիսի դժուարին պայմանների մէջ, որ դժուար թէ զինուորականներից, մտաւորականներից եւ ազնուականներից կազմուած ռուս տարագիրների մէկ մասին միայն յաջողած լինի ընտանիքով գաղթել զանազան երկիրներ եւ այդ ընտանիքներից մէկ մասը այն էլ հազիւ մէկ - երկու երեխայով միայն: Եթէ մինչեւ հիմա ողջ մնացածներից աղջիկներին մէկ կողմ թողնենք, մանչերը միայն վերցնենք, որոնցից բաւականին թիւով արդէն հպատակութիւն են ընդունել. 21—33 տարեկան ռուս զինուորցուների թիւը մի քանի հազարից չի անցնելու:

Մենք Հայերս համեմատաբար աւելի շատ ենք եւ ունինք զինուորցուներ, չնայած մեծ սպանդին մեր տուած այնքան զոհերի: Զուլումի երկրից ազատուած մեր խլեակները, տարագրութեան մէջ իրար մօտ եկան եւ նորից չնացրին հայկական օջախները: Եւ ներկայիս մեր եւ Ռուսների հաւաքոյթներին մասնակցողներս գիտենք թէ մենք որքան հարուստ ենք Ռուսներից մեր մանուկներով, պատանիներով եւ երիտասարդներով: Պատճառներից մէկն էլ այն է, որ ի պատիւ մեր ժողովրդի, չնայած իր կրած աննկարագրելի չարչարանքների, հայ ընտանիքները աւելի բազմածին են եւ չափազանց քիչ ենթակայ գայթակղութիւնների: Այս տեսակէտից ռուս տարագիրների ընտանեկան պատմութիւնը դժբախտաբար շատ հարուստ է արկածներով: Մալթուսականութիւնը լայն չափերով տարածուած է ռուս ընտանիքների մէջ:

Պէտք է նկատի ունենալ նաեւ երկու հանգամանք եւս, մէկը այն որ Ռուսների մէջ ամուրիների թիւը շատ մեծ է: Եւ երկրորդը, որ Ռուսներից շատերը ամուսնանում են օտարազգիների հետ:

Ֆրանսայի խուլ անկիւններում ցրուած ռուս գործաւորներից մէկ մասը մերձբալտեան երկիրներից են հարսնացուներ բերել տալիս, որոնք իրենց սովորութիւններով աւելի մօտ են, քան թէ Ֆրանսուհիները:

Յետոյ այս կարեւոր հանգամանքն էլ պէտք է նկատի ունենալ, որ մեզ յաջողուեց մեծ թիւերով հայ որբեր ազատել Թուրքերի եաթաղանից եւ Արաբների ձեռքից: Անոնց մէկ մասը եկաւ հաստատուեց Ֆրանսայում եւ շատերը իրենց համար ընտանեկան բոյն շինեցին եւ դրանից շատերն են որ հիմա ենթակայ են զինուորագրութեան: Իսկ ռուս որբերը, գրեթէ բոլորը մնացին Ռուսաստանում եւ յայտնի են «անապաստան» յորջորջումով:

Արդ, հայ եւ ռուս 21—32 տարեկան երիտասարդներին զինուորագրելու խնդիրն է որ ներկայիս ուսումնասիրութեան նիւթ է դարձել ֆրանսական կառավարութեան կողմից: Մի հարց, որ սերտօրէն կապուած է երկու տարագիր ժողովուրդների իրաւական վիճակի հետ: Երկու տարագիր ժողովուրդներիս գերագոյն շահը պահանջում է որ մեր դատը միասին հետապնդենք ուր որ պէտք է: Եւ քանի որ թէ մենք եւ թէ Ռուսները ունինք պաշտօնապէս ճանաչուած ներկայացուցիչներ, որոնք իրարու հետ շատ լաւ յարաբերութեան մէջ են, Ֆրանսայի բոլոր վայրերում կայանալիք որոշումները, պահանջքները պէտք է գրաւոր ներկայացնել մեր զոյգ օֆիսներին, որպէսզի մեր ներկայացուցիչները իրենց տրամադրութեան տակ ունենալով բոլոր վայրերից ստացուած վաւերագրերը ի վիճակի լինեն կատարելու հարկ եղած դիմումները կառավարութեան մօտ: Զանազան վայրերի միթինկներում ընտրուած պատահական անհատների դիմումները տարբեր խողովակներով եւ թերեւս տարբեր պահանջներով եւ ձեւերով գոհացուցիչ արդիւնք չեն կարող տալ, այն պարզ պատճառներով, որ կառավարութեան համար բաղձալի չէ գործ ունենալ անպաշտօն խայտաբղէտ անհատների հետ:

ԲԵՆՈ

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒԲԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

(ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹ-ԱՆՏԻՈՔԻ ՎԷԺԻՆ ԱՌԹԻՒ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայկական բարձրաւանդակը ինքնին աշխարհագրական ամբողջութիւն մը չէ, անիկա բաժնուած է եօթը ստորաբաժանումներու.—

Ա.— Սեւանայ լճի աւազանը սեղմուած Գեղարքունեաց, Շահտաղ եւ Բամպակ լեռներուն միջեւ: Հոս չկայ խիտ ազգաբնակչութիւն, իր գլխաւոր քաղաքը՝ Նոր-Բայազիտ՝ հիմնուած է 1830ին Բագրեւանդի գաղթականներուն կողմէ:

Բ.— Արաքսի միջին, Կուրի վերին եւ Ախուրեանի հովիտները, Սողանլու, Ախալցխա-Իմարէթ, Խոնավ, Պէգովտաղ, Գեղարքունի, Զանգեզուրի, Այղըր, Շէյրան, Փալանթէօքէն եւ Քարկապազար լեռներուն միջեւ: Հոս է որ քանըհինգ դարէ ի վեր կ'ապրի հայ ժողովուրդի ամենահոծ զանգուածը Արագած լերան հովանիին տակ. հոս են Այրարատի, Շիրակի, Արտահանի եւ Բասենի դաշտերը: Անիի, Արմաւիրի, Արտաշատի, Դուինի, Երուանդաշատի աւերակները, Հայաստանի ամէնէն բազմամարդ քաղաքները Երեւան եւ Լէնինական, հայ ժողովուրդի կրօնական կեդրոնը Էջմիածին եւ Կարս բերդաքաղաքը:

Գ.— Բարձր-Հայքը Էրզրում բերդաքաղաքով (Թէոդոսուպոլիս) որ Անատոլուի բանալին է եւ եղած է Բիւզանդացիներուն ձեռքը զօրեղ զօրակայան մը հայկական հողի վրայ ոտնձգութիւններ կատարելու համար: Բարձր-Հայքը շրջապատուած է Պոնտական, Տումլու, Փալանթէօքէն, Պինկէօլ (Բիւրակն) եւ Տէրսիմի լեռներով: Հոս է Երզնկայի համբաւաւոր կիրճը ուրկից Արմէնները մտած են Հայաստան եւ Թուրք-Թաթարական հորդաները Փոքր Ասիա:

Դ.— Արածանիի հովիտը Այղր, Շէյթան, Աք, Պինկէօլ, Հայկական Տաւրոս, Սիփան, Ալա եւ Թանտուրեք լեռներուն միջեւ: Այս շրջանը իր մէջ կը պարփակէ Հայաստանի ամէնէն հացառատ դաշտերը՝ Ալաշկերտ, Պուլանըխ եւ Մուշ, հոս է պատմական Տարօնը եւ վեհափառ Արարատը, որուն ոտքին տակ Պայազիտ աւանը իր գոյութիւնը քարշ կուտայ:

Ե.—Վանայ լճի աւազանը՝ որու մասին պիտի խօսինք առանձին:

Զ.— Տէրսիմի լեռնագաւառը նշանաւոր իր ռազմիկ եւ անընկճելի լեռնականներով:

Է.— Ծոփաց աշխարհը եւ Խարբերդ քաղաքը Տէրսիմի եւ հայկական Տաւրոս լեռներուն ու Եփրատի միջեւ:

Բարձրաւանդակի հիւսիսային կողի մէջ կը խուժի Տայքը Տումլի եւ Սողանլու լեռներու միջեւ:

Իսկ բարձրաւանդակէն դուրս առաջին գծի վրայ կուգան դէպի արեւելք Լոռի, Արցախի, Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի լեռնագաւառները: Բ. գծի վրայ Ուտի, Փայտակարանի դաշտավայրերն ու Պարսկահայաստանը որ Արաքսով անջատուած Կովկասէ, խոշոր լեռներով զատուած է Վանայ լճի աւազանէն, իբրեւ աշխարհագրական միաւոր կը մտնէ Իրանի բարձրաւանդակին մէջ:

Դէպի հարաւ կը հանդիպինք Շատախ, Մոկս եւ Հիզանի դժուարամատչելի լեռնակոյտերուն եւ Տիգրիսի վերին աւազանին՝ Ջաւի, Հայկական Տաւրոս լեռներուն եւ Եփրատի միջեւ, հոս են պատմական Տիգրանակերտ, Մծբին եւ հերոսական Ուրֆա քաղաքները: Դէպի արեւմուտք Փոքր Հայքի հարուստ հովիտները բաժնուած են երկու մասի:

Ա.— Եփրատի ու Անդրտաւրոսի միջեւ Մելիտինէն (Մալաթիա), Ակն ու Արաբկիր քաղաքներով:

Բ.— Անդրտաւրոսի եւ պոնտական լեռներուն միջեւ Սեբաստիա, Մարզըւան, Ամասիա եւ Շ. Գարահիսար քաղաքներով:

Պոնտական լեռներու եւ Սեւ ծովի միջեւ կը սեղմուի պատմական Պոնտոսը, իսկ Տաւրոսի, Ամանոսի ու Միջերկրականի միջեւ լեռնային եւ դաշտային Կիլիկիաները:

Այս բոլոր հողամասերը ռազմական թատերաբեմը եղած են հայ զինուորին, Փոքր Հայքը եղած է Արմէններու առաջին հանգրուանը, Մեծ Հայքը՝ վերջին հանգրուանը: Կիլիկիան 1070—1375 իր մէջ պատսպարած է հայկական զօրեղ թագաւորութիւն մը, որ Բիւզանդացիներու, Սելճուքներու եւ Մէմլուքներու ահարկու ուժերուն դէմ պայքարած է ամբողջ երեք դար: Իսկ Պոնտոսը Կեղվատնա անունով մաս կազմած է Խարրի Միտաններուն եւ 1917—18ի ռուսական փլուզումէն վերջ, փաստօրէն մնացած է հայ զինուորին ձեռքը եւ Ուիլսընեան սահմանագծութեամբ մինչեւ Թիրէ Պօլու մտած է միացեալ եւ անկախ Հայաստանի սահմաններուն մէջ: Բացատի այս բոլոր հողամասերը ծառայած են իբր հայրենիք հայ ժողովուրդի բաղկացուցիչ տարրերուն, (Հիթիթ, Սուբարացի, Կուտէացի, Միտանի, Մուշք, Ուրարտացի եւ Արմէն):

Նախուրարտական շրջանի Հայաստանի մէջ գտնուած են քարէ դարուն պատկանող գործիքներ, բան մը որ կ'ապացուցանէ թէ հինէն հայկական բարձրաւանդակը բնակուած էր: Նախահայ զինուորական առաջին տարեգրութիւնը 45 դարու հնութիւն ունի, արդարեւ Բաբելոնի մէջ գտնուած արձանագրութենէ մը կ'իմանանք որ Կուտէացի անունով ժողովուրդ մը կ'իշխէր Արեւելեան Հայաստանի մէջ: Անոնք յարձակում կրած են եօթը եղբայրներու միացեալ բանակներէն, անոնց դէմ ղրկած են նախ 120.000 ապա 90.000 եւ 60.000 զինուոր, եւ այս բոլորին կոտորուելէն վերջ թագաւորը ինք անձամբ նոր բանակի մը գլուխն անցած յաղթեր է թշնամիներուն: Երկիր մը որ կրնայ 230.000 զոհ տալէ ետք նոր բանակ մը կազմել եւ թշնամին ջախջախել, պէտք է որ առնուազն 500.000նոց բանակ մը ունենայ, եւ որովհետեւ այն ժամանակուան թագաւորներուն հարստութիւնը չէր բաւեր մշտական կերպով, այդքան բազմութիւն կերակրելու հաւանաբար կուտէական բանակը Զուիցերիոյ լեռնականներու միջնադարեան բանակին նման կազմուած էր «միլիս»ի դրութեամբ որ վտանգի պահուն զէնքի տակ կը կոչէ իւրաքանչիւր քաղաքացի: Նոյն Կուտէացիները (Ն. Ք.) 2447ին կը գրաւեն Բաբելոնը եւ հոն կը հաստատեն կուտէական արքայական հարստութիւն մը, որ տեւեց մինչեւ (Ն. Ք.) 2323 թուականը:

Ըստ Ա. Խաչատրեանի եւ Ֆօրրերի, (Ն. Ք.) 3000 թուականէն սկսեալ Խարբերդի ու Տիգրանակերտի նահանգներուն մէջ կը բնակի Սուբարու անուն ռազմիկ ցեղ մը, բաժնուած բազմաթիւ տոհմերու: Անոնք Սուբարացի իշխաններ կը պարտադրեն Ասորիներուն, արժանաւոր ախոյեան մը կը դառնան Բաբելոնի ահարկու աշխարհակալներուն: Ագում Ա. թագաւորին օրով կը յարձակին Հիթիթներու երկրին վրայ, (Ն. Ք. 1731—1710), բայց այս վերջիններու Խանտիլիս Ա. թագաւորը զանոնք ետ կը մղէ: Ըստ Ֆօրրէրի Սուբարացիներն են որ յարձակած են Եգիպտոսի վրայ եւ անոնց պարտադրած Հիւքսոսեան հարստութիւնը (Ն. Ք. 1700—1580):

Սուբարու բանակին կազմութեան մասին որոշ բան մը չի գիտցուիր, կը կարծուի որ հետեւակազօրքէ միայն կը բաղկանար անիկա եւ համբաւահանած էին իբր հեռուն նետ նետող ահարկու պատերազմիկներ:

Խարրի Միտանիները հիւսիսէն գալով իրենց մականին տակ կ'առնեն Սուբարական ցեղերը: Կը կազմեն ընդարձակ կայսրութիւն մը որ իր զօրութեան զէնիթին հասած էր Սաուշատի օրով (Ն. Ք. 1455), անիկա կը տիրէր նաեւ Ասորեստանի վրայ, Նինուէէն աւար բերած է արծաթէ եւ ոսկիէ դուռ մը:

Իրենց պետութիւնը փոքրիկ արքայիկներու դաշնակցութիւն մըն էր, որ կը հպատակէր արքայից արքայի մը. բանակը կազմուած էր առաւելապէս հեծելազօրքէ, Միտանիները համբաւահանած էին իբր վարժ ձիարոյծներ: Իրենց քաղաքները պարսպապատ էին: Իրենց զօրքերը զինուած էին արոյրէ նիզակներով, վարժ էին մարտակառքի գործածութեան: Իւրաքանչիւր արքայիկ ունէր իր բանակը որ կը միանար պատերազմի ժամանակ արքայից արքային մնայուն պահակախումբին:

(Ն. Ք.) ԺԵ. դարուն անոնք կռուեցան Եգիպտացիներուն հետ Սուրիոյ տիրապետութեան համար, որովհետեւ Սուրիան նախ ունէր առեւտրական եւ ապա ռազմական նշանակութիւն Եգիպտոսի հիւսիսի սահմաններուն համար: Սուրիոյ տիրանալով Եգիպտացիները իրենց ձեռքը կը պահէին Պէյլանի կիրճը դէպի Նեղոսի Տէլթան տանող ծովեզերեայ եւ ցամաքային ճամբաները եւ առանց միջնորդի ուղղակի առեւտրական հաղորդակցութեան կը մտնէին Հիթիթներու, Ասորիներու եւ Բաբելացիներու հետ: Փրոֆ. Ա. Խաչատրեան հաւատ չընծայեր յաղթանակներ ծանուցանող փարաւոններու ուռուցիկ կոթողներուն. անոր կարծիքով, Եգիպտացիները սահմանապահ աւատապետներու վրայ նախնական յաջողութիւններ տանելէ վերջ, կը պարտուէին Միտանիներու կեդրոնական ուժերէն: (Ն. Ք.) 1430ին Հիթիթները բաւական զօրացած էին, կ'ուզէին իրենց կարգին իջնել Սուրիա: Այս նոր վտանգին առջեւ փարաւոնները նախամեծար համարեցին հաշտուիլ Միտանիներուն հետ: Եգիպտացիները կը ստանային հարաւային Սուրիան, իսկ Միտանիները Հալէպը, Կարկեմիշը եւ Պէյլանի կիրճը: Այս թուականէն սկսեալ, փարաւոններուն ոսկին առատօրէն կը հոսի Միտանական արքունիքը, անոնց գունդերը կազմակերպելու եւ զանոնք իբր պատուար ցցելու համար Հիթիթներու դէմ: (Ն. Ք.) 1388ին Միտանիներու Արտաշումարա թագաւորը սպաննուեցաւ պալատական դաւադրութեամբ: Կայսրութիւնը բաժնուեցաւ երկուքի. Խարրիները հայկական բարձրաւանդակին վրայ եւ Միտանիները հայկական Տաւրոս լեռնաշղթային հարաւակողմի հողամասերուն մէջ: Հիթիթները անմիջապէս առիթէն կ'օգտուին: Անոնց թագաւորը Սուբալալու յարձակեցաւ Միտանիներու թագաւորին Տուշրատայի վրայ, բայց ծանր պարտութիւն մը կրելով նահանջեց իր երկիրը: Տուշրատա եւս սպաննուեցաւ իր որդւոյն կողմէ, որ իր կարգին զոհ դարձաւ պալատական դաւադրութեան մը: Դրացիները օգտագործեցին յարմար առիթը: Խարրիները Ասորիներու եւ Միտանիներու հարկատու Ալշէյի իշխանիկներու աջակցութեամբ գրաւեցին Միտանի մայրաքաղաք Վաշշուգանին ու զայն կործանեցին: Մինչ Սուբալալու Հիթիթ թագաւորը գրաւած էր հիւսիսային Սուրիան եւ հոն իր որդին Բիաշիլուն հաստատած թագաւոր, Կարկեմիշ մայրաքաղաքով, նոր աստղ մը բարձրացաւ արեւելքի երկնակամարին վրայ, ասորական աստղը: Սակայն Սուբալալուի գործին չէր դար. Տուշրատայի կրտսեր որդին Մատիուազան որ նախ Բաբելոն եւ ապա իր մօտ ապաստանած էր, իր աղջկան հետ ամուսնացնելով, Կարկեմիշի նորագոյն թագաւորին Բիաշիլուի բանակներուն աջակցութեամբ կրկին բարձրացուց Միտանիներու գահին վրայ:

Սակայն այլեւս կոտրած էր անոնց մէջքը: Ասորի Ադադ-Նիրարի Ա. յաղթեց Միտանիներու Սատուարա Ա. թագաւորին եւ զայն հարկատու դարձուց: Այս վերջինոյն որդին Վաշուշատա ապստամբեցաւ Ասորիներուն դէմ, պարտուեցաւ Ադադ Նիրարիէ եւ ընտանիքով գերի տարուեցաւ Նինուէ:

Սատուարա Բ. մտաւ Հիթիթներու Խատուշիլ Բ. թագաւորին պաշտպանութեան տակ: Սալմանասար Ա. Ն. Ք. 1243ին յարձակեցաւ Միտանիներու վրայ: Պարտութեան մատնեց զանոնք եւ անոնց օգնութեան փութացող հիթիթ բանակ մը եւ վերջ տուաւ Միտանի պետութեան:

Այդ թուականէն վերջ, տիրեց անիշխանութիւն մը Հայկ. լեռնակղզին վրայ, որ տեւեց մինչեւ ուրարտական շրջանը, Մուշքերը՝ ազգերու սարսափ անուանուած զարհուրելի հերոսներ՝ կը հաստատուին Արեւմտեան Հայաստանի մէջ, կը կազմակերպեն հինգ թագաւորներէ կազմուած դաշնակցութիւն մը, որ կը սկսի վտանգել

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (58)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ցատակագիծը Ռուսներուն ծախած էր ինքը՝ գնդապետը: Դրամական վարձատրութենէն զատ Րէտլ իրենցմէ պահանջած էր կարգ մը դիւրութիւններ որպէսզի լրտեսական խոշոր դատ մը բանար Վիէննայի մէջ: Հասկնալի էր այդ սակարկութեան իմաստը:

Հէքայլօ Պրազիլիա փախած ըլլալով, որ եւ է օգուտ չունէր Ռուսական Ինթէլիճընսին, ուրեմն Փեթերպուրկի իշխանութիւնները Րէտլի կը յայտնեն երիտասարդին ինքնութիւնը, կը խոստովանին որ ան իրենց գործակալն էր եւ իրեն կը ձգեն տղուն հետքը գտնելու պաշտօնը: Գնդապետը այդ յոգնութեան համար կը ստանայ 30,000 քուրօն:

Եւ սակայն Ռուսերը նախատեսած չէին Վիէնքօվսքիի եւ Ալթի ձերբակալութիւնը. երկուքն ալ իրենց լրտեսներն էին աւստրիական սահմանագլուխին վրայ: Հետեւաբար ռուսական դեսպանատան զինուորական կցորդը խիստ ազդարարութիւն մը կ'ընէ հայրենադաւ գնդապետին — պիտի ապահովէս երկու սպաներուն ազատ արձակումը, այլապէս ...

Գնդապետը կը հասկնար անշուշտ այդ սպառնալիքին տարողութիւնը: Չէր կրնար կոչում ընել իր բարեկամներուն կարեկցութեան: Եւ ահա իր գլուխը փրկելու մտահոգութեամբ, կ'աշխատի արդարացնել երկու ամբաստանեալները: Բայց կը տեսնէ որ անկարելի է խօսք հասկցնել դատարանին. ջախջախիչ ապացոյցներ կային անոնց դէմ: Ուրեմն դարձեալ սակարկութեան կը մտնէ Ռուսերուն հետ որոնք ի վերջոյ տեղի կուտան իրեն որոշ պայմանով մը եւ կը հաւանին երկու սպաներուն դատապարտութեան: Ո՞րն էր այդ պայմանը: Աւստրիոյ գաղտնի սպասարկութիւնը վստահելի գործակալ մը ունէր Վարշավայի մէջ: Ռուս սպայ մըն էր ան եւ մեծ ծառայութիւններ մատուցած էր Աւստրիացիներուն: Իր ինքնութեան կամ աշխատանքներուն մասին կարգ մը ակնարկներ ըրած էր գնդապետը՝ Հէքայլօյի դատավարութեան ընթացքին՝ առանց երբեք արտասանելու անունը: Ռուսերուն սպառնալիքին վրայ, Րէտլ փայլուն միտք մը կը յղանայ.

— Կը յայտնեմ մարդուն անունն ու հասցէն, լմնցաւ գնաց ...

Ու այդպէս ալ կ'ընէ:

Գործակալը կը ձերբակալուի եւ մահուան կը դատապարտուի շնորհիւ իր մտերիմ ու անկեղծ բարեկամին դաւաճանութեան:

Գիրքս փակելէ առաջ քանի մը բառ իբրեւ վերջաբան: Վստահօրէն կրնամ ըսել, որ պատերազմի ընթացքին Գերմանիոյ բոլոր լրտեսները մեր թակարդը ինկան գրեթէ առանց բացառութեան: Այդ մարզին մէջ թշնամին միշտ ձախորդութեան մատնուեցաւ, որովհետեւ մեր գաղտնի սպասարկութիւնը սքանչելի կերպով ուսումնասիրած էր իր գործունէութեան մեթոտները: Ձերբակալուած լրտեսներէն հազիւ երկու հոգի հիացման արժանի կրնային ըլլալ. մնացեալները թշուառական ու ստորին նկարագրի տէր անհատներ էին եւ մատնութիւն կ'ընէին ամսական երեսուն սթերլին վարձատրութեան մը համար ...

Ու երեւակայեցէք որ Գերմանական կայսրութիւնը իր յոյսը դրած էր այդ փոքրոգի գործակալներուն վրայ...

(Վերջ)

Թարգմ. Ժ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ԲԺԻՇԿԸ.— Պարոն, կրիփ եղած էք, ուղղակի տուն գացէք եւ տաք թէյի մէջ ռոմ լեցնելով խմեցէք:

ՀԻՒԱՆԴԸ.— Խնդրեմ, պարոն բժիշկ, այդ ձեր ըսածը դեղագրի վրայ գրելով տուէք որ կինս ալ կարդայ, կինս թոյլ չի տար որ ըմպելի խմեմ:

X

ԵՐԿՈՒ ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

— Գիտե՞ս, սիրելիս, նշանածիս հանդէպ սէրս եւ զգացումներս պակսեցան, իրեն ալ պիտի գրեմ:

— Հարկ չկայ, բարեկամուհիս, ես անձամբ կ'երթամ իրեն յայտնելու:

— Խնդրեմ, ձանձրութիւն մի առնէք, կը փափաքիմ որ մեր մէջը գաղտնի մնայ:

o

տարական սահմանները՝ 20.000 զինուորներով : Ն. Ք. 1130ին Տգլաթ Պալասար Ա. կը յաջողի Կաթմուխի մէջ (Մարտին) յաղթել եւ կասեցնել անոնց արշաւը : Հիթիթներու փոքրասիական պետութիւնը կը կործանի, անոնք կը փախչին մասամբ Սուրիա եւ մասամբ ալ հայկական բարձրաւանդակին վրայ : Խարբիներու պետութիւնը իր կարգին հոգին կ'աւանդէ : Հոս կը վերջանայ նաեւ ուրարտական շրջանը ընդհանուր անիշխանութեան մէջ :

Պետական հետեւութիւններ.— Տեսանք թէ Սուրիան ինչ կարեւորութիւն ունեցած է նախուրարտական շրջանին, անիկա Եգիպտոսի համար միշտ պահած է նոյն նշանակութիւնը : Նափոլէոնի բանակները երբ Եգիպտոսը գրաւեցին, փարաւոններու նման պէտքը զգացին Սուրիան նուաճելու : 1832ին երբ Մէհմէտ Ալի փաշայի բանակները անկախութեան դրօշը պարզեցին, իր որդին Իպրահիմ փաշան գրաւեց Սուրիան եւ Պէյլանի կիրճին առջեւ թրքական բանակը բնաջնջելով նուաճեց Կիլիկիան, եւ անկէց ալ Պոզանթիի վրայով իր հեծելազօրքը հասցուց մինչեւ Գոնիա : Այսօր Թուրքերը իրենք զիրենք Հիթիթներուն յաջորդը կը նկատեն, իրենց ձեռքն է հայկական բարձրաւանդակին մեծ մասը որ զիրենք արեւելեան կողմէն գալիք յարձակման մը դէմ կ'ապահովէ : Կը կրկնեն պատմութիւնը, կը պահանջեն Ալէքսանտրէթը, որ մեկնակէտն է Պաղտատ–Մէքքէ եւ Գահիրէ տանող ուղիներուն : Արդեօ՞ք կ'ուզեն կրկնել Սուլթան Սէլիմի ռոմանթիկ ձիարշաւը, որ Սուրիան (արաբական արեւելեան եւ արեւմտեան աշխարհներուն օղակը) ձեռք ձգելէ վերջ, իրարու ետեւէ նուաճեց Հիճազը, Գահիրէն ու Խալիֆայական տիտղոսը մինչ իր յաջորդները Պաղտատի գրաւմամբ վերջնական կերպով կ'ամբողջացնէին Մերձաւոր Արեւելքի արաբախօս երկիրներուն թրքական տիրապետութիւնը, որ տեւեց մինչեւ 1918 :

ԱՐԱՄՈՐԴԻ

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԹՈՒՐՔԻ ԱՉՔՈՎ

— o —

ԿԵՍԱՐԻԱ

«Թան – Միլլիյէթ»ի աշխատակիցը, շարունակելով իր նկարագրութիւնները Կեսարիոյ մասին, կը գրէ.—

Երբեմն կառքը էշերուն, ու երբեմն ալ էշերը կառքին ճամբայ կուտան : Ու այդ ձեւով նեղ փողոցներէն կ'անցնինք : Տան մը առջեւ կանգ կ'առնենք :

— Ո՞վ է :

— Բաց ...

Գլուխը ծածկուած ու չարչաֆը մինչեւ բերանը, քիթն ու աչքերէն միայն քաշած՝ կին մը կը բանայ դուռը :

— Հոս գորգ կը գործուի՞ :

— Այո :

— Կ'ուզենք տեսնել գործերը :

Ներս կը մտնենք : Կը մտնենք մեծ սրահ մը : Երեք փոքրիկ աղջիկներ գորգ կը գործեն : Երեք փոքրիկ մանչեր ալ իրենց մէկ ձեռքը մանած, ու միւսով զմելի են բռնած :

— Քանի՞ով կ'աշխատին ասոնք, կը հարցնեմ կնոջը :

— Որոշ չէ : Իրենց աշխատանքին համաձայն կը ստանան :

— Ի՞նչ հաշուով :

Կինը չուզեր ըսել թէ այդ փոքրիկները ինչ կը ստանան :

— Մէկ կարգը 30 փարա

— Մէկ կարգը քանի՞ կապ ունի

— 400 :

Ուրեմն, 400 կապը 30 փարա :

— Ո՞րքան կ'աշխատին :

— Ամառը՝ շատ, ձմեռը՝ քիչ :

Ինծ ընկերացողին կը դառնամ .

— Գործարանին մէջ ալ տղաք կ'աշխատի՞ն :

— Այո :

— Իրենց ստացուածներուն տէ՞ր են :

— Ոչ : Շատերը կը շահագործեն իրենց տղաքը : Երբ տղան իր օրավարձը կը ստանայ, հայրը անմիջապէս կ'առնէ ձեռքէն

— Այդ տղաքը դուրսն ալ գործ կը գտնե՞ն :

— Այո :

Դուրս կ'ելլենք : Նոր թափօր մը, ահաւասիկ : Մեռելը դրուած է սանդուղի մը վրայ, պատանքով փաթթուած : Վրան ալ, նորէն, վերարկու մը : Մեռեալին գլխուն տակ ալ ժապաւէնազարդ բարձ մը :

Աչքերս կը բացուին զարմանքէս :

— Եահու, կ'ըսեմ, մեռելը դագաղով չե՞ն տանիր :

— Դագաղը հարուստի գործ է : Աղքատները այս ձեւով կը թաղեն :

— Ուրեմն, մեռեալը այս սանդուղին վրայ կը կապեն պատանքին, եւ օրօրելէն ու դողդղացնելէն կը տանին գերեզման ... : Զարմանալի բան : Աչքերուս չեմ հաւատար : Բայց կարելի չէ՞ երկու դագաղ յատկացնել աղքատներուն :

— Այո, բայց, այս սանդուղները նուիրուած են, այդ պատճառաւ նոր ծախք ընել չեն ուզեր :

— Քաղաքապետութի՞ւնը ինչ կ'ըսէ այս մասին :

— Ոչինչ :

— Թաղումի գործին չի՞ միջամտեր :

— Ոչ ...

Խնդրանքիս վրայ կը միանանք թափօրին : Այդ տարօրինակ սանդուղին երկարող թեւերը թեւի գործ կը տեսնեն ու կարգով տակը կը մտնեն :

— Այս մեռելը ո՞ւր կը տանին :

— Հոնաթ խաթուն մզկիթը :

— Ուրեմն պիտի անցնի քաղաքապետարանի եւ միւս պաշտօնատուններուն առջեւէն :

— Այո :

Կը քալենք : Ի վերջոյ կը հասնինք մզկիթ :

— Լաւ, կ'ըսեմ, այս բարձը ի՞նչ է :

— Ան ալ նուէր — ուխտ է : Մէկը կ'ընէ ու կը նուիրէ մզկիթին :

— Որպէսզի մեռնողը քանի մը ժամ հանգիստ ընէ հողին տակ երթալէ առաջ : Այդ բարձը ուրիշ բանի կը ծառայէ՞ :

— Այո, բայց չեմ ըսեր :

Բարեկամս կը խնդայ : Թէ ըսել կ'ուզէ եւ թէ չուզեր :

— Եթէ գրելու արժանի բան մըն է՝ ըսէ ու գրեմ :

— Լաւ, լսէ : Այն կիները որոնք ամուլ են, ձեւով մը կ'առնեն զայն :

— Յետո՞յ :

— Յետոյ ...

— Անկէ վերջ զաւակ կ'ունենա՞ն :

— Ըստ իրենց նախապաշարումին՝ այո :

Քառանկիւն բարձ մըն էր, իբրեւ թէ սպիտակ էր գոյնը : Ֆրանկախտէն, ժանտատենդէն, թոքախտէն եւ վերջապէս ամէն տեսակ հիւանդութիւններէ մեռնողները անոր վրայ կը պառկին : Ու մանրէի այս բոյնէն երիտասարդ կիները սերունդ կ'ակնկալեն :

— Սա բարձը լուսանկարեմ, կ'ըսեմ :

— Ուշադրութիւն ըրէ, սակայն դիտել կուտայ բարեկամս, եթէ տեսնեն որ մեռեալը կը լուսանկարես՝ կը բարկանան :

Արարողութիւնը կը վերջանայ : Կրկին կը հետեւինք մեռեալին՝ մինչեւ գերեզման : Կ'անցնինք փոշոտ փողոցէ մը : Ջոր ծառի մը ճիւղերուն վրայ լեցուն խնձոր :

— Ինչ է ասիկա, կը հարցնեմ :

— Թաղումէն վերջ ամէն ոք խնձոր կ'առնէ : Եթէ կ'ուզես կեր :

Բայց աճապարէ, բոլորը կը խլէին ու կը յափշտակէին :

Գերեզման բուածը բաց տեղ մըն է, հոս բոյսերն ալ մահուան հետ կը խառնուին : Ոչ մէկ կանանչ, այլ քարերու կոյտ մը միայն :

ՄԻԽՄԹԱԶ ՖԱՅԻՔ

ՕՁԸ ՈՐՊԷՍ ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆ

— • —

Աշխարհի ստեղծագործութենէն ի վեր, ոչ մէկ կենդանի այնքան խորհուրդով գիտուած է, որքան օձը : Անիկա եղած է խորհրդանշանը ամենաթաքուն բաներուն եւ տարօրինակութեանց : Անոր յանկարծուստ երեւալը, ուրուականային «լացը» եւ իր խայթումէն յառաջ եկող վտանգը մարդը սարսափեցուցած են : Նոյն իսկ անոր նկարը վտանգաւոր կը նկատուէր : Օձին հանդէպ պաշտամունքը հին կրօնքին է : Անոր ազդեցութիւնը կար շատ մը կրօններու վրայ : Անորոշ է թէ օձը ե՞րբ է որ առաջին անգամ չարին խորհրդանշանն է նկատուած, որովհետեւ հէքեաթը կը կորսուի նախապատմական մթութեանց մէջ :

Օձը կապն է ողջերու վերին աշխարհին եւ մեռելներուն վարի աշխարհի միջեւ : Օձը յաճախ նկարուած գտնուած է միջերկրականեան երկիրներու գերեզմանաքարերուն վրայ, նախապատմական ժամանակներուն, մանաւանդ Եգիպտոսի մէջ : Շրջանակաձեւ ծուարած վիճակը յաւիտենականութեան խորհրդանշանն է : Այդպէս կը գտնենք զայն գերեզմանատուներու դռներուն վրայ : Այն փաստը թէ ան կը փոխէ իր շապիկը, հին ծածկոցին այդ լքումը, ստեղծած է մտածումը յարուցեալ եւ յաւիտենական կեանքին : Երկար ատեն ան նկատուած է անմահութեան դիցուհին ու յարգուած է :

Բայց, միաժամանակ, նախկին Եգիպտացիները կը վախնային անկէ ու կ'ատէին զայն, որովհետեւ անոր մէջ կը տեսնէին անձնաւորուած Թիֆոնը, Ոսիրիսի սպանիչը,— աստուած ծագող արեւին :

Դրախտին մէջ Եւայի փորձութեան հէքեաթը օձը ցոյց կուտայ չար ձեւի տակ :

Ս. Գրքին մէջ, սատանան ուղղակի կոչուած է «մեծ օձ» : Գերմանական դիցաբանութեան մէջ կը հանդիպինք օձին, տարօրինակ հրէշ մը, որ մատանիի նման գրկած է երկիրը, իսկ Նիֆլհէլի մէջ պատժուածները կը չարչարուին օձերով լեցուն ջուրին մէջ :

Բայց երբ օձին զոհեր կը մատուցանեն ու յարգանք կ'ընծայեն, ան իր աստուածային հովանաւորութիւնը կուտայ՝ ընդդէմ թշնամիին : Այս հաւատքով կը բացատրուի այն պարագան որ օձին նկարը կը զարդարէ փարաւոնեան թագերը, տաճարները եւն. : Յունաստանի մէջ ձերբազատած էին իր դիւային յատկանիշէն, եւ բարձրացուցած էին մինչեւ աստուածներու եւ հերոսներու աստիճանին : Անոր նկարը կը զարդարէր տաճարներու խորանները եւ կը գտնուէր աստուածներու բոլոր նկարներուն քով : Այսօր եւս, օձը խորհրդանշանն է բժշկութեան եւ դարմանումի արուեստին :

Ասիկա կը բացատրուի հետեւեալով,— օձը իր արտակարգ երկարութեամբ առողջ եւ խոր ծերութեան գաղափարը կը ներշնչէ : Ազգային զրոյցներու եւ հմայեկներու հաւատքին մէջ, օձը մեծ դեր կը կատարէ : Օձի ձեւով մատանին՝ կրողին կուտայ առողջ եւ երկար կեանք : Երկու օձով մատանին, մէկը միւսին դէմ դրուած գլուխներով կը բերէ հաշտութիւն՝ երկու վշտացած բարեկամներու միջեւ : Օձ ներկայացնող ապարանջանը զայն կրող աղջիկը կը պահպանէ մահէ եւ վիրաւորումէ : Օձերու գլուխներով Հռոմի մէջ կը նկարուէին երջանկաբեր հմայեկներ : Օձերու նկարները՝ տուներու մէջ՝ անոնց բնակիչները կը պահպանեն համաճարակէ եւ վարակիչ հիւանդութիւններէ : Այսպէս, օձը ազգերու գիտակցութեան ու կեանքին մէջ խաղցած է կրկնակի դեր,— սատանայինը եւ միանգամայն բարի էակինը, որ կ'ապահովէ մարդուն երջանկութիւնը, կեանքի խորհրդանշան մը, որ ձերբազատուած է երկրային բոլոր չարիքներէն :

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

ՍԱՐՍԷԼ (Յապաղած).— Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան ցանկութեամբ ու աջակցութեամբ, մեր մասնաճիւղը սարքած էր աւանդական տօնածառը, նախագահութեամբ Պ. Ղ. Ներկարարեանի :

Մասնաւոր հրաւէր եղած էր Բարեգործականի դպրոցի հոգաբարձութեան, սակայն անոր հօկեան վարչութիւնը մերժած էր, յայտնելով որ «ծնողները իրաւասութիւն չեն տուած հոգաբարձութեան» : Սակայն եւ այնպէս ծնողներէ եւ մանուկներէ (մեծ մասը դպրոցական) բաղկացած բազմութիւնով լեցուած էր սրահը : Խումբ մը աշխատաւոր երիտասարդներ, ժիր փութկոտութեամբ մը գոյնզգոյն առարկաներով զարդարած էին տօնածառը : Նախագահի ճառէն վերջը օրիորդներ Շաքէ Վարդանեան եւ Մ. Ֆէրմանեան երգեցին գեղեցիկ կտորներ, իսկ Պ. Հայկ Դաւիթեան արտասանեց Սիամանթոյի «Դարերուն վրէժը» : Գեղեցիկ անակնկալ մը եղաւ Օր. Մ. Ֆէրմանեանի կենդանի պատկերը, «Մայր Հայաստան», որ ջերմապէս գնահատուեցաւ : Ուղերձ մը կարդաց Պ. Յ. Տապաղեան, իսկ պատանի Ժ. Գոչեան արտասանեց «Դու խելօք հաշուով վաճառական ես» : Քառորդ ժամ դադարէ վերջ, յանուն Համազգայինի մասնաճիւղիս վարչութեան Պ. Երանեան տարեվերջի առթիւ ներկայացուց իրենց գործունէութեան համառօտ համարատուութիւնը, 1933էն 1936 : Մասնաճիւղը օգտակար աշխատանքներ կատարած է մանաւանդ վերջին ամիսներու ընթացքին : Անդամներու թիւը աւելցած է : Մասնաւոր հաւաքավայր մը ունենալու համար վիճակախաղ կազմակերպուած եւ արդէն սրահը ապահովուած է յարակից պիտոյքներով : Թէեւ փոքր է, բայց առայժմ բաւարարութիւն կուտայ իրենց դասախօսութեանց : Յետոյ տեղի ունեցաւ կաղանդչէքներու բաշխումը : Միջանկեալ խօսք առաւ նաեւ Պ. Ներսէսեան, որ յուզիչ դրուագ մը պատմեց Կիլիկիոյ կամաւորական շրջանէն : Ընդհ. ոգեւորութեան մէջ բոլորը մէկ յոտնկայս երգեցին «Բամ Փորոտան» : Անխտիր բոլոր մանուկները, 40ի մօտ, ստացան գեղեցիկ խաղալիկներ եւ գրենական իրեր, իրենց ուրախութեան չափ ու սահման չկար : Նուէրները եւ ծառը գնուած էին Կեդր. Վարչութեան տրամադրած 140 ֆրանքով : Իսկ մնացեալ ծախքերը հոգաց մասնաճիւղիս վարչութիւնը : Ներկաները բաժնուեցան ջերմ տրամադրութեամբ, շնորհաւորելով վարչութիւնը եւ սպասարկող տիկիններն ու օրիորդները :

Ներկայ մը

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ՇՐՋԵՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ...

— . —

«Թանին»ի նախկին խմբագիրներէն Մուհիէտտին վերջերս իր յուշերը հրատարակելով Պոլսոյ «Սօն Փոստա» թերթին մէջ, կ'արդարացնէր շնորհալի Թալէաթը, որ իր վրայ առած էր տարագրութեան օրէնքին պատասխանատուութիւնը եւ յայտարարած . «Այս աշխարհի մէջ ամէն մարդ իրաւունք ունի ապրելու եւ միայն Թո՞ւրքը չունի» :

«Արեւ», Եգիպտոսի ռամկավարներուն օրկանը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս առթիւ, վերի խորագրին տակ (4 յունուար).

«Արդարեւ, Հայկական Հարցը, իր ծագումին եւ զարգացումին մէջ, Հայոց ապրելու Հարցն էր Թուրքիոյ մէջ : Այսինքն՝ մարդու պէս ապրելու Հարցը, առանց հարստահարուելու եւ հալածուելու, առանց նախատուելու եւ անպատիժ կերպով սպաննուելու Հարցը : Հին Թուրքիոյ վարիչները չուզեցին այդ ապրելու իրաւունքը ճանչնալ հայ ժողովուրդին, կամ չկրցան այդ իրաւունքը գործադրել : Անկէ փորձերը՝ բարենորոգումներու, որոնք սիսթեմաթիք կերպով սապօթէ եղան ոչ միայն գաւառական իշխանութիւններէ, այլեւ կեդրոնական կառավարութենէն ալ : Փոխանակ քաղաքակրթուած երկրի մը վայել վարչութիւն մը հաստատելու, որ երկրին բոլոր հպատակներուն պիտի ապահովէր հաւասար իրաւունքներ եւ պարտականութիւններ, Թուրքիոյ հին վարիչները Հայերու հարստահարութեանց դէմ բարձրացող բողոքները որպէս «ապստամբութիւն» մեկնեցին եւ փոխանակ արդարութիւն գործադրելու, հարստահարիչները քաջալերեցին եւ հայկական նահանգները արիւնով ողողեցին :

Ինչո՞ւ սակայն յիշել եւ յիշել տալ այս բոլորը : Ի՞նչ շահ կրկին արիւնոտել ահաւոր վէրք մը, զոր քրքրելը հաճոյք չէ մեզի համար : Այնքան տխուր է այդ ահաւոր պատմութեան յուշածումն իսկ : Ի զուր է որ Մուհիէտտինները կը ճգնին «քօմիթէճի»ները յանցաւոր — միակ յանցաւորը — ցոյց տալ հայկական տռամին եւ ըսել թէ այժմ Հայերը «երես դարձուցած են» անոնցմէ :

Օսմ. սահմանադրութիւնը, որուն կ'ակնարկէ Մուհիէտտին, պահ մը ծնցուց մեր մէջ այն յոյսը թէ բան մը կայ փոխուած Թուրքիոյ մէջ : Հայերուս խանդավառութիւնը, այդ համոզումով, անսահման էր : Սակայն Ատանայի ջարդը եկաւ սթափեցնել միամիտները եւ անգամ մըն ալ յիշեցնել թէ «թագաւորը տաճիկ էր» : Սակայն այդ ալ մոռցանք : Եւ եկաւ մեծ պատերազմը : Մուհիէտտին կրնա՞յ յիշել որ եւ է դէպք, որ ցոյց տայ թէ հայ ժողովուրդը իր քաղաքացիի պարտականութիւնը մերժեց կատարել Թուրք ժողովուրդի կողքին : Տասնեակ հազար հայ երիտասարդներ ճակատ մեկնեցան եւ ինկան իրենց Թուրք հայրենակիցներուն կողքին, հասարակաց թշնամիին գնդակներուն առջեւ : Բազմաթիւ էին հայ սպաները, բանակի մէջ ծառայող հայ բժիշկները եւ այլ պաշտօնեաները : Պատերազմի ընթացքին հայ ժողովուրդը Թուրքիոյ մէջ հեռու կ'ապրէր քաղաքականութենէ եւ Թուրք թերթերէն միայն կ'իմանար, ի մասնաւորի «Թանին»էն, որ Հայերը ... «ապստամբեր» են Վանի կամ Սիսի? մէջ : Անաչառ պատմիչը միայն պիտի ըսէ — եւ ոչ թէ Մուհիէտտինները — թէ այդ «ապստամբութիւններ»ը կանխող, զանոնք բոնկեցնելու պատճառ եղող հարստահարութիւնները, բռնաճարկերը, անիրաւութիւնները ինչպիսի համեմատութիւններու հասած էին : Այդ անիրաւութեանց — գործած ըլլալու համար նուազագոյն բառը — մէկ ուրիշ կերպն էր տարագրել եւ սպաննել տալ ընտանիքները այն հայ զինուորներուն, որոնք պատերազմի ճակատին վրայ կը կռուէին Թուրք զինուորին կողքին :

Մուհիէտտինները այսօր ալ պէտք է պատասխանեն սա հարցումին . «Աշխարհի վրայ ամէն մարդ իրաւունք ունի ապրելու եւ միայն Հա՞յը չունի» ... Որովհետեւ աշխարհի վրայ — ի հեճուկս Թալէաթներու — ապրող հայութեան դատը ապրելու դատն է միայն . իր հայրենի հողին վրայ ապրելու դատն է :

Եւ այս դատը չէ լուծուած» :

ԸՆԿ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Բանուորական Միջազգայինի Ընդհ. Քարտուղար Ֆ. Ատլէր, ընկ. Վ. Համբարձումեանի ուղղած նամակով մը, ցաւակցութիւն կը յայտնէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ընկ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻԻ եղերական սպանութեան առթիւ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (177)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Կիրակի օր, վանքի եկեղեցին ծայրէ ի ծայր լեցուած էր հաւատացեալներով : Դուրսը բակին մէջ մնացած էր հոծ բազմութիւն մը, անկարող եկեղեցին մտնելու : Խմբակներու բաժնըւած, իրարու կը պատմէին ինչ որ լըսած էին Վարդանի մասին : Ամէն պատմող մեռնողը գեղեցկացնելու խօսք մը անշուշտ պիտի աւելցնէր իր կողմէն պատմած ժամանակ : Բերնէ բերան տարածուած էին նաեւ Պոնտոլովսկիի տեռորի պատմութիւնը եւ ուրիշ շարք մը գործեր, որոնք Վարդանի հետ կապ մը չունէին սակայն :

Եկեղեցիի ներսը ասեղ ձգելու տեղ չկար : Դասի անմիջապէս ետեւի կողմը կանգնած էին Աշոտ Արսէնեանը, Տիկ. Մարիամը, Եւգինէն եւ Սոնիան՝ շրջապատուած ազգականներով եւ բարեկամներով : Տիկին Վառվառէն, Վարդանի մօր թեւը մտած, դժուարութեամբ զայն ոտքի կը պահէր, իսկ Սոնիան, որու երկու կողմերէն կը քալէին Եւգինէն եւ Պետոր Կարպովիչը, մեղմօրէն կ'արտասուէր :

Զարմանալիօրէն խառն հասարակութիւն մըն էր եկեղեցիի մէջ հաւաքուածը : Աչքի կը զարնէին մանաւանդ աշակերտները եւ աշակերտուհիները, որոնք դասի երկու կողմերը խռնըւած էին : Ներկայ էին նաեւ բազմաթիւ ուսուցիչներ եւ քաղաքի աչքի զարնող մտաւորականներ : Կառապան Վաղօն, իր ընկերները ու յաղթանդամ Մոսօն սգաւորներու անմիջապէս ետեւի կողմը տեղ բռնած էին :

Խղճալի էր մանաւանդ Մոսոյի տեսքը : Ահագին երիտասարդը, Աշոտ Արսէնեանի ետեւը կանգնած, ինքզինք պահելու անկարող երեխայի նման կ'արտասուէր : Ամբողջ շաբաթ մը ժըպիտ չէր երեւցեր անոր դէմքին : Սովորաբար կատակող, ուրախ Մոսօն, երբ առաջին անգամ Եւգինէէն լսեց Վարդանի մահը, կարծես թէ շանթահար եղաւ : Այլ եւս գիշերները ուշ ատեն, երբ փողոցները կը մեռնէին, ու կեանքը կը դադրէր, տան շէմքին առջեւ չէր նստեր Մոսօն, եւ ոչ ալ դըրկիցները կը լսէին անոր Դէլէ եաման կեուզայ երգը : Գործը վերջացուցած՝ կը բարձրանար վեր, Արսէնեաններու յարկաբաժինը, եւ Եւգինէի բացակայութեան ժամանակ ժամերով կը նստէր սգաւոր հօր ու մօր մօտ, կը զբաղեցնէր զանոնք, կը պատմէր իրենց խմբի հետ Վարդանի կատարած աշխատանքներու մասին : Մոսօն այլ եւս հասարակ դռնապան մը չէր Արսէնեաններու համար, այլ Վարդանի ընկերներէն մէկը, տան ցաւը սգացող հարազատ մը :

Եկեղեցիի մէջ, Աշոտ Արսէնեանի ետեւը կանգնած դռնապան Մոսոյի կողքին տեղ բռնած էին ծանօթ վաճառականներ, Կովկասեան պանքայի վարիչը եւ պաշտօնեաները : Քանի մը ամիս առաջ այդ խառն հասարակութիւնը անհաւատալի երեւոյթ մը պիտի նկատուէր, բայց հիմա ոչ ոք ուշադրութիւն կը դարձնէր ատոր : Ռուս կառավարութեան խելագար հալածանքը ակամայ եղբայրացուցած էր ազգի զանազան դասերը :

Պատարագիչ քահանան քարոզ մը խօսեցաւ՝ բնաբան վերցնելով Եղիշէի իմաստուն խօսքը՝ «Մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ իմացեալ անմահութիւն է» : Քահանան, որու ծուխն էին Արսէնեանները, կը ճանչնար Վարդանը մկրտութեան օրէն : Պատմեց անոր մանկութիւնը, թէ որքան լաւ տղայ մըն էր, պարկեշտ, ընկերասէր, բայց որ գլխաւորն էր, լաւ Հայ մը . ազգը սիրող, ազգի ցաւերը զգացող : Կողմնակի ձեւով անդրադարձաւ ռուս կառավարութեան հալածանքներուն, որ ամբողջ հայ ժողովուրդը ոտքի հանած էր : Պատմեց որ Վարդանը առաջիններէն մէկն էր կառավարութեան դէմ ըմբոստացողներէն : Յետոյ Ալեքսանդրապոլի դէպքը ու վարագուրուած ակնարկ մը ըրաւ Պոնտոլովսկիի տեռորին վրայ ու քարոզը վերջացուց հետեւեալ խօսքերով . «Աստուծու պատուհասող աջն էր Վարդանը, երկրորդ Դաւիթ մը, որ պարսատիկով զինուած չվախցաւ արիւնարբու Գողիաթը դիմաւորել» :

Ծերունի քահանայի պարզ, քիչ մը միամիտ խօսքերը մեծ ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ ժողովուրդը : Երբեմն միայն զանազան կողմերէ բարձրացած զսպուած հեծկլտանք մը խանգարեց լռութիւնը :

Հոգեհանգիստը վերջացաւ : Բազմութիւնը սկսաւ ցրուիլ : Արսէնեանները, շրջապատուած մօտիկ բարեկամներով, գացին տուն : Վերջին վարագոյրը իջած էր : Վարդանը, ինչպէս շատ ուրիշներ, կամաց կամաց պիտի աղօտանար՝ հեռաւոր յիշողութիւն մը միայն մնալով :

Ասլանովները՝ Արսէնեաններուն հետ գացին անոնց տունը : Ինչ որ մեծապէս կը մտահոգէր Պետոր Կարպովիչը՝ այդ Սոնիայի վիճակն էր : Տուն հասած՝ Սոնիան փակուեցաւ Եւգինէի սենեակը եւ, հակառակ հօր թախանձանքներուն, դուրս չըացաւ, մինչեւ որ Եւգինէի գալով՝ յօժարեցաւ ներս ընդունիլ հայրը :

— Նո՛ւ, աղջիկս, պէտք է տուն երթանք ... Կուգանք, վաղը նորէն կուգանք ...

Սոնիան առջեւը կը նայէր, առանց պատասխանելու, թերեւս չէր լսեր իսկ հօրը ըսածները :

— Եւգին, սիրելիս, դու խօսէ հետը,— խնդրեց Պետոր Կարպովիչը,— թերեւս քեզ մտիկ ընէ :

— Հօրեղբայր, աւելի լաւ է հանգիստ ձգել Սոնիան : Եթէ կ'ուզէ հոս մնալ, թող մնայ : Առաջին անգամը չէ որ մենք միասին կը քնենք :

— Անշուշտ ... բայց քեզի նեղութիւն,— կմկմաց Պետոր Կարպովիչը, թէեւ լաւ գիտէր թէ Սոնիան Եւգինէի հետ մնալով աւելի մխիթարուած պիտի զգար :

Ուշ գիշերով, երբ տնեցիք քնած էին, Սոնիան եւ Եւգինէն սեղանի առջին նստած՝ կը խօսէին Վարդանի, անոր ապրած վերջին ամիսներու պատահարներու մասին :

Սոնիան նորէն կարդաց Վարդանի գրած վերջին նամակը, որուն մէջ տըղան քրոջը մանրամասնօրէն կը նկարագրէր Պոնտոլովսկիի դէպքը, իր փախուստը, ու անկէ վերջ գլխուն եկածները : Այդ նամակի մէջ արտայայտուած գաղափարները, ցանկութիւնները, ժողովուրդի համար աշխատելու որոշումը բոլորովին նորութիւններ էին Սոնիայի համար : Բայց ամէն բանէ աւելի զինքը կը վրդովէր Սարգիս Աբօր ծեծամահ լինելը : Սոնիան երբեք չէր կրնար երեւակայել թէ ռուս պաշտօնեայ մը, որ այնքան քաղաքավար է պարասրահներու մէջ, կրնար գազանային գործեր կատարել յետ ինկած գիւղերու մէջ : Եթէ միայն այդ նամակը Վարդանը գրած չըլլէր, Սոնիան պիտի չկրնար հաւատալ ուրիշի մը : Երբ Սոնիան կարդաց Պոնտոլովսկիի տեռորի նկարագրութիւնը, առաջին զգացումը եղաւ անչափ ուրախութիւն մը, որ վերջապէս արիւնխում գազան մը իր արժանի պատիժը գտած էր : Բայց հետզհետէ անդրադառնալով կատարուածի վրայ, Սոնիան սկսաւ զարմանքով մտածել, թէ ինչպէս Վարդանի նման քնքոյշ, մեղմ տղայ մը ընդունակ դարձած էր մարդ սպաննելու :

— Եւգի՛ն, Վարդանը ի՞նչպէս ... ի՞նչպէս կրցաւ սպաննել,— հարցուց Սոնիան ու ամբողջ մարմնով սարսռաց :

Եւգինէն վերջին տետրակը կը սրբագրէր : Գլուխը վերցուց ու շիտակ Սոնիայի աչքերուն նայեցաւ :

— Երեխա՛յ, որ անհրաժեշտութեան մը առջեւ գտնուի մարդ ... անշուշտ դժուար է, մտածելը անգամ սոսկում կը պատճառէ մարդու ... Բայց Պոնտոլովսկին մարդ չէր, գազան մըն էր, արիւնարբու գազան մը, անէծք մը հայ ժողովուրդին գլխուն :

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

եւ կազմակերպիչ յանձնախումբերը կը գործեն իւրաքանչիւրը իր շրջանին մէջ, իրենց թելադրութիւններն ու բաղձանքները հաղորդելով ուղղակի առժամեայ կեդր. մարմնին եւ դիւրացնելով անոր աշխատանքները:

Ժողովը միայն եւ միայն լուսաբանական ըլլալով, որ եւ է բանաձեւ չքուէարկուեցաւ: Կ'իմանանք թէ նախաձեռնողները նկատի առնելով բոլոր տեսակէտներն ու բաղձանքները, պիտի խորհրդակցին եւ անոր համեմատ պիտի կազմակերպեն ծրագրուած մարմինը.— Ն.

ՕՐԻՆԱԳԻԾ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԱՌԱՔՈՒՄԸ ԱՐԳԻԼԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Երեսփ. ժողովը երէկ սկսաւ քննել այն օրինագիծը, որով կ'արգիլուի կամաւորներ արձանագրել Սպանիոյ համար: Օրինագիծը պարզապէս կառավարութեան իրաւասութիւն կուտայ միջոցներ ձեռք առնել, կամաւորներու զինուորագրութիւնը եւ առաքումը արգիլելու համար: Նախատեսուած միջոցներու հանգամանքը եւ անոնց գործադրութեան թուականը կախում ունին միւս պետութեանց, մանաւորապէս Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ բռնելիք դիրքէն: Կառավարութեան պահանջած արտակարգ իրաւասութիւնները պիտի տեւեն 6 ամիս:

Օրինագիծը նախարարական խորհուրդին մէջ քննուեցաւ եւ վաւերացուեցաւ հինգշաբթի օր: Յետոյ ներկայացուեցաւ երեսփ. ժողովի օրէնսդրական յանձնախումբին, ուր հարցուցին թէ կառավարութիւնը ինչո՞ւ այսքան ուշացուցած է այսպիսի տնօրինութիւն մը, քանի որ իրապէս ցանկալի կը գտնէ: Պ. Լէօն Պլում պատասխանեց թէ դեռ վերջերս էր որ Սպանիոյ մէջ կամաւորները այնպիսի համեմատութիւն մը հասան որ կը սպառնար միջազգային կացութեան: Ուրիշ բացատրութիւններ ալ ստանալէ յետոյ, յանձնախումբը միաձայնութեամբ վաւերացուց օրինագիծը: Արտաքին գործերու յանձնախումբն ալ անմիջապէս իր հաւանութիւնը յայտնեց. այնպէս որ տարակոյս չկայ թէ երեսփ. ժողովը օրինագիծը պիտի քուէարկէ անմիջապէս եւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ: Վարչապետը օրինագիծը ներկայացուցած ատեն յայտարարեց թէ կամաւորներու արգելքը պէտք չէ կապուի որ եւ է քաղաքական կուսակցութեան հետ, այլ համարուի կառավարութեան գործը, քանի որ ան է արտաքին քաղաքականութեան պատասխանատուն: Օրինագիծը պատիժներ կը նախատեսէ անոնց դէմ որ կամաւորներ կ'արձանագրեն կամ կը դիւրացնեն անոնց հաւաքումը, բայց չարգիլեր դրամի եւ բանաւոր քարոզութիւնը:

*** Երեսփ. ժողովի նոր տարուան առաջին նիստին բացման առթիւ, Պ. Էռիօ իր նախագահական ճառը խօսելով, լուրջ ազդարարութիւն մը ուղղեց հանրապետութեան բոլոր թշնամիներուն: Բացատրեց թէ սեփականութեան իրաւունքին դիմաց, աշխատանքի իրաւունք մըն է որ կը հաստատուի, շնորհիւ քուէարկուած օրէնքներու:

— o —

ՍՊԱՆԻՈՅ քաղաքացիական կռիւներուն ծանրութեան կեդրոնը փոխադրուած է Մալակա, ուր ապստամբները յաղթանակ մը տարին, 48 ժամուան ճակատամարտէ մը վերջը գրաւելով Էսթէփոնա քաղաքը: Ապստամբները 20,000 հոգի կեդրոնացուցած էին այս ճակատին վրայ եւ յաղթանակէն յետոյ իրենց հեծելազօրքը դէպի Մալակա քշեց կառավարական զօրքը: Կարգ մը թերթեր կ'ըսեն թէ կռիւներուն կը մասնակցէին 5000 Իտալացիներ, 10000 Մարոքցիներ եւ միայն 5000 Սպանիացիներ:

Ցաւով կ'իմանանք Քղեցի ԱՒԵՏԻՔ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Սէնթ Անթուան (Փարիզ) հիւանդանոցին մէջ, 31 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 1ին, St. Antoine հիւանդանոցին մէջ, 23 Rue de Chaligny, մէթրօ Chaligny:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՒՆԸ ԼԵՒՈՆ ԱՐՈՒԵԱՆ

Ամսագրին 10րդ (Դեկտ.) թիւը, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԱՆՏԻՊ ԷՋԵՐ Ա. Յարութիւնեանէ եւ Սիամանթոյէ.— ԻՄ ԱՂՕԹՔԸ, Հ. Զօրղարեան.— ԾՈՒԽ ՄԸ, Յ. Անտոնեան.— ՆՍՏԱՐԱՆԻՆ ԱՂՋԻԿԸ, Արմէն Ամուր.— ՄԱՏԱՄ ՊՕՎԱՐԻ, Հրաչ Սարգիսեան.— Մշակոյթի օրուան հանդէսը նուիրուած հայ բանաստեղծութեան.— ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏԻՆ ՀԱՃՈՅՔԸ ԵՒ ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՃՈՅՔԸ, Ա. Փափազեան (ֆրանս.է թարգմ.).— ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄԵՑԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ, Վ. Էլմաեան ճարտարապետ).— ԳԻՐՔԵՐ ԵՒ ԴԷՄՔԵՐ, Ա. Արապեան.— Նիւթերու ցանկը: Այս թիւով կը լրանայ ամսագրին տարեշրջանը: Յունուարին կը թեւակոխենք նոր շրջանը: Ամէն մէկ վճարող բաժանորդ պիտի ստանայ 20 ֆր. արժէքով ֆրանսերէն կամ հայերէն գիրքեր:
բացուած է բաժանորդագրութիւնը, տարեկան ֆրանսայի համար 30 ֆր. արտասահմանի համար 40 ֆր.:

Դիմել՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e):

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ, Մջոյ եւ Վռամեան խումբի ընկերները այսօր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ակումբին մէջ:

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերահամակրական հանդիպումը, վաղը, շաբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, Հայ Ակումբին մէջ:

ԿՈՒՐՊԷՎՈՒԱՅԻ Տաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Ս. Էմմիեանի բնակարանը:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse. Մարսէյլ: կարեւոր օրակարգ:

(ՄԱՐՍԷՅԼ) Պուլվառ Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբի ընկերները 17 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին: կարեւոր օրակարգ:

Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ, 16 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ: Կը դասախօսէ Պ. Ս. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ: Կը հրաւիրուին մանաւորապէս հայ երիտասարդութիւնը:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէի կողմէ

Վաղը, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,

149bis Ave. Argenteuil, Անիէռ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրուան հարցերու շուրջ:

Խօսք կ'առնեն ուրիշ ընկերներ: Երգ, արտասանութիւն եւլն.:

Մուտք 5 ֆրք. (խմիչքը միասին)

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ—ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Յր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ

վաղը, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. Tokio, Métro Alma et Iéna

ԴԱՍԱԽՕՍ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ Տպաւորութիւններ Հարաւ. Ամերիկայէն:

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Զարդարեան Գրադարանի վարչութեան սարքած ընտանեկան խնջոյքը որ տեղի պիտի ունենար Յունուար 10ին, յետաձգուած ըլլալով, այս անգամ տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, 16 Յունուար երեկոյեան ժամը 8ին, Յոյներու սրահին մէջ, 5, Rue Bonnefoi, Հաճելի ժամանց:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Յ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

17 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ,

կը խօսի ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Յ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մ.ճիւղը կը տօնէ իր չորս Մ.ճիւղերուն հետ 17 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Գեղարուեստական բաժին: Պիտի ներկայացուի «ՇԱՌԼՕ»էն Սինէ-Սէթօ ընկերութենէն: Ջաւէշտ մը՝ ԱԲԷԼԵԱՆ թատերախումբէն:

Երգ, արտասանութիւն փոքրիկներու կողմէ:

Կը բաժնուի պտուղ եւ նախընթրիք բոլոր ներկայ փոքրիկներու:

Մուտք 3 ֆր., փոքրիկները ձրի:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի սկաուտները կը ներկայացնեն

«ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ»Ը

28 Փետրուար, կիրակի կէսօրէ վերջ:

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը եւ չխաչաձեւել: Մանրամասնութիւնները շուտով:

Թատերական ներկայացում

Յ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց Միութեան կողմէ

6 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.45ին, Հայ Ակումբին մէջ:

կը ներկայացուի ԱՆԻԾԵԱԼԻՆ ՓԱՐՈՍԸ

եւ Պարոնեանի ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ:

գիները 3 եւ 5 ֆր., փոքրիկներու 1 ֆր.:

Հանդէս—Թէյասեղան

Ալֆորվիլի Զէնկիւէրի Հայր. Միութեան «Իգական բաժնի» թէյասեղանը 16 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հայ Ակումբին մէջ,

1 Bld. Carnot, Ալֆորվիլ:

Բացման խօսք, երգ, արտասանութիւն, հայկական պար:

Մուտք՝ ֆր. 95:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Journaux R. CHIMCHI
29, Aghiou Marcou, ATHENES

Journaux R. CHIMCHI
56, Akti Miaouli, PIRÉE

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ զինուորցուները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի մը, կիրակի 17 յուն. կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, հայրենակից Նիկողոս Կըլըզեանի բնակարանին մէջ:

ՎԻԷՆԱՀԱՅ զինուորագրեալներու երկրորդ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 16 յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Ռ. Ա. կուսակցութեան սրահին մէջ: կը հրաւիրուին գաղութիս բոլոր զինուորագրեալները անխտիր ներկայ ըլլալ:

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ մէջ, յուն. 13, չորեքշաբթի օրուան հայ զինուորցուներու ժողովը ձախողած ըլլալով, ներկայիս կը յայտարարենք որ, այսօր, շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին Ճայյոց մատուռին մէջ տեղի պիտի ունենայ հայ զինուորցուներու խորհրդակցական ժողովը: Շահագրգռուողներէն (զինուորցու կամ ոչ-զինուորցու) կը խնդրենք ներկայ ըլլալ, խնդիրը աւելի լրջութեամբ քննելու եւ համապատասխան բանաձեւը հանելու համար:

Խումբ մը զինուորցուներ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ խարբերդցիներս ընդառաջ երթալով գաւառի մեր հայրենակիցներու կոչին, որոշեցինք մեր շրջանի մէջ եւս կազմել Համախարբերդցիական Միութեան մասնաճիւղ մը, օգնելու համար կարօտ հայրենակիցներու: կը խնդրենք խարբերդի եւ շրջանի բոլոր հայրենակիցներէն ներկայ ըլլալ խորհրդակցական ժողովին, որ տեղի պիտի ունենայ 17 յուն. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 4 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ, Պ. Ջասմիկեանի սրճարանին մէջ:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ամսոյս 24ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, տեղւոյն թաղապետարանի սրահին (Salle des Fêtes) մէջ, 148 rue Villeneuve, Ալֆորվիլ, տեղի կ'ունենայ մեր խնամքին յանձնուած աշակերտներուն դպրոցական հանդէսը:

Երգ, նուագ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն:

Կաղանդի ծառ, նուիրաբաշխութիւն եւ թօմպոլա:

Մուտքը ազատ է:

Կը հրաւիրուին անխտիր բոլոր ծնողքներն ու հասարակութիւնը:

Կրթական Հոգաբարձութիւն (Հ. Բ. Ը. Մ.)

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Պ. Թագւոր Այվազեան իր յաճախորդներուն եւ ծանօթներուն կը ծանուցանէ թէ իր նոր հասցէն է 194 rue de Vendôme, Lyon, Rhône.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Կարապետ Չէփճեան, ծնած Աղտոփ գիւղէն, 3 տարի փոխադրուած Կիւրին: Տեղահանութեան միջոցին կը գտնուէր Ատանաւլուր կայ որ 1920ին կը գտնուէր Պոլիս: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Իսկուհի Գույումճեանի (Չէփճեան), Յառաջի միջոցաւ:

— Ափթէն (Վօքլիւզի նահանգ) Մկրտիչ Գրիգորեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Պրուսա - Օրթագիւղցի Մէրէսէնց Գրիգորին աղջիկը Աննիկ: Կը կարծուի թէ Փարիզ կը բնակի: Իր հասցէն իմացնել Վահրամ Մանուկեանի, 38, Rue Floréal, Romainville, Seine:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

EE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 17 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3322

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԹԻ ԽՕՍՔ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երկու շաբաթէ ի վեր կոչեր եւ ժողովի հրաւէրներ կը տեղան իրարու ետեւէ, զինուորագրութեան հարցին առթիւ:

Ուրեմն զինուորցուները կը կազմակերպուին, պաշտպանելու համար իրենց շահերը :

Ո՞վ պիտի կրնար մեղադրել այս բնական իրարանցումը: Ընդհակառակն, կ'արժէ շնորհաւորել մեր երիտասարդներուն արթնութիւնը եւ նախաձեռնութեան ոգին:

Եւ սակայն, տեսէք թէ ի՛նչ անհամութիւններ ծագած են սկիզբէն իսկ:

Ինչպէս գիտէք, առաջին յանձնախումբ մը կազմուեցաւ Փարիզի մէկ արուարձանին մէջ, Պէլվիլ: Տրուած ազդանշանին վրայ, ուրիշ թաղեր ալ հետեւեցան շարժումին, եւ ժողովներ սարքուեցան, ընտրութիւններ կատարուեցան:

Բնականաբար յաջողեցան այն տարրերը որ ժողովի փութացեր էին խմբովին, ուետարեր հաւատաւքներ ալ՝ իրենց լեզուին տակ :

Եւ ահա շաբաթ մը չանցած, ժողով ժողովի դէմ, Փարիզէն մինչեւ գաւառ :

Այսպէս, խառն յանձնախումբ մը կը կազմուի Պանեէօ - Քաշանի մէջ: Քանի մը օր վերջը, առարկելով թէ ոչ - զինուորցուներ իրաւունք չունին մասնակցելու, բլիջականները կը թելադրեն նոր յանձնախումբ մը: Եւ կը կազմուի: Ուրեմն երկու յանձնախումբ՝ միեւնոյն նպատակին համար, միեւնոյն թաղին մէջ: Եւ բնականաբար մէկը միւսը անվաւեր պիտի հռչակէ, զեկոյցներ փութացնելով մամուլին կամ առ որ անկ է . . .

Յունուար 8ին խորհրդակցական ժողով մը կը սարքուի Լիոնի մէջ: Երկու օր վերջը, ուրիշ մըն ալ կը կազմակերպուի :

Յունուար 13ին, ժողովի մը հրաւէրը կը հաղորդուի «Յառաջ»ի եւ ուրիշ թերթերու, Սէնթ - Էթիէնի համար: Երէկ նոր ազդ մը կը ծանուցանէր թէ «այդ ժողովը ձախողած ըլլալով, նոր մը պիտի գումարուի շաբաթ գիշեր »: Իսկ առաջին ժողովին կազմակերպիչները նոր նամակով մը կը խնդրեն ծանուցանել իրենց Բ. ժողովը, հետեւեալ վերապահութեամբ.— « Միմիայն հայ զինուորցուները (20 - 33 տարեկան) ներս պիտի ընդունուին »:

Ինչպէս կը տեսնէք, չափազանց պերճախօս է պատկերը: Նորէն ճակատ ճակատի դէմ, հարցի մը մէջ որ ամէն բանէ առաջ կապ ունի ամբողջ գաղութին հետ:

Դժուար չէ պարզել այս տխուր երեւոյթին գաղտնիքը:

Ինչպէս «Փրթի Ժուռնալ»ի սրահին մէջ ալ կը պարծենար Կոմկուսի հայկական հատուածին ներկայացուցիչը, բլիջականները վարդագեղ հաւատաւքներ ստացած են եւ կամ կը յուսան ստանալ, իրենց կռնակը տեսնելով 72 համայնավար երեսփոխաններ եւ երկու ծերակուտականներ :

Այդ հաւատաւքներուն փոխարէն, անշուշտ յանձնառութիւններ ալ ստանձնած են: Բայց հիմնականը այդ չէ:

Այսպէս կամ այնպէս, ուշագրաւ է որ ծրագրուած ժողովներու մէջ, միայն եւ միայն զինուորցուներու մասնակցութեան պայմանը միշտ կը յիշեցնեն այդ շրջանակէն:

Եւ ընդհանրապէս ժողովներու մէջ ալ խօսելու կը հրաւիրուին նոյն հոսանքէն մարդիկ (ինչպէս առաջին անգամ Քաշանի մէջ եւ այլուր):

Այս պայմանին հետ զուգընթաց, կը մատնանշուի ուրիշ պարագայ մը,— գործ չունենալ օֆիսներու կամ «ինքնակոչ պաշտպաններու» հետ: Թէեւ, միեւնոյն ատեն, համերաշխութեան եւ գործակցութեան խօսքեր ալ կը ծամծմեն :

Իսկ երրորդ, շողիքոտ խօսքեր առաջին օրէն իսկ,— մենք պատրաստ ենք մեր արիւնը թափելու Ֆրանսայի համար, մեր երկրորդ հայրենիքին համար:Մինչդեռ գիտենք որ շատերը ցնցուեցան զինուորագրութեան լուրէն իսկ, անոր պատասխանատուութիւնը ձգելով օրուան վարիչներուն վրայ, իբրեւ հետեւանք անոնց անհեռատեսութեան . . .

Պատկերը լրացնելու համար, կ'արժէր քանի մը խօսք ալ ըսել հինգշաբթի օրուան ժողովի մասին,որուն մանրամասնութիւնները կը հրատարակուին երկու օրէ ի վեր:

Այստեղ եւս, ամէն բանէ վեր աչքի կը զարնէր ազդեցութեան պայքարը, եւ նոր ճամբաներ գտած ըլլալու յաւակնութիւնը:

Կը թուի թէ ճառախօսներուն մէկ մասը պատահաբար եկած էր բեմ, ըսելու համար բաներ որոնք պիտի ծառայէին ոչ թէ լուսաբանելու, այլ մտքեր պղտորելու:

Պակաս չեն եղած աններելի թեթեւութիւններ ալ:

Պէլվիլի յանձնախումբը տարօրինակ զանցառութեամբ մը կը մոռնայ երկու մարտական կազմակերպութիւններ, Հայ Մարտիկներու եւ Կամաւորներու եւ Հայ Սպայից Միութիւնը, եւ պատիւ կ'ընէ հրաւիրելու միայն Ֆրանսահայ Կամաւորները, որոնց ներկայացուցիչը . . . հայրենիքէ մը կը վերադառնար: Եւ բնականաբար կը խօսի այնպէս ինչպէս պիտի խօսէր հայրենիքէն վերադարձող մը,— իր իսկ բառով՝ «գինով»:

Ի՞նչ տպաւորութիւն կրնայ կրած ըլլալ այդ օրուան բազմութիւնը, ոչ միայն այս միջադէպէն, այլ եւ ամբողջ ժողովէն:

Անշուշտ այս «լուսաբանական»էն աւելի տխուր հետքեր պիտի ձգեն այն միւս երեւոյթները որ մատնանշուեցան,— ճակատ ճակատի դէմ, բանաձեւ բանաձեւի դէմ, խմբակ խմբակի դէմ,— բոլորն ալ յանուն զինուորցու երիտասարդութեան . . .

Չէ՞ք վախնար որ այս ընթացքով հետզհետէ մոռցուի բուն հարցը, եւ մէջտեղը մնայ միայն՝ նորօրինակ աքլորամարտ մը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԱՌԱՔՄԱՆ ԱՐԳԵԼՔԸ

Քուէարկուեցաւ բացարձակ միաձայնութեամբ

Երեսփ. ժողովը ուրբաթ օր մէկ նիստի մէջ քուէարկեց այն օրինագիծը որ կառավարութեան լիազօրութիւն կուտայ արգիլելու կամաւորներու առաքումը դէպի Սպանիա, ո՛ր կողմին համար ալ ըլլայ: Ներկայ էին 591 երեսփոխաններ, եւ բոլորն ալ քուէարկեցին, բաւական սուր վիճաբանութիւններէ վերջ : Մեծ պատերազմէն ի վեր, քիչ անգամ պատահած է որ միաձայնութեամբ քուէարկուի կարեւոր եւ քաղաքականապէս վիճելի օրինագիծ մը: Նոյնիսկ համայնավարները, որոնք շատ ալ գոհ չեն կառավարութեան սպանիական քաղաքականութենէն եւ ամիսներէ ի վեր պայքար կը մղեն, հանդանակութեամբ եւ զինուորագրութեամբ օգնելու համար Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան, քուէարկեցին օրինագիծը: Իրենց ներկայացուցիչը ճառով մը բացատրեց թէ կը քուէարկեն, այն գիտակցութեամբ թէ օրէնքը պիտի արգիլէ որ Իտալիա եւ Գերմանիա զինուոր ղրկեն Զօր. Ֆրանքոյի: Աջակողմեան եւ կեդրոնի երեսփոխաններն ալ բաւարար գտան Լէօն Պլումի բացատրութիւնները: Վարչապետը այս առթիւ շեշտեց թէ օրէնքին նպատակն է ապացուցանել Ֆրանսայի խաղաղասիրութիւնը եւ թոյլ չտալ որ Սպանիոյ քաղաքացիական խռովութիւնները վերածուին եւրոպական խռովութեանց եւ թերեւս ալ պատերազմի: Այս հարցին մէջ ալ Ֆրանսա համերաշխ է Անգլիոյ հետ:

Երբ ծերակոյտն ալ վաւերացնէ օրինագիծը, կառավարութիւնը լիազօրութիւն պիտի ստանայ յառաջիկայ վեց ամիսներուն համար, սպանիական պատերազմի: Այս հարցին մէջ ալ Ֆրանսա համերաշխ է Անգլիոյ հետ :
բանին հետ, ձեռք առնելու համար որ եւ է միջոց որ կ'որոշուի միւս պետութեանց հետ :

Համայնավարները եւ մաս մը ընկերվարականներ օրէնքը քուէարկեցին պարզապէս դժուարութիւն չպատճառելու համար կառավարութեան, մանաւանդ որ վարչապետը կրկին եւ կրկին հաւաստեց թէ տառապէս պիտի գործադրուի յանձնառութիւնը, այսինքն կամաւորներու առաքումը պիտի արգիլուի միայն այն ատեն երբ միւս պետութիւններն ալ այդպէս ընեն: Վիճաբանութիւնները կարճ տեւեցին եւ աւելի շատ ձեւական հանգամանք ունէին: Կարգ մը աջակողմեան երեսփոխաններ պահանջեցին անմիջապէս արգիլել կամաւորներու առաքումը, որպէսզի Ֆրանսացիներ չստիպուին կռուիլ Ֆրանսացիներու դէմ՝ Սպանիոյ մէջ: Ուրիշներ առաջարկեցին հպատակութենէ զրկել անոնք որ կ'անտեսեն օրէնքին, երբ գործադրութեան ձեռնարկուի: Անոնց կարծիքով, կարելի չէ կամաւորները սանձել տուգանքներով եւ բանտարկութեամբ :

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԽՈՐՀԻՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

Զօր. Կէօրինկի այցելութեան առթիւ, իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա չեղեալ պիտի համարին իրենց հաւանութիւնը՝ անգլօ-ֆրանսական ծրագրին, եթէ շահակից պետութիւնները չյարգեն իրենց յանձնառութիւնները: Նոյնիսկ պնդողներ կան թէ այս մասին համաձայնութիւն գոյացած է Մուսոլինիի եւ Զօր. Կէօրինկի միջեւ, որ տակաւին Հռոմ կը գտնուի:

*** Զօր. Կէօրինկ եւ Մուսոլինի ուրբաթ օր ալ երկար խօսակցութիւններ ունեցան, օրուան հարցերու մասին: Յետոյ աչքէ անցուցին 20,000 յառաջապահներ եւ պալիլաներ, Իտալիոյ զինուորեալ երիտասարդները: Մուսոլինի ինքն ալ զինուորական համազգեստ հագած էր, մինչ 8 — 20 տարեկան տղաք մարզանքներ կը կատարէին :

Զօր. Կէօրինկ երկարօրէն տեսակցեցաւ նաեւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, գոհունակութիւն յայտնելով Միջերկրականի մասին գոյացած համաձայնութեան առթիւ:

Սպանիոյ ապստամբները դէպի Մալակա

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները ուժգնօրէն կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Մալակա: Ուրբաթ օր ուրիշ երկու գիւղեր ալ գրաւեցին եւ այժմ հազիւ 35 քիլոմեթր հեռու են Մալակայէն: Զրոյցի մը համաձայն այս յառաջխաղացութեան հետեւանքով, կառավարութիւնը որոշած է մայրաքաղաքը Վալենսիայէն փոխադրել Պարսելոնա :

Ցարձակողականը վերսկսած է նաեւ Մատրիտի ճակատին վրայ: Ապստամբները անընդհատ կը ռմբակոծեն քաղաքը, ուժգին դիմադրութեան մը հանդիպելով:

2,500,000 ՕՏԱՐԱԿԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

270,000 հոգի հպատակ ընդունուած

Վերջին մարդահամարին համաձայն, Ֆրանսայի մէջ բնակող օտարականներու թիւը, որ 1880էն 1931 կը տատանէր մէկ միլիոնի եւ 1,300,000ի միջեւ, 1921ին եղած է 1,550,000, 1926ին՝ 2,505,000, 1931ին՝ 2,891,000, իսկ 1936ին՝ 2,500,000 :

1931էն 1936 յառաջ եկած նուազման պատճառը այն է որ 130,000 հոգի մեկնած են երկրէն, իսկ 270,000 հոգի հպատակ արձանագրուած:

Օտարականներուն մէջ ամէնէն մեծ թիւը կը կազմեն Իտալացիները, որոնք 451,000 հոգի էին 1921ին, իսկ 808,000ի կը հասնէին 1931ին: Յետոյ կու գան Լեհերը, որոնք միայն 46,000 հոգի էին 1921ին, իսկ 1931ին՝ 508,000, Սպանիացիները՝ 255,000էն բարձրացած են 352,000ի, Պելժերը՝ 349,000էն իջած են 254,000ի, Ռուսերը 32,000էն բարձրացած են 72,000ի եւն.:

Ֆրանսա հաստատուած օտարականներէն 1,080,000ը բանուորներ են, 156 հազարը արհեստաւորներ եւ մանր վարպետներ, 150,000ը գործատէրեր, 150 հազարը պաշտօնեաներ :

ՀՐԷԱՆԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ ՄԷՋ ՏԵՂԱՒՈՐԵԼՈՒ ծրագիր մը կը մշակուի Փարիզի մէջ: Այս առթիւ հարցումներ ուղղուած ըլլալով գաղթային նախարարին, Պ. Մութէ յայտարարած է թէ ծրագիրը իր սրտին մօտ է, սակայն մեծ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ: Ամէն պարագայի մէջ պրպտումները կը շարունակուին :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

«Խորհրդային Հայաստան»ն է որ կը պատմէ (16 դեկտ. 1936).

— « Վերջերս բոլոր բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններում գրաւոր ստուգումներ անցկացուեցին մայրենի եւ ռուսաց լեզուներից: Հայաստանի պետական համալսարանում կատարուած ստուգումը ցոյց տուեց, որ ուսանողների զգալի մասը շատ վատ է տիրապետում մայրենի լեզուին, մի բան, որ չի կարող առհասարակ լրջօրէն չանդրադառնալ ուսման որակի վրայ :

Ամբողջ համալսարանում ստուգման ներկայացած 1069 ուսանողներից անսխալ են գրել ընդամէնը 133 հոգի (12,4 տոկոս), այդ էլ այն ժամանակ, երբ ստուգող յանձնաժողովը, չգիտես ինչու, որոշել է չհաշուել այն սխալները, որ կատարուել են թելադրութեան տեքստում եղած «ծղրիդ» եւ «ընժեներ» բառերում (իսկ այդ բառերում կատարուած տառասխալներն ուսմասվար ընկեր Ս. Մարկոսեանի խոստովանութեամբ բաւական մեծ թիւ են կազմում): Աւելացրէք դրան եւ այն, որ աւելի քան 45 հոգի թելադրութեան տեքստում եղած ընդամէնը 250 բառի մէջ 15 եւ աւելի տառասխալ են արել :

Գրական ֆակուլտէի առաջին կուրսի ուսանող Տաճատ Վարդազարեանը 250 բառի մէջ 12 տառասխալ ու 14 կէտադրութեան սխալ է արել: Նա չգիտէ «առատ», «ընդարձակ» եւ այս տիպի ուրիշ հասարակ բառերի ուղղագրութիւնը եւ գրում է «արատորէն», «ընթարձակ», «լի յեյին» եւայլն:

Գրական ֆակուտէի 3րդ կուրսի ուսանող Նշան Պօղոսեանը գրում է «ծղրիկներ» (ծղրիդների փոխարէն), «մթնոլորդ», «ծորակներ» («ձորակ - ների» փոխարէն), «բատշգամբ », «խանութրան» եւայլն: Նրանցից առաջինը «ծխնելուղներ» բառը տողադարձում է «ծխնելու–ղներ», իսկ երկրորդը՝ «յերեվում», «գործարանատերեր»–ը՝ «գործարանատեր–եր» եւ այլն:

Գրական 5րդ կուրսի ուսանող Հայրապետ Հայրապետեանը 10 տառասխալ ու 12 կէտադրութեան սխալ է արել: Գրում է «խանուղներ», «անեցք» եւն. Նոյն կուրսի ուսանողուհի Ալիս Մանուկեանը 11 տառասխալ է արել. գրում է (ընթարձակ», «մթնոլորդ» եւայլն, «անեծք» բառը տողադարձում է «ան–եծք» :Գրական ֆակուլտետի5րդ կուրսի 9 ուսանողներից միայն 2ն են առանց տառասխալի գրել: Նոյնիսկ լեզուի ճիւղն ընտրած 5րդ կուրսի ուսանողուհի Պօղոսեան Կատարինէն 6 տառասխալ եւ 7 կէտադրութեան սխալ ունի, իսկ Պօղոսեան Մարգոն՝ 5 տառասխալ ու 9 կէտադրութեան սխալ :

Կարո՞ղ էք երեւակայել 5րդ կուրսի ուսանողներ, որոնք շուտով պէտք է աւարտեն համալսարանը եւ գնան տասնամեակներն ու տեխնիկումները ուսանողներին հայերէն սովորեցնելու, երբ իրենք դեռ լաւ գրագէտ չեն »:

Որն է մեկնութեան կը կարօտի՞ այս պատկերազարդ վկայութիւնը :

Թերթը նոյնքան տխուր բաներ կը պատմէ նաեւ ռուսերէնի մասին:

Երբ հայերէնը անտէր մնացեր է, այլեւս կ'արժէ՞ խօսիլ ռուսերէնի մասին :

Բայց այս չէ կարեւորը:

Եթէ «Խ. Հայաստան»ի խմբագիրները ու աշխատակիցները եւ առ հասարակ խորհրդահայ հրատարակութեանց հեղինակները ու «ինտելիգենցիա»ն տարրական քննութեան մը ենթարկուէին, հայերէնի մասին, քանի՞ խաչ կրնային առնել:

Եւ ես պիտի առաջարկէի որ քննիչները նկատի առնէին միայն բառերն ու շարադրութիւնը, ներողամտաբար անտեսելով տառասխալները :

ՎԱՀԷ

ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Զինուորցուներու ժողովի մասին

Հինգշաբթի օր, զինուորցուներու Պէլվիլի յանձնախումբին նախաձեռնութեամբ սարքուած ժողովին մէջ, որուն արդիւնքը հաղորդուած էր երէկ, կարգով խօսք առին հրաւիրուած կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները: Երկու օֆիսներու վարիչներէն Պ. Բաշալեան երկտողով մը կը յայտնէր թէ արդէն կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդած ըլլալով, պատրաստ է իր աջակցութիւնն ընծայելու: Ընկեր Խատիսեան եւս նամակով մը կը հաղորդէր թէ իր գրասենեակը զինուորցուներու տրամադրութեան տակ է եւ փափաքողները կրնան տեղեկութիւններ ստանալ, իսկ աշխատանքի մասին ալ կը յայտնէր իր պատրաստակամութիւնը՝ գործելու համաձայն զինուորցուներու բաղձանքին:

Առաջին խօսքը տրուեցաւ դերձակ Յ. Տարայեանի, որ ղրկուած էր իբրեւ ներկայացուցիչ Ֆրանսահայ Կամաւորներու Միութեան: Պարոնը հազիւ քանի մը բառ արտասանեց օրուան հարցի մասին, եւ աւելի շատ փչեց աջ ու ձախ, բոլոր ազգային տարրերու դէմ: Յետոյ սկսաւ թոթովել: Ամբողջ սրահը ոտքի ելած՝ կ'աղաղակէր.

— Վա՛ր իջէք: Չենք ուզեր լսել: Վա՛ր, վա՛ր, վա՛ր . . .

Այս պահուն Պ. Տարայեանի շրթները զարմանալի բառ մը արտասանեցին.

— Հայրանիքէ մը կուգամ, գինո՛վ եմ . . .

— Վա՛ր, վա՛ր, գինով չենք ուզեր . . .

Ու խեղճը օրօրուելով նստեցաւ աթոռին վրայ:

Հօկի ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ՝ զինուոր ըլլալէ առաջ, պէտք է պաշտպանենք մեր իրաւունքը: Պուլվառ Օսմանի ներկայացուցիչը նոյնպէս անհրաժեշտ գտաւ որ զինուորցուները անմիջապէս հպատակ ընդունուին իրենց ընտանիքով: Ռամկավարներու ներկայացուցիչը (Ա. Ճիմպիւշեան) յորդորեց չխրտչիլ զինուորութենէ: «Մեզի համար դպրոց մըն է այդ, միեւնոյն ատեն մեծ պատիւ ծառայել ֆրանսական բանակի մը մէջ: Ձեզ պաշտպանելու իրաւունքին մէջ էք: Մենք ալ ձեզի հետ: Սակայն ձեր ծրագրին մէջ, կան կէտեր որ կրնան վնաս հասցնել այս տարագիր ժողովուրդին, որ տասը տարիէ ի վեր կ'ապրի հոս: Օրինագիծը արդէն կուտայ շատ մը առաւելութիւններ մեզի համար: Մնացածը պահանջելով չըլլար, այլ խնդրելով: Պէտք է գործել զոյգ օֆիսներու հետ, ո՛չ թէ ինքնագլուխ: Օֆիսները մեզի շատ պէտք եղած են, եւ կրնան շատ ալ պէտք ըլլալ: Ուրեմն, ձեզի կը մնայ միանալ ազգովին ու գործել համերաշխութեամբ, որ փառք մըն է հայ ազգին: Լաւ գործել, ուղիղ գործել: Ահա միակ ճամբան փրկութեան »:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը, Տօքթ. Քիւթիւկեան (Յ. Կիլիկեցի), իր շրջանին տեսակէտները պարզելէ առաջ (տես երէկուան «Յառաջ»ը), բացատրեց զինուորութեան առաւելութիւնները: «Անոր շնորհիւ կը դաստիարակուի առողջ, ճարպիկ երիտասարդութիւն մը, որ ի հարկին գիտէ պաշտպանել իր հայրենիքը: Տարիներէ ի վեր կ'ապրինք այս երկրին մէջ եւ պէտք է կատարենք մեր պարտականութիւնը, սակայն ոչ առանց փոխարինութեան: Կան կարգ մը խնդիրներ որ պէտք է հետապնդուին: Զինուորներուն շահը կը պահանջէ գործել իրաւասու օրկաններու հետ համախորհուրդ, եւ ոչ թէ ինք–

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ԻՆՔՆԱՏՊՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐԸ

Մշակոյթը, իբրեւ իմացական ծաղիկ, ընդհանրական է եւ կը պարարէ մարդկային հողին՝ ամէն կլիմայի տակ: Բայց եւ այնպէս պայման է որ մշակոյթը ունենայ ինքնատպութիւն, կրէ կնիքը ցեղին, որուն հողէն կը ծնի,— եթէ ինքնատպութեան հարցը սկիզբները կը ծագէր սեփականութեան զգացումէն, որ հետզհետէ դարձաւ կենսա-հոգեբանական պարագաներու օգտագործում մը, այժմ արդէն պայման մըն է ստեղծագործական յառաջդիմութեան համար :

Խօսելով բանաստեղծութեան մասին, անոր ինքնատպութիւնը պիտի գայ լեզուէն, որ ուրիշ բան չէ, բայց եթէ արտայայտութեան ձեւ մը:

Նախորդ յօդուածով մենք պահանջ կը դնէինք ներշնչուիլ գրաբարի հարստութենէն, որպէսզի մեր մշակոյթին ամէնէն կանանչ ջիլը, բանաստեղծութիւնը, չցամքի՝ աւիշի պակասով :

Հին դպրոցը կը կարծէր թէ լեզուին դայեակը ժողովուրդն է միայն,— բայց այն շրջանին՝ ժողովուրդները քիլոկրամի պէս բան մըն էին, անփոփոխ եւ անփոխադրելի: Մենք այժմ գիտենք թէ ժողովուրդները կը փոխանակուին, զանգուածովի կը տեղափոխուին,— déracinésներու այս դարուն՝ կարելի չէ այլեւս գոհանալ լեզուական հին դպրոցին տրամաբանութեամբ: Լեռնային լեզուն (առոգանութիւն եւ բառակազմութիւն) յանկարծ կը դառնայ դաշտային՝ անկախ իր ժողովուրդէն, (նոյն պարագան դիտելի է նաեւ հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ, պարզ այն պատճառով որ լեռնային հաղագը բնախօսական ձեւափոխութիւն մը կը կրէ դաշտին մէջ): Միւս կողմէ անշարժ ժողովուրդներու հողերուն վրայ կ'անձրեւէ օտար ձայնասփիւռը, եւ հաղորդակցութեանց դիւրութիւնը չփման մէջ կը դնէ հեռաւոր բարբառները իրարու հետ :

Եւ վերջապէս քսաներորդ դարը գերեզմանն է բոլոր գաւառաբարբառներուն,— գիւղացին հետզհետէ կը լքէ իր «աշխարհաբարը» ու կը բարձրանայ գրոց բարբառի սահմաններուն: Օրաթերթերը, գիրքերը, ուսուցիչները կը մտնեն գիւղերէն ներս, տարածելով ընդհանրական լեզուն :

Ահա թէ ինչո՛ւ լեզուական արդի դպրոցը կը յայտարարէ թէ լեզուին դայեակը մտաւորականութիւնն է հիմա եւ ժողովուրդը դեր չունի այլեւս (Վանտրիէս):

Դարձեալ, ահա թէ ինչու առթը եկած կը համարիմ, հրաւիրելու համար մեր աշխարհաբարը որ մոռնայ Պոլսոյ երէկուան իր պաշտպաններուն տուած յաւակնութիւնը եւ խոնարհի գրաբարին առջեւ՝ արժանանալու համար անոր շնորհներուն :

Նորութիւն մը չէ այս հրաւէրը,— յունարէն լեզուին պատմութիւնն ալ այս օրերս կ'արձանագրէ նոյն մտահոգութիւնը, արդի յունարէնը դարձի կը կանչուի հին յունարէնի թանգարանին մէջ: Աթէնքի մէջ այս վէճն էր, որ կը զբաղեցնէր քերականները եւ գրագէտները, անցեալ ամառ :

×

Որպէսզի հայ բանաստեղծութիւնը նոր խոյանք մը ստանայ, անհրաժեշտ է որ լեզուին վրայ կատարուի նոր պատուաստ մը: Մեր ոսկեղէն լեզուն խոնարհեցաւ մինչեւ աշխարհաբար, ձեռք երկարեց ժողովուրդին, զայն բարձրացնելու համար անշուշտ : Այժմ երբ ժողովուրդը հասած է իրեն, լեզուն պէտք է աստիճան մը եւս բարձրանայ՝ անկէց խոնարհելու համար դարձեալ դէպի ժողովուրդը:

Եւ յետոյ, բանաստեղծութիւնը կը պահանջէ այլերանգ եւ բարձրաթռիչ լեզու,— պարզունակ եւ աշխարհախօս լեզուն կ'ենթադրէ աղքատութիւն, զգացումի եւ մտածումի հասարակ-տեղիք արտայայտութիւն:

Քերթողագիրքերը, հին ժամանակ, սրբազնութիւն մը ունէին, եւ բանաստեղծները, առանց քննադատութեան նշաւակ դառնալու, չէին կրնար գործածել ամէն բառ: Հոմանիշներու գոյութիւնը կը մատնէ այն մեհենական օրերը, երբ նոյն բառին հոմանիշները ունէին իրենց «դասակարգը»,— բառի մը մէկ հոմանիշը կը գործածուէր միայն մեհենական գրութեանց մէջ, անոր մէկ ուրիշ հոմանիշը՝ միայն խօսակցութեան մէջ, անոր մէկ ուրիշ հոմանիշն ալ՝ արքունական արձանագրութեանց մէջ, որպէսզի չմաշէ՛ր քերթողական բառը: Առաջին ըմբոստը Եւրիպիդէսն եղաւ, որ ուրացաւ բառերու սրբութիւնը եւ խօսակցական բառը բարձրացուց գրոց բարբառի աստիճանին :

Աւանդութիւնը, սակայն, դիմադրեց եւ հասաւ մինչեւ ԺԹ. դար: Դասականները, ամէն ճիգ թափեցին՝ պաշտպանելու համար քերթողական բառերու ազնուականութիւնը, ընդհակառակն ռոմանթիկները վիրաւորեցին զայն: Հիւկօ կը պարծենար թէ կարմիր գդակ դրած է քերթողական բառարանին գլխուն, մինչ ուրիշներ կը գայթակղէին՝ երբ յեղափոխական, կարմիր գդակ կրող գրողները բանաստեղծութեան տաճարին «միւռոն չունեցող» բառերը: Այսպէս մինչեւ ԺԹ. դար՝ գայթակղութիւն կը համարուէր «շաքար» բառը գործածել բանաստեղծութեան մէջ, այն առարկութեամբ թէ շաքարը կ'արտադրուի շաքարեղէգէն եւ շաքարեղէգը կը նեբածուի խափշիկներու երկրէն: Բառը պէտք է կրէր քաղաքակրթութեան կնիքը: Մեր մէջ ալ պակաս չեղան նման վէճերը,— երբ գաւառի գրողները (Ա. Յարութիւնեան) բանաստեղծութեան տաճարին «գոմէշ» ու «գորտ» բառերը, Պոլսոյ բանաստեղծները գայթակղեցան եւ դէշ բաներ ըսին մեր յեղափոխական գրողներուն, այնքան որ Ա. Յարութիւնեանը նմանցուցին Մալկարայի ճահիճներուն մէջ կրկռացող գորտի մը:

Պէտք էր անշուշտ դիտել տալ, թէ աշխարհիկ բառը առաջին անգամ չէր որ կուգար գրականութեան: Բագրատունի այդ շարժումը կը հասցնէ մինչեւ Փարպեցի, իսկ ուրիշներ քաղաքացիութեան իրաւունք կուտան խօսակցական լեզուին՝ Կիլիկեան շրջանին: Ըսելիքներ շատ կան Կիլիկեան պատմական բարբառին, ինչպէս նաեւ արդի արեւմտահայ աշխարհաբարին ծագման մասին, այժմ մեզ կը հետաքրքրէ միայն սա իրողութիւնը թէ բարձր գրականութիւն տալու համար անհրաժեշտ է բարձրարուեստ լեզու : Փօլ Վալերիի լեզուն, զոր կարելի է համարել մեծարժէք անօթ մը ազնուական մտածում մը դնելու համար մէջը, այնքան կը տարբերի ընթացիկ ֆրանսերէնէն, որ շատեր «մութ գրող» կ'անուանեն Ծովափնյա գերեզմանատան քերթուածին հեղինակը : Փորձեցէք, սակայն, Ծովափնյա Գերեզմանատան մտածումը տալ խօսակցական բարբառով, ո՛րքան պիտի մերկանայ, տգեղնայ, հասարակնայ քերթուածը: Մեր մէջ Տէմիրճիպաշեան, Պէշիկթաշլեան եւ ուրիշներ փորձած են գրել ռամկօրէն լեզուով, եւ նկատած որ արուեստին շունչը կը սառի, մտածումը կը ցամքի ու կը թեփոտի:

Լեզուի եւ քերականական օրէնքներու պարզութիւնը վտանգաւոր պահանջ մըն է, որովհետեւ իմացական արտայայտութիւնները կ'իյնան աղքատութեան սահմաններու մէջ: Վերջերս կը կարդայի արաբերէն լեզուի մասին ուսումնասիրութիւն մը, ուր դիտել կը տրուէր թէ քերականական օրէնքներու ռամկունակ պարզութիւնը չէ որ հարստութիւն մը կը չինէ լեզուին, այլ միայն խորարուեստ ու նրբահիւս կանոններու խճանկարը, ինչպէս բոլոր բարձր մշակոյթի տէր լեզուներու մէջ:

Սխալ չհասկցուինք,, հայ մշակոյթի գեղեցիկ գանձը, գրական արդի լեզուն, այն որ գործիքն է հայ բանաստեղծութեան, ծառայեց իր առաքելութեան, ժողովուրդը բերաւ զարգացման որոշ աստիճանի մը,— այսօր մեծ մասամբ ժողովուրդին հասկնալի են մեր բանաստեղծութիւնները, ժողովուրդը իւրացուցած է զանոնք, կ'արտասանէ եւ զոց կը սորվի հաճոյքով: Պէտք է որ լեզուն քալէ հասնի նոր հանգրուանի մը՝ իր ճամբուն առաջնորդ ընտրելով գրաբարը եւ ոչ թէ ժողովուրդին լեզուն: Պարզ խօսինք՝ կատարելագործուելու նպատակաւ:

Շատ պարծենցանք մեր աշխարհաբարով, որ սակայն զերծ չէ թերութիւններէ: Ուշադրութիւն բրա՞ծ էք,— Հարիւր տարեկան է մեր աշխարհաբարը, (կ'արժէ տօնել այդ հարիւրամեակը), եւ սակայն մինչեւ հիմա չկրցաւ կերտել իւրայատուկ ձեւ մը հայցական հոլով սեռի խնդիրի,— Մշեցին տակաւին կը պահէ սքանչելի զան, Վանեցին կը խուսափի իր անճահ յօդը (ը) դնելէ՝ երբ սեռի խնդիր պիտի չինէ, Արեւելահայերը տրական հոլով սեռի խնդիր կը չինեն՝ երբ շնչաւոր է ենթական, (եւ սակայն հայերէնը դէմ է տրական հոլով սեռի խնդիրի), Պոլսոյ մեր գրագէտները ը յօդը կը գործածեն՝ ճիշդ ինչպէս ... թուրքերէնի մէջ: Ոմանք գրագէտներ ալ, որոնք գործածած են բացառական հոլով սեռի խնդիրի եղանակ մը, որ լեզուի հաշմանդամութիւն է՝ եթէ թուրքերէնի ազդեցութիւն չէ,— ո՞ւր է գրաբարին առնադեղ եւ ներգործական ուժը, զոր մեր բայերը կուտան ճարտար հարուածի մը կշռոյթով: Կրաւորական բայերը եւ անոնցմով կազմուած խնդիրները կ'ազդեն հոգիին վրայ, կը մեղկացնեն նկարագիրը:

Ոչ, հարիւր տարեկան աշխարհաբարը չկրցաւ սեռի խնդիր չինելու ձեւ մը գտնել: Մինչ գրաբար ձեւը առնական է, ներուժ եւ եահվէական: Այդ սեռի խնդիրի վարդապետութեան կը յենու մեր հայ լեզուին փիլիսոփայութիւնը:

Այս փաստն իսկ բաւական է, որ մենք լաւ սերտենք գրաբար քերականութիւնը, (իմ կարծիքովս՝ քերականութիւն կը նշանակէ համաձայնութիւն, syntaxe): Այդ համաձայնութեան կանոններուն մէջ է մեր լեզուին ինքնատպութիւնը, ճարտարապետութիւնը, յաւիտենականութեան շունչը: Քանի հայ արուեստագէտը կը տիրապետէ այդ հայկազեան կշռոյթին, անոր մեծասքանչ շունչին, կենդանի կը մնայ մեր լեզուն, կը դառնայ եւ արուեստագէտին կուտայ հրաշագան եւ ինքնատիպ արտայայտութիւններու նուագարան մը կամ ստեղնաշար մը,— քերթողական բարբառ կամ հայադրոշմ բարձր մշակոյթի գործիք:

Եւ քանի կենդանի կը մնայ մեր լեզուն, վկայարանը հայ մշակոյթին եւ քաղաքակրթութեան, քանի կ'երիտասարդանայ, կը վերանորոգուի մեծասքանչ հայերէնը, այնքան կը փարատին ազգակորուստի վախերը:

Երբ կը սկսէի այս յօդուածաշարքը, այստեղ պատմեցի հէքեաթ մը,— երկու երիտասարդներ ծաղիկի փոխակերպուեցան, որպէսզի ապրին եւ վայելեն իրենց սէրը:

Երիտասարդ եւ ծաղիկ ուժերու անդաստան մը կը կազմէ հայ բանաստեղծութեան պատմութեան ժամանակակից շրջանը,— այդ երիտասարդ ուժերը շարունակողներն են հին հայկական արուեստին, անմահ եւ յաւիտենական հայ մշակոյթին: Հաւատք ունեցէք եւ ուժ տուէք երիտասարդութեան, ան պիտի գիտնայ խուսափիլ բոլոր արգելքներէն եւ հալածանքներէն, եւ օրին մէկը, վտանգի պահուն, պիտի տեսնէք որ ան յանկարծ փոխուած է նոր ծաղիկի մը, ինչպէս սոսինն ու պայպունը(*) :

Կենսապաշտութեամբ տոգորուած հայ իմացականութիւնը, ճիշդ ինչպէս ծանօթ հէքեաթը կը պատմէ, պիտի ձեւափոխուի, պիտի բարեշրջուի, պիտի վերստեղծուի, եւ յաւիտենականութեան իր հաւատքով՝ նոր նոր ծաղիկներու պիտի կերպարանափոխուի: Վասնզի անկորնչելի է հայ մշակոյթը, անմահ է հայ բանաստեղծութիւնը, դարերու ցօղովը ուռճացած, յաւիտենականութեան կշռոյթովը զօրացած: Վասնզի հայ մշակոյթը կրնայ երգել միշտ, հայ իմացականութեան յաւիտենական երկունքին ակնարկելով.

Երկնէր երկին եւ երկիր,
Երկնէր եւ ծիրանի ծով ...

Ու դուք մի՛շտ պիտի յիշէք որ սիրահար պատանիները ծաղիկներու կը փոխուին, ու ծովուն եղէգները՝ արեւափառ պատանիներու, հայ իմացականութեան երկունքով:

Ծ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Պ. Բասմաջեան ինձի կը տեղեկացնէ թէ սոսուն եւ պայպուն ծաղիկները մեր հին գրականութեան, մինչեւ իսկ Ագաթանգեղոսի մէջ կը յիշատակուին հօրուտ եւ մօրուտ անուններով :

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

ՇԻՐԻՄԻ ՄԸ ԱՌՋԵՒ

Փոքր է թիւը այն անհատներուն որոնց անհետացումը բաց մը կը ձգէ ընկերութեան, ժամանակաշրջանին, կամ պատմութեան մէջ,— այս շրջանները առնել կամ նուազ մեծութեամբ, ազգային կամ միջազգային չափանիշով: Բարդ են եւ բազմապիսի՝ պատճառները այս հաստատումին: Նկատի առնենք անոնցմէ մէկ հատը միայն՝ ընկերութիւնը: Ընկերութիւնը՝ որ իր երկանաքարը կ'անցընէ անհատականութիւններուն վրայէն, ձգտելով ստեղծել մէկ տիպար՝ մարդ–սթանտարը, մին միւսին նման: Ընկերութիւնը չախորժիր պէսպիսութենէն, զգացողականէն տարբերութենէն, մտածման տարբերութենէն: Մարդկային ծովածուփ կեդրոններուն մէջ, ընկերութիւնը չախորժիր հասակի տարբերութիւններէն, բոլորը պէտք է վերածուին միեւնոյն յայտարարին, միեւնոյն երկայնքին ու միեւնոյն ծաւալին, երեւան բերելով միեւնոյն բըղձական ու մտային հակազդեցութիւնները: Ու մեծ է իր զանգուածեղ լողքարին ծանրութիւնը որուն տակէն անհատականութիւնը դուրս կուգայ վերածուած մարդ–օթոմաթին: Ու ան զրկուած է խանդավառութենէ, չունի հոգեկան կրակ, չունի ձգտում, կոյր է եւ խուլ: Իր լծակները՝ մանաւանդ կենդանական են ու պարտադրուած կեանքի դաժան պայքարին կամիթներէն: Պզտիկ է ան: Հօտին մէկ համրանքն է: Իր կորուստը չի նշմարուիր: Բայց մանաւանդ՝ զուրկ է ան սեփական գոյնէ, ու զուրկ՝ մտային կրակէ:

Երկար համակեցութենէ մը յետոյ, նախնական ժողովուրդներու ծոցին մէջ, ուր միշտ ներկայ է մեծ բնութիւնն ու Աստուածը, Փէռ տը լա Ծուքօ արեւմտեան հսկայական զանգուածներուն միակ նզովքը կը նկատէ այն, որ միաւորը անհատականութենէ զրկուած է ու վերածուած օթոմաթի մը: Այո, հետզհետէ, ու անկէ ի վեր, ընկերութեան այդ ահաւոր լողքարը ստացած է այնպիսի պակուցիչ թաւալում որ գիտակից մարդկութիւնը կը դիտէ անզօր ու սարսափած՝ անոր պտոյտներուն կոյր շարժումները: Անիշխան թաւալումներ որոնցմէ վիթխարի փլուզումներու հոտը կուգայ: Ահա ուժ մը եւս, ստեղծուած մարդէն, ու անհունս գերիվեր մարդու կառավարող կամ զսպող ուժէն: Միշտ ու ամէն ուրեք ընկերութիւնը հակադրուած է անհատին: Մին եղած է պայքարի մէջ միւսին հետ :

Ու այն անհատը որ ի սկզբանէ չէ դրած իր վիզը լուծին տակ, ու ցցած է իր անհատականութեան ժայռը ընկերութեան փոթորկալից ալիքներուն՝ այդ անհատը հօտի մը մէկ միաւորը չէ: Ան զրկուած չէ խանդավառութենէ եւ հոգեկան կրակէ: Ան՝ եթէ կը կոփուի ընկերութենէն, կը կոփէ նաեւ զայն :

Մեր փոքրիկ գաղութը վերջերս կորսնցուց, կարգ մը ուրիշներու հետ, իր մէկ համրանքը: Սեդրակ Սասունին հօտը կազմող միաւոր մը չէր: Ան, յաճախ համակուած էր խանդավառութիւնով: Իր նկարագիրը զուրկ չէր տաքութենէ: Իր անդարձ մեկնումը՝ փոքրիկ կրակի մը շիջումն է:

Տարակոյս չկայ որ այդ խանդավառութիւնը, այդ կրակը կը պահեն անհատը իսկական բարձրութիւններու վրայ՝ եթէ իրենց ջերմութիւնն ու լոյսը ստանան հաւատքով պաշտպանուած իտէալի մը օճախէն:

Սուտ ջահերու հերոսները կուգան գլխակոծի, մէկիկ մէկիկ, ետեւէ ետեւ, վերջնականօրէն: Համայնատարած չփթէն, արուեստակեալէն, սուտէն վերջ, ժամանակը կը յարգէ միայն՝ ճիշդն ու ճշմարիտը:

Պէտք է ըսել որ մեր ժամանակը դժուար եղաւ եւ դժնդակ: Կարելի չեղաւ միշտ բոյներ գտնել խանդավառութիւններուն, այլասիրութիւններուն, այնպէս որ ամէն մէկուն խառնուածքը առանց ճզմումներու երթար դէպի իր լիացումը: Սոսկական հայրենասիրութեամբ «պատուական Հայ մը» ըլլալու տիտղոսը ոմանց միայն կ'իյնար: Ծառայելու իսկական պահանջները կը մնային յաճախ չբաւարարուած: Ազգատ կենսունակութեամբ խառնուածքները մեկուսացան կամ լուծուեցան: Դիմացիները փարեցան կարելիին: Սեդրակ Սասունին այս վերջիններէն եղաւ: Ան իր կռուանները ճարեց մեր ցեղային մշակոյթէն: Ան շահեկան չգտաւ իմաստակ մարզանքները եւ իր ճամբան եղաւ՝ խորացնել իր մէջ մեր ժողովուրդին պատմական արտայայտութիւններուն հասկացողութիւնը: Ատոր համար իր լուծումները յաճախ առողջ էին: Իրը ըրած էր մինչեւ այդ տրուած՝ հայկական ճակատագրին բացատրութեան առողջ լուծումները: Իր խօսքերուն մէջէն, երբեմն, աղու՜ր, Սասնոյ լեռներուն հովը կ'անցնէր: Ան մնաց ջերմօրէն հաղորդակից մեր ժողովուրդի վերջին մարտնչումներուն եւ մշտական մասնակից, տարագիր կեանքին մէջ, բոլոր հայկական ձեռնարկներուն: Զինուած, բացարձակ չափով, աշխոյժ զուարթախոհութեամբ, յայտ բերաւ ան, տեսականպէս, լաւատեսութիւն մը զոր ոչինչով կրցան նուաղեցնել իր կեանքին դառն հարուածները եւ աւելի քան դժնդակ պայքարը որ իր յամառութեամբ, դիմացկունութեամբ ու յաղթանակով մէկ փոքրիկ մանրանկարը կը կազմէր տեւելու ցեղային ուժին իսկ: Տիրացած էր որոշ մշակոյթի: Եթէ ձեռքէն բռնէիր, կրնար քալել մտքի բարձրագոյն ոլորտներուն մէջ: Գիտէր կարգ տալ իր մտքերուն եւ համոզիչ ընթացք՝ իր խօսքերուն ուր ժուժկալ հռետորութիւն մը կրնար ստանալ վարակիչ ջերմութիւն:

Մտածումի մեքենան կրնար ճկուն ըլլալ, նկարագիրը ճկուն էր, գործերը ճկունութիւնն իսկ էին: Դժուար է ըսել, այսօր, թէ իր ձգտումը իսկապէս կը հակէր աւելի դէպի ա՞ջ թէ ձախ:

Ճկունութիւնը, տարակոյս չկայ, յատկութիւն է, դրական է. ան մտքի պնդութեան լուծողականն է: Ճկունութիւնը, տարակոյս չկայ, դրական է. ան է որ գիտէ, կեանքի կշիռքին անհամար նժարներուն մէջ, զետեղել ծանրութեան մեծաղները, հաւասարակշռութիւն ստեղծող չափերով: Ան ապացոյցներէն մէկն է կեանքի լայն հասկացողութեան: Երբեմն, դանակն է ան որ գիտէ մրցակիցները հաշտեցնել՝ առանձին պատշաճ բաժանումով:

Տարակոյս չկայ դրական է ... պայմանով որ իր դժուարին կիրարկումները գրժումի մէջ չմտնեն երբեք, էութեան խորքերը բազմած հաւատամքի մը հետ: Եթէ այս վերջինը խախուտ է, անկերպարան, յեղյեղուկ կամ անգոյ՝ ճկունութիւնը կը դարնէ անհատը հակասութեան մէկ ապառաժէն միւսին, դուրս բերելով արիւնլուայ բարոյական պատկեր: Ու ամէնէն վարպետորդներն ալ, ուշ կամ կանուխ, այս ծուղակին մէջ է որ պիտի իյնան: Եւ արդէն, ես չեմ հաւատար ստացական ճկունութեան: Ան ինչպէս վարդապետութիւնները կազմաւորող կարեւոր խառնուածքի գծերը, ինչպէս լաւատեսութիւնը, ինչպէս յոռետեսութիւնը, ամէն բանէ առաջ, հարկատու է բնախօսական տուեալներուն: Եթէ ուզէինք անպայման յառաջանալ,— այս ընդհանրացումներէն վերջ, մեր անձուկ շրջանակին մէջ,— Սասունիի մօտ՝ ճկունութիւնը բնածին էր, ու նաեւ, կարելի է ըսել, քիչ մը հայկական:

Ոմանց մօտ պատեհապաշտական գիծը կամ ուրիշ բացասական կողմեր կը յայտնուին մանաւանդ կեանքի մանր առիթներուն մէջ: Ս. Սասունին գիտէր, ընդհակառակն, դիմաւորել մեծ առիթները նրբին լրջութեամբ: Ու ան գիտէր նաեւ, մտաւորականն ալ բաւարարող փաստարկութեամբ, հիմնաւորել այդ լրջութիւնը: Ան չէ որ պիտի խաբուէր ոչխարի մորթերէն, հայ ազգի գայլերը, ցեցերն ու խակական բարեկամները, նուիրուածները, ախտաւածները իրարմէ զանազանելու համար: Արիւնը իր երակներուն մէջ առհաւական պղպջումներ ունէր: Ան կը սիրէր կաթոգին մեր մշակոյթը, իր ցեղինը, ու կը պաշտէր դէմքերը որ այդ ցեղին բարոյական մը վերադարձուցին ու ողնայար մը: Միշտ պիտի յիշուի, իր կենսագրականին անբաժան մաս, 1936ի Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան արտակարգ նիստին մէջ, իր ըրած յանպատրաստից ճառը: «Ժողովուրդները, Հայ ժողովուրդը, կ'ապրին մանաւանդ իրենց մտաւորական արժէքներով, բարոյական արժէքներով, ըսաւ: Առանց այդ արժէքներուն՝ ժողովուրդները հորդաներ են: Այդ նուիրականացած արժէքները ժողովուրդի մը մեծագոյն գանձը կը կազմեն: Այդ գանձը սուրբ է մեզի համար: Ով որ կ'աղարտէ հաւաքական գիտակցութիւնը, ով որ պիղծ ձեռքը կ'երկարէ այդ գանձին, իմ համոզումս է, որ ոչ թէ պէտք է հարուածել, այլ՝ պէտք է կտրել այդ ձեռքը» ...

Երկինքը ամպել ա ...

Վերջին երկար յիշողութիւնս իրմէ՝ քանի մը ամիս առաջ էր ուր ինքն ալ մաս կը կազմէր ինձ մօտ տրուած ընդունելութեան մը: Միեւնոյն շէնշող զուարթութիւնը: Փխրուն ու բանաստեղծական տղայ մըն ալ կար իր մէջ: Երբ կարգը իրը եղաւ՝ երգեց. «Երկինքը ամպել ա ...»: Ժամանակ մը վերջ, բոլոր կոչնականներու ստիպումովն ու թամադա Ա. Ջամալեանի հրամանին անսալով՝ վերստին երգեց նոյն երգը, որ եթէ կարելի է այսպէս ըսել, իր մենաշնորհը դարձուցած էր: Հաճելի՛, օտարոտի՛ տպաւորութիւն, այդ մեղմօրէն թաւ ու տաք ձայնէն: Առոգանութենէն ու հնչիւններէն՝ սիրելի հայկականութիւն մը՝ յիշեցնելով Շահմուրատեանը, Մուշն ու Սասունը:

Անպայման որ այդ տեսակ ձայն մը կարելի էր օգտագործել ընկերութեան համերգին մէջ: Եթէ ոչ միշտ թթխմորը՝ գոնէ խմորման մաս պիտի կազմէր միշտ ան: Եթէ ոչ միշտ մեներգը՝ գոնէ մշտական մասնակիցը պիտի ըլլար ան նուագախումբին: Իսկ եթէ ընդհանրական մեղեդին հասէր՝ կենդանացուցած ղեկավարի մը հոգին ջինջ ալիքներէն՝ մեներգի փոքրիկ բաժիններ իսկ կարելի պիտի ըլլար ապահովել այդ ձայնին: Հիմա՝ ընդմիշտ կասած է ան: Ընդմիշտ անշարժացան նաեւ ձեռքերը որ կը քրքրէին այն գրքերու դէզերը որ օտարներ գտան, իր վերջին օրը, արեւլուայ իր սենեակներուն մէջ: Տխուր է այս, տխուր է: Տաք ձայներուն թիւը սկսած է նուազիլ: Գորշ գոյնն է որ կը տարածէ իր իշխանութիւնը: Գաղափարապաշտութիւնը — ի՞նչ կ'ըսեմ — ընթացիկ անշահախնդրութիւնն իսկ սկսած է դառնալ անհասկնալի լեզու, անկիրարկելի երեւոյթ:

Շիլ աչքերով փերեզակ մը՝ կուռք դարձած, նստած է սրտերուն մէջ որոնց առջեւ, օր ցերեկով, խունկ կը ծխուի: Ահա թէ ինչո՞ւ աւելի տխուր են ողբի առիթները:

Երկինքը ամպել ա ... երկինքը ամպել ա ....

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽԹՌՎՊԻՍՑԻՌՑ

Ատիս-Ապապայի կեդրոնական թաղի հայրենակցական միութեան վարչութեան ատենապետ Բաս Ոսմէ Պապայի հետ ունեցայ երկրորդ տեսակցութիւն մը, Քաֆէ էքս էմփէրօրի մէջ: Քաղաքավարական յառաջաբան խօսակցութենէ մը վերջ, անցանք բուն նիւթին: Հարցուցի նրբավար հետաքրքրութեամբ:

— Բաս Պապա, ի՞նչպէս անցաւ ձեր Հայրենակցական Միութեան անդրանիկ երեկոյթ–պարահանդէսը:

— Բաւական յաջող:

— «Բաւական յաջող» բացատրութեան մէջ մտախուսի կայ: Չէի՞ք կրնար աւելի պայծառ պատկերով մը ներկայացնել ձեր երեկոյթ–պարահանդէսը:

— Այնքան յաջող անցաւ որ հանդէսէն վերջ հանդիսականները չուզեցին հեռանալ սրահէն: Ամէն մարդ ու ամէն կին դժուարաւ բաժնուեցաւ իրարմէ:

— Ի՞նչի կը վերագրէք այդ երեւոյթը:

— Հանդէսին մէջ ստեղծուած գաղափարական մթնոլորտին: Մեր հակառակորդները սակայն կ'ըսեն թէ՝ ամէն ոք դժուար բաժնուեցաւ իրարմէ, որովհետեւ եւրոպական պարերու ընթացքին, զոյգերը չափազանց տաքութեամբ գիրկընդխառնուած էին:

— Լաւագոյն պիտի ըլլայ եթէ կարգով երթանք: Ժամը քանի՞ն սկսաւ հանդէսը:

— Ժամը ճիշդ տասնուկէսին:

— Ա՞յդ ժամուն յայտարարուած էր հանդէսը:

— Ժամը 9ին յայտարարուած էր, սակայն մէկուկէս ժամ ուշ սկսանք, որովհետեւ ոչ արուեստագէտները եկած էին եւ ոչ ալ ժողովուրդը: Երկուստեք այս բացակայութիւնը բարեբախտութիւն մըն էր քանզի ոչ ժողովուրդը սպասեց արուեստագէտներուն եւ ոչ ալ արուեստագէտները սպասեցին ժողովուրդին: Վարչութեան անդամները միայն եղան մէկուկէս ժամ սպասողները: Մեզի համար զոհողութիւնը պարտականութիւն մըն է:

— Ժամը տասնուկէսին գոնէ բաւական ժողովուրդ ունեցա՞ք:

— Կոկիկ հասարակութիւն մը արդէն ներկայ էր տասնուկէսին:

— «Կոկիկ հասարակութիւն» ճարպիկ բացատրութիւնը անպատճառ մեր հայ ռամկավարներէն բանագողած էք: Աւելի անկեղծ եղէք բարեկամի մը առջեւ եւ համեցէք ըսել թէ «կոկիկ հասարակութիւն»ը եթէ թիւի վերածենք ո՞րքան կ'ունենանք:

— Երեսուն հոգի, մէջը ըլլալով վարչութեան եւ միութեան անդամները, ինչպէս նաեւ յայտագրին մաս կազմող արուեստագէտ–արուեստագիտուհիները:

— Թոյլ տուէք որ աջ թոքիս խորունկէն հառաչ մը արձակեմ: Գոնէ յաջորդ ժամերուն աւելցա՞ւ ներկաներուն թիւը:

— Օ՛, այո՛, երբ, կէս գիշերէն վերջ, պարերը սկսան՝ ծախեցինք հարիւր քսան տոմսակ: Թէեւ հանդէսին առաջին մասի հանդիսականներէն 15 հոգի մեկնեցան, պարերը սկսած ժամանակ, սակայն առաւօտեան ժամը 3ին ունեցանք քսան հոգինոց խումբ մը:

— Ուրեմն եթէ ոչ բացարձակ մեծամասնութիւնը, սակայն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հանդէսի է եկեր ոչ թէ ձեր հետապնդած գաղափարին այլ եւրոպական պարերուն համար:

— Մեր հակառակորդներուն պէս կը մտածէք ...

— Ի՞նչ կ'ըսեն ձեր հակառակորդները ...

— Անոնք սկսած են մրմռալ թէ աւելի լաւ կ'ընէինք եթէ Հայր. Մխու-

թիւն կազմելու տեղ ճապարէ մը կամ տանսինկ մը բանայինք: Մեր ընթացքը կը քննադատեն ու միւս կողմէ կը կրկնեն մեր ըրածը:

— Ձեր Հայրենակցական Միութիւն կազմելուն բուն նպատակը ի՞նչ է:

— Ատիս – Ապապայի Հաբէշահայերը, օտարութեան մէջ, հեռու պահել այլասերումէ:

— Ձէ՞ք կարծեր որ այլասերումը դո՛ւք է որ կը փութացնէք ...

— Մեղայ Աստուծոյ, ի՞նչպէս ...

— Սարքելով պարահանդէսներ եւ խել մը եւրոպական ու ամերիկեան պարերու մէջ դարձնելով ձեր հայրենակիցներուն խելքը:

— Կա՞յ ազգ մը որ պարահանդէսներով այլասերած ըլլայ:

— Քաւ լիցի: Հայերս աւելի քան տասը տարի է, գրեթէ ամէն շաբաթ կը պարենք ու դարձեալ Հայ մնացած ենք մեր ինքնութեան ... թուղթին մէջ: Բայց չարունակեցէք ձեր նկարագրութիւնը:

— Բեմին խորունկը զետեղուած էր Յուդայի առիւծը, իսկ անոր երկու կողմերը Փրանսական եւ Հաբէշական դրօշները: Ցայտագիրին վրայ լուսատիպ պատկերը մեր մայրաքաղաքին կեդրոնական թաղին: Հանդէսին բարձր հովանաւորութիւնը ստանձնած էր փրոֆ. Ժէզ, նախագահութիւնը՝ Թորէզ, գլխաւոր բանախօսութիւնները Ռոզէնպէրկ:

— Փոքրաթիւ հասարակութեան մը առջեւ գտնուեցան ուրեմն այդ հովանաւոր, նախագահ եւ բանախօս անձերը ...

— Ո՛չ: Փրոֆ. Ժէզ հազիւ իր անունը տուած էր, իսկ Թորէզ վերջին պահուն ետ առաւ իր նախագահութիւնը, զալով Ռոզէնպէրկին, ան ալ տասնըհինգ տողնոց ուղերձ մը ղրկած էր որ կարդացուեցաւ:

— Ո՞վ եղաւ հանդէսը հովանաւորողը:

— Ես:

— Ո՞վ եղաւ նախագահը:

— Ինքս:

— Ո՞վ եղաւ բանախօսը:

— Էկօ:

— Արտասանո՞ղը:

— Տղաս:

— Երգչուհի՞ն:

— Աղջիկս:

— Նուագո՞ղը:

— Թոռս: Աղէկ զատ, տղուս նշանածը եթովպիական պարեր ցուցադրեց: Անոր եղբայրը հանդէսը փակեց կրակոտ ճառ մը արտասանելով Իտալիոյ դէմ:

— Կատարեալ ընտանեկան երեկոյթ մը:

— Այո՛, հանդէսը անցաւ ազգային ու ազգայնական մթնոլորտի մէջ: Եթէ քանի մը ցաւալի դէպքեր չպատահէին, մեր հանդէսը գոհացուցիչ պիտի ըլլար: Անկարելի է որ շողշողուն բան մը չունենայ իր ստուերները:

—Որո՞նք են այդ ցաւալի դէպքերը:

— Տղաս արտասանած ատեն յուզումէն շփոթեցաւ: Աղջիկս, հաւանաբար իր եղբօրը պատահած ձախողանքէն ազդուած, իր երգին վերջաւորութեան՝ ձայնը կտրեցաւ եւ հրապարակով սկսաւ լալ: Թոռս ալ իր մօրը պատահածէն այլայլած աճապին սըխալներով նուագեց իր կտորը: Տղուս նշանածին սքանչելի պարերը սակայն եկան մոռցնել այդ անյաջողութիւնները: Պարին շնորհիւ գեղարուեստական յայտագիրը փրկուեցաւ, պարահանդէսին շնորհիւ մեր հանդէսը ժողովուրդ ունեցաւ, պիւֆէն բանեցաւ, մեր պատիւը փրկուեցաւ: Ես չեմ կրնար ապերախտ ըլլալ պարին հանդէպ: Այս տարիքիս մէջ սկսայ ռումպայի, պիկինի դասեր առնել ... երախտապարտանալու համար:

Վերադառնանք պատահած անախորժութիւններուն: Պատմածներս ոչինչ: Կէս գիշերէն վերջ, երկու սեղաններու շուրջ համախմբուած խումբ մը, հաւանաբար մեր հակառակորդներէն, ակմբուած հայրենակիցներու վրայ ու աւելի քան կէս ժամ տակնուվրայ եղաւ ամէն բան: Գոռում, գոչում, հայհոյութիւն, ծեծ, շիշերու, գաւաթներու, աթոռներու եւ սեղաններու թեւածում: Գոմոր ու քաոս, Սոդոմ ու սարսափ, Բաբելոն ու բարբարոսութիւն: Մէկը խելք ըրաւ եւ լոյսերը մարեց: Բարեբախտաբար առանց ոստիկաններու միջամտութեան կրակը կարելի եղաւ մարել: Այդ գէշ ժամը ինծի յիշեցուց Ատիս - Ապապայի անկումի օրերը, երբ եղբայրը եղբօրը դէմ ելած էր:

— Իմ խորին ցաւակցութիւններս կը յայտնեմ պատահած անախորժութիւններուն համար: Սակայն, անկեղծ ըլլալու համար, պէտք է ըսել թէ ոչինչ ունեցած է ձեր հանդէսը իբրեւ յաջողութիւն:

— Կարեւորը հանդէսին լաւ անցնիլը չէ ...

— Հապա ո՞րն է կարեւորը ...

— Թերթի մէջ եղած նկարագրութիւնն է:

— Հետաքրքիր եմ գիտնալ թէ ինչպէս նկարագրուած է ձեր երեկոյթ - պարահանդէսը հաբէշական պարբերաթերթին մէջ:

— Թարգմանեմ ու մտիկ ըրէք:

— Ականջս ձեզի է:

— «Օրինակելի երեկոյթ պարահանդէս մը»: Ասիկա վերնագիրն է: «Ատիս - Ապապայի նորակազմ Հայրենակցական Միութիւնը գնահատելի գաղափարը ունեցեր էր գործունէութեան սկսելու մեծ ու շքեղ երեկոյթ - պարահանդէսով մը որ տեղի ունեցաւ ամսոյս 12ին, Մէզօն Քարնավալի սրահներուն մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, որոնց մէջ կը նշմարուէին պետական, ազգային, զինուորական, գրական ու գեղարուեստական խիստ ծանօթ եւ յարգելի դէմքեր: Այս բացառիկ հանդէսին հովանաւորութիւնը ստանձնած էր փրոֆ. Ժէզ: Նախագահին կողմէ հանդէսը բացուած յայտարարուելէ վերջ, Ռաս Ումոի Պապա մէկ ժամ կուռ բանախօսութիւն մը ըրաւ, յուզելով եւ սրտապնդելով ներկաները: Իր ճառը պիտի հրատարակենք մեր յաջորդ թիւով: Ծանօթ հաբէշասէր ճարտասանը Ռոզէնպէրկ համակրական խանդավառ ուղերձով մը կ'ողջունէր նորակազմ միութիւնը: Որոտընդոստ ծափահարութիւններով ունկնդրուեցաւ ուղերձը: Ռաս Սէլաս Պապա արտասանեց, խորին յուզումով եւ յստակ առոգանութեամբ Մենելիքի «Ափսո՜ս քեզ, Հաբէշ Ժողովուրդ»ը: Տիկին Տաթէ երգեց «Առիւծին Մահը», բարձր արուեստ մը, արժանանալով խորունկ գնահատութեան: Պ. Բասուլ դաշնակահարեց «Ռափսոտի Հաբէշ»ը, ելեկտրականացնելով ներկաները: Կատարեալ յաղթանակ մը եղան օրիորդ Մասուրայի եթովպիական պարերը: Օրիորդը իր ճապուկ մարմնով, իր ներդաշնակ շարժումներով, իր խոր ըմբռնումով դիւթեց հանդիսականները եւ ստիպուեցաւ ջերմ ծափերու մէջ քանիցս կրկնել իր պարերը:

Կէս գիշերէն վերջ սկսան եւրոպական պարերը, ազնուական մթնոլորտի մը մէջ: Ոգեւորուած խումբեր, սեղաններու շուրջ, կ'ունենային հայրենասիրական ասուլիսներ եւ ապրումներ: Առաւօտուն հանդիսականները չէին ուզեր բաժնուիլ սրահէն: Ամբողջ սրտով կը շնորհաւորենք վարչութեան ատենապետ Ռաս Ումոի Պապան, որուն նախաձեռնութեան կը պարտինք այս բարձր ու պատուաբեր երեկոյթ - պարահանդէսը»:

— Ո՞վ ստորագրած է այս յօդուածին տակ:

— Համամուլլահը:

— Ո՞վ է այդ Համամուլլահը:

— Ես

—— Ի՞նչ ...

— Ես ...

—, Համմէ՞ ...

— Ես ...

— Ես ...

— Եւ դուք ձեզ ալ կը շնորհաւորէք:

— Համեստաբար:

— Այսպէ՞ս կը գրէք դուք հաբէշական պատմութիւնը:

— Խոնարհաբար կը հետեւինք մեր վեթերաններուն: Այսինքն՝ Հայերուն:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԴԱՆԻԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՁԻՆ

Դէպքը կարճ էր տեւած: Բայց, — անիկա տեղի ունեցած էր թէ՛ շատ դանդաղ եւ թէ՛ շատ արագ:

Խճուղիին մէջտեղը, որ նոր էր շինուած, երեք տղաք կը խաղային աւազին վրայ: Կարծես զանոնք կը տեսնեմ տակաւին, ու ինծի այնպէս կը թուի թէ զանոնք միշտ պիտի տեսնեմ, ու միշտ պիտի յիշեմ յաջորդող դէպքը:

Աղջնակ մը, հազիւ ութ տարեկան, կարմիր այտերով, բիլ, անկեղծ ու մեծ աչքերով, կարծր ու սեւ՝ մինչեւ այտերն ու ծոծրակը անկարգօրէն թափուած մազերով:

Մանչուկ մը, — կարկտուած, շատ լայն եւ ձգանով մինչեւ ուսերը բարձրացած տաբատովը չինացի թզուկները յիշեցնող, գիրուկ, կարմրայտ ու չիկահեր անասակ մը: Ու յետոյ քին վրայ նստած, անխնամ գլուխով, անիմաստ աչքերով, նուրբ, խոպոպաւոր ու դեղին մազերով եւ կարճ պարեգօտով մանկիկ մը:

Ձեմ գիտեր թէ ինչ կը խաղային: Անտարակոյս, որ եւ է խաղ չէին խաղար: Իրենց աղտոտ ձեռքերով աւազը կը խառնէին, արեւին տակ կը թաւալէին եւ փոքրիկ կենդանիներու նման գարնան գեղեցիկ օդը կը վայելէին: Իրենց քով ոչ ոք կար: Փոքրիկ գիւղը, կարծես յանձնուած էր միջօրէի երջանիկ քունի մը. իսկ լքեալ տեսք մը ունէին աւերակ խրճիթները, որոնք կը գտնուէին ճամբուն եզերքը, որուն երկու կողմերը ցցուած էին անվերջանալի՛ ծառերը:

Հեծանիւի երկար ճամբորդութեանս յոգնութիւնը փարատելու համար նստեր էի գիւղին միակ խանին առջեւ, շուքին մէջ: Քունս տարեր էր: Մայիսեան այս գեղեցիկ եւ տաք օրը, առտուընէ ի վեր քառասուն քիլոմեթր ճամբայ էի կտրեր: Այդ օրուան պըտոյտս վերջացնելու համար, նոյնքան ճամբայ ունէի տակաւին: Անո՛ւշ երանութեան մը անձնատուր, աչքերս փակ անգլիական ծխամորճը բերանս, — զոր ատեն ատեն կը քաշէի, — կը մրափէի: Քնքոյշ ուղեկիցս, որ լաւ հեծանիւ մըն էր, ինծի հակած կը մնար:

Ցանկարծ արթնցայ ուժգին աղաղակէ մը եւ ցատկեցի տեղէս: Ու տեսայ պատկեր մը որ կայծակի նման գլխս տեղս գամեց ու սարսափի մատնեց:

Առջեւս, խճուղիին վրայէն, — հոն ուր քիչ առաջ տղաքը կը խաղային, — կ'անցնէր կառք մը, զոր կը քաշէր մեծղի ձի մը: Կառքը ծանր էր ու բեռցուած բայց չէր ճռնչար, որով — հետեւ աւազին վրայէն կ'անցնէր:

Հազիւ նայած՝ ձեռքերովս այտերս սեղմեցի, բերանս, պոռալու անկարող, բացուեցաւ, ու տեսայ թէ կառապանը, երեսի վրայ պառկած, կը քնանար, մանչն ու աղջիկը փարեր էին ճամբուն եզերքը, իսկ մանկիկը, ահաւոր վտանգէն անտեղեակ, ճամբուն մէջտեղը նստած էր ...

Նետուելու միջոց իսկ մնացած չէր ու մեծղի ձին կոխկրտած էր մանկիկը:

Բայց, ո՛չ ... կոխկրտած չէր: Ճիշդ այն րոպէին, երբ կը կարծէի թէ կոխկրտումի սարսափելի տեսարանի մը ականատես պիտի ըլլամ, տեսայ թէ բարի կենդանին պահ մը կենալու ձեւ մը առաւ, կարծես հոտոտելու մտքով, երկարեցաւ դէպի մանկիկը, յետոյ՝ բանալով առջեւի ու ետեւի իր լայնապայտ ոտքերը՝ կառքին հետ ու առանց տղուն հպելու անցաւ:

Ճիչեր, աղաղակներ, ուժգնօրէն բացուող դռներ, մանչուկին ու աղջնակին այտերուն իջնող ապտակներ, ու մազերը ցրիւ ցրիւ, կիրի նման ճեփ ճերմակ դէմքով՝ նետուող ու մանկիկը յափշտակող կին մը:

Կառապանը, որ այդ ամբողջ աղմուկէն արթնցեր էր, նետուեցաւ կառքէն, եւ տեղեկանալով պատահածին, մտրակը շաչեցուց ու իր բազուկին ամբողջ ուժովը սկսաւ ձին հարուածել՝ հայհոյանքներ տեղացնելով:

Ահա այդ ատեն էր որ միջամտեցի: Արցունքը աչքերուս նետուեցայ յառաջ: Բայց, դեռ իրեն չմօտեցած, մեղմացայ՝ անգիտակ թէ ինչ ձեւով եւ ինչո՞ւ: Բոլորովին կակուղցած, եւ անոր թեւին հպելով, անուշ ձայնով մը ըսի.

— Ընկե՛ր, այլ եւս մի զարներ կենդանիին: Եթէ աւելի լաւը կ'ուզես, եկուր քեզի հետ մէյ մէկ գաւաթ օղի խմենք:

Կառապանը դարձաւ, կեցաւ ու ինծի նայեցաւ կասկածոտ աչքերով, որոնք ղայրոյթէն կը փայլէին տակաւին:

Եւ մեր միջեւ, րոպէի մը մէջ, անհասկնալի ու անբացատրելի տռամ մը տեղի ունեցաւ: Եթէ անգամ մը եւս զարնէր կենդանիին, վրան պիտի խոյանայի, ու, փռելով գետին, պիտի խեղդէի զինքը: Ասիկա կը զգայի, ապահով էի ատոր: Իսկ եթէ այլ եւս չզարնէր, իրեն պիտի ներէի ու կը զգայի թէ լաւ գործ մը կ'ընէի. կը հասկնայի թէ իմ անուշ վերաբերումս իր մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, կ'արթնցնէր գութ մը եւ մարդկութիւն մը, որ անկէ վերջ յաճախ պիտի թրթռար:

Կառապանը այլ եւս չհարուածեց: Նայուածքս հասկցեր էր: Աչքերէս բխած անուշութիւնը անոր կոշտ հոգիին վրայ ազդեր էր: Այո՛, մէկէն ի մէկ կակուղցաւ եւ խարազանը նետեց կառքին մէջ: Ու կեցուց ձին:

Դարձայ: Պանդոկապետին կնոջ յանձնարարեցի երկու գաւաթ օղի բերել: Ցետոյ, ճեղքելով բազմութիւնը, որ խռնուեր էր այժմ ճամբուն մէջտեղը, մօտեցայ ձիուն, առի գլուխը ձեռքերուս մէջ, սիրեցի, գգուեցի, շոյեցի՛:

— Կառապան, ըսի, կրնա՞մ քիչ մը հաճար տալ ձիուն:

Կառապանը, ցած ձայնով մը, գրեթէ ամչնալով պատասխանեց.

— Ըրէք ինչ որ կ'ուզէք, պարոն:

Պանդոկապետին կինը մօտեցեր էր՝ գաւաթները բռնած: Կառապանին հետ իրարու զարկինք մեր գաւաթները: Կնոջ հաճար յանձնարարեցի: Բերաւ:

Կառապանը հանեց ձիուն սանձը, ու ձին, կողովին մէջէն՝ զոր ձախ ձեռքովս բռներ էի, անյագօրէն սկսաւ ուտել, մինչ ես աջ ձեռքովս կը շարունակէի շոյել գլուխն ու բաշերը: Կը գգուէի դանդաղօրէն, երկա՛ր երկար, ծանր ու կրկնուող շարժումով մը, միեւնոյն տեղը կրկին ու կրկին կը շոյէի: Այդ պահուն, յուզումէս խեղդուած, սկսայ հեկեկադին լալ յիմարի մը նման: Չէի կրնար զսպել արցունքներս որոնք կը հոսէին ու հակառակ բոլոր ճիգերուս, ու կը թրջէին հաճարի վերջին հատիկները, զորս ձին կը ջանար իր լեզուով հաւաքել:

Հատաւ: Կողովը պարպուեցաւ, կառապանը անցուց սանձը: Կառքը ճամբայ ելաւ: Ձեռքս, — որուն մէջ հինգ Փրանքնոց մը կար, — երկարեցի իրեն ու սեղմեցի ձեռքը:

— Ասով գաւաթ մը եւս կը խմես, ըսի:

Կառապանը այնքան ազդուած էր որ, չէր համարձակեր ինծի նայիլ կամ բառ մը արտասանել:

Ատեն մը դիտեցի կառքին հեռանալը: Անշուշտ բան մը պատահեցաւ որ կառապանը ոտքի ելաւ ու կառքէն դուրս ցատկեց: Ձկրցայ կռահել թէ ինչ էր պատահած: Տեսայ որ ձիուն սանձը կը շտկէր:

Երբ վերջացուց, կրկին կառք բարձրանալէ առաջ ձիուն գլուխը գգուեց եւ ուսին զարկաւ՝ բարեկամական շարժումով մը:

Ցետոյ կրկին ելաւ կառք եւ ճամբան շարունակեց ու հեռացաւ՝ իր խարազանը շաչեցնելով օդին մէջ, բարձրէն երգի մը նման:

Ու ես, այլ եւս հանդիստ շունչ մը առնելով վերադարձայ:

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն երեսփոխան, մենք ձեզ ընտրեցինք այն յոյսով որ մեր քաղաքի մասին օգտակար բաներ պիտի առաջարկէիք, բայց բառ մը անգամ չիմացանք ձեր բերնէն:

— Իրաւունք ունիք, Պ. Պ. քաղաքացիներ, ժողովին մէջ այնչափ շատախօսներ կան որ ինծի միջոց չձգեցին խօսելու: Կը խոստանամ խօսիլ յաջորդ ընտրութեանս, եթէ միջոց տան:

×

— Եթէ տաղնապը այսպէս շարունակուի, անկարելի կ'ըլլայ ապրիլ:

— Հայրս ալ միշտ այդ բանը կը կրկնէր, բայց իննսուն տարի ապրեցաւ:

ՄԻՋՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վանի մէջ, տարւոյն վերջին օրը, տանտիկինը մանաւոր հացեր կ'եփէ սիմիթի նման, որ կը կոչուին բէկեղ (բոկեղ): Այս հացերը, կերակուրի հետ, կը բաժնեն աղքատներուն:

Երբ Դեկտեմբեր 31ի երեկոյեան ժամուն կոչնակը ղօղանջէ, տղեկներ տունէ տուն կը պտըտին՝ միրգ ժողվելու համար, միաբերան երգելով.

Հալէլա՛, հալէլա՛,
Մեր տունը ճըլորք լենայ,
Ձեր տունը մանտար լենայ ...

Կաղանդի առաւօտուն՝ կանուխ կ'ելլեն կիները, աղջիկները եւ մանչերը, կլոճ ու բոկեղ առնելով՝ աղբիւր կ'երթան ու կը թրջեն, յետոյ կը պահեն իրենց ամբարներուն մէջ մինչեւ տարեվերջ, (Արմաշի մէջ՝ մինչեւ Տէրնդառ), որպէսզի հացակարօտ չըմնան: Տղեկները եւ աղջնակները յետոյ կ'երթան համբուրելու իրենց կնքահօր ձեռքը, անոր կը տանին իրենց մօր պատրաստած խլերդը (տեսակ մը հէլվա), ու կ'երգեն.

Շարոց բերէք, բաստեղ բերէք,
Նոր հարսներուն փայը տուէք:

Ալաշկերտի մէջ տանտիկինները կը պատրաստեն ցորենով, ընկոյզով, չամիչով եւ կանեփահատիկով հաց մը, զոր կ'անուանեն տարի: Մէջը կը դնեն մատնի կամ դրամ, — գտնողը բախտաւոր կ'ըլլայ այդ տարի:

Զմշկածագի եւ Նփրկերտի մէջ Կաղանդի հացն է բաղարջ մը, զոր կը պատրաստեն տանտիկինները թոնիրին մէջ մաղմաղ կրակով: Քարսալի վրայ բլիթներ ալ կը շինուին, նկարազարդ՝ շուշմայով կամ մալէզ քսելով կամ հում սիսեռ շարելով վրան: Այն հաւատքով թէ կաղանդին գիշերը աղբիւրները պահ մը կը ցամքին եւ միայն ոսկի կը հոսին, կանուխէն դոյլ ու կուժ կը տանին, կարգով կը շարեն, անոնց մէջ բաղարջ կը մանրեն, ու կ'աղօթեն՝ սպասելով որ գոնէ բաղարջին փշրանքները ոսկեջուրով թրջուին: Ցետոյ այդ փշրանքները կը տանին տուն, կը պահեն, մերթ կը հոտոտեն, մերթ կը կրծեն; որպէսզի ըլլան ոսկետէր: Կարգ մը գիւղերու մէջ առտուն կանուխ աղբիւրներուն առջեւ կը թափեն զարիէ հացի եւ ածուխի փշրանքներ, ըսելով. «Ա՛ռ զարի, տո՛ւր բարի: Ա՛ռ քէօմիւր, տուր էօմիւր»:

Երզնկայի մէջ՝ բուխերիկէն տոպրակ, գօտի կամ գոյնզգոյն գուլպայ կախելու սովորութիւնը կայ: Տղեկները կը պոռան տանիքէն վար. «Նէնի՛, տոպրակիս մէջ պան լից, գուլպայիս մէջ ալ»: Եթէ պատասխանուի — «Արեւուդ մեռնիմ, պան չունիմ», տղաքը կը պոռան. «Պուկիդ մէջ իյնայ մո՛ւկ»:

Նշանուած երիտասարդները կը կախեն իրենց թանկագին գօտիները օրիորդին լուսամուտէն ու կը կաղնդուին իրենց գօտիներուն մէջ ծրարուած միրգերով, առանց սակայն տեսնելու իրենց նշանածը: Զուարճութեան համար, երբեմն աներցուն կը կախուի գօտիէն, բայց յանկարծ կ'իյնայ վար՝ բոլորին քահքահներուն մէջ:

Կէս գիշերին աղբիւր կ'երթան «արծաթ մեռնիմ» ըսելով, ձեռք ու երես կը լուան, ջուրին մէջ կը լեցնեն կորկոտ, լուբիա եւ այլ ընդեղէններ, յետոյ կը վերադառնան աման մը ջուրով՝ աղբիւրին պէրէքէթը տուն բերելու համար: Նոյն ջուրով կը թրջեն կաղանդին հացը, կ'ուտեն պաղապուրն ու զանգզառ, որ անուշով պատրաստուած խմորեղէն մըն է առանց իւղի: Հերուան հարսը կաղանդին կը համբուրէ կեսրայրին աջը, եւ կեսուրին բարեխօսութեամբ՝ հրաման կ'առնէ երթալու եւ իր ծնողքը կաղնդելու աջհամբոյրով: Ոչ մէկ նոր հարս իրաւունք ունի, Զատկէն առաջ իր ծը-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (178)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ես իսկ ..., — ու Եւգինէի աչքերը վառուեցան անօրինակ կրակով մը, — ես իսկ կը փորձէի, եթէ հնարաւորութիւն ունենայի ...

Սոնիան գլուխը կախ՝ կը մտածէր: Կարծես ամէն ինչ փոխուած էր շուրջը. նոր միայն կը տեսնէր, նոր միայն կը մտածէր, կը զգար: Ու այս գիտակցութիւնը չափազանց կը ճնշէր իր հպարտ, գոռոզ գիտակցութիւնը: Մինչդեռ քանի մը ամիսներու ընթացքին շուրջը ամէն ինչ կերպարանափոխուած էր, նոյնիսկ Մելիք - Աղամեաններու, Ասրբէկեաններու նման ընտանիքներ տարուած էին ազգային շարժումով, որ ժողովուրդի վարի խաւերէն ծայր տուած էր, միայն ինք, Սոնիան չէր նկատած տեղի ունեցած փոփոխութիւնը, միայն ինքը անմասնակից մնացած էր, բոլորովին օտարի նման: Վարդանը երիտասարդ կեանքը դրած էր գործի մէջ, իսկ ի՞նքը ... Հապա հա՞յրը, որ քանի մը շաբաթ առաջ գրասենեակէն վռնտած էր խումբ մը երիտասարդներ, որոնք հանգանակութեան համար դիմած էին անոր: Սոնիայի դէմքը ամօթէն շառագունեցաւ, ու գլուխը աւելի վար կախեց:

— Ա՛, վերջացաւ, — տետրակը գոցելով Եւգինէն դարձաւ Սոնիային, — սիրելիս, պէտք է այժմ հանգստանալ:

Երկու ընկերուհիները հանուեցան, ճրագը մարեցին ու անկողին մտան: Բայց դեռ երկար կը լսուէր անոնց փսփսուքը: Աւելի շատ Եւգինէն էր խօսողը: Կը պատմէր Երկրի յեղափոխական աշխատանքներէն, Կովկասի մէջ նոր սկսող շարժումէն: Խօսեցաւ Վահէի, Գէորգի ու Քաչալի մասին, որոնց անգամ մը Սոնիան հանդիպած էր ու այնքա՜ն արհամարհական վերաբերմունք ցոյց տուած անոնց հանդէպ:

— Բայց, Եւգին, առաջ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այս բոլորը չէիր պատմեր ինծ, — կսկծալով հարցուց Սոնիան, — այն ժամանակ թերեւս ...

— Սիրելիս, այն ժամանակ չէիր հասկնար ...

— Ճիշդ է, — խոստովանեցաւ Սոնիան՝ մեղմօրէն արտասուելով, — չէի հասկնար ... իսկ այդ երիտասարդները ի՞նչ եղան ...

— Գնացին, ամէն մէկը իր աշխատանքին:

— Իսկ Քաչա՞լը, — հարցուց Սոնիան, որ ընկերուհիի խօսելու ջերմ ձեւէն զգացեր էր որ ինչ որ կապ կար երկուքի մէջ. — ան, ո՞ւր գնաց:

— Հո՛ն, ուր պարտականութիւնը զինքը կանչեց:

Սոնիան վերմակը գլուխը քաշեց ու այլ եւս չխօսեցաւ: Մինչ Եւգինէն օրուան յոգնութենէն ընկճուած՝ հանդարտօրէն կը քնանար, Սոնիան մինչեւ լուսաբաց, կը մտածէր բոլոր լըսածներու մասին ու երբեմն մեղմ հեծկլտալով կ'արտասուէր անժամանակ մեռած Վարդանի վրայ, որ հետը տարած էր Սոնիայի երջանկութիւնը:

Արսէնեաններու ընտանեկան կեանքը իր սովորական հունին մէջ մտաւ կրկին: Պարոն Աշոտը, երկու շաբաթ բացակայելէ ետք, պաշտօնի գլուխը անցաւ, տիկին Մարիամը տնային գործերով զբաղեցաւ, իսկ Եւգինէն իր դրսի աշխատանքներու ետեւէն՝ միայն ճաշի եւ ընթրիքի ժամանակ տուն կուգար:

Հեշտ է ըսել, թէ՝ Արսէնեաններու տունը իր սովորական հունին մէջ մըտաւ: Հոն բան մը կը պակսէր, աւելի ճիշդ նոր բան մը աւելցեր էր, որ առաջ չկար: Այդ նոր եկուորը՝ սուգն էր, հարազատի մը մահուան սուգը, որ ծանրօրէն զգալի էր, որ օդի մէջ կախուած կը մնար, որ ամէն քայլափոխի ինքզինքը կը զգացնէր եւ որմէ կարծես ազատում չկար այլ եւս:

Տիկ. Մարիամը երկու տակ կասցած՝ արցունքը միշտ թերթեւանքէն կախ՝ սստիկ պառաւցած էր: Հազիւ թէ տասը տարիներ կարողանային այդ աւերը առաջ բերել, ինչ որ մէկ երկու շաբաթը ըրած էին: Պարոն Աշոտն ալ, որ կանոնաւոր կերպով գործի կ'երթար, մտամոլոր, շուարած վիճակ մը ունէր. շատ անգամ գրիչը ձեռքը, գլուխը պանքայի մեծ տետրակին վրայ հակած՝ կ'ըմնար, մինչեւ որ պաշտօնեաներէն մէկը, կամ յաճախորդ մը զինքը արթնցնէր այդ վիճակէն: Կ'աշխատէր մեքենականօրէն, առանց ներքին եռանդի ու գիտակցութեան, դարձած էր պարզ մարդկային մեքենայ մը, որ տասնեակ տարիներու սովորական աշխատանք մը կը կատարէր: Անցեալին մէջ այնքան բծախնդիր եւ գգոյշ հաշուապահութեան մէջ, Արսէնեանը կը զարմանար իր կատարած կոպիտ սխալներուն վրայ, որ հիմա շատ յաճախ կը պատահէին: Ամէն անգամ որ իր օգնականը, մեղմօրէն իր ուշադրութեան կը յանձնէր սխալ մը, Արսէնեանը շատ վատ կը զգար, եւ ի զուր կ'աշխատէր ուշը կեդրոնացնել գործին վրայ: Դժուար էր սակայն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Նոդլուխ »:

Ս. Դ. Հնչակեաններու ներկայացուցիչը ուրախութիւն յայտնեց որ երիտասարդութիւնը կ'ըմբռնէ ինքզինքը պաշտպանելու խնդիրը: «Եթէ այս պահուս Խ. Հայաստանէն հեռագիր մը ստանայինք փոխադրուելու համար հոն, ես «ոչ» պիտի առաջարկէի: Պէտք է հնազանդիլ այս հիւրընկալ երկրի օրէնքներուն, ինչ որ մեծ պատիւ մը պիտի ըլլայ մեզի համար: Օրէնքը պատրաստ է արդէն: Կը մնայ ենթակային հպատակութիւնը խնդրել ծառայութեան մտնելէ առաջ»: Եւ թելադրեց որ զինուորցուները պաշտօնական դիմումներ կատարեն իրենց կազմած մարմիններու միջոցաւ:

Զափազանց ոգեւորուած կը թուէր Կոմկուսի հայկական հատուածի ներկայացուցիչը.

— «Ես լիազօրուած եմ ոչ միայն մեր հատուածէն, այլեւ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութենէն, եկած եմ ճամբայ մը ցուցնելու մեր զինուորցուներուն: Մեր կոմունիստ կուսակցութիւնը դէմ քուէարկեց 10 առ հարիւրի օրէնքին դէմ: Մեր կոմունիստ կուսակցութիւնը սրբազան եւ ճշմարիտ...

Ամբոխը փոթորիկի մը պէս պայթեցաւ: Սրահը կ'եփէր.

— Վա՛ր, վա՛ր պրոպականտ չենք ուզեր լսել, եթէ գիտես դարմանը մեր ցաւին, այն խօսէ...

— Մեր համայնավար սրբազան կուսակցութիւնը... 72 երեսփոխաններ, երկու ծերակուտականներ...

Նորէն աղմուկ: Ժողովուրդը ոտքի է եւ կը խլրտի, կը քալէ: Բայց Զափահաս Որբերու ներկայացուցիչ Պ. Հ. Խանէտանեանի քանի մը խօսքերը կը կեցնեն բազմութիւնը.—

— Զատրասփիք զինուորութենէն: Ան դպրոց մըն է մեզի համար: Աշխատինք մեր իրաւունքը պաշտպանել գործելով ձեռք ձեռքի օֆիսներուն հետ: Ինքնագլուխ աշխատանք մը կրնայ վնասել մեր կացութեան: Գործել ազգովին եւ համերաշխ:

Ամէնէն վերջը խօսք առաւ օրուան նախագահը, Պ. Խ. Մովսէսեան որ ի դիմաց առժամեայ վարչութեան շեշտեց համերաշխութեան և գործակցութեան անհրաժեշտութիւնը: Ակնարկելով այն քննադատութեանց որ կ'ըլլան օֆիսներու դէմ, բացատրեց թէ մենք ալ մեր կարգին յանցաւոր ենք, միայն ինքնութեան թուղթերու եւ կամ ուրիշ խնդիրներու առթիւ կը յիշենք անոնց գոյութիւնը, իսկ ուրիշ առթիւ երբեք չենք հետաքրքրուիր:

Ժամը 11ը անցած էր երբ փակուած համարուեցաւ լուսաբանական ժողովը, առանց մեծ տպաւորութիւն գործելու.— Պարմանի

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

2500 ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐ արհամարհելով ցուրտն ու անձրեւը, Մ. Նահանգներու բոլոր մասերէն ճամբայ ելան դէպի նախագահական պալատը: Թափօրին կ'ընկերանան բազմաթիւ ոստիկաններ:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ԴԵՍՊԱՆ նշանակուեցաւ Պ. Ժոռժ Պօնէ, նախկին ելմտական նախարարը, որ կը պատկանի արմատական կուսակցութեան:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՏՈՐՄԻՂ ՄԸ կը յածի հիւսիսային Ափրիկէի ծովափը: Տորմիղը կը բաղկանայ 28 մարտանաւերէ:

ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԷՆ կը հեռագրեն թէ Ազգաժողովին քննիչները այցելեցին նաեւ Սուէտիա: Ամէն տեղ ալ ժողովուրդը իր երախտագիտութիւնը յայտնած է հոգատար իշխանութեան հանդէպ:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, յունուար 9ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 420,448, ինչ որ 6998 հոգիի յաւելում կը ցուցնէ նախորդ շաբթուան վրայ:

ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, Թրքական կառավարութիւնը որոշած է արդիական օդակայան մը շինել Ատանայի մօտ, սահմանին վրայ:

Նոդքին տունը երթալու, կաղանդ օրուընէ զատ:

Մուշի մէջ գոտեկախի առեն կ'երգեն.—

Կալըմ տօզ տօզ,
Ցէլիմ կայնիմ տանէքի պոլոզ,
Քամին թուցու զիմ քոլոզ,
Ցելէք բացէք ըզծըր տարին,
Քիչ մ' տըւէք ծըր մեռելին:

Կախանի այս սովորութիւնը կարգ մը գիւղերու մէջ տարբեր արարողութիւն մըն է: Կաղնդողները կը զարնեն փակ դրան: Դուռը կը բացուի միրգով լեցուն կողով մը երկարելու համար կաղնդողներուն, երբեմն չի բացուիր եւ կաղնդողները խաբէութեամբ կը բանան դուռը: Տնեցիները կը յարձակին վրան եւ ձեղունէն կախուած չուանով մը կը սպառնան կախել կաղնդողը: Այս սովորութիւնը կը կոչուի կալսուկ:

Կարգ մը գիւղերու մէջ ալ, երբ երդիքէն կախուած իրենց արախչինը պարապ կը թողուն տնեցիները, կրկին կը կախեն արախչինը, այս անգամ մէջը կայծ դրած՝ սպառնալով հրդեհել տունը: Այն ատեն տանտէրը միրգ կը լեցնէ արախչինին մէջ:

Քղիի մէջ կիները ափով գարի կը լեցնեն աղբիւրին մէջ.— «Ա՛ռ գարի, տո՛ւր բարի»: Կամ երկաթ. «Ա՛ռ երկաթ, տուր տովլաթ»: Իսկ էրիկ մարդիկ աղբիւրի ջուրով կը թրջեն խոտը եւ այդ խոտով կը կաղնդեն անասունները, որ առողջ մնան:

Քղիի մէջ կաղանդչէքով ջերմ բուժելու աւանդութիւնը նկարագրած ենք անցեալ տարի:

Յաջորդ անգամ Խթումի, Ս. Կարապետի եւ այլ տօներու գաւառական աւանդութիւններ:

ՄԱՀ՝ Պ. ԱՐԹԻՆ ՍԻՈՍԵԱՆԻ

Ցաւով կը ծանուցուի փարիզահայ գաղութին երիցագոյն անդամներէն եւ ազգային գործերու մէջ իր գործունէութեամբը ծանօթ Պ. ԱՐԹԻՆ ՍԻՈՍԵԱՆԻ մահը, որ տեղի ունեցաւ իր բնակարանին մէջ, 21, Rue d'Abbeville, Paris (9), Յունուար 8ին, 87 տարեկան խոր ծերութեան մէջ, սուգի մատնելով իր ընտանեկան պարագաները եւ բոլոր բարեկամները:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է ընտանեկան շրջանակի մէջ:

Շնորհակալիք

Տէր եւ Տիկին Կարօ Սասունի եւ զաւակները, Արմէն Սասունի, Հրայր Սասունի, Մեծատուրեան ընտանիքը եւ պարագաները իրենց խոր զգացումները կը յայտնեն բոլոր այն կազմակերպութեանց, մարմիններուն, հայրենակցական եւ երիտասարդական միութեանց, բարեկամներու եւ ծանօթներու, որոնք անձամբ, հեռագրով, նամակով կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց թանկագին եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻԻ

եղերական մահուան առթիւ:

Տիկին Նոյեմզար Հրաչեան, Գարեգին, Աստղիկ Թամարա եւ Յարութիւն Հրաչեաններ, Տէր եւ Տիկին Միհրան Հրաչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Վարդան Պանտիկեան (Մարսէյլ), շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝ ԱՍԱՏՈՒՐ ՀՐԱՉԵԱՆԻ զառնաղէտ մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկին Հրանտ Թրավէսեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ՆԱԶԱՐ ԲԱԼՈՒԵԱՆԻ զառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Տիկ. Նելլի Ղազարեան այս երեքշաբթի (19 Յուն.) կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Poste Paris P. T. T.էն պիտի խօսի հայկական պատմուածքներու մասին եւ պիտի կարդայ երկու հէքեաթներ, թարգմանուած փրոֆ. Ֆրէտէրիք Մաքլերի կողմէ:

Այս ընթերցումներու կարգին՝ Թաւիսդ. Աբգար պիտի նուագէ հայկական եղանակներ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէի կողմէ
Այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,
149bis Ave. Argenteuil, Անիէռ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Օրուան հարցերու շուրջ.
Խօսք կ'առնեն ուրիշ ընկերներ. Երգ, արտասանութիւն եւլն.
Մուտք 5 ֆրք. (խմիչքը միասին)

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ–ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Ֆր. կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ
Այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. Tokio. Métro Alma et Iéna
ԴԱՍԱԽՕՍ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
Նիւթ՝ Տպաւորութիւններ Հարաւ. Ամերիկայէն:
Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԻՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի տարեկան պարահանդէսը 14 Փետր., **Salle de l'Aéro-Club de France**ի մէջ:
Նկատի ունենալ այդ թուականը:

Երեկոյթ—Պարահանդէս

Հաւըրտ Գարակէօզեան Հօմի Նախկին Սանուց Միութեան կողմէ
20 Փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս:
Նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. կ. Խաչի Սէն Լուի Մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը 27 Փետր.ին **Cercle l'Ami du Peuple**ի մէջ.
կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ թուականը:

Միծաղի Երեկոյթ

Երիտասարդ գրող Ա. Պետրոսեան Սոսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ,
21 փետր. կիրակի երեկոյ
կը ներկայացնէ ՎԵՂԱՐԱՒՈՐ ՏՕՆ ԺՈՒԱՆԸ
ի նպաստ դժբաղդ ուսանողի մը:
Մասնակցութեամբ Փարիզի բեմական լաւագոյն ուժերուն:
Մանրամասնութիւնը մօտ օրէն:

Տարեկան Թատերական Ներկայացում

կազմակերպուած Սամուէլ Մուրատեան Վարժարանի աշակերտներէն կիրակի, 7 փետր. ժամը ճիշդ 15ին, Պէշիկթաշլեան Թատերասրահին մէջ, 26 rue Troyon, Sèvres, Métro: Pont de Sèvres.

ԼԱՒ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

Վարձու է Րիւ Լաֆայէթ, 60 քառ. մեթր տարածութեամբ գործատեղի մը: Պայլ՝ 4 տարի, տարեկան վարձք 2800 ֆր.: Իրաւունք կը սրուի ամէն տեսակ գործի: Դիմել Պ. Բիւրքճեանի, ամէն առաւօտ ժամը 9—12, 221 Rue Lafayette, մէթրօ Louis Blancի դիմացի շէնքին բակին մէջ, թիւ 17:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ

Երկու նուագահանդէսներ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ՌՈՒԲԷՆԻ
Տեղի կ'ունենան **Salle Géographie**ի մէջ,
մէթրօ Pré St. Gervais, հետեւեալ թուականներուն
23 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ
31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3.30ԻՆ
Պիտի նուագէ հայկական, պարսկական, ռումանական, ռուսական եւ կովկասեան եղանակներ, որոնք մեծապէս գնահատուեցան ամէն երկրի մէջ:
ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ:
Տոմսերը ժողովրդական գիներով:
Տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԲԵՐԹԻՆԵՒԻ ՀԱՄԱՐ' Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI 19 JANVIER 1937

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3323 | Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ | ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐ

Բովանդակ աշխարհ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի երկու գլխաւոր դէպքերու,— սպանիական պատերազմ եւ յարաճուն գործակցութիւն Իտալիոյ ու Գերմանիոյ միջեւ:

Կարելի էր ըսել թէ մէկը միւսով կը սնանի,— այնքան որ իրարու կապուած են այս երկու խնդիրները, գոնէ այս օրերս:

Երկու երկիրներն ալ որոշադիր են չափուելու խորհրդային աշխարհակալութեան դէմ, իսկ Սպանիան արդէն կը ներկայացնէ ամէն պատեհութիւն:

Աւելի քան վեց ամիսէ ի վեր կը կոտորուի Սպանիոյ ժողովուրդը, բաժնուած՝ երկու ճակատներու, աջ եւ ձախ կամ կարմիր եւ ճերմակ: Երկու ճակատներուն ղեկավարութիւնը եւ մղիչ ուժը կը կազմեն օտարներ, նոյնպէս կարմիր եւ ճերմակ:

Քաղաքացիական պատերազմին սկիզբէն ի վեր, երկու արտաքին աջակիցներն ալ իրարու հետ մրցումի ելած են, կարելի օգնութիւնը հասցնելու համար պատերազմիկներուն: Օգնութիւն ոչ միայն զէնքի, ռազմանիւթի, օդանաւի, պաշարի, հանդերձեղէնի եւ դրամի, այլեւ զինուորի: Մանաւանդ սպաներու եւ բազմազան մասնագէտներու:

Ճակատները յարդարելէ վերջ, հիմա որ կրակը անվերջ կը ճարակի եւ կը ճարճատի, կը սպառնայ վառել ուրիշ ափեր, բուն պատասխանատուները զբաղած են ժողովներ սարքելով եւ բանաձեւեր մշակելով:

Եւ տեսէք ողբերգութիւնը,— իւրաքանչիւր ժողովի կամ բանաձեւի առթիւ— միշտ նոյն երեւոյթն է որ կը կրկնուի:

Երկուքը համաձայն կ'ըլլան եւ ծանուցագիր մը կը խմբագրեն միասնաբար: Կը սպասեն պատասխանի՝ միւսներէն: Կ'անցնին շաբաթներ՝ կարծիք մը յայտնելու, բառ մը փոխելու, նախադասութիւն մը չակելու, կամ ծանուցագիր մը խմբագրելու համար:

Մինչ այս մինչ այն, օգնութիւնները կը շարունակուին Սպանիոյ կարմիրներուն կամ ճերմակներուն, համաձայն իւրաքանչիւր պետութեան հայեցողութեան: Օգնութիւն՝ ե՛ւ նիւթական ե՛ւ մարդկային:

Անգլիա եւ Ֆրանսա միասին ծանուցագիր մը խմբագրեցին անցեալ դեկտեմբերին: Յետոյ տեսնելով որ կացութիւնը աւելի կը բարդանայ, Անգլիա դարակէն հանեց դեղնած փոշոտած օրէնք մը, իսկ Ֆրանսա բացառիկ լիազօրութիւն տուաւ կառավարութեան, անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու եւ կամաւորներու առաքումը արգիլելու համար: Բայց մէկ պայմանով,— եթէ միւս պետութիւններն ալ նոյն ճամբուն հետեւին:

Այս «եթէ»ն չէ լուսաբանուած տակաւին: Խ. Միութիւնը դեռ նոր ղրկեց պատասխան մը, որ սահմանուած է դարձեալ ակադեմական վիճաբանութեանց դուռ բանալու, իսկ Իտալիա եւ Գերմանիա անհրաժեշտ չեն գտներ աճապարել:

Անոնք աւելի կարեւոր հոգերով զբաղած են: Զօր. Կէօրինկ եւ Մուսոլինի ծրագիրներ կ'որոճան ճիշդ այս միջոցին, Հռոմի մէջ, ոչ միայն սպանիական, այլեւ միւս բոլոր հարցերու մասին: Իսկ միջանկեալ, ռազմամթերքի եւ կամաւորներու առաքումը թող շարունակուի, աշխարհ չի փլիր: Մանաւանդ որ, հոսած արիւնն ալ սպանիական է...

Ուրեմն, պատերազմը պիտի շարունակուի մինչեւ իր տրամաբանական վախճանը,— մինչեւ որ Սպանիան կա՛մ կարմրի եւ կամ դեղնի: Այնուհետեւ, միշտ ալ կարելի է նոր խաղեր սրճալ, յանուն երկու քաղաքական հոսանքներու,— համայնավարութիւն եւ ֆաշականութիւն:

Այս տեսակէտէն իսկապէս ուշագրաւ են Հռոմի խօսակցութիւնները, որոնց գաղտնիքը միշտ պիտի մնայ վարչապետական սենեակներու մէջ, արտաքին աշխարհին ձգելով միայն պաշտօնական զեկոյցներ եւ լրագրական տեղեկութիւններ:

Ի՞նչ կը հետեւի մինչեւ հիմա քաղուած լուրերէն.— երկու ֆաշական երկիրները, Իտալիա եւ Գերմանիա, աւելի զօրաւորելով իրենց պայքարը համայնավարութեան դէմ, կը ձգտին պատուար մը կազմել արեւմտեան եւ արեւելեան Եւրոպայի միջեւ:

Ուրիշ խօսքով, կը փորձեն հաստատել քառանդամ դաշինք մը, մասնակցութեամբ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, ինչ որ կը նշանակէ խախտել ոչ միայն հաւաքական ապահովութեան դրութիւնը, այլեւ շուք մը ձգել Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ:

Մուսոլինիի սիրական ծրագիրն է այս, եւ արդէն որոշ ձեւ առած աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր: Կը թուի թէ սպանիական պատերազմը, Միջերկրականի համաձայնութիւնը եւ ուրիշ ծանրակշիռ պարագաներ այս ճամբուն վրայ պիտի կեցնեն, պիտի գամեն Հռոմն ու Պերլինը,— երկուքն ալ դժգոհ՝ Ազգաժողովէն:

Այս խմորումներն ու խլրտումները անշուշտ խորապէս պիտի ազդեն ոչ միայն կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի, այլ եւ Պալքաններու վրայ, ուր 1936ի ընթացքին լայն նուաճումներ կատարեցին թէ ֆաշականութիւնը եւ թէ հիթլէրականութիւնը: Մանաւանդ վերջինը արդէն խոր ակօսներ բացած է Ռումանիոյ, Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ մէջ:

Սերմերը ցանուած եւ պարարտ գետին գտած ըլլալով, սերմնացանները այժմ կ'ուզեն իրենց դիրքերը զօրացնել բուն Եւրոպայի մէջ, գլխաւորաբար Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հանդէպ, թէ միջազգային շահեր ապահովելու եւ թէ պատուար կազմելու համար խորհրդային յորձանքին հանդէպ:

Հռոմի խօսակցութիւնները սահմանուած են աւելի մթագնելու քաղաքական հորիզոնը, մանաւանդ որ, հաւանաբար յունուար 30ին, Հիթլէր պիտի արձակէ իր նոր ազդանշանը,— գաղթավայր:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՊԻՏԻ ՔՆՆԷ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹ–ԱՆՏԻՈՔԻ ԽՆԴԻՐԸ

Իր ներկայացուցիչները կ'այցելեն Հայկական գիւղերը

Անտիոքէն կը հեռագրեն յունուար 17 թուականով.— Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակները, որոնք նախընթաց օր այցելած էին Սուէտիոյ շրջանին գիւղերը, Որոնդէսի գետաբերանի մօտ, երէկ լրացուցին իրենց այցելութիւնը Հովիտին մէջ, գետն ի վեր բարձրանալով դէպի Հալէպ: Այսպէս կրցան հաստատել Սանճաքին աշխարհագրական միութիւնը կեդրոնական Սուրիոյ հետ: Դիտողները կանգ առին երկու հայաբնակ գիւղերու մէջ, որոնց բնակիչները գաղթած են Կիլիկիայէն եւ Սանճաքին մէջ հաստատուած՝ 1927-ին, Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ:

*** Թուրքիոյ վարչապետը, ներքին եւ արտաքին նախարարները Պոլիս հանդիպելով, տեսակցութիւն մը ունեցան Աթաթիւրքի հետ: Կ'ըսուի թէ երեք նախարարները քննելով Ֆրանքօ-Թուրք յարաբերութեանց ընդհանուր վիճակը, ելքեր փնտռած են, Ալէքսանտրէթի վէճին կարգադրութեան համար: Ընկերի այժմ տրամադիր կ'երեւայ ընդունելու որ դաշնակցութիւն մը հաստատուի Սուրիոյ եւ Սանճաքին միջեւ, դուրս ձգելով Լիբանանը:

Թրքական պատուիրակութիւնը ճամբայ ելաւ դէպի Ժընեւ, նախագահութեամբ Թ. Ր. Արասի:

Ընկիւրիէն մեկնելէ առաջ, Թ. Ր. Արաս խոստովանեցաւ թէ անստուգութիւն կը տիրէ հարցին լուծման մասին, թէեւ այժմ աւելի լաւատես կ'երեւան Ընկիւրիի մէջ: Թրքական կառավարութիւնը կը պահէ իր վճռական դիրքը եւ իր պատուիրակութիւնը ուժգնօրէն պիտի պաշտպանէ Թուրքիոյ տեսակէտը: Մամուլի լեզուն ալ միշտ բուռն է:

*** Ալէքսանտրէթի խնդիրը Սուրիոյ խորհրդարանին մէջ քննուած ատեն, Սանճաքին բոլոր երեսփոխաններն ալ արտայայտուած են եւ շեշտած անոր անբաժանելիութիւնը Սուրիայէն:

Ընկեր Մովսէս Տէր Գալուստեան խօսք առնելով ըսած է.— «Իսքէնտէրունի Սանճաքին մէջ այսօր բնակող 30,000 հայութիւնը շատ հին ժամանակէ ի վեր եղած է Սուրիացի եւ ասկէ վերջ ալ պիտի մնայ Սուրիացի»:

Միեւնոյն ձեւով արտայայտուած են Ալէվի երեսփոխան Պ. Սաուղ Մարուֆ եւ Գըրդխանի երեսփոխան Մահմուտ փաշա Զատէ:

Սանճաքի երեսփոխաններուն այս արտայայտութիւնները շատ լաւ տպաւորութիւն թողած են ազգայնական շրջանակներու վրայ:

Ալէքսանտրէթի խնդիրը եւ Արաբական աշխարհը

Պուլկարական «Զօրա» թերթը կը գրէ.—

Անտիոքի եւ Ալէքսանտրէթի խնդիրը այսօր այնքան դիւրաւ լուծելի չէ, ինչպէս էր, օրինակ, համաշխարհային պատերազմէն առաջ: Եթէ այդ նահանգը այն ատեն թրքական չըլլար իսկ, խալիֆային շնորհիւ Թուրքիա արտակարգօրէն ուժեղ ազդեցութիւն ունէր մահմէտական աշխարհին վրայ՝ թէ քաղաքական եւ թէ բարոյական տեսակէտէ: Աշխարհականացումէն վերջ, Թուրքիա կորսնցուց մեծ առաւելութիւն մը՝ մահմէտական աշխարհին վրայ, գրեթէ այն ինչ որ պիտի կորսնցնէր Խորհրդային Ռուսիան, եթէ համայնավարները հաստատեն թէ Խ. Ռուսիան եւս վերածուած է ազգային պետութեան մը: Այսպէս էր արժէքն ու ազդեցութիւնը նախկին Թուրքիոյ՝ մահմէտական աշխարհին վրայ:

Այսօր արաբական աշխարհը, որ գրաւած է աշխարհի ամենակարեւոր եւ հարուստ դիրքերէն մին, Միջերկրականի արեւելեան ծովափունքը, ուժգնօրէն կը խլրտի: Տեսանք արաբական ազգայնականութեան շարժումը Պաղեստինի մէջ: Եգիպտոսի մէջ Արաբները գրեթէ կռուով ձեռք ձգեցին իրենց անկախութիւնը: Գահիրէն այսօր ամբողջովին փոխարինած է Պոլիսը՝ կրօնական տեսակէտէ: Այժմ անկէ կը կառավարուին երկու երկրամասերու արաբական շարժումները: Այսօր Արաբներուն համար «կեավուր» են ոչ միայն քրիստոնեաները, այլեւ այժմու վերածնեալ Թուրքիոյ վարիչները: Այդ պատճառաւ, Թուրքիա,— որուն նկատմամբ մեր համակրանքը չենք կրնար ծածկել,— դիւրաւ պիտի չկարենայ խլրացնել, կրկին, այդ արժէքաւոր սանճաքը, որ կը լուացուի Միջերկրականի լազուարթ ջուրերովը: Աւելին,— Թուրքիոյ ցանկութիւնները չեն սահմանափակուիր Ալէքսանտրէթով եւ Անտիոքով, այլ կ'երկարին մինչեւ Մուսուլ եւ ուրիշ արաբական հողեր: Արաբական աշխարհը վերականգնումի վրայ է եւ պիտի պայքարի Իսլամին յատուկ զինուորական ոգիով: Հողիրարու պիտի հանդիպին երկու ազգային տարրեր,— թրքականն ու արաբականը:

Ասկէ զատ, ինչպէս ըսինք, արաբական աշխարհը կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ արեւելեան Միջերկրականի մէջ, ուր այսօր մեծ պետութեանց պայքարը կը մղուի: Ոչ Ֆրանսացիները այնքան դիւրութեամբ պիտի զիջին իրենց հոգատարութիւնը Սուրիոյ վրայ, ոչ ալ Անգլիացիները մասնաւորապէս, երբ կորսնցուցին այնքան կարեւոր դիրքեր Եգիպտոսի մէջ: Ամէն պարագայի տակ, մենք յաջողութիւն կը ցանկանք մեր հարեւանին՝ խաղաղ կերպով տիրանալու համար կրկին այն դիրքերուն, զորս կորսնցուցին, Միջերկրականի շուրջ, պատերազմի ատեն եւ որոնցմէ կը սատանային ոգին՝ Օսմանեան կայսրութեան սաեղծումին համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱԿԱԼՐՏԵՍԱԿԱՆ պաշտպանութեան վարկերը 25 միլիոն ֆրանքէն պիտի բարձրանան 35 միլիոնի, նկատի առնելով նոր պաշտպանութեանց պահանջները: 1934ին այդ վարկերու գումարն էր միայն 18 միլիոն: Ուրեմն պիտի կրկնապատկուի երեք տարի վերջը: Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ 2000 օտար լրտեսներ կը գործեն Անգլիոյ մէջ, զինուորական եւ մանաւանդ օդանաւային գաղտնիքներ կորզելու համար:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

Ֆրանսայի կոմկուսի հայկական կամ հայալեզուեան հատուածը թերթ մը ունի Փարիզի մէջ, Զանգու, որ շաբաթը անգամ մը ճիրիտ կը խաղայ... Հայոց պատմութեան եւ Դաշնակցութեան հետ:

Փա՛ռք Սթալինի, ձուլածոյ նշանախօսքեր չեն պակսիր, եւ երբ շատ նեղը մնան, ամէն մէկ նախադասութեան սկիզբն ու վերջը «փաշիստ» փակցնելով գնդակ կը խաղան:

Թէեւ շատ լաւ գիտեն որ, փաշականութեան ամէնէն վաւերական թթուն կարմիրն է եւ կ'արտածուի Մոսկուայէն:

Այսպէս, շաբաթաթերթը իր վերջին թիւին մէջ նոր քար մը կը գլորէ.
— «Հայ ժողովուրդի թշնամիները նորէն գործի վրայ»:

Որո՞նք են այս թշնամիները.— անշուշտ Դաշնակցականները, իսկ այս անգամ՝ գլխաւորաբար «Յառաջ»ը, որ «խմբագրական խմբագրականի վրայ» կը գրէ զինուորագրութեան հարցին առթիւ, առանց «որոշ եւ մեկին» բան ըսելու:

Փա՜ստ,— Մեր կարմրուկ աֆլորը նախադասութիւն մը կը կտցէ «Յառաջ»ի 1936 դեկտ. 31ի խմբագրականէն, յետոյ կը ցատկէ մինչեւ 1937 յունուար 13, եւ քանի մը խօսք ալ անկէ ժողվելով, բուկը ցցած՝ կուկուլիկու՛ կը կանչէ յաղթապանծ:

Մինչդեռ, երբ այդ երկուքը չէին բաւեր, տակաւին երեք խմբագրականներ կան երկու թուականներուն միջեւ ուր կրնար գտնել իր հարցումներուն պատասխանը:

Չէ՞ տեսեր, չի՞ գիտեր:

Պատասխանը փնտռեցէք իրենց իսկ խմբագրականին մէջ.

— «Յետադիմական եւ փաշիստ մամուլի վարպետութիւնը կը կայանայ առ հասարակ անոր մէջ որ ան գիտէ օգտագործել ժողովուրդի տգիտութիւնը»:

Բայց այս անճարակ վարպետութիւնը ի վերջոյ իր գլուխն է որ կ'ուտէ:

Կարդացէք եւ իրարու պատմեցէք.

— «Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ որ հայ զինուորցուները քաղաքացի չըդառնանք, որովհետեւ այդ կերպով անոնք ուզեն թէ չուզեն հետզհետէ չըփման մէջ դառնալով Ֆրանսայի ընկերային կեանքին հետ, կամաց կամաց պիտի բանան իրենց աչքերը...

Յետոյ, այդ արկածախնդիրները կը յուսան տակաւին, նոր սպանդ մը սարքել հայ ժողովուրդի գլխուն եւ ատոր համար պէտք ունին, տարագիրներու ապաընկերային հայրենադուրկներու բազմութեան մը: Ինչո՞ւ, ի հարկին «ֆէտայիներու» խումբեր կազմակերպելու անոնցմով եւ բոլոր տեսակի դժգոհութիւնները խմորելով իրենց ոճրածին նպատակներու իրականացման ծառայեցնելու համար զանոնք «պատեհ առիթիւ»:

Ուրիշ զուխար մը եւս, զինուորցուներու միթինկին առթիւ.

— Կ'իմանանք որ Խատիսեանի օֆիսը մերժած է մասնակցիլ եւ Դաշնակցութիւնը անպատասխանի ձգած՝ իրեն եղած հրաւէրը:

Ինչո՞ւ, որովհետեւ անոնք համարձակութիւն չունին ժողովուրդին առջեւ ելլելու եւ իրենց կարծիքն ըսելու այս կամ այն հարցի շուրջ եւ հաշիւ տալու ժողովուրդին իրենց չահատակ գործունէութեանց մասին»:

Այս տողերը լոյս կը տեսնեն 1937 յունուար 15ին, ՈՒՐԲԱԹ օր, երբ հինգշաբթի գիշեր (14 յունուար) տեղի ունեցեր է «Փըթի ժուռնալ»ի միթինկը, մասնակցութեամբ Դաշնակցութեան, որ հրապարակաւ պարզեց իր տեսակէտը՝ զինուորագրութեան եւ զինուորցուներու հպատակութեան մասին: Տեսակէտ մը, զոր «Յառաջ» խմբագրականով մըն ալ կը բանաձեւէր ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5ԻՆ (զօրանոց կանչուած օրէն հպատակ համարիլ զինուորցուն» եւ ընտանիքը, վերցնել աշխատանքի սեղմումները եւն.):

Շատ մի տեսնէք այս «վրիպումները»:

Խեղճերը այնքան «բոցավառ» բաներ երգեցին որ, իրենց երեւակայութիւնն ալ բոցավառեցաւ, եւ այլեւս ոչ իրենց կարդացածը կը հասկնան, ոչ ալ իրենց աչքին առջեւ եղածը կը տեսնեն:

ՎԱՀԷ

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, 16 Յունուար (Յառաջ).— Յունուար 13ի ժողովին ձախողման պատճառով, խումբ մը երիտասարդներ նոր ժողով մը սարքած էին այս երեկոյ ժամը 8ին, Հայոց մատուռին մէջ: Ներկայ էին 50 — 60 հոգի:

Երիտասարդ հայրենակից մը որ յունուար 13ի ժողովը կազմակերպողներէն մէկն էր, իր դժգոհընկերներու ստորագրութեամբ նամակ մը ներկայացուց դիւանին, որով կը բողոքէին թէ այս ժողովը ապօրինի է եւ չեղեալ կը նկատուի, քանի որ իրենք «օրինաւոր» ժողով պիտի գումարեն յառաջիկայ երեքշաբթի եւն.: Ներկաները այս առթիւ զանազան կարծիքներ յայտնելէ յետոյ, եկան հետեւեալ եզրակացութեան որ միակ ելքն է.—

1.— Յունուար 16ին գումարուած ժողովը լրջօրէն խնդիրը քննելէ յետոյ, որոշեց ընտրել 5 հոգինոց յանձնախումբ մը:

2.— Յանձնախումբը անմիջապէս պէտք է շփման մէջ մտնէ դժգոհ զինուորցուներու հետ եւ փոխանակ ճեղքեր բանալու, մէկ ճակատով ներկայանալ առ որ անկ է:

3.— Նկատելով որ քաղաքական եւ հանրային կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ Փարիզի մէջ գումարուած լուսաբանական ժողովը յուսատու նշաններ ցոյց կուտայ կեդրոնական մարմնի մը կազմութեան, ժողովը որոշեց իր նախնական աշխատանքները տանիլ հոս, մինչեւ որ իրականանայ կեդրոնական մարմնին կազմութիւնը:

4.— Յանձնախումբը պարտաւոր է իր բոլոր դիմումները կատարել ուղղակի կազմուելիք կեդրոնական մարմնի խողովակով:

Յանձնախումբի անդամ ընտրուեցան Պ. Պ. Ս. Փիլիկեան, Սիսակ, Ս. Սիմոնեան, Ս. Գարակէօզեան եւ Հայկ Հայկեան: Յառաջիկայ երեքշաբթի յունուար 19ին կրկին ժողով պիտի գումարուի միմիայն զինուորցուներու համար (20—33 տարեկան): Յաջողութիւն եւ համերաշխութիւն կը մաղթենք:

Թերեւս աւելորդ չէ յիշել թէ յունուար 13ի ժողովին նախագահն էր որ կը նախագահէր այս ժողովին ալ:

22—29 տարեկան Հայերու զինուորագրութիւնը Յունաստանի մէջ

Սելանիկի «Հորիզոն»ը հետեւեալ լրացուցիչ տեղեկութիւնները քաղած է 22 — 29 տարեկան հայ երիտասարդներու զինուորագրութեան մասին.—

1) Բոլոր այն Հայերը, որոնք ծնած են 1907, 1908, 1909, 1910, 1911 եւ 1912 թուականներուն եւ անցած են տարիները նշդող յանձնաժողովէն, պարտաւոր են անմիջապէս ներկայանալ Զինուորագրութեան Գրասենեակը եւ անհրաժեշտ արձանագրութիւնը ստանալէ վերջ երթալ զօրանոց եւ հագնիլ իրենց

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՏԱՆՑԻԿ»Ը

Սանճաքի հարցը օրէ օր բարդացաւ, իբրեւ հետեւանք Թրքական ծրագրեալ քաղաքականութեան։

Բայց, Ենկիւրի որո՞ւ հետ վէճ ունի։

Ազգերու Դաշնակցութեա՞ն, Ֆրանսայի՞, Սուրիո՞յ, թէ տեղացի տարրին։

Իրականին մէջ, ան պայքար կը մղէ բոլորին դէմ։ Շարժման մէջ դրած է իր դիւանագիտական ու քաղաքական բոլոր տարրերը, Ֆրանսայի ու Ազգերու Դաշնակցութեան հակադրելու համար։ Իսկ տեղւոյն վրայ, ինչպէս եւ սահմանին մօտ, ամէն միջոց ի գործ կը դնէ հասնելու համար իր նպատակին։

Ի՞նչ կը պահանջէ Ենկիւրի։

Այս հարցումին պատասխանները պիտի ըլլային իրարմէ տարբեր՝ եթէ առաջին օրէն քանի մը անգամ տուած ըլլայինք։

Ենկիւրի երբեք չըսաւ այն ինչ որ կ'ուզէր։ Մամուլ, պաշտօնական անձեր, վարչապետ կամ Աթաթիւրք արտայայտուեցան այս հարցի մասին։ Պաշտօնապէս արտայայտուեցան նաեւ Րիւշտի Արաս՝ Ազգերու Դաշնակցութեան նիստին մէջ։

Բայց, Ալեքսանտրէթի կամ Անտիոքի ցոյցերէն, բանաձեւերէն մինչեւ Թուրք մամուլի արտայայտութիւնն ու Աթաթիւրքի եւ Ըսմէթի ճառերը այնքան այլազան պահանջներ կան, որ հետեւող մը կը տարուի անորոշութիւն մը տեսնելու Թրքական տեսակէտին մէջ։ Կամ կարծելու թէ Ենկիւրի որոշ կերպով բանաձեւած չէ իր պահանջները։

Իրականին մէջ, սակայն, Ենկիւրի շատ յստակ կերպով նախագծած է իր ճամբան ու գիտէ թէ մինչեւ ուր կ'ուզէ երթալ։

Ա. Դ. Խորհուրդի վերջին նիստին, երբ այս հարցը կը քննուէր, Ֆրանսայի ներկայացուցիչը շատ տեղին խելացի առարկութիւն մը ըրաւ։ Պատասխանելով Թուրքիոյ բողոքին թէ Սանճաքի մէջ Թուրք տարրը ճնշումի կ'ենթարկուի, հարց տուաւ թէ Ենկիւրի 14 տարի շարունակ ինչո՞ւ կը մնար լուռ, ու հիմա որ Սուրիոյ անկախութեան համաձայնութիւնը կը կնքուի, յանկարծ ճնշումներու մասին կը խօսի։ Ֆրանսացի պատուիրակին այս առարկութիւնը երկու միտք ունէր իր մէջ,— նախ՝ որ ճնշումներ չկան, քանի որ աւելի քան տասնամեակ մը լռած էր Թուրքիա, եւ երկրորդ՝ Թուրքիա Սուրիոյ անկախութեան առիթը կ'ուզէ օգտագործել քաղաքական — հողային նպատակներով։

Եւ իրապէս Թուրքիա չուշացաւ իր այդ ցանկութիւնը երեւան հանելու։

Այն պարագան որ Աթաթիւրք իր տարեկան ճառին նիւթ ըրաւ, իսկ Ըսմէթ, Խնայողութեան Շաբաթի առթիւ խօսած ճառին մէջ անդրադառնալով Սանճաքի խնդրին, հարկ դատեց մատնանշելու թէ «Սուրիան մենք ձգեցինք աւելի բարգաւաճ քան Ենկիւրին», կուգար աւելորդ անգամ մը եւս ճշդելու թէ Թուրքիա պաշտօնապէս ձեռք զարկած է հարցին։

Անոր երկրորդ ապացոյցը այն է, որ Թուրքիա Սանճաքի — Ալեքսանտրէթի հարցը արծարծած է միւլլի շարժումէն անմիջապէս վերջ ալ։ 1921ին Ֆրանսացիները կը հեռանային Ատանայէն։ Մուսթաֆա Քէմալ, որ, պէտք է ըսել, ոչ միայն սիրաշահած էր քաղաքական Ֆրանսան, այլ եւ պարտադրած էր իր կամքը, այդ ճակատին վրայ, զինուորական Ֆրանսայէն պահանջեց Ալեքսանտրէթ - Սանճաքը եւս կցել Թուրքիոյ։ Այդ թուականին, ինչպէս ծանօթ է, Ֆրանսա ստանձնած էր Սուրիոյ հոգատարութիւնը։ Ու հարցը կը սկսէր այդ շրջանէն։ Բայց, եթէ Փարիզ ընդգրկած էր Ֆրանքլէն Պույոնի քաղաքականութիւնը, միւս կողմէ, չէր ուզեր հրաժարիլ իր հողային — քաղաքական ծրագրէն ինչպէս նաեւ կը ջանար դժգոհութիւններ չստեղծել Սուրիացիներու մէջ, որոնք, այդ թուականին մանաւանդ, այնքան չեզոքացած կերպով հակաթուրք տրամադրութիւններ ունէին։

Այդ պատճառաւ ալ, Փարիզ որոշ զոհացում տուաւ Թուրքիոյ՝ Սանճաքին շնորհելով տեղական ինքնավարութիւն մը, Թուրքերէն լեզուն եւս նկատեց պաշտօնական ու համաձայնեցաւ որ Ալեքսանտրէթի ու Անտիոքի քաղաքապետները Թուրքեր ըլլան։

Ուրեմն, դեռ 16 տարի առաջ, երբ Թուրքիա իր «ազգային սահմանները» կը ջանար իրականացնել պաշտօնապէս դրած էր Սանճաքի անկախութեան պահանջը։

Կը տեսնուի որ, դիւանագիտօրէն, ան նախաքայլ մը առած էր։ Անկէ յետոյ, սակայն ֆրանքօ-թրքական լաւ յարաբերութիւնները թոյլ չտուին իրեն կրկին հարցը արծարծելու։ Մանաւանդ որ ինք այժմու քաղաքական դիրքը չունէր, Անգլիոյ հետ իր յարաբերութիւնները լաւացած չէին, իսկ ինչ որ քաղաքականօրէն կարեւոր է, Սուրիոյ անկախութեան հարցը սեղանին վրայ եկած չէր։

Ենկիւրի, պէտք է խոստովանիլ, քաղաքական շատ նպաստաւոր առեն մը ընտրեց իր հին պահանջը նորոգելու համար։

Նպաստաւոր, որովհետեւ 1921ին փաստօրէն սանճաքը տարբեր գոյավիճակ մըն էր ստացած եւ շարունակած էր այդպէս մնալ։ Հետեւաբար, այժմ, երբ Սուրիան կը փոխէ իր գոյավիճակը, ինքնաբերաբար խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ նաեւ սանճաքի գոյավիճակի փոփոխումը։ Մանաւանդ, որ Սուրիան, անկախ դառնալով, կը խորհի Ենկիւրի, ապահովաբար պիտի չպահէ սանճաքին այժմու կարգուսարքը, քանի որ անոր ինքնավարութիւնը ապահովուած էր ֆրանսեւթրքական դաշնագրով։

Ենկիւրի, սակայն, հարցը այդպէս չդրաւ, որովհետեւ իրաւական ու փաստական առաւելութիւններ չունէր իր իսկական նպատակը (կցում) այդ հիման վրայ արժեցնելու եւ իրականացնելու համար։

Այդ էր պատճառը, որ ան սկսաւ տեղւոյն վրայ ստեղծել շարժում մը, ու զայն հիմ ծառայեցնել, հարցին տալու համար քաղաքական հանգամանք։ Իր ամէնէն յստակ բանաձեւը եղաւ, անկէ վերջ, Սանճաքին եւս տալ անկախութիւն մը, ու, երկու տարի վերջ, դիմել տեղական բնակչութեան — հանրաքուէի — ստուգելու համար որ ան կը ցանկա՞յ շարունակել իր անկախութիւնը, թէ միանալ Թուրքիոյ։

Պարզ է, թէ Ենկիւրի փոխանցումի ձեւ մըն էր որ կը փորձէր իրականացնել։ Անկախ սանճաք մը պիտի նշանակէր, արդէն, Ենկիւրիի թաթին ենթակայ գոյավիճակ մը։ Հիմա իսկ, երբ Ֆրանսական բանակը կայ հոն, տեղական Թուրք բնակչութիւնը բոլոր աններելի միջոցները կը կիրարկէ, ամբողջ շրջանը ողողած է գործակալներով ու ծպտեալ զինուորականներով, Թուրք թերթերը ուղարկած են իրենց թղթակիցները — որ, միանգամայն, քաղաքական դեր կը կատարեն — իսկ սահմանը արդէն իսկ խմբուած ուժեր կան։

Սանճաքին անկախութիւն մը տրուելու պարագային ոչ թէ երկու տարին, այլ երկու ամիսը կը բաւէ, որ Ենկիւրի զայն ենթարկէ իր ահաբեկումին։

Ան գիտէ, որ հայ տարրը կամ կ'ենթարկուի, այդ պարագային, կամ խոյս կուտայ։ Իսկ տեղացին, նոյն իսկ Սուրիոյ կառավարութեան հովանաւորութեան տակ, մասամբ կը հաշտուի իրողութեան ու մասամբ ալ կը ստիպուի լռել։ Ու «հանրաքուէ»ն ապահովուած է...

Ահա թէ ինչու շատ հասկնալի է այն տեղեկութիւնը թէ շահակից մեծ պետութիւն մը չուզեր «միջերկրականեան Տանցիկ մը» ստեղծել...

Հիմա որ «դիտող»ներ ուղարկուած են սանճաք, հարցը ինքնին դրուած է իր լուծումի ճամբուն մէջ։

Անտարակոյս, Թուրքիա լարած է իր բոլոր ուժերը եւ շարժման մէջ է դրած սեփական ու բարեկամ ազդակները, ձեռք ձգելու համար նպաստաւոր որոշում մը։

Դեռ Ատանայէն՝ Ազգերու Դաշնակցութեան դիտողները այդ քաղաքականութեան ենթարկուեցան։ Իսկ հազիւ սանճաք հասած՝ Էսկիշէհիրի մէջ Աթաթիւրքի ու Ֆէվզի Չաքմաքի երկարատեւ տեսակցութեան լուրը տարուեցաւ։

Ֆրանսա, ու բոլոր անոնք որ մօտէն կամ հեռուէն շահագրգռուած են այս հարցով, գիտեն անշուշտ թէ Ենկիւրի ինչու կը կիրարկէ այդ միջոցները։

Կը թուի թէ Ազգերու Դաշնակցութեան յունուարի նիստը եւս վերջնական լուծում մը պիտի չտայ այս հարցին։

Նախ որ՝ դիտողներուն վերադարձէն վերջ Ենկիւրի պիտի ստեղծէ անպայման նոր անակնկալներ՝ տեղւոյն մէջ. երկրորդ՝ անիկա աւելի շատ զինուորական նպատակներով կը հետապնդէ իր ծրագիրը եւ ըստ իր փորձուած գործելակերպին, յարատեւ ու յամառ կերպով պիտի շարունակէ վառ պահել հարցը, մինչեւ որ հասնի իր նպատակին։

Պիտի հասնի՞,— ահա կարեւորը։

Բայց, սկիզբը կը հարցնէինք թէ Թուրքիա որո՞ւ հետ վէճի մէջ է։

Ու կը թուէինք տեսանելի տարրեր։

Ալեքսանտրէթ - Անտիոքի հարցը իրեն կապած է նաեւ անտեսանելի ու համր ուժեր։

Ֆրանսան, անշուշտ, ինչքան ալ «դիւզող քաղաքականութեան» ուղին բռնած ըլլայ, պիտի չուզէ իր զինուորական իշխանութիւնը վերցնել Ալեքսանտրէթէն, քանի որ անիկա Սուրիոյ առաջին նաւահանգիստն է, որ կրնայ ծառայել զինուորական նպատակի։ Այդ էր պատճառը որ, միւլլի շարժումէն յետոյ, Ֆրանսա հողեր տուաւ սանճաքէն, բայց շատ նեղ շրջագիծով մը Ալեքսանտրէթը պահեց իրեն։ Իբրեւ տնտեսական գօտի ու նաւահանգիստ՝ անիկա առաւելութիւն մը չէր իրեն համար, ինչպէս չէ, մասամբ Սուրիոյ ու Թուրքիոյ համար։

Անոր ռազմագիտական արժէքը, ուրեմն, եթէ Թուրքիան կը մղէ ձեռք ձգելու, Ֆրանսան, ընդհակառակն, կը մղէ ձեռքէ չհանելու։

Սուրիան ունի իր տեսակէտը, որ բոլորովին դէմ է Թրքական առաջարկին։ Մանաւանդ իր անկախութեան ձգտումին մէջ անոր համար քաղաքական ու ռազմագիտական տեսակէտէ չափազանց աննպաստ է Ալեքսանտրէթ նաւահանգիստն ու սանճաքի շրջանը՝ ամբողջ Թուրքիոյ զիջիլ։

Օտար թերթ մը, մատնանշելէ վերջ այս պարագան, ուշադրութեան կը յանձնէ նաեւ Անգլիոյ ընդդիմութեան պատճառները։

Այսպէս, Մեծն Բրիտանիա երբեք պիտի չուզէ Կիպրոսի ճիշդ դէմը ունենալ Թրքական նաւահանգիստ մը (Ալեքսանտրէթ), որ իրականին մէջ, «Խ. Ռուսիոյ ազդեցութեան ենթակայ նաւահանգիստ մը պիտի ըլլայ»։ Անիկա կը նախընտրէ, կ'ըսէ թերթը իրաւամբ, որ Ալեքսանտրէթը դառնայ Ֆրանսայի նման հաւատարիմ բարեկամի մը ձեռքը, քան թէ Թուրքիոյ ինչ որ կը նշանակէ՝ Խ. Ռուսիոյ։

Ասիկա քաղաքական դարձակէտ մըն է, անշուշտ, ու մեզի անծանօթ կը մնայ թէ Լոնտոն — Թուրքիոյ հետ իր մօտիկութեան այս օրերուն — ինչ կը խորհի ու մանաւանդ ինչ կը թելադրէ։ Այն Լոնտոնը որ «Խ. Ռուսիոյ ազդեցութեան ենթակայ» նոյն Թուրքիոյ չվարանեցաւ յանձնելու նոյն Միջերկրականին արեւելեան դուռը...

Խ. Ռուսիան, անտարակոյս, ջերմ ու գործօն կերպով կը հետեւի այս հարցին ու անժխտելի կերպով աջակից Թուրքիոյ։ Ու եթէ Լիթվինով հոն լռեր է —մինչ Նէկուսի Ազգերու Դաշնակցութեան նիստին մասնակցելու խնդրին մէջ այնքան խօսուն էր,— պատճառը այն է որ Մոսկուա Փարիզի զինակիցն է եւ ստիպուած է երեւոյթները փրկելու։

Իտալիա՞ն։ Իր լռութեան մէջ որքա՜ն խօսուն է ան։ Ուշագրաւ է, մանաւանդ, որ Աթաթիւրքի կամ Ֆէվզի Չաքմաքի յայտարարութիւններն ու ճամբորդութիւնները կուտայ միշտ Սթէֆանի գործակալութիւնը։

Ընդհանրապէս Թաքուն ու անորոշ Թուրքիոյ հանդէպ իր քաղաքական դիրքին ու որոճումներուն մէջ, Իտալիա մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի Միջերկրականի հետ սերտօրէն կապուած այդ հարցի բոլոր փուլերուն ու կը գործէ։ Իտալիոյ մասին՝ իր տենչանքները ենթադրել կուտան թէ ան դէմ է այդ ծովափունքին երկու կողմերը տեսնելու Թրքական տիրակալութիւնը։ Եւ, առ հասարակ, Թուրքիոյ ռազմագիտական ամրացումը Միջերկրականի ափը, նախ՝ իր այդ նպատակին, եւ, երկրորդ, անգլեւթուրք բարեկամութեան պատճառաւ։

Իտալիա անտես չառներ նաեւ «Խ. Ռուսիոյ ազդեցութեան ենթակայ» Թրքական Ալեքսանտրէթի մը անպատեհութիւնը։

Բայց Ենկիւրի չի՞ խորհիր արդեօք, իտալական ծրագրի մը բացարձակութեան պարագային, ինք, կրթնած Ռուսիոյ,— զուգէ ու Անգլիոյ՝ եթէ Ատալիան վտանգուած է — «կատարուած իրողութեան» իւրայատուկ սիստեմը կիրարկել, ռազմակէտ մը աւելի ունենալու համար Իտալիոյ դէմ։

Ցանդուղն ձեռնարկ չէ՞ տակաւ։ Երկու չարեաց փոքրագոյնն է, սակայն։ Պուցէ՝ անհաւանական։

Բայց, Ֆրանսան ճակա՞տ պիտի բանէ։ Իսկ Իտալիա բաւական զբաղած է ու դեռ ինքնամփոփումի կարօտ։

Միջերկրականի գոյավիճակի պահպանման համաձայնութի՞ւնը ... Զմոռնանք որ սանճաքը Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ դրած է իր լուծումը ու զայն փոխել կը նշանակէ դաշնագրերու վերաքննութեան ըսկսիլ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ամէն հայրենասէր, ո՞ր դրօշի տակ որ ալ ապրի, աւելի կամ նուազ չափով համոզուած է թէ՝ երբոր զինք հովանաւորող երկրի զաւակները ըստիպուին զէնք վերցնել սահմանները պաշտպանելու կամ իրաւունքներ արժեցնելու համար, ինք այդքան ալ դիւրաւ պիտի չկրնայ խաղաղօրէն ապրիլ, եւ վայելել թիկունքի հանդարտութիւնը։

Երբ պատերազմիկ պետութիւնը պէտք ունի արեան, իր բնական թէ անբնական երակները պիտի օգտագործէ։

Առ այժմ ոչ կռիւ կայ, եւ ոչ ալ այդ մասին անմիջական մտահոգութիւն, զինավարժութիւն ընել տալու համար քանի մը օտար գունդերու։

Ֆրանսական սպայակոյտը նկատի ունեցաւ նօսրացած դասերը լրացնելու պէտքը, կարենալ գտնելու համար զինուորագրեալներու բնականոն թիւը։

Զինուորական ծառայութեան երկարաձգումը հիմնական դարմանը նկատուեցաւ եւ կը գործադրուի այժմ։

Իսկ յաւելուածական աղբիւրներ նկատի առնուեցան դասերու բացը աւելի խորանալու պարագային օգտագործելու համար։

Եւ այդ է հայրենասէրները զինուորագրելու պարագան։

Դասը որ ծառայելու պիտի կոչուի, անհամեմատօրէն անբաւարար թիւ կը ներկայացնէ, պատերազմի տարիներուն ծնունդներու նուազման պատճառով։ Հայ եւ ռուս նորաւոր զինուորները պիտի կոչուին դարմանելու այդ պակասին մէկ մասը։

Այդպէսով Ֆրանսահայ գաղութին համար կը սկսի նոր թուական մը, որ անվիճելիօրէն տրամաբանական է, եւ համապատասխան անոր նիւթական եւ մանաւանդ բարոյական շահերուն համար։

Ֆրանսական դրօշը բնազդաբար օտար չէ եղած մեզի։ Ընդհ. պատերազմի պատմութեան մէջ արիւնով գրուած վկայութիւններ ունինք, թէ արտասահմանեան հայ երիտասարդութիւնը ուզեց կռուիլ անոր ծալքերուն տակ, եւ առանց սակարկելու։ Նոյն այդ բնազդէն մղուած է որ ամէն Հայ ինքզինքը օտար չի զգար այս հողերուն վրայ, եւ սրտանց կը ցանկայ որ իր այս մտածումը բաժնէ եւ Ֆրանսան։

Առնուած քայլը բարեդէպ մեկնակէտ մը պիտի ուզէինք նկատել դէպի այդ զգացումներուն նուիրագործումը, եթէ մանրամասնելով օրէնքը ըզգտնէինք որ ան կը ձգտի անտեսել մեր ազգ. արժանապատուութիւնը եւ զինուորցուներու շահերը։

Օրէնքը իր ընդհ. գիծերուն մէջ կաղապարուած է օտար լեգէոնի կանոնագրութեան վրայ։

Հոն մէկէ աւելի մտահոգութիւններ նախատեսուած են, եւ դարմանուած համապատասխան յօդուածներով։

Նոյն մտահոգութիւնները գոյութեան իրաւունք ունէին երբ խնդիրը կը վերաբերի բազմութիւններու, որոնք մշակոյթով, քաղաքակրթութեամբ, վարքով ու բարքով յատուկ տեղ ունէին իրենց նախկին հայրենիքին մէջ։

Հայկական լեգէոնի կեանքը եւ ապահոված յաղթանակը, եւ այս պողոտաներու վրայ, այդքան ապերախտ պայմաններու մէջ թափուած այս ժողովուրդին տասնըհինգամեայ համեստ, իրական եւ լուրջ կենցաղը բաւական պիտի ըլլային ցոյց տալու համար թէ ան առնուազն արժանի է կոչուելու եւ մեռնելու իբրեւ Ֆրանսացի։

Այս երեւոյթին անմիջական ծնունդը պիտի ըլլային խմբաւորումներ, ինչո՞ւ չէ, սկսեալ զինուորցուներէն։

Փնտռել եւ ուսումնասիրել օրէնսդրին մտահոգութիւնները, եւ աշխատիլ փարատելու զանոնք, լուսաբանելով պաշտօնական իշխանութիւնները։

Միակ խարիսխը գործունէութեան։

Գործունէութեան ուրիշ ուղիներ, յախուռն պահանջ եւ պայման հասկնալի պիտի ըլլային միայն այն ատեն, երբ մենք կանխած ըլլայինք սպայակոյտին միտքը, հետեւաբար եւ օրէնքը։ Գործի վրայ կը դնենք անպատասխանատու մարմիններ եւ նոյն իսկ անհատներ։

Միակամ եւ հետեւողական աշխատանքով միայն կարելի է լսելի ըլլալ։

Խոհեմութիւն պիտի ըլլար այս առթիւ եւս, ընդօրինակել Ֆրանսական նման կազմակերպութիւնները։ Համադաշնակցութիւն։

Կազմել խումբեր եւ մարմիններ «առժամեայ» կամ մնայուն, գունաւոր կամ առանց գոյնի, ծնողական, եղբայրական, բարեկամական եւն. եւն.։ բայց այդ բոլորը իրարու պէտք է միացնել դաշնակցային կապերով։

Պատրաստել մէկ բանաձեւ, ներկայացնելու համար մէկ մարմնի կողմէ։

Անսեթեւեթ ճամբայ մը ուրկէ պիտի ուզէին քալել բոլոր անոնք որ կ'ըմբռնեն կացութիւնը եւ ունին գիտակցութիւնը իրենց ուժին։ Խողովակներու եւ տեսակէտներու զանազանութիւնը կրնայ պղտորել իշխանութեան միտքը։

Վերջապէս, բոլոր այս դիմումներուն եւ փաստարկութիւններուն գործնականապէս պիտի նպաստէ կազմուելիք գունդերուն ընթացքը։

Ֆրանսական բանակին պահանջած կարգապահութիւնը իր բոլոր նրբութիւններով, անմատչելի պիտի ըլլայ հայ զինուորներուն։ Անոնք ամենակարճ ժամանակամիջոցին մէջ համոզուած պիտի ներշնչեն նախարարութիւններուն, իրենց եւ նոյն իսկ անմիջական պարագաները կրնան լաւագոյն քաղաքացիներ դառնալ, քանի որ իրենք գիտցան լաւ զինուորներ ըլլալ։

Ց. ՆՇԱՆԵԱՆ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

1914 — 1915

ԽՄԲ.—«Վէմ»ի **1936** Յուլիս - Հոկտեմբեր թիւը նոր լոյս տեսած ըլլալով, ընդհատուած էր այս յուշերուն շարունակութիւնը։ (Տես Ցառաջ, **1936** Յուլիս **12** — Սեպտ. **3**)։

ՔԱՆ ԼԵՌՆԵՐՈՒ ՄԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Օգոստոս էր։ Օր մըն ալ տարէց կին մը սեւցած կմախքի մը իր երեւոյթով, մեր քով յայտնուեցաւ։ Մուշէն կուգար. գացած էր իր քեռակին եւ ամայի փողոցներուն մէջ ոսկորներ եւ պտուղներու կեղեւներ ժողվելով կերակրուած էր քանի մը օր։ Պատմեց թէ Սուլթանէն «ֆէրման» է եկեր, որով «ներում կը շնորհուէր» փախստական այն Հայերուն, որոնք անմիջապէս կ'երթային յանձնուելու «հուքմաթին»... Եկած էր լուր տալու ցաք ու ցրիւ բեկորներուն։ Տեսած էր Հայ կենդանի թողուած քանի մը արհեստաւորներ՝ հացագործ, դերձակ եւ կօշկակար,— որոնք բանակի համար կ'աշխատէին, որոնք նոյնպէս յանձնարարուած էին վերադառնալ քաղաք, օգտուելով «աֆըշահանէէն» (կայսերական ներում)։ Անտարբեր լսեցինք զինքը. մեր մէջ վերադառնալու տրամադրութիւն ունեցողներ չեղան։ Մունետիկի մը պէս, վհուկի երեւոյթով այդ մամիկը, շարունակեց իր ճամբան՝ քօլերու-շոլերու մէջէն մարդիկ ժողվելու։

Գիշերները թափառումներու միջոցին, հանդիպեցանք մարդկանց խումբերու, որոնք կ'երթային ապաւինելու «աֆըշահանէին»։ Զուգեցինք ու չկրցանք տարհամոզել։ Ինչո՞ւ եւ ի՞նչ առարկութիւններով պիտի կ'ասեցնէինք այդ տարաբախտ մարդուրուականները փրկութեան շիւղի մը կառչելու հաւանականութենէն... Ու շատեր գացին։

Շաբաթ մը վերջն էր, որ Բերդակայ սարէն տեսանք ողջակիզման թափօրները։ Այդ քանի մը գիշերները դեղնաւուն - լոյս մոխրագոյն բոցեր կը բարձրանային Նորշէնի, Խասգիւղի, Մկրագոմի գիւղերէն, իսկ ցորեկները, դաշտին վրայ, չոքած էր աղտեղին ծանր վիթխարի ամպ մը — մուխը վառուած մարդկանց, որոնց ճարպի հոտը, երկա՜ր օրեր, խեղդելու աստիճան ուղեղներուս մէջ մխրճուած էր։

Այդ օրերէն մէկն էր, երբ երկու պատանիներ եկան գտնելու մեզի. մառաչ իմ սիրելիները՝ Լեւոնն ու Գարեգինը։ Բայց ի՜նչ էր մնացեր այդ թարմ, աշխուժով ու կորովով լի կտրիճ կորիւններէն,— սեւ թախանցիկ մորթով պատած ոսկորներու դանդըռուածներ, որ հազիւ կը շարժուէին իրենց ցնցոտիներու մէջ։ «Կերակրեցինք» բոված գարիով եւ եռացուցած դաղձի տաք ջուրով։ Գարեգինը պատմեց, որ քաղաքէն կուգան. ժանդարմի սպաներէն մէկը իր քովը առած է եղեր Լեւոնը իբր քարտուղար, Թրքացնելու յոյսով, եւ երբ օրին մէկը սրբական փորձեր է բռնաբարել՝ Լեւոնը, կատղած՝ դանակը մխեր է սպայի փորը եւ հրացանը առնելով Գարեգինի հետ փախեր է։ Պէտք չկար թէեւ պատմելու «աֆըշահանէին» արդիւնքը, քանի որ աչքովնիս տեսած էինք վառուելու տարուող բազմութիւնները, սակայն անյագ փափաք մը ունէինք նորէն եւ նորէն լսելու, ա՜լ աւելի մանրամասն, ալ աւելի ահաւոր եղեռնի պատմութիւնները անոնց մասին — փորելու մեր վէրքերը, տառապանքէն այրուելու վերջանալու փափաք մը ունէինք։

Ու այնուհետեւ ահաւոր լռութիւն մը տարածուեցաւ Տարօնի դաշտին վրայ. գիշերները զարհուրելի եւ անյատակ սեւ երախի մը, անդունդի մը պէս տարածութիւն մըն էր մեր առջեւ։ Ոչ մէկ լոյս, ոչ մէկ կրակ. այլ եւս զգացինք, որ մարած է օջախը Տարօն աշխարհի, ու մենք միայն, մոլորած ու գաղգաղած գաղաններու նման, կառչած ժայռերուն դեռ ողջ էինք։

Սասունէն ապաւինած խումբին գալը քիչ մը աշխոյժ տուաւ մեզի եւ գիտակցութիւն ... ապրելու բաղձանքին հետ։

Ռուբէնի հետ էին 8—10 հոգի, որոնցմէ կը յիշեմ Սասունցի Զօզօն եւ Մուշեղը, Փէթարա Մանուկը, Ախօն։ Ի հարկէ, արտաքնապէս աւելի առողջ եւ կենսունակ, կռիւներէն պարտուած այդ խումբը պահուըտած է եղեր այրերու մէջ։ Քիչ - շատ սնունդ ունէին, վերջապէս անհնար եղած է հոն մնալ, եկած էին արտասահման անցնելու։

Ոչինչ հարցուցի Ռուբէնին. ինքն ալ ոչինչ ըսաւ. ի՞նչ էր մնացեր պատմելու. պարզ չէ՞ր ամէն բան ... Համր էինք ահաւոր անցքերը չքրքրելու համար, թէ մենք եւ թէ անոնք. խուսափողական՝ մեր բազմաթիւ ընկերներու կորուստի հանգամանքներու նկատմամբ, բայց ի՜նչպէս հաշտուիլ Կորիւնի, Տիգրանի, Մճոյի, Կիրակոսի, Մանուկի եւ բազմաթիւ հերոս ընկերներու մահերուն հետ — տառապանք մը լուռ ու քարացած։

Պարտուած էինք չարաչար — ո՜վ սիրտ ունի վերյիշելու այդպիսի պարտութիւն։ Մոլորած ու աննպատակ թափառող մեր խումբը մեծցաւ այլ եւս։ Քան լերան եւ իր շղթաներու վրայ ապաստանած ժողովուրդի բեկորները հազուագիւտ էին դարձած — ո՞ւր էին, կայի՞ն թէ բոլորը ջարդըւած էին — Աստուած գիտէր։

Միայն կառավարութիւնն էր (հաւանաբար Մուշ վերադարձած բազմութիւններէն մեր գոյութեան մասին լուր առած), որ մեր հանդէպ նոր թափով հալածանքի էր ձեռնարկած։

Բացի քրտական մասնակի հրոսախումբերէն, որ սկսեր էին երեւալ արդէն մեր լեռներուն մէջ, մեծ ուժերով մեզի շրջապատելու քանի մը փորձեր եւս կատարուեցան։

Օր մը, երբ լեռնաշղթաներէն մէկուն վրայ տարածուած թփուտներուն ապաստանած էինք, վաղ արշալոյսին, մեր ստորոտը տարածուող հովիտի վայրէջքին եզրէն (որմէ յետոյ դաշտ իջնելու ճամբան էր) նախ քանի մը ձիաւորներ երեւցան, ապա հետզհետէ անոնց յաջորդեցին բազմաթիւ ձիաւորներ՝ շուրջ 3—400, որոնցմէ անջատուելով երկու թեւեր՝ արշաւ առաջացան դէպի աջ եւ ձախ լեռնալանջերը, ապա կեդրոնէն եւս ուժեր, դժոխային համազարկներով, շարժըւեցան հովիտն ի վեր. գնդակներու տարափով կ'որոնէին մեզ։

Մուսա բէկն էր իր աշիրէթով, որ եկած էր ոչնչացնելու Փէտայիներու վերջին մնացորդները։ Կառավարութիւնը գիտէր Սասունի խումբին գալը եւ հոն գտնուիլը։

Դիտակով կը հետեւէինք անոնց շարժումներուն։

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— • —

Սիրելի Արազ .— Կը հասկցուի «գըրաւիչ» ածականը, բայց ի՞նչ է «գըրաւչութիւնը» փոխանակ հրապոյրի, հմայքի, կախարդանքի : Կը հասկցուի «հպարտութիւնը», բայց ի՞նչ է սա «հպարտանք» անտիպ բառը : Կը հասկցուի «յարատեւը» իբրեւ ածական եւ իբրեւ մակբայ, բայց ի՞նչ է սա «տեւաբար»ը : Բառ մակբայակերտ մասնիկը ընդհանրապէս ածականներու հետ կը գործածուի, բսած ենք արդէն . կարելի է ըսել, ըստ այժմ, տեւողաբար, բայց ոչ բնաւ տեւաբար : — Դիտա՞ծ էք արդեօք որ ռ պարունակող յատուկ անունները, ինչպէս՝ Յակոբ, Մեսրոպ, Եղոմ, Ատոմ, Յոբ, կը գրուին նաեւ ով ձեւով — Յակովբ, Մեսրովպ, Եղովմ, Ատովմ : — Բառեր կան որ իրենք իրենցմով կը կրկնուին, նոյն ձեւով իրարու կը կապուին — յեղյեղուկ, հեղեղ, աղխամաղխ (գոյք, նաւին մէջ գտնուած առարկաները) : — Քիչ է Թիւը իշտ վերջաւորող բառերուն, ինչպէս՝ ռիշտ (կծծի), ճիշտ, միշտ, վիշտ, քիշտ (քշտել բայէն), ամբարիշտ : — Լաւ գրուածքի մը մէջ տեսայ «անտոհմն» փոխանակ անտոհմի : Բառը տոհմ է, ն չունի, հիմն, ազն, դուռն բառերուն պէս : Փոխանակ «անտոհմն ամուսնութիւն» ըսելու պէտք է, ուրեմն ըսել անտոհմ կամ տոհմիկ ամուսնութիւն : — Եթէ Երեւանի բարբառով հետաքրքրուիս միշտ, զարմանալի հակասութիւններու կը հանդիպիս : Սովորական, պարզ, դարերով նուիրագործուած ընտիր հայերէն բառերն ու ասութիւնները կ'անտեսեն, յաճախ անոնց տեղը գործածելով ռուս – թաթարական, Վիր – Աղուան հոմանիշներ, անդին ալ երբեմն Պալլէն աւելի պապական կը դառնան, հայերէն հոմանիշները գործածելով զուտ գիտական, նորագիւտ բառերուն, ինչ որ անշուշտ գովելի է : Այսպէս կ'ըսեն՝ անկարդել, ինքնաթիռ ... Արդարեւ անմեկնելի բաներ կ'անցնին կը դառնան էվօլուցիա հոլովող երկիրներուն մէջ : Հայ լեզուին համար մահացու դէպք մը պիտի ըլլայ խորհ. Հայաստանի եւ նոյն օրինակ Երեւանեան հրատարակութիւններու լեզուին յաբատեւութիւնը : Ի՞նչպէս կարելի է Թումբ կազմել այդ ասպատակութեան դէմ : Կը վախցուի որ վարչաձեւի փոփոխութիւնը անգամ այսուհետեւ անզօր պիտի ըլլայ այդ մահացու ախտին իբրեւ արգելակ : Բայց լռ'ա, տըղաք, մի արտայայտուիք ձեր դիմագիծերով . Արազ կը դառնայ ահա :

** Կրնանք նկատի առնել պարագայ մը լեզուական մարզանքի տեսակէտով. — «Ոյժ» արմատին վրայ դիտելի են սա փոփոխակները — բոյժ, տոյժ, գոյժ, խոյժ, յոյժ, ժոյժ (իրենց յարակից բայերով եւ ածանցներով — բուժել, տուժել, գուժել, խուժել, ուժով, ժուժել (համբերել) : Ասոնց բոլորին մէջ կը փորձուիս տեսնել ՈՒԺի առաւելութիւն կամ նուազում կամ սաստկութիւն : Որով «բժիշկ», «բուժանք», «բուժիչ», եւն. : Կարելի է, նոն իսկ «բժժանքը» (կախարդական միջոցներ) կապել «բոյժ»ին հետ : Բանասիրական քմայք .... : — Թռչիլ բային արմատը ի՞նչ կ'ըլլայ — Թռիչ (բարձրաթռիչ, ինքնաթռիչ), ոչ թէ ... թիռ, զոր ոմանք կը գործածեն բարդ բառ չինելու համար ... ինքնաթիռ : Անուշադրութեան, չըսելու համար՝ գիտութեան երեւէն լեզուն որքան կը կորսնցնէ : Այսպէս՝ կարելի՞ է միթէ ըսել — սրաթիռ ... եւ ոչ սըրաթռիչ : Անթիռ ... եւ ոչ՝ անթռիչ : Այո, կրնայ «թիռ»ը նկատուիլ իբրեւ բուն բառին առհաւական, սկզբնական կորիզը . բայց այսչափ միայն : Դարերու ընթացքին մէջ ձեւացած բառական ընտանիքը չի ճանչնար «թիռ»ը, «երթ»ը, «եկ»ը, եւն . իբրեւ բաղկացուցիչ կամ բառակերտ շաղախ, այլ՝ թռիչ, չու, գնաց, եւն . եւն . : Չկայ «սիլ» սլանալէն, այլ սլաց : Չկայ արմատական «խոյ» խոյանալէն, այլ՝ խոյանք իբրեւ գոյական : Չկայ «ընթ» ընթանալէն, այլ՝ ընթաց, եւն . ըստ կարգին : Կը տեսնենք, ուրեմն, որ գրականութիւնը՝ որուն կը հետեւինք՝ լեզուական անհամար պահանջներ ունի, եւ դուք ձեր բազմահնար արուեստին կարեւորութիւնը եւ անոր դժուարին հանգամանքները եւ անոնց յաղթելու պարծանքը չեշտած կ'ըլլաք՝ այս ձեր գործիքին խիղն ու բունը ուսումնասիրելով, եւ գործիքը չարժելով գիտութեան ընձեռած հպարտութեամբ : Սիրելի Արազ, անշուշտ կը ներես այս տեսակ մը վարժապետական քարոզութեան, ըսեմ՝ տեսակ մը ... ինքնագովութեան : Վերջապէս ... քաղաքական բնոյթ չունի որ քըղանցքս ... պատռես :

Հին գրականին մէջ «թիռ»ին գործածութիւնը (յոյժ ժուժկալ) դադրած է նոր գրականին համար : Թիռը մեռաւ, կեցցէ Թռիչը, Թռիչքը : — «Դրդել» բայը իրեն յատուկ իսկական արմատ չունի, ազգականներէն կամ խնամիներէն փոխ կ'առնէ — չարժել, յուզել, գրգռել, վարել : Այսպէս՝ խուժանավար (խուժանին կիրքերը դրդող, գրգռող), գիւրագրգիռ (որ դիւրաւ կը յուզուի, կը դրդուի ուրիշէն, եւն.), կրայոյզ (կիրքերէ դըրդուած), կամ զգացումները յուզող : — Սուզանել բային արմատն է սոյզ, յոյզին պէս (յուզել) : Կրթել բայինը կիրթ : — Բնական է թէ որոշ անշուութիւն մը կայ «յոլով» (շատ) եւ «հոլով» (հոլովել, դառնալ, դարձնել, դարձուած) բառերուն միջեւ, Յ եւ Հ գիրերուն կամ տառերուն տարբերութեան սակին համաձայն : «Անիւր կը հոլովի» (շատ կը դառնայ ինք իր վըրայ) բառերուն պէս — «յոլովակի» (շատ, կրկին եւ կրկին) : Կը տեսնէք որ խաղը դիւրին է : Երբ ըսենք — Արդարութիւն բան փամենայն յոլովէ, կը հասկնանք — արդարութիւնը ամէն բանէ գերազանց է, «շատ» վեր է :

Ու դեռ ծայրն ենք ծրարոց :

ՏԱՐԱԶ

ԾԻԾԱՂ

ՄԱՅՐԸ .— Ապուրդ ինչո՞ւ չես ուտեր :

ՏՂԱՆ .— Ապուր չեմ սիրեր :

ՄԱՅՐԸ .— Բայց օր պիտի ըլլայ որ պիտի փնտռես այս ապուրը եւ պիտի չգտնես :

ՏՂԱՆ .— Ուրեմն այդ օրուան պահէ ապուրս :

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

Վենետիկի Միաբանութեան հըմուտ անդամներէն Հ. Բարսեղ Վ. Սարգիսեան՝ հատորի մը մէջ պատմած է «Վենետկոյ Մխիթարեան Միաբանութեան երկհարիւրամեայ կըրթական գործունէութիւն»ը, եւ իր տուած արդիւնքը, տպուած Վենետիկ, 1936 :

Չկայ Հայ մը, որ չգիտնայ Մխիթարեանց գործունէութեան բարերար արդիւնքը, եւ չնորհապարտ չմնայ այդ Միաբանութեան : Ոչ թէ Հայերը միայն, այլ օտարներն անգամ գնահատած են Մխիթարեանց գրական եւ կրթական գործունէութիւնը :

Հ. Բարսեղ Վ. Սարգիսեանի գիրքը՝ որ հրատարակուած է «Մուրատ –Ռափայէլեան վարժարաններու Ա. Հարիւրամեակին առթիւ, 1836 — 1936», կը ներկայացնէ Ա. հատորը (1746 — 1901), ուր նկարագրուած են Մխիթարեան Միաբանութեան կրթական գործին պատմութեան առաջին շրջանը, բազմաթիւ պատկերներով զարդարուած եւ տասներկու գլուխներու մէջ դասաւորուած :

Կը յանձնարարեմ կարդալ այս հատորը, լիովին համոզուելու համար անոր հմուտ հեղինակին առաջադրած նպատակին ճշմարտութեան :

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ԿՈՉ ԼԻՈՆԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

— . —

Լիոնի եւ շրջանի ազգ. միութիւնը կը խնդրէ մեզմէ հրատարակել հետեւեալ կոչը .—

1936 Դեկտեմբեր 13ին Լիոնի Հայ Ազգային եկեղեցիին մէջ (69, Rue Louis Blanc) կատարուեցաւ Լիոնի եւ Շրջ. Ազգ. Միութեան ընտրութիւնը, ի ներկայութեան եւ հսկողութեամբ Ընտրողական Ժողովին, որ կազմուած էր ազգային զանազան կազմակերպութիւններուն ներկայացուցիչներէն :

Ընտրութեան օրինաւորութիւնը ընտրողական ժողովին կողմէ ճշդուելէ վերջ, նորընտիր Ազգ. Միութիւնը կազմեց իր դիւանը : Նախնական այս եւ այս կարգի գործողութիւններէն վերջ՝ Ազգ. Միութիւնս նուիրական պարտականութիւն կը համարի խորին շնորհակալութիւն յայտնել ընտրողական ժողովին՝ իր տարած աշխատութիւններուն համար, քուէարկու ազգայիններուն մասնաւորապէս եւ տեղական հայ գաղութին ընդհանրապէս, որոնք անաղմուկ պատկառանքով զանութը օժտեցին օրինական Ազգային իշխանութեամբ մը, համաձայն բարձրագոյն իշխանութեանց կողմէ շնորհուած կանոնագրութեան :

Այս վստահութիւնը չարաչար չգործածելու համար, Միութիւնս իր անդրանիկ նիստերուն իսկ՝ զբաղեցաւ այնպիսի ընթացիկ գործերով, որոնք կրնան բարւոք սկզբնաւորութեան մը երաշխիք ծառայել, եւ գծելով իրեն համար գործունէութեան ծրագիր մը :

Սակայն Միութիւնս, ինքը, որքան գիտակցի իր պարտականութիւններուն, զանոնք ըստ պատշաճի եւ յօգուտ իր հայրենակիցներուն գործադրելու համար՝ պէտք ունի գաղութին անվերապահ վստահութեան եւ բաղմադիմի օժանդակութեան : Ահա այդ վստահութեան եւ օժանդակութեան գերագոյն կոչ մը կ'ընէ այսօր ներկայիս, բովանդակ անկեղծութեամբ եւ ամէնուն հանդէպ հաւասար զգացումներով :

Երբ անհատական եւ ընկերային կազմակերպութիւններ հայրենասիրական ջերմ եռանդով կը փարին իրենց ծրագրուած պարտականութիւններուն, եւ Ազգ. Միութիւնն ալ, օրինապէս ճշդուած իր սահմաններուն մէջ շարժելով, ջանայ լրացնել, իր կարգին, իր պարտականութիւնները ընտանեկան յարաբերական, ինչպէս նաեւ տոհմային եւ կրօնական եւ կըրթական շրջանակին մէջ՝ համայնքին կողմէ իրեն մատակարարուած դիւրութիւններուն համաձայն,— ապահովաբար չէ կարելի երեւակայել աւելի արդիւնաւոր գործակցութիւն մը : Կը յուսանք թէ ամէն դասակարգէ եւ համոզումէ մեր հայրենակիցները ձայնակից պիտի ըլլան մեր այս կոչին : Միթէ ամէնուն — ըլլայ անհատ ըլլայ կազմակերպութիւն — նպատակը այն չէ՞, պետական օրէնքներուն սահմանին մէջ շարժելով հաւատարմաբար, յառաջ բերել այնպիսի գաղթային կազմակերպութիւն մը, որուն հիման վրայ կարենանք պահել մեր լեզուն, մեր կրօնը, մեր աւանդութիւնները, երբ, մանաւանդ, որդեգրող երկրին ժողովրդավար պետութիւնն ալ ամէն ազատութիւն կը շնորհէ՝ մեր ազգային այդ բնիկ շընորհները ոչ թէ միայն չմոռնալու, այլ աւելի յառաջացնելու եւ բարձրագոյն քաղաքակրթութեան առաւելութիւններով ճոխացնելու համար :

Ահա, սիրելի հայրենակիցներ, նորընտիր Ազգ. Միութեան մտածումն ու համոզումը, անցնելով իր գործունէութեան սեմէն ներս :

Երկրորդական կարգի դժուարութիւնները միանգամ ընդ միշտ լուծելու եւ ընդհանուր գործունէութեան մը նուիրուելու համար, կը յորդորենք սիրով եւ ստիպողաբար Լիոնի եւ շըրջակայից մեր բոլոր ազնիւ հայրենակիցները, որպէսզի մեր իրաւասութեան սահմանին մէջ Միութեանս պատկանող բոլոր հանրային գործերուն համար՝ պատկանեալները ուղղակի դիմեն Ազգ. Միութեան կեդրոնատեղին, առանց միջնորդի, առանց աւելորդ ձգձգումներու, ուղղակի Միութեանս կեդրոնատեղին, ուր եկեղեցիին բակը նշանակուած ժամերուն համաձայն, միշտ պատրաստ կը գտնուի Միութեանս քարտուղարը, որ մասնաւորապէս հրահանգուած է արագ եւ անվերապահ կերպով նկատի առնել դիմումները եւ ձեռք առնուած որոշումներուն համեմատ գոհացում տալ ըստ տեսակի եւ ըստ սաւիճանի գործերուն :

Այսպէս, մկրտութեան, պսակի, յուղարկաւորութեան եւ հանրային ո եւ է նպատակի համար, ուր կրնայ եկեղեցին կամ միութիւնս դեր մը կատարել, անհրաժեշտ է վարուիլ վերը նշանակուած ձեւով : Ըստ այնմ, ապօրէնի պիտի նկատուին անուղղակի եւ կողմնակի միջոցները :

Կը խնդրուի Շրջանի ազգայիններէն, որպէսզի իրենց կրօնական եւայլ կարգի պէտքերուն համար դիմում կատարեն Միութեանս առնուազն մէկ շաբաթ առաջ :

Վստահ ենք թէ մեր սիրելի հայրենակիցները բարեկարգ վարչութեան մը շարունակութեան համար անխուսափելի եղող այս կարգի ծրագիրներուն համայնական շահն ու դիւրութիւնները ըմբռնելով, պիտի քաջալերեն մեր ձեռնարկները :

Եւ արդէն այդ համոզումով է որ այս կոչը կ'ուղղենք, ամէնուս մէջ փափաքելով տեսնել ու պահպանել պարտաճանաչութեան ոգին :

ՄԱՄՈՒԼ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— « Վերջին տարիներու պատահական յաջողութիւնները մեծապէս սրած են քեմալապետութեան ախորժակները նոր յափշտակութեանց ի խնդիր :

Սուրիոյ եւ Լիբանանի քաղաքական կացութեան փոխանցման շրջանը լաւագոյն առիթը եղած է Թուրքիոյ համար սաստկացնելու իր դաւերը առայժմ հիւս. Սուրիոյ մէջ :

Ի հարկէ, շատոնց ի վեր Սուրիոյ բոլոր վայրերուն մէջ կազմակերպած է գաղտնի գործակալութիւններ, որոնք մութին մէջէն կ'աշխատին շփոթութիւն եւ գրգռութիւն սանձել ցեղային եւ կրօնական հողի վրայ : Այս կազմակերպութիւնն ալ այժմ եռանդուն գործունէութեան մէջ է մասնաւորապէս գլխաւոր կեդրոններու մէջ : Այս կազմակերպութեան կ'աջակցին նաեւ բոլշեւիկեան գործակալները, իւրայատուկ նպատակներով :

Դժբախտութիւնը հոն է, որ բոլշեւիկեան գործակալներուն մէջ կը գտնուին նաեւ հայանուն մարդիկ, որոնք իրենց ցեղային ծագումով կը սաեղծեն որոշ շփոթութիւններ՝ գունաւորելով հայ - արաբական հակամարտութիւն կոչուող հնարովի խրտուիլակը :

Ենկիւրի կը փորձէ մէկ քարով երկու Թռչուն զարնել. — վտանգել Հայերու ֆիզիքական գոյութիւնը, պառակտում եւ Թոյն տարածելով հայ եւ արաբ տարրերու միջեւ, ի հարկէ գլխաւորապէս կրօնական հողի վրայ, որու ազդեցութիւնը շատ ուժեղ է տակաւին արաբ ժողովուրդին մէջ : Հալէպի եւ Պէյրութի մէջ տեղի ունեցած վերջին դէպքերը ցոյց տուին թէ ինչպէս բանուկ է տակաւին այդ զէնքը :

Այս պառակտումներով ու հակամարտութիւններով Թուրքիա կը ձգի տկարացնել Սուրիոյ պետութիւնը, եւ յաչս օտարներու՝ վարկաբեկել զայն իբրեւ ապիկար կառավարութիւն :

Երկրորդ՝ սուրիական կառավարութիւնն ու ազգայնական կուսակցութիւնը ըստ երեւոյթին քիչ կարեւորութիւն կուտան այս վտանգին եւ Թոյլ կուտան որ մամուլի մէկ մասը գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար միջոց դառնայ Ենկիւրիի գործակալներու վտանգաւոր դաւերուն :

Փաստերը չօշափելի կերպով ցոյց կուտան թէ Սուրիոյ հայ գաղութը անկեղծ բարեկամ է թէ Սուրիոյ եւ թէ Լիբանանի անկախութեան : Իր ամբողջութեամբ ան չի մեղանչեր անկախութեան եւ հիւրընկալութեան դէմ : Չունի բնաւ քաղաքական նպատակներ ու ձգտումներ, բացի լաւ եւ հաւատարիմ քաղաքացի ըլլալէ : Բայց դէպքերը ցոյց տուին թէ այսքանը բաւական չէ հակազդելու դաւերը եւ չէզոքացնելու վտանգը, որ դամոկլեան սուրի մը նման կախուած է ամբողջ գաղութի գլխին :

Կը Թուի թէ այդ գաղութին գոյութիւնը ապահովելու համար պէտք է ընել աւելին : Ու այս պարտականութիւնը կ'իյնայ թէ Սուրիոյ հայ գաղութի եւ թէ արտասահմանի հայ ղեկավարութեան վրայ : Առաջինը պէտք է Սուրիոյ կառավարութեան եւ ազգայնական շրջանակներու մօտ պարզաբանէ մութ ուժերու վտանգաւոր խաղերը, խափանելու համար անոնց մէ ծագելիք վտանգը երկուստեք : Իսկ երկրորդը պիտի աշխատի չէզոքացնել Թուրքիոյ քաղաքական ու դիւանագիտական դաւերը, փրկելու համար Աղեքսանտրէթի Սանճագի 25,000 Հայութիւնը » :

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԿԱՐԵՒՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՆԳԼ. ԽՄԲԱԿԻ ՄԸ ՀԵՏ

— • —

Անգլիական կարեւոր խմբակի մը հետ բանակցութիւն կը կատարուի Պոլսոյ նաւահանգիստին բարեկարգութեան համար : Կատարուելիք գործերն են — ածուխի մեծ մթերանոցներ շինել, Ղալաթիոյ եւ Սիրքէճիի քարափները մեծցնել, մեծ մթերանոցներ շինել, քարափները արդիական կազմածներով օժտել եւ Ոսկեղջիւրը մաքրել եւ քարափ շինել :

Անգլիական թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, անգլիացի յայտնի մասնագէտ Ալեք. Ճիպ հանրօգուտ գործավարութեան խորհրդական պիտի կարգուի :

ՉԵՐՔԷԶՆԵՐԸ ԿԸ ԶԻՆՈՒԻՆ ...

— . —

Թուրք թերթերը կը գրեն .—

Թուրքիոյ սահմանամերձ շրջաններու մէջ գրգռութիւն կը կատարուի Թուրքերու դէմ : Մասնաւոր կեդրոններ կազմուած են, գրգռութիւնը զօրացնելու համար :

Միւս կողմէ, Իսքէնտէրունի շրջանը ղրկուած չէրքէզ ջոկատներէն իւրաքանչիւրին բեռ մը զէնք տրուած է : Այդ զէնքերը պիտի տրուին անոնց որ պիտի ծառայեն Թուրքերուն դէմ կազմուած հրոսախումբերուն :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (179)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Վարդանի պատկերը, իր խորտակուած յոյսերը զինք հանգիստ չէին ձըգեր : Երեկոները, ընթրիքի սեղանի շուրջ հաւաքուիլը, աւելի քան տառապանք մը դարձած էր բոլորին համար : Այդ պահուն ամէնէն շատ կը պակսէր Վարդանի չէնշող ուրախութիւնը, կենսուրախ ծիծաղը, առողջ, կենդանի դէմքը :

Սոնիան Արսէնեաններու մօտ մնացեր էր, հակառակ հօր ու մօր թախանձանքին : Սեւ զգեստներու մէջ, գունաթափ դէմքը դուրս ցցուած էր, աւելի տխուր, աւելի կեդրոնացած արտայայտութեամբ, կարծես ցաւը քօղ մը լինէր դէմքը ծածկող : Այն սարսափելի անակնկալ կերպարանափոխութիւն մըն էր կատարուածը, որ ծանօթներ կը դժուարանային ճանաչել այդ սեւ հագած, քիչ գունաթափ ու լուրջ դէմքով աղջկան մէջ նախկին կենսուրախ, քրքջան Սոնիան : Հոգեկան տառապանքը իր ծանր թաթով ճնշած էր Սոնիան :

Երբ սեւ զգեստներ կ'ապսպրէր Սոնիան, Եւգինէն զարմանքով հարցուց անոր .

— Բայց, սիրելիս, մէկ զգեստ ունիս արդէն, քանի մը շաբաթէն սեւ զգեստի այլ եւս պէտք չես ունենար :

Սոնիան չէր պատասխանած : Հայեացքը անորոշ կէտի մը ուղղած՝ մընացեր էր, որպէս թէ լսած չլինէր ընկերուհիին նկատողութիւնը : Բայց եւ այնպէս զգեստներ ապսպրեց : Ժամերով Եւգինէի սենեակը քաշուած՝ առանձին կը մնար : Մէկ երկու անգամ անոր հետ դուրս ելած էր, գաղտնի վարժարանները այցելելու համար : Սրտանց կ'ուզէր մասնակցիլ Եւգինէի աշխատանքին, բայց դեռ ինքը պէտք ունէր հայերէն սովրելու : Երեկոները, երբ ընկերուհին կը վերադառնար մասնաւոր դասերէն, Սոնիան դասագիրքը բացած՝ Եւգինէի օգնութեամբ կ'աշխատէր, գլուխը ծռած Մայրենի Լեզուի առաջին տարուան գրքի մը վրայ : Որքան ալ որ ամբողջ կարողութեամբ կ'աշխատէր եւ շատ ալ հեշտութեամբ կ'իւրացնէր Եւգինէի դասերը, սակայն Սոնիան չէր կրնար բաւարարուիլ այդ աշխատանքով : Կենդանի գործ մը հարկաւոր էր իրեն համար, որ ամբողջովին կլանէր գինքը, որուն նուիրուէր ամբողջ էութեամբը :

Անգամ մը, երբ հայրը, որ ամէն երեկոյ կուգար, նստած կը խօսէր Արսէնեանի հետ, Սոնիան յանկարծ ընդմիջեց զայն .

— Հայր, ինչո՞ւ է որ, դու գրասենեակէն վռնտած ես քեզի դիմող երիտասարդները :

Անախորժ հարցում մըն էր : Պետր Կարպովիչը վերջերս կը զգար, թէ վատ վարուած էր ու առոր համար վատ կը զգար : Առանց աղջկանը նայելու, աւելի ինքնիրեն խօսելու ձեւով մը, պատասխանեց .

— Չէի գիտեր թէ ո՞վքեր են ...

— Հայրիկ, պէտք է սխալը ուղղել... ամէն մարդ ձեռքէն եկածը պիտի ընէ իր ազգին օգնելու համար ... Երբ ուրիշները իրենց կեանքով կը ծառայեն ժողովուրդին ...— յանկարծ Սոնիայի ձայնը դողաց, աչքերը լեցուեցան, բայց ինքզինքը զսպելով, շարունակեց

— Երբ ուրիշներ կեանքերնին կուտան, ունեւորներն ալ իրենց սրտին հետ քսակնին լայն բանալու են :

Սոնիայի խօսքերը ծանր յանդիմանութեան նման վիրաւորեցին Պետր Կարպովիչի ինքնասիրութիւնը : Կարծես ականջներուն չէր կրնար հաւատալ : Մի՞թէ այդ իր Սոնիան էր, իր հարազատ աղջիկը, որ հայեացքը իրեն սեւեռած, այնքան լրջութեամբ կը խօսէր ազգի, հայ ժողովուրդի մասին : Անորոշ ձեւով մը գլուխը շարժեց՝ աղջկանը նայելով. ինքն ալ կը ցանկար սխալը կերպով մը ուղղել :

Յաջորդ օրը, երբ Պետր Կարպովիչը Արսէնեաններուն տունը եկաւ, ծրրար մը յանձնեց Սոնիային ու կամաց մը ականջին շշնջաց

— Սոնիա', գիտցած գործիդ համար է :

Սոնիան ուրախացած՝ հօրը նայեցաւ : Շաբաթներէ ի վեր առաջին անգամ լինելով՝ ուրախութեան կայծ մը շողաց աղջկան աչքերուն մէջ, մեղմօրէն ժպտաց ու գրկեց հայրը .

— Սիրելի հայրիկս, մենք դեռ շատ պարտական ենք ...

— Գիտեմ, աղջիկս, գիտեմ ...

Իրար հասկցած էին : Պետր Կարպովիչը առաջ արհամարհանքով, նոյն իսկ թշնամաբար դիտած էր դաւառներէն ծայր տուող ժողովրդական շարժումը : Բայց երբ այդ տարերային շարժումը տարածուեցաւ բոլոր շըրջանները, եւ գրեթէ կազմակերպուած ըմբոստութեան մը ձեւը ստացաւ, մանաւանդ երբ հայ ժողովուրդի բոլոր դասերը՝ գիւղացին, քաղաքացին, մեծափարթամ հարուստն ու փողոցի մշակը միացած մէկ ճակատ կազմեցին կառավարութեան դէմ, Պետր Կարպովիչը յանկարծ ինքզինքը կորուած զգաց ազգային հաւաքականութենէն : Ոչ Ռուս, ոչ Հայ, այլ պարզապէս վաճառական մը՝ դուրս ինկած էր ազգային համայնքէն : Այդ հանգամանքը կը վիրաւորէր իր անձնասիրութիւնը, բայց որ գլխաւորն է, ծանր կերպով կ'անդրադառնար իր առեւտրական գործին վրայ : Բերնէ բերան տարածայնուած էր իր բռնած հակազգային դիրքը, շարժման նիւթապէս օժանդակելու չկամութիւնը :

Խելօք վաճառական մը լինելով՝ Պետր Կարպովիչը կը զգար ,որ պէտք էր նահանջէր, բայց նահանջ մը՝ առանց իր ինքնասիրութիւնը վիրաւորելու : Սոնիայի նկատողութիւնը՝ փնտռած առիթը տուաւ : Աղջկան տուած ծրարին մէջ Պետր Կարպովիչը դետեղած էր հինգ հազար ռուբլի :

Սոնիան չէր գիտեր թէ այդ գումարը որո՞ւն պէտք էր յանձնել : Այդ մասին Եւգինէի հետ խորհրդակցեցաւ :

—Բժիշկ Զանեանին յանձնէ ,—խորհուրդ տուաւ Եւգինէն .— Բեհբուդեան փողոցի վրայ կ'ապրի, մեր ղեկավարներէն մէկն է :

Այդ գումարի յանձնումը եղաւ պատճառ, որ Սոնիան ծանօթացաւ բժիշկ Զանեանի հետ ու անոր միջոցով այն մարդոց շրջանին, որոնք յեղափոխական շարժման ղեկավարներէն կը համարուէին : Սոնիայի առջեւ, այդ ծանօթութեան հետեւանքով բացուեցաւ բոլորովին նոր աշխարհ մը , որ մինչեւ այդ անծանօթ էր իրեն :

Նոր մարդիկ, նոր դէմքեր, բայց մանաւանդ ազգային արժէքներու նոր գնահատումներ, որոնց մասին առաջ Սոնիան երբեք մտածած չունէր : Նոր բարեկամները հակառակ որ բարձրագոյն կրթութիւն ստացած մարդիկ էին, բայց շատ պարզ, ջերմ զգացումներով սրտակից բարեկամներ էին, որոնք առաքելական պարզութեան հետ անսահման սէր ունէին դէպի իրենց ժողովուրդը, ու անոր ծառայելու մոլեռանդ պատրաստակամութիւն մը :

Ամէնէն աւելի Պաստամեանէն տըպաւորուեցաւ Սոնիան : Այդ թափթփած արտաքինով մարդը, որ թափառաշրջիկ աէրվիշի նման միշտ շարժման մէջ էր, ընդհանրապէս լռակեաց, աւելի կը սիրէր լսել քան խօսիլ, հարազատի մը ջերմութեամբ ընդունեց Սոնիան : Այնպիսի քնքոյշ վերաբերմունք մը ունէր, որ առաջին հանդիպումին Սոնիան թէեւ վերապահ, սակայն շատ շուտով ինքզինքը կապուած զգաց գրաւչութենէ զուրկ այդ մարդուն, որ մտամոլոր հայեացք մը ունէր ու միշտ ծանր խորհուրդ մը միտքը զբաղեցնող :

Սոնիան կը սիրէր Պաստամեաններու տունը այցելել :

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

զինուորական համազգեստները, զինուորութիւն ընելու համար հինգ ամիս, իբրեւ կանոնական ծառայութիւն եւ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ԱԼ՝ ԻԲՐԵՒ ՊԱՏԻԺ, ՔԱՆԻ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՈՎ, ԿԸ ՆԿԱՏՈՒԻՆ ԴԱՍԱԼԻՔՆԵՐ, 1917էն ԱՍԴԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱԾ ՉԸԼԼԱԼՈՎ :

2) 1913ին ծնածները պիտի ներկայանան այս տարի, 1937 դասի նորագիրներուն հետ եւ զինուորութիւն պիտի ընեն հինգ ամիս, իբրեւ կանոնական ծառայութիւն եւ երկու ամիս ալ՝ իբրեւ պատիժ, անցեալ 1936ին, զինուորական շրջուն խորհուրդներուն ներկայացած չըլլալնուն համար :

3) 1914ին ծնածները այս ամառ պիտի ներկայանան զինուորական շրջուն խորհուրդներուն եւ պիտի ծառայեն 1938ին զինուորական դասին հետ միասին, յառաջիկայ տարի : Ու այսպէս, յաջորդաբար, միւս դասերուն համար : Զինուորական շրջուն խորհուրդներուն ներկայանալը պարտաւորիչ է, այլապէս թերացողները կը պատժուին երկու ամսուան յաւելուածական ծառայութիւնով :

4) Զինուորական ծառայութիւնը պարտաւորիչ է հպատակութիւն չունեցող եւ **1907**ին ու այնուհետեւ ծնած ԲՈԼՈՐ հայ երիտասարդներուն համար : Ոչ մէկ բացառութիւն կայ, որովհետեւ, օրէնքով, անոնք արդէն հելլէն քաղաքացի կը ճանչցուին : Հետեւաբար, բոլոր անոնք, որ տակաւին չեն ներկայացած տարիքները ճշդող յանձնաժողովին, պէտք է փութան լրացնել այդ ձեւակերպութիւնը եւ արձանագրուելով՝ ներկայանան պատկան զինուորական իշխանութեանց : Տարիքի իբրեւ սկզբնական հիմ կ'ընդունուին ինքնութեան թուղթերուն մէջ արձանագրուած ծննդեան թուականները : Պիտի ներկայանան այսինքն անոնք, որոնց ծննդեան թուականները 1907էն վեր են :

Օրէնքը եւ հրամանները խստիւ պիտի կիրարկուին եւ թերացողները պիտի հետապնդուին :

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՍՊԱՆԻՈՅ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ

Զօր. Ֆրանքօ, Սպանիոյ ապստամբ ուժերուն հրամանատարը, յայտարարութիւն մը ուղղելով օտար մամուլին, չեշտեց թէ թիզ մը հող չպիտի տան ուրիշին : «Եթէ Եւրոպայի խաղաղութիւնը վտանգուած է Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին հետեւանքով, մեղաւորը Սպանիոյ ազգայնականները չեն, այլ անոնք որ իրենց կ'ընդդիմանան ուրիշ երկիրներու մէջ : Մենք պիտի կռուինք մինչեւ վերջնական յաղթանակ, մեր հողէն վտարելու համար համայնավարութեան չարաղէտ ուժերը : Մենք վճռած ենք մեր երկիրը փրկել մահացու վարդապետութենէ մը որ խորթ է մեզի, ամէն տեսակէտով : Մենք հողային պահանջներ չունինք, մենք միայն կ'ուզենք վերակազմել մեր երկիրը, ջախջախելով համայնավարութիւնը : Գերմանիա եւ Իտալիա եւս նոյն կռիւը մղեցին, իւրաքանչիւրը իր ճամբով : Գերման զինուորներ չկան Մարոքի մէջ. եւ արդէն պաշտօնապէս հերքեցի այդ լուրը » :

Զօրավարը այս առթիւ բացատրեց թէ նոյնիսկ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ սկսած են զգալ համայնավարական խաղերու վտանգը : «Մասնաւորապէս անոնց գաղթավայրերուն մէջ է որ կը յայտնուի վտանգը : Թող Ֆրանսա եւ Անգլիա լաւ հսկեն իրենց ստացուածքներուն վրայ, որոնք վտանգուած են : Մենք պատերազմը պիտի շահինք թէ զինուորական տեսակէտով եւ թէ ամբողջովին : Ես չեմ ըսեր թէ մէկ շաբաթէ՞ն պիտի շահինք թէ վեց ամիսէն, բայց պիտի շահինք » :

**** Կռիւները կատաղութեամբ կը շարունակուին թէ Մալակայի եւ թէ Մատրիտի ճակատներուն վրայ : Առաջին քաղաքին անկումը անխուսափելի կը համարուի :*

**** Խ. Միութիւնը պատասխանելով անգլեւֆրանսական ծանուցագրին, կը կրկնէ իր նախորդ առաջարկները եւ կը թելադրէ հսկողութիւն հաստատել Սպանիոյ շուրջը, առանց հարցնելու զօր. Ֆրանկոյի կարծիքը : Մոսկուա չատ հաւատք չունի առաջարկուած միջոցներու մասին :*

**** Կ'ըսուի թէ 4000 իտալացի զինուորներ եւս ցամաք հանուած են Քատիքս (Սպանիա) :*

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ չէզոք պիտի մնան եւրոպական պատերազմի մը պարագային, կ'ըսեն Աթէնքի թերթերը, հիմնուելով վարչապետ Զօր. Մէթաքսասի եւ կուսակցապետներու տեսակցութեան առթիւ փոխանակուած խօսքերու վրայ :

ԶՕՐ. ԿԷՕՐԻՆԿ երրորդ անգամ տեսակցելով Մուսոլինիի հետ, անցաւ Նափոլի, ուր անգամ մը եւս պիտի խորհրդակցի, քառանգամ դաշինքի մը մասին : Գերմանիա կ'աշխատի աւելի մօտենալ Անգլիոյ, բարեխօսութեամբ Իտալիոյ, եւ չէզոքացնել Խ. Միութիւնը : Զօր. Կէօրինկ յետոյ Լեհաստան պիտի երթայ :

ԱՏՏԻՍ - ԱՊԷՊԱՅԻ Թրքական դեսպանատունն ալ ջնջուեցաւ եւ Թրքահպատակներու պաշտպանութիւնը յանձնուեցաւ իտալական կառավարութեան, մինչեւ հիւպատոսութեան մը հաստատումը :

ԶՕՐ. ԿԱՄԼԷՆ, ընդհ. սպայակոյտին պետը, Մէցի մէջ նախագահելով «Ֆրանսական Յիշատակ»ի տօնին, ազդարարեց.— «Նորէն հնչած է ժամը խորհելու միայն մեր Ֆրանսայի մասին » :

ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԹՈՒՂԹԸ 10 *առ հարիւր զեղչելու հրաման տուած գերմանական թերթերը : Միեւնոյն ատեն ոսկորի, քուրջի, թուղթի եւն. կտորներ կը հաւաքուին տուներէն եւ փողոցներէն : Դպրոցականներ ալ կապուած են այս աշխատանքին :*

30 *ՍՈՒՐԻԱՑԻ ԱՐԱԲ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ տեղաւորուած են Միւնիխի մօտերը, գերմանական կրթութիւն ստանալու համար :*

ՎԻՑԵԼԹԻ սպանդանոցին մէջ 2500 *աշխատաւորներ գործադուլ հռչակեցին երէկ առտու :*

ՀԱՆԳԻՍՏ

Նիկոմիդիոյ Առաջնորդութեան նախկին փոխանորդ եւ Լիոնի ու շրջակայից հոգեւոր հովիւ Գեր. Տ. Անանիա Ծ. Վրդ. Հարբէլեանի որ հանգեաւ ի Տէր Յունուարի 16, *Շաբաթ երեկոյ ժամը* 10*ին, իր բնակարանին մէջ*, 60, Rue Rabelais à Lyon, *շրջապատուած իր զաւակներէն, թոռներէն եւ բազմաթիւ սիրելիներէ ի հասակի* 70*ամեայ* :

Օծումը եւ յուղարկաւորութիւնը ծիսական շուքով պիտի կատարուի 69, Rue Louis - Blanc *Հայոց եկեղեցիին մէջ, ի ներկայութեան եւ նախագահութեամբ Հայրապետին Ֆրանսահայոց Առաջնորդ Գեր. Տ. Գարեգին եպիսկ. Խաչատուրեանի եւ մարմինը պիտի ամփոփուի* Guillotièreի *գերեզմանատունը* :

Լիոն, **17** յունուար **1937** Լիոնի եւ Շրջ. Միութիւն

Յ. Գ.— Օծման եւ յուղարկաւորութեան օրն ու ժամը ժողովուրդին պիտի ծանուցուի մասնաւոր յայտարարութեամբ :

ԽՄԲ.— Մեր ցաւակցութիւնները «*Յառաջ*»ի աշխատակից Արշաւիր Հաբեթեանի, եղբօր եւ պարագաներուն :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Կարապետ Չէփճեան, ծնած Աշոտի գիւղէն, 3 տար. փոխադրուած Կիւրին : Տեղահանութեան միջոցին կը գտնուէր Ատանայի կամ որ 1920ին կը գտնուէր Պոլիս : Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Իսկուհի Գույումճեանի (Չէփճեան), ցաւագին միջոցաւ

— Աֆթէն (Վօքլիւզի նահանգ) Մկրտիչ Գրիգորեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Պրուսա - Օրթագիւղցի Մէրէսէնց Գրիգորին աղջիկը Աննիկ : Կը կարծուի թէ Փարիզ կը բնակի : Իր հասցէն իմացնել Վահրամ Մանուկեանի, 38, Rue Floréal, Romainville, Seine:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ այս, հինգշաբթի 21 Յուն. ժամը 21ին, Ecole des Langues Orientalesի *մէջ,* 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ Աբփիար Արփիարեան:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 *Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,*

Շավիլի մատուռ-մանկապարտէզի սրահին մէջ, Rue Trois Chantiers.

ԿԸ ԽՕՍԻ ***ԸՆԿ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ***

Դասախօսութեան նիւթն է՝ «Ո՞Վ ԾԱԽԵՑ ԿԱՐՍԸ»:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան յառաջիկայ հաւաքոյթները տեղի պիտի ունենան հետեւեալ կերպով, իրենց կեդրոնատեղին,

8 Rue Bossuet, Paris (10e)

Ա.— Հինգշաբթի, 21 Յունուար, ժամը 21ին:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կը բանախօսէ Պ. ԶԱՐԵՀ ՍՐԱՊԵԱՆ, նիւթ ունենալով Շօբէն,

որուն կեանքէն դրուագներ պիտի պատմէ:

Իր շնորհալի մասնակցութիւնը կը բերէ վիրթիւօզ դաշնակահար

ՕՐ. ՃԷՄՄԱ ԿԱՊԻԼԼԻ:

Բ.— Հինգշաբթի, 28 Յունուար, ժամը 21ին:

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կը բանախօսէ Պ. ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷԶԵԱՆ, նիւթ ունենալով Պետրոս Դուրեան,

իր կեանքն ու գործը:

ԾԱՆՕԹ.— Այս երկու երեկոյթներն ալ պիտի ունենան իրենց պարի բաժինը: Ինչպէս նաեւ յառաջիկայ Մարտ 6ին, Փարիզի Հայ Օրիորդաց եւ Հայ Երիտասարդաց Միութեանց նախաձեռնութեամբ տեղի պիտի ունենայ իրենց տարեկան պարահանդէսը: Միութիւնները յառաջիկային վարչութիւնս կը խնդրէ բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ Մարտ 6ի թուականը չի խաչաձեւելու համար:

Թատերական Ներկայացում

Համախարբերդցիական Միութեան Վալանսի Տեղինանց Մ.ճիւղին կողմէ

23 Յունուար, շաբաթ երեկոյ, 13 rue Bucherie սրահին մէջ,

կը ներկայացուի ղեկավարութեամբ Պ. Սարգիս Չէլէպեանի

ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

գիներ՝ *4* եւ 3 ֆր.:

ՌԻԹՄԻՔԻ ԴԱՍԵՐ

ժաք Տալքրոզի մեթոտով

ՏԻԿԻՆ ԼԻԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 5 — 6 *:* 91, Rue Olivier de Serres, Paris (15), *մէթրօ՝* Porte Versailles:

Կ'ընդունի աշակերտներ 4 տարեկանէն սկսեալ : Ինչպէս նաեւ երկսեռ չափահասներ : Պայմաններու մասին դիմել տեղւոյն վրայ :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպիսկ. Տրապիզոնի, պատկ. եւ գեղատիպ 25 ֆր., *ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, Բ. Այվազեան*, 12, *ԱՆԻՆ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ* 10, *ՐԱՖՖԻԻ ԳՈՐԾԵՐԸ.— ԿԱՅԾԵՐ*, Պէյրութ, 2 հատորը միասին 50 ֆր., *ՍԱՄՈՒԷԼ*, Աթէնք 40, *ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ*, Աթէնք 40, *ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ*, Գահիրէ 20 ֆր., *ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆր. Վէրֆէլ* 2 հատոր 70 ֆր., *ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻՆ ՁԱՅՆԱԿՆԵՐԸ, Մ. Չէվազօ* 35, *ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԸ* 35, *ՌԱԿԱՄԹԷՆԻ ԱՍՊԵՏԸ* 35, *ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ, Տր. Ճէլալեան*, 20, *ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ*, վէպ, *Տիկին Լաւ* 2 հատոր 20 ֆր., *ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ, Տիկին Հայաստան Գէորգեան* 15, *ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Նշ. Պէշիկթաշլեան* 15, *ՀԱՅ - ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ- , Ա. Գիւլխանտանեան* 15, *ՖԻՐՏՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ, Ա. Կոթիկեան* 7·50, *ՀԻՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ, Գեղարքունի* 6, *ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Արամ Զարըդ* 15, *ԴՈՒ ԵՒ ԵՍ, Ռափ. Զարդարեան* 10, *ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ* հրատարակութիւնները, հատորը 20 ֆրանք, *ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ* 1937 , *ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐԸ ՀԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐ. ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ, Ա. Քէչեան*, 20 *ֆր.*:

25 ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ ՆՈՒԷՐ : 50 ՖՐ.Ի ԳՆՈՂԻՆ՝ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԷՐ, 100 ՖՐ.Ի ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԵԳԻՐՔ ՆՈՒԷՐ :

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ,

51, Rue Mr.le Prince, Paris(6), Chèque postal Paris 1278-35, Tél. Danton: 88-65

գաւառէն եւ արտասահմանէն թղթատարի ծախք աւելցնել *100*ին 10:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՌՆԷՐ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին 10րդ (Դեկտ.) թիւը, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԱՆՏԻՊ ԷՋԵՐ Ա. Յարութիւնեանէ եւ Սիամանթոյէ.— ԻՄ ԱՂՕԹՔԸ, Հ. Զօրգարեան.— ԾՈՒԽ ՄԸ, Յ. Անտոնեան.— ՆՍՏԱՐԱՆԻՆ ԱՂՋԻԿԸ, Արմէն Ամուր.— ՄԱՏԱՄ ՊՕՎԱՐԻ, Հրաչ Սարգիսեան.— Մշակոյթի օրուան հանդէսը նուիրուած Հայ բանաստեղծութեան.— ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏԻՆ ՀԱՃՈՅՔԸ ԵՒ ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՃՈՅՔԸ, Ա. Փափազեան (ֆրանս.է թարգմ.).— *ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄԵՑԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ, Վ. Էլմաեան* ճարտարապետ).— *ԳԻՐՔԵՐ ԵՒ ԴԷՄՔԵՐ, Ա. Արապեան.—* Նիւթերու ցանկը: *Այս թիւով կը լրանայ ամսագրին տարեշրջանը: Յունուարին կը թեւակոխենք նոր շրջանը: Ամէն մէկ վճարող բաժանորդ պիտի ստանայ 20 ֆր. արժէքով ֆրանսերէն կամ հայերէն գիրքեր:*

Բացուած է բաժանորդագրութիւնը, տարեկան ֆրանսայի համար 30 ֆր. արտասահմանի համար 40 ֆր.:

ԴԻՄԵԼ՝ **M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e):**

ՀՈՅԱԿԱՒՈՐ ՔԵՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ

Երկու նուագահանդէսները

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ***ՏԻԿԻՆ ՌՈՒԲԷՆԻ***

Տեղի կ'ունենան **Salle Géographie**ի *մէջ,*

մէթրօ Pré St. Gervais, *հետեւեալ թուականներուն*

23 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ

31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3.30ԻՆ

Պիտի նուագէ հայկական, պարսկական, ռումանական, ռուսական եւ կովկասեան եղանակներ, որոնք մեծապէս գնահատուեցան ամէն երկրի մէջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ:

տոմսերը ժողովրդական գիներով:

տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլի մօտ, *51 rue Mr. le Prince:*

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՏԱՌԵՐՈՎ.

Վաղը, չորեքշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին, Ծաղրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, *Մարսէյլ, պիտի ներկայացուի ՉԻԿԱՆՕ ԿԱՄ ԱՒԱԶԱԿԱՊԵՏԸ:*

Մի զրկուիք այս գեղեցիկ եւ մեծ տրամէն: Տախսերու մասնակցութիւն մեծերու՝ *2* ֆր. փոքրերու՝ *1* ֆր.:

«*ՅԱՌԱՋ*» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Journaux R. CHIMCHI

29, Aghiou Marcou, ATHENES

Journaux R. CHIMCHI

56, Akti Miaouli, PIRÉE

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 20 JANVIER 1937

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3324 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ

Վաղը, Հինգշաբթի, 21 յունուար, պատմական օր մը պիտի ըլլայ Ազգերու Դաշնակցութեան համար։ Պատմական՝ այն իմաստով որ Ազգաժողովը անգամ մը եւս փորձութեան կ'ենթարկուի, արժեցնելու համար իր հեղինակութիւնը։

Այս անգամ օրակարգը Ալէքսանտրէթի հարցն է, որ Ա. Դ. Խորհուրդին կողմէ պիտի քննուէր յունուար 18ին, բայց երեք օր յետաձգուեցաւ, որպէսզի Ֆրանսա եւ Թուրքիա ժամանակ ունենան նոր բանակցութիւններ կատարելու եւ եթէ կարելի է՝ միջին ճամբայ մը գտնելու։

Գտա՞ծ են այդ ճամբան։ Երկու կառավարութիւնները ունի՞ն միանշանակ մշակուած բանաձեւ մը, որ դիւրացնէր Ազգաժողովին գործը։

Կը տարակուսինք։ Մինչեւ այսօր հրատարակուած տեղեկութիւնները աւելի շատ յուսահատութիւն կը ներշնչեն։ Մանաւանդ որ թրքական աղբիւրէ հաղորդուած լուրերը եւ Թուրք մամուլին արտայայտութիւնները կը հաստատեն թէ կացութիւնը կը մնայ անփոփոխ։

Ճիշդ է որ Էնկիւրի նոր առաջարկներ ղրկած է Փարիզ, ֆրանսական կառավարութեան թելադրութեամբ։ Եւ սակայն, կը թուի թէ այդ նոր առաջարկներն ալ չեն հարթած ճամբան։ Եթէ այդպէս ըլլար, անշուշտ Թ. Ր. Արաս Փարիզ պիտի հանդիպէր, ուղղակի Ժընեւ երթալէ առաջ։

Ֆրանսական մամուլին արտայայտութիւնները աւելի կը չէզոքեն անստուգութիւնը։

Ուրեմն, հարցին քննութիւնը պիտի կատարուի Ա. Դ. Խորհուրդին առջեւ, ինչպէս եղաւ առաջին անգամ ալ, 1936 դեկտեմբեր 15ին, երբ կ'որոշէին երեք դիտողներ ղրկել, հարցը տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար։

Թուրքիա ձեռնպահ մնացած ըլլալով այս որոշման մէջ, որ տրուեցաւ միաձայնութեամբ, անշուշտ այս անգամ գերագոյն ճիգը պիտի թափէ, ժողովը երկուքի բաժնելու համար։

Ճիշդ այստեղ է որ կը սկսի փորձութեան շրջանը, Ազգաժողովին համար։

Հաւանական է որ Թուրքիա մինչեւ իսկ Ազգերու Դաշնակցութենէն քաշուելու սպառնալիքներ ընէ, իբրեւ բարոյական ճնշում։ Թերեւս Ազգաժողովը «կատարուած իրողութեան» մը առջեւ դնելու խօսքեր ալ արտասանուին։

Ամէն պարագայի մէջ, թրքական պատուիրակութիւնը անկարելին պիտի փորձէ, դատ շահելու համար։ Ուրիշ խնդիր, եթէ, բուն վիճաբանութիւններէն առաջ, համաձայնութեան մը յանգին ֆրանսական պատուիրակութեան հետ, որուն գլուխը կը գտնուի արտաքին նախարարը, Պ. Իվօն Տէլպոս, ֆրանքեւսուրիական դաշնագրի հեղինակին՝ Պ. Վիէնոյի հետ։

Փարիզի մէջ, հոգատարութեան պայմանները անխախտ պահելով հանդերձ, միշտ ալ տրամադիր են որոշ զիջումներ կատարելու, ինչպէս կը հաւաստեն պաշտօնական շրջանակներն ու մամուլը։ Բայց, դժուար թէ այդ զիջումները գոհացնեն Թուրքիան։ Այս վերջինը չի հանդուրժեր որ վիճելի շրջանին հոգատարութիւնը յանձնուի երէկուան հպատակին՝ Սուրիոյ։ Ատոր համար ալ, կ'օգտագործէ բոլոր պատրուակները, խեղաթիւրելով նոյնիսկ պատմութիւնը եւ թուանշանները։

Ամիսներէ ի վեր, Թուրք մամուլը մէկ բերան կ'աղաղակէ թէ 250,000 Թուրքեր հալածանքի կ'ենթարկուին փոքրամասնութեան մը կողմէ։ Մինչդեռ, բոլոր վիճակագրութիւններն ալ կը հաստատեն թէ ամբողջ շրջանին բնակչութիւնը 200,000 – 220,000ը չանցնիր, այն ալ բաժնուած զանազան ցեղերու։

Ամէնէն լաւատես հաշիւներով, Թուրքերու թիւը պէտք է ըլլայ 70,000, Ալէվիները՝ 60,000, Հայերը՝ 23-25,000, Արաբները՝ 20–23,000։ Եւ քանի մը հազար ալ՝ Յոյն, Քիւրտ, Չէրքէզ եւն.։

Արդեօք այս հաշի՞ւն ալ ստուգման կը կարօտի։

Քիչ անդին պիտի կարդաք թարգմանութիւն մը՝ Լիոնի «Լը Նուվէլիսթ» լրագրէն, որ կիրակի օրուան ամբողջ առաջին էջը յատկացուցած էր Ալէքսանտրէթի հարցին, աշխարհագրական, ազգագրական եւն. տեղեկութիւններով։

Թերթին աշխատակիցը 220,000 կը հաշուէ Սանճաքին բնակչութիւնը, իսկ Թուրքերու թիւը՝ միայն 65,000 (Ալէվիներ 62 հազար, Արաբներ 40,000, Հայեր 35,000 եւն.)։ Ամէնէն թրքաշատ շրջանը Անտիոքն է, իսկ Ալէքսանտրէթի մէջ զանցառելի քանակութիւն մը կը ներկայացնեն Թուրքերը։

Էնկիւրի չի՞ գիտեր այս մանրամասնութիւնները։ Եւ չի՞ գիտեր թէ աշխարհագրութիւնն ու պատմութիւնն ալ կը հերքեն իր յաւակնութիւնները։

Ան աւելին գիտէ, բայց կ'ուզէ ջուրը պատէն վեր հանել, ամէն բանէ առաջ նկատի ունենալով քաղաքական եւ զինուորական ծրագիրներ։

Ալէքսանտրէթը բանալի մըն է, որ կրնայ սպառնալ Թուրքիոյ ապահովութեան, որ եւ է աշխարհակալ պետութեան ձեռքին մէջ։

Քանի Ֆրանսայի ձեռքն էր այդ բանալին, Էնկիւրի չէր կրնար աւելի յառաջ երթալ։ Բայց հիմա որ դաշնագիր կնքուած է եւ հովանաւորեալ շրջանը իր տիրոջը պիտի յանձնուի, Էնկիւրի մտահոգութեամբ կը տիրէ ապագան։ Մանաւանդ որ, իր դիմացն ունի ամբողջ արաբական աշխարհը, դեռ նոր կազմակերպուած, բայց լի՝ հեռաւոր ցանկութիւններով։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ

Ֆրանսայի գլխաւոր պատուիրակն է Արտաքին նախարար Պ. Տէլպոս

Երէկ Ժընեւ մեկնեցան արտաքին նախարար Պ. Իվօն Տէլպոս, խորհրդականը՝ Պ. Վիէնօ եւ պատուիրակութեան միւս անդամները, մասնակցելու համար Ա. Դ. Խորհուրդի նիստին, որ կը բացուի վաղը, Հինգշաբթի եւ որուն օրակարգի գլխաւոր նիւթն է Ալէքսանտրէթի խնդիրը։ Ժողովին պիտի մասնակցին ութ արտաքին նախարարներ, որոնց կարգին նաեւ Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, Թ. Ր. Արաս։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ պատուիրակները բուն ժողովէն առաջ մասնաւոր խորհրդակցութիւններ պիտի կատարեն, ճամբան հարթելու համար։ Հաւանական է որ Ա. Դ. Խորհուրդը նախ ուրիշ միջազգային խնդիրներ քննէ, ամէնէն վերջը ձգելով Ալէքսանտրէթի հարցը։ Արդարեւ, սեղանի վրայ կը գտնուին այլապէս ծանրակշիռ խնդիրներ, որոնց մասին մեծ պետութեանց արտաքին նախարարները առանձին խօսակցութիւններ պիտի ունենան։

Անտիոքէն կը հեռագրեն յունուար 19 թուականով.— Ազգերու Դաշնակցութեան դիտողները այսօր կանուխ Ալէքսանտրէթ գացին, երկարելով մինչեւ թրքական սահմանագլուխը, դէպի ծովափ, եւ հարցաքննելով շրջակայ գիւղերու բնակիչները։

Անտիոք վերադառնալէ յետոյ, անոնք լսեցին թրքական եւ հայկական պատուիրակութիւնները։ Յետոյ այցելեցին նաւահանգիստը, ուսումնասիրելով անոր ընդարձակման եւ ազատ գօտի մը հաստատելու հնարաւորութիւնները, ֆրանքեւսուրիական յարաբերութիւնները դիւրացնելու եւ հարաւային Թուրքիոյ դէպի ծով ելք մը ճարելու համար։

Կամաւորները սպանիական հպատա՞կ պիտի համարուին

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ՝ Սպանիայէն հասած լուրերու համաձայն, պաշտօնաթերթը հրամանագիր մը հրատարակած է որով մեքենաբար սպանիական հպատակ կը ճանչցուին օտար կամաւորները։

Այս լուրը մեծ յուզում պատճառած է Հռոմի եւ Պերլինի մէջ, եւ երկու կառավարութիւնները կրնան հիմնովին փոխել իրենց քաղաքականութիւնը, մանաւանդ որ տակաւին չեն պատասխանած անգլիական ծանուցագրին, կամաւորներու հարցին առթիւ։ Իտալիոյ պաշտօնական շրջանակներուն մէջ խաբերայութիւն կը համարին սպանիական կառավարութեան ընթացքը եւ մամուլն ալ կծու խօսքեր կ'արձանագրէ։ Այս առթիւ ուշագրաւ է որ Հռոմի գերմանական դեսպանը Պերլին գացած է, մասնաւոր զեկուցում տալու համար Հիթլէրի, թէ այս հարցին եւ թէ Զօր. Կէօրինկի խօսակցութեանց մասին։

Զօր. Կէօրինկ Նափոլի գնաց, տեսակցելու համար Փիէմոնթէի իշխանին հետ։ Հռոմէն մեկնելէ առաջ, հեռաձայնով երկար խօսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ։

*** Վերջին լուրերու համաձայն, կռիւները նոյն ուժգնութեամբ կը շարունակուին թէ Մատրիտի եւ թէ Մալակայի ճակատներուն վրայ, փոփոխակի յաջողութիւններով։

*** Անծանօթ օդանաւ մը ռմբակոծեց ֆրանսական մարտանաւ մը, Քաթալոնիոյ բացերը։ Վեց ռումբեր ինկան առանց մարդկային կորուստ պատճառելու։

Պատկերազարդ հրատարակութիւն մը Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի մասին

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՈՉ ԹԷ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆ ԵՆ, ԱՅԼ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆ

Լիոնի «Լը Նուվէլիսթ» օրաթերթը իր կիրակի օրուան թիւին (17 յունուար) առաջին էջը ամբողջութեամբ յատկացուցած է Ալէքսանտրէթի շրջանին, ութ պատկերներով եւ փոքր քարտէսով մը։ Խմբագրութիւնը կարճ ծանօթութեամբ մը պարզելով հարցին էութիւնը, կը հրատարակէ թղթակցութիւն մը, զոր ստացած է այնտեղ հաստատուած երիտասարդ Ֆրանսացիէ մը։ Այդ հրատարակութենէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Ալէքսանտրէթի գաւառը կը գտնուի Սուրիոյ ծայրագոյն հիւսիսակողմը։ 1918 հոկտեմբեր 13էն ի վեր Ֆրանսա գրաւած է այդ շրջանը, որ անշուշտ Սուրիոյ կցուած է, բայց որոշ ինքնավարութիւն կը վայելէ վարչական եւ ելմտական տեսակէտով։ Մինչեւ 1924 Ֆրանսա իբրեւ հողատար պետութիւն հարկադրուեցաւ կռուիլ հրոսախումբերու դէմ որոնք Էնկիւրիէն ղրկուած էին ըմբոստութիւն սերմանելու համար։ Այդ օրէն ի վեր միայն աւազակութեան դէպքեր պատահած են առանց ծանր հետեւանքներու։ Կառավարիչը, որ կ'անուանուի սուրիական պետութեան նախագահին կողմէ, վեհապետի մը դերը կը կատարէ։ Ֆրանսայի ներկայացուցիչն է մարզպանին պատուիրակը, ներկայիս Պ. Տիւրիէօ։ Գաւառը կը բաղկանայ երեք շրջաններէ,— Ալէքսանտրէթ, Անտիոք եւ Քըրք խան։

Հակառակ քամալական թերթերու պնդումներուն, Թուրքերը երբեք մեծամասնութիւն չեն կազմեր։ Սանճաքին ամբողջ բնակչութիւնն է 220,000, որոնց 62,000ը Ալէվի, 40,000ը Արաբ–Սուրիացի, 35,000ը Հայ, 113,000ը Յոյն, 5000ը Ասորի–Քաղդէացի, Հրեայ, Քիւրտ կամ Չէրքէզ, մնացեալը՝ 65,000 Թուրք. ինչ որ կը նշանակէ փոքրամասնութիւն։

Ալէքսանտրէթի մէջ կան 1800 Իսլամներ, 7900 Հայերու, 6300 Ալէվիներու եւ 2000 Յոյներու դէմ։ Թիւրքմէնները համախմբուած են մանաւանդ Անտիոքի մէջ,— իբր 20,000։ Սանճաքին ամէնէն բազմամարդ քաղաքն է այս, 35,000 բնակչութեամբ։

Անտիոքէն եւ Ալէքսանտրէթէն վերջ ամէնէն կարեւոր համախմբումները կը կազմեն Քըրք խան,— մեծ գիւղաքաղաք մը Ալէքսանտրէթէն 35 քիլոմեթր հեռու, որուն բնակչութիւնը մեծ մասով կազմուած է Հայերէ (5000 հոգի՝ 6000 բնակիչներու վրայ), Սուէտիա եւ Արեւուս՝ ծովափին վրայ, յետոյ Պէյլան - Ռիհանիէ եւ Քէսապ, ծէպէլը Աքրայի գիւղը՝ իսկ եւ իսկ հայկական։

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՓԻԷՌ ԼՕԹԻԻ ՊՈՉԸ »

—.—

Այս վերջին տարիներուն բաւական ձիւն տեղաց ականաւոր թրքասէրներու գլխուն... Թուրքերու ձեռքով։

Թուրք մամուլը ժամանակին անցուկը մոռցուկի վերածելով, սեւցուց հռչակաւոր Փիէռ Լօթին։

Հիմա կարգը եկած է Քլօտ Ֆառէրի, որ դեռ 1921ին գարշելի բաներ գրի առած էր զաւառական հանդէսի մը մէջ, ապացուցանելու համար թէ... Հայերն են որ ջարդեցին թուրք ժողովուրդը։

Բնականաբար այս եւ ուրիշ զզուելի արտայայտութիւններ Նրախտապարտ ձգեցին Թուրքերը, որոնք շատ մը «իքրամ»ներու կարգին, փութացին Պոլսոյ փողոցներէն մէկն ալ կոչել Քլօտ Ֆարէռ։

Եւ սակայն, բախտին անիւը դարձած է հիմա։

Միտքերը պղտորած էին, արդէն, քանի մը տարի առաջ։ Իսկ այժմ կարկուտ կը հոսի թուրք մամուլին էջերէն։

Կարդացէք եւ իմացէք. «Ճումհուրիյէթ»ն է որ կ'ազդարարէ բարկանայթ (15 յունուար).

— «Զինադադարին եւ նոյնիսկ ընդհանուր պատերազմին Թուրքիան պաշտպանած ըլլալուն համար, սեւ օրուան բարեկամ կոչած էինք այդ ճերմակ մօրուքով ֆրանսացի գրագէտը. մինչդեռ հիմա սեւ թշնամի մը ըլլալու վրայ է։ Թէեւ բնաւ դժուար չէ անոր բարեկամութիւնը ձեռք բերել, բայց որ և է արժէք չունի անոր բարեկամութիւնը որ չուկայ հանուած է։

... Հաւատացէք, մեր բարեկամը ցնդած է։ Սանճաքի մասին մեր բրած պահանջները 15—16 տարի առաջ ըրած ենք արդէն։

Անցեալները, Բերայի մէկ սինէմային մէջ տեսայ շարժանկար մը, որ կը ցուցնէր մեր բարեկամ Ֆարէռը՝ զինի խմողներու ընկերութեան հանդիսաւորապէս անդամագրուած ատեն։ Այն օրուընէ ասդին երբ Ֆրանսացի գրագէտը ծովի ատուածին՝ Նեպտոնի ազգեցութենէն դուրս գալով մտաւ արբեցութեան աստուծուն՝ Բագոսի ծառայութեան մէջ, ցափտուեքի սկսաւ։ (Քլօտ Ֆարէռ նախապէս ծովային ըսպայ էր»)։

Այս ապտակն ալ Սօն Փոստաէն. խորագիրը՝ «Փիէր Լօթիի պոչը».

— Քլօտ Ֆարէր անուն մէկը կայ, իբրեւ թէ Թուրքերու բարեկամ։ Ճիշդ կ'ըլլայ «Փիէր Լօթիի պոչը» անուանել զայն, որովհետեւ անոր միջոցաւ հրապարակ ելաւ։ Իրականին մէջ, անոր գրականութիւնը նոյնքան կեղծ է, որքան կեղծ է մեզի հանդէպ ցոյց տուած բարեկամութիւնը։

Վերջերս պատեցաւ հոս եւ Էնկիւրի եւ ուզեց որ սիրտը գոհացնեն, բայց չգոհացուեցաւ, որովհետեւ տեսնուեցաւ որ չգոհացուած ատենն ալ նոյնը պիտի ըլլայ։ Ահա այս պոչը հիմա կ'ուզէ վրէժ լուծել մեզմէ եւ յօդուած մը գրած է սա խորագրով. «Թուրքերը ինչո՞ւ յանդգնեցան ապարէզ կարդալ Ֆրանսայի»։

Միեւնոյն ատեն կը պահանջուի ուրիշ անունով մը կոչել այն փողոցը որ անուանուած էր Քլօտ Ֆարէռ։

Ինչո՞ւ կատաղութեան այս փրփուրը, տարիներու լորձնաշուրթն փառաբանութիւններէն վերջ։

Որովհետեւ Քլօտ Ֆարէռ յունուար 10ին գրութիւն մը հրատարակած էր «Ժուռնալ»ի մէջ, կամացուկ մը հասկցնելով թէ Ալէքսանտրէթը Սուրիոյ կը պատկանի, առանց սակայն որ եւ է վիրաւորական բառ գրելու իր բարեկամ Թուրքերու մասին։ Ընդհակառակն, միշտ վար զարնելով իր երկիրը, Ֆրանսան։

Ահա այսպէս է պատմութեան վերջը. քանի սողաս, այնքան կը թքնեն, կուժն ալ գլխուդ կոտրելով։

ՎԱՀԷ

ՀՐՈՍԱԽՈՒՄԲԵՐ՝ ԱՐԱԲՆԵՐԷ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԷ...

«Ճումհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ.—

Անթաքիոյ եւ Ռեհանիէի Թուրքերը չափազանց ջղայնացան այն լուրէն թէ Սանճաքէն դուրս պաշտօնական իշխանութեանց կողմէ հրոսախումբեր կազմուած են Թուրքերու վրայ յարձակելու համար եւ հրոսախումբերն ալ կը բաղկանան Արաբներէ եւ Դաշնակներէ։ Այս տեսակ դէպք մը եղերական հետեւանքներ պիտի ունենայ։ Միւս կողմէ կ'ըսուի թէ Հալէպի եւ շրջականերու մէջ 1500ի չափ Արաբներ զինուած են եւ կը պատրաստուին յարձակելու Ռեհանիէի վրայ։ Ռեհանիէի ցոյցերուն հետեւանքով, 10 Թուրքեր ձերբակալուած են եւ 5 ուրիշներու մասին ալ ձերբակալման հրամանագիր հանուած է։

Քիւրտ Տաղը եւ շրջակաները հետզհետէ աւելի կը տարածուի զինարկ կրելու շարժումը եւ կ'ուղղուի դէպի Հալէպ։ Պաշտօնական իշխանութիւնները շատ ջղայնացած են եւ սպառնալիքներ կը տեղացնեն Քիւրտ Տաղի բնակիչներուն, որպէսզի զինարկ չկրեն։ Ժողովուրդը ականջ չի կախեր այս սպառնալիքին եւ կը շարունակէ զինարկ գործածել։

*** Նոյն աղբիւրին համաձայն, Գրըք Խանի հրամանատար սպան ոստիկան – զինուորներու միջոցաւ կը հաւաքէ Թուրք երեւելիները եւ մտրակով կը ծեծէ զանոնք։ Յետոյ կ'ազդարարէ Սուրիոյ դէմ չգործել, յայտնելով թէ եղերական պիտի ըլլայ իրենց սպասող վիճակը։

«Ֆրանսայի բարեկամութիւնը թոյն մըն է»

Թուրք մամուլը վերսկսած է իր պայքարը՝ Ֆրանսայի դէմ, Ալէքսանտրէթի հարցին առթիւ։

Նուրու Նատի Ճումհուրիյէթի մէջ դիտել կուտայ այս եւ ուրիշ խորագիրներու տակ.—

«Կարծես չէ բաւեր այն պարագան որ փորձանք դարձաւ Սուրիոյ ժողովուրդներու գլխուն, Ֆրանսա բացայայտօրէն հաստատեց թէ թշնամական ոգիով տոգորուած է հանրապետական Թուրքիոյ հանդէպ, Հաթայի Թուրքերը բնաջնջելու քաղաքականութիւն մը հետապնդելով։

Ցաւի՞նք թէ գոհ ըլլանք ասոր համար։ Կասկած չկայ թէ գոհ ըլլալու ենք, քանի որ ֆրանսական բարեկամութիւն կոչուած թոյնը երեւան եկաւ իր ամբողջ մերկութեամբ։ Եթէ նոյնիսկ կարելի չէ եղած հասկնալ Ֆրանսայի բարեկամութիւնը հանդէպ Թուրքիոյ, ամէն պարագայի հասկցուած է անոր թշնամութիւնը։ Մենք սրտաբաց վերաբերումին ծանրութիւնը կը նախընտրենք կեղծաւոր ձեւերու տակ թաղնուած խեղկատակութիւններէն (մասզարալըք)։ Ֆրանսա Սուրիոյ մէջ տեղաւորուած է իբրեւ թշնամի մը որ ամենագէշ զգացումներով տոգորուած է հանդէպ Հանրապետական Թուրքիոյ»։

ՊԱՐՏԱԻՐՈՒՁ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԻՒՆ հաստատելու համար բուռն պայքար մը կը մղուի Անգլիոյ մէջ։ Պատերազմական նախարարը այս առթիւ դիտել կուտայ թէ երբ պատերազմ ծագի, անխուսափելի պիտի դառնայ պարտաւորիչ զինուորութիւնը։

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ՃԱՓՈՆ

1872ի կայսերական հրովարտակով մը կը սկսի ազգային ճշմարիտ դաստիարակութիւնը այս երկրին:

Այդ հրովարտակը կը ջնջէ դասակարգերու զանազանումը եւ կը նուիրագործէ ամէնուն հաւասարութիւնը կրթական գետնի վրայ:

Ճափոնի ազգային դաստիարակութեան առաջին դրութիւնը ընդօրինակութիւնն է եղած ֆրանսականին: Ցետոյ սակայն, փորձը ցոյց տուած է որ ան չի պատշաճիր երկրին մասնաւոր պայմաններուն: Այդ պատճառաւ, հիմնական փոփոխութիւններու ենթարկուեցաւ ան 1916ին:

Հրովարտակը ամէն տարի կը կարդացուի եւ կը մեկնաբանուի կայսրութեան բոլոր դպրոցներուն մէջ:

Կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը պէտք է ծաւալին մինչեւ այն աստիճան որ, չինականի ընտանիք մը անգամ տգէտ չմնայ, ոչ ալ՝ ընտանիքի մը որ եւ է մէկ անդամը անուս:

Ու ոչ միայն միշտ աւելի բարձրանայ սերունդներու կրթական մակարդակը, այլ մանաւանդ անոնք պահեն դարաւոր աւանդութիւնները, որոնց շնորհիւ միայն ազգը կը մեծնայ եւ կը զօրանայ:

Ազգային դաստիարակութիւնը տրդուն պիտի տայ բարոյական զգացումներ եւ գաղափարներ: Օրինակներով անոր պիտի ցոյց տրուի թէ՝ ի՞նչպէս կարելի է բարի արարքներ գործել: Դաստիարակութեան գլխաւոր նպատակը պէտք է ըլլայ «նկարագրի մարդիկ» ստեղծել: Մարդիկ արժանաւոր: Մարդիկ՝ արժանի Ճափոնցիներ ըլլալու եւ հպարտ իրենց երկրով, որքան երկիրը իրենցմով:

Միքատոյի պաշտամունքին վարդապետութիւնը պաշտօնական եւ պարտաւորիչ կրօնն է բոլոր դպրոցներուն: Ճափոնի յատուկ դաստիարակչական մասնաւոր պարագայ մըն է ասիկա:

Այդ վարդապետութիւնը, դարերէ ի վեր, սերունդէ սերունդ կը փոխանցուի: «Ճափոնցի ազգը միակ բջիջ մըն է, բաղկացած մասնիկներէ զորս ոչինչ կրնայ անջատել: Կայսրը կեդրոնն է անոր: Ու ամէն ինչ կայսրէն կախում ունի: Ան ազգին հոգին է, կեանքն է: Ազգը չի կրնար գոյութիւն ունենալ առանց անոր, ու ան ալ առանց ազգին:

Այս է խարիսխը քաղաքացիական դաստիարակութեան որ կը տրուի տրդուն, դպրոցական շրջանի ամբողջ տեւողութեան, կառավարութեան մենաշնորհով կազմուած եւ հրատարակուած գիրքերու մէջէն:

Ու աւելին: Երբ զինուոր է ան, միեւնոյն վարդապետութիւնը կ'երթայ զայն կը գտնէ զօրանոցին ալ ներս, ինչպէս յետոյ, գործարանին մէջ կամ արտը: Վերջապէս ամենուրեք եւ ամբողջ կեանքի ընթացքին:

Ոչ ոք պիտի կրնար Ճափոնցի ըլլալ առանց այդ վարդապետութեան: Աստուածութիւնն իսկ է ան:

Կայսերական բոլոր հրահանգները մեթոտով կը կիրարկուին: Գուցէ չափազանց ալ խստութեամբ: Ուրեմն կասկած չկայ թէ դաստիարակչական մարզին մէջ ձեռք բերուած արդիւնքները գոհացուցիչ պէտք է նկատուին:

Ու արդարեւ, մանչերու 5, 6 առ հարիւրը եւ աղջիկներու 11 առ 100ը միայն անուս կը մնան:

Եւ սակայն, անհերքելի իրողութիւն է որ, դաստիարակութեան կազմակերպութիւնը եւ կիրարկումը մեծ դժուարութիւններու կը բախին տակաւին այսօր Ճափոնի մէջ:

Բուն յանցաւորը ճափոնական լեզուն է:

Ճափոնական լեզուն երկու անհաւասար մասերէ կը բաղկանայ. մին՝ այն որ բնիկ լեզուն է երկրին, չափազանց աղքատ բառարանով մը: Միւսը «չինեւճափոնական» կոչուածը, չինական ծագումով, հարուստ եւ շարունակ աւելի ճոխանալու ենթակայ: Երկուքն ալ չինական գիրերով կը ներկայացուին:

Մեր նիւթին սահմանները թոյլ տուող չեն որ մխրճուինք մանրամասնութիւններու մէջ լեզուական այս հարցին: Կարեւոր պարագայ մը, սակայն, թող ձեր ուշադրութեան յանձնուի, երբ կը խօսուի Ճափոնի դաստիարակութեան մասին:

Չինական գիրը պատկերացումն է գաղափարին կամ առարկային: Կարելի է հասկնալ չինական գիր մը՝ առանց գիտնալու անոր ընթերցումը: Կարելի է զայն կարդալ առանց զայն ըմբռնելու: Ու կարելի է զայն կարդալ եւ հասկնալ՝ առանց գրելու:

1500 — 2000 գիր ընթացիկ թերթերու համար: 5000 — 7000 գիր իրաւաբանութեան, բժշկութեան, գրականութեան եւ գիտութեան համար: 10.000 եւ աւելի՝ բարձրագոյն ուսմանց որ եւ է մէկ մասնագիտութեան համար:

Քանի՞ տարիներու պէտք պիտի ունենայ ճափոնցի ուսանող մը, որ ճշմարտապէս «գրել եւ կարդալ» գիտնայ, արտայայտութեան եւրոպական իմաստով:

Պիտի հարցնէք թէ ինչո՞ւ կառավարութիւնը կը պահէ չինական գիրերը, քանի որ մեծ պիտի ըլլային շահուելիք առաւելութիւնները, եթէ մէկդի նետուէին անոնք: Այդպիսի արմատական փոփոխութեան մը իրագործումը չափազանց դժուար է, թէեւ կարելի: Զպատճառաբանենք եւ անցնինք:

Կարեւորը այն է թէ՝ ճափոնցի ուսանողը պէտք է երկար ժամանակ եւ թանկագին ժամեր զոհէ իր լեզուն սորվելու համար: Ուրիշ խօսքով ուրեմն՝ անիկա շատ աւելի քիչ բան կը գիտնայ քան Եւրոպացի ուսանողը:

Ու հետեւաբար, լեզուին խլած բազմաթիւ տարիներուն պատճառաւ է որ, ճափոնցի ուսանողը ստիպուած է սահմանափակուիլ մէկ կամ երկու գիտութիւններու պատերէն ներս եւ տեղեակ չըլլալ ուրիշ գիտութիւններու: Մինչդեռ, ինչպէս գիտէք, Եւրոպայի մէջ, փնտռուածը լաւ միջին մըն է ամէն բանի համար:

Նախակրթութիւնը ձրի է եւ պարտաւորիչ Ճափոնի մէջ: Կը տեւէ ութ տարի, աղջիկներուն համար՝ վեց տարի:

1934 — 35ին, 11 միլիոն էր մանչ եւ աղջիկ դպրոցականներու թիւը:

Մանկապարտէզները կ'ընդունին 3 — 7 տարեկան տղաքը:

Նախակրթարանէն վերջ, տղան կրնայ հետեւիլ, երեք տարի, բարձրագոյն դասընթացքի եւ հոդ կանգ առնել, կամ անցնիլ երկրորդական վարժարան:

Երկրորդական վարժարան մտնելու համար, տղան պարտաւոր է շատ դժուար մրցումի մը մասնակցիլ: Այս խստութիւնը անոր համար որ, թեկնածուներու թիւը միշտ կը գերազանցէ տրամադրելի տեղերու թիւը:

Տեղին է հոս արձանագրել որ ինչպէս շատ մը երկիրներու, նոյնպէս ալ Ճափոնի մէջ, մտաւորականներու գերարտադրութիւն կը տիրէ: Ու պաշտօնները կը պակսին:

Կրթական ներկայ նախարարութիւնը կը փափաքի ստեղծել դպրոցական նոր ուղղութիւն մը: Ան կ'առաջարկէ երկու տարի երկարաձգել պարտաւորիչ կրթութեան շրջանը եւ բազմապատկել արհեստագիտական դպրոցներու թիւը, ու փոխանակ ընտրանիի մը, որ արդէն պահանջին սահմանը անցած է, յառաջ բերել միջին դասակարգ մը, որուն պէտք ունի երկիրը: Տարակոյս չկայ թէ նման բարեկարգութիւն մը մեծ վարկերու կը կարօտի եւ մէկ օրէն միւսը չիրականանար:

Երկրորդական կրթութիւնը կը տեւէ հինգ տարի:

Համալսարանը երեք կամ չորս տարուան շրջան մը կը ներկայացնէ: Վարդապետի (տոքթէօր) տիտղոսը դժուարութեամբ ձեռք կը ձգուի Ճափոնի մէջ, ուր 9000ը չանցնիր վարդապետներու թիւը (80 առ հարիւրը բժիշկ):

Գոյութիւն ունին բազմաթիւ արհեստագիտական դպրոցներ, մասնաւորաբար երկրագործական, անտառաբուծական, չերամաբուծական, առեւտրական, հանքային, մեքենագիտական, նաւային, գեղագործական եւայլն:

Իւրաքանչիւր գաւառապետութիւն վարժապետանոց մը կը պահէ, ուսուցիչներ հասցնելու համար: Իսկ պետութիւնը կը պահէ չորս վարժապետանոց, երկրորդական վարժարաններու ուսուցիչները պատրաստելու համար:

Ճափոն գիտակից իր ուժին եւ արժէքին՝ կը ձգտի վերադառնալ ընտանեկան եւ ազգային հին աւանդութիւններուն:

Ու ազգային դաստիարակութիւնը այդ ուղղութեամբ միայն պէտք է աշխատի:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԿ. ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԱ ՎԻՍԹ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Իրիկուն մը, ընկեր Շ. Միսաքեանի հետ այս թաղը ժողովի գացեր էինք: Ընկեր մը յափշտակութեամբ եւ տեսակ մը ինքնագոհութեամբ Հայոց տուները կը ցուցնէր: «Լա Վիսթ» անունը դուն ծանօթացուցիր «Յառաջ»ին, բսաւ ընկեր Շաւարշ, ինքն ալ հայկ. շինարարութեան նմոյշները դիտելով:

Ու մեր ընկերը մոռնալով իմ ալ ծանօթութիւնը այդ թաղին անցեալին ու ներկային, մերթ ինձ ու մերթ ընկ. Շաւարշին նայելով սկսաւ.

— «Երբ մենք այս թաղը եկանք, սա տուները միայն կային (ցուցնելով 4—5 տուներ). հոս քարքարուտ վայր մըն էր, տեղ տեղ անտառ, ծառերով ծածկուած: Հոն, մեծ փոս մը կար, իսկ անդին, աւազուտ պարապութիւն մը միայն:

Ու դեռ ընկերը մանրամասն ու երկար պիտի պատմէր իրենց թաղին պատմութիւնը, եթէ ուրիշ ընկեր մը չգար ընդհատելու իր խանդավառ նկարագրութիւնը:

Այդ իրիկուն իսկ մտածեցի Մարսէյլի հայաբնակ վայրերու մէջ տեղի ունեցած հայկական շինարարութեան մօտաւոր մէկ պատկերը ունենալ:

Քանի մը օր առաջ ձեռնարկեցի այդ աշխատանքին:

Լա Վիսթը փոքրիկ թաղ մըն է:

Հանրակառքի գիծէն 600 մեթրաչափ, նեղ փողոց մը անցնելով մարդ կը կոխէ հայկական թաղին մուտքը, աջ կողմի առաջին իսկ Ֆրանսական հին տունը անմիջապէս աչքին զարնելով:

Կալուածատիրոջ տունն է, բստ երեւոյթին՝ համեստ ընտանիքի մը պատկանող, փոքրիկ պարտէզով մը շրջապատուած, որմէ անմիջապէս ետք կը սկսին Սեբաստիոյ Իչխան գիւղացիներու տուները, ոմանք միյարկ, ոմանք երկյարկ:

Հարիւր մեթր քալելով, փողոցը կը վերջանայ եւ դէմդ կ'ելլէ զայն կտրող ուրիշ փողոց մը, որ ձախէն կ'երկարի 200 մեթր, աջէն ալ հազիւ յիսուն մեթր երկարելով կը դառնայ առաջին փողոցին կռնակէն եւ կիսալուսնաձեւ կ'երթայ ու կը միանայ դէպի հանրակառքը տանող փողոցին:

Նետաձեւ թաղ մը իրաւամբ:

Գաղթական հայ գեղջուկները իրենք իրենց հիմնած են այդ նետաձեւ թաղը, իւրաքանչիւրը ինքը ծրագրելով իր տան շէնքին ճարտարապետական ձեւերը:

Շատեր, իրենք իրենց կիներով, զաւակներով եւ հայրենակիցներու օժանդակութեամբ կրած են կաւն ու քարը, աղիւսն ու փայտը: Շարած են պատերը եւ ծածկած են առաստաղները:

Հայը համայնագէտ է, ընդօրինակող: Եւ ինչո՞ւ չունենալ տունին քով նաեւ պարտէզ — բանջարանոց, հաւնոց, ջրամբար դրացի բնիկներուն նրման: Ինչո՞ւ պահել հաւ, հնդկահաւ, բադ, նապաստակ, աղաւնի:

Ուրկէ՞ եկան, ո՞ւր էին քանի մը տարի առաջ:

— Պուլկարիայէն, Ռումանիայէն, Յունաստանէն, Սուրիայէն, Փոքր Ասիայէն:

Պէտք չէ հարցնել իրենց մօտաւոր անցեալի մասին: Ամէն մէկը անոնց պատմագիրք մը ունի իր կուրծքին տակ, տառապանքներու, զրկանքներու եւ հալածանքի անանուն գիրք մը, որ կարելի չէ թղթատել առանց խոր յուզումի, առանց արցունքի:

Հիմա՞:

Լաւ են. գործ ունին. տանտէր են: Ընտանիք կազմած են: Կրնան իրենց յարկի տակ հայ հիւրեր ընդունիլ, մեծարել:

Հայ են, Սեբաստիայէն, Բաղէշէն, Խարբերդէն եւ Փոքր Ասիոյ արեւմտեան շրջաններէն: Հատ մըն ալ Սալմաստի Խոսրովայ ասորական գիւղէն:

Տուներ շիներ եւ օրապահիկը հայթայթելէ անմիջապէս վերջ, վարձու հողի մը վրայ դպրոցական շէնք մը, այսինքն՝ սրահ մըն ալ շինելով մանկապարտէզ բացեր եւ չորս տարի շարունակ 30—40 երկսեռ մանուկներ հոն այբուբենը սորված են, երգած են, մարզուած են: Այս թաղին մանուկներու հանդէսները իրենց առանձնայատուկ տեղը ունին, Մարսէյլի հանդիսութեանց շարքին մէջ:

Շէնքին պայմանաժամը լրացած է: Հիմա 20 մանուկներ, շաբաթը երեք անգամ հայերէն դաս կ'առնեն իրենց նախկին ուսուցչուհիէն, որուն կապուած են հոգեպէս եւ այդ դասի պահերը ամէնէն երջանիկ պահերն են այդ մանուկներուն:

Տեղական դպրոցը կը յաճախեն թաղին 70ի չափ հայ մանուկները: Աշխատասէր եւ ուշիմ աշակերտներ են բոլորն ալ:

Ընկերներէն մէկուն տունը կը մտնենք: Դրացիներու մանուկներէ քանի մը հոգի բուռն հետաքրքրութենէն մղուած ներս կուգան:

Տանտէրը իր չորս զաւակներուն կը ծանօթացնէ մեզի: Անոնք համարձակ են: Կ'երգեն, կ'արտասանեն: Քանի մը երգերէ եւ արտասանութիւններէ վերջ, ընկերս կը հարցնէ թէ ուրիշ երգ ու արտասանութիւններ ալ գիտե՞ն:

Ու մանուկները կը համրեն բազմաթիւ ժողովրդական եւ ազգային երգերու անունները:

Ընկերս կը գովէ տղաքը, թաղեցիներու ջանքերը: Մինչ ես նախապէս համրած նոյն թաղին տուներու մասին լրացուցիչ տեղեկութիւններ կը քաղեմ թաղին իրազեկ անդամներէն:

Լա Վիսթի մէջ կ'ապրին 348 Հայեր:

Վարձակալները սակաւաթիւ են:

Թաղին մէջ Հայեր շինած են 34 սեփական տուներ, 144 սենեակներէ կամ կտորներէ բաղկացած:

Գնուած հողերուն համար մօտաւորապէս ծախսուած է 474.000 ֆրանք, իսկ նորաշէն տուներուն համար 68 հազար ֆրանք:

Տարագիր Հայը հազիւ տասնեակ մը տարիներ առաջ, այս անմարդաբնակ վայրին վրայ իր թաղը հիմնելու համար ծախսած է 1.000.000 ֆրանքէն աւելի գումար մը:

Եթէ չափազանցուած կամ սխալ հաշիւներ ներկայացուցած ալ ըլլան, այնուամենայնիւ, 34 գործաւոր ընտանիքներու վրայ բաժնելով ծախսուած գումարը կը գտնենք, որ այդ տեսակ գումարի մը տնտեսումը, խնայողութիւնը ինքնին ապացոյցն է այն անզուգական շինարարութեան եւ ստեղծագործական ճիգերուն, որուն հայկական շինարարութիւն անունը մի այն կարելի է տալ:

Որչա՜փ լաւ կ'ըլլար, եթէ ի վիճակի ըլլայինք Մարսէյլի եւ առհասարակ Ֆրանսահայ շրջաններու մէջ տեղի ունեցած հայկական շինարարութեան գոնէ մօտաւոր պատկերը ուրուագծել:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՏԻՏԱՂ

— Տիկին, հաճեցէք ողորմութիւն մը տալ:

— Աւելի լաւ չէ՞ որ աշխատիք, փոխանակ մուրալու:

— Ներողութիւն, տիկին, ես քեզմէ խրատ չէ որ խնդրեցի, այլ դրամ:

ՄԵՆՔ ԵՒ «ՍԻՐԵԼԻ» ԵՐԵՒԱՆԸ

Հայ երիտասարդութեան զինուորագրութիւնը յուզումի մատնած է ֆրանսահայ գաղութը: Ժողովներ, իրարանցում, սուտ լուրեր՝ յորձանք կազմած կը թեւածեն քաղաքէ քաղաք, փոթորկելով տարագիր երիտասարդութեան սիրտը:

— Կը տանին:

— Պատերազմ պիտի ըլլայ:

— Թնդանօթի միս ենք:

— «Կամաւոր» կ'արձանագրեն:

— Ցանցանքը Փարիզի մեծերուն է:

— Օֆիսները մեզ ծախեցին ...

Եւ հէքեաթ, բսի — բսաւ, ամէն կողմ, մանաւանդ անոնց մօտ, որոնք տարիներու ընթացքին անզօրութեան դամբանելով, այսօր լեզու են ելեր, կը գրեն, կը թխեն, ու յանցաւորի հասցէներ ցոյց կուտան: Ֆրանսական կառավարութեան հին օրէնքի մը զօրածագրութիւնը մեր երիտասարդութեան համար՝ խուճապ ստեղծեր է ամենուրեք, եւ դեռ պիտի շարունակուի այս ընթացքը, քանի որ շարամիտ ապուշներ կան եւ միտք պղտորող թափթփուկներ որոնք իրենց թունալից ցուցմունքներով կ'ուզեն տէր ... դառնալ Հայկական հրապարակին:

Ի՞նչ փոյթ թէ նոյն մարդիկը ժամանակին աւելով քշուած են հրապարակէն եւ այսօր խղճուր հասցէներ կը փնտռեն սեւցնելու համար:

Զինուորագրութեան օրէնքը պարտադիր է եւ անկէ չի կրնար խուսափիլ ոչ Դաշնակցականը, ոչ Հնչակը եւ ոչ ալ Հօկը:

Իսկ թէ յանցաւորը շատերուն համար Հայկական Փարիզն է եւ կամ հոն գտնուող օֆիսները, թոյլ տուէք յայտարարել, սիրելի եւ բախտակից զինուորցուներ, թէ բուն յանցաւորը Երեւանն է: Ան է, որ մերժեց երէկ, եւ կը մերժէ այսօր: Ամուր փակած Հայաստանի դռները, Երեւանի վարիչները տարիներ շարունակ հոլովեցին մէկ բան.— Քանդեցէք Դաշնակցութիւնը, կազմակերպեցէք «աշխատաւոր» մասսան եւ կանգնեցէք Խորհ. Հայաստանի կառավարութեան կողքին:

Ու գաղութներու մէջ սկսաւ «Վերադարձին»ներու ցուցահանդէս մը: Մարդիկ սկսան խօսիլ «սիրելի» Հայաստանի մասին եւ գացին այդ հովերուն ետեւէն, ուր Հօկը կար եւ Հայաստանի կարմիրներու զաղջ չունէր: Ներգաղթ եղաւ եւ փոխանակ տանելու հայ երիտասարդութիւնը, որուն ֆիզիքական ուժը կրնար բարձրացնել հայրենիքին արժէքը, բաց ձգեցին դռները ծերերու, անկարներու, ծոյլերու, նոյն իսկ հայերէն չգիտցող թրքախօսներու առջեւ:

— Հայաստէր Սթալին ...

— Մեր մեծ հայրիկ ...

— Տաղանդ ու հանճար, Հայոց փրկիչ, դարերով չարչարուած հայութեան միակ փրկարար միջոց — Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը ...

Եւ այս յանկերգը տարիներ շարունակ, ամէն առիթով: Լաւ է որ այսօր մեր երիտասարդութիւնը իրարու կը մօտենայ, իր կեանքին շուրջ հիւսուած գործը ինքն իսկ կը կատարէ, եւ առանց գաղափարի ու դաւանանքի խտրութեան իր պարզ համոզումներով դարձեր է միակամ ու կը պահանջէ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

1914 — 1915

Տեղերնիս փոխելու ոչ մէկ հնարաւորութիւն ունէինք այլ եւս. պատահականութեամբ միայն կրնայինք փրկուիլ երկար շղթայով առաջացող թշնամիէն: Մեր թաքստոցը պզտիկ թրփուտ մըն էր, հազիւ 120 — 150 քայլ շրջապատով. Քիւրտերը իրենց համազարկները աւելի մեծ եւ տարածուն անտառներուն ուղղած էին, երեւի միտքերնէն չանցնելով թէ այդ խիտ, բայց խիստ փոքր թփուտներուն կրնայինք ապաստանիլ: Քանի մը գնդակներ միայն մեր ետեւի թուփերը ջօշափեցին ու անոնց խումբերը մեր երկու քովերէն անցան դէպի բարձրութիւնները. փրկուած էինք:

Այդ օրուընէ սկսեալ, գրեթէ ամէն օր Քիւրտերու ահագին խումբեր շարք առ շարք խուզարկութիւն կը կատարէին լեռներու մէջ, սարսափելի ոռնոցներով եւ բազմաթիւ հրացաններու որոտներու ուղեկցութեամբ:

Սեպտեմբերը կը մօտենար: Ծառերը եւ թուփերը կը մերկանային իրենց տերեւներէն. այլ եւս անհնար էր ապաստանիլ անոնց. կ'ընտրէինք խոռոչներ, բացուածքներ ժայռերու ըստորոտը, բաժնուելով փոքր մասերու: Ցուրտը սկսած էր արդէն: Միւս կողմէ դաշտերու մէջ այլ եւս սպառած էր հացահատիկը. ռուսական բանակի առջեւէն փախչող մուհաճիրները սրբեր տարեր էին ամէն ինչ — ինչո՞վ ապրիլ: Սովալլուկ մարդկանց խումբեր կը տեսնէինք երբեմն, որոնք ապուշ կամ կիսախենթ էին դարձած. դիչեր ու ցերեկ աննպատակ կը թափառէին այս ու այն կողմ: Մեր մէջ յանդգնութիւնն ու կորովն ալ սպառած էր այլ եւս որ եւ է բուռն ու յուսահատ քայլ մը ընելու, օրինակ. արշաւանքներ կազմելու դաշտէն անցնող մուհաճիրներու վրայ եւ անոնցմէ խլելու ուտելիք: Հետզհետէ լեռներէ անհետացան մեր ընկերները. շատերը անոնցմէ ցրուեցան կոտորածներուն գործօն մասնակցութիւն չունեցող Սասունցի քրտական աշիրէթներու մէջ («Շէկօ տուն», Բադրանցիներ եւայլն):

Մեր շուրջ կամ մեզ մօտիկ վայրերու շուրջ հազիւ 100—120 հոգի կը մնային, որոնք որ եւ է գինով փրկուելու միջոցներ կը խորհէին: Բոլորի ձգտումն էր անցնիլ ռուսական բանակ, որ մեր հաշուով հեռու չպիտի ըլլար: Ամէնէն ծանր հարցը հմուտ առաջնորդներ («վալադ») գտնելն էր, որ գիշերային ճամբաներ լաւ գիտնար եւ առաջնորդէր խումբերը:

Ռուսական բանակին հասնելու համար առաջին մեկնողը Պուլանըխցի Մարտիրոսն եղաւ («Վարժապետ»), որ փոքրաթիւ ընկերներով թողուց մեզ: Մասնաւորապէս տենդոտ ըսպասման մէջ էին ամէնքը՝ հետեւելով մեր պատրաստութեան. անհասկնալի հաւատով բոլորը կը կարծէին որ մեզ ընկերանալով աւելի հաւանականութիւններ կ'ունենան ազատելու. իսկ այդ գործով զբաղող Գաւառեան Տիգրանը եւ մէկ քանի այլ ընկերներ խիստ գաղտնի կ'ուզէին պահել մեր մեկնումի պատրաստութիւնները, որպէսզի մեծ բազմութիւն չհաւաքուի եւ այդպիսով դժուարանայ մեկնումը: Կասկածի եւ դժգոհութեան մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ. իմ պնդումով միայն որ բոլորս մէկտեղ ճամբայ ելլենք, քանի որ երեք առաջնորդ միայն ունէինք, մեր ընկերները ոչ մէկ կերպ համաձայնեցան:

Վերջապէս, մեզմէ խիստ դժգոհ, բաժնուեցաւ փոքր Արամը քանի մը տասնեակ խլեակներով եւ իր երկու առաջնորդներով: Անոնք ընտրեցին Պուլանըխի ճամբան, որ Պլէջան լեռան ստորոտէն կ'անցնէր: Մերինները գտան Բաղէշցի Ցաքէթը, որ գիտէր Ախլաթ – Մանազկերտ ճամբան: Պէտք էր օր առաջ մեկնիլ. այլ եւս անհնար էր այդ պայմաններու մէջ մնալ. նոյն իսկ միջոց չունէինք սպասելու, որ լուսինը վերջանայ — գիշերները կէս ցերեկ էին, շնորհիւ խիստ պայծառ լուսնի լոյսին: Վճռեցինք եւ իրիկուն մը, երբ դեռ նոր արեւը անհետացաւ լեռնաշղթայի ետեւ, կարգի ձգուած մեր 36 հոգինոց խումբը արագ սկսաւ իջնել լեռն ի վար ...

ՓԱԽՈՒՍՏ

Խոր հովիտի մէջ էր, որ կը պատրաստուէինք մեր մեկնումին: Ինձ հետ եղող ընկերները Մշեցիներ էին,— Տիգրան, կօշկակար Արմենակ, երկու Ցարօներ, Կռնչըյեան Յովհաննէս, Տէր Զաքարեան Յակոբ, վրացի Ալեքսանդր (որ տարիներ առաջ ինկած էր Մուշ եւ հոն ամուսնացած), ապա Միսակը, Բիթլիսցի պատանի մը՝ Ոստանիկ եւ մեր վալատ Ցաքէթը: Ռուբէնի հետ կային 8—10 հոգի եւ քանի մը ինծի անծանօթ մարդիկ:

Քիչ մը զարի էր աւելցած, որ ծեծեր եւ «հաց» էինք եփեր քարի վրայ: Ռուբէնն ալ դեռ Սասունէն բերած կաշիէ պարկ մը ունէր երկյարկանի, վարի յարկը լեցուած էր հէլվայով, որ անձեռնմխելի կը պահէր մեր աղահ աչքերէն եւ քիմքերէն: Զարիի «հաց»երը բաժնեցինք: Վերջին վայրկեանին Լեւոնը եւ Գարեգինը եկան խնդրելու, որ զիրենք եւս առնենք: Մինչեւ այսօր ալ անհասկնալի կը մնայ ինծի, թէ ինչո՞ւ Մշեցիները եւ Ռուբէնը հակառակեցան այդ երկու թշուառ պատանիները մեզ ընկերակցելու: Հակառակ իմ պնդումիս ու աղաչանքներուս, անկարելի եղաւ համոզել: Եւ մահուան տխրութեամբ եւ աննկարագրելի դառնութեամբ ու դառնանքով մեր այդ երկու թանկագին կորիւնները թողուցին մեզի ու հեռացան ժայռերուն մէջ ... Մինչեւ այսօր դեռ անոնք աչքիս առջին են խայթող խղճի պէս:

Երկարահասակ, նիհար, դալուկ դէմքով, հիւանդագին լայն բացուած աչքերով վալատ Ցաքէթն էր, որ մեր խմբի առջեւ ցցուած՝ կը քալէր լեռնէն վար:

Մթնշաղ էր, երբ մօտեցանք Մեղրագետին եւ նուազած ջուրի հունով մը անցանք միւս կողմը:

Կարծեմ 17—18 հոգիներս միայն զինուած էինք՝ անզէնները մեր մէջ առած: Ցառաջապահ վալատին հետ կը քալէինք քանի մը հոգի. կար եւ վերջապահ երկու հոգի: Կը յառաջանայինք զգուշութեամբ, բայց շատ արագ: 40 քիլոմեթրէ աւելի ճամբայ ունէինք մինչեւ արշալոյս, մեր ցերեկուան թաքստոցը հասնելու համար: Քանի մը ամայի գիւղերու քովէն անցանք: Տեղ – տեղ դեռ մարդկային ճարպի եւ այրուածքի հոտեր կային: Մահմետական մուհաճիրներու փոքրաթիւ կարաւաններու ձայները կը լսէինք հեռուէն որ կ'անցնէին:

Ամբողջ գիշերը տենդագին արագութեամբ կը կտրէինք Դուրանը իր լայնութեամբ, հարաւ - արեւմուտքէն հիւսիս – արեւմուտք, հասնելու համար Վարդենիս գիւղի ետին տարածուող ձորերուն մէկուն:

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(Շար.)

մէկ բան,— մեր երիտասարդութեան սրբազան իրաւունքները: Արդ, եթէ մենք մոռնանք բուն զինուորագրութեան հարցը, եւ տարուինք հայկական Փարիզով կամ օֆիսներով, հաւատացէք, զինուորցու ընկերներ, որ պիտի տուժենք հաւաքաբար: Պիտի տուժենք, որպէսզի արիւն պղտորող ինկածներ վաղը ելլեն ու յայտարարեն.

— Հայ երիտասարդներու անհամաձայնութեանց միակ պատճառը ... գոյգ օֆիսներն են:

Եթէ մենք այժմ իրար չհասկնանք՝ մնացուողը դարձեալ մենք ենք, եւ ոչ ուրիշը:

Խծբծանքի ատենը չէ, իսկ եթէ կ'ուզենք որ անպայման յանցաւորներու հասցէ մը գտնենք,— ատիկա կրնանք փոխել միայն ու միայն Երեւանի ուղղութեամբ: Երբ մեր հայրենիքի այսօրուան վարիչները մեզի իսկ տէր չեն կրնար ըլլալ,— մենք որ իրենց դէմ արարք գործած չենք,— յիմարութիւն պիտի ըլլար մեր չուրջը յանցաւորներ փնտռել: Աշխարհի ամէնէն դժբախտ երիտասարդները մենք ենք: Արեան ճապաղիքներէն քշուելով եկանք հոս, եւ այսօր չունինք յենարան մը ուր կարենայինք հանգիստ չունչ առնել եւ ուրախ ապրիլ: Աշխարհի հիմը թող սարսի, եւ Թրքութեան այրած մոխիրը Եւրոպացիներու եւ բեռներուն փոշի թող դառնայ որ մեզ այս օրերուն բերին:

Սիրելի ընկերներ, անչուշտ յանցանքներ ունին մեր մեծերը, բայց եթէ անոնք բան մը չկրցան ընել, անխղճութիւն է կարծել թէ մեր կործանումը կ'ուզեն: Ոչ, ոչ, ոչ, մեր դժբախտութեան բուն պատճառը Թուրքն է, Ռուսն է, բոլոր Եւրոպացիներն են: Մենք անոնց քաղաքական ու տնտեսական խաղերու զոհերն ենք, այսքանը միայն գիտնանք՝ կը բաւէ:

Այժմ ատենն է, որ մոռնանք բոլոր թիւրիմացութիւնները եւ բոլորս միասին,— ինչ կուսակցութեան ալ պատկանինք — գործենք միահամուռ, մէկ նպատակի շուրջ, որպէսզի մեր համերաշխութեամբ օրինակ հանդիսանանք մեր մեծերուն, եւ օր մը բոլորը իրարու քով բերելով՝ կազմենք համահայկական միութիւն մը:

Թ. ՀԵՐՈՅԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Սիրելի մայրս, նշանածիս համար շատ հարուստ է, կ'ըսէի, բայց կ'ըսեն թէ հրապարակի վրայ ութ հարիւր հազար Փրանք պարտք ունի եղեր:

— Աղջիկս, այդչափ վարկ ունենալն ալ հարստութիւն չէ՞:

×

— Պարոն, դուք զիս անարգեցիք տկարակազմ գտնելով եւ ձեր յաղթանդամ ուժին վստահելով: Բայց ես երբեք չեմ վախնար ձեզմէ, հիմա պիտի երթամ ոստիկան կանչելու:

×

— Պարոն, եկայ պզտիկ առաջարկի մը համար, այսինքն ձեր աղջկան ձեռքը խնդրելու:

— Կ'երեւի ձեզի համար պզտիկ է, բայց ինծի համար ոչ, ո՞վ տուաւ այդ համարձակութիւնը ձեզ:

— Պարոն, ձեր տիկինը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՄԻ ԵՒ ՊՆԱԿԻ ՀԱՍՈՅԹՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻՆ

—.—

Եվզաֆի կեդրոնը (Էնկիւր), ուրուն դիմած էին Թաղային մարմինները, Պոլսոյ Եվզաֆի տեսչութեան միջոցաւ պատասխանած է թէ հարկ է ներկայացնել նաեւ եկեղեցիներու իւղի, մոմի եւ պնակի հասոյթները, ինչպէս նաեւ դպրոցական մատակարարութիւնը:

Պնակի եւ իւղի հասոյթները պէտք է համրել Թաղային մարմնին ներկայութեան եւ համապատասխան արձանագրութիւն մը կատարել: Միւս կողմէ փաստաթուղթերով հաստատելու է թէ ի՞նչ նպատակի գործածուած են այդ գումարները:

Պիւտճէի կազմութեան ատեն, վերջին վեց տարուան հասոյթներուն միջինը առնելու է:

Այս հաշուով, Թաղային մարմինները պարտաւորուած են Եվզաֆի ներկայացնել նաեւ այդ հաշիւները, որովհետեւ այլապէս պատասխանատու կը մնան եւ կ'արգիլուի պնակի շրջաբերութիւնը, ինչպէս եղած է Գումգափուի մէջ:

ԱԶԳ. ԴԱՏԻ ՄԸ ՎԱԽՃԱՆԸ

—.—

Լառնաքայէն (Կիպրոս) կը գրեն.— 1936 դեկտեմբեր 23ին չորեքշաբթի, վճռաբեկ ատեանի դատաւորներէն Ֆուատ պէյ, տուաւ Ազգ. Սահմանադրութեան մասին պատմական ու բախտորոշ այն վճիռը, որուն կը սպասէր գաղութը երկու տարիէ ի վեր:

Ո՞րն է հեղինակութիւնը տնօրինելու Կիպրոսի հայ գաղութին ազգային գործերը՝ Ազգ. Սահմանադրութի՞ւնը, այսինքն օրէ՞նքը թէ Կիլիկիոյ կաթողիկոսը: Անգլիական դատարանը վերջապէս տուաւ իր վճռական պատասխանը՝ Օրէնքը,— Ազգ. Սահմանադրութիւնը: Եւ այդ օրէնքին հիման վրայ պէտք է 12 ամսուան ընթացքին տեղի ունենան նոր ընտրութիւններ եւ գոյութիւն ունեցող բոլոր մարմինները քաշուին:

Դատը բացած էր Տօքթ. Թագւորեան: Ծախք եղած է 500 անգլ. ոսկի:

Գործերը վերսկսան

—•—

Սէնի առեւտրական դատարանի նախագահը, Փիքէթթի, որ միեւնոյն ատեն մեծ տնտեսագէտ մըն է, «Մաթէն»ի խմբագրին կը յայտարարէ թէ առեւտրական գործառնութիւնները շատցած են այս վերջին շրջանին:

Սնանկութեան դէպքերը գահավէժ նուազում մը ցոյց կուտան, ինչ որ կը նշանակէ թէ վերջ գտած է տնտեսական տագնապը: Սնանկութեանց նուազումը, նախորդ տարուան հետ համեմատելով, 25 կամ 30 առհարիւր կը հասնի: 1935ին արձանագրուած են 2797 սնանկութիւններ, 1936ին՝ 2041: Եթէ նկատի առնենք անցեալ տարուան վերջին երկու ամիսները միայն, այդ համեմատութիւնը աւելի եւս կը շատնայ:

Վիճակագրական այս հաշիւը արդէն ցոյց կուտայ թէ գործերը վերսկսած են: Բայց ատիկա հաստատելու համար, բաւական է փողոց ելլել եւ դիտել: Ծաղիկները կը ծախուին հացի պէս, չոքոլայի, ձմեռնային մարզախաղի առարկաններու վաճառումը աչք կը ծակէ:

Ժողովուրդին սպառողական կարողութիւնը աճած է: Ամսականներու եւ օրավարձերու յաւելումը ազդեց առեւտրական գործառնութեանց վրայ: Մարդոց կարիքները անհուն են, ինչպէս իրենց ցանկութիւնները: Սպառումի չափը բարձրացնելու համար արդիւնաբերութեան, անհրաժեշտ էր բարձրացնել ժողովուրդին գնելու կարողութիւնը,— այդ նպատակով կառավարութիւնը իր ընկերային օրէնքներով բարձրացուց աշխատավարձերը, մանր առեւտրականներուն փոխատուութիւն ըրաւ, վարկ բացաւ, առեւտրական դատարանները եւս քաղաքական օրինագիրքին 1244րդ յօդուածը գործադրութեան դնելով՝ ժամանակ կը շնորհէին նեղը մնացած առեւտրականներուն:

Գործառնութեանց այս վերսկսումին մէջ, յիշեալ կարգադրութիւններուն հետեւանքով՝ չտապալեցաւ սակայն դրամատիրական դրութիւնը, հակառակ տնտեսագէտներու տեսաբանական ակնկալութիւններուն, ընդհակառակն դրամագլուխն ալ սկսաւ շարժիլ, թէեւ տակաւին անստոյգ կացութիւն մը անդամալուծութեան եւ չփոթութեան մատնած է զայն:

Կը յուսացուի որ յառաջիկային գործառնութիւնները աւելի եւս ծաւալին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

—.—

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անցեալ շաբթու, Պառընթէրնասիոնալի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Կ. Խաչի Պույվառ Օտտոյի մասնաճիւղի հանդէսը:

Ժամանակէն առաջ, խուռներամ բազմութեամբ լեցուած էր սրահը: Հանդէսին բացումը կատարեց ատենապետուհի Տիկ. Արաքսի Սուքիասեան, համառօտ ճառով մը որմէ ետք սանուհիներու երգչախումբը ղեկավարութեամբ տիկ. Գ. Արգումանեանի երգեց Կ. Խաչի քայլերգը:

Խաչուհիները ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ եռանդագին գործի փարած էին: Օրեր առաջ սպառած էին տոմսերը եւ թաղին մէջ, բուռն հետաքրքրութիւն ստեղծած էին:

Ընտիր արտասանութիւններ, կատակախօսութիւններ, հայկական պարեր, երգեր եւ կենդանի պատկերներ ստեղծած էին խանդավառ մթնոլորտ մը, երբ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Պ. Ազգին Մարտիրոսեան:

Բանախօսը խօսեցաւ Հայոց պատմութեան մէջ նշանաւոր հանդիսացած կիներու մասին, զանոնք բաժնելով դասերու, համաձայն իրենց ապրած շրջաններուն: Թուեց քրիստոնէական, կրթասէր, եկեղեցաշէն, ողորմած, եւ ուրիշ առաքինութիւններով օժտուած հայ կիներու անունները:

«Դժբախտաբար մեր անցեալի պատմութիւնը կը խօսի միայն ազնուական, իշխանազուն հայ կիներու մասին եւ չի յիշեր հայ աշխատաւոր զանգուածներու կիները, որոնք անտուշտ իրենց մեծ դերը կատարած են նաեւ մեր անցեալին մէջ: Վերջիններու մասին սակայն մենք բազմաթիւ ու պերճախօս տեղեկութիւններ կրնանք քաղել մեր նորագոյն պատմութենէն, ազատագրական շարժումի վերջին յիսնամեակին: Եւ բանախօսը թուեց վերջին շրջանին Կովկասի, Իրանի եւ Թրքահայաստանի մէջ կազմուած հայ կանանց միութիւններու մասին: Մասնաւորապէս յիշելով հայ դրագիտուհիներու, դերասանուհիներու, երգչուհիներու, բանաստեղծուհիներու պարագան: Ամէնէն վերջը հիացում յայտնելով Վասպուրականի, Ուրֆայի, Մուսա տաղի, եւ Շ. Գարահիսարի հերոսամարտերու մէջ, ինչպէս նաեւ համաշխարհային պատերազմի ընթացքին հայ կնոջ կատարած աշխատանքներու եւ զոհողութեանց մասին:

Բանախօսութենէն վերջ տեղի ունեցաւ մասնաճիւղի կազմակերպած վիճակախաղը: Ուրախ եւ հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ վերջացաւ հանդէսը: Յետոյ պատրաստուեցան սեղաններ եւ աւանդական կաղանդի յատուկ պտուղներ, չոր միրգեր եւ խաչուհիներու պատրաստած գաթաները զարդարեցին սեղանները, ուրախացնելով նաեւ մանուկները:

Սեղանակիցներու կողմէ սեղանապետ ընտրուեցաւ Պ. Ազգին որ իր օգնականներով հաճելի մթնոլորտ մը ստեղծեց:

Հետզհետէ խօսք տրուեցաւ Պ. Պ. Ս. Թէքեանի, Ա. Արմաղանեանի, Տ. Ստեփանեանի եւ ուրիշներու, մինչ երգերը, կատակախաղերն ու արտասանութիւնները աւելի կը ջերմացնէին մթնոլորտը:

Խանդավառութիւնը տեւեց մինչեւ ուշ ատեն:

Թղթակից

«Մանուկներու Օր»

—•—

Ս. ՇԱՄՈՆ, 11 Յուն. (Յառաջ).— Անցեալ կիրակի Կապոյտ Խաչը կազմակերպած էր «Մանուկներու Օր»՝ Կաղանդի տօնին առթիւ: Ժամը 3ին արդէն սրահը լեցուած էր, եւ կէս ժամ վերջ սրահը ասեղ ձգելու տեղ չկար: Օրուան բանախօսը, Պ. Ընտիկեան հանդէսը բացուած յայտարարեց խաչականներու «Բամ Փորոտան» խմբերգով եւ ապա պարզեց Կ. Խաչի քսանըհինգամեայ գործունէութիւնը: Մեր Կ. Խաչը ուր որ ալ ըլլայ եւ ինչ անունի տակ որ ալ գործէ, նպատակը մէկ է եւ նուիրական: Ա) Տալ Հայ կնոջ հանրային գիտակցութիւն եւ աշխատելու կորով, Բ) դաստիարակել հայ մատաղ սերունդը ուսուցանել մայրենի լեզու եւ Հայոց պատմութիւնը, Գ) օժանդակել անկար եւ հիւանդ հայրենակիցներուն իր կարողութեան սահմանին մէջ բարոյապէս եւ նիւթապէս:

Գուրգուրանք Կ. Խաչի վրայ, որպէսզի ան ալ գուրգուրայ մեր մանուկ պզտիկներուն վրայ:

Յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը: Չորսէն տասնը հինգ տարեկան մանուկներ երգեցին, պարեցին եւ արտասանեցին գեղեցիկ կտորներ, մեծ յաջողութեամբ, իրենց նայուածքները ուղղած գեղեցկօրէն զարդարուած տօնածառին, որուն վրայ գոյնզգոյն մոմերու բոցերուն կը նմանէին իրենց սեւ աչքերը: Երկու կտոր երգեց Ա. Տէմիրճեան: Կարճ դադարէ մը վերջ քանի մը ձեռագործներ վիճակահանութեան տրուելով բաւական հասոյթ գոյացաւ:

Ապա ներկայացուեցաւ «Վեց ու կէս պորտի ժառանգ մնացած սնտուկը», անընդհատ խնդացնելով հանդիսականները, շնորհիւ դերակատարներու վարժ խաղարկութեան:

Հանդէսը թէ իր բարոյական եւ թէ նիւթական տեսակէտով խրախուսիչ եղաւ Կ. Խաչի վարչութեան:

Սօս – Պարէտ

ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ՄՂՁԱՒԱՆՋԸ

—.—

Պուքրէշի «Արազ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 յունուար).

— «Ամէնէ մը ի վեր ամէն կողմէ մեզ կը հարցապնդեն.

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ «Նանսէնեան» հպատակներուն ապագան:

Արդարեւ շատ շատերը այդ մղձաւանջէն կը հալածուին վերջերս: Այս տարի վերջին տարին է «Նանսէնեան ռէժիմին», ու դեռ չի գիտցուիր թէ իրաւական ինչ դրութիւն պիտի յաջորդէ «հայմաթլօս»ներուն համար, գոնէ այս երկրին մէջ: Ազգային աշխատանքի պաշտպանութեան օրէնքը, որ տեղացի աշխատաւոր տարրը պաշտպանելու իր մտահոգութեան մէջ՝ Նանսէնեան հպատակները եւս դասեց օտարականներու դասը ու ենթարկեց անոնց վերապահուած խստութեան, պարզապէս այն ատենուան ազգ. մարմիններու ապիկարութեան երեւէն, աւելի մտատանջ կը դարձնէ հիմա Նանսէնեան հայ զանգուածը Ռումանիոյ մէջ՝ երբ Նանսէնեան հպատակութիւնն անգամ իր վերջին ամիսները կ'ապրի:

Ճիշդ է որ 1933 հոկտ. 28ին Ժընեւի մէջ պայմանագրութիւն մը ստորագրեցին պետութիւնները հայ գաղթականներու իրաւական կացութեան մասին՝ հիմնական դրութիւններ որդեգրելով հայմաթլօսներու բնակութեան եւ աշխատանքի պայմաններուն նկատմամբ: Արդարեւ այդ պայմանագրութեամբ պետութիւնները յանձն կ'առնեն «Նանսէնեան վկայականներ» տալ առնուազն մէկ տարուան համար, իրենց հողին վրայ կանոնաւորապէս բնակող ապաստանեալներուն համար, «դիւրութիւններ տալ Նանսէնեան վկայական ունեցողներուն ազատօրէն դուրս ելլելու եւ վերադառնալու՝ առանց արտօնութիւն պէտք ըլլալու դուրս ելած ատեն կամ առանց այդ երկրին հիւպատոսարաններուն վիզային՝ վերադարձին համար», «ընծայել անոնց այն բոլոր իրաւունքները եւ առանձնաշնորհումները բնակութեան տեսակէտով՝ զորս կը վայելեն տեղացիները», «իրենց երկրին մէջ կանոնաւոր բնակութիւն հաստատած Նանսէնեաններուն նկատմամբ չգործադրել այն սահմանափակումները որոնք կը ծագին աշխատանքի ազգային շուկան պաշտպանելու համար դրուած օրէնքներէն եւ կանոնադրութիւններէն»: Իրաւունքներ են ասոնք որոնք եթէ որդեգրուին ամենուրեք Նանսէնեան հայ հպատակներուն մասին՝ մեծապէս կը մեղմանայ զանոնք հալածող դժնէ մղձաւանջը:

Բայց Ժընեւի մէջ երեք տարի առաջ կնքուած այդ պայմանագրութիւնը դեռ ամէն բան ըսել չէ: Ան ի զօրու դառնալու համար՝ պէտք էր որ անցած ըլլար երեք երկիրներու խորհրդարաններէն: Մինչեւ ցարդ Պելժիա, Պուլկարիա, Եգիպտոս, Նորվեկիա եւ Ֆրանսա բարեբախտաբար վաւերացուցին արդէն զայն՝ պայմանագրութեան տալով իր օրինական ձեւը: Բայց ան սկզբունքով միջազգային դարձած ըլլալով հանդերձ՝ միւս պետութեանց ալ պարտադիր ըլլալու համար պէտք է որ անցնի նաեւ ամէն մէկուն խորհրդարանի բովէն: Մանաւանդ որ ամէն պետութիւն իրաւասու է վերապահումներ ներմուծելու՝ ինչպէս ըրին ցարդ վաւերացնող երկիրները, ամէն մէկը իր տեղական պայմաններուն հարկադրած վերապահումները կցելով վաւերացուած պայմանագրութեան, ոմանք երթուդարձի իրաւունքը սահմանափակելով, ուրիշներ աշխատանքի պայմանները:

Այս պայմաններուն մէջ՝ ռումէն պետութիւնը պաշտօնական դեռ ոչ մէկ յանձնառութիւն ունի: Ռումէն ժողովուրդին դարաւոր բարեկամութիւնը դէպի հայ տարրը եւ պետական շրջանակներու անվերապահ բարեացակամութիւնը տարագիր զանգուածներուն հանդէպ՝ ոչինչ չեն փոխեր Նանսէնեան հպատակներու տարտամ կացութենէն: Այդ կացութիւնը այս երկրին մէջ եւս իր ստոյգ ձեւը գտնելու համար պէտք է որ օրինական նուիրագործում ստանայ: Ու աւելի որոշ ըսելու համար,— այս երկրին խորհրդարանն ալ պէտք է վաւերացնէ Ժընեւի պայմանագրութիւնը, որպէսզի անստուգութիւնն ու մղձաւանջը փարատին՝ այս հողին վրայ ապաստան գտած տարագիր հայ բազմութիւններուն համար ալ»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (180)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Գրեթէ աղքատ ընտանիք մըն էին անոնք, երկու ողորմելի սենեակներու մէջ տեղաւորուած, ուր հազիւ անհրաժեշտ կարասիներ կային: Հակառակ այդ պարզութեան, որ մինչեւ աղքատութիւն կ'իջնէր, Սոնիան ոչ աթոռներու չորութիւնը կը զգար եւ ոչ ալ սեղանի աղքատութիւնը, բաւական էր որ մտիկ ընէր Պաստամեանի եւ կնոջ խօսքերուն, անոնց հետ միասին լինէր:

Եթէ երկու ամիս առաջ մէկը ըսէր, թէ Սոնիան կրնար Պաստամեանի հետ բարեկամանալ, աղջիկը միայն կրնար քրքջալ այդքան անհեթեթ ենթադրութեան մը վրայ: Բայց հիմա, Պաստամեանի ազդեցութեան շնորհիւ Սոնիային կը թուէր, թէ գտած է կեանքի ուղիղ ճամբան, որ Վարդանի մահէն վերջ այնքան ամայի կ'երեւար: Աղջիկը եկած էր այն եզրակացութեան թէ Վարդանի մահով թանկագին աւանդ մը ձգուած էր իրեն, թէ ինք պարտականութիւն մը ունէր կատարելիք: Այդ պարտականութեան գաղափարը թէեւ մշուշապատ, բայց հետզհետէ Պաստամեանի խորհուրդներով կը պարզուէր, ու Սոնիան արդէն կը գիտակցէր ընելիք գործը: Այդ մասին Սոնիան ոչ ոքի բան ըսած չունէր, մինչեւ իսկ հօրը, երբ Մոսոյի մեկնումը պատճառ դարձաւ որ Սոնիան իր որոշումը յայտնէ:

Սոնիայի համար առաջ Մոսոն զուեհիկ դռնապան մըն էր, որուն նոյն իսկ բարեւ չէր տար ու կը սրտնեղէր, երբ անոր կը հանդիպէր Արսէնեաններու տունը: Ի՞նչ գործ ունէր հոն այդ կրոնոն, այդ հասարակ գիւղացին, որ մտերմօրէն կը խօսէր Վարդանի հետ: Բայց Վարդանի մահէն վերջ, երբ Սոնիան տասնըհինգ օրէ աւելի մնաց Արսէնեաններու մօտ, Մոսոյի հետ յաճախակի հանդիպելով, այդ հասարակ դռնապան երիտասարդի այնքա՜ն սրտանց սուգը տեսնելով, ակամայ ըղձաց մօտիկութիւն մը, որ առաջ չէր իսկ կրնար երեւակայել: Երկուքը իրարու մօտեցնող կապը Վարդանի յիշատակն էր:

Մոսոն, Սոնիայի մօտ նստած, ժամերով կը պատմէր Վարդանի մասին, անոր կատարած աշխատանքներէն, իրենց խմբի հետ ունեցած պարապմունքներէն, իրենց պտոյտներէն ու Վարդանի ունեցած ապագայի ծրագիրներէն: Մոսոն, պարզամիտ ու խանդավառուող երիտասարդ մը, յափշտակութեամբ կը խօսէր Վարդանի մասին, ու կարծես չէր կրնար հաշտուիլ անոր մահացած լինելու գաղափարին հետ: Ամէն անգամ, երբ խօսքը Վարդանի վրայ դառնար, Մոսոն այնքան ջերմօրէն կը խօսէր անոր մասին, որ Սոնիան պատրանքը կ'ունենար հարազատի մը հետ խօսելու:

Հետզհետէ սակայն, Սոնիան Մոսոյի մէջ սկսաւ տեսնել ինքնուրոյն գեղեցկութիւն մը, որ առաջ չէր կրնար տեսնել: Երկուքի մօտիկութիւնը կամաց կամաց մտերիմ բնաւորութիւն մը կը ստանար: Մոսոն կը պատմէր իր կեանքէն: 1896 Թուականի ընդհանուր կոտորածէն մազապուրծ ազատած, դեռ հազիւ տասնըութ տարեկան պատանի մը, Մոսոն խումբ մը բախտակից ընկերներով ռուսական սահմանը կ'անցնէր, ուրախ որ կեանքը ազատած էր: Տարիներ անցած էին, բայց կեանքի ապահովութիւնը կամ կտոր մը հալալ հացը չէին կրցած Մոսոն կապել այդ օտար քաղաքին:

Մոսոն կ'երազէր Երկիր անցնիլ, բայց Երկիր անցնիլ որպէս կռուող զինուոր մը: Այս պարագան սաստիկ կը հետաքրքրէր Սոնիան, որ զարմանքով մտիկ կ'ընէր Մոսոյի խօսքերը:

Ուրեմն Մոսոն ալ Վարդանի նման միեւնոյն ճամբայով կ'ուզէր երթալ. ճամբայ մը, որ այնքա՜ն անորոշ վախճան մը ունէր: Սոնիայի աչքին կը մեծնար երէկուան հասարակ, անգրագէտ դռնապանը, կ'ամբողջանար անոր նկարագիրը, արժէքը: Սոնիան կը ցաւէր որ առաջ այնքան կոյր՝ առանց շրջապատը տեսնելու կ'ապրէր ինք: Ներքին բաւականութիւն մը կը զգար այդ գիտակցութեամբ ու կ'աշխատէր նախկին մեղքերը քաւել: Ժամերով նստած Մոսոյի հետ կը խօսէր, մանաւանդ պատմել կուտար անոր Ախլաթի շրջանի մասին, հայ ժողովուրդի ապրած օրերէն, Մոսոյի տեսած ու ապրած կեանքէն:

Ճիշդ է, որ Սոնիան շատ ալ բան չէր հասկնար Մոսոյի պատմութիւններէն: Նախ որ, ինք լաւ հայերէն չէր գիտեր, մէկ ալ, որ այն՝ ինչ Մոսոն կը պատմէր, անհաւատալի կը թուէր Սոնիային: Եթէ այդ պատմութիւնները իրողութիւն էին, ապա ուրեմն հայ ժողովուրդը Երկրի մէջ դժոխք մը կ'ապրէր: Որքան ալ որ Սոնիան Մոսոյի պատմութիւնները չափազանցուած կը համարէր, բայց վերջին երկու երեք ամիսներու անցուդարձերը Կովկասի մէջ զինքը ակամայ բերին այն եզրակացութեան, որ Թուրքերն ու Քիւրտերը ռուս անհոգի պաշտօնեաներէն աւելի վատ կրնային լինել:

Նոյեմբերի վերջերը, օր մը, Պետր Կարպովիչը եւ Սոնիան եկած էին Արսէնեաններուն: Երեկոյեան թէյի ժամանակ էր: Ռուս սպասուհին եռացող սամովարը ներս բերած՝ թէյ կը բաժնէր սեղանի շուրջ նստողներուն: Սոնիան այնքա՜ն վարժուած էր Արսէնեաններու մօտ Մոսոյին հանդիպելու, որ անմիջապէս անոր բացակայութիւնը նկատեց: Արսէնեաններու համար ալ Մոսոն տան մարդ էր դարձած: Այնպէս որ ոչ ոք, նոյն իսկ Պետր Կարպովիչը չզարմացաւ, երբ Սոնիան սպասուհին վար ճամբեց՝ Մոսոն կանչելու համար: Սակայն Մոսոն առտու կանուխ մեկնած էր իր խցիկէն, ու դեռ չէր վերադարձած, թէեւ արդէն մութ էր, ու պէտք էր որ Մոսոն, որպէս դռնապան, իր պաշտօնին գլուխը գտնուէր:

Սեղանին շուրջը հաւաքուած մեր բարեկամները առօրեայ հոգերու շուրջ կը խօսակցէին: Աշոտ Արսէնեանը կը գանգատէր մշտական գլխացաւէ մը, ու իր անկարողութենէն՝ առաջուան նման իր գործին կանոնաւոր կերպով հետեւելու: Եւգինէն, որ անխուսափելի տետրակները կը սրբագրէր ու միեւնոյն ժամանակ մտիկ կ'ընէր հօր գանգատներուն, գլուխը բարձրացուց ու խօսքը հօրը ուղղելով ըսաւ.

— Այդ կը նշանակէ, սիրելի հայրիկս, որ դուն պէտք է գործդ ձգես: Արդէն կենսաթոշակի իրաւունք ստացեր ես 35 տարի աշխատելով այդ հաստատութեան մէջ: Ասկէ վերջ պէտք է որ խաղաղ կեանք մը անցընես...

— Խաղա՞ղ...

Աշոտ Արսէնեանը տխուր ժպիտով մը նայեցաւ աղջկանը: Այլ եւս ի՞նչ խաղաղ կեանք կրնար ապրիլ ինք: Միակ խաղաղութիւնը, որ կար, գերեզմանն էր:

— Հայրի՛կ,— Եւգինէի ձայնին մէջ կշտամբանքի շեշտ մը կար,— հայրի՛կ, մենք բացառութիւն չենք, հազարաւոր հայ ընտանիքներ կան...

— Անգործ ի՞նչ ընեմ, աղջիկս... աշխատած ժամանակս գէթ կը մոռնամ...

— Անգո՞րծ: Ի հարկէ, ոչ: Կ'երթանք Երեւան. ես ուսուցչուհիի պաշտօն մը կը վերցնեմ... դուն ալ...

— Ես ալ տանը նստած գուլպայ կը գործեմ,— հեգնօրէն ժպտաց Արսէնեանը:

Եւգինէն վերջին ատենները կ'աշխատէր համոզել ծնողքը, որ Երեւան տեղափոխուին: Ի՞նչ ունէին այլ եւս Թիֆլիսի մէջ: Այս գաղափարը, որ սկիզբը անհանդուրժելի էր, հետզհետէ սակայն տեղ կը բռնէր Արսէնեանի մտքին մէջ: Իսկապէս, այլ եւս ի՞նչ կար Թիֆլիսի մէջ. ինք նիւթապէս ապահովուած՝ կրնար Երեւան երթալ, հոն հաստատուիլ: Մանաւանդ որ Եւգինէն այդպէս կը ցանկար:

(Շար.)

Հիւսիսակողմը, Լէչէի լեռներուն մէջ կը բնակին Քիւրտեր որոնք թշնամի են Թուրքիոյ: Ճէպէլը Մուսա Հայերու կալուածն է: Ամրացած՝ իրենց լեռներուն մէջ, անոնք Թուրքերուն դիմադրեցին 1915ին, բայց ուժասպառ եւ առանց ռազմամթերքի մնացած ըլլալով, պիտի ճզմուէին թիւի գերակշռութեան տակ, եթէ մեր նաւազները օգնութեան հասնելով չազատէին: Անոնցմէ շատեր կազմեցին հայկական լեգէոնի մէկ մասը, ուրիշներ երկրին մէջ մնացին ուր այսօր կը կազմեն կարեւոր գաղութ մը:

Վաղուան թիւով՝ այս շահեկան տեղեկութեանց մնացեալը մասը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՑՆՑՈՒՄՆԵՐ զգացուեցան Կրընոպլի եւ շրջանին մէջ, երկուշաբթի օր: Անցեալ տարի ալ միեւնոյն օրը եւ միեւնոյն ժամուն շարժ պատահած էր:

ՇԱՔԱՐԻ ՍՂՈՒԹԻՒՆԸ մտահոգութիւն պատճառած ըլլալով, կառավարութիւնը որոշեց միջոցներ ձեռք առնել:

ԱԺԱՆ ԳՆՈՎ ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐ ճարելու համար, կառավարութիւնը ծրագիր մը պատրաստած է, ինչպէս կը հաստատէ վարչապետը, Պ. Լէօն Պլում, իբրեւ պատասխան իրեն ուղղուած հարցումի մը: Դիմակները պիտի ծախուին 30 — 40 ֆրանքի, փոխանակ 90—120ի, եւ շատ մը պարագաներու մէջ ալ ձրի պիտի տրուին (աղքատ ընտանիքներու եւն.):

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 40 ԺԱՄԸ երկաթուղիներու վարչութեան մէջ ալ պիտի գործադրուի յունուար 25էն սկսեալ:

ՓԱՐԻԶԻ ԵՐԿՈՒ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐՈՒՆ գործադուլը դադրեցնելու համար, բանակցութիւններ կը կատարուին կառավարութեան միջոցաւ:

ԱՆԳՈՐԾ ՑՈՑՆ ՄԸ, Փափատոփուլոս, 54 տարեկան, որ Սէնթ Անթուան փողոցը կը բնակէր, տանը վարձքը չկրնալով վճարել, նախ սպաննեց իր 72 տարեկան անկար մայրը, յետոյ վզին չուան մը անցընելով, գնդակ մը պարպեց գլխուն եւ անձնասպան եղաւ:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց, որուն համաձայն օտար մարտանաւերը այլեւս պիտի չկրնան անցնիլ Քիլի Ջրանցքէն, առանց արտօնութիւն ստանալու: Այս կարգադրութիւնը հետեւանք է Վերսայլի դաշնագրով հաստատուած սեղմումներու ջնջումին: — Քիլի Ջրանցքը լրացաւ 1895ին, բայց տասը տարի վերջը աւելի ընդարձակուեցաւ, որպէսզի զրահաւորները կարենան անցնիլ. այս վերաշինութեան համար ծախսուեցաւ 11,000,000 անգլ. ոսկի: Մեծ պատերազմին ատեն Ջրանցքը անգնահատելի արժէք ունեցաւ Գերմանիոյ համար, որ կրցաւ իր մարտանաւերը Հիւսիսային ծովէն Պալթիկ փոխադրել կարճ ատենէն: Վերջին 2 տարիներու ընթացքին հզօրապէս ամրացուած էին Ջրանցքին երկու մուտքերը:

ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ԱՆԱՆԻԱ Ծ. ՎՐԴ. ՀԱԲԷԼԵԱՆԻ

Տէր եւ Տիկին Գարեգին Հաբէլեան եւ զաւակները, Արշաւիր Հաբէլեան, Յովհաննէս Հաբէլեան, Յարութիւն Հաբէլեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Մխճեան եւ զաւակը «Վալս», Ինչպէս նաեւ Հաբէլեան (Պոլիս), Հաբէլեան (Ռումանիա), Թորոսեան (Յունաստան), Պետիկեան (Պոլիս), Եաղոյեան (Պոլիս) Մոմճեան (Անգլիա), ընտանիքները ցաւօք սրտի կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, մեծ հօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

Տ. ԱՆԱՆԻԱ Ծ. ՎՐԴ. ՀԱԲԷԼԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 16 յունուար, 1937 Շաբաթ երեկոյեան ժամը 10ին, իր բնակարանին մէջ, 60, Rue Rabelais, Lyon, 70 տարեկան հասակին:

Դագաղը իր բնակարանէն կը փոխադրուի 20 Յունուար, Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 1ին Լիոնի Հայոց Մատուռը, 69, բիւ Լուի Պլան, ուր օծման արարողութիւնը կատարուելէ յետոյ, ժամը 2.30ին թափորը կ'ուղղուի դէպի Կիյեօթիէռի գերեզմանատունը, ուր պիտի ամփոփուի մարմինը:

ՍԻՆԵՄԱ

Հաճոյքով կը տեղեկացնենք որ փարիզաբնակ մեր հայրենակիցներէն՝ Թրիքօյի գործարանատէր Պ. ՕԳՍԷՆ ԽԱՐԲՈՒԹԼԵԱՆի անզբանիկ զաւակը՝ ԱՐՄԱՆ, տասնըհինգ ամսու, կը խաղայ ֆրանսական ամենալաւ ֆիլմերէն **Le Coupable**ի մէջ, որ այս շաբթուան ընթացքին ամէն օր կը ներկայացուի **Cinéma Olympia**ի մէջ, **28 Bld. des Capucines**, Փարիզ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ցր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Սահակ եւ Սուրէն Սահակեան եղբայրներու, Տիկին Թամանեանի, Պ. Օննիկ Երամեանի, Պ. Յ. Ղոնչէկիւլեանի, Ֆլօրիա ճաշարանի տիրոջ Տէր եւ Տիկին Գ. Փափազեանի, Տէր եւ Տիկին Բալոյեանի, Այրի Տիկ. Իզմիրլեանի, Պ. Եազըճեանի, Տիկին Հէքիմեանի, Տէր եւ Տիկին Նուրեանի, Պ. Յարութիւնեանի, Տիկին Ունճեանի որոնք իրենց նուէրներով ճոխացուցին «Պտուղի Օրուան» վաճառքը եւ պիւֆէն: Շնորհակալութիւն նաեւ մասնաճիւղի բոլոր անդամուհիներուն որոնց սիրայօժար նուէրներով էր կազմուած ամբողջ պիւֆէն:

ՀՐԱՒԷՐ

ՂԱՐԱԲԱՂ—ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ Հայրենակցական Միութեան առժամեայ մարմինը նախագահութեամբ բժիշկ Պ. Մելիքի, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր Ղարաբաղ—Զանգեզուրցի հայրենակիցները, 22 յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.39ին, «Վերսայլ» սրճարանին սրահին մէջ, Մոնփառնասի կայարանին ճիշդ դիմացը: Կարեւոր օրակարգ:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
Journaux R. CHIMCHI
29, Aghiou Marcou, ATHENES

Journaux R. CHIMCHI
56, Akti Miaouli, PIRÉE

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Ջաւարեան Ենթակոմիտէի լնկերական ընդհանուր ժողովը այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ
23 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,
Շավիլի մատուռ-մանկապարտէզի սրահին մէջ, Rue Trois Chantiers.
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**
Դասախօսութեան նիւթն է՝ «ՌՕ՞Վ ԾԱԽԵՑ ԿԱՐՍԸ»:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Համազգայինի Փարիզի Մ.ճիւղի Վարչութեան կողմէ
22 յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Café Voltaireի սրահին մէջ, Place de l'Odéon, մեթրօ Odéon
Կը խօսի Պ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Նիւթ ունենալով «Իրապաշտ շարժումը հայ գրականութեան մէջ՝ Արփիար Արփիարեան եւ Գրիգոր Զօհրապ»:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Օր. Ժ. Աթմանասեան (դաշնակ), Պ.Պ. Ն. Ղուկասեան (երգ՝ Սալմաստ օփէրայէն), Պարոյր Յարութիւնեան (թառ) եւ Գմբէթեան (արտասանութիւն):
Մուտք 2 ֆր.:

ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆ. ԸՆԿ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
23 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Salon Coliséeի մէջ.
21 Bld. Dugommier, Մարսէյլ:
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ
Դերասան Թրագօշի ղեկավարութեամբ Դպրոցասէրի նախկին սանուհիներու կողմէ կը ներկայացուի Յ. Պարոնեանի
ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐԸ
Կովկասեան պար Տիկին Վ. ՃՐՃՐԵԱՆԻ կողմէ, ընկերակցութեամբ երիտասարդ ջութակահար Պ. ՀԱՅԿ ԹԻԻԹԻԻՆՃԵԱՆԻ, Մարսէյլի քոնսէրվաթուարէն: Կերգէ Օր. ՄԱՌԻ ՍԻՄՕՆԵԱՆ, կը նուագէ Մարսէյլի հանրածանօթ 7 հոգինոց Wondes Jazz, ղեկավարութեամբ G. MATHIEUի:
Ճոխ պիւֆէ
Մուտք 10 ֆրանք
Ապահովեցէք ձեր սեղանները նախապէս, որոնց գինն է 5 ֆրանք:

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

Իշխանաց կղզիներու նախկին քաղաքապետ Եանքօ պէյ, Ալեքսանտրէթի հարցին առթիւ, կ'աշխատի ներկայացնել Աթաթիւրքը «Էքսէլսիոր»ի երկուշաբթի օրուան թիւին մէջ:

Աթաթիւրք ծնած է Աքհիսարի մէջ, Սելանիկի մօտիկ: Ծագումով՝ սլաւոպոհեմ: Մեծ մայրը, կրօնքով մահմետական, Իպօ (Իպրահիմի կրճատումը), զարբին էր Նիշի մօտիկ գիւղի մը մէջ: Մեծ մայրը, Շէֆիքա Մոլլա (մոլլա կը նշանակէ «պուպրիկ ծախող»), կ'ապրէր Նիշի մէջ, ուր գինչուական պարեր կը սորվեցնէր:

Անոնց զաւակն է Ալի:

Իսլամներու մէկ գաղթին հետեւանքով, այս ընտանիքը փոխադրուեցաւ Աքհիսար: Այնտեղ Ալի ամուսնացաւ Լուպէյաէ Մոլլայի հետ, խոլամ գնչուհի մը: Ունեցան զաւակ մը, Մուսթաֆա, այսօրուան Աթաթիւրքը, «Հայրը Թուրքերուն»:

Մուսթաֆա Քէմալ ամուսնացաւ Լաթիֆէ Հանըմի հետ, որ ազնուական ընտանիքէ աղջիկ մըն էր: Բայց շուտով ամուսնալուծուեցաւ:

Աթաթիւրք, ինչպէս բոլոր պաւական արիւն կը կրէ իր երակներուն մէջ,— իր դէմքին գիծերն իսկ կը վկայեն այդ մասին: Ու եթէ քաղաքական լաւագոյն ուղղութեամբ՝ Թուրքիա կապուեցաւ Ռուսիոյ, առոր մէջ առհաւական քաշողականութեան բան մը կայ անպայման:

Աթաթիւրք իր զին. կրթութիւնը առաւ Հարպիյէի մէջ: Ապտիւլ Համիտի շրջանին որ եւ է նշանակալից դեր չխաղաց: Ժէօն Թիւրքերու իշխանութեան օրերուն, ան կը սիրէր Թօքաթլեանի երթալ, նստիլ սրճարանին մէջ, լուռ ու մենաւոր: Կարծես կը մտածէր իր երկրին սեւ բախտին վրայ:

Ընդհ. պատերազմին կը տեսնուի Տարտանէլի ճակատին վրայ: Այնտեղ բախում մը կ'ունենայ Լիման Ֆոն Զանտէրսի հետ, կը լքէ այդ ճակատը:

Զինադադարին կը կազմակերպէ Թուրքիոյ ապստամբ բանակը, կը ծառանայ Պոլսոյ կառավարութեան եւ Յունաստանի արշաւախումբերուն դէմ: Ֆրանսական կառավարութիւնը օժանդակեց անոր առաջին քայլերուն, եւ ստացաւ վարձատրութիւնը,— հրնադիտական ֆրանսական ընկերութիւնները վտարուեցան, կաթոլիկ դպրոցները փակուեցան, նոյնիսկ ֆրանսերէն գրուած նշանատախտակները վերցուեցան, ֆրանսական դրօշակը ծաղրուեցաւ:

Յաղթելով Յոյներուն, Աթաթիւրք լծուեցաւ ազգային եւ ընկերային յեղափոխութեան մը: Տէր ու տիրական երկրին, ուզած փոփոխութիւնը մտցուց երկրին մէջ: Վտարեց Հայերը եւ Յոյները: Վերջ դրաւ Պոլսոյ քրիստոնէական վաղեմի կազմակերպութիւններուն: «Լքեալ գոյք»երու օրէնքով մը, բռնագրաւեց կալուածները բոլոր այն Հայերուն եւ Թուրքերուն, որոնք երկրէն դուրս ելած էին քէմալական արշաւէն վախցած: Այս օրէնքը, որ ուրիշ նպատակ չունէր՝ բայց եթէ քանդել քրիստոնեայ զանգուածին շարժուն եւ անշարժ հարստութիւնը, գործադրուեցաւ ամենայն խստութեամբ: Յոյները, կարգ մը պայմանագրութեանց շնորհիւ, կրցան փրկել քանի մը փշրանքներ իրենց հարստութենէն: Բայց Հայերը բան մըն ալ չկրցան ազատել: Անոնց հարստութիւնը կործանեցաւ հիմնովին: Անոնց կալուածները, վերջապէս անոնց սեփականութիւնները բռնագրաւուեցան ամբողջովին եւ յանձնուեցան Թուրք գաղթականներու:

Այս օրէնքով, հայ եւ յոյն բնակչութիւնը նուազեցաւ, որովհետեւ իրենց հարստութիւնը կորսնցնելէ վերջ ի՞նչպէս կրնային ապրիլ այլեւս այդ երկրին մէջ: Այնպէս որ Ապտիւլ Համիտի օրով աւելի քան 1 միլիոն բնակչութիւն ունեցող Պոլիսը այժմ ունի միայն 600,000 բնակիչ:

Այսպէս ապահովուեցաւ Պոլսոյ համաթրքութիւնը, կամ՝ Թուրքերու գերակայութիւնը:

Նոյն մեթոտը կիրարկուեցաւ գաւառներու մէջ: Գաւառներու պարպումին նպաստեց «Ժողովուրդներու փոխանակութեան» Վէնիզելոսեան տարազը:

Հետզհետէ զօրանալով, քէմալական իշխանութիւնը զանազան խտութիւններ կիրարկեց նաեւ հանդէպ տարբեր ազգութիւններու, արգիլելով օտարներու աշխատանքը ազատ ասպարէզներու մէջ: Դրամատուն, ապահովագրական ընկերութիւն եւայլն, բոլոր ենթարկուեցան այդ սահմանափակումներուն: Այնպէս որ բազմաթիւ օտար հաստատութիւններ փակուեցան, իրենց տեղը տալով թրքական հաստատութիւններու: Իբրեւ շարունակութիւն նոյն ծրագրին, քէմալական կառավարութիւնը կ'աշխատի գնել օտար անանուն ընկերութիւնները, երկաթուղի, Էրէյլիի ածխահանքերը, Պոլսոյ քարափները, եւայլն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Նազարէթ Էքմէքճեան, ընիկ Ուրֆացի, այժմ շուրջ 30 տարեկան, հօր անուն՝ Մկրտիչ, մօր անուն՝ Վարդուհի: Իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէ կը խնդրուի հաղորդել Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովին՝ 15 rue Jean Goujon, Paris (8).

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameseme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 21 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 21 JANVIER 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3325

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ ԵՒ ՊԱՂԵՍՏԻՆ

1936ի վերջերը բրիտանական կառավարութիւնը Արքայական Յանձնաժողով մը ղրկեց Երուսաղէմ, լսելու համար Պաղեստինի ժողովուրդին տրտունջներն ու բաղձանքները :

Այս կարգադրութիւնը հետեւանք էր անցեալ տարուան խռովութեանց, որոնք ամբողջ ութ ամիս վեր ի վայր շրջեցին հովանաւորեալ երկրին կեանքը :

Ատեն մը այնքան ծանրացած էր կացութիւնը որ, բրիտանական կառավարութիւնը օգնական ուժ փութացուց, առաջնակարգ սպարապետի մը հետ : Արաբները նորէն տեղի չտուին, եւ արիւնը պիտի հոսէր անընդհատ, եթէ վերջին պահուն միջամտած չըլլար Իրաքի կառավարութիւնը : Ուրիշ արաբ վեհապետներ ալ բարեխօսեցին, եւ վերջապէս արաբական կոմիտէն յանձն առաւ դադրեցնել գործադուլը եւ միւս բռնութիւնները, սպասելով արքայական յանձնաժողովին քննութեանց :

Յանձնաժողովը արդէն վերջացուցած է իր աշխատանքները եւ Եգիպտոս անցած, կարգ մը տեսակցութիւններէ յետոյ Լոնտոն վերադառնալու համար :

Ինչպէս կ'երեւայ Լոնտոնի մամուլին հրատարակութիւններէն, յանձնաժողովը անսպառ նիւթ հաւաքած է, մասնաւորապէս Արաբներու տրամադրութեանց մասին : Բոլոր այն երեւելիները որ կանչուած են, արաբական պահանջները ձեւակերպած են զարմանալի ուժգնութեամբ :

Այսպէս, Երուսաղէմի միւֆթին, որ նախապէս մերժած էր ներկայանալ քննիչ յանձնախումբին, առանց վերապահութեան յայտարարած է թէ «Արաբները աւելի երջանիկ էին նախապատերազմեան շրջանին, Թուրքերու օրով, քան ներկայ բրիտանական հոգատարութեան տակ» : Բիչ մըն ալ յառաջ երթալով, աւելցուցած է.— Եթէ արաբական անկախութեան պահանջը ձախողի, «Թրքական հոգատարութիւն մը նախընտրելի է անգլիականէն, քանի որ Թուրքերը նուազ ենթակայ են Հրեաներու ազդեցութեան» :

Այս յայտարարութենէն յետոյ, պարզելով արաբական պահանջները, միւֆթին հետեւեալ պայմանները դրած է, խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար.—

1· Մէկդի դնել հրէական Ազգային Տուն հաստատելու քաղաքականութիւնը, որ ձախողած է, իր կարծիքով :

2· Անմիջապէս եւ բոլորովին դադրեցնել հրէական ներգաղթը դէպի Պաղեստին :

3· Արգիլել արաբական հողերու վաճառումը Հրեաներու :

4· Վերջ տալ Պաղեստինի հոգատարութեան եւ անոր տեղ հաստատել զինակցութեան դաշնագիր մը, յարեւմամբ Անգլիոյ եւ Իրաքի միջեւ կնքուած դաշինքին :

Միւֆթին, որ մեծ համբաւ կը վայելէ արաբական աշխարհին մէջ, իր տեսակէտները պաշտպանելու համար իբրեւ օրինակ յիշած է Սուրիան, որ անկախութիւն պիտի ստանայ, Ֆրանսայի հետ կնքուած դաշնագրով :

Նոյն տեսակէտները յայտնած են Երուսաղէմի քաղաքապետը եւ ուրիշ խլամ, մինչեւ անգամ քրիստոնեայ երեւելիներ, բոլոր շարիքներուն պատասխանատու հռչակելով Հրեաները :

Հարցաքննութեանց ընթացքին, երբ քննիչները կը հարցնեն թէ ի՞նչ պիտի ըլլան Պաղեստինի 400,000 Հրեաները, եթէ կատարեալ անկախութիւն տրուի Արաբներուն, միւֆթին կը պատասխանէ.— «Այդ խնդիրները ապագային կը ձգենք» :

Պաղեստինի Արաբները կը կարծեն թէ բրիտանական քաղաքականութիւնը կը գտնուի Հրեաներու ազդեցութեան տակ : Այդ նախապաշարումն ալ բացէ ի բաց արտայայտուած է քննիչ յանձնաժողովին առջեւ, որուն անդամները, մանաւանդ լորտերը ափ ի բերան մնացած են :

Ի՞նչ կը հետեւի այս մանրամասնութիւններէն :

Արաբական աշխարհը կը գործէ համաձայն ընդհանրական ծրագրի մը, որ իր գործադրութեան եղանակներով միայն կը տարբերի երկիրէ երկիր :

Տեսանք թէ ինչպէս կազմակերպուեցան արաբական երկրամասերը, պատերազմէն անմիջապէս վերջը :

Իրաք տարիներով բրիտանական հոգատարութիւնը վայելելէ վերջը, անկախութիւն հռչակեց բարեկամական դաշինքով մը եւ մտաւ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ :

Բուն Արաբիան Եէմէնով արդէն կը գտնուի Վահաբիներու տիրապետութեան տակ, Իպնը Սէուտի վեհապետութեամբ, որ կը հովանաւորէ նաեւ Հիճազը, փոխադարձ համաձայնութեամբ :

Սուրիան տարիներով պայքարելէ վերջ, յաջողեցաւ դաշնագիր մը կնքել Ֆրանսայի հետ, 1936 սեպտեմբեր 9ին, եւ իր անկախութեան պիտի տիրանայ մինչեւ երեք տարի :

Անդրյորդանանը արդէն ունի իր վեհապետը, ընդ հովանեաւ Մեծն Բրիտանիոյ :

Միայն Պաղեստինն է որ բարդ կացութիւն մը կը ներկայացնէ, իբրեւ հետեւանք Հրէական Տան ծրագրին : Իսկ այս քաղաքականութեան գլուխը կանգնած է Մեծն Բրիտանիան, որ իր աշխարհակալութեան շահերը շատոնց հաշտեցուցած է արաբական շահերուն հետ, բայց միեւնոյն ատեն կը գտնուի յանձնառութեան մը տակ՝ Հրեաներուն հանդէպ :

Քննիչ յանձնաժողովին առջեւ պարզուած տեսակէտները նորութիւն չեն Լոնտոնի համար, բայց կրնան ազդել անոր քաղաքականութեան վրայ, հրէական ներգաղթը բազմապատկելու կամ թուլցնելու տեսակէտով :

Մնաց որ, Պաղեստինը ամէն բանէ առաջ նոր խարխափ մըն է բրիտանական աշխարհակալութեան համար :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՆՁԱՄԲ ԿԸ ՔՆՆԷ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹ — ԱՆՏԻՈՔԻ ԽՆԴԻՐԸ

Ինչպէս հաղորդած ենք, այսօր, հինգշաբթի, կը բացուի Ա. Դ. Խորհուրդին սովորական նստաշրջանը : Օրակարգի գլխաւոր խնդիրներէն մէկն է Ալէքսանտրէթի վէճը : Վարչապետ Պ. Լէօն Պլում անձամբ քննած ըլլալով թղթածրարը, երեքշաբթի օր մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարին հետ : Խորհրդակցութեան կը մասնակցէին նաեւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Պ. Տալատիէ, ծովային եւ օդանաւային նախարարները, Պ. Վիէնօ եւ ուրիշ բարձր պաշտօնատարներ : Այս խորհրդակցութենէն վերջն էր որ ֆրանսական պատուիրակութիւնը Ժընեւ մեկնեցաւ, գլխաւորութեամբ Պ. Իվօն Տէլպոսի :

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Դատապարտները պիտի կործանէին Խ. Միութիւնը...

Խ. Միութեան ընդհ. դատախազութիւնը կը ծանուցանէ թէ շաբաթ օր պիտի սկսի Թրոցքիականներու երկրորդ շարքին դատավարութիւնը : Ամբաստանեալներն են Փիաթաքով, Ռատէք, Սոքոլնիքով, Սերեբրիաքով, Նորքին, Շէսթով, Սթրոյլով, Թուրոք, Կրաշ, Փուշքին եւ Արնոլտ : Հաղորդուած գեկոյցին համաձայն, քննութիւնը հաստատած է թէ «զուգընթաց կեդրոնը» ահաբեկչական եւ խափանարար խումբեր կը կազմակերպէր ուղղակի Թրոցքիի հրահանգներով, թէ այս խումբերը կարգ մը ձեռնարկներու եւ մասնաւորապէս ազգային պաշտպանութեան յատուկ հաստատութեանց մէջ ահաբեկչական արարքներ կը կատարէին կուսակցութեան եւ կառավարութեան պետերուն դէմ : Այս խմբակները միեւնոյն ատեն լրտեսութիւն կը կատարէին կարգ մը օտար պետութեանց համար, Թրոցքիի եւ «Զուգընթաց կեդրոնի» հրահանգներով : Այս դաւադիրներուն գործունէութեան նպատակն էր տկարացնել Խ. Միութեան զինուորական ուժերը, փութացնել զինեալ յարձակումը Խ. Միութեան դէմ, օգնել օտար յարձակողներուն՝ խորհրդային հողերը գրաւելու, Խ. Միութիւնը տապալելու եւ քաղքենի — դրամատիրական իշխանութիւն հաստատելու համար :

Պուխարինի աստղն ալ մարեցաւ

Յունուար 17էն ի վեր (կիրակի), այլեւս չերեւար Պուխարինի ստորագրութիւնը՝ «Իզվեստիա»ի խմբագրականներուն տակ, որոնց հեղինակն է այժմ «խմբագրական մարմինը» : Որ եւ է ազդ չհրատարակուեցաւ այս մասին, բայց այլեւս տարակոյս չկայ թէ հռչակաւոր կարմիր խմբագիրն ալ Ռատէքի եւ միւսներու օրին հասած է :

Լէնինի մահէն վերջը եւ մինչեւ իր պայքարը՝ հնդամեայ ծրագրին դէմ, Պուխարին կը մնար անդամ Քաղաքական Բիւրոյին եւ խմբագրապետը՝ կուսակցութեան պաշտօնաթերթին՝ «Փրավտա»ի : Ատեն մը աչքէ ինկաւ իբրեւ ընդդիմադիր, բայց մեղայագիր մը ստորագրած ըլլալով, նշանակուեցաւ խմբագիր կառավարական օրկանին՝ «Իզվեստիա»ի : Անցեալ տարի օգոստոսին, իր անունն ալ քաշքշուեցաւ վարչապետ Ռիքովի եւ Թոմսքիի հետ (անձնասպան), Զինովիեւի եւ 15 ընկերներու դատավարութեան առթիւ : Բայց ընդհ. դատախազ Վէշինսկի երկուքն ալ անպարտ հռչակեց կարճ հարցաքննութենէ մը վերջ : Թէեւ մինչեւ յունուար 17 կը մնար խմբագրապետ «Իզվեստիա»ի, սակայն օտարականները մամուլի ընկերակցութեան ընդունելութեանց մէջ զայն վերջին անգամ տեսած էին միայն նոյեմբեր 3ին : Եւ Պուխարին որ 48 տարեկան է, ժամանակէն առաջ ծերացած կ'երեւար, իբրեւ հետեւանք իր կրած յուզումներուն : Իսկ Ռիքով, երբեմնի վարչապետը, որ Լէնինի անմիջական յաջորդը եղած էր, յաճախ կը տեսնուէր Մոսկուայի փողոցներուն մէջ, թափթփած, միայնակ եւ թշուառ :

Տակաւին յայտնի չէ թէ Պուխարին եւ Ռիքով ալ պիտի միանա՞ն Ռատէքի, Սոքոլնիքովի եւ Փութնայի, որոնք բանտարկուած են իբրեւ ահաբեկիչներ...

*** Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Պուխարին ձերբակալուած է արդէն :

Անգլիոյ դիրքը Սպանիոյ հանդէպ

Անգլիոյ արտաքին նախարարը Ժընեւ մեկնելէ առաջ, կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ երեսփ. ժողովին մէջ, պարզելով կառավարութեան քաղաքականութիւնը Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին հանդէպ : Այս առթիւ յիշեցուց Հիթլէրի, Սթալինի, Մուսոլինիի եւ ուրիշներու (առանց անունները արտասանելու), թէ յոռի քաղաքականութիւն է միջամտել Սպանիոյ գործերուն : Ապա բացատրեց թէ Եւրոպան պատերազմի մէջ խրելու վտանգը թէեւ անհետացած չէ, բայց որոշապէս նուազած է : Եւ վերջապէս ազդարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա թոյլ պիտի չտայ որ Սպանիա օտար տիրապետութեան տակ իյնայ : «Սպանիացիները ամէնէն աւելի երախտապարտ պիտի ըլլան անոնց որ ամէնէն քիչ կը խառնուին իրենց գործերուն : Սպանիոյ ապագայ վարչաձեւը որոշելու խնդիրը կը վերաբերի միայն Սպանիացիներուն : Մեր դերը պիտի ըլլայ.— 1. Սահմանափակել քաղաքացիական պատերազմը.— 2. Պահպանել Սպանիոյ քաղաքական անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը» : Պ. Իտըն այս առթիւ գոհունակութեամբ յիշեց որ Ֆրանսա օրէնք մը քուէարկած է, կամաւորներու առաքումը արգիլելու համար : Յետոյ կոչ մը ուղղեց Գերմանիոյ, որպէսզի ճշդէ իր դիրքը : «Պարզ խաղաղասիրական ճառերը բանի չեն ծառայեր : Տեղական զարմանները անբաւական են : Ամէն ազգ, ինչ աշխարհահայեացք ալ ունենայ, պէտք է գործակցի առանց վերապահութեան » :

*** Իտալիա եւ Գերմանիա տակաւին չեն պատասխանած անգլիական ծանուցագրին : Կ'ըսուի թէ երկուքն ալ նոր պայմաններ պիտի առաջարկեն, որպէսզի որ եւ է միջամտութիւն արգիլուի Սպանիոյ մէջ :

60 ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐ ՑՐՏԱՀԱՐ ՄԵՌԱՆ Անատոլուի մէջ, ուր ձիւնը մինչեւ վեց ոտք բարձրութեան հասած է, իսկ ջերմաչափը զերոյէն վար 85 աստիճան կը ցուցնէ (Ֆարէնհայթ) :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՐՔԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Երէկ խմբագրատուն եկան խումբ մը Հայուհիներ,— Հայոց երգը խորունկ կ'առնուանէ այս հարսները, անուշահոտ գլուխով, պնլտան աչքերով, ոսկեզարդ մատներով :

Աթոռ տուի, բարեւ - արեւ ըսի, հրամմեցէք ըսի,— ի՜նչ վիշտ որ չկրցայ զանոնք մեծարել հայրենի տան մը մէջ հիւրասիրելու ձեւով :

Սա՛նկ նայեցայ անգամ մը,— յանկարծ մեր անխնդում խմբագրատունը դարձաւ հարսնետուն : Եօթը հարսնուկի ներկայութիւն բաւական եղաւ, որ Աւագ Ուրբաթի խորանին նմանող մեր պատերը զուարթանան, ծաղկազարդուին :

Վայրկեան մը եւս, բաժակաճառ մը արտասանելու չափ բարձր տրամադրութիւն պիտի ստեղծուէր ներսս : Հազար ափսո՜ս,— մեր խաթունները տակն ու վրայ ըրին տրամադրութիւնըս :

— Պարոն Արազ, ըսաւ Տիկ. Շողիկ՝ ոսկի – ցօղիկ ձայնով մը, մենք նպատակ ունինք Միութիւն մը հիմնելու :

— Շատ բարի, արի՛, արի՛, ո՜վ հարսնութիւն օջախներու հայրենի, շատ շատ բարի եւ պրժանի գովեստներու ե՛ւ յարգանքի,— աշխատանք շատ կայ եւ հայ կինն ալ պարտաւոր է լծուիլ գործի : Ի՞նչ Միութիւն պիտի կազմէք, Տիկին Շողիկ :

—- Թրքահայ Տիկնանց Միութիւն..

— Ի՞նչ ...

— Թրքահայ Տիկնանց Միութիւն..

Փրփրեցա՜ւ Արազ : Ի՞նչ իմաստ ունի, գոյութեան ի՞նչ անհրաժեշտութիւն կը ներկայացնէ այսպիսի Միութիւն մը, բարբարոս անունով եւ ընդվզեցուցիչ ծրագրով մը :

Տիկին Շողիկ, շառագունելով ինչպէս Շիրազի վարդերը, փորձեց պաշտպանել ինքզինք եւ իր ընկերուհիները :

— Մեր Միութիւնը ոչինչ ունի զայթակղեցուցիչ, բարենպատակ ձեռնարկ մըն է,— մեզի կրնան անդամակցիլ բոլոր թրքահայ կիները, որոնք կը վճարեն ամսավճար մը : Այդ ամսավճարներով,— եթէ Նանսէնեան նպաստի բաշխումի յանձնախումբն ալ բան մը յատկացնէ — կը կազմուի դրամագլուխ մը, որմէ պիտի կրնան օգտուիլ բոլոր այն անդամնե-րը, որոնք, ապագային, կրնան դժբախտութեան մը մատնուիլ,— ինչպէս կը տեսնէք, փոխադարձ օգնութեան սկզբունքին վրայ հիմնուած Միութիւն մըն է այս, այնքան տարածուած, այժմ, ամբողջ Եւրոպայի մէջ, նոյնիսկ Փրօֆ. Տոտոմեան ...

— Խնդրեմ, այդ չէ որ կը զայթակղեցնէ զիս, Տիկին Շողիկ, այլ ձեր անունը, Թրքահայ Տիկնանց Միութի՜ւն ..., ի՞նչ պիտի ըսէիք՝ եթէ, վաղը, Ռուսահայ Տիկնանց Միութիւն մըն ալ կազմուէր, հոգ չէ թէ նման բարի առաջադրութիւններով.

— Բայց չէ՞ որ կան Պոլսահայ, Բիւթանահայ կամ այլ քաղաքի Տիկնանց Միութիւններ, ո՞վ զայթակղեցաւ ...

— Թէեւ անիմաստ է այդպիսի անուններով հրապարակ գալ, սակայն տարբեր բան է ունենալ Երեւանահայ կամ Պոլսահայ Տիկնանց Միութիւններ, տարբեր բան է հիմնել Ռուսահայ կամ Թրքահայ Տիկնանց Միութիւններ, գիտէ՞ք թէ ի՜նչ մեծ հայհոյութիւն մըն է մեր Պատմութեան հանդէպ : Ի՞նչ, ուրեմն, թրքահայ տիկին մը իր օգնութեան կամ գթութեան ձեռքը պիտի մերժէ՞ ռուսահայ տիկինին, այսքան պիղծ զգացում չէ, մըտածումն իսկ ներելի չի կրնար ըլլալ յետին Հայուն անգամ : Կը հասկնամ թէ իմաստ մը ունին թրքահայ լեզու, ռուսահայ գրականութիւն բացատրութիւնները, բայց, խնդրեմ, ըսէք թէ ի՞նչ բարի բան մտածեմ թրքահայ կնոջ մը հանրային ձեռնարկին մասին, որ խտրութիւն կը դնէ՝ օտար տիրապետութեան մը դրած սահմանէն անդին ապրող իր ազգակիցին օգնութեան հասնելու ժամանակ, չեմ կրնար բացատրել վրդովումս, բայց, տիկիննե՛ր, դուք խորհեցէք, մտածեցէք, որոնեցէք անգամ մը *խարախոնճոլովի* պէս անուն մը ունեցող ձեր Միութեան նշանակութեան վրայ, չեմ կրնար, ուժերէս վեր է մտածել այս զայթակղալից անունին եւ ձեռնարկին մասին...

*** Տիկինները պահ մը իրարու երես նայեցան, աչք ըրին եւ ոտքի ելան :

Երբ մեկնեցան, վերցուցի անոնց նստած աթոռները եւ իրարու զարկի՝ կատաղութիւնս յագեցնելու համար, առ ի քաղաքավարութիւն՝ ի բացակայութեան :

ԱՐԱԶ

ԲԺԻՇԿ Վ. ՓՈԹՈՒՔԵԱՆ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Հ. Յ. Դ. Լիբանանի Կեդր. Կոմիտէին միջոցաւ, խորին կսկիծով կ'իմանանք մահը երիտասարդ Բժ. Վ. Փոթուքեանի : Տարաբախտ ընկերը յանկարծամահ եղած է Յունուար 13ին, Պէյրութի մէջ, ուր հաստատուած էր երկար ատենէ ի վեր : Կը թողու այրին (քոյրը՝ «Յառաջ»ի աշխատակից Տիկին Սեդայի) եւ երկու որբեր :

Ընկեր Փօթուքեան պատասխանատու տնօրէնն էր Պէյրութի Հայ Ճեմարանին, եղած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սուրիոյ նախկին Կեդր. Կոմիտէի անդամ եւստանձնած կուսակցական եւ ուրիշ պատասխանատու պաշտօններ : Եղած էր մէկէ աւելի անգամներ անդամ Լիբանանի Քաղաքական Ժողովին եւ Գաւառական Ժողովի :

Սիրուած էր թէ հայկական եւ թէ օտար շրջանակներու մէջ : Շնորհիւ այդ հանգամանքին անցեալ տարի նշանակուեցաւ առաջին եւ միակ հայ անդամը Պէյրութի Քաղաքապետական Խորհուրդի :

Իր մահով Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը կորսնցնէ գործօն եւ անձնուէր անդամ մը :

Մեր խորին վշտակցութիւնը Լիբանանի կազմակերպութեան, ինչպէս եւ ողբացեալ ընկերոջ ընտանեկան պարագաներուն :

Ձեկոյց՝ Փարիզի զինուորցուներու ժողովին առթիւ

Կը խնդրուի «Յառաջ»էն հրատարակել հետեւեալ զեկոյցը.—

Փարիզահայ զինուորցուներու առժամեայ վարչութիւնս իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ այն կազմակերպութիւններուն, որոնք պատասխանելով իր հրաւէրին, եկան իրենց կարծիքը յայտնելու, յունուար 14ին, «Փըթի Ժուռնալ»ի մէջ կազմակերպուած հրապարակային միթինկին :

Առժամեայ վարչութիւնս իրեն յանձնուած ձեռագիրներէն եւ միթինկի ընթացքին եղած բանախօսութիւններէն եզրակացուց եւ միաձայնութեամբ որոշեց հայ մամուլին հաղորդել հետեւեալ բանաձեւը.—

Փարիզի եւ շրջանի հայ զինուորցուները եւ ժողովուրդը, թիւով աւելի քան 800, պատասխանելով Փ. Զ. Մ. առժամեայ վարչութեանս կոչին եւ հաւաքուած «Փըթի Ժուռնալ»ի սրահին մէջ հինգշաբթի 14 յունուար, 1937, լսելէ յետոյ ֆրանսահայ քաղաքական չորս կուսակցութեանց, ինչպէս նաեւ ժողովրդական եւ հանրային կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները զինուորագրութեան հրատապ հարցին շուրջ՝

1.— Իրենց երախտագիտութիւնը կը յայտնեն Ֆրանսացի ժողովուրդին եւ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԿՈՎԿԱՍԻ ԹՐՔԱՍԷՐՆԵՐՈՒ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կովկասցի լեռնական, Թաթար եւ վրացի փախստականներու ծանօթ խումբին օրկանը՝ Կաւկազ, որ, ինչպէս յայտնի է, հոգեզաւակն է տխրահռչակ Պրոմեթէին, իր վերջին (նոյեմբեր) թիւին մէջ ուշագրաւ խմբագրական մը ունի, ուր կը պարզէ իր «օրիենտացիան» եւ այդ առթիւ կ'ընէ նաեւ հետաքրքրական խոստովանութիւններ:

«Կաւկազ» չի ծածկեր այլեւս, թէ ինք թրքական հակումներ ունի:

Ասիկա հարկաւ նորութիւն մը չէ մեզի համար: «Կաւկազ»ի առաջին թիւին իսկ երեւումին առթիւ մենք ըսած էինք, թէ ան թրքական հակումներ ունի: Ճիշդ է, ան մէկէ աւելի անգամներ բուռն կերպով բողոքեց մեր այդ մեղադրանքին դէմ եւ մերժելով մերժեց իր որ եւ է տեսակի թրքասիրութիւնը: Սակայն, այժմ ան վերջապէս իր դիմակը վար կ'առնէ եւ կ'ըսէ.—

«Որոշ հայկական եւ վրացական շրջանակներ մեզ կը մեղադրեն թրքասիրութեան մէջ: Մեզ ուրիշ բան չի մնար, բայց եթէ ընդունել այդ որակումը եւ ... հրաւիրել զանոնք եւս դառնալու մեզ նման թրքասէրներ, որովհետեւ Կովկասի քաղաքական կեանքի իրական պայմաններու մէջ թրքասիրութենէ զատ կարող է գոյութիւն ունենալ միայն ռուսասիրութիւն»:

Թէ ինչո՞ւ «Կաւկազ» այդ երկու «սիրութիւններէն» կը գերադասէ թրքասիրութիւնը, այդ մասին կուտայ հետեւեալ բացատրութիւնը.—

— «Վրացի մարքսիստներու (մենշեւիկներ) եւ հայ Դաշնակցականներու եւ համայնավարներու մէկ մասի ռուսասիրութիւնը կը նշանակէ ռուսական լուծի գիտակցական ամրացում Կովկասի վրայ: Մինչդեռ մեր թրքասիրութիւնը հետեւանք է մեր ձգտումին Կովկասի ժողովուրդներուն տալու անկախութեան եւ ազգային զարգացման ամենաէական երաշխիքներէն մէկը»:

Իր միտքը աւելի եւս պարզելով՝ թերթը կ'աւելցնէ.—

«Կովկասի աշխարհագրական եւ ցեղագրական դրութիւնը այնպէս է, որ ան կարող է ըլլալ կամ ռուսական նահանգ մը եւ կամ Թուրքիոյ ու Իրանի եւ անոնց բարեկամ մեծ պետութեանց ամուր բարեկամութեան վրայ յենած անկախ պետութիւն մը»:

Սակայն, «Կաւկազ» գոհացուցիչ բացատրութիւն մը չի տար այն մասին, թէ ինչո՞ւ մինչ Ռուսաստան անպայման ռուսական նահանգ պիտի դարձնէ Կովկասը, Թուրքիա, ընդհակառակն, ոչ ձգտում ունի եւ ոչ ալ որ եւ է առթիւ պիտի փորձէ թրքական նահանգ դարձնել զայն: «Կաւկազ» չի պարզեր նաեւ, թէ ինչո՞ւ կովկասեան ազգերը որ եւ է պարագայի տակ պարտաւոր են անհաշտ թշնամիներն ըլլալ Ռուսաստանի, իսկ, ընդհակառակն, պարտաւոր են դառնալ Թուրքիոյ հաւատարիմ եւ ջերմ բարեկամները:

Աւելին. «Կաւկազ» չի պարզեր, թէ ի՞նչ երաշխիք կայ, որ Թուրքիա չպիտի ուզէ երբեք իր երկաթէ թաթը դնել Կովկասի վրայ այնպէս, ինչպէս որ, իր կարծիքով, Ռուսաստան պիտի ընէ անխուսափելիօրէն:

«Կաւկազ» կը մատնանշէ միայն, որ անկախ Կովկասը լաւագոյն երաշխիքը պիտի ըլլայ Թուրքիոյ ապահովութեան համար ընդդէմ աշխարհակալ Ռուսաստանի, այդ պատճառով ալ Թուրքիա իբր թէ շահագրգռուած է պահպանել Կովկասի անկախութիւնը:

Սակայն, առիկա պարզ ենթադրութիւն մըն է, զոր 1918ին եւս ըրին Կովկասցիներէն շատեր եւ չարաչար խաբուեցան: Բաւական էր, որ ռուսական զօրքերը հեռանային Կովկասի սահմաններէն, եւ Թուրքիա, հակառակ անոր որ Ռուսիոյ հետ կնքած էր արդէն Պրեսթ-Լիթովսքի հաշտութեան դաշնագիրը, ներս խուժեց Կովկաս եւ հասաւ մինչեւ Բագու: Եւ այդ ըրաւ այն ատեն, երբ Անդրկովկասի երեք ազգերն ալ անկախութիւն էին հռչակած:

Ոչ մէկ կասկած կրնայ ըլլալ այն մասին, որ եթէ Ռուսաստան այս կամ այն պատճառով նորէն կը տկարանայ, թէկուզ ժամանակաւոր կերպով, Թուրքիա առիթէն կրկին պիտի օգտուի եւ ներս պիտի խուժէ Կովկաս՝ զայն իր լուծին ենթարկելու համար: Խնդիրը քաղաքական պայմաններու նպաստաւոր դասաւորման մէջ է միայն:

Հետեւաբար, իրատես քաղաքագիտութիւն չէ ըսել, թէ կարելի չէ վստահիլ Ռուսաստանի, բայց կարելի է միանգամայն վստահիլ Թուրքիոյ, թէ Ռուսաստան անպայման իր լուծին պիտի ենթարկէ Կովկասը, իսկ Թուրքիա զայն անկախ պիտի դարձնէ:

Ո՞վ չի գիտեր, թէ Թուրքիա միշտ ալ ունեցած է գիշատիչ թռչունի ախորժակներ իր տկար հարեւաններու վերաբերմամբ եւ ապահովաբար ապագային ալ պիտի ունենայ: Ուստի աններելի միամտութիւն պիտի ըլլար Կովկասի ազգերուն, մանաւանդ Հայերուն եւ Վրացիներուն համար որ եւ է յոյս դնել Թուրքիոյ բարի դրացնութեան վրայ:

Արդ՝ եթէ նոյն իսկ ընդունելու ըլլանք «Կաւկազ»ի երկընտրանքը (ինչ որ անհրաժեշտ չէ), պէտք է ձեւափոխենք զայն հետեւեալ կերպով — կամ այն է, որ Կովկաս պիտի մնայ ռուսական նահանգ մը եւ կամ ան պիտի իյնայ թրքական լուծին տակ:

Սակայն, եթէ իրաւ է, որ Կովկասի ազգերը չեն կրնար իրապէս անկախ ըլլալ, ինչ որ ճիշդ չէ, անոնք իրապէս դրուած են յիշեալ երկընտրանքին առջեւ, այսինքն՝ եթէ անոնք իրապէս դատապարտուած են կամ ռուսական եւ կամ թրքական լուծին ենթարկուելու, այդ պարագային ոչ Հայերը եւ ոչ ալ Վրացիները որ եւ է պատճառ ունին նախընտրելու թրքական տիրապետութիւնը, ինչպէս որ կը թելադրէ «Կաւկազ»: Ընդհակառակն, թէ Հայերը եւ թէ Վրացիները ամէն հիմ ունին գերադասելու ռուսական տիրապետութիւնը, որ գոնէ չի ձգտիր ու չպիտի ձգտի ֆիզիքապէս ոչնչացնելու զիրենք. մինչդեռ թրքական տիրապետութիւնը պիտի նշանակէ մշտնջենական մահացու սպառնալիք Հայերու եւ վրացիներու ֆիզիքական գոյութեան իսկ:

Ուրիշ պարագայ մը: Ռուսական բազմազգեղ մեծ կայսրութեան մէջ Հայերն ու Վրացիները անկասկած աւելի մեծ հնարաւորութիւն եւ հաւանականութիւն կրնան ունենալ ազատութիւն ձեռք բերելու, քան Թուրքիոյ լուծին տակ: Պէտք չէ մոռնալ, որ Թուրքիա նախկին օսմանեան կայսրութիւնը չէ, այլ բոլոր միջոցներով միատարրութեան ձգտող ազգայնական մոլեռանդ պետութիւն մը, որ իր տիրապետութեան տակ չի հանդուրժեր եւ պիտի չհանդուրժէ թրքականէն զատ որ եւ է տարբեր ազգութիւն եւ մշակոյթ:

Ահա թէ ինչու կովկասեան ազգերու եւ մանաւորապէս հայ եւ վրացի ժողովուրդներուն համար շատ աւելի խելացի եւ ապահով ճամբայ մըն է Ռուսաստանի հետ քալելը, գէթ որքան ատեն որ ուրիշ երաշխիք չկայ, թէ Ռուսաստանէն ազատուելով՝ կովկասեան ազգերը պիտի չիյնան Թուրքիոյ կրունկներուն տակ:

Կարելի է համարձակօրէն ըսել, թէ կովկասեան ազգերը հաւանաբար պիտի չուզէին անջատուիլ Ռուսաստանէն, եթէ ռուսական հովանաւորութեան տակ կարենային վայելել այնքան ներքին ազատութիւն եւ ինքնօրինութիւն, որքան որ անգլիական հովանաւորութեան տակ կը վայելեն, օրինակ, Բրիտանական կայսրութեան գաղթապետութիւնները՝ Քանատան, Իրլանտան, Հարաւ. Ափրիկէն, Աւստրալիան եւ Նոր Զելանտան:

Այսօր Կովկասի ազգերը իրենց անկախութեան պայքարը կը մղեն: Երբ իրենց անկախութեան տէր դառնան, այն ատեն անոնք իրենց ազատ կամքով ի հարկին պիտի ուզեն թերեւս կապուիլ մեծ պետութեան մը հետ՝ իրենց անկախութիւնն ապահովելու համար: Այդպիսի պետութիւն մը սակայն չի կրնար ըլլալ Թուրքիան ոչ Հայերուն եւ ոչ ալ Վրացիներուն համար:

Իսկ այժմ, միջազգային ներկայ անստոյգ պայմաններու մէջ, եթէ Հայերն ու Վրացիները հարկադրուած ըլլան անպայման ընտրութիւն ընելու ներկայ բռնապետական Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ, ամէն հիմ ունին նախընտրելու Ռուսաստանը:

Այսքան մը բան պէտք է որ հասկնան «Կաւկազ»ի շուրջը համախմբուած Կովկասցի թրքասէրները:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՀԵՂՈՒԿԸ՝ ՔԱՐԻՒՂ

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ՄԸ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՑԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Յունուար 17ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, երիտասարդ հայ գիտնական Պ. Գառնիկ Ալեքսանեան, դասախօս Սթրազպուրկի քարիւղաբանական վարժարանին, շահեկան դասախօսութիւն մը կարդաց «Բնական եւ արուեստական քարիւղ»ի մասին: Ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը, իսկ Հայեր՝ հազիւ քանի մը տասնեակ:

Այն պահուն, երբ աշխարհի ամէնէն հրատապ եւ կենսական մտահոգութիւններէն մէկը կը կազմէ հեղուկ վառելանիւթի հարցը, երբ քարիւղը դարձած է աշխարհի հզօր պետութիւններու համար մահու եւ կենաց խնդիր մը, կրկնապէս շահեկան էր լսել երիտասարդ գիտնականին հմտալից դասախօսութիւնը:

Պ. Ալեքսանեան Պոլսոյ Կեդր. վարժարանի 1923ի շրջանաւարտներէն է, ընիկ Պարտիզակցի, միջահասակ, վայելուչ ու համակրելի արտաքինով: Իր դասախօսութիւնը սկսաւ, տեղեկութիւններ տալով քարիւղի պատմական, երկրաբանական եւ ճարտարարուեստական ճիւղերու մասին: Դասախօսութեան մաս կը կազմէին մոգական լապտերի պատկերներ եւ շարժանկարի ժապաւէն մը:

Ստորեւ կ'ամփոփեմ դասախօսութիւնը.—

Քարիւղի ճարտարարուեստի գոյութիւնը, որ հազիւ միակ սերունդի մը չափ կեանք ունի դեռ, այնքան ալ նոր ու անծանօթ տարր մը չէ աշխարհի պատմութեան մէջ: Քաղդէացիները ծանօթ էին արդէն անոր ու կեանքի զանազան պէտքերու համար կը գործածէին: Նոյն իսկ Բաբելոնի աւերակներուն մէջ գտնուած են լուսաւորութեան գործիքներ որոնք ուրիշ բան չեն եթէ ոչ քարիւղի լամբարներ: Ներկայիս, կուպրով եւ խճաքարով ճամբաներու շինութեան ամէնէն արդիական ձեւը նոյնպէս անծանօթ չէր անոնց, ու մանաւորաբար գլխաւոր ճամբայ մը որ կը տանէր Բաբելոնի պալատներէն մէկուն, շինուած էր 4000 տարի առաջ, նոյնպէս աւազով ու ասֆալթով:

Իսկ Եգիպտացիները քարիւղը կը գործածէին ի միջի այլոց իրենց մոմիաներու պատրաստութեան ատեն: Արդէն մոմիա կուգայ «մումի» բառէն որ կը նշանակէ քարիւղ:

Բայց, գլխաւորաբար անցեալ դարու կէսէն ասդին է որ քարիւղի գործածութիւնն ու ճարտարարուեստը չափազանց կարեւորութիւն ստացաւ ու զարգացաւ:

Դժբախտաբար քարիւղի հանքը ամէն տեղ չի գտնուիր ու պէտք է երկար փնտռտուքներ կատարել, երկրաբանական խաւերը ծակող հարիւրաւոր, եւ երբեմն հազարաւոր մեթր երկարութիւն ունեցող պողպատեայ տակուն ձողերով, մինչեւ որ կարելի ըլլայ հասնիլ իր հում վիճակին մէջ, հեղուկ վառելանիւթին: Քարիւղը ընդհանրապէս, խաւի վիճակին մէջ կը գտնուի աւազին մէջ: Համաշխարհային կարեւոր քարիւղի հանքերը կը գտնուին գլխաւորաբար կովկասեան շրջանին՝ Բագուի եւ Միացեալ Նահանգներուն՝ Փէնսիլվանիոյ եւ Քալիֆորնիոյ մէջ: Անոնցմէ զատ, կարեւոր քանակութեամբ կ'արտադրուի նաեւ Ռումանիոյ, Մեքսիքոյ, Թէքսասի, Վենեզուէլայի եւն. մէջ:

Դասախօսը մոգական լապտերի միջոցաւ ներկայացուց երկրաբանական զանազան հատուածներ, հողի շերտեր ցոյց տալով անոնց մէջ քարիւղին գրաւած տեղերը:

Յետոյ մանրամասն բացատրեց եւ պատկերներով ցոյց տուաւ ճարտարարուեստական այն շինութիւններն ու աշխատանքները որոնք անհրաժեշտ են, դուրս աշխարհ բերելու համար այս հրաշափառ հեղուկը, անգամ մը որ իր գոյութիւնը հաստատուի այս կամ այն հողամասին վրայ: Այս նպատակով կը շինեն հարիւրաւոր աշտարակներ իրարմէ որոշ հեռաւորութեամբ եւ ամէն մէկը 20—35 մեթր բարձրութեամբ, որոնք կը ծառայեն խոր ծակեր բանալու: «Երբեմն հարկ կ'ըլլայ մինչեւ 3—4000 մեթր խորերը իջնել, ու այս աշխատանքը կը կատարուի մօտաւորապէս 15—20 սմ. տրամագծով պողպատեայ ձողերով, որոնք կտոր կտոր իրարու վրայ հաստատուելով կը ստանան քանի մը հազար մեթր երկարութիւն: Այս ծակերը կը բացուին երթուղարձ ուղղահայեաց մեքենական ճնշումով, կամ ձողին ծայրը գտնուող ատամնաւոր պտուտակներու դառնալով: Նախնական վիճակին մէջ հազիւ կարելի էր օրական քանի մը մեթր իջնել, մինչդեռ ներկայիս կատարելագործուած մեքենաներով, կարելի է մօտ 30 մեթր իջնել:

Անգամ մը որ ծակը անհրաժեշտ խորութեան իջնէ, քարիւղը ուժգին ժայթքումով դուրս կը խոյանայ, հասնելով մինչեւ 100 մեթր բարձրութեան: Այս է պատճառը որ երբեմն ահաւոր հրդեհներ կը պատահին: Ներկայիս սակայն առաջքը առնուած է, — ժայթքող քարիւղը անմիջապէս շտեմարաններու մէջ կը հաւաքեն:

Կը մնայ հիմա, քարիւղը տանիլ շտեմարանները ու անկէ ալ զտարանները: Ամէնէն գործնական ձեւն է խողովակներու միջոցաւ եղած փոխադրութիւնը, որուն յղացումը կը պատկանի քարիւղի թագաւոր Ռոքֆէլլըրի, այն որ 1865—70, ամբողջ Մ. Նահանգներու քարիւղի մենաշնորհը իր ձեռքին մէջ կեդրոնացուց:

Հում քարիւղը, ուրեմն, քիմիական բաղադրութիւններու շնորհիւ եւ կարգ մը գործողութիւններէ վերջ որոշ բիւրեղացում մը կը ստանայ դառնալով թեթեւ իւղ մը, gazoil եւ վերջապէս մեզի ծանօթ ինքնաշարժերու վառելանիւթը (essence): Այս վառելանիւթին գործածութիւնը այնքան ընդհանրացած է ներկայիս, որ ձեռք բերուած արդիւնքը հետզհետէ անբաւարար կուգայ աշխարհի պահանջներուն: Այս պատճառաւ, ծանր իւղերը, կազօյլը կամ մազութը, բարձր ճնշումներու եւ ջերմութեան ենթարկելով, կը վերածեն էսանսի, որ կարգ մը պարագաներու մէջ 35էն 40 առ հարիւր արդիւնք կուտայ, իսկ աւելի նոր ձեւով որ կը կոչուի procédé cross, մինչեւ 60 առ հարիւր կարելի է essence արտադրել:

Ֆրանսան այն մեծ պետութիւններէն է որոնք գրեթէ զրկուած են քարիւղի բնական հանքերէ: Շնորհիւ Սան Ռէմոյի համաձայնութեան սակայն, ներկայիս Ֆրանսա երկու երեք տարիէ ի վեր սկսած է օգտուիլ Մուսուլի նաւթահանքերու իր շահաբաժինէն, ներածելով տարեկան մօտ 2 միլիոն թօն վառելանիւթ: Բայց այս քանակութիւնը շատ հեռու է իր պահանջներուն բաւարարութիւն տալէ: Ու ամէն ատենէ աւելի զգալի է նշանակութիւնը Քլէմանսոյի նշանաւոր մէկ խօսքին,— «Մէկ կաթիլ էսանսը համարժէք է մէկ կաթիլ արեան»: Հետեւաբար Ֆրանսա ոչ միայն նոր աղբիւրներ կը փնտռէ Ֆրանսայի զանազան կողմերը եւ գաղթավայրերու մէջ ինչպէս Արեւմտ. Ափրիկէ, Մարոք կամ Մատակասկար, այլեւ կը ճգնի գիտական միջոցներով արուեստական էսանսի պատրաստութեան: Այս աշխատանքին ձեռնարկուած է մանաւորաբար 1926էն ասդին, հետեւաբար հազիւ տասնեակ մը տարիներէ ի վեր: Այս հետազօտութեանց շնորհիւ, որոշ արդիւնքներ, թէեւ անբաւական, ձեռք բերուեցան: Մանաւորաբար Մարոքի կողմերը, Ճէպէլ Սէլֆոյի մէջ այս թանկարժէք հեղուկը, իր գոյութիւնը զգացուցած է: Միւս կողմէ Ալզաս-Լօրէնի մէջ արդէն շահագործուած հորեր կան: Բայց այս բոլորը անբաւական են, եւ պատերազմի մը պարագային հարկ պիտի ըլլայ դիմել նաեւ արտասահմանէն եղած ներածումներէն, ինչ որ երկիրը պիտի մատնէ անել կացութեան մը: Այս

ՅԱՂԱԳՍ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՊԵՐԼԻՆ.—Այս վերնագրով մի յօդուած է լոյս տեսած Յառաջի մէջ (13 յունուար) Մինաս Թաթուլ ստորագրութեամբ: Իմ հրատարակած (գերմ. լեզուով) «Աշխարհաբար հայերէնի քերականութիւն» աշխատութեան մասին գնահատական խօսք ասելուց, այլ եւ նոյն հրատարակութեան առթիւ լեզուական եւ քերականական հարցերի մասին ընդհանուր խորհրդածութիւններ անելուց յետոյ՝ յօդուածագիրը պէտք է տեսնում իմ գրքից «Ներս» ծանրանալու «քանի մը կէտի վրայ»: Խօսքը վերաբերում է կը, կու մասնիկների, չ, մի՛ ժխտականների, մը անորոշ յօդի եւ ապաթարցի գործածութեան: Եւ սակայն, ներկայացուածին պէս դրանք բնաւ գոյութիւն չունին աշխատութեանս մէջ: Ու եղած վերագրումների միանգամայն հակառակն է ասուած այնտեղ:

Այս իսկ պատճառով, գոհանում եմ այստեղ այսքանով միայն եւ պէտք չեմ տեսնում աւելի ծանրանալու չեղեալ խնդիրների վրայ: Յօդուածագիրը մոլորութեան մէջ է պարզապէս: Մնում է ուրեմն որ նա նորէն ու նորէն եւ աւելի ուշադիր կերպով կարդայ գրքից «Ներս» եղածները: Ոչ միայն կարդայ, այլ եւ հասկնայ այնպէս, ինչպէս որ կան այնտեղ: Ու չեմ կասկածում, որ բոլորովին այլ եզրակացութեան պիտի գայ:

Հակառակ պարագային՝ կը սպասեմ անպայման որ յօդուածագիրը, մի առ մի յստակօրէն ձեւակերպելով իր վերագրումները, որանցից իւրաքանչիւրը «հաստատող» ամբողջական մէջբերումներ անէ գրքիս. հարազատօրէն եւ չակերտների մէջ հայերէնի վերածելով տուեալ կտորները: Միայն այդ ձեւով կարելի կը լինի արդէն, առարկայօրէն եւ փաստերի վրայ հիմնուած անդրադառնալ խնդրոյ առարկայ կէտերին:

Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ

Յ. Գ.— Այս առթիւ աւելորդ չէ ասել նաեւ, թէ սխալմունքի մէջ է յօդուածագիրը՝ «Պերլինի համալսարանի Արեւելեան լեզուներու դասախօս»ի հանգամանք վերագրելով ինձ:

Ա.

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

1914 — 1915

Ցարէթը շատ լաւ ծանօթ չէր այդ վայրերուն. Ռոստոմիկը իբր թէ գիտէր, բայց անփորձ պատանին երկար դեգերումներ ընել տուաւ մեզ: Յոգնած — ջարդուած, հազիւ մեզի ձգեցինք ձորի մը գլխուն ցցուող ժայռերուն տակ: Լոյսը կը բացուէր արդէն եւ դիմացի ափէն երկարող կածաններէն կը տեսնէինք ձիաւոր եւ հետեւակ բազմաթիւ քրտական խումբեր, որոնք իրենց «լօլօ»ներու կանչերով, կ'իջնէին Մշոյ դաշտը: Այնքան ջարդուած էինք գիշերուան 8—9 ժամ անընդհատ քալելէն, որ անզգայ ինկանք ժայռերու ճեղքուածքներու մէջ եւ քնացանք:

Սպասեցինք արեւմուտին, որմէ յետոյ Քիւրտերէ ապահով էին ճամբաները: Կ'երթայինք դէպի Նէմրութի գագաթը, ուր թէ անվտանգ էր եւ թէ բարձրութենէն կրնայինք ուսումնասիրել Ախլաթի դիծը: Բայց հետեւեալ գիշերը չկրցանք հասնիլ եւ հարկադրուած էինք կէս ճամբան մնալ. ճամբան կորսնցուցած, ինկեր էինք խորխորատներու մէջ: Բարեբախտաբար Նէմրութի եւ Գրգուռի ստորին լանջերուն վրայ շատ փոքրիկ պուրակ մը տեսանք եւ այլ եւս անկարող շարժուելու՝ հոն նետուեցանք. լոյսը կը բացուէր: Պատահական պատսպարան մըն էր եւ վտանգաւոր: Ուրիշ ճար չունէինք. չուրջը երկար տարածութեամբ լերկ լանջեր էին: Քնանալ չէինք համարձակեր. նեղ շաւիղ մը պուրակի քովէն վար կ'երթար. Ախլաթի ճամբան էր:

Խիստ մտահոգ՝ պատրաստ եւ ծայրայեղ զգոյշ մեր շարժումներուն մէջ՝ ապաստանած էինք կիսաւերեւաթափ պուրակին, երբ յանկարծ, Ախլաթի կողմէն, ճամբայէն երեւցան նախ էշերու կարաւան մը, իսկ անոնց ետեւէն քանի մը Քիւրտեր: Արեւ կար, բայց ցուրտ էր: Պուրակը երեւի շատ գրաւիչ տեսք չունենալուն համար, անոնք նախընտրեցին պուրակէն 150—200 մեթր վարը իջեւանիլ՝ բարձուած կենդանիներուն հանգստութիւն տալու համար: Կը դիտէինք անոնց շարժումները: Մտովին խորհելով — տեսնուելու պարագային — ողջ բռնուելու մասին, երբ բեռցուած էշերէն մէկը դանդաղութեամբ մեր պուրակի եզրին երեւցաւ եւ դունչը փոքրիկ թուփերու տերեւներուն պարզած՝ մեզի կը մօտենար:

Դժուար չէր գուշակել որ տէրերէն մէկը պիտի գար փնտռելու իր կենդանին ... Անմիջապէս մեզմէ մէկը փորի վրայ սողալով մօտեցաւ պուրակի եզրին եւ երկար ճիւղով մը էշի փորին եւ պարանոցին զարնելով՝ քշեց դուրս այնպէս, որ վախցած կենդանին մեզմէ բաւական հեռու միայն խելքը գլուխը հաւաքեց եւ իր բնականոն վիճակը ստացաւ:

Իջեւանած տեղերնիս ջուր չկար. նախորդ գիշերը նոյնպէս ջուրէ զուրկ մնացինք. ցորեկն ալ ծարաւը քշեցինք. գարէ «հաց»ը ալ աւելի ծարաւցուց մեզ. կը տառապէինք: Հազիւ քիչ մը մթնած՝ սկսանք վերելքը դէպի Նէմրութի գագաթը՝ դանդաղ եւ անոյժ:

Դեռ մութ էր, երբ հասանք պառած ձիւնի խոշոր շերտի մը, որուն տակէն նոյնչափ պաղ կաթիլներ կը վազէին: Պառկած՝ ինկանք ծունկերնուս վրայ ցեխերու մէջ եւ ագահութեամբ բերան առինք ջրախառն ձիւնի կտորներ: Վերջապէս, յագեցանք եւ շարունակեցինք բարձրանալ բոլորովին գագաթ, ուր վիթխարի ապառաժներու բացուածքներու մէջ կը մնային յաւիտենական սառոյցի շերտերը:

Արշալոյսը բացուեցաւ. մեր առջեւ փռուած էր սքանչելի համայնապատկերը Ախլաթի, Վանայ փիրուզ ծովի եւ հեռո՛ւ՝ արեւելք, մանիշակ մշուշի մէջէն Վանի բերդի. կ'երեւար նաեւ քաղաքամիջի ճերմակ զօրանոցը ... Երջանիկ էինք ամէնքս,— ինչո՞ւ, չեմ գիտեր: Վերադարձաւ մեր հոգեկան հանդարտութիւնը. յոյսը ծագեցաւ բոլորիս մէջ եւ կորով մը՝ ամէն գինով ազատելու: Լո՛ւռ ամէնքս, մեր անթարթ հայեացքներն ուղղեր էինք կախարդող Վասպուրականի աշխարհի կողմը, ուր վառ ու իրական կ'երեւնային մեզի մեր ընկերները,— հերոսական պայքարին մէջ, կամաւորական գունդերը, ռուս զօրքը,— անխախտ յոյսի վառ ճրագ մը ջերմութեամբ լեցուց մեր հոգին. կարծես ազատուած էինք արդէն:

Ախլաթի դաշտը մեր ոտքերու տակն էր, իսկ մեզմէ աջ կը բացուէր Նէմրութի հրաբխային հսկայ անդունդը, որուն լայնածաւալ խորքին մէջ կը տեսնէինք երկու լճակ՝ մէկը վճիտ կապոյտ Գրգուռէն եւ Նէմրութէն գրկուած, միւսը՝ դէպի արեւելք՝ ջերմուկ: Լճակ մը, որուն շոգիները ամպ էին կազմած: Դիտակով երեւցան քանի մը մարդիկ, որոնք անդունդին պուրակներուն մէջ կրակ կ'ընէին. հաւանաբար Թուրք բանակէն փախած զինուորներէն էին, որոնց հետ գործ ունեցած էինք արդէն ...

Վալաս Ցարէթի ցուցմունքով՝ դիտակը ուղղեցինք Ախլաթի դաշտին, ուսումնասիրելու համար մեր անցնելիք ուղին:

Մանազկերտը Ախլաթէն բաժնող հիւսիս գտնուող լեռնաշղթայի ստորոտը գրաւեց մեր ուշադրութիւնը: Դաշտի մէջէն եւ ծովափէն բաւական ներս բարձրացող երկգագաթ բլուրներու վրայ, տեսանք քանի մը տասնեակ ճերմակ վրաններ, ապա աւելի վար, դէպի ծովը երկարող գծին երկարութեամբ՝ ճերմակ եւ գորշ վրաններու խումբեր — տաճկական բանակն էր, կասկած չունէինք. կ'ենթադրէինք, ուրեմն, որ անկից անդին որոշ դատարկ տարածութիւն մը պէտք լինէր, որմէ յետոյ ... ռուսական բանակը: Բայց ի՞նչպէս անցնիլ այդ շղթայէն: Այդ ցերեկը եւ հետեւեալ ցերեկը ամբողջովին մեր հանգստութեան եւ դիտակով երթալիք անցքեր փնտռելուն յատկացուցինք: Գլխաւորապէս, Ցարէթը, Ռուբէնը եւ ես յանձն առած էինք այդ գործը. դիտակը փոխն ի փոխ իրար կ'անցընէինք մեր դիտողութիւններու հետ:

Ուրիշ ճամբայ չկար. հիւսիս—արեւմուտքը Նազիկ լիճը եւ Պուլանըխն էր, որ պիտի հեռացնէր մեզ մեր նպատակէն. աջ կողմերնիս, Վանայ լճի հարաւային ափերն էին. չէինք գիտեր թէ որո՞ւ ձեռքն էին այդ ափերը, Վանը, եթէ այդ կողմը տաճկական զօրքերու վրաններ չկային, ուրեմն Թուրքերը աւելի առաջ են գացած:

Որոշեցինք հետեւեալ գիշերը իջնել Ախլաթի դաշտը եւ մեր միտքերու մէջ գծած ուղղութեամբ առաջանալ, ջանալով հասնիլ դիմացի լեռնաշղթային, որ կը տանէր դէպի Մանազկերտ: Մեր անցնելիք ծրագրուած ուղղութեան վրայ կը տեսնէինք չորցած առուակներու երկար փոսեր, որոնք կրնային աննկատելի դարձնել անցքը:

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(Տար.)

(36)

պատճառը որ ինչպէս Հարաւան Գերմանիոյ, նոյնպէս ալ Ֆրանսայի մէջ, գլխական մարմինները, արուեստական վառելանիւթի պատրաստութեան համար ելքեր կը փնտռեն։

Մէկ կողմէ պետութիւնը Ֆրանսայի զանազան վայրերուն մէջ քարիւղի ուսումնասիրութեան կեդրոններ կը ստեղծէ, միւս կողմէ ալ Սթրազպուրկի քարիւղաբանական բարձրագոյն վարժարանը կը պատրաստէ ու կը հասցնէ քարիւղի ճարտարարուեստին մասնագէտները, որոնց երկիրը չափազանց պէտք ունի։ Արդէն իսկ Ֆրանսա չինած է քանի մը քարիւղի զտարաններ, որոնք առաջին գծի վրայ կը գտնուին, ու նոյն իսկ հիացում պատճառած են Ամերիկացիներուն՝ այս ճիւղին նախակարապետներուն։ Այս զտարաններուն մէջ է որ կը մաքրուի ու կը բիւրեղանայ Իրաքէն ներածուած հում քարիւղը, որ կը կազմէ ամբողջ արտադրութեան 23.75 առ հարիւրը։ Նոյնքան ալ կը ստանան Ամերիկացիները, իսկ մնացեալը Անգլիա, բացի 5 առ հարիւրէն որ կը պատկանի արժէքաւոր Հայու մը՝ Գալուստ Կիւլպէնկեանի։

Գալով ուրեմն, արուեստական էսանսի պատրաստութեան, ամէնէն առաջ, ալքօլն է որ կը ներկայանայ իբր փոխարինող վառելանիւթ։ Բայց անոր ալ կարելի չէ վստահիլ բացարձակօրէն, քանի որ զայն բաղկացնող փոշին կարելի է չստանալ արտասահմանէն, քաղաքական բարդութիւններու եւ թշնամութեանց ատեն։

Երրորդ միջոցն է débenzolager, մեղ փայտը։ Հաշիւ եղած է որ կարելի է 800.000 թօն տարեկան փայտ գործածել Ֆրանսայի անտառներէն, առանց հիմնական վնաս մը պատճառելու անոնց։ Այսով կ'արտադրուի 400.000 թօն ծանր էսանս, ինչ որ կը ներկայացնէ բնականաբար բաւական կարեւոր նպաստ մը, պատերազմի պարագային։

Երրորդ միջոցն է débengolager, բայց հազիւ 80.000 թօն արդիւնք մը կրնայ տալ։ Մինչդեռ Ֆրանսա տարեկան 5 միլիոն թօն վառելանիւթ կը սպառէ, իր բոլոր ինքնաշարժերը, օդանաւերը եւ այլ մեքենաները շարժման մէջ դնելու համար։ (Աշխարհի սպառումն է 150. 000.000 թօն)։

Այս պակասը պէտք է ամէն գնով լեցնելու միջոցը գտնել, որքան ալ բարձր ըլլայ պատրաստութեան եւ նախանիւթին գինը։

Գերմանիոյ համար բուեցաւ եւ գրժեցաւ թէ 1937ին 38ին կամ 39ին պիտի կրնայ ինքնաբաւ դառնալ, քիմիական միջոցներով ապահովելով իր պէտքը։ Նոյն իսկ 1936ին համար այդ հաւատիքները տրուեցան։ Եւ սակայն, ոչ միայն տակաւին այդ արդիւնքը ձեռք չէ բերուած, այլ եւ իր արժեգինը շատ աւելի է քան Ֆրանսայինը։ Ընդհակառակն Ֆրանսա առաջին գծի վրայ կուգայ այս ուղղութեամբ իր կատարած ճիգով։ Արդէն երկու գործարաններ հիմնուած են, մէկը Lensի միւսը Bethumeի մէջ, որոնք տենդագին գործունէութեան մէջ են եւ կ'արտադրեն օրական 50.000։ Վերջնական յաջողութիւնը ապահովելու պարագային ուրիշներ ալ պիտի չինուին։ Կարելի է ուրեմն այժմէն լաւատես ըլլալ թէ մօտիկ ապագայի մէջ պիտի կրնանք անկախ դառնալ այս մարզին մէջ։

Ակներեւ է որ քարիւղը, աստիճանաբար կը պակսի աշխարհի մէջ։ Ասկէ առաջ ամերիկացի մասնագէտներ հաշիւ րրած էին որ 12 տարիէն բոլորովին պիտի սպառի։ Վերջերս սակայն իրենց ենթադրութիւնը փոխելով կը յուսան դեռ յիսնեակ մը տարիներ հողին ընդերքէն ստանալ այդ բարեբար հեղուկը։ Մինչ այդ սակայն, անկասկած գտնուած պիտի ըլլայ արդէն արուեստական համադրական քարիւղը։

Գ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

ԽՄԲ. — Երկու օր առաջ պատիւ ունեցանք մեր խմբագրատան մէջ այցելութիւնն ընդունելու համակրելի գիտնականին, որ թէեւ մեկուսացած, ուշադրութեամբ կը հետեւի հայկական կեանքի ելեւէջներուն։

«Մանուկներու Օր»

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— • —

Կիրակի Սալ տ'Օրթիքիւլթիւրի ընդարձակ սրահը լեցուած էր ամէն տարիքի մանուկներով, — կային որ դեռ դողդոջ քայլեր կը նետէին եւ կային հասակ նետած աղջիկներ ու մանչեր որոնք կարծես կ'ուզէին կիսել իրենց տարիքը եւ հասակը, որպէսզի իրաւունք ունենան «Մանուկներու Օր»ուան մասնակցելու։

Ժամը 3ին հասած էին արդէն օթոքարերով Ալֆորվիլի դպրոցի բոլոր տղաքը, հարիւրի չափ, եւ տեղաւորուած էին շատոնց Իսիի, Շավիլի եւ Փարիզի աշակերտները, Պուա — Քոլոմպի, Քաշանի, Անիէնի մասնաճիւղերը խումբ խումբ առաջնորդած էին իրենցը, — տակաւին կը հասնէին զանազան թաղերէ մանուկներ հինգով տասնով։ Մեծ մանկապարտէզ մըն էր կարծես ամբողջ սրահը խառնուրիկ ծաղիկներով։ Տեղ տեղ հսկող տիկիններ պտղատու ծառերու պէս հասակ ցցած, դայլայլող թռչնիկներ ամէն կողմ ու բզզացող խոշոր մեղուներ ծաղիկներու ետեւ, որոնք դժուար կ'ըլլար համոզել որ տղոց չըխառնուին ու անցնին ետեւի նստարանները։

Որոշեալ ժամուն Տիկ. Շ. Միսաքեան յանուն Վարչութեան բացաւ հանդէսը բացատրելով այս տօնին կազմակերպութեան մէջ Ֆ. Կ. Խաչին հետապնդած նպատակը. — «Գաղութներու մէջ հայ մանուկին հոգեկան աշխարհը խաթարուած է աններդաշնակ ապրումներով. դպրոցը եւ տունը որոնք կը կազմեն երկու գլխաւոր ազդակները կառուցանելու մանուկին հոգին եւ դաստիարակելու զայն ազգային ոգիով, նոյնպէս խորթ են իրարու եւ հայ մանուկը մոլորած այս երկուքին մէջ կը տառապի շատ անգամ։ Ան չունի ազգային հաւաքական միջավայր՝ հոգիով սնանելու համար եւ տարիներով տարբեր օտար դպրոցին եւ հայ ընտանիքին միջեւ, կը կորսնցնէ իր ազգային նկարագրին հաւասարակշռութիւնն ալ։ Ահա Ֆ. Կ. Խաչին մտահոգութիւնը նոր սերունդին պահպանման ճիգին մէջ։ Դպրոցներով, պատանեկան խումբերով, օդափոխութեան կայաններով եւ մանուկներու օրուան տօնակատարութեամբ Ֆ. Կ. Խաչը միջավայր կ'ուզէ ստեղծել հայ մանուկին համար։ Ան կը ջանայ այսպիսի հաւաքոյթներով հայ մանուկի ազգային հաւաքականութեան ամբողջութեան գաղափարը ներշնչել։ Այս բոլորը մէկ անգամէն վեր է մեր ուժերէն եւ դժուար է իրականացնել։ Գիտենք որ պէտքը շատ է, մեր միջոցները անբաւական, բայց ամէն տարի բան մը աւելի ընելու անյաղթելի կամքով տոգորուած Ֆր. Կ. Խաչը, յաջորդ կաղանդին եռապատիկ բազմութեամբ պիտի հաւաքուի այստեղ, հազարաւոր տղոց բաժնելու համար խաղալիկ ու կարկանդակ, ձեր՝ ժողովուրդին աջակցութեամբ»։

Հանդէսին յայտագիրը կազմուած է ամբողջապէս մանուկներու դերակատարութեամբ։ Առաջին թիւն էր Պ. Քոլոմպի մասնաճիւղին պատրաստած մէկ թատերախաղը։ Յաջորդաբար բեմին վրայ երեւցան իրենց ուսուցչուհիներուն առաջնորդութեամբ Ալֆորվիլի, Իսիի եւ Շավիլի դպրոցին աշակերտները երգերով, պարերով, արտասանութիւններով եւ ներկայացումներով, խանդավառելի պարզութեամբ եւ մանկական համբուրելի անմեղութեամբ։ Դպրոցներէ վերջ սան — սանուհիներու խումբերուն էր կարգը։ Ահա Անիէնէն թատերախաղով մը եւ արտասանութեամբ մը բեմին վրայ է, ի՜նչ յաջող է սակայն փոքրիկ դերակատար մանչուկը, Ժիրայր համարձակ ու ճկուն լեզուով ու շարժումներով, լաւագոյն թիւն է կարծես հանդէսին. հապա պարե՞րը, սկսած փոքրիկ Ալֆորվիլցի Խաչատուրեանէն ու շնորհալի Ռեժինայէն մինչեւ Քաշանի Ֆ. Կ. Խաչի սանուհիները։

Հակառակ բեմի կառավարիչի բողոքին, կը կրկնուէին բոլորն ալ, այնքան հաճելի է դիտել գոյնզգոյն հայկական տարազով աղջնակները, ձեռք ձեռքի, ինչպէս եւ գեղջկական զոյգ պարերը, իրենց տեղական հագուստներով։ Յայտագիրը ընդմիջեցաւ ժամը 4ուկէսին եւ տղոց նախընթրիք բաժնելու համար, հացիկներ եւ չօքօլա, իսկ 6ին սկսաւ խաղալիկներու բաշխումը։ Աննկարագրելի էին ոգեւորութիւնն ու իրարանցումը։ Իսկական կաղանդ պապան արդէն իր ճամբով ոտքի էր հանած բոլորը, ուրախ բացագանչութիւններ խլելով այդ մանրիկ բերաններէն, որոնք օդը կը թնդացնէին։ 550 կտոր սիրուն խաղալիկներ հացի նման խլուեցան այս անկուշտ դայլիկներէն։ Ու բոլորը ուրախ փչելով իրենց փողը, զարնելով թմբուկին, մէկը գրկած իր պուպրիկը, միւսը օդանաւ մը, զարմացումով իրարու կը հարցնէին.

— «Աս ա լմէ՞ր Mairieն է, հա՞, բայց մերիններուն տուածը աւելի լաւ է.

— Տես, իմս, այս խոշոր գեղեցիկ զինուորը ինչո՞ւ տուին, գիտե՞ս, վարժուհիս բաւ կամաց մը որ միշտ հայերէն կը խօսիմ ու շատ լաւ կը կարդամ եւ կը գրեմ»։

Ինքնիրենս հաշուեցի Ֆ. Կ. Խաչին րրած ծախքը այս հանդէսին համար, — մօտ 1500 Ֆր. թերեւս աւելի, բայց պիտի չզարմանամ երբ յաջորդ տարի հաւաքուած այդ գումարին կրկինը տրամադրէ Շրջանային Վարչութիւնը, այնքան գեղեցիկ է գործը։

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

— • —

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ (Յառաջ). — Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը յունուար 10ին դասախօսական ժողով մը սարքած էր եւ այդ առթիւ Լիոնէն հրաւիրած էր երիտասարդ բժիշկ Մ. Սանթուրեանը, որ առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ 12 այցելեց հօթը հիւանդներու։ Կէսօրէ վերջ ժամը 4ին «Դուրեան» դրադարանի սրահը նեղ կուգար ունկնդիրներուն համար։ Կ. Խաչի վարչութեան կողմէ ընկ. Ս. Ստեփանեան ժողովը բացուած յայտարարելով խօսքը տուաւ Պ. բժիշկին որ երկու ժամ տեւող խղճամիտ դասախօսութեամբ մը մեզի բացատրեց թէ ի՞նչ է թոքախտը եւ ինչ միջոցներով կարելի է պայքարիլ անոր գործած աւերներուն դէմ։ Երիտասարդ բժիշկին այս օգտաշատ դասախօսութիւնը մեծ ընդունելութիւն գտաւ ներկաներուն կողմէ, որոնք հարցումներ ալ ուղղեցին։

Դասախօսութենէն վերջ սկսաւ թէյասեղանի բաժինը։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Տ. Չէքեան։ Կ. Խաչուհիները գործի էին լծուած, թէյով ու կարկանդակով պատուելու համար ներկաները։ Յեղափոխական ու ժողովրդական երգեր, արտասանութիւններ եւ մաղթանքներ իրարու կը յաջորդէին։ Ութսուն եւ հինգամեայ ծերունի Քղեցի մայրիկն ալ իր թրթռուն ձայնով երգեց երկու կտորներ։ Փոքրիկներ Թագուհի Ստեփանեան եւ Արշալոյս Սեդրակեան գեղեցիկ շեշտերով արտասանեցին «Մայրենի լեզու» եւ «Ով մեծասքանչ»։ Ամէնէն վերջ խօսք տրուեցաւ դարձեալ Պ. բժիշկին, որ շնորհաւորելէ յետոյ Կ. Խաչի այս ձեռնարկը, յետադարձ ակնարկ մը նետեց անոր գործունէութեան վրայ, եւ թելադրեց ոյժ տալ անոր։ Ժամը 9ին գոհունակութեամբ հեռացանք սրահէն։

Կ. Խաչի փափաքին վրայ բժիշկը յաջորդ օրն եւս մնաց հոս, այցելելով 13 նոր հիւանդներու։ Այս առթիւ բժիշկին ցոյց տուած մարդասիրութիւնը անգնահատելի է։ Կ. Խաչի վարչութիւնը համաձայնութեան գալով որոշած է ամէն ամիս հրաւիրել բժիշկը։ Պատիւ մեր քոյրերուն որոնք սրտանց գործի փարած են։

Հարգանցի

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— • —

Հայ – Վրացական Միութեան ամսօրեայ տեղեկատուն, որ կը հրատարակուի հայերէն, վրացերէն եւ ռուսերէն լեզուներով, հետեւեալ խմբագրականը տպած է, պարզելու համար շարք մը թիւրիմացութիւններ. —

— «Հայ – վրացական մերձեցումը լայն արձագանգ տուաւ կովկասեան շրջանակներուն մէջ, առիթ տալով միտքերու փոխանակութեան։ Վիճող կողմերու եւ «Հայ–վրացական Միութեան» հիմնական առաջադրումները, գաղափարները եւ նպատակները՝ նոյնն են։ Կը վիճին միայն ձեւի մասին, եւ այդ վէճը հիմնուած է թիւրիմացութիւններու եւ մասամբ քանի մը տարադիր խմբակցութիւններու եւ անհատներու կասկածամտութեան վրայ։

Դժբախտաբար այդ թիւրիմացութիւններուն գլխաւորաբար առիթ տուաւ «Կովկասեան Համադաշնակցութեան Խորհուրդը», որ արտայայտուելով հայ – վրացական մերձեցման մասին, մէկ կողմէ կ'ողջունէ ամէն տեսակի մերձեցում եւ բարեկամութիւն կովկասեան ժողովուրդներու մէջ», միւս կողմէ «առանձին համաձայնութիւններ կովկասեան ժողովուրդներու այս կամ այն խմբակցութիւններու մէջ կը համարի անբաղձալի եւ վնասակար»։

Վերոյիշեալ «Խորհուրդ»ը, համաձայն այն նպատակի, որուն կոչուած է ծառայելու, պիտի հակառակ եղբայրակցութեան յանդէր, ողջունելով հայ–վրացական մերձեցումը, իբրեւ անհրաժեշտ հիմք կովկասեան իրապաշտ քաղաքականութեան։ Արդէն «Հայ – վրացական Միութեան» յայտարարութիւնը (տես Bulletin Arméno – Géorgien» թիւ 1) նախապատրաստական աշխատանք պէտք է նկատել հաւաքելու եւ ի մի համախմբելու կովկասեան ուժերը, հաւանականութիւն չունենալով իր վերջնական իրաւական դրսեւորման վրայ։ Մինչդեռ այդ սխալը իրեն թոյլ տուաւ «Պրիւքսէլի համաձայնութիւնը» առանց համապատասխան լուրջ նախապատրաստութեան եւ համաձայնութեան, չնախազգուշացնելով Հայերը, յայտարարեց համայն աշխարհի «Կովկասեան երեք ազգերու համադաշնակցութեան կազմութեան մասին»... ի հարկէ առանց Հայաստանի ...

Պրիւքսէլեան դաշնագրի պաշտպանները կը մեղադրեն Հայ – վրացական Միութիւնը անոր համար, որ իբրեւ թէ ան կ'ուզէ ինքզինք հակադրել իր հարեւաններուն։ Սակայն «Միութեան» առաջին յայտարարութենէն կ'երեւի, որ այդ Միութիւնը ուղղուած չէ ոչ մեր կովկասեան հարեւաններու եւ ոչ ալ որ եւ է մէկի դէմ, ինչպէս կ'ուզեն դիտաւորեալ կերպով մեկնել կարգ մը «կովկաս»ցիներ։ Իրականութեան մէջ միութեան անդամները կը ձգտին վերականգնել իրական եւ ամուր դաշնակցային յարաբերութիւններ Կովկասի մէջ։ Իսկ Կովկասէն դուրս կը ձգտին պահպանել բարի դրացիական յարաբերութիւններ բոլոր անոնց հետ, որոնք կը յարգեն մեր ազատութիւնը եւ ազգային հողամասերու անձեռնմխելիութիւնը։

Այն կասկածը թէ «Հայ –Վրացական Միութիւնը» կը մտածէ ստեղծել կովկասեան հողի վրայ ինչ որ «քրիստոնէական պլոք», — արդիւնք է սոսկ որոշ տարադիր քաղաքագէտներու հիւանդագին երեւակայութեան։ Բազմադարեան կովկասեան անցեալը չի ճանչնար այդ ձեւի կրօնական պլոքներ։ Որոշ ատենուան համար այդպիսի պլոքներ պարտադրուեր են Կովկասի՝ բայց դուրսէն։ Իսկ երբ արտաքին ճնշումը կը թուլնար կամ կ'անհետանար, Կովկասի մէջ իսկոյն կը վերականգնուէր նախկին աւանդական կացութիւնը եւ կովկասեան ժողովուրդներու լայնախոհ եւ կրօնական համբերատարութիւնը փոխադարձաբար։ Մասնաւորաբար այդպիսի պլոքներ անհնարին կը դառնան մեր դարուն մէջ, երբ վերագնահատումի կ'ենթարկուին «աստուածները»։ Արդէն այս իմաստով «Միութիւնը» իր առաջին յայտարարութեան մէջ վճռական կերպով կը ժխտէ հին Ռուսիոյ այդ «քրիստոնէական» քաղաքականութիւնը։

Եթէ այս գլխաւոր թիւրիմացութիւնները առաջ բերելով «Միութեան» հասցէին անարդար վերագրումներ անհիմն են, ապա ուրեմն ինչն է այլեւս «վտանգաւոր» հայ – վրացական համագործակցական շարժման մէջ։ Հայերու եւ Վրացիներու անջատական մերձեցո՞ւմը։ Բայց միթէ բոլորն ալ մոռցեր են Հայ – Վրացական անհամաձայնութեան աղետալի հետեւանքները։ Չէ՞ որ շնորհիւ այդ անհամաձայնութեան մենք չկրցանք մեր ազատութեան օրերուն կնքել ընդհանուր անդրկովկասեան զինական դաշինք մը եւ այդ կնքուեցաւ միայն Վրաստանի եւ Ադրբէջանի միջեւ եւ շատ տխուր վախճան ունեցաւ։

«Հայ – Վրացական Միութեան» մէջ աշխատողներու գլխաւոր նպատակն է վերջ տալ Վրացիներու եւ Հայերու միջեւ գոյութիւն ունեցող այդ անհերաշխութեան, որ խիստ բախտորոշ դեր կը կատարէ Կովկասի մէջ։ Բնականաբար, այս աշխատանքը, առաջին հերթին կը վերաբերի իրենց՝ Հայերուն եւ Վրացիներուն եւ ապա միւս հարեւաններուն։ Եւ հոս ի՞նչ կայ վիրաւորական, մանաւանդ «վտանգաւոր» կովկասեան որ եւ է հարեւանի համար։ Եթէ «անջատ» համաձայնութիւնը կ'իրականացնէ հայ–վրացական բարեկամութիւնը, ապա եւ իւրաքանչիւր կովկասեան ազգասէրի համար պարզ պիտի ըլլայ նաեւ, որ Կովկասի մէջ կշիռ ունեցող երկու հինաւուրց ազգերու՝ Հայերու եւ Վրացիներու բարեկամութիւնը կենսական նշանակութիւն ունի ապագայ ազատ եւ դաշնակցային Կովկասի համար»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Սոնիան լուռ մտիկ կ'ընէր, իսկ Պետր Կարպովիչը զարմանքով կը նայէր իր բարեկամին։ Ի՜նչպէս թէ երթալ Երեւան, այդ ողորմելի քաղաքը, որ ոչ գիւղ էր եւ ոչ ալ ապրելու յարմար քաղաք մը։ Մէկ երկու անգամ այդ ուղղութեամբ կարծիք յայտնած էր, բայց Եւգինէն ու Սոնիան բուռն կերպով հակաճառած էին իրեն։ Ադկէ վերջ խոհեմութիւն համարած էր լռել։ Տէր Աստուած, եթէ յանկարծ Սոնիան ալ ելնէր ու նոյնանման ցանկութիւն մը յայտնէր ... Ինք՝ Պետր Կարպովիչ Ասլանովը Երեւանի մէջ ... այդ միտքը միայն բաւական էր զինք խենթեցնելու։

Երեկոյեան ժամը ութի ատեններն էր, երբ Մոսօն հիւրասենեակը մտաւ, ուր հաւաքուած էին մեր բարեկամները։ Մոսոյի սովորաբար տխուր դէմքը այդ երեկոյ անսովոր ուրախութեամբ մը կը փայլէր. ոչ դաւազան ունէր ձեռքին, ոչ ալ ճերմակ գոգնոցը, այլ կիրակնօրեայ մաքուր զգեստները հագած էր։ Մոսոյի երեւոյթը, մանաւանդ ուրախութենէն ճառագայթող դէմքը այնպիսի հակապատկեր մըն էր սովորականին, որ Սոնիան զարմանքով նայելով՝ մեղմօրէն հարցուց.

— Հը՞, Մոսօ, ուրախ կ'երեւիս, հագուած շուկուած։ Կ'երեւի տեղ մը հիւր երթալու կը պատրաստուիս։

Մոսօն կանգնած տեղը չփոթած մնաց։ Հակառակ գործ դրած բուռն ճիգին, չէր կրնար զսպել իր ուրախութիւնը։ Օ՜, եթէ միայն կարողանար ըսել իր ուրախութեան պատճառը, եթէ միմիայն կարողանար ըսել ... բայց շրթունքները գոցուած էին, լեզուն՝ կապանքի տակ։

— Եկայ, — կմկմաց Մոսօն, — եկայ մնաք բարով ըսելու.

— Մնա՞ք բարով, ո՞ւր կ'երթաք որ, — հարցուց Եւգինէն, մինչ մնացածները զարմանքով կը նայէին Մոսոյին.

— Անշուշտ, աւելի լաւ տան մը մէջ պաշտօն գտած լինելու ես, Մոսօ ... Քեզի այնպէս վարժուած էինք ... դուն հարազատի պէս էիր մեզի համար ... Քանի վարդանը ...

Տիկին Մարիամը խօսքը չշարունակեց, գլուխը կախեց կրծքին վրայ։

Սոնիան հարցական կը նայէր Մոսոյին։ Ինչո՞ւ այդ անակնկալ որոշումը։ Դեռ օր մը առաջ ժամերով խօսած էր Մոսոյի հետ, սակայն մեկնելու մասին ոչ մէկ բան յայտնած չէր տղան։

— Չէ՛, խանում, — սաստիկ յուզուած ըսաւ Մոսօն, որու աչքերը արցունքով թրջուած էին. — Աստուած ալ գիտէ, որ եթէ այս քաղաքը մնայի, ձեզմէ երբեք չէի զատուէր ... բայց այնպէս եղաւ, որ Կովկասէն մեկնիմ ... Ես Երկիր պիտի անցնիմ։

Սոնիան ուրախացած՝ ոտքի ցատկեց ու մօտեցաւ Մոսոյին.

— Ե՞րբ պիտի երթաս.

— Այս իրիկուն, ժամը տասնմէկի գնացքը պիտի առնեմ։

— Ա՞յս իրիկուն ... ինչո՞ւ այդպէս յանկարծակի։

— Օրիորդ Սոնիա, այսպէս պատահեցաւ ... ի՜նչ ընեմ ...

Մոսոյի դէմքին արտայայտութիւնը լեզու առած կարծես կը խնդրէր Սոնիայէն, որ այդ ուղղութեամբ այլ եւս չխօսի։

Սոնիան զարմացած նայեցաւ տղու յուզուած դէմքին։ Անշուշտ Մոսոյի խօսքերուն տակ աւելի բան մը թաքնուած էր, որ իրենք չէին հասկնար։

— Բայց, Մոսօ, տղաս, այսպէս երթալ չի լինի, գէթ մէկ երկու օր առաջ ըսէիր, քեզի համար պատրաստութիւն տեսնէինք, — նեղացած ըսաւ Արսէնեանը։

— Վնաս չունի, պարոն Աշոտ ... Աստուած տայ, մէկ ալ իրարու հանդիպինք։ Ելէք պակաս հէլալ ըրէք, — ու մօտենալով համբուրեց Տիկ. Մարիամի ձեռքը։

Արսէնեանի եւ Պետր Կարպովիչի ձեռքը թօթուելով՝ Եւգինէի եւ Սոնիայի ընկերակցութեամբ ան դուրս ելաւ միջանցքը։

— Ուրեմն, Մոսօ, այս իրիկուն անպատճառ կ'երթա՞ս, — հարցուց Սոնիան՝ ձեռքի դրամապանակը խառնելով.

— Այո՛, անպատճառ։

— Պարսկաստանո՞վ պիտի անցնիս։ Թերեւս տեսնես ...

— Չէ, օրիորդ Եւգին, Թաւրիզ չենք երթալու, ուղիղ Թադէոս Առաքեալի վանքով Երկիր պիտի մտնենք։

— Ուրեմն, ընկերո՞վ կ'երթաս, — հարցուց Եւգինէն։

Եւգինէի այդ միամիտ հարցումը սաստիկ շփոթեց Մոսօն, որ վայրկեան մը ինչ պատասխանելը չգիտցաւ, բայց անմիջապէս ինքզինք ժողվելով՝ ըսաւ.

— Այո, մեր երկրացի երիտասարդ մըն ալ կուգայ հետս։

— Երբ հանդիպիս, Վահէին եւ Գէորգին բարեւ կ'ընես։

— Աչքիս վրայ։ Հիմա մնաք բարով։

Սոնիան Մոսոյի ձեռքը սեղմած ժամանակ ծրար մը թղթադրամ կոխեց տղուն բուռը՝ ըսելով.

— Դու գիտես, թէ ի՜նչ բանի պիտի գործածես այս դրամը։

Մոսօն նայեցաւ Սոնիային, գլուխը թօթուեց ու աճապարեց դուրս ելլել դռնէն, կարծես թէ կը վախնար այդ աղջիկներու հետ աւելի երկար մնալու։

Երբ Սոնիան եւ Եւգինէն նորէն հիւրասենեակը մտան, Տիկ. Մարիամ լուռ կ'արտասուէր, մինչ երկու տղամարդիկը ցած ձայնով կը խօսէին իրարու հետ։

— Գնա՞ց, — հարցուց տիկ. Մարիամ արցունքը սրբելով, — լաւ տղայ էր Մոսօն, Աստուած բարի ճանապարհ տայ. Աստուած փորձանքներէ պահէ ...

— Գնաց, մօրաքոյր ... ես ալ շուտով կ'երթամ ...

— Սոնիա, դուն ո՞ւր պիտի երթաս որ ...

— Շաբաթէ մը կը մեկնիմ, Մոսկուա կ'երթամ ... ուսանելու ...

Բոլորը շփոթած իրարու նայեցան ու յետոյ Սոնիային, որ ժպտուն իրենց կը նայէր մէկու մը նման որ հաստատ որոշած է ընելիքը եւ գիտէ թէ ինչ կ'ընէ։

(Վերջ երկրորդ հատորի)

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ՇՐՋԻԿԸ

Մեր պատմութեան թուականէն անցած էր երեք տարի։

Սեպտեմբերի վերջերուն օր մը, երեկոյեան կողմ, տարիքոտ մարդ մը, պարկ մը շալկած Զուպուխլի գիւղէն կ'երթար դէպի Խաչան։ Մեր ճամբորդը, յիսունը անց, միջահասակ, ոսկրուտ մարդ մըն էր, մէկը այն տիպերէն, որոնց կազմը կարծես միայն ջիղէ եւ ոսկորէ հիւսուած է, արեւէն խանձուած մորթով մը շրջափակուած։ Ճամբորդը, առանց աճապարելու, հանդարտօրէն կ'առաջանար, երբեմն կանգ առնելով ու շրջապատը դիտելով։

Ապաղայի դաշտը, Հայաստանի ամենասիրուն դաշտերէն մէկն է, շրջապատուած բարձրաբերձ լեռնաշղթաներով, Թանտուրեքի, եւ Շիխ-Պէքիրի նման բարձր գագաթներով։ Վեց հազար հինգ հարիւր ոտք բարձրութեան վրայ, այդ ընդարձակ դաշտը շատ նօսր բնակչութիւն մը ունէր, ճնշող մեծամասնութեամբ Քիւրտեր, որոնք հետզհետէ հարաւէն բարձրանալով տարածուեր էին տաճկապարսկական սահմանի երկայնքին։ Իրենց ճամբուն վրայ անոնք քշած հեռացուցած էին բնիկ հայ ժողովուրդը, որ հետզհետէ սեղմուած էր կեդրոնական քաղաքներու մօտ գտնուող շրջաններու մէջ։ Ապաղայի դաշտի գիւղերուն մէջ, որոնք դեռ երկու դար առաջ զուտ հայաբնակ էին, հազիւ չորս հայկական գիւղեր մնացած էին։ Ատոնց մէջ ամենամեծը Խաչանն էր։

(Շար.)

անոր կառավարութեան, այն վեհանձն հիւրընկալութեան համար որ ցոյց տուեցաւ հայ ժողովուրդին հանդէպ:

2.— Կը յայտարարեն թէ պատրաստ են իրենց քաղաքացիական եւ ընկերային պարտականութիւնները կատարելու զիրենք հիւրընկալող երկրին եւ ժողովուրդին պաշտպանութեանը համար: Զինուորութեան հրաւէրը սիրով կ'ընդունին իբրեւ պատուաբեր պարտականութիւն:

3.— Առաջնորդուելով Ֆրանսայի հիմնական օրէնքներէն, որոնց համաձայն զինուորական ծառայութիւնը վերապահուած է ֆրանսացի քաղաքացիներուն, կը խնդրեն ֆրանսական կառավարութենէն որ բարեհաճի կանխօրէն իրենց շնորհել ֆրանսական քաղաքացիութեա պատիւը, որ սկիզբէ ի վեր իրենց բաղձանքը եղած է:

4.— Կը խնդրեն որ ֆրանսական մեծ ընտանիքէն ներս ընդունուին նաեւ իրենց ընտանիքները եւ ֆրանսահայ ժողովուրդին տրուի իրաւական գոյավիճակ մը:

5.— Վստահ են թէ հանրապետական Ֆրանսան, որ ախոյեանը եղած է պարտականութեան եւ իրաւունքի մեծագոյն սկզբունքներուն, պիտի գնահատէ հայ երիտասարդներուն այս անվերապահ պատրաստակամութիւնը եւ իրենց տայ ֆրանսական քաղաքացիի իրաւունքը:

Կեցցէ՛ Ֆրանսան եւ անոր հիւրընկալ ժողովրդավար ժողովուրդը:
Կեցցէ՛ հայ եւ ֆրանսացի ժողովուրդներու եղբայրակցութիւնը:
Կեցցէ՛ հայ ժողովուրդի միութիւնը:

Զինուորագրութեան խնդիրը Մարսէյլի մէջ

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.— Հայ երիտասարդութեան զինուորագրութիւնը կը զբաղեցնէ առհասարակ բոլոր Հայերը: Տակաւին, Մարսէյլի քաղաքապետութիւնը գործնական քայլեր չառաւ, հակառակ անոր որ, Ֆրանսայի ուրիշ վայրերուն մէջ իրար անցած են:

Սկիզբի օրերուն կողմնակի արձանագրութիւններ կատարուած էին, սակայն, ինչպէս կը լսեմ հաւաստի աղբիւրէ մը, յետաձգուած է, եւ արձանագրութիւնները կատարելու պարագային, քաղաքապետարան չէ որ պիտի դիմեն ենթակաները, այլ զինուորական իշխանութեան մասնաւոր գրասենեակները:

Առաջին օրերուն, երբ հարցը սկսաւ զբաղեցնել ենթակաները, կազմուեցաւ առժամեայ յանձնախումբ մը զինուորցուներէ: Արդար էր իրենց նախաձեռնութիւնը եւ հետաքրքրութիւնը,— այդ մասին ոչ մէկ խօսք:

Սակայն, ի՞նչ անուն տալ, ի՞նչ ածական գործածել այն խումբ մը մարդոց, որոնք, զինուորագրութիւնը պատրուակ բռնելով քաղաքականութիւն կը խաղան....

Այսպէս, «Ժողովրդական կոմիտէ» կոչուած այս գլխագիր խեղկատակութիւնը, իր երկուքուկէս անդամներով հրապարակ ելած է իր գլխէն վեր ապուրներ եփելու համար: Իրենց սարքած ժողովն ալ, յունուար 17ին, ժողով չէր, այլ արեւելեան բաղնիք մը,— պոռալ, կանչել, հայհոյել, սպառնալ...

Ժողո՞վ թէ բաղնիք

ՄԱՐՍԷՅԼ, 17 Յունուար (Յառաջ).— Ճակատագրական հարց մը, հայ երիտասարդներու զինուորագրութեան խնդիրը, մութ ու կասկածելի ձեռքերու կողմէ տրուած ազդանշանի մը վրայ հետզհետէ կը ստանայ ողբերգական վիճակ մը:

Առնենք միայն Մարսէյլի օրինակը.— Մեր քաղաքին մէջ ունինք «Ժողովրդական կոմիտէ» կոչուած խամաճիկ մարմին մը, այս զաւութին արջու ծառայութիւն կը մատուցանէ, գիտակցաբար: Մենք կ'անդրադառնայինք իր գոյութիւնը, կ'անդրադառնանք նաեւ այսօր, գիտենք որ իրենք եւս իրենց կարգին լարուած մեքենաներ են ուրիշներու ձեռքին մէջ, կը բաւէ որ ինդը պակաս չըլլայ: Գիտենք նաեւ որ չպիտի ուշանայ զանոնք դիմակազերծ ընելու կոչուած սրբազան ձեռքը:

Ահա այս չնաշխարհիկ մարմինը շատ վարպետօրէն ուզեց օգտագործել վայրկեանը, ժողովի հրաւիրելով զինուորցուները յունուար 17ին «Սալօն Սպանեօլի» մէջ: Մօտ 300 երիտասարդներ արդարանալի մտահոգութեամբ եկած լեցուցած էին սրահը, այն վստահութեամբ թէ գէթ այս խնդրին մէջ կարելի պիտի ըլլայ միատեսակ մտածել: Այդ երիտասարդութիւնը չարաչար սխալեցաւ իր բարեմտութեան մէջ ու պժգանքով հեռացաւ ժողովէն: Հակառակ իրենց կոչին թէ միայն 20—33 տարեկան զինուորցուներ կրնան ներկայ գտնուիլ, իրենց նախագահը եւ բանաձեւ ներկայացնողները չըլլանք յիսունինոց, գէթ քառասունինոց մը կային: Իսկ այն պաշարման վիճակը լրեցնելու համար ազատ կարծիք յայտնողները, եկաւ հաստատել մեր կասկածները: «Ժողովրդային ճակատ», «Կոմկուս», «Հօկ», «Հնչակ» զոց սերտուած արտայայտութիւններ եւ զանազան դիմակներու տակ ծպտուած դերակատարներ,— ահա ժողովին պատկերը: Տեղի անտեղի բաղձանքներ, ինչպէս նաեւ բոլորովին խնդրին հետ առնչութիւն չունեցող հարցեր,— «Անկցի Փաշականութիւնը», անկցին օֆիսները, անկցի ազգայնականութիւնը» եւն.: Խառնիճաղանճ բացագանչութիւններու մէջ ցրուեցաւ հաւաքոյթը:

Այս բոլորէն յետոյ չզարմանաք եթէ վաղը մէկ - երկու թերթերու մէջ —որոնք աղբիւրն են այս մութ խաղերուն— տեսնէք այս ժողովի «խուռներամ բազմութիւնը եւ արդիւնաւոր աշխատանքը», ինչպէս նաեւ քուէարկուած բանաձեւեր եւ ընտրուած մարմին մը,— իրարու ետեւէ շարուած պատահական քանի մը անուններ ...

Կ'իմանամ թէ այս խնդրին ելք մը գտնելու մտահոգութեամբ, շատ մը սրտցաւ երիտասարդներ պիտի ունենան կարգ մը հաւաքոյթներ զանազան շրջաններու մէջ, համապատասխան բանաձեւերը հաղորդելու համար Փարիզ, իրաւասու մարմիններու, որպէսզի միացեալ ճակատով արտայայտուած ձեռնարկ մը ունենայ իր համապատասխան ելքը.— Ց. Տէօքմէճեան:

Վալանսի մէջ ալ նոյն պատկեր

ՎԱԼԱՆՍ, 18 Յունուար.— Այստեղ ալ կասկածելի տարրեր ոտքով ձեռքով խրած են զինուորագրութեան հարցին մէջ, եւ կ'աշխատին պղտորել միտքերը, վեր ի վայր հրջելու համար ամէն բան: Անոնք իրենց պաշարը կը ստանան Փարիզի հնչակեան օրկանէն եւ կոմկուսի չարաթաթերթէն, առանց զանազանելու սուտն ու իրաւը:

Ոչ, բախտակից հայրենակիցներ, այս գլուխներով դուք իրաւունք չունիք բոլորին կողմէ խօսելու: Օրինակ, Վալանսի մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ Ռ. Ա. կուսակցութեանը ոչ մէկ կապ ունին այս գործին մէջ, նկատելով որ ուղղակի կուսակցական կիրքերէ մղուած մարմիններ ողբալաբար պատճառ պիտի դառնան մեր գաղութը քաոսի վերածելու: Մենք պատրաստ ենք գործակցելու միայն այն ժամանակ, երբ համերաշխութեամբ եւ գիտակցութեամբ կը մօտենանք հարցին, եւ ոչ թէ ամբոխավարական ցնդաբանութիւններով նախապաշարուած:— Ն.:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

60,000 ՀՈԳԻ ԳՈՐԾ ՊԻՏԻ ԳՏՆԵՆ Ֆրանսայի երկաթուղիներուն մէջ, շնորհիւ շաբաթական 40 ժամ աշխատանքի օրէնքին, որ պիտի գործադրուի յունուար 25էն սկսեալ: Այս առթիւ յաւելուածական թոշակներու գումարը պիտի ըլլայ 11,000,000 անգլ. ոսկի, իսկ տարեկան բացը 55,000,000 ոսկիէն պիտի բարձրանայ 70,000,000ի:

ՀԻԹԼԷՐԻ ԱՆՈՒՆՈՎ տիպար վարժարան մը պիտի բացուի Պերլինի մէջ, յատկապէս ընտրուած մանչեր եւ աղջիկներ կրթելով կուսակցական վարիչներ պատրաստելու համար:

Այրի տիկին Տիգրանուհի Արապեան (Փարիզ), Պ. Լեւոն Սահակեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Գալայճեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Քէօլերեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Ա. Սահակեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Թափլիպեան (Տիթրոյթ), Տէր եւ Տիկ. Մ. Սահակեան, Տէր եւ Տիկ. Հապիպեան (Փարիզ), Այրի Տիկին Մարի Սահակեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Կ. Սահակեան եւ զաւակունք (Արժանթին), Տիկին Մաքրուհի Յարութիւնեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Մաքրուհի Ծառուկեան, Պ. Պ. Արապեան (Երեւան), Այրի Տիկին Ի. Սահակեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան (Լիոն), Այրի Տիկ. Հաճի մայրիկ Արապեան (Պոլիս), ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները եւ ծանօթները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց որդւոյն, քեռորդւոյն եւ ազգականին՝

ՕՆՆԻԿ ԱՐԱՊԵԱՆԻ

զառնագէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ 1937 յունուար 5ին Լիոնի մէջ, 27 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորութեան տխուր արարողութիւնը տեղի ունեցաւ յունուար 8ին Լիոնի մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերաֆամակրական համդիպումը, այս շաբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, Հայ Ակումբին մէջ, 52 rue Isidore-Neujahr, պանեօ:

Գաւառ

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 24 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին: կը հրաւիրուին խումբերու բոլոր ընկերները:

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 22 յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, վաղը ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, խաժակ Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Շավիլի մասուր-մանկապարտէզի սրահին մէջ, Rue Trois Chantiers.

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ

Դասախօսութեան նիւթն է՝ «ՈՎ ԾԱԽԵՑ ԿԱՐՍԸ»:

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասերը կը տրուին ամէն հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9-12, Մութիւալիթէի սրահին մէջ, մէթրօ Maubert Mutualité: Արձանագրուելու համար դիմել տեղւոյն վրայ:

ՀՐԱՒԷՐ

ՂԱՐԱԲԱՂ—ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ Հայրենակցական Միութեան առժամեայ մարմինը նախագահութեամբ բժիշկ Պ. Մելիքի, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր Ղարաբաղ—Զանգեզուրցի հայրենակիցները, 22 յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Վերսայլ» սրճարանին սրահին մէջ, Մօնփառնասի կայարանին ճիշդ դիմացը: կարեւոր օրակարգ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները 23 յուն. շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին, 2 Place de l'Odéon, «Nil» ճաշարանին վերնայարկը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ կամաւորներու եւ Մարտիկներու ժողովը, կիրակի, 24 յուն. կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին, 45 րիւ տը լա Ստեֆանս, Գարակէօզեանի սրահին մէջ: Ներկայ կ'ըլլայ Զնդ. Բաղդասարեան: կը հրաւիրուին անդամները եւ համակիրները:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Համազգայինի Փարիզի Մ.ճիւղի Վարչութեան կողմէ
22 յուն. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Café Voltaireի սրահին մէջ, Place de l'Odéon, մէթրօ Odéon

կը խօսի Պ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Նիւթ ունենալով «Իրապաշտ շարժումը հայ գրականութեան մէջ՝ Արփիար Արփիարեան եւ Գրիգոր Զօհրապ»:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Օր. Ժ. Աթանասեան (դաշնակ), Պ.Պ. Ն. Ղուկասեան (երգ՝ Սամսոն աֆիքրայէն), Պարոյր Յարութիւնեան (թառ) եւ Գմբէթեան (արտասանութիւն):

Մուտք 2 ֆր.:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 22 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI 22 JANVIER 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3326
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

17 ԳԼՈՒԽՆԵՐ ԵՒՍ...

Վաղը, չորսթ, Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին առջեւ պիտի դատուին 17 «դաւադիրներ» եւս: Պիտի դատուին ճիշդ այնպէս ինչպէս դատուեցան Զինովիեւ եւ իր 15 ընկերները, անցեալ տարի օգոստոսին,— իբրեւ «կատղած շուներ»:

Բոլորն ալ համրդօրէն պիտի գնդակահարուի՞ն, ինչպէս առաջին 16ը:

Տրամաբանօրէն՝ այո՛: Ամբաստանագիրը կոլանուորներուն կը վերագրէ այնպիսի մեղքեր որոնց պատիժը մահն է, համաձայն խորհրդային օրէնսգրքին:

Բայց, թերեւս այս անգամ նկատի առնեն արտասահմանի հանրային կարծիքը եւ մահապատիժը վերածեն տաժանակիր աշխատանքի (տասը տարի):

Ամէն պարագայի մէջ, «խորհուրդ մարդկան, կամք՝ Ստալինի»:

Կը թուի թէ տակաւին շատ աստղեր պէտք է մարին, որպէսզի մինչ վառ մնայ այս «լուսաշող արեւը»,— «հանճարեղ առաջնորդ մարդկութեան, հարազատ հայր եւ ուսուցիչ, աղբիւր կեանքի եւ լոյսի»...

Մնաց որ, շատ ալ չեն տարբերիր առաջին 16ին եւ երկրորդ 17ին մահացո՛ւ մեղքերը:

Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէասոնք ալ, 1933էն ի վեր սերտօրէն գործած են Զինովիեւ - Քամենեւ խմբակին հետ, «գաղթական Թրոցքիի» ղեկավարութեան տակ եւ, դարձեալ Թրոցքիի ուղղակի հրահանգներով, կազմակերպած են «խափանարար եւ ահաբեկչական խմբակներ» բազմաթիւ պետական հիմնարկութեանց, մասնաւորապէս ազգային պաշտպանութեան հետ կապուած հաստատութեանց մէջ:

Ցետոյ, անոնք դաւադրութիւններ սարքած են, միշտ Թրոցքիի հրահանգներով, «սպաննելու համար կուսակցութեան եւ կառավարութեան վարիչները»: (Ճիշդ նոյնը ինչ որ կ'ըսէին Զինովիեւի եւ միւս գնդակահարեալներու մասին):

Դեռ աւելին,— ամբաստանեալները, միշտ ուղղակի հրահանգներ ստանալով Թրոցքիէն, «ձեռնարկած են լրտեսութեան՝ ի հաշիւ կարգ մը օտար պետութեանց»:

Ու վերջապէս, անոնք փորձած են «խորտակել Խ. Միութեան զինուորական ուժը, փութացնել զինեալ յարձակումը անոր դէմ, օգնել օտար նախայարձակներուն՝ որ գրաւեն եւ անդամատեն Խ. Միութիւնը, տապալեն խորհրդային վարչաձեւը եւ վերահաստատեն դրամատիրութիւնը եւ քաղքենի դասուն գերակայութիւնը Ռուսաստանի մէջ»:

Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ այս բոլոր յանցանքները «հաստատուած են» գաղտնի ոստիկանութեան կատարած քննութիւններով: Բնականաբար մնացեալն ալ պիտի հաստատեն ամբաստանեալները իրենք, երկրպագելով եւ աղաղակելով, ինչպէս միւս մահապարտները:

— Այո՛, մենք յանցաւոր ենք... այո՛, դաւադրեցինք... այո՛, կ'ուզէինք սպաննել Ստալինը, Վորոշիլովը եւ միւսները... այո՛, մենք սրիկաներ, կատղած շուներ, հրէշներ ենք...

Բայց ո՞վ են այս «անարգ» ամբաստանեալները:

Բոլշեւիկեան կուսակցութեան աստղերը,— առաջնակարգ դէմքեր՝ ինչպէս միւս մահապարտները: Մարդիկ որոնք տարիներու վաստակ են ունեցեր կազմակերպութեան մէջ, իբրեւ տեսաբան, գործիչ, առաջնորդ, կազմակերպիչ կամ հրապարակագիր:

Քանի մը անուններ, գլխաւորներէն.—

Փիաթաքով, նախկին պետը Փարիզի խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան, նախկին տնօրէն պետական դրամատան, իսկ վերջերս՝ փոխ - գործավար ծանր ճարտարարուեստի: Կուսակցութենէն վտարուեցաւ իբրեւ Թրոցքիական, յետոյ մեղայի գալով վերահաստատուեցաւ 1929ին:

Քարլ Ռատէք, խորհրդային հրապարակագրութեան բոցավառ գրիչը, որ համաշխարհային համբաւ կը վայելէր, իբրեւ հարազատ արտայայտիչը արտաքին քաղաքականութեան, նախկին Թրոցքիական, նոյնպէս մեղայի եկած եւ վերահաստատուած: Իր խօսքերը իբրեւ պատգամ կ'ընդունուէին միջազգային հարցերու առթիւ:

Զօր. Մուրալով, նախկին հրամանատար Մոսկուայի զինուորական շրջանին, աչքառումեան բոլշեւիկ մը, որ տասը տարի առաջ փորձեց «ժողովրդավար բանուորներու, խմբակցութիւն մը կազմել հռչակաւոր Տիկին Քոլոնթայի հետ:

Սոքոլնիքով, Լոնտոնի նախկին դեսպանը, որ ստորագրած է Պրէսթ-Լիթովսքի դաշնագիրը, եղած է ելմտական նախարար, փոխ-գործավար՝ արտաքին գործերու, իսկ վերջերս փոխ - գործավար՝ անտառային վարչութեան: Արտաքին առեւտուրի գործավար Ռօզէնհօլց, որ երբեմն եղած է գործակատար Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան, պաշտօնաթերթ «Իզվեստիա»ի մէջ Սոքոլնիքովը կ'ամբաստանէ իբրեւ «փաշական գործակալ, հակայեղափոխական ահաբեկիչ եւ դաւաճան»:

Սերեբրիաքով, Տիկին Սոքոլնիքովի առաջին ամուսինը, ականաւոր բոլշեւիկ մը եղած է Լէնինի օրերէն: Անոր մահէն վերջը Թրոցքիի կողմը բռնեց ընդդէմ Ստալինի: Գործօն դեր կատարած է Չինաստանի յեղափոխութեան մէջ: Եղած է փոխ - գործավար փոխադրութեանց:

Միւս ամբաստանեալներն ալ առ հասարակ հին կուսակցականներ են, աւելի կամ պակաս կարեւոր դիրքերու հասած:

Եթէ այս 17ը եւ միւս 16ը իսկապէս կատղած շուներ, դաւաճաններ եւ սրիկաներ են, ուրեմն այդպիսի տարրերէ կազմուած է համայնավար կուսակցութեան ղեկավարութիւնը: Իսկ եթէ անմեղ զոհեր են, դուք հետեւցուցէք մնացեալը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԽՆԴԻՐԸ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Երկու կողմերն ալ տրամադիր կ'երեւան միջին ճամբայ մը գտնելու

Ա. Դ. Խորհուրդին նստաշրջանը բացուեցաւ երէկ, հինգշաբթի: Օրակարգին վրայ կը գտնուին շարք մը կարեւոր խնդիրներ, Ալէքսանտրէթէն մինչեւ Տանցիկի հարցը: Կը կարծուի թէ առաջին խնդիրը —Ալէքսանտրէթ— երկար պիտի զբաղեցնէ ոչ միայն երկու կողմերը, այլեւ Ազգաժողովը եւ հաւանական է որ ձգձգուի մինչեւ մայիսի նստաշրջանը:

Չորեքշաբթի օրն իսկ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ արտաքին նախարարները հանդիպում մը ունեցան Ազգերու Դաշնակցութեան քարտուղարին գրասենեակին մէջ: Ներկայ էր նաեւ Շուէտի արտաքին նախարարը, իբրեւ տեղեկաբեր: Պ. Պ. Իվօն Տէլպոսի եւ Թ. Ր. Արասի խօսակցութիւնը շարունակութիւնն էր Փարիզի մէջ կատարուած խօսակցութեանց:

Խօսակցութիւնները շարունակուեցան կէսօրէ վերջն ալ եւ խնդիրը քննուեցաւ բոլոր էութեամբ, փոխադարձ լուսաբանութիւններով: Յետոյ կազմուեցաւ իրաւագէտներու մասնախումբ մը, քննելու համար թէ ինչպէս կարելի է հաշտեցնել թրքական պահանջները եւ հոգատար իշխանութեան պարտաւորութիւնները: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ մթնոլորտը հիմա աւելի նպաստաւոր է քան անցեալ դեկտեմբերին եւ թէ կարելի պիտի ըլլայ ուշ -կանուխ լուծել կնճիռը:

*** Հեռագրի մը համաձայն, Էնկիւրիի Ֆրանսական դեսպանը թրքական կառավարութեան ներկայացուցած է հաշտարար ծրագիր մը, որուն համաձայն Ալէքսանտրէթը Սուրիոյ կապուած մնալով հանդերձ, պիտի վերածուի ազատ նաւահանգիստի եւ պիտի հաստատուի մասնաւոր գօտի մը, ֆրանքօ-թուրք յանձնաժողովի մը վարչութեան տակ: Այս կերպով Ալէքսանտրէթը պիտի կազմէ նաւահանգիստ մը թէ հիւսիսային Սուրիոյ եւ թէ հարաւային Թուրքիոյ համար:

Կ'ըսուի թէ Ազգաժողովին երեք ներկայացուցիչներն ալ քննած են այս տեսակ ծրագիր մը, տեղին վրայ:

*** Փարիզեան թերթերու թղթակիցները հակասական տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Ժընեւէն, սակայն բոլորն ալ համաձայն են այն կէտին մէջ թէ մթնոլորտը թեթեւցած է եւ վախ չկայ որ Թուրքիա քաշուի Ազգաժողովէն կամ խզէ 1921ի դաշնագիրը: Սէն-Պոլս, «Ժուռնալ»ի քաղաքական խմբագիրը, դիտել կու տայ թէ Ֆրանսա այլեւս անհպելի չի նկատեր հոգատարութեան խնդիրը եւ տրամադիր է ընդունելու որ Ազգաժողովը ուրիշ կարգ ու սարք մը հաստատէ հովանաւորեալ երկիրներուն համար. իսկ Թուրքիա կարելի կը տեսնէ ելք մը որ ոչ բացարձակ անկախութիւն ըլլայ, ոչ ալ դաշնակցութիւն՝ Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Ալէքսանտրէթի միջեւ:

«Մաթէն»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Թուրքերը միշտ կը վախնան որ օտար նաւային կայաններ հաստատուին Ալէքսանտրէթի շրջանին մէջ եւ թէ անոնք նախկին օսմանեան կայսրութեան վերահաստատումը կը հետապնդեն: Կը վախնան նաեւ որ Սանճաքին թուրք փոքրամասնութիւնը աննպաստ դիրքի մը մէջ դրուի Սուրիացիներու, Քրիստոնեաներու եւ Արաբներու հանդէպ: Այս թերթն ալ կը հաստատէ թէ առաջին խօսակցութեանց արդիւնքը այն եղաւ որ Ֆրանսա տրամադիր է մէկդի դնելու զուտ իրաւագիտական պարագան եւ խնդիրը քննելու քաղաքական դետնի վրայ, ապաւինելով Ա. Դ. Խորհուրդին իմաստութեան:

«Լ'Էօվր»ի թղթակիցը եւս հաստատելով մթնոլորտին մեղմացումը, դիտել կու տայ թէ բանակցութիւնները տաժանելի պիտի ըլլան եւ չափազանց երկար պիտի տեւեն: Չի կարծուիր որ կարելի ըլլայ վերջացնել այս նստաշրջանին հետ: Այդ պարագային բանակցութիւնները պիտի շարունակուին երկու կառավարութեանց միջեւ, ելքի մը յանգելու համար մինչեւ Ազգաժողովին յաջորդ նստաշրջանը, մայիս: Բանակցութեանց մէջ որոշ դեր կրնան կատարել, նաեւ, Ազգաժողովին երեք ներկայացուցիչներուն թելադրութիւնները:

Այս առթիւ «Լ'Էօվր» կը գրէ նաեւ թէ Թուրքերը քանի մը զօրաբանակ համախմբած են սահմանագլուխին վրայ, Ատանայի մօտ, կազմ եւ պատրաստ՝ որ եւ է պատահականութեան հանդէպ:

*** Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ պատուիրակները եւ Շուէտի արտաքին նախարարը միասին ճաշեցին, աւելի չէզոքելու համար բարեկամական մթնոլորտը:

«Թան»ի ուժգին խմբագրականը Ալէքսանտրէթի վէճին առթիւ

Կիսապաշտօնական «Թան»ը իր յունուար 20ի խմբագրականին մէջ նորէն անդրադառնալով Ալէքսանտրէթի հարցին եւ պարզելով Թուրքիոյ անհիմն յաւակնութիւնները, դիտել կու տայ.

— «Թուրքիա իր ազգային ուխտին մէջ գրած է թէ Օսմանեան կայսրութենէն անջատուած այն երկրամասերը որ թրքական մեծամասնութիւն չունին, կրնան տնօրինել իրենց ճակատագիրը: Ան այս սկզբունքը հաստատեց ստորագրելով Էնկիւրիի դաշնագիրը 1921ին եւ Լօզանի դաշնագիրը 1923ին եւ վերջապէս մտնելով Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Տասնըհինգ տարիէ ի վեր որ կը տիրէ Ալէքսանտրէթի մասնաւոր վարչաձեւը, Թուրքիա երբեք որ եւ է բողոք չէ ներկայացուցած: Այժմ, Էնկիւրիի կառավարութեան գլխաւոր փաստերը կարելի է ամփոփել այսպէս.— Սանճաքին ենթադրեալ թրքական մեծամասնութիւնը, այն պնդումը թէ այդ երկրամասին բնակիչները սերած են Հիթիթներէն եւ հետեւաբար թրքական ծագում ունին եւ վերջապէս այն հաւաստումը թէ Թուրքիա Ալէքսանտրէթի Սանճաքը ուղղակի Ֆրանսայի յանձնած է պայմանաւոր ձեւով, համաձայն Էնկիւրիի դաշնագրին եւ ոչ թէ նկատի առնելով անոր հոգատար պետութեան հանգամանքը:

Ինչ կը վերաբերի առաջին կէտին, ամենավերջին վիճակագրութիւնները կը հաստատեն թէ Սանճաքին 220,000 բնակիչներէն միայն 85,000ը թուրք են, մինչդեռ անդին կան 23000 Հայեր, որոնք հիմնովին հակառակ են որ եւ է կցման Թուրքիոյ հետ եւ 107,000 արաբածին բնակիչներ որոնց լեզուն միայն արաբերէնն է, ինչպէս եւ քանի մը ուրիշ տարրեր: Ալէվիները զորս Էնկիւրիի կառավարութիւնը զարմանալի յաւակնութեամբ մը Հիթիթներու սերունդ կը

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԶԻՆՈՒՈՐ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՆ ՄԻԱՅՆ 20-21 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ ԾԱՌԱՅԵԼՈՎ ԲՈՒՆ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

Զինուորցուներու կպատակութեան խնդիրը լաւ ճամբու մէջ

ԵՐԿՈՒ ՕՖԻՍՆԵՐԸ ԱՐՏՕՆՈՒԱԾ ԵՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿԵՐԸ

Երէկ ստացանք հետեւեալ զեկոյցը.—

Հայ Գաղթականաց Կեդրոնական Ցանձնաժողովը, ըմբռնելով հանդերձ այն անհամբերութիւնը որուն մէջ կը գտնուին զինուորագրութեան կանչուած Ֆրանսաբնակ հայ երիտասարդները, պարտք կը համարի զեկուցանել հանրութեան թէ 1928ի մարտ 31ի օրէնքին 3րդ յօդուածին գործադրութեան վերաբերեալ կանոնադրութիւնը դեռ պատրաստուելու վրայ է եւ բոլոր կէտերու մասին վերջնական որոշումներ տրուած չեն տակաւին: Գաղթականաց Ցանձնաժողովը մշտական յարաբերութեան մէջ է Արտաքին եւ Պատերազմական նախարարութեանց հետ եւ մօտէն կը հետեւի գործի ընթացքին: Արդէն Արտաքին Գործերու նախարարութեան ներկայացուցած է այս հարցին շուրջ հայ շրջանակներու մէջ ցարդ արտայայտուած բանաւոր բաղձանքները եւ լուսաբանութեան խնդրանքները, եւ վերոյիշեալ կանոնադրութիւնը աւարտելուն եւ իր դիմումներուն պատասխանը ստանալուն պէս, պիտի փութայ ներկայացնել զանոնք հասարակութեան:

Հիմակուց սակայն Հայ Գաղթականաց Կեդրոնական Ցանձնաժողովը ի վիճակի է հաղորդելու պաշտօնական աղբիւրներէ քաղուած կարգ մը տեղեկութիւններ որ գործին հիմնական քանի մը կէտերուն կը վերաբերին:

ԱՅՍՕՐ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆԱՊԷՍ ՈՐՈՇՈՒԱԾ Կ'ԵՐԵՒԱՅ ՍԱ ԿԷՏԸ ԹԷ 20 ԵՒ 21 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐՆ ԵՆ ՄԻԱՅՆ ՈՐ ԶԻՆՈՒՈՐ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՆ, 20 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ԵՒ 21 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ ՄԷԿ ՏԱՐԻ ԾԱՌԱՅԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ:

Նոյնպէս վերջնականապէս որոշուած կ'երեւայ որ հայ զինուորները բուն ֆրանսական բանակին մէջ պիտի ծառայեն, եւ ոչ թէ «օտար գունդ» անունով կազմուելիք առանձին մարմիններու մէջ, նոյնիսկ եթէ «օտար գունդ» անունը կրող մարմին մը անուանապէս գոյութիւն ունենայ:

ՄՆԱՑԵԱԼՆԵՐՈՒՆ, ԱՅՍԻՆՔՆ 22էն 33 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԻՐԵՆՑ ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵՆԷՆ ԶԱՏ ՈՒՐԻՇ ՈՐՈՇՈՒՄ ՉԿԱՅ:

Ուրիշ կարեւոր կէտ մը, այն է հայ զինուորցուներու եւ իրենց ընտանիքը անմիջապէս ֆրանսացի քաղաքացի ընդունելու գործը, որ կը համապատասխանէ ընդհանրապէս յայտնուած բաղձանքին, զոհացուցիչ ընթացքի մէջ կը գտնուի: Հայ Գաղթ. Կեդր. Ցանձնաժողովին կրկնակի դիմումներուն վրայ, արտաքին գործերու նախարարութիւնը խնդրած է դատական նախարարութենէն որ ֆրանսական քաղաքացիութիւն խնդրող հայ զինուորցուներուն եւ իրենց ընտանիքներուն խնդրագիրները անմիջապէս նկատողութեան առնուին՝ հպատակութիւն խնդրող սովորական թեկնածուներու բազմակուտակ խնդրագիրներու հերթէն առաջ, եւ այդ զինուորցուներուն հպատակութեան գործը վերջացած ըլլայ, մինչեւ իրենց զօրակոչը, որ տեղի պիտի ունենայ դէպի այս տարուան վերջը:

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ԱՎԸՆԻՒ ՔԼԷՊԷՐԻ ՕՖԻՍԸ ԱՐՏՕՆՈՒԱԾ ԵՆ ՊԱՏԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ ՑԱՆԿԵՐԸ: ԱՅՍ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ ՄԸ ՊԻՏԻ ՀԱՂՈՐԴՈՒԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ:

ՍՈՒՐԻԱՆ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ՞ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ

ԵՕՆՈՒՍ ՆԱՏԻ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԱՐԱԲՆԵՐՈՒՆ, ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԵՒ... ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Անդրադառնալով Սանճաքի մէջ գլխարկի գործածութեան դէմ Ֆրանսացիներու իբրեւ թէ մղած պայքարին, Եունուս Նատի (Ճիւմհուրիյէթ) դիտել կու տայ վերի խորագրին տակ (16 յունուար).

— «Խորհեցէք որ Ֆրանսացիները կը մղեն այս պայքարը, որուն չպիտի դիմէին նոյնիսկ Փաթակօնիացիները: Կարելի չէ զգուանք եւ անէծք չարտայայտել այս կատակերգութեան դէմ:

Գլխարկ մի կրէք, կեավուր կ'ըլլաք: Այս եւ դեռ ուրիշ քարոզութիւններ կատարող ֆրանսական գաղթային պաշտօնեաները եթէ վարանինք մարդ նկատելու, իրաւունք չունի՞նք միթէ:

Աւելի եղերականը կայ: Այդ պաշտօնեաները հրոսախումբեր կը կազմեն Արաբներէն, Հայերէն եւ Չէրքէզներէն, այսինքն այդ ազգերուն դրամով մարդասպանութիւն ընելու ընդունակ մարդոցմէն: Ասիկա արդէն ամբողջովին ոճրապարտ արարք մըն է: Այդ հրոսախումբերուն կազմութեան նպատակն է՝ անոնց յարձակիլ տալ Թուրքերուն վրայ: Այս ձեւով, ֆրանսական պաշտօնեաները կ'ուզեն տեսակ մը Մակեդոնիոյ վիճակին վերածել հիւսիսային Սուրիան: Գործին ամէնէն գէշ եւ թերեւս ալ ամէնէն աղէկ մասը այն է որ, գիտենք թէ Արաբ ազգայնամոլներու, կարգ մը Դաշնակ քօմիթէներու հետ գործակցող գաղթային պաշտօնեաները ի՞նչ տեսակ ոճրապարտ միջոցներու դիմած են:

Թէեւ կասկած չկայ որ այս աւազակութիւնը շատ սուղի պիտի նստի այդ ոճիրները եւ չնականութիւնները խորհող եւ գործադրել ուզող մարդասպան գլուխներուն, բայց չենք կրնար զսպել մեր զարմանքը թէ քաղաքակրթութեան 20րդ դարուն ի՞նչպէս կարելի է խորհիլ այս տեսակ վայրենութիւններ:

Ֆրանսացի պաշտօնեաները եւ անոնց հետ յարմարելով հրոսախումբ կազմելու ձեռնարկողները պէտք է գիտնան որ թրքական Հաթայի (Սանճաք) խնդիրը միաժամանակ Հանրապետական Թուրքիոյ Թուրքերուն խնդիրն է: Բոլոր աւազակներու կարգին, ՖՐԱՆՍԱՆ ԵՒ ԻՐ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ՊԷՏՔ Է ՀԻՄԱԿՈՒՑՆԷ ԳԻՏՆԱՆ ՈՐ ՀԱԹԱՅՑԻՆԵՐՈՒ ԹԵԼԻՆ ԴՊՉՈՂՆԵՐՈՒՆ ԳԼՈՒԽՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԿՈՏՐՈՒԻՆ:

ԻԲՐԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔ, ՍՈՒՐԻԱՑԻՆԵՐԸ, ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ԲՈԼՈՐԸ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԵՆՔ ՀԵՏԵՒԻԼ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒՆ՝ ԱՆՈՆՑ ԵՂԵՌՆԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆՑ ՄԷՋ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— о —

(Ժ. եւ վերջին մաս)

Նախորդ իր յօդուածներով քննութեան նիւթ դարձուցինք Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի նորընտիր քարտուղար Ամատունիի զեկուցման հիմնական մասերը։

Այդ զեկոյցով Ամատունին կը մերկացնէր Խանջեանի ութամեայ գործունէութեան «խայտառակ ուղին, կեղծարարութիւնների, երկերեսանիութեան ու դաւաճանութեան ուղին»։ Համաձայն Ամատունիի, Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան երկու նախորդ քարտուղարներ՝ Աշոտ Յովհաննիսեան եւ Աղասի Խանջեան, 13 տարի շարունակ (1926 - 36) փորձած են «մեր երկրի ներսում պայմաններ ստեղծել հակայեղափոխական նացիոնալիստների ու տրոցկիստների անարգել աշխատանքի համար»։ Ի՞նչ վախճան կ'ունենար Հայաստանի մէջ խորհրդային իշխանութիւնը, եթէ ներկուսակցական պայքարի ընթացքին յաղթանակէին Յովհաննիսեան – Խանջեանի տեսակէտները եւ որդեգրած ուղեգիծը։

«Մի՞թէ պարզ չէ, կ'ըսէ Ամատունին, որ եթէ Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան ներկուսակցական պայքարում յաղթէին նացիոնալ - ուկլոնիստ – սոցեֆիկները, ապա նրանք ճանապարհ կը բանային ամէն տեսակ նացիոնալիստների առջեւ, հաշտութեան կը գային Դաշնակների հետ, կը թուլացնէին Անդրկովկասի ժողովուրդների դաշինքը, գործը կը տանէին դէպի Հայաստանի անջատումը Խորհ. Միութիւնից, նրանք ճանապարհ կը բանային Դաշնակների առջեւ եւ կը հեշտացնէին նրանց ռէբերի ինտերվենտների գործը» ...

Ուրիշ խօսքով, ինչպէս բազմաթիւ անգամներ իր զեկոյցին մէջ կը շեշտէ Ամատունին, Աշոտ Յովհաննիսեանները եւ Խանջեանները կը հանդիսանային Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հայաստանի գործակալները։

Հակասական եւ անհեթեթ դերի մը մէջ կը ներկայանան մեզի Կեդր. Կոմիտէի նախորդ երկու քարտուղարները։ Եւ իրօք, թէ Աշոտ Յովհաննիսեանը եւ թէ Աղասի Խանջեանը իրենց ղեկավարութեանց ընթացքին մէկ կողմէ ֆիզիքական անողոք ու դաժան հալածանքի կ'ենթարկէին Դաշնակցականները եւ գրաւոր ու բանաւոր բանսարկութիւններով կը ջանային վարկաբեկել Դաշնակցութիւնը, — իսկ միւս կողմէ իրենց վարած քաղաքականութեամբ եւ գործելակերպով դաշնակցական գաղափարները կ'իրականացնէին կեանքի մէջ։ Ինչո՞վ բացատրել նման չտեսնուած սոյն տարօրինակ երեւոյթը։

Միայն մեր երկրի իւրայատուկ պայմանները կրնային ստեղծել այդ կացութիւնը։ Եթէ յենակէտ ունենանք պատմական այն իրողութիւնը, թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ծնունդ է հայ հողի եւ իր 46ամեայ գործունէութիւնը պայմանաւորուած է հայ ժողովրդի իրական պահանջներով, — ապա եւ դիւրըմբռնելի կը դառնայ մեզի համար Աշոտ Յովհաննիսեաններու եւ Աղասի Խանջեաններու պարագան։

Հայաստան երկիրը եւ հայ ժողովուրդը երկար դարերու ընթացքին ենթակայ են եղած օտար ուժերու ճնշման եւ իրաւազրկման։ 19րդ դարու կէսէն սկսեալ հայութիւնը լծուեցաւ քաղաքական ու յեղափոխական պայքարի եւ ի գին հողային ու մարդկային մեծ զոհողութեանց կրցաւ ստեղծել ներկայ Հայաստանը։

Պայքարի այդ շրջանին հայկական կեանքի մէջ վճռական դեր կը կատարէին երկու գործօն ուժեր՝ ներքին եւ արտաքին։ Ներքին ուժերը յանձինս քաղաքական կուսակցութեանց կը ձգտէին ազատագրել հայ ժողովուրդը իր հոգեկան, տնտեսական եւ վարչական շղթայակապ վիճակէն եւ վերստանալ Հայաստանի քաղաքական վերահաստատման իրաւունքները։ Արտաքին ուժերը միշտ խաթարած են այդ ծրագիրները՝ դառն յուսախաբութիւններու մատնելով մեր ժողովուրդը։

1920ի վերջը, երբ Հայաստանի հանրապետական կառավարութիւնը իշխանութիւնը փոխանցեց համայնավար կուսակցութեան, նորէն արտաքին ուժերն էին որ վճռական դեր կը խաղային։ Մէկ կողմէ քէմալական Թուրքիան եւ Խորհ. Ռուսաստանը միասնաբար կը դաւէին Հայաստանի հանրապետութեան դէմ, իսկ միւս կողմէ դաշնակից պետութիւնները կը լքէին հայ ժողովուրդը։ Այդ կրկնակի դաւերուն հետեւանքով հանրապետական Հայաստանը ոչ միայն չկրցաւ կարգադրել իր սահմանային խնդիրները, այլ եւ շնորհիւ ստեղծուած կացութեան, մեր երկրի ժողովուրդը ենթարկուեցաւ նիւթական զրկանքներու։ Արտաքին ուժերու ազդեցութեան տակ Հայաստանի համար ստեղծուած էին իւրայատուկ պայմաններ։

Երբ իշխանութիւնը անցաւ համայնավար կուսակցութեան ձեռքը, Հայաստանի կացութիւնը չփոխուեցաւ։ Հայ ժողովրդի հողային պահանջները գոհացում չստացան եւ յետոյ ան շարունակեց կրել նիւթական ամէն զրկանք։ Այն աստիճան, որ ինչպէս կը վկայէ Ամատունին, խորհրդային իշխանութիւն հաստատուելէ 13 տարիներ ետքը Հայաստանի լեռնային շրջաններէն հազարաւոր գիւղացիներու արտագաղթ տեղի կ'ունենայ։ Արտաքին հզօր ուժի մը՝ Խ. Ռուսիոյ միջամտութեան եւ վարած ներքին քաղաքականութեան հետեւանքով էր, որ Հայաստանը մնաց նոյն իւրայատուկ պայմաններուն մէջ։

Աւելի քան, ներկայ Հայաստանի կեանքին մէջ մեծ դեր կը խաղան երկու նոր ազդակներ՝ Անդրկովկասի դրացի պետութիւնները եւ աշխարհը։

Ճիշդ է, հանրապետական Հայաստանի օրով ալ Ազրբէջան եւ Վրաստան գոյութիւն ունէին։ Սակայն այն ատեն այդ երկուքը կը ներկայանային իբրեւ արտաքին ուժեր եւ իրենց հայալու քաղաքականութիւնը կը վարէին դուրսէն։ Մեր անկախութեան շրջանին Հայաստանը կրնար անոնց դէմ պաշտպանուիլ իբրեւ ինքնուրոյն պետութիւն եւ հարկ եղած պարագային դիմել նոյն իսկ զէնքի ուժին։ Հայաստանի խորհրդայնացումով անդրկովկասեան պետութիւններու յարաբերութիւնը նոր ճամբու մը մէջ մտան։ Տիրանալով Անդրկովկասի վարչական եւ տնտեսական դիրքերուն, Ազրբէջանցիները եւ մասնաւորապէս Վրացիները Հայաստանի համար այլ եւս ներքին գործօն ուժեր դարձան՝ միջամտելով հայ ժողովրդի ներքին կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ։ Մեր երկրի տնտեսական, մշակութային եւ վարչական կեանքը ենթարկուեցաւ Թիֆլիսի գերակայ հսկողութեան։ Թիֆլիսը եւ Բագուն հետեւեցան եսապաշտ քաղաքականութեան, կասեցնելով հայ ժողովրդի ստեղծագործ եւ նախաձեռնող ոգին ու խոչընդոտ հանդիսանալով անոր վերելքին։ Այդ ձեւով Հայաստանի համար ստեղծուեցան կրկնակի իւրայատուկ պայմաններ։

Հայաստանի հանրապետական կառավարութիւնը իրեն նպատակ էր դրած ոչ միայն ամբողջացնել հայապատկան հողամասերը, այլ եւ ազգահաւաքման գործը իր ծրագրի հիմնական եւ էական մասը կը կազմէր։ Հայաստանի հանրապետութեան դուռները լայնօրէն բացուած էին ամբողջ Հայերու առջեւ, ինչ քաղաքական հոսանքի ալ պատկանէին անոնք։ Հայաստանի խորհրդայնացումէն վերջ տեղի ունեցան Իգդիրի եւ Կիլիկիոյ աղէտները եւ հարիւր հազարաւոր հայ գաղթականութիւն ցրուեցաւ աշխարհիս չորս ծագերը։ Բնական էր որ հայկական որ եւ է կառավարութիւն ինքնիրեն պարտաւորուած զգար հետաքրքրուիլ «կապիտալիստական ու ֆաշիստական շահագործման այդ անմեղ զոհերի» վիճակով եւ ամէն ճիգ թափէր գոնէ մեծ բազմութիւն մը փոխադրելու Հայաստան։ «Մենք Ամենայն Հայոց կառավարութիւն չենք», — յայտարարեցին Հայաստանի խորհրդային կառավարութեան պաշտօնական ներկայացուցիչները եւ երկրի դուռները ամուր կղպելով, նոր գաղթը քաղաքական պայքարի նոր միջոց դարձուցին։

Տէր չճանչնալով արտասահման գտնուող գաղթական զանգուածներուն, խորհրդահայ կառավարութիւնն իրեն իրաւունք համարեց միջամտել գաղթաշխարհի ներքին գործերուն՝ պայքարի եւ պառակտումի սերմեր ցանելով ամէնուրեք։ Երբ Մարսէյլի երեք հազար հայ գործաւորները նպաստէ զրկուեցան անօթութեան դատապարտուելով, խորհրդային կառավարութիւնը մէկ սանթիմի օգնութիւն իսկ ցոյց չտուաւ։ Իսկ ասոր դիմաց, երկրի մէջ այսօր միլիոններ կը հանգանակեն ի նպաստ Սպանիացիներու եւ Ֆրանսայէն ալ հայ երիտասարդներ կ'ուղարկեն Մադրիտի ռազմաճակատ ...

Տարագիրներու խնդրին մէջն ալ Հայաստանը իւրայատուկ պայմաններու մէջ կը գտնուի։ Խորհրդային Միութեան անդամակցող 11 հանրապետութիւններէն միայն Հայաստանը արտասահմանի մէջ ունի գաղթական զանգուածներ եւ այդ հարցը մեր ժողովրդի համար կենսական խնդիր մըն է։ Խորհրդային միւս պետութիւններն ունին քաղաքական տարագիրներ, սակայն եւ ոչ մէկն ունի գաղթական զանգուածներ, բացի Ռուսաստանէն, (օրինակ վրացի եւ ազրբէջանցի տարագիրներու թիւը մէկ - երկու հազարը չանցնիր)։

Որ կողմէն ալ որ մօտենանք Հայաստանին, կը տեսնենք որ մեր երկիրը կը գտնուի իւրայատուկ (սպեցիֆիկ) պայմաններու մէջ։ Իսկ Ամատունիի զեկոյցէն մենք գիտենք, որ բոլոր տեսակի Աշոտ Յովհաննիսեանները եւ Աղասի Խանջեանները իրենց ճակտին կը կրեն նախ եւ առաջ սպեցիֆիզմի դրոշմ։ Բացայայտ է, որ անոնց մղած պայքարը հետեւանք է Հայաստանի իւրայատուկ պայմաններուն։ Այդ երեւոյթն է, որ կ'ուզէ հերքել Ամատունին եւ ամէն կերպ կը ճգնի ապացուցանել, թէ Հայաստանը իւրայատուկ պայմաններ չունի եւ իրեն նախորդող երկու քարտուղարները պարզապէս Դաշնակցութեան գործակալներ են եղած։

Յանցանքը մերը չէ, որ թէ դաշնակցականները եւ թէ համայնավար Աշոտներն ու Աղասիները նոյն ժողովրդի ու միջավայրի ծնունդ են, նոյն երկրի մէջ աշխատած են եւ կ'աշխատին, ենթակայ են հայ երկրի եւ հայ ժողովրդի իւրայատուկ պայմաններու եւ պատմական որոշ փուլին մէջ իրենց տեսակէտներն ու առաջադրութիւնները կը նոյնանան (ինչպէս պատահեցաւ խորհ. նոր սահմանադրութեան կազմութեան առթիւ)։

Խորհուրդներու վերջին արտակարգ համագումարին մէջ, Ստալին առանձնապէս կ'ըմբոստանար այն տեսակէտին դէմ, որով կ'առաջարկուէր սահմանադրութենէն ջնջել Ազգերու Խորհուրդը։ «Խորհ. Միութիւնը, կ'ըսէ Ստալին, միասնական ազգային պետութիւն չէ։ Խորհ. Միութիւնը բազմազգ պետութիւն մըն է։ Խորհ. Միութեան ազգութիւնները ընդհանուր շահեր ունին, ունին նաեւ իրենց յատուկ շահերը՝ պայմանաւորուած իրենց ազգային առանձնայատկութիւններով։ Կարելի՞ է անտեսել այդ իւրայատուկ շահերը։ Ոչ, չի կարելի» («Պրաւտա», 26 նոյ. 1936, ընդգծուած է Ստալինի կողմէ)։

Համոզուած ենք, որ Ամատունին եթէ իր զեկոյցը կարդար Առաջնորդի արտայայտութենէն վերջ, Աշոտ Յովհաննիսեանի եւ Աղասի Խանջեանի հասցէին «դաշնակցական գործակալներ» տրայական ամբաստանութիւնը չէր ուղղեր, այլ կ'ըմբռնէր թէ անոնց ազգային թեքումը հետեւանքն է Հայաստանի իւրայատուկ պայմաններուն։

ԱՇՈՏ – ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԾԻԾԱՂ

— Սա անցնող բժիշկին համար կ'ըսեն թէ գոնէ մէկ հոգի ազատած է մահէն։

— Այո, անցեալ ամառ գետը ինկած տղայ մը ջուրէն դուրս հանեց։

×

— Բժէք, տիկին, թէ որբերու համար նպաստ խնդրելու եկած եմ։

— Այսօր տիկինին ընդունելութեան օրը չէ, մարդ չընդունիր։

— Ես ընդունելութեան համար եկած չեմ, միայն դրամը թող վճարէ։

×

— Իմացա՞ր, բարեկամիս ամուսնութեան օրը զոքանչը յանկարծամահ եղեր է։

— Արդէն երջանկութիւնն ու դժբախտութիւնը միշտ զուգընթաց են։

ՀԱՅ ԶՕՐԱՎԱՐԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

— о —

ՄԻՔԱՅԷԼ ՄԵԼԻՔ-ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Զօր. Միքայէլ Գէորգեան Մելիք – Մուրադեանը ոչ եւս է։

Ծնած էր Հին - Նախիջեւանում, 1868ին։ Երեւանի գիմնազիոնի 6րդ դասարանից փոխադրուելով Թիֆլիզի Միքայէլեան սպայից դպրոցը, աւարտում է ենթասպայի աստիճանով եւ մտնում է 156րդ Ելիսաւետպոլսկի հետեւակ գունդը, որի կայանը գտնւում էր Սարիղամիշում։ Այնտեղ սպայական ծառայութեան մէջ անց կացրեց 17 տարի, իր երիտասարդութեան լաւագոյն ժամանակը։

1905ին իբրեւ կամաւոր սպայ, առանց վիճակահանութեան ենթարկուելու, մասնակցեց ռուսաճապոնական պատերազմի վերջաւորութեան։ Հասնելով Մանչուրիա, մտաւ այն առանձին զօրաբանակը, որ գործում էր Սախալին կղզու ուղղութեամբ։ Գլխաւոր (կապիտան) Մելիք – Մուրադեանը այդ զօրաբանակի հետ անցաւ Բլագովեշչենսկ – Նիկոլայեւսկ, ապա եւ Սախալին կղզին, որտեղից սակայն մի չարքեց յետոյ հարկադրուած են լինում նահանջելու Նիկոլայեւսկի ուղղութեամբ՝ ճապոնացիների ճնշման տակ։ Ռուս – ճապոնական պատերազմի վերջանալուց յետոյ, գլխաւոր Մելիք – Մուրադեանը նորից գնում է Սարիղամիշ, իր հին գունդը։

1906ին, հայ – թաթարական ընդհարումների ընթացքին, նրան է վիճակւում իր վաշտով պաշտպանելու Երեւան քաղաքի կարգն ու խաղաղութիւնը։

Համաշխարհային պատերազմի բռնկումով ռուս կառավարութիւնը անզգուշաբար գրեթէ պարպել էր կովկասեան ճակատը իր բնոյթի զօրամասերից, երբ երկու ամսից յետոյ պայթեց ռուս – թրքական պատերազմը։ 39րդ զօրաբաժինը որ լաւ ծանօթ էր սահմաններին, բարեբախտաբար մնում էր Սարիղամիշում։ Հէնց այդ զօրաբաժնի մէջ էր պաշտօնավարում եւ գլխաւոր Մելիք - Մուրադեանը։ Նա շատ յաճախ էր պատմում մեծ ոգեւորութեամբ այդ զօրամասի եւ իրենց գնդի քաջագործութիւնների մասին Էրզրումի ուղղութեամբ ... 39րդ զօրաբաժինը մեծ արագութեամբ հասնում է Էրզրումի պատերին, բայց նոյնքան արագութեամբ էլ ստիպուած է լինում նահանջել թշնամու գերազանց ուժերի ճնշման տակ։ Թուրքերը նախատեսելով ռուսական հաւանական հարուածն այդ ուղղութեամբ, կարողացել էին համաշխարհային պատերազմի սկզբից մինչեւ իրենց պատերազմին մասնակցելը՝ Էրզրումի շրջանում կենտրոնացնել մինչեւ 80.000 ասկեր, այնպէս որ մեծ դժուարութեամբ 39րդ եւ 20րդ ռուսական զօրաբաժինների մի մասը կարողացաւ դուրս գալ թշնամու օղակից ...

Գլխաւոր Մելիք – Մուրադեանն այնուհետեւ մասնակցեց այն բոլոր ռազմական գործողութիւններին, որոնք տեղի ունեցան Էրզրումի ուղղութեամբ՝ մինչեւ Էրզրում քաղաքի գրաւումը, 1916 թուի սկզբին։ Այդ կռիւներից յետոյ Մելիք – Մուրադեանն արժանացաւ փոխ - գնդապետի աստիճանին։ 1916ի ամրանը, երբ հայկական կամաւորական խմբերը վերածուեցին կանոնաւոր հրացանաձիգ գումարտակների, Մելիք – Մուրադեանը նշանակուեցաւ 6րդ գումարտակի հրամանատար եւ, Իրանի Մարանդ քաղաքում կազմակերպելուց յետոյ 3րդ, 4րդ եւ 5րդ հայկական գումարտակների հետ միասին ուղեւորուեց պարսիկ – տաճկական ճակատը՝ Սուլդուզ - Ուշանդուզ - Մուսուլ ուղղութեամբ։

Ամբողջ երկու տարի այդ ճակատում 3րդ եւ 6րդ գումարտակները (յետագայում գունդերը) իրար հետ են եղել, կողք – կողքի, ուստի եւ ես, որպէս 3րդ գնդի սպայ, շատ յաճախ եմ հանդիպել գնդապետ Մելիք – Մուրադեանին թէ ռազմաճակատում եւ թէ հանգստի օրերին, թիկունքում։ Նա բարի, շիտակ, անչիչաչար, ճշ– դապահ եւ բծախնդրութեան չափ օրինապահ զինուորական էր, բայց վերին աստիճանի համեստ, պարզամիտ, հայ քրիստոնեայ մարդ։ Ռուսական յեղափոխութիւնից յետոյ նա շատ խեղճացաւ եւ կորցրեց նախաձեռնութեան ոգին, ինչպէս հին սպաներից շատերը, այնուամենայնիւ առաքինութիւն ունեցաւ ծառայելու եւ Հայաստանի հանրապետական բանակում։ Նա նախ Սուրմալուի շրջանի, իսկ վերջն էլ Դարալագեազի շրջանի զինուած ուժերի հրամանատարն էր։ Այդ պաշտօնում մնաց մինչեւ 1921 յունուար ամիսը, երբ ձերբակալուեցաւ կարմիրների ձեռքով եւ տարուեցաւ Երեւանի բանտը։ Փետրուարեան ապստամբութեան հետեւանքով ազատուելով նշանակուեցաւ Երեւան քաղաքի եւ շրջանի ինքնապաշտպանութեան պետ։

Հայաստանի խորհրդայնացումից յետոյ, ընդհանուր տարագրութեան հետ նա էլ անցաւ Թաւրիզ, ուր ճաշակեց տարագրութեան տնտեսական եւ հոգեկան մղձաւանջը։ Վերջին տարիները համեմատաբար աւելի բարօր էր ապրում, շնորհիւ Խաստեփանում գտնուող իր եղբօր, բժիշկ Բագրատ Մելիք – Մուրադեանի, որ պարբերաբար նրան դրամական օժանդակութիւն էր հասցնում. բայց զօրավարը հիւանդացաւ եւ հետզհետէ ուժասպառ եղաւ չնչին սնունդի եւ արտի տկարութեան պատճառով։ Նա փոխադրուեցաւ Թաւրիզի Ամերիկեան հիւանդանոցը, ուր եւ մի քանի օր պառկելուց յետոյ մեռաւ յունուար 2-ին, վաղ առաւօտեան։

Զօրավարի հայրը՝ Գէորգ աղան, երկար ժամանակ դատաւոր, ապա հաշտարար միջնորդ էր Նախիջեւանի (Հին) շրջանում, իսկ մայրը նշանաւոր կոմս Լորիս Մելիքեանի քրոջ աղջիկն էր, որ եւ իր քեռու անունով կնքեց իր զաւակին։ Զօրավարի տատը Արամելիք Լազարեանի կինն էր. անշուշտ կոմս Միքայէլ Լորիս Մելիքեանի եւ Արամելիք Լազարեանի ազգականութիւնը եւ իր ազնուական ծագումը մեծ ազդեցութիւն են ունեցել Միքայէլ Մելիք – Մուրադեանի կոչման ընտրութեան մէջ եւ թէպէտ նրան չյաջողուեց ռազմի դաշտում մեծ յաջողութիւններ ունենալ, ինչպէս իր մօր հօրեղբայր քեռին, այնուամենայնիւ նա իր ռազմական անբասիր ծառայութեան շնորհիւ հասաւ զօրավարի աստիճանին եւ ստացաւ բազմաթիւ շքանշաններ իբրեւ անվախ եւ զոհաբերութեան ընդունակ ռազմիկ։ Հայաստանի հանրապետութեան սակաւաթիւ եւ անդրանիկ զօրավարներից մէկն էր Մելիք – Մուրադեանը։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

=•·•=

1914 — 1915

Մեր ծրագիրը կազմած էինք. այլ եւս անկարելի էր տատանիլ։ Վերջին կարգադրութիւններն ըրինք. խստօրէն հրամայեցինք ծայրայեղ զգուշութեամբ քալելու, խօսելու, եւ առաջապահներու ամէն մէկ քայլն ու շարժումները դիտելու ու անոնց օրինակին հետեւելու անմիջապէս։ Դաշտ իջնելէ վերջ, երկար շարքով մը կը քալէինք, մերթ Ռուբէնի եւ մերթ իմ առաջնորդութեամբ։ Վրաններէն դեռ շատ հեռու էինք, երբ բազմաթիւ ձիերու ոտնաձայներ հասան մեզի։ Տափեցանք փոքրիկ փոսերու մէջ. հաւանաբար շրջուն պահակ խումբեր էին, որոնք լռութեամբ եւ ցրուած շղթայով անցան դէպի ծովափ։ Երբ բաւական հեռացած էին, հապճեպով ելանք եւ աւելի արագ առաջացանք։

Այժմ արդէն մեր երկու կողմերը բանակն էր ... Օգտագործելով գետնի եւ առուներու բացուածքները, մեծ արագութեամբ անցանք այդ վտանգաւոր գօտիէն եւ գրեթէ հասած էինք լեռնաշղթայի ստորոտը, երբ անսպասելի կերպով մեր առջեւը գետակ մը տեսանք, որ կը հոսէր տարածուն, բայց ոչ խոր ձորէ մը։ Լեռնէն տեսած չէինք չարաբաստիկ գետակը։ Այդ ոչինչ, ի հարկէ, բայց գետակի կողմէն քանի մը զամբռներ հաչելով կուգային մեր կողմը։ Հօտերու շուներ էին, եւ քանի որ բնակութիւն չըկար այդ կողմերը եւ բանակի վրանները մեր ետին էինք թողած, ուրեմն անոնց հօտերն էին։ Երբ այս եզրակացութեան հասանք, Թուրք սպայի համազգեստով սպայ Միսաքը, ես եւ երրորդ մը առաջ ինկանք, խումբը 100 քայլի վրայ ձգելով ու վայրագած՝ Թուրքերէն պոռացինք՝ «Անիծեալներ, չէ՞ք կրնար ձեր շուները զսպել, շուտ ետ կանչեցէք»։

Մեր յանդուգն եւ յուսահատ այս կանչը իր ազդեցութիւնն ունեցաւ. լսեցինք պահակ - հովուին ձայնը, որ կանչեց շուները։ Այլ եւս վայրկեան մը իսկ անկարելի էր կորսնցնել. արագացուցինք մեր քայլերը. խումբը հետեւեցաւ մեզի եւ իջանք ջրի ափը, ուր ոչ մէկ անցք կար։ Կօշիկով, հագուստներով մտանք մէջը, Թուրքերէն բարձրաձայն իրար կանչելով՝ «Օսման, այս կողմէն», «Հասա'ն, կամաց անցիր», եւն.։ Այդ ատենն էր, որ նկատեցինք աջագին հօտեր ոչխարներու. իսկ հովիւները (որոնք հաւանաբար զինուորներ էին), քնած տեղերնէն չշարժեցան իսկ. կրնա՞յին սպասել, որ բանակին մէջ, զօրքէն զատ ո եւ է մէկը իրենց քթին տակէն անցնէր ...

Ամէնքս անցած էինք արդէն գետակէն եւ հեւիհեւ լեռն ի վեր կը քալէինք։ Լերկ ու բռնապուրկ, հսկայ լերան բազմաթիւ թեւեր էին, իրարմէ զատուած նեղ ձորակներով։ Ծայրայեղօրէն յոգնեցուցիչ ճամբայ. պատսպարուելու ոչ մէկ վայր։ Պէտք էր ամէն գնով լեռնաշղթայի վրայէն անցնիլ եւ մեզի ձգել Մանազկերտի ետին։

Կէս գիշերը արդէն անցած էր, իսկ մենք դեռ աջագին ճամբայ ունէինք առջեւնիս։ Կ'ենթադրէինք, որ այլ եւս Թրքական զօրքի չպիտի հանդիպէինք, բայց առաջապահներ, անշուշտ պիտի ունենար Ախլաթի դաշտին մէջ սպասող բանակը։ Ո՞ւր էին անոնք։ Անխնայ էինք մեր խումբի նկատմամբ. կը ստիպէինք արագացնել քայլերը. ծարաւը եւ անօթութիւնը ուժաթափ էր ըրած շատերը, եւ պատանի Ոստանիկը, որուն ոտքերը այլ եւս կը հրաժարուէին տանիլ զինք, ինկաւ գետին կիսամեռ։ «Ձեմ կրնար, գացէք դուք, ես կը մեռնիմ», ըսաւ եւ աչքերը փակեց։ Ի՞նչ ընել. շալկելու միջոց ոչ մէկը ունէր այդ տառապեալի վերելքին մէջ. Թողուցինք ձորակի մը մէջ մեռնելու Ոստանիկը ...

Ամէն կողմ թափթփած էին պայթած եւ չպայթած ռումբերու կտորներ եւ ռումբեր, դատարկ փամփուշտներ, թղթի կտորներ, ուրեմն, նոր կռիւներ են եղեր այդ տեղերը. ռուս բանակը, ուրեմն, շատ հեռու պէտք չէ որ ըլլայ։ Ուժասպառ, բայց փրկութեան սեմին հասնելու գիտակցութիւնը մեր ուղեղներուն մէջ դամուած՝ ոյժ կուտայինք մեր ոտքերուն։ Ցարէթը ըսած էր, թէ գագաթին շատ մօտ աղբիւրի մը պիտի հանդիպինք. եւ իրաւ, վերջապէս, հասանք այդ փրկարար ակին ու անյագօրէն թափուեցանք վրան։

Գագաթը շատ մօտ էր. մութին մէջէն կը տեսնէինք անցքը գագաթի վրայէն եւ ձախ կողմը՝ պզտիկ սրածայր բարձրութիւն մը։ Ցարէթը ըսած էր, թէ անցնելիք ճամբան նորէն անջրդի է. մեր ընկերներէն մէկը տիկ մը ունէր, որ հանեց, ջրով լեցնելու համար։ Ենթադրելով, որ շուտով կը հասնի մեր ետեւէն, յառաջացանք եւ մօտեցանք գագաթին։ Այդ վայրկեանին էր, որ ձախ կողմի բարձրութեան վրայ ցցուած սեւ ըստուեր մը նշմարեցինք եւ անմիջապէս չարագուշակ սպառնական կանչ մը՝ «հուն քիմա՞» (ո՞վ է եկողը)։ Կայծակի արագութեամբ կռահելով որ բանակի պահակներն են, նորէն կրկնեցինք մեր խաղը. պատասխանեցինք հաստատ ձայնով, թէ Թրքական այսինչ զօրաբաժնէն ենք եւ որ կ'երթանք հետախուզութեան. սպայ Միսաքն էր խօսողը։ Թերեւս առանց կասկածելու, միայն հետաքրքրութեան, ծխելիք կամ ուտելիք խնդրելու դիտումով, պահակը միաժամանակ կ'իջնէր դէպի մեզ։ Մեր շփոթութիւնը կատարեալ էր. մօտենալուն պէս պիտի հասկնար իրողութիւնը. իրար հրմշտկելով թափուեցանք լերան միւս կողմի զառիվայրէն դէպի ձորերը։ Պահակը հասկցաւ անմիջապէս, որ խաբէութեան զոհ է գացած. աչաբեկ՝ «լոլօ» հաւարը պոռաց եւ հրացանը արձակեց։ Աղմուկի վրայ մեր աջ կողմի ձորակէն դուրս թափուեցաւ աջագին խուժան մը՝ պոռալով եւ անկանոն հրացանաձգութեամբ։ Մենք ոչ մէկ գնդակ արձակեցինք. անընդհատ եւ խմբուած կը վազէինք ու կը գլորուէինք դէպի ձորը. գնդակներու տարափը մեր գլուխներու վրայէն եւ կողերէն կը զարնուէր ժայռերուն եւ հողին։

Տասը րոպէ միայն տեւեց։ Մենք յատակն էինք. հետապնդող չկար այլ եւս։ Բայց ջուրի պաշար առնող մեր ընկերը մնաց միւս կողմը (յետագային նա կրցած էր Սիփանի կողմէն ապաստանիլ ու գալ)։

Ցարէթը անգութ խստութեամբ կը վազէր եւ կը ստիպէր մեզի հետեւելու իրեն։ Ձորերէն դէպի շղթաներու թեւեր, նորէն վայրէջք ձորեր, նորէն վերելք լեռնային այդ լաբիւրինթոսէն։ Մոռցած էինք եւ յոգնութիւն եւ քաղց եւ ծարաւ. պէտք էր փրկուիլ ...

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(Շար.)

(37)

որ ապրեցաւ պատուով եւ երբեք փախուստ չտուաւ ռազմի դաշտից, սակայն հողին յանձնուեցաւ ոչ զինուորական պատուով այն մարդը, որ տակաւին 18—16 տարի առաջ կրակոտ երիտասարդի պէս խոյանում էր թշնամու դէմ յանուն իր բազմատանջ հայրենիքի ...

Թող հողը թեթեւ լինի նրա դերեզմանի, իսկ ռազմական նուագի եւ հրացանների զոռ որոտի փոխարէն, հարիւրաւոր տարագիրներիս ափսոսանքի եւ համակրութեան բուռն զգացումները զեփիւռի թեւերով թող սուրան դէպի Արագածի լանջերը եւ Դարալագեազի լեռները եւ գուժեն մահը պարտաճանաչ ռազմիկի, զօրավար Մելիք-Մուրադեանի, որին այնքան սիրում էին իր բազմաթիւ զինուորները եւ սպաները :

Հանգիստ քո բազմավաստակ աճիւնին, սիրելի զօրավար :

ՅՈՎԱԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ

—•—

Անգլիոյ մէջ Ծնունդն ու Նոր Տարին ցոյց տուին երկրին մէջ տնտեսական նկատելի բարելաւում մը, ինչ որ եկաւ ամրացնել այն հաւատքը թէ համաշխարհային տնտեսական տագնապին ծանր օրերը իրապէս կը հեռանան բրիտանական ափերէն :

Ճարտարարուեստական արտադրութիւնը արագ յառաջդիմութիւն մը կ'ունենայ : Շատ մը ճարտարարուեստներ բարձր թիւերու հասան : Ընդհանրապէս առնելով 1936ի չորրորդ քառորդին ճարտարարուեստական արտադրութիւնը 21.7 առ հարիւր աւելի բարձր էր քան 1930 միջին արտադրութիւնը, երբ Անգլիան տնտեսական անկումի առաջին շրջանը կ'ապրէր : Անցեալ տարուան ամէնէն աւելի նպաստաւորուած ճարտարարուեստներն են նաւաշինութիւնը, զինական ճարտարարուեստը, երկաթի ու պղինձի ճարտարարուեստը, կօշիկի արտադրութիւնը, փոխադրական ճիւղը եւ նաւարկութիւնը, հիւսուածեղէնը եւն. :

Ճարտարարուեստի ծաղկումը, մէկ կողմէ, ու աշխատաւորական սէնտիքաներու ճնշումը՝ միւս կողմէ, յառաջ բերին աշխատաւորական վճարումներու յաւելում մը : Աղդակ մըն ալ, որ արտակարգօրէն նպաստաւոր դեր կատարեց Անգլիոյ նման ճարտարարուեստական երկրի մը տնտեսական վերելքին համար :

Բանուորական օրավարձերը, անցեալ տարուան ընթացքին, հասան ամենաբարձր աստիճանին՝ 1924էն ասդին : Առաջին անգամ ըլլալով, պատերազմի վերջաւորութենէն ասդին, թոշակներու յաւելումը երեք տարի շարունակուած է անընդհատաբար : Վերջին տարին, յաւելումները ամէնէն նկատելի եղան : Անցեալ տարուան առաջին 11 ամիսներուն օրավարձերու յաւելումէն նպաստաւորուած են 3.520.000 բանուորներ, որոնք ասկէ վերջ յաւելուածաբար պիտի ստանան շուրջ 2.204.000.000 ֆրանք տարեկան : Յաւելումի այս ալիքը կ'աճի հետզհետէ աւելի լայնօրէն ու կը կարծուի թէ նոր տարին բանուորներու նոր զանգուածներ գործի պիտի մղէ ճարտարարուեստին մէջ :

Գործազրկութեան նուազումը շարունակեց ամբողջ տարուան ընթացքին : Գործազուրկներու ընդհանուր թիւը նուազեցաւ 20 առ հարիւր, բաղդատմամբ 1930ին : Բոլոր տուեալները կ'ըսեն թէ տարուան ընթացքին այդ համեմատութիւնը պիտի շարունակուի : Այս տեսակէտէն օգտակար պիտի ըլլան կառավարութեան մասնաւոր հոգածութիւնները՝ դժուարութեանց մատնուած նահանգներու մասին, ինչպէս նաեւ սպառազինութեան նոր թափը որ կը ծրագրուի :

Իբր 50 միլիոն ֆրանքի նոր դրամագլուխներ մտցուած են անգլիական ճարտարարուեստին մէջ :

Տնտեսական յառաջդիմութեան ուրիշ փաստ մըն է, արդիական պետութեանց մէջ, ինքնաշարժերու արտադրութիւնը : Կը հաշուեն թէ 1937ի ընթացքին մէկ ինքնաշարժ պիտի արտադրուի ամէն յուր օրուան իւրաքանչիւր վայրկեանին : Անցեալ տարի 12 ամսուան ընթացքին արձանագրուած են 449.339 նոր ինքնաշարժեր :

Դեռ քանի մը ամիս առաջ, օդանաւային ճարտարարուեստը աշխատանքի կը լծէր 30.000 բանուորներ, իսկ անցեալ տարուան վերջաւորութեան անոնց թիւը կրկնապատկուած էր, որպէսզի կարենան հասցնել խաղաղութեան շրջանին համար աննախընթաց եղող յանձնարարութիւնները : Կարգ մը հաստատութիւններ կ'աշխատին օրական 24 ժամ եւ շաբաթը 7 օր՝ ապրանքները պատրաստելու համար :

Անգլիա աշխարհի առաջնութիւնը տարաւ նաեւ տղոց խաղալիկներու ճարտարարուեստին մէջ :

Աւելցած են նաեւ սննդական նիւթերու գիները : 700.000 երկրագործական բանուորներ շաբաթական իբր չորս ու կէս միլիոն ֆրանք աւելի պիտի ստանան :

Գաղթապետութիւններէն ստացուած տեղեկութիւնները եւս քաջալերական են :

Ամէնէն յաջող Ծնունդը — կը տեղեկացնեն Աւստրալիայէն, — 1930ի անկումի տարիէն ասդին, այս տարուանն եղաւ : Ճարտարարուեստին մէջ աւելի թիւով բանուորներ կ'աշխատին : Ոսկեայ ճարտարարուեստը կը բարգաւաճի յաջողապէս :

— Ծնունդի առեւտուրը բոլոր մրցանիշները կոտրեց, — կը տեղեկացնեն Հարաւ. Ափրիկէէն : Զորս յաջորդական տարիներու ընթացքին աննախընթաց գիներ ունեցանք ոսկիի եւ բուրդի համար :

— Քանատայի մէջ Ծնունդի համար կատարուած գնումները մեծ չափերու հասան : Բաղդատմամբ նախորդ տարիներուն, 50 առ հարիւր աւելցած են : Տնտեսական ընդհանուր աշխուժացումը գործազրկութիւնը նուազեցուց :

Բուրդին բարձր գինը, կ'գրեն Նոր Զելանտայէն, ինչպէս նաեւ տոներու առթիւ ապրանքներու վաճառումը 10 տարիներու մրցանիշը կոտրեցին :

Անտարակոյս, ճարտարարուեստական այս վերականգնումին առթած գոհունակութեան հետ Անգլիոյ մէջ ծնունդ կ'առնեն կարգ մը ուրիշ հարցումներ :

Այսպէս, շատերը հարց կուտան թէ առնկա մեծ չափով արդիւնք չէ՞ այն մեծ ծաւալին որ կը ստանայ երկրին մէջ, սպառազինութիւնը :

Շատեր յոռետեսօրէն գլուխ կը շարժեն ու կը տեսնեն կրկին գալուստը սեւ օրերու : Տնտեսական եւ քաղաքական ղեկավարներու մեծ մասը, սակայն, բոլոր փաստերը եւ առարկութիւնները լրջօրէն քննելով, կը հաւատան թէ, հակառակ վերապահումներու, կացութիւնը հետզհետէ կը բարելաւուի : «Ծաղկումը ծաղկում կը ստեղծէ» նշանաբանով դիմաւորեցին անոնք Նոր Տարին, յուսադրուած ու որոշելով Անգլիոյ տնտեսական անիւը դարձնել լաւ առաջնոյն :

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

Օրուան կեանքը

—.—

Տօնական օրերը վերջացան եւ հանդէս-հաւաքոյթներն ալ միասին : Այս բոլորին հրաւիրուած էր «Յառաջ»ը իր խօսքը ըսելու եւ քաջալերելու համար : Սակայն ո՞ր մէկուն երթալ : Եւ կազմակերպիչները տեղտեղ ալ դառնացեր են «Յառաջ»ին հանդէպ ...

Որքան կրցայ անձնական գործս հաշտեցնել հանրային հոսանքին հետ, ներկայ եղայ շատ մը հանդէսներու, որոնք կենդանութեան մէկ մէկ վառարաններ էին :

Ընդհանուր տպաւորութիւնս այն էր որ հասարակութիւնը բաժնուած էր երկու հատուածներու՝ առաջինը այն որ հինէն կուգայ, կապ ունի անցեալին հետ եւ հաւատաւոր է ապագային հանդէպ, հակառակ մռայլ եւ անստոյգ վիճակին : Իսկ երկրորդը այն որ հոս հասակ նետեց, իւրացնելով բոլոր այն բարքերն ու սովորութիւնները՝ որոնք խորթ կը համեմատին մեր ըմբռնումներուն :

Այսպէս, մինչ առաջինները ինքնամփոփ կարօտով մտիկ կ'ընեն հայրենաշունչ արտայայտութիւնները, անդին վերջինները կը քրթմնջեն, կը ծաղրեն ... սպասելով պարի օրհնեալ ազդանշանին : Օրինակ մը միայն շատերու մէջէն՝ Կեսարացիներու հանդէսը :

Աւելի կամ նուազ բազմութիւններով, քաղաքացին ու գիւղացին եւ զանազան կազմակերպութեանց անդամները աշխատեցան բան մը ընել, իրարու մօտ հաւաքել եւ իրարմով չնչել :

Երանի թէ այս օրերուն, վարակիչ հանդամանք մը առած ըլլան այսպիսի համախմբումները :

** Մարսէյլի համայնավար օրկանը՝ Rouge — Midi կը գրէ թէ համայնավար երեսփոխանները դիմում կատարած են նահանգապետարան նպաստագուրկ հայ բանուորներու մասին, որոնց կացութիւնը աւելի քան ողբերգական է :

Թերթը յիշելէ վերջ Ժընեւի պայմանադրութիւնը հայրենազուրկ բազմութիւններու մասին, եւ այս առթիւ պաշտօնաթերթին մէջ երեւցած հրամանագիրը 1936 դեկտ. 5ին, կ'առաջարկէ գործադրել խոստացուած առաւելութիւնները եւ վերահաստատել նպաստը, դժբախտութենէ փրկելու համար հայ աշխատաւորները :

** Անցեալ կիրակի օր տեղի ունեցաւ Դպրոցասէրի Մարսէյլի Պուլվար Օտտօ — Քափիւսէլի նորաշէն մանկապարտէզին բացման հանդէսը, նախագահութեամբ Գարեգին եպ.ի : Ներկայ էին խնամակալ մարմինը, Տիկ. Մուրատ Պօյաճեան եւ մասնաւոր հրաւիրեալներ :

Քարուկիր շէնքին մեծ սրահին մէջ որ լոյսի եւ արեւի մէջ կը լողայ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, դպրոցին 150ի մօտ աշակերտները, ժպտուն եւ առողջ, մանկական հանդիսութեանց, ջերմ ծափեր խլելով ներկաներէն :

Ճերմակ եւ մաքուր օճիքներով, կիրթ շարժուձեւերով, բարախուն շեշտերով մանուկներ են ասոնք, բոլորն ալ հայերէն կ'երգեն, կը ճառուղեն : Եւ ինչ սփոփանք մեզի համար :

Եղան երգեր, արտասանութիւններ եւն. : Այսպէս, «Հայ եմ ես»ը, «Հայրենիք կը պաշտպանեմ»ը՝ փոքրիկներու կողմէ, իսկ գիշերային դասերու հետեւող աշակերտութեան կողմէ «Դպրոցասէրի քայլերգը» եւ «Տալուորիկ»ը : Հայկական պարերն ալ շատ յաջող էին եւ քանիցս կրկնուեցան :

Խօսեցաւ Գարեգին եպ. գնահատելով կատարուած աշխատանքը : Այս առթիւ թելադրութիւններ ըրաւ ծնողներուն : Խօսեցաւ նաեւ Պ. Յ. Սահաթճեան : Ամէնէն վերջը տոպրակներով Կաղանդի նուէրներ բաժնուեցան բոլոր աշակերտներուն :

Ներկաները այցելեցին շէնքին վերի յարկը եւ դասարանները : Շէնքը բաւական ընդարձակ է եւ կրնայ երկու հարիւր աշակերտ առնել : Լայն լուսամուտներ, բարձր առաստաղ, ելեկտրական լոյս, ջուրի ծորակներ, բաւական ընդարձակ պարտէզ :

Այս առթիւ յարգանքի խօսք մը ուսուցչութեան, մանաւանդ Տիկին Ուշագլեանին՝ որուն թափած աշխատանքը եկաւ ապացուցանելու թէ մեր լաւագոյն մանկավարժուհիներէն մէկն է :

ՀՐԱՉԵԱՑ

ՓԱՐԻԶ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԱՄ ՍՏՈՐԵՐԿՐԵԱՅ ՔԱՂԱՔ

—.—

Քանի մը տարի առաջ, երբ դեռ պատերազմի վտանգը օրուան մտահոգութիւնը չէր կազմեր, Փարիզի քաղաքապետութիւնը կը խորհէր ընդարձակել Լոյս — Քաղաքին շառաւիղը, նորոգել մայրաքաղաքը քաղաքաշինութեան արդի պահանջներուն համաձայն : Յառաջ, այդ օրերուն, ներկայացուցած է թէ ինչ ծրագիրներ պատրաստուած են, — փողոցներու, ճամբաներու նոր ձեւեր, եւն. :

Հիմա մտածող չկայ այդ ծրագիրներուն մասին : Ներկայիս, երբ օդային յարձակումները օրուան մտահոգութիւնը կը կազմեն, քաղաքաշինութիւնը կը ներկայացնէ բոլորովին տարբեր ծրագիրներ, — ստորերկրեայ քաղաքաշինութիւն :

Փարիզի մասին խօսելով, արդի քաղաքաշէն ճարտարագէտները պատրաստած են ծրագիր մը ստորերկրեայ մայրաքաղաքի մը շինութեան համար :

Փարիզի տակը երկրորդ Փարիզ մը :

Այս ծրագրին հեղինակն է Ստորերկրեայ Քաղաքաշինութեան Խմբակցութիւնը, որուն քարտուղարն է երիտասարդ ճարտարագէտ մը, Եդուարդ Իւթիւճեան : Այս խմբակցութիւնը կը հրատարակէ նաեւ ամսաթերթ մը, որուն խմբագիրն է Կաստոն Պառտէ եւ տնօրէնը՝ Իւթիւճեան :

Այս ճարտարագէտներուն պատրաստած ծրագիրն է, որ ներկայիս քննութեան կ'առնուի Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին յատկապէս կազմած յանձնախումբին մէջ :

«Թան» եւ «Էքսէլսիոր» թերթերը իրենց կարգին կը խօսին այդ ծրագրին մասին, հրատարակելով նաեւ տեսակցութիւն մը Իւթիւճեանի հետ :

Ասկէ զատ, Ստորերկրեայ Քաղաքաշինութեան Խմբակցութիւնը կը պատրաստէ իր Ա. Համագումարը, որ տեղի պիտի ունենայ Փարիզի ցուցահանդէսին :

Ի՞նչ է ծրագիրը, որ կը ներկայացնէ Ստորերկրեայ Քաղաքաշինութեան Խմբակցութիւնը :

Մարդկութիւնը, ի սկզբանէ կը բընակէր ստորերկրեայ որջերու մէջ, — այդ կեանքէն՝ մինչեւ այժմ գոյութիւն ունին գետնափոր բնակարաններ, ինչպէս Հայաստանի մէջ :

Ստորերկրեայ այդ կեանքը ունի իր առանձին քաղաքակրթութիւնը, — գերեզմանատուներ, մեհեաններ, գանձարաններ :

Մարդկութիւնը պահ մը, սունկի նման, տարածուեցաւ երկրի երեսին վրայ, նոյն իսկ փորձեց բարձրանալ դէպի երկինք (ամերիկեան երկնասլաց բնակարանները) : Այժմ կարծես ժամանակ է վերադառնալու հին օրերուն, երկու պատճառով. —

1. Մեծ քաղաքներու մէջ հաղորդակցութիւնները դժուարացած են, պողոտաներէն կարելի չէ անցնիլ՝ ինքնաշարժները կը քալեն կրիաներու պէս, — ժամանակի եւ վառելանիւթի մսխում :

2. Օդային յարձակումներու վտանգը հետզհետէ կը սաստկանայ, — բնակչութիւնը ստիպուած է ապրիլ գետնին տակը :

Ասկէ մեկնելով՝ ճարտարագէտները կը խորհին Փարիզի տակ հիմնել, առաջին առթիւ, փողոցներ, այսինքն խողովակաձեւ ճամբաներ, ուրկէ պիտի անցնին ինքնաշարժները, — տեսակ մը մեթրօ՝ ինքնաշարժի համար : Յառաջիկային, այդ փողոցներուն մայթերուն վրայ կը շինուին խանութներ, եւայլն : Պատերազմի պարագային, այս ճամբաները կը ծառայեն ապաստանի ընդդէմ օդանաւային յարձակումներու :

Խլուրդի հսկայական աշխատանք պէտք է կատարել, շինելու համար այդ փողոցները, որոնց համար կը նախատեսուի 30 միլիար ֆրանք ծախք :

Այսքան մեծ ծախք մը կ'արժէ անշուշտ ստանձնել, երբ երեւակայէք որ տարեկան 1 միլիար կը խնայէ քաղաքապետութիւնը, վառելանիւթի աւելորդ սպառումով եւ ժամանակի կորուստով :

Ի՜նչ նոր օրեր կը սպասեն վաղուան սերունդին, ի՜նչ հրաշալիքներ, եթէ կարելի է հրաշք կոչել արեւէ զրկուած ստորերկրեայ քաղաքի մը շինութիւնը :

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ

—.—

Մեր երիտասարդ երաժիշտը՝ Արա Պարթեւեանի վերջին նուագահանդէսին առթիւ «Les artistes d'aujourd'hui» իր 15 դեկտ. 1936 համարին մէջ հետեւեալ գովասանական տողերը կը նուիրէ. — «Իր իւրաքանչիւր նուագահանդէսի առթիւ, հայազգի երաժիշտը աւելի լայնօրէն կը հաւաստէ իր տաղանդին չափը :

«Էրար»ի սրահին մէջ, ուր հաճոյքն ունեցանք իր ճարտար ղեկավարութեան տակ լսելու Պէթհովէնի «Երկրորդ Սէնֆոնի»ն, Պախի «Տուպլը Քօնսէրթօ»ն եւն, Արա Պարթեւեան իբր առաջին ունկնդրութիւն մեզի ներկայացուց իր գործերէն մին «Անտառին մէջ՝ նոյեմբերին» : Շատ սիրուն «Փօէմ սէնֆոնիք» մը, նուագախմբագրութեան լայն եւ սքանչելի միջոցներով օժտուած, որոնց շնորհիւ զգացումներ, պատկերներ եւ տպաւորութիւններ ներկայացուած են արտայայտութեան հազուագիւտ ուժգնութեամբ :

Երբեմն կը կարծէք լսել հովին մռմունջը, տերեւազուրկ մեծ ծառերուն մէջէն, յետոյ թռչնիկներու թեթեւ ճռուողումը, հազարումէկ մրմունջներ, որոնք ներդաշնակուած են երաժշտական ինքնատիպ զգացումով եւ թէքնիք լայն միջոցներով, որոնց շնորհիւ հեղինակը կրցած է արտայայտել ուժեղ գործ մը, որ կրնայ բաղդատութեան դրուիլ շատ մը մեծ վարպետներու գործերուն հետ :

Իւրաքանչիւր նոր գործի մը ունկնդրութեան, Արա Պարթեւեան կը ներկայանայ իբրեւ մեծ երաժիշտ մը :

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (182)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Աշնանամուտի կարճ օրուան արեւը թեքուած դէպի արեւմուտք՝ կը մօտենար Խարուկ լերան գագաթին՝ հորիզոնի վրայ երկնցած կասկարմիր ամպի շերտերու արանքին աչք կապուկ խաղալով :

Մելօն, այդպէս էր մեր ճամբորդի անունը, հազիւ քարընկէց մը հեռու Խաչան գիւղէն, նստաւ կալերուն քով, արտի մը թումբին վրայ, շալկի պարկը քովը տեղաւորեց, կողքէն չորէ կարուած քսակը ձեռք առաւ ու սիկարէթ մը պլլելով մեծ բաւականութեամբ սկսաւ ծխել՝ անյագօրէն ծուխը ներս քաշելով :

Ընդհանրապէս արեւմուտի ժամանակ, մէկ ալ լուսաբացին, գիւղը արտակարգ կերպով կը կենդանանայ : Տուներու ցածկեկ դռները ճռնչելով բաց ու խուփ կը լլնին : Տաւարը գոմ կը քշեն կամ գոմէն դուրս կը բերեն : կիները՝ սափորները ուսերուն կամ յարդի կողովները շալկած՝ կ'երեւան գիւղի շատ նեղ ու աղտոտ փողոցին մէջ : Շուները, ամբողջ ցերեկը պատերու տակ երկննալէ վերջ, այդ պահուն կը սկսին իրարու հետ գզուիլ, մինչեւ որ խաւարը կը թանձրանայ, եւ գիւղը կը մեռնի ճամբու եզերքը ինկած գերեզմանի մը խաղաղութեամբ :

Արեւամուտի հետ Խաչան կենդանացեր էր : Դաշտի չորս ծայրերէն սեւատաւարը գիւղ կը մտնէր անխուսափելի հառաչոցով : Մելօն՝ թումբի մը վրայ նստած՝ կ'ըշարունակէր ծխել սիկարէթը, ուշադրութեամբ հետեւելով կիներուն, որոնք դէպի կալի յարդանոցները կուգային, յարդ տանելու համար : Յանկարծ Մելօն բարձրացաւ տեղէն ու քանի մը քայլ եւս մօտեցաւ կալերուն :

— Հէ՜յ, աղջի Սառա, դո՞ւ ես :

Նորահարսը, որ աճապին կողով մը շալկած՝ կ'անցնէր, երբ իր անունը լսեց, կանգ առաւ : Լաչակը, որ ծընօտի վրայ ինկած էր, մինչեւ քթի ծայրը բարձրացուց բերանը ծածկելով, ու որպէս պատասխան գլուխը շարժելով բաւականացաւ :

— Ֆրիգորը գո՞ն է :

Նորահարսը նորէն գլուխը դրական իմաստով շարժեց :

— Մարդուդ ըսէ, որ այս իրիկուն ձեզ մօտ պիտի լինիմ : Թող վարժապետին լուր տայ եւ իմ գալուս սպասեն. ես հիմա բէկի մօտ պիտի երթամ, թերեւս քիչ մը ուշանամ : Հասկցա՞ր ...

Երիտասարդ կինը առանց պատասխանելու, կողովը յարդով լեցուց ու հեռացաւ : Մելօն, տոպրակը շալկած, շորորալով գիւղ մտաւ, ու միայարկ ընդարձակ տան մը առջեւ կանգնեցաւ : Այդ՝ Հայտարանցիներու աչիրէթապետ մեր վաղածանօթ Հիւսէյին բէկի տունն էր : Ընդարձակ բակը շրջապատուած էր բարձր պարիսպով մը : Մուտքի դրան առջեւ բազմաթիւ զօլամներ կային : Այս տունը, գիւղի եղրը տեղաւորուած, զօրանոցի մը տպաւորութիւն կը ձգէր :

Մելօն վաղածանօթի մը համարձակութեամբ բաբեց դրան առջեւ նստած Քիւրտերը եւ դռնէն ներս մտնելով շիտակ գնաց թօնրատունը, ուր քանի մը Քրտուհիներ թօնիրի վրայ բէկի իրիկուան ընթրիքը կը պատրաստէին : Մելօն շատ անգամներ եկած էր Հիւսէյին բէկի տունը :

Աղքատ արհեստաւոր մըն էր Մելօն, Վանի Այգեստանէն : Ձմեռուան ամիսները կնոջ եւ մէկ հատիկ աղջկան հետ կէս կուշտ, կէս անօթի, ողորմելի խրճիթի մը մէջ կ'անցընէր օրերը, մինչեւ որ գարունը գար, օդերը տաքնային : Ասկէ վերջ Մելօն՝ իր տիկէ փուքը, քիչ մը կլայեկ, բամպակ եւ բաւական մը նուրբ աւազ նետելով պարկին մէջ՝ գիւղէ գիւղ կը թափառէր, գիւղացիներու պղնձեղէնները կլայեկելու համար : Մասնաւորաբար գիւղացի կիներու աչքի լոյսն էր Մելօն : Անոնք ձիւնը վերնալէ վերջ անհամբեր կը սպասէին Մելոյի գալուն, ինչպէս կը սպասէին արագիլներու վերադարձին : Ամէն դուռ բաց էր Մելոյի առջեւ, ամէն տանտիկին աման մը ունէր կլայեկելու : Փոխարէնը՝ թաս մը ցորեն, իւղ, պանիր կամ քաչ մը բուրդ կուտային : Այդ շրջաններու մէջ մարդիկ դրամի մասին գաղափար չունէին : Հազիւ թէ տարին մէկ երկու անգամ արծաթ դրամ կ'անցնէր կիներու ձեռքը : Ջեռք անցածներն ալ անմիջապէս կը կարէին իրենց կամ աղայ աղջիկներու գլխանոցներուն վրայ :

Մելօն չճանչցող չկար : Ապաղայէն մինչեւ Վան, հայկական կամ քրտական գիւղ մը չկար, ուր Մելօն տարին մէկ երկու անգամ չհանդիպէր : Եւ որովհետեւ գործը կիներու հետ էր, անուններով գիտէր տանտիկինները, տան երեխաները :

Հիւսէյին բէկի թօնրատունը մտնելով, Մելօն շալակի բեռը անկիւն մը ձգեց, պարկի մէջէն ծրար մը հանեց ու մտաւ սենեակ մը, որու դուռը թօնրատան մէջէն կը բացուէր :

Ընդարձակ սենեակ մըն էր, հազիւ լուսաւորուած երկու շատ փոքր պատուհաններով : Յատակը ծածկուած էր հաստ գորգերով, իսկ պատերէն բազմաթիւ եւ բազմաձեւ զէնքեր կախուած էին : Ծերունի Հիւսէյին բէկը վերի անկիւնը ծալապատիկ նստած ու գլուխը բարձերուն յենած՝ կը կնքվարտէր : Խատիճէն ամուսնոյն դիմացի անկիւնը հաստ գորգի մը վրայ կիսովին երկնցած, կը խաղար երկու կամ երեք տարեկան կայտառ երեխային հետ :

— Վա՛յ Մելօ, բարով եկար, — ուրախացած բացագանչեց Խատիճէն, երբ դրան մէջ նկատեց նորեկը, — արի, արի ներս, ի՞նչ կայ չկայ :

— Սաղութիւնդ, խանում, փառք Աստուծու ամէն ինչ լաւ է, — խորհրդաւոր շեշտ մը տալով խօսքերուն՝ պատասխանեց Մելօն, — ձմեռը կուգայ, քաղաք կ'երթամ ճիլփաթ‑իս մօտ : Խաչանով կ'անցնէի, ըսի մէկ խանումին հանդիպիմ ...

— Լաւ որ եկար, Մելօ, — ու երիտասարդ կնոջ աչքերը բաւականութեամբ կայծկլտացին :

— Հը, Մելօ՛, բարով եկար, հազար բարով, — յօրանջելով աչքերը բացաւ Հիւսէյին բէկը, որ խօսակցութեան ձայնէն արթնցեր էր :

— Բարին վրադ բէկ, Խաչանով կ'անցնէի, մէկ ըսի ...

— Լա՛ւ ըրիր. է՜, Պարսկաստան անցա՞ր, Կարէյնի գացի՞ր, ի՞նչ կը խօսուի այն կողմերը :

— Ամէն կողմ սաղութիւն բէկ : Ուխտ ունէի, երկու օր վանքը մնացի : Մեծ խալիֆան շատ բարեւ ըրաւ. ղրկած արծաթ խաչդ Սուրբի գերեզմանին վրայ դրած է ... Կարէյնի օր մը մնացի ... Պազարի մէջ կը խօսուէր, թէ Կարէյնի Ամօ աղան աւրուած է Նազարեւայի Ալի բէկի հետ, ու իր մարդիկը կը հաւաքէ ... Սուտ թէ շիտակ ո՞վ գիտէ ...

— Թող աչքն ալ հանէ, — բարկացաւ Հիւսէյին բէկը, — այդ Ալի բէկը վերջերս կեցած տեղը կատղեր է, հանդարտ չի կրնար նստիլ : Անցած օրը Զուպուխլուի տաւարի մէկ մասը քշած էր, մինչեւ որ վրայ հասանք ու կռուով ետ բերինք ... Իր մարդոցմէ մէկը զարկինք, երկուքն ալ իմ մարդոցմէն թեթեւ վիրաւորուեցան : Փորձանք դարձեր է մեր գլխուն ... Հա՛, մեծ խալիֆան ի՞նչպէս է, վանքի գործերը ...

— Լաւ, շատ լաւ, բարեւ ըրաւ :

Մելօն ձեռքի ծրարը բանալով երկու զոյգ կարմիր մաշիկ շինուած սոլեր դրաւ Խատիճէի առջեւ, մէկ զոյգը մօր եւ միւսը՝ երեխայի համար :

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

համարի, կը կազմէն արաբ հասարակութիւն մը:

Գալով այն փաստարկութեան թէ Թրքական կառավարութիւնը Սանճաքը առժամապէս եւ պայմանաւոր ձեւով յանձնած է Ֆրանսայի, համաձայն էն – կիւրիի դաշնագրին (1921) եւ ոչ թէ իբրեւ հոգատար պետութեան, անընդունելի է թէ իրաւապէս և թէ փաստօրէն: Այդպիսի փաստարկութիւն մը չիկրնար արդարանալ Ֆնկլիւրիի դաշնագրին որ եւ է մէկ տրամադրութեամբ եւ մեր արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, Պ. Վիէնօ պայն ամբողջովին ժխտեց Ա. Դ. Խորհուրդին առջեւ: Ոչ մէկ պարագայի մէջ այդ դաշնագրին եօթներորդ յօդուածով Սանճաքին Թուրք բնակչութեան համար նախատեսուած վարչական առանձնաշնորհները չէին նշանակեր անկախ պետութեան վերածել շրջան մը որուն բնակչութեան մեծամասնութիւնը կը կազմեն ուրիշ ցեղեր:

Երկուքէն մէկը,— կա՛մ Ֆրանսայի հետ 1921ի դաշնագիրը ստորագրելով Թուրքիա ճանչցած է թէ խնդրոյ առարկայ հողամասերը աշխարհագրական ամբողջութիւն մը կը կազմեն Օսմ. կայսրութենէն անջատուած միւս հողամասերուն հետ, եւ այն ատեն ընդունած է թէ Ալէքսանտրէթի Սանճաքը սուրիական երկրամաս մըն է Ֆրանսական հոգատարութեան տակ, եւ կամ չէ ճանչցած հոգատարութիւնը՝ ինչպէս կ՚ուզէ պնդել այսօր եւ այն ատեն այդ հողամասերէն հրաժարած է ի նպաստ Ֆրանսայի, պայմանով որ օժտուին վարչական առանձնաշնորհներով: Առաջին պարագային Ֆնկլիւրիի կառավարութեան յաւակնութիւնները կը դառնան անարդարանալի եւ ապօրէն: Երկրորդ պարագային՝ այդ կառավարութիւնը որ եւ է լուրջ հիմ չունի այսօր պահանջելու որ այդ հողամասերը վերածուին անկախ շրջանի մը:

Այս է հարցին վիճակը իրաւապէս: Եթէ նոյնիսկ ընդունուի թէ Սանճաքին Թուրք փոքրամասնութիւնը անկախութիւն կ՚ուզէ — ինչ որ չէ ապացուցուած — նորէն կը մնայ փոքրամասնութիւն մը որուն կամքը չի կրնար գերակշռել մեծամասնութեան վրայ:

Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսա եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չեն կրնար ստանձնել նախաձեռնութիւն մը որուն հետեւանքը պիտի ըլլայ Սուրիոյ կազմալուծումը եւ որ ատով իսկ պիտի հակասէ հոգատարութեան ոգիին եւ տառին:

Պէտէվիները Սանճաք կը դրկեն, Հալէպի Հայերուն ալ զէնք կը բաժնեն

«Ճիմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ այս խորագիրներով.— Ֆրանսացիները զաղտնի կը զինեն նաեւ Հալէպի Հայերը: Գամբշըլի զինուորական ջոկատներուն մէկ մասը Ռէս – Իւլ – Այն փոխադրուած է:

Կը հաղորդուի թէ Արաբները եւ Ֆրանսացիները որոշած են անապատի Արաբները ղրկել Սանճաք: Արդէն, յայտնի է որ Սուրիոյ զանազան մասերուն մէջ հրոսախումբեր կը կազմուին գաղտնօրէն: Անապատի Արաբները Սանճաք կը ղրկեն, խառնակութեան մը պարագային անոնցմէ օգտուելու համար ընդդէմ Թուրքերու:

Անթաքիոյ Թուրքերուն կատարած ցոյցին վրայ, տեղական կառավարութիւնը Արաբներուն եւ Թուրքերուն հաղորդած է թէ արգիլուած է ցոյցը: Հակառակ ասոր, կառավարութիւնը աչք գոցած է տպագիր յայտարարութեան մը առջեւ, որով Իսքէնտէրունի Արաբները ցոյցի կը հրաւիրեն արաբ ժողովուրդը: Չէրքէզներն ալ կը ճնշուին, որովհետեւ Ռէհանիէի մէջ Թուրքերու հետ գործեցին: Կառավարական ուժերը կը պաշարեն չէրքէզ գիւղերը, զէնք փնտռելու պատրուակով:

Պայըր, Պուճաք եւ Հազին գաւառակներու ժողովուրդը, 200է աւելի ստորագրութեամբ հանրագրութիւնով մը դիտողներուն հաղորդեց թէ իրենք Հաթայցի են եւ հետեւաբար իրենց գաւառակները Հաթայի կապուելու են:

Հազարաւոր ֆրանկախօսաւոր կիներ, թունաւորելու համար թուրք երիտասարդները...

«Թան»ի (Միլլիյէթ) թղթակիցը կը գրէ Ատանայէն.— Ցոյցերու պատճառաւ հինգ օրէ ի վեր Սանճաքի մէջ ձերբակալուած անձերուն թիւը 200ի հասած է: Թուրքերու երկրորդ հակացոյցին մասնակցած են 10,000 կիներ եւ 50,000 այրեր:

Ֆրանսացիները Միջերկրականի զաղթավայրերէն բերել տուած են հազարաւոր ֆրանկախօսաւոր կիներ, որպէսզի նպաստեն Թուրք երիտասարդներու թունաւորման: Մասնաւոր մարդիկ պատեցան տունէ տուն եւ հարկ եղած զգուշութիւնը յանձնարարեցին: Քաղաքային բնակչութեան զինումը կը շարունակուի տակաւին:

Հայերու զինուորագրութիւնը Յունաստանի մէջ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (10 յունուար).—

«Նոր Օր»ի կողմէ դիմում կատարեցինք Աթէնքի զինուորագրական ճիւղի պետին, տեղեկութիւններ ստանալու համար հայ երիտասարդներու զինուորագրութեան մասին: Մեզի տրամադրուեցաւ 1927ին հրատարակուած օրէնքը, որուն համաձայն, 1927էն սկսեալ 20 տարիքը լրացնող հայ երիտասարդները, պարտաւոր էին ներկայանալ զինուորագրական ճիւղերը եւ կատարել իրենց ծառայութիւնը: Յիշեալ օրէնքին մինչեւ այժմ ուսկախուած ըլլալու մասին տեղեկութիւն չունի զինուորագրական ճիւղը եւ ինք հրահանգ ստացած է 12 ամսուան յաւելեալ ծառայութեան պատիժ նշանակել 1907էն մինչեւ 1912ի ծնած հայ երիտասարդներուն:

Դեռ ամէն տեղ չեն գործադրեր

Այս առթիւ մեր պաշտօնակիցը դիտել կուտայ խմբագրականի մը մէջ.

— «Դիտելի է որ հայ երիտասարդներու հպատակափոխութեան եւ զինուորագրութեան օրէնքը միայն տեղ տեղ կը գործադրուի: Օրինակ՝ Սէրէզի եւ Տրամայի շրջանին մէջ տեղական իշխանութիւնները կեդրոնէն որ եւ է հրահանգ ստացած չեն եւ հայ երիտասարդներու դիմումին ընթացք չեն տար:

Սելանիկի մէջ օրէնքը տառացի կը գործադրեն եւ այդ հիման վրայ, հայ երիտասարդները դասալիք համարելով, զինուորական յաւելուածական պատիժի կ՚ենթարկեն:

Աթէնքի մէջ նոյնքան շփոթութիւն կայ եւ ոչ ոք գիտէ թէ ուր պէտք է դիմել եւ ինչ ընել դժուարութիւնները հարթելու համար:

Ըստ զինուորական իշխանութիւններու, հպատակութեան օրէնքը 1927ին հրատարակուած ըլլալով, զինուորագրութեան տարիքն ունեցող հայ երիտասարդները պէտք էին կատարած ըլլալ իրենց զինուորական ծառայութիւնը: Եւ որովհետեւ չեն կատարած, կը նկատուին զինուորական դասալիքներ եւ իբր այդպիսիներ կը պատժուին յաւելեալ զինուորական ծառայութիւնով:

Օրէնքին այս մեկնաբանութիւնը վիճելի չէ: Բայց կայ պարագայ մը: 1927ի օրէնքը, չենք գիտեր ինչու, գործադրութեան չդրուեցաւ: Հետեւաբար, օրէնքը դադրեցաւ ուժ ունենալէ: Պատերազմական նախարարութիւնը երեւի այս կէտը չէ հաղորդած զինուորական իշխանութիւններուն, որոնք օրէնքի տառին կառչած, խստութիւններ ի գործ կը դնեն»:

Ֆրանսական փոխառութի՞ւն Անգլիոյ մէջ

Երկու օրէ ի վեր, թերթերը կը պնդեն թէ Ֆրանսա 100 միլիոն անգլ. ոսկիի փոխառութիւն մը պիտի կնքէ Լոնտոնի մէջ: Պ. Ժէմէն Մառթէն, նախկին վարչապետ Պ. Ֆլանտէն եւ ուրիշներ շօշափելով այս խնդիրը, խոհեմութեան յորդոր կը կարդան: Պ. Ֆլանտէն կը գրէ թէ քանի մը ամսուան ընթացքին թղթադրամներու շրջաբերութիւնը աւելցած է աւելի քան 70 միլիոն անգլ. ոսկի:

Ելեւմ. ժողովի ելմտական յանձնախումբը խնդրեց նախարարէն՝ որ եւ է յանձնառութեան տակ չմտնել ծրագրուած փոխառութեան մասին, մինչեւ փետրուար 3ի ժողովը:

*** Ելմտական նախարար Պ. Վէնսան Օրիօլ ճառ մը խօսելով ամերիկեան մամուլի հացկերոյթին առթիւ, բացատրեց թէ ֆրանքը նորէն արժեզրկելու խնդիր չկայ: «Ի՞նչ տնտեսական եւ ընկերային վտանգներ պիտի պատճառէր այդպիսի քայլ մը: Եւ ի՞նչ է օգուտը, քանի որ մեր գիները բարձր չեն աշխարհի գիներէն»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՔՐԷՏԻ ՖՈՆՍԻԷի յունուար 15ի վիճակահանութեան մէջ, 1903ի շրջաբերութենէն 505,308 թիւը շահեցաւ 50,000 ֆրանք, իսկ 1911 շրջաբերութենէն 25,427 թիւը 100,000 ֆրանք:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՐՈՒԶՎԷԼԹ յունուար 20ին 250,000 հոգիինց բազմութեան մը առջեւ իր նախագահական երկրորդ շրջանին բացումը կատարեց, կարեւոր ճառ մը խօսելով: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր նախագահին պաշտպանութեան համար: Կրկնելով իր ուխտը, ըսաւ թէ ի հարկին չպիտի վարանի սահմանադրական փոփոխութիւններ կատարելու, ժողովուրդին բարօրութեան համար:

ՍՊԱՆԻՈՅ ապստամբները կատաղի ճակատամարտէ մը վերջ գրաւեցին Մատրիտի հարաւային ճակատի ամէնէն ռազմագիտական կէտը, «Հրեշտակաց բլուրը»: Կռիւները ընդհատուած են Մալակայի ճակատին վրայ:

ՕԴԱՆԱՒՈՐԴ Տօռէ եւ ընկերը՝ Միշէլէթթի, չորեքշաբթի Փարիզէն ճամբայ ելան դէպի Թօքիօ: Կը յուսան հասնիլ 100 ժամէն պակաս միջոցի մը մէջ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ արաբ ուսանողները գործադուլ հռչակեցին, բողոքելու համար Ալէքսանտրէթի մասին եղած թրքական պահանջներուն դէմ:

Նուագահանդէսին մէջ լսեցինք յետոյ Տիկ. Լիտի Տէմիրճեան եւ Ժան Ինար, Պախի եւ Լըքլէռի գործերուն մէջ, անբաղդատելի կերպով յաջող:

Նուագահանդէսը վերջացաւ հեղինակին արդէն ծանօթ գործերով, իր սովորական հեղինակաւոր ղեկավարութեամբ—, «Իրիկնամուտը», «Թիթեռնիկներու պար»ը, «Գեղջկական տօնը» որ միշտ ջերմագին կերպով կը ծափահարուէին:

Արա Պարթեւեանի գործերը արժանի են աւելի լայն համբաւի: Ե՞րբ պիտի լսենք զանոնք փարիզեան մեծ նուագահանդէսներու մէջ, ուր անոնց յաջողութիւնը անտարակուսելի է:

Ն.

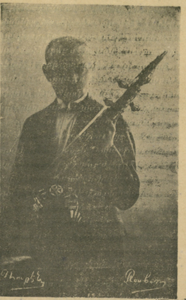
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Փրոֆ. Ադոնց կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ տեղի կ՚ունենայ հոգեհանգիստ իր կնոջ մահուան տարելիցին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները:

ՋԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ՍԻՒՆԱԿԸ

ՇԱՎԻԼԻ եւ շրջակայքի զինուորցուներու գ. ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Սալ փաթէնի մէջ, 110 Grand'rue, Բոլոր զինուորցուներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է, լուսաբանուելու համար կարեւոր տեղեկութիւններով:

ՏԷՍԻՆԻ զինուորցուները ժողովի կը հրաւիրուին 25 յուն. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 7ին, 13 Րիւ Ուիլսոն:

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՔԵՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ ԵՐԿՈՒ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ՌՈՒԲԷՆ

Տեղի կ՚ունենան Salle Géographieի մէջ,

184 Bld. Saint-Germaint, Paris

մէթրօ St. Germain-des-Prés, հետեւեալ թուականներուն

ՎԱՂԸ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ

31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3.30ԻՆ

Պիտի նուագէ հայկական, պարսկական, ռումանական, ռուսական կովկասեան եղանակներ, որոնք մեծապէս գնահատուեցան ա[...] երկրի մէջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ:

Տոմսերը ժողովրդական գիներով:

Տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերաճաշակրական հանդիպումը վաղը շաբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, Հայ Ակումբին մէջ, 52 rue Isidore-Neujahr, պաճեէօ:

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Տաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Լմմիեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ:

Գաւառ

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 24 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին: կը հրաւիրուին խումբերու բոլոր ընկերները:

ԼԻՈՆԻ Վաղանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այսօր ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Խաժակ Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը՝ 24 յունուար կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Շահրփկեան սրահին մէջ, կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն անդամակցորով:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս կիրակի, 24 յուն., կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Դուրեան գրադարանին մէջ, կը հրաւիրուին նաեւ Թալօտիէռի ընկերները:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Շավիլի մատուռ-մանկապարտէզի սրահին մէջ, Rue Trois Chantiers.

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ

Դասախօսութեան նիւթն է՝ «ՈՎ ԾԱԽԵՑ ԿԱՐՍԸ»:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Համազգայինի Փարիզի Մ. ճիւղի Վարչութեան կողմէ

Այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Café Voltaireի սրահին մէջ, Place de l'Odéon, մէթրօ Odéon

կը խօսի Պ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Նիւթ ունենալով «Իրապաշտ շարժումը հայ գրականութեան մէջ՝ Արփիար Արփիարեան եւ Գրիգոր Զօհրապ»:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Օր. Ժ. Աթանասեան (դաշնակ), Պ.Պ. Ն. Ղուկասեան (երգ՝ Սալմաստ օփէրայէն), Պարոյր Յարութիւնեան (թառ) եւ Զմբէքեան (արտասանութիւն):

Մուտք 2 ֆր.:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԸ

կազմակերպած է ընկերահամակրական հաւաքոյթ մը որ տեղի կ՚ունենայ այս կիրակի 24 յունուար ժամը 14.30ին:

43 rue François-Gérard, Paris (16)

Métro Église d'Auteuil

Ժամը 16.30ին տեղի կ՚ունենայ դասախօսութիւն՝ ՓՐ. ԱԴՈՆՑի կողմէ: Նիւթ՝ Ազգ եւ աւանդութիւն:

23 յունուար շաբաթ իրիկուան հաւաքոյթը յետաձգուած է կիրակի ժամը 14.30ին:

Մուտքը 2 ֆրանք

Victor Hugoի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

46 rue St. Didier

Cario-Canti եւ իր **Orchestre**ին եղանակին առաջին եւ ամենահաճելի **matinée prolongée**ն

տեղի կ՚ունենայ 24 յունուար, կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:

կը մասնակցի հանրածանօթ ջութակահար Պ. ՎԵՆԹՐՈՒՊԻ:

կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ

28 Մարտ, կիրակի երեկոյ

կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ թուականը

ԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆ. ԸՆԿ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Salon Coliséeի մէջ,

21 Bld. Dugommier, Մարսէյլ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Դերասան Թրալօշի ղեկավարութեամբ Դպրոցասէրի Նախկին սանուհիներու կողմէ կը ներկայացուի Յ. Պարոնեանի

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐԸ

Կովկասեան պար Տիկին Վ. ՃՐՃՐԵԱՆի կողմէ, ընկերակցութեամբ եր[...] տաղանդաւոր ջութակահար Պ. ՀԱՅԿ ԹԻԻԹԻՒՆՃԵԱՆի, Մարսէյլի քոնսէրվ[...] թուարէն: Կերգէ Օր. ՄԱՌԻ ՍԻՄՕՆԵԱՆ, կը նուագէ Մարսէյլի հանրածան[...] 7 հոգիէնոց Ուանտըր ճազ, ղեկավարութեամբ Ժ. ՄԱԹԻԷՕի:

Ձոխ պիւֆէ — Մուտք 10 ֆրանք

Ապահովեցէք ձեր սեղանները նախապէս, որոնց գինն է 5 ֆրանք:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ:

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար: Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին: Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները 1 դեկտ. 1935 — 15 յունուար 1937: ԴՐԱՄԱԿԱՆ —Տիկին Ն. Գարամաճեան 4000 ֆրանք, Գալուստ Կիւլպէնկեան ֆօնտէն 1000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ա. Ճավեան 50 տոլար (756.50) ֆր., Տիկին Բոլէն Սպարթալի 600 ֆրանք, Պ. Կ. Մելքոնեան (Պաղտատ) 5 անգլ (380 ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիսլեան, Տէր եւ Տիկին Ապումարաքեան 200ական, Ա. Բարսեղեան 150 ֆրանք:

Տէր Ալ. քհնյ. Ժամկոչեան, Պ. Ս. Տէր Մաթէոսեան, Տիկին Ա. Թօփալեան, Պ. Գ. Թապիպեան, Պ. Ալլան — Տէր— Չէ. Տիար Ց. Կիւլպէնկեան, Պ. Թուրսարդիսեան, Տիկին Մ. Կիւլպէնկեան, Կօշկակարներու Միութենէն, Տիկին Եսայեան, Տիկին Ս. եւ Տիկ. ոմնէ 100ական ֆրանք: Պ. Մառտիկեան (Լիոն) 60 ֆրանք, Տիկին Լ. Ցակոբովիչ, Տիկին Յարութիւնեան, Պ. Լ. Բանիկեան 50ական ֆրանք, Պ. Լ. Մուրատեան 25 ֆրանք, Տիկին Ա. Պետերեան, Տիկին Մ. Կարապետեան, ոմն (Կիրասոնցի) 20ական ֆր.:

ՆԻՒԹԵՂԷՆ — Պ. Մազմանեան 92 քիլօ բրինձ, 50 քիլօ շաքար, 25 քիլօ սալոր:

Տիկին Ի. Ֆրէնկեան 2 քիլօ չոքոլա, 100 ղուրապիէ: Պ. Ա. Տամլամայեան 16 հատ էմբերմէապլը: Պ. Հ. Իչդալցեան 31 քիլօ ձիթապտուղ, Վ. Իչդալցեան 20 քիլօ ձիթապտուղ, Շամլեան 80 քաշքօլ, 32 չափիկ, 24 կէթր, 6 հազուստ: Տիկին Գավուքճեան 10 քիլօ չէօրէք, 4 հաւ, 1 [...] կարագ, Զ. Եղրայրեան 1 զամբ[...] Պ. Թապիպեան 100 թապլէթ շոք[...] 30 քիլօ պիսկիւի, 28 տուփ լուցկի, 40 տուփ ձուկ: Պ. Ս. Մեսրոպեան [...] քիլօ բրինձ, Տիկին Ա. Թօփալեան [...] քիլօ կարագ, Տիկին Ակոնայեան [...] քիլօ շաքարեղէն, Պ. Յովհաննէսեան [...] հիսնելիք դերձաններ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր դամուհիները 23 յուն. շաբաթ օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին, 2 Pl. de l'Odéon, «Nil» ճաշարանի վերնայարկը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ կամաւորներու եւ Մարտիկներու ժողովը, կիրակի 24 յուն. կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին, 45 Րիւ տը լա Տէֆանս, Գալ[...] կէօզեանի սրահին մէջ: Ներկայ կ[...] լայ Գնդ. Բաղտասարեան, կը հրաւիրուին անդամները եւ համակիրները:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

Dancing-Cigale, պարահանդէս ամէն շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին եւ կիրակի ցերեկ ժամը 3ին, իսկ գիշերները ժամը 8.30ին

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 23 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI 23 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3327

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԱՍՏՂԸ ՇՈՂՇՈՂՈՒՆ...

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը հազիւ բացուած, հակասական լուրեր շրջան կ'ընեն Ալէքսանտրէթի հարցի մասին։

Խնդիրը սեղանի վրայ չէ դրուած տակաւին։ Չորեքշաբթի օրէն ի վեր, երբ Ժընեւ հասան պատուիրակները, մասնաւոր խօսակցութիւններ են որ տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ արտաքին նախարարներուն միջեւ։

Թղթակիցներ կը պատմեն թէ այդ օրը երեք անգամ տեսնուեցան, խօսեցան Պ. Իվոն Տէլպոս եւ Թ. Ր. Արաս։

Յաջորդ օրն ալ, երբ ժողովը բացուեցաւ, նորէն մասնաւոր խօսակցութիւններն էին որ կը տիրապետէին, մասնակցութեամբ Ազգաժողովի տեղեկաբերին։

Անշուշտ սեղաններ ալ կը սարքուին, միջանկեալ, տրամադրութիւնները բարձրացնելու, գոնէ կուտակուած ամպերը ցրուելու համար, գինարբուքի գոլորշիներուն հետ։

Նոյն թղթակիցներուն վկայութեամբ, Ֆրանսա միշտ կը մնայ հաշտարար, տրամադիր՝ կարելի զիջումները կատարելու եւ ֆրանքօ-թուրք բարեկամութիւնը ամրապնդելու։

Փարիզի մամուլին լեզուն ալ ուրիշ բան չապացուցաներ։ Բոլոր առաջնակարգ օրկանները որ եւ է առիթ չեն փախցներ, պանծացնելու համար երկու երկիրներուն աւանդական բարեկամութիւնը։ Մինչդեռ Թուրք մամուլը բոլորովին տարբեր ուղղութեան մը կը հետեւի, ինչպէս կը կարդանք ամէն օր։

Դեռ երէկ էր որ «Ճիւմհուրիյէթ» կ'ոռնար խմբագրական սիւնակէն, սուտ-իրաւ իրար խառնելով.

— «Ֆրանսան եւ իր գաղթային պաշտօնեաները պէտք է իմանան գիտնան որ Հաթայցիներու թելին դպչողներուն գլուխները պիտի կոտրուին։

Իբրեւ վերջին խօսք, Սուրիացիները, Հայերը եւ բոլորը կը զգուշացնենք հետեւիլ ֆրանսական պաշտօնեաներուն, անոնց եղեռնական պատրաստութեանց մէջ։ (16 յունուար)։

Իսկ ուրիշ թերթ մը, «Թան» (նախկին «Միլլիյէթ») ամենայն լրջութեամբ կը պատմէր թէ «Ֆրանսացիները հազարաւոր ֆրանկախտաւոր կիներ բերել տուած են Միջերկրականի գաղթավայրերէն, որպէսզի նպաստեն Սանճաքին Թուրք երիտասարդներուն թունաւորման»։

Բայց այսօր աւելի վրդովիչ տեղեկութիւն մը կը հասնի Ժընեւէն։ Եւ այնպիսի աղբիւրէ մը որ համարուած է լաւատեղեակ, սերտ կապեր ունենալով Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան հետ։

Աղբիւրը՝ «Լ'Էօվր», արմատական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը։ Գրողը՝ անոր քաղաքական աշխատակիցը, Տիկին Ժընէվիէվ Թապուի, որ ընդհանրապէս իր ներշնչումները կը ստանայ իրաւասու շրջանակներէ։

Արդ, մինչ Փարիզի միւս թերթերուն թղթակիցները երէկ շատ կարճ կապեր էին Ալէքսանտրէթի հարցին վերաբերեալ տեղեկութիւնները, կամ ընդհանրապէս լաւատես կ'երեւային, Տիկին Թապուի դիւանագիտական նրբամտութեամբ, իւրաքանչիւր նախադասութեան կցելով «կ'ըսեն»ներ եւ «կը կարծուի»ներ, երեւան կը հանէր հետեւեալ ուշագրաւ պարագաները.—

1. Ալէքսանտրէթի հարցը կը մնայ միշտ շփոթ վիճակի մէջ։ Թուրքերը բռնած են վճռական դիրք մը, եւ տրամադիր չեն գոհանալու միջին ճամբաներով։

2. Իտալիա, որ չէր ստորագրած Տարտանէլի պայմանագիրը, այժմ հաւանած է բանակցիլ։ Թ. Ր. Արաս Միլան պիտի երթայ, եւ հաւանական է սիրաշահի Իտալիան, օգտագործելու համար Ֆրանսայի դէմ։

3. Գերմանական դեսպանատունը գործի վրայ է Էնգիւրիի մէջ, Թուրքիան Ազգաժողովին դէմ լարելու եւ ծայրայեղութեան մղելու համար, ինչպէս ըրաւ ինք, Հռենոսի հարցին մէջ։

Ուրեմն Թուրքիոյ աստղը նորէն կը շողայ, շնորհիւ «մեծ»երու դարաւոր մրցակցութեան, որ իր փրկութեան գօտին է եղած ամէնէն ճակատագրական պահերուն մէջ։

Ինչպէս նախկին օսմանեան կայսրութիւնը, քեմալապետութիւնն ալ միշտ կ'օգտուի բոլոր պատեհութիւններէն, մրցակիցներէն մէկը կամ խումբ մը միւսին դէմ հանելու, եւ իր օձիքը փրկելու համար։

Մրցակիցներ չեն պակսիր Ալէքսանտրէթի հարցին մէջ ալ։ Ի վերջոյ այս տագնապն ալ կապ ունի Միջերկրականի գերակշռութեան հետ, որ կը շահագրգռէ ինչպէս Անգլիան ու Ֆրանսան, նոյնպէս Իտալիան եւ Գերմանիան։

Անշուշտ այս վերջին երկուքը Աթաթիւրքի սեւ աչքերուն համար չէ որ բաներ կը փսփսան անոր ականջին կամ ճամբաներ կը ցուցնեն։ Անոնց իւրաքանչիւրը իր հաշիւներն ունի ապագային համար, ինչպէս ունին միւսները։

Եւ սակայն, այսպիսի պարագաներու մէջ, բախտը ընդհանրապէս կը ժպտի Թուրքին։ Առնուազն կ'օգնէ «դժնդակ ժամը» անցընելու։

Արդ, ի՞նչ կը տեսնենք Ալէքսանտրէթի տագնապին մէջ.— կը թուի թէ Թուրքիայէն աւելի Ֆրանսան է որ ընդ առաջ կ'երթայ, լուծման ձեւեր կ'որոնայ, ելք մը կը փնտռէ, մինչդեռ իրաւապէս անվիճելի է իր դատը։

Կը կարծենք թէ այստեղ ալ միջազգային կացութիւնը, մանաւանդ Եւրոպայի մէջ կուտակուած ամպերն են որ կը թելադրեն հոգատար իշխանութիւնը։ Եւ ճիշդ այդ պարագան է որ պահանջկոտ, յաճախ անպատկառ հովեր կուտայ Էնգիւրիի։

Զինադադարի պատմութի՞ւնն է որ պիտի կրկնուի, նորէն շողացնելով Թուրքին աստղը...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱՆՃԱՔ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԽՆԴԻՐԸ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

Մասնաւոր խօսակցութիւններ կը շարունակուին

Հինգշաբթի օր Ֆրանսայի արտաքին նախարարը եւ Պ. Վիէնօ վերստին քննել Ալէքսանտրէթի խնդիրը՝ տեղեկաբեր Պ. Սանտլէրի հետ։ Այս հարցը կը շահագրգռէ նաեւ կեդր. Եւրոպայի այն պետութիւնները որոնք հակառակ են դաշնագիրներու վերաքննութեան։ Քննութիւնը մասնագիտական էր եւ կը շօշափէր հարցին ազգագրական, տնտեսական, քաղաքական եւ զինուորական հանգամանքները։ Տեղական թերթերու թղթակիցները այս առթիւ նորէն կը շեշտեն թէ Ֆրանսա կապուած մնալով Թուրքիոյ բարեկամութեան, միշտ հաշտարար ոգի մը կը ցուցնէ։

Միեւնոյն օրը տեղեկաբերը տեսակցութիւն մը ունեցաւ նաեւ Թ. Ր. Արասի հետ։

Ա. Դ. Խորհուրդի նստաշրջանը բացուեցաւ իրիկուան դէմ եւ զբաղեցաւ օրակարգի դասաւորումով։ Կարճ քննութենէ մը վերջ յետաձգուեցաւ Իրաքի Ասորիներուն տեղաւորման խնդիրը։

Այս անգամ Ազգաժողովի շրջանակներուն ուշադրութիւնը կեդրոնացած է անգլօ-ֆրանսական գործակցութեան վրայ, իբրեւ հետեւանք Պ. Իտընի նոր ճառին, որ մեծ տպաւորութիւն գործեց թէ Փարիզի եւ թէ Ժընեւի մէջ։

Թուրքերը միշտ իրենց երգը կ'երգեն

«Լ'Էօվր»ի թղթակիցը կը գրէ Ժընեւէն.— Ալէքսանտրէթի խնդիրը միշտ դժուարալոյծ կը թուի։ Թուրք պատուիրակները կարծես վճռած են մերժել որ եւ է իրաւախոհութիւն որ անմիջապէս, այս կամ այն եղանակով չապահովէր Սանճաքին իրական անկախութիւնը։ Թուրք մամուլը շղթաները քակած կրակ կը տեղայ եւ կ'ըսէ թէ Ալէքսանտրէթի խնդիրը ճիշդ այն է Թուրքերուն համար ինչ որ Հռենոսի շրջանը՝ Գերմանացիներուն համար։ Ազգաժողովի շրջանակներուն մէջ շատ կը խօսին Հռոմի եւ Էնգիւրիի դիւանագիտական գործունէութեանց մասին։ Կ'ըսուի թէ կարգադրութիւն մը պիտի ըլլայ, որուն համաձայն Իտալիա պիտի ճանչնայ Թուրքիոյ գերիշխանութիւնը Տարտանէլի վրայ, իսկ Թուրքիա փոխադարձաբար պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ իտալական գրաւումը։ Ազգաժողովի շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Թուրքիա Իտալիոյ պիտի դիմէ, եթէ անհրաժեշտ համարուի իրաւարարութիւն մը՝ Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ։

Իտալիա եւ Գերմանիա Թուրքիոյ կողմ՞ն են

Ասկէ զատ, կ'ըսուի թէ քանի մը օրէ ի վեր իտալական կառավարութիւնը կը դրդէ Թուրքիան՝ վճռական դիրք բռնել Սանճաքի հարցին մէջ։ Այս իրիկուն շատ կը խօսուի այն ճամբորդութեան վրայ զոր պիտի կատարէ Թ. Ր. Արաս Իտալիոյ մէջ, Ա. Դ. Խորհուրդի փակումէն վերջը, տեսակցելու համար արտաքին նախարար կոմս Չիանոյի հետ։ Կարծողներ կան թէ Թուրքերը սադրանք մը կը փորձեն, ապացուցանելու համար Ֆրանսայի թէ Թուրքիա դժուարութիւն չպիտի քաշէ դաշնակիցներ ճարելու, որոնք գոնէ բարոյապէս ուժ պիտի տան իր պահանջներուն՝ Սանճաքի մասին։

Միւս կողմէ, դարձեալ Ազգաժողովի շրջանակներուն մէջ գիտել կուտան թէ Գերմանիա դիւանագիտական կարեւոր գործունէութիւն մը կը ցուցնէ Էնգիւրիի մէջ, վերջին շաբաթներու ընթացքին։ Կ'ըսուի թէ Էնգիւրիի գերմանական դեսպանատան շրջանակներէն խորհուրդ տուած են Թուրքիոյ՝ հոգ չընել Ազգաժողովին համար եւ վարուիլ ճիշդ այնպէս ինչպէս վարուեցան Գերմանացիները Հռենոսի շրջանին մէջ, անցեալ մարտին։ Հարցը շատ շփոթ հանգամանք մը կը ներկայացնէ այսօր։ Որքան կարելի է գիտնալ, կը թուի թէ Թուրքերուն ներկայացուած է ֆրանսական նոր ծրագիր մը, որ երկու շրջանի կը բաժնէ հարցին լուծումը, չափազանց լայն ինքնավարութեամբ մը։ Ծրագրին առաջին մասը կը ներկայացնէ փորձի շրջան մը, համապատասխանելով ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի փորձի շրջանին, այսինքն երեք տարի։ Երկրորդ շրջանը կը կազմէ այն վերջնական վարչաձեւը զոր Ֆրանսա պիտի առաջարկէ Սանճաքին համար։ Այդ շրջանին, Ֆրանսա պիտի շնորհէ քաղաքական ինքնօրինութեան առաւելագոյն սահմանը։ Չի կարծուիր որ Թուրքերը շատ գոհ մնացած ըլլան այս ծրագրէն որու մասին շարունակ լուսաբանութիւններ կը պահանջեն։ Մինչեւ հիմա լուսաբանութիւններ տրուած են միայն ծրագրի առաջին մասին համար։ Թուրքերուն ուզածն է թերեւս ոչ այնքան իրաւական որքան իրական անկախութիւն Սանճաքին համար։ Անոնք կ'ուզեն նաեւ ֆրանքօ-թուրք զինուորական դաշնագիր մը՝ միայն Սանճաքի շրջանին համար։ Եւ վերջապէս կ'ուզեն որ խնդիրը լուծուի Ա. Դ. Խորհուրդի ներկայ նստաշրջանին մէջ, փոխանակ սպասելու յաջորդ նստաշրջանին, որ կը բացուի գարնան։

Ֆրանսա միշտ հաշտարար

*** «Տէպա» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ երէկուան խմբագրականին մէջ.— Ֆրանսա ուրիշ բան չուզեր եթէ ոչ Թուրքիոյ հետ համաձայնիլ ամէնէն բարեկամական պայմաններով, այն հաւատքով թէ բոլոր օրինաւոր շահերը պիտի յարգուին։ Սակայն այդ ցանկալի համաձայնութիւնը այնքան դիւրաւ պիտի իրականանայ որքան հարցին ճշմարիտ տուեալները ընդունուին երկու կողմէն ալ եւ Ֆրանսայէն չպահանջուի ոչ թերանալ իր յանձնառութեանց մէջ, ոչ ալ Սուրիոյ եւ Լիբանանի արաբ ժողովուրդներուն թշնամութիւնը գրգռել։

Բարեբախտաբար նպաստաւոր փոփոխութիւն մը կը նշմարուի արդէն։ Եթէ երկու կողմի տեսակէտները տակաւին հեռու են իրարմէ, լուրջ յոյսեր կ'երեւան համաձայնութեան մը։ Սակայն կարելի է որ անմիջապէս չգոյանայ այդ համաձայնութիւնը եւ հետեւաբար վերջնական կարգադրութիւնը չարձանագրուի Ա. Դ. Խորհուրդի ներկայ նստաշրջանին մէջ։ Մնաց որ, նախընտրելի է չաճապարել, կանխելու համար ապագայ թիւրիմացութիւններ։ Մէջտեղ նետուած շահերը բարդ են եւ միայն Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ չեն վերաբերիր։ Հարկ է գտնել կարգադրութիւն մը որ Սանճաքին Թուրք բնակչութեան տայ կատարեալ ապահովութիւն, որ չվնասէ Սուրիոյ օրինաւոր իրաւունքներուն եւ որ վերջապէս չվտանգէ նոյն ինքն Ֆրանսայի դիրքը։ Հարկ է այդ ելքին յանգիլ բարեկամեցողութեամբ։ Ամէնքն ալ համաձայն են տեսակ մը ինքնօրինութիւն տալու Սանճաքին. միայն թէ անհրաժեշտ է որ, գոհացնելով հանդերձ Թուրքիոյ օրինաւոր պահանջները, հաստատուելիք վարչաձեւը ծանր

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
ԵՒ ՀԱՐՍՆԻՔ ՄԸ

— . —

Երկտող մը սեղանիս վրայ, այնքան սրտառուչ՝ իր պարզութեամբ եւ համեստութեամբ.—

Սէն Քլու Յունուար 20)37
Առ ազնիւ Պ. Խմբագրապետ
«Յառաջ» թերթին
Փարիզ

Ազնիւ Պարոն,

Առանց անձամբ ձեզ ճանչնալու, սակայն իրարու ծանօթ եղած ենք նամականդ. քերականութեանս մասին ձեր ազնիւ թերթին մէջ հրատարակուած գրախօսութեան շնորհիւ։ Անոր համար է որ նամակով ձեզի կ'ուզեմ իմացնել հայ Օրիորդի մը հետ ամուսնանալս։ Եթէ կարծէք որ այս լուրը հետաքրքրական կրնայ ըլլալ բնաւ արգելք չկայ որ հրատարակէք, ընդհակառակը... բոլոր հայութեան բարեկամ եմ եւ գաղութին մեծագոյն մասին ծանօթ եմ...։

Հաճեցէք ընդունիլ, Ազնիւ Պարոն, յարգալիր բարեւներս։

Ֆրէտէրիք Ֆէյտի

Ֆրանսացի երիտասարդ մըն է Պ. **Frédéric Feydit**, շրջանաւարտ՝ Փարիզի Արեւելեան Լեզուներու Վարժարանէն եւ արդէն հեղինակ՝ հայերէն քերականութեան մը (Ֆրանսացիներուն հայերէն սորվեցնելու համար)։

Գրքի մասին խօսուած է «Յառաջ»ի մէջ։ Իսկ իր հայերէնը կրնաք դատել վերի երկտողէն, այնքան կոկիկ եւ գրեթէ անսխալ շարադրութեամբ։

Այս երկտողին մէջ իմ ուշադրութիւնս գրաւեց ուրիշ բան մը։

Մեր հայագէտ բարեկամը մեզի կը տեղեկացնէ իր ամուսնութիւնը՝ հայ օրիորդի մը հետ (Միլան) եւ մեր հայեցողութեան կը ձգէ հրատարակութիւնը,— «եթէ (կը) կարծէք որ այս լուրը հետաքրքրական կրնայ ըլլալ»։

Ու միտքս կ'իյնայ շատ մը հայկական նշանտուքներու եւ հարսնիքներու հրատարակութեան պարագան։

Ի՞նչ յաւելեալ եւ ճոխացեալ նկարագրութիւններ, որոնք զարգացան Պոլսոյ մէջ եւ կը շարունակուին մինչեւ այսօր, Եւրոպայի թէ Ամերիկայի մէջ.

— «Փեսան իր ուշիմութեամբ եւ ձեռներէցութեամբ նախանձելի դիրք մը գրաւած է առեւտրական հրապարակին վրայ, հարսը իր գեղեցկութեամբ եւ ազնիւ ձիրքերով պատիւ կը բերէ հայ իգական սեռին» եւն.։

Տակաւին կան հարսնիքին մասնակցողներու ցանկը, տրուած նուէրները, հրամցուած ըմպելիները, կառքերուն եւ ծաղկեփունջերուն թիւը, երբեմն ալ՝ խօսուած քարոզները ու ճառերը։

Ընդհանրապէս, ամէնէն համեստն ալ կը սպասէ որ լուրին կցուին, նաեւ, հրատարակող թերթին շնորհաւորութիւնները։

Յաճախ դժուար կ'ըլլայ նոյնիսկ երիտասարդներ համոզել թէ՝ նշանտուքը կամ հարսնիքը անհատական դէպքեր են, կ'արձանագրուին իբրեւ պարզ տեղեկութիւն, եւ պէտք է մնան այդ սահմանին մէջ, բացի արտակարգ պարագաներէ։

Թող մեր բարեկամը շատ չտեսնէ այս բծրութիւնները։ Մանաւանդ որ, անոնք ընդօրինակուած են Փարիզի սալօնական բարքերէն։

Ինչպէս քերականութիւնները, ժողովուրդներն ալ ունին իրենց զարտուղութիւնները, ընդհանուր ներդաշնակութեան մէջ։

ՎԱՀԷ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Գետնափոր սողուն թունաւոր ակռաներով»

Այսօր, շաբաթ, կը սկսի 17 նոր ամբաստանեալներու դատավարութիւնը՝ Մոսկուայի մէջ, Գերագոյն Ատեանին առջեւ։

Փարիզի մէջ կազմուած է յանձնախումբ մը, քննութիւն կատարելու համար այս դատավարութեան մասին։ Յանձնախումբը խնդրեց խորհրդային դեսպանատունէն՝ անցագիր տալ չորս փաստաբաններու, որոնք անմիջապէս Մոսկուա պիտի երթան, ամբաստանեալները պաշտպանելու համար։ Անոնք աւելի լայն իրաւունք չեն ուզեր քան ինչ որ տրուեցաւ 1921ին, Սոց. յեղափոխականներու դատավարութեան առթիւ։

Միւս կողմէ, Մարդու Իրաւունքներու Դաշնակցութեան նախագահը հեռագիր մը ուղղեց Մոսկուա, խնդրելով որ պաշտպանուելու ամէն հնարաւորութիւն ընծայուի ամբաստանեալներուն։

*** «Իզվեսթիա» խօսելով ամբաստանեալներէն Ռատէքի վրայ, զայն կ'որակէ «գետնաքարշ սողուն մը, թաթախուած՝ կեղծաւորութեամբ, որ փտած ժպիտի մը մէջ կը ծածկէ թունաւոր ակռաներ»։

Իսկ «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «լրտեսներ, խափանարարներ եւ հայրենադաւներ» խորագրով խմբագրականի մը մէջ կը գրէ.— »Պաշտօնական ցեկոյցին մէջ նշանակուած ամբաստանեալներէն իւրաքանչիւրը իր ետեւէն կը քաշէ շարք մը հրէշային ոճիրներու, որոնք իրենց խայտառակութեամբ կը գլեն կ'անցնին որ եւ է երեւակայութիւն։ Այդ ոճիրները տարբեր են, բայց միեւնոյն անունն ունին,— սեւ դաւաճանութիւն ընկերվարական հայրենիքին հանդէպ, վերահաստատում դրամատիրութեան։ Դաւաճանները կապ հաստատած են խորհրդային երկրի ամենավատ թշնամիներուն հետ, օտար նախայարձակներուն հետ։ Անոնք բան գործ ըրած են փութացնել զինեալ յարձակումը Խ. Միութեան դէմ, յուսալով թէ պիտի պարտուի պատերազմի մը մէջ»— եւայլն։ Ամբողջ խմբագրականը կը շարունակուի այս ուղղութեամբ։

*** Թրոցքի գործի ձեռնարկած է իր աքսորավայրին՝ Մեքսիկայի մէջ, իր մեղսակիցներուն պաշտպանութեան համար։

Մեծ տագնապ Ճափոնի մէջ

Քաղաքական ծանր տագնապ մը ծագեցաւ Ճափոնի մէջ, հինգշաբթի օր։ Վարչապետ Հիրոթա այնքան ծանր անարգանքներ կրեց որ, ձգեց հեռացաւ եւ կայսեր դիմելով, պահանջեց լուծել խորհրդարանը։ Անարգուեցաւ նաեւ արտաքին նախարարը։ Կ'ըսուի թէ անարգող երեսփոխանը հարա-քիրի պիտի ընէ (անձնասպան)։

*** Ճափոնական կառավարութիւնը վիթխարի ծրագիր մը պատրաստած է, որուն համաձայն 65 միլիոն անգլ. ոսկիի բացառիկ վարկ մը պիտի ծախսուի յառաջիկայ հինգ տարիներու ընթացքին, զօրացնելու համար նաւատորմը։ Այս գումարին մէկ վեցերորդը մաս կը կազմէ 1937—38ի նաւային ելմտացոյցին, որուն գումարն է 38 միլիոն ոսկի։ Բանակին նախահաշիւն է 41,000,000, իսկ ամբողջ ելմտացոյցը՝ 174,000,000 ոսկի։ Տրամադրուած վարկերէն 47 միլիոն ոսկի պիտի յատկացուի նոր մարտանաւեր շինելու, 8,000,000 ոսկի՝ նոր թնդանօթներ եւ սպառազինութիւններ տեղաւորելու եւն.։ Առաջին անգամ է որ Ճափոն այսքան մեծ գումարներ կը տրամադրէ ազգ. պաշտպանութեան համար։

— • —

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՄԱՐԴ մեռած գացած է Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին հետեւանքով, կ'ըսէ Մատրիտէն հասած հեռագիր մը։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ԵԳԻՊՏՈՍ

«Թան»ի աշխատակիցը յատկապէս կը յիշէ թէ այս երկրին վերածնունդը շատ բան կը պարտի Ֆուատ Թագաւորին:

Արդարեւ, 1917էն ի վեր, շնորհիւ անոր անձնական ճիգերուն եւ անխոնջ կամքին, Եգիպտոսի մտաւորական շարժումը արագօրէն զարգացաւ, նախ մեծ կեդրոններու մէջ, յետոյ վերջին տարիներս, գիւղերու մէջ, հակառակ այն ահագին դժուարութիւններուն, զորս կը յարուցանէին Ֆէլլահները, ագէտ՝ զարերէ ի վեր եւ թշնամի ուեւէ բարեչրջումի:

Մի մոռնաք որ, վերածնունդի գործը այնքան ալ կանոնաւոր ընթացքով մը չյառաջացաւ, որովհետեւ քաղաքական անկախութեան գործը կ'անդամալուծէր զայն: Պատերազմէն ի վեր, Եգիպտոսի ազգային կորովն ու յարատեւութիւնը, մեծ մասով, ի նպաստ քաղաքական անկախութեան գործին կը սպառէին:

Անտարակոյս, այսուհետեւ, Եգիպտոս աւելի բուռն թափով եւ աւելի կանոնաւոր կերպով պիտի աշխատի կրթական գործին համար, քանի որ աւարտած է միւս գործը: Ըսել կ'ուզեմ որ արդէն ձեռք ձգած իր քաղաքական անկախութիւնը:

Ըստ 1917ի մարդահամարին, Եգիպտոսի բնիկներուն 8 առ հարիւրը միայն գրել եւ կարդալ գիտէին: Ու նախնական վարժարաններու թիւը 132ը չէր անցներ: Ներկայիս 2268ը կ'անցնի ան: Իսկ, կրթական նախարարը յայտարարեց վերջերս թէ այրերու 48 առ 100ը եւ կիներու 7 առ 100ը գրել եւ կարդալ գիտէին: Ինչ որ կը նշանակէ երկրին 23 առ 100ը:

1933ին է որ վերջնապէս օրինականացաւ ուսուցումը, որուն կազմակերպութիւնը մասնայատուկ բնոյթով մը կը ներկայանայ մեզի: Կէս օր կը տեւեն դասերը: Աշակերտները երկու խումբի բաժնուած են: Առաջինը առտուն կը մտնէ դասարան, իսկ երկրորդը՝ կէս օրէ վերջ: Շնորհիւ նման կազմակերպութեան մը, կը նուազին ծախքերը, քանի որ կը կիսուի դպրոցներու թիւը: Աղէկ զատ, աշակերտները իրենց կէսօրը կը յատկացնեն երկրագործական կամ ճարտարարուեստական աշխատանքներու, եւ կամ կ'օգնեն իրենց ծնողքներուն:

Ի՞նչ է գլխաւոր ձգտումը կրթական նախարարութեան: Տարածել կրթութիւնը ամենուրեք երկրին մէջ, գրել եւ կարդալ սորվեցնել ամէնուն անխտիր: Բայց, ուսուցումը պատճառ մը չըլլար որ աշակերտները լքեն գիւղն ու հողագործութիւնը: Այո, անհետացնել տգիտութիւնը բայց տղան իր ծննդավայրին կապուած պահելու պայմանով:

1933ի այդ օրէնքին կիրարկումը բազմաթիւ դժուարութիւններու բախեցաւ: Գիւղերու մէջ, ծնողքները յաճախ չուզեցին իրենց զաւակները դպրոց ղրկել: Մանաւանդ աղջիկները: Այս տեսակէտէն, արդի կառավարութիւնը կատարելիք մեծ աշխատանք ունի:

Նախնականներէն վերջ կուգան նախակրթարանները: Ֆուատ Թագաւորին գահակալութեան առաջին տարիներուն, կրթական նախարարութեան ենթակայ նախակրթարաններու թիւը 30 էր մանչերու եւ 3 աղջիկներու համար: Ըստ վերջին վիճակագրութիւններու, 59ի բարձրացած է մանչերու յատուկ նախակրթարաններու թիւը եւ 19ի աղջիկներունը: Ասոնց վրայ աւելցուցէք նահանգային խորհուրդներու կողմէ պահուած դպրոցները, թիւով 85:

Շահեկան խրոխութիւն մը, ծնողքներու մեծ մասը կը նախընտրէ մասնաւոր դպրոցները: Ասոնց թիւը 81 էր 1917ին: Այսօր՝ 512: Ոմանք բաւական գոհացուցիչ են: Բայց, մեծ մասը մղուած աւելի առեւտրական մտահոգութենէ՝ կը մեղանչէ մանկավարժական եւ առողջապահական յոռի պայմաններու տեսակէտէն: Ահա թէ ինչու, 1934ի օրէնք մը կրթական նախարարութեան հակակշռին կ'ենթարկէ մասնաւոր դպրոցները: Նպատակը՝ տղան պաշտպանել բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս եւ բարձրացնել ուսուցչական կազմին մակարդակը, առանց անշուշտ ջնջելու ուսուցումի ազատութեան սկզբունքը:

Երկրորդական ուսուցումը ազգային ապագայ ընտրանիին կազմութեան հիմը կը նկատուի: Անոր էական նպատակն է աշակերտներուն տալ ընդհանուր զարգացում մը, մշակել անոնց մտաւորական ընդունակութիւնները, կերտել անոնց անհատականութիւնը եւ նկարագիրը ու զանոնք իբացեկ դարձնել երկրին նիւթական, ընկերային, մտաւորական, բարոյական եւ արհեստագիտական գործունէութեանց բոլոր հոսանքներուն:

Այս ուսուցումին ընծայուած բացառիկ կարեւորութեամբ միայն կարելի է բացատրել արագ բազմացումը երկրորդական վարժարաններու, վերածնող Եգիպտոսի մէջ:

Երկար ատեն, երեք կառավարական դպրոցներ միայն յատկացուած էին երկրորդական կրթութեան: Այսօր, 44 հաստատութիւններ գոյութիւն ունին այդ նպատակին համար: Արձանագրեցէք 85 ալ օտարներու կողմէ հիմնուած:

Պետութեան երկրորդական վարժարանները յաճախ քննադատութեան զոհ գացած են կազմակերպութեան եւ մանկավարժական արժէքի տեսակէտէն: Քաղաքական անկայուն վիճակն է բուն պատճառը ատոր: Իւրաքանչիւր կրթական նախարար որ գործի կ'անցնէր, իր նախորդին բրածը կը փոխէր, նոր մեթոտներ կը բերէր ուսուցումի նորանոր ծրագիրներ կը մշակէր: Աղէկ լուրջ ոչ մէկ բարեփոքում բնականաբար:

Վերջերս, համալսարանի գիտական, գրական, բժշկական, իրաւաբանական ճիւղերուն վրայ աւելցան երկրագործական եւ առեւտրական ճիւղերը ու անասնաբուժական եւ ճարտարարուեստական դպրոցները: Այս ճիւղերն ու դպրոցները, մեծ մասով, կը գտնուին Կիզէի մէջ, արուարձան Գահիրէի: Եգիպտոս ահագին զոհողութիւններ ըրաւ Կիզէի համալսարանին համար, մեծագումար ծախքերու ենթարկուելով:

Գրական ճիւղին գլխաւոր դերը պիտի ըլլայ մանկավարժական, պատրաստելու համար ճշմարտապէս որակեալ ուսուցիչներ երկրորդական ուսուցումին համար:

Էլ Ազհարը իսլամ աշխարհին մէջ, կրօնական ամենամեծ համալսարանն է: Ան ուսանողներ ունի Չինաստանէն, Հնդկաստանէն, Աֆղանիստանէն, Թիւրքեստանէն, Ճավայէն, Մարոքէն, Սուրիայէն, Հապէշիստանէն նոյն իսկ Ամերիկայէն: Այս համալսարանին ազդեցութիւնը մեծ է բովանդակ երկրին վրայ: Ազդեցութիւն մը որ փոխանակ տկարանալու աւելի եւս կը զօրանայ, շնորհիւ նոր հրովարտակներու: Նոր օրէնքով մը, Էլ Ազհարի կրօնական համալսարանի ուսուցումը վերակազմութեան կ'անցնի: Այսպէս, օրինակի համար, պէտք է ուսուցանել նաեւ արդի բոլոր գիտութիւնները, բացի կրօնական գիտութիւններէ եւ արաբական լեզուէ: Վերջապէս նոր շունչ մը կ'երիտասարդացնէ հնամենի այդ հիմնարկութիւնը, զայն հաշտեցնելով նոր ժամանակներու բարեշրջական շարժումին հետ:

Կիզէի եւ Էլ Ազհարի զոյգ մը համալսարանները չեն մրցակցիր, այլ կը լրացնեն իրար, Եգիպտոսը դարձնելու համար առաջնակարգ երկիրներէն մին Արեւելքի: Արդի Եգիպտոսը արժանաւոր յաջորդը դարձնելու համար պատմական Եգիպտոսին:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ԱՅՐԸ.— Ի՞նչու այդպէս կուլաս:

ՏԻԿԻՆԸ.—Կը տեսնեմ որ գիս պէտք եղածին պէս չէք սիրեր:

— Եթէ քեզ չսիրէի, ամէն երեկոյ տուն գալու ձանձրութիւնը չէի առներ:

×

— Ի՞նչպէս ժամանակ անցուցիք Զուիցերիա:

— Կնոջս խելքին յարմարելով լերան գագաթները կ'ելլէինք, մեր մեկնած տեղը տեսնելու համար:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՐԳԻԾԱՆՔ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

—.—

Գանձապետ Տիապէթով ամբողջ շաբաթ մը,— որու ընթացքին կը կատարուէր իրենց հաստատութեան քաղաքական կասկածելի տարրերուն մաքրագործումը,— կիսափակ աչքերով կը քալէր՝ կանխապատրաստուած թուղթի մը վրայէն կարդալով քաղաքական «հաւատամք»ին հիմնական ճշմարտութիւնները:

Թուղթը կը պարունակէր հարցումները եւ պատասխանները:

Հարցում.— Ո՞վ է մեծ ուսուցիչը:

Պատասխան.— Քարլ Մարքսը:

— Ի՞նչ բան կը ներկայանայ իբրեւ օգնական օրկան.— ՍԹՕ (Սոցիալ – Թէքորիսթիչիսքա Օրկանիզացիա — աշխատանքային կազմակերպութիւն):

— Ի՞նչ բան է սոցիալ հայրենասիրութիւնը.= Ծառայել պուրժուազիին՝ ընկերվարութեան դիմակին տակ:

— Ի՞նչպէս կ'ընթանայ ծրագրային տնտեսութիւնը.= Ելեկտրականացման սկզբունքով:

— Ի՞նչ կը յատկանշէ դրամագլուխը.= Անմիտ չահագործում՝ մասնաւոր սեփականութեան հիմքով:

— Ի՞նչի մասնակցած են զանազան կուսակցութիւններ.= Բ. Միջազգային առաջին համագումարին, Փարիզ, 1889ին:

— Ի՞նչ կրնայ ըլլալ դրամագլուխը.= Եական եւ փոփոխական:

— Ապագայ խորհրդային վարչաձեւին կազմակերպութիւններու ձեւը ի՞նչ պիտի ըլլայ:

= Անորոշ է:

— Ո՞վ է դաւանափոխը:

= Կաուցկին:

— Ո՞վ է երեսփոխան:

= Փէնլըվէն:

— Ո՞վ է թեկնածու:

= Լաֆոյէթը:

— Ո՞վ կը զանուի քաղաքական եւ կիսատական ոնանկութեան սեմին՝ ու ասոնց նկատի առնելու արտաքին երեւոյթը:

= Լեհաստանը:

— Որո՞նք են ընկերվար – դաւաճանները:

= Շայտէման ու Նոսքէ:

— Ո՞վ է Արքահամոլիչ:

= Ընկերվար – ապուշ (սոցիալ – խոխոթ):

Տիապէթով սրտնեղած, իր ձեռքին մէջ կը ճմլէր փրկարար թուղթը եւ անընդհատ կը մրմռար.

— Երանի թէ չմոռնայիմ ... Երանի թէ չմոռնայիմ ... ո՞վ է երեսփոխան, — Փէնլըվէ: Ո՞վ է երեսփոխան,— Կաուցկի ... Ո՞վ է թեկնածու, — Լաֆոյէթ:

Երբ Տիապէթովը կանչեցին այն սրահը, ուր մաքրագործումի եւ կրճատումի յանձնախումբը կը գտնուէր, անոր աչքերուն առջեւ կը թանձրանար վարդագոյն մշուշ մը, իսկ ականջներուն մէջ զանգակներ կը հնչէին: Տիապէթով մեծ ճիգով յաղթեց իր սարսափին, մօտեցաւ սեղանին եւ բացաւ աչքերը:

— Ի՞նչ է ձեր անունը, ընկեր, հարցուց յանձնախումբին նախագահը:

= Քարլ Մարքս,— պատասխանեց գանձապետը համարձակութեամբ:

— Քանի՞ տարեկան էք:

= Հարիւր: (ՍԹՕ, որ կը հնչուի «ըսթօ» եւ որ կը նշանակէ հարիւր):

— Ի՞նչ է ձեր դրադումը:

= Ծառայել պուրժուազիին՝ ընկերվարութեան դիմակին տակ ...

Յանձնախումբին նախագահը, որ սկիզբը զանց կ'առնէր գանձապետին տուած պատասխանները, իր ձախ յօնքը բարձրացուց յանկարծ.

— Հըմ ... ի՛նչ աղուոր խոստովանութիւն ... Ձեր վերաբերո՞ւմը դէպի սպասարկութիւնը, քաղաքացի ...

= Անմիտ չահագործում՝ մասնաւոր սեփականութեան հիմքով:

— Ա՛, ուրեմն, այդպէ՛ս .... շատ հաճելի է ինծի ... բայց, ի՛նչ ձեւով մտած էք գործի՝ խորհրդային հաստատութեան մէջ:

= Ելեկտրականացման սկզբունքով:

Յանձնախումբին անդամները զարմացած իրարու նայեցան:

— Ըսէք մեզի, ընկեր, վերջին անգամ ե՞րբ նայեցաք ձեր ջերմութիւնը:

= Բ. Միջազգայինի առաջին համագումարին, Փարիզ, 1889ին, պատասխանեց գանձապետը ինքնավստահ կերպով:

— Ձեր աչքերուն մէջ, ընկեր, բոց մը կ'երեւի,— փափկութեամբ բսաւ նախագահը:

— Եակական ու փոփոխական, պատասխանեց Տիապէթով՝ սիրալիր կերպով:

Իր շրթները կը դողդղային խոովքէն եւ ձեռք ձգած անսպասելի յաջողութենէն: Իր ձախ ոտքը արագ արագ կը զարնէր գետնին, ակռաները կը զարնուէին իրարու, իսկ մատները՝ գրպանին մէջ կը սեղմէին թուղթը:

— Շատ լաւ ... հրաշալի՛ ... հըրաշալի՛ ... բայց, մի՛ ջղայնանաք: Թերեւս յոգնած էք, ընկեր ... Նստեցէք, խնդրեմ,— բսաւ նախագահը, ջանալով իր ձայնին մէջ կարելի եղածին չափ շատ ջերմութիւն՝ որովհետեւ կը խորհէր թէ հեռքի մը վրայ էր ...

Ցանկարծ արագօրէն հարցուց.

— Այսօր ամսուն քանի՞ն է:

— Անորո՛շ,— յաղթականօրէն գոչեց կոկորդալիր ձայնով՝ Տիապէթով քրջած քրտինքէն եւ զգալով թէ իր հակառակորդներուն վերջին ու վճռական հարուած մը կուտայ:

Յանձնախումբին անդամները մտահոգ կը շշնջէին: Քարտուղարը ոտքերուն մատներուն վրայ դուրս ելաւ սրահէն:

— Շատ լաւ, ընկեր, բացագանչեց նախագահը՝ ոչ բոլորովին տեղին ոգեւորութեամբ, հրաշալի՛ նոյն իսկ: Բայց, մի՛ խռովիք: Պիտի երթաք ԽՐԻՄ ... դէպի հարաւ ... Եալթա ... Հոն, ինչպէս գիտէք, արեւ կայ, ծով, լողալ ... բայց, մի խռովիք ... Ցտեսութիւն, ընկեր:

Տիապէթով քիչ մը շարժուեցաւ եւ ըսաւ.

— Մնացեալն ալ գիտեմ ... — Ո՞վ է դաւանափոխը ,= Կաուցկին: — Ո՞վ է երեսփոխան ,= Փէնլըվէ: — Ո՞վ է թեկնածուն, = Լաֆոյէթ ... — Ո՞վ, առանց նկատի առնելու արտաքին երեւոյթը ...

— Լաւ, լաւ, ընկեր ... բայց, մի խռովիք,— բսաւ նախագահը՝ պահ ուղղելով իր աթոռին ետեւ ... Մենք կը հաւատանք ձեզի ... Ցտեսութիւն, ընկեր ...

Տիապէթով երջանկօրէն խոնարհեցաւ եւ չտկուելով դէպի դուռը, աղուոր մը խնդաց.

— Ո՞վ է ընկերվար դաւաճանը, = Շայտէման եւ Նոսքէ. իսկ ո՞վ է Արքահամոլիչը,— ու տպաւորիչ լռութենէ մը վերջ, յանձնախումբին ակնարկելով սրտառատեց. — Սոցիալ - ապուշ ...

Իր սարսափած ընկերները, որոնք դրան առջեւն էին, շրջապատեցին Տիապէթովը:

— Ի՞նչ եղաւ է ... ի՞նչպէս էր ...

= Հարուածեցի ամբողջ յանձնախումբը. ուր հարցումին ալ կրցայ պէս պատասխանեցի: Իսկ մնացեալ հարցումներուն ինքնիրենս պատասխանեցի: Վստահ եմ որ նախագահն ալ չփոթեցաւ ... Անմիջապէս ինծի առաջարկեց արձակուրդ մը: Խրիմ բսաւ ... ելայ՝ պարկին դուրս ելլելու նման ... Հոյակա՜պ էր ...

ՎԱԼԵՆԹԻՆ ԲԱԹԱՅԵՒ

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՀԻՆԷՆ ԵՒ ՆՈՐԷՆ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՎԷՃԻՆ ԱՌԹԻՒ

—.—

Ալեքսանտրէթի վէճը օրուան ամէնէն հրատապ հարցն է այս պահուս, իր համաշխարհային կարեւորութեամբ: Այս քանի մը տողը չատ համեստ փորձ մըն է, վերյիշելու համար, թռուցիկ ակնարկով մը, պատմական դարաւոր այն կապերը, զորս ունեցած ենք Սուրիոյ բնիկ տարրին հետ, քաղաքական եւ մշակութային հանգամանքներով:

Վիճելի հողամասը, պատմականօրէն, Սուրիոյ բնական սահմանագիծն է, մահմետական կամ քրիստոնեայ աւարար տարրին, որ ուղղակի ժառանգորդն է անոր՝ հակառակ յաճախակի օտար տիրապետութեանց: Իր դիմագիծը մասամբ խաթարած են կրօնական փուճ վէճերը միայն: Ալեքսանտրէթի ներքնաշխարհը, չքնաղագեղ իր տեսքով ասպարէզ դարձած է ռազմական ամէնէն բախտորոշ ճակատամարտներուն եւ իմաստասիրական եւ կրօնական նախանձայոյզ շարժումներու՝ ընդմէջ Ասիոյ եւ Եւրոպայի, Աղեքսանդր Մեծի յաղթանակէն մինչեւ Խաչակիրներու մուտքը, առանց

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

=•·•=

1914 — 1915

Արշալոյսը շառագունած էր արդէն, երբ Մանազկերտի դաշտի ծայրամասերը երեւցան: Բացարձակ ամայութիւն ամէն կողմ. «չէզոք գօտի»ի մէջ էինք:

Երբ այլ եւս վերջին շղթաներէն մէկուն վրայ էինք եւ առաւօտը բացուած էր, տեսանք մեր անցած լանջերուն մէկուն վրայ 50—60 ձիաւորներէ բաղկացած հետախոյզ խումբը ... Շա՞տ հեռու էին մեզմէ, եւ ռուսական բանակը մեր առջեւը պիտի ըլլար: Երկինք չունէինք այլ եւս. մեր բեռները սկսան բարձրաձայն կանչել, ծաղրել ու պարել անոնց առջեւ. տեղէն չշարժուեցան ու քիչ մը վերջ անհետացան լերան ետեւ:

Այժմ մեզի համար կենսական հարցը կը մնար ռուսական բանակի վայրը գտնելը: Խորհեցանք բանակի խուզարկու խմբի մը կերպարանքը առնել. այլ եւս վախը անհետացած էր բոլորի սրտէն: Իջնելով դէպի Մանազկերտի դաշտը՝ մօտեցանք ամայի պզտիկ գիւղի մը. երկար դիտելէ վերջ՝ նկատեցինք փոքրիկ ծուխ մը, որ կը բարձրանար տունէ մը: Շղթայ կազմած՝ զինուորներս յառաջացանք, շրջապատեցինք տունը եւ ծեծեցինք դուռը. բացողը քիւրտ պառանի մըն էր, որ ահաբեկ՝ լեզուն հազիւ շարժեց բերանին մէջ ու արձանացաւ: Հարց – փորձ ըրինք: Երկու բանակներէն ալ փախուստ տուող քիւրտ բընակիչներէն էին. կոյր մայր մը ունէր. օճախին վրայ կորկոտ կը խաշէին՝ ճաշ եփելու համար: Ըսինք թէ պիտի չվնասենք իրենց, եթէ մեզ քիչ մը ուտելիք տան եւ ըսեն թէ ռուս բանակը ուր կը գտնուի: Կոյր պառաւը, երեւի մեր ձայներէն կռահեց, որ իրենց վնասելու իրապէս ցանկութիւն չունէինք, ըսաւ պատանիին որ հոծած տեղէն խաղ հանէ. տղան մառանի անկիւնէն պզտիկ պուտուկ խաղ հանեց եւ տուաւ մեզի: Ռուս բանակէն տեղեկութիւն չունէին. չարաթ մը առաջ միայն անոնցմէ խումբ մը երեւցած էր այդ կողմերը. կ'ենթադրէին, որ իրենցմէ 2—3 քիլոմեթր հեռու գիւղը կրնային լինել: Խնդրեցինք պատանէն, որ իր թոռը տայ մեզի՝ գիւղը ցոյց տալու համար. պառաւը հոգեկան խռովքով, յօժարեցաւ թոռը ընկերացնել մեզ՝ երդուրնցնելով որ «իր միակ լոյսը» անվնաս կը վերադարձնենք իրեն:

Տղան առջեւնիս ձգած, երկու գինուածներու հետ, շարունակեցինք մեր ճամբան: Մթնած էր արդէն, երբ պատանին ըսաւ, թէ գիւղը առջեւնիս է: Իրաւ, մեզմէ քանի մը հարիւր քայլ հեռու նկատեցինք սեւ կոյտեր, իսկ անոնցմէ դուրս, մեր ձախ կողմը՝ ծառի պէս բան մը: Որոշեցինք 8—10 հոգի, Ցարոյի առաջնորդութեամբ, գիւղը ճամբել հետախուզելու: Երբ մեր յառաջապահները մօտեցած էին գիւղին, նշմարուած ծառէն երկու ստուերներ բաժնուեցան եւ շատ արագ դէպի գիւղը գացին. ձիաւոր էին, անշուշտ: Նկատելով այդ, մեր խումբը արագացուց իր քայլերը՝ մեր յառաջապահները թակարդի մէջ չթողնելու մտահոգութեամբ: Հետախոյզները անհետացած էին գիւղին մէջ, երբ խառն հրացանաձգութիւն լսուեցաւ գիւղէն: Փութացինք պաշտպանման օղակ կազմել. ճիշդ այդ վայրկեանին գիւղին աջ կողմէն դէպի լեռը շարժեցան սեւ ստուերներու խումբեր. անկասկած բաբեկամներ չէին: Հրացանաձգութիւնը 10—15 վայրկեան տեւելէ վերջ՝ դադրեցաւ: Փութացինք մտնել գիւղ, ուր մերինները գրաւեր էին բերդի նմանող բարձրութիւն մը:

Պատմեցին որ քիւրտ կամ չէրքէզ փախստական գիւղացիներ են եղած երեւի, որոնք գիշերները գիւղ կուգան կերակրուելու եւ պաշար տանելու եւ: Բակի մը մէջ խոշոր կրակ մը վառուած էր, ահագին կաթսայ մը կ'եռար վրան. կորկոտ էր: Մեր ճաշը պատրաստ էր. հինգ ամսէ ի վեր տաք կերակուրի երես չէինք տեսած: Գիւղը Քիւրտի չէր. շատ քաղաքակրթուած էր արդէն քիւրտի գիւղ լինելու համար: Պնակներ, պատառաքաղ – դանակ, երկաթէ մահճակալներ եւ ճերմակ պատերով սենեակներ ...

Լաւ տեղաւորուեցանք. պահակներ դրինք բերդին վրայ եւ ճամբայի ուղղութեամբ: Լոյսը բացուեցաւ. ուսումնասիրեցինք գիւղը եւ շրջակայքը: Գիւղերուան կուռին ձի մըն էր սատկած ու քովը հէյպէ մը (տոպրակ), պաշարով լեցուն: Գիւղի քովը ոչ բարձր բլուր մը կար, որուն վրայ բարձրացանք Տիգրանը եւ ես: Մանազկերտի դաշտը մեր առջեւ փռուած էր. կը զգայինք, որ մօտեցած ենք փրկութեան հանգրուանին:

Ամբողջ ցերեկը, դիտակը աչքերնուս՝ կը սպասէինք տեսնել որ եւ է կենդանի էակ, շարժում, որ եւ է նշան ռուսական բանակէն:

Ու ահա, կէսօրուան մօտ, նշմարեցինք մեզմէ շատ հեռու ձիաւորներու խումբ մը, 50—60 հոգիէ բաղկացած:

Խումբը կիսալուսնի ձեւով դանդաղօրէն կը յառաջանար մեր ետեւ ձըգած լեռնաշղթաներուն կողմը: Ովքե՞ր էին՝ Թուրքե՞ր, Քիւրտե՞ր: Կանոնաւոր զօրքեր էին, մութ մոխրագոյն եւ միատեսակ հագուած. ի՞նչպէս հասկնալ: Մեր գլուխը կը պայթեցնէինք. սիրտերնիս ուրախութենէն ուռած, կից - կտուր մեր տպաւորութիւնները եւ ենթադրութիւնները կը յայտնէինք իրար: Վերջապէս, նկատեցինք, որ ձիերու պոչերը կտրուած էին. թրքական ձիերու պոչերը կտրուած չէին, բայց կրնար կապուած ըլլալ ... Ուրախ էինք սակայն, բնազդօրէն կը զգայինք, որ անոնք ռուս կրնային լինել: Վերադարձանք մեր ընկերներու քով եւ յայտնեցինք անոնց եւս:

Տարօրինակ է ըսել, որ այդ ողբերգական պայմաններու մէջ իսկ, Մշեցիներու եւ Սասունցիներու յարաբերութիւնները կը շարունակէին շատ պաղ լինել եւ թշնամական իսկ: Սասունցիներու խումբը Ռուբէնի հետ առանձին տուն էր ինկած, առանձին կ'ուտէին, իսկ ես, ակամայէն, ի հարկէ, Մշեցիներու կողմը կը համարուէի. եթէ ողբերգական չլինէր, բաւական ծիծաղելի էր:

Այդ յարաբերութեան հետեւանքն էր, որ հետեւեալ գիշեր արտայայտուեցաւ, երբ իջանք դաշտ. հանդիպեցանք չէրքէզ ամայի նոր գիւղ մը, ուր աքաղաղի կանչ մը լսեցինք բացուող արշալոյսին:

Զգետաքրքրուեցանք աքաղաղով. մեր հոգերն ունէինք: Ռուբէնը եւ Սասունցիները պնդեցին, որ վտանգաւոր է մնալ գիւղին մէջ. պէտք է ցերեկով շարունակել ճամբան՝ համարելով այդ շրջանը արդէն Ռուսերէ նուաճուած. ես եւ իմ խումբը խոհեմութիւն կը համարէինք սպասել ի րիկուան եւ դաշտը կտրել գիշերը: Երկար ու անախորժ վէճերէ վերջ, անոնք բաժնուեցան մեզմէ եւ ճամբայ ելան դէպի Մանազկերտ: Իսկ մենք հանգստացանք ու մութը լինալէն յետոյ միայն ճամբայ ելանք:

Կ'անցնէինք Մանազկերտի հռչակաւոր «քառ»էն (հրաբխային քարերու անապատ մը), որ պատերազմէն առաջ աւազակային որջ մըն էր: Մեր ճամբուն վրայ տարածուած էին խրամներ ու այս ու այն կողմ թափուած էին հարիւրաւոր դատարկ փամփուշտներ եւ ռուսերէն նամակներ ու գիրքերու երեսներ: Զինուորներու իրենց տուներէն ստացուած նամակներ էին: Այլ եւս կասկած չունէինք, որ ռուս բանակը Մանազկերտ էր:

Արշալոյսը նոր բացուած, հեռուէն նկատեցինք Մանազկերտի բերդը եւ գիւղաքաղաքը: Պուլանըխ տանող ճամբուն մօտ ցրուած ժայռերու մէջ պահուած՝ դիտակը ուղղեցինք քաղաքի կողմը: Եռուզեռ. ձիաւորներու մեծ խումբեր. ետեւինջիներով ու փափախներով մարդիկ. կրնա՞ր այլ եւս կասկած լինել ... Փրկուած էինք:

Ձիաւոր բազմութենէն մեծ խումբ մը բաժնուած, մեր քովէն անցնող ճամբայէն մեր կողմը կուգար. երեւի հետախուզութեան կ'երթային:

Որոշեցինք վրացի Ալեքսանին — իբրեւ ռուսերէն գիտցող — մէկ ուրիշի հետ անոնց առջեւ ղրկել: Մեր շապիկներէն մէկը (որ ժամանակին ճերմակ էր եղած) դրօշակի մը պէս փայտի մը ծայրին՝ անոնք ելան ճամբու վրայ: Տեսանք, որ ձիաւոր խումբը կանգնեցաւ եւ քանի մը ձիաւորներ սրարշաւ մեր տղաներուն հասան, առին իրենց մէջ եւ մօտեցան խմբի առջեւը կանգնած ձիաւորին:

Ժամանակն էր, որ մենք եւս երեւայինք: Ելանք ժայռերու մէջէն եւ մօտեցանք կոզակներու խումբին:

Գրկարաց ընդունեցին մեզ. հարցափորձի ու տրուագրութեան շրջապատեցին փախստականներս: Սպան երկու կոզակ ընկերացուց խմբին, եւ ժամ մը հասանք կոզակներու գլխաւոր կայանը, ուր, բարեբախտաբար, անվտանգ, հասած էր արդէն Ռուբէնը իր ընկերներով:

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՎԵՐՋ

մոռնալու մահմետական կրօնին արագ ծաւալումը, որուն գլխաւոր օժանդակը եղած է Սուրիոյ բնիկ տարրը, իր հելլէն մշակոյթովը։ Անյիշատակ ժամանակներէն ի վեր մինչեւ միջին դար — այդ շրջավայրին մէջ պատահած դէպքերն են որ իրերայաջորդ քաղաքակրթութեանց եւ պետութեանց եւ ազգերու ճակատագիրը տնօրինեցին, թէ Ասիոյ եւ թէ Եւրոպայի մէջ, երբ Ասիոյ ամենամեծ մասը անծանօթ էր, եւ Ամերիկան՝ անգոյ։ Միջերկրականի խաղաղ ծովախորշը չորրորդ դարուն, ըստ Ամմիանոսի, Հայկական ծոց (Armenicus sinus) կը կոչուէր, եւ սակայն առանց պատճառի չէր։ Քանի մը դար առաջ, Հելլենասէր Մեծն Տիգրանը, իր յաղթական մուտքով՝ իր վաղանցուկ կայսրութեան մայրաքաղաքը Անտիոքը ընտրած էր (իր տիրապետութիւնը տեւեց քանըհինգ տարիներ, Սուրիան եւ Պաղեստինը միացուած), ուր կոխուած են, իր դիմանկարով յանատառ հայկական դրամներու ամէնէն գեղեցիկ նմոյշները։ Բայց հայ-սուրիական արաբական յարաբերութիւնները աւելի խոր եւ հին են թէ առեւտրական եւ թէ մշակութային մարզերուն մէջ, քան կ'ենթադրեն սովորաբար։ Անտիոք կարգով կրած է դրոշմը բոլոր քաղաքակրթութեանց, եւ առեն մը թաղն ու պսակն եղաւ հելլէն-հռոմէական մշակոյթին։ Քրիստոնէութիւնը, ծնունդ առած Պաղեստինի մէջ, հոնկէ էր որ ծաւալեցաւ ամէն կողմ, միշտ առեւտրական ճանապարհներով։

Դ. դարուն հայ ուսանողներ բազմաթիւ էին Անտիոքի մէջ քան Աղեքսանդրիա, Հռոմ, Բիւզանդիա, Աթէնք եւ Եդեսիա։ Այդ շրջանին կը յիշուի՝ հայ մը՝ Յովհան Ոսկեբերանի իբր ուսուցիչը, եւ տասներորդ դարուն վերջերը՝ հայկական ծագումով պատրիարք մը Անտիոքի պատրիարքական կանխաղոյն առաքելանիստ աթոռին վրայ։

Հ. Հ.

ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ՍԻԻՆԱԿԸ

ՏՆԱՎԱՐԻ ԺՈՂՈՎ ՄԸ ԵԽՍ

ԼԻՈՆ.— Ինչպէս գիտէք, հայ արիներու երեք խումբը զինուորագրութեան մասին խորհրդակցելու համար յունուար 8ին սարքած էր խորհրդակցական ժողով մը, ու այդ ժողովէն ընտրուած էր եօթը հոգինոց յանձնախումբ մը բանաձեւեր մշակելու եւ յառաջիկային սարքուելիք ընդհ. ժողովին ներկայացնելու համար։ Յունուար 10ին սարքուեցաւ ուրիշ ժողով մը, երկու հոգի եւս աւելցաւ նախկին յանձնախումբին վրայ, իսկ յանձնախումբը քանի մը ժողովներ գումարելէ վերջ, որոշեց որ ընդհ. ժողովը տեղի ունենայ յունուար 17ի կիրակին։

Սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր հարիւրաւոր երիտասարդներով, մօտաւորապէս 700 հոգի։ Յանձնախումբի անդամներէն մին հարց պատասխանի ձեւով իրենց կատարած աշխատանքին զեկուցումը կարդաց, ժողովուրդը լուռ մտիկ կ'ընէր զինուորագրութեան դրասենեակին եւ քաղաքապետարանէն տրուած պատասխանները։ Երբ զեկուցումը լրացաւ, Պ. Վարդան Զուլլէրեան քանի մը հարցումներ ըրաւ։ Փոխանակ յանձնախումբի զեկուցաբերին, ուրիշ անդամ մը կ'ըսէ թէ հարցերուն ինք պիտի պատասխանէ։

Բեմին վրայ է պարոնը եւ փոխանակ հարցին պատասխանելու, կը փորձէ վարկաբեկիչ խօսքեր սահեցնել մեր մտաւորական ու երեց հայրենակիցներուն հանդէպ։ Պ. Զուլլէրեան կը պահանջէ պատասխանել միայն բուն հարցին եւ ոչ թէ վիրաւորական ակնարկներ ընել ուրիշներու հասցէին։ Եւ ահա անխուսափելին,— խառնակիչները գործի վրայ են, չեն ուզեր որ եղած հարցերուն լուսաբանութիւն տրուի։ Երեւակայեցէք սրահ մը ծայրէ ի ծայր լեցուած, որքան ալ հասարակութիւնը լաւ տրամադրութեամբ տոգորուած ըլլայ, քանի մը հոգիի պոռչտուքը բաւական է որ հանդէսին բարեկարգութիւնը խանգարուի։ Լուսաբանութիւն կ'ուզես՝ կը պոռան, հարցում կ'ընես՝ նորէն կը պոռան։ Եթէ հարցում ու լուսաբանութիւն պահանջելը կ'արգիլուի կամ կը խանգարուի, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ գոհացում չստացող կողմերը ճանչնան այդ օր ընտրուած մարմինը։

Ի վերջոյ որոշուեցաւ ոչ մէկ հարցում ընդունիլ եւ յանձնախումբը կարդաց իր պատրաստած բանաձեւը առանց թոյլատրելու որ այդ մասին իսկ լուսաբանութիւններ կատարուին ... Ահա քուէարկուած բանաձեւը.—

1. Այժմէն իսկ Ֆրանս. քաղաքացի նկատել առանց խտրութեան բոլոր փախաքող Հայերը, նկատելով որ համաձայն 1928ի օրէնքի տրամադրութեան՝ պատերազմի պարագային զինուորագրութեան ենթակայ է Ֆրանսահայ գաղութին բացարձակ մեծամասնութիւնը։

2. Իբրեւ այդ՝ կիրառումը օրէնքի այն տրամադրութեան, որոնք վերապահուած են Ֆրանսահպատակ զինուորցուներու։

3. Նուազագոյն ժամանակաշրջանի մը սահմանում՝ զինուորական կրթութիւն ստանալու բոլոր անոնց, որոնք ամուսնացած եւ զաւակներու հօրերով բեռնաւորուած են, այն նկատումով որ անոնք մոռացուածներ ըլլալու հանգամանքին զուրկընթաց, այդ ժամանակաշրջանին մոռցուած են նաեւ անոնց չարք մը օրինական իրաւունքները։

4. Այժմէն իսկ բարեփոխումը օրէնքի այն տրամադրութեան որ կը տրամադրէ 10 տ. հարիւրի աշխատանքի իրաւունք օտար բանուորներու համար, տրամադրութիւն մը, որմէ մեծապէս ազդուած են հայ աշխատաւորները։

5. Ջնջում ինքնութեան թուղթերու եւ նանսէնեան տուրքի։

6. Ջանչնալ որ եւ է մարմին զինուորցուներու անունով խօսող, բացի այն մարմինէն որ պէտք է ընտրուի համաֆրանս. զինուորցուներու ներկայացուցչական ժողովէն, եւ որուն միայն վերապահուած է հայ զինուորցուներու դատի եւ իրաւունքի պաշտպանութիւնը։

Ինչպէս ըսի, բանաձեւները քուէարկելէ վերջ ոչ ոքի խօսք տրուեցաւ լուսաբանութեան համար։ Այդ իսկ պատճառաւ ժողովուրդի մեծ մասը չմասնակցեցաւ քուէարկութեան, 700 հոգիի մէջէն առաւելագոյն քուէն էր 230։

Ահա կիրակի օրուան ժողովին ընդհանուր պատկերը, այսպիսի տարրական հարցի մը շուրջ։ Երբ մեծի ու փոքրի հաշիւներով կամ վիրաւորական ակնարկներով տեսակէտ պիտի պարտադրեն, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ քուէարկութեան չմասնակցողներու մեծամասնութիւնը թոյլ տայ իր անունով դիմումներ ու առաջարկներ կատարելու։

Մ. Տէր Պետրոսեան

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՎԱԼԱՆՍ, 19 յունուար.— Փաստաբան Պ. Պ. Վահէ քաղաքս եկած ըլլալով, յունուար 18ին բանախօսութիւն մը կատարեց զինուորագրութեան մասին։ Բացատրելով օրէնքին տրամադրութիւնները, խօսեցաւ նաեւ մեր իրաւունքներու մասին.—

1. Աշխատանքի իրաւունք տալ բոլոր Հայերուն. 2. Նախ քաղաքացի արձանագրել բոլոր զինուորցուները եւ յետոյ ծառայութեան կանչել։

Բանախօսը չատ արդար գտաւ այս եւ նման առաջարկները, բայց միւս կողմէ ցաւ յայտնեց տիրող անիշխանութեան մասին։ «Փոխանակ ամէն շրջան իր գլխուն խօսելու, թող ընտրեն մարմին մը որ բոլորին անունով խօսի։ Պիտի ըսէք թէ գոյզ օֆիսներ կան, այս մարդիկը ի՞նչ կ'ընեն։ Հայրենակիցներ, պէտք է ըսել որ օֆիսները չատ բան չեն կրնար ընել, որովհետեւ 1928ին, երբ այդ դրասենեակները վաւերացուեցան՝ իրենց որոշ իրաւասութիւն տրուեցաւ, այսինքն հայ գաղթականներուն տալ վկայական եւ զանազան թուղթեր։ Օֆիսներուն արգիլուած էր քաղաքական հարցերով զբաղիլ։ Հետեւաբար մի կարծէք թէ կրնան ընել, բայց չեն ուզեր ընել»։ Յետոյ թելադրեց համազգային մարմին մը կազմել։

Ինչպէս գրած էի նախապէս, ինքնակոչ մարմին մը հրապարակ ելած է Վալանսի գաղութին անունով խօսելու։ Բանախօսութենէն վերջը այս մարմինը կարդաց իր բանաձեւը, որմէ պարզուեցաւ որ միայն ու միայն օֆիսները վարկաբեկելու «սրբազան» գործին է նուիրուած ...

Ն. Թ.

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ, 19 յունուար.— Մեր քաղաքի եւ շրջանի հայ զինուորցուներս կիրակի 17 յունուար ժողով գումարելով, ձայներու մեծամասնութեամբ քուէարկեցինք հետեւեալ բանաձեւը.—

«Մենք Փոն տ'Օպնայի եւ շրջանի հայ զինուորցուներս սիրով կ'ուզենք ծառայել Ֆրանսական բանակին մէջ, ոչ թէ իբրեւ օտարական, այլ իբրեւ ֆրանսական քաղաքացի, մեր զօրանոց մտած օրէն սկսեալ»։

Որոշեցինք լիազօր ներկայացուցիչ մը ղրկել յունուար 24ին Լիոն գումարուելիք զինուորցուներու ներկայացուցչական ժողովին։

Զինուորցուներու հարցով պէտք է զբաղին միայն զինուորական տարիք ունեցողները։ Այս կարճ բանաձեւը երեսփոխան Ֆրոմանի միջոցաւ պիտի ղրկուի ուր որ անկ է։

Վարչութիւն

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆ Գ. ԱԼԵՔՍԱՆԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

«Յառաջ» հրատարակած էր Պ. Գ. Ալեքսանեանի չահեկան դասախօսութեան ամփոփումը։ Աւելցնենք որ իր այս փայլուն դասախօսութեան առթիւ, նոյն օրը (17 յունուար) Ֆրանսայի կրթական նախարարութեան կողմէ ստացաւ յիշատակի եւ վարձատրութեան սիրուն չքանշան մը, իր անունով փորագրուած, որ կը ճոխացնէ իր արդէն ստացած մրցանակներուն հաւաքածոն։

Երիտասարդ գիտնականը, արդէն իսկ հրատարակած է չարք մը աշխատութիւններ քարիւղի արտադրութեան եւ ճարտարարուեստին մասին։ Ասոնց մէջ բացառիկ արժէք մը ունի Traité de pratique de prospection du pétrole, à l(usage des Ingénieurs et géologues de mines անուն ստուար հատորը, հրատարակուած Béranger գրատան կողմէ։ Ճափոնցիները խորապէս գնահատելով այս աշխատութիւնը ճափոներէնի թարգմանած են զայն։

Պ. Ալեքսանեան մասնակցած է բազմաթիւ քարիւղի համաժողովներու, ինչպէս 1930ին Լիէժի, 1931ին Փարիզի, 1933ին Լոնտոնի մէջ, իբրեւ ֆրանսական պետութեան պաշտօնական ներկայացուցիչ։

Այս տարի, Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսին առթիւ տեղի ունենալիք միջազգային հանքային համաժողովին ալ կը մասնակցի կրկին իբրեւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչ եւ իբրեւ երկրաբանական տեղեկարեր, այժմէն իսկ արձանագրուած ըլլալով պաշտօնական յայտագրին մէջ։ Անդամ է նոյնպէս Ուաշինկթընի Հանքային Գրասենեակին, ուր 1935 հոկտեմբերին, քարիւղի ճարտարարուեստին ամերիկեան չահագործման եղանակները ուսումնասիրելու համար կատարած այցելութեան առթիւ երկու դասախօսութիւն տուած է յիշեալ մարմնին առջեւ։

Հաւանաբար մարտին Սորպոնի մէջ Էնսթիթիւ տը Ֆրանսի քննիչ անդամներու առջեւ որոնք համաշխարհային արժէքներ կը կազմեն, կը ներկայացնէ պետական փրոֆէսէօրի տիտղոսի իր թէզը, ուր անկասկած փայլուն յաջողութիւն մը եւս պիտի արձանագրէ, ստանալու համար ֆրանսական կառավարութեան փրոֆէսէօրի ամենաբարձր տիտղոսը։

Երիտասարդ գիտնականը 1930ին, ֆրանսական բանակին մէջ իր զինուորական ծառայութիւնը կատարած է իբրեւ ենթասպայ ու այդ օրէն ի վեր դարձած է ֆրանսական հպատակ։

Ներկայիս պաշտօնավարելով Ստրազպուրկի Ecole nationale supérieure de pétroleի մէջ, իր ուսումնասիրութեան գլխաւոր առարկան դարձուցած է Ք. ճառագայթներով գտնել զանազան տեսակի քարիւղներուն մասնայատկութիւնները, ինչ որ նոր հեռանկարներ կը բանայ իրեն։

Մէկ խօսքով Պ. Ալեքսանեան, գիտական ասպարէզին մէջ կը ներկայացնէ արժէք մը որ պատիւ կը բերէ իր պատկանած ժողովուրդին։

Գ. Ճ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈ՞Յ ԹԷ ՌՈՒՍԻՈՅ ՀԵՑ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 յունուար).

— «Կաւկազ» թերթի շուրջը համախմբուած Թրքասէր Կովկասցիները կը խորհին թէ կովկասեան ազգերու բարեկամութիւնը Թուրքիոյ հետ այնքան կարեւոր է, որ խենթութիւն է որ եւ է փորձ իսկ ընել մօտենալու Թուրքիոյ հակառակորդ որ եւ է մեծ պետութեան։

Հետաքրքրական է, որ այդ նոյն մարդիկ ոչ միայն խենթութիւն չեն նկատեր, այլ եւ մեծապէս խելացի քաղաքականութիւն մը կը համարեն կովկասեան ազգերու միւս դրացիին՝ Ռուսիոյ թշնամի պետութեանց բարեկամութիւնը փնտռելը եւ անոնց հետ դաւեր նիւթելը։

Այս տարօրինակ ու միակողմանի ընթացքը մեր Կովկասցի Թրքասէրները կը պատճառաբանեն այսպէս.—

«Ոչ մէկ եւրոպական պետութիւն, որքան ալ ան հզօր ըլլայ, ի վիճակի չէ տեւականօրէն ապահովելու Կովկասի անկախութիւնը միաժամանակ Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ կամքին հակառակ»։

Եւ ասոր իբր ապացոյց կը բերեն Հայաստանի տխուր օրինակը։

Սակայն, «Կաւկազ»ի Թրքասէրները միանգամայն հնարաւոր կը գտնեն անկախ Կովկասի մը գոյութիւնը, եթէ Թուրքիա բարեկամ ըլլայ կովկասեան ազգերուն, իսկ Ռուսիա՝ թշնամի։

Ակներեւ է, որ անոնք իրենց ցանկութիւնը իբր առարկայական իրողութիւն կ'ընդունին եւ, բնականաբար, սխալ եզրակացութեան կը յանգին։ Անոնք կը մոռնան, թէ Թուրքիա, Ռուսիոյ հետ համեմատած, չատ տկար պետութիւն մըն է, եւ եթէ կովկասեան ազգերը չեն կրնար անկախ դառնալ հակառակ Թուրքիոյ կամքին, առաւել եւս պիտի չկրնան անկախ դառնալ հակառակ Ռուսիոյ կամքին։ Անոնք կը մոռնան, թէ եթէ միայն Ռուսիա ուզէ, կովկասեան ազգերը կրնան տեւականօրէն անկախ ըլլալ, հակառակ Թուրքիոյ ամենաբուռն ընդդիմութեան իսկ։

Կովկասցի Թրքասէրները չեն ուզեր ի նկատի առնել այս ակներեւ եւ անառարկելի ճշմարտութիւնը այն պարզ պատճառով միայն, որ չեն ընդունիր, թէ Ռուսիա երբ եւ է կրնայ ուզել կովկասեան ազգերուն իրական ազատութիւն եւ անկախութիւն տալ։

Հարկաւ, բոլշեւիկեան կամ Խորհ. Ռուսիա ընդունակ չէ այդ տեսակ բան մը ընելու, ինչպէս որ ընդունակ չեղաւ ընելու ցարական Ռուսիան։ Սակայն, ինչո՞ւ խորհիլ, թէ Ռուսիա յաւիտենապէս պիտի մնայ բռնակալ ռէժիմի մը տակ եւ միշտ պիտի ուզէ բռնի կերպով կառավարել թէ՛ ուրիշ ազգեր եւ թէ ռուս ազգը։

Ինչո՞ւ չընդունիլ, որ վաղ թէ ուշ Ռուսիա պիտի ազատի ներկայ կարմիր բռնակալութենէն ալ եւ պիտի դառնայ ազատ ժողովրդապետական երկիր մը, ինչպէս որ են Անգլիա կամ Մ. Նահանգները։

Ինչո՞ւ չընդունիլ, թէ ազատ ժողովրդապետական Ռուսիա մը ցարականէն եւ բոլշեւիկեանէն բոլորովին տարբեր վերաբերում մը պիտի ցոյց տայ դէպի կովկասեան ազգերը եւ պիտի ընդունակ դառնայ անոնց այնքան ազատութիւն եւ անկախութիւն տալու, որքան որ կը վայելեն բրիտանական կայսրութեան տէրութիւնները՝ Իրլանտա, Քանատա եւն., կամ նոյն իսկ այնքան ազատութիւն եւ անկախութիւն, որքան ստացան Իրաքն ու Եգիպտոսը եւ որքան պիտի ստանայ Սուրիան։

Կովկասցի Թրքասէրները պարզապէս չեն ուզեր ի նկատի առնել այս բնական եւ տրամաբանական հաւանականութիւնները, որովհետեւ կ'ատեն Ռուսիան եւ ամէն գնով կ'ուզեն անջատուիլ անկէ՝ իյնալու համար Թուրքիոյ գիրկը։

Սակայն, անոնք չարաչար կը սխալին, երբ կը խորհին, թէ Թուրքիա, հակառակ Ռուսիոյ, ի վիճակի է տեւական ապահովութիւն տալ կովկասեան ազգերուն, եթէ մինչեւ իսկ ուզէ որ անոնք անկախ ըլլան։ Անոնք կը մոռնան, թէ Թուրքիոյ վրայ աչք ունին Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ նման աւելի մեծ հզօր աշխարհակալ պետութիւններ, որոնք կարող են երկրորդ Եթովպիա մը դարձնել Թուրքիան, հակառակ անոր բոլոր սպառազինութիւններուն»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ

ՍԱՐՍԷԼ.— Պարտք կը համարիմ յայտնել թէ իրականութեան չի համապատասխաներ Համազգայինի տօնածառին նկարագրութեան առթիւ «Ներկայ»ի մը սահեցուցած ակնարկը՝ Բարեգործականի դպրոցի «Հօկեան Հոգաբարձութեան» մասին։ (Տես Յառաջ, 16 յունուար)։ Մեր մասնաճիւղին վարչութիւնը կ'աշխատի համերաշխութեան ոգին պատրաստել տեղական կազմակերպութեանց միջեւ, եւ թէ վերջերս մեր վարչութիւնը սիրով ներկայացուցիչ մը ղրկեց դպրոցի հոգաբարձութեան սարքած տօնածառին։ Չեմ ուզեր մանրամասնութիւններով զբաղեցնել ձեզ, մանաւանդ որ արդէն դիմում կատարուած է Համազգայի Կեդր. Վարչութեան հարթելու համար թիւրիմացութիւնները։

Օ. Կարապետեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (183)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Աշխոյժ երեխան՝ նոր սոլերը տեսնելով՝ անմիջապէս հիները ոտքէն նետեց եւ նորերը հագնելով ուրախացած՝ սենեակէն դուրս վազեց, կ'երեւի տան միւս փոքրիկներուն ցուցնելու համար։

— Շնորհակալ եմ, Մելօ,— մտերմօրէն ժպտելով ըսաւ Խաչիկէն,— ամէն գալուդ բան մը կը բերես։ Քեասիպ մարդ ես, քանի՞ անգամ խնդրեցի, որ ...

— Վնաս չունի, Խաչիկէ՛,— կնոջ խօսքը կտրեց Հիւսէյին բէկը,— Մելօն լաւ փլա է. էս երսուն տարի եղաւ կը ճանչնամ զինքը ... դուն իրեն հախը քեւլօք տուր ... նուէրը վնաս չունի, ադատան պապատան մնացած ադաթ է ... լաւ ադաթ է ...— Եւ Հիւսէյին բէկը գլուխը բարձին յենելով՝ բաւականութեամբ կարճ մօրուքը սկսաւ շոյել։

— Աստր ալ խօսքը կը լինի՞. Մելօն մեր բոլոր պղինձները նորոգեց, կլայեկեց։ Իրաւունքը քեւլօք պիտի տըկեմ ... Էս երեխան նորէն ո՞ւր փախաւ, հիմա վրան գլուխը պիտի աղտոտէ ... Էս մէկ մը նայիմ,— ու Խաչիկէն տեղէն բարձրացաւ եւ դուրս ելաւ՝ նշանակալից հայեացք մը նետելով Մելոյին։

Մելօն Հիւսէյին բէկի մօտ երկար չմնաց։ Քանի մը բոպէէն վերադարձաւ Թօնրատունը։ Պարկը չալկեց եւ երբ նեղ եւ մութ միջանցքէն կ'անցնէր դէպի տան արտաքին դուռը երթալու համար, մէկը ձեռքէն բռնելով քաշեց։

Մելօն գիտէր, որ իր ձեռքէն քաշողը Խաչիկէն էր։ Երկուքով մտան ախոռի սաքուն, ուր ընդհանրապէս կը գիշերէին հեռաւոր տեղերէ եկած հիւրերը։ Մելօն առանց խօսելու տոմսակ մը սեղմեց Խաչիկէի ափին։ Մանկամարդ կինը, տոմսակը ծոցը դնելով հարցուց.

— Մելօ, ի՞նչպէս է ... էս որքա՛ն ժամանակ եղաւ ... խօսք տուաւ անցեալ տարի գալ ...

— Խանում, գիտես որ դժուար է ...

— Գիտե՛մ, գիտե՛մ ... ամէն բոպէ սիրտս դողի մէջ ... ըսենք, լաւ է որ այս կողմերը չի գար ... Աստուած չընէ, եթէ բան մը պատահելու լինի...

Ու դեռատի կնոջ աչքերը լեցուեցան արցունքով։

— Դարտ մի ըներ խաթուն, անոր բան չի պատահիր ... մէկ Վանի նահանգ՝ մէկ Վահէ ...

— Գիտեմ, բայց սիրտս ... հա, Մելօ՛, ըսէ անոր որ այս ձմեռ քաղաք պիտի իջնենք ... Համոզեցի բէկը ... էս նամակս ալ կուտաս ... երեխայի մասին ալ ինքդ բերանացի կը պատմես, ինչպէս որ տեսար ... Ուրիշ ի՞նչ կայ ...

— Խանում,— հազիւ լսելի ձայնով մը չչնջաց Մելօն.— բէկի զօլամներէն Ֆախկին մեր մարդոց չատ նեղութիւն կուտայ։ Ականջը ոլորելու է։ Անցած օր մեր սուրհանդակներէն մէկը ճամբու վրայ բռներ խուզարկեր էր եւ այնքան ծեծեր էր, որ խեղճ տղան տասնըհինգ օր է անկողնէն չի կրնար ելլել։

— Լա՛ւ, ես անոր գործը կը կարգադրեմ,— վստահեցուց Խաչիկէն, ու աչքերը բարկութեամբ պսպղացին.— ուրի՞շ ...

— Սաղութիւնդ, խանում, Աստուած երկար կեանք պաշխէ քեզ ...

— Գիշերով ո՞ւր կ'երթաս, հոս կեցիր։

— Գրիգորենց պիտի երթամ, գործ ունիմ ... Աստուած քեզ պահէ։

— Աստուած հետդ լինի։

Հիւսէյին բէկի տունէն դուրս գալով՝ Մելօն եկած ճամբով վերադարձաւ՝ երթալու համար Գրիգորենց տունը, որ գիւղի միւս ծայրը կը գտնուէր, կալերու անմիջապէս մօտը։ Հազիւ դրան դիպած էր, Գրիգորը դուռը բացաւ եւ բարեկամը ախոռի սաքուն առաջնորդեց, ուր բուխերիկի կողքին պատանի երիտասարդ մը նստած՝ նամակ կը գրէր։

— Մելօ, լոյսը քեզ տեսնողին,— ուրախացած բարեւեց Արսէնը,— տնաքանդ, գացիր ու կորար. hէչ լուր ճամբելու սովորութիւն ալ չունիս ...

— Հա, եանի քեզի պէս գիր կարդում գիտցող վարժապետ մը լինէի,— հեգնօրէն ծիծաղեցաւ Մելօն, որ բոլորովին անգրագէտ էր.— դու մէկ էս նամակը կարդա՛ տեսնեմ։ Էսօր Նազարեւայէն անցած ժամանակս տուեին, քաղաքէն է,— ու ծոցէն ծրար մը հանելով երկարեց Արսէնին։

Երեք ընկերները ծխացող բուխերիկի մօտ տեղաւորուեցան։ Թէեւ դեռ սեպտեմբերի վերջին օրերն էին, բայց Ապաղայի բարձրադիր դաշտի վրայ գիշերները զգալի ցուրտ կը լինէր։ Գիւղացիները տաքնալու համար կամ թոնիրի կուշտը պիտի նստէին եւ կամ ախոռի սաքուն պիտի երթային։

Ձմեռուան ամիսներուն, երբ ձիւնը կը նստի, ու ամէն գիւղ ինքն իր մէջ կը կղզիանայ, սաքուն Հայաստանի սովորական եւ միակ հանգստաւէտ ընդունարանն է, ուր գիւղացիները կը հաւաքուին, երկար գիշերները անցընելու համար, ուր դարիպ ճամբորդներ կը հիւրասիրուին, ուր աշխարհքի չար ու բարի անցքերու մասին կը խօսին գեղի առաջաւոր մարդիկը. ուր հէքեաթ պատմող ծերուններ կրնան սկսիլ այնպիսի երկար հէքեաթ մը, որուն շարունակութիւնը յաջորդ գիշերուան կը մնայ։

— Տէ՛, մէկ կարդա տեսնեմ։ Նամակը ձեռքը բռնած վեր վար կը դարձնես անլեզու հայվանի պէս։ Ի՞նչ կ'ըսեն, ո՞վ է գրողը։

— Ծօ, ի՞նչ անհամբեր ես,— նեղացաւ Արսէնը,— մէկ մը ես հասկնամ ու ...

— Եանի խելքդ բան կը կտրէ՞ որ ... քեզի հոս ղրկելու տեղ, եթէ հէրըդ ողջ լինէր ... Արդէն ողորմած հոգին քու ցաւէն ազատելու համար, մինչեւ անդին աշխարհը փախաւ, իմ գլուխս փորձանքի մէջ դնելով ...

Արսէնը, առանց ուշ դարձնելու Մելոյի կատակներուն, կը շարունակէր նամակը կարդալ։ Երբ կարդաց վերջացուց, դարձաւ ընկերներուն.

— Լեւոնն է գրողը։ Կարեւոր նամակ է, մտիկ ըրէք։

Երեք ընկերները գլուխ գլխի տուած ուշադրութեամբ լսեցին նամակի բովանդակութիւնը.

«Ինչպէս անցեալ շաբթու գրեցի քեզի, նորէն կը կրկնեմ, որ ձիւնը չեկած՝ վանքի ապրանքը պէտք է սահմանն անցընել։ Խաչանի եւ Նազարաւայի մեր ընկերները պէտք է որ հասկնան այս պարագան եւ ըստ այնմ գործեն։ Վարդապետը կ'իմացնէ, որ մեծ քանակութեամբ ապրանք ստացեր է Ջուլֆէն։ Անգամ մը որ ձիւնը նստի, ալ տեղերէս չենք կրնար չարժիլ, մինչեւ որ էրշա (ձիւնի երեսի խաւին սառիլը) բանէ։ Ուստի, ամէն ջանք թափելու էք, որ ապրանքը սահմանը անցընելով մինչեւ Բերկրիի փոսը իջեցնէք՝ Պասիկ Գիւղ, Գործոթ, կամ Անձաւ, որը որ պատահի։

«Նազարաւայի Ալի բէկի տղան, Արտիլ Քասիր բէկը մօտս եկաւ տեսութեան։ Կ'ուզէ մեզ հետ բարեկամանալ, նոյն իսկ մեզի գործակցիլ։ Պէտք է այդ մարդու բարեկամութենէն օգտուիլ, որքան կարելի է, առանց զինք մեր գործերուն հետ ծանօթացնելու։ Այդ պէտք է ընել չատ զգուշաւոր կերպով։ Մեզի համար Հիւսէյին բէկի բարեկամութիւնը չատ աւելի կարեւոր է։ Իսկ այդ երկուքը իրարու թշնամի են։

«Գէորգը կ'իմացնէ թէ սեպտեմբերի վերջերուն կ'անցնի դէպի Վան, հաւանականաբար բաւական մեծ խմբով մը։ Մելօ, աւելորդ է ըսել, թէ որքան զգոյշ պէտք է լինել։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

դժուարութեանց սերմեր չպարունակէ Արեւելքի համար» :

*** Նոյն թերթին թղթակիցը Ժընեւէն կը հեռագրէ թէ բոլորն ալ կ՚ուզեն կարելի եղածին չափ մէջտեղէն վերցնել Սանճաքին խնդիրը, որ կը սպառնայ ի վերջոյ վտանգել Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ բարւոք յարաբերութիւնները : Թուրքիա ամէնէն աւելի իր յոյսը դրած է Ֆրանսայի բարեկամութեան վրայ, իսկ այս վերջինը պատրաստ է զիջումներ կատարելու, ցորչափ անոնք չեն դպչիր Սուրիոյ հողային ամբողջութեան : Այս պայմաններուն մէջ, համաձայնութիւն մը անկարելի չի թուիր, թէեւ բանակցութիւնները կրնան շատ երկար տեւել :

*** Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչները երեք անգամ տեսակցեցան չորեքշաբթի օր, Ժընեւի մէջ եւ խօսակցութիւնները շարունակեցին յաջորդ օրն ալ : Հաւանական է որ դեռ շարք մը մասնաւոր խօսակցութիւններ տեղի ունենան, մինչեւ որ խնդիրը Ա. Դ. Խորհուրդի սեղանին վրայ հանուի : Խորհրդակցութիւնները պիտի շարունակուին թէ իրաւագիտական եւ թէ քաղաքական գետնի վրայ : Այս առթիւ հեռագրուեցաւ Ազգ. Ժողովի երեք ներկայացուցիչներուն, որոնք Ալէքսանտրէթ կը գտնուին, կարելի եղածին չափ մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդել իրենց կատարած քննութեանց մասին :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԶՊՈՆԱՅԻ մէջ (Փորթուկալ) ռումբեր պայթեցան, ծանր վնասներ պատճառելով պատերազմական եւ կրթական նախարարութեանց շէնքերուն եւ անթելի կայանին : Վիրաւորուեցան հինգ հոգի : Կ՚ըսուի թէ դաւադիրները համայնավարներ են : Կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց, խիստ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարելով :

21,642 ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ պիտի ուղղուին Սէնի երդուեալներուն, խարդախութեան դատի մը առթիւ որ պիտի քննուի յունուար 28ին : Սթավիցքիի դատավարութեան ատեն, որ գրաւեց 57 նիստ, 25 ամբաստանեալներով, հարցումներուն թիւն էր 1950 եւ աննախընթաց կը համարուէր : Այն ատեն երդուեալները արգելափակուեցան 24ժամ, այս անգամ տասը օրն ալ պիտի չբաւէ :

1100 ՀՈԳԻ զոհ գացած են կրիփին, անցեալ շաբթու, Անգլիոյ մէջ : Նախորդ շաբթու զոհերու թիւն էր 768 :

ՊԱՊԻՆ ՎԻՃԱԿԸ ԱՒԵԼԻ ծանրացած է երկու օրէ ի վեր : Երկու սրունքները սաստկապէս կը ցաւին եւ անդամալուծուելու դատապարտուած են : Հիւանդը միշտ կ՚աղօթէ եւ հաղորդութիւն կ՚առնէ :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ծածկագրութեան կանոնագիրը Մէլէօնի բանտին մէջ կը տպուի, կը գրէ «Մաթէն», պատմելով թէ այս ապշեցուցիչ պարագան երեւան հանուած է պատահաբար ...

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԱՌԱՔՈՒՄԸ արգիլող օրինագիծը ծերակոյտին կողմէ ալ քուէարկուեցաւ միաձայնութեամբ, 283 քուէով : Ուրեմն արդէն դարձած է օրէնք :

ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ պայմանագրի մասին բանակցութիւններ պիտի կատարուին Թուրքիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, Էնկիւրիի հրաւէրով : Ինչպէս յայտնի է, միայն Իտալիա չստորագրեց Մոնթրէօյի պայմանագիրը :

Փարիզի գինուորցուներու ընդհ. ժողովը

Երկուշաբթի, 25 Յուն. ժամը 20.30ին, Société Savanteի մեծ սրահը:
ՕՐԱԿԱՐԳ.— 1. Հաշուետուութիւն եւ 2. ընտրութիւն վարչութեան։
Մանրամասնութիւններ յաջորդով։

Այրի Տիկին Տիգրանուհի Արապեան (Փարիզ), Պ. Լեւոն Սահակեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Գալայճեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Քէօլէրեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. — Սահակեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Թապիպեան (Տիթրոյթ), Տէր եւ Տիկ. Ս. Սահակեան, Տէր եւ Տիկ. Հալիպեան (Փարիզ), Այրի Տիկին Մարի Սահակեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Կ. Սահակեան եւ զաւակունք (Արժանթին), Տիկին Մաքրուհի Ցարութիւնեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Մաքրուհի Ծառուկեան, Պ. Պ. Արապեան (Երեւան), Այրի Տիկին Ի. Սահակեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան (Լիոն), Այրի Տիկ. Հաճի մայրիկ Արապեան (Պոլիս), ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները եւ ծանօթները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց որդւոյն, քեռորդւոյն եւ ազգականին՝

ՕՆՆԻԿ ԱՐԱՊԵԱՆԻ

ցաւալից մահը, որ տեղի ունեցաւ 1927 յունուար 5ին Լիոնի մէջ, 27 տարեկան երիտասարդ հասակին :

Յուղարկաւորութեան տխուր արարողութիւնը տեղի ունեցաւ յունուար 8ին Լիոնի մէջ :

ԵՐԵԿՈՅԹ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆ. ԸՆԿ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
23 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Salon Coliséeի մէջ,
21 Bld. Dugommier, Մարսէյլ:
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ
Դերասան Թրագօշի ղեկավարութեամբ Դպրոցասէրի նախկին սանուհիներու կողմէ կը ներկայացուի Յ. Պարոնեանի
ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐԸ

Կովկասեան պար Տիկին Վ. ՃԻՃԻԵԱՆԻ կողմէ, ընկերակցութեամբ երիտասարդ ջութակահար Պ. ՀԱՅԿ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆԻ, Մարսէյլի քոնսէրվաթուառէն: Կերգէ Օր. ՄԱՌԻ ՍԻՄՕՆԵԱՆ, կը նուագէ Մարսէյլի հանրածանօթ 7 հոգինոց Ուանտըր Ճազ, ղեկավարութեամբ Ժ. ՄԱԹԻԷՕյի:

Ճոխ պիւֆէ — Մուտք 10 ֆրանք

Ապահովեցէք ձեր սեղանները նախապէս, որոնց գինն է 5 ֆրանք :

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները 23 յուն. շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին, 2 Place de l'Odéon, «Nil» ճաշարանին վերնայարկը:

ՏԻՐԱՆԱԿԵՐՏԻ եւ Շրջ. Հայր. Միութեան Շրջանային վարչութիւնը կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները անդամական ընդհ. ժողովի, 24 յուն. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին, 32 Ավընիւ կօպըլէն սրճարանին վերնայարկը. մէթրօ կօպըլէն։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Պուլվառ Օտտօի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները այս կիրակի ժամը 2ին, Ազգային վարժարանին մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՔԵՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ
ԵՐԿՈՒ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ՌՈՒԲԷՆ
Տեղի կ՚ունենան Salle Géographieի մէջ,
184 Bld. Saint-Germains, Paris
Մէթրօ St. Germain-des-Prés, հետեւեալ թուականներուն
ԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ
31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3.30ԻՆ
Պիտի նուագէ հայկական, պարսկական, ռումանական, ռուսական, կովկասեան եղանակներ, որոնք մեծապէս գնահատուեցան ամէն երկրի մէջ։
ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ։
Տոմսերը ժողովրդական գիներով:
Տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերահաւաքական հանդիպումը այսօր շաբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, Հայ Ակումբին մէջ, 52 rue Isidore-Neujahr, Պանթէօ:

ԿՈՒՐԷՆՎՈՒԼԻ Տալրոս խումբի դասախօսական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Էմմիեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ:

Գաւառ

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 24 յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը հրաւիրուին խումբերու բոլոր ընկերները:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը՝ 24 յունուար կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Շահրփկեան սրահին մէջ, կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն անդամակցորով:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը վաղը կիրակի, 24 յուն., կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Դուրեան գրադարանին մէջ, կը հրաւիրուին նաեւ Թալոտիէռի ընկերները:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ
Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,
Շավիլի մատուռ-մանկապարտէզի սրահին մէջ, Rue Trois Chantiers.
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
Դասախօսութեան նիւթն է՝ «Ո՞Վ ԾԱԽԵՑ ԿԱՐՍԸ»։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԸ

Կազմակերպած է ընկերահամակրական հաւաքոյթ մը որ տեղի կ՚ունենայ վաղը կիրակի 24 յունուար ժամը 14.30ին :

43 rue François-Gérard, Paris (16)
Métro Église d'Auteuil

ժամը 16.30ին տեղի կ՚ունենայ դասախօսութիւն՝ ՓՐ. ԱԴՈՆՑԻ կողմէ : Նիւթ՝ Ազգ եւ աւանդութիւն :

23 յունուար շաբաթ իրիկուան հաւաքոյթը յետաձգուած է կիրակի ժամը 14.30ին : Մուտքը 2 ֆրանք

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Փրոֆ. Ադոնց կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ տեղի կ՚ունենայ հոգեհանգիստ իր կնոջ մահուան տարելիցին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները :

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու իսի լէ Մուլինոյի ժողովը, որ տեղի պիտի ունենար այսօր. շաբաթ երեկոյ:

REXY CINEMA (Lyon)
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi
22— 28 Յուն.
երեկոյները ժամը 8.30
իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:
Arm. Bernard
dans
l'Ecole des Journalistes
Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք:
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, 48 rue de la République, Marseille
Tél. Colbert 74–51, 47–22
Օտար դրամներու փոփոխութիւն, չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար: կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ:
ԼԱՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ։

Matinée - Prolongée

Victor Hugoի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
46 rue St. Didier
Cario-Canti եւ իր Orchestreին եղանակին առաջին եւ ամենահաճելի matinée prolongéeն
տեղի կ՚ունենայ 24 յունուար, կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:
Կը մասնակցի հանրածանօթ ջութակահար Պ. ՎԵՆԹՐՈՒՊԻ։

Կ՚ՈՒԶՈՒԻՆ lingère կարող լաւ գործաւորուհիներ իրենց բնակարանին մէջ աշխատելու պայմանաւ։ Կը պահանջուի մաքուր խնամուած աշխատանք։ Գրել «Յառաջ»ի վարչութեան։

ՏՈՔԹ. ՄԻՍՃԵԱՆ

82 rue d'Amsterdam, Paris (9)
Tél. Pigalle 70–02. Métro Place Clichy
Մասնագէտ ներքին եւ կանանց հիւանդութիւններու։
Կ՚ընդունի ամէն օր ժամը 3—7։
կիրակի եւ տօն օրեր մասնաւոր ժամադրութեամբ։

"ՇԻՐԱԿ,,

Արեւելքի միակ իսկական օղին
Անզուգական: Անմրցելի: Անխարդախ
Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր
պատրաստուած զուտ չամիչի ճիւթով՝ Հայ աւանդական սեղանին զարդը

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆ
ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Յունուար 1էն սկսեալ կը գործադրենք մեր նոր արժեցուցակը անգլիական, ֆրանսական եւ չեխօսլավաք բրդեղէններու, կօշիկներու, ճերմակեղէններու, Թրիքօթաժի, զուլպաներու եւլն.ի համար։ Ամենալաւ ապրանքներ բացառաբար զեղչուած գիներով։

Կը յանձնարարենք Ռուսաստան դրկել Underwood եւ Royal գիւրափոխադրելի գրամեքենաներ, որոնց առաքումը կ՚ընենք ուղղակի Ամերիկայէն.

փափաքողներու կը ղրկենք կերպասներու նմոյշները եւ գիները:

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber
Tél. Opéra 67-77, 67-78

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ
61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)
Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton : 52 · 78
Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կրընոպլի Սանաթօրիոմին մէջ դարմանուող բոլոր հայ հիւանդներու շնորհակալութիւն կը յայտնենք Ֆ. Կ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղին որ այս կիրակի այցելեցին մեզի եւ բաժնեցին դրամ, պտուղ եւայլն:

Պօղոս Քէշիշեան

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ» փարիզի եւ շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱԻԵՏԻՍԷՆ:

CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON
22— 28 Յուն.
Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոները 8.30
Timo Rossi
dans
Au son des Guitares
Գիներ 5 եւ 7 ֆր. location gratuite.
Dancing-Cigale avec five Boy's ehrcoes Jazz-Cigals, պարահանդէս ամէն շաբաթ գիշեր ժամը 8,30ին եւ կիրակի ցերեկները ժամը 3ին, իսկ շերնները ժամը 8,30ին:

ՈՒՐԻՇ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԵՒ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ.—Ինչպէս հաղորդած էինք Դշ. օր Լիոնի «Լը Նուվէլլիսթ» օրաթերթը իր յունուար 17ի թիւին առաջին էջը ամբողջովին յատկացուցած է Ալէքսանտրէթի հարցին, աշխարհագրական եւ ազգագրական տեղեկութիւններով :Առաջին մասը արդէն հրատարակած ըլլալով, ստորեւ կուտանք մնացեալը ·—

Էնկիւրի կ՚աշխատի ապացուցանել թէ Սանճաքին պաշտօնական լեզուն է Թուրքերէնը, առով հաստատելու համար թէ Սանճաքը թրքական է ամբողջովին : Սակայն հիմ չունի այդ պատճառաբանութիւնը : Արդարեւ, սուրիացի Արաբներու մեծամասնութիւնը մէկ բառ Թուրքերէն չեն գիտեր : Հայերը, ճիշդ է, սահուն Թուրքերէն կը խօսին, բայց հասկնալի է տակաւ, նկատելով որ դարերով միասին ապրած են եւ ներկայիս ալ շփման մէջ են իսլամ Թիւրքմէններու հետ : Սակայն անոնք կատաղի թշնամի են Թուրքերուն :

Վերջապէս, պէտք է ըսել թէ Արեւելքի, մասնաւորաբար Սանճաքին մէջ ժողովուրդները բազմաթիւ լեզուներ կը խօսին :

Սանճաքը նկարչագեղ է, այնքան որ նմանը չունի աշխարհի վրայ : Ծովեզերքէն սկսեալ, ուր ձմեռը քաղցր է եւ մշտնջենական արեւով ողողուած, մինչեւ լեռները, ուր այս պահուս ձիւնը կը նստի, նկարչագեղ նոյն տեսարաններն են որ կը շարունակուին :

Երբ կ՚անցնիք ճամբաներէ, որոնց եզերքը կը տեսնուին հնադարեան քաղաքակրթութեանց անթիւ հետքերը, մարդ ակամայ կը խորհի այն դերակէտ դերին մասին, զոր Սուրիա խաղաց հին ժամանակներու մէջ :

Այս ճամբաներէն է որ անցան Դարեհ, Աղեքսանդր, յետոյ Հռովմայեցիները եւ աւելի վերջ՝ Խաչակիրները :

Տակաւին կը մնան աւերակները այն անառիկ ամրոցներուն, զորս շինեցին Հայ եւ Ֆրանք աւատապետները՝ դիմադրելու համար անհաւատներուն : Առանց յուզումի չէ որ կ՚ոգեկոչենք այդ հերոսական հին օրերը :

Ֆրանսա, պաշտպանելով Հայերը, ուրիշ բան չըներ բայց եթէ կնքել բարեկամական դաշինքը, որ կը միացնէ երկու ժողովուրդները դարերէ ի վեր :

Անտիոք, որ օրօրանն եղաւ քրիստոնէութեան, բազմաթիւ սուրբեր տուաւ իր ծոցէն : Այնտեղ բնակեցաւ Պետրոս առաքեալ : Տակաւին մինչեւ այսօր մեզի ցոյց կը տրուի քարայր մը, ուր ան բնակեցաւ :Անտիոքէն է որ մեկնեցան Բառնաբաս եւ Պօղոս : Այս հռչակաւոր քաղաքին մէջ ապրեցան Իգնատիոս, Յովհան Ոսկեբերան, Սիմոն Սիւնակեաց սուրբերը :

Այն օրէն ի վեր, երբ Ֆրանսա ոտք դրաւ Սանճաքին մէջ, երկրին վիճակը մեծ բարելաւութիւն կրեց : Ֆրանսա նախ երկիրը մաքրեց աւազակներէն : Տեղացիներէն կազմուեցաւ հեծելազօրք մը, հանրային ապահովութեան համար :

Ճահիճները, որ կը գտնուէին Ալէքսանտրէթի շուրջ եւ պատճառ դարձած էին ապառողջութեան, չորցուեցան : Նախապատերազմեան կեղտոտ քաղաքին տեղ բարձրացաւ արդիական ու սիրուն քաղաք մը : Նաւահանգիստը սկսաւ բանիլ աւելի ծաւալուն :

Գեղեցիկ ճամբայ մը Հալէպէն կը կապէ Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի, ուրիշ ճամբայ մը՝ Լաւոդիկէի, լեռներէն անցնելով :

Մեր միսիոնարները հիմնեցին դպրոցներ ու քոլէճներ : Ալէքսանտրէթի մէջ Ֆրէրներու դպրոցը ունի 500 աշակերտ : Անտիոքի մէջ Քափուչինեան Հայրերը եւս ունին դպրոց մը : Քըրք խանի մէջ՝ Ցիսուսեանները, որոնց դպրոցը կը յաճախեն հայ մանուկներ, թօթովելով Ֆրանսերէնը եւ սորվելով սիրել Ֆրանսան :

Քըրք – Խանի մէջ կը գործէ նաեւ բուժարան մը, տարիներէ ի վեր : Լիոնեան հաստատութեան քոյրերուն անձնուիրութեան շնորհիւ, ճահճատենդի սովորական դէպքերը կը նուազին տարուէ տարի :

— Հաւատք եւ վստահութիւն ունինք Ֆրանսայի վրայ, ահա այսպէս կ՚ըսեն բնակիչները մեծամասնութեամբ : Մաղթենք որ Ֆրանսա չխարխուի Թուրքերու խորամանկութենէն, եւ մերժուի Սանճաքին անկախութիւնը, որ նախաքայլը պիտի ըլլար երկիրը Թուրքիոյ կցելու :

Յուսանք որ չէզոք դիտողները, Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ ղրկուած, պայծառ տեսնեն եւ ցոյց տան պատրուած արդարութիւնը : Ի զո՜ւր Էնկիւրիի մամուլը կը կրկնէ Թուրքերը ահաբեկումի տակ կ՚ապրին Սանճաքին մէջ,— բոլորովին սուտ։

Ֆրանսա պաշտօն ստացած է Ազգերու Դաշնակցութենէն որ ապահովէ Սանճաքին անդորրութիւնը : Ան կրնար թերանալ իր պաշտօնին մէջ։ Վատութիւն պիտի ըլլար լքել բնակչութիւն մը, որ մեզմէ կը սպասէ պաշտպանութիւնը :

Արդարեւ, եթէ Թուրքիա օր մը տիրանայ Սանճաքին, դժբախտ Հայերը, իրենց մէկուկէս միլիոն ազգակիցներու ջարդէն վերջ, դարձեալ պիտի ենթարկուին դերի ժողովուրդներու ողբերգական ճակատագրին։

ԱՆԹՈՒԱՆ ԺՈՐ

ԽՄԲ.— Ցոյներու թիւը պիտի ըլլայ 3000, եւ ոչ թէ 113,000, ինչպէս տպուած էր անցեալ անգամ :

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 24 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 24 JANVIER 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3328

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԽՈՐԹ ԱՂԲԻՒՐԻՆ ՊՂՏՈՐ ՋՈՒՐԵՐԸ

Ինչ որ պարզուեցաւ եւ դեռ պիտի պարզուի զինուորագրութեան հարցին առթիւ, կրնայ չարժանկարի մը կամ թատերախաղի մը նիւթ ծառայել, սրամիտ հեղինակի մը ձեռքին տակ:

Արդարեւ, զաւեշտն ու ողբերգութիւնը իրար խառնուած են այս հարցին մէջ ալ, ինչպէս առ հասարակ մեր հանրային կեանքին մէջ:

Նախ քանի մը իրողութիւններ, քաղելով գրաւոր փաստերէ, որոնց մէկ մասը միայն հրատարակութեան տուած ենք.—

Հայաշատ քաղաքի մը մէջ ժողով կը գումարեն զինուորցուները: Կը խօսին, կը վիճին, «կ'ուզենք, չենք ուզեր», եւ յանձնախումբ մը կ'ընտրեն համաձայն Փարիզէն տրուած ազդանշանին,— միայն զինուորցուներէ:

Յաջորդ օրը, ապահովութեան պաշտօնեան կը կանչէ ժողովականներէն մէկը, Դաշնակցական մը, եւ կը մեղադրէ թէ գիշերուան ժողովին մէջ փաշականութիւն քարոզած եւ Ֆրանսայի դէմ խօսած է...:

Այստեղ, Փարիզ, նոյնպէս հայաշատ արուարձանի մը մէջ դեկտեմբեր 30ին ժողով կը գումարուի մասնակցութեամբ 60 երիտասարդներու, զինուորցու թէ ոչ, եւ կ'ընտրուի 7 հոգինոց յանձնախումբ մը, համաձայն մշակուած բանաձեւին:

Շաբաթ մը վերջը, նոր ժողով մը կը գումարուի ճիշդ անոնց կողմէ որ հրաւիրած էին առաջին ժողովը եւ կ'ընտրուի նոր յանձնախումբ մը, «զինուորցուներու գործը վարելու համար միայն զինուորցուներով»:

Այս ոչինչ: Լեզուները քակուած են արդէն, եւ անոնք որ դուրսէն կը ստանան իրենց հրահանգները, միւսները կը կոչեն... «Հրեղէն Խաչ» կամ փաշական:

Եւ այսպէս ամէն տեղ,— Լիոն, Մարսէյլ, Վալանս,— յիշած ըլլալու համար գլխաւորները:

Ամէն տեղ ալ, միեւնոյն տարրերն են որ խաղեր կը սարքեն աւելի կամ նուազ վարպետութեամբ, եւ մանաւանդ մթնոլորտ կը ստեղծեն, աղաղակելով տեղի - անտեղի,— Անկցի՛ փաշականութիւնը, անկցի՛ ազգայնականութիւնը, մե՛նք պիտի վարենք մեր ճակատագիրը, չենք ճանչնար ուրիշ որ եւ է մարմին եւն.:

Սարքուած «պատկառելի» խառնիճաղանճին մէջ, բնականաբար բանաձեւերն ալ կը քուէարկուին այնպէս ինչպէս խմբագրուած են եւ յանձնախումբերը կ'ընտրուին գաղտնի կամ ձեռամբա՛րձ, իբրեւ թէ մատով նշան դրուած ըլլար:

Վա՜յ այն շրջաններուն ուր իսկապէս կանոնաւոր, համերաշխ ժողովներ գումարուած եւ ընտրութիւններ կատարուած են, առանց խտրութեան: Որդ մը կը սողոսկի եւ եթէ չկրցաւ կազմալուծել, ուրիշ յանձնախումբ մը կը կազմէ,— միայն եւ միայն զինուորցուներէ:

Ալ մի՛ հարցնէք թէ ո՞վ է, վերջապէս, բուն զինուորցուն, քանի որ կառավարական հրահանգը նկատի ունի միայն 20-21 տարեկանները, իսկ միւսները, մինչեւ 33 պարզապէս կ'արձանագրէ: (Պատերազմիատեն կրնայ կանչել մինչեւ 48):

Այլապէս չահեկան երեւոյթ մը:

Զինուորագրութեան եւ անոր հետ կապուած հարցին՝ հպատակութեան առթիւ, ամէնէն առաջ իրար անցած են ճիշդ անոնք որ երբեք ուրիշին չեն վստահիր Խ. Հայաստանի սէրը կամ սերը:

Ի՛նչ բառեր եւ խօսքեր,— «Շատ սիրով կ'ընդունինք ֆրանս. բանակին մէջ զինուորական ծառայութիւնիս կատարել, պաշտպանելու համար մեր արեան գնովը, մեր երկրորդ հայրենիքը եղող պանծալի Ֆրանսան».— «Անզուգական Ֆրանսայի պաշտպանը հանդիսանալու համար» եւն:

Իսկ Խ. Հայաստա՞նը, իր տէր ու պաշտպան, լուսաշող - արեւ Սթալինով: Հապա ներդա՞ղթը...

Եւ երբ շարք - շարք բաղձանքներ, առաջարկներ, մինչեւ անգամ պահանջներ կը դրուին ֆրանսական կառավարութեան առջեւ,— ինչո՞ւ, այս տագնապալի պահուն, սանկ համեստ, խոնարհ աղերս մըն ալ չուղղուիր դէպի արեւելեան կողմն աշխարհի, Մոսկուա կամ Երեւան:

Վերջապէս դատապարտուած չենք մեր արիւնը անպատճառ Եւրոպայի մէջ թափելու, սպանիական կամ գերմանական ճակատին վրայ:

Ֆրանսա օրէնք մը քուէարկեր է — ինչպէս ուրիշ երկիր մըն ալ, Յունաստան — բայց քեզ չի բռնադատեր անպատճառ զինուոր ըլլալու. կրնաս ձգել -երթալ: Եւ այդպէս մտածողներ ալ կան:

Արդ, ինչո՞ւ չմտածել նաեւ ա՛յդ ուղղութեամբ,— ելք մը գտնել դէպի Երեւան, ուրկէ կարելի եղածին չափ շատ երիտասարդ փրկուի պանդխտութենէ, զինուորութենէ, կամ դէպի Հարաւ. Ամերիկայի տափաստանները տարածուելէ:

Փարիզը պարտականութիւններ ունի, Մոսկուան չունի՞: Եղած չեղած բոլոր ազգ. մարմինները յանցաւոր են, միայն Երեւա՞նը արդար է:

Երրորդ պատկերազարդ պատմութիւն մը:

Փարիզի կարմրուկներու չարաթաթերթը հոյակա՛պ գիւտ մը յղացեր է,— Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ որ հայ զինուորները քաղաքացի չդառնան, որովհետեւ, «կը յուսան տակաւին, նոր սպանդ մը սարքել հայ ժողովուրդի գլխուն եւ ատոր համար պէտք ունին տարագիրներու ապրնկերային հայրենադուրկներու բազմութեան մը: Ինչո՞ւ,— ի հարկին փէտայիներու խումբեր կազմակերպելու անոնցմով»...

Հիմա փորձեցէք բացատրել այս երանելիներուն թէ՝ զօրանոց տեսած եւ օտարահպատակ փէտային տասն անգամ աւելի նախընտրելի է, պայմանաւ որ իբրեւ ճակատ չունենայ ... Սպանիան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՄԻՇՏ ԱՆԶԻՋՈՂ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԵԹԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԷՋ

Գիշեր ցերեկ ժողով Էնկիւրիի մէջ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Ժընեւի թղթակիցը հետեւեալ կերպով կը ներկայացնէ Ալէքսանտրէթի հարցին վիճակը.—

Թուրքիա կը պնդէ որ անմիջապէս կարգադրուի խնդիրը եւ կը մերժէ որ եւ է յետաձգում: Ան պիտի գոհանայ Սանճաքին փաստական անկախութեամբ, որ սակայն պիտի չտարածուի մաքսային դրութեան եւ օտար պետութեանց հետ եղած յարաբերութեանց վրայ: Հետեւաբար նահանգը կրնայ դոնէ տեսականօրէն մաս համարուիլ Սուրիոյ:

Թրքական կառավարութիւնը գոհացուցիչ չի նկատեր Պ. Լէօն Պլումի առաջարկած իրաւախոհութիւնը, որ կը տրամադրէ աւելի լայն ինքնավարութիւն եւ որոշ հակակշիռ Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցով: Թերեւս ամէնէն կարեւոր իրողութիւնը որ կրցայ երեւան հանել, սա է.— Թրքական կառավարութիւնը ամենամեծ ուշադրութիւնը կ'ընծայէ որ եւ է առաջարկի որ կրնայ ըլլալ Պ. Իտընի կողմէ: Իբրեւ վերջին միջոց կրնայ ընդունիլ անոր իրաւարարութիւնը:

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն յունուար 22 թուականով.— Նախարարները երէկ ժողով գումարեցին երկու անգամ: Երկրորդ ժողովը վերջացաւ կէս գիշերէն յետոյ: Նախարարները տեւական յարաբերութեան մէջ են Ժընեւի եւ Պոլսոյ հետ, ուր կը բնակի այժմ Աթաթիւրք: Կարգ մը նախարարութեանց մէջ, պաշտօնատարները ներկայ են գիշերն ի բուն:

*** Արաբական թերթերը կը գրեն թէ Թուրքերը Արաբներուն արգիլած են մտնել իրենց մզկիթները: Ասոր վրայ քրիստոնեաները իրենց եկեղեցիները բացած են Արաբներուն առջեւ, որոնք հոն գացած են աղօթելու:

*** Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ որ եւ է լուրջ յառաջդիմութիւն չէ կատարուած Սանճաքի հարցին մէջ: Երէկ աւելի կարեւոր տեսակցութիւն մը տեղի պիտի ունենար Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչներուն միջեւ, կարելի իրաւախոհութեան մը մասին: Թուրքերը միշտ անհաշտ են եւ կ'ուզեն որ վէճը լուծուի Ա. Դ. Խորհուրդի ներկայ նստաշրջանին մէջ: Ֆրանսա սկզբէն ընդունած է Ազգաժողովին իրաւարարութիւնը՝ տեղեկաբերին կողմէ առաջարկուելիք իրաւախոհութեան մասին, իսկ Թուրքիա երբեք տրամադիր չերեւար ընդունելու այդ իրաւախոհութիւնը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿՐԱԿ ԿԸ ՏԵՂԱՅ «Դաշնակ»ներուն դէմ եւ կը զգուշացնէ Հայերը

«ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ ՀԻՄԱԿ ԱԼ Կ'ԱՇԽԱՏԻՆ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ՓՈՐՁԱՆՔ ԴԱՐՁՆԵԼ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ԳԼԽՈՒՆ»

«Ճիւմհուրիյէթ» հետեւեալ հեռագիրը կը հրատարակէ շռնդալից խորագիրներով.— «ԴԱՇՆԱԿ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԷԿ ԼՐԲՈՒԹԻՒՆԸ.— ՅԱՆԴԳՆԱԾ ԵՆ ԳՆԴԱԿ ԱՐՁԱԿԵԼ ՊԷՅԼԱՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՆ ԴԷՄ».—

ՀԱԼԷՊ, 17 յունուար.— Պէյլանի Դաշնակ Հայերը անարգած են թրքական յիշատակարանը, գնդակ պարպելով անոր վրայ: Տեղական կառավարութեան եւ Ֆրանսացիներու քաջալերութեամբն է որ Դաշնակները գործած են այս արարքը: Նպատակն է գրգռել Թուրքերը եւ նոր միջադէպեր յարուցանել: Թուրք ժողովուրդը չէզոք գիտողներուն մօտ բողոքեց Դաշնակներու կատարած այս յարձակման դէմ:

Յաջորդ օրը, յունուար 19ին, նոյն թերթը հարկ դատած էր խմբագրական մըն ալ նուիրել այս հարցին, հոչակաւոր Եունուս Նատիի բերնով: Ահաւասիկ այդ գրգռիչ խմբագրականը.—

«Սուրիոյ ֆրանսական պաշտօնեաներուն շնորհիւ, հողեղարձ ունեցան կարգ մը անիծեալ անուններ, զոր շատոնց մոռցած էինք: Այդ կարգէն է «Հայ Դաշնակ քօմիթէ» պարբերութիւնը: Երբ հասկցուեցաւ որ Անթաքիոյ Թուրքերը եւ անոնց հետ միասին Հայերը չպիտի մասնակցին ընտրութեանց, Ֆրանսացիները Դաշնակ քօմիթէի Փարիզի կեդրոնէն մարմին մը բերել տուին Սուրիա եւ զանոնք ու Սանճաքի համախոհները գործի լծելով՝ բարոյական եւ նիւթական շարք մը ճնշումներ կատարել տուին Սանճաքի Հայերուն վրայ:

Այս սպառնալիքը, խառնուած քարոզութեան զանազան ձեւերուն, բոլորովին ապարդիւն չանցաւ: Թէեւ կասկած չկայ թէ Հայերու խոշոր մեծամասնութիւնը չմասնակցեցաւ ընտրութեանց, բայց դոնէ մասամբ մասնակցեցան անոնք: Այս ձեւով ընտրութեանց մասնակցողները ամբողջովին արդարանալի են, որովհետեւ մէջտեղը կար Դաշնակ կարգապահութիւնը (տիսիփլին) իր ամբողջ արիւնոտ ահաւորութեամբ: Գիտէք թէ ի՞նչ է այդ տիսիփլինը.— տրուած հրամանը չկատարողները կը սպաննուին:

Արդէն, Հայեր տեղաւորելով Թուրքեւսուրիական սահմանին վրայ, ֆրանսացի գաղթային պաշտօնեաները ծրագրած էին օր մը օգտուիլ ասկէ: Անոնց աչքին՝ Հայերը մատաղցու ոչխարներ են, կոչուած սպառնալի դեր կատարելու ի հարկին:

Մասնաւորապէս այս իրողութիւնը գիտնալով է որ մենք այդ տարրին վրայ պիտի նայինք — եւ ըստ այնմ պիտի վերաբերուինք — այն տեսակէտով որ ան ի վիճակի չէ ոչ ֆրանսացի գաղթային պաշտօնեաներուն, ոչ ալ նոյնիսկ Դաշնակ քօմիթէին ճշդած դերերը ամբողջովին անհետացնելու: Ի մէջ այլոց, Հաթայի Թուրքերուն կը յանձնարարենք,— այդ շրջանի Հայերը իրենց չափ անմեղ եւ հազարումէկ սպառնալիքներու ենթարկուելու տեսակէտով իրենց չափ հարստահարուած (մազլում) մարդիկ են: Միշտ այս տեսակէտով նայելու են անոնց եւ միշտ եղբայրական վերաբերում ցուցնելու են անոնց:

Սակայն, ոչ միայն Անթաքիոյ, այլեւ ամբողջ աշխարհի Հայերուն կը յանձնարարենք իրենց ամբողջ ուժովը եւ քաջութեամբը աշխատիլ՝ ազատելու համար Դաշնակ քօմիթէին անիծապարտ ազդեցութենէն: Այդ քօմիթէն աղէտ մը եղած է Հայութեան համար եւ որքան շատ շարունակուի եւ խառնուի Հայութեան գործերուն՝ այնքան աղէտ պիտի դառնայ:

Այս ձեւով շարժելով, Թուրքերը եւ Հայերը միաժամանակ կը ձախողե-

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

"17 ամբաստանեալները խոստովանած են իրենց բոլոր յանցանքները,,

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն.— Այս անգամ կ'ըսեն թէ 17 ամբաստանեալները բոլորն ալ խոստովանած են իրենց յանցանքը: Ընդհ. դատախազն է Վիշինսքի, այն Լեհը որ միեւնոյն պաշտօնը կատարեց Զինովիէվի եւ ընկերներուն դատավարութեան ատեն, իսկ նախագահը՝ զօրավար Ուլրիխ: Բոլոր ամբաստանեալները հարազատ «հին պոլշեւիկներ» են, որոնք, ինչպէս կ'ըսէ պաշտօնաթերթ «Իզվեստիա», «նոյնիսկ լրբութիւնն ունեցած են իրենք զիրենք կոչելու բուն իսկ Լէնինի պոլշեւիկները»: Կ'ըսեն թէ ասոնց ոճիրները շատ աւելի ցած են քան այն մեղքերը որոնց համար գնդակահարուեցան Զինովիէվ եւ ընկերները: «Փրավտա»յի եւ «Իզվեստիա»յի յօդուածները արդէն կը ցուցնեն թէ ինչ ուղղութեան պիտի հետեւի դատախազութիւնը: Նախ փորձ մը պիտի կատարուի ապացուցանելու թէ ամբաստանեալները, որոնցմէ շատերը կը պատկանէին Լէնինի «ներքին շրջանակ»ին, իրականին մէջ, յեղափոխութեան առաջին օրերուն միշտ կ'ընդդիմանային եւ նոյնիսկ կը դաւադրէին նոյն ինքն Լէնինի դէմ: Նպատակը պիտի ըլլայ ցուցնել թէ անոնք հակառակ չէին միայն Մեծ Սթալինին որ այժմ պաշտօնապէս նուիրագործուած է իբրեւ Լէնինի ամենամտերիմ աշակերտը եւ նախընծայ յաջորդը: Ամբաստանեալներէն ոմանք այսօր կ'անարգուին նոյնիսկ այն մեղադրանքով թէ վարանած են ստորագրել Լէնինի անջատ հաշտութիւնը Պրեսթ Լիթովսքի մէջ, որով Ռուսաստան կը լքէր իր դաշնակիցները 1918ին: Այս օրուան դատին ետին ծածկուած հակառակութիւնները ետ կ'երթան մինչեւ 13 տարի եւ աւելի: Ամբաստանեալներէն առ նուազն վեցը ստորագրած են 1923 հոկտեմբերի հռչակաւոր գիրը որ կը կոչուի «46ներու յայտարարութիւն» եւ որով Թրոցքիի ուժ կը տրուի ընդդէմ Սթալինի, երբ արդէն անյոյս կը համարուէր Լէնինի առողջական վիճակը:

Փիաթաքով, որ ատեն մը Ռուսաստանի զինուորական եւ ծանր ճարտարարուեստի «ուղեղը» կը համարուէր, պիտի ամբաստանուի իբրեւ անձնապէս կազմակերպիչը կարգ մը արկածներու՝ Ռուսաստանի երկու մեծ ածխահանքերու Տոնեցի եւ Քուզնիցի մէջ: Նովօսիպիրսքի վերջին դատավարութեան ատեն, ամբաստանեալներէն Տրոյնիս եւ գերման ճարտարագէտը որ մահուան դատապարտուեցաւ եւ յետոյ ներուեցաւ, երկուքն ալ հաստատեցին թէ հանքային արկածը հրամայուած էր Փիաթաքովի եւ փաշական պետութեան մը պաշտօնական ներկայացուցիչին կողմէ (Գերմանիա): Ամբաստանեալներէն շատերը տասը տարի առաջ պահանջած էին անողոք միջոցներ ձեռք առնել, արմատախիլ ոչնչացնելու համար անհատ առեւտրականները եւ խորտակելու գիւղացիներու ընդդիմութիւնը հաւաքական տնտեսութեան: Սթալին նախ հակառակեցաւ, յետոյ համաձայնեցաւ: Հակառակ այս իրողութեան, հիմա կ'ամբաստանուին իբրեւ կազմակերպիչ դրամատիրութեան եւ քաղքենի կարգ ու սարքին վերահաստատման, ի հարկին Խորհրդային Միութիւնը անդամահատելով օտար պետութեանց բանակներով: Այս ամբաստանութիւնը պիտի հիմնուի Լոնտոնի նախկին դեսպան Սոքոլնիքովի գործունէութեան վրայ: Սոքոլնիքով հակառակ Թրոցքիի նախկին գաղափարակիցն ըլլալուն, միշտ կը ջատագովէր, գիւղացիական չափաւոր քաղաքականութիւն մը եւ օտար ապրանքներու ներածումը, նախկին աջակողմեան վարիչներու՝ Ռիքովի եւ Պուխարինի հետ: Այս պատճառով Սոքոլնիքով կը համարուի «համայնավարութեան գլխաւոր դաւաճանը տնտեսական ճակատին վրայ»:

Ռատէք՝ երէկ ատեղ, այսօր «թունաւոր օձ»

«Իզվեստիա»յի նոր խմբագրապետը հետեւեալ բառերով կը պատուէ երէկուան խմբագրապետը՝ Ռատէք.— «Այս սողոսկուն, կեղծաւոր, լկտի սողունը, այս Թրոցքիական թունաւոր օձը, որ իր ճանկերը կը ծածկէ իր փաղաքուշ ժպիտին մէջ, իր ամբողջ կեանքի ընթացքին մաքառած է Լենինի դէմ եւ բազմաթիւ անգամներ պարտուեթեան մատնուած: Ան որդի մը պէս կառչեցաւ խորհրդային պետութեան հզօր կաղնիին, բազմաթիւ անգամներ իր գոյնը փոխելով եւ խրելով դէպի գետնին խորերը, այնտեղ հիւսելու համար իր հակայեղափոխական ոստայնը, որպէսզի խորտակէ մեր ազգը եւ հայրենիքը»:

*** Ինչպէս յայտնի է, դատավարութիւնը սկսաւ երէկ, Մոսկուայի մէջ: Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ մահուան պիտի դատապարտուին առ նուազն գլխաւորները,— Ռատէք, Սոքոլնիքով, Փիաթաքով եւն.: Ամբաստանեալներէն վեցը Հրեաներ են:

Համայնավարները եւ ժողովրդական ճակատը

Ուրբաթ օր գումարուեցաւ համայնավար կուսակցութեան ազգային խորհրդաժողովը, Մոնթրէոյլի մէջ, մասնակցութեամբ հարիւրաւոր պատգամաւորներու եւ նախագահութեամբ Պ. Մարսէլ Քաշէնի: Կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Մորիս Թորէզ իր ճառին մէջ շեշտեց թէ պիտի շարունակեն «ամէն բան ընել ժողովրդական ճակատին համար եւ ժողովրդական ճակատին միջոցաւ»: Այս առթիւ յիշեց Լէնինի մէկ խօսքը.— «Մենք երբեք երդում ըրած չենք աւելի ձախ ըլլալ քան ամբողջ աշխարհը»: «Կուսակցութիւնը վտնտեց ուրացողները եւ պառակտիչները: Կուսակցութիւնը իր պայքարը տարաւ երկու ճակատի վրայ,— անոնց դէմ որ կը մոռնան յեղափոխութեան սկզբունքները եւ անիշխանականներուն դէմ որոնք իրենց շատախօս ջղագրութիւնը յեղափոխական գործ կը նկատեն»:

Կարդացուած տեղեկագրին համաձայն, կուսակցութեան անդամներուն թիւը, որ 80,000 էր անցեալ տարի, ժողովրդական ճակատի կազմութենէն առաջ, բարձրացած է 280,000ի: Ռընոյի հաստատութեան բանուորներուն մէկ չորրորդը համայնավարներ են: «Իւմանիթէ» կը սպառի օրական 400,000 օրինակ, կիրակի օրերը՝ 500,000: Քարտուղարը նորէն շեշտեց թէ կուսակցութիւնը յեղափոխական նպատակներ չունի առ այժմ, իր ծրագիրը ժողովրդական ճակատի ծրագիրն է, բայց պիտի շարունակեն պահանջել ծերութեան թոշակ, օգնութիւն՝ մայրերու եւ պաշտպանութիւն մանուկներու, զարման՝ «ծնունդներու նուազման ծանր տագնապին որ կը սպառնայ ազգին» եւն.:

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՄԸ
(Հ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԷՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ)

Ա.

ԽՄԲ.— 1936 դեկտ. 13ին, Մշակոյթի Օրուան առթիւ, գրաւոր ճառ մը կարդաց նաեւ Հ. Վահան Յովհաննէսեան: Բնագիրը մեզի յանձնուած ըլլալով, կը հրատարակենք նոյնութեամբ.—

Մոռացութեան փոշիներէն եւ արիւնի կարմիր յիշատակներէն ձեզ կը բերեմ տարաբախտ եւ սիրելի հեղինակ մը, Հ. Կ. Տէր Սահակեան:

Իր պատկերն աչքերուս մէջ կենդանի եւ ձայնն ականջներուս վրայ դեռ սիւքի պէս թրթռուն, Ս. Ղազարի մէջն էր որ զայն ճանչցայ մենաւոր լռութեան եւ չքեղ երկինքներուն տակ, երբ Ալիշանի երազներով թեւաւոր իր նորածաղ արշալոյսի մէջն էր: Ո՞վ գիտէ ո՞ր նախախնամ ձեռքը բերաւ զայն Ծիրանկատար լեռներէն յանձնելու Վենետիկեան ծիրան փիրուզ ջրերուն, ուրկէ Թինթորէթթոյի խոյանքներէն թեւ առնէր եւ Մխիթարէն՝ կենդանարար հոգի: Եւ ահա մայիսեան առաւօտ մը երկնահրաւէր զանգակներով, հայկական մեղեդիներով Մխիթարի եւ Ալիշանի բազուկներուն մէջ իր յաւիտենական ուխտը կ'ընէր ըլլալու քահանայ Աստուծոյ եւ հայրենիքի:

Ինը երկար տարիներ անցուցած էր աշակերտութեան շրջանին, ունկնդրած Նարեկացիի մը պէս իր պատուհանին տակ մրմնջող ալիքները, նկարած աչքերուն մէջ արշալոյսներ եւ վերջալոյսներ միշտ հրաշալի եւ միշտ գեղեցիկ, այնուհետեւ Տարօնի լեռներու վայրի գեղեցկութիւնը կը նմանէր մանուկ հոգիին մէջ, եւ Հ. Կարապետ Տէր Սահակեան իբրեւ ներշնչուած մարգարէ Ալիշանի արեւմուտքին՝ կը դառնար Ս. Ղազարու բանաստեղծը քսաներորդ դարուն համար:

Կրօնական երկիւղածութեամբ, ինչպէս գիտէք, Մխիթարեանները սիրած են բանաստեղծութիւնը, իբրեւ հայ ժողովրդի ժառանգութիւն, իբրեւ կեանքի իրականութեան ամենախոր արտայայտութիւն, իրենց հիմնադրէն սկսեալ հնչեցուցին սրտի լարերը եւ հելլէն ու լատին հրաշագործներով ոգեւորուած հայկական անսանձ երեւակայութեան լոյս տուին, միտք տուին, լեզու տուին: Հակառակ իրենց արուեստին եւ ազնուական չափաւորութեան՝ մեր բնաշխարհի հոգին էր զիրենք ներշնչողը, հոգի մը այնքան հայկական, այնքան հարազատ, որքան հելլենական էր իրենց արուեստը, ձեզ ծանօթ է թէ ինչպէս 18րդ դարէն սկսեալ այդ գրականութիւնը կը տիրէ մեր բոլոր գրողներուն վրայ:

Հ. Կարապետն ալ այդ ուղիին հետեւեցաւ, երեւոյթով նոր դասական, բայց խորքին մէջ ամէն արձագանգ ունէր, դիւցազներգակէն մինչեւ երգիծաբան, խորհրդապաշտ, քնարերգակ գրող, որովհետեւ չէր հաւատացած այն խղճահար քննադատներուն որ բանաստեղծներու հոգին բանալուծական բաժանումի կ'ենթարկեն: Ոչ ոք կրնայ բաժանում դնել այն սրտին մէջ որ կատարեալ գիտակցութիւնն ունի արուեստին, եւ երկնատուր հանճարը հնչեցնելու բնութեան բոլոր լարերը:

Ճշմարիտ կոչումով բանաստեղծ, Հ. Կարապետ արդէն կ'ապրէր երկնքին հետ, մուսաներուն հետ, ոչինչ ունէր աշխարհս զինքն հմայող, անյարմար գործնական կեանքին, մտազբաղ, երազատես, իր ներաշխարհին մէջ լոկ ամփոփուած, մեզի անծանօթ ուրիշ երկինքներ կը տեսնէր, կը հաղորդակցէր գերագոյն էակներու հետ: Միշտ լաւատես, լի խանդավառ հաւատքով եւ գոհ կեանքին բոլոր հոլովումներէն, երջանիկ բանաստեղծութիւն մըն էր իր գոյութեամբ, իր անձին բովանդակութեամբ:

Մխիթարեան միաբանութիւնը հաճոյքով ողջունեց այդ նոր տաղանդը եւ ամէն զոհողութիւն ըրաւ զայն օժտելու եւրոպական բարձրագոյն կրթութեամբ: 1910ին արդէն ութամեայ քահանայ մեկնեցաւ Ֆրիպուրկ գրականութեան եւ պատմութեան հետեւելու. երեք տարիէն ստացաւ պատուաւոր պսակ մը իր աւարտաճառ գրելով Շաթոպրիան ան Օրիան ֆրանսերէն գիրքը որ փաստերով ցոյց կուտար թէ այդ կէս արեւելեան մտքով հեղինակը երբեք Արեւելքը չէր տեսած: Գիրքն իր ժամանակին մեծ աղմուկ հանեց մամուլին մէջ, եւ մնաց Հ. Կարապետին համար պատուաբեր հեղինակութիւն մը:

Զուիցերիոյ մէջ մօտէն ծանօթացաւ ֆրանսական եւ գերմանական մեծ գրողներուն, աւելցուց իր պայծառատեսութիւնն ու խորութիւնը, ինչպէս նաեւ երաժշտական լաւ հմտութիւն մը որուն մեծ յոյսերով կապուած էր:

Վերադառնալով Ս. Ղազար, տարի մը հազիւ վայելեց ծփծփուն կղզեակն ու իր հոգեկիցները: Հայրենաբաղձութեան հրդեհը զինքը կ'այրէր, 1894էն ի վեր զայն չէր տեսած, կ'ուզէր Մուշ երթալ ուրկէ հայրենի կարօտով սիրտը հովանար, կ'ուզէր Քիւրտերը հայացնել իրենց նախկին ազգութեամբ: 1914ին անցաւ Պոլիս, անկէց Տրապիզոն, իբրեւ ուսումնապետ Մխիթարեան վարժարանի, եւ դեռ Մուշ չէր տեսած, ծիծեռնակի պէս հոն մնաց սպասելով 1915ի նորեկ գարնան: Եկաւ 1915ը եւ բիւրաւոր նահատակներու հետ հնձեց նաեւ սիրելի եւ տարաբախտ Հ. Կարապետ Տէր Սահակեանը: Երբ անծանօթ օր մը Պոնտոսի սեւ ալիքները կը մռնչէին, հովը դառնացած կատաղութեամբ կը թափառէր լեռներու մէջ, Հ. Կարապետ պաշտպանելով իր կուրծքով իսկ դպրոցի անմեղ մանուկները թուրք սիկարեաններուն դէմ, կը մորթուէր վարժարանին սեմին վրայ, կը մորթուէր ազգերու ամէնէն բարբարոսին, այսպէս իր Մուշին անյագուրդ ծարաւն ու կարօտը քշելով, որուն համար այնքան տառապած ու երգած էր.

Մայր չքնաղ, Տարօն, ուրտեղ պատմութիւն
Բնութեան հետ մրցի գեղով երազոց.
Ուրտեղ, Աստղերերդ կնյնն, իրիկուն
Անցեալն ու փառքը, լուսնով ոսկեզօծ:

Ձերդ մանուկ իր մօր՝ ծոցիդ մէջ ննջեմ,
Երկի՛ր ուր մահն ալ, մահն ալ անուշ է.
Լուսընկայդ իջնէ, խոտն զիս ծածկէ
Սրինգը հընչէ բլուրներու մէջէն:
Ու սիւգդ անցնելով դամբանիս վրայէն,
Կեանքիս վաղաժամ ըլլայ ողբերգուն.
Հո՛ն, հո՛ն ննջեմ ես յաւերժ մեղմօրէն
Ճակատըս դէպ իմ աստղը դողդոջուն:

Աշակերտութեան շրջանէն սկսած է գրել Հ. Կարապետ. ինչպէս ամէն Մխիթարեան իր սիրելի զբաղումն ըրած է բանաստեղծութիւն եւ բանասիրութիւն:

Հ. Յովհաննէս Թորոսեանի իմաստուն ուղղութեան տակ կը ստանար կանոնաւոր զարգացում. նոյն գրասեղաններուն վրայ հոգեկան եւ մտաւոր սնունդ կը ստանային ուրիշ երկու Տարօնցիներ եւս, Հ. Սահակ Տէր Մովսէսեան, պատմաբան եւ պերճախօս, եւ յաւէտ ողբալի Հ. Ներսէս Անդրիկեան, քննադատ, գեղեցկագէտ, իմաստասէր մեծ միտք մը, ինչպէս նաեւ Հ. Մկրտիչ Պոտուրեան, միջնադարեան գրականութեան մասնագէտը եւ դեռ ուրիշներ:

Ս. Ղազարի մէջ, աւելի քան որ եւ է տեղ աշակերտական տարիները կ'անցնին սպասուած երազի մը պէս: Բնութեան գեղեցիկ լռութիւնը, ուսման յարաճուն տենչը, աղօթքի սրբութիւնը կը նրբացնեն հոգիները, կը քաղցրացնեն կեանքը, հեռու աշխարհի աղմուկներէ, հեռու սիրտ մաշող հոգերէ:

Դարերու աւանդութեամբ հաստատուած ուսումնական ծրագիր մը կ'առաջնորդէ այդ մատաղ մտքերուն, կը կանոնաւորէ ամէն մէկ Մխիթարեանի գրական կեանքը:

Մասնաւորապէս հայկական գիտութիւնները իրենց բոլոր ճիւղերով յատուկ ուսման նիւթ կ'ըլլան. պատմութիւն, մատենագրութիւն, գրաբար, աշխարհաբար ամէնուն նախասիրութիւնը կը դառնան, եւրոպական լեզուներէն եւ գիտութիւններէն զատ. յետոյ իւրաքանչիւրն իր բերումին համեմատ կ'ընտրէ ճամբայ մը որոշ նպատակով: Մին կը պեղէ հայրենի գանձերը, միւսը կը հայացնէ օտար գլուխ գործոցները, Հայը Հայուն, Հայն օտարին, օտարն Հայուն ճանչցնելու համար:

Հ. Կարապետն ընտրեց բանասիրական ճիւղը, որովհետեւ բանաստեղծութիւնը ստացական գիտութիւն մը չէ, այլ բնածին շնորհք մը, կամ գերբնական գոյութիւն մը:

Երբ 1902ին դեռ քսան տարեկան իր պաշտօնական մուտքը կ'ընէր «Բազմավէպ»ին մէջ, իր երախայրիքը կ'ըլլային «Հայ կայսերք Բիւզանդիոնի», տեսակ մը արձակ բանաստեղծութիւններ, ճոխ պատմական ուսումնասիրութեամբ, համեմատած սրամիտ և վիպական դարձուածքներով, ուր կ'ուզէ ապացուցանել թէ «Հայերը աղքատ կը ծնին եւ կայսր կը մեռնին»: Բախտին այս քմահաճ հեգնանքը որով 12 աղքատ հայորդիներ Բիւզանդիոնի կայսերական գահը բարձրացան, կամ կայսրուհիներ եւ զօրավարներ որ Վոսփորին զարմանազան փառքեր տուին լիօրէն կ'արդարացնէին Տէր Սահակեանին այս խօսքը:

Միաժամանակ այս եւ նման յօդուածներուն իր քերթուածներն ալ գարնանային մեծ ծաղիկներու պէս կը բացուէին «Բազմավէպ»ին մէջ:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

«ՁԱԽՈՐԴ ՕՐԵՐԸ...»

Հայաստա՞ն,—ձմե՛ռ, սո՛վ եւ մարտի դեհեն, մանաւանդ՝ այն տարին...
Արեւն է պաղ, քաղցն է կրծող, իսկ կռուէն հէք սրտերը կը պատռին:
Ժայռի, պողպատի դէմ սրտերի զարկերով հարկ է միշտ պաշտպանել
Մատուռը հի՛ն, զէնքն հո՛ւր եւ քրտինքը ծո՛վ եւ երգելով մեռնիլ:
Թող Աստուած ներէ, եթէ մի փոքր ազգ, մի օր անուանուի հեթանոս
Եւ իր արտի եզրին՝ իր հաւատքին հզօր՝ փորէ մի խորունկ փոս:
Զի՛ն, քա՛ղց, արի՛ւն եւ արցունք ամէն դի, լոկ սրտերը միայն
Երգում են դեռ մի հի՛ն, տխո՛ւր մեղեդի ու հեկեկում անձայն:
Հայը միշտ երգել է Հայաստանում, ուր կայ նաեւ բոսոր գինին.
Երգո՜վ՝ նոր վիշտ է կերտել եւ գինիով վառ՝ թաղել է վիշտն իր հին:
Օրհասն է. վիրաւոր, հիւանդ, որբ եւ այրի եւ անհամա՛ր զինուոր...
Խուլ հառաչ, մունջ կարօտ եւ մերթ սիրոյ նետի խոցերը թունաւոր ...
Պայքա՛ր, պայքար բոլորի դէմ, եւ Աստուծոյ եւ մարդու դէմ գազան.
Թող չայցելէ մեր սրտերը հեւքը սիրոյ՝ քանի սեւ է ներկան ...

Բուք ու բորան մի օր Գիւմրի քաղաքում, հետս առած՝ մի սպայ,
Ձեռս թիթեղէ մի տուփ եւ յոյսը սրտում տնէ տուն ման եկայ ...:
Կարծում էինք թէ դեռ կըտան մի թաչկինակ արտասուք սրբելու
Եւ մի լաթի կտոր պարուրի համար ճերմակ կամ մի վէրք կապելու:
Մանաւանդ գիտէինք թէ հայ մարդ են, էլի, եւ բարի չինական,
Գէթ մի սիրտ ունեն — եթէ ոչինչ չունին— կը հանեն ու կը տան ...
Բուք ու բորան, ճակա՛տ, հազա՛ր հազար դաղթական անտուն եւ անօթի ...
Գիւմրին կարծես պարապ է, աւեր ու խոպան, փողոցներն ամայի ...
Ի՛նչ յիմարութիւն այս տեսակ մի օր դուրս գալ մի հանգանակութեան.
Աւելի լաւ չէ՞ր նստել մի անկիւն ու լալ եւ սպասել մահուան ...
Յանկարծ լսեցինք մի տնէ մի երգի ձայն, երգի հետ նաեւ թա՛ռ,
Դժուար չէր գուշակել թէ նրանց աշխարհն ունայն վարարող գինի կար ...
— Մտնենք, ասացի ընկերոջս, որ ցրտէն պեղարել էր արդէն:
— Ո՛չ, ասաց նա, ո՞վ գիտէ հարբած մարդիկ են, գուցէ եւ հայհոյեն...
— Ինչ էլ անեն, ես պիտի փորձեմ անպայման, դուք այստեղ սպասէք:
Բարե՛ւ, հայ մարդիկ ... ազգի համար է, մի բան դուք էլ նուիրեցէք,
Ասացի, երբ դուռը բացի, վախվըխալէն հարբած մարդկանց տեսքէն.
Խուցը ծո՛խ, աչերն արիւն, հիմա կը բռնեն մազերիս հիւսքէն ...
Մին թէ,— ի՞նչ, հանգանակութի՞ւն, ազգի համա՞ր որ տանէք ու լափէ՞ք ...
Սիրտս պիտի պայթէր, տուփը ձեռքես ընկնէր պիտ՝ վար ... յանկարծ մի ծեր մարդ չէկ
«Լսեցէ՛ք» ասաց, կանգնեց, կըրծքարաց, յօնքերը կիտած, մի ձեռքը լի բաժակ,
Միւս ձեռքն երկարեց ծխի մէջ ամպամած, փայլփլող լոյսին տակ,
«Դուք չգիտէք թէ ինչ պատիւ է մեզ համար, այս բուք ու բորանին,
Գալ ու մեր դուռը հայցել, որ հասնի մի պատառ որբերի բերանին ...
Մեզ մարդու տեղ են դրել եկել են մեր տունն, իսկ մենք այս աշխարհի
Լօթին, անօթին, մենք մեզ մոռացել էինք այս մթին սենեակում ցաւով լի:
Ահա՛, գալիս են դռներն են զարնում մեր սրտերի ու մեզ դուրս են բերում
Լոյսին եւ յոյսին, որ մենք խեղդել էինք երգի եւ գինու բաժակում:...
Ու ինձ դառնալով՝ — «Օրիո՛րդ, ասաց, հոս բեր, այն քո ազգի՛ն մատաղ,
Այն քո սառած ձեռքերին, որբերիդ անտէ՛ր, քո սեւ աչքին մատաղ,
Տո՛ւր, հոս նստի՛ր, կըտանք, ամէն ինչ կըտանք բայց՝ մի փոքր պայմանով.
Դուն էլ մեզ հետ երգիր ու խմիր, տաքանանք մի պահ մոռանալով
Թէ դուրսը կռիւ ու գաղթ է, սով է ու մրրիկ, եւ յետոյ կը յիշենք
Եւ մեր զօրքը, եւ մեր որբը եւ մեր հայրենիք եւ քո թշնամին նենգ ...»:
Նստայ ... գինի տուին, երգեցի, երգեցին առանց մոռանալու
Կենացը զօրքի, որբի ... նոյն իսկ թանկագին մեծ աշուղ Ջիվանու ...
— «Հիմա բեր հոս քո տուփն, ասաց՝ այն մարդը չէկ: Յետոյ նրանց՝ «Տղերք ջան» ...
Եւ հայ տղերքը թափեցին մանէթ ու կոպէկ, ինչ որ կար ու գտան ...
Երբ տուփս լման լցուեց ու էլ տեղ չմնաց՝ — Յիսուսի հրաշքն էր ծով —
Աւելին դրեց մի խաղլուխի մէջ թրջուած գինիով, արցունքով ...
«Ա՛ռ», ասաց չէկը զսպելով հազիւ հառաչն իր՝ արագ գնաց նստաւ ...
Խռո՛վք, ալեկոծութի՛ւն մի փոքր խուցի մէջ զազիր՝ սրտերն սաստ մի նաւ:
Երբ դուրս ելայ փողոց, մայթին վրայ խեղճ սպան չփում էր ձեռք ...
Իսկ խուցէն լսուեց մի նոր թափով աննման «Ձախորդ օրերը» ...

ՏՈՔԹ. Յ. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

X

Աւա՜ղ, կը մեկնին ուժերս մորմոքուն
Տարակայ վայրեր՝ կռունկներու պէս.
Այլեւս այն ուղին որ կ'երթայ պարտէզ,
Չի տանիր հոգիս գարնան վարդերուն:

Ջուր կը յամենան ակնարկներս բերրի —
Տենչերուս ջըղուտ քըմայքին հըլու—
Աստղերու առջեւ. արդէն օրերու
Կը մարին լոյսերն ահա մի առ մի:

Բուքի տակ մեռնող խաշինքին նըման:
Եւ, տերեւին պէս աշնան հողմավար,
Կը լըսեմ անցքը կեանքին հեւասպառ,
Իր նաւաբեկումն ժայռի յանդիման:

Հոգիս դուռներն իր կապոյտ լիճերու
Լի երազներով ի զուր կը բանայ
Ձերդ լեռնադաշտի կըրծքերուն վըրայ
Բացուող ծաղիկներն յորդ անձրեւներու:

Աւա՜ղ, կը մեկնին օրերս մոլորուն
Տարակայ վայրեր՝ կռունկներու պէս.
Այլեւս այն ուղին որ կ'երթար պարտէզ,
Չի տանիր հոգիս գարնան վարդերուն:

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

Բոնկօ

ԳԵՂԻ ՁՄԵՌ

Յիշատակը մեր գեղի ձմեռուա կարծես գինիի կը նմանի: Քանի հիննայ, այնքան աւելի կ'անուշնայ, կը դառնայ մեզը նոյն իսկ, որ կ տես, կ'ուտես չես կշտանար:

Ո՞վ չէ տեսեր ձմեռը գեղին: Ո՞վ լսեր պատմութիւններն այդ անցն ոսկի օրերուն:

Եթէ սիրտ ունիք, մտիկ ըրէք:

Աշնան վերջին օրերուն, երբ այլ կը սկսի ամպոտիլ երկինքը, արեւը նստած աղջկան մը պէս երեսը պահէ: Բնութիւնը արտակարգ երեւոյթ մը կ'առնէ: Ու գիւղացին պա գնտութեան գացող մէկու մը պէ յուզուած՝ կը կանգնի արտին եզր կը նայի կուշտ մը վերէն վար: Կ'ե բաղէ: Պահ մը վերջ, աչքերը լեցու տուն կը դառնայ իր եզներուն հետ.

Այս պահուս, խորունկ վէրքի պէս կը սկսի կոտտալ դաշտին սի տը: Երակները կը թուլնան: Պատա ւի մը աչքերուն պէս իր աչքերն կը թրջին: Վասնզի երեք ամիս հետը խօսող պիտի չըլլայ, պիտի չ լսէ մշակին ձայնը, պիտի չունկն խօսքերը երկու սիրահարներուն, երգերուն հովիւին եւ թռչուններու Որբ պիտի մնայ:

Առաւօտ մը, երբ գիւղացին արթ նայ ու տեսնէ որ ձիւնը ճերմակ ւանի մը պէս փռուեր է գետինը, յա կարծ, ուրախութեան ժպիտ մը փայլատակի իր աչքերուն մէջ: Այս րուն վրայ երկու զէրօներ կը ձեւա նան: Ալ չի կրնար քնանալ, եւ իբր հաճոյք, իր թիւն հետ կը բարձրան տանիք:

Ձիւնը որ երեք չորս թիզ բարձր թեան վրայ հանգիստ մը նստեր է ինքը՝ գիւղացին, թեւերը սօթտած կը լծուի գործի: Պահ մը վերջ, ար դէն ձիւն չկայ: Տանիքը ալ լի հե ւար: Մաքրուեր է: Հիմա, յաղթա կան զինուորի մը պէս հպարտ, քր տինքը սրբելէն թոնրատուն կ'իջնէ ուր տանտիկինը առտուան թարմ սեր ու կարագը շարած սեղանին՝ նո ուրախութիւնով կը սպասէ:

Քաղցի բարեկամ, հիմա եկուր ծի հետ, այս ձմրան եղանակին պը տոյտ մը ընենք մեր գիւղին մէջ:

Մութն ու լուսուն, նախ կենա դրան առջեւ: Մեղմ ու հաճելի օդ մը Գետինը թանձր, ճերմակ սաւան մը Ու կնիքն Աստուծոյ այդ սաւանի վրայ: Դիմացի երէկուան մերկ ծառե րը, ճերմակ հագնող նոր հարսեր կը նմանին: Իւրաքանչիւրի գլխուն վրայ կամ ձեռքերուն մէջ կարծես մէկ մէկ փունջ ծաղիկներ կան: Եր կինքը կ'ըսես, բարի ծերունիի մը բեւոյթն ունի: Խորհրդաւոր լռու թիւն: Գեղեցկութի՛ւն աննման:

Այս պահուն ուր մութն ու լոյ պայքարի մէջ են, ուր՝ բնութիւ քունէն արթնցող պառաւի մը պէ հողաթափները կը փնտռէ, անդիէն քիչ մը ամէն կողմ, հեռաւոր փարո ներու պէս պզտիկ արձագանգներ ծաղին ու կը մարին:

Ի՞նչ կամ ո՞վ է այս: Գիւղացի Օձիքն ու թեւերը բաց, թի մը ձեռ քը, ճամբայ կը բանայ իր դռնէն ան նող դրացիին:

Ու հիմա սիրելիս, եկուր որ քալե այս բարակ, մանուածապատ ճամ բէն: Բայց զգո՛յշ, աչքերդ չխտղտ գլուխդ չդառնայ, այդ քու փայլ կօշիկներուդ մէջ ձիւն չլեցուի,

ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ԾԱՂԻԿԸ
(ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ՈՐԲՈՒՀԻՆ)

ԽՄԲ.— Կը շարունակենք մեր երիտասարդ աշխատակցին այս վիպակը, զոր ընդհատած էինք նիւթերու առատութեան պատճառով: Քանի մը բառով կ'ամփոփենք հրատարակուած մասը («Տեսնել *Յառաջ*, դեկտ. 6 եւ 18): —

Երկու որբ երիտասարդներ, եղբայր իրարու, Սարգիս եւ Գառնիկ, կարեւոր դիրք մը գրաւած են *մարշէ*ին վրայ: Փարիզի պողոտաներուն վրայ կը հանդիպին որբուհիի մը, Պայծառ, որ փրանսերէն թերթ կը ծախէ անցորդներուն: Երկու որբերը կը մտածեն իրենց պաշտպանութեան տակ առնել այս արմատախիլ ծաղիկը, վերամշակել անոր մէջ ցեղային ու բարոյական աւանդութիւնները, զորս պողոտաները կրնային խլած ըլլալ: Թերեւս ալ եղբայրներէն մէկը կ'ամուսնանար հետը, ապագային:

Պայծառ քրոջ մը պէս կը տեղաւորուի երկու որբ երիտասարդներուն գործին մէջ, վաճառորդուհիի մեծ ձիրք ցոյց տալով: Երկու եղբայրները սակայն կ'ապրին բնակարանի մը մէջ, ուր տեղաւորուած են բազմաթիւ հայ ընտանիքներ,— պողոտաներու ծաղիկին զտած բախտը նախանձի եւ էնթրիկի պատճառ կը դառնայ արդէն:

Պայծառ, ժամադրութեանց տան մը մէջ ծառայեր է: Նշանաւոր նիւմէրօ *է:*

Երեկոները, իր պզտիկ տասնեակ մը երիտասարդ միաժամանակ կը կայէ: Կը խաղցնէ զանոնք: Նմանը չէ տեսնուած չան աղջկան: Ու Աստուած թշնամիիս ճամբուն վրայ չհանէ զինքը:

Նշանածը խաբեր է: Ամուսինը ձգեր՝ անոր բարեկամին հետ կենակցեր է: Մանկիկ մը յանձնուեր է հանրային խնամատարութեան:

Տիկին Փերուզ եւ իր ամուսինը բարի տրամադրութեամբ համակուած էին Պայծառի հանդէպ: Ծնողական յորդորներով կը գուրգուրային անոր վրայ: Այն աստիճան որ, Պայծառ չըփացած էր, երբեմն մինչեւ իսկ ամբարտաւանութեան կ'երթար:

— Աղջիկս, կ'ըսէր Տիկ. Փերուզ, խելքդ գլուխդ հաւաքէ: Պարոնները քու բարիքիդ համար կը խօսին: Միտքըդ բեր նախկին վիճակդ: Քանի քանիներ տեղդ ըլլալ պիտի ուզէին: Պէտք չէ որ իրենց խօսքէն դուրս ելլես: Նայէ որ սիրելի դառնաս անոնց: Չի գիտցուիր: Կրնայ ըլլալ որ մէկն ու մէկը քեզ առնէ: Կամ իրենց բարեկամներէն մէկուն տան: Լաւ շրջանակ ունին: Եւ ինչ շնորհքով տղաքներ են անոնց բարեկամները: Անոնք փաթթոն *չեն քեզի համար: Հարազատ եղբայրներէ աւելի բան մըն են:* Ճահիլութիւնդ *մոցիր:*

— Օ՛, իրենք այնքան հպարտ են որ: Զիս կ'առնե՞ն: Հը, ուրիշներու պիտի տան: Ես ծախու ապրանք չեմ, տիկին Փերուզ, կ'ըսէր Պայծառ, ուսերը թօթվելով եւ արհամարհական նայուածք մը ձգելով տախտակամածին:

— Օրիո՛րդ, կ'ըսէր տիկին Փերուզի ամուսինը, ընդհատել գիտցիր միջավայրը ուր ինկած ես, թերեւս, նախախնամական անօրէնութեամբ մը, անոնք վար կը ծուին, ձեռք կ'երկարեն քեզի, քիչ առ քիչ վեր բարձրացնելու համար քեզ: Բայց, դուն ալ պարտիս ճիգ մը ընել քու կողմէդ: Կամք ընել պէտք է: Այսպիսի առիթ մը միշտ չի ներկայանար կեանքի մէջ: Իմաստուն եղիր: Կեանքը հրաշքներ ունի: Կրնաս անոնցմէ մէկուն կինը ըլլալ:

— Բայց ես ամէն բան կ'ընեմ որ աչքը մտնեմ: Բնաւ գոհ չէ: Դուք չէք ճանչնար Պ. Գառնիկը: Անոր պէս խիստ մարդու չեմ հանդիպած կեանքիս մէջ: Որ եւ է մէկ ըրածիս չի հաւնիր: Յաճախորդներու ներկայութեան կը յանդիմանէ զիս: Օ՛, այնքան ծանր են անոր խօսքերը: Կը նախընտրեմ որ ծեծէ զիս, կ'ըսէր ու կը հեծկլտար Պայծառ:

Հանրային կարծիքը արտաքին աշխարհի մէջ ալ կը զբաղէր Պայծառով: Ո՞վ չէր խօսիր Սարգիսի եւ Գառնիկի պաշտպանեալուհիին մասին:

— Սարգիս, ճի՞շդ է որ Գառնիկ մտադիր է նշանուիլ քովի աղջկան հետ: Ես չհաւատացի: Անկարելի է որ Գառնիկ այդ աղջիկը առնէ: Ես շատոնց կը ճանչնամ զայն: Պանդուխտ տարած եմ: Ոչ թէ կին առնէ այդ փճացածը, այլ իբրեւ վաճառորդուհի ալ պահելու չէ զայն: Իրարու քով, մէկը միւսին բոլորովին հակառակ, շատ անյարմար են իրարու: Ձեզի լուրջ, ծանր գլուխ աղջիկ մը պէտք է, կ'ըսէ Մկրտիչ, կօշկներու փերեզակը, տարագրութեան օրերու բարեկամ:

— Պարոն Գառնիկ, քանի մը օր առաջ, որբանոցին մէջ, լաւ չխօսեցան ձեր աղջկան մասին: Զարմուհիս ալ կը ճանչնայ զինքը: Զգո՛յշ: Փորձանք մը չբերէ ձեր գլխուն: Թէպէտ գիտեմ թէ դիւրաւ կիներու թակարդ ինկող մը չես:

Գառնիկ չէր կրնար կասկածիլ Պ. Յակոբի անկեղծութեան վրայ: Զարմութիւն չէր կրնար վերագրել անոր: Ու հայ որբուհիի մը թշուառութիւն հասցնելու վատասրտութիւնը չէր որ կը մղէր Պ. Յակոբը այդպիսի արտայայտութեան մը: Անիկա կը սիրէր եւ կը յարգէր երկու գործակիցները: Ու չէր մաղթեր որ ինկած - կորսուած կին մը դժբախտութեանց դուռ բանար անոնց եւ կանուխ կամ ուշ ձախորդութիւններու ենթարկէր անոնց գործը, ապագայ մեծ յաջողութիւններով յղի: Մեծաքանակի վաճառատունը բանալէ առաջ, ինք ալ անցած էր վաճառատեղիներէն: Ին ալ երիտասարդութենէ անցած էր. Ու իր իմաստասիրութիւնը կիներ մասին՝ յոռետես էր, վհատեցուցի եւ երբեմն ալ անողոք ու ընդվզեցու ցիչ:

— Եղբայր, ամուսինը կը ճանչնա անոր: Սարսէլ կը նստին: Կեսուրն գիտենք: Հարս ու կեսուր, վաճառա տեղի կուգային: Իրենց գուլպաներ մենք կուտային: Ինչե՛ր չէ ըրած կեսրոջ, իր ամուսնոյն, կ'ըսէին Մա նուկ եւ Առաքել, դիմելով վկայու թեան իրենց կնոջ եւ քրոջ:

Պայծառ, Սարգիս եւ Գառնիկ ճամ նստած են: Զուարթ է Պայծառի տր րամադրութիւնը: Գառնիկ գլխահակ չէ բացած դեռ բերանը: Ու խնձոր կ մորթէ:

Դանակին հետ կը խաղար Սարգի երբ դարձաւ Պայծառի:

—Օրիորդ, Մկրտիչը կը ճանչնա՞ք

— Մկրտի՞չը: Ո՞վ է որ:

— Զճանչնալ մի ձեւացնէք, խնդ րեմ: Այն որ հիւսուածեղէնի կտոր ներ կը ծախէ: Վաճառատեղին վա ճառատեղի կը չըջի:

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

(3)

մսի՛ս ։

Ահա դուռ մը կը ճռնչէ ու պառաւ մը երեսը խաչակնքելով դուրս կ'ելլէ ։ Ահա քահանան, աղօթքի մը կտոր չրթներուն, եկեղեցի կ'երթայ ։ Անդիէն քանի մը պառաւներ ակնածանքով կը հետեւին անոր ։ Երթեւեկի խաչաձեւուած աղմուկներ ։ Երգեր ։ Ցանկարծ, եղանակի մը վանկերուն հետ, կը խորհիս, լոյսը պոչաւոր աստղի մը պէս վար կը կախուի երկինքէն ։ Կը լուսնայ ։

Գեղի ձմրան ցերեկը տարբեր է ։ Աւելի գեղեցիկ քան գիշերը ։

Լոյսը հիմա պահապան հրեշտակի մը պէս թեւերը կը տարածէ ձիւնազարդ գեղին վրայ, հոս, պատկերը խորհրդաւոր երեւոյթ մը կ'առնէ ։ Կը դառնայ բանաստեղծական ։ Ներշնչարանը երազուն հոգիներուն ։

Կը քալենք ։

Մեր ճամբուն վրայ, գիւղացական լաճերու խումբ մը «պատերազմ» կը խաղայ ։ Ինչ անհոգ են այս տղաքը ։ Կարծես թէ մուտքի զանգակը հնչած չըլլար ։ Բայց որո՞ւ հոգ, խումբը արդէն երկուքի բաժնուած, կը շարունակէ կռիւը ։ Ահա մանուկ զինուոր մը կը վիրաւորուի ։ Արիւնը կը վազէ ձեռքէն ։ Կուլա՛յ ։ Ցանկարծ, կռիւը տարբեր հանգամանք կ'առնէ ։ Կը հրահրի ։ Փոխ - վրէժի նախանձ մը կը խարազանէ ընկերները ։ Վերջապէս, վիրաւոր մըն ալ թշնամիէն ։ Ձիւնագնդակներու տեղ, հիմա բռունցքները կը գործեն ։ Որ եւ է միջամտութիւն ապարդիւն է ։ Ու պահ մը վերջ, վարժապետին պատկառազդու հասակը լուութեան կը դատապարտէ ամէնքըն ալ ։

Ինչ լաւ է, կենալ այսպէս հեռուն, ու դիտել մանուկներու կռիւը, մանաւանդ ձիւնի օրերուն ։

Չէ բարեկամս, կ'երեւի թէ ներկայացում կամ շարժապատկեր տեսնելու համար միտքդ ինկաւ քաղաքը ։ Բայց կեցիր, մի՛ աճապարեր ։ Սիրտդ թող չխռովի ։ Քիչ մըն ալ քալենք ։

Տեսե՞ր էք արդեօք, ձիւնի օրերուն կարմիր արեւը կապոյտ երկինքին վրան ։ Ու մեր գիւղը, Գոմքը, այս բախտաւորներէն էր ։

Առագաստէն ելլող հերարձակ նոր հարսի մը պէս, երբ արեւը Մաստառի բարձունքէն դէմքը կը ցուցնէր, քանի մը աղջիկներ հաւաքուելով մրչախը՝ պատկեր կը քաշէին ձիւնին վրան ։

Մտիկ ըրէք, գեղի աղջիկներուն կարաւանն է կ'անցնի ։

Արեւէն կարմրած սիրուն դէմքեր, ուր՝ սեւ խաղողի պտուղներուն չափ քաղցր ու խոշոր ՝ զոյգ - զոյգ աչքեր կը վառին ։ Յօնքեր՝ ծիրանի գօտիին պէս կամար եւ խորհրդաւոր ։ Գինիի տակառի նման ուռած կուրծքեր, որոնց բարակ շղարշին տակ, կ'ըսես, երկ - երկու արեւելեան սեխեր կը պառկին ։ Սեւ ու երկայն մազեր, ուր բաղեղի մը ճիւղերուն պէս դիւթիչ, կ'երկարին մինչեւ ոտքերը ։ Ու հասակ գեղեցիկ, ինչպէս մայրիները Լիբանանի ։

Բայց նայէ, նայէ սիրելիս, սա դիմացի ցած պատերուն ստուերը, երկու զոյգերը կատուներու պէս կը խաղան ։ Որքա՜ն ամչկոտ են ։ Կը վախնան թէ մէկը պիտի տեսնէ ։ Պիտի խռովէ իրենց հոգին ։ Ու սէրը որ տատրակի մը նման թառեր է այդ ցած պատին վրայ, պիտի փախի ։ Տես ահա, տղուն սիրաջերմ համբոյրներուն տակ, աղջիկը կը գոցէ իր աչքերը ։ Բայց զգոյշ, չատ առաջ մի երթար, չըլլայ թէ պղտորես այդ նորաբուխ սիրոյ աղբիւրները ։

Ի՞նչ, կ'երեւի թէ մսեցար ։ Բայց ոչ, քիչ մըն ալ քալենք սա ձիւնապատ ծառերու ծերպերէն դէպի վեր ։

Այս պայծառ օդին, ուր արեւը մանկամարդ աղջկան մը պէս կը ժպտի, ուր արծաթը գետնի ճերմակ սաւանին վրայ իր փոշին է ցաներ, հոդ, բաց դաշտին մէջ, գիւղացին ներկայացում դիտելու է եկեր ։

Ահա, հակառակ ուղղութեամբ երկու հսկայ գոմէշներ մօտեցած կը մօտենան ։ Բարի նախանձ մը կը կրծէ տէրերուն սիրտը ։ Ցանկարծ, եղջիւրները կը զարնուին իրարու ։ Տարտամ նայուածքներ ։ Կռիւը հետզհետէ կը տաքնայ ։ Գոմէշի կռիւ ։ Կարծես իրար պիտի բզքտեն ։ Վա՛յ պարտուողին ։

Քիչ մը անդին, քանի մը երիտասարդներ ձիարշաւ կը խաղան ։ Նոյն բազմութիւնը հոն ալ գացեր է ծափահարելու հանդէսը ։ Ու այսպէս ամէն կիրակի ։ Մինչեւ որ բացուին դառնան դռները ։

Իրիկունը երբ արեւը պառաւի մը պէս օրօրուելէն դրան սեմէն ներս կը մտնէ, ժողովուրդը ձիւնէն կարմրած այտերով՝ ուրախ տուն կը վերադառնայ ։ Այս պահուն, երբ մութը կը կոխէ, ու ճրագները կը վառին, տանտէրը նստելով տաքուկ թոնիրին չուրջ, կը սկսի պատմել իր զաւակներուն դիւցազնավէպեր եւ հէքեաթներ ։

— Կար ու չկար ...

Հայրենի՛ ձմեռ, հայրենի՛ ձմեռ, այս պահուս, այս անարեւ, անձիւն քաղաքին մէջ, վառարանիս մօտ նստած՝ ձեռքերս քեզի կ'երկարեմ ։ Քու սուրբ յիշատակներդ որ կ'երազեմ կէտ առ կէտ, չեն բաւեր տարագիր սրտիս կրակը մարելու ։ Ու կ'ուզեմ ճիչդ հիմա, ունենալ արծուի թեւեր՝ թռելու դէպի քեզ, դէպի գիւղս ։ Հոգ չէ թէ մսին ձեռքերս, կարմրին անժպիտ այտերս, ու ցուրտէն մզմզան ոտքերս ։ Արիւնին ։

Բայց թող հոգ ըլլամ, գիւղիս ձիւնապատ փողոցներուն մէջ, դիտելու համար բոլոր հանդէսները, երգերն ու պարերը, խաղերն ու սէրերը ։ Ու թող քալեմ այդպէս, երկար, ձիւնին մէջէն, մինչեւ որ մսիմ, յոգնիմ ։ Բայց հոգ պիտի չընեմ ։ Ցաւը պիտի չազդէ ինձ ։ Պիտի հրճուի՛մ ։

Տա՛ր, տար զիս բոլ, այս անարեւ, անձիւն քաղաքէն դէպի իմ գիւղս, հայրենիքս, ուր՝ այս պահուս ձիւնը պարիսպ է նետեր, ուր արեւը, կապոյտ երկինքէն սէր ու ժպիտ կը ցանէ ։

Հայրենի՛ ձմեռ, հայրենի՛ ձմեռ ...

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ

— . —

ԻՇԽԱՆ ԳՈՒԻՏՈՆ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Հին վաւերաթուղթեր որոնող փրանսացի բարեկամ մը, որ F. J. կը ստորագրէ, առջի օր ինծի յանձնեց իր տպաւորութիւնները, ի մասին նախկին Վենետիկեան Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեանի, տեսուչ, բիւ Կրընէլի Մուրատեան վարժարանի, ապա Հապէշիստան — եղբայրը՝ Խորէն Նարպէյի, բառագիր, հեղինակ եւ աւելի թարգմանիչ շատ մը գործերու, որ իբրեւ իշխան Լուսինեան, ապրեցաւ իր կեանքին վերջին տարիները եւ մեռաւ գրեթէ չքաւորութեան մէջ ։ F.J.ի ձեռնհասութիւնը չունէի, իրեն չափ ճշդորոշութեամբ ներկայացնելու համար երկհատոր փրանսահայ հսկայ բառարանին հեղինակը ։ Շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ իրեն, որ իր նօթերը այսօր հանրութեան սեփականութիւն կը դարձնեմ, թարգմանելով զանոնք բառ առ բառ ։

ԱՐԵՒՈՐԴԻ

— 1880ին էր, մտքի վրայ համբուող անցորդները որոնք կ'երթեւեկէին Նէօյլիի ծառուղիին վրայ, լայն եւ ամայի ճամբայ, ճշմարիտ արքայական պողոտաներու հանդոյն, գրեթէ ամէն առաւօտ, կրնային տեսնել, Փարիզէն վերադարձող, մասնայատուկ անդրուվար մը (աթըլաժ) ։

Միաձի ցած կառք մը բաւական հինցած, զոր կը քաշէր մրգուղ երեւոյթով ձի մը ։ Նիհար ծերուկ մը կ'առաջնորդէր զայն, նաւը դիմագծութեամբ, հեռակայ արեւներու տակ խանձած, հրաբորբ սեւ աչքերով, ոսկեպատ ակնոցներու ետին ապաստանած, դիմագծութեամբ զոր կ'եղերէին ճեփ - ճերմակ մօրուք մը եւ խոպոպաւոր երկար մազեր ։ Միշտ բարձրադիր չքեղ գլխարկ մը կը դնէր, թող որ այդ սաեն, դեռ ժամանակավրէպ երեւոյթ մը չէր, քովը բազմած էր արեւելատիպ տարէց կին մը ։ Ետին, բազմոցին վրայ, քաննոց, համեստօրէն հագած սեւ ասուէ բաճկոն մը (ի չգոյէ համազգեստի) փոքր ծառայ մը, որ ջանադիր էր ուղիղ կենալ, բազուկները կուրծքին վրայ՝ խաչ ըրած ։ Ան ունէր շատ մը Փրանսացի մեր չինականներու յատուկ կենսայորդ եւ զուարթ դէմքը, եւ բնութիւնը զայն ըրած էր պանդրահեր, եւ այնքան առատօրէն որ մազերը դուրս կը խուժէին այլանդակ գլխանոցին եզերքներէն, որ ապահովաբար ուրիչ գլուխներ պատսպարած էր ։ Կը թուէր թէ իր մազերուն յորդառատութեան համար հպարտ էր, զոր մեր ժամանակակից շատ մը երիտասարդներ, հպարտօրէն, կը ցուցադրեն այսօր, տաք - պաղ եղանակներուն ։

Ամբողջութիւնը վերապահ, համեստ, մանաւանդ շատ désuet էր ։ Զայն տեսնելուդ պէս, խնդուքդ պիտի բռնէր, եթէ անմիջապէս ուշադրութիւնդ չհրաւիրէին կառքին panneaux-ները, որ հազար զինանշաններ, արքայական թագով եւ չքանշաններու մանեակներով կը կրէին, այս ամէնը, այնպէս ինչպէս — բայց աւելի համեստ ձեւով — դրօշմեւ կը պարզէին — Լուի ԺԴ. եւ Լուի ԺԵ. թագաւորները ։ Հակապատկերը որ կար այս համեստ անդրուվարին, որ յամրաքայլ այս երեք ճամբորդները կը բերէր եւ այս գլխու պտոյտ տուող զինանշաններուն միջեւ, կասկածամիտ կը դարձնէր դիտողը ։ Ո՞վ կրնար ըլլալ նորին վեհափառութիւնը որուն կերպարանքը մանաւանդ կը մարմնացնէր աւելի ճիշդ տարիքոտ գիտնականի մը տիպարը, որ ոսկեպատ ակնոցներուն ընդմէջէն հին պապիրոսներ կը վերծանէ ...

Մեր եւ իր տան ուտեստի հայթայթիչը, Նէօյլի - Սիւր Սէնի մէջ, առեղծուածին հանելուկը պարզեց ։ Հասկցայ որ նորին վեհափառութիւնը, որ հայ մըն էր, իշխան Լուսինեան տիտղոսը տուած էր ինքնիրեն ։ Կիպրոսի այն թագաւորներու — Ֆրանսայի ասպետներու վերջինեկն էր, որոնց հարստութիւնը բնատոհմիկ իշխաններու հետ կնքած միչտական խնամութիւններով, այնքան բազմաթիւ են, ԺԴ. եւ ԺԵ. դարերուն ։ Դժուարաւ լուծելի հարց մըն էր, բազմազան աւանդավէպերու մէջէն, զոր ծերունին, դիւրութեամբ պիտի կրնար հաստատել ։ Եթէ իր զինանշանը խնդրական էր, իր պատկառազդու մօրուքը խարուսիկ չէր, վասնզի աւելի ուշ բարեկամէ մը, որ իշխանին դպրոցակիցն էր եղած Արեւելեան Լեզուներու ուսմանց մէջ, (անունը չէ յիշուած, բայց Գոլէժ տը Ֆրանսի ամէնէն մեծ արաբագէտն է եղած. Ծ.Թ.), կը դասէր զայն ամէնէն հմուտ բանասէրներու կարգին ...

Միաձի կառքը, Նէօյլի ծառուղիին մէջտեղը հազիւ թէ հասած, հին փոստատան քովը, նորէն ճիչդ դիմացը, կանգ կ'առնէր, պզտիկ, շատ պզտիկ տան մը առջեւ — որ պանդոկի ոչ մէկ երեւոյթ ունէր — յորդառատ մազերով ծառան իր բազմոցէն կը ցատկէր, կը բանար վանդակորմը, կառքը ներս կ'առաջնորդէր, եւ երբ տէրերը վար իջած էին, ամբողջ խումբը ներս կը տեղաւորէր, եւ փութով բաճկոնը կը հանէր վասնզի այս տղամարդը ուրիշ գործեր ալ կը կատարէր ։ Քարտուղարն էր եւ նոյն իսկ կը ստորագրէր կ'երեւի «Մելուզինի» կարգին, տիտղոսաբաշխումները եւ հոդ ալ անտարակոյս չէին վերջանար այս եղական մարդուկին պաշտօններն ու ծառայութիւնները ։ Երեւակայական թագաւորները, ինչպէս շատ մը անկեալ թագաւորներ, ոսկիի մէջ չեն տապլտկիր ։ Բազմահմուտներն ալ հարուստ չեն կրնար ըլլալ ։ Եթէ փորձեն իսկ, աղետալի կը դառնայ անոնց համար այս պարագան ։ Խղճահարութիւնները ապարդիւն կը դարձնեն այդ միտումը, եւ կ'ենթարկէ զանոնք ցաւալի միջադէպերու ։

Այսպէս ալ պատահած է, ըսին ինծ, իշխանին համար, որ ազնուականութեան տիտղոսներ կը բաշխէր, որոնց համար պահանջած փոխարժէքը բանաւոր էր սակայն ։ Տիտղոսակիրներ կային, որոնք կը զուարճանային կամ հպարտ էին առանց երկար բարակի նայելու, ընդհանրապէս զոհ էին ։ Ամառ մը սակայն, Վիշիի մէջ ուր իշխանը գացած էր իր առողջութիւնը կազդուրելու, ասպետի աստիճանի նոր տիտղոսակիր մը, աւելի հետաքրքիր մը, տեղեկութիւններ կը քաղէ, եւ յուսախաբ կ'ըլլայ եւ չունէր կ'առնէ տեղւոյն ոստիկանապետին մօտ ։ Գործը կրնար տհաճութիւն պատճառել իշխանին, եթէ ոստիկանապետը, մտացի մարդ, կարճ չկապէր, իր սպառնական դիտողութիւնները ծերուկ գիտնականին ուղղելով հանդերձ չհասկցնէր բողոքարկուին, թէ այս գործը երկուքին համար ալ, այնքան պատուաբեր չէր, եւ թէ իրենցմէ մէկը միայն աւելի ծաղրանքի արժանի էր ...

Չեմ գիտեր որ թուականին մեռաւ իշխան Լուսինեանը, 1882ին ձգեցի Նէօյլին, եւ անկից ի վեր բան մը չլսեցի իր մասին, ոչ ալ իր երկերու մասին, որոնք առանձինն իր կեանքը լուսազարդած են պատուաբեր փայլով մը ։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԽԹՈՒՄԻ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— . —

Չենք գիտեր թէ ի՛նչ կը նշանակեն խթում եւ նաւակատիք բառերը, որոնց ստուգաբանութեան մասին զանազան կարծիքներ կան ։ Ի՞նչ կը խորհի Տարագ, — հետաքրքիր ենք ։ (Արեւելահայերը Խթման երեկոն կ'անուանեն Թաթախման երեկոյ) ։

Ծննդեան տօնին՝ Վանեցիները սովորութիւն ունին նոր հագուստներ հագնիլ, եթէ ոչ՝ «Ջատիկը կը ծրտի» ։

Ծննդեան պահքի չարթուն, տուները «չըփ - չըփ» կըլլան, ամէն բան «ապլըրակ», այսինքն խառնիխուռն եւ անկարգ ։ Օր մը լուացք, օր մը կարկուռ կ'ընեն, բայց երբեք բուրդ սանտրել, ճախարակ մանել, բամպակ գզել ։ Նաւակատիք օրով՝ արգիլուած է միս ջարդել եւ եփել ։

Խթման երեկոյին, ժամերգութեան օթակը հազարհինգ հարիւր անգամ կը զարնէ կոչնակին ։

Ամէն տուն, ուր արու զաւակ կամ տան մեծ չկայ, կիներէն մին դուռը կը բանայ կիսովին եւ անցորդներէն Պանձրանց կը խնդրէ, այսինքն պահքի լուծումի հրաման ։ Տան մէջ խունկ կը ծխեն, եւ խունկին անուշիկ հոտը կը խառնուի տաւեխին ու բաղարջին բուրումներուն, եւ ախորժելի քաղցրութիւն մը կը սփռուի փողոցներուն մէջ ։ Բայց մինչեւ երկնքի եօթը լոյսերը չհամրուին, ծոմը չի լուծուիր ։ Պապածինը կը հանէ աչքերը անոնց որ չեն համբերեր ։ Վանքերու մէջ պանիր, մածուն, կարագ չեն ուտեր, այլ միայն ձէթով ալցան, ջլպուր, ճմուռ եւ ոսպով տապկած ղլում ։

Խթման երեկոյին՝ տուներու դռներուն ճլիկը կը ճչճչայ շարունակ ։ Տան տիկինը կը հասկնայ, որ նոյն տարին ղող - տաքցող (ջերմ բռնող) մըն է, որ իր ցաւերը փարատելու համար ուխտ ըրած է խթման երեկոյին եօթը դուռնէ ժողովք ընել, առանց բառ մը արտասանելու ։

Այն տուները, որոնք նոր մեռելներ ունեցած են, խթման երեկոյին կ'ընդունին «գլուխ - հարցում եկողներ» կամ անոնց կողմէ ղրկուած կերակուրներ եւ մրգեր ։

Հետաքրքրական է նաեւ «ալէլուիա»ն, որ Բիւթանիոյ գիւղերուն «աւետիս պարտողներու» արարողութեան կը նմանի ։

Խումբ մը երիտասարդներ, խթման երեկոյին, ժամէն վերջ, «ալէլուիա» կը կատարեն ։ Զօրցած դդումի մը, կամ ճլորի մը մէջ հողէ ճախով ճռան ճրագ մը կը տեղաւորեն, երկարավիզ դդումին կը կապեն երկար չուան մը, եւ դրացիներու տան երդիքէն կը կախեն վար ։ Մէկն ալ դուռը կ'երթայ՝ բան պահանջելու ։

— Մարէ՛, ալէլուիան եկաւ, ո՞վ գովէ ։

— Բարով թող գայ, զաւակս, քեզ պիտի գովէ ։

Ու կը սկսին.

Ալէլուիա՛, ալէլուիա՛ ...
Այսօր ծնունդ է Մարիամայ,
Քամակն ի զարկ խաչաձարին,
Ծնաւ երէ Յիսուս որդին,
Մարիա՛մ, Մարիա՛մ, ձո նութ բարին ։
Էրանիկ ձե սուրբ խանձարուր,
Քրիստոս մէջ ձե փաթթուեցին,
Էրանի ձե բարձր օրօրոց,
Յիսուս ի ձեզ օրօրեցին ։
Էրանի ձե սուրբ Մարիամ,
Որ Քրիստոսին օրօր ըսիր ։
Էրանի ձե Օվանէս,
Որ Քրիստոսին ձաւոր եղար ։
Էրանի ձե Հոռոմսիմայ,
Որ Քրիստոսի տատմէր եղար ։
Էրանի ձե գետ Յորդանան,
Քրիստոս մէջ ձե մկրտեցին ։

Յետոյ կը սկսին այն պատմութիւնը թէ ինչպէս Երուսաղէմը շինուեր է, սիւնը եւ գերանը պակսեր է, առած են սղոց ու կացին, գացած են ծառ մը կտրելու, ծառը ճչած է՝ երբ կացինը իրեն է զարկած, իսկ երբ սղոց են քաշած՝ արիւն է բխած այդ ծառէն ։

Յետոյ տունը զոր պիտի գովեն՝ կը նմանցնեն Երուսաղէմի տաճարին.

Ըսա տունիկ Աստուծու շինած,
Ալաշ վերէն ծիլ ծիլ ոսկի,
Կողը վերէն սըրսուռ մարգրիտ,
Հարսները մէջ ձանց եղունիկ,
Աւելը ձեռ փունջ մանիշակ ։
Ալէլուիա, ալէլուիա ։

Սակայն պէտք է գովել նաեւ տան մանչ տղան.

— Ձեր տղուն անունն ի՞նչ է ։

— Գառնիկ ։

Գառնիկ նստեր ծառի տակին,
Բըրչէմ թալեր ծառի ճիւղին,
Սեղան առջեւ հազար բարի,
Աջու ձեռին նռան գինի,
Շորոր կուզայ նռըրտալով,
Խորոտ ձէնով պըռպըռալով ։
Ալէլուիա, ալէլուիա ։

Եթէ տունին մէջ մանչ զաւակ չգտնուի, աղջիկը չեն գովեր, այլ միայն տան գլխաւորը.

Արսէնի նութն էր նթացաւ,
Քաղցրացաւ, ամպրաւացաւ,
Մէր կերաւ, անմահացաւ,
Խէր կերաւ, կօտն էրեցաւ ։
Արսէն նստեր ծառի տակին,
Պոչում թալէ ծառի նըղին,
Կթխէնտ ձեռէ նռան գինի,
Սեղան առջեւ հազար բարի ։
Ալէլուիա, ալէլուիա ։

Տարբերակ մը.—

Նահապետին նութ նթացաւ,
Մէր կերաւ, ուրախացաւ,
Հէր կերաւ, անմահացաւ,
Քոյր կերաւ, կօտն իրեցաւ,
Մօրէուր կերաւ, վերվեր թռաւ ։
Ջեռէն է բռներ նռան գինին,
Ծամեր թալե ծառի նըղին,
Բարին թող գայ վէր տներաց,
Չարն թող էրթայ վէր սարերաց ։
Ով կուտայ, տուն շէն մնայ,
Ով չի տայ, իւր ձէփ գիտայ ։
Ալէլուիա, ալէլուիա ։

Բայց պէտք է բան մը տալ աւետիսաւորներուն,—գիւղերու մէջ՝ ալիւր, ձէթ, հաւկիթ, արդար իւղ, իսկ քաղաքի մէջ՝ դրամ, գինիի գին ընելու ։

Մամիկ, մամիկ, ես ձե ծառայ,
Սոլեր հագի ձե նովոոց,
Զում մառնի դուռ մէլար գնա,
Քեասէն իլէն պօպօլոզ արա,
Քեզմէ չուզեմ ձի մը, ջորի մը,
Քեզմէ կ'ուզեմ մէկ գինու գին.
Ալէլուիա, ալէլուիա ։

Գիւղացիներուն մէջ եթէ աղքատին տունը ալէլուիա չտարուի, տանտէրը կը վիրաւորուի. «Ճրագ մը ձէ՞թ ալ չէր կրնար տալ ժամտուն թուխ - մանուկին» ։

Մինչեւ որ ալէլուիան չրջան ընէ գիւղին մէջ, կէս գիշեր կ'ըլլայ, ամէն ոք «հաւու կունքը» կ'առնէ (քիչիկ մը կը քնանայ), որպէսզի առտուն կանուխ ժամ վազէ, Ծննդեան տօնի պատարագին ։

ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ՖԷՍԼԻՔԷՆԵԱՆ
եւ
M. FRÉDÉRIC FEYDIT

Diplôme de l'Ecole Nationale des Langues Orientales

Ամուսնացած

Միլան 1937 Յունուար 27 Փարիզ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Անկիէնի Ecole Communaleէն առաջին անգամ ըլլալով հայ օրիորդ մը յաջողած է այս տարի Brévetի վկայական առնել, — Օրիորդ Այտա Զահրէճեան, որ միեւնոյն ժամանակ Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Անկիէնի «Արաքս» Միութեան ամէնէն խոստմնալից սանուհիներէն մին է ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (184)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԻ)

— o —

Դուն կը մնաս այդ կողմերը, մինչեւ որ Գէորգը անցնի ։

« Գործօթի ընկերները կը դանդատին ըէյսին, որ երբ թէ գիւղի մէջ անցած դարձածները Բերկրիի զայմագամին կ'իմացնէ ։ Հանդիպէ Գործօթ եւ տեղին վրայ քննէ խնդիրը ։

«Գործօթէն Խառակոնխով կ'անցնիս Ղըլճա ։ Պէտք է արագացնել այդ գծի փոխադրական գործը ։ Ամէն միջոցի պէտք է դիմել, որ ոչ մէկ կէտի վրայ ապրանքը իրարու վրայ չհարդուի ։

«Պօղանց կը հանդիպիս Վարպետին ։ Կը յայտնես, որ ասկէ վերջ չալկաւորները Սըգեայի կէօլի արեւելեան կողմով իջնան ուղղակի Սըգեա, ու ապրանքը հոն ձգելով՝ վերադառնան ։ Վերջի ատեններս կառավարութիւնը կ'երեւի հոտը առած՝ Ակըրիի եւ Սըգեայի կէօլի միջեւ եղած տարածութիւնը մասնաւոր հսկողութեան ենթարկած է ։ Գնչուներն ալ պակաս չեն մնար ։ Շատ երես առած են այդ սրիկաները ։ Ամէն գիւղ հանդիպելնուդ՝ ընկերներուն կը բացատրես մեր վերջին հրամանագրի իմաստը ։ Գիշերային փոխադրութեանց ժամանակ, չալկաւորներուն պէտք է ընկերակցին գիւղական զինուորական խմբէն երեքէն մինչեւ վեց հոգի, նայած տեղին եւ պարագաներուն ։

« Յայտնէ Արսէնին, որ մօր մասին չմտահոգուի ։ Անոր ապրուստին համար պէտք եղած կարգադրութիւնը եղած է ։ Կը յուսամ, թէ մինչեւ հիմա գործերու ընթացքին հետ ծանօթացաւ ու մեկնելէդ վերջ պիտի կրնայ գործը ղեկավարել ։ Աչքաբաց եւ խելօք տղայ մը կ'երեւի ։ Թող ամէն տասնհինգ օրը անգամ մը քաղաք սուրհանդակ ճամբէ, եթէ նոյնիսկ նորութիւն մը չունենայ հաղորդելիք ։ Մոսօն Արճակի չրջանն է փոքր խմբով մը, եթէ պէտք ունենաս անոր օգնութեանը, Շիրվանէն կրնաս իմանալ տեղը ։

« Կարծեմ այս վերջին նամակս կը լինի ։ Շուտով քեզ կը տեսնեմ ։

ԼԵՒՈՆ

Երբ Արսէնը նամակը վերջացուց, Գրիգորը կ'ուզէր քնելու երթալ, բայց Մելօն թեւէն քաշելով նստեցուց կողքին ։

— Հելէ տեղէդ մի շարժիր, տնաքանդի տղայ ։ Թող թաղա հարսդ քիչ մըն ալ սպասէ, — ծիծաղելով ըսաւ Մելօն, — գործ ունինք ...

Արսէնը նամակը ձեռքը՝ կը մտածէր, առանց տեղէն շարժելու ։ Ինչպէս ըսինք, հազիւ քսան տարեկան երիտասարդ մըն էր Արսէնը, նոր աւարտած Վանի կեդրոնական վարժարանը ։ Ինչպէս բոլոր նորահաս երիտասարդները, Արսէնն ալ ազգային շարժման մէջ նետուած էր այն ոգեւորութեամբ, որ յատուկ է պատանեկութեան ։ Դպրոցն աւարտելուն պէս ինքզինք դրած էր ղեկավար մարմնի տրամադրութեան տակ ։ Հեռաւոր Ապաղայի չրջանը ուղարկած էին զինքը, որպէս Խաչանի նոր բացուած վարժարանի ուսուցիչ ։

— Հը՞, վարժապետ, աչքդ բաց երա՞զ կը տեսնես, — ու Մելօն թեթեւ մը մխթեց Արսէնի կողը ։

— Վայրենութիւն չուզեր, — նեղուած քիչ անդին քաշուեցաւ Արսէնը, որ մարմնապէս տկար ըլլալով չէր սիրեր Մելոյի ձեռքի կատակները, — գլուխս կուտամ, եթէ նամակի բովանդակութենէն բան մը մնաց գըլխուդ մէջ ։

— Վայ քեզի, խըլլոտ վարժապետս, տէ մտիկ ըրէ, — ու Մելօն զարմանալի սուր յիշողութեամբ սկսաւ կրկնել նամակի բովանդակութիւնը. — Հը՞, հասկցա՞ր ... ։

Մելօն կեանքին մէջ կանոնաւոր դպրոցի երես չէր տեսած ։ Երեխայութեանը քանի մը ամիս միայն Զօլախ Խալֆայի ծաղկոցը գնացեր էր, ուր ծեծ ուտելէն զատ բան չէր սորված ։ Օր մը Խալֆայի բոլոր ճպոտները գողնալով՝ ծաղկոցէն փախաւ, ու հակառակ մօր սպառնալիքներուն եւ ծեծերուն, նախընտրեց այգիները թափառելով անցընել մանկութեան ուրախ օրերը ։ Բայց ամբողջ կեանքին մէջ բնաւ մտքէն չելաւ այդ քանի մը ամիսներու ընթացքին կերած ծեծը եւ Զօլախ Խալֆան ։ Այդ եղաւ պատճառը, որ բոլոր սրտով ատէր վարժապետները, որոնք մէկ կարգի վրայ կը չարէր ։ Մելոյի հասկցողութեամբ, վարժապետներն ալ տէրտէրներու նման անպէտ մարդիկ էին ։

— Է, Մելօ, եթէ ըսելիք մը ունիս խօսէ, թէ չէ երթանք քնելու, — ըսաւ Արսէնը ։

— Մտիկ ըրէք, — արդէն լուրջ կերպով Մելօն սկսաւ խօսիլ՝ չորս բոլորը կասկածոտ հայեացք մը նետելով. — գիտէք որ վանքէն կուգամ ...

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով ։

ցնեն Ֆրանսայի գաղթային պաշտօնեաներու արիւնոտ մէկ խաղը: Այդ պաշտօնեաներուն քաղաքականութիւնն է տարրերը թշնամի դարձնել իրարու, կը բաւէ որ իրականանան իրենց ըսածներն ու խորհածները:

— Եթէ Թուրքերը Սանճաք մտնեն, առաջին գործը պիտի ընեն Հայերը վտարել...

Ահա գաղթային պաշտօնեաներուն ամբողջ Սուրիոյ մէջ ըրած քարոզութիւնը, մասնաւորաբար Հայերը խուճապի մատնելու համար:

Մենք Սանճաքը կցելու պահանջ չունինք: Մեր ուզածը միայն այն է որ Սանճաքը ստանայ այն վարչաձեւը որ արդէն իրաւունքն է թուրք մեծամասնութեան: Ինչո՞ւ համար դպչին այն Հայերուն որ հանդարտ նստած՝ իրենց գործերով կը զբաղին: Հայկական եւ յունական դէպքերու մասին մեր մտածումը, որ գրեթէ բոլոր Թուրքերուն մտածումն է, բացատրուած է այս սխնակին մէջ:

Հայկական խնդիրը զոր մեր դէմ կը հանեն Սանճաքի մէջ, հայկական շարժում մը չէ: Հայութեան վարագոյրին տակ՝ ֆրանսացի գաղթային պաշտօնեաներու մէկ խաղին դիմաց կը գտնուինք այս անգամ: Նոյնիսկ իրենց ուժը չէ բաւած եւ այդ պաշտօնեաները ստիպուեր են ասոր համար մեծծախքեր ընելով Դաշնակ քոմիթէն գործի մղել եւ այս նպատակաւ մասնաւոր մարմին մը բերել տալ Փարիզէն:

Եթէ իրենց վիճակին թողուէին, զերծ որ եւ է սպառնալիքէ եւ ազդեցութենէ, մենք շատ լաւ գիտենք թէ ամբողջ Սուրիոյ Հայերը ի՛նչ զգացում եւ շարժում երեւան պիտի բերէին»:

Թերթը նոյն մտածումները կը յայտնէ նաեւ Չէրքէզներու, Արաբներու եւ Քիւրտերու մասին, Չէրքէզները նկատելով «պարզապէս չէրքէզ անունը կրող թրքական ցեղ մը»:

Հակահայ նոր շարժում կ'ուզեն ստեղծել

—•—

ԴՐԱՄՈՎ ՎԱՐՁՈՒԱԾ ՔԱՆԻ ՄԸ ԹՇՈՒԱՌԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐ Կ'ԱՇԽԱՏԻՆ ԱՂՏՈՏԵԼ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՆՈՒՆԸ

Էթէմ Իզզէթ Պէնիճէ դիտել կուտայ այս վերնագրերով առաջնորդողի մը մէջ (Աչըք Սէօզ).

— «Դաշնակ քոմիթէին պատկանող Հայեր, Ռէհանիէի մէջ գնդակ պարպած են թրքական յիշատակարանին վրայ: Այս դէպքը ուշագրաւ է երկու տեսակէտով: Նախ, ֆրանսական վարչութիւնը կրնայ Դաշնակ քոմիթէն Սանճաքի մէջ մղել վտանգաւոր խաղի մը: Երկրորդ՝ տակաւին աշխարհի մէջ կը գտնուին Հայեր որ կը տարուին այս զրգռումներէն:

Մօտէն գիտենք որ, երբ Հաթայի խնդիրը հրապարակ ելաւ, Հայերն ալ Թուրքերուն հետ միասին աշխատեցան: Դարձեալ կասկած չունինք որ Հայերը Հաթայի անկախութեան մէջ կը փնտռեն իրենց շահը: Թրքական յիշատակարաններուն դէմ զէնք նետող Հայերը աղտոտ ու գաղտնի կարգ մը թշուառական տարրեր են, որ վարձուած են Ֆրանսացիներու կողմէ ու Սանճաքի մէջ ցրուուած: Անոնք, իրենց 5 — 10 ղրուշի ստոր շահերու սիրոյն, աղտոտելու ելած են Հայութեան անունը եւ իրենց ձեռքէն եկածը կ'ընեն՝ Հայերու դէմ նոր թշնամութիւն մը ստեղծելու համար:

Մենք կը կարծէինք թէ մեծ պատերազմէն առաջ անգլիական եւ մոսկովեան դրամին եւ ցանկութեանց գործիք դառնալէ եւ ասոր մեղքը երկար տարիներ քաւելէ յետոյ, աշխարհի Հայերը խելօքցած են այլեւս: Բայց խոր ցաւով կը տեսնենք որ հիմա ալ Հայեր եւ հայ քոմիթէ կը հանուի Հաթայի դիմաց, եւ նոյն իսկ անոր զէնք արձակել կը տրուի թրքական յիշատակարանին վրայ:

Բոլոր ասոնք կը ցուցնեն թէ հիմա ալ ֆրանս. դրամը եւ ցանկութիւնը կ'ուզէ Հայութիւնը ձեռք առնել եւ զայն դնել վտանգին առջեւ: Չենք ուզեր քննել թէ որ աստիճան գոյութիւն ունի հայութիւն մը որ ինքզինքը նետէ այս վտանգաւոր ու մահացու խաղին մէջ: Միայն, բացառութիւն համարելով այդ ցաւալի դէպքին պատճառ եղող քանի մը Հայերը, կ'ուզենք վճռապէս ըսել հետեւեալը:

— Եթէ աշխարհի մէջ տակաւին կան Հայեր որ զոհ կ'երթան օտար դրամին, քոմիթէճիի ցանկութեանց, միայն ցաւիլ կրնանք այս անունը կրող մարդկային զանգուածին:

Սուտ լուր մը Վիէնի զինուորցուներու մասին

Վիէն, 22 յունուար (Յառաջ). — Փարիզի հնչակեան թերթը յունուար 17ին, առաջին էջին վրայ կը ծանուցանէր թէ Վիէնի զինուորցուները սկսած են բժշկական քննութեան ենթարկել, եւ հրահանգած են պատրաստ ըլլալ յառաջիկայ ապրիլ ամսուն զօրանոց երթալու:

Ինչպէս այս թերթին շատ մը լուրերն, ու գրութիւնները, այս լուրն ալ բոլորովին սուտ եւ անհիմն է: Վիէնի մէջ ոչ միայն բժշկական քննութեան չեն ենթարկուած հայ զինուորցուները, այլեւ տակաւին արձանագրութիւնները չեն վերջացած: Այդ հրատարակուած սուտ լուրէն երկու օր վերջն էր որ Մերուժան Թորոսեան արձանագրուելու կը կանչուէր: Եթէ անմիջապէս չհերքեցի, պարզապէս անոր համար էր որ կ'ուզէի ստուգումներ կատարել զինուորագրեալ երիտասարդներու մէջ, որոնք բոլորն ալ ապշած մնացին:

Թուրքիա եւ Իտալիա կը բանակցին

Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ Թուրքիա եւ Իտալիա կը բանակցին, Տարտանէլի պայմանագրին առթիւ: Թ. Ռ. Արաս Միլան պիտի երթայ, Աղգաժողովէն վերջը, մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունենալու համար Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ: Այս առթիւ Հռոմի կիսապաշտօնական շրջանակներուն մէջ դիտել կուտան թէ անգլեւիտալական համաձայնութեան կնքումէն ի վեր, Թուրքիա որ եւ է պատճառ չունի վախնալու ֆաշական կառավարութեան թշնամութենէն, քանի որ այդ համաձայնութիւնը կ'ապահովէ Միջերկրականի զոյավիճակը:

Թերթերը 40 սանթիմի պիտի բարձրանան

Ատենէ մը ի վեր տեղական մամուլը կ'արծարծէ թերթերու գինը 30էն 40 սանթիմի բարձրացնելու խնդիրը, նկատի առնելով աշխատավարձքի, թուղթի, մելանի, տպագրութեան եւն. ծախքերուն յաւելումը: Երէկ «Մաթէն»ի խմբագրապետը, Սթէֆան Լօզան, մասնաւոր խմբագրական մը նուիրած էր այս հարցին, բացատրելով թէ ինչու անհրաժեշտ է 30էն 40 սանթիմի բարձրացնել թերթերու գինը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԷՕՆ ԺՈՒՀՕՅԻ տղան ձերբակալուեցաւ Լիէժի մէջ, զէնքի մաքսանենգութիւն փորձած ըլլալով: Աշխատանքի Դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ կ'ըսեն թէ Պ. Լէօն Ժուհօ երկար ատենէ ի վեր իր յարաբերութիւնները խզած էր զաւկին հետ:

ՎԵՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ ԾԱԽՈՒ հանուած են Պրատֆորտի մէջ (Անգլիա), փակուած ըլլալով վերջին 18 ամիսներու ընթացքին:

60 ՀՈԳԻ ձերբակալուեցան Լիզպոնայի մէջ (Փորթուկալ), ռումբի յարձակումներու առթիւ որոնք կը շարունակուին դեռ:

ԳՈՂԵՐ ԲԱՑԻՆ հռչակաւոր Զախարովի ընտանեկան դամբարանը, Պալէնքուրի գիւղակին մէջ, յուսալով գոհարեղէններ գտնել կնոջը դագաղին մէջ, բայց յուսախաբ եղան:

ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ, 82 հոգի խեղդուեցան Մ. Նահանգներու մէջ, իսկ 125,000 հոգի անպատսպար կը մնան:

ՃԱՓՈՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ կը շարունակուի: Բանակը կառավարութեան հետ է եւ կը պահանջէ լուծել խորհրդարանը, ֆաշական դիկտատուրա հաստատելու համար: Վերջին պահուն զահլիճը հրաժարեցաւ:

ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ առթիւ նոր փրանք մը հանելու համար, կառավարութիւնը խորհրդակցութիւններ կը կատարէ:

ՀԱՅՑՓԱՅՑԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ՍՊԱՆՆԵԼՈՒ փորձ մը կատարուեցաւ ուրբաթ օր: Քանի մը գնդակներ արձակուեցան մօտէն, երբ քաղաքապետարան կ'երթար, բայց վրիպեցան: Քաղաքապետը կ'ամբաստանուի իբրեւ դաւաճան, մասնակցած ըլլալով Պաղեստինի վերջին ցոյցերուն:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՊԵՐԼԻՆ պիտի երթայ, յառաջիկայ մարտին եւ տասը օր հիւր պիտի մնայ Հիթլէրի, եթէ հաւատանք կարգ մը հեռագիրներու: Այս գործը կարգադրած է եղեր Զօր. Կէօրինկ, որ երէկ նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ «Առաջնորդ»ին հետ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ եւ շրջանի կոմիտէները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին, St. Sulpice սրճարանին վերնայարկը:

Փարիզի եւ շրջանի փափաքող ընկերները կրնան ներկայ ըլլալ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՊԻՏԻ խօսի այսօր, կիրակի, իրիկուան ժամը 9ին, փաստաբան Պ. Վահէ, Արնուվիլըլէ-Կօնէսի մէջ, Նիկողոսեանի սրճարանը: Կը նախագահէ Առնուվիլի քաղաքապետը:

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔը Լիոնի մէջ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔը կը ներկայացուի Լիոնի մէջ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի

27 փետր. շաբաթ երեկոյ

Սիրայօժար մասնակցութեամբ ծանօթ ուժերու

կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ թուականը:

Մանրամասնութիւնները առանձին յայտագրով:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԸ

Կազմակերպած է ընկերահամակրական հաւաքոյթ մը որ տեղի կ'ունենայ այսօր կիրակի 24 յունուար ժամը 14.30ին:

43 rue François-Gérard, Paris (16)

Métro Église d'Auteuil

Ժամը 16.30ին տեղի կ'ունենայ դասախօսութիւն՝ Փր. ԱԴՈՆՑի կողմէ: Նիւթ՝ Ազգ եւ աւանդութիւն:

23 յունուար շաբաթ իրիկուան հաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ այսօր ժամը 14.30ին:

Մուտքը 2 փրանք

Փարիզահայ զինուորցուներու ընդհ. ժողովը

Փարիզի զինուորցուներու առժամեայ վարչութիւնը ընդհանուր անդամական ժողովի կը հրաւիրէ վաղը, երկուշաբթի, 25 Յունուար, ժամը 20.30ին, Société Savantesի մեծ սրահը, (Métro St. Michel կամ Odéon): Կը հրաւիրուին բոլոր զինուորցու երիտասարդները, որոնք 20—33 տարեկան են եւ որոնց ինքնութեան թուղթերուն մէջ գրուած է Refugié d'Origine եւ կամ Turc:

ՕՐԱԿԱՐԳ. — 1. Բարոյական եւ նիւթական ծաշուետուութիւն եւ 2. վարչութեան ընտրութիւն:

ԿԱՐԵՒՈՐ. — Ինքնութեան թուղթը պարտաւորիչ է: Ոչ զինուորցուներու մուտքը արգիլուած է: Ծախքերու մասնակցութիւն 1 ֆրանք:

Matinée - Prolongée

Victor Hugoի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

46 rue St. Didier

Cario-Canti եւ իր **Orchestre**ին եղանակին առաջին եւ ամենահաճելի **matinée prolongée**ն

տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:

կը մասնակցի հանրածանօթ ջութակահար Պ. ՎԵՆԹՐՈՒՊԻ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Սեւրի Մուրատեան վարժարանի շրջանաւարտ թատերասէրներու կողմէ

28 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ, 26 rue Troyon, Sèvres մէթրօ Pont de Sèvres

Պ. Վ. ԹԱՀՄԱԶԵԱՆ կը ներկայացնէ

ՖԵՐՆԱՆ ԵՒ ԱԼՖՐԷՏ (դրամ)

եւ **L'Huissier** (դաւեշտ)

ֆրանսերէն լեզուով,

(Հեղինակ՝ Վ. Թահմազեան)

Տոմսերը կը ծախուին Veto, 7 rue Etienne-Dolet. Paris (20). Մուրատեան վարժարան 26 rue Troyon, Sèvres (S. et O.) եւ Հրանտ Սամուէլ գրատուն 51 rue Mr. le Prince, Paris (5) գիներ՝ 10, 7 եւ 5 ֆրանք:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

—•—

Յուշարձանի կեդրոնական յանձնախումբս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները, հաւաքուած՝ նախաձեռնութեամբ Պ. Քերոբ Թորոսեանի, Պլիտայի եւ Ալժէի մէջ (Ալժերիա).—

Պ. Քերոբ Թորոսեան 150, Տիկ. Քերոբ Թորոսեան 50, Գաբրիէլ Թորոսեան 150, Գաղանճեան եղբայրներ 150, Տիկնայք Գաղանճեան 20, Դապաղեան եղբայրներ 50, Պ. Օննիկ Սարաֆեան 25, մի ոմն 25, Պ. Ղազար Գրիգորեան 25, Mr. Gabriel Gelly 20, Mr. Louis Castela 20, Պ. Գէորգ Խաչինէճեան 20, Պ. Տիգրան Վէմեան 20, Պ. Վահան Աղաճանեան 10, Պ. Վ. Կիւլպէնկեան 10, Պ. Կարապետ Էժտահարեան 5, գումար՝ 750 ֆրանք: Նախորդ գումար՝ 19,406: Ընդհանուր գումար՝ 20,156 ֆրանք:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԻՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի տարեկան պարանցիկ ցերեկոյթ 14 փետր., **Salle de l'Aéro-Club de France**ի մէջ:

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI 26 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3329
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԱՍԻՆ

ՇՆՈՐՀԻՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ

Սուրիոյ մաս պիտի կազմէ, բայց պիտի ըլլայ ինքնավար

Ալէքսանտրէթի խնդիրը անստոյգ վիճակ մը ունէր մինչեւ Շաբաթ առտու: Վերջին պահուն միջամտութիւն մը փորձեց Անգլիոյ արտաքին նախարարը, Պ. Իտըն, եւ յաջողեցաւ: Ընդունելով Ֆրանսայի տեսակէտին արդարութիւնը՝ թէ իրաւական թէ փաստական տեսակէտով, Պ. Իտըն ամբողջ մէկ ժամ ջանաց համոզել երկու կողմերը որ հաշտարար ճիգ մը փորձեն, արդար ելք մը գտնելու համար: Դիտել տուաւ թէ այդ ելքը պիտի փրկէ Ազգաժողովին հեղինակութիւնը, կանխելով վտանգաւոր նախընթացներ՝ փոքրամասնութեանց հողատարութեան եւ հողային պահանջներու մասին:

Երկու կողմերը լսեցին այս կոչը: Կէսօրին սեղան մը սարքեց Նուկոսլաւիոյ արտաքին նախարարը, հրաւիրելով Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչները, ինչպէս եւ Փոքր Համաձայնութեան եւ Պալքանեան Միութեան պատուիրակները եւ այս առթիւ նոր առաջարկներ եղան: Թրքական պատուիրակութիւնը անմիջապէս իր կառավարութեան հաղորդեց Ֆրանսայի նոր առաջարկները: Ժամը 9.30ին Ազգաժողովին տեղեկաբերը նորէն ընդհ. քարտուղարին գրասենեակը հրաւիրեց նախարարը եւ Պ. Վիէնօ, Թ. Ր. Արաս եւ խորհրդականը՝ Նուման, ինչպէս եւ Պ. Իտընը, քննելու համար Ենկլիբիի պատասխանը: Վերջապէս կարելի եղաւ համաձայնութեան յանգիլ: Սեղանի վրայ կը գտնուէին երկու առաջարկներ, ֆրանսական եւ թրքական: Երկուքը ձուլուեցան եւ կազմուեցաւ ամբողջական ծրագիր մը, որ գիշերին իսկ հեռագրուեցաւ Ենկլիբի:

Ահաւասիկ ծրագրուած համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը.—

1.— Ալէքսանտրէթի Սանճաքը տեղական լայն ինքնօրէնութիւն մը վայելելով հանդերձ, կը մնայ սուրիական նահանգ մը:

2.— Ֆրանսա եւ Թուրքիա զինուորական դաշինք մը պիտի կնքեն, Սանճաքին պաշտպանութիւնը ապահովելու համար:

3.— Ազգերու Դաշնակցութիւնը ներկայացուցիչ մը պիտի ունենայ Ալէքսանտրէթի (Ֆրանսացի):

4.— Համաձայնութիւնը պիտի պարունակէ զանազան տրամադրութիւններ տնտեսական հարցերու մասին: Ծրագրուած է նաեւ չինել երկաթուղի մը Ալէքսանտրէթէն Պաղտատ: Այսատ գօտի մը պիտի ձգուի Թուրքիոյ:

5.— Ալէքսանտրէթը միջազգային նաւահանգիստ պիտի ըլլայ եւ պիտի ապառազինուի:

6.— Միջոցներ նախատեսուած են հայ, ալէվի, արաբ եւն. փոքրամասնութեանց իրաւունքներուն պաշտպանութեան համար:

Արտաքին յարաբերութեանց, դրամական եւ մաքսային խնդիրներու համար Սանճաքը կապուած կը մնայ Սուրիոյ: Ֆրանքօ-թուրք զինուորական դաշինքի ծրագիրը պիտի ուսումնասիրեն սպայակոյտներու կողմէ նշանակուած մասնագէտներ:

Համաձայնութեան վերջնական բնագիրը մշակել յետոյ, պիտի ներկայացուի Ա. Դ. Խորհուրդին, երեքշաբթի կամ չորեքշաբթի:

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԻՐԱՐ ԱՆՑԱԾ ԵՆ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ազգ. Վարչութեան «անձի» տրտմանօտանի խաղախակաւ կուսակցութեանց դէմ

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը տեղեկանանք թէ մեծ իրարանցում կը տիրէ հայ հասարակութեան մէջ, Ալէքսանտրէթի հարցին առթիւ: Ահաբեկ՝ թուրք թերթերու գրգռիչ հրատարակութիւններէն, որոնց մէկ մասը հրատարակեր էինք կիրակի օր, Պոլսոյ Ազգ. Վարչութիւնը բացառիկ նիստ գումարած է յունուար 20ին եւ հետեւեալ յայտարարութիւնը հաղորդած մամուլին.

— «Այն կենսական մէկ պահուն, ուր մեր հեռատես կառավարութիւնը առաւելագոյն աշխատութիւնն է որ կու տայ որպէսզի Սանճաքի խնդիրը թուրք ազգին բարձր շահերուն եւ փառք ու պատիւին համապատասխան մէկ ձեւով լուծում կարողանայ գտնել, անդին օտար երկիրներու մէջ բնակող կարգ մը անպատասխանատու հայ կուսակցականներ, առանց օգտուելու անցեալի դառն դասերէն ու փորձերէն, վերջերս օտարներու գրգռութեամբ, սկսած են իրենց պատկանած ցեղին գոյութեանն իսկ վնասակար եղող անխոհական հրատարակութեանց ու շարժումներու, որոնց համար շատ կը ցաւինք ու սիրտերնիս կ'արիւնի:

Հոս, իբր թարգմանը անկեղծ զգացմանցն ու առողջ դատողութեանցը թրքահայերուն, որոնք փառապանծ թուրք հանրապետութեան շրջանին օրէնքի սահմանին մէջ ազատ կ'ապրին, կուզանք անգամ մը եւս հանուրին բարձրաղաղակ յայտարարել թէ, քաղաքակիրթ երկիրներու օրինակ ծառայելու առիճան մեր երկրին մէջ կը տիրապետեն արդարութիւնը, ազատութիւնն ու հաւասարութիւնը, եւ թէ փառաւոր հանրապետութեան ամէն կողմ սփռած արդասիքէն կ'օգտուինք առանց ցեղի ու կրօնի խտրութեան, հետեւաբար մեր հայրենիքէն դուրս գտնուող եւ հայ անունին իսկ անարժան եւ որակով ու քանակով անարժէք յիշեալ կարգ մը անձերու ցափտուքները եւ յոռի ու անմիտ ընթացքը նողկանքով է որ կը մերժենք ու անոնց հանդէպ անէծք կը կարդանք:

Մենք վստահ ենք որ վերոգրեալ մեր յայտարարութիւնը, որ շատ անկեղծ սիրտէ բղխելով ողջմտութեան կը յենու, հայրենակցութեան, թրքութեան հետ կապակցութեան եւ հանրապետութեան հանդէպ հաւատարմութեան ու սիրոյ շարժառիթներէն ծնունդ առած ըլլալով հանդերձ, արեւի պէս պայծառ սոյն ճշմարտութեամբ բարոյապէս կոյրերը լուսաբանելու եւ անուղղակի կերպով անոր ճշմարտութեան ծառայելու կոչուած է»:

*** «Ճիւմհուրիյէթ» ուրախութեամբ հաղորդելով այս լուրը, կը գրէ.— «Պոլսոյ հայերը կրակ կը տեղացնեն Դաշնակներու հասցէին»: Յետոյ կը հրատարակէ «հայ մտաւորականներու պատուիրակութեան» եւ Ասլանեան արք.ի եւն. յայտարարութիւնները. (վաղուան թիւով):

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլորն ալ կը խոստովանին եւ փաստաբան չեն ուզեր...

Ինչպէս հաղորդած էինք, շաբաթ օր սկսաւ 17 նոր ամբաստանեալներու դատավարութիւնը, Մոսկուայի գերագոյն ատեանին առջեւ: Ինչպէս Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութեան ատեն, այս անգամ ալ բոլոր ամբաստանեալները իրենք զիրենք յանցաւոր կը նկատեն եւ կը մերժեն փաստաբան բռնել...

Ամբաստանագիրը, որուն ընթերցումը մէկ ժամ տեւեց, կը պարունակէ շնորհալից մանրամասնութիւններ, մանաւանդ ամբաստանեալներու եւ գերման գործիչներու յարաբերութեանց մասին, Ռուսաստանը բաժնելու համար Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ...

Տասնեօթը ամբաստանեալները դատարան մտան յոգնաբեկ երեւոյթով մը, շրջապատուած սուինաւոր եւ գաղտնի ոստիկաններով: Ռատէք, «Իզվեստիա»ի խմբագրապետը, հանդարտ էր եւ ամբողջ դատավարութեան ընթացքին հեղինակային եւ արհամարհոտ երեւոյթ մը ունէր: Յաճախ մոռնալով թէ ամբաստանեալ մըն է, տեղը կը նստէր եւ տաք խօսակցութիւն մը կը սկսէր իր հարեւանին հետ, բայց կարմիր պահակը անմիջապէս կը լռեցնէր:

Դատավարութեան ներկայ էին ֆրանսական եւ ամերիկեան դեսպանները, գերմանական դեսպանատան տեղեկատու դիւանին տեսուչը, «Իւմանիթէ»ի խմբագրապետը՝ Վայեան-Քութիւրիէ եւն.:

Ամբաստանագրին համաձայն, 17 մեղադրեալները, որոնք աւելի արժանավայել դիրք մը ունէին քան Զինովիեւ եւ ընկերները, կեդրոն մը կազմած են, օտար պետութեան մը աջակցութեամբ խորհրդային իշխանութիւնը տապալելու եւ դրամատիրական կարգ ու սարքը վերահաստատելու համար: Ամբաստանեալները կ'ըսէ թէ Ռատէք խոստովանած է որ Թրոցքի իրեն պաշտօն յանձնած էր ահաբեկումներ կատարել համայնավար առաջնորդներուն եւ մանաւորապէս Սթալինի դէմ:

Ուկրայնան Գերմանիոյ, Սիպերիան՝ Ճափոնի...

Ամբաստանագրին համաձայն, Թրոցքի նամակ մը գրելով Ռատէքի, անհրաժեշտ համարած է բանակցութեան մտնել Ճափոնի եւ Գերմանիոյ հետ եւ նացի կուսակցութեան ներկայացուցիչին՝ Հէսի հետ կնքել համաձայնութիւն մը, հետեւեալ հինգ կէտերով.—

1.— Նպաստաւոր ընթացք Գերմանիոյ հանդէպ:

2.— Համաձայնութիւն հողային արտօնութեանց մասին:

3.— Ռուսաստան ընդունիլ գերման գործարանատէրներ՝ շահագործելու համար խորհրդային հարստութիւնները:

4.— Աջակցութիւն Ռուսաստանի մէջ եղած գերմանական ձեռնարկներուն:

5.— Գործօն խափանարարութիւն գերման սպայակոյտին ղեկավարութեամբ, պատերազմի պարագային:

Միշտ համաձայն ամբաստանագրին, ուրիշ ամբաստանեալ մը, Զնիազեւ, խոստովաներ է թէ Ճափոնի եւ Գերմանիոյ լրտեսական սպասարկութեանց յանձնած է զօրաշարժի գաղտնի ծրագիրներ: Թրոցքիի եւ Հէսի միջեւ եղած տեսակցութեան մը ընթացքին, ծրագիր մը մշակուեր է խորհրդային իշխանութիւնը տապալելու համար:

Սոքոլնիքով կ'ամբաստանուի թէ գաղտնի բանակցութիւններ կատարած է Մոսկուայի կարգ մը զինուորական կցորդներուն հետ:

Ամբաստանագրին ընթերցումէն վերջ, սկսաւ հարցաքննութիւնը, ընդհ. դատախազ Վիշինսքիի կողմէ: Փիաթաքով, պետական դրամատան նախկին նախագահը, խոստովանեցաւ թէ գործակցած է Թրոցքիի, յետոյ սկսաւ մանրամասնութիւններ տալ օտար պետութեանց հետ ունեցած յարաբերութեանց մասին: Այդ պահուն Վիշինսքի ընդմիջեց.

— Անուններ մի՛ տաք, պէտք չկայ:

Բայց, ամբաստանեալը պնդած ըլլալով, դատախազը կը պահանջէ նիստը դռնփակ ըլլայ: Նախագահ Ուլրիխ կը հրամայէ պարպել սրահը, քանի մը վայրկեանի համար: Ապա կը վերսկսի հրապարակային նիստը:

Քարլ Ռատէք ամուր ձայնով մը հաստատե՛ց իրեն դէմ եղած բոլոր ամբաստանութիւնները եւ աւելցուց թէ՝ համաձայն Թրոցքիի ծրագրին, Գերմանիա պիտի ստանար Ուկրայնան, իսկ Ճափոն՝ Սիպերիոյ ծովային նահանգները: Քրքիջներ լսուեցան սրահին մէջ, երբ հետեւեալ վէճը տեղի ունեցաւ դատախազին եւ ամբաստանեալին միջեւ.

ՎԻՇԻՆՍՔԻ.— Գիտէ՞ք որ քրէական օրինագիրքը կը պատժէ ահաբեկումը:

ՌԱՏԷՔ.— Ես չեմ գիտեր քրէական օրինագիրքը:

ՎԻՇԻՆՍՔԻ.— Պիտի գիտնաք, երբ դատը վերջանայ:

ՌԱՏԷՔ.— Դատէն վերջը ժամանակ պիտի չունենամ սորվելու:

*** Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ կիրակի օրն ալ: Մասնաւորապէս Ռատէք, Փիաթաքով եւ միւսները լարուած մեքենաներու պէս «խոստովանեցան» իրենց բոլոր դաւաճանութիւնները: Օրուան հերոսը նորէն Ռատէքն էր որ յայտարարեց.

— «Ես բարոյապէս, քաղաքականապէս եւ օրինապէս պատասխանատու եմ ահաբեկչական խումբերու կազմութեան համար, նոյն իսկ անոնց համար որոնց գոյութենէն լուր չունիմ: Պուխարին ալ նոյնքան դաւադրած է որքան ես: Դարձեալ ես եմ պատասխանատուն «Իզվեստիա»ի Ուաշինկթընի թղթակցին՝ Ռոմմի ձերբակալման: Պահ մը խորհեցայ ամէն բան խոստովանիլ կեդր. կոմիտէին առջեւ, բայց չհամարձակեցայ դէպի գնդակահարման վայրը առաջնորդել ընկերներս: Վերջապէս, փոխանակ ես գաղտնի ոստիկանութեան երթալու, ան ինծի եկաւ»:

*** Թրոցքի, որ Մեքսիկա կը գտնուի, բացարձակապէս հերքելով իրեն դէմ եղած մեղադրանքները, յայտարարեց թէ կրնայ ապացուցանել որ ինք ամէն յարաբերութիւն խզած էր Ռատէքի հետ, 1928էն ի վեր: «Տկարամիտ մը միայն կրնայ ընդունիլ թէ ես զինակցութիւն կնքած եմ Հիթլէրի կամ Ճափոնի հետ, Խ. Միութիւնը անդամատելու համար: Այդպիսի ամբաստանութեան մը ապուշութիւնը կը գերազանցէ անոր ստորնութիւնը»: Թրոցքի կը յուսայ թէ Մեքսիկայի կառավարութիւնը իրեն պիտի թոյլատրէ երեւան հանել ամբողջ ճշմարտութիւնը: Այս առթիւ աւելցուց, իբրեւ իրազեկ խորհրդային բարքերու.

— «Բոլոր այն ամբաստանեալները որ կը մերժեն խոստովանիլ տրուած հրահանգներուն վրայ, կը գնդակահարուին հարցաքննութեան ատեն: Ամբաստանեալի աթոռներուն վրայ կը հասնին միայն անոնք որ կը փորձեն իրենց կեանքը փրկել բարոյական մահով»:

ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՍՏԱԽՕՍ ԵՒ ԽԱՐԴԱԽ, ԱՅԼ ԵՒ ԱՊՈՒՇ

Շաբաթ իրիկուն ուշ ատեն մեր ձեռքն անցաւ Կոմկուսի Հայաստան քուրջին՝ «Զանգու»ի ուրբաթ օրուան թիւը (Յունուար 22), ուր կը կարդանք հետեւեալ շանթահարի՜չ խորագիրը,, երեք սիւնակի վրայ.— «Ամբողջ գաղթահայութեան առաջ կ'ամբաստանենք Բարիզի դաշնակ Պիւրոյի ու խառնիճաղանճ-Բաշալեան օֆիսի բերանն հանդիսացող «Յառաջ» թերթը որպէս խարդախ ու ստախօս»:

Պիտի չուզէինք իրենց լեզուով պատասխանել, բայց արդար է որ իրենց վարձու ճակատը գոնէ մէկ անգամ խարանենք երեք բառերով.— ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՍՏԱԽՕՍ ԵՒ ԽԱՐԴԱԽ, ԱՅԼ ԵՒ ԱՊՈՒՇ:

Թոյլ տուէք բացատրել.—

Սարէն-ձորէն հաւաքուած խօսքեր, գանելիք խեղաթիւրումներ եւ քսութիւններ իրար խառնելով, այս թշուառականները խմբագրական մը թխեր են, ուր կ'ուզեն ապացուցանել թէ «Յառաջ»ը «սուտ եւ խարդախ»բաներ գրած է Փարիզի զինուորցիներու Լուսաբանական ժողովի մասին (Փըքի ժուռնալի սրահին մէջ, 14 յունուար): Եւ կը յիշեն երկու ջախջախի՜չ փաստեր.—

1. «Յառաջ» իր 16 - 1 - 37ի թիւին մէջ կը գրէ.— «Մեծ մասը կը գտնէր որ անհրաժեշտ է բոլոր դիմումները կատարել զոյգ օֆիսներու միջոցաւ... Սո՛ւտ, սո՛ւտ, սո՛ւտ»:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— «Յառաջ» այդ օրը գրած էր երկու թղթակիցներ, միեւնոյն ատեն տեղեկութիւններ քաղած՝ իր այն ընկերներէն որոնք ներկայ էին ժողովին: Այդ ստուգումներով, առաջին թղթակիցը կը գրէր Յունուար 16ի թիւին մէջ.—

«Գրեթէ բոլոր ճառերն ալ տոգորուած էին համերաշխութեամբ, եւ կը ներկայացնէին զանազան առաջարկներ՝ զինուորագրութեան գործին հետ կապուած խնդիրներ հետապնդելու համար: Ընդհանուր էր բաղձանքը՝ կեդր. մարմին մը կազմելու համար բոլոր հոսանքներու մասնակցութեամբ: Մեծ մասը կ'ընդունէր որ անհրաժեշտ է բոլոր դիմումները կատարել զոյգ օֆիսներու միջոցաւ»:

Ուրեմն, թղթակիցը տիրող մթնոլորտն է որ կը պատկերացնէր: Բայց աւելի բաց խօսինք:

Ժողովին հրաւիրուած էին 11 միութիւններ եւ կազմակերպութիւններ: Ներկայացուցիչ ղրկած չէին Բարեգործականը եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղը,— մնաց ինը: Վերջին պահուն Զ. Ո. Մ.ի ներկայացուցիչն ալ խօսելու հրաւիրուած ըլլալով, արտայայտուեցան ՏԱՍԸ միութիւններ (չորս քաղաքական կուսակցութիւններն ալ միասին. կարմիր թութակը ուրկէ՞ հանեց «ՉՈՐՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՏԱՍՆԷ ԱՒԵԼԻ ժողովրդական կազմակերպութիւններու» ներկայացուցիչները...):

Հրաւիրեալներէն Հ. Յ. Դ., Ռամկավար եւ Զ. Ո. Միութեան ներկայացուցիչները արտայայտուած էին ի նպաստ օֆիսներու, երկու օֆիսները իրենց գրաւոր պատասխաններով պատրաստակամութիւն կը յայտնէին ամէն աջակցութիւն ընծայելու,

Ուրեմն տասը հրաւիրեալներէ ՀԻՆԳԸ ուղղակի կ'ընդունէին օֆիսներու դերը: Անդին կը մնան 1. Կոմկուսի, 2. Հնչակեաններու, 3. Հօկի, 4. Պուլվառ Օսմանի, 5. Ֆրանսահայ կամաւորներու ներկայացուցիչները: Այս վերջինը բեմէն վար առնուած է իբրեւ «հայրենիքէն եկած զինուոր», իսկ միւս չորսը կա՛մ ուղղակի չեն շօշափած հարցը, եւ կամ առաձգական բաներ ըսած են, առանց ժխտելու համերաշխութեան անհրաժեշտութիւնը: Իսկ ամէնէն վերջը, նախագահը ինք, որ անդամ է զինուորցիներու առժամեայ վարչութեան, իր փակման խօսքին մէջ կը բացատրէր թէ «մենք ալ մեր կարգին յանցաւոր ենք օֆիսներուն հանդէպ» եւն. (Տես Յառաջ, 17 յունուար):

2.— Շառաչուն քրքիջ մը պայթեցաւ խմբագրատան մէջ, երբ կարդացինք «Զանգու»ի երկրորդ փաստը, իսկ եւ իսկ ջախջախի՜չ.

— «Յառաջ իր 16 - 1 - 37ի թիւին մէջ անապարած էր նաեւ, անմիջապէս ձեւակերպել ժողովին ընդհ. միտքը այսպէս՝

«Զինուորագրութեան վերաբերեալ խնդիրները հետապնդելու համար կը կազմուի առժամեայ կեդր. մարմին մը, հետեւեալ հիման վրայ. Երկու օֆիսները (2 ներկայացուցիչ), չորս քաղաքական հոսանքներ (4), Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւն, Հայ Սպայից Միութիւն եւ Ֆրանսահայ Կամաւորներու Միութիւն (հաւաքաբար մէկ կամ զատ զատ երեք ներկայացուցիչ), Փարիզի եւ գաւառի մէջ կազմուած յանձնախումբերու կողմէ՝ երկու ներկայացուցիչ, ուրեմն 9 կամ 11 անդամ» եւն.:

Տեսա՞ք «խարդախութի՛ւնը»...

Բոցավառ ողջո՛յն այս հատընտիր ապո՛ւշին: Հայաստանի լուրե՞րն ալ այսպէս կու տան:

Ի՞նչ է եղածը,— վերը արտատպուած ամբողջ հատուածը ոչ թէ ժողովին ձեւակերպումն է, «Յառաջ»ի կողմէ յերիւրուած, այլ Հ. Յ. Դ. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԻՆ ԿԱՐԴԱՑԱԾ ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԿէՏԸ: Փնտռեցէք «Յառաջ»ի յունուար 16 թուակիր թիւը եւ կարդացէք, Ա. էջ, վերջին երկու սիւնակին վրայ,— «Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը իր ճառով պարզեց հետեւեալ տեսակէտները,— 1, 2, 3, 4, 5,...

Խմբագրականին միւս մասերը, մանաւանդ «Յառաջ»ի եւ օֆիսներու... «նիւթական» կապերու մասին եղած քսու ակնարկները անարժան են որ եւ է պատասխանի: Մենք սովորութիւն չունինք վիճաբանելու բոշաներու հետ, կարմիր ըլլան թէ դեղին: Մանաւանդ այն վաւերական «լաքէ»ներուն եւ նըպաստընկալներուն հետ, որոնք ոջիլի պէս փակած՝ Կոմկուսի անութին, իրենց ընկերներու գլխակներն անգամ կը կոխոտեն, լզելու համար պիշախանձ Բերիաներու ոտքերը, ժխտելով նոյնիսկ Հայաստանի սահմանային իրաւունքները, եւ ուրիշ ամէն դատ:

Բայց սուտն ու խարդախութիւնը միայն խմբագրականով չեն վերջանար:

Նոյն թերթի Բ. Գ. էջին վրայ, մարդուն մէկը երեք սիւնակ գոհէկութիւն թխեր է զինուորագրութեան մասին, եւ ո՛ւրկէ ուր, գոհար մըն ալ ինք է դտեր: Կարդացէք Գ. էջ 3րդ սիւնակ.—

— «Սակայն հարկադրուած ենք մատնանշել պարագայ մը, որ չափազանց ծանրակշիռ է իր դրդապատճառով եւ հետեւանքներով:

«Գաղթականական Գրասենեակը» (71, Ավընիւ Քլէպէռ) ուրիշ նամակով մը Նանսէնեան Օֆիսին յայտնած է հայ զինուորցիներու բաղձանքը՝ զօրակոչի օրէն իսկ հպատակ ընդունուելու մասին»: («Յառաջ», 14 յունուար):

Դաշնակցութիւնը քանի որ դէմ է հպատակութեան ինչո՞ւ ժընեւ կը դիմէ այդ հարցին համար:

Ի՞նչ գործ ունի ժընեւը Ֆրանսայի ներքին խնդիրներուն մէջ:

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Է ՄԵՐ ՁԳՏՈՒՄԸ

Ինչպէս ոեւէ անհատ, այնպէս ալ ոեւէ ազգ, որ կ'ուզէ արժանավայել կերպով ապրիլ ու զարգանալ, չի կր-նար չձգտիլ անկախութեան եւ ազա-տութեան:

Որքան ալ տկար ըլլայ ազգ մը, ան չի կրնար հրաժարիլ իր այդ կենսա-կան ձգտումէն, եթէ չուզեր կամո-վին ինքզինքը բարոյական եւ ֆիզի-քական մահուան դատապարտել:

Սակայն, ազգի մը համար անկախ ու ազատ ըլլալ՝ չի նշանակեր անպայ-ման մերժել գործակցութիւնը ուրիշ ազգերու հետ, չի նշանակեր մերժել յօժարակամ զինակցութիւնը ուրիշ ազգերու հետ՝ աւելի լաւ պաշտպան-ուելու համար արտաքին թշնամինե-րու դէմ:

Յայտնի է, որ Իրաք եւ վերջերս ալ Եգիպտոս անկախութիւն եւ ազատու-թիւն ձեռք բերին Անգլիայէն՝ անոր հետ կնքելով տեւական զինակցու-թեան դաշինքներ: Սուրիա եւս քանի մը ամիս առաջ նման դաշինք մը կն-քեց Ֆրանսայի հետ՝ երեք տարիէն անկախ եւ ազատ դառնալու համար: Իսկ Իրլանտա դեռ քանի մը շաբաթ առաջ էր միայն որ ջնջեց Անգլիոյ փո-խարքայի պաշտօնն ալ եւ ինքզինքը հանրապետութիւն հռչակեց, թէեւ միեւնոյն ատեն պահեց իր կապը Անգ-լիոյ հետ ինքնապաշտպանութեան նպատակներու համար:

Այս բոլոր փոքր ազգերն ալ տկար են եւ անկասկած չեն կրնար իրենք զիրենք պաշտպանել իրենց հզօր հա-րեւաններուն եւ մանաւանդ աշխար-հակալ պետութեանց դէմ, եթէ իմաս-տութիւն չունենան պահելու իրենց զինակցութիւնը Անգլիոյ կամ Ֆրան-սայի պէս մեծ պետութեանց հետ: Այ-սուհանդերձ Իրաքցիներու, Եգիպտա-ցիներու, Սուրիացիներու կամ Իրլան-տացիներու մտքէն չանցնիր հրաժա-րիլ իրենց ազգային անկախութենէն ու ազատութենէն այն պատճառով մի-այն, որ իրենց երկիրը տկար է, մի-նակը չի կրնար ինքզինքը պաշտպանել հզօր դրացիներու կամ աշխարհակալ պետութեանց դէմ:

Երբեք: Ընդհակառակն, յիշեալ բո-լոր ազգերն ալ հակայական զոհողու-թիւններ ըրած են, մինչեւ այժմ ալ յամառ պայքար կը մղեն եւ պատրաստ են տակէ եւս գերագոյն զոհո-ղութիւններ ընելու իրենց անկախու-թեան եւ ազատութեան համար: Բայց որովհետեւ իրենց տկարութեան յա-տակ գիտակցութիւնն ունին՝ անոնք իրենց յօժար կամքով զինակցութեան դաշինքներ են կնքած հզօր Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ, որպէսզի կարե-նան պաշտպանել իրենց երկիրը ի-րենցմէ զօրաւոր արտաքին թշնամի-ներու դէմ:

Սակայն, այդպէս չէ Հայերուս մէջ: Մեր մէջ կան ոչ միայն անհատներ, այլ եւ ամբողջ խմբակցութիւններ (համայնավարներ, ռամկավարներ, հնչակեաններ), որոնք Հայաստանի տկար ըլլալը պատրուակ բռնելով, հրաժարած են Հայաստանը անկախ եւ ազատ դարձնելու ձգտումէն եւ կ'ուզեն զայն պահել իբր յաւիտենա-կան ստրուկը օտար Մոսկուայի բռնա-կալներուն:

Անոնք չեն հասկնար, թէ ժողո-վուրդ մը կրնայ կռուիլ իր անկա-խութեան ու ազատութեան համար, բայց միաժամանակ իր յօժար կամ-քով կրնայ նաեւ զինակցիլ ուրիշ ազ-գերու հետ նուաճելու եւ ապա պաշտ-պանելու համար իր անկախութիւնն ու ազատութիւնը:

Անոնք չեն հասկնար, թէ Հայաս-տան ինկած է ու կը պահուի Մոսկ-ուայի ուժին զօրութեամբ եւ թէ այդ օտար ուժը, որ կոչուած է պաշտպա-նելու Հայաստանը արտաքին թշնամի-ին դէմ, ամէն բանէ առաջ կը խեղդէ հայ ժողովուրդի ձայնը, ոտնակոխ կ'ընէ անոր բոլոր ազատութիւնները:

Հայաստան, այո՛, պէտք ունի հզօր դաշնակցի մը կամ զինակցի մը՝ իր գոյութիւնը պաշտպանել կարենալու համար Թուրքիոյ նման գիշատիչ դը-րացիի մը դէմ: Սակայն, այդ դաշ-նակիցը կամ զինակիցը պէտք է ըլլայ այնպիսի ուժ մը, որ ինքն ալ Հա-յաստանի երկրորդ թշնամին չդառ-նայ եւ իր երկաթէ կրունկներուն տակ չճզմէ հայ ժողովուրդը, այլ, ընդհա-կառակն, օգնէ, որ ան կատարելապէս ազատ ու անկախ ըլլայ ու կարենայ իր ուզածին պէս ապրիլ, մտածել, ար-տայայտուիլ, աշխատիլ, շարժիլ եւ իր ուզածին պէս տնօրինել իր բախ-տը, ինչպէս որ ազատ են ընելու ի-րաքը, Եգիպտոսն ու Իրլանտան՝ ու-նենալով միաժամանակ Անգլիոյ նման հզօր դաշնակից մը եւ զինակից մը:

Պէտք է հասկնալ վերջապէս, որ հայ ժողովուրդը իրաւունք եւ հնարաւո-րութիւն ունի դէմ իր ներքին կեան-քին մէջ ըլլալու կատարելապէս ազատ ու անկախ, ինքնիշխան ու ինքնօրէն: Եթէ Հայաստանի տկարութիւնը կը ստիպէ հայութիւնը անպատճառ իր բախտը կապելու հզօր պետութեան մը հետ, այդ պէտք չէ ըլլայ իր ազա-տութիւնն ու անկախութիւնը, ինքն-իշխանութիւնն ու ինքնօրինութիւնը զոհելու գնով:

Ուրիշ խօսքով՝ եթէ Հայաստան պէտք ունի Ռուսաստանի դաշնակ-ցութեան կամ զինակցութեան, այդ չի նշանակեր երբեք, թէ Հայաստան պէտք է անպայման դառնայ նաեւ Ռուսաստանի ստրուկը: Չէ՞ որ Հա-յաստան կրնայ ըլլալ ներքնապէս ա-զատ ու անկախ, ինքնիշխան ու ինքնօ-րէն, բայց եւ միաժամանակ կապուած ըլլալ Ռուսաստանի հետ դաշնակցա-յին կամ զինակցութեան ազատ կա-պերով, վայելելու համար անոր զին-ուորական պաշտպանութիւնը:

Պէտք է վերջապէս հասկնալ, որ Մոսկուա պէտք է հայ ժողովուրդին, բայց ոչ թէ զայն ճնշելու եւ ստրկա-ցնելու համար, այլ Թուրքին դէմ պաշտպանելու համար:

Պէտք է վերջապէս հասկնալ, որ հայ ժողովուրդը պէտք ունի հզօր դաշնակցի եւ զինակցի, բայց ոչ օտար ստրկատիրոջ եւ բռնակալի:

Պէտք է վերջապէս հասկնալ, որ ե-թէ մենք կ'ըսենք, թէ մենք վտանգի պահուն կրնանք ստիպուիլ ըլլալու խորհրդային կառավարութեան հետ՝ հայ ժողովուրդի մահացու թշնամի Թուրքին հարուածը կասեցնելու հա-մար, այդ չի նշանակեր երբեք, թէ մենք պէտք է նաեւ խորհրդային կա-ռավարութեան ուժ տանք, որ ան ճն-շէ, կեղեքէ, խեղդէ, ստրկացնէ հայ ժողովուրդը:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՄԸ ՀԻՆ ՕՐԵՐԷ

Հողակոյտ մըն ալ բարձրացաւ հին օրերու աճիւնին վրայ: Անանիա Ծ. Վ. Հարքլեան հոյակապ Պարտի-զակցին վերջին մտաւորական ներկա-յացուցիչներէն մին էր, ցանցառ թի-ւէն մէկ – երկուքին՝ որոնք բախտին քմայքով դեռ կը վերապրին ժամանա-կակից հայրենի տառապանքներուն վրայ:

Ան կը վերաբերէր 1865էն անմի-ջապէս վերջ ծնող սերունդին, որ արդէն մտաւոր աշխատանքի լծուած էր 1883էն իսկ: 1880, վերազարթումի Թուական մը Պարտիզակի համար, երբ Եղիշէ Դուրեան, քսանամեայ, կը ստանձնէ զուտ հայաբնակ գիւ-ղաքաղաքին հոգեւոր եւ մտաւոր կր-թութեան ուղղութիւնը, յանձնարա-րութեամբ եւ քաջալերութեամբ Եր-կաթեայ Պատրիարքին, որ նոյն թը-ւականին դեռ Սկիւտարի Ս. Կարա-պետ Թաղին պարզ քարոզիչ Մատ-թէոս եպ. Իզմիրլեանն էր:

Բայց այդ երկու Թուականները չէ՞ն ներկայացներ միթէ միեւնոյն ժա-մանակ բոլոր հայաբնակ վայրերուն յառաջդիմական շրջանը, երբ զանա-զան յոյսեր, կռուի թիթեռներու պէս, մահ կուղային հայկական հե-ռապատումին վառ երկունքին շուրջ: Այդ շրջանին չէ՞ր միթէ որ կրթանուէր ու հայրենասէր ձեռ-նարկներ զիրար կը մղէին հացկերոյ-թի գինիի բաժակներու պէս, եւ ի-մաստալից անուններով ընկերութիւն-ներ հայրենի ոգին կը հրահրէին ա-մէնէն մենաւոր անկիւններուն մէջ անգամ:

Դուրեանով այդ ոգին, որ կանու-խէն ալ կը պճրար Պարտիզակի մէջ, արծարծուն վառարան մը գտաւ դպ-րոցին շնորհիւ: Փեթակը սկսաւ բա-նիլ մայր մեղուին շուրջ: Պարմայ-րը, բեղուն, ընդհուպ տրամադրելի ունեցաւ օժանդակներու հոյլ մը, ո-րուն կրտսերագոյնն էր Աստուածա-տուր Հարքլեան, աշխարհականու-թեան կրօնաշունչ անունով: Երկսեռ վարժարան մը, գրեթէ հազար ուսա-նողներով բեռնաւորուած, ընդ մեծ եւ ընդ փոքր, կը բզզար յոյզերով ու տենչերով: Հարկ էր սնունդ հասցնել այդ ահագին փեթակին: Եւ այդ սը-նունդը պէտք էր հայթայթել միմի-այն Պարտիզակի ծաղիկներէն, հայ-րենի խիւսը չաղախելու համար, նա-եւ հոն, ինչպէս այլուր ամենուրեք, Հայաստանի մէջ:

Աստուածատուր Հարքլեան, սակա-ւախօս, ժուժկալ, պարկեշտ, պարմա-յրին հոգեւոր սիրոյն յետին ըն-ծիւղը, համակ աշխոյժ, լուռ իմաս-տուն, դասարանէ դասարան կը վազ-վռտէր՝ հայ լեզուին ու հայ կրօնքին խանձարուրքը կերտելու իմէ աւելի մանկունակ միտքերու մէջ: Դպրոցա-կան հանդէսներու սոխակն էր, մինչ երէցները աւելի բարձր ոլորտները կը թեւածէին՝ ուր, չատ չանցած, ժամանեց եւ ինք:

Արագ արագ սահեցան տասնեակ մը ամեր, եւ պարմայրը, Դուրեան Եղի-շէ, հունձքին ծանրութեան տակ կո-րաքամակ, ուղեց փեթակը առանձին թողուլ, աւելի շունչ, աւելի լայն մթնոլորտ շահելու համար Արմաշի Օրմանեանակերտ Ընծայարանին մէջ: 1900էն 1909, Հարքլեան աւելի կո-րովի, աւելի լեցուած համբարուած, հետզհետէ մեծ փեթակին հոգատա-րութիւնը ստանձնեց եւ տարաւ զայն արժանիքով ու կորովով իր փափուկ ուսերուն վրայ, անդրդուելի հաւա-տարմութեամբ, մինչ իր երիցագոյն եղբայրները, իրենց կարգին, հայրենի ուսումներուն սէրն ու ոգին կը տա-ծէին զանազան յարկերու տակ եւ հաստատութիւններու մէջ, եւ իր ու այս վերջիններուն խնամքին տակ ար-դէն իսկ ուռճացած միտքեր — Մու-շեղ Սերոբեան եւ Թորգոմ Փուշակ-եան — Արմաշ կը փութային հայ ե-կեղեցիին զարդերն ու հայկունի զար-գացման ջահակիր հանդիսանալու ա-պագայ յոյսերով: Այդ Թուականէն— 1909— հազիւ մէկ տարի առաջ, հայ-րենի ընդհանուր վերածնութեան ար-շալոյսը ստրկութեան թանձրամած ամպերը սկսած էր ծակոտել, եւ ա-րեգնաց լոյսի շառայլներ արդէն իսկ կը ջաղէին հայ պարմանիին, հայ երիտասարդին աւելի քան քառասուն դարեր հնացած, արմատացած ազա-տագրական աւանդութիւններուն, պատմութեան վրայ: Հայ յեղափո-խութիւնը, բնավայրին սարերուն, ձորերուն վրայ դուպարայաղթ, աշ-խարհի ամէնէն քաղաքակիրթ ոստա-նին՝ Փարիզի մէջ եւս բարոյական յաղթանակը տանելով թրքական միտ-քին եւ կամքերուն դէմ, ըմբոստի տեխնները լքած, հաւասար իրաւունք-ներու քղամիդը հագած, սաղուար-տախորտ հպարտութեամբ հայա-հալած Սուլթանին մայրաքաղաքը մը-տած էր: Հայ աշխարհը արբշիռ, յու-սապատար, ազատութեան երկարա-քեաց արագիլներ հայ բուխերիկնե-րուն կատարին վրայ բունած, հայկա-կան ոչ միայն մշակոյթին, այլ եւ կատարեալ ձերբազատութեան կափ-կափիւնը կը մաղէին, կը կորաքէին դարաւոր թշնամիին ականջին տակ:— Այս տեսակ մը սարսուռ ընդոստ վարթում մը պայթեցուցած էր հայ օ-ջախներուն մէջ: Ամէն կողմ եռուզեռ, ամէն կողմ պատրաստութիւն դէպի աւելի շէնութիւն, դէպի աւելի աշ-խատութիւն: Եւ որովհետեւ հայ եկե-ղեցականը — ճշմարիտը սակայն — գիտակից էր թէ եկեղեցին ոչինչ կ'արժէ, եթէ ազգային չէ, մանա-ւանդ Հայուն համար, ինչ ալ հակա-սական զօղանջեն թիւր կոչնակները Ամերիկայի, այդ Եկեղեցականը, Ստեփաննոս Յովակիմեան, փափաքե-ցաւ գիտնական, թարմ, ուժեղ քահա-նաներով օժտել Պարտիզակը, Սեբաս-տական Արծրունեաց աւանդական Ս. Յակոբը, եօթը ուսուցիչներ համան-գամայն քահանայ ձեռնադրելով, ո-րոնց աւագը, լրջագոյնը, արժանա-ւորագոյնը Տէր Անանիա Հարքլեան: Այդ պատուական խումբը, 12.000 բնակիչներով ականձուն յուսալից գիւղին հոգեւոր ու կրթական պէտքե-րը լրացնելով հանդերձ, շրջակայքին ալ ի հարկին լոյս կը սփռէր, հայ-րենիքին իղձն ու խինդը կ'արտացո-լար ամէն կողմ: Յաճախ Պոլսոյ հայ մտաւորականութեան ամառնային ժամանցքի կեդրոն կը դառնար Պար-տիզակ, երբ բնութեան ու արուես-տին շնորհներովը վեհապանծ, Ս. Մինասի սարին ստորոտը կը դարէր սարեակներու հծծիւնին, գարնանա-գայր յուզումներուն մէջէն ...

Աւաղ անցից անցելոց:

Հայկ համաստեղծութեան փոթոր-կոտ երկինքը ենթարկուեցաւ, այս քանիերորդ անգամը ըլլալով, իր պատմութեան մէջ անօրինակ սեւ չր-ջանի մը: Իր թշնամի Բեյխարը, ձեռք ձեռքի Նըրոպամերիկեան Ցեղարելին հետ, ազարտեց հայկական այգիին վայելչութիւնը, եղծեց անոր անդաս-տանին դալարութիւնը: Սպանութիւն, թալան, պղծութիւն ամէն կողմ, ան-պատիժ նախ, եւ յետոյ վարձատր-ուած ... Չորս տարուան սարսափի եւ բարբարոսութեան պատմութիւնը երկու տողի մէջ: Պէտք է պատճառ եղողները առնուազն հազար տարի տառապին ողջ ողջ, այն չորս տարի-ներուն հայկական տառապանքը հաւասարակշռելու համար, եւ ... Սատանան ի՞նչ բանի կարող չէ:

Հարքլեանի գլխաւորութեամբ եւ խորանի խնկարկութեամբ հանդիսա-դիր եօթնանուն ընտիր խումբէն հին-գը սուսերահար ինկաւ նահատակ: Հարքլեան ինք Թրքական գիւղի մը ջո-լերին մէջ ինկաւ եւ ջարդուփշուր ըլ-լալէ ազատեցաւ իր զաւակին՝ Արշա-ւիրին սպայութեան շնորհիւ միայն:

Ու երբ ամուրի դարձաւ, եւ չդար-ձաւ սակայն իր ուխտէն, դամբանա-խօս Գարեգին եպ.ի նկարէն բացա-տրութեան համաձայն: Ստեփաննոս եպ. իսկոյն անոր գլուխը անցուց վե-ղարը, սրածայր կնգուղը, իր յօժա-րակամ դիմումին վրայ: Ու ահա Ա-նանիա վարդապետ մինչ նոյն պատ-նէշին վրայ, այս անգամ ալ աւելի դժուարին կայքի մը մէջ— բայց մինչ դպրոցը կռնակին, ուր որ ալ ե-ղաւ:

Վերջապէս նոյն գալիք քաղաքակա-նութեան փաղփը քերեց քամեց հայ մարմինին վրայ ինչ կենդանութիւն որ մնացած էր, ու երբ մէկ մասը բոլ-շեւիկ ըլլալու կը դատապարտուէր, միւս մասը չորս հովերուն դէմ կը տարտղնուէր, եւ Անանիա, բազմա-վաստակ ու տառապակոծ այս հայոր-դին, եկաւ եղա՛ւ ինչ որ մենք ամէն-քըս եկա՛նք եղանք ...

ԵՏԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.—Պէտք է ընդունինք, նոյն իսկ պահանջենք որ, ընտիր գը-րողներու օժանդակութեամբ մեր ար-դի գրական լեզուն գոհացուցիչ եր-ւոյթ մը ստանալէ վերջ, դուրս մը-նացողները քիչ մը ուշադրութիւն ըն-ծայեն՝ գոնէ աններելի կերպով տգեղ վրիպումներէ զգուշանալու համար:

Այդպիսի վրիպում մը չէ՞ք համա-րիր արդեօք հետեւեալ արտառոց նա-խադասութիւնը, զոր կարդացինք ար-տասահման հրատարակուած թերթի մը մէջ.— Ան կը մեղադրուէր ինքնա-շարժի շարժման կանոնագրի խախտ-ման մէջ ... Ոչ, սիրելի Արազ, այս արտառոց սխալը ոչ թէ աններելի է միայն, այլ եւ «արհամարհելի»: Նա-խորդ դարու առաջին քառորդին մէջ անգամ, տպագրուած հայ լեզուն ա-սանկ տգեղութեան մէջ չէր բռնուեր: Այսպիսիները ի՞նչ երեսով պիտի կր-նան քննադատել Երեւանեան նոյն օ-րինակ բացատրութիւնները ... ինք-նաշարժի շարժման կանոնագրի խախտման ... Իւրաքանչիւր գրող ստորագրելէ առաջ պէտք է անդրա-դառնայ, թէ հիմա կանոնաւոր քերա-կանութեամբ, հետեւելի պատշաճ օ-րինակներով հանդերձուած ճոխացած լեզուով մըն է որ հրապարակ կուգայ, եւ իր տգիտութիւնը բնաւ բաւական պատճառ մը չէ անմեղադրելի ըլլա-լու: Նոյն իսկ, այսօր, Երեւանի մէջ գրողներ ունինք, որ Խ. Հայաստանի թերթին ուղղակի կամ անուղղակի կապանքը թօթափած, կը ջանան Հայ Բարբառը ցոյց տալ իր բնիկ պայծառ երեսով:

Այլ եւս չենք կրնար անտեսել սա՛ պարագան, թէ արտասահման ապաս-տանող հին թէ նոր հայութեան ներ-կայացուցիչ սերունդը պէտք է ունե-նայ իր արժանաւոր օրկանը՝ ուր, ի հարկին, ամփոփուին լաւագոյն նը-մոյշները հայկեան գեղապատշաճ բարբառին: Եւ նախանձաղիրի մը հա-մար ինչ սփոփարար երեւոյթ մըն է տեսնել, որ, զոր օրինակ, Պերլինէն, Վիէննայէն, Հռոմէն, Փրակայէն Հայ Լեզուին արդարեւ պատուաբեր յօդ-ուածներ կ'երեւին, իմաստով ալ ըն-դուն, որքան շարադրութեամբ գեղե-ցիկ: Մինչեւ իսկ, ո՛վ բարեբախտու-թիւն, հեռաւոր Ֆինլոյէն հայ լեզուն իր արձագանգը կուտայ Յառաջի մէջ նախանձելի ճշդութեամբ եւ ուժգնու-թեամբ, որոնք նոյն լեզուին գլխաւոր յատկանիշներն են:

Այս ամէնը փաստ է թէ արդարեւ ճիգ մը կայ ամէն կողմ, ուր հայու-թիւնը իր նշխարը ունի, որպէսզի ազգային պահպանութեան, ինքնորո-շումին դրդրդալից զօղանջին առիթով լեզուին կապերը միեւնոյն բոլէին քակուին եւ բառերը գեղգեղուին մի-եւնոյն լարերուն վրայ: Այս հետա-նկարը ինքնին մեր ներկայ մխիթա-րութիւնը չէ՞ միթէ: Եւ ճիշդ, այս պատճառով, կ'արժէ մեր յոյսը, կը վիրաւորուի մեր հոգին, «ինքնաշար-ժի շարժման կանոնագրի խախտման» խղուրթիւններու առջեւ:

*** Բայց մենք դառնանք ի լոյս աստուածգիտութեան: — Խաժամուժ ամբոխ կ'ըսենք խառնակ, այլազան, անճանաչ մարդակոյտի մը: Տարա-կոյս չկայ թէ Խաժամուժ կրկնը-ւած տեսակ մը ձեւն է Խաժ բա-ռին, որ գոյն մըն է առհասարակ, մանաւորապէս կապոյտ, ծաւի, ծո-վի: Ըսուած է արդէն, բանա-սիրութիւնը լպիրծ զաւթափ մըն է, եթէ անգամ մը կոխեց վիրի ծայրը, ճար չկայ, ինքզինքը պի-տի գտնէ վարը դահավէժ կամ դի-րասահ, եւ յաճախ պիտի ողբայ անօ-գուտ սրտադողը՝ զոր կ'ունենայ, ճի-գերուդ ունայնութեան ի տես: Բայց խնդիր չէ — «Քայլել պէտք է, մինչ քայլել»:

«Աշխատութիւն մեր զօրութիւն, քեւ կը լինինք մենք աննկուն. պատի՛ւ քեզի, քեզ օրհնութի՛ւն, ո՛վ ստեղծիչ աշխատութի՛ւն»:

Ահա կէս եւ թերեւս աւելի դար ա-ռաջ այսքան ուժգին, գեղեցիկ, ճիշդ թափով գրի առնուած տողի մը առա-ջին տողերը: Լաւագոյն թերթեր կար-դացող նոր սերունդը, մանաւանդ գրող կարդացող մասը հիմա հիներէն աւելի լաւ գիտէ, թէ հայ լեզուն, ճամբու վրայ հանդիպած որեւէ համ-բաւեալ կամ ոչ-համբաւեալ լեզուէ աւելի սլացք ունի, ճախր ի ճեմ, խը-րոխտապանծ, եւ չի տկարանար ո՛չ բանասիրական խորութիւններուն խա-ւարին մէջ, ոչ ալ քերթողական ամ-պածրար այերքին վերեւ իր հաւասա-րակշռութիւնը կը կորսնցնէ:

Այսօր, սիրելի Արազ, կ'արժէ որ մասնագիտականը զոհեմ, մեր դասա-րանին ուշն ու ուրուշը դրաւելու եւ սարսափի մէջ պահելու համար զայն

ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ԾԱՂԻԿԸ

(ԱՐՄԱՏԱԽԻՂ ՈՐԲՈՒՀԻՆ)

Գլուխը վերցուցած՝ Պայծառի կը նայէր Գառնիկ: Ու պահիկ մը միայն տեւեց Պայծառի պատասխանին պատ-րաստութիւնը:

— Հա: Անցեալները տեսայ զինքը, Անկէնի մէջ, երբ Պ. Գառնիկի հետ կը խօսէր:

— Այդչա՞փ: Ուրեմն Փարիզ չէ՞ք հանդիպած իրարու: Հապա, ուրկէ՞ է սա վրայիդ ճերմակ չապիկը: Ան չէ՞ առած: Ալ կը բաւէ: Մինչեւ ե՞րբ ձեր այս սուտերը, ձեր այս կեղծիքները:

— Պարոններ ես չուզեցի ձեզի ըսել: Ուզեցի ձեզմէ պահել իրականութիւ-նը: Այդ պարոնը ետեւէս եկաւ եւ ին-ծի առաջարկեց որ իր քովը մնամ: Ըսաւ որ, ինքնաշարժով քաղաքէ քա-ղաք, գիւղէ գիւղ, ծովափէ ծովափ՝ շրջաններ պիտի ընենք ինքնաշարժով...

— Յետո՞յ: Պահ մը կլլենք այդ սու-տը: Բայցյետոյ, չհետեւեցա՞ք իրեն, միասին Նաքաշ եղբայրներուն վաճա-ռատունը չմտա՞ք: Այդ չապիկը չա-ռա՞ւ ձեզի: Եւ իրեն հետ պանդոկ ...

— Սուտ է, սուտ է, պոռաց Պայ-ծառ: Եւ ողբագին՝ գիտմամբ չինած է այդ պատմութիւնները: Որպէսզի զիս երեսի վրայ ձգէք: Ու ես ալ ճա-րահատ իրեն քով երթամ: Բայց լաւ գիտցած թող ըլլայ այդ սրիկան, ես անօթի կը սատկիմ, ինքզինքս ջուրը կը նետեմ եւ քովը չեմ մտներ:

Ա՛հ մէկ մը տեսնեմ զինքը: Խայտա-ռակ պիտի ընեմ: Պիտի ցուցնեմ իրեն թէ ի՞նչ ըսել է որբ աղջիկ մը մրոտել: Ամէնուն առջեւ, երեսին պիտի թքնեմ:

Կղպանք զրուած էր Գառնիկի բեր-նին:

Եթէ Պայծառ կ'ախորժէր գայթա-կղութիւններէ եւ կը փնտռէր զանոնք, Գառնիկ կը խորշէր անոնցմէ:

Ու էգի բովանդակ խորամանկու-թեամբը եւ պատահարին խեղաթիւր-եալ, այլ ցնցող նկարագրութեամբը, պայծառ չհասաւ նպատակին: Չկրցաւ Գառնիկը կասի կրկէսը արձակել:

Կարճ եւ չոր եղաւ Գառնիկի յայ-տարարութիւնը.

— Ձեզի ըսուած էր, Օրիորդ, որ պէտք չէ անցնիլ անկէ: Ու չարաչար կը սխալիք, կարծելով թէ՝ պիտի եր-թամ չափուիլ անոնց հետ:

Անոնք, այր եւ կին, կատաղի հա-կառակորդները, անողոք մրցորդները Սարգիսի եւ Գառնիկի, առաջին օրն իսկ, յայտնի ըրին իրենց հոգեկան խռովքը: Չկրցան քօղարկել նախանձն ու չար տրամադրութիւնը որ կը թու-նաւորէին՝ զիրենք եւ մռայլ ակօսներ կը բանային իրենց ճակատներուն վրայ:

Սարգիս եւ Գառնիկ յաղթանակի փառապսակներ խլելու համար չէր որ նետուեր էին վաճառատեղիները: Ու մրցելու, ուրիշները ճզմելու, ուրիշ-ներու պիֆթէքը յափշտակելու ոչ մէկ տրամադրութիւն ունէին: Պարկեշտ-ութեամբ գործել: Մնացեալը ինք-նին կուգայ: Ամէն ոք պէտք է իր ապ-րուստը ճարէ:

Սարգիս եւ Գառնիկ, որպէսզի չառ-թեն որ եւ է միջադէպ կամ պատճառ չըլլան անոնց տառապանքին, չէին անցներ այն ուղիէն ուր հայ ամոլին գործատեղին կը գտնուէր: Ու կարճը թողլով՝ երկար շրջան մը կ'ընէին եր-թեւեկի առեն:

Բայց, մանաւանդ կինը: Օ, այն կի-նը: Գառնիկ համոզում մը չինած է հայ վաճառորդուհիներու մասին: Այդ համոզումը օրէ օր աւելի կ'ամրանայ իր մէջ, դժբախտաբար: Պէտք չէ խոր-հիլ սակայն որ դիւրին ընդհանրացու-մի մը եզրակացութիւնն է այդ համո-զումը: Դիւրին ընդհանրացումներուն դէմ է ան: Ու մէկ, երկու կամ երեք պարագաներու դիտողութեամբ չի բա-ւականանար Գառնիկ: Հայ կիները անգութ են, նախանձոտ են գործի աս-պարէզին մէջ: Նկատեցէք սակայն որ, դուրս ելած ենք սիրոյ մարզէն:

Համակրելի, լեզուանի եւ անվնաս վաճառորդ մըն էր Մարկոս: Տիկիննե-րը գլուխն կը հաւաքուէին: Գոհ էին ապրանքներէն եւ գիներէն: Յաճա-խորդներու թիւը կ'ուռճանար: Այ մէկ մէթր տեղը, այն ալ պատահական, օր մը այս պատին տակ, օր մը այն պատին, չէր բաւեր անոր: Առնուազն մէթր մը եւս պէտք էր: Իսկ մնայուն տեղը՝ հրամայական պահանջ մը:

Վաճառատեղիին ընդհանուր վարի-չը, պարոն Իփոլիթը մեծափոր, հա-մակիր հայ վաճառորդներուն, ու մասնաւոր ուշադրութեամբ մը հա-մակուած Մարկոսի հանդէպ, երեք մէթր տեղ կը խոստանայ անոր:

Հանդիստ չեն սակայն երկու քոյրե-րը հայ: Ահ ու դողի մատնուած: Ի՞նչ ընեն: Ուրո՞ւ դիմեն: Բոլոր յաճա-խորդները պիտի քաշուին՝ հայորդ-ւոյն երթան:

Անուշ խօսքեր: Ու նուէրներ: Կա-շառուած է հրեայ գեղանին, հոմա-նուհին պարոն Իփոլիթի, վաճառոր-դուհի նոյն վաճառատեղին

Վտարուած է Մարկոս: Ալ ոտք չի դներ հոն:

Շրջուն չապկավաճառ մըն է Պետ-րոս: Ու բովանդակ դրամագլուխը ուսի ծրարին մէջ ամփոփուած: Ան-նշան անկիւն մը կը բանայ:

Կը նետուի հայուհին: Ի՞նչ կայ: Ինչո՞ւ այդքան բազմութիւն այդ լա-կոտին շուրջ: 7 ֆրանք 95ի՞ կը ծախէ: Կը դառնայ: Ու մեծկակ խաւաքարտը կը կարմրի 4 ֆրանք 95ով:

Ու որքան դրուագներ կան մթեր-ուած Գառնիկի յիշողութեան մէջ:

Բայց, այս կինը որ կը բռնուի Պայ-ծառի հետ, կը սխալի անշուշտ ընտ-րութեանը մէջ:

Ինչո՞ւ անցեր է: Ինչո՞ւ ապրանքնե-րուն նայեր է: Ինչո՞ւ գիները լրտե-սեր է:

Իսկ, Պայծառ ինչո՞ւ պիտի չանցնի որ: Ծախու չեն առեր ու իրենց անու-նին գրել չեն տուեր այդ ուղին: Ազատ է ամէն ոք:

Կը պարզուի Պայծառի դրօշը: Վա-ճառորդուհիները կը համախմբուին:

«Զիթիկ», «պոռնիկ» բառերը կը պայթին իբրեւ գնդակ: Ամէն ոք Պայ-ծառի իրաւունք կուտայ, բացի ան-շուշտ Գառնիկէ:

Վաճառքի պահն է բանուկ: Տանտի-րուհիները ուտելիքի զոյգ պայուսակ-ներով բեռնաւոր՝ երկրորդական պէտ-քերու գոհացումին կը փութան, ահա: Անհամբեր են ամէնքն ալ: Ուշ են մը-նացեր արդէն: Ամուսինները գործէն պիտի ելլեն հիմա: Ժամէ մը ի վեր կը սպասէ ինք: Ինչո՞ւ այն միւսին սպասարկեցին:

Բայց, ո՞վ է այդ երիտասարդը, որ դեռ կը մնայ գամուած հոն՝ Պայծառի դէմ: Ի՞նչ կ'ուզէ:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

(4)

. . . «ինքնաշարժի շարժման կանոնագրի խախտման» եւ նոյն օրինակ ճիւաղներու հանդէպ։ Մեր դասարանին չհետեւողները անգամ, վստահ եմ, պիտի զգան տեսակ մը ահաբեկում այսպիսի լեզուական զառանցանքներու ի տես, նուիրական հուրը անոնց մէջ ալ պիտի վառի, անոնք ալ պիտի չհաշտուին Հայ լեզուին մարտիրոսութեան գաղափարին հետ, ցեղին մարտիրոսութիւնը աւելի քան ... բաւական համարելով, նոր այլադէպ պահանջումներու բռունցքին տակ ցեղին վերահաս վտանգները աւելի քան ... անբնական նկատելով։ Այնպիսինները, վստահ եմ, քեզմով մանաւանդ, սիրելի Արազ, պիտի ուզեն որ գէթ մեր լեզուն պահպանէ իր Արեւմտեայի մաքրութիւնը, ամէն զոհերէ իսկ անցնելով։

Բայց ճառելը մասնագէտներուն թողլով դարձեալ, կը պատասխանեմ կրտսերագոյնի մը հարցումին.—

Ըմպել բային արմատը ումպ իբրեւ գոյական կը գործածուի, իսկ բարդութեան համար ունինք արմատական արբու (արբունարբու, ոչ թէ ... առբինախում այլանդակ ձեւը)։ Ներելի՞ է խնդրել որ կրկնութիւններէ զգուշանանք։ Զրարբի գեղեցիկ բառին մէջ արբու դարձեր մկրտուեր է արբի, եւ որուն ներհակն է անջրդի, նմանապէս գեղակերտ, բնիկ հայկական ծնունդ մը իր յօրինուածով։

Տրական հոլովին ծագումը եւ բառին իմաստը պարզեցինք նախորդով մը։ Սեռական հոլովը իր կոչումը բռնացած է յատկացում, բանի մը որուն ըլլալը ցոյց տուող նշանակութիւնը ունենալէն, այսինքն՝ իրմով ցոյց տրուած բառը, սեռը կը պարզուի։ Այսպէս Հայ Դատին բացարձակ արդարութիւնը խօսքին մէջ յայտնի է թէ դատին սեռական հոլով է։ Ինչո՞ւ.— Որովհետեւ՝ արդարութեան որո՞ւն վերաբերիլը, յատկացուիլը պարզապէս կը հասկնանք «դատին» բառով։ Մարդոց անտարբերութիւնը — Անտարբերութեան որո՞նց վերաբերիլը կը հասկնանք «մարդոց» բառով։

Բայց չարն ընդհուպ, աւելի չահեկան։

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒ «CULTURE PHYSIQUE»

Մեր աշխատակից եւ ծանօթ լուսանկարիչ Պ. Գր. Ճօլօլեան (Փոթօ Աբաքս), մարզական մեծ պարբերականին՝ «Culture Physique»ի այս ամսուան թիւին մէջ հրատարակած է տեսութիւն մը՝ Հայ մարզական շարժումի ծագման եւ զարգացման մասին։ Գրութեան հետ միասին տպուած են հին եւ նոր լուսանկարներ։ Անշուշտ մեր երիտասարդները պիտի ուզեն ունենալ այս հրատարակութիւնը, որ բացառիկ պատիւ մըն է իրենց համար։

ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ՍԻԻՆԱԿԸ

ԺՈՂՈՎՆԵՐ ԵՒ ԲԱՂՁԱՆՔՆԵՐ

ՊՈՐՏՕ, 21 յունուար (Յապաղած).— Միւսելի «Յառաջ», Պորտոյի Հայ զինուորցուներու խորհրդակցական ժողովը տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի 17 յունուար, կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 3ին։ Ներկայ էին 41 հայրենակիցներ որոնց 31ը զինուորցու, իսկ 10ը խորհրդակցական ձայնով։ Վերոյիշեալ 31 հոգիէն զատ կան նաեւ 16 զինուորցուներ, որոնք բացակայ էին։

Ժողովը բացուեցաւ ժամը ճիշդ 4ին, նախագահութեամբ Պ. Ա. Մելքոնեանի եւ քարտուղարութեամբ Պ. Ա. Թաշճեանի։

Ժողովը խիստ կարգապահ մթնոլորտի մէջ համերաշխօրէն քննելով բոլոր հարցերը տուաւ հետեւեալ որոշումները.—

Ա.— Բոլոր հայ զինուորցուները նկատել Փրանսացի զէնքի տակ կանչուած օրէն, եթէ ենթական բաղձանք յայտնէ։

Բ.— Զինուորական հերթական դասէն դուրս եղողներու համար (22—33) միայն մարզանքի շրջան մը ընել տալ։

Գ.— Հպատակութիւն շնորհել զինուորական տարիքէ դուրս գտնուողներուն՝ ինչպէս նաեւ իրաւական գոյավիճակ մը ստեղծել մնացեալ բոլոր Հայ հայրենակիցներուն։

Դ.— Հպատակութիւն շնորհել նախկին — (Փրանսական բանակի) հայ ռազմիկներուն, եթէ անոնք փափաք յայտնեն։

Ե.— Մեծապէս նախընտրելի պիտի ըլլար մեզի համար, որ զէնքի տակ կանչուած հայ երիտասարդութիւնը մաս կազմէ Փրանսական մայր բանակին եւ ոչ թէ օտար լեգէոնի։

Զ.— Փութացնել ներկայիս զինուորական տարիք ունեցող երիտասարդները զէնքի տակ կանչելու գործը։

Զ.— Զինուորցուներու ինքնութեան թուղթերու նորոգութեան խնդիրը յետաձգել, եթէ կարելի է։

Յանձնախումբի անդամ ընտրուեցան Պ. Պ. Աւետիս Մելքոնեան, Ա. Թաշճեան, Հ. Թաշճեան, Սարգիս Կէտիկեան, Կ. Տօներեան։

Հ. Քարտաշեան

×

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, 20 յունուար (Յառաջ).— Երէկ կրկին ժողով գումարուեցաւ ուր հաւաքուած էին 43 հոգի։ Ոչ-զինուորցուներուն մուտքը բացարձակապէս արգիլուած էր եւ ձեր թղթակիցը մեծ դժուարութեամբ կրցաւ ներս մտնել, իբրեւ ունկնդիր։

Յունուար 16ի ժողովին ընտրուած յանձնախումբին անդամները առանց որ եւ է աշխատանքի, իրենք ալ եկած էին ժողովի իբրեւ . . . անպաշտօն անձեր։ Նախօրօք մասնաւորներու կողմէ պատրաստուած էր ժողովին օրակարգը եւ թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ որոշուեցաւ.—

1. Պէտք է կազմուի զինուորցուներու մնայուն վարչութիւն մը, որպէսզի յարաբերութեան մէջ մտնէ տեղական իշխանութեանց հետ։

2. Որոշուեցաւ ինքնագլուխ գործել, բայց նախքան այդ, նպատակայարմար տեսնուեցաւ Փարիզի մէջ կազմուելիք կեդրոնական մարմնին հետ շփման մէջ մտնել եւ անոր տալիք խորհուրդին համաձայն շարժիլ, սակայն ոչ անոր խողովակով։

3. Խնդրագիրը խմբագրել համեստօրէն, խնդրելու եղանակով։

4. Խնդրագրին բովանդակութիւնը պէտք է ըլլայ.—

Ա.— Զինուորցուն իր շրջանը բոլորած վայրկեանէն պէտք է ընդունուի իբրեւ հպատակ իր ընտանեկան պարագաներով։ Բ.— Ոչ-զինուորցուներուն ալ հպատակութեան համար որոշ դիւրութիւններ ընծայել։

5. Մնայուն վարչութիւնն ընտրուեցաւ գաղտնի քուէներով Պ. Պ. Յ. Ստեփանեան, Սիսակ Սեմէրճեան, Վ. Ամպարեան, Ս. Փիլիկեան, Հայկ Հարիկեան։ Վարչութեան անդամներէն ոեւէ մէկուն հրաժարման պարագային զանոնք պիտի փոխարինեն Պ. Պ. Լ. Պայրնտրեան եւ Սիմոն Սիմոնեան։

Ժողովը վերջացաւ խաղաղ տրամադրութեամբ։

Հարգանցի

×

ԺԱՆԹԻՑԻ.— Փորթ տ'Իթալիէն, Շուազիէն եւ Ժանթիյիէն 76 հայրենակիցներ ժողով գումարելով Պ. Յովհաննէսեանի սրահին մէջ, խորհրդակցեցան զինուորագրութեան մասին։ Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, ընտրուեցաւ 11 հոգինոց առժամեայ մարմին մը՝ նպատակ ունենալով հետապնդել զինուորցու երիտասարդներու շահերու պաշտպանութիւնը։ Ընտրուած մարմնի 9 անդամները զինուորցուներ են։ Որոշուեցաւ ժողովի խորհրդակցութեան արդիւնքը իբրեւ ցանկութիւն յանձնել պատկան մարմիններու ուշադրութեան

1. Երախտագիտութիւն յայտնել Փրանսական կառավարութեան, մինչեւ հիմա Հայերու ընծայած իր վեհանձն ասպնջականութեան համար։

2. Խնդրել որ զինուորութեան կանչուած բոլոր Հայերու շնորհուի Փրանսական հպատակութեան իրաւունքը։

3. Զինուորցու երիտասարդներու ընտանիքները վայելեն այն բոլոր իրաւունքները, ինչ որ կը վայելեն Փրանսացի զինուորցու ընտանիքները։

4. Այն պարագային որ զինուորցուները կը վերադառնան զինուորական ծառայութենէն իրենց հպատակութեան խնդրանքները շուտով ընդունուին։ (Եթէ զինուորական ծառայութեան ընթացքին դիմում չեն կատարած)։

5. Այն զինուորցուները որոնք հպատակութեան խնդրանք չեն ներկայացներ նոյն իսկ իրենց զին. ծառայութենէ վերադարձին, վայելեն Փրանսացիներու նման աշխատանքի բոլոր իրաւունքները

6. Նկատելով որ բոլոր Հայերը անխտիր Փրանսան կը նկատեն իրենց երկրորդ հայրենիքը, եւ լաւագոյն քաղաքացիի ապացոյցը չեն զլանար տալ, խնդրել որ ոչ-զինուորցու Հայերու հպատակութեան դիմումն ալ նկատի առնուելով, դիւրութիւններ ընծայուին։

ՌՕՄԱՆ, 20 յունուար.— Մեր շրջանի զինուորցուներու յունուար 6ի ժողովին բանաձեւը ղրկուեցաւ Տրոմի երեսփոխան Պ. Մութէի։ Յունուար 17ին գաղթային նախարարը կը գտնուէր Ռօման։ Առժամեայ վարչութիւնը ուզեց տեսակցութիւն մը ունենալ անոր հետ, քաղաքապետի ընդունելութենէ մը վերջ Պ. Նախարարը վստահեցուց մեզ թէ կարելին պիտի փորձէ մեր բաղձանքները իրականացնելու համար։

Այս մասին զեկուցում տրուեցաւ յունուար 18ին, զինուորցուներու ժողովին մէջ եւ հակասական զեկուցումներ տրուեցան տեսակցութեան մասին։ Ի վերջոյ ընտրուեցաւ մնայուն յանձնախումբ մը որ պարզապէս վիժուկ մըն է։

Բիւզանդացի

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Մանուկներու Օր»ը

ԿԱՐՏԱՆ.— Յունուար 17ի կիրակին, Ֆ. Կ. Խաչի Կարտան — Պիվէրի մասնաճիւղը մեծ հանդիսութեամբ տօնեց «Մանուկներու Օր»ը, Հ. Յ. Դ. սրահին մէջ, գեղարուեստական խնամուած բաժինով։ Հանդէսը բացուեցաւ Կ. Խաչի քայլերգով «Կուգաս անցեալի ոսկի մշուշէն», կրթասիրացի սան-սանուհիներու խանդավառ երգեցողութեամբ։

Օր. Ա. Փափազեան բացման խօսքն առնելով, կոչ ըրաւ հայ տիկիններու աջակցիլ իրենց, պայքարելու հիւանդութեանց, այլասերման եւ մանաւորապէս իգական սեռի տգիտութեան դէմ։ Շեշտեց ծնողքներու պարտականութիւնը մանուկներու հանդէպ, նաեւ քանի մը թելադրութիւններ ըրաւ մանուկներու տրուած անկանոն եւ անժամանակ սննդառութեան մասին։

Կրթասիրացի սան-սանուհիները արտասանեցին ու երգեցին։ Տիկ. Զըւարթ իր մեներգներով՝ «Ո՜հ ինչ անուշ» եւ «Վարդ մը տեսայ», իսկ իր քոյրը Օր. Փերուզ «Հայաստան» եւ «Ծիծեռնակ» երգերով, հանդէսին փայլը աւելցուցին, ինչպէս եւ Մարսէյլէն Պ. Ս. Գինոսեան մեներգեց «Մի լար բլբուլ»ը։

Մանուկներու «Կաղանդ Պապա» ներկայացումէն յետոյ, եկաւ իրենց սիրելի Կաղանդ պապան (Սա. Գինոսեան) եւ սրահը կէս ժամի չափ լեցուեցաւ մանկական ճիչերով, մինչ կաղանդ պապան կը բաժնէր միրգ եւ խաղալիկներ։

«Անդրանիկ» Թատերախումբի բեմադրութեամբ սրահը իր նախկին լռութիւնը վերստացաւ։ Առաջին բեմադրուածն էր «Վրէժի ոգին կամ հայ պատիւը»։ Պ. Լ. Գեղամի՝ վարիչը, անթերի ծրատած էր դերակատարները։ Պ. Ա. Առաքելեան իր խանդավառութեամբ, հայրենասիրական զգացումներ ներշնչեց ներկաներուն։ Օր. Անժէլ Սիմոնեան, իր առաջին դերին մէջ իսկ՝ առեւանգուած Հայուհի մը, խոստմնալից դերասանուհի մը ձգտումները ցոյց տուաւ, իսկ Պ. Գեղամի իրականօրէն պատկերացուց Թրքական անջնջելի ոճիրները։ Յուզիչ էր «Կամաւոր զինուոր» պատանիներու դերակատարութիւնը։ Անոնք թէեւ այս օտար ափերուն վրայ մեծցան, սակայն իրենց սիրտը լեցուած է հայրենիքի սիրով։

Վերջին անգամ ներկայացուեցաւ «Սատանան» զաւեշտը, իբրեւ ընթերցում շատ անհաճոյ, բայց Պ. Լ. Գեղամի զայն բեմադրեց եւ ինքն ալ՝ սատանայէն վախցող գրագիր, կատարեց իր դերը մեծ վարպետութեամբ։

Ֆ. Կ. Խաչի այս մասնաճիւղի անդամուհիները, վայելելով ժողովուրդին համակրութիւնը սոյն ձեռնարկին մէջ պահ մը կը մոռնան իրենց յոգնութիւններն ու զոհողութիւնները եւ կը խոստանան յառաջիկային աւելի եռանդով աշխատիլ այս նուիրական գործին համար։

Անդամուհի մը

«Մանուկներու Օր»ը

ՄԱՐՍԷՅԼ, 18 յունուար (Յառաջ).— Ֆ. Կ. Խաչը իր չորս մասնաճիւղերով կիրակի օր Շահրիկեան սրահին մէջ տօնեց Մանուկներու Օրը։ Ժամանակէն առաջ սրահը լեցուած էր խուռն բազմութեամբ մը, բայց ցաւի սիրտ ստիպուեցանք յայտնելու միայն մայրերն էին եկած տեսնելու իրենց մանուկներուն թոթոուն երգն ու արտասանութիւնը, իսկ հայրերը սրճարանի «պլօթ»ը նախընտրած էին իրենց հոգեհատորներուն երգէն եւ պարէն։

Բեմը զարդարուած էր աւանդական կաղանդի ծառով եւ հայկական եռագոյնով։ Հանդէսը բացաւ Տիկին Քիպրիթճեան, բացատրելով Կ. Խաչի անհրաժեշտութիւնն ու դերը գաղթաշխարհին մէջ։ Յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը։ Բեմին վրայ շարուած էին Պօմոնի փոքրիկ սաները, որոնք խնամեալ եւ միօրինակ հագուած՝ սկսան երգել ու արտասանել։ Յետոյ Աբելեան Թատերախումբը ներկայացուց զաւեշտ մը, «Երկու անվարտիքները», կէս ժամ կուշտ ու կուռ խնդացնելով ներկաները։ Լաւ մարզուած էին Սէն Լուի եւ միւս թաղերու փոքրիկներն ալ։ Քառորդ ժամ դադարի ընթացքին Կ. Խաչի վարչութիւնը գեղեցիկ ծրարներով անուշեղէն բաժնեց փոքրիկներուն, իբրեւ կաղանդի նուէր։ Յետոյ ընկ. Սեթեան շարժանկարով ներկայացուց կտոր մը Շարլօէն։

Պատիւ Կարմիր Խաչին, որ եռանդուն աշխատանքի լծուած է ամէն տեղ, նոր սերունդին փրկութեան համար։

Մելիք Դաւիթ

Ճրագ մը եւս...

Դեկտ. 29ին Մարսէյլի հիւանդանոցին մէջ մեռաւ հայրենակից Արիստակէս Յ. Զօթոյեան, բժշկական գործողութենէ մը վերջ։

Ծնած էր Մշոյ Նորշէն գիւղը եւ սիրուած իր լուրջ բնաւորութեամբ։

Արիստակէս ընդհ. պատերազմին Թրքական զինուոր ըլլալով, կը գտնուի Միջագետք։ Տեսած չէր իր ընտանիքին եւ հարազատներուն ջարդուիլը։ Երբ կը լսէ ընդհ. կոտորածը, կը փախչի ու յաջողութեամբ անցնելով կը յանձնուի անգլիական բանակին յառաջապահներուն։ Այնտեղէն իբրեւ գերի կը փոխադրուի Փորթ Սայիտ եւ կամաւոր կը գրուի Փրանսական բանակին։ Յետոյ կը վերադառնայ թրքական ճակատ, կռուելով Թուրքերու դէմ, մինչեւ կամաւորներու արձակումը, երբ եկաւ հաստատուեցաւ Ատանա։

Հոն զինք առաջին անգամ տեսայ 1920 օգոստոսին, Կիլիկեան ակումբին մէջ, Դաշնակցութեան ընդհ. ընկերական մէկ ժողովին։ Ինք անդամ էր «Տալուրիկ» խումբին եւ եռանդուն Դաշնակցական։ Ջարդի անցուդարձերով շատ կը հետաքրքրուէր։ Երբ կը պատմէինք իբրեւ ականատես, Արիստակէս կը փրփրէր կատաղութենէն եւ կ'երթար հատուցում պահանջելու։ Կիլիկիոյ պարպումէն վերջ Արիստակէս եկած էր Մարսէյլ, ուր ամուսնացած էր։ Վերջերս շատ ընկճուած էր յոգնութենէն եւ տնտեսական տաղնապէն, բայց միշտ ամէն բանէ վեր կը դասէր հայրենիք եւ Դաշնակցութիւն։

Կը թողու կինը եւ երկու որբեր։

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի Արիստակէս։ Օտար հողը թող թեթեւ գայ քեզ։

Գ. Միրոյեան

ՓԻԷՌ ԼՕԹԻ ԵՒ ՔԼՕՏ ՖԱՌԷՐ

Թուրք հրապարակագիր Սատրի Էթէմ Գուրունի մէջ կը բացատրէ թէ Թուրքերը ինչո՞ւ չեն սիրեր Փրանսացի այդ երկու գրագէտները։ Անոնք, կ'ըսէ, տառապեցան, ամէն անգամ որ խնդրոյ առարկայ եղաւ Իսթանպուլի արդիականացումը։ Անոնք կը սիրէին Էյուպի նոճիները, գոց գեղին գոյնով թրքական տուները։ Անոնք կը հիանային հարէմլիք-սէլամլըքի կեանքին վրայ։

Եւ իբրեւ օրինակ, Սատրի Էթէմ կը յիշէ Պալքանեան պատերազմին տեղի ունեցած դէպք մը։ Փիէր Լօթի երեկոյթ մը կը կազմակերպէ Ռօշֆորի (Փրանսա) իր ապարանքին մէջ եւ այս տեսակ հրաւէր մը կ'ուղղէ թրքական զինուորական կցորդին.

« Ամբողջ դիւանագիտական մարմինը հրաւիրուած է։ Շատ լաւ պիտի ընէք, եթէ դուք Ենիչէրիի տարազը հագնիք, ձեր հանըմն ալ պալատական կիներու տարազը»։

Փիէր Լօթի ահա թէ ի՛նչպէս կը սիրէր մեզ ...

ՏԻԾԱՂ

— Խուրմա պէյ, եկայ ձեզ հարցնելու թէ վիճակահանութեան տոմսերս ի՞նչ ընելու եմ որ շահիմ։

— Հարիւր փրանք վճարեցէք որ պէտք եղածը ձեզի ըսեմ։

— Ուրեմն այսօր այդ հաշուով հարիւր փրանք շահեցայ, մնաք բարով։

— Բայց առաջ ես պէտք է շահիմ որ երբ կարգը գայ ձեզի շահեցնեմ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (185)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Մելօն այնքան կամաց կը խօսէր որ հազիւ Գրիգորն ու Արսէնը զինք կը լսէին։ Գէորգի խումբը, վաթսունը — չորս կորիճ երիտասարդներ, երկու օր առաջ իրիկնամթին ճամբայ ելած էր վանքէն՝ սահմանը անցնելու համար։ Մելօն, յաջորդ առտու շատ կանուխ որպէս սովորական ճամբորդ մը Կարէյնի երթալով, միացեր էր դէպի Ապաղա գացող քրտական կարաւանի մը։

— Դեռ սահմանը չհասած՝ մութը վրայ տուաւ,— շարունակեց պատմել Մելօն,— կամաւ քարուանէն ետ մնացի։ Շըխօ-Պէքիր սարի տակ, ճամբան ոլորապտոյտ կը բարձրանայ։ Այդտեղէն շրջուեցայ դէպի ձախ եւ, ինչպէս նախօրօք պայմանաւորուած էինք, ճամբայէն շատ հեռու, ձորի մը մէջ հանդիպեցայ Գէորգին ու իր խմբին։ Սարսափելի նեղութիւնով հասած էին մինչեւ այդտեղ։ Շատերու ոտքերը ուռած՝ չէին կրնար քալել, իսկ տղաքներէն ոմանք մեծ քանակութեամբ փամփուշտ վերցուցած լինելով ուժասպառ եղած էին։ Բարեբախտաբար, այդ գիշեր շատ ճամբայ չունէինք երթալիք։ Իրարու օգնելով, դէչ աղէկ Շըխօ-Պէքիր կորուեցանք ու վերին Նազարաւայի սարը, քարայրի մօտ, հեղեղատի մը փոսին մէջ տեղաւորուեցանք։ Լուսը չըբացուած՝ ես Նազարաւա իջայ։ Մեր տղաքներէն երեք լաւ վալատներ ճամբեցի խմբի մօտ, պօլիկ մըն ալ ուտելու պաշար հետները։

— Ուրեմն այդ հաշուով էս իրիկուն ...

— Հա՛, խելքդ սիրեմ, վարժապետ,— Արսէնի խօսքը կտրեց Մելօն,— էս իրիկուն պիտի անցնին Կորթկանի սարը։ Էդուր համար ալ կանուխ եկայ ձեր գիւղը։ Հիմա, մտիկ ըրէ, Գրիգոր. երկու վալատ կը կանչես, որ միասին երթանք ձեր գերեզմաննոցը։ Չէ, հիմա չէ, դեռ շատ կանուխ է, անոնք հազիւ կէս գիշերի ատեն հասնին։ Դուն ալ, վարժապետ ջան, եւ քու ապից արեւուն մեռնիմ, հետդ մէկը կը վերցնես ու եալլա ճամբայ կ'ելլես Կորթկան, իշալլահ ճամբէն վախէդ սիրտդ կը ճաքի ... Հասկցա՞ր ... Կորթկան հասնելուդ, Կարոյին կը յայտնես խմբի մասին։ Կ'ըսես, որ երկու լաւ վալատներ ճամբէ գիւղի տակի աղբիւրին մօտ, ղալմաղալ չուզեր. միայն Կարոյին կը յայտնես, ան գիտէ ընելիքը։ Հասկցա՞ր ...

— Տօ հասկցար, հա, հասկցար, խօսք ունիս ըսէ,— բարկացաւ Արսէնը,— ես պատրաստ եմ, հետս ո՞վ պիտի գայ։

— Եղբայրս կուգայ հետդ, ձէն տամ էնոր,— ու Գրիգորը անցաւ թոնրատունը։

Մելօն ու Արսէնը մնացին առանձին։ Հակառակ որ Մելօն վարժապետները չէր սիրեր, բայց Արսէնի հանդէպ մասնաւոր համակրանք ունէր։ Նախ որ Արսէնը իրենց թաղէն էր, հայրը իր մանկութեան ընկերներէն մէկը, մէկ ալ որ խելօք, համեստ տղայ մըն էր։ Ասով մէկտեղ, կը սիրէր զայն չարչրկել։

— Այ պալամ,— հոգածու ձեւով սկսաւ խօսիլ Մելօն,— ես լուսադէմին պիտի անցնիմ Գործոթ։ Դուն այս շրջանին մէջ մինակ պիտի մնաս։ Աչքդ չորս բաց։ Թուղթ մուղթ մի պահեր քովդ։ Արդէն ինչ փորձանք որ եկեր է մեր գլխուն՝ էդ թղթերու երեսէն է։ Գրիգորը վստահելի մարդ է։ Երանի ամէն գիւղի մէջ մէկ մէկ Գրիգոր ունենայինք։ Բայց խելքէն քիչ մը խախտ է, ադ կողմէն քեզի խէր մը չունի։ Դուն ինքդ գլխուդ ճարը տեսնելու ես։ Նազարաւայի Յարութը եփուած, փորձուած մարդ է ... բայց քիչ մը դրամը շատ կը սիրէ։ Ուշադրութեամբ հետեւէ հաշիւներուն։ Սատանայ է շան որդին։ Կորթկանի Կարօն ամէն տեսակէտով վստահելի եւ խելօք մարդ է։ Նեղութեան պահուն կրնաս խորհրդակցիլ անոր հետ։

— Շատ լաւ, բայց Մելօ, Հիւսէյին բէկի ծառան, Ֆախրին դիս կը մտահոգէ ...

— Անոր մասին ես արդէն կարգադրութիւն ըրի, մի՛ մտածեր, բայց անշուշտ պէտք է զգոյշ լինել։ Հա՛, մէկ ալ ես պիտի ըսէի, բերանդ պինդ գոցել սովրէ, ոչ բարեկամ, ոչ ազգական կայ էս գործին մէջ ...

— Այդ գիտեմ, անհոգ եղիր ...

— Տես, որ Լեւոնի քու վրայ ունեցած յոյսերը արդարացնես։ Ի՛նչ մարդ է, ի՛նչ ղեկավար ...

— Կրակ է, կրակ, չարխիփէլէկի նման ամէն կողմ կը հասնի։ Մելօ, կ'ըսեն թէ բնաւ չի քնանար։ Ճի՞շդ է...

— Շիտակը, երկննալն ու պառկիլը չեմ տեսած, երբեմն նստած տեղը աչքերը կը գոցէ ...

— Բայց ինչո՞ւ ձախ ձեռքն ու ոտքը այնպէս կը դողան...

— Տնաքանդ, ես հէքի՞մ եմ, ես ի՞նչ գիտնամ, կ'ըսեն, թէ առենօք ընկաւոր է եղած։

— Ընկաւոր լինելը չեմ գիտեր, բայց դէմքի եւ ձեռքի սարսափելի վէրքերու սպիները տեսած ժամանակ չունիս կը բռնուի. մարդ կը վախնայ դէմքին նայելու ....

— Տօ, սարսախ վարժապետ, մարդու դէմքին մի՛ նայիր, գործին նայէ։

— Հա, շիտակ կ'ըսես Մելօ, մէկ որ բերանը բանայ, կրակ ու բոց, մարդ մտիկ ընելով չի կշտանար։ Աստուած տայ, անոր նման մէկ երկուքն ալ ունենայինք։ Վահէն ալ լաւ է, բայց ան հիմա Կաւաշի, Շատախի կողմերը կ'աշխատի, շատ քիչ անգամ քաղաք կուգայ։

Սաքուի դուռը ճռնչելով բացուեցաւ, ու Գրիգորը եղբօր հետ երեւցաւ դրան վրայ։

— Ախպերս պատրաստ է, վարժապետ։

— Ես ալ պատրաստ եմ։ Մնաս բարով, Մելօ։ Պայրոն Լեւոնին բարեւ ըրէ, ըսէ, որ ձեռքէս եկածը չեմ խնայեր։ Մելօ, անգամ մը մեր տունը հանդիպէ, մէրս տես։

— Շատ լաւ, աչքիս վրայ ... բայց ափսոս որ մէրդ պառաւ է, Արսէն, թէ չէ կը կարգուէի հետը, մէկի տեղ երկու կնիկ ...

— Ցիմար կատակներդ նորէն մի՛ սկսիր ... Ես գացի։

Արսէնն ու Գրիգորի եղբայրը դուրս ելան սաքուէն, ու քիչ վերջը դուրսի դրան գոցուելու ձայնը լսուեցաւ։

— Հա մոռցայ հարցնել, Մելօ, բան կերա՞ծ ես ...

— Օհօ՛, նոր բարի լոյս, տնաքանդի տղայ, ժամ մը առաջ հարցնելու էիր, աղիքներուս մէջ քամին ջիրիդ կը խաղայ։

— Ես ձեռացս բան մը բերեմ,— ու Գրիգորը աճապարանքով դուրս ելաւ։

Մելօն նոր միայն մտածեց հանգստանալու մասին։ Գօտիի արանքէն խոշոր ժամացոյց մը հանելով նայեցաւ. ժամը ութին քանի կ'ուզէր։ Մելօն մտածեց, որ դեռ շատ ժամանակ կար ու քանի մը ժամ կրնար հանգստանալ։ Բուխերիկի առջեւ երկնցաւ՝ գլուխը խոտով լեցուած կարծր բարձին վրայ դնելով, աչքերը գոցեց, ինքն իրեն մրթմրթալով. «Տօ, ախպէր, ես էլ հողածին մարդ եմ. կռունկներս, եթէ երկաթէ շինուած լինէին՝ նորէն կը մաշէին»։

Մելօն փորձեց քնել, բայց անյաջող։ Ակամայ կը մտածէր Գէորգի եւ անոր խմբի մասին։ Արդեօք ապահով հասնելո՞ւ էին։ Հիմա անշուշտ սարէն իջած, Զուլթուխլուի ձորը հասած կը լինին։ Աստուած տար մարդու չհանդիպին ... իսկ եթէ հանդիպի՞ն ...

Ու այդպէս մէկը միւսի ետեւէ զանազան մտքեր իրարու կը յաջորդէին, ու Մելօն մէկ կողմէն միւսը կը դառնար՝ ի զուր փորձելով քնել։

×

Արեւելքի երկիրներու մէջ, գերեզմանատունը, թէկուզ գիւղական անշան գերեզմանատուն մը, ահի ու սարսափի վայր մըն է, մանաւորաբար գիշերը։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

Ո՞վ չի գիտեր թէ Ֆրանսան շատ դիւրազգած է այդ տեսակ հարցերու մէջ եւ երբեք կարեւորութիւն չի տար օտար խօսքերու։ Ընդհականակն ան կը-նայ իրաւամբ զայրանալ ։

Կասկած չկայ որ խատիսեանն այդ նպատակով ալ բրած է։

Զայրացնել Ֆրանսան, որպէսզի վճռականօրէն հակառակ դիրք բռնէ կանխօրօք հպատակութիւն տալու մասին զինուորցուներու յայտնած փափաքին։

Այս կերպով Դաշնակցութիւնը՝ ինչպէս շատ անգամ ըրած է, երեւութապէս բաւարարութիւն տուած կ'ըլլայ զինուորցու երիտասարդներու ձգտումին, բայց ըստ էութեան անիրականանալի կը դարձնէ զայն»։

Ուրեմն այս գլխագիր ապուշը եւ զարշելի բանսարկուն — ապահովաբար ծածկանուն— չի գիտեր թէ՝ ինչ որ «Նանսէնեան օֆիս» կը կոչենք, կը գըտնուի... ՓԱՐԻԶ, ՊՈՒԼՎԱՌ ՌԱՍՓԱՅ ԹԻՒ 38, ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ՝ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ, եւ յանձնուած՝ բարձր պաշտօնատարի մը, Պ. Փանի, որուն հետ կապուած ըլլալով պաշտօնապէս հայկական երկու օֆիսները, կը գործեն համախորհուրդ։ Նամակն ալ ուղղուած է անոր։ Այս խնդիրը որ եւ է կապ չունի Նանսէնեան միջազգային գրասենեակին հետ, որ կը գտնուի Ժընեւ, Ազգերու Դաշնակցութեան հովանաւորութեան տակ ։

ԼԵՕՆ ՊԼՈՒՄ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՒԷՐ Կ'ՈՒՂՂԷ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

Շաբաթ օր Ժողովրդական Ճակատը փառաւոր ցոյց մը կազմակերպեց Լիոնի մէջ, ի պատիւ վարչապետ Լէօն Պլումի, որ հոն հրաւիրուած էր նախաձեռնութեամբ քաղաքապետ եւ երեսփ. ժողովի նախագահ Պ. Էռիոյի։ Ներկայ էին նաեւ 10—12 նախարարներ։ Արտաքին նախարար Պ. Իվոն Տէլպոս Ժընեւէն գացած էր Լիոն, մասնակցելու համար սեղանին։ Հացկերոյթը եւ խրախճանքը տեւեցին հինգ ժամ, եւ այդ միջոցին էր որ Լէօն Պլում պատմական ճառ մը խօսեցաւ, միջազգային կացութեան եւ ղաշլիճին քաղաքականութեան մասին։ Ճառին քան վայրկեանը կը վերաբերէր Գերմանիոյ։ Նկատի առնելով որ Հիթլէր կարեւոր յայտարարութիւններ պիտի ընէ յունուար 30ին, Րայխստակին բացման առթիւ, Ֆրանսայի վարչապետը ուզած էր կանխել զայն եւ պարզել իր տեսակէտները՝ ֆրանքօ-գերման գործակցութեան մը մասին։

Մերժելով հանդերձ սակարկութեան ձեւ տալ երկու երկիրներուն յարաբերութեանց բարւոքման, Լէօն Պլում հաստատեց թէ Ֆրանսա պատրաստ է նիւթապէս աջակցելու Գերմանիոյ տնտեսական վերելքին, վարկեր բանալով եւ հում նիւթ ճարելով, պայմանաւ որ Գերմանիա կասեցնէ իր սպառազինութիւնները։ Ֆրանսա միշտ այն տեսակէտն ունի թէ խաղաղութիւնը անբաժանելի է։ Ան կը հաւատայ թէ կարելի է ապահովել զայն, եթէ Եւրոպայի բոլոր ազգերը հաւասար ուղղամտութեամբ վարուին, բայց ներկայիս այդ կարելիութիւնը էապէս կախում ունի Գերմանիայէն ։

— Եւրոպայի ներկայ վիճակին մէջ, երբ ժողովուրդներու կեանքը ամէնէն է ի վեր ենթակայ է քաղաքական ցնցումներու եւ երբ զինարշաւ մը տեղի կ'ունենայ ամէն կողմ, աւելի արդիւնք քան պատերազմէն առաջ, ինչպէս կարելի է տնտեսական համաձայնութիւններ յղանալ անկախ՝ քաղաքական կարգադրութենէ մը։ Ո՞ր ազգը պիտի հաւանէր գործակցիլ ուրիշ ազգի մը, վարկեր բանալով, անոր հում նիւթերու պաշարը աւելցնելով, զաղթային տեղաւորման միջոցներ ճարելով եւայլն, եթէ հարկադրուած է ամենադոյզն կասկած մը սնուցանելու թէ իր ընծայած աջակցութիւնը կրնայ օր մը իրեն դէմ դառնալ եւ թէ վարկերը, հում նիւթերը եւն. կրնան աւելցնել զինուորական ուժ մը եւ կարողութեան մը որուն զոհերը պիտի ըլլան ինք եւ իր բարեկամները։ Ուրեմն անհրաժեշտ եւ անխուսափելի առնչութիւն մը կայ տնտեսական գործակցութեան եւ զինարշաւի դադարեցման միջեւ ։ Միասին գործելու համար մենք պէտք է գործենք խաղաղութեամբ »։

*** Գերմանիոյ մէջ այնքան ալ տաք տպաւորութիւն չգործեց Պլումի ճառը։ Թերթերը արեւելեան սակարկութիւն կը նկատեն զայն եւ վիրաւորական կը գտնեն Գերմանիոյ համար։

Առաջարկ մը օտարականներու մասին

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ երեսփոխան Լըքաշէօ օրինագիծ մը ներկայացուցած է որուն առաջին յօդուածը կը տրամադրէ վտարել 50 տարեկանէն վար օտարականները, պատերազմի յայտարարութեան առեն, բացառութիւն համարելով անոնք որ զինակից ազգի մը կը պատկանին։ «Մեծադոյն Ֆրանսայի Միութիւնը», որուն նախագահն է նախկին նախարար Անաթօլ տը Մոնզի, բողոքած է այս առաջարկին դէմ, պահանջելով դասաւորել օտարականները համաձայն դասակարգի եւ արհեստի։ Այս հարցի մասին բոլորովին տարբեր օրինագիծ մը պիտի ներկայացնէ նոյն Միութիւնը։

Զինուորութեան փոխարէն փրկանք Ռումանիոյ հայ զինուորցուներու համար

Սելանիկի «Հորիզոն»ը կը գրէ.—

Շահագրգռուողներուն ի գիտութիւն կը տեղեկացնենք, թէ զինուորագրութեան ենթակայ հայ երիտասարդներէն 1907ին ու 1908ին ծնածները կրնան գնել իրենց զինուորական պարտաւորութիւնները եւ առանց ծառայելու ստանալ իրենց արձակման թուղթերը։ Այդպիսիները պիտի վճարեն 4600 տրամի միանուագ գումար մը, հազարը իրենց հնգամեայ կանոնական ծառայութեան եւ 3600ը դասալքութեան հետեւանքով 12 ամիսներու յաւելուածական ծառայութեան իբրեւ փոխարժէք ։

Եթէ կարելի ըլլայ դասալքութեան վերաբերեալ թիւրիմացութիւնը հարթել պատերազմական նախարարութեան մօտ եւ հինգ ամսուան կանոնական ծառայութեան իջեցնել զինուորական ծառայութեան շրջանը, այդ պարագային կարելի պիտի ըլլայ նաեւ ետ առնել իբրեւ յաւելուածական ծառայութեան փոխարժէք վճարուած 3600 տրամին։

Կ'իմանանք թէ նոր կարգադրութեան մը համաձայն, դասալքութեան հետեւանքով պարտադրուած 12 ամսուան յաւելուածական ծառայութեան շրջանը կը հաշուեն միայն 6 ամիս 1909—1912ի ծնունդներուն համար։

Պուլկարիա եւ Եուկոսլաւիա հաշտուեցան

Կիրակի, 24 յունուար, ստորագրուեցաւ Եուկոսլաւիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ կնքուած համաձայնութիւնը, որ նոր թուական մը կը բանայ երկու երկիրներուն պատմութեան մէջ։ Արդարեւ, 1913էն ի վեր, (Պալքանեան Բ. պատերազմ), խանգարուած էին երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները։ Անելութիւնը աւելի սաստկացաւ, երբ Պուլկարիա միացաւ Գերմանիոյ եւ զինակիցներուն, մեծ պատերազմին առեն։

Բարեկամական դաշնագիրը, որ ստորագրուեցաւ Պելկրատի մէջ, կը բաղկանայ հետեւեալ երկու յօդուածներէն.—

1.— Անրռնաբարելի խաղաղութիւն մը եւ անկեղծ եւ մշտնջենական խաղաղութիւն մը պիտի տիրէ Եուկոսլաւիոյ եւ Պուլկարիոյ թագաւորութեանց միջեւ ։

2.— Ներկայ դաշնագիրը պիտի վաւերացուի եւ վաւերացումները պիտի փոխանակուին Պելկրատի մէջ, կարելի եղածին չափ շուտ։ Դաշնագիրը գործադրելի է վաւերացումներու փոխանակութենէն անմիջապէս վերջը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Լիոնի կապոյտ խաչի մասնաճիւղը՝ ՏԷՐ ԱՆՆԻԲԱ Ծ. Վ. ՀԱԲԷԼԵԱՆԻ վախճանման առթիւ իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ. Արշաւիր, Յովհաննէս եւ Յարութիւն Հաբէլեաններուն, նոյնպէս նաեւ Տէր եւ Տիկ. Գարեգին Հաբէլեանին եւ զաւակներուն եւ իրենց պարագաներուն։

×

Բարխեան ընտանիքը սրտի խորունկ կսկիծով իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Արշաւիրի, Պ.Պ. Գարեգին եւ Յովհաննէս Հաբէլեաններուն եւ բոլոր սգակիր ազգականներուն, Գեր. ՏԷՐ ԱՆԱՆԻԱ Ծ. Վ. ՀԱԲԷԼԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

Մարգար Բարխեան

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՔԵՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ՌՈՒԲԷՆԻ

Տեղի կ'ունենայ Salle Géographieի մէջ,

184 Bld. Saint-Germain, Paris

մէթրօ St. Germain-des-Prés,

31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3.30ԻՆ

Պիտի նուագէ հայկական, պարսկական, ռումանական, ռուսական եւ կովկասեան եղանակներ, որոնք մեծապէս գնահատուեցան ամէն երկրի մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ։

տոմսերը ժողովրդական գիներով։

տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince։ եւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔը Լիոնի մէջ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔը կը ներկայացուի Լիոնի մէջ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի

27 փետր. շաբաթ երեկոյ

Սիրայօժար մասնակցութեամբ ծանօթ ուժերու

կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ թուականը։

Մանրամասնութիւնները առանձին յայտագրով։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔՆԵՐԸ վերսկսան Պաղեստինի մէջ, մտահոգութիւն պատճառելով Հրեաներուն։ Հայֆայի մէջ երկու ռումբեր արձակուեցան արաբ երեւելիներու տուներուն դէմ։ Կը հաւատուին անոնք որ հաշտարար դիրք բռնած են Հրեաներու հանդէպ։ Անգլիացի սպարապետը կը քննէ երկրին զինուորական կացութիւնը ։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՎԻՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ Մարսէյլի մէջ

կազմակերպուած Ժողովրդական Լսարանի Յանձնախումբին կողմէ

կիրակի, 31 յուն. կէսօրէ ետք ժամը 3էն 7, Շահրիկեան սրահին մէջ,

5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ։

Վիճաբանութեան նիւթն է ԽՈՐՀՐԴ. ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Թեր ու դէմ կը խօսին՝ Պ.Պ. ՎԱՀԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ եւ ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Ժողովի ընթացքին խօսք կը տրուի նաեւ փափաքողներուն։

Գեղարուեստական բաժին՝ Արտասանութիւն ՕՐ. Ե. ՊՕՂՈՍԵԱՆ.

Նուագ՝ Պ. ՀԱՅԿ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Ա. մրցանակ Մարսէյլի երաժշտանոցէն)

Մուտքը ազատ է։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Մ.ճիւղին կողմէ

յունուար 30, շաբաթ գիշեր ժամը 9ին,

SALLE «FOYER SOCIALISTE»ի մէջ,

149bis Avenue d'Argenteuil, Անիէռ,

Ղեկավարութեամբ Վ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆԻ

ԱՆՄԵՂԸ

ընտանեկան տրամ 3 արար

Առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուի Անիէռի մէջ։

եւ ՎԻՌԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ (զաւեշտ 1 արար)։

Ճոխ պիւֆէ։ Առաջնակարգ նուագ։

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆր., փոքրիկներու՝ 1 ֆր.։

Թատերական ներկայացում

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց Միութեան կողմէ

6 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.45ին, Հայ Ակումբին մէջ։

կը ներկայացուի ԱՆԻԾԵԱԼԻՆ ՓԱՌՈՍԸ

եւ Պարոնեանի ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ։

գիներ՝ մեծերու 5 ֆր., փոքրիկներու 1 ֆր.։

"ՎԷՄ"

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ «Վէմ»ի ԺԶ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ «Մ. Փորթուգալեան».— Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Արհաւիրքի Օրեր».— ՊՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ՝ «Նոր հայերէն քերականութիւնը».— ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս».— Հ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ՝ «Անդրանիկը Սիւնեաց աշխարհում».— Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ «Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը» (վերջ).— «Հայ-Հայկական բանակցութիւններ».— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ՝ Ռոստոմի նամակները.— ԱՆՑԵԱԼԷՆ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ.— Վ. ԵՊ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը».— Նկարներ։

Խմբագրութիւնը շատ կը խնդրէ բաժանորդներէն փութացնել բաժնեգիներու վճարումը մասնաւորապէս կը խնդրուի Ֆրանսայի բաժանորդներէն ջանալ շուտով փակել իրենց հաշիւները, որով մեծ աջակցութիւն ցոյց տուած կը լինին խմբագրութեան։ Փարիզի բաժանորդները կարող են բաժնեգինը ուղարկել Լ. Գեւոնեանի հասցէով «Յառաջ»ի խմբագրատուն, Մարսէյլինը՝ Ն. Կակոսեանին՝ 49 rue Nationale։ կամ ուղղակի խմբագրութեան՝ S. Vratzian, 13 Rue des Platanes Plessis-Robinson, (Seine).

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՌՆԷ ԼԵՌ ԵՒ ԱՂԲԻՒՐ

Ամսագրին 10րդ (Ինկտ.) թիւը, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԱՆՏԻՊ ԷՋԵՐ Ա. Յարութիւնեանէ եւ Սիամանթոյէ.— ԻՄ ԱՂՕԹՔԸ, Հ. Զորզարեան.—ԾՈՒԽ ՄԸ, Յ. Անտոնեան.—ՆՍՏԱՐԱՆԻՆ ԱՂՋԻԿԸ, Արմէն Անոյշ.— ՄԱՍԱՄ ՊՕՎԱՐԻ, Հրաչ Սարգիսեան.— Մշակոյթի օրուան հանդէսը նուիրուած Հայ բանաստեղծութեան.— ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏԻՆ ՀԱՃՈՅՔԸ ԵՒ ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՃՈՅՔԸ, Ա. Փափազեան (ֆրանս.է թարգմ.).— ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄԵՑԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ, Վ. Էլմաեան ճարտարապետ).— ԳԻՐՔԵՐ ԵՒ ԴԷՄՔԵՐ, Ա. Արապեան.— Նիւթերու ցանկը։ Այս թիւով կը լրանայ ամսագրին տարեշրջանը։ Յունուարին կը թեւակոխենք նոր շրջանը։ Ամէն մէկ վճարող բաժանորդ պիտի ստանայ 20 ֆր. արժէքով ֆրանսերէն կամ հայերէն գիրքեր։

Բացուած է բաժանորդագրութիւնը, տարեկան Ֆրանսայի համար 30 ֆր. արտասահմանի համար 40 ֆր.։

Դիմել՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Սէն Լուի Մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը 27 փետր.ին **Cercle l'Ami du Peuple**ի մէջ.

«Նախերգանք»

Երիտասարդ գրող Թէօլէօլեան հրատարակած է իր արձակ եւ քերթուած բանաստեղծութիւններու հատորը՝ «ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ», 100 էջ, գեղատիպ եւ մաքուր հրատարակութիւն ։

Պիտի ծախուի միայն 100 օրինակ։ Ունենալ փափաքողները կրնան 6 ֆր. դրոշմաթուղթ ներփակել եւ ղրկել հեղինակին՝

M. TEULEULIAN, B. P. 444 SOFIA (Bulgraie).

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ այս հինգշաբթի 28 Յուն. ժամը 21ին, Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Նիւթ՝ դերասանական արուեստը։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասերը կը տրուին ամէն հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9—12, Մութիւալիթէի սրահին մէջ, մէթրօ Maubert-Mutualité։ Արձանագրուելու համար դիմել տեղւոյն վրայ։

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Journaux R. CHIMCHI

29, Aghiou Marcou, ATHENES

Journaux R. CHIMCHI

56, Akti Miaouli, PIRÉE

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 27 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3330

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ ՈՐ ԱՆՑԱՒ...

Տակաւին պատրաստ չէ Ալէքսանտրէթ - Անտիոքի մասին գոյացած համաձայնութեան վերջնական բնագիրը: Սակայն ինչ որ հրատարակուեցաւ թերթերու մէջ, կը բաւէ գաղափար տալու համար :

Ամէնէն կարեւոր իրողութիւնը այն է որ, փոթորիկ մը անխուսափելի էր երբեմնի Հայոց Ծոցին մէջ, եթէ վերջին պահուն միջին ճամբու մը չհետեւէին երկու կողմերն ալ: Եւ տարակոյս չկայ թէ այդ ճամբան հարթելու համար վճռական դեր կատարեց բրիտանական միջամտութիւնը :

Արդարեւ, մինչեւ ուրբաթ յուսահատական էր կացութիւնը: Երկու կողմերն ալ յայտնած ըլլալով իրենց վերջնական ծրագիրը, ստեղծուած էր կատարեալ անել մը: Կը թուէր թէ արտաքին օգնութեան մը կը սպասէին մանաւանդ Թուրքերը, որոնք Տարտանէլի համաձայնութենէն ի վեր միշտ ուշադրութեամբ կը հետեւին Մեծն Բրիտանիոյ շարժումներուն եւ խորհուրդներուն :

Էնկիւրի հարկադրուած էր իր յաւակնութիւնները չափաւորել մանաւանդ անոր համար որ, դեռ նոր կնքուած էր անգլեւիտալական համաձայնութիւնը Միջերկրականի մասին եւ ձախաւեր ձեռնարկ մը կրնար փորձանք բանալ իր գլխուն :

Միւս կողմէ, ինչպէս կը հաստատեն Ժընեւի թղթակիցներն ալ, Էնկիւրի չէր կրնար անտեսել թէ յախուռն քաղաքականութիւն մը կրնայ իրեն դէմ հանել ամբողջ արաբական աշխարհը: Ցնորք մը չէ արաբական համադաշնակցութիւնը, Իրանեան Ծոցէն մինչեւ Կիլիկիոյ դուռները, հովանաւորութեամբ Մեծն Բրիտանիոյ, որ անգերազանցելի մասնագիտութեան մը վերածած է իսլամական աշխարհը իր առագաստներով քշելու քաղաքականութիւնը :

Մնաց որ, գոյացած համաձայնութիւնը անփառունակ նահանջ մը չի կազմեր Թուրքիոյ համար:

Եթէ ան վերջին պահուն հրաժարեցաւ բացարձակ անկախութեան պահանջէն, ատոր փոխարէն ձեռք բերաւ Թանկագին առաւելութիւն մը,— զինուորական դաշինք Ֆրանսայի հետ, ի պաշտպանութիւն վիճելի շրջանին :

Տարակոյս չկայ թէ Թուրքիոյ գլխաւոր մտահոգութիւնն ալ այդ էր:

Ան կ'ուզէր անկախ տեսնել Ալէքսանտրէթ - Անտիոքի շրջանը, որպէսզի կարենար իր թաթին տակ առնել զայն, ուղղակի կամ անուղղակի: Այդ պարագային, կրնար նաեւ զրաւել, պատրուակ բռնելով որ եւ է առգնայ: Իր հարեւան պետութիւնը, Սուրիան, այն ուժը չէ որ կարենայ ճակատիլ, այդպիսի պատահականութեան մը առեն:

Ամէն պարագայի մէջ, Էնկիւրի ապահովութեան խնդիր մըն էր որ կը հետապնդէր, երաշխաւորութիւն՝ հաւանական յարձակման մը դէմ: Եւ իր կասկածը կեդրոնացած էր Իտալիոյ վրայ:

Արդ, Թուրքիոյ համար ապահովութիւն մը կը կազմէ Ֆրանսայի զինակցութիւնը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին Ժընեւի մէջ:

Վերջին պահուն ընդունելով Մեծն Բրիտանիոյ իրաւարարութիւնը, Թուրքիա բարոյական երաշխաւորութիւն մըն ալ շահեցաւ: Մանաւանդ որ, այլեւս որոշ է թէ Իտալիոյ հետ եւս լեզու պիտի գտնէ, թէ Տարտանէլի պայմանագրին եւ թէ Միջերկրականի մասին :

Այստեղ ալ, Մեծն Բրիտանիոյ բռնած դիրքն է որ իրարու կը մօտեցնէ Էնկիւրին եւ Հռոմը:

Կը թուի թէ Մուսոլինի վերջնապէս փարատելու համար Եթովպիոյ պատերազմին առթիւ դիզուած ամպերը՝ Լոնտոնի եւ Հռոմի միջեւ, կ'ուզէ այս առթիւ ալ հաճոյք պատճառել Անգլիոյ:

Այսպէս կամ այնպէս, փոթորիկ մըն էր որ անցաւ, եւ այժմ Ազգաժողովին առջեւ պիտի ձեւակերպուի Սանճաքին նոր սահմանադրութիւնը :

Անշուշտ արդիւնքէն գոհ են բոլորն ալ, մանաւանդ «մեծ»երը, որոնք այս առթիւ եւս մրցումի ելած էին իրարու հետ, որպէսզի չկորսնցնեն Թուրքիոյ բարեկամութիւնը ...

Գո՞հ է Սուրիան ալ, բուն իրաւատէրը, որուն փոխարէն բանակցութիւնները վարեց հոգատար իշխանութիւնը :

Տակաւին կանխահաս է, խօսելու համար այդ մասին: Սկզբունքի համաձայնութենէն վերջ, երբ ճշդուին բոլոր մանրամասնութիւնները , այն ատեն է որ երեւան պիտի ելլէ թէ ո՛վ ինչ կը շահի կամ կը կորսնցնէ:

Հարցը քննելով հայկական տեսակէտէն — քանի որ մենք ալ բաղկացուցիչ մասը կը կազմենք Սանճաքին բնակչութեան — կ'արժէ ուշադրութեան յանձնել կազդուրիչ պարագայ մը:

1915 - 17ի հայաջինջ սարսափներէն ի վեր, երբ հայկական կարաւաններու մնացորդները կը վայելէին արաբ ժողովուրդին բարեացակամութիւնը, թերեւս առաջին անգամ է որ երկու ժողովուրդները այնքան մօտէն ճանչցան իրար:

Արաբները ամէն տեղ ալ տեսան որ հայ գաղթականութիւնը սրտանց կապուած է իրենց դատին: Անտիոքի ցոյցին մէջ, հայ եւ արաբ, աւելի եւն. Թափօր մը կազմած են 20-25,000 հոգինոց բազմութեամբ, մինչ քէմալականներու թափօրը քանի մը հազարը չէր անցներ: (Թուրք թերթերը իրենց թիւը կը հաշուեն 60 հազար, արաբական թափօրը՝ միայն հազար ...):

Անշուշտ այս է պատճառը որ Թուրքերը անէծք կարդալ կուտան արտասահմանի «քօմիթէճի»ներուն գլխուն :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԳՈՅԱՑԱՒ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գոհունակութիւն Փարիզի, Լոնտոնի եւ Էնկիւրիի մէջ

Էնկիւրիի քաղաքական եւ դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Ալէքսանտրէթի մասին գոյացած համաձայնութիւնը: Կառավարական շրջանակները գոհ են որ Թրքական տեսակէտները որոշ յաջողութիւն գտան: Դիւանագիտական շրջանակներու մէջ՝ ձեռք բերուած յաջողութիւնը կը վերագրեն ոչ միայն Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ բարեկամեցողութեան, այլեւ Անգլիոյ բռնած դիրքին: Միւս կողմէ, գործին կարգադրութեան համար նպաստաւոր մթնոլորտ մը ստեղծած էր նաեւ այն լուրը թէ բանակցութիւններ պիտի կատարուին Իտալիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ, Տարտանէլի պայմանագրին եւ Միջերկրականի հարցին համար: Այս առթիւ նորէն կը հաստատուի թէ Թ. Ր. Արաս մօտերս Ճենովա, Վենետիկ եւ կամ ուրիշ քաղաք մը պիտի երթայ, տեսակցելու համար Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ : Խօսակցութեան նպատակը պիտի ըլլայ ոչ միայն Մոնթրէօյի դաշնագրին կապել Իտալիան ալ, այլ եւ համաձայնութիւն մը կնքել Թուրքիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, Միջերկրականի մասին: Կ'ըսուի թէ արդէն իսկ խօսակցութիւններ տեղի ունեցած են դեսպանական շրջանակներու մէջ, որպէսզի Յունաստան եւ Եուկոսլավիա եւս իրենց հաւանութիւնը յայտնեն այս տեսակ համաձայնութեան մը:

*** «Թայմզ»ի Պոլսոյ թղթակիցը կը հեռագրէ թէ ջերմապէս կը գնահատուի Մեծն Բրիտանիոյ կատարած դերը՝ հաշտեցնելու համար ֆրանսական եւ թրքական տեսակէտները: Արդարեւ, ուրբաթ օր բանակցութիւնները գրեթէ խզուած էին, իսկ շաբաթ օրուան խօսակցութիւնները ապարդիւն անցած, երբ, թէ ֆրանսական եւ թէ թրքական պատուիրակներուն առաջարկութեամբ, որոշուեցաւ ժողովի հրաւիրել Իտընը: Այս առթիւ վճռուեցաւ նախ ճշդել երկու կողմերուն բացարձակ նուազագոյնը, եւ յետոյ հաշտեցնել զանոնք, պայմանաւ որ նախապէս լուր տրուի Էնկիւրիի: Վերջապէս հասան տեղ մը ուր տարակարծութիւնները պարզապէս մանրամասնութեանց կը վերաբերէին: Թրքական պատուիրակութիւնը մէկդի դրաւ բացարձակ անկախութեան որ եւ է պահանջ, քանի որ Ֆրանսացիները պիտի չընդունէին, որովհետեւ թէ հակառակ էր հոգատարութեան պայմաններուն եւ թէ կրնար պատրուակ ծառայել ուրիշ վայրերու մէջ ալ անկախութիւն պահանջելու: Թրքական պատուիրակութիւնը հրաժարեցաւ նաեւ Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Սանճաքին միջեւ դաշնակցութիւն մը կազմելու ծրագրէն: Ֆրանսացիներն ալ ընդ առաջ գացին, ընդունելով Թուրքիոյ առաջարկը՝ երաշխաւորելու Սանճաքին պաշտպանութիւնը: Շաբաթ կէս գիշերին արդէն պատրաստ էր համաձայնութեան նախագիծը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլորն ալ իրար կը մատնեն...

Մոսկուայի դատավարութեան երրորդ օրն ալ, երկուշաբթի, շարունակուեցաւ ճիշդ այնպէս ինչպէս միւս երկու օրերը: Բոլոր ամբաստանեալները ամէն բան կը խոստովանին սրտարա՛ց, իրար կը մատնեն սրտաո՛ւշ համեռաշխութեամբ, եւ կը պատմեն բաներ որոնք հազարումէկ գիշերներու տպաւորութիւնը կը գործեն :

Երկուշաբթի օրուան դատավարութեան ատեն, ամբաստանեալներէն Սեբերիաքով պատմեց թէ իրենց մեղսակիցներէն մէկն էր Վրացի Պուտու Մտիվանի (Կարսի դաշնագրին հեղինակներէն) :Սերեբրիաքով հրահանգ ստացած է եղեր յարաբերութեան մէջ մտնել Մտիվանիի հետ և անոր միջոցաւ Թրոցքիական խումբեր կազմել Վրաստանի մէջ, իբրեւ թէ ծրագրուած է եղեր սպաննել Անդրկովկասի կարմիր դիկտատորը, Բերիան եւն.: Մտիվանի ձերբակալուած է արդէն:

Դատավարութեան ատեն մատնուեցաւ ուրիշ վաղեմի բոլշեւիկ մը, Ռաքովսքի, որ եղած է դեսպան Փարիզի եւ Լոնտոնի եւ շատոնց աքսորուած: Հաւանական է որ ան ալ Մոսկուա փոխադրուի: Անխուսափելի կը համարուի նաեւ նախկին վարչապետին՝ Ռիքովի ձերբակալութիւնը ...

Երկուշաբթի օրուան դատավարութեան ընթացքին, ամբաստանեալներէն Տրոյնիս պատմեց թէ Ռաքովսքին ալ տեղեակ էր իրենց ահաբեկչական գործունէութեան: Դատավարութեան սկիզբէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով ամբաստանեալ մը ըմբոստացաւ: Այդ մարդն էր Ջօր. Մուրալով, նախկին զօրավար եւ մտերիմը Թրոցքիի: Ամբաստանեալը չփորձեց արդարացնել ինքզինքը, բայց բուռն վէճ մը ունեցաւ ամբաստանեալ Շէսթովի հետ եւ մոնչեց.

— Սուտ կը խօսի, ես միայն մէկ սպանութեան հրամայած եմ:

Շէսթով մանրամասնօրէն պատմեց թէ անցեալ տարի մահափորձ մը սարքուած էր վարչապետ Մոլոթովի դէմ: Ամբաստանեալներէն Արնոլտ յանձն առած էր ինքնաշարժով պահակէժ մը առաջնորդել վարչապետը եւ անդունդէն վար գլորել: Վերջին պահուն քաջութիւնը կորսնցնելով, կովկաս փախած էր:

Ուրիշ ամբաստանեալ մը, Պոկուսլավսքի, որ նոյնպէս մատնած էր Պուտու Մտիվանին, մանրամասնօրէն պատմեց զարմանազան բաներ եւ յետոյ աւելցուց .

— «Ես ամէն բան խոստովանեցայ ազատօրէն եւ յօժարակամ եւ ոչ թէ իբրեւ հետեւանք բանտին մէջ եղած փարմունքին: Ես շատ անգամ խղճահարութիւններ ունեցայ: Չէի գիտեր դաւադրութեան բոլոր ծալքերն ու ճիւղաւորումները, որովհետեւ Փիաթաքով եւ Ռատէք խաբեցին զիս: Այլեւս կը զարշիմ այդ մարդերէն :

Այս ամբաստանեալը պատմեց թէ ինչպէս դաւեր կը սարքէին Սիպերիոյ մէջ, երկաթուղիները եւ քիմիական ճարտարագործութիւնը խափանելու համար: Տրոյնիս պատմեց թէ ի՛նչպէս սարքեր էին Քէմարովոյի ածխահանքին պայթիւնը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ օգոստոսին, իր ձերբակալութենէն վերջը: Այս առթիւ իրենց պատուիրած էին,— «Որքան շատ զոհ ըլլայ, այն -

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

«ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԻ ՀԱՅԵՐԸ ԿՐԱԿ ԿԸ ՏԵՂԱՑՆԵՆ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՍՑԷԻՆ»

« ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՏԵՐՈՒ ՄԷՋ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԹՈՒՐՔ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ ԵՆ: ԱՅՍ ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՉԸՆԴՈՒՆՈՂ ՀԱՅԵՐԸ ՏԵՂ ՉՈՒՆԻՆ ՄԵՐ ՄԷՋ »

« Ճումհուրիյէթ » կը գրէ այս վերնագրին տակ, միաժամանակ հրատարակելով նախկին Տեղապահ Ասլանեան արքեպիսկ.ի լուսանկարը. (20 յունվ).

Իսթանպուլի հայկական շրջանակներուն մէջ խոր շահագրգռութիւն առաջ բերած են մեր երէկուան գրութիւնները, որոնցմով կը յայտնէինք թէ Ֆրանսացիները կ'աշխատին Դաշնակ քօմիթէն փորձանք դարձնել Հայերու գլխուն: Հայերու Պատրիարք Մեսրոպ Արք. Նարոյեան եւ Վարչութեան ատենապետ Պետրոս Խօրասանճի, կրկնելով ասկէ առաջ մեր թերթին բրած իրենց յայտարարութիւնները, ըսին թէ կը գնահատեն ուղիղ ընթացքը Սանճաքի Հայերուն որոնք չհրաժնուեցան իրենց Թուրք եղբայրներէն, եւ թէ վստահ են որ բոլոր ողջմիտ Հայերը պիտի գործակցին Հայերուն: Աւելցուցին թէ Դաշնակները իրաւունք չունին հայութեան անունով խօսելու, եւ թէ խստիւ ու զզուանքով կը մերժեն հայկական գործերուն միջամտութիւնը այդ կազմակերպութեան, որուն գէշութիւնը ամէնէն աւելի հայութեան հասած է :

Միւս կողմէ, հայ մտաւորականներու անունով մեր տպարանը դիմող պատուիրակութիւն մը հետեւեալը ըսաւ .

— « Դաշնակներու Թունաւոր քարոզութեան մասին ձեր թերթին գրածները ամբողջովին իրաւացի են: Այդ անիծեալ կազմակերպութիւնը որ հայութիւնը ներկայ վիճակին բերաւ, փոխանակ իր անցեալ մեղքերը մոռցնել աշխատելու, հիմա ալ կ'աշխատի հանդիստը վրդովել այն Հայերուն որոնք գաղթականի կեանք կ'ապրին Սուրիոյ մէջ: Ձեզի կը հաւաստենք թէ Դաշնակներուն ամենամեծ թշնամիները՝ բուն իսկ Հայերն են: Ասոնց ալ գլուխը կը գտնուին Թուրքիոյ Հայերը, որ աշխարհի որ եւ է վայրի Հայերուն չարժանացած երջանիկ կեանք մը կը վարեն :

Հետեւաբար, բոլոր ազգային դատերու մէջ, Թուրքիոյ Հայերը նոյն ձեւով կը խորհին եւ նոյն ձեւով կը շարժին իրենց Թուրք եղբայրներուն հետ : Այս ճշմարտութիւնը չընդունող Հայերը տեղ չունին մեր մէջ: Կարգ մը Հայերէն թերթերու խեղաթիւրումին եւ հանրային կարծիքը սխալ ճամբու մղելու սահմանուած գրութիւններուն դէմ կը բողոքենք բուռն կերպով: Ատենը եկած է վերջ տալու այդ կարգի հրատարակութեանց որոնք կը քաջալերեն արտասահմանի թշնամիները:

Այս առթիւ խնդրանք մը ունինք յարգելի «Ճումհուրիյէթ»էն.— Թուրքիոյ Հայերու մասին խօսած ատեն, «Հայ փոքրամասնութիւն» բացատրութիւնը չգործածէ: Թուրքիոյ մէջ մեծամասնութիւն եւ փոքրամասնութիւն անունով բան մը չենք ճանչնար: Ձեր յարգելի խմբագրապետ Եունուս Նատիի ըսածին նման, կ'ուզենք որ Թուրք հայրենիքին մէջ, առանց ցեղի եւ կրօնքի խտրութեան, բոլոր անձերը մարդու նման եղբայրական կեանք մը ապրին»:

*** Պատր. նախկին տեղապահ Գէորգ արքեպիսկոպոս Ասլանեան որ վերջերս Սուրիոյ ճամբով ուխտի գնաց Երուսաղէմ, հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է Թուրք թերթին.

— « Սուրիայէն անցած ժամանակ, ինծի այցելող Հայերը աւետեցին թէ՝ Դաշնակները բացառութիւն ըլլալով, Սանճաքի Հայերը կը գործակցին Թուրքերուն հետ, թէ Սուրիոյ միւս շրջաններու Հայերն ալ չեն ուզեր գործիք ըլլալ փօլիթիքաճիներու ձեռքը եւ թէ մեծ մասով Ատանայի շրջանէն Սուրիա ապաստանած ըլլալով՝ անոնք մոռցած չեն որ Ֆրանսացիները ժամանակին ինչպէս երեսի վրայ թողուցին Հայերը, եւ կ'աշխատին անգամ մըն ալ չենթարկուիլ նոյն վախճանին եւ չլսել տարուէն փայլուն խոստումներէ :

Հետեւաբար, Սուրիոյ Հայերու մասին խօսած ատեն, հարկ է զատել Դաշնակները, որովհետեւ չիտակ չէ Հայ նկատել այդ մարդիկը որ բուն իսկ Հայութեան դէմ կ'աշխատին: Սուրիոյ Հայերուն մէջ մեծ համակրանք կայ Թուրքիոյ հանդէպ եւ նախանձով կը նային Թուրքիոյ Հայերուն երջանիկ կեանքին: Դաշնակներու պատճառով թշուառութեան մատնուած եւ երկրէ երկիր քշկռտուող մարդիկը անկարելի է որ գործակցին Դաշնակներուն »:

Բանուորական յուր մը Մարսէյլէն

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.— Ինչպէս կ'երեւայ թերթերու հրատարակութիւններէն, նպաստագուրկ հայ բանուորներու պարագան սկսած է մտնել որոշ ճամբու մէջ:

Անցեալ թղթակցութեանս մէջ գրած էի թէ մեր նահանգին համայնավար երեսփոխանները հաւաքական դիմում մը կատարած են նահանգապետարան՝ նպաստագուրկ հայ բանուորներու համար:

Արդ, «Ռուժ - Միտի»ի յունուար 22, ուրբաթ օրուան թիւին մէջ երեւցած թղթակցութենէ մը կը տեղեկանամ թէ Լա Սիոթայի «Ժողովրդական համախմբումի» յանձնախումբը ստացած է Աշխատանքի նախարարութեան յունուար 14 թուակիր նամակը նպաստագուրկ հայ բանուորներու մասին: Այդ նամակով Աշխատանքի նախարարութեան ընդհանուր տնօրէն Մարսէլ Պէռնար յանուն նախարարութեան կը հաղորդէ թէ, Պուշ տիւ Ռոնի նահանգապետին հրահանգներ տրուած են այս մասին, յիշեցնելով Ժընեւի 1933 հոկտեմբեր 28ի միջազգային պայմանագրութիւնը, որուն համաձայն,, հայ, ռուս եւ զանազան հայրենազուրկ ժողովուրդներ պիտի վայելեն ամէնէն նպաստաւոր պայմանները, ինչպէս ուրիշներ: Համայնավար թերթը դիտել կուտայ թէ այս պաշտօնագիրը բաւական է, որ վերահաստատուի նպաստը: Եւ հիմնուելով այս պաշտօնական զեկոյցին վրայ, կը հրաւիրէ նահանգապետը որ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ գործադրէ այս որոշումը: Կը պահանջուի նաեւ, որ նահանգային բոլոր քաղաքապետներուն հրահանգ տրուի այս մասին:

Դրական որոշումի մը պարագային, հազարաւոր դժբախտներ պիտի փրկուին տառապանքէ եւ մեր անճար բազմութիւնները քիչ մը շունչ պիտի առնեն :

Փարիզի զինուորցուներու ժողովը

Յունուար 25ին հրաւիրուած ժողովը անցաւ աղմուկի եւ խրախճանքի մէջ: Հարիւրաւոր զինուորցուներէն սրահը մտած էին միայն 140 հոգի, միւսները դուրսը մնացին:

Բազմաթիւ ատենախօսներ կը հոկէին դուռնէն մինչեւ բեմը: Համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը, կազմակերպիչները կատարեցին 9 հոգինոց նոր մարմնի մը «ընտրութիւնը», բոլորն ալ մէկ ցանկէ առնուած: Ժողովականներէն շատերը բողոքելով հեռացան, իսկ ուրիշներ չմասնակցեցան քուէարկութեան:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին երկու տարիներու ընթացքին, Անատոլուի եւ Թրակիոյ մէջ, գիւղերու հնօրեայ տուներուն քով, թէեւ համեմատաբար շատ քիչ, բայց տիպար ու սպիտակ տուներ շինուեցան՝ ներգաղթող Թուրքերուն համար:

Ճշդենք, անմիջապէս թէ ներգաղթողներուն փոքր մասն է միայն, որ արժանացած է այդ առաւելութեան: Էնկիւրի չկրցաւ տեղաւորել նոյն զանգուածը, զոր «ներածեց» Պալքանեան երկիրներէն, իբրեւ սեփական տարր: Միտումը պակսեցաւ. պակսեցան եւ միջոցները,— դրամ, բնակարան, երկրագործական եւ նիւթական օժանդակութիւն: Ստեղծուեցան նաեւ արտաքին արգելքներ: («Տեղաւորել»ը առնել իր ընկերային տնտեսական իմաստով): Այսուհանդերձ, Էնկիւրի հրաժարած չէ իր այդ ծրագրէն: Ընդհակառակն,— դայն դարձուցած է պետական որոշ քաղաքականութեան մը հիմնական մասը:

Ներգաղթի քաղաքականութեան առաջին նպատակն է հոծ բնակչութիւնը: Թուրքիոյ գլխաւոր մտահոգութիւններէն մին է իր տարածութեան բաղդատմամբ իր բնակչութեան սակաւութիւնը: Բնակչութեան աճումը հիմնական պայման մըն է իր «ազգային սահմաններու» տեւականացման: Առանց տարր՝ ան, ուշ կամ կանուխ, դատապարտուած է բախելու օտար որ եւ է բնական ձգտումի, որ այլ եւս քաղաքական օրէնք մը դարձած է,— «իմ պակասս պէտք է լրացուի քու աւելիովդ»:

Ուրեմն, Թուրքիա, կանխելու համար այդ անժխտելի վտանգը, կը ձգտի աւելցնել իր բնակչութիւնը:

Սակայն, երբ բնակչութեան մասին կը խօսինք, նկատի պիտի ունենանք Թուրքիոյ մէկ ուրիշ մտահոգութիւնը,— երկրի բնակչութեան աճումի համեմատութիւնը: Իսկ այդ համեմատութիւնը ինչպէս գիտենք, շատ քիչ է Թուրքիոյ մէջ:

Պիտի առարկուի, տարակուսաբար, թէ երկու մարդահամարներու տարբերութիւնը կը ժխտէ այդ կարծիքը: Ընդհակառակն,— նոյն այդ երկու մարդահամարներով ցոյց տրուած աճումի անբնական չափը (երեքուկէս միլիոն) կուգայ աւելորդ անգամ մը եւս փաստել թէ Էնկիւրի դիտմամբ յաւելեալ թիւեր կը դնէ մէջտեղ, մղուած միշտ սոյն մտահոգութենէն թէ իր երկիրը հետզհետէ համեմատական կը դառնայ իր բնակչութեան հետ:

Սակայն թողունք այս պարագան ու անդրադառնանք բուն նիւթին: Կը խօսէինք աճումի նուազութեան մասին: Թուրքիա աւանդական երկիրներէն մին է վտարողջ պայմաններու: Ընտանեկան բարքեր, մաքրութեան պակաս, բնական ոչ-ձեռնտու պայմաններ, ախտավարակ իրեւրայաջորդ սերունդներ եւ մանուկներու մահացութեան մեծ համեմատութիւնը անկարելի կը դարձնեն աճումը:

Կասկած չկայ, որ Էնկիւրի կը ջանայ բառնալ այդ բոլոր արգելքները: Այդ ջանքը առաջինն է այն միջոցներէն, որոնք «հոծ բնակչութեան» կը ձգտին:

Երկրորդը, ըսինք, ներգաղթն է: Էնկիւրի, ինչպէս կ'ըսէր անգամ մը Պուքրէշի Թուրք դեսպանն ու ներգաղթի «տեսաբան»ը,— կը ցանկայ «Պալքաններու մէջ բնակող աւելի քան երկու միլիոն Թուրքերը փոխադրել հայրենիքին այն վայրերը, որոնք բարօրութեան ու մարդու կը կարօտին»:

Ընդգծեցինք վերջին նախադասութիւնը, որովհետեւ ներգաղթի ծրագրին երկրորդ դժուարութիւնն է անիկա: Էնկիւրի, ուրեմն, կը ձգտի մէկ քարով երեք թռչուն վիրաւորել: Առաջին,— երկու միլիոն Թուրքերը առնել երկրին մէջ, երկրորդ՝ աւելցնել իր բնակչութիւնը, եւ երրորդ՝ բնակչութիւն տալ այն վայրերուն, որոնք «բարօրութեան ու մարդու կը կարօտին»:

Իսկ այդ վայրերը Հայկական Նահանգներն են: Թուրքիա երկու պատճառներով մտահոգ է այդ նահանգներու ամայութենէն:

Նախ, ի հարկէ, հայկական դատի պատճառաւ: Ոմանք, միշտ սկեպտիկ են մեր երկրի ու ժողովրդի մասին, եւ ստորագնահատելով մեր կարելիութիւնները, թերահաւատութեամբ կը լսեն այս պատճառաբանութիւնը: Քաղաքական առողջ հայեցողութիւնը, սակայն, իր կարգին կը ժխտէ այդ անհիմն ու վտանգաւոր նահանջականութիւնը: Զայն կը ժխտէ եւ Էնկիւրին: Փաստ՝ իր յարատեւ հալածանքը:

Մտաբերենք պահ մը,— կեդրոնական Անատոլուէն մինչեւ Արաքս՝ ամայի տարածութիւն մը: Արաքսէն անդին Հայաստան մը, որ տասնամեակներու ընթացքին իր բնական պահանջները պիտի ունենայ: Եթէ յանկարծ քաղաքական պայմանները մեզի համար նպաստաւոր դառնան, Էնկիւրի ինքզինքը պիտի գտնէ իրեն համար աննպաստ իրողութեան մը առջեւ,— պատմականօրէն հայկական հողամաս մը եւ այդ հողամասին համար մեր անտեղիտալի պահանջը: Լեցնել դայն Թուրք բնակչութեամբ՝ Էնկիւրիի համար կը նշանակէ, ուրեմն,— ընդհանուր պետական ամբողջականացումէ մը զատ,— կանխել ամայութենէն ծնելիք կորուստ մը:

Նկատի ունենանք ուրիշ հաւանականութիւն մը,— Թուրքիա կը պահէ իր այժմու քաղաքական դիրքը: Իր այդ դիրքը, կը մղէ զինքը քաղաքականօրէն տարածուիլ Կովկաս ու դէպի վար՝ իսլամական հողամասեր: Կովկասի մերձ իր հողամասերուն վրայ եւս: Թուրքիան տկար է հոն: Ու քանի ամայի են, «բարօրութեան ու մարդու կարօտ» այդ նահանգները, այնքան նուազ պիտի ըլլայ ազդեցութիւնն ու կշիռը: Թուրքիոյ պետական ծանրութիւնը հակած է, անկախ իր կամքէն ու ի վնաս իր գոյութեան, դէպի արեւմտեան մասն իր տարածութեան: Հաւասարակշռուած եւ միատարրօրէն չափ, գուցէ եւ անկէ աւելի կենսական է երկրի մը համար տարողութեան հաւասարակշռութիւն մը իր բոլոր հողերուն վրայ:

Թուրքիա, կրկնենք նորէն, այդ հաւասարակշռութեան պակասը կը զգայ ու կը ձգտի ձեռք ձգել: Ներգաղթը, ուրեմն, երկրորդ նպաստ մը պիտի ըլլայ այդ ուղղութեամբ:

Ինչպէս կը տեսնուի, միայն այս տեսակէտով նոյն իսկ, ներգաղթը որքան կարեւոր պահանջ մըն է Թուրքիոյ համար:

Բայց, այդ պահանջը կը կարօտի շատ մեծ միջոցներու:

Թուրքիա ունի՞ այդ կարելիութիւնները:

Նախ՝ դրամը կը պակսի: Կը պակսի, որովհետեւ Թուրքիա իր ունեցածը հարկադրուած է տրամադրելու ուրիշ մտահոգութեան մը,— անվերջ ու անհամեմատ սպառազինում: Այս ալ, իր կարգին, ռազմաւիրական տեն-չանքէ մը աւելի, հաւանական վրտանգները կանխելու մտահոգութեան մը արդիւնք է:

Ուշագրաւ պարագայ մը, այս առթիւ:

Խ. Ռուսիան, մօտ երկու տասնամեակէ ի վեր, ամէն օժանդակութիւն կ'ընէ Թուրքիոյ: Տուաւ զէնք, մասնագէտ, մեքենայ, մարզիչ, ի հարկին զինուոր (քրտական ըմբոստութեան օրերուն, Արարատի չուրջ), քաղաքական մեծ օժանդակութիւն: Տուաւ նաեւ դրամ, բայց, ընդծեցէք այս կէտը, այդ դրամը տուաւ պայմանաւոր: Օրինակ, ութ միլիոն տոլարը հնգամեայ ծրագրին յատկացուեցաւ, այն ալ՝ նիւթով տրուելու պայմանաւ:

Ու Թուրքիոյ զինակից Խ. Ռուսիան շատ զգոյշ վերապահութիւն մը ցոյց տուաւ հայկական նահանգները չէնցնելու ծրագրին հանդէպ: Տրամաբանական էր որ զինակից մը ուզէր ուժեղ սահմանակցութիւն մը: Մոսկուա չգնահատե՞ց այս տարրական առաւելութիւնը: Ոչ մէկ տարակոյս: Ինչո՞ւ չփնտռեց այդ ուժեղ սահմանակցութիւնը,— չենք գիտեր: Առոր պատասխանը պէտք է փնտռել սակայն, հայկական նահանգներուն մէջ հոծ բնակչութիւն ստեղծելու եւ Կովկասի ու անոր մերձակայ իսլամ երկիրներու վրայ քաղաքականօրէն տարածուելու թրքական ձգտումին մէջ:

Այդ նահանգներուն մէջ ներգաղթողներ տեղաւորելը կը բախի եւ տեղական հասկնալի արգելքներու: Գրեթէ բոլորովին ամայի բնդարձակ նահանգներու մէջ շատ դժուար է, եթէ ոչ անկարելի, բերել տեղաւորել զանգուած մը, որ անընտել է տեղւոյն ու կլիմային, զուրկ է միջոցներէ, եւ ստիպուած է ինքն իրմով ըլլալ:

Ցետոյ, ե՞րբ բերել այդ երկու միլիոնոց զանգուածը: Եթէ չափանիշ առնենք վերջին երկու տարիները, ուրեմն Թուրքիա հազիւ տասը տարիէն կրնայ ներածել զանոնք ամբողջութեամբ:

Նկատի պէտք է ունենալ, սակայն, որ առաջին առթիւ Թուրքիա կարեւլիութիւններ ունէր:

Այսպէս,— լքեալ գոյքեր, ճարտարարուեստի նոր թափ (բանուորութիւն):

Այժմ, Էնկիւրի կը կարօտի բացարիկ յատկացումներու՝ ներգաղթի գործը նոյն իսկ այս ծաւալով չարունակելու համար: Ցարդ ձեռք ձգուած արդիւնքներէն դատելով՝ սակայն կ'երեւի, որ ներգաղթը զուրկ է եղած նաեւ կանոնաւոր կազմակերպութենէ մը:

Անկէ զատ կայ եւ ուրիշ պայման մը,— ներգաղթողները պէտք է դադրին պետութեան բեռ ըլլալէ ու դառնան արտադրող:

Անկախ այս բոլորէն, սակայն, չարունակենք ճշդել թէ Թուրքիա ուրիշ ինչ առաջադրութիւններ ունի կապած իր ներգաղթի քաղաքականութեան:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ ԵՒ ԱԼԵՔՍԱՆՏԷԹԻ ՀԱՐՑԸ

La Tribune de Genève (20 յունուար) կը հրատարակէ, իբրեւ առաջնորդող, Է. Քոմպի այս յօդուածը, հետեւեալ խորագիրներուն տակ.— «Երբ Թուրքիա շահի դատը, ի՞նչ պիտի ըլլայ ճակատագիրը այն Հայերուն, որոնք կ'ապրին Ալեքսանտրէթի մէջ»:

— Ալեքսանտրէթի հարցը ունի տարբեր երես մըն ալ, զոր քրիստոնեայ Եւրոպան պարտաւոր է ճանչնալ: Մեծ է քրիստոնէութեան պատասխանատուութիւնը Հայոց հանդէպ: Նոյն այդ քրիստոնէութիւնը օգտագործեց Հայերը պատերազմի ժամանակ, առանց վարանումի հետեւեցան իրեն՝ ընդդէմ իրենց յաւիտենական հարստահարիչներուն: Սակայն երբ հաշուեյարդարի ժամը հնչեց, այն պահուն՝ երբ Հայոց դիակներով կը ծածկուէին Անատոլուի ճամբաները, իրենքզիրենք քրիստոնեայ համարող պետութիւնները վատաբար լքեցին զանոնք, ոչ իսկ նուազագոյն պաշտպանութեան կարգադրութիւն մը ընելով անոնց մասին: Անիկա պարագայ մըն է, որ իրաւունք չի տար խաչապաշտութեամբ պարծեցող մարդկութեան՝ այնքան ալ շատ հպարտանալու: Իր խիղճը բարի չէ: Եթէ վերջերը դարմանումի ձեւով քանի մը տնօրինութիւններ եղան,ատոնք ալ անբաւական կը թուին անկողմնակալ դատաւորին:

Արդ, 27.000 Հայեր կ'ապրին Ալեքսանտրէթի սանճաքին մէջ, զոր Էնկիւրի կ'ուզէ կցել Թուրքիոյ: Քրիստոնեա Եւրոպան պիտի յօժարի՞ այս 27.000 Հայերը յանձնել իրենց հին դահիճներուն: Անարդարանալի անարգանք մը պիտի ըլլար այդ:

ԲՆԻԿ ՈՒ ԵԿՈՐ

Թէ սանճաքին Հայերը ի՞նչ կը մտածեն Թուրքիոյ պահանջներուն մասին, շատ պայծառ կը հասկցուի Անտիոքի վերջին ցոյցէն, որ տեղի ունեցաւ ի ներկայութեան Ազգերու Դաշնակցութեան քննիչ յանձնախումբին: Սանճաքին Հայերը մասնակցեցան արաբ ցուցարարներուն, պահանջելով որ սանճաքը մաս կազմէ Սուրիոյ ամբողջութեան: Անոնք անշուշտ որ եւ է պատրանք չէին սնուցաներ այն ճակատագրին մասին, որ իրենց կը սպասէ՝ եթէ սանճաքը վերադարձուի Թուրքիոյ:

Ով են սանճաքին այս Հայերը: Մեծամասնութիւնը բնիկ է, ձէպէլ-Մուսացի հողագործներ եւ հովիւներ: Անոնց թիւը մեծցաւ՝ երբ Հայերը, դաղթելով Կիլիկիայէն եւ Անատոլուէն, եկան մտան ֆրանսական դրօշին պաշտպանութեան տակ: Պատերազմին վերջաւորութեան՝ այս շրջանի Հայերը ապաստանեցան ծովակալ Տարթիժ տիւ Ֆուրնէի հրամայած նաւատորմին օժանդակութեամբ եւ փոխադրուեցան Եգիպտոս, ուր մնացին մինչեւ Զինադադար (ԽՄԲ.—Անոնց մեծ մասը, յետոյ, լեգէոնի մէջ մտաւ եւ կռուեցաւ Թուրքերուն դէմ, մինչեւ վերադրաւումը հայրենի հողերու): Ֆրանսա փրկեց զանոնք սոսկ ջարդէ մը: Զինադադարին, բոլորը վերադարձան իրենց բնաշխարհը, որ կը գտնուէր Ֆրանսայի հողատարութեան տակ: Անոնք վերատին գտան իրենց օջախները, ուր բարգաւաճեցան խաղաղութեան եւ ապահովութեան մէջ:

1921ին, Էնկիւրիի դաշնագրին կնքումով, Կիլիկիոյ Հայերը ստիպուեցան դարձեալ թողուլ իրենց հայրենիքը եւ անցնիլ Սուրիա: Քանի մը ընտանիքներ հաստատուեցան սանճաքին մէջ, բայց մեծամասնութիւնը, որ կուգար Կիլիկիայէն, գնաց տեղաւորուելու Հալէպի մէջ, մինչեւ Լիբանան:

Այս տարագիրներուն թիւը կարելի է հաշուել 70.000: Մաս մըն ալ Թուրքիայէն փախած էին ընդհ. պատերազմի ընթացքին եւ ապաստան գտած՝ արաբական աշխարհին մէջ:

ՀԱԽԱՄԱՐ ԻՐԱԽՈՒՆՔՈՎ

Բազմաթիւ Հայեր ապաստան գտած են Սուրիոյ մէջ, ուր անոնց ամբողջական թիւը կը հասնի 140էն 150 հազարի: Հայերը այնտեղ կը վայելեն ապահովութիւն, եւ կը կազմեն բընակչութեան մէջ ամէնէն աշխատաւոր եւ խաղաղակեաց տարրը: Անոնք կը վայելեն, դարձեալ, միեւնոյն իրաւունքները Արաբներուն հետ,— ինչպէս Թուրքերուն հետ, որովհետեւ Թուրքերը եւս կը վայելեն ազատութիւն եւ զանազան առանձնաշնորհներ մասնաւորաբար լեզուի տեսակէտով, ինչ որ կը մերժուի այն Արաբներուն, որոնք կը բնակին Թուրքիոյ մէջ: Սուրիոյ Հայերը սուրիական խորհրդարանին մէջ ունին 5 երեսփոխան: Գործօն մասնակցութիւն ունին երկրին քաղաքական կեանքին մէջ եւ կապուած են, ընդհանրապէս, ազգայնական խմբակցութեան: Խորհրդարանի հայ 5 երեսփոխանները ընտրուած են ոչ միայն Հայոց, այլ եւ ամբողջ բընակչութեան քուէներով, իբրեւ թեկնածու ազգայնական խմբակցութեան: Հայերը մաս կը կազմեն խորհրդարանական բոլոր յանձնախումբերուն: Անոնք կը գտնուէին նաեւ այն յանձնախումբին մէջ, որ քննեց ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը:

Սանճաքին գիւղերուն մէջ կը բնակին հողագործները եւ գիւղացիները: Քաղաքներուն մէջ՝ անոնք որ առեւտուրով կը զբաղին: Արաբներուն հետ իրենց յարաբերութիւնը բարեկամական է եւ խաղաղ: Անոնք կը բարգաւաճին, որովհետեւ բարգաւաճելու համար ուրիշ բանի պէտք չունին,— նկատի առնելով իրենց բնական ձիրքերը, զորս արար-աշխարհ կը ճանչնայ,— բայց եթէ ազատութեան եւ խաղաղութեան: Երբեք չէն փափաքիր, որ երկրին վարչաձեւին մէջ փոփոխութիւն տեղի ունենայ, ընդհակառակն: Ճակատագիրը, որ կը սպասէ իրենց՝ թրքական տիրապետութեան տակ, փորձով ծանօթ է իրենց,— այդ այն ճակատագիրն է զոր ճանչցան՝ երբ կ'ապրէին թրքական տիրապետութեան տակ, ջարդ եւ աքսոր: Առոնց կարօ՞տ է որ պիտի քաշէին: Ի՞նչ յիմար կատակ է, ուրեմն, զոր կը կատարէ թրքական փրոփականտան, ըսելով թէ «Հայերուն շահն իսկ կը պահանջէ» սանճաքին կցումը Թուրքիոյ:

Սուրիոյ Հայոց աչքին առջեւն է պատկերը,— Սուրիոյ Թուրքերը կը նան դպրոց բանալ, իրենց լեզուն սորվիլ, վայելել ամէն առաւելութիւն, զոր սահմանադրութիւնը կը շնորհէ սանճաքին բոլոր բնակիչներուն: Իսկ սահմանին միւս կողմը, Հայերը կը տեսնեն նոյնպէս որ 400.000 Արաբներ կ'ապրին թրքական հողերու վրայ, սակայն զրկուած նոյն իրաւունքներէն, ընդհակառակն բանտարկութեան պատիժով անոնց արգիլուած է խօսիլ արաբերէն լեզուն:

ՄԽԱՀԱՄՈՒԽ ԿԱՄՔՈՎ

Այս ամէնը կը տեսնէ անշուշտ Ազգ. Դաշնակցութեան Յանձնախումբը, որ ներկայիս կը գտնուի սանճաքին մէջ: Երբ վերադառնայ Ժընեւ, անշուշտ պիտի տայ իր վճիռը ամենայն անկողմնակալութեամբ:

Ան պիտի արտայայտէ ամբողջ սանճաքին Հայոց կամքը թէ չեն ուզեր, որեւէ գնով, վերադառնալ թրքական լուծին տակ: Յանձնախումբը արձանագրած է Հայոց վկայութիւնը, որ երկդիմութեան նշոյլն իսկ չունի: Անոնք ոչ թէ պիտի հրաժարէին ֆրանսական կամ արաբական հովանաւորութենէն, այլ եթէ հարկ ըլլար՝ պիտի կռուէին յուսահատութեան կորովով, եւ եթէ հակառակ ամէն բանի, ուզէինքզիրենք յանձնել իրենց հինօրեայ դահիճներուն, անոնք պիտի գաղթէին զանգուածով:

Օրինակ մը տալու համար այն աղատութեան մասին, զոր կը վայելէ Սուրիոյ ոչ-արաբ տարրը, յիշատակենք միայն թէ սուրիական խորհրդարանին մէջ կայ Թուրք երեսփոխան մը, որ ուժգին կ'ընդդիմանայ սանճաքին Թուրքիոյ վերադարձուելուն: Արդ, այս երեսփոխանը ընտրուած է սանճաքին Թուրքերուն կողմէ:

Այս յօդուածը ստորագրողը Զուիցերիացի մըն է, հետեւաբար բոլորովին անշահախնդիր: Ու չուզեր նոյն իսկ հարցը քննել քաղաքական ակնոցով, այդ հոգը կը թողու ուղղակի շահագրգռուողներուն: Եթէ կը յանդգնի իր ձայնը բարձրացնելու, ատիկա կ'ընէ պարզապէս յանուն մարդկութեան: Եւ բարձրագաղակ կը յայտարարէ թէ անընդունելի է 27.000 Հայեր տանիլ յանձնել այն ժողովուրդին, որ բացորոշ ուղած է բնաջնջել հայ ազգը: Եթէ աշխարհի վրայ տակաւին Հայեր կան, ատիկա երբեք Թուրքերուն շնորհելովը չեղաւ սակայն: Հայեր կան տակաւին, պարզ այն պատճառով որ մաս մը կրցած է խոյս տալ ջարդէն: Կ'առաջէք որ նոր զոհե՞ր տան, նորէ՞ն ջարդուին,— պատասխանը թող տան քրիստոնեայ պետութիւնները:

Է. ՔՈՄՊ

ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ԾԱՂԻԿԸ

(ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ՈՐԲՈՒՀԻՆ)

— Օրիորդ, չկրա՞ք պարոնով:

Շուարուն վիճակ մը ունի, սակայն, Պայծառ, ակներեւ դալկութեամբ:

Իսկ, երիտասարդը գերագրգիռ եւ լուռ, հատու նայուածքով Պայծառի աչքերուն մէջ մխուէր կարծես: Պիտի բղխէ՞ր գայն արդեօք:

— Ի՞նչ կը փափաքիք պարոն:

— Ներողութիւն, պարոն Գառնիկ, Օրիորդ Փօլէթի հետ վայրկեան մը տեսնուիլ պիտի ուզէի:

«Պարոն Գառնիկ»: Ու «Օրիորդ Փօլէթ»: Անծանօթ մը չէ ուրեմն երիտասարդը: Բայց, Գառնիկ ապշութեան ոչ մէկ նշան ցոյց տուաւ:

Իսկ, Պայծառ ամբողջ չրջանակ մը գծեց տեղւոյն վրայ: Մտնուած ըլլալու երկիւղը, ելեկտրական հոսանքի պէս, բռնեց զինքը: Մօտ է փոթորիկը: Ալ պիտի պոռթկայ Գառնիկ:

Ու պիտի փլի ամէն ինչ:

Պատին ետեւ, բաւական երկար տեւեց երկուքին տեսակցութիւնը:

— Ո՞վ է այդ տղան: Եւ ինչո՞ւ է եկեր գործի պահուն:

— Պարոն Փիէռն է: Բարեկամուհիս գինքը լքած՝ հեռացած է: Եկած հասցէն կ'ուզէ:

—Ուրեմն, չըսէ՞ք թէ ձեր բարեկամուհին բարեկամն է պարոնը:

Գառնիկի հեղնական այս նախադասութիւնը, ընկերացած խիստ նայուածքի մը, յոյսի ամենայետին կոուանն իսկ պիտի կործանէր Պայծառի մէջ: Պարզամիտ մը չէր Գառնիկ: Այդ լաւ գիտէր Պայծառ:

— Թէ պարոն Փիէռ ձե՞ր բարեկամն է կամ բարեկա՞մը ձեր բարեկամուհիին, տարր սաուգումով զբաղողներէն չեմ: Բայց, մի մոռնաք օրիորդ, որ այդպիսի այցելութիւններու չեմ հանդուրժեր՝ գործի պահուն, գործի մէջ:

×

Հազիւ ծրարը Գառնիկի յանձնած, Պայծառ զգջումէ մը թելադրուած՝

— Փարոն, տուէք ես քակեմ:

—Ձեր գործովը զբաղեցէք: Աճապարեցէք: Ուշ էք մնացած դարձեալ:

Պայծառ ապրանքներու դասաւորումին զբաղելով հանդերձ, աչքին անկիւնով գործատէրը կը լրտեսէր, սիրտը դող: Պիտի կռահէ՞ր արդեօք: Եւ ի՞նչ պատասխան պիտի տար:

Գառնիկ բացաւ ծրարը: Զղարձաւ եղին: Ու ոչ մէկ հարցում ուղղեց Պայծառի: Արտայայտութիւնը չփոխեց: Ու կեղծեց տրամադրութիւնը: Արտասովոր ոչինչ պատահած ըլլար կարծես:

Եւ սակայն, անդորր չէր Պայծառի հոգին: Անորոշութիւնն ու կասկածը մտքին պլլուած պինդ, օձի նման, կը տանջէին զինքը: Կ'այրէին այտերը: Ու վաղքի մրցումէ մը վերադարձած ըլլար կարծես, այնքան ուժգին կը զարնէր սիրտը:

Խաւա՞ր էր թէ լոյս, որ իջաւ Գառնիկի մտքին: Ամէն պարագայի սակայն, նոր վարագոյր մըն ալ կը բացուէր աչքերուն: Ներքին այդքան տրամութիւն չէր զգացուած Գառնիկ:

Ինչո՞ւ համար անհաւատարմութեան այդ արարքը: Պէտք չունէր: Ի՞նչ կը պակսէր իրեն: Ոչ մէկ զրրկանք կը պարտադրուէր իրեն: Ամէն բան իր տրամադրութեան տակ էր:

Որբանոցներու եւ որբանոցներէ դուրս, զրկանքներով լի անցեալ կեանքի մը մէջ ստացուած ունակութի՞ւն մըն էր արդեօք: Մոլութի՞ւն մը միթէ:

Աչալրջութեամբ պիտի հսկէր Պայծառի վրայ: Ոչ մէկ կասկած տարր: Բայց, պիտի յաջողէ՞ր մոլութեան արմատները պոկել, հանել Պայծառի մէջէն:

Ի՞նչ է պատահեր դարձեալ, որ ոչ մին կը խօսի, ոչ միւսը, կը հարցնէր ինքնիրեն Սարգիս, ագցանին ջուրը քամելով մէկդին:

— Ինքնութեան թուղթ ունի՞ք, չէ՞, Տուէք տեսնեմ:

Կոպիտ շարժումով մը՝ Պայծառ Գառնիկի կ'երկարէ ինքնութեան թուղթը:

Կիսատ ընթերցումէ մը վերջ, ու ակնարկները խաչաձեւ՝

— Բայց, ինչո՞ւ պահէիք ձեր ինքնութիւնը, մինչեւ այսօր: Ինչո՞ւ չըսէիք թէ ամուսնացած էք:

— Ոչ, ոչ, պարոններ: Չեմ ամուսնացած: Դիմում ըրած էինք: Չեղաւ: Խղճեցանք: Ոչ քաղաքական ամուսնութիւն, ոչ ալ՝ կրօնական

Միամիտ մը չէր Գառնիկ: Եթէ կեղծ չէր ինքնութեան թուղթը, ոչ մէկ կասկած որ, ամուսի մը ամուսնացած չի նշանակուէր:

— Չէ, չէ, պսակ չեմ եղած ես, կը շարունակէր հեծկլտալ Պայծառ:

Ո՞վ է սակայն Կարապետեան, ամուսինը Պայծառի: Ո՞ւր է ներկայիս: Ինչո՞ւ բաժնուած են: Եւ ինչո՞ւ չեն ամուսնալուծուած: Բայց, ի վերջոյ, ո՞վ է այս աղջիկը: Ուրկէ՞ կուգայ: Ինչե՞ր են անցած: Եւ ինչո՞ւ այսքան խորհրդաւորութիւն: Այսքան կեղծիք:

— Օրիորդ, ալ հերիք է: Վերջ տուէք ձեր դերասանութիւններուն: Վճռեցէք որ գոնէ այսօր, բացառաբար, մէկդի պիտի նետէք խարդախ քօղը ձեր դէմքին, ու մեզի ներկայանաք ձեր իսկութեամբ: Կամքի գերագոյն ճիգով մը՝ այսօր պիտի ջանաք ճըշմարտութեան մօտենալ: Մեր տրամադրութիւնները դաժանիք չեն ձեզի: Եւ դուք իբրեւ մեր զարմուհին ու երբեմն ալ իբրեւ մեր քոյրը չէ՞ք ներկայանար արդէն, ամէն անոնց որ ձեզմով կը հետաքրքրուին:

Մեղմացած էր Պայծառի հեւքը: Ու գրեթէ կատած՝ կուրծքին եւեւէջը:

Սրբելէ վերջ աչքերը, կամաւոր ու... տուածներով, որոշ վերապահումներով ու խոյս տալով կարգ մը հանգրուաններէ, կ'ծեր կը նետէ իր կենսագրութենէն:

Չէ ճանչցած հայրը: Մօրը կողմէ որբանոց դրուած է: Ունի հինգ քոյր եւ երեք եղբայր: Մայրը վերամուսնացած է: Սուրիա են ամէնքով: Զի... գրեր: Ու չի հետաքրքրուիր մօրը նամակներով, որոնք իրեն կը յանձնուին ազգականներու կողմէ: Ցունաստանէն կուգայ Ֆրանսա: Կը դրուի գործարան: Հօրաքոյրը իրեն նշանած մը կը ճարէ եւ յետոյ անոր դէմ կը լարէ: Կը բաժնուին: Կը յանձնարարուի ուրիշի մը: Կը ներկայացնեն պարոնը: Կը հաւնի: Բայց, կը խաբեն զինքը: Պարոնը Ամերիկա կը մեկնի: Անդրանիկ եղբայրն է որ պիտի առնէ զինքը: Տարի մը վերջ, կը հեռանայ տունէն:

— Ի՞նչ: Կարուհի՞ արհեստով:

— Այո: Թէ կը ձեւեմ, թէ կը կարեմ:

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

(5)

ՅԱՌԱՋ

Վաղեմի գործիչի մը մահը

— o —

«Հայրենիք» ցաւով կը հաղորդէ մահը հին գործիչի մը, Գարեգին Բաղէշցեան Մանուկեանի, Քալիֆորնիոյ մէջ: Հանգուցեալի կեանքի եւ գործի մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Թուրքի Վանեցիներու Հայր. Միութեան հրատարակած հատորը, «Վասպուրական». —

1860ական թուականներուն սկիզբին ծնած էր Վան քաղաքին մէջ: Եղաւ յայտնի հանրային գործիչ Մկրտիչ Փորթուգալեանի անդրանիկ սաներէն մին, որ «Հայկազեան-Կեդրոնական» վարժարանի ընթացքը աւարտելէ յետոյ նետուեցաւ յեղափոխական գործերու մէջ եւ առաջին առթիւ իսկ իր վրայ հրաւիրեց Թուրք կառավարութեան ուշադրութիւնը:

Վանի Արմենական կազմակերպութեան անդրանիկ գործիչներէն մին էր եւ շատ մօտիկ նոյն կազմակերպութեան պետ Մկրտիչ Աւետիսեանի (Թէրլէմէզեան):

1889—90 թուականին, Գարեգին, երեք ընկերներու գործակցութեամբ, կը փախցնէ Արճէշցի աւազակապետ Աւօն Վանի բանտէն: Աւօն հետերնին առած Արարատի դաշտէն անցնելու ատեն Գ. Բաղէշցեան եւ ընկերները կը պաշարուին Հայտարանցի քիւրտ Հիւսէյին բէկի աշիրէթով: Քիւրտերը «պատւոյ խօսք» կուտան թէ՝ «ձեզի բան մը պիտի չպատահի եթէ յանձնուիք եւ մեզի հետ ներկայանաք մեր բէկին»:

Գարեգին եւ ընկերները կը յանձնուին Քիւրտերուն, սակայն բէկը կը մերժէ յարգել տրուած խոստումը, եւ բոլոր յեղափոխականներն ալ կապելով կը յանձնէ Թուրք կառավարութեան:

Թուրք կառավարութիւնը անպատմելի չարչարանքներու կ'ենթարկէ Գարեգինն ու իր ընկերները: Թուրք պաշտօնեաներըբանտին պատին վրայ կը խաչեն երիտասարդ Գարեգինը: Նման սոսկալի տանջանքներու կ'ենթարկեն իր միւս ընկերները — Պետրոս Կանանիմանոզեանը եւ Կարապետ Զարեհեանը: Բայց, երեք կորիճ յեղափոխականներուն բերանէն Թուրք կառավարութիւնը ոչ մէկ գաղտնիք կը յաջողի կորզել: Թուրք կառավարութիւնը կախաղան կը բարձրացնէ արդէն յայտնի ապստամբ Արճէշցի Աւօն, իսկ զայն փախցնող կորիճները բանտի մէջ ամէն չարչարանքի կ'ենթարկուին մէկուկէս տարի, մինչեւ Կարապետ Նաթանեան կը յաջողի Խալիլ փաշայի միջոցով արքայական ներման հրովարտակ մը բերել անոնց համար:

Բանտէն դուրս գալէ յետոյ՝ Գարեգին կրկին կը լծուի յեղափոխական գործին: 1896ին կը կազմէ հայդուկային ձիաւոր խումբ մը Վանեցի տղաներէ, Իրանէն զէնք փոխադրելու Վան, ուր կուսակցութիւնները կը պատրաստուէին ինքնապաշտպանութեան:

Քրտական տարազ հագած եւ զինուած այս հայդուկային խումբը Իրան մտնելու ժամանակ կը հանդիպի պարսիկ սահմանապահ զօրքին: Պարսիկներու հետ ոեւէ ընդհարում չունենալու մտահոգութեամբ խումբը զինաթափ կ'ըլլայ:

Այս պատճառով Գ. Բաղէշցեան չի կրնար մասնակցիլ 1896ի Վասպուրականի ինքնապաշտպանութեան կռիւներուն, եւ իր ընկերներուն ու սիրելիներուն կորսուելու լուրն առնելէ յետոյ այլ եւս չի դառնար Վան: Ժամանակ մը Իրան մնալէ յետոյ՝ Բաղէշցեան կ'անցնի Կովկաս, ուր ջերմ յարաբերութիւն կը մշակէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիրներ՝ Քրիստափոր Միքայէլեանի եւ Սիմոն Զաւարեանի հետ: Սակայն Թիֆլիսի մէջ կը ձերբակալուի շուտով եւ կը նետուի բանտը: Ռուսական բանտի համն ալ առնելէ յետոյ Գարեգին Բաղէշցեան կ'անցնի արտասահման եւ կը հաստատուի Ամերիկա: Մօտաւորապէս 20 տարիներ Պոսթընի շրջանն ապրելէ ետքը 1919ին գնաց Քալիֆորնիա, նախ Ֆրէզնօ, ապա Լոս Անճելըսի մէկ արուարձանը, Վընիս, ուր կ'աւանդէ իր շունչը:

Ամերիկայի մէջ հանգուցեալը ապրեցաւ մեկուսացած կեանք մը, քաշուած ազգային եւ կուսակցական կեանքէ, թէեւ միշտ մնաց ջերմ հայրենասէր: Թրքական տանջանքները այնքան էին ազդեր Գարեգինին վրայ, որ այդ յաղթանդամ ու թիկնեղ մարդը կարծես ստուեր մըն էր անցեալէն: Ամերիկայի մէջ ծանօթ էր Գարեգին Մանուկեան անունով: Մեր յեղափոխական առաջին շրջանի գրականութեան մէջ ան կը յիշուի Գարեգին Բաղէշցեան անունով, եւ իսկապէս Ամերիկայի Գարեգին Մանուկեանը միայն յիշատակ մըն էր Վասպուրականի յեղափոխական Գարեգին Բաղէշցեանէն:

Տեղին է աւելցնել որ ան եղբայրն էր Հ. Յ. Դ. Վասպուրականի Կեդր. Կոմիտէի անդամ Համազասպ Բաղէշցեանի, որ 1907ին Թօքախէն մեռաւ Ժընեւ, ուր կը գտնուէր Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին մասնակցելու առթիւ:

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

— o —

Շատ հաճելի երեկոյթ մը անցուցի, ներկայ ըլլալով Համազգայինի սարքած գրական դասախօսութեան, զոր կատարեց Հրաչ Զարդարեան, նիւթին տիրացած գրագէտի մը ձեռնհասութեամբ: Իր ամբողջ դասախօսութիւնը, կարգ մը ընթերցումներու ընդմիջումով (Կարմիր ժամուցէն), կենդանի պատկերութիւն թողուց վրաս: Հ. Զարդարեան յետ մահու մեծարանքի պաշտամունքը ընծայեց իր սակաւաթիւ ունկնդիրներուն առջեւ, տէրվիշ գրագէտին՝ Արփիար Արփիարեանի, որ հակառակ իր մարդկային թերութիւններուն եւ ի ծնէ սկեպտիկ խառնուածքին փորձեց անհատական դրոշմ դնել ամբողջ շրջանի մը հայ կեանքի վրայ, Պատրիարքարանէն ներս ու դուրս, նոյն իսկ յեղափոխութեան շարժումներուն մասնակցելով: Գրագէտ մը եւ արուեստագէտ գրագէտ մը, որ իր ծննդավայրին (Ակն) ակերու յստակութիւնը ներմուծեց արեւմտահայ լեզուին եւ գրականութեան մէջ: Եւ որ ատուր մը գետին փռուեցաւ Գահիրէի մէջ, քանի մը «յեղափոխական» մակաբոյծներու (Արղութեան եւ ընկ.) ձեռքով, «Կարմիր ժամուց»ի հրատարակութենէն քանի մը տարի վերջ: Իր գրպանէն կտոր մը հաց ու պանիր գտեր էին, որ իր առօրեայ սնունդը կը կազմէր: Աննախընթացը այն եղաւ որ փաշա մը, Պօղոս Նուպար, առանց զայն մօտէն ճանչցած ըլլալու, հետեւեցաւ դագաղին, եւ քանի մը ամիս յետոյ մարմարէ յուշարձան մը կանգնեցուցին Մարմինայի հողմրտիքին մէջ, ուր կը հանգչէին արդէն կուծիկ արեղաներ եւ ուրիշ յայտնի դէմքեր:

Ընտիր էր նաեւ երեկոյթի գեղարուեստական բաժինը, որուն սիրայօժար մասնակցեցան Օր. Աֆանասեան (դաշնակ), Պ. Ղուկասեան իր քանիցս կրկնուած պուտոր երգերով, Գմբէթեան իր կախարդական արտասանութիւններով Ե. Չարենցի «Ես սիրում եմ»ով եւ Վահան Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական»ով:

Աղուոր եւ անթերի էր ամէն ինչ եւ արդարացի է յուսալ այժմէն որ յաջորդով նոյն սրահը նեղ պիտի գայ:

Հ. Հ.

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԱՐԱՄ ԷՖԷՆՏԻԻՆ

— o —

Ճումհուրիյէթի խմբագրական քարտուղար Ապիտին Տավէր կը գրէ այս վերնագրին տակ.—

«Ֆրանսերէն «Վիւ» շաբաթաթերթի յունուար 13ի թիւին մէջ, Ա. Երամ ստորագրութեամբ յօդուածագիր մը կ'ըսէ.

«Թուրքերը կ'ուզեն իրենց հովանաւորութեան տակ առնել Իսքէնտէրունի սանճաքի Թուրք փոքրամասնութիւնը (?): Թուրքերը կը վախնան որ իրենց ցեղակիցները կը ճնշուին Արաբներու կողմէ: Նոյն իսկ այնքան առաջ կ'երթան որ կ'ըսեն թէ այդ փոքրամասնութիւնը կը հարստահարուի: Բայց Իսթանպուլի եւ իրենց երկրի միւս բոլոր մասերու հայ փոքրամասնութիւնը, հակառակ Լօզանի դաշնագրի տրամադրութեանց, կորսնցուցած է իր դարաւոր առանձնաշնորհը, գէշ վերաբերումի ենթարկուած է, եւ իրենց ինչքերը առնուած են իրենցմէ: Եւ այս վիճակը կը շարունակուի տակաւին: Ազգամոլովը որ մինչեւ հիմա բերանը չբացաւ, այս առթիւ Թուրք պատուիրակներուն կրնայ ըսել որ անճարակութիւն կ'ընեն, մտահոգութիւն յայտնելով Սուրիոյ Թուրքերու կրելիք ճնշումներու մասին, երբ ինչեր տեղի կ'ունենան իրենց երկրին մէջ»:

Այս գրութեան հեղինակը, ինչպէս կ'երեւի ստորագրութենէն Արամ էֆէնտի մըն է: Կասկած չկայ նաեւ թէ այս Արամ էֆէնտին Դաշնակ մըն է, որովհետեւ Դաշնակներու նման այլասերած քաղաքական հրոսակներ կրնան ըսել թէ Հանրապետական Թուրքիոյ մէջ հայ հայրենակիցները կը հարստահարուին եւ այս հարստահարութիւնը (զուլում) կը շարունակուի տակաւին:

Մինչդեռ դեռ երէկ, Հայերու պատրիարքը եւ Հայերու վարչութեան ատենապետը կ'ըսէին թէ Հայերը Թուրքերու եղբայրն են եւ երջանիկ կ'ապրին: Նոյն իսկ աւելի առաջ երթալով պատրիարքը գնահատած էր սանճաքի մէջ Թուրքերուն հետ միասին գործող Հայերուն ընթացքը եւ զանոնք հրաւիրած էր չբաժնուելու Թուրքերէն:

Իսկ Արամ էֆէնտի հակառակը կը պնդէ Փարիզի «Վիւ»ի մէջ: Արդ, որո՞ւ պիտի հաւատանք. — քոմիթէճի Թափթփուքի՞ մը, որ դաւաճանելով թրքութեան եւ Թուրքիոյ Հայերուն, մինչեւ Փարիզ փախած է, թէ Թուրքիոյ Հայերու ամէնէն իրաւասու անձնաւորութեանց:

Այս գրութեամբս, Թուրքիոյ հայ փոքրամասնութեան երեւելիները կը հրաւիրեմ բերնին չափը տալու այդ Արամ էֆ.ին: Եւ իրենցմէ կը խնդրեմ «Վիւ»ի ղրկել մէկ պատճէնը Թուրքիոյ Հայերու իրական կացութեան մասին իրենց գրելիքներուն: Ֆրանսերէն թերթը թերեւս չհրատարակէ այդ գրութիւնները, բայց գոնէ պիտի գիտնայ որ Արամ էֆ.ին գրպարտիչ մըն է, ինչ որ նորէն շահ մըն է մեզի համար»:

ՁԱՅՆԷՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆԱՆԻԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

— · —

ԼԻՈՆ, 21 յունուար (Յառաջ).— Յունուար 20ին սեւ հողին յանձնեցինք Անանիա վարդապետ Հարէլեանը: Յանձնեցինք այնպէս, ինչպէս յանձներ էինք շատեր ասկից առաջ:

Կէսօրէ յետոյ ժամը 1ին Հարէլեաններու բնակարանին առջեւէն կառքը ճամբայ ելաւ դէպի Հայոց եկեղեցին: Մետեղաբաղ կառքին առջեւէն գլխատւորուած կը քալէին Հարաւ-Ֆրանսայի հոգեւոր հովիւ Գարեգին եպ. Խաչատրեան, քահանաներուն հետ, իսկ կառքին ետեւէն ստուար բազմութիւն մը լուռ եւ երկիւղած:

Եկեղեցիին մէջ Գարեգին եպ. աւանդական արարողութեամբ օծեց մարմինը: Այս առթիւ գեղեցիկ դամբանականով մը ոգեկոչեց հանգուցեալին յիշատակը, թուեց անոր բարեմասնութիւնները նախ իբրեւ Հայ, ապա հայր, յետոյ սարկաւագ — քահանայ եւ վերջապէս իբրեւ վարդապետ: Ցիշատակեց անոր անկաշառ գործունէութիւնը թէ իբրեւ ազատ քաղաքացի եւ թէ իբրեւ հոգեւոր հովիւ: Ապա մխիթարութիւն մաղթեց հանգուցեալին պարագաներուն եւ թելադրեց բոլորին հետեւելու «մեզմէ բաժնուած Հարէլեանի եւ բոլոր Հարէլեաններու մաքուր եւ ազգանուէր ուղիներուն»:

Ժամը 2.30ին դագաղը կրկին սեւ կառքին մէջ դրուելով ուղղուեցանք դէպի գերեզմանոցը: Կառքին ետեւէն դարձեալ ստուար բազմութիւն մը հետիոտն հետեւեցաւ մինչեւ գերեզմանատունը: «Դարձ անձն իմ»,— եւ դագաղը սեւ փոս իջեցուցին: Քանի մը շարական, քանի մը աղօթք, պզտիկ մը խունկի հոտ եւ ահա սեւ հողը: Այս առթիւ ի դիմաց հանգուցեալին հայրենակիցներուն եւ աշակերտներուն կարճ դամբանական մը խօսեցաւ ընկ. Վ. Զուլլերեան, յուզելով ներկաները:

Հողը թեթեւ վրադ, բարի հայր եւ քաջ վարդապետ: Ափսո՜ս որ քու հանգստարանդ շատ հեռու է քու երազած բնաշխարհէդ եւ ոչ «վերի» կամ «վարի» կալերէն, ոչ «ցաւական ջուր»ի, «Ս. Մինաս»ին եւ կամ «Լուսաղբիւր»ին բոյրերն ու հեփիւռներն են որ կը շոյեն քու յոգնաբեկ աճիւնդ:

«Աշխարհ - Հայր« ինչպէս անգութ է եւ ինչպէս անիրաւ ...»:

Մ.Մ.

Ց. Գ.— Ցիշատակեմ որ գովելի էր Լիոնի Ազգ. Միութեան նախաձեռնութիւնը այս առթիւ: Ոչինչ չէր խնայած, պատշաճ յուղարկաւորութիւն մը կատարելու համար:

«Մանուկներու Օր»ը

— o —

ՎԱԼԱՆՍ, 17 յունուար (Յառաջ).— Կիրակի կէսօրէն վերջ տեղի ունեցաւ Կ. Խաչի ընտանեկան թէյասեղանը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սիամանթօ ակումբին մէջ, ժամը 3ին արդէն սրահը լեցուած էր: Օրուան նախագահ Տիկ. Զօտեան հանդէսը բանալով, գրաւոր բանախօսութեամբ մը բացատրեց Կ. Խաչին նպատակը. «Մեր Կ. Խաչը ուր որ ալ ըլլայ, նպատակը մէկ է և նուիրական,—Ա) տալ հայ կնոջ հանրային գիտակցութիւն եւ աշխատելու կորով, Բ) դաստիարակել հայ մատաղ սերունդը եւ ուսուցանել մայրենի լեզու ու Հայոց պատմութիւնը, Գ) օժանդակել անկար եւ հիւանդ հայրենակիցներուն իր կարողութեան սահմաններուն մէջ, բարոյապէս եւ նիւթապէս: Քաջալերենք Կ. Խաչը, որպէսզի ան ալ գուրգուրայ մեր մանուկներուն վրայ»: Յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը: Հինգէն տասը տարեկան մանուկներ արտասանեցին, երգեցին ու պարեցին: Ալաւնի, Ազնիւ Կրկզեաններ, Գոհարիկ եւ Անժէլ Մարտիրոսեան, Եղսաբեթ Եղիկեան, Վերժին, Մարիցա, Ժագլին Տօնապետեաններ, Անահիտ Խաչիկեան, Անդրանիկ, Հայկանուշ Թէպոյեաններ, Նունու Քիփչեան, Սիւզան Գասեան, Մարի Կէզուրեան, Նազլու Ոսկանեան, Ալիս Գալուստեան, Վահան, Ալպէր, Զարեհ Գասեաններ, այս փոքրիկները իսկապէս հանդէսին զարդը կը կազմէին: Կ. Խաչի վարչութեան անդամները բոլորն ալ ոտքի վրայ աշխատանքի լծուած, սեղաններուն կը բաժնէին թէյ եւ խմորեղէն: Յետոյ հրաւիրուեցաւ Պ. Թ. Այվազեանը (Լիոնէն) որ մէկ ու կէս ժամ բանախօսութեամբ մանրամասնօրէն բացատրեց Կ. Խաչերու գործունէութիւնը, բոլոր գաղութներու մէջ եւ կանգ առաւ մասնաւորապէս Ֆրանսայի վրայ: «Մեր պարտականութիւնն է ուժ տալ Կ. Խաչերուն որպէսզի բազմապատկուի անոնց անդամուհիներու թիւը, որովհետեւ քանի օտարութեան մէջ, ենք զօրաւոր կազմակերպութեանց պէտք ունինք, չմոռնալու համար մայրենի լեզուն եւ մշակոյթը»:

Ութ ամսուան ընթացքին այս երկրորդ անգամն է որ Կ. Խաչը հանդէս կը սարքէ: Նուէրներէ գոյացաւ 260 ֆրանք: Կ. Խաչը ծաղկոց մը բանալու հետամուտ է: Ներկայիս չորս դպրոցներ կան Վալանսի մէջ: Այս չորսէն դուրս կը մնան բաւական թիւով պզտիկներ, ձգուած իրենց բախտին: Կ. Խաչը կ'աշխատի այդ փոքրիկները հաւաքել եւ տալ անոնց հայերէն եւ Հայոց պատմութիւն:

Ներկայ մը

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Զգոյշ

— · —

ՔԱՇԱՆ.— Աւատ մը նամակատուփիս մէջ գտայ երկու կտոր թուղթ, մէկը կարմիր միւսը կանանչ, բայց միեւնոյն բովանդակութեամբ: Այդ երկգոյն եւ նոյնիմաստ թուղթերով «խումբ մը հայրենակիցներ» կոչ կ'ընեն Մանճըլըքցի եւ Եարասարցի հայրենակիցներու, «գիտակցութեան գալ, սթափիլ» եւ թաղեր հիմնել իրենց գիւղերու անուններով, խորհրդային Հայաստանի մէջ անմահացնելու համար իրենց ծննդավայրին յիշատակը: Անշուշտ այս զուռնաւոր թուղթերէն ղրկուած է բոլոր հայրենակիցներուն՝ որոնք պիտի սթափին կարդալով շատ մը մեղրածոր բառեր, «ես»ը շոյող խօսքեր ու մանուածապատ նախադասութիւններ որոնցմով կ'ուզեն փորձել մերիններուն հայրենասիրութեան չափը: Միայն թէ կասկածելի է այդ փորձին անկեղծութիւնը, քանի որ մէկ-երկու անհատներ «խումբ մը հայրենակիցներ»ու քօղին տակ ծածկուած կ'ուզեն իրենց մանածը ներկել: Խղճի պարտք կը համարիմ զգուշացնել Մանճըլըքցի եւ Եարասարցի հայրենակիցներս, որ զոհ չերթան մութին մէջ սարքուած խաղերու: Կը բաւէ որքան շահագործուեցան, նենգ հաշիւներով, հայրենասիրութիւնն ու հայաստանասիրութիւնը:

Կ. Նիկողոսեան

ԾԻԾԱՂ

—Պարոն, աղջկանս ձեռքը կը խնդրէք, բայց հաստատ գործ մը կամ եկամուտ մը ունի՞ք:

—Անշուշտ, պարոն, երկու տարի է որ շարունակաբար անգործութեան նպաստ կ'առնեմ, ինչ որ վստահելի եկամուտ մըն է:

×

ՊԶՏԻԿ ԼՐԱԳՐԱՎԱՃԱՌԸ.— Պարոն, հինգ սուի տեղ հինգ ֆրանքնոց մը տուած էք:

— Քեզի կը նուիրեմ, իբրեւ պարգեւ ուղղամտութեանդ:

— Շնորհակալ եմ, ուրեմն լրագրին գինը վճարեցէք:

×

— Պարոն, այս սոսկալի անձրեւին ո՞ւր կ'երթաք, գոնէ սպասեցէք որ անձրեւը կտրի քիչ մը:

— Տուն կ'երթամ կնոջս լուր տալու թէ այս գիշեր անձրեւի պատճառաւ ուշ պիտի մնամ:

ՕՐՈՒԱՅ ԹԵՐԹՕՆԸ (185)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Քաջասիրտ մարդ մը, որ մեն մինակ բազմաթիւ թշնամիներու դէմ կռուելու չի վարանիր, գիշեր ատեն գերեզմանոցի մը մօտէն անցնելու չափ քաջութիւն չի գտնար մէջը: Այդ այդպէս է բոլորի համար: Ամէն գերեզմանատուն, իր առասպելապատում պատմութիւնն ունի: Ճերմակ հագնուած խորթլախներ, որոնք գիշերները գերեզմանէն դուրս կուգան, ու անցորդի ճամբան կը կտրեն. ձիւնի նման սպիտակ շան ձագեր, որոնք վազեն, ու եթէ միամիտ ճամբորդը կադկանձելով մարդու ետեւէ կը խղճալով վերցնէ անոնցմէ մէկը ու իր տունը տանի, յաջորդ առտու տան բակին մէջ երկնցած դիակ մը կը գտնէ: Ասոնցմէ աւելի սարսափելին՝ խորթլախներու անտեսանելի թեւերը, Ջղջիկի թեւերուն նման, որոնք անցորդը չարփմիշ կ'ընեն, ոմանց երեսը յանկարծ կը ծռի, ուրիշներու թեւը կամ ոտքը կը քաշուի:

Մարդու յաւիտենական հանգստավայրը, որ ցերեկը այնքան լքուած մենութիւն մը ունի, գիշերը կը կենդանանայ: Հոն ձայներ կը լսուին, փսփսուք մը կայ օդին մէջ, երբեմն աղիողորմ ճիչ մը, աղաղակ մը կը բարձրանայ ու կ'երկարի: Անցորդի մազերը փուշի պէս վեր կը տնկուին, ձայնը կոկորդին կը փակի, ոտքերը երկաթի ծանրութիւն կ'առնեն: Եթէ քրիստոնեայ մըն է, երեսը կը խաչակնքէ. եթէ իսլամ՝ մարգարէի անունը կուտայ ու կ'արագացնէ ոտքերը, որոնք հակառակի պէս տեղերէն չեն շարժիր սակայն:

Խաչանի Հայոց գերեզմանատունը կալերէն վար, Զիպուխլուի ճամբուն վրայ կը գտնուէր: Մենաւոր ուռիի ծառ մը կար գերեզմանատան կուշտը, որու ճիւղերուն վրայ հազարաւոր չոբի կտորներ հանգուցուած էին հաւատացեալներու կողմէ: Այդ մենաւոր ուռենին սուրբ ծառ մը կը համարուէր: Ուխտ ունեցող, ցաւ մը ունեցող ճամբորդ մը զգեստի մէկ տեղէն կտոր մը կը պատռէր ու սուրբ ծառի ճիւղին կը հանգուցէր: Եզդական Քիւրտերու եւ Հայերու համար, այդ ծառի սրբութիւնը բնաւ կասկած չէր վերցներ: Երկիւղած վերաբերում մը ունէին անոր հանդէպ, ու ոչ ոք կը համարձակէր այդ ծառի ճիւղերէն մէկը կտրել, կամ չորցած, վար ինկած ճիւղ մը տուն տանիլ: Թէ ի՞նչպէս այդ ծառը սրբացած էր, ոչ ոք գիտէր: Բայց եւ այնպէս սուրբ ծառ մըն էր:

Այդ սուրբ ծառի տակ, դեռ կէս գիշեր չեղած, Մելօն, Գրիգորը եւ երկու Խաչանցի երիտասարդներ նստած, Գէորգի խմբի գալուն կը սպասէին: Թեթեւ հով մը կար: Ուռենիի անտերեւ ճիւղերը, չոբի կտորներով ծածկուած, խորհրդաւոր ձայն մը կը հանէին՝ սարսափեցնելով Գրիգորն ու երկու երիտասարդները, որոնք կուշտ կուշտի կկզած կը դողային:

Մելօն, ընկերներու ապրումներուն անտարբեր, ցած ձայնով մը հարցուց.

— Հը՞, Գրիգոր, կարծես ճամբու վրայ շարժող ստուեր մը կ'երեւի:

Գրիգորը սակայն բան մը չէր նշմարած: Վիզը առաջ երկնցուց, ուշադրութեամբ ճամբու ուղղութեամբ նայեցաւ ու գլուխը բացասաբար շարժեց: Զէ, բան չէր երեւնար: Բայց ի՞նչ լաւ կը լինէր, որ մէյ մը տղաքը գային, ու իրենք ալ հեռանային այդ անտէր տեղէն: Ի՞նչ ըսէր Մելօյին, որ ալ տեղ չէր գտած ժամադրութիւն տալու ու էդ գերեզմանատունն էր ընտրած՝ խումբին հանդիպելու համար:

Երիտասարդներէն մէկը, ալ աւելի ընկերոջը մօտենալով, հազիւ լսելի ձայնով մը փսփսաց Գրիգորի ականջին.

— Գրիգոր, հունա նայէ, մէկը էն գերեզմանի հողը դուրս կուտայ ... վա՛յ մեզի:

— Ծօ, տղայ, ի՞նչ կ'ըսես, Ցիսուս Քրիստոս,— ու Գրիգորը իրարու ետեւէ երեսը խաչակնքեց:

— Հապա՞,— զսպուած ձայնով մը բարկացաւ Մելօն,— ծօ՛, աւանակ, պապդ հիմա դուրս պիտի գայ գերեզմանէն ... Քէյֆը հալը հարցուր ... էշի գլուխներ ... մարդ ալ մեռածէն վախնա՞յ ... Սարսափելով իրարու քիթ մտեր էք, հը՛ ի՞նչ կայ որ,— ու Մելօն սկսաւ մեղմօրէն ծիծաղիլ ընկերներուն վրայ:

Մելօն յաճախ ժամացոյցը կը նայէր: Կէս գիշերը անցած էր, խաւարը կարծես թէ աւելի թանձրացած: Հեռուէն գիւղի շները մէկ մէկ կը կաղկանձէին ու կը լսուէր Խաչանի քիւրտ պահապաններու կանչը, որոնք ատեն ատեն իրարու ձայն կուտային:

Մելօն, մէջքը տուած սուրբ ծառին, երբեմն սրտնեղութենէն կը մրթմրթար, շուտ շուտ ժամացոյցը կը հանէր, սաստիկ դժգոհ, որ չէր կրնար ծխել: Մէկ ալ առաջ ծռեցաւ, ամբողջովին տեսողութիւն կտրած: Իրեն թըւեցաւ, որ ճամբու վրայ անորոշ ստուեր մը կը շարժէր: Արմուկով Գրիգորի կողը մշտեց.

—Հը, Գրիգոր, կը տեսնե՞ս ...

— Իրաւ, կարծես մէկը կուգայ ..

— Ի՞նչ մէկը. երկու հոգի ալ անոր ետեւէն կուգան, — ճչեց երիտասարդներէն մէկը:

Իրօք, խաւարի մէջէն իրարու ետեւէ դուրս կուգային բազմաթիւ ստուերներ, համաչափ քայլերով. առանց ձայն ձիւն հանելու: Հազիւ թէ մեղմ շշնջիւնի նման ոտքերու դոփիւնը կը լսուէր: Ամէնէն առաջ կուգար մէկը, անկէ տասնըհինգ քայլ հեռաւորութեան վրայ ուրիշ երկուքը, իսկ անոնցմէ վերջն ալ ստուերներու շարք մը, որու ծայրը դեռ դուրս չէր եկած խաւարի մէջէն:

Գէորգի խումբն էր: Մելօն, տեղէն բարձրանալով, կամաց մը սուլեց ու դէպի ճամբան ուղղուեցաւ: Գրիգորն ու ընկերներն ալ հետեւեցան Մելոյին: Մելոյի սուլոցի վրայ, խումբը կարծես թէ կեցած տեղը արձանացաւ:

— Ես եմ, Մելօն,— ձայն տուաւ մեր բարեկամը:

Անշարժ կանգնած խմբէն մէկը մօտեցաւ Մելոյին: Գէորգն էր:

— Վալաները պատրա՞ստ են, ուտելու բան մը ունի՞ք:

— Ամէն ինչ պատրաստ է. միայն քիչ մը պէտք է հեռանալ ճանապարհէն,— ու Մելօն առանց պատասխանի սպասելու՝ ճանապարհէն դուրս գալով գիւղի հակառակ ուղղութեամբ սկսաւ քալել, խումբն ալ անոր ետեւէն:

Մելոյի հետ ամէնէն առջեւէն կ'երթար վալաները. անկէ տասնըհինգ քայլ հեռաւորութեան վրայ՝ Գէորգն ու երկրորդ վալաը, իսկ մնացածները, տասնեակներու բաժնուած, ութ-տասը քայլ հեռաւորութեան վրայ իրարու կը հետեւէին: Կը շարժէին խիստ կարգապահութեամբ, երկաթէ մեքենաներու կանոնաւորութեամբ, առանց ամենափոքր աղմուկ մը հանելու:

Յեղափոխական խմբերը, որոնք Երկրի զանազան մասերու մէջ կը գտնուէին, ինքնայատուկ խիստ ռէժիմ մը ունէին, որուն անպայման պէտք է ենթարկուէր զինուորը: Այդ ռէժիմի պատճառով ֆիզիքական կատարեալ առողջութիւն ունեցող երիտասարդներ միայն կրնային տոկալ այդ անտանելի կեանքին, որ ինքնին անհնարին մարտիրոսութիւն մըն էր, զրկանքներով եւ տառապանքով լեցուն:

Բաւական մը տեղ քալելէ վերջ, Մելօն արտի մը մէջ կանգ առաւ: Խմբի զինուորները, առանց կարգը խանգարելու, գետին նստան: Խաչանցի երկու երիտասարդները, իրենց շալկի պարկերը վար բերելով, ամէն մէկուն բաժնեցին լաւաշ հաց մը եւ կտոր մը պանիր:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

քան լաւ, քանի որ դժգոհութիւն պիտի ծագի բանուորներուն մէջ »:

*** Ռեյթըրի Լոնտոն հասած հեռագրի մը համաձայն, զոր կը հաղորդենք բացարձակ վերապահութեամբ, մահափորձ մը կատարուած է Սթալինի դէմ: Իբրեւ թէ Սթալին ծանրապէս վիրաւորուած է իր քարտուղարներէն մէկուն կողմէ: Հեռագիրը կ'աւելցնէ թէ Քրէմլինի բարձր պաշտօնատարներէն երեք հոգի ձերբակալուած են այս մահափորձին առթիւ:

Մոսկուայի հետ խզուած Ռուս մը սպաննուեցաւ Փարիզի մէջ

Երկուշաբթի առտու ատրճանակի երկու գնդակներով սպաննուած գտնուեցաւ Տիմիթրի Նավաշին, ռուս յայտնի տնտեսագէտ մը, Օթէօյի ձիարշաւի վայրին մօտ, Պուլոնյի անտառին մէջ: Վկայ մը տեսած է մարդասպանը երբ կը փախչէր:

Նավաշին շատ կարեւոր դիրք ունէր Փարիզի ռուսական գաղութին մէջ: Ծնած էր Մոսկուա, 1889ին: Իրաւագիտական համալսարանը լրացնելէ վերջ, փաստաբանութեամբ կը զբաղէր: 1917ին նշանակուեցաւ դեր - նախագահ Կ. Խաչի մէկ յանձնախումբին որ կը զբաղէր պատերազմական գերիներով: Ռուսաստան մնաց յեղափոխական շրջանին եւ յարմարեցաւ նոր կարգ ու սարքին: Առաջին անգամ Փարիզ եկաւ 1921ին, վերադարձաւ 1924ին եւ մնաց վեց ամիս: Յետոյ նորէն Փարիզ եկաւ 1925ին, դարձեալ քանի մը ամիս Ռուսաստան մնալէ ետք (1926), վերջնապէս Փարիզ հաստատուեցաւ եւ նշանակուեցաւ տնօրէն «Հիւսիսային Եւրոպայի Առեւտրական դրամատան»: Այս պաշտօնը վարեց մինչեւ 1930: Մոսկուա կանչուեցաւ, բայց մերժեց երթալ: Յետոյ քաշուեցաւ գործի կեանքէն, նուիրուելով քաղաքականութեան եւ լրագրութեան: Չափազանց կ'աշխատէր եւ համդարտ կեանք մը կը վարէր: Տնտեսական եւ ընդհանուրական յօդուածներ կը գրէր «Լա Ռէփիւպլիք»ի եւ կարեւոր հանդէսներու մէջ: Իր վերջին յօդուածը երեւցաւ «Վիւ» շաբաթաթերթին մէջ, անցեալ շաբթու:

Սպանեալը մտերիմ բարեկամն էր Մոսկուայի երկու գլխաւոր ամբաստանեալներուն, Փիաթաքովի, եւ Սոքոլնիքովի: Կ'ըսեն թէ մօտէն ծանօթ էր այս նոր դատավարութեան ծալքերուն: Փարիզի Ռուսերը քաղաքական պատճառներ կը տեսնեն այս սպանութեան մէջ:

*** Թերթերը կը գրեն թէ սպանութիւնը կատարուած է մասնաւոր ատրճանակով մը որ շատ ձայն չէր հաներ: Նավաշին հանրածանօթ էր Ֆրանսայի արմատական - ընկերվարական շրջանակներուն մէջ: Սպանութենէն երկու ժամ վերջը ազգ. տնտեսութեան նախարար Պ. Սփինաս մօտէն հետաքրքրուեցաւ, յայտնելով թէ նոյն օրն իսկ ճաշի հրաւիրուած էր սպանեալին կողմէ: Ուրիշ Ֆրանսացի երեսփոխաններ ալ, նախկին նախարարներ Անաթօլ տը Մոնզի, Փօլ Ռէյնօ եւն. մտերիմ բարեկամներն էին Նավաշինի:

Փարիզի ճերմակ Ռուսերը կը կարծեն թէ այս սպանութիւնն ալ գործն է անոնց որոնք այժմ կը դատեն Ռատէքը, Փիաթաքովը, Սոքոլնիքովը եւ ուրիշներ: Իսկ ձախակողմեան շրջանակներու մէջ սպանութիւնը կը վերագրեն... Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութեան (Կէսթափօ), գրելով թէ Նավաշին վերջերս յայտնութիւններ հրատարակած էր Ռումանիոյ, Լեհաստանի եւն. հիթլերականներու գործունէութեան մասին:

*** Սպանեալը կը բնակէր Միշէլ - Անժ, փարթամ յարկաբաժնի մը մէջ, որ կը բաղկանար վեց սենեակէ եւ որուն կը վճարէր 20 — 25,000 ֆրանք: Իրեն հետ էին կինը, տասը տարեկան աղջիկը, 2 քարտուղարներ, սենեկապանուհի մը եւ խոհարարուհի մը: Բազմաթիւ այցելուներ կ'ընդունէր: Կ'ըսեն թէ սիրայօժար կ'օգնէր իր կարօտ հայրենակիցներուն եւ դուռը միշտ բաց էր կէսօրէն վերջ: Ամէն առտու պտոյտի կ'ելլէր երկու շուներուն հետ եւ մարզանքներ կը կատարէր, որպէսզի չգիրնայ: Ինչպէս կ'երեւայ, ահաբեկիչը մօտէն հետեւած եւ սերտած է զոհին սովորութիւնները:

« Փօփիւլէռ» կ'իմանայ թէ Նավաշին վերջերս գործօն քարոզութիւններ կը կատարէր ռուս երիտասարդութեան մէջ եւ կ'ուզէր հանդէս մը հրատարակել, հակահիթլերական ուղղութեամբ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՑԻՆ

Իտալական եւ գերմանական կառավարութիւնները վերջապէս պատասխանեցին անգլիական ծանուցագրին, որ կ'առաջարկէր նոր միջոցներ ձեռք առնել, բացարձակ չէզոքութիւն պահելու համար սպանիական պատերազմին հանդէպ: Երկուքն ալ յանձն կ'առնեն արգիլել կամաւորներու առաքումը. պայմանաւ որ Լոնտոնի յանձնախումբը հաստատէ թէ բոլոր պետութիւններն ալ համաձայն են ձեռք առնուելիք միջոցներու եւ անոնց գործադրութեան թուականի մասին: Գերմանիա մասնաւորապէս կը պահանջէ Սպանիայէն ետ կանչել բոլոր համայնավար գործիչները, իսկ Իտալիա կը մերժէ ճանչնալ օտար կամաւորներու սպանիական հպատակութիւնը:

500,000 հոգի անպատսպար Մ. Նահանգներու մէջ

150 քաղաքներ ջրասոյզ

Ահռելի աղէտ մը աւեր կը գործէ Մ. Նահանգներուն մէջ: Տասներկու նահանգներու մէջ 150 քաղաքներ պաշարուած են ջուրերով: Տեղ - տեղ պայթիւն ալ պատահած ըլլալով, ջուրը եւ եւ կրակը աննկարագրելի սարսափի մատնած են ժողովուրդը: Հարիւրաւոր քաղաքացիներ անհետացած են: Աւելի քան 500,000 հոգի անպատսպար կը մնան, խմելիք ջուրէ զրկուած են երկու միլիոն հոգի, վնասներու գումարը կ'անցնի 275,000,000 տոլարը: Կ. Խաչը երկու միլիոնէն չորս միլիոնի բարձրացուց իր հանգանակութիւնը: Նախագահ Րուզվէլթ անձամբ կը վարէ օգնութեան գործը, շարժման մէջ դնելով բանակի, նաւատորմի եւ օդանաւային կազմակերպութիւնները: Ջուրերը միշտ կը բարձրանան:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԷՆ ԿԸ ԳՐԵՆ ՄԵԶԻ.— Վեց գաղտնի ոստիկաններ շաբաթ օր կը մտնեն Թոգաթցի Պ. Վարդանի սրճարանը (Քաֆէ Թոգաթլը) եւ կը ձերբակալեն վեց խաղամոլներ եւ սրճարանատէրը: Իրիկուան ազատ կ'արձակեն բոլորն ալ, տուգանքի ենթարկելով սրճարանատէրը: Խաղամոլութիւնը տարիներէ ի վեր աւեր կը ցանէ մեր շրջանին մէջ: Արդեօք պիտի խրատուի՞ն այս դէպքէն:

ՓԱՐԻԶԻ ՄՈՒԿԵՐՆ ԱԼ ԱՂՋԻԿ ԿԸ ՍԻՐԵՆ.— Երկուշաբթի առտու ժամը 8.45ին թրքուհի մը, Լիլի կամ Լէյլա Հասիտ, 20 տարեկան, որ Անիէռ կը բնակի, կը պտտէր Սէն Լազարի մէթրոյի նրբանցքին մէջ, երբ խոշոր մուկ մը վրան ցատկելով, անգթօրէն խածաւ ոտքին կռճիկը: Ճամբորդներ օգնութեան հասան եւ դեղարան մը տարին աղջիկը, որ յետոյ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Կատաղարուժական քննութիւն մըն ալ պիտի կատարուի:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ մէկ դրօշի տակ համախմբելու համար, թագաւորը իբրեւ սկաուտապետ հրամայեց Սթրայա Ցարէյի (պահակ Հայրենեաց) երիտասարդական կազմակերպութեան՝ իր մէջ ձուլել արիներու եւ արենոյշներու կազմակերպութիւնները (իրր 50,000 անդամ): Սթրայա Ցարէյ ստեղծուած է 1934ին եւ իրր 300,000 անդամ կը հաշուէր անցեալ յունիսին: Անդամները կը գործածեն ճերմակ գլխանոց եւ շապիկ եւ կապոյտ տափատ կամ շրջազգեստ: Կազմակերպութիւնը կ'ուսուցանէ հաւատք եւ սէր հայրենիքի, հաւատարմութիւն թագաւորին, պաշտամունք աշխատանքի, առաքինութեան եւ աւանդութեան, գիտակցութիւն պարտականութեան եւ կարգապահութեան, պահպանում ազգային սովորութեանց, երգերու եւ պարերու, ինչպէս եւ հանրային ստացուածքներու:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի վարանդեան կոմիտէն խոր ցաւակցութիւն կը յայտնէ տէր եւ տիկ. Գալուստին Հաբէլեանի եւ ընկերներ Արշաւիր եւ Յովհաննէս Հաբէլեաններու իրենց հօր՝ ԱՆԱՆԻԱ Տ. Վ. ՀԱԲԷԼԵԱՆի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Կ. Խաչի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է տէր Անանիա Տ. Վ. Հաբէլեանի վախճանման առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 106 ֆր. որ հանգանակուած է Լիոնի եւ Բալըլէյի թաղեցիներու կողմէ: վերոյիշեալ գումարը պիտի յատկացուի հիւանդանոցներու մէջ դարմանուող հայ հիւանդներուն:

Հ. Յ. Դ.

Ժողով

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՎԻՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Մարսէյլի մէջ

կազմակերպուած Ժողովրդական Լսարանի Յանձնախումբին կողմէ կիրակի, 31 յուն. կէսօրէ ետք ժամը 3էն 7, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Վիճաբանութեան նիւթն է՝ ԽՈՐՀՐԴ. ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ՀԱՅԿ ՄԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Թեր ու դէմ կը խօսին՝ Պ.Պ. ՎԱՀԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

եւ ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Ժողովի ընթացքին խօսք կը տրուի նաեւ փափաքողներուն:

Գեղարուեստական բաժին՝ Արտասանութիւն ՕՐ. Ե. ՊՕՂՈՍԵԱՆ,

Նուագ՝ Պ. ՀԱՅԿ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Ա. մրցանակ Մարսէյլի երաժշտանոցէն)

Մուտքը ազատ է:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Սէն-Ժէռոմի (Մարսէյլ) Վրէժ խումբի կողմէ

31 յուն. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, Պար Մանուկի սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ ՀԱՅԿ ՄԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Նիւթ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 1937ի առաջին օրերուն:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Սէնթ-Անթուանի Ընկ. Կարօ Ենթակոմիտէի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի

31 յուն., կիրակի ժամը 2ին, Լա վիսթ Շալէ տը լ'էրմիթաժի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ՄԵԾՆ ՏՐԴԱՏ

Գիներ՝ 3 եւ 3 ֆր.:

Տիծաղի մեծ Երեկոյթ

Երիտասարդ Թատերագիր Արամ Պետրոսեան

մասնակցութեամբ փարիզահայ բեմական լաւագոյն ուժերու

21 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին

Սոսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ, 8 Rue Danton, մէթրօ Odéon

Առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացնէ

ՎԵՂԱՐԱՒՈՐ ՏՕՆ ԺՈՒԱՆԸ

(Պատկերգութիւն 4 արար)

Երեք ժամ անընդհատ քրքիջ:

Մուտք՝ 5, 10 եւ 15 ֆր.:

Տոմսերը կարելի է հայթայթել Հ. Սամուէլ գրատունէն, 51 rue Mr. le Prince:

Տարեկան Թատերական Ներկայացում

կազմակերպուած Սամուէլ Մուրատեան Վարժարանի աշակերտներէն կիրակի, 7 փետր. ժամը ճիշդ 15ին, Պէշիկթաշլեան Թատերասրահին մէջ, 26 rue Troyon, Sèvres, Métro: Pont de Sèvres:

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻՆ ԹՈՐՈՍ Բ. ողբերգութիւն երգախառն 4 արար

Յեղինակ՝ Հ. Վահան Վ. Յովհաննէսեան, երաժշտութիւն՝ Գ. Պ. Ալէմշահի:

La Patrouille de Fourchepinte ֆրանս. երգախառն զաւեշտ,

Երգախառն պատկերներ իտալերէն լեզուով:

ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՆԿՈՒՏԻՆԵՐԸ (զաւեշտ 1 արար):

Տոմսերու գինն է՝ 10 եւ 7 ֆր.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բալու քաղաքի Վերաշինաց Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ հայրենակից Պ. ԳԷՈՐԳ ՊՕՂԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ իր պարագաներուն:

Վարչութիւն

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Մարսէյլի Ուրֆայի Հայր. Միութիւնը ցաւով կ'իմանայ որ 1936 նոյեմբ.ի մէջ Ուրֆացի Յովսէփ Նասրեան, 29 տարեկան սպանուած է ոճրագործ Թուրքի մը գնդակով, Ռաքքայի կողմը (Սուրիա): Ոճրագործը՝ կէս գիշերին կուգայ Յովսէփին տունը եւ դուրս կը կանչէ զինքը եւ նենգութեամբ կռնակէն կը զարնէ եւ կը փախչի: Մեր սիրելի Յովսէփը որ 1915ին ազատուած էր Թուրքին եաթաղանէն, այսօր կը սպաննուի գազան Թուրքի մը ձեռքով, երիտասարդ հասակին:

Անշուշտ ուշ կամ կանուխ արդարութիւնը կը գտնէ իր տեղը եւ ոճրագործը կը պատժուի:

Մարսէյլի Ուրֆայի Հայր. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր եղբայրներուն՝ Աւետիս եւ Էլիաս Նասրեաններուն, ինչպէս նաեւ իր ազգականներուն եւ բարեկամներուն:

Վարչութիւն

×

Փարիզի Ուրֆայի Հայր. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Ուրֆացի ՅՈՎՍԷՓ ՆԱՍՐԵԱՆԻ եղերական մահուան առթիւ իր եղբայրներուն՝ Աւետիս եւ Էլիաս Նասրեաններուն եւ իրենց պարագաներուն:

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՔԵՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻՆԻ

ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳՐՈՎ

Տեղի կ'ունենայ Salle Géographieի մէջ,

184 Bld. Saint-Germain, Paris

մէթրօ St. Germain-des-Prés,

31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3.30ԻՆ

Պիտի նուագէ հայկական, պարսկական, ռումանական, ռուսական եւ կովկասեան եղանակներ, որոնք մեծապէս գնահատուեցան ամէն երկրի մէջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ:

Գիներ՝ 7, 10 եւ 15 ֆրանք:

Տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince: եւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Մ.ճիւղին կողմէ

յունուար 30, շաբաթ գիշեր ժամը 9ին,

SALLE «FOYER SOCIALISTE»ի մէջ,

149bis Avenue d'Argenteuil, Անիէռ,

Ղեկավարութեամբ Վ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆի

ԱՆՄԵՂԸ

ընտանեկան տրամ 3 արար

Առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուի Անիէռի մէջ:

եւ ՎԻՐԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ (զաւեշտ 1 արար):

Ճոխ պիւֆէ: Առաջնակարգ նուագ:

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆր., փոքրիկներու՝ 1 ֆր.:

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔը Լիոնի մէջ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի

27 փետր. շաբաթ երեկոյ

Սիրայօժար մասնակցութեամբ ծանօթ ուժերու

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ թուականը:

Մանրամասնութիւնները առանձին յայտագրով:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Սէն Լուի Մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը

27 Փետր.ին Cercle l'Ami du Peupleի մէջ.

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ այս հինգշաբթի 28 Յուն. ժամը 21ին, Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Նիւթ՝ դերասանական արուեստը:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Նազարէթ Էքմէքճեան, բնիկ Ուրֆացի, այժմ շուրջ 30 տարեկան, հօր անուն՝ Մկրտիչ, մօր անուն՝ Վարդուհի: Իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէ կը խնդրուի հաղորդել Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովին՝ 15 rue Jean-Goujon, Paris (8):

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 28 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 28 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3331

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԲՈԼՈՐԸ ԴԱՒԱՃԱՆ, ԲԱՑԻ ՍԹԱԼԻՆԷՆ...

Մոսկուայի դատավարութիւնը կը շարունակուի այնպէս ինչպէս որ կազմակերպուած է,— իբրեւ թատերական տեսարան, ուր ողբերգութիւնն ու կատակերգութիւնը իրար կը հրմշտկեն, արաբական գիշերներու տպաւորութիւնը ձգելով :

Արեւմտեան միտքը չի կրնար ըմբռնել այս ահաւոր, այս աննախընթաց ողբերգութեան խորութիւնը, չի կրնար թափանցել անոր բոլոր ծալքերուն: Եւ կը գոհանայ սովորական ձեռնարկներով,— խնդրել որ պաշտպանութեան միջոցներ ճարեն ամբաստանեալներուն, եւ, ամէն պարագայի մէջ, չգնդակահարեն զանոնք ... (Ֆրանսայի ընկերվարական պաշտօնաթերթը, խօսելով դանազան դիմումներու մասին, ուրիշ ճար չէր տեսներ, եւ կոչ մը կ'ուղղէր այս բովանդակութեամբ) :

Դատավարութիւնը արդէն մտած է վճռական շրջանի մը մէջ: Լսուեցան գլխաւոր ամբաստանեալները,— Ռատէք, Սոքոլնիքով, Փիաթաքով, Սերեբրիաքով, Զօր. Մուրալով եւ ուրիշներ, եւ այժմ երկրորդ շարքն է որ կը հարցաքննուի: Իսկ ելքը.— տրամաբանօրէն այն ինչ որ վիճակուեցաւ Զինովիեւի եւ իր 15 ընկերներուն, 1936 օգոստոս 25ին: Ամբաստանագիրը նոյն, մեղքերը նոյն, դատաւորները նոյն, դատավարութեան եղանակը նոյն: Իսկ փաստերն ու խոստովանութիւններն ալ նոյնքան «ջախջախիչ» որքան անցեալ անգամ: Այն տարբերութեամբ որ, նոր ամբաստանեալներուն մէջ գոնէ քանի մը հոգի աւելի մարդավարի երեւցան, իրենց հարցաքննութեան ատեն :

Հաւատա՞լ թէ այս անգամ Մարսէլ Քաշէնի եւ Վայեան - Քութիւրիէի ներկայութիւնը պիտի օգնէ փրկելու մահապարտ գլուխները ...

Բայց թողունք ենթադրութիւնները, չօշափելու համար այլապէս քննելի, անհաս եւ անիմանալի պարագայ մը:

Ի վերջոյ ի՞նչ է որ կը տեսնենք, այս ինչպէս նախընթաց դատավարութեան ատեն,— բոլշեւիկեան կուսակցութեան ամբողջ ղեկավարութիւնը ամբաստանեալի աթոռին վրայ... Բոլորն ալ դաւաճան, դաւադիր, խափանարար, լրտես: Անասուն որձկայ եւ օձ, լկտի արարած եւ կատղած շուն :

Մենք չենք որ իրարու ետեւէ կը շարենք այս բառերը: Խորհրդային մամուլը արդէն կը յորդի կատաղութեան կանչերով, բոլորն ալ նոյն ուղղութեամբ.— «գնդակահարեցէք, ոտնակոխեցէք թրոցքիական աւազակախումբին բոլոր անդամները »:

Եւ միայն բանուորներն ու գիւղացիները չեն որ բանաձեւեր կը տեղացնեն, առանց սպասելու դատավարութեան ելքին: Ահա խորհրդային գրողները, ականաւոր ստորագրութիւններով.

—«Շչետրին, Կոկոլ, Տոսթոյեւսկի, որոնք նկարագրած են մարդկային անկումի ամէնէն նուաստացուցիչ պատկերները, պիտի չկրնային ուրուագծել շնական դաւանանի, կեղծաւոր պոլիտիկոսի այնպիսի պատկեր մը ինչպէս Փիաթաքովը կամ Ռատէքը, Սոքոլնիքովը կամ Սերեբրիակովը: Ենթակայ՝ մեր երկրի բովանդակ ժողովուրդին ատելութեան, անոնք պիտի կրեն իրենց արժանի պատիժը, եւ մենք բոլոր պարկեշտ անձերու հետ կը պահանջենք անողորմ դատապարտութիւն մը, իրենց հայրենիքը ծախող դաւաճաններուն, լրտեսներուն եւ մարդասպաններուն համար»:

Անհրաժեշտ չէ ուրիշ նմոյշներ յիշել: Բոլորը իրարու կը նմանին, աւելի կամ պակաս ուժգնութեամբ եւ ածականներու պէսպիսութեամբ :

Բայց ո՞վ են, վերջապէս, այս լրտեսներն ու որձկանները, ոճրագործներն ու դաւաճանները, օձերն ու շուները :

Բոլշեւիկեան կուսակցութեան Քաղաքական Բիւրօն նախապէս կը կազմէին Լէնին, Թրոցքի, Զինովիեւ, Քամենեւ, Ռիքով, Թոմսքի եւ Ստալին:

Արդ, Լէնին մեռաւ, Թրոցքին՝ Կարմիր բանակին կազմակերպիչը, արտաքսուեցաւ իբրեւ դաւաճան եւ աքսորականի կեանք մը կը քաշքշէ 1928էն ի վեր, Թոմսքի անձնասպան եղաւ անցեալ տարի, Զինովիեւ եւ ընկ. դատավարութեան ատեն, երբ կ'ուզէին ձերբակալել. Զինովիեւ եւ Քամենեւ գնդակահարուեցան, Ռիքով, նախկին վարչապետը, արդէն կասկածի տակ է եւ թերեւս բանտարկուած,— մնաց Ստալին :

1936 օգոստոս 25ի մահապարտներուն մէջ կը գտնուէին, տակաւին, Իվան Սմիրնով՝ հին ղեկավարներէն, Եւտոքիմով՝ անդամ կեդր. կոմիտէի, Պաքայեւ՝ նախագահ Չեկայի եւն. :

Նոր ամբաստանեալներէն Ռատէք Ստալինի աչքին լոյսն եւ թարգմանն էր՝ արտաքին քաղաքականութեան համար, իբրեւ «բոցավառ» գրիչ. Փիաթաքով՝ Ուկրայնայի առաջին վարչապետը, երբեմն նախագահ՝ Փարիզի խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան, յետոյ գործավար ծանր ճարտարարուեստի: Սոքոլնիքով՝ ելմտական նախկին գործավար, երբեմն դեսպան՝ Լոնտոնի, Զօր. Մուրալով՝ նախկին գործավար, Տրոպնիս՝ նախկին նախագահ համայն Ռուսիոյ գործավարներու խորհուրդի եւն:

Տակաւին կան ուրիշ ղեկավարներ ալ, դատապարտուած՝ մէկ օրէն միւսը դատի քաշուելու,— Պուխարին՝ հռչակաւոր խմբագրապետը, Ռաքովսքի՝ երբեմն խորհրդային դեսպան Լոնտոնի եւ Փարիզի: Կասկածի տակ են, նաեւ, անոնք որ գլուխ հանեցին ցարական գերդաստանին ոչնչացումը եւ որոնց վարիչը ձերբակալուած է արդէն: Եւ շատ քիչ բան մնացած է որ պատերազմական գործավարութիւնն ալ սեւ ցանկը մտնէ, իր գլխաւոր վարիչներով: Մանաւանդ որ, արդէն դատի քաշուած «խժերն» ու «որդերը» իրենց կարգին ուրիշ «խժեր» կը մատնեն, իրարու ետեւէ:

Ուրեմն Ջուրին երեսը կը մնայ միայն Ստալին,— ամենակալ եւ ամենազօր, «հանճարափայլ առաջնորդ մարդկութեան»:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Միշտ նոյն զառանցական պատմութիւնները

Երեքշաբթի օր, Մոսկուայի դատավարութեան չորրորդ օրը, լսուեցաւ գերման վկայ մը, ճարտարագէտ Ալէքս Շթայն, 55 տարեկան, որ Ռուսաստանի մէջ աշխատած է պատերազմէն առաջ: Երբ վկան դատարան առաջնորդուեցաւ, ետեւէն ալ թարգման մը կ'երթար: Նախագահը հարցուց թէ ինչ լեզու կ'ուզէ խօսիլ: Շթայն պատասխանեց թէ գերմաներէնը կը նախընտրէ, բայց պահ մը սահուն ռուսերէն խօսեցաւ, չփոթեցնելով թէ ատեանը եւ թէ թարգմանը:

Շթայն իբրեւ մասնագէտ ծառայած է Քուզպասի ածխահանքերուն մէջ: Խոստովանեցաւ թէ իր երկու հայրենակիցները եւ ուրիշ խումբ մը ճարտարագէտներ իր աջակցութեան դիմած էին, լրտեսութեան եւ խափանարար գործունէութեան համար, յանուն հայրենասիրութեան: Մասնաւորապէս Նովոսիպիրսքի մէջ զինքը յարաբերութեան դրած էին գերման պաշտօնական անձի մը հետ որ համոզեց գործակցիլ հակախորհրդային արարքներու մէջ: « Զիս համոզողները կ'ըսէին թէ հարկ է տկարացնել Ռուսաստանը, որպէսզի կարելի ըլլայ յարձակիլ: Այս նպատակով ալ յանձնարարեցին որ համայնավար կուսակցութեան մէջ մտնեմ, բայց խնդրանքս մերժուեցաւ »:

Այս նիստին մէջ փոթորիկ մը հանեց ամբաստանեալ Սթրայլով: Մինչ միւսները հլու հնազանդ կը խոստովանին ամէն բան, Սթրայլով յանկարծ պոռթկաց, յայտարարելով թէ ինք զոհ մըն է: Այս ամբաստանեալը ժամանակին Պերլին ղրկուած է, գերման մասնագէտներ վարձելու համար: Ընդհ. դատախազ Վիշինսքի մասնաւորապէս ուզեց ապացուցանել թէ ան էր մէկ շաղկապը՝ Գերմանացիներու եւ թրոցքիական կազմակերպութեանց միջեւ: Հարցաքննութեան ատեն դատախազը մէջտեղ հանեց սեւ յուշատետր մը եւ հարցուց.— « Ի՞նչ է այս» : Սթրայլով պատասխանեց թէ Գերմանիոյ մէջ պահած յուշատետրն է: Դատախազը ցոյց տուաւ նաեւ հեռախօսի գերմաներէն ցուցակ մը եւ 20 լուսանկարներ, որոնց մէջէն ամբաստանեալը հինգ հոգի ճանչցաւ իբրեւ այն գերմանացի ճարտարագէտները որոնց հետ աշխատած էր : Ամբաստանեալը բացատրեց թէ իր մեղսակիցները կը սպառնային զինքը բանտարկել տալ կա՛յ Գերմանիոյ եւ կա՛մ Խ. Միութեան մէջ, եթէ չօգնէր իրենց, խափանարար աշխատանքներ կատարելու համար: Այս առթիւ կ'ուզէր յայտնել գերման բարձրաստիճան պաշտօնատարի մը անունը, բայց ընդհ. դատախազը արգիլեց: Ամբաստանեալը պայրանալով, մերժեց շարունակել վկայութիւնը : Ի վերջոյ դատախազը հաւանեցաւ լսել վկայութիւնը, բայց խօսիլ պատուիրեց որ օտար անուններ չյայտնէ : (Նոյն սաստը ուղղած էր նաեւ Ռատէքի, որ կ'ուզէր յայտնել իր տեսած օտար դեսպաններուն կամ զինուորական կցորդներուն անունները) :

Նոր ձերբակալութիւններ.— Թրոցքի միշտ կը հերքէ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Ջեկան ձերբակալեց Պէլօ Պորոտովը, հին բոլշեւիկ մը որ հրամայած էր գնդակահարել ցարական գերդաստանը՝ 1918ին: Կալանաւորը կ'ամբաստանուի թէ գործակցած է Ռատէքի եւ ընկերներու դաւադրութեանց: Այս ձերբակալութիւնը մեծ յուզում պատճառեց ամբողջ երկրին մէջ :

Վարշաւայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, ձերբակալուած է նաեւ Հարիւրապետ Սմութի, մարաջախտ Թուխաչեւսկիի թիկնապահը, բուն իսկ ընդհ. սպայակոյտի շէնքին մէջ: Հարիւրապետը Ուկրայնացի է եւ մտերիմ բարեկամը՝ Զօր. Փութնայի, որ նմանապէս բանտարկուած կը մնայ: Այս ձերբակալութեան հետեւանքով, պատերազմական նախարարը, Վորոշիլով Յուկէս ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ մարաջախտ Թուխաչեւսկիի հետ: Խօսակցութեան ներկայ էր նաեւ Ջեկային նախագահը, Եէժով:

**** Թրոցքի, որ Մեքսիքա կը գտնուի, հետեւեալ հեռագրական հերքումը ղրկած է եւրոպական մամուլին .—*

1.— Ես երբեք աչքարեկչական հրահանգներ չեմ տուած ո եւ է մէկուն .— 2. Ես միշտ եղած եմ եւ կը մնամ անհաշտ թշնամի գերմանական ֆաշականութեան եւ ճափոնական զօրապաշտութեան .— 3. Ես ճափոնի եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչներ տեսած եմ միայն այն ատեն երբ անդամ էի խորհրդային կառավարութեան .— 4. Ես երբեք չեմ յանձնարարած այնպիսի այլանդակ եւ հրէշային ոճիրներ ինչպէս ճարտարագործութեանց խափանումը, երկաթուղիներու քանդումը եւ բանուորներու ոչնչացումը .— 5. Ես որ եւ է յարաբերութիւն չեմ ունեցած Ռատէքի հետ, 1928էն ի վեր, ոչ ալ անոր նշանակած միջնորդին հետ .— 6. Ես երբեք նամակ չեմ ղրկած Փիաթաքովի, Շէսթովի միջոցաւ զոր երբեք չեմ տեսած .— 7. Փիաթաքով երբեք Նորվեկիա եկած չէ զիս տեսնելու եւ ես որ եւ է խօսակցութիւն չեմ ունեցած իրեն հետ .— 8. Փիաթաքով երբեք չէր կրնար քաղաքական կամ անձնական յարաբերութիւններ հաստատել ադոլս հետ .— 9. Տասնըեօթը ամբաստանեալներէն կը յիշեմ միայն եօթը .— Փիաթաքով, Ռատէք, Սոքոլնիքով, Սերեբրիաքով, Մուրալով, Տրոպնիս եւ Պոկուլայովսքի, բայց անոնց ոչ մէկուն հետ յարաբերութիւն ունեցած եմ աքսորի շրջանիս .— 10. Միւս տասը ամբաստանեալներու մասին բացարձակապէս բան չեմ գիտեր: Իմ ձեռքիս տակ եղած վկայութիւններով, փաստաթուղթերով եւ նամակներով ես ի վիճակի եմ միջազգային անաչառ ատեանի մը առջեւ ապացուցանելու Մոսկուայի դատավարութեան առթիւ ինծի դէմ եղած ամբաստանութեանց ստութիւնը եւ այլանդակութիւնը :

Տարբեր նոր օրէնքին գործադրութիւնը կը սկսի Փետր. 1ին

Թերթերը կը գրեն թէ այլեւս անցեալին կը պատկանի գործառնութեանց տուրքը (չիֆր տ'աֆէռ), որ առեւտրականներու մղձաւանջը կը կազմէր : Այս անգամ տուրքը պիտի գանձուի միայն մէկ անգամ, երբ ապրանքը կ'ելլէ արտադրողին ձեռքէն: Հողային արտադրութեանց եւ հում նիւթերու համար տուրքը ջնջուած է բոլորովին: Բանուած նիւթերէ պիտի գանձուի 6 առ հարիւր, իսկ փոխադրութեան եւն. համար 2 առ հարիւր: Այն գործարանները որ 300.000 ֆրանքէն պակաս գործառնութիւն ունին, նոյնպէս պիտի վճարեն հարիւրին 2:

ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Թուրքերէնն ալ պաշտօնական լեզու կը համարուի

Երկուշաբթի իրիկուն, նոր խորհրդակցութենէ մը վերջը որուն կը մասնակցէին Պ. Պ. Իվօն Տէլպոս, Վիէնօ եւ Թ. Ռ. Արաս, պաշտօնապէս ճշդուեցան Ալէքսանտրէթի համաձայնութեան պայմանները, բացի մէկէն որ վերապահուեցաւ: Ահաւասիկ երկու կողմէն ալ ընդունուած պայմանները.— Սանճաքը մաս կը կազմէ սուրիական պետութեան երկրին, բայց կը դառնայ վարչական անկախ շրջան մը: Ա. Դաշնակցութեան կողմէ մարզպան մը, որ Ֆրանսացի պիտի ըլլայ, պիտի հսկէ այդ ինքնօրինութեան գործադրման վրայ, իսկ Ազգերու Դաշնակցութիւնը պիտի երաշխաւորէ անոր սահմանադրութիւնը: Սանճաքին հողային ամբողջութիւնը հաւաքարար պիտի երաշխաւորուի Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ կողմէ: Դրամական, թղթատարական, հեռագրական, մաքսային եւն. խնդիրները կը պատկանին միայն եւ միայն սուրիական պետութեան: Դամասկոսի եւ Սանճաքին ընդհ. ժողովները իրենք պիտի ճշդեն իրենց յարաբերութիւնները: Ֆրանսայի, Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած համաձայնութիւն մը պիտի երաշխաւորէ սուրիական պետութեան արտաքին սահմանները :

Առկախ կը մնար միայն լեզուի խնդիրը : Թուրքերը, որոնց հպատակները փոքրամասնութիւն կը կազմեն Սանճաքին մէջ, կը պահանջէին որ միայն իրենց լեզուն պաշտօնական ճանչցուի: Ֆրանսական պատուիրակութիւնը բացորոշապէս յայտարարեց թէ չի կրնար տեղի տալ այս կէտին մէջ, որ սերտ կապ ունի փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան հարցին հետ:

Ի վերջոյ կարելի եղաւ համաձայնիլ նաեւ այս մասին: Բանաձեւ մը խմբագրուեցաւ, որուն համաձայն թուրքերէնը պիտի ըլլայ Սանճաքին պաշտօնական լեզուներէն մէկը: Թ. Ռ. Արաս հաւանեցաւ այս բանաձեւին, եւ երկու կողմերը համաձայնեցան որ Ա. Դ. Խորհուրդը հաստատէ երկրորդ պաշտօնական լեզու մը, որ անշուշտ արաբերէնը պիտի ըլլայ: Ուրեմն Սանճաքը երկու պաշտօնական լեզու պիտի ունենայ, թուրքերէն եւ արաբերէն :

Տեղական թերթերը ջերմ գոհունակութիւն կը յայտնեն գոյացած համաձայնութեան համար, փառաբանելով ֆրանքօ-թուրք բարեկամութիւնը «որ մեծապէս ամրապնդուեցաւ եւ որ բեղնաւոր գործակցութեան լայն հորիզոններ կը բանայ երկու երկիրներուն միջեւ, բոլոր ասպարէզներուն մէջ»: Այս առթիւ յոյս կը յայտնեն թէ հովանաւորեալ երկիրը, Սուրիա եւս պիտի խոնարհի միջազգային ամենաբարձր ատեանի որոշման առջեւ :

**** Կը կարծուի թէ Ա. Դ. Խորհուրդի նստաշրջանէն վերջը, մասնագէտներու յանձնախումբ մը պիտի խմբագրէ Սանճաքի իրաւակարգին եւ սահմանադրութեան վերջնական բնագիրները :*

*** Անտիոքէն կը հեռագրեն յունուար 26 թուականով.— *Սանճաքին բնակչութիւնը մեծ շահագրգռութեամբ կը սպասէ Ժընեւի բանակցութեանց ելքին: Առաջին տպաւորութիւնը ընդհանուր գոհունակութիւնն է: Արաբները լուրի կը սպասեն լուրջ կեցուածքով մը, մինչ Թուրքերը իրենց մամուլին ազդեցութեան տակ անհամբերութեամբ կը հաշուեն Թուրքերուն քաղելիք առաւելութիւնները: Թուրք հասարակութիւնը ցոյց մը կը պատրաստէ :*

Ֆրանսացիները 300 հոգինոց հրոսախումբ մը կը կազմեն Դաշնակներէն...

Թուրք թերթերը կը շարունակեն գրգռիչ լուրեր հրատարակել: Ահա քանի մը նմոյշներ՝ վերջին թղթաբերէն.—

Ֆրանսական եւ տեղական իշխանութեանց կողմէ զրկուած կարգ մը անպատասխանատու անձեր կը սպառնան Գըրըք Խանի Թուրքերուն: Հայկական թաղերու մէջ բնակող Թուրքերը, ապահով չզգալով իրենց կեանքն ու ինչքը, կը փոխադրուին այն վայրերը ուր թրքական հոծ բնակչութիւն կայ:

**** Գըրըք Խանի Ասուր Լէոնեան ընկերութեան մէջ առայժմ 300 հոգինոց հայկական զինեալ հրոսախումբ մը կազմուած է: Պէտքին համաձայն հրոսախումբին կազմը պիտի ընդարձակուի: Ասուր Լէոնեան Դաշնակ մըն է եւ համբաւաւոր է իբրեւ հրոսակ եւ արիւն թափող: Միակ անձն է որուն վրայ այս տեսակէտով յոյս դրած են հրամանատար Պօնօ եւ հազարապետ Քօլէնի : (Ճիւմհուրիյէթ) :*

*** Անատոլուի գործակալութիւնը կը հաղորդէ.— *Սանճաքէն եւ Սուրիայէն Թուրք թերթերու հասած տեղեկութեանց համաձայն, ոչ - Թուրք կասկածելի անձերու զէնք կը բաժնեն՝ կազմելու համար հրոսախումբեր որոնք պիտի գործեն Թուրքերու դէմ :*

Միւս կողմէ, կը շարունակեն չէրքէզ ջոկատներ ղրկել Սանճաք: Նոյնպէս Արաբներէ կազմուած զինեալ հրոսախումբեր ղրկուած են այդ շրջանը: 1500 Արաբներ Հալէպի մէջ զէնք ստացած են եւ պաշտօն ունին յարձակելու Ռեհանիէի վրայ: Ֆրանսացիները գաղտնի զինած են Հալէպի Դաշնակ Հայերը, Սանճաք ղրկելու համար զանոնք :

Մեր սահմանին երկայնքը զէնք կը բաժնեն Ֆրանսացիներու հաւատարիմ բնակիչներուն եւ մասնաւորաբար Անիզէ աշիրէթին: Ֆրանսական զօրամասերու կարեւոր շարժումներ տեսնուած են մեր սահմանին երկայնքը, եւ ոչ Թուրք բոլոր տարրերը զէնք ստացած են:

ՖՐԱՆՍԱ ՊԻՏԻ ՓՈԽԷ՞ ԻՐ ԴԻՐՔԸ

Փարիզի մէջ անհամբերութեամբ կը սպասեն Հիթլէրի ճառին, մանաւանդ Լէօն Պլումի բանախօսութենէն վերջ: Այդ ճառով պիտի հաստատուի թէ Գերմանիա տրամադի՞ր է ընդունելու տնտեսական գործակցութիւն մը, խաղաղասիրական բեղնաւոր գործակցութեան մը համար: Առեւտրական շրջանակներու մէջ շատ լաւատես չեն Հիթլէրի տալիք պատասխանի մասին:

Գերմանական մամուլը առ հասարակ ժխտական դիրք բռնած է Լէօն Պլումի ճառին հանդէպ: Հիթլէրական գլխաւոր օրկանը կը գրէ այս առթիւ.— «Պ. Լէօն Պլում քաղաքական եւ տնտեսական սակարկութիւն մը կ'առաջարկէ թունդ արեւելեան բոյրով,— սակարկութիւն մը որ սահմանուած է նոր ապահովութիւն տալու Ֆրանսայի, թէեւ աւելի քիչ իրեն քան արեւելեան և կեդր. Եւրոպայի իր մեծ ու փոքր յաճախորդներուն համար: Անոնց մէջ է նաեւ Խ. Ռուսաստանը, որուն եզրայրական զինակցութիւնը այս միջոցին շատ բարձր կը գնահատուի ժողովրդական ճակատի կուսակիցներուն կողմէ »:

**** Ժընեւի լաւատեղեակ շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Պ. Լէօն*

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՉԳՐՈՒԱԾ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մերն է այդ, Հայոց պատմութիւնը: Չէ գրուած լրիւ, այնպէս ինչպէս կը գրուին պատմութիւնները մեր օրերուն. բայց ինչ որ գրուած է, ան ալ չենք գիտեր, ինչպէս որ պէտք է:

Դարերէ ի վեր կ'աւանդուի ան դպրոցներու մէջ, վանքերէն ներս, բայց այնպէս ինչպէս գրուած է օր մը. հազիւ փոքրիկ փոփոխումներով: Ու կ'անցնին ոչ թէ տարիները, այլ տասնամեակները, եւ չենք ունենար նախահայրերու պատմութիւնը, Հայաստանի գրաւոր պատմութիւնը, Կիլիկեան շրջանի եւ նորագոյն, Հերոսական Թուականի մեր պատմութիւնը:

Անշուշտ, ունինք ձեռնարկներ, գիրք կամ դասագիրք, որոնց մէջ կան երջանիկ չեղումներ, վերջին պրպտումներու արդիւնք դիտողութիւններով: Բայց, այդ բոլորին մէջ դժուար է գտնել գործ մը՝ որ իր ծաւալով, պատմագիտական ոգիով եւ նորագոյն պրպտումներու հետքերէն լուսաւորուած էջերովը, գար ու Հայոց պատմութիւնը ցայտեցնէր իր գունատ, տժգոյն, առասպելական շրջանակէն եւ տար անոր մեծ ու արի, ստեղծագործ եւ լուսաբաղձ ցեղի մը արժանավայել դրոշմը:

Մեր պատմութեան դասագրքերը լի են դեռ անհուն թիւրիմացութիւններով, ամբաստանութիւններով եւ առասպելներով. «մեծ» դէմքերով՝ որոնք պզտիկ ճանչցուած են. «պզտիկ» դէմքերով՝ որոնք մեծ են եղած. մեր պատմահայրը՝ Խորենացին՝ դեռ կը մնայ առասպելագիր, երբ պատմական նոր խուզարկութիւններ կուգան հակառակը հաստատել յաճախ: Մեր պատմութիւնը կը մնայ դեռ կողմնակալ, կրօնական շունչով ու հաշիւներով տարուող հեղինակներու ազդեցութեան ու գնահատումներու ենթակայ. անոնց պատմական պատճառաբանութեան ու աշխարհահայեացքին քարացած կնիքովը: Հազիւ մէկ-երկու բացառութիւններ, որոնց կարգին Դուրեան մը, կը փորձեն դուրս գալ երկաթեայ այդ շրջագծէն, կը փորձեն վար առնել լուսապսակը, օրինակ, Մեծն Ներսէսի մը գլուխէն, որբել Արշակ Բ.ի մը կամ Պապի մը ճակտին քսուած մուրը, տալ խիզախներուն իր արժանավայել տեղն ու դիրքը:

Բայց հազիւ:

Հայը դեռ կ'ամբաստանուի իբրեւ «անմիաբան», պատմական քանի մը դաւաճան իշխաններու խաղերէն եզրակացնելով, երբ կան ուրիշ երկիրներ, որոնց պատմութիւնը նուազ «հարուստ» չէ նման դէպքերով ու դէմքերով, եւ որոնք չեն մեղադրուիր. երբ յոյն պատմութիւնը Սպարտայի ու Աթէնքի թշնամական, եղբայրասպան դարաւոր պայքարը կը յիշատակէ, երբ Հռոմի պատմութիւնը իր խոշորագոյն զօրավարներուն ու անոնց լեգէոններուն արիւնովը ներկուած է, իրենց իսկ ձեռքով թափուած. երբ վերջապէս Բիւզանդիոնը, Պարսկաստանը, Թուրքիան եւ այլ երկիրներ թատր հանդիսացած են դաւերու, մատնութիւններու եւ արիւնոտ, առասպելական ոճիրներու:

Կան ասոնք գրուած, գիտենք այս բոլորը, բայց դեռ Հայը կ'ամբաստանուի իբրեւ «անմիաբան» ու պառակտուն ոգիով, եւ հետեւաբար, իր քաղաքական կեանքին իբրեւ հիմնական պատասխանատու:

Անդրադարձա՞ծ ենք երբեք, թէ ինչո՞ւ կոտորուած է Հայը դարերով. անո՞ր համար արդեօք, որ թոյլ, զէնքի ու կռուի անընդունակ եղած է: Այսպէս կը մտածուի ընթացիկ տրամաբանութեամբ եւ նաեւ դժբախտ ճակատագրապաշտութեամբ մը, մինչ կրնանք ճիշդ հակառակը պնդել. յայտարարել՝ թէ Հայը կոտորուած է անոր համար, առաւելապէս որ եղած է Մերձաւոր Արեւելքի մէջ ամէնէն աւելի դիմադրող, ամէնէն տոկուն, ամէնէն կենսունակ տարրը. ժողովուրդ մը՝ որ ոյժ ու արժէք ներկայացուցած է եւ նաեւ խոչընդոտ՝ աշխարհակալական ու բռնակալ տիրապետութեանց: Ան՝ նախանձախնդիր ինքնուրոյն կեանքի եւ գոյութեան, չէ ճկած իր քամակը, իսկ թշնամին աշխատած է կոտրել ամէնէն աւելի վայրագօրէն այս քամակը, Արեւելքը խոնարհած պահելու համար իր առջեւ: Այս ուժին, ազատ ապրելու անխորտակելի այս կամքին արտայայտութիւնը չէ՞ հայ եկեղեցիի կազմութիւնն ու անկախ գոյութիւնը՝ քրիստոնէական եւ ապա իսլամական ծովերուն ու ալիքներուն իսկ առջեւ. այդ ուժին հզօրագոյն արտայայտութիւններէն չէ՞ հայ լեզուի, գրականութեան ու արուեստի ինքնուրոյն գոյութիւնը, հայ ազգի, նոյնպիսին ժողովուրդի խոր զգացումը, որ տիրական դարձած է եւ անսասան մնացած քաղաքական ու պետական հասկացողութիւններու դէմ, ու վեր անոնցմէ: Եւ վերջապէս այն միակ իրողութիւնը, թէ Հայը պահած է իր գոյութիւնը, մինչ իր ժամանակակիցներէն շատերը անհետացած են, գերագոյն ապացոյցը չէ՞ հայ ցեղին մեծութեան, կորովին եւ իր պատմութեան մեծաշուք թէեւ լրիւն ոչ դեռ ծանօթ արժէքին:

Անծանօթ է դեռ հայ պատմութիւնը, չէ խուզարկուած եւ ինչ որ խուզարկուած է, չէ ամփոփուած ու դասաւորուած: Խաչատրեան մը (Հայաստան) իր գործով անհուն լոյս կը սփռէ մեր երկրի հնագոյն պատմութեան վրայ, Հայը տանելով Արմէններէն շատ առաջ եւ անոր արմատը պահելով, կենսունակ ու դալար, հակառակ բազմաթիւ արշաւանքներու ու բազմանուն ցեղերու խաւերուն ու խառնուրդին:

Պէտք է գրուի այս պատմութիւնը, ի հարկին մեծ ու համազգային ձեռնարկով մը, ըստ այսօր գոյութիւն ունեցող տուեալներուն, ձեռնհաս անձերու ծրագրուած գործակցութեամբը:

Անհրաժեշտ ձեռնարկ մը, որ բացի պատմական արժէքէ, մեծ նշանակութիւն ունի, կրնայ ունենալ մեր ազգային ոգիի մշակման ու մեր նորահաս սերունդներու ազգային դաստիարակման տեսակէտէն:

Անկարելի չէ ձեռնարկը, եթէ հեղինակաւոր հաստատութիւն մը նախաձեռնութիւնը ստանձնէ եւ կամքը ունենայ ասպարէզ նետուելու:

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Ամառնորի իրիկուն մը, մթնշաղի պահերուն, մինչեւ ոսկորներուդ ծուծը թափանցող քամիի մը սարսուռներուն տակ յամառ ու աննկուն՝ կը սպասենք օթօքարին:

Կարտանը իր իրիկնային ճրագները վառած է արդէն անոր տալով տօնական երեւոյթ մը: Հոգեկան բարձր տրամադրութիւններով համակուած եւ մեր ընկերներու ապագայ հանդիպումներէն խանդավառ՝ քիչ մը կը մխրճուիմ մեր կուսակցութեան փառապանծ անցեալի ոսկեհուռ խորհուրդներուն մէջ ...

Կարտանէն դուրս, մութին մէջէն մեր ինքնաշարժը կը սուրայ հովի արագութեամբ: Այդ պահուն ինծի այնպէս կը թուի թէ, մենք կտրուած ենք ամէն հաղորդակցութենէ եւ մեր ականջները միանգամ ընդմիշտ փակած ներկայ քաղաքական մութ ու մռայլ, դաժան ու անողոք փոթորիկներուն առջեւ: Ու կը փախչինք փարաւոնի գերիներուն պէս դէպի նոր ու անծանօթ երկիրներ: Հսկայ օթօքարին մէկ անկիւնը ծուարած, անտէր որբուկի ձագերուն պէս, մենք ուղեւորներս, քիչ մը սախկան ունակութիւններով տարուած, կը չաղակրատենք անվերջ: Երգելու անզուսպ բաղձանք մը կ'արթննայ սրտիս մէջ եւ ակամայ կը սուլեմ անոյշ երգի մը հին եղանակով, որ աւելի խորունկ ազդեցութիւն մը կը ներգործէ: Բայց ես կ'ուզեմ երգել լիահագագ: Հետզհետէ հին ու թախծոտ, բայց շատ սիրելի յիշատակներ, ու յոյզեր կ'արթննան մտքիս մէջ եւ կը սլանամ դէպի իմ աննման ու գեղեցիկ, հնամեայ գիւղիս երկնամերձ լեռները, զմրուխտեայ դաշտերուն մէջ արեւէն ու լուսնկայէն զինով. կը վազվզեմ եղնիկի մը պէս միամիտ ու անզուսպ: Եւ ահա կը մտնենք Էքս-Ան-Փրովանս: Կոկիկ ու հարուստ քաղաք, լի ոճրային արկածներով, անդերազանցելի բանտով ու դատարաններով:

Հոս ալ կը սպասենք ինքնաշարժին, բայց կ'ուշանայ: Մեր սիրտերը կը հատնին եկեղեցւոյ կանթեղին պէս: Ես սպասելէն յոգնաբեկ, ակամայ կը դիտեմ սա արուեստական լոյսերու տարափին տակ ծփացող խանութներն ու շէնքերը: Օ՜, ինչքան հոգեպարար երջանկութիւն մը կը պարունէ համակ էութիւնս, երբ երեկոյեան այս ապաժամ պահուն, թափառական Հրեայի մը հանգոյն կը շրջիմ ու կը թափառիմ սա պողոտաներուն վրայ լուսանցնցուող ու ակնախտիղ: Կը մտածեմ ինքնաբերաբար: Հաղուստն է որ մարդուն շնորհք ու կերպարանք կը պարգեւէ, ձեւ կուտայ: Հետեւաբար սա արուեստական լոյսերն են որ այնքան ծիծղուն եւ հոգեմայլ գեղեցկութիւն մը կը հաղուեցնեն սա չոր ու ցամաք շէնքերուն ու ցուցափեղկերուն: Քուռ Միրապոյի ծառուղիին վրայ, բազմագոյն լոյսերու հեղեղին տակ դեռ կը սպասենք անձկութեամբ: Քիչ յետոյ սակայն փրկութեան փարոսի մը պէս յանկարծ կ'երեւի խոշոր ինքնաշարժ մը: Մեր սիրտերը կ'ուռին ուրախութեան անբացատրելի սարսուռով մը: Կը շտապենք դէպի օթօքարը: Ինքնաշարժին մէջ հազիւ տեղաւորուած՝ ճամբայ կ'ելլէ: Ու կը սուրայ հովէն ու ջուրէն ալ արագ: Կ'անցնինք քաղաքներու եւ գիւղերու մէջէն:

Մեր չորս կողմը խաւար երկինք: Ոչ աստղերը կը փողփողին եւ ոչ ալ լուսինը կը փայլատակէ այս գիշեր: Կարծես ամէն ինչ ամայացեր է: Քար լռութիւն կը տիրէ ամենուրեք: Միայն մեր կառքին միահաղոյն ձայնն է որ կը լսուի շարունակաբար: Երբեմն կը նշմարենք լոյսի հսկայ գունդեր՝ սրածայր գագաթով, որ կարծես Պաթումի բերդին տպաւորութիւնը կը թողու վրադ: Մեր ճամբուն վրայ կը հանդիպինք բազմաթիւ քաղաքներու, Վնէլ, Սալօն, եւն.: Բայց, ափսո՜ս, որ չենք կրնար այս քաղաքներուն մէջ պտտիլ: Եւ իրիկուան ժամը 9ին կը հասնինք Ավինեոն: Լոյսերու աշխարհը: Ընկեր Թադէոսի առաջնորդութեամբ կը մտնենք տեղական սրճարան մը ուր առ հասարակ կը հաւաքուին մեր ընկերները:

Նախ կը հանդիպինք «Յառաջ»ի եռանդուն գործակալ ընկ. Լ. Օվիկեանի, թուխ ու կարճլիկ հասակով, խօսելու մարմաջէն բռնուած: Կը ծանօթանանք: Քիչ մը հանգստանալէ վերջ կը քալենք դէպի Հայերուն թաղամասը՝ Փոնթէ: Հոս մեր ընկերներէն գրեթէ շատերը եւ ուրիշները իրենց սեփական տուներն ու կալուածները ունին: Քիչ մը հայկական նահապետական ոճերով շինուած տուներ, որոնք արեւելք կը յիշեցնեն: Կ'երթանք ընկեր Թադէոսենց տունը: Քիչ մը զրոյց: Քաղաքական անցուդարձեր: Ընթրիք: Եւ գլանիկներու կապոյտ ծուխը արդէն ամբողջ մթնոլորտը կը լեցնէ: Ժամը 11ին կը փոխադրուինք ուրիշ ընկերոջ մը տունը, աւելի մեծ ու ընդարձակ: Հոս արդէն Դաշնակցականներու միջնաբերդը կարելի է նկատել: Ընկերներ անմիջապէս կը պատրաստեն ճոխ սեղան մը պանազան համադամներով: Պանք Օթօմանի 40րդ տարեդարձին առթիւ պզտիկ ընկերահամակրական հանդիպում մը կազմակերպած են:

Հիմա արդէն մէկ տան անդամներ կը ճանչցուինք: Բոլորն ալ վառվռուն աչքերով ու խանդավառ հաւատքով տոգորուն տղաքներ են, քիչ մը հեռաւոր այս շրջանին մէջ նետուած: Բայց եւ այնպէս «Յառաջ»ը զիրենք հաղորդակից կը դարձնէ ուրիշ շրջանի հայկական եւ միջազգային անցուդարձերու: «Յառաջ»ի բոցավառ գիրերը հոս աւելի շեշտուած արժէք ու կշիռ կը ներկայացնեն: Հակառակորդներն անգամ կ'օգտուին անոր մատակարարած սնունդէն: Եւ ահա լեցուած բաժակները կը պարպուին Պանքայի ցոյցը կազմակերպող հայ մարտական մեծ կուսակցութեան կենացը: Կը թնդան հայ յեղափոխական երգեր, որոնք տեսակ մը քաղցր ու անբացատրելի սարսուռ կը կաթեցնեն ջիղերուդ վրայ: Մեր տղաքներու պահանջներուն գոհացում տալու համար համառօտակի կը պատմեմ Պանք Օթօմանի գրաւման շարժառիթները, անկէ սպասուած օգուտը եւ արագ ակնարկով մը պատմականը կ'ընեմ մեր կուսակցութեան 46 տարուան բեղնաւոր գործունէութեան: Ապա թելադրութիւններ, կուսակցական կարգապահութիւն, անձնուիրութիւն, ազգային գիտակցութիւն եւ գործօն աշխատանք: Սեղանը ոգեւորուած է արդէն: Ընկերներ եւ ընկերուհիներ կ'երգեն, կը խմեն մինչեւ առաւօտ: Բազմաժխոր ձայներու մէջէն ինքնաբերաբար կը լսուի Օր. Անահիտի ձայնը «Աղջի անաստուած», «Հովիւը սարում տխրեց» եւ Աշուղ Ղարիպէն քանի մը կտորներ: Իսկ մեր համակիրներէն ընկեր Ս. Գինոսեան կ'արտասանէ Ահարոնեանի «Սեւ խաւարը» մեծ յաջողութեամբ: Կ'արտասանեն ու կ'երգեն նաեւ մեր բոլոր ընկերները: Խանդավառութիւնը այլ եւս գագաթնակէտին հասած էր, եւ լոյսը արդէն ճեղքուած: Քնատ եւ յոգնած, դեռ երգերու փշրանքներ մեր շրթներուն կը վերադառնանք Կարտան, անուշ տպաւորութիւններ տանելով Ավինեոնի մեր սիրելի ընկերներէն:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

ՀԱՅ ԳԻՐԻ ՈՒ ՏԱՌԻ ՀԻՆԱՒՈՒՐՑ ՄԸ

Հինաւուրց զօրակա՜ն հայ գիրին ու տառին, հինաւուրց պերճ բարբառին, որ կարող է սուղանալ, ջրդեղել իր իսկ լողանքով, ձեռքերէ անօժանդակ, իր բուռը մխրճելով Նոյեան եւ Հայկեան աւազանին մէջ, ուր խայտախաղին կը ծփան յաւերժ կենդանութեան աւիշները:

Ահա այդ բարբառին մէկ հինաւուրցը՝ զոր ներկան կ'անուանէ վեթերան, բաբելոնեան տիեզերական բարբառներուն հետզհետէ նոյնացած աղքատութեան բերումով:

Այդ հինաւուրցը դեռ երէկ իսկ Տարեցոյցի մը ծալքերուն մէջ ծրարուած կրկին, շերամ մը՝ որ բժոժ կը մանէ, կեանքի ցուրտին դէմ խոռոչ մը ապաստանելու համար ... կը հինէ, կը հիւսէ, իր թուքին ու թոքին սպառած մնացորդովը, բայց, վերջապէս, միեւնոյն վաստակը՝ զոր վաթսուն եւ աւելի տաժանելի տարիներ վաստակեցաւ, ակնկոր, գլխահակ, միշտ հպարտ սակայն, իր կանեփեակին վրայ, կամ ծեծեց սանդր հայկահոյլ ցորենին:

Հիմա, պատահմամբ, փետրաթափ թեւճակներով կը թեւակոխէ դէպի ութսունական ջուրերը, ան՝ որ 1879 թուականին իսկ Ծաթօպրիանի Աթալան գրաբառ կը հայացնէր, Դուրեան Եղիշէի ներշնչումին տակ, եւ քանի մը տարի վերջ հիմը կը դնէր ընտանեկան դաստիարակութեան մղիչ ոյժը ընդհանրացնելու հայ ընտանիքներուն մէջ, իր Ընտանիքով: Ու այնուհետեւ, ամէն տարի Ս. Գաբամաճեան Հայ լեզուին փաղանգին գլխաւորներէն է, իբրեւ ուսուցիչ, իբրեւ հեղինակ, իբրեւ հրապարակագիր: Աւա՜ղ տարիներուն,— այս բաները որքան հիմա տափակ կը հնչեն, կարեկցութիւն հրաւիրելու համար կարծես արուեստական ստորոգելիներ են, քանի որ ժամանակներուն դառնութեան եւ հնութեան փոշիներուն մէջ անդարձ թաղուած են հին ճշմարտութիւնները, որոնց նմանութիւնները միայն այսօր կը տիրեն հրապարակին վրայ: Ո՜վ երկունք գիշերաջան, ո՜վ հինաւուրց զօրականիդ քրտնաթոր, չարաչար աշխատանքին, — ամբողջ հին հայկական դասականութիւնը քարիւղի լոյսին տակ պրպտել, գրել, ընդօրինակել, բրել ընդերքը բառերուն, ասութիւններուն: Ու յետոյ, եւրոպական ազդեցութեան ժամահարին համեմատ, երբ Վիպականութիւնը, Վ. Հիւկոյի գրիչով, համաշխարհային նուաճումի մը ձեւը առացաւ, դուն, ով հինաւուրց, բնական այդ ներշնչումով հարուստ չըլլալով իսկ, ուրիշներու նման թափ առեր, թափ տուիր, դասականութեանդ փոքր ինչ անժպիտ դիմագծերուն վրայ վիպական երանգ մը ընդելուզելու:

Տարեցոյցի բոյնիդ մէջ գնդացած տկար մարմինի մէջ միշտ յոժար հոգիով կը յամառիս երկնել, տառապանքի մէջ իսկ փողփողդ կերկերաձայն, բայց վերջապէս ձայնարկո՜ւ ամայութիւններուն մէջ ովասիս մը միշտ, որ գոնէ դեռ տարին անգամ մը ոռոգելու ոյժ ունի: Մովսէս ծերացած էր արդէն՝ երբ տկար թաթովը բիրտ ապառաժին դունչին տրուած հարուածով բխեցաւ կենդանութեան ջուր:

Բայց, ուրիշ տեսութեամբ մը, դուն, ո՜վ իմ բարի հինաւուրցս, կընաս յարացոյց ծառայել գրական աշխոյժ, երիտասարդ մշակներուն, որոնք քեզի նայելով կրնան, եթէ ուզեն, հաւատալ գրական իրենց ճիգերուն բեղնաւորութեան, տեսակ մը հպարտութեան, որ չի ծերանար, չի մեռնիր, իրենց ծերանալէն ու մեռնելէն վերջն ալ: Քանի քանի երիտասարդներ հիմա՝ որոնք տակաւին Ս. Գաբամաճեանի «Անձեռն Հայ. Բառարան»ին պէտք ունին իրենց ընդարմացումը թօթափելու համար: Ծաղկափթիթ, դալարագուարճ պերճանքէ մը վերջ՝ ի՜նչ երանութիւն է ծառին համար՝ կոճղ մը դառնալ տրամ հողին վրայ, որուն մօտ սկսին չաքլիլ նորատեղ փարթամութիւնները պարմանի տունկերուն ...

ԵՏԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՒԵՐ
ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹ-ԱՆՑԻՈՔԻ ՄԷՋ

Ալեքսանտրէթէն կը գրեն.— Ներկայիս սանճաքի Թուրքերը մէկ կողմէ գաղտնի ժողովներ կ'ունենան քրիստոնեաներուն բողոքի բանաձեւ մը ներկայացնելու համար, եւ ցոյցեր կ'ընեն անոնց առջեւ իրենց դժգոհութիւնը ցոյց տալու համար, եւ միւս կողմէ կը զինուին կանոնաւոր ու անընդհատ:

Հիմա էնկիւրի աւելի սաստկացուցած է իր շղթայազերծած դաւադրական ստորերկրեայ աշխատանքը. հիմա նոր ու վարպետ դաւադիրներ եկած են Սանճաք ու ձեռք առած դաւադրական գործի անմիջական ղեկավարութիւնը: Յուսախաբ «հիւանդ մարդ»ը սկսած է ներկայիս զինել իր դաւադիր լրտեսներն ու ամբողջ սանճաքի թուրք տարրը. եւ շուտով զինուած չէթէներ պիտի ելլեն հրապարակ, կեցնեն հայ վարիչներու ինքնաշարժները, ինչպէս ըրին անցեալ օր Գրըղ-Խանի եւ Բէհանիէի միջեւ, Աւետիս ու Երուանդ Երաշեան երկու եղբայրներու օթոյին, եւ անոնց դրամները առին ու ծանր վիրաւորելէ ետք անյայտացան: Նոյն այդ թրքական չէթէները կրնան յարձակիլ սանճաքի անզէն հայ գիւղերուն վրայ, կողոպտել ու սպաննել, բան մը որ կ'ընէին երէկ Թուրքիոյ մէջ նոյն այդ Հայերու դէմ:

Էնկիւրին արդէն նշանակած է սանճաքի չէթէներու ընդհ. պետը: Ամըրցի Թէֆուր կոչուած այս մարդը էնկիւրիի երեսփոխաններէն է. նշանակուած է Աթաթիւրքի իսկ կողմէ եւ անցեալները սանճաքի գիւղացիներէն խումբ մը տարած է սահման...

ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ԾԱՂԻԿԸ
(ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ՈՐԲՈՒՀԻՆ)

— Ու թե՞րթ կը ծախէիք:

Պայծառ մեքենայ մը առեր է ապառիկ, ամէն ամիս մաս առ մաս վճարելու պայմանաւ: Երեք մասնավճարէ վերջ, հիւանդանոց կը փոխադրուի: Երբ ոտքի կ'ելլէ, մեքենան չկայ:

— Ստացագիրները պահա՞ծ էք:

Պայծառ ոչ ստացագիր ունի, ոչ ալ՝ հասցէն վաճառատան:

Սարգիս եւ Գառնիկ իրարու կը նային: Կը կարդացուին աչքերը: Մեքենայով մը պէտք է օժտել այս աղջիկը:

— Որքան ալ հիմնաւոր ըլլան ձեր առարկութիւնները ու գոհացուցիչ՝ ձեր բացատրութիւնները, օրիորդ, անհերքելի իրողութիւն մը գոյութիւն ունի: Օրէնքին մէկ տրամադրութիւնը ձեզ միացուցած է Պ. Կարապետեանի: Այդ իրողութիւնը ի զօրու կը մնայ այնքան ատեն, որ դուք չէք դիմեր օրէնքին մէկ ուրիշ տրամադրութեան, բաժնուելու համար Պ. Կարապետեանէ:

— Հոգս, թող գրագին անոնք որ կը հետաքրքրուին, ըսաւ Պայծառ դառնութեամբ եւ թեւերը սօթտեց:

Ու առաջին իսկ պնակը կտոր-կտոր եղաւ մարմարին վրայ:

Ասիկա ամէնօրեայ կտորածն էր սովորական: Սարգիս եւ Գառնիկ՝ չէին գիտեր ի՞նչ բանի վերագրել Պայծառի այդ վիճակը: Կը խորհէին բժիշկի մը տանիլ:

Պայծառ ջուրի գաւաթ մըն ալ ջարդելէ վերջ, սուրճի սկահակովը տիկին Վարդուհիի քով կը փութայ, կուտակուած մութ-մութ ամպերը կարդացնելու համար:

×

Ատենէ մը ի վեր, երկարած են գիշերները Փիէռի, որ նաւակը ձգած մտածումներու չարչարանքին վրայ, կը նաւարկէ քրտնաթոր:

Եւ ի զուր կը ճգնի ան քաշել նետել տաղտկալի գաղափարը, որ ընդհակառակն, աւելի եւս խորը կ'իջեցնէ իր խարիխը:

Թռչունը կը փախի ձեռքէն: Ձեռքէն կը փախցնեն Թռչունը: Տեղի՞ տալ թէ պայքարիլ: Նահանջե՞լ թէ դիմադրել:

Անշուշտ, պիտի խնայուէր Փիէռի այս տառապանքը, եթէ սերտած ըլլար Արիստոտէլեան ճշմարտութիւնը — սիրտն է որ կը հրամայէ եւ ճկիլ չի գիտեր երբեք:

Տեսէք, ահա ցատկեց հայելիին առջեւ անցաւ: Ո՞ւր է կորսուեր սովորական դալկութիւնը դէմքին: Կատղած վագրի է նման:

Ուռած է վիզը, որուն երակները պիտի պայթին հիմա: Կարծես թէ՝ կիրքը աչքերէն, քիթէն, մարմինին բոլոր ծակոտիքներէն դուրս՝ արշաւանքի կը մեկնի:

Բարկութեան գազանը գլուխ է ցցած: Պէտք չէ համբերել երկար: Հասած է ժամը: Պէտք է խոյանալ դէպի թշնամին:

Որքան չարիքներէ, որքան դժբախտութիւններէ եւ որքան ոճիրներէ զերծ պիտի ըլլային մարդիկ, եթէ գիտնային անոնք եւ գիտնար ալ Փիէռ, որ սէրը բռնութեամբ չի ստացուիր եւ բռնութեամբ չի պահուիր սէրը:

Փիէռ կորսնցնելու վրայ է սիրոյ առարկան: Սիրուած էակը: Կորուստի այդ վախն է որ, փոխակերպուած բարկութեան զգացումին՝ ատելութիւն, կռիւ եւ վրէժխնդրութիւն կը սերմանէ իր հոգւոյն մէջ:

Եւ սակայն, կը հանդարտի ալ: Ինչ յիմար եմ, կը խորհի պահ մը ինքն իրեն: Ինչո՞ւ այսքան յուզում: Ինչո՞ւ այս տագնապը հոգեկան: Եւ ինչո՞ւ մանաւանդ, այսքան մոլեգնութիւն՝ որ աւելի եւս կը սաստկացնէ իր տաժանքը:

Ու կը փորձէ տրամաբանել, հայթայթելու համար փաստեր, պատճառաբանութիւններ, որոնք զինքը հաշտեցնեն իրեն սահմանուած իրականութեան հետ:

Եւ միթէ՞ կը սիրէ այդքան Պայծառը: Իրօք սիրոյ զգացո՞ւմն է որ ողբերգական է դարձուցած իր վիճակը: Արդեօք սնափառութեան զգացումը չէ՞ որ կը գործէ միահեծան: Ինչո՞ւ սիրոյ մրցորդ մը գոյութիւն ունենայ: Եւ ինչո՞ւ այդ մրցորդը աւելի զօրաւոր ըլլայ քան ինք:

Ու ե՞րբ եւ ո՞ւր է տեսնուեր որ, սիրտը միտքին ենթարկուի: Սիրտը կը հպատակի՞ միտքին արձակած հրամաններուն:

Գլխարկը կը մխրճէ գլխուն եւ կը նետուի փողոց, իր հեծանիւին հետ:

Պուլ տ'Օռ սրճարանին պատին կռթնած՝ վարանումի մէջ է տակաւին Փիէռ: Արդեօք իր ի ծնէ երկչոտութենէն կուգայ:

Ի վերջոյ, սակայն, ինչո՞ւ վախնալ: Ինչո՞ւ քաշուիլ օտարականի մը այդ կտորէն, որ եկեր կը հարստանայ իր երկրին մէջ: Ու բաւական չըլլար այդ, յանդգնի ալ դեռ՝ իր ձեռքէն խլել...

— Բարեւ, պարոն Գառնիկ:

— Օ, խնդրեմ, խնդրեմ, պարոն Փիէռ: Հրամմեցէք: Ծանօթացէք: Գործակիցս՝ պարոն Սարգիս:

Փիէռ չախորժեցաւ Գառնիկի ընդունելութեան սիրալիր այս ձեւէն: Հակառակորդներու յատուկ ցրտութիւնը կը սպասէր անկէ:

— Ի՞նչ կ'առնէք, պարոն Փիէռ:

Սարգիս եւ Գառնիկ յետմիջօրէի սուրճին նստած, աւարտեր էին արդէն հրապարակի նախկին եւ նոր գիներու բաղդատական քննութիւնը ու անցեր՝ ապսպրանքներու ցանկին, նշանակելու համար ինչ որ կը պակսէր:

— Օրիորդ Պայծառի համար, օ՜, ներողութիւն, օրիորդ Փօլէթի համար պիտի ըսէի, եկած էք, անշուշտ: Ան... նուակա՞ն զգացումը սիրոյ: Թոյլ տուէք, պարոն Փիէռ, որ ձեզի յիշեցնեմ Տէքարթի մտածումը — սիրոյ զգացումը լաւ է առողջութեան համար: Բայց, ուշադրութիւն: Նոյն զգացումը կրնայ ատելութեան վերածուիլ: Ու այն ատե՜ն: Այն ատեն, հիւանդագին վիճակն է որ կը սկսի:

Ի՞նչ է պատահեր Փիէռի, որուն գաղափարները յորդ՝ ճարտասանօրէն պիտի թափէին Գառնիկի առջեւ: Ու ահա, վերջինս կը կանխէ զինք: Ու ինք, անճրկած, բառեր կը փնտռէ տակաւին:

— Պարոն Փիէռ, հետաքրքրական պիտի ըլլար իմանալ թէ՝ ի՞նչ պարագաներու տակ ճանչցած էք օրիորդ Փօլէթը: Ձեր առաջին հանդիպումը մեր հայրենակցուհիին հետ եւ ատկէ բխած փոխադարձ կապը սիրոյ՝ հետաքրքրութեամբ կը համակէ մեզ Հայերս:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

(6)

մօտ եւ հոն Թրքական դրօշի առջեւ երդում ընել տուած: Ստուգուած է որ հիմա սահմանի մօտ գտնուող Սարըգ կոչուող գիւղը ունի մօտ 48 զինուած պաշտօնական չէթէ: Ինչ կը վերաբերի միւս գիւղերուն, որոշուած է որ ամէն գիւղ տայ մօտ 25 հոգի, այնպէս որ այս ուժերը պիտի բաւեն ի հարկին յեղափոխութիւն հանելու սանճաքի մէջ, եւ քիչ յետոյ իրենց օգնութեան պէտք է հասնին սահմանի Թրքական ուժերը:

Արդէն մեզի այս բոլորը կը հաղորդեն իրենք Թուրք գիւղացիները, եւ անոնցմէ մէկն էր որ քանի մը օր առաջ օր ցերեկով ու բացէ ի բաց կ'ըսէր թէ «քիչ մը ցանք ունի ընելիք, յետոյ պիտի երթայ սահման ու չէթէ գրուի եւ ստանայ իր զէնքը»:

ՀԱՅ-ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՑՈՅՑ ՄԸ 25,000 ՀՈԳԻՈՎ

—.—

Անտիոքէն կը գրեն յունուար 11 թուականով.— Այսօր, երկուշաբթի, իբրեւ պատասխան քէմալական Թուրքերուն շաբաթ օրուան կազմակերպած ցոյցին, սանճաքին անկախութեան համար, շրջանիս Արաբներուն եւ Հայերուն եղբայրական ամենաջերմ գործակցութեամբ, տեղի ունեցաւ պատմական եւ քաղաքիս համար աննախընթաց հակացոյց մը, որ լաւագոյնս արտայայտեց սուրիական հողերու ամբողջականութեան անհըրաժեշտութիւնը եւ սուրիական դատին կողմնակիցներուն քանակը, ինչպէս եւ որակը:

Առտուն, ժամը 8ին մօտերը, բացի կիներէն եւ մանուկներէն, Ճէպէլ-Մուսայի ամբողջ հայութիւնը, եկած լեցուած էր Անտիոք, առաջնորդութեամբ ընկ. Մ. Տէր Գալուստեանին. Քէսապի հայութիւնը՝ նմանապէս:

Կէսօր չեղած, ամէն կողմէ, գրեթէ ամէն գիւղէ, Հայ, Ալէվի, Ցոյն, խումբ առ խումբ, ամբոխ առ ամբոխ սուրիական եւ ֆրանսական բազմաթիւ դրօշներով, երգերով, կը մտնէին քաղաք, ժամը կէսօրէ ետք 2ին իրենց մասնակցութիւնը բերելու համար հակացոյցին: Բազմահազար մարդոց անիրեւակայելի եռուզեռ մը կար քաղաքին փողոցներուն մէջ: Իսկ կէսօրէ ետք ժամը 2ին, ալ բազմութիւնը այլ եւս դարձած էր մարդկային անտառ մը, ծով մը: Լաֆուժ կոչուած հարթավայրը, ամբողջովին ծածկուած էր ֆրանսական և արաբական հարիւրաւոր դրօշներով: Հոսկէ էր որ ցուցարարները պիտի շարժէին դէպի Օթէլ Թուրիզմ, ուր իջեւանած է Ազգաժողովին քննիչ Յանձնախումբը:

Ժամը 2ին, 25 հազարէն աւելի ժողովուրդ, կը շարժի արդէն, նախ, ամէնէն առաջ, կ'անցնին երկու հազարէ աւելի արաբ երկսեռ ուսանողութեան քառաշար խումբերը, ազգայնական համազգեստով, զինանշանով, սուրիական եւ ֆրանսական բազմաթիւ դրօշներով, ցուցադրօշներով, որոնց վրայ գրուած է. «Ոչ անջատողականութիւն, այլ սուրիական միութիւն, կեցցէ՛ Ֆրանսան, կեցցէ՛ Սուրիան» եւն.: Ապա կուգան Նրկաթէ Շապիկաւորները, խանդավառ երգերով եւ նորէն դրօշներ ու ցուցադրօշներ պարզած, ուր գրուած է «Սանճաքը անբաժանելի մասն է Սուրիոյ, մեր վստահութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան, յարգանք Ազգերու Դաշնակցութեան» եւն.: Իսկ բազմութեան մէջէն, ամէնէն առաջ, կը շարժին Հայերը, սեղմ, կանոնաւոր, կարգապահ եւ շատ՝ բանակի պէս, առաջնորդ ունենալով ընկ. Մովսէս Տէր Գալուստեանը:

Կ'երգեն ազգային, յեղափոխական, հայրենասիրական երգեր ու ցուցադրօշներու վրայ գրած՝ «Կեցցէ Ֆրանքօ-սուրիական բարեկամութիւնը» եւ ապա կը սկսին հուռաները, երգեր, կրկին երգ, վերստին երգ, միշտ երգ. «Կեցցէ Ֆրանսան, կեցցէ Սուրիան, կեցցեն Հայերը, Հայաստանը»:

Ամբոխը թափօր առ թափօր կ'անցնի Օթէլ Թուրիզմի առջեւէն ու կը կենայ. պատշգամին վրայ կ'երեւին յանկարծ քննիչ յանձնախումբին անդամները, գոհ եւ ուրախ տրամադրութեամբ, ի տես ժողովուրդի այս թիւին եւ որակին, որ ամէն ինչով, յայտնի է արդէն թէ կը գերազանցէ քէմալական Թուրքերը, որովհետեւ շաբաթ օրուան քէմալական Թուրքերու ցոյցին մասնակցած են հազիւ երկու երեք հազար ժողովուրդ՝ տանելով իջած փողոց, իսկ այսօրուան հակացոյցին արդէն 25 հազարը կ'անցնէր ցուցարարներուն թիւը:

Ժամը 4ին մօտերը, ցուցարարները սկսան ցրուիլ իրենց տեղերը:

ԸՆԿԵՐ Վ. ՓՈԹՈՒՔԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ.— Ողբացեալ ընկեր բժ. Վահրամ Փոթուքեանի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ յունուար 14ին, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Թափօրին կը հետեւէին հազարաւոր յուղարկաւորներ, հայ թէ օտար, որոնց կարգին բազմաթիւ պետական պաշտօնեաներ եւ երեսփոխաններ: Դագաղին վրայ դրուած էին մօտ 70 ծաղկեպսակներ, յանուն Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի, շարք մը խումբերու, Լիբանանի Գաւ. Ժողովի, «Համազգային»ի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Կ. Խաչի, Հայ Ճեմարանի, Սեբաստիոյ Հայր. Միութեան եւն. եւն.:

Եկեղեցական արարողութիւններէն վերջ, որոնց կը նախագահէ կաթող. փոխանորդ Կարօեան եպիսկոպոս, դամբանական մը խօսեցաւ ընկեր Լ. Շանթ, յանուն «Համազգային»ի Ճեմարանին եւ երախտագիտութիւն յայտնեց տարաբախտ ընկերոջ, որ Ճեմարանի վարիչներու Լիբանան ոտք կոխած օրէն սկսեալ որ եւ է օժանդակութիւն չէր խնայած «Համազգային» ընկերութեան ու իր ձեռնարկներուն յաջողութեան համար եւ առանց ակնկալութեան թէ իր բժշկական խնամքները եւ թէ ալ իր անունը տրամադրած էր Ճեմարանին, մինչեւ վերջ ստանձնելով անոր պատասխանատու — տնօրէնի անունը:

Գերեզմանատան մէջ Սեբաստացի հայրենակիցներ ձեռամբարձ դագաղը հասցուցին գերեզմանատան դուռը, ուրկէ մինչեւ մատուռ միեւնոյն ձեւով Գաւառ. եւ Քաղաք. ժողովներու անդամները փոխադրեցին իրենց ձեռքերուն վրայ:

Երբ երիտասարդ ընկերոջ դագաղը զետեղուեցաւ մատրան մէջ, անհամար բազմութեամբ մը շրջապատուած, առաջին անգամ խօսք առաւ իր հին ու սրտակից ընկերը՝ ընկեր Արամ Սահակեան որ արտասանեց յուզիչ դամբանական մը պատկերացնելով Վահրամի կեանքն ու գործը: Դամբանախօսը չէշտեց թէ հանգուցեալ ընկերը մարդ մըն էր ոչ թէ այս բառին յետպատերազմեան առումով, այլ մարդ այն իմաստով որ օգտակար կը հանդիսանայ ծառայելով ուրիշներուն՝ իր ազգին ու մարդկութեան: «Սեբաստիոյ մէջ սիրելի Վահրամը իբրեւ դաստիարակ կ'ունենայ Սեբաստացի կարիճ Մուրատն ու մեծ բանաստեղծ Դանիէլ Վարուժանը ու ներշնչուած անոնցմէ, ան կ'ուխտէ ծառայել իր ազգին»: Դեռ պատանի ան կը հաստատուի Պէյրութ եւ կը մտնէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ուս. Միութեան մէջ, զգալով որ հոն մի այն կրնայ գոհացում տալ իր ազգային ու հանրային ձգտումներուն ու փափաքներուն: Իր հանրային ու ազգային օգտաշատ գործունէութեան ընթացքին, թէ Դամասկոսի մէջ տարագրութենէն վերջ եւ թէ Պէյրութի մէջ հանգուցեալը իբրեւ բժիշկ, իբրեւ Գաւառականի անդամ, իբրեւ կուսակցական պատասխանատու վարիչ-ընկեր ու իբրեւ քաղաքապետական Խորհրդի անդամ ամէնուն կողմէ սիրուած ու յարգուած, գործունեայ, համեստ ու բացառիկ կարողութիւններով օժտուած անձ մը կը ճանչցուի թէ ազգային եւ թէ օտար շրջանակներու կողմէ:

Դագաղը նորէն ձեռամբարձ վերցըւեցաւ այս անգամ առաջնորդուելու համար գերեզման: Հարիւրաւորներ կ'արտասուէին դառնօրէն: Երբ դագաղը փոս իջեցուցին, Հ. Յ. Դաշ. կ'արտասուէին դառնօրէն: Երբ դանակն մը արտասանեց ընկ. Եդուարդ Տարօնեան: Ընկերը այնքան յուզուած էր որ ինքն ալ կ'արտասուէր դամբանականը արտասանելու միջոցին: Ընկ. Տարօնեանէն վերջ Սեբաստիոյ Հայր. Միութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Ֆէնէրճեան չէշտելով.— «Ցիջաւ սիրելի եւ եռանդուն բժիշկը, մէկը այն սակաւաթիւ երիտասարդներէն որոնք անտեսելով ամէն ինչ կը շարունակեն մնալ իբրեւ հայրենիքի հաւատաւոր զինուոր»:

ԾԻԾԱՂ

Ուսուցիչը.— «Թափանցիկ» կը կոչենք առարկայ մը, որուն մէջէն միւս կողմը կրնանք տեսնել: Ձեր մէջէն ո՞վ կրնայ թափանցիկ առարկայ մը ցոյց տալ:

Աշակերտ մը.— Սանդուղը:

×

— Ի՞նչ բանի կը պարտիս քու այս խոր ծերութիւնդ:

— Երբ եօթնասուն տարեկան եղայ, տակաւին ինքնաշարժ չկար, անկէ վերջ՝ տունէն դուրս չելայ:

Այլանդակ ժողով մը

— ○ —

Ինչպէս հաղորդած էինք, յունուար 25ին ժողովի հրաւիրուած էին Փարիզի զինուորցուները նախաձեռնութեամբ Պէվիլի առժամեայ վարչութեան: Ժամանակէն առաջ բազմաթիւ զինուորցուներ համախմբուած էին Սոսիէթէ Սավանթի մեծ սրահին առջեւ: «Առժամեայ Վարչութիւնը» փութացած էր սրահ բերել մեծ թիւով ոստիկաններ (25 - 30 հոգի), ոստիկաններ բեմին քով, սրահը, դուռներուն առջեւ, միջանցքը, փողոցը: Ցատկապէս նշանակուած մարդիկ ներս կ'առնէին իբրեւ թէ Փարիզաբնակ զինուորցուները միայն, իսկ իրականին մէջ՝ իրենց ուզածները: Հարիւրաւոր զինուորցուներէն ներս ընդունուեցան իրենց իսկ յայտարարութեամբ միայն 140 հոգի, մինչ առժամեայ վարչութիւնը մէկ ամիս առաջ կը պարծենար թէ իր կռնակն ունի 400 - 500 զինուորցուներ: Ժողովը սկիզբէն մինչեւ վերջ անցաւ աղմուկով: Թոյլ չէին տար ազատ խօսիլ եւ նոյն իսկ բեմէն կը մատնանշէին ոստիկաններուն, եթէ մէկը փորձէր անկախ տեսակէտ պաշտպանել: Ժողովը բնաւ չըրադեցաւ սկզբունքի հարցերով: Լսեցին առժամեայ վարչութեան զեկոյցը եւ առանց գրական կամ բացասական խօսք ըսելու ճամարեցին նոր մարմին ընտրել: Համատարած աղմուկ: Նախագահը յայտարարեց թէ կը հրաժարի: Միւս կողմէ վարչութեան համախոհ անդամները պատրաստի ցանկը կը գրէին գրատախտակի վրայ եւ միշտ ոստիկաններու օժանդակութեան դիմելով կը լռեցնէին հակառակորդները: Ընդհ. աղմուկի մէջ, իրենց մարդիկ «քուէներ»ը կը շարէին սեղանին վրայ: Ոչ նախագահ կար ժողովը վարող, ոչ թեկնածուները ստուգող, — րող, ոչ թեկնածուները ստուգող — եւ թիւը ճշդող: Շատեր բողոքեցին ժողովի ապօրինութեանց դէմ ու հեռացան սրահէն, ուրիշներ երբեք չմասնակցեցան «քուէարկութեան»: Ցետոյ առանց ժողովի գիտութեան եւ վաւերացման կարդ մը մարդիկ լռակամ շարուած թերթիկները համրել եւ կարդալ: Ո՞վ էր ընտրողը, ընտրուողը, քուէ ժողվողը, ստուգողը — մնաց մութ: Ամէն ոք ե՛ւ նախագահ ե՛ւ ստուգող ե՛ւ կարգադրիչ, մէկ խօսքով — բոլշեւիկեան ընտրութիւն:

«Ժողով»ի վերջերը նախագահը նորէն հրապարակ եկաւ եւ յայտարարեց «ընտրութեան» արդիւնքը:

Ժողովականներու մէկ մասը բողոքեց, նորէն բողոքեց եւ յայտարարեց, թէ չեն ճանչնար ոչ ժողովին, ոչ ալ ընտրութեան վաւերականութիւնը, մինչ միւսները կը յոխորտային իրենց «յաղթանակ»ով: Ժողովը փակուեցաւ գիշերը ուշ ատեն:

Բոլշեւիկեան «ժողովրդապետութիւնը» չըթայի առած էր ոչ միայն մարդիկը, այլ եւ անոնց խելքը: Ոստիկաններու ճնշումին տակ դուրս մնացին շատերը, ոստիկաններու սաստին տակ լռեցին անկախ զինուորցուները եւ «ընտրուեցաւ» փարիզի զինուորցուներու մնայուն վարչութիւնը:

Գիտակից եւ սրտցաւ հայ զինուորցուները ի հարկին կուտան իրենց պատասխանը:

*** Առժամեայ վարչութեան նիւթական հաշուետուութենէն կ'երեւար որ 560 ֆր.ի պատրաստ գումար մը ունին, որ յանկացուած է այդ օրուան սրահի վարձքին: Իսկ նոյն գիշերը մուտք եղած էր 140 ֆրանք, ուրեմն ներկայ էին նոյնքան անձեր:

Ա.

ՄԱՄՈՒԼ

«ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ»

— ● —

Թէհրանի Ալիքը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 յունուար).

— «Եօթը տարի առաջ մի խումբ մտաւորականների ջանքերով հիմնուեց այս հրատարակչական ընկերութիւնը: Եղան յոռետեսներ, որոնք չվարանեցան իրենց վաղաժամ դատավճիռն արձակելու նրա ապագայ գործունէութեան եւ յաջողութեան համար: Սակայն կենդանի գործը եկաւ ապացուցանելու, որ եթէ այս ընկերութեան հինգ մտաւորական անդամները չունէին նիւթական միջոցներ, սակայն դէպի նահատակ գրողները լցուած էին անսահման սիրով ու երախտապարտութեամբ եւ մանաւանդ գործելու անսպառ եռանդով: Ու իբրեւ ապացոյց իրենց այս զոյգ առաքինութեանց՝ ընկերութիւնը ոչ միայն չվարանեցաւ անմիջապէս գործի անցնելու, այլ եւ իր գոյութեան եօթը տարիների ընթացքին հայ գրականութեան տուեց տասը չքեղ, բովանդակալից հատորներ, որոնք, մանաւանդ մեր օրերում, կոչուած են բացառիկ ծառայութիւն մատուցանելու հայ ընթերցասէր հասարակութեան եւ երիտասարդութեան:

Մեր գրականութեան մշակներից քիչերն են տեսել իրենց երկերի ամբողջական հրատարակութիւնը, մեռած թէ ապրող հեղինակներից շատ շատերի գործերը կամ մնում են չըտպագրուած եւ կամ ցրուած են հայ մամուլի բազմազան օրկաններին էջերում: Մի հոգատար ձեռք ու սիրող սիրտ պիտի հանդէս գային մոռացութեան փոշիներից փրկելու մեր չնորհալի գրողների գործերը, այդ ձեռքն ու սիրտը ահա հանդիսացաւ վերոյիշեալ ընկերութիւնը, որ հակառակ նիւթական դժուարութիւնների, կարողացաւ քրքրել մեր մամուլի մոռացուած էջերը, ի մի հաւաքել ու լոյս ընծայել մեր նահատակ գրողների հոգեւոր այն երկունքների արգասիքները, որոնք արժանի են մեր խորին ուշադրութեան եւ գուրգուրանքին:

Եկել է ժամանակը, եթէ չենք ուշացել, որ հայ ապրող մտաւորական սերունդը ոչ միայն փորձի ծանօթանալ, ուսումնասիրել մեր նախորդ սերունդների գրական հարուստ ժառանգութիւնը, այլ եւ արտակարգ սիրով ու գիտակից պատրաստակամութեամբ ջանայ լոյս աշխարհ հանել բոլոր գրական, մտաւոր այն արժէքները, որ մեր ազնիւ, տաղանդաւոր ցեղը ի յայտ է բերել դարերի արգասաւոր երկունքներով: Սա միակ, բազում ճանապարհն է պատմականօրէն կապուելու անցեալին ու սիրելու այդ անցեալը, որ նաեւ ապագայ սեղծագործ աշխատանքների անսպառ աղբիւր ու խթան պիտի հանդիսանայ:

«Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ» ընկերութիւնը՝ թէեւ սահմանափակ ծրագրով, լծուել է այդ նուիրական աշխատանքին, եւ ինչ որ հանդէս է բերել իր գոյութեան եօթը տարիների ընթացքին՝ արժանի է խոր գնահատութեան ու երախտապարտութեան»:

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ Գ. ՍԻՆԱՆԵԱՆԻ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երիտասարդ ջութակահար Գէորգ Սինանեան, որ անցեալ տարի Ամերիկա գնաց, փայլուն յաջողութիւններ շահած է ամէն տեղ, արժանանալով ջերմ գնահատութեան: Իր վերջին նուագահանդէսը սարքուած էր Ֆիլատէլֆիոյ մէջ, նուրբ եւ դժուարին յայտագրով մը:

Ոչ միայն հայերէն, այլ եւ ամերիկեան թերթերը մասնաւոր ուշադրութեամբ երեւան կը հանեն իր արուեստին նրբութիւնները: Երիտասարդ ջութակահարը անցեալ նոյեմբերին երկրորդ նուագահանդէսը տուած ըլլալով Տիթրոյիթի մէջ, «Հայրենիք»ի երաժշտական քննադատը այս առթիւ իր գրած գնահատականին մէջ զարմանալի կը գտնէ ոչ միայն երաժշտական կարողութիւնը, այլ եւ յիշողութիւնը:

Ք.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄԻՆ ՃՇԴՈՒՄԸ

ՍԱՐՍԷԼ.— Նոր վիճաբանութեանց դուռ չբանալու համար, տարբեւ կ'օրինակեմ դպրոցի հոգաբարձութեան դեկտ. 23 թուակիր նամակին այն մասը որ կը վերաբերի տօնածառի հանդէսին.—

«Նախընթաց չստեղծելու համար դպրոցը չենք կրնար որ եւ է Միութեան հանդէսներու տանիլ, նկատելով որ դպրոցը համայնքին կը պատկանի եւ ծնողքը իրաւասութիւն չէ տուած հոգաբարձութեանս այդ ուղղութեամբ գործելու»:

Մնացեալը թող կարգադրէ Համազգայինի Կեդր. Վարչութիւնը:

Ներկայ մը

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն նկարիչ, աքանչելի նկարներ գծեր էք, հարկաւ շքանշաններով ձեզ պատուած են.

— Առանց շքանշանի ալ մարդ կրնայ նկարիչ մը ըլլալ, Ռաֆայէլը շքանշան ունէ՞ր:

×

ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

— Ինչո՞ւ մեռցուցիր կինդ:

— Զիս ձգել երթալ ուզեց, եւ ալ չէի կրնար առանց անոր ապրիլ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (186)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— ○ —

Գէորգը, Մելօն եւ Գրիգորը առանձնացան ու ցած ձայնով սկսան խօսիլ իրարու հետ:

— Մինչեւ այստեղ ամէն ինչ լաւ անցաւ: Եթէ մինչեւ Վան առանց պատահարի անցնինք...

— Առաջ Աստուած, Պ. Գէորգ, բան չի պատահիր,— համոզուած պատասխանեց Մելօն.— Կանոնաւոր ցուրտ է, Քրտերը սարերէն իջան: Շատ շատ պատահական մարդ մը հանդիպի, այդ ալ մասնաւոր վտանգ մը չէ:

— Ճիշդ է, բայց այդ պատահական հանդիպումներէն առաջ կուգայ վտանգը... սակայն ինչ որ է... զինուորներէն երկուքը ստիպուած եղայ զինաթափ ընել ու Նազարաւա ճամբել: Քալելու հալ չէր մնացեր վրանին. ոտքերնին սարսափելի կերպով ուռած էին: Երկու երեք օր թող հոն հանգստանան, վերջէն, Գրիգոր, Խաչան կը բերես, ու կերպով մը կը ճամբես քաղաք:

— Աչքիս վրայ, Պ. Գէորգ:

— Երէկ չէ առջի օր թեթեւ ձիւն մը նստաւ Ալագեանի գագաթներուն: Քանի կանոնաւոր ձիւն չէ նստած, պիտի աշխատիս որ զէթ երկու անգամ մըն ալ տղաքը վանք երթան գան... Ահագին ապրանք լեցուած է հոն...

— Ճաֆէրը բան մը չըսե՞ր,— հարցուց Մելօն:

— Ինչպէս չէ, իր Քիւրտերով կ'երթայ կուգայ: Բայց հինգ ձիաւոր որքա՞ն բան կրնան տանիլ... Թէեւ լաւ աշխատեցան, բայց դեռ շատ ապրանք կը մնայ...

— Կ'աշխատիմ երկու, թերեւս երեք անգամ մը տղաքը ճամբել վանք: Երանի ձիւնը ուշ նստէր:

Գէորգը ոտքի վրայ թէ կը խօսէր ընկերներուն հետ եւ թէ ձեռքի լաւաշը կ'ուտէր: Եթէ ընթերցողներէն մէկը այդ պահուն տեսնէր մեր վաղեմի Փարաքարցի Գէորգը, անպայմանաբար պիտի չճանաչէր զայն: Ահագին մօրուք մը ձգած էր: Մազերը մինչեւ ուսը կ'իջնային: Կարճ գագաթի հրացան մը ունէր ձեռքը: Տասնոց ատրճանակն ու դիտակը կախուած էին աջ կողքէն, իսկ մէջքի ու կուրծքի խաչաձեւ փամփշտակալները ազատ տեղ մը չէին ձգած մարմնոյն վրայ:

— Իսկ դուն ինչ պիտի ընես, Մելօ,— բերանի պատառը ծամելով հարցուց Գէորգը:

— Քեզի հետ մինչեւ Կորթկան կուգամ: Անկէ պիտի անցնիմ...

— Ուրեմն, դեռ ժամանակ ունինք խօսելու: Ճամբայ ելլենք:

Նազարաւացի վաշտերը այդ տեղէն ետ դարձան: Մելօն ու Խաչանցի վաշտ մը առաջ ինկան, եւ խումբը հետեւեցաւ Գէորգին, որ երկրորդ վաշտին հետ առաջ ինկած՝ տասնեակ մը քայլի վրայ կը հետեւէր Մելօյին:

Խումբը կիսաշրջան մը դառնալով՝ Խաչանը ետեւը ձգեց ու լայնքէն ըսկսաւ կտրել Ապաղայի ընդարձակ դաշտը: Հազիւ թէ բարձրութիւն մը գտնուէր այդ հարթ հաւասար դաշտին մէջ, որու մէջտեղէն քմահաճ ոլորներով կ'անցնէր Բերկրիի կամ Պենտի Մահի գետը:

Խոր գետ մը չէր Պենտի Մահին, բայց հունի հարթութեան պատճառով շատ տարածուն էր, այնպէս որ երբ Մելօն եւ Խաչանցի վաշտը գետի եզերքը հասան, առանց կանգ առնելու շարունակեցին ճամբան, մինչեւ կէս մէջքերնին ջրի մէջէն քալելով: Խումբը հետեւեցաւ անոնց: Գետը անցնելէ վերջ, մօտաւորապէս ժամ մըն ալ հարթ դաշտի միջով քալելէ վերջ, զգալի վերելք մը սկսաւ: Արդէն մօտեցեր էին Կորթկանի սարին, որու փէշերը թեթեւ զառիվարով մը կ'երկարէին դաշտի մէջ: Հեռուէն կը լսուէին Վերի եւ Վարի Կորթկաններու քիւրտ պահակներուն ձայները:

Մելօն եւ վաշտը երբ մօտեցան ձորին, ուր կը գտնուէր հայկական Կորթկանի աղբիւրը, կանգ առին, մինչեւ որ Գէորգը հասաւ իրենց քով:

— Էստեղ սպասեցէք,— ըսաւ Մելօն,— մինչեւ որ ես աղբիւրը երթալով ստուգեմ, թէ Արսէնն ու Կորթկանի վաշտերը հո՞ն են:

Խումբը թափեցաւ գետին:

Քառորդ ժամ մը վերջ, ձորի մէջէն վեր բարձրացան երկու ստուերներ, որոնք ուղիղ մօտեցան խմբին:

— Մելօ՞...

— Հա, ես եմ. ամէն ինչ կարգին է: Ահա Արսէնը: Տղաքը քիչ մը թող հանգստանան աղբիւրի մօտ. Կարօն եւ Կորթկանցի վաշտերը հոն կը սպասեն:

Խաչանցի վաշտերու հետ Արսէնը վերադարձաւ Խաչան, իսկ Մելօն ու Գէորգը, աղբիւրէն քիչ մը հեռու, քարի մը տակ իրարու քով նստան, մինչ խումբի տղաքը կուշտ ու կուռ աղբիւրէն ջուր կը խմէին ու ջրամանները կը լեցնէին:

— Քաղաքէն ի՞նչ լուր կայ, Մելօ,— հարցուց Գէորգը.— Ես բաւական ժամանակ է որ կտրուած եմ ընկերներէն:

— Նորութիւն մը չկայ... Լեւոնը հոն է, Վահէն Կաւաշի կողմերն է, Պիծան՝ գիտցած տեղդ... ամէն մարդ՝ իր գործին... Երէկ Լեւոնէն նամակ մը առի:

— Ի՞նչ կ'ըսէ:

Մելօն համառօտ մը պատմեց Գէորգին առջի օրը ստացած նամակի բովանդակութիւնը:

— Տնաքանդ,— աւելցուց Մելօն,— ինք երկաթէ կազմուած՝ կը մոռնայ որ ես յիսունը անց ծերուկ մըն եմ. ամէն նամակի մէջ այնքա՛ն բաներու մասին կարգադրութիւններ կ'ընէ, որ հազիւ հալ կը հասնիմ... Հալ չէ մնացեր վրաս...

— Մէկ հատիկ գլուխ մըն է, Մելօ՛... Ո՞վ կը սպասէր որ երկու երեք տարուան մէջ այսքան մեծ հեղինակութիւն վաստկէր: Առանց անոր կտրուկ կարգադրութիւններուն եւ գիշեր ցերեկ աշխատանքին, հազիւ թէ մեր գործը այս ծաւալը ստանար. ոչ ինքզինքին խնայել գիտէ, ոչ ինծի, ոչ քեզի, ոչ ալ մէկու մը...

— Ես անոր հոգուն մեռնիմ,— ըղդածուած ըսաւ Մելօն,— հոգի մարդ է Լեւոնը: Գնդատելուս կարեւորութիւն մի՛ տար: Վաղը եթէ ըսէ՝ «Մելօ, քալելով աշխարհի ծերը գնա», Աստուած գիտէ որ կ'երթամ...

— Ի հարկէ, կ'երթաս,— հեզնօրէն ծիծաղեցաւ Գէորգը,— վախը գիտէ. որքան որ կակուղ կը խօսի, պողպատի պէս ալ կարծր է ու խիստ:

— Հա՛, այդ չիտակ ըսիր: Քաղաք եղած ժամանակս օր մը քովն էի: Զինուոր մը գիշերը պահակ ժամանակ փամփշտակալը վրայէն արձակած՝ պառկած էր: Խմբապետը կը յանդիմանէ, բայց զինուորը, որ քիչ մը չփացած, յայտնի կարճ կտուող մըն էր, փոխանակ յանցանքը ընդունելով լռելու, կը սկսի ընդդիմախօսել: Այդ խնդիրը մեծնալով կը հասնի Լեւոնին: Ես քովն էի, երբ խմբապետն ու զինուորը Լեւոնի մօտ եկան: Գիտես, խմբապետ Ալեքը պզտիկ մզտիկ մարդ մըն է, իսկ զինուորը անոր երկու անգամը, կատարեալ հսկայ մը: Սենեակի անկիւնը նստած, Լեւոնը նամակ կը գրէր: Առանց գլուխը վեր առնելու, ան ըսաւ խմբապետին, որ խօսի: Խմբապետը երկու խօսքով պատմեց եղելութիւնը:

— Ի՞նչ ունիս ըսելիք,— յանկարծ գլուխը վեր առնելով, զինուորին դարձաւ Լեւոնը,— խօսէ:

— Ի՞նչ պիտի ունենամ ըսելիք,— նեղացած պատասխանեց զինուորը,— փամփշտակալը մէջքս կը ցաւցնէր, ես ալ քանդեցի:

— Իսկ խմբապետդ չէ՞ր պատուիրած որ քանդելու իրաւունք չունիս:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

Պլում պիտի հարկադրուի փոխել իր դիրքը, եթէ չարաթ օր Հիթլէր հաշտա – րար պատասխան մը չտայ իր գործակցութեան հրաւէրին: Եթէ Հիթլէր անդրդուելի մնայ, հաւանաբար Ֆրանսայի վարչապետը ժամանակը եկած համարի աւելի գործնական ձեւ մը տալու իր յանձնառութեանց՝ Կեդր. եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Առենէ մը ի վեր այս մասին բանակցութիւններ կը կատարուին Փարիզի եւ Փոքր համաձայնութեան միջեւ (Չեխոսլովաքիա, Ռումանիա, Եուկոսլավիա): Բայց, այս գործը կարելի չէ յառաջ տանիլ առանց լրիւ գիտնալու Գերմանիոյ քաղաքականութեան վերջնական ուղղութիւնը:

Ո՞վ սպաննեց Ռուս տնտեսագէտը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երկուշաբթի օր Պուլոնյի անտառին մէջ սպաննուած գտնուեցաւ Տիմիթրի Նավաշին, ռուս հեղինակաւոր տնտեսագէտը, որ մինչեւ 1930 եղած է տնօրէն Փարիզի խորհրդային դրամատան:

Քննութիւնները կը շարունակուին խստօրէն, բայց տակաւին կարելի չէ եկած լուսաբանել խնդիրը: Երեքշաբթի օր անակնկալ պարագայ մը մէջտեղ հանուեցաւ: Անցորդ մը, որ հեռուէն տեսած էր սպանութիւնը եւ մարդասպանին փախուստը, կ՚ըսէր թէ դէպքը տեղի ունեցաւ ատրճանակով: Արդ, դատական բժիշկը, Տոքթ. Փօլ դիտողութիւն կատարեց երեքշաբթի օր եւ հաստատեց թէ Նավաշին սպաննուած է ոչ թէ ատրճանակով, այլ դաշոյնով, սուինով կամ ուրիշ սրածայր գործիքով մը: Մարդասպանը վարպետօրէն խրելով գործիքը, ծակած է ձախ թոքը եւ սիրտը: Նոյն գործիքով բացուած վէրքեր գտնուեցան նաեւ դէմքին եւ կոկորդին վրայ, բայց ոչ մահացու: Հաստատելու համար թէ գնդակ չէ պարպուած: Տոքթ. Փօլ քանի մը լուսանկարներ հանեց Ք. ճառագայթներով եւ գնդակի հետք չգտաւ:

Այս յայտնութիւնը փոխանակ լուսաբանելու, աւելի բարդացուց սպանութեան գաղտնիքը: Միակ վկան կ՚ըսէ թէ ատրճանակի երեք հարուածներ լսեց եւ իրապէս երկու պարապ փամփուշտներ գտնուեցան դիակին քով: Արդեօք Նավաշին ի՞նք արձակած է ատրճանակը, ինքզինքը պաշտպանելու համար: Վկան կը պատմէ թէ տեսաւ որ յարձակողը եւ զոհը կը զօտեմարտէին. ուրեմն կ՚ենթադրէ թէ մինչ աճարեկիչը իր զոհը կը հարուածէր դաշոյնով կամ սուինով, Նավաշին կը փորձէր կրակել: Բայց ո՞ւր է ատրճանակը...

Հարցաքննիչ դատաւորը առջի օր երեք ժամ լսեց ուրիշ ռուս տնտեսագէտ մը, Կուրեւիչ, որ քարտուղարն է արեւելեան եւ կեդր. Եւրոպայի Հրեաներու պաշտպան կոմիտէին եւ վաղեմի բարեկամը Նավաշինի: Վկան պատմեց թէ Նավաշին ստաողական գիրք մը բանած էր Մոսկուայի հանդէպ, մինչեւ 1936, եւ ատոր համար ալ կը մերժէր ֆրանսական հպատակ դառնալ. բայց վերջերս որոշած էր գործօն դեր կատարել, Խորհրդ. Ռուսաստանը ժողովրդապետու – թեան վերածելու համար: Հաւանած էր խզել իր երկարատեւ լռութիւնը եւ յառաջիկայ չարթու ռուսերէն բանախօսութիւն մը պիտի կատարէր, ռուս տարագիրներու առջեւ, հրապարակաւ յայտնելով իր կարծիքը Խ. Միութեան մասին:

Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ Նավաշին զոհ գացած է քաղաքական սպանութեան մը: Տիկին Նավաշին ալ նոյն կարծիքն ունի: Իսկ Թրոցքի կը հեռագրէ իր աքսորավայրէն.

— «Նավաշին շատ բան գիտէր Մոսկուայի դատավարութեան մասին: Վերջերս Չեկային գործակալները գողցան իմ թուղթերս, Փարիզի մէջ: Երէկ սպաննեցին Նավաշինը: Այժմ կը վախնամ տղուս համար, որ կը համարուի ժողովուրդի թշնամի թիւ 1»:

700,000 հոգի անպատսպար Մ. Նահանգներու մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, 700.000 հոգի անպատսպար կը մնան, իբրեւ հետեւանք ահաւոր ողողումներուն որոնք դեռ չեն դադրած: Նիւթական կորուստը բարձրացած է 300 միլիոն տոլարի: Սովը եւ հիւանդութիւնները վրդովիչ համեմատութիւններ առած են: Արդէն իսկ ճշդուած են 100 մահեր: 72,000 հոգի կը ճգնին փրկել աղէտեալները: Կ. Խաչը 10 միլիոն տոլար պահանջած է իբրեւ անմիջական օգնութիւն

Կառավարութիւնը ձեռնարկած է պարպելու ամբողջ քաղաքի մը՝ Լուիզվիլի 307,700 բնակիչները, որոնք լեղապատառ օգնութիւն կ՚աղաղակեն հեղեղին եւ կրակին մէջ: Զօրք ղրկուած է հրշէջ գործիքներով, շարժական կամուրջներով են.:

Ազգ. Վիճակահանութեան պարգեւները

Երեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ ազգ. պարգեւախաղի 1936ի 12րդ շարքին վիճակահանութիւնը: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 413.137 թիւը: 56 տոմսակներ որոնց թիւերը միայն մէկ թիւ տարբերութիւն ունին վերի թրանշանէն, կը շահին 30.000ական ֆրանք:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք. — 652.317, 615.354, 117.822, 1.071.899:

224 տոմսակներ որոնց թիւերը մէկ թիւ տարբերութիւն ունին վերի չորս թիւերէն կը շահին 10.000ական ֆրանք:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք. — 1.082.796, 256.108, 1.166.561, 402.257, 946.052, 594.556,: 336 տոմսակներ որոնց թիւերը մէկ թիւ տարբերութիւն ունին վերի վեց թիւերէն, կը շահին 5000ական ֆրանք:

11.882 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք:
72.473 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք:
2631 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք:
596 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք:
068 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք:
94 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
55 վերջացող թիւերը շահեցան 500 ֆրանք:
6 վերջացող թիւերը շահեցան 100 ֆրանք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ միջեւ կնքուած բարեկամութեան դաշինքը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է Իտալիոյ մէջ: Հռոմի թերթերը այս առթիւ դիտել կուտան թէ Պուլկարիա մեծ առաւելութիւն մը կը շահի, «խզելով այն շղթան որ կազմուած էր իր շուրջը, Ֆրանսայի ներշնչումով»: Դաշինքին ստորագրութեան առթիւ մեծ ուրախութիւններ կատարուեցան Սոֆիայի եւ Պելկրատի մէջ, թէեւ Եուկոսլավիա որ եւ է յանձնառութիւն չէ ստանձնած Մակեդոնիոյ պուլկար փոքրամասնութեանց իրաւունքներու մասին: Կ՚ըսուի թէ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը Սոֆիա պիտի այցելէ մօտերս:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ հանդիսաւորապէս պիտի բացուի շաբաթ օր, 30 յունուար, որ հիթլէրական իշխանութեան չորրորդ տարեդարձն է: Այս առթիւ բոլոր գործարաններու, դրասէրներու, խանութներու եւ հանրային հաստատութեանց վարիչներուն յանձնարարուած է համախմբել իրենց «հետեւորդները» ժամը 1ին, լսելու համար վարչապետին ճառը: Բոլոր տանտիրուհիներն ալ պարտաւոր են լսել իրենց սեփական ձայնասփիւռներով: Հիթլէրի ճառը պիտի սկսի ժամը 1ին եւ հաւանաբար որ եւ է մինչեւ ժամը 4:

100 ՀՈԳԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Օրանի մէջ (Ալժերիա), ընդհարման մը հետեւանքով: Կառավարութիւնը լուծեց «Հիւսիսային Ափրիկէի Աստղ» կոչուած կազմակերպութիւնը, որ կը ձգտէր Ալժերիան անջատել Ֆրանսայէն եւ որուն հետ սերտ կապեր ունի, կ՚ըսեն, համայնավար կուսակցութիւնը:

ՀԻԹԼԷՐ չորս ժամուան խօսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Կէօրինկի հետ, որ իրեն ներկայացած էր Հռոմէն վերադառնալէ անմիջապէս վերջ: «Առաջնորդ»ը շատ գոհ մնացած կ՚երեւայ իր լիազօրին այցելութեան արդիւնքէն: Մուսոլինի սկզբունքով հաւանած է Պերլին այցելել, բայց թուականը որոշուած չէ տակաւին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Յարութիւն Արթինեանի, որ նուիրեց 20 կտոր հագուստեղէն, չքաւոր ընտանիքներու բաժնելու համար:

×

Համազգայինի Շավիլի Մ.ճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 25 ֆր. Տիկ. Մ. Մեզպուրեանէ, փոխան ծաղկեպսակի իր մօր մահուան առթիւ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ այսօր հինգշաբթի 28 Յուն. ժամը 21ին, Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Նիւթ՝ դերասանական արուեստը:

ԱՊԱՀՈՎԵՑԷՔ ՁԵՐ ՏՈՄՍԱԿՆԵՐԸ ՆԱԽՕՐՕՔ

ՀՐԱԺԱՐԵՒՈՐ ՔԵՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ՌՈՒԲԷՆԻ

ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳՐՈՎ

Տեղի կ՚ունենայ Salle Géographieի մէջ,

184 Bld. Saint-Germain, Paris

մէթրօ St. Germain-des-Prés,

31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3.30ԻՆ

Պիտի նուագէ հայկական, պարսկական, ռումանական, ռուսական եւ կովկասեան եղանակներ, որոնք մեծապէս գնահատուեցան ամէն երկրի մէջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՃՇԴԱՊԱՀ ԸԼԼԱԼ:

Գիներ՝ 7, 10 եւ 15 ֆրանք:

Տոմսերը կը ծախուին Հրանտ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince: եւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէն ստիպողաբար խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէները, այսօր, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Քլէր տը Լիւնի սրճարանը, Place d'Italie, Métro d'Italie: Փափաքող ընկերները կրնան ներկայ ըլլալ:

Գաւառ

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 31 Յուն. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՎԱԼԱՆՍԻ «Սիամանթօ» Ակումբի վարչութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը 30 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, իր սրահին մէջ: Նիւթ՝ Սուրիոյ քաղաքական կացութիւնը եւ Թուրքիա:

Այց ընկ. Յովհաննէս Ակինեանի գերեզմանին

1937 Յուն. 31ին կը լրանայ ընկ. Յովհաննէս Ակինեանի մահուան երկրորդ տարին: Կարգ մը ընկերներու եւ բարեկամներու անհատական ջանքերով շինուած է շիրիմ մը: Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերներն ու բարեկամները ներկայ ըլլալ կիրակի, Յուն. 31ին, առաւօտեան ժամը 10ին, իրենց յարգանքի բաժինը բերելու մեր ողբացեալ ընկերոջ յիշատակին: Առնել օթօպիւս Porte de la Villetteէն եւ իջնել Cimétière Parisien (Pantin), ուր պիտի սպասեն առաջնորդներ: Ողբացեալ ընկերոջ գերեզմանին հասցէն՝ 108 Division թիւ 40:

Կարգադիր Յանձնախումբ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՎԻՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Մարսէյլի մէջ

կազմակերպուած Ժողովրդական Լսարանի Յանձնախումբին կողմէ կիրակի, 31 Յուն. կէսօրէ ետք ժամը 3էն 7, Ճադրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Վիճաբանութեան նիւթն է ԽՈՐՀՐԴ. ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿՈՒԼԵԱՆ

Թեր ու դէմ կը խօսին՝ Պ.Պ. ՎԱՀԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ եւ ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Ժողովի ընթացքին խօսք կը տրուի նաեւ փափաքողներուն:

Գեղարուեստական բաժին՝ Արտասանութիւն ՕՐ Ե. ՊՕՂՈՍԵԱՆ.

Նուագ՝ Պ. ՀԱՅԿ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Ա. մրցանակ Մարսէյլի երաժշտանոցէն)

Մուտքը ազատ է:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Սէն-Ժէռոմի (Մարսէյլ) Վրէժ խումբի կողմէ 31 Յուն. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, Պար Մանուկի սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿՈՒԼԵԱՆ

Նիւթ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 1937ի առաջին օրերուն:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Սէնթ-Անթուանի Ընկ. Կարօ Ենթակոմիտէի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի

31 Յուն., կիրակի ժամը 2ին, Լա վիսթ Շալէ տը լ՚էրմիթաժի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ՄԵԾՆ ՏՐԴԱՏ

Գիներ՝ 3 եւ 3 ֆր.:

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Մ.ճիւղին կողմէ Յունուար 30, շաբաթ գիշեր ժամը 9ին,

SALLE «FOYER SOCIALISTE»ի մէջ,

149bis Avenue d'Argenteuil, Անիէռ,

Ղեկավարութեամբ Վ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆի

ԱՆՄԵՂԸ

ընտանեկան դրամ 3 արար

Առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուի Անիէռի մէջ:

եւ ՎԻՈՒԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻ ՍՊԱՍԱԽՈՐԸ (զաւեշտ 1 արար):

Ճոխ պիւֆէ:

Առաջնակարգ նուագ:

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆր., փոքրիկներու՝ 1 ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Շավիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը տարեկան ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ-անդամուհիներն ու համակիրները 30 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, մատուռ-դպրոցին սրահը: Ներկաներուն թիւը օրինաւոր պիտի համարուի:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամներն ու անդամուհիները 30 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր դպրոցին մէջ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 29 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI 29 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3332 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՎԱՅՆԱՍՈՒՆԸ

Այս շաբթուան ընթացքին, իրարու ետեւէ կարդացինք զար-մանազան պատկերազարդ արտատպումներ՝ Պոլսոյ Թուրք թեր-թերէն:

Ընկալեալ սովորութիւն մը կը տրամադրէ միշտ կրկնել նոյն տեսարանները, ամէն անգամ որ հայկական անուն մը խառնուած ըլլայ որ եւ է դէպքի:

Այս անգամ ալ առիթը Ալէքսանտրէթի խնդիրն էր:

Թուրք մամուլը տագնապին սկիզբէն իսկ, փորձեց այն տպա-ւորութիւնը ձգել թէ՝ ոչ միայն Սանճաքին, այլեւ ամբողջ Սու-րիոյ Հայերը իրենց պէս կը մտածեն, բացի «Դաշնակներէն»:

Ամիսներով սրտառուչ բաներ գրեցին, այդ ուղղութեամբ: Բաւական չսեպելով իրենց յերիւրանքները, վկայութեան կանչե-ցին Պոլսոյ ազգային կոչուած իշխանութեան փետրաթափ մնա-ցորդներն ալ:

Իսկ վերջերս, երբ արդէն վէճը վճռական շրջանի մը մէջ մը-տած էր, երբ Ազգաժողովին երեք պատուիրակները քննութիւն կը կատարէին տեղին վրայ եւ ժողովուրդները իրենց տրամադրու-թիւնները կը յայտնէին հրապարակաւ, կարծես թանձր մշուշ մը իջաւ Թուրք մամուլին վրայ: Աչքերը գարձան, բերանները փըր-փրեցան, ձեռքերը սեղաններուն զարնուեցան,— եւ տո՛ւր թէ կու-տաս:

Բայց, փոխանակ ամբողջ հայ ժողովուրդը մեղադրելու, դատապարտութեան, սպառնալիքի եւ անէծքի տեղատարափը թափեցին «Դաշնակ»ներու գլխուն:

Ի՞նչ էր պատահած:

— « Դաշնակ Հայերը յանդգնած են գնդակ պարպել Պէյլանի թրքական յիշատակարանին դէմ »:

— « Երբ հասկցուեցաւ որ Անտիոքի Թուրքերը եւ անոնց հետ միասին Հայերը պիտի չմասնակցին ընտրութեանց, Ֆրանսացի-ները դաշնակ քոմիթէի Փարիզի կեդրոնէն մարմին մը բերել տը-ւին Սանճաքի Հայերուն վրայ:
լով, բարոյական եւ նիւթական շարք մը ճնշումներ կատարել տը-ւին Սանճաքի Հայերուն վրայ:

— « Թէեւ կասկած չկայ թէ Հայերու ստուար մեծամասնու-թիւնը չմասնակցեցաւ ընտրութեանց, բայց գոնէ մասամբ մաս-նակցեցան անոնք: Այս ձեւով ընտրութեանց մասնակցողները ամ-բողջովին արդարանալի են. որովհետեւ մէջտեղը կար դաշնակ կարգապահութիւնը իր ամբողջ արիւնոտ ահաւորութեամբ: Գի-տէք թէ ի՛նչ է այդ կարգապահութիւնը. — տրուած հրամանը չկատարողները կը սպաննուին»: (Ճումհուրիյէթ, 19 յունուար):

Եւ այսպէս պատմութիւններ, պատմութիւննե՜ր, որոնք ոտքի վրայ քուն կը բերեն:

Այս հրատարակութիւնները միեւնոյն ատեն կը պարունակեն անուղղակի սպառնալիքներ, թէեւ հայ ժողովուրդին սրտցա՛ւ բարեկամները հրապարակաւ կը խոստովանին թէ «դրամով վար-ձուած քանի մը թշուառականներ են որ կ'աշխատին աղտոտել հա-յութեան անունը» (Աշըք Սէօզ):

Թուրք խմբագիրները մասնագիտութեան վերածեր են, նաեւ, ուրիշ ռազմախաղ մը:

Ամէն անգամ որ հակաթուրք դէպք մը պատահի արտասահ-մանի մէջ կամ հայանպաստ գրութիւն մը երեւայ օտար թերթի մը մէջ, հրապարակաւ կը պահանջեն Պոլսոյ հայկական մնացորդ-ներէն՝ որ ճչեն իրենց դիրքը:

Այսպէս, «Ճումհուրիյէթ»ի խմբագրութիւնը « Ա. Երամ » ստորագրութեամբ յօդուած մը կը տեսնէ «Վիւ» շաբաթաթերթին մէջ, Պոլսոյ հայ փոքրամասնութեանց կրած հարստահարու-թեանց մասին: Եւ բաւերը ցցած՝ կ'ազդարարէ.

— « Կը հրաւիրեմ Թուրքիոյ հայ փոքրամասնութեան երեւե-լիները բերնին չափը տալ այդ Արամ էֆէնտիին: Եւ իրենցմէ կը խնդրեմ «Վիւ»ի ղրկել մէկ պատճէնը Թուրքիոյ Հայերու իրական կացութեան մասին իրենց գրելիքներուն»:

Անչո՛ւշտ, անչո՛ւշտ: Պոլսոյ «Ազգ. վարչութիւնը» արտա-կարգ նիստ գումարելով, փութաց պաշտօնական գեկոյց մը հրա-տարակել այդ «իրական կացութեան» մասին: Եւ այդ առթիւ ի-մացանք թէ Թուրքիոյ մէջ «քաղաքակիրթ երկիրներու օրինակ ծառայելու ատփճան կը տիրապետեն արդարութիւնը, ազատու-թիւնն ու հաւասարութիւնը »: Իմացանք, նաեւ, վկայութիւնը «հայ մտաւորականներուն», որոնք չե՛ն հանդուրժեր որ նոյնիսկ Թուրք թերթը գործածէ «հայ փոքրամասնութիւն» բացատրու-թիւնը: «Թուրքիոյ մէջ մեծամասնութիւն եւ փոքրամասնութիւն անունով բան չենք ճանչնար »:

« Ճումհուրիյէթ» ուրիշ վկայ մը եւս ունի, ապացուցանելու համար թէ արտասահմանի Հայերը ամէն տեղ կը նախանձին «Թուրքիոյ Հայերու վայելած երջանկութեան »:

Այսպէս, նոյն թերթը վերջերս հրատարակած էր գրութիւն մը՝ «նախկին հայրենակիցէ մը որ ներկայիս Եգիպտոս կը բնակի» եւ որ ուզեր է պատասխանել Եգիպտոսի ռամկավար օրկանին, այս վերջինը խղճալի գտած ըլլալով Թուրքիոյ Հայերուն վիճակը:

Քրքրելով անցեալը, «նախկին հայրենակից»ը երկու բառով կը բացատրէ նաեւ հայաջինջ սարսափները.

— « … Թուրքեւհայ յարաբերութիւնները քննուած ատեն, մոռնալու չէ որ այս երկու ազգերը դարերէ ի վեր ապրած են հօր եւ տղու վիճակով: Հետեւաբար անցեալ դէպքերը կրնանք նկատել իբրեւ յանդիմանութիւններ՝ հօրը կողմէ տղուն ուղղուած: Հա-բազատ տղան յանդիմանուած ատեն իսկ, հօր մը ձեռքէն արկած կ'ելլէ երբեմն »:

Ձեր գրիչը պիտի կրնա՞յ շարունակել ասկէ անդին… Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԵՐՔԻՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ.— ԹՈՒՐՔԵՐԷՆԸ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ.— ՀՍԿՈ-ՂՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԷ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ.— ՍԱՆՃԱՔԸ ՈՉ ԲԱՆԱԿ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ, ՈՉ ԱԼ ԶԻՆԱՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ, ԱՅԼ ՄԻԱՅՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— ԴԱՇՆԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԻՋԵՒ.— ՊԻՏԻ ԱՐ-ԳԻԼՈՒԻՆ ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը յունուար 27ին վաւերացուց տեղե-կաբեր Պ. Սանտլէրի խմբագրած համաձայնութիւնը՝ Ալէքսանտրէթի մասին:

Ֆրանքեւթուրք բանակցութեանց պատմութիւնը ներկայացնելէ վերջը, տեղեկաբերը կ'ըսէ թէ համաձայնութիւն մը գոյացած է հետեւեալ հիմնական կէտերուն վրայ.—

1.— Ալէքսանտրէթ – Անտիոքի Սանճաքը կը կազմէ առանձին ամբողջու-թիւն մը: Կը վայելէ կատարեալ անկախութիւն իր ներքին գործերուն մէջ: Արտաքին գործերը կը վարէ Սուրիոյ պետութիւնը, վերապահութեամբ ստո-րեւ նշանակուած Գ. յօդուածին: Մաքսային եւ դրամական դրութիւնը նոյնն է Սուրիոյ եւ Սանճաքին համար:

2.— Սանճաքին մէջ Թուրքերէնը պաշտօնական լեզուն է: Ա. Դ. Խորհուր-դը պիտի որոշէ, համաձայն 10րդ յօդուածին տրամադրութեանց, ուրիշ լեզուի մը գործածութեան հանգամանքն ու պայմանները:

3.— Սուրիոյ կողմէ կնքուած ոչ մէկ միջազգային համաձայնութիւն որ կրնայ որ եւ է ձեւով ազդել այդ պետութեան անկախութեան եւ վեհապետու-թեան վրայ, ինչպէս եւ ոչ մէկ միջազգային որոշում որ կրնայ միեւնոյն հե-տեւանքները ունենալ, չեն կրնար գործադրուիլ Սանճաքին համար, առանց Ա. Դ. Խորհուրդին կանխայայտ եւ բացորոշ հաւանութեան:

4.— Մասնաւոր գործակալներ պիտի ապահովեն երկու գործադիր իշխա-նութեանց միջեւ անհրաժեշտ կապակցութիւնը՝ Սուրիոյ իրաւասութեանց ձգ-ուած հարցերուն համար: Այս նոյն գործերուն համար Սուրիոյ եւ Սանճաքին օրէնսդիր ժողովները պիտի կրնան միջխորհրդարանական կապակցութիւն մը հաստատել:

5.— Ա. Դ. Խորհուրդին հակակշիռը պիտի կատարուի հետեւեալ պայման-ներով.—

Ա.— Տեղին վրայ պիտի գտնուի Ա. Դ. Խորհուրդին մէկ պատուիրակը, որ պիտի ըլլայ Ֆրանսացի:

Բ.— Պատուիրակը իրաւասու է առաւելագոյն չորս ամսուան պայմանա-ժամի մը մէջ կախակայելու որ եւ է օրէնսդրական կամ կառավարական գոր-ծողութիւն որ կը հակասէ Սանճաքին իրաւակարգին եւ հիմնական օրէնքին: Պատուիրակը պարտաւոր է այդ պարագային անմիջապէս դիմել Ա. Դ. Խոր-հուրդին, որ պիտի արձակէ վերջնական վճիռ:

Գ.— Ֆրանսական եւ Թրքական կառավարութիւնները պարտաւոր են ըն-թացք տալու Ա. Դ. Խորհուրդին յանձնարարութեանց, տրուած որոշումնե-րուն գործադրութիւնը ապահովելու համար: Ցետագային պիտի ճշդուին Ա. Դ. Խորհուրդին իրաւասութիւնները ապագինման մասին:

6.— Սանճաքը բանակ պիտի չունենայ. որ եւ է պարտաւորիչ զինուորու-թիւն չի կրնար հաստատուիլ: Որ եւ է զինուորական շինութիւն չի կրնար կա-տարուիլ: Կրնայ կազմակերպուիլ միայն տեղական ոստիկանական ուժ մը, ո-րուն թիւը պիտի չանցնի…. հոգին: Որ եւ է սպառազինութիւն, բացի անկէ որ անհրաժեշտ է այս ոստիկանական ուժին համար, չի կրնար մտցուիլ կամ հաստատուիլ Սանճաքին մէջ:

7.— Ֆրանքեւթուրք դաշնագիր մը պիտի կնքուի, որուն համաձայն Թուրքիա եւ Ֆրանսա պիտի ապահովեն Սանճաքին հողային ամբողջութիւնը: Այս երաշխաւորութիւնը պիտի բանի երկու կողմերուն խորհրդակցութենէն վերջը: Համաձայնութիւն մը պիտի կնքուի Թուրքիոյ, Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ, ապահովելով Թուրքեւսուրիական սահմանագլուխին պաշտպանութիւ-նը, եւ արգիլելով Թրքական եւ սուրիական հողերուն մէջ որ եւ է կազմակեր-պութիւն կամ գործունէութիւն որ ուղղուած է միւս երկրին կարգ ու սարքին եւ ապահովութեան դէմ:

8.— Սանճաքին կազմական կանոնագիրը պիտի պարունակէ մասնաւոր տրամադրութիւն մը, ճշդելով Թուրքիոյ վերապահուած իրաւունքները եւ ա-ռաւելութիւնները Ալէքսանտրէթի նաւահանգիստին մէջ, որպէսզի կարենայ առաւելագոյն չափով օգտուիլ այդ նաւահանգիստէն, իր թրանզիթի պէտքե-րուն համար:

9.— Սանճաքին իրաւակարգը եւ սահմանադրութիւնը գործադրութեան պիտի յանձնուին Ա. Դ. Խորհուրդին որոշումէն անմիջապէս վերջը:

10.— Ա. Դ. Խորհուրդին յանձնախումբին որոշումները պիտի տրուին ձայներու 2)3ի մեծամասնութեամբ, առանց հաշուելու երկու կողմին քուէ-ները:

Տեղեկաբերը ուրիշ կարգ մը մանրամասնութիւններ ալ հաղորդելէ վեր-ջը, կ'առաջարկէ Ազգաժողովին դիտողներուն պաշտօնը երկարաձգել մինչեւ մարտ 15:

Համաձայնութիւն գոյացած է որ Սանճաքին սահմանադրութիւնը գոր-ծադրուի կարելի եղածին չափ շուտ: Մինչեւ հողատարութեան բարձումը Ֆրանսայի կ'իյնայ ապահովել նոր կարգ ու սարքին գործադրութիւնը:

Դժգոհութեան ցոյցեր Դամասկոսի եւ Պէյրութի մէջ

Պէյրութէն կը հեռագրեն յունուար 26 թուականով.—

Ժընեւի մէջ գոյացած համաձայնութեան մասին հասած առաջին տեղե-կութիւնները նպաստաւոր տպաւորութիւն գործեցին Անտիոքի ժողովուրդին վրայ եւ մեղմացուցին այն ջղագրգռութիւնը որ յառաջ եկած էր Թուրք եւ ա-րաբ վարիչներու գրգռումով: Դամասկոսի մէջ որոշ դժգոհութիւն կը տիրէ. Հալէպի մէջ շուկան փակուած է, իսկ Սանճաքը հանդարտ է: Ինչպէս կ'երե-ւայ, բուն շահակիցները գոհ են: Ազգաժողովին դիտողներն ալ հաստատեցին այս պարագան, պտոյտ մը կատարելով այս առտու: Արաբ, իսլամ կամ քրիս-տոնեայ հասարակութեանց ներկայացուցիչները դիրենք ընդունեցին պոռալով « կեցցէ՛ Ֆրանսա, կեցցէ Ազգաժողովը, որոնք մեզի ազատութիւն տալով ա-պահովեցին մեր պաշտպանութիւնը»: Իսկ Թուրք գիւղացիները, խորհելով թէ խնդիրը կարգադրուած է գոհացուցիչ եղանակով, հարկ չտեսան ներկայանալ:

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՏԷՍԹԱՆ », «ՏԷՍԹԱ՞Ն»…

—.—

Երէկ «Խ. Հայաստան»ի նոր կապոց մը ձեռքս անցաւ, 1936 դեկտ. 23էն 1937 յունուար 11:

Կապոցը հազիւ բացած, աչքիս առ-ջեւ փռուեցաւ էջ մը աշուղերգութիւն, ի փառս Կոմկուսի, Կոլխոզի, այլ մա-նաւանդ անսկիզբն եւ անվախճան Սթալինի:

Արդէն իսկ, առաջին ձօնը ուղղուած է անոր,— «Ստալինի դաստանը» որ «ասել է աշուղ Վերդին»:

Երգենք միասին, (թէեւ եղանակը ոչ ես գիտեմ, ոչ ալ դուք, բայց կըր-նանք յարմարցնել, քանի որ բաւա-կան թառ եւ «քեամանչա» լսեր ենք եւ կիրակին ալ Ռուբէնը պիտի լսենք).

Ստալինի անունը ալամին բայրաղ է
դառել,
Սար ու ձոր գրկում է, գունեային
չափաղ է դառել,
Սաղ բանւոր դասակարգը ուրախ չամ-
չրաղ է դառել,
Սովետական մախլուխի քէֆը քոք
ու չաղ է դառել:

Արեւելքից արեւմուտք բանւորին տէր
է Ստալին,
Ամենամօտիկ ղամխար, ախպէր
ու հէր է Ստալին,
Աշխատաւորի համար գլխովին սէր է
Ստալին,
Անուամբ մեծ է, բայց խոնարհ, ո-
ջին ընկեր Ստալին,
Արարած աշխարհի մէջ բոլորից վեր
է Ստալին:

Ի՞նչ մեղքս պահեմ, այս «տէսթա-ն»ին մէջ բառեր կան որոնք ինծի ալ անծանօթ են:

Արդ, ամբողջ կտորը կը բաղկանայ 36 տունէ, եւ ես միայն գլուխէն օրի-նակած եղայ ինը տող,— իսկապէս աշուղական:

Շարունակելով ընթերցումը, կէ-սէն անդին դիմացս ելաւ գրական հա-յերէն մը, սահուն եւ վճիտ.

Լենինի արժանաւոր եւ աչալուրջ ա-
շակերտը,
Լուսատու փարոսի պէս կանգնած է
ինչպէս բերդը,
Ներան պէս հզօր, անյաղթ, իր քաջ
ընկերների հետ,
Լայնամիտ, մարդասէր, բարի է գա-
րուս ամենագէտը,
Լեզուն քաղցր, հոգին ջինջ, միտքը
ինչպէս թռչող նետ,
Արեւ լուսնակի նման պայծառ շա-
մանդաղ է դառել:

Բաղդատեցէք երկու լեզուները, գտնելու համար… հարազատութեան չափը:

Հատ մը եւս, «Աշխարհաշէն Ստա-լին», հեղինակը՝ Հմայեակ Օհանեան.

Պէտք ա գովեմ էսօր մեծ ղեկավարին,
Աշխարհը չէնացնող պայծառ Ստա-
լինին,
Ամենայն տեղ փռւեց, հասաւ քո բա-
րին,
Հինը քանդող, նորը չինող Ստալին:

Սովետը քեզմով ալ ծլած ու ծաղկած,
Ասիր,— ո՛վ կ'աշխատի, էն էլ կ'ուտի
հաց,
Էլ անգործ ու աղքատ մէկ մարդ
չմնաց,
Ամէն ինչ թամամող, արդար Ստալին:

Զար բերաններ կ'ըսեն թէ «ամէն ինչ թամամող» այս հանճարն ալ ա-շուղ մըն է, որ գիշեր ցերեկ երգելով նուագելով ոռջերէն դուրս կը հանէ իր «քաջ ընկերները»,— օձեր, իժեր, որդեր, շուներ,— այլ անուամբ Զինո-վիեւ, Քամենեւ, Սմիրնով, Պաքայեւ, Տէր Վահանեան, Թոմսքի, Թրոցքի, Ռատէք, Ռիքով, Փիաթաքով, Սոքոլ-նիքով, Մուրալով, Պուխարին եւ որ ի կարգին և անմիջապէս կը «թամամ-ցընէ» զանոնք:

Կեցցէ՛ «հինը քանդող նորը չինող Ստալին»ը, իր տարեկից եւ գործակից ընկերներու գանկերուն վրայ կանգ-նած, «բոլորից վեր Ստալինը»:

ՎԱՀԷ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ

Միշտ նոր ձերբակալութիւններ

Գերագոյն Ատեանի չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ ալ, խոստովանու-թիւններն եւ մատնութիւնները շարունակուեցան նոյն «չքեղ եւ աննախընթաց» հանդիսաւորութեամբ: Ոչ մէկը կ'ուզէր ետ մնալ՝ կարելի եղածին չափ շատ ոճիր շալկելու համար…

Նախ հարցաքննուեցաւ Քնեազեւ, հարաւային Ուրալի երկաթուղիներու նախկին տնօրէնը, որ առանց վարանելու ներկայացուց շարք մը խափանարար գործեր եւ փորձեր որոնց ձեռնարկած էին դաւադիրները, Թրոցքիի հրամա-նով: Իր ցանկին համաձայն, 1934ին 1500, 1935ին 2000 «սապոթաժ» կատար-ուած է երկաթուղիներու եւ կառախումբերու դէմ: Այս եղեռնական արարք-ներուն հետեւանքով սպաննուած են 63, վիրաւորուած՝ 164 հոգի: Ընդհ. դա-տախազը ընդհատելով, հանդիսաւորապէս կարդաց զոհերուն անունները եւ մականունները: Յետոյ ամբաստանեալը յայտնեց թէ ճափոնական դեսպանա-տան զինուորական կցորդին յանձնարարութեամբ, ինք անգամ արձանագրուած էր Ճափոնի լրտեսական սպասարկութեան եւ անոր յանձնած՝ սիպերիական երկաթուղիին յատակագիծները: Յիշեց նաեւ ուրիշ գործակալ մը որ Լոնտոնի ճափոնական դեսպանատան մէջ կը ծառայէ եղեր: Նախագահը արգիլեց օտար անուններ տալ եւ ատենագրութենէն ջնջել տուաւ Ճափոնցիներու անունները, նշանակելով Ք. եւ Ֆ.: (Ճափոնական կառավարութիւնը անմիջապէս հերքեց այս վերագրումները):

Նոյն նիստին մէջ, ուրիշ օտար պետութեան մը անունն ալ յիշուեցաւ,— Չեխոսլովաքիա:

Վկաներէն Իվան Կրաշէ յայտարարեց թէ 1927ին խորհրդային երկիր մտաւ իբրեւ չեխական լրտես, յետոյ աշխատեցաւ Կոմինտէրնի համար:

Այս նիստին մէջ մատնուեցաւ ուրիշ հրապարակագիր մը, Սոսնովսքի, ո-րուն համար կ'ըսեն թէ Ռատէքէն աւելի մեծ համբաւ կը վայելէր: Այս մարդն ալ ձերբակալուեցաւ:

Ուրիշ կարեւոր դէպք մը — Քրասնոյարսքի (Սիպերիա) բանուորները բանաձեւ կը քուէարկէին, համաձայն տրուած ազդանշանին, մահապատիժ պահանջելով ամբաստանեալներուն համար, երբ մէկը յայտարարեց թէ Թրոց-քիի երկրորդ տղան, ճարտարագէտ Սէրկէյ Սէտով, փորձած էր կազով թու-նաւորել զիրենք, ուրեմն մեղսակից է 17 ամբաստանեալներուն: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ տղան բանտարկուած է արդէն:

Կ'ըսուի թէ ձերբակալուած է նաեւ Զինովիեւի տղաքներէն մէկը:

*** Երէկ ընդհ. դատախազը պիտի կարդար իր պահանջագիրը:

—————

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐԸ կը շարունակուին միշտ, աւելի ա-հաւոր համեմատութիւններ առնելով: Վերջին լուրերու համաձայն, 500,000 հոգի եւս պիտի հեռացուին գետեզերեայ քաղաքներէ, Միսիսիփի գետն ալ յորդած ըլլալով: Կառավարութիւնը դրկած է 35,000 բանակաւքեր, փո-խադրութեան համար: Անպատսպար քաղաքացիներու թիւը հասած է 850,000ի, մահերու թիւը՝ 400ի: Անընդհատ անձրեւ կը տեղայ: Կ. Խաչը կը տեղեկացնէ թէ ամենամեծ աղէտն է այս, պատերազմէն ի վեր:

ՊԻՏԻ ՍՂԷ՞ ԹԵՐԹԵՐՈՒՆ ԳԻՆԸ

Ֆրանսերէն թերթերը, այս պահուս, կը վիճին ... «խանութի հարցի» մը մասին, (բացատրութիւնը իրենցմէ առնուած է) :

— Թերթերուն գինը բարձրացնե՞լ թէ ոչ :

Ֆրանսերէն Թերթերու Ազգային Դաշնակցութեան մէջ, աջերը կը պնդեն թէ անհրաժեշտ է թերթերուն գինը բարձրացնել 40 սանթիմի, (այժմ 30 սանթիմ) : Անոնց գլխաւոր պատճառաբանութիւնն այն է թէ թուղթին գինը բարձրացած է :

Գին բարձրացնելու կողմնակից է «Մաթէն», որուն խմբագիրը, Սթէֆան Լօզան, իր տեսակէտը կը պաշտպանէ հետեւեալ պատճառաբանութեամբ.

— Երկու ձեւով կը խմբագրուի թերթ մը, — խնայողական եւ հարուստ : Երբ թղթակից չես պահեր, լրաբեր չունիս, յօդուածագիրներուն չես վճարեր, ու կը գոհանաս Հավասի հեռագրական գործակալութեան լուրերով եւ բարեկամ երեսփոխաններու յօդուածներով, թերթդ լոյս կը տեսնէ խնայողական պիւտճէով : Փարիզի մէջ ունինք թերթեր, որոնք խմբագրութեան համար կը ծախսեն տարեկան միայն քանի մը հարիւր հազար ֆրանք, ըսենք՝ 400.000 ֆրանք :

Երբ, սակայն, կ՚ուզես խմբագիր ունենալ ամէն բաժնի համար, թղթակիցներ կը պահես, անոնց ճամբու ծախքերը կը վճարես, չես գոհանար Հավասով, մասնաւոր հեռագիրներ կը ստանաս, աշխատակիցներ կը ճարես միշտ վճարովի, եւ ահա թերթդ լոյս կը տեսնէ այնքան հարուստ, որքան ... պիւտճէդ : «Մաթէն», անցեալ տարի, խմբագրութեան համար ծախսած է աւելի քան չորս միլիոն :

Արդ, թերթ մը չապրիր՝ եթէ վաճառումը չի համապատասխաներ իր ծախքերուն : Ֆրանքը արժեզրկուեցաւ, աշխատավարձերը բարձրացան, նոր ծախքեր բացուեցան վճարովի արձակուրդի համար, Թուղթին գինը վրայ դրաւ, — պէտք է որ թերթն ալ բարձրացնէ իր գինը :

Ու «Մաթէն» կ՚աւելցնէ թէ ժողովուրդն ալ, «ընթերցող հասարակութիւնը», պարտաւոր է հետաքրքրուիլ այս մտահոգութեամբ : Ո՞վ պիտի պաշտպանէ հանրային շահերը, երբ հրապարակը գրաւեն կոմիտէներու եւ կուսակցութիւններու թերթերը, — անկախ թերթ մը կը նմանի պահապան շունի մը, որ կը հաչէ՝ երբ կը զգայ թէ վտանգ մը կը սպառնայ իր օջախին, կրնայ ըլլալ որ, երբեմն, հաչէ անտեղի, հոգ չէ, թող հաչէ, ատիկա իր պարտականութիւնն է, կը նշանակէ թէ միշտ արթուն կը հսկէ : Աւելի լաւ է որ պահապան շունը հաչէ պարապ տեղը, քան թէ թոյլ տայ որ գողը մտնէ տուն եւ կողոպտէ :

Ամէն ուզող չի կրնար պահապան շուն ըլլալ, անհրաժեշտ է մարմանք եւ սիրտ : Վա՜յ անոնց, որոնք, քանի մը սու խնայելու համար, կը թողուն որ պահապան շունը մեռնի անօթի :

Ինչպէս կը տեսնէք, անօթութեան սարսափն ունի նաեւ «Մաթէն», որ տարեկան չորս միլիոն կը ծախսէ խմբագրութեան համար :

«Իւմանիթէ» կատաղօրէն կը յարձակի «Մաթէն»ի եւ ընկերներուն («Լը Ժուր», «Էքօ տը Փարի») վրայ :

Նախ անհրաժեշտ կը գտնէ աջակողմեան թերթերուն առարկութիւնը թէ չեն կրնար գոցել իրենց ծախքերը, — ի՞նչ, թերթ մը, որ 5000 ֆր. կը վճարէ միայն մէկ յօդուածի, կը նշանակէ թէ ունի որ կը վճարէ : Համայնավար թերթը ուրիշ յայտնութիւններ ալ կը կատարէ, — երեկոյեան թերթ մը ամսական 2500 ֆրանք կը վճարէր հրապարակագրի մը, որ կը ստորագրէր միայն կէս սիւնակնոց առաջնորդող յօդուած մը, մինչ նոյն կամ նման թերթ մը ամսական 1500 ֆրանքէն աւելի չէր ուզեր վճարել Եթովպիոյ կռիւներուն հետեւող լրագրողին :

Տարնար, համայնավար յօդուածագիրը, ուրի՞շ բան կը տեսնէ աջակողմեան թերթերու առաջարկին մէջ, — եթէ «Մաթէն» կամ «Լը Ժուր» կ՚ուզեն բարձրացնել թերթերուն գինը, ատոր մէջ ուրիշ հաշիւ չունին՝ բայց եթէ ժողովուրդին բերնէն կորզել նոր աղաղակ մըն ալ. — «Ահա թերթերուն գինն ալ սղեց» : Սղելու սարսափին տակ պահել ժողովուրդը եւ վարկաբեկել Ժող. Ճակատը : Խաղին մէկ ուրիշ նպատակն է նիւթապէս մեռցնել գաղափարական թերթերը, չէ՞ որ աջակողմեան թերթերուն ետեւը կանգնած է արդի Կրեսոսը, Նորին Վեհափառութիւն Դրամագլուխը :

Արդարեւ դրամատիրական թերթերը, այդ նպատակաւ, երկու առաջարկ կը դնեն հրապարակ. — Բարձրացնել թերթերուն գինը՝ պահելով թերթերուն ծաւալը եւ էջերը, կամ աւելցնել թերթերուն էջերը եւ ծաւալը՝ պահելով նոյն գինը :

Գաղափարական թերթերը կրնա՞ն միթէ տոկալ այս հարուածին, — եթէ գինը բարձրացնեն՝ ժողովուրդը պիտի տրտնջայ, եթէ էջերը աւելցնեն՝ պիւտճէն պիտի չրաւէ : Դրամատիրական թերթերուն հո՞գը, — եթէ գինը բարձրանալէ վերջ ընթերցողը նուազի, դիւրին է որսալ զայն, գրաւիչ պատկերներ աւելցնելով, աղուոր յօդուածներ ճարելով, (աջակողմեան գրողները նուազ տաղանդ չունին անշուշտ) :

Ինչո՞ւ կը բարձրացնէք գինը, կ՚ըսեն ձախակողմեանները.

— Որովհետեւ, կը պատասխանեն «Փըթի Փարիզիէն», «Ժուռնալ», «Փարի Սուար», «Մաթէն», «Լը Ժուր», որովհետեւ սղած է Թուղթը :

— Սո՛ւտ է, կ՚ըլլայ «Էօվր», «Իւմանիթէ», «Փօփիւլէր», եթէ այդքան սղած ըլլար Թուղթը, ի՞նչպէս կը յանդգնէին թերթերուն էջերը աւելցնելու մասին խօսիլ : Թուղթը չի կրնար սղել այդքան, որովհետեւ Թուղթի արդիւնաբերութիւնը գործաւորական մեծ պահանջ չունի, եւ յետոյ չէ՞ որ արտասահմանէն ներածուած Թուղթը, հակառակ մաքսային տուրքերուն, աւելի աժան կը ծախուի քան ֆրանսացի դրամատէրերուն չինած Թուղթերը : Եւ վերջապէս թերթերուն գինը բարձրացնել ուզողները իրենց թերթերուն յատուկ Թուղթ կը չինեն, — այդ Թուղթը սուղ է, որովհետեւ սուղ կը չինեն առանց պատճառի : Անշուշտ սուղ Թուղթէն վերջ պահանջ գնելու համար թերթերուն գինն ալ սղցնելու :

«Էօվր», իր կարգին կը սպառնայ եւ դիտել կուտայ թէ Մարդու Իրաւունքներու Լիկը, Ամիէնի իր վերջին համագումարի ընթացքին, քննութեան առած է Թերթերու վաճառման հարցը : Ժող. Ճակատի ղեկավարներն ալ մօտէն կը հետաքրքրուին մամուլի տարածման հարցով :

Մամուլն է որ տեսակէտ կը նետէ հրապարակ եւ հանրային կարծիք կը չինէ : Կը խմորէ զանգուածները, կը բոցավառէ բազմութիւնները : Տէր դառնալ երկրի մը մամուլին, կը նշանակէ տէր դառնալ երկրին ճակատագրին :

Արդ, աշխատաւոր զանգուածը շատո՞նց դիտած է, որ մեծ մամուլը կը գտնուի դրամատիրութեան ձեռքը, — Կրեսոսին մամուլը պիտի պաշտպանէր անշուշտ Կրեսոսին քաղաքականութիւնը : Սակայն Ժող. Ճակատի ղեկավարութիւնը թոյլ չի կրնար տալ որ մամուլը ծախու ապրանք մնայ շարունակ կամ ծառայէ Կրեսոսին :

Ամիէնի համաժողովը կ՚առաջարկէ որոշ եւ նուազագոյն գին մը պարտադրել բոլոր թերթերուն, — բայց հարց կը ծագի այստեղ : Նուազագոյն եւ միօրինակ գինը կը սպաննէ գաղափարական թերթերը, վասնզի աշխատաւոր մտաւորականութիւնը չի կրնար գոցել իր ծախքերը, մինչ դրամատէրները կրնան տոկալ ամէն ծախքի, եւ յետոյ մրցակցութիւն կայ, — դրամատիրական թերթերը կրնան, նոյն գինով բայց մեծ ծաւալով, գրաւել ընթերցող բազմութիւնը : Երբ նոյն գինով է, դրամատիրական թերթերը կուտան պատկերներ, վէպեր, հետաքրքրական արձագանգներ : Ծաւալը աւելցնելն իսկ կ՚ազդէ, — չէ՞ որ շատեր թերթը կը գնեն կարդալու, յետոյ պանիր փաթթելու կամ բարձ չինելու համար :

Ալպէր Պայեէ, բազմահմուտ մտաւորական մը, որ ծանօթ է իր երկարաշունչ գործերով եւ իբրեւ խմբագիր Էօվրի, կը կարծէ թէ կարելի է որոշ արդիւնքներ գնել այդ խաղերուն վրայ, — օրինակ՝ թերթ մը որ ունի այսքան էջ, այսքան մեծութիւն, այսքան տող, պիտի ծախուի նուազագոյն այսքան գինով, իսկ ուրիշ թերթ մը որ ունի այսքան էջ, մեծութիւն կամ տող, պիտի ծախուի այսքան գինով :

Կառավարութիւնը լուռ է, տակաւին, այս վէճին մասին :

ՔԱՂՀԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Չորս հազար ֆրանքէն պակաս չեմ կրնար չինել ձեր իւղանկար նկարը :

— Իսկ քանի՞ ֆրանք կ՚ուզէք, եթէ ես տամ իւղը :

×

Նիւ Եորքի մէջ, հարիւրամեայ մը իր ութսունամեայ զաւակին հետ ոստիկանութեան դիմելով.

— Խնդրեմ, պարոն ոստիկաններ, մեզ պաշտպանեցէք, միայն մէկ զաւակ ունիմ զիս խնամելու, եթէ փախցնեն՝ ինձ համար մահ է :

— Պարոն, աւելորդ ոստիկաններ չունինք առ այժմ :

Մի թողուք որ ձեր զաւակը մինակ դուրս ելլէ ուշ ատեն :

ՔԵԱՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆ

«Քեամանչա»յի երեկոյ մը. «Աշխարհագրութեան» սրահին մէջ, շաբաթ օր :

Արշակ Չօպանեան կը բանայ հանդէսը, տեղեկութիւններ կարդալով մեզի քեամանչային ու նշանաւոր քեամանչիստ Ռուբէնի մասին : Իր ամփոփ տեղեկութիւնները, որոնց մէջ շատ գեղեցիկ բաներ ըսուած էին այդ դիւթական գործիքին եւ արուեստագէտին մասին, ընդելուզուած էին Սայաթ Նովայի տողերով :

Յետոյ մթնեց սրահը : Ու երեւցաւ բեմին վրայ մոգ ամոլը, — Պարոն եւ Տիկին Ռուբէն, քեամանչիստ եւ դաշնակահարուհի :

Քեամանչա՜ն ...

Փոքր ոսկեհատ գինիով լեցուն տակառիկ, ծիրը ոսկի, արծաթազարդ ու սատափազարդ, նրբաւարտ իր միստրունը, արդաւիլ գլուխ ջավահիրէ, ականջները արծաթ օղերու մէջ ու ձայնը, ձա՜յնը մանաւանդ :

Աղեխարշ, խռովիչ, աշուղներու հոգիներէն քաշուած ձայն, ձայն դարերու խորունկէն հաւաքուած, ձայն Արեւելքի գիշերներու սիրտէն բարձրացող, թախանոյշ, թրթռուն, հազար քաղցր ալիքներու ձայն, նախահայրերու հազար թարմ ու անմահ, փիլիսոփայ բանաստեղծներու ձայն, գինիի ու բաժակի ձայն, «կոզալ»ներու համբոյր, սրտի ըմպելի, սիրող հանճարի ձայն ...

— «Անուշահամ գինով լիքն դուն ոսկէ թասն իս, քեամանչա» :

Ու կը սկսի հրաշքը ու կը բացուին հէքեաթներու համատարած շղարշները :

Ունկնդիրները կը փախչին արեւմուտքէն : Կը սկսի ճանապարհորդութիւն մը, Աշխարհագրութեան սրահին մէջ, դէպի մեր սրբօրէն ու հերոսօրէն վիրաւոր հայրենիքը, դէպի հարաւի երկիրներ, դէպի ատոռաձագոր Արեւելք :

Այս մոգական ճանապարհորդութեան մէջ մեր առաջնորդն է քեամանչայի իշխան Ռուբէնը եւ իր խորապէս արուեստագիտուհի կեանքի ընկերը, որ յաճախ դաշնակով կ՚ընկերանայ, հիանալի ողեկցութեամբ, քեամանչայի զեղին մէջ թափելով դաշնակին կլոր հնչիւնները :

Առաջնորդներուն առջեւէն կ՚երթան լուսաւորներու պայծառակերպուած սուրբեր՝ Քուչակ, Սայաթ Նովա, Մելիքեան, Սպենդիարեան, Ղարաշվիլի, Կորսաքով եւ Կոմիտաս :

Ռուբէն կը պատմանուագէ, մտերմացութիւններու պէս, գեղեցիկ գաղտնիքները Արեւելքին, կը պատմանուագէ կարօտակէզ ջերմութիւնով, թրթռուն հառաչներով անհուն ցաւերն ու խնդութիւնները հին, մեծ, յաւիտենական Ասիային :

Գիշերին մէջ մտանք Հայաստան :

(«Ցուշք Հայաստանի», հեղինակութիւն Ռուբէնի)

Գիշերին մէջ կը խաղան լոյսեր խոր աշխարհի մը վրայ : Յանկարծ կը բացուին կողերն ու գագաթմասերը երկնակարկառ լեռներու : Լոյսը կ՚իջնէ սրբազան երաժշտութիւնով, անուշահոտութեամբ ողողելով մթնոլորտը : Լուսնալոյսի շերտ մը կ՚իյնայ վանքի մը վրայ՝ արծաթօծելով սրբատաշ մարմար մը, յետոյ խոյակ մը, գմբէթ մը, կաթողիկէ մը :

Կը վերածնին աւաններ :

Ի՜նչ յուզիչ է վայրին քաղցրութիւնը : Անցեալէն կեանք մը, համայնական կեանք մը կը շէնայ, գունագեղութեամբ :

Կը բացուի հարսնետուն մը :

Գիւղը ամբողջ ակմբուած է նահապետական տան մը մէջ : Կոյր ու կրակոտ աշուղ մը հրդեհած է իր քեամանչան : Լեռներու ձայնը, ոգիներու ձայնը, փոթորիկներու ձայնը, ու ձայնը խաղաղութեան, երջանկութեան եւ արցունքներու, ձայնը գետերու կարկաչին, լոյսերու հոսումին, սրտերու բարձրացման, հազար ու մէկ ազի, ինչպէս նաեւ քաղցր թրթռումներ :

Պիտի պայթի հարսնետունը, յուզումով եւ ուրախութեամբ, արեւելեան ուրախութեամբ որ խոր յուզում է :

Կը ծորի սստօտելով պարերգ մը ու տղամարդ մը կը պարէ պատարագուորի լրջութեամբ :

Աստղերը կ՚երերան :

Ու աստղեր կ՚իյնան գինիի կարասներուն մէջ :

Հարսին հոգիին մէջ լուսեղէն ապանի մը կը թեւածէ :

Կ՚անցնինք : Արտե՜ր, լեռնե՜ր, գիւղակնե՜ր, չինականնե՜ր, հովիւնե՜ր, եզնե՜ր ու ոչխարնե՜ր :

Կործանուող քաղաք մը : Դեւեր կ՚անցնին լեռներու ալեկոծութեան վրայէն, կը մարին հարսնետուները, կը խեղդուին ծխաններու ծուխերը, արիւնը կը վազէ գինիին մէջ : Հրդեհ կայ ու կռիւ : Հայդուկներու խումբ մը բոցի մը մէջ :

Կը կատարուի աղէտը :

Պահ մը կը թուի թէ ամէն բան գերեզմանացած է : Յանկարծ, սակայն, աւերակներու մէջ ողջ մնացած տան մը մէջէն կը լսուի Հայուն քեամանչան : Ոչինչ այնքան խռովիչ է ու արցունքոտ, ոչինչ այնքան հոգի է, ոչ մէկ ձայն այնքան յուպական է, ոչ մէկ ձայն այնքան լեցուն յոյսի, հաւատքի, ապրելու քաղցրութիւններով :

Ու կը բոլորուին քեամանչային շուրջը, զանազան տեղերէ հասնող Հայեր : Կը խմեն, կուլան, կը ներեն ալ, նորէն կ՚անիծեն, կը յիշեն ու կը մոռնան, կը խմեն, կը պատմեն, կը լսեն ու կ՚երդնուն :

Որբ մը կը նշանեն որբուհիի մը հետ :

Խնճացած կարաւանի մը պէս դուրս կ՚իյնան ու կը տեսնեն որ մեծ լերան մը շուրջը վերապրողները կը պարեն, հազար տարիէ ի վեր խմած մարդերու պէս :

Ու քեամանչան, օ՜, քեամանչան ...

Անոր շուրջը սոխակները հարսնիք են սարքեր :

Այդ ճինի գործիքը Ռուբէնին ծունկին վրայ ու ձեռքին մէջ, եւ ճըպոտին հարուածներուն ներքեւ կը պեղէ դարերու հոգին, դարերու ցաւն ու խինդը լոյսին տակ կը թրթռացնէ, անցեալին հրաշալիքները կը վառէ, կը կազմէ կործանած քաղաքները ու կը պատկերազարդէ հոգիներու պատերը :

«Միրանի ծառ» :

Քառասուն սիրտ կախուած է ծառէն, վիրաւոր, վիրաւոր :

Ճիւղերը կը թրթռան զմրուխտէ նուագարանի մը նման : Ամբողջ պարտէզը վիշտի դրախտ մը եղած է : Հեռուն կուլան ուռիները : Մէկը կայ ծառին տակ, սիրտէն զարնուած որ կը հեծկլտայ.

— Հով, հով, հովն ընկաւ,
Սրտիս խնդում ծովն ընկաւ :

Այստեղ Ռուբէնի քեամանչան հակած է մեր սիրտին վրայ կամ խըլուած է մեր հոգիին գաղտնարանէն :

Մեր աչքերուն ետեւ զոյգ մը արցունքի տաք կաթիլ կ՚ելեւէջէ :

Կը զգամ քեամանչային բոցերը դէմքիս վրայ : Հոգիիս մէջ տօն կայ թախիծի : Սիրտս բուրվա՛ռ, կ՚օրօրուի ընդմէջ ցաւոտ յիշատակներու եւ բարակ երազանքներու :

Ռուբէն հետզհետէ նուագեց «Սամ Շօպը»՝ Ղարաշվիլի, աշուղական կտորներ՝ Սայաթ Նովայի, «Ռոմանս»՝ Քորսակովի, երկու չարկեահ՝ Գր. Սինիի, փունջ մը «Անուշ»էն՝ Ա. Տիգրանեանի, «Մի լար» Ռ. Մելիքեանի, «Կովկասեան փանթէզի» եւ «Հայ հովիւին սրինգը»՝ իր գործերէն ու «Ղայթարմա»՝ Սպենդիարեանի :

Տարա՛ւ, տարա՛ւ մեզի հմայիչ ոստաններու մէջ, խօսեցաւ մեզի հեռաւոր երկիրներու հէքեաթական պատմութենէն :

Քանի մը ժամ փրկեց մեզի պղտոր իրականութենէն, ցուցադրելով դահլիճներ, «մէջլիս»ներ, «կոզալ»ներ, «ղալամ»ով քաշած յօնքերու տակէն կանչող սեւանոյշ աչքեր, գինիով համոյցած շրթունքներ, ոսկի սկուտեղներու մէջ դրուած աղանդերներ, պտուղներ ու դեռ փրփրացող գինի, հուր, սէր, հէքեաթ :

Բացաւ մեր առջեւ ճանապարհներ, որոնց վրայ արեւը ծալապատիկ նստած է իր բոլոր պայծառութեամբ, զմրուխտ ափեր, ոսկի աւազներ, կապտաւուն ջրեր :

Ու Թիֆլիզ, ու Գիւմրի, ու Լոռի, Սպահան, Շիրազ ...

Կարաւաններ ուխտաւորներու, որոնք կը քալեն հասնելու համար Նէճէֆի հուրիներուն :

Ռուբէնը մեզի ծանօթ էր Պոլսէն : Ան արդէն անզուգական էր : Հիմա, սակայն, ինչպէս կ՚ըսէ ժողովուրդը «մէկ մը մէկ մըն ալ է եղեր» :

Ան հասած է կոյս գագաթի մը : Քեամանչան որ արեւելեան ջութակն է ու թէ ջութակը միանգամայն՝ ապահովաբար չէ բազմած այսքան բարձրութեան վրայ :

Ռուբէն կը նուագէ անվիճելի եւ կատարեալ տաղանդով մը, խոր գիտակցութեամբ, մանաւանդ բանաստեղծութեամբ :

Ռուբէնի մէջ նուագողին միացած է դաշնաւորողը, երկուքն ալ ստեղծագործական արժանիքներով :

Ռուբէն երբ կը նուագէ, շարժումի կը վերածէ ունկնդիրին անձը ու հոգեկան աշխարհը : Ալիք մը, թեւաբաց կը խաղայ, կը սահի մեր երակներուն մէջ ու մեր ամբողջ էութիւնը կը վարակուի տատանումով մը : Սրահը լուռ է ինչպէս փակ գերեզման մը, որպէսզի չկորսնցնէ քեամանչային հոգեզէն ձայնէն ոչ իսկ շիթ մը : Եւ սակայն այն վախը ունիս որ հանդիսականները, յանկարծ, պիտի պոռթկան միահամուռ, հրթիռներ պիտի արձակեն գոհունակութեան բացագանչութիւններու, ու տակաւին պիտի կանգնին ոտքի ու խելագարի նման, քուրմի նման պիտի պարեն մոլեռանդօրէն :

Եւ արդէն պզտիկ ձայներ կուգան ականջիդ. — հառաչներ, մառեր, թափահարումներ, խուլ բացագանչութիւններ : Կը զգաս սրտերու շարժումին ձայները, արիւնին ձայները հանդիսականներուն մէջ :

ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ԾԱՂԻԿԸ

(ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ՈՐԲՈՒՀԻՆ)

Հէ՛ք Փիէռ : Կարելի՞ է թափանցել Գառնիկի մտածումներուն : Կարելի՞ է իջնել անոնց յատակը եւ յափշտակել բուն իմաստը անոնց :

— Երեք տարի առաջ էր, Պարոն Գառնիկ : Գիշեր մը, Պալ միւզէթին մէջ, իր սեւ ու խոշոր աչքերը դրաւեցին զիս : Պարեցի հետը : Տաք եղաւ վերաբերումը : Միասին ենք, այդ գիշերէն ասդին : Սակայն ...

— Սակայն ի՞նչ, Պարոն Փիէռ : Օ՛, անհիմն են ձեր մտավախութիւնները : Երեւակայութիւնն է որ ձեր գանկին մէջ ցեխեղած է հակառակորդը : Հակառակորդ չունիք դուք : Ի զո՛ւր կը դառնացնէք ձեր կեանքը :

Փիէռ Գառնիկի աչքերուն կը նայէր : Անոր դէմքի խաղերուն կը հետեւէր, փորձելով կարդալ անոր ներաշխարհը : Արտայայտուած խօսքերուն վստահեցուցիչ անկեղծութիւնը կ՚որոնէր ան : Կ՚ուզէր խոստովանութեան սկզբնաւորութիւն մը կորզել անկէ :

Ո՞վ կրնայ ըսել, որ դէմքը հայելին է հոգւոյն : Արտաքին նշանները միշտ ալ մատնանիշ չեն հոգւոյն : Հոգեբանն անգամ կը խաբուի յաճախ :

Ու Փիէռ գիտէ հարկաւ որ, մեծ եւ ճշմարիտ դերասանները ժուժկալ են իրենց շարժուձեւերուն մէջ ու սակաւ են անոնց ծամածռութիւնները դէմքի :

— Սակայն, վերջերս, կը շարունակէ Փիէռ, Փօլէթ անտարբեր է ինծի հանդէպ :

— Անտարբե՛ր : Սիրելիս, խաղացուած անտարբերութիւնն է ատիկա կնոջ : Կիները երբեմն պէտք կ՚ունենան դերասանական անտարբերութեան : Ու ատէպ, տհաճոյ դառնալու կեղծիքն ալ կը կիրարկեն անոնք :

— Ու շարունակ, տեղի անտեղի, կը պոռայ վրաս, կը յարէ Փիէռ, զթաշարժ դիմախաղով մը :

— Կը պոռա՞յ : Բարկութի՞ւնը կնոջ : Բարեկամ, ականջ պէտք չէ տալ կիներու բարկութեան : Երբե՛ք, երբեք :

Եւ սակայն Փիէռ չկոխեց դեռ Գառնիկի պոչին : Քաջութի՛ւն : Պէտք է անցնիլ բուն յայտարարութեան : Պէտք է լարել աղեղը : Օ՛ն, ահա կ՚արձակուի նետը : Ու Փիէռ պիտի զննէ հակազդեցութիւնը Գառնիկի :

— Պարոն Գառնիկ, Փօլէթ հոմանուհիս է երեք տարի է ի վեր : Միասին կը պառկինք գիշերները :

— Եւ անշուշտ, մօտ ատենէն ալ, ձեր կինը պիտի ըլլայ ան, երբոր վերադառնաք ձեր զինուորական ծառայութենէն :

Ու եթէ հաճելի է ձեզ՝ Պ. Փիէռ, սիրայօժար կը ստանձնեմ ձեր կնքահայրութիւնը : Ամէն պարագայի մեր պաշտպանեալուհիին օժիտին բոլոր ծախքերը մենք պիտի հոգանք : Չէք կրնար երեւակայել թէ՝ որքան երջանիկ կը զգանք մեզ : Խորհեցէ՛ք : Ֆրանսահայ կեանքը Ֆրանսուհիներու եւ հայ երիտասարդներու խառն ամուսնութեան բազմաթիւ պարագաներ արձանագրեց, տասներչորս տարիներէ ի վեր : Ֆրանսացի երիտասարդի մը ամուսնութիւնը հայ աղջկան մը հետ՝ նորութիւն է մեզի համար : Ինչ որ կրնաք բացարձակապէս վստահ ըլլալ անկեղծութեանս, մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ մեզի : Տըպաւորութիւնս այն է որ, շատ գոհ պիտի ըլլաք նման միութենէ մը : Հայուհիները մեծ եւ արդար համբաւ մը կը վայելեն դարերէ ի վեր, իբրեւ թագուհի ընտանեկան բոյնի :

Ոչ, անկարելի է այլեւս դիմադրել անհանդուրժելի ներքին հրամանին : Կասկածը կը բախէ միտքի պատերուն : Ճիշդ ըլլայ թէ սխալ, թող ըլլայ նոյնիսկ նուաստացուցիչ իրեն համար, Փիէռ պիտի արտահանէ զայն, կասկածի անտանելի այդ ճճին :

Խաղի քարտերուն վերջին պատկերն ալ պիտի բանայ Գառնիկի առջեւ ու այնպէս մեկնի, եթէ դարձեալ, հակառակ իր բոլոր ճիգերուն եւ փորձերուն, անստուգութիւնն է որ առած պիտի տանի իրեն հետ :

— Պարոն Գառնիկ, այն օրէն ի վեր որ ձեզ ճանչցած է Փօլէթ, պաղած է ինձմէ հետզհետէ : Մաս մը հասկնալի է ատիկա :

— Եւ սակայն, ոչ մէկ կերպով արդարանալի, պարոն Փիէռ, ձեր ենթադրութիւնը : Սիրող սիրտերուն յաւիտենական պահանջն է այդ : Սէրը պէտք է կասկածի : Սէրը պէտք է նախանձի : Սէրը պէտք է մենամարտի : Ձեր սիրտը բացառութիւն մը չէր կրնար ըլլալ :

— Ոչ, պարոն Գառնիկ : Որոշ փաստեր գոյութիւն ունին : Քանի քանի անգամներ, գիշերները, երազին մէջ, ձեր անունին եւ ձեզի ուղղուած յայտարարութեանց կանչովը անակնկալի բերած է զիս :

— Պատրանք, բարեկամ : Ցորեկուան ձեր մտածումներուն պարզ անդրադարձումն է զոր դուք իսկ կը վերապրիք գիշերը ձեր քունին մէջ, ինչ որ իբր երազ՝ օրիորդ Փօլէթի սեփականութիւնը կը դարձնէք :

— Ու կայ այն միւս խոշոր փաստը : Ունեւոր էք դուք : Աղքատ եմ ես :

— Պարոն Փիէռ, ուրիշ անգամ մի կրկնէք ատիկա : Սէրը ոչ մէկ կապ ունի նիւթական կացութիւններու հետ : Կատարելապէս ապահով եղէք որ, ոչ մէկ քաջալերութեան ապացոյց կը տրուի՝ ըլլայ պարոն Սարգիսին թէ իմ կողմէն, օրիորդ Փօլէթի : Ձեր ապագայ կինը որ եւ է կերպով չի կրնար մտքէն անցընել թէ մեզմէ մին զինքը կնութեան կ՚առնէ : Որովհետեւ, Պ. Սարգիս ընտրած է արդէն իր կեանքի ընկերուհին, յանձին Ֆրանսուհիի մը, իսկ ես անձնապէս, կ՚ընդունիմ որ ամուսնութիւնը մոտայէ ինկած հիմնարկութիւն մըն է :

×

Թը՛ք, թը՛ք, թը՛ք, թը՛ք, թը՛ք թը՛ք : Մեքենան կը խայտայ կարուհիի ոտքերուն տակ : Ու կը թրվռայ Պայծառի հոգին :

Եղա՞ծ է այդքան կենսուրախ ան իր կեանքի ընթացքին Բովանդակ էութեամբը երգ է կտրած :

Ռամօնա՛, ռամօնա՛ ...
Պիլի՛, պիլի, պիլի՛
Խօսէ ինծի սիրոյ մասին ...
....

Ֆրանսերէն զանազան երգերու այլ կտորուանքներէն վերջ, կ՚իջնէ Պայծառի ձայնը, կը փոխուի անոր գլուխն եւ իրանին դիրքը ու [illegible]ուած թեթեւ հազ մը կը մաքրէ անոր հագագը :

Ու թաւ եւ մեղմաղձոտ՝ Պայծառ իր սիրական Ֆրանսերէն երգին կը յանգի միեւնոյն բառերը անընդհատ կրկնելու տաղտուկին դատապարտելով ներկայ եւ դրացի ականջները :

Թէ ինչ որ կ՚ուզես՝
Նայուածքէդ գիտեմ :
Ի՞նչ ըսել կ՚ուզես՝
Ինձ չխօսած՝ գիտեմ :

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆՃՏԱՆԵԱՆ

(7)

Ո՞ր Հայը կրնայ քարանալ երբ հըրաչանուագ Ռուբէնը հէքեաթներու ոսկեմատեան մը կը բանայ, երաժշտական խօսքին արեւելեան ոճագեղութեամբ:

Իր նուագած կտորներէն քանի մը հատը միայն կ'ուրուագծենք՝ քանզի եթէ հարկ ըլլար պատկերել բոլորը, պէտք էր հատոր մը գրել Ռուբէնի քեամանչային ու երաժշտութեան մասին:

Երաժշտական բոլոր գործիքներուն մէջէն քեամանչան մեր նուագն է, եւ այն ալ Ռուբէնի քեամանչան: Հակառակ գործիքին հին արաբական ծագումին՝ ան իւրացուած, զարգացած, մշակուած է մերիններէն, որոնց մէջ Ռուբէն կը գրաւէ պատուաւոր դիրք մը:

Ու բոլոր երաժշտութիւններուն մէջ անիկա մե՛ր երաժշտութիւնն է որ կը բոցավառէ, այնքան խռովիչ, այնքան խոր, բերնէ բերան հոգիով առլցուն:

Պէտք է լսել զինքը: Թշուառութիւն է, զրկանք է բացակայութիւնը: Պէտք է լսել զինքը, յանուն արեւելապաշտութեան, յանուն մեր աշուղական գրականութեան, յանուն մեր սազերուն, յանուն բանաստեղծութեան մը որուն սիրտը հուր է ու շունչը բոց:

Ու անպայման լսել զինքը յանուն մեր հոգիին ճոխացման, յանուն սրբազան խրախճանքի:

Իր նուագածութեան մէջ կը թրթռան ճառագայթներ, սիրտեր կ'ելեւէջեն զուգահեռական կրակէ գիծերու վրայ, կը ձայնեն հին աշուղներու գինեհամ կոկորդները: Ոսկի, մարգրիտ, ծաղիկ ու անուշահոտութիւն կը տեղացնէ, շատրուաններով զարդարուն եդեմի մը մէջ:

Արուեստի մարզին մէջ ոչինչ այնքան հարազատ է ու հաղորդական տարագիր եւ արեւելքցի Հայուն հոգիին՝ որքան քեամանչիստ Ռուբէնի երաժշտական ժողովը:

Մեր բանաստեղծութիւնն ու երաժշտութիւնը սիրողներուն կը մնայ հաղորդուիլ, երջանկանալ Ռուբէնի երկրորդ նուագահանդէսով ու բացագանչել.

—Քեամանչա, «ապրի քո ածողը»:

Տասներկու կտոր նշանակուած էր յայտագրին մէջ: Ռուբէն նուագեց տասներհինգ կտոր, հպատակելով անդիմադրելի ծափերու:

Գիւլի գործոց մըն էր «Հայ հովիւին սրինգը»:

Քեամանչան հրաշափոխուեցաւ հովուական սրինգի:

Ու կլոր, կլոր, ու խռով, խռով ու բարակ, ու կեանքին պէս անյոյշ, ու սրտապատառ հագագները, անհուն թրթռումի մը մէջ:

Համայնապատկեր մը հայրենի աշխարհէն.— լեռներու կարաւաններ, ծործորներ, պուրակներ, դաշտեր եւ զմրուխտէ ովկէանի մը մէջ գիւղերու կղզեակներ: Երջանկութեան տանող ճանապարհներ, մենաւոր ծառեր եւ ծանրութիւն մը աստուածափայլ լոյսի որ կը թրթռայ, ողողցնելով մթնոլորտը, սարսռացնելով տեսարանին հոգին:

Սարին վրայ հովիւը՝ սրինգը ու սիրտը բերնին մէջ:

Հմայուած հօտ մը որ կը համախմբուի խոնարհութեամբ եւ մեղմօրէն կը շարժի:

Լոյսէն կը ծորի քաղցրութիւն:

Յիսուս կ'անցնի հօտին մէջէն:

Վերջալոյսը կը նուագի անտառներու գիրկին մէջ:

Կ'իջնէ իրիկունը նման աստուածաշունչ քերթուածի:

Սրինգը կը գեղգեղէ, կը կողկողէ, կը հեծկլտայ, կը վէտվէտի:

Ամէն ինչ լեցուն է սրինգին ձայնով: Հովիւին հոգին է որ կը տարածուի, կը տեղայ:

Խոյերը, ոչխարներն ու գառները ճամբու մը գետին մէջն են, ծառերու հունին մէջ, իրիկուան ընթացքին մէջ:

Ու կը տեսնեմ քաղաքացի մը, գիւղին ճամբուն վրայ կանգնած, որ կուլայ՝ դարձի եկող մեղաւորի մը պէս, խմելով սրինգին երգին բոլոր թրթռումները:

Այսպէս է Ռուբէնի քեափուր քեամանչան:

Ու դեռ աւելին է:

Անոր երգը կը թափի մեր սրտին վրայ ու մեր հոգին կը ծծէ զայն ամբողջովին, առանց կաթիլ մը կորսնցնելու:

Անոր նուագին մէջ մեր արդար պապերը կ'երգեն, կը պատմեն, կը պարեն, կ'ըմպեն, կը խօսին, կ'ապրին:

Անոր նուագին մէջ հազար ու մէկ գիշերներ կ'աստղազարդուին:

Անոր նուագին մէջէն «Կռունկ» մը խապրիկ կը բերէ ու կ'ըսէ.

— Ա՜յ, հայ մարդ, թէեւ դուն լքած ես քու բանաստեղծներդ ու նուագողներդ, սակայն անոնց մէջն է ցեղին մեծ ու սուրբ Ոգին: Ու մեր աշխարհը անոնցմով ուրախ է:

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Հակառակ պատկան իշխանութեանց ազդարարութեան եւ հսկողութեան, ապրուստը անհամեմատելի ձեւերով կը սղէ: Կարելի չէ համեստ գործաւորի մը փոքր քսակով գոհացում տալ կեանքի զանազան պահանջներուն: Ճիշդ է, աշխատաւոր բազմութիւնները որոշ առաւելութիւններ ձեռք ձգեցին, սակայն այս բոլորը հիմնական դարման մը չեն կեանքը իր բնականոն հունին մէջ դնելու համար: Տեղ տեղ տակաւին, շաբաթական քառասուն ժամը սկսած չեն, եւ հաւանաբար սկսելու պարագային, ապրուստի գիները անգամ մը եւս յաւելում պիտի կրեն:

Ամէն պարագայի տակ, ծանր ճարտարարուեստի բաժնեակները, որոշ ընդդիմութիւն ցոյց կուտան նոր կարգ ու սարքին դէմ: Եւ ընդդիմութեան գլխաւոր ազդակներէն մէկը գիներու բարձրացումը նկատելով կ'աշխատին այս ուղղութեամբ: Եւ ընդհանրապէս աջակողմեան մամուլի բոլոր տեսակի արտայայտութիւնները այս տեղէն կ'առնեն իրենց մեկնակէտը: Այս առթիւ անցեալները, հեղինակաւոր հրապարակագիր մը դառն խօսքեր կ'արտասանէր այս դիտումնաւոր քաղաքականութեան դէմ որուն տակ թաքնուած է մէկ բան,— հրապարակէն քշել ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը:

Ինչ որ ալ ըլլան քաղաքական տարակարծութիւնները խմբակցութենէ խմբակցութիւն, իրականութիւն է այսօր, թէ սպառող բազմութիւններ կը տառապին գնելու կարողութենէն:

Պատկեր մը շատերու մէջէն:

Սովորական օճառներու քիլոն անցեալ տարի կ'արժէր միջին գինով 2 փրանք, իսկ ձէթը 3—4 փրանք: Այսօր առաջինը կ'արժէ 3.40 — 3.80, իսկ երկրորդը՝ 6.10 — 7.60: Տարբերութիւնը խիկապէս ակներեւ է: Մօտաւորապէս հարիւրին 70—90 յաւելում:

Վերոյիշեալ պաշտօնական թուանշանները համայնավար օրկանն եւս արտատպելով կ'ըսէ թէ 1936 դեկտ. 1ին իւղ պարունակող բուսեղէններուն եւ հատիկներուն վրայ մաքսատան տուրքը կրճատուեցաւ 50 առ հարիւր եւ ուրիշ պաշտօնագիրներով ալ 24.50 առ հարիւր: Եւ կ'առաջարկէ քուէարկուած օրէնքներու գործադրումը:

*** Նպաստի սնտուկներուն առջեւ պոչ կապող բազմութիւնները կ'աւելնան, հակառակ հրատարակուած տեղեկութեանց եւ քառասուն ժամ աշխատանքին:

Անցէք պահ մը Ռիւ Նասիոնալի գրասենեակին առջեւէն, պիտի համոզուիք: Այս բազմութեան մէջ կան հայ գործազուրկներ, որոնք խնայելու համար հանրակառքի ծախքերը, յաճախ հեռուէն կը քալեն 6—7 քիլոմեթր ճամբայ, եւ ի խնդիր «թամփօն»ի:

Շինութեան մեծ հաստատութիւն մը որ կը հաշուէ 400 աշխատաւոր, փակեց իր դուռները անցեալ շաբաթ: Ուրիշ մըն ալ, նոյնպէս շինութեան հաստատութիւն, փակեց իր դուռները արձակելով իր 200 գործաւորները: Ուրեմն, 600 հոգի մէջտեղ մնացած են:

*** Պարտադիր իրաւարարութիւնը կառավարութեան կողմէ գործաւորներուն եւ գործատէրերուն միջեւ ծագած վէճերու առթիւ, ամէն ինչ չէ, նկատելով որ ընկերային զանազան երեւոյթներ եւ խմբաւորումներ որոշ ազդեցութիւն կը գործեն ենթականերու վրայ:

Ահա ամիսներէ ի վեր անլուծելի խնդիր մը դարձած են կարգ մը գործարաններու գործադուլները: Տեսակցութիւն, պատգամաւորութիւններ, փոխադարձ կիրք եւ հայհոյանք ահա ինչ որ կայ հրապարակի վրայ:

Երկու շաբաթէ ի վեր սպանդանոցի աշխատաւորները գործադուլ ըրած են գրաւելով իրենց աշխատանոցները: Մսավաճառները միսին չգոյութեան պատճառով չեն կրնար հոգալ ժողովուրդին պահանջները: Եւ հոգալու ալ պարագային կրկնապատիկ գիներով կը ծախեն:

Մինչ այս մինչ այն, ընկերային խլրտումները անպակաս են քիչ մը ամէն տեղ: Կեանքը անտանելի կը դառնայ եւ գործաւորները յաւելում կը պահանջեն, գործատէրերը չեն տար եւ կամ գրուած եւ ստորագրուած յանձնարարութիւնները չեն յարգեր եւ ահա նոր վէճեր, գործարաններու գրաւում:

** Իրականութիւն է որ, մայիսեան ընտրութիւններէն ի վեր արհեստակցական կեանքը նոր փուլի մը մէջ մտաւ: Աւելին՝ արհեստակցական միութիւնները իրենց հինգ միլիոն անդամներով ուղղութիւն կուտան աշխատաւոր բազմութեանց: Այս իրողութեան հանդէպ, աջակողմեան տարրերը ի գին ահագին զոհողութեանց, իրենք ալ կազմեցին արհեստակցական միութիւն մը, իբրեւ նպատակ ունենալով պայքար C.G.T.ի դէմ: Ուրիշ մը եւս ունին աջակողմեանները քրիստոնեայ արհեստակցական միութիւն անուան տակ ...

Իրենց թերթին առաջին թիւին մէջ, ճիշդ թերթին ճակատէն իրենց նշանաբանները կը հաղորդեն՝ «Պատիւ աշխատանքի մէջ», եւ «Աշխատանք պատւոյ մէջ»:

Ազգայնական թերթ մը կը գրէ թէ բարեբախտ երեւոյթ մըն է նոր արհեստակցական միութեան մը ծնունդը «նկատելով որ միւսը կարմիր է եւ քաղաքականութիւն կը խաղայ ... «Սէնտիքա փրոֆէսիոնէլ Ֆրանսէ»ն ունեցաւ իր նահանգային ընդհանուր ժողովը յունուար 16 եւ 17ին, ընտրելով իր վարչական կազմը:

Պատկերը այս է: Մինչ այս վերջինները կ'ամբաստանեն C.G.T.ն իբրեւ «կարմիր», «յեղափոխական», «Մոսկովեան» եւն. ածականներով, առաջինն ալ իր կարգին «դեղին», «ծախուած», «բանուոր դասակարգի թշնամի» անուններով կ'որակէ իր հակառակորդը:

Ամէն պարագայի տակ, հատուածական, քաղաքական եւ հակոտնեայ գաղափարներու պայքարն է որ կը մղուի մերթ հրապարակաւ եւ մերթ թաքուն:

ՀՐԱՉԵԱՑ

Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

Հաճելի եւ ջերմիկ շրջանակ մըն էր ստեղծուած յունուար 17ի կիրակին, կէս օրէ վերջ, ռուսական Երաժշտանոցի սրահին մէջ, լսելու համար Պ. Ս. Վրացեանի զեկուցումը Հարաւ. Ամերիկայի գաղութի մասին:

Այս դասախօսութեամբ Փարիզի մասնաճիւղը կը բանար այս շրջանի համար կազմակերպած շարքը՝ ընդհանրապէս հայ կնոջ եւ մասնաւորապէս իր անդամուհիներուն ընդհ. զարգացման համար: Այս պարագան, ինչպէս նաեւ Կ. Խաչի տարած ընդհանուր աշխատանքը իր անդամուհիներու յառաջդիմութեան համար, քանի մը բառով ներկայացուց Տիկ. Շ. Միսաքեան եւ հրաւիրեց Պ. դասախօսը:

Ս. Վրացեան ասկէ առաջ հրապարակային առիթով մը երկար ու մանրամասն խօսած ըլլալով Հարաւային Ամերիկայի ընդհ. աշխարհագրական, քաղաքական, տնտեսական վիճակի մասին, այս անգամ բաւականացաւ հայ գաղութով եւ Կ. Խաչի գործունէութեամբ:

Յարգելի դասախօսը մանրամասնօրէն նկարագրեց վերջին 15 տարուան ընթացքին Արժանթին եւ Ուրուկուա գաղթած Հայերու տնտեսական ստեղծանական զարգացումը եւ ներկայացուց այդ երկիրներու առեւտրական կեանքին մէջ անոնց այսօրուան գրաւած պատուաւոր դիրքերը: Թուեց այն խոշոր առեւտրականները որոնք ձեռք առած են գրեթէ ամբողջապէս հիւսուածեղէնի, կօշիկի, դերձանի առեւտուրը մեծ վստահութիւն վայելելով տեղացիներու առջեւ: Ներկայացուց դարձեալ գաղութին ամբողջ հանրային եւ կրթական գործը, թուելով բոլոր այն միութիւնները որոնք կ'աշխատին վառ պահել ազգային զգացումը եւ կապը երկրին ու զանազան գաղութներու միջեւ, ու մանաւանդ դպրոցները որոնք հակառակ տեղական դժուարութիւններու, լեցուն են հայ մանուկներով, իրենց մայրենի լեզուն չմոռնալու նախանձախնդրութեամբ:

— «Հ. Կ. Խաչը հոն ալ լծուած է մասնաւորապէս կրթական գործին, ուրիշ ասպարէզ չկայ իր գործունէութեան համար, միջավայրը այնքան վտանգաւոր է նոր սերունդին օտարացման, որ բոլոր ուժերը կեդրոնացած են այդ պայքարին համար: Այսօր տակաւին ուժեղ է ազգային զգացումը բոլորին մէջ եւ կը զգաս որ հայրենիքի կարօտը վառ եւ բաբախուն զգացում մըն է գաղութին համար, բայց վա՞ղը ... Այդ «վաղը» այնքան կասկածելի հեռանկար մըն է մեր ազգային գոյութեան պահպանման տեսակէտով, որ բոլորին ճիգը կեդրոնացած է որքան կարելի է հեռացնելու այդ «վաղը». ահա եւ ձեր կազմակերպութեան պարտականութիւնը այդ հեռաւոր գաղութին մէջ: Պէտք է ըսել որ ձեր ընկերուհիները հոն ալ ժիր ու արդիւնաւոր գործունէութիւն մըն են ստեղծեր եւ ցոյց տալու համար իրենց վայելած ժողովրդականութիւնը, ըսեմ միայն որ իրենց սարքած թէյասեղանին թերեւս հազար հոգի կար հաւաքուած»:

Այս շահեկան տեղեկութիւնները մեծ ուշադրութեամբ լսուեցան ներկաներու կողմէ, որոնց տուած հարցումներուն եւս հաճոյքով պատասխանեց դասախօսը:

Ինչպէս ուրիշ առիթներով, այս անգամ ալ բոլորը իրենք զիրենք զգալով հարազատ եւ ընտանեկան մթնոլորտի մը մէջ, ինքնաբերաբար կը ջանային բան մը աւելցնել, յանպատրաստից գեղարուեստական բաժին մըն ալ կցելով դասախօսութեան: Եւ իրաւ ալ թէյասեղանը համեմուեցաւ մասնաւորաբար Օր. Հ. Գնեսղեանի սիրուն երգերով, Տիկին Վ. Վարպետեանի զգայուն արտասանութեամբ: Տիկ. Է. Բիւզանդի աշուղական թախծոտ եւ այնքան սրտաբուխ երգերը եւս անակնկալ հաճոյք մը եղան բոլորին համար: Փոքրիկ Արփիկը եւս արտասանեց գեղեցիկ ոտանաւոր մը եւ հաւաքոյթը ցրուեցաւ ակամայ կարծես, սպասելով յաջորդին:

Ա. Ազատ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԻ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՆ ...

«Ճիմհուրիյէթ» այս վերնագրով կը հրատարակէ հայ երեւելիներէն Պ. Լեւոն Փափազեանի հետեւեալ յայտարարութիւնը, Փարիզի շաբաթաթերթին մէջ Թուրքիոյ Հայերուն կացութեան շուրջ հրատարակուած տեղեկութեանց մասին.

—«Իբրեւ մէկը որ իր ամբողջ կեանքը անցուցած է պետական ծառայութեան մէջ, կրնամ ըսել թէ Հանրապետութեան շրջանին Թրքահայերուն վայելած երջանկութիւնը ո եւ է ատեն չենք վայելած: Գնահատելով ասիկա, Թրքահայերը սրտանց փարած են հանրապետական վարչաձեւին: Հայրենասիրական պարտականութիւն մը ըլլալով այս կացակցութիւնը յայտնել ամէն առթիւ, «Վիւ»ի նամակ մը գրելով պիտի բացատրեմ թէ Թուրքիոյ Հայերը կ'ապրին երջանիկ կեանք մը որ նախանձը կը շարժէ աշխարհի Հայերուն: Այս առթիւ բացէ ի բաց պիտի ըսեմ թէ արտասահմանի մէջ գտնուող ո եւ է անձ իրաւասու չէ խօսելու Թուրքիոյ Հայերուն անունով: Վստահ եմ որ ինծի նման խորհող Իսթանպուլի Հայերն ալ պիտի միանան իմ այս ընթացքիս: Այսպէս, երբ խօսքը ըրի այս որոշումիս, բոլոր ընկերներս զիս քաջալերեցին եւ խոստացան ամէն օգնութիւն բերել »:

Միւս կողմէ,— կը շարունակէ Ճիմհուրիէթ,— հայկական շրջանակներու մէջ քննութիւն կատարելով հասկցանք որ Վիւի մէջ խնդրոյ առարկայ յօդուածին հեղինակը՝ Արամ Գարանֆիլեանն է որ յօդուած կը գրէր Զինադադարին Իսթանպուլ հրատարակուող «Դաշնակ» թերթին մէջ եւ յետագային Փարիզ փախաւ: Այս ձեւով ամբողջովին երեւան ելած կ'ըլլայ հանգամանքը մարդու մը որ սեփական հայրենիքէն փախած եւ թշնամիներու հետ գործակցած է:

Հարկ չենք տեսներ շնորհակալ ըլլալու մեր հայ հայրենակիցներուն, իրենց հայրենասիրական պարտականութիւնը կատարելու որոշում տուած ըլլալնուն համար. որովհետեւ ամէն Թուրք հայրենակից պարտաւոր է կատարել իր հայրենասիրական պարտականութիւնը:

Հայերու վարչութեան կողմէ Դաշնակներու դէմ հրատարակուած յայտարարութեան առթիւ, Պոլսոյ զանազան թաղերէն Թաղային Խորհուրդներ այցելած են վարչութեան ատենապետ Պետրոս Խօրասանճեանի, եւ շնորհաւորած են զայն ու վարչութեան անդամները որ իրենց հայրենասիրական պարտականութիւնը կատարեցին՝ թարգմանը հանդիսանալով Թուրքիոյ Հայերու զգացումներուն:

ՕԴԱՆԱՒԻ ՇԱՀԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ.— Ուաշինկթընի առեւտրական պաշտօնատունը կը հրատարակէ թէ Մ. Նահանգները 1936ի շրջանին արտահանած են 19 միլիոն 572.910 տոլար արժողութեամբ զանազան այերանաւեր, 1935ին բաղդատմամբ հարիւրին 45 աւելի: Ամէնէն մեծ յաճախորդը եղած է Չինաստան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (187)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Շատ ալ որ ըսած էր:

Հազիւ թէ զինուորի խօսքերէնէն ելած էր, մէկ ալ անկիւնէն վագրի նման ցատկեց Լեւոնը, հասաւ զինուորին, ու այնպիսի բռունցք մը իջեցուց կզակին, որ տղան թաւալգլոր գետին փռուեցաւ: Անկարելի բան մըն էր եղածը: Սենեակի մէջ եղողները ապշած, իրարու կը նայէին: Մեր զինուորներուն մէջ այդ զինուորէն աւելի ուժեղ մէկը չունինք: Մէկ մը հասկցիր, մէկ բռունցքով մը միայն ... Եթէ գոմէշի մը իսկ հասցուցած ըլլար այդ հարուածը, անշուշտ գետին կը փռէր ... ու դեռ կաղ է եւ ձախ ձեռքէն ալ չոլախ ...

— Լեւոնը նման պատմութիւններ շատ ունի,— ծիծաղեցաւ Գէորգը.— Հիմա ան ըսէ տեսնեմ, ո՞ւր պիտի երթաս:

— Կ'երթամ Գործոթ, Բէյսի խնդիրը կայ, մէկ ալ ձեզի համար հացի պատրաստութիւն կը տեսնեմ ...

— Հա, այդ լաւ մտածեր ես: Գործոթցիք մեր սովորական տեղը գիտեն, ձորի մէջ, քանդուած զոմի քով: Ուրեմն, հոն կը հանդիպինք իրարու:

— Չեմ գիտեր ... եթէ գործս շուտով կ'արդարդեմ, կ'անցնիմ Մզլճա: Հոն կը հանդիպինք:

Կէս ժամ հանգստանալէ վերջ Գէորգը սկսաւ բարձրանալ Կորթկանի սարը, ուր պիտի մնային գիշերը: Մելօն եւ Կարօն աղբիւրի քով ատեն մը նստած խօսելէ վերջ բաժնուեցան իրարմէ: Կարօն վերադարձաւ գիւղ, իսկ Մելօն չալակի կապերը պնդացնելով՝ Բերկրիի ճամբան ձեռք առաւ:

Մելօն քայլը կը փոխէր մեքենական կանոնաւորութեամբ մը որ երկար ճամբայ կտրելու միակ միջոցն է: Լուսաստղը բարձրացաւ: Անցնելով Պենտի Մահիի քարէ կամուրջը լուսարացին Մելօն Բերկրի հասաւ, երբ դեռ աքաղաղները նոր կանչել սկսած էին: Ճամբայէն դէպի ձախ շեղելով, կէս ժամ վերջը ան մտաւ Պղտիկ Գեղզուտ հայաբնակ գիւղը: Մելօն, ինչպէս ըսինք, ամէն տեղ իր տան պէս կը զգար, ծանօթ էր բոլոր գիւղացիներուն, փնտռտուքի պէտք չունէր մէկը գտնելու համար: Քայլերը ուղղեց գիւղէն գրեթէ մեկուսացած տուն մը, որուն արտաքին երեւոյթէն կարելի էր հասկնալ, թէ շատ աղքատ ընտանիքի մը կը պատկանէր:

Տանտէրը տունը կը գտնուէր: Երբ երկու վաղածանօթ բարեկամները տեղաւորուեցան թոնիրի կուշտը, իրարու քով, Մելօն սիկարէթ մը պլլելով դարձաւ բարեկամին.

— Ասլան, շատ ժամանակ չունիմ մնալու, կէս ժամով մը հանդիպեցայ քեզ տեսնելու համար ... Գործերը ի՞նչ վիճակի մէջ են. շատոնց է որ հոս չէի հանդիպած:

— Փնտռածիդ պէս, Մելօ: Ամէն ինչ լաւ: Երէկ իրիկուն ութ չալակաւոր ճամբեցինք: Աստուածածնի վանքի ճամբով ... քիչ մը երկար է, բայց Գործոթի գործադիրը այդպէս որոշեց. գեղին մէջ անհամութիւններ կան ...:

— Լաւ որ խօսքը բացիր ... ի՞նչ կը խօսուի Մուղսիի մասին:

— Գործոթի բէյսի՞ մասին կը հարցնես ... ի՞նչ ըսեմ որ ճշմարիտ ըլլի ...: Շիտակը հաստատ փաստ մը չկայ ... մէջտեղ եղածը խօսք խօսուրտուք է: Բերկրիի միւտիւրի մօտ ազատ ել ու մուտ ունի, քիւրտ աղաներու հետ ծունկ ծունկի կը նստի: Ատկէ աւելին չեմ գիտեր ... Թէեւ ժողովուրդը շատ մը բաներ կ'ըսէ ...:

— Հըմ, ինչ որ է: Քաղաքէն լուր ունի՞ս ...:

— Շաբաթ մը առաջ պարոն Լեւոնէն նամակ մը կար: Կը գրէր որ հոս եղածը շուտով մաքրենք, գալիք ապրանքին տեղ պատրաստելու համար: Մէկ ալ որ, ապահովութեան համար, չալակաւորներու հետ գիւղի զինուորական խմբերէն երեք չորս մարդ հետները դնենք:

— Լաւ ես հասկցեր: Տէ, ես ճամբայ ելլեմ: Չէ, բան պէտք չէ, Գործոթ բրդուճ մը բան ուտելով կը հանգստանամ: Ականջդ մօտեցուր, — ու Մելօն ցած ձայնով մը փսփսաց, — էս երկու օրս աչքերդ բաց պահէ ... Գէորգի խումբը Կորթկանի սարն է: Ով գիտէ ինչ կրնայ պատահիլ, զգոյշ ըլլալու է ...: Մէկ երկու օրով փոխադրութիւնը դադրեցուցէք ...

— Հասկցայ: Շատ լաւ: Բարի ճանապարհ:

Մելօն ճամբայ ելաւ: Ամբողջ երկու ցերեկ մէկ գիշեր ոտքի վրայ էր Մելօն: Երբ սկսաւ Գործոթի զառիվերէն բարձրանալ, ոտքերը դժուարութեամբ կը շարժէր, բայց աւելի մեծ դժուարութեամբ աչքերը բաց կը պահէր, որոնց կոպերու տակ կարծես թէ՝ մանր աւազ լեցուած ըլլար:

Բերկրիէն Արճակ տանող գլխաւոր ճամբու վրայ կը գտնուէր Գործոթը, հարիւր յիսուն տուննոց զուտ հայաբնակ գիւղ մը, Փիր Ռաշիտ սարի փէշերուն վրայ թառած: Ոտքի տակ ինկած գիւղ մըն էր: Եկող գացող Քիւրտը, զապթիէն, զինուորը անպակաս էին: Ասով մէկտեղ կեդրոնական գիւղ մը ըլլալուն համար, հոդ կը նստէր շրջանի յեղափոխական գործադիր մարմինը, կամ, ինչպէս գիւղացիք կ'ըսէին, Փոսի կոմիտէն:

Կէս օր էր, երբ Մելօն ոտքերը քաշքշելով գիւղ հասաւ հարբած մարդու նման օրօրուելով: Հալ չէր մնացեր վրան: Հազիւ թէ՝ Խիսս (հիսս) Օվանէսի տունը հասած՝ թոնրատան կուշտը երկնցաւ, անմիջապէս տան փոքրիկ մանչը ուղարկեց Ասօն կանչելու ու վայրկեան մը փակեց աչքերը: Այդ փակելը եղաւ. Մելօն քարի նման քնացաւ, առանց տեղէն շարժելու: Ու երբ երեխան վերադարձաւ յայտնելու, որ Ասօն տունը չէ, Մելօն արթնցնելու փորձերը ի զուր անցան:

Թերեւս Մելօն մինչեւ յաջորդ առտու քնած տեղէն իսկ չշարժէր, եթէ երեկոյեան կողմ, Խիսս Օհաննէսը տուն չգար: Տանտէրը դժուարութեամբ արթնցուց Մելօն, որ աչքերը կը ճմլթկէր, ապշած չորս բոլորը նայելով:

— Հը՞, Օվանէս, էդ դո՞ւ ես: Կարծեմ քնած էի:

— Տնաքանդ, մեռելի նման ... նախրի տուն գալու ժամանակ է արդէն:

— Վա՜յ, ի՞նչ կ'ըսես, — ու Մելօն ինքզինքը թօթվելով՝ պառկած տեղը նստաւ,— էս քանի ժամ եղաւ քնելս ... Երեխան Ասոյի տունէն դըրկած էի ...

— Ասօն ինծի հետ նոր վերադարձաւ գիւղ: Միասին մեր մեծ արտը կը հերկէինք: Կ'ուզե՞ս կանչեմ:

— Հա՛, անմիջապէս, գործադիրի միւս անդամներն ալ: Ես սաքուն ձեր գալուն կը սպասեմ ...

— Ես հիմա կ'երթամ: Քա, մարէ՛, բրդուճ մը բան բեր Մելոյին:

Մելօն քաշուեցաւ ախոռի սաքուն, որ թէ աւելի տաք էր ու թէ աչքէ հեռու: Պատահական կերպով տուն մտնող մը չէր կրնար տեսնել զինքը: Իրարու ետեւէ եկան Ասօն, Մակարը, Սաքօն ու Խիսս Օվանէսը, որոնք գործադիրին անդամներն էին: Եկողներէն Ասօն նախագահն էր գործադիրին, տարէց, խելօք դէմքով, աղքատ գեղական մը: Քանի մը տարի Ռումանիա եւ Կովկաս ապրած ըլլալով, աշխարհ տեսած մարդ կը հաշուըւէր գիւղին մէջ: Շատ քիչ կը խօսէր, խօսած ժամանակն ալ մտածելով ու այնքան դանդաղ կերպով, որ գիւղացիք Լալ Ասօ դրած էին անունը: Մնացած երեքը երիտասարդներ էին, գիւղի աչքի զարնող ջահիլներէն: Ամէնէն երիտասարդը Սաքօն էր, յաղթանդամ սիրուն երիտասարդ մը, զուարթ բնաւորութեամբ, կատակասէր ու միշտ վառակէզ ծիծաղ մը դէմքին:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Ա. Դ. Խորհուրդը երէկ մասնագէտներու յանձնախումբ մը կազմեց որ պիտի խմբագրէ Սանճաքին վարչական ինքնօրինութեան վերջնական բնագիրը: Կը կարծուի թէ Ա. Դ. Խորհուրդը յառաջիկայ նստաշրջանին, որ պիտի բացուի մայիս 24ին, պիտի կրնայ վճռել նոր սահմանադրութեան գործադրութիւնը:

Համաձայնութենէն վերջ՝ փառաբանական ճառեր

Ալէքսանտրէթի համաձայնութեան վաւերացման առթիւ, սիրալիր ճառեր խօսեցան գլխաւոր պատուիրակները: Թ. Ր. Արաս շեշտեց թէ համաձայնութիւնը պիտի ամրապնդէ Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութիւնը որուն մեծ արժէք կու տայ Թուրքիա եւ միւս կողմէ նպաստաւոր մթնոլորտ պիտի ստեղծէ Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ յարաբերութեանց զարգացման համար: Պ. Իվօն Տէլպոս շնորհաւորելով տեղեկարեր Սանտլէրը, Պ. Իտընի եւ Թ. Ր. Արասի թափած ջանքերը, բացատրեց թէ խաղաղութիւնն ալ ամրապնդուեցաւ այս բանակցութիւններով: «Կնքուած համաձայնութեամբ կ՚ամրապնդուի արեւելեան Միջերկրականի կացութիւնը, հաստատուն վիճակ մը կը ստանայ քաղաքական եւ հողային գոյավիճակը: Եղած կարգադրութիւնը, որ անգամ մըն ալ կը նուիրագործէ Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութիւնը, խիկալէս կապուած է 1921ի համաձայնութեան հետ որով Ֆրանսա վստահալից յարաբերութիւններ հաստատեց Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան հետ: Այսուհետեւ ոչ մէկ բան պիտի կրնայ խանգարել գործակցութեան ամուր եւ փոխադարձ կամքը, մանաւանդ որ մեծ ուշադրութեամբ նկատի առնուած են Սուրիոյ ինչպէս Սանճաքին շահերը: Մնաց որ, Սուրիական երիտասարդ պետութիւնը, զոր Ֆրանսա անկախութիւն առաջնորդելու առաքելութիւնն ունի, հանդարտութիւն կրնայ տեսնել միայն այն ատեն երբ իր յարաբերութիւնները բարեկամական են իր դրացիներուն հետ: Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ չի կրնար եւ պէտք չէ ուրիշ բան գտնուի բացի վստահութենէ եւ սիրալիր յարաբերութենէ»:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը յետոյ շեշտեց թէ Ազգերու Դաշնակցութեան շնորհիւ էր որ այս բարեբաստիկ արդիւնքին հասան: Անգլիոյ արտաքին նախարարն ալ ջերմապէս շնորհաւորեց համաձայնութիւնը, «որ կը համապատասխանէ Ֆրանսայի կողմէ Ազգաժողովին եւ Սուրիոյ հանդէպ կնքուած յանձնառութեանց»:

*** Միեւնոյն նիստին մէջ կարգադրուեցաւ, նաեւ, Տանցիկի խնդիրը: Որոշուեցաւ շարունակել Ազգերու Դաշնակցութեան հովանաւորութիւնը այդ հողամասին վրայ եւ պատուիրակ նշանակուեցաւ հոլանտացի ծովակալ մը, Կրաֆ, որուն իրաւասութիւնները պիտի ճշդուին յառաջիկային: Ամէն պարագայի մէջ, մեծապէս կրճատուած են նոր պատուիրակին լիազօրութիւնները:

Կարեւոր բանակցութիւններ Իտալիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ

Հռոմի թերթերը կը գրեն թէ Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Կոմս Չիանօ, Միլան պիտի երթայ փետրուար 2ին, եւ յաջորդ օրը պիտի տեսակցի Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարար Թ. Ր. Արասի հետ: Այս վերջինիս ժընեւի մէջ պատասխանելով իտալացի թղթակիցներու հարցումներուն, հաստատեց թէ պիտի բանակցին, որպէսզի Իտալիան ալ ընդունի Տարտանէլի պայմանագիրը: Թուրքիոյ կողմէ առաջարկ մը եղած էր այս մասին եւ Իտալիա բարեկամական պատասխան մը տուաւ: Սակայն ուրիշ խնդիրներ ալ պիտի քննուին: Խօսելով Եթովպիոյ գրաւման ճանաչման վրայ, Թ. Ր. Արաս յայտարարեց թէ Թուրքիա Ազգաժողովին առաջին անդամն էր որ եւ կանչեց Ատտիս-Ապէպայի դեսպանատան գործակատարը եւ յետոյ ջնջեց դեսպանութիւնը: Գալով Թուրքիոյ նախաձեռնութեամբ միջերկրականեան ընդհանուր համաձայնութիւն մը կնքելու հարցին, Թ. Ր. Արաս յայտնեց թէ իր կառավարութեան բաղձանքն է այդ: Սակայն աւելցուց թէ իր յայտարարութիւնները անձնական են, որովհետեւ իրաւունք չունի խօսելու միւս շահակից երկիրներու կողմէ:

Վերջացնելով, Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը յիշեց թէ Միլանի մէջ էր որ ինք Իտալօ-Թուրք բարեկամութեան հիմերը դրաւ 1928ին, ուղղակի բանակցելով «Առաջնորդ»ին հետ: Յետոյ իր խոր հիացումը յայտնեց Մուսոլինիի համար:

Հռոմի Թուրք դեսպանը ժընեւ գնաց, Իտալիա առաջնորդելու համար Թ. Ր. Արասը:

Ո՞վ սպաննեց Նավաշինը

Տակաւին չէ լուսաբանուած ռուս տնտեսագէտ Տիմիթրի Նավաշինի սպանութեան գաղտնիքը: Բայց հետք մը գտնուած է արդէն, — Կը փնտռուի չիկահեր երիտասարդ մը, որ Նավաշինի տունը գացած էր վերջերս: Լաւ հագուած, մաքուր ածիլուած, այս երիտասարդը ճամբան տունին հասցէն հարցուցած էր աւելածուի մը, որ այժմ կը յիշէ անոր դէմքը: Տղան իր յուշատետրին վրայ նշանակած էր Նավաշինի անունը եւ հասցէն, եւ աւելի շատ Ռուսի կը նմանէր: Այս վկայութիւնը կը համապատասխանէ այն պատմութեան զոր հաղորդած էր անցորդ մը, իբրեւ ականատես սպանութեան:

Քննութիւնները յառաջ կը տարուին նաեւ ուրիշ ուղղութեամբ, երեւան հանելու համար սպանեալին քաղաքական եւ առեւտրական յարաբերութիւնները: Նավաշինի բոլոր թուղթերը ռուսերէն են, այնպէս որ առնուազն մէկ շաբաթ պէտք է, ֆրանսերէնի թարգմանելու համար: Միեւնոյն ատեն կը հարցաքննուին Նավաշինի Ֆրանսացի եւ ռուս բարեկամները: Հարցաքննուեցաւ նաեւ Թրոցքիի տղան, որ յայտարարեց թէ երբեք չէ տեսած Նավաշինը եւ քաղաքական պատճառներու վերագրեց սպանութիւնը: Ծանօթները կ՚ըսեն թէ Նավաշին ոչ բոլշեւիկ էր, ոչ ալ ֆաշական:

Մոսկուայի թերթերը Գերմանիոյ գաղտնի գործակալներուն կամ Թրոցքիի կուսակիցներուն կը վերագրեն սպանութիւնը

50,000,000 ոսկի փոխառութիւն Անգլիոյ մէջ

Լոնտոնի թերթերը նորէն կը գրեն թէ ուղղակի բանակցութիւններ պիտի կատարուին մօտերս, Ֆրանսայի ելմտական նախարարութեան եւ անգլիական դրամատուններու խմբակցութեան մը միջեւ, մեծագումար փոխառութեան մը համար: Այսպիսի վարկերու համար՝ անհրաժեշտ է Անգլիոյ գանձային նախարարութեան եւ պետական դրամատան հաւանութիւնը:

Կ՚ըսուի թէ սկզբունքով հաւանութիւն յայտնուած է, բայց գանձային նախարարութիւնը հարկադրուած է խնդիրը քննել զանազան տեսակէտներով: Նկատի առնելով Անգլիոյ ներքին պէտքերը, չափազանցութիւն կը համարուի 100 — 150,000,000 ոսկիի գումարը, եւ կը կարծուի թէ փոխառութիւնը պիտի չանցնի 50 միլիոն ոսկին:

*** Ելմտական նախարար Պ. Վէնսան Օրիօլ պատասխանելով Հավասի գործակալութեան հարցումներուն, բացարձակ սուտ հռչակեց կարգ մը թերթերու տուած թիւերը՝ (50 միլիառ ֆրանք) ելմտացոյցի բացի մասին: Ըսաւ թէ բացը աւելի պակաս է անցեալ տարուան գումարէն, թէ մուտքերը կ՚աւելնան, բայց ազգային պաշտպանութեան բացառիկ վարկերը շատ աւելի են քան անցեալ տարի: Այս առթիւ նախարարը վճռապէս պնդեց թէ գահլիճը որոշած է չկոտրել ֆրանքին գինը, հակառակ բոլոր զրոյցներուն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ մերժելով ճանչնալ նոր խմբակ մը, որ կը փորձէր միացեալ ճակատ հաստատել համայնավարներուն հետ, կուսակցութենէն վտարեց խմբակին նախագահը, Սըր Ս. Քրիփս

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ ԴԱՀԼԻՃԸ տագնապի մը մատնուած է, Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ: Նախարարներէն Վանտէրվէլտ հրաժարեցաւ, իսկ միւս չորս ընկերվարական նախարարները մնացին, կուսակցութեան որոշումով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերահամակրական հանդիպումը վաղը, շաբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, Հայ Ակումբին մէջ, 52 rue Isidore-Neujahr, Պանեէօ:

Գաւառ

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 31 Յուն. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՎԱԼԱՆՍԻ «Սիամանթօ» Ակումբի վարչութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը 30 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին, իր սրահին մէջ: Նիւթ՝ Սուրիոյ քաղաքական կացութիւնը եւ Թուրքիա:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՎԻՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Մարսէյլի մէջ

կազմակերպուած Ժողովրդական Լսարանի Յանձնախումբին կողմէ կիրակի, 31 Յուն. կէսօրէ ետք ժամը 3էն 7, Ճադրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

Վիճաբանութեան նիւթն է ԽՈՐՀՐԴ. ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Թեր ու դէմ կը խօսին՝ Պ.Պ. ՎԱՀԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ եւ ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Ժողովի ընթացքին խօսք կը տրուի նաեւ փափաքողներուն: Գեղարուեստական բաժին՝ Արտասանութիւն Օր. Ե. ՊՕՂՈՍԵԱՆ, Նուագ՝ Պ. ՀԱՅԿ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Ա. մրցանակ Մարսէյլի երաժշտանոցէն)

Մուտքը ազատ է:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Սէն-Ժէռոմի (Մարսէյլ) Վրէժ խումբի կողմէ 31 Յուն. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, Պար Մանուկի սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Նիւթ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 1937ի առաջին օրերուն:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Սէնթ-Անթուանի Ընկ. Կարօ ենթակոմիտէի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի

31 Յուն., կիրակի ժամը 2ին, Լա վիսթ Շալէ տը լ՚էրմիթաժի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ՄԵԾՆ ՏՐԴԱՏ

գիներ՝ 3 եւ 3 ֆր.:

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Մ. ճիւղին կողմէ յունուար 30, շաբաթ գիշեր ժամը 9ին,

SALLE «FOYER SOCIALISTE»ի մէջ,

149bis Avenue d'Argenteuil, Անիէռ,

Ղեկավարութեամբ Վ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆԻ

ԱՆՄԵՂԸ

ընտանեկան տրամ 3 արար

Առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուի Անիէռի մէջ:

եւ ՎԻՌԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ (զաւեշտ 1 արար):

Ճոխ պիւֆէ: Առաջնակարգ նուագ:

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆր., փոքրիկներու՝ 1 ֆր.:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Կը յիշեցնենք մեր բոլոր մարտիկ ընկերներուն թէ նախկին պատերազմիկի զինուորական քարթերը ենթակայ են նորոգուելու ամէն տարի:

Արդ, կը հրաւիրենք մեր բոլոր ռազմիկ ընկերները. իրենց նախկին քարթերը մէկական լուսանկարի հետ, անյապաղ յանձնել Միութեան կեդրոնատեղին, 163 Ave. Jean-Jaurès, Paris, նորերը կարենալ ստանալու համար:

Գաւառի ռազմիկ ընկերները պէտք է դիմեն իրենց տեղական վարչութիւններուն:

Հայ. կամ. եւ մարտիկ. միութեան կեդր. վարչութիւն

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Շավիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը տարեկան ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ-անդամուհիներն ու համակիրները 30 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, մատուռ-դպրոցին սրահը: Ներկաներուն թիւը օրինաւոր պիտի համարուի:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամներն ու անդամուհիները 30 Յուն. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր դպրոցին մէջ:

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Նահանգ. Հայր. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղին անդամական ընդհ. ժողովը 31 Յուն. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշտ 2ին, Քիւ Ալէքսանտրի սովորական ժողովասրահին մէջ: Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ժողովին:

Այց ընկ. Յովհաննէս Ակինեանի գերեզմանին

1937 Յուն. 31ին կը լրանայ ընկ. Յովհաննէս Ակինեանի մահուան երկրորդ տարին: կարգ մը ընկերներու եւ բարեկամներու անհատական ջանքերով շինուած է շիրիմ մը: կը հրաւիրուին բոլոր ընկերներն ու բարեկամները ներկայ ըլլալ կիրակի, Յուն. 31ին, առաւօտեան ժամը 10ին, իրենց յարգանքի բաժինը բերելու մեր ողբացեալ ընկերոջ յիշատակին: Առնել օթօպիւս Porte de la Villetteէն եւ իջնել Cimetière Parisien (Pantin), ուր պիտի սպասեն առաջնորդներ: Ողբացեալ ընկերոջ գերեզմանին հասցէն՝ 108 Division թիւ 40:

կարգադիր յանձնախումբ

Մանուկներու Օրը Պորտոյի մէջ

Ֆ. Կ. Խաչի Պորտոյի մասնաճիւղը Մանուկներու Օրը կը տօնէ 31 Յուն. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Հ. Յ. Դ. «Քարսեղ—Շահպազ» Ակումբի մէջ, Սընոնս: Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն եւ հայկական պարեր: Փոքրերուն կարկանդակ եւ օշարակ պիտի տրուի:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՍՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 30 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI 30 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3333 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԱՆՑԱՒ, ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ...

Հիմա որ պաշտօնապէս հրատարակուեցան Ալեքսանտրէթի մասին գոյացած համաձայնութեան պայմանները, կարելի չէ պարտկել տխուր իրողութիւն մը,— Ֆրանքլէն Պույոնի քաղաքականութիւնն է որ կը շարունակուի ...

Արդարեւ, 1937 յունուար 27ի բանաձեւը ոչ միայն կը նուիրագործէ 1921ի ձախաւեր կարգադրութիւնը, այլեւ քայլ մըն ալ յառաջ կ'երթայ:

Այդ համաձայնութեամբ, Թուրքիա կը ստանայ իրաւունքներ, որոնք եթէ իր ուզածը չեն, ամէն պարագայի մէջ կը գերազանցեն Սանճաքին Թուրք փոքրամասնութեան ակնկալութիւնները :

Եւ զարմանալի չէ որ Արաբները արդէն իսկ բողոքի ցոյցեր սարքած են Դամասկոսի, Հալէպի եւ ուրիշ կեդրոն քաղաքներու մէջ, ինչպէս կը հաղորդեն վերջին հեռագիրները:

Ճիշդ է որ Սանճաքը Սուրիոյ մաս կը կազմէ, մշակուած համաձայնութեամբ, սակայն անոր տրուած առանձնաշնորհները այնքան առաձգական են որ, կրնան միշտ ալ միջամտելու պատրուակ ճարել Թուրքերուն :

Յիշենք չորս մը գիծումներ, որոնք եղած են վերջին պահուն, ի հաշիւ Հոգատար իշխանութեան կամ Սուրիոյ.—

1.— Յունուար 27ի համաձայնութեամբ նախատեսուած նոր կարգ ու սարքը գործադրելի է անմիջապէս, վերջնական խրմբագրութենէն եւ վաւերացումէն յետոյ: (Հաւանաբար յառաջիկայ մայիսին, երբ կը գումարուի Ա. Դ. Խորհուրդը):

Արդ, Հոգատար իշխանութեան եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած դաշնագիրը գործադրելի է երեք տարիէն: Երբ առաջին բանակցութիւնները սկսան անցեալ դեկտեմբերին, Թուրքիա առաջարկեց չվաւերացնել ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը: Այդպէս ալ եղած է, թէեւ Սուրիոյ խորհրդարանը միաձայնութեամբ վաւերացուց զայն:

Ուրեմն, Ֆրանսա հարկադրուած է փոփոխութիւններ կատարել դաշնագրին մէջ:

2.— Թուրքերը ամիսներով առասպելական սուտեր գրեցին, ապացուցանելու համար թէ իրենք մեծամասնութիւն են Սանճաքին մէջ: Իրենց թերթերը միշտ կը խօսէին 250 — 300,000 Թուրքերու անունով, մինչդեռ նահանգին ամբողջ բնակչութիւնը 200-220,000ը չանցնիր :

Կիսապաշտօնական « Թան »ը 220,000 կը հաշուէր ամբողջ թիւը, իր յունուար 20ի խմբագրականով, եւ կը բաժնէր այսպէս.— 85,000 Թուրքեր, 23,000 Հայեր, 107,000 արաբախօս բնակիչներ եւայլն:

Ուրիշ թերթ մը, Լիոնի «Լը Նուվէլիսթ»ը, մասնաւոր թիւ մը նուիրելով Ալեքսանտրէթի հարցին, 220,000 բնակչութեան վրայ Թուրքերը կը հաշուէր 65,000, յետոյ 62,000 Ալեվի, 35,000 Հայ եւայլն:

Ամբողջ ֆրանսական մամուլն ալ, այս հարցին սկիզբէն ի վեր, մօտաւորապէս նոյն թիւերը կը հաղորդէր, քաղելով պաշտօնական վիճակագրութիւններէ, որոնք օրը օրին հրատարակուած են «Յառաջ»ի մէջ:

Երբ այսքան բացորոշ է պատկերը, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ վերջին պահուն Թուրքերէնը կը հռչակուի պաշտօնական լեզու, իսկ «ուրիշ լեզուի մը գործածութեան հանգամանքն ու պայմանները» կը ձգուին Ա. Դ. Խորհուրդին (յօդ. 2):

Անշուշտ արաբերէնը պիտի ըլլայ այդ ուրիշ լեզուն: Բայց չէ՞ որ Սանճաքը սուրիական հող է, եւ որ եւ է փոքրամասնութիւն իրաւունք չունի իր լեզուն պարտադրելու օտար նահանգի մը մէջ: Այն ատեն ինչո՞ւ քիւրտերէնը պաշտօնական լեզու չի հռչակուիր Վանի, Տիգրանակերտի մէջ, ուր Քիւրտերը իսկապէս մեծամասնութիւն են:

Արդա՞ր է որ Սանճաքին 65,000 կամ 85,000 Թուրքերուն լեզուն աւելի բարձր հնչէ, քան մնացեալին՝ 135,000 կամ 155,000 ժողովուրդի ձայնը:

Քիչ անդին պիտի կարդաք, թէ ի՛նչ խօսած են Ճէպելը Մուսայի Հայերը, իրենց բաղձանքները ներկայացնելով Ազգաժողովի պատուիրակներուն :

3. Համաձայնութիւնը մասնաւոր իրաւունքներ կը վերապահէ Թուրքիոյ՝ Ալեքսանտրէթի նաւահանգստին մէջ եւ զայն զինակից կը հռչակէ Ֆրանսայի, ապահովելու համար Սանճաքին հողային ամբողջութիւնը: Միւս կողմէ կը տրամադրէ «Թրքական եւ սուրիական հողերուն մէջ արգիլել որ եւ է կազմակերպութիւն կամ գործունէութիւն որ ուղղուած է միւս երկրին կարգ ու սարքին եւ ապահովութեան դէմ »:

Բացատրութեան չեն կարօտիր այս թափանցիկ տրամադրութիւնները :

Անոնք բոլորն ալ սահմանուած են զօրացնելու Թուրքիոյ թեւարկութիւնը, նոյնիսկ միջամտութիւնը, ոչ միայն Սանճաքին, այլեւ Սուրիոյ մէջ:

Ճիշդ է որ յանձնառութիւնը փոխադարձ է, բայց միայն միամիտները կրնան հաւատալ թէ Թուրքիա բան մը կը կորսնցնէ այդպիսի պայմանագրութիւններով:

Նոյն Թուրքիան էր որ ստորագրեց Լօզանի դաշնագիրը, եւ իմաստո՛ւն ժընեւը օր մը օրանց միտքէն չանցուց հարցնել ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց «հալը-խաթր»ը, փոքրամասնութիւններ որոնք աւելի մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն քան Սանճաքին Թրքութիւնը, եւ որոնց տարրական իրաւունքները Ազգաժողովը ինք սահմանած է...

Ձենք ուզեր աւելի երկարել: Յունուար 27ի համաձայնութիւնը շողշողուն դեգահատ մըն է, որուն դառնութիւնը հետզհետէ պիտի զգացուի :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ՃԵՊԵԼԸ ՄՈՒՍԱՅԻ ՄԷՋ

Կ'ընդունուին Հայերու կողմէ եւ կը լսեն անոնց բաղձանքները

Անտիոքէն կը հեռագրեն.— Ազգ. Դաշնակցութեան դիտողները չորեքշաբթի առտուն անցուցին այցելելով Ճէպէլը Մուսայի գիւղերը, ուր Հայեր կը բնակին: Որովհետեւ անկարելի է կառքերով անցնիլ լերան արահետներէն, Ազգաժողովին ներկայացուցիչները իրենց պտոյտը կատարեցին ձիերով:

Պիթիասի մէջ ընդունուեցան Սուրիոյ խորհրդարանին հայ անդամ Մովսէս Տէրգալուստեանի կողմէ եւ հաստատեցին ժողովուրդին ֆրանսասիրական զգացումները: Պատասխանելով դիտողներու հարցումներուն, շրջանին երեւելիները բաղձանք յայտնեցին որ Հոգատար պետութիւնը պաշտպանէ զիրենք, թէ՛ իրենց ապահովութեան եւ թէ՛ ազգային սովորութեանց պահպանութեան համար: Ինչ կը վերաբերի ընթացիկ լեզուին, Հայերը չհետեցին թէ ոչ Ճէպելը Մուսայի եւ ոչ ալ Սուէտիայի բնակիչներէն ո եւ է մէկը Թուրքերէն չի գիտեր եւ թէ ընդհակառակն սահուն կերպով կը խօսին արաբերէնը:

Դիտողները, որոնք Վարին Քոսէյրի մէջ (Քէսապ) նոյն պատասխանը ստացած էին, արձանագրեցին այս իրողութիւնը:

Միւս կողմէ Սուրիոյ հանրային կարծիքը կը շարունակէ զանազան ձեւով արտայայտել իր զգացումները Ալեքսանտրէթի մասին հասած լուրերու առթիւ: Կը ծանուցուի թէ ցոյցեր տեղի ունեցած են զանազան քաղաքներու մէջ: Շուկաները փակուած են Դամասկոսի, Հալէպի, Հոմսի, Համայի, Տէր Զօրի մէջ: Անտիոքի մէջ Արաբներու խանութները փակուած են իբրեւ բողոքի ցոյց: Որ եւ է ծանր դէպք չի ծանուցուիր, բայց այս օրուան համար կարեւոր ցոյց մը սարքուած է Դամասկոսի մէջ:

Խ. Մ. ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՊԱՀԱՆՋԵՑ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐԵԼ 17 ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ

«Շուներ, սրախօսներ, աւազակներ, հրէշներ, մարդասպաններ...»

Մոսկուայի դատավարութեան հարցաքննութիւնները վերջացած ըլլալով, ընդհ. դատախազ Վիշինսքի հինգշաբթի օր կարդաց իր պահանջագիրը, որուն ընթերցումը տեւեց չորս ժամ: Ընդհ. դատախազը մահապատիժ պահանջեց 17 ամբաստանեալներուն համար անխտիր, անոնց գլխուն տեղացնելով կոպիտ լուտանքներ: «Շուներ, սրախօսներ, աւազակներ», կը մռնչէր Վիշինսքի, չանթահարելով Ռատէքը, Փիաթաքովը, Սոքոլնիքովը եւ միւսները: Ցետոյ աջ բռունցքը ուղղելով խրաքանչիւրին դէմ, կը կրկնէր.— «Հրէշներ, մարդասպաններ, խափանարարներ »:

Նախատինքներու այս կարկուտին տակ բոլոր ամբաստանեալները ձեռքերով կը ծածկէին իրենց երեսները. Ռատէք, Փիաթաքով եւ նոյնիսկ նախկին դեսպան Սոքոլնիքով իրենց ճակատը կը խոնարհեցնէին, իսկ երկու երեք հոգի ալ կը հեծկլտային: Ընդհ. դատախազին պահանջագիրը բուռն յարձակում մըն էր բոլոր ամբաստանեալներուն, մասնաւորապէս Ռատէքի եւ Փիաթաքովի դէմ.

—« Դուք հրէշային ոճիր մը գործած էք: Դուք դարձած էք յառաջապահը միջազգային ֆաշականութեան: Առաջին յանցաւորը աւազակ Թրոցքին է, բայց դուք բոլորդ ալ այնքան վար ինկած էք որ կարելի չէ երեւակայել անդունդ մը աւելի խոր քան այն ուր խրած էք: Ձեր վայրագ արարքները գլուխ հանելու համար, դուք ցոյց տուած էք թէ երեսպաշտութիւն եւ թէ խորամանկութիւն: Դուք բոլորդ ալ արհեստով ոճրագործներ էք: Դուք չէք վարանած Խ. Միութիւնը ծախել Ճափոնի եւ Գերմանիոյ: Դուք, Ռատէք, կեղծաւոր յօդուածներու մէջ գրած էք թէ խորհրդային իշխանութիւնը գիտէ պատժել դաւաճանները: Իրաւունք ունիք: Թրոցքիականները իրենց ամենէն սոսկալի հարուածները տուած են տագնապալի պահերու մէջ: 1929ի եւ 1933ի դժուարութիւնները թեւ տուին անոնց: Անոնք կը յուսային յաղթել, բայց, իրենց ձախողումէն վերջը, նոր մեթոտներ փորձեցին: 1931ի ամրան սկիզբը Ճափոն յարձակման ծրագիր մը կը մշակէր Խ. Միութեան դէմ, այդ ծրագիրը պիտի գործադրուէր 1932ին: Թրոցքիի բացած ճամբան փակուած է ընդմիշտ»:

Մոսկուայի թղթակիցները դիտել կուտան թէ Ռատէք կաս կարմիր դարձած էր, երբ Վիշինսքի կը կարդար իր յօդուածները՝ դաւաճաններուն եւ դաւադիրներուն դէմ: Թատերական շարժուձեւ մը փորձելով, ընդհ. դատախազը սկսաւ հատուածներ կարդալ Ռատէքի անցեալ տարի գրած նամակէն.— « Դուք այդ նամակով կը յայտարարէք թէ անոնք որ կը դաւաճանեն իրենց հայրենիքին՝ պէտք է մեղքը քաւեն իրենց գլուխներով: Կը յիշէ՞ք, Ռատէք, չէ՞: Պէտք է քաւեն իրենց գլուխներով »:

Ակնարկուած նամակին մէջ Ռատէք մահապատիժ կը պահանջէր Զինովիեւի եւ Քամենեւի համար, զանոնք կոչելով «դաւաճաններ, սողուններ եւ շուներ » :

Ընդհ. դատախազը բոլորին համար մահապատիժ պահանջելէ վերջ, եզրակացուց.

— « Ես զանոնք կ'ամբաստանեմ դաւաճանութեան, լրտեսութեան եւ խափանարարութեան համար: Կ'ամբաստանեմ անոր համար որ փորձած են խորհրդային իշխանութիւնը տապալել օտար սուիններով: Կը պահանջեմ սատկեցնել զանոնք զատապարտել ոչ միայն մեր պետութեան, այլեւ յառաջդիմական մարդկութեան բարիքին համար »:

Այս խօսքերը ընդունուեցան դղրդագին ծափերով, մինչ ամբաստանեալները խորապէս ընկճուած, իրենց աչքերը յառեր էին դէպի տախտակամածը:

Իր խօսքերուն ուժգնութիւնը սաստկացնելու համար, դատախազը չհետեց թէ չի գտներ որ եւ է մեղմացուցիչ պարագայ եւ աւելցուց.— «Միայն ես չեմ որ կ'ամբաստանեմ, ձեզ կը մեղադրեն անոնք որ կործանեցիք, սպաննեցիք, հաշմանդամ դարձուցիք, ահա անոնք ալ կանգնած են ձեզի դէմ: Ձեր առջեւ կանգնած են մեռելներն ալ, անոնք ձեզ կը մատնանշեն իրենց սոսկալի ձեռքերով եւ ինծի ու իմ երկրիս հետ կը պահանջեն միակ պատիժը,— մահ գնդա—

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԹԱԼԻՆ ԵՒ ԻՐ «ԽԱՍ ԽԱԼԻՆ»

Ցա՛նց, յա՛նց, ոսկեհա՛նք՝ « Խ. Հայաստան»ի էջերէն, շնորհիւ հանճարափայլ Սթալինի: Եւ միշտ ի պատիւ անոր:

Այս անգամ արհեստով բանաստեղծ մըն է, Ազատ Վշտունի, որ կ'երգէ իր փառքը,— «Սթալինի գորգանկարը»:

Բանաստեղծը կը նկարագրէ հայ աղջիկ մը, որ բուրդը կը զատէ, կը լուայ, կը չորցնէ, կը զգէ, կը մանէ, կը ներկէ, եւ կը սկսի հիւսել:

Կարօտով, երգով գործեցի, ձրգեցի
թելեր թելերին,
Շատ օրեր անցան, բայց չեկաւ յոգ.
նութիւն իմ պիրկ թեւերին.
Եւ եկան անցան ամիսներ, երբ տարին
շրջան բոլորեց,
Նայեցի բացուած իմ խալուն, խնդու—
թիւնն իմ սիրտն օրօրեց,
Իմ խալին ահա լըրացած, գոյներով
փայլթած ու խօսուն,
Իմ երկրի ձեւերն ու յոյզերն արեւի
հունով են հոսում
Եւ ահա Արեւ շողարձակ՝ խաս խալու
վրայ, հմայուն,
ՍՏԱԼԻՆՆ — իմ հայրն է ժպտուն աչ—
քերով եւ ինձ է նայում:

Ուրեմն, օրիորդը գիշերը ցերեկին խառնած, գորգ մը հիւսեր է, «խաս խալի» մը՝ վրան ալ Արեւը,— Սթալին:

Շարունակենք ընթերցումը, ի սէ՜ր բանաստեղծութեան.

Քերգեահից խալին հանեցի, հրճուան-
քով, երգով ու սիրով,
Արեւշող սրտիս պուրակում խնդու—
թեան խօսքեր հիւսելով:
Վառեցի լոյսերը մեր տան, խաս խա—
լին պատին զարկեցի,
Ու եկան ընկեր - հարեւան, խելամաղ
խնջոյք սարքեցի:
Դրտաբաց նայում ենք նրան, ու պա-
տից նա մեզ է նայում,
Նա նայում է ջերմ երեսիս, ժպիտով
հոգիս հմայում :

Օժտուած՝ բացվա՛ռ երեւակայութեամբ, մեր բանաստեղծը հանգիստ ի ձգեր գորգահիւս աղջիկը, նոյնիսկ սենյակին մէջ: Կը քաշէ անկիւն մը ու կը ներշնչէ՛, նամակ մը գրել կուտայ, Սթալինի գորգանկարն ալ դիմացը.

Գւ նրստած գիշեր մինչեւ լոյս սպի-
տակ թըղթիկ ձեռքիս տակ,
Շարեցի թըղթի երեսին վառ խօսքեր
յոյզով ու յստակ :

Հասկցաք անշուշտ: Բանաստեղծը «խաս խալի»ն գործել կուտայ, խընդոյք մըն ալ՝ եռեւէն, եւ եօթը տուն (ամէն մէկը 8 — 10 տող) «տէսթան» ըը թխէ, որպէսզի արար աշխարհ իմանայ որ եթէ հայ աղջիկը «խալի»ն գործել գիտէ, ա՛յդ ալ կը պարտի «աշխարհը շէնացնող պայծառ Ստալինին»:

— Իմ այի՛գ, իմ հա՛յր, իմ արե՛ւ,
հարազատ, անուշ Ստալին,
Չնդունի՛ր նուէրս չնչին, իմ ձեռքով
գործած այս խալին :
Նա՝ ուրախ աղջիկն իմ երկրի՝ խալի-
չա գործել եմ ուսել,
Իմ երկրի վառման գոյներով, արե—
ւով, նախշով եմ հիւսել :
Աղջիկներն ուրախ իմ երկրի (Նըրանց
հետ եւ ես միասին)
«Քեզ մատաղ լինենք, ազիզ հա՛յր,—
նամակում գրիր — ինձ ասին»:

Կը մնայ «խաս խալիչա» մը եւս լոբել, վրան հիւսելով բանաստեղծին այս «խաս» կտորը, եւ նամբել Մոսկուա :

ՎԱՀԷ

ՁԵՂՉԻ ՍԱԿԸ ՉԷՆ 4 ԱՌՀԱՐԻՒՐԻ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ

50 միլիոն ոսկիի փոխառութիւն այսօր-վաղը

Վերջնապէս կը հաստատուի թէ կառավարութիւնը կարեւոր փոխառութիւն մը պիտի կնքէ Լոնտոնի մէջ: Բանակցութիւնները կը վերջանան այսօր վաղը:

Հինգշաբթի օր Պանք տը Ֆրանսը Չէն 4 առ հարիւրի բարձրացուց զեղչի սակը, արգիլելու համար դրամի «փախուստը»: Այս որոշումը անակնկալ մը եղաւ հրապարակին համար, քանի որ կառավարութիւնը վեց ամիսէ ի վեր կը ձգտի աժան վարկ ճարել: Զեղչի սակին բարձրացումը սահմանուած է փրկելու Ֆրանքը, որուն գինը կոտրելու համար միջազգային շահադիտութիւններ կը կատարուին վերջերս:

Նոյն օրը տեղի ունեցաւ Պանք տը Ֆրանսի բաժնետէրերու ընդհ. ժողովը: Առաջին ժողովն էր այս, դրամատան վերակազմութենէն ի վեր: Նիստը շատ յուզումնալից եղաւ: Փոթորիկ մը պայթեցաւ, երբ դրամատան վերատեսուչը կը կարդար տեղեկագիրը: Շատերը կը հեգնէին, կը սուլէին եւ զանազան կանչեր կ'արձակէին: Ժողովին ներկայ էին 1275 բաժնետէրեր (14,000ի վրայ): Վերատեսուչը իր տեղեկագրին մէջ ցաւով դիտել տուաւ թէ Ֆրանսացիները կը դժկամակին իրենց դրամագլուխը շահագործել իրենց երկրին մէջ :

Վերջին լուրերու համաձայն, փոխառութեան գումարը պիտի ըլլայ 50 միլիոն անգլ. ոսկի, 3 առ հարիւր տոկոսով :

Փարիզը անպաշտպա՞ն է

Երեք օրէ ի վեր բուռն հարցապնդումներ տեղի կ'ունենան երեսփ. ժողովին մէջ, ազգային պաշտպանութեան մասին: Հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, ազգայնական երեսփոխան Քէրիլլիս յայտարարեց թէ այնքան ծանրակշիռ յայտնութիւններ ունի որ կը նախընտրէր գաղտնի ժողովի մը մէջ խօսիլ: Պ. Տալատիէ, նախարարը, պատասխանեց թէ «հրապարակային արտայայտութիւնը աւելի կը յարմարի զօրաւոր ժողովուրդի մը»: Քէրիլլիսի կարծիքով, եթէ վաղը պատերազմ ծագի, Ֆրանսայի զինագործարանները պիտի ջլատուին, հաստատուած ըլլալով սահմանագլուխէն 90 վայրկեան հեռու՝ օդային թռիչքով: «Միայն 250 հակօդային մարտկոցներ ունինք պաշտպանելու համար 150 կենսական կէտեր: Ասոնց 200ը սպառազինուած են այնպիսի թնդանօթներով որոնք առաւելագոյն 5500 մեթր հեռաւորութեամբ կը զարնեն, մինչ արդի սաւառնակները կը թռչին 6000—7000 մեթր բարձրութեամբ : Մեր գնդացիրները շատ վար կը մնան գերմանականներէն եւ չեն կրնար պաշտպանութիւն ընծայել 1000 մեթրէն վար թռչող սաւառնակներու դէմ »:

Ուրիշ երեսփոխաններ ալ քննադատեցին կառավարութեան քաղաքականութիւնը: Վիճաբանութիւնները կը շարունակուին տակաւին:

Մէկ միլիոն հոգի անպատսպար

Մ. Նահանգներու աղէտը ահռելի համեմատութիւններ ստացաւ: Մահերու թիւը կ'անցնի 500ը, անպատսպար մնացած են մէկ միլիոն քաղաքացիներ: Նիւթական վնասը կը հաշուեն 8 միլիառ ֆրանք: Կատաղի պայքար մը կը մղուի մարդկային գիտութեան եւ բնութեան միջեւ: Միայն Միսիսիփի գետին յորձանքը տեղ տեղ հասած է 56 քիլոմեթրի (մէկ ժամուան մէջ):

Ֆրանսայի մէջ ալ գետերը յորդիլ սկսած են: Սարսափելի փոթորիկներ կ'ալեկոծեն Միջերկրականն ու Ատլանտեանը:

ԱՅՍ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ ԽՈՍ ՎՐԱՑԻՆ Կ'ԻՋԽԷ..

Այս օրերս Վրաստանը մի անգամ եւս արժանացաւ հիացումի եւ փառաբանութեան Մոսկուայի մէջ: Հազիւ վեց ամիս է անցել, ինչ Ռուսթաւելիի անունը կրող դրամատիկական թատրոնն իր ներկայացումներով տարաւ այնտեղ փայլուն յաղթանակ ու վարձատրուեց «Լէնինեան» կոչումով, իսկ դերասաններն ստացան շքանշաններ ու պարգեւներ: Այս յունուարի 5 - 16ին էլ Թիֆլիսի պետական օփերան էր, որ իր վրայ էր կեդրոնացրել մայրաքաղաքի ոչ միայն գեղարուեստական շրջանների, այլ եւ խորհրդային ամբողջ ղեկավար տարրի վառ հետաքրքրութիւնը:

Վրացական օփերան Մոսկուա հասաւ իր 500 աշխատակիցներով եւ տասն օր անընդհատ ներկայացումներ տուեց Մեծ Թատրոնում: Բեմադրուեցին միայն վրացական կեանքից, վրացերէն լեզուով եւ վրացի երաժշտագէտների գրած օփերաներ, որոնք են.— «Աբեսալոմ եւ Էթերի» եւ «Դախի» Պալիաշվիլիի, «Դարեջան Ցբիերի» Բալանչիվանիձէի, «Կերո եւ Կոտէ» Դոլիձէի եւ մէկ բալետ «Մղէձարուկի» նոյնպէս Բալանչիվաձէ երաժշտագէտի: «Աբեսալոմ եւ Էթերի» օփերայի առաջին բեմադրման ներկայ էին կառավարութեան կազմը Ստալինի եւ Մոլոտովի առաջնորդութեամբ, դեսպանական մարմինը եւ խորհրդային բարձր «ազնուականութիւնը», եթէ այսպէս կարելի է անուանել այն ընտրեալ փոքրամասնութեան, որ պատասխանատու դեր ունի կուսակցութեան, վարչութեան, արուեստների եւ արդիւնաբերութեան մէջ: Խորհրդային թերթերը լի են խանդավառ յօդուածներով նուիրուած Վրաստանի, նրա գեղարուեստին եւ մասնաւորապէս նրա երաժշտութեան:

«Իզվեստիա»ն իր առաջնորդողում գրում է.— «Խորհրդային Վրաստանը չարունակաբար ընկերվարութեան թանգարանն է մտցնում իր անօրինակ վերելքի պտուղները. Միութեան ամբողջ ժողովուրդը սիրով եւ յարգանքով դիտում է Վրաստանի տնտեսական եւ քաղաքական զօրացումը»:

«Վրացական գեղարուեստը մեծ վարպետութեամբ կարողանում է չարժման մէջ դնել կենդանի, կիրքով եւ կրակով լի բազմութիւնները. բայց նրանց մէջ անհատը չի կորչում եւ նրսեմանում, ընդհակառակն նա ապրում է լրիւ մարդկային կեանքով, սիրում եւ ատում է զգացմունքի ամբողջ խորութեամբ»: Պաշտօնաթերթը գտնում է, որ այս ժամանակաշրջանում, երբ խորհրդային գեղարուեստը փնտռում է իր ստեղծագործութեան ուղին՝ Վրաստանի տաղանդաւոր արուեստագէտները բերում են նրան ցանկալի ցուցումներ եւ վերջացնում է «հրաւառ ողջոյնով վրաց գեղեցիկ ժողովրդին»:

Մոսկուայի միւս օրկանները մինչեւ «Ժուռնալ տը Մոսկու» եւս չեն մնում «Իզվեստիա»յից ու ներբողում են վրացական ժողովրդական երգերն ու պարերը, որոնցից բացառաբար հիւսուած են յիշեալ օփերաներն ու բալետը: Թիֆլիզի թատրոնը հայրենիք վերադարձաւ առատօրէն վարձատրուած բարոյապէս ու նիւթապէս:

Այսպիսի յաջողութիւնները զուտ մշակութային ասպարէզում նպաստում են Միութեան մէջ խոր համակրութեան ընդհանրացման հանդէպ վրաց ազգի: Բայց անշուշտ մի առանձին ոգեւորութեամբ պիտի խօսէին հայրենասէր Վրացիներ Ստալին (Ջուղաշվիլի), Օրժոնիկիձէ եւ Բերիա (յատկապէս այդ առթիւ Մոսկուա եկած), որոնք նստած Մեծ Թատրոնի նախկին կայսերական օթեակում տեսնում էին իրենց ժողովրդի այդ անհաւատալի յաղթանակը, արդիւնք երեքի յամառ ջանքերի: Կան դէպքեր, երբ չքանում են քաղաքական տարաձայնութիւններն ու թիւրիմացութիւնները հանդէպ այնպիսի երեւոյթների, որոնք հպարտութեան եւ ինքնագնահատման առիթներ են մի ժողովրդի պատկանող բոլոր անհատների համար. որ եւ է հակախորհրդային վրացի իմանալով Կախեթիայի եւ Գորիի գայլայլների արտակարգ տասնօրեայ մեծարումը Մոսկուայում՝ չի կարող չծափահարել համայնավար իր հայրենակիցներին այն միաբան, իմաստուն եւ թէեւ քօղարկուած, բայց ճիշդ նպատակին ուղղուած աշխատանքի համար, որ նրանք տանում են մօտ 17 տարի: Թըւում է թէ մի ժողովրդի անկախ ու ինքնիշխան լինելու ներքին իմաստը միայն պետութիւնների մօտ դեսպաններ ուղարկելու կամ նրանցից ընդունելու մէջ չէ, այլ եւ այնպիսի մշակութային «դեսպանութիւններ» ունենալու, որպիսին են սեփական օփերան, թատրոնը, գիտութիւնն ու գրականութիւնը: Վրաստանը այսօր չունենալով ձեւական անկախութիւն՝ հասել է փաստական անկախութեան այնպիսի առաւելութիւններով, որին մօտիկ ապագայում կը նախանձեն թատերական թագաւորով կամ նախագահով օժտուած «անկախ» ժողովուրդներ:

Թող չկարծուի թէ մոռացանք չափաւորութեան սահմանը ու վրաց օփերայի Մոսկուայի այցելութիւնից ուռուցիկ եզրակացութիւնների յանգեցանք: Բնաւ. գիտենք, որ սովոր լինելով ամէն օր խնկարկելու «ժողովուրդների հանճարեղ առաջնորդին», խորհրդային թերթերն անհամեմատ աւելի, քան որ եւ է այլ երկրի թերթերն ընդունակ են արտառոց գովասանքի ու չքեղ չափազանցումների, լաւ մասնագէտ են լուռ ուղտ չինելու մէջ, մանաւանդ երբ հարցը գալիս է Վրաստանին, «առաջնորդի» հայրենիքին: Սակայն դժուար է Վրաստանի բարձրացման բոլոր գեկոյցների դիմաց զէրօներ դնել եւ նրանց վերագրել միակ պատճառին՝ խորհրդային Մէքքէի (Գորի քաղաքի — Ստալինի ծննդավայր) Վրաստանում գտնուելուն: Արագօրէն յառաջդիմող վրաց եւ նրան դանդաղօրէն հետեւող հայ ժողովուրդների միջեւ տարածութիւնն աճում է անընդհատ: Հայ մեծամասնականները խոստովանում են այդ, ստիպուած են «մեծ» տիտղոսը տալ վրաց ազգին եւ յայտարարել, թէ «Խանջեանը ոչինչ չի արել Հայաստանում»: Այդպէ՞ս ուրեմն: «Խանջեան» պիտի հասկանալ հաւաքականօրէն: Այո, հայ մեծամասնականները այսքան տարիների ընթացքում փոխանակ երկրի համար աշխատելու, միմեանց միս ուտելու, միմեանց տապալելու եւ եթէ հնարաւոր է Չեկայի ժանիքների տակ խոթելու վրայ են աշխատել: Զլինելով «Ամենայն Հայոց կառավարութիւն», ամենայլանդակ կերպով տառապել են ամենայն Հայոց դաժան ախտով — անմիաբանութեամբ: 1921 ապրիլ 2-ից ի վեր, երբ 11րդ բանակը դրանց տուեց մեր հայրենիքը, մինչեւ այսօր չկարողացան մէկ հատ հեղինակութիւն, մէկ հատ անուն հրապարակ բերել ոչ թէ համախորհրդային կամ կովկասեան չափանիշով, այլ գոնէ Խ. Հայաստանի արժէքին համազօր: Ում անունը որ տրւում է այսօր իբրեւ ղեկավար եւ պատասխանատու, վաղը դուրս է գալիս ոչնչութիւն ու վնասարար: Մինչդեռ Հայաստանի համայնավարները զբաղած են փոխադարձ դարանակալութեամբ, իրենց շարքերում տրոցկիստ ու ազգայնական փնտռելով, «Դաշնակցութիւնը հայ ժողովրդի թշնամին է» յիմարութեան կրկնութեամբ, տարիները անցնում են ապարդիւն ու երկիրը մնում է յետամնաց վիճակի մէջ: Երբ հարեւանների փայլուն յառաջդիմութեան փաստերի դիմաց հարցնենք մեր «կառավարութեան» թէ դու ի՞նչ ունիս ցուցադրելիք իբրեւ մշակութային ուշագրաւ յաջողութիւն, նա մեր առջեւ դուրս կը գայ դատարկ ձեռքերով, աղքատ Ղազարոսի նման: Հայ ազգը, որ Ղարաբաղից մինչեւ Մուշ ստեղծել է բանահիւսութիւն, երգ ու պարի հսկայ հարստութիւն, գունեղ ու բազմազան, մինչեւ այսօր խորհրդային ժողովուրդների մշակութային մրցակցութեան մէջ գրեթէ մասնակցութիւն չունեցաւ, բացի մի քանի համերգներից: Այս ամօթալի դրութեան միակ պատասխանատուն Հայաստանի համայնավար «կուսակցութիւն»ն է:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

«ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՓՆՏՌԵՄ...»

Անգլիոյ Արհեստակցական Միութեանց Ընդհ. քարտուղարը, Ուօլթըր Սիթրին իր պաշտօնով Ժուհօն է (Ֆրանսայի Աշխատաւորական Դաշնակցութեան Ընդհ. քարտուղարը):

Բայց Ուօլթըր Սիթրին միաժամանակ նախագահն է Սէնտիքաներու Միջազգային Դաշնակցութեան,— իրապաշտ միտք մը, որ կը խորշի վերացական տեսութիւններէ, ընդհակառակն կը սիրէ գործը, շօշափելի աշխատանքը: Առաջին առթիւ մեծ համակրանք ցոյց տուաւ նաեւ ռուսական յեղափոխութեան մասին, ուզեց տեսնել երկիրը, ուր բանուոր զանգուածը ազատագրուած է դրամատիրութեան ճիրաններէն: Եւ 1925ին եկաւ գնաց Ռուսիա: Այդ շրջանին, «ընկերվարութեան հայրենիքը» դեռ նոր կը շտկէր իր մէջքը, կը դարմանէր պատերազմի եւ քաղաքացիական կռիւներու վէրքերը, կը ձեռնարկէր տնտեսական վերելքի մը: Ուօլթըր Սիթրին հիացումով համակուեցաւ, երբ տեսաւ որ բովանդակ Ռուսիա վարակուած է աշխատանքի տենդով մը: Խորհրդային կառավարութիւնը մեծ ճիգ կը թափէր՝ բարելաւելու համար ժողովուրդին կեանքը, աշխատաւոր դասակարգին ապրելու պայմանները: Այսուհանդերձ Ուօլթըր Սիթրին չվարանեցաւ խոստովանելէ թէ չկայ անհատական ազատութիւն, չկայ քաղաքական անկախ վիճաբանութեան իրաւունք: Իր համակրանքը մասամբ կը նուազէր, քանի կը յիշէր մարդկային տառապանքը:

Անգլիացի ընկերվարականը չխուսափեցաւ քննադատելէ թերութիւնները, զորս տեսեր էր: Իր քննադատութիւններուն մէջ, սակայն, անխախտ դրաւ բարեկամական եւ համակրական շեշտ մը, առանց Ռուսերուն պատրանքը տալու թէ պիտի յօժարէր գովելու ինչ որ կը կատարէին սովետները,— ընթացիկ արհեստը չառնելու, որոնք Ռուսիա կ'երթան ու կը վերադառնան ... բերանաբաց:

Ռուս համայնավարները կը ճանչնային մարդը,— Ուօլթըր Սիթրին իրապաշտ մարդ մըն էր, անկաշառ եւ անկողմնակալ, որ չէր ծախեր իր գրիչը վերացական տեսութիւններու կամ ընկերային կրկներեւոյթներու:

Ուրեմն, առանց ազդուելու Ուօլթըր Սիթրինի քննադատութիւններէն, տասը տարի վերջ՝ անգամ մըն ալ հրաւիրեցին զայն,— եկուր քննէ, տես թէ որքա՞ն մեծ նուաճումներ կատարած ենք:

Ուօլթըր Սիթրին 14 սեպտեմբեր 1935ին Լոնտոնէն ճամբայ ելաւ դէպի Սովետստան, խօսք առնելով որ իրեն ամէն իրաւունք պիտի տրուի ուզած տեղը երթալու, ուզածը տեսնելու:

Ռուսական նաւ մը 19 սեպտ.ին զինք ցամաք հանեց Լէնինկրատ, ուր մնաց քանի մը օր, յետոյ այցելեց Մոսկուա, Նիժնի – Նովկորոտ, Խարկով, Զոբրավկա, Կրամատորսկ, Կովկաս, Գրոզնի, Բագու: Իր այս պտոյտը տեւեց ամիս մը,— 22 Հոկտեմբերին վերադարձաւ Լոնտոն, եւ անմիջապէս հրատարակեց իր ճամբորդութեան տպաւորութիւնները, որոնք գրուած էին «օրագիր» ձեւով: Այդ տպաւորութիւնները, Ճշմարտութիւն կը փնտռեմ Ռուսիոյ մէջ խորագրով գիրք մը, ներկայիս ամէն կողմ, միջազգային մամուլին մէջ, առարկայ դարձած են լուրջ խորհրդածութիւններու: Ուօլթըր Սիթրին համակիր մըն է խորհրդային բանուորներու, հետեւաբար իր դիտողութիւնները կը ներկայացնեն անշահախնդիր մարդու մը տեսակէտները:

Բոլշեւիկները չեն կրնար Ուօլթըր Սիթրինն ալ ամբաստանել այնպէս ինչպէս [illegible], կրաղպէս Տորժըլէն, որ վերջերս, երկար եւ տպաւորիչ յօդուածաշարքով մը կը նկարագրէր անպատմելի թշուառութիւնը Ռուսիոյ մէջ,— չեն կրնար ամբաստանել այնպէս ինչպէս Անտրէ Ժիտը, որու [illegible] արտայայտութիւններուն տակ ծածկուած նախանձը հասկնալի չեղաւ շատերուն:

Նախ, Ուօլթըր Սիթրին նոյն կիսմայի, նոյն միջավայրի մարդ է, ինչպէս կը յաւակնին ըլլալ խորհրդային երկրի աշխատաւոր զանգուածին առաջնորդները: Երկրորդ. անգլիացի ընկերվարականը չունի Ժիտի անհատապաշտութիւնը, ոչ ալ արհամարհանք՝ մարդկային խոնարհ խաւերու մասին: Ուօլթըր Սիթրին կը ճամբորդէ ուսումնասիրելու, համեմատելու, քննելու, նուաճումներու բաղդատութիւնը կատարելու նպատակով, ու կ'այցելէ հիւանդանոց, դպրոց, թատրոն, ելեկտրակայան, բանուորական տուներ, հանքային հորեր, գիւղատնտեսական աւաններ:

Անխոնջ աշխատած է վերլուծել վիճակագրութիւնները, անձնապէս ընտրել տրուած տեղեկութիւնները, — երբ տեսած է որ պաշտօնական թարգմանը արագ կ'անցնի, ինք վերադարձած է յաջորդ օրը մինակ՝ իր ուզած ձեւով տեսնելու համար: Մասնաւորաբար զինք չահագրգռած են ռուս բանուորներու կեանքի պայմանները, — բնակարան, աշխատավարձ, աշխատանքի եղանակ:

Այսպէս է, որ առանձին կ'այցելէ բանուորական բնակարանները, ապատող հիւղակներ, որոնց մէջ բանուորուհին իր ցնցոտիները կը չորցնէր եւ կերակուրի տեղ կ'եփէր չյիշատակուելիք բան մը: Ուօլթըր Սիթրին կը նկարագրէ հիւղակ մըն ալ, ուր կը բնակէին հինգ հոգի, ուր միայն 2 անկողին կար, ատոնք ալ բոլորովին պատռտուած: «Թէ՛ նամիս անգամ պիտի չուզէի որ բնակէր այդտեղ», կը գրէ անգլիացի ընկերվարականը:

Խօսելով մարդկային անհատին արժանաւորութեան մասին, կը գրէ թէ մարդը հասարակ մանրամասնութիւն մըն է անհոգի հսկայ մեքենային մէջ, որ ամենազօր պետութիւնն է: Աշխատաւոր անհատը այդ մեքենային մէկ պարզ անիւն է միայն: Ուօլթըր Սիթրին կ'ընդգծէ մասնաւորապէս, տեսնելով աշխատավարձերու անհաւասարութիւնը: Բանուորները բաժնուած են խումբերու,— մինչեւ ութ խումբ: Սեւագործ բանուորները ամսական կը ստանան 150 րուբլի, արհեստագէտ բանուորները՝ 400—500 րուբլի: Գործարաններու տնօրէնները, ճարտարագէտները՝ 2000 րուբլի:

Դէթ պատկերը այսպէս է Մոսկուայի [illegible] գործարանին մէջ, ուր կտորով աշխատանքը եւ յաւելուածական վարձատրութիւնը այնքան ընդհանրացած է: Եւ խորհիլ որ դրամատիրական երկիրներու մէջ, սէնտիքաները կ'ըմբոստանան ամէնէն շատ այս պայմաններուն դէմ: Գալով ստախանովեան շարժումին, ճիշդ է որ ստախանովականները շատ կը վարձատրուին, բայց եւ այնպէս ստախանովեան շարժումը չի դադրիր բանուորական շահագործում մը ըլլալէ:

Հետաքրքրական է համեմատական պատկերը, զոր Ուօլթըր Սիթրին կը պարզէ բանուորներու աշխատավարձի եւ ապրուստի սղութեան [illegible] դնելով դէմ դէմի: Ռուս բանուորին միջին աշխատավարձն է ամսական 189 րուբլի, իսկ ապրուստի սղութիւնը շատ աւելի բարձր, եւ եթէ բանուորը կ'ապրի քիչ աղէկ, պատճառն այն է որ բնակարանի վարձքը քիչ է, բժշկական դարմանումը ձրի, արձակուրդը վճարովի, եւ ընտանիքին մէջ ամէն անդամ աշխատելու դատապարտուած:

Սիթրին թիւերով լեցուցած է իր գիրքը եւ այդ թիւերը կը հաստատեն որ ապրուստը շատ աւելի սուղ է Ռուսիոյ մէջ, քան Անգլիոյ, Ֆրանսայի, նոյն իսկ Գերմանիոյ մէջ: Կօշիկները կ'արժեն բանուորի մը ամսականին կէսը: Անտրէ Փիէռ, խօսելով Ուօլթըր Սիթրինի բաղդատական թիւերուն մասին, կ'ըսէ թէ սխալ է համեմատութեան դնել արեւմտ. Եւրոպայի աշխատաւորներուն եւ խորհրդային Ռուսիոյ բանուորներուն կեանքի պայմանները, նկատելով որ Արեւմուտքի մէջ բանուորներու կեանքի արդիական յարմարութիւնները շատ բարձր են, որովհետեւ բանուորներու կեանքի արդիական յարմարութիւններու պահանջն ալ բարձր է բաղդատմամբ ռուս բանուորներու պահանջին: Այսուհանդերձ, Պէլժիքը մեծ կարեւորութիւն կուտայ Սիթրինի հաւաքած թիւերուն: Սակայն Սիթրինի թիւերը աւելի տպաւորիչ կը դառնան, երբ վերածուին եւրոպական դրամի: Այդ է որ կատարած է Պէլժիքը եւ համեմատութեան դրած ռուսական եւ եւրոպական աշխատաւորական վարձերը, բանուորներու գնելու կարողութիւնը: Օրինակներ.— Երկրորդ կարգի եզան միսը կէս քիլոն կ'արժէ 7 րուբլի Ռուսիոյ մէջ, 15 ֆրանք Պէլժիոյ մէջ: Սակայն Ռուսիոյ մէջ 7 րուբլին (21 ֆրանք) կը ներկայացնէ բանուորին աշխատավարձին 3 [illegible] հարիւրը, մինչ Պէլժիոյ մէջ՝ 1.5 [illegible] հարիւրը: Օրինակը աւելի եւս հասկնալի դարձնելու համար, առնենք կնոջական մուշտակի մը գինը: Ռուս բանուորուհին մուշտակ մը գնելու համար պիտի վճարէ 225 րուբլի, իր ամբողջ ամսականն է, մինչ պէլժ բանուորուհին մուշտակի մը համար պիտի վճարէ 200 ֆրանք, այսինքն մէկ չորրորդը իր ամսականին:

Ահա տարազ մը առնելու համար ռուս բանուորը պիտի վճարէ 815 րուբլի, աւելի քան 2 ամսականը, մինչ պէլժ բանուորը պիտի վճարէ իր ամսականին կէսը միայն:

Անհատական ազատութեան մասին խօսելով, Ուօլթըր Սիթրին որ եւ է յառաջդիմութիւն չի տեսներ 1925էն ասդին: Բանուորները խիստ հսկողութեան տակ են, գործարաններու դուռները պաշտպանուած են զինուորներու կողմէ: Բանուորը տէրն է գործարանին, բայց պարտաւորուած չըլլալու ինչ որ հրամայեն իրեն, կրնար կոչուիլ պետութեան, սէնտիքային, կամ կոմունիստ բջիջին դէմ: Սէնտիքաները չեն կրնար պաշտպանել բանուորները պետութեան դէմ որ գործատէրն է: Ով որ կ'ընդդիմանայ խօսք, ծանր [illegible] կը դատապարտուի: Վիճիլ համայնավարի հետ, կը նշանակէ լսել Ստալինի [illegible] (տխուր պէս):

Բոլշեւիկները կ'ըսեն թէ այս դիտողութիւնները ժամանակաւոր է, Ուօլթըր Սիթրին չի հաւատար այդ վկայութեան: Ու հիմա շատ խոր վերապահութեամբ մը լեցուած է Անգլիոյ Միջազգայինին նախագահը հանդէպ խորհրդային բանուորներու, դէմ է նաեւ բոլշեւիկներու առաջարկին՝ ընկերվարական «միացեալ ճակատ» մը կազմելու մասին, որովհետեւ այդ առաջարկը կը նմանի Տրոյայի ձիուն, բերդը ներսէն գրաւելու համար անշուշտ: Եթէ, կ'ըսէ Սիթրին, թողունք որ կոմունիստները միանան աշխատաւորական մեր ճակատին, մէկ սերունդ եւս կ'երթայ Բրիտանիոյ յառաջդիմութեան ժամը: Այդ տեսակէտը ունի նաեւ բրիտանական աշխատաւորական կուսակցութիւնը, որ աւելի քան մէկ միլիոն քուէով մերժեց դաշինք կնքել համայնավարներուն հետ՝ միացեալ ճակատ մը ստեղծելու նպատակով: Որովհետեւ, կ'ըսէ Սիթրին, համայնավարները կը պայքարին համայնավարութեան համար, մինչ աշխատաւորականները կը պայքարին ժողովրդապետութեան համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ԾԱՂԻԿԸ

(ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ՈՐԲՈՒՀԻՆ)

Պիտի արդեօք հասնի՞ շրջազգեստը: Ելեքտրաշարժ անիւներ ըլլային կարծես ոտքերը: Խանդավառ ոտքերը Պայծառի:

Ո՞վ չիմացաւ թէ՝ Գառնիկ եւ Սարգիս զինքը հայկական պարահանդէս պիտի տանին իրիկուան:

Իր ուրախութեան մասնիկները բաշխելու՞ համար մունետիկ էր դարձած Պայծառ, թէ էգերու յատուկ [illegible] հարուածն էր որ կուտար, վեր ու վար, դրացի բոլոր հայ կիներուն:

— Օրիորդ, Պարոն Փիէռը չատո՞նց կը ճանչնաք:

Ուրկէ՞ ուր հիմա այս հարցումը: Ինչո՞ւ յանկարծ այս անախորժ անակնկալները: Ցնցումով մը՝ ետին կը դառնայ կարուհին

— Վեց ամիս չըներ:

— Ո՞ւր հանդիպեցաք իրարու:

Աստուած իմ, դարձեալ լեղի պիտի քամեն Պայծառի անուշ օրուան վրայ: Նախազգացեր էր արդէն որ այդքան ուրախութենէ վերջ, պիտի չուշանար յուզմունքի պահը:

— Կիրակի օր մը. անտառ գացեր էի ընկերուհիներով: Ժաքլինը ներկայացուց զինքը:

Գառնիկ սովոր չէ հակասութիւններու ցանցով՝ նեղը ձգել խօսակիցը:

— Ու այդ օրէն ի վեր, կը սիրէք իրար: Թէեւ վերջերս ... օ, մի ընդվզիք այդպէս:

— Ալ մէկը չգտայ, այդ լակո՞տը պիտի սիրեմ: Ի՞նչ է եղեր իմ ազգի...:

Ու Գառնիկ արուեստներու մասին գործածուած տարազին ապաւինելով՝

— Օրիորդ, սէրը ոչ ազգ ունի, ոչ ալ՝ հայրենիք: Սէրը ազատ է:

— Վա՛յ չուն: Կը տեսնէ ան: Ձեզի ինչ, հա՞:

Գառնիկ նրբակերտ քարոզով մը ջանաց զգացնել Պայծառի թէ՝ մարդկային չէ եւ անիրաւ արարք մըն է, երկար ատեն՝ մասնաւոր ուշադրութեամբ եւ քաջալեր զգացումներով իրեն կապել երիտասարդ մը եւ օրին մէկը, կեանքի նոր պայմաններու բերումով, լքել զայն, զոհել զայն. հոգեկան տառապանքներու ատրուշանը հրելով զայն:

— Պատրանքներով պէտք չէ տարուիլ, Օրիորդ: Ու սպանիական դղեակներ մի կառուցանէք ձեր երեւակայութեան մէջ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

Պայծառ շատ ալ ախորժելի կերպով կոտրած էր բուռածը:

— Պատռեցէք մտապատկերը զոր կրնաք շինած ըլլալ վերջերս եւ դարձէք ձեր նախկին սիրոյն:

— Փիէռի կինը ըլլամ: Հա, հա, հա...

Ու կը յառաջանայ կարը:

Անտարակոյս, Գառնիկ չէ անտեղեակ որոնք կիները կը դատեն հագուստէն եւ արդուզարդէն:

Քղանցքի մը մէկ մատ աւելի երկար կամ մէկ մատ աւելի կարճ կարուածքը չի կրնար կինը առաքինութեանց ոլորտները բարձրացնել կամ իջեցնել ապականութեանց ճախճախուտը: Բարոյականի չափանիշը ոչ հագուստին մէջ կը գտնուի, ոչ ալ՝ չպարին չափաւորութեան կամ չափազանցութեան մէջ:

Եւ սակայն, կայ պատշաճութեանց սահման մը, ուրկէ անդին պէտք չէ անցնի Պայծառ, եթէ կ'ուզէ ընկերանալ իր պաշտպաններուն:

Ահա թէ ինչու Պայծառ համակերպեցաւ, ի գին դժուարին զոհողութեանց անշուշտ, եւ բարեփոխութեան ենթարկեց շրջազգեստին այն մասերը, որոնք գեղատեսիլ ըլլալէ հեռու էին եւ զուեհիկ ձեւ մը ունէին:

Հայկական յաղթերգութեան օրն է: Հայկական յաղթանակի մեծ տօն: Բայց, հռետորը կը յայտարարէ թէ՝ մառայլամած է երկինքը եւ մօտալուտ փոթորիկը իր սպառնալիքները կ'արձակէ հորիզոնին ծայրէն: Ու ճառը դուրս կ'ելլէ աւուր պատշաճի նիւթի սահմաններէն: Ու կ'ընդլայնի: Եւ կ'երկարի:

Անհամբեր են անոնք՝ որ պարելու համար եկած են,— դժգոհ է Պայծառ: Դժգոհ են անշուշտ, հիւրերն ալ Պայծառի, քառասունը հինգի մօտ ֆրանսացի մայր մը, յաճախորդուհին Գառնիկի, եւ զաւակն անոր, երիտասարդ մը բարեձեւ, որուն Պայծառ մինչեւ պիտի չշնորհէ, ապահովաբար, կարենալ գրկելու համար ուրիշ պարուհիներ ալ:

Միջազգային քաղաքական ընդհանուր կացութիւնը յստակօրէն պարզուած է: Բայց, ունկնդիրը դեռ կը սպասէ եզրակացութեան: Ի՞նչ պիտի ըլլայ Հայերուս դերը՝ վաղուան պատերազմին մէջ աննախընթաց:

Մտաւորականներու խումբ մը, վերնայարկի սեղաններուն չուրջ, Բագոսի մեհեանը մտած է: Բաժակաճառեր, երգեր ու պարեր:

Դիտեցէք: Նախկին կամաւորը Անդրանիկի՝ դանակ ի ձեռին կը պարէ: Կը դնէ գետին: Կը ծռի դարձդարձիկ: Կ'առնէ դանակը բերնով: Ու կը դառնայ յաղթական:

— Կեցցէ ուժը: Հուռռա: Պռավօ:

Վարը, Պայծառ քրտինքներու մէջ է: Վալս, փօքսթրօթ, թանկօ, բայց մանաւանդ պէկին:

Ու կը դառնայ, հեւ ի հեւ, Ֆրանսուհին ալ մարմնեղ, յանձնուած թըղուկ հայ տղու մը բազուկներուն:

Վերը, սեղանապետը ճառ կը պահանջէ Գառնիկէն:

Բայց, Գառնիկ չի ճառեր, չի կրնար ալ ճառել, երբ մոռցած է այլեւս թիւը պարպուած բաժակներուն: Կ'երգէ ան, երբ գինով է: Ու լուռ, ինքնամփոփ կը մենախօսէ: Սիրոյ էակ մը մոռացածին՝ կը գետեղէ դէմ եւ սիրաբանութիւն կ'ընէ անոր հետ:

Կը կանգնի, կը տատանի եւ՝

Երեւան բաղ իմ արել
Ճիկեարս տաղ իմ արել
Ա՜խ մերդ մեռնի ...

— Ոչ, ոչ, ճառ կ'ուզենք:

— Ճառ կ'ուզէք, հա՞: Լաւ, լաւ, ճառ կ'ուզէք, լեցուցէք բաժակները: Լեցո՞ւն են բաժակները: Աղէկ: Պարապ ըրինցէք բաժակները: Օ՛ն, Արմէններ, է՜յ Արմէններ, խմենք, խմենք կենացը ... կենացը Արմէնակ[illegible] ճակատին:

Պայծառ մոլեգնօրէն կը պարէ: Պէկին կը պարէ վարը:

Բարեկամուհի մը Գառնիկի ականջին ի վար կը փսփսայ.

— Գայթակղած է ժողովուրդը: Ընդվզած է ժողովուրդը: Զափը անց[illegible] ցուց ձեր աղջիկը: Չէինք տեսած այդքան տգեղ, այդքան լկտի պէկին խաղ:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

(8)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

Հեռագիրները հաղորդեցին ժամանակին թէ երկրաշարժ տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ, ամսուան սկիզբը: Խորհ. Հայաստան կը գրէ.—

Երէկ (7 յունուար), երեկոյեան դէմ, Երեւանի մէջ զգալի եղան երկրաշարժի զօրաւոր ցնցումներ: Երեւանի չարժագրական կայանը կը հաղորդէ թէ առաջին զօրաւոր ցնցումը տեղի ունեցաւ կէս օրէ վերջ ժամը 5.23ին եւ տեւեց 12 երկվայրկեան: Երկրորդ ցնցումը զգալի եղաւ ժամը 5.53ին: Տասը վայրկեան վերջ տեղի ունեցաւ երրորդ ցնցումը, համեմատաբար թեթեւ, կէս ժամ վերջ՝ չորրորդ ցնցում մը աւելի թեթեւ:

Գիշերը, ժամը 1.15ին կրկնուեցաւ ցնցումը աւելի մեծ ուժով, քան նախորդները:

Երկրաշարժի ժամանակ կը լուէին ստորերկրեայ դղրդիւններ: Երկրաշարժի կեդրոնը կը գտնուէր Երեւանի մէջ:

Քաղաքին մէջ վնասներ եւ մարդկային զոհեր չկան: Քանի մը շէնքեր թեթեւ ճեղքուածքներ ստացան:

Նման երկրաշարժ մը զգալի եղաւ նաեւ Քանաքեռի մէջ: Թեթեւ ցնցումներ՝ Ղամարլուի, Աշտարակի, Վաղարշապատի, Ապարանի մէջ:

Այլ շրջաններու մէջ որ եւ է ցնցում զգալի չեղաւ:

Երեւանի չարժագրական կայանը կը հաղորդէր երկու օր վերջ.—

Յունուարի 9ին, ժամը 6.15ին, Երեւանի մէջ զգալի եղան երկրաշարժի նոր ցնցումներ: Յունուար 10ին ժամը 4.53ին՝ ցնցում մը եւս, նախորդէն աւելի զօրաւոր: Յունուար 10ին, ժամը 14.41ին երրորդ ցնցում մը, գրեթէ աննշան:

Այս բոլոր ցնցումներուն կեդրոնը կը գտնուէր 20 քիլոմեթր հեռու:

Թիֆլիզի չարժագրական կայանը եւս արձանագրած է Երեւանի երկրաշարժը: Իսկ Մոսկուայի երկրաշարժը, գրեթէ նոյն օրերուն, կը հաղորդէր զօրաւոր երկրաշարժ մը, որ տեղի էր ունեցեր Թիպլէթի շրջանին մէջ:

Երեւանի երկրաշարժին մասին, երկրաբան Կարապետեանի յօդուածը յաջորդով:

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ Կ'ԱՃԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿ

Լէնինականէն կը հաղորդեն Խ. Հայաստան թերթին.—

Շրջանիս աշխատաւորութեան նիւթական բարեկեցութեան բարելաւումի ցուցանիշներէն մէկն ալ ծնունդներու աճումն է անպայման:

1936 տարուան ընթացքին, մինչեւ դեկտեմբեր 25, Լէնինականի շրջանին մէջ ծնած են 4367 երեխայ, թիւ մը որ ութ անգամ աւելի է 1918 տարուան ծնունդներու թիւէն: Նոյն շրջանին մէջ, 1936 տարուան ընթացքին արձանագրուած է 394 ամուսնութիւն:

ՆՈՐ ԽԱՐԲԵՐԴԻ ՄԷՋ

Խորհ. Հայաստան կը գրէ թէ Հայաստան գացած աշխատաւորներու բնակութեան յատկացուած աւաններն կը դառնան աւելի գեղեցիկ եւ ծաղկափթիթ:

Օրինակ՝ Նոր Խարբերդը, որ կը գտնուի Թազա գիւղին հիւսիս-արեւելեան մասին վրայ (Երեւան-Ղամարլու խճուղի):

Աւանին հիմը դրուած է 1929ին: Արդէն 1930—1931ին աւանին մէջ կը բնակէին 5—10 տնուոր, 1936ին (նոյեմբեր) 50 տնուոր, որոնց 24 տունը անցեալ տարուան ներգաղթողներէն:

Նոր Խարբերդէն քիչ մը վեր կը հիմնուի Նոր Կեսարիա ոգանչելի աւանը:

Նոր Խարբերդի մէջ 1935ին բազմաթիւ շինութիւններ կատարուեցան, նոր բնակարաններ կառուցուեցան: Գիւղը ունի հաւաքական տնտեսութեան կազմակերպութիւն մը 31 անդամով: Բոլոր աւանը կը զբաղին անասնապահութեամբ եւ այգեգործութեամբ, մեղուաբուծութեամբ եւ չեբամապահութեամբ: Ունին 350 ոչխար (անցեալ տարի 100), 30 հեկտար այգի, 25 հեկտար մրգաստան: Անհատական չահագործումի համար՝ ունին տասնեակներով այծ եւ ոչխար:

Ամէն տունի մէջ՝ ելեկտրական լոյս: Գիւղը ունի մաքուր ջուր, Ղրխբուլաղի աղբիւրներէն: Ունի նաեւ բեռնատար ինքնաշարժներ, մանկապարտէզ, բուժարան, ընթերցարան:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

Երեւանի պետական Համալսարանին համար նոր ու յարմար չէնք մը կառուցանելու համար կառավարութիւնը մրցանակ է սահմանած:

Առաջին մրցանակը չահող նախագծի հեղինակը 10.000 րուբլի, երկրորդ մրցանակը չահողը՝ 5000 րուբլի, երկու մրցանակ երրորդին համար 3000ական րուբլի:

Նախագծերու քննութեան համար ընտրուած ժիւրին կը բաղկանայ հետեւեալ անձերէն.— Գուլոյեան, Մելքումեան, Արեւեան, փրոֆ. Մանանդեան, փրոֆ. Աճառեան, փրոֆ. Ս. Ցակոբեան, փրոֆ. Աբեղեան, Մ. Սարեան (նկարիչ), Մազմանեան (ճարտարապետ), Քոչար (ճարտարապետ), Ար. Սարգսեան (քանդակագործ), փրոֆ. Տոնեան, Վ. Կոստանեան (տեսուչ Պետ. Համալսարանի), փրոֆ. Մելիք-Ադամեան, Ս. Ստեփանեան (քանդակագործ), փրոֆ. Ն. Ցակոբեան:

21 ՆՈՐ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Կրթական գործավարութիւնը ծրագրած է այս տարի Հայաստանի մէջ հիմնել 21 նոր մանկապարտէզներ, որոնց շինութեան յատկացուցած է 2 միլիոն 607 րուբլի: Այդ մանկապարտէզներէն ինը պիտի շինուի Երեւանի մէջ, չորսը Լէնինականի մէջ, երկուքը Կիրովականի մէջ, երկուքը Դիլիջանի մէջ, մէկական Նոր Բայազիտի, Վաղարշապատի, Ստեփանաւանի եւ Գորիսի մէջ:

Կրթական գործավարութիւնը մրցում բացաւ, որոշելու համար լաւագոյն նախագիծը, որուն համաձայն պիտի շինուին մանկապարտէզները: Ժիւրիին ներկայացուած են 32 նախագծեր, որոնցմէ երկրորդ մրցանակի արժանի դատուեցաւ Սափարեանի եւ Սամսարցեանի նախագիծը: Երրորդ մրցանակին արժանացաւ ճարտարապետ Երկանեանի նախագիծը: Երեւանի քաղաքային խորհուրդը հողամասեր յատկացուց այդ մանկապարտէզներուն շինութեան:

ՈՃՐԱԳՈՐԾԻ ՄԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու բանուորներ Կալլանեան եւ Սահակեան կով գնելու համար Լէնինականէն կը մեկնին Ստեփանաւան: Շուկայի յայտնի գողերէն Մ. Աւագեան, հասկնալով որ երկու բանուորները դրամով եկած են, զանազան խոստումներով կը համոզէ զանոնք եւ կը տանի Կաթնաղբիւր, ծախու կով ցոյց տալու: Այնտեղ կը գտնէ իր ընկերը, Մ. Ջանոյեան: Կաթնաղբիւրէն երկու աւազակները կը մեկնին Կալինինօ գիւղը, միասին տանելով բանուորները, այն հաւաստումով թէ կովերը կը գտնուին գիւղին մօտ: Այնտեղ, Մ. Ջանոյեան ատրճանակի հինգ գնդակով կը սպաննէ Կալլանեանը եւ ծանրապէս կը վիրաւորէ Սահակեանը: Երբ զոհերը գետին կ'իյնան, կը սկսին խուզարկել գրպանները, բայց յանկարծ կառք մը կը հասնի ճամբէն: Սարսափահար կը փախչին, առանց նոյն իսկ դրամները կարենալ առնելու: Ոստիկանութիւնը կը յաջողի ձերբակալել Ջանոյեանը եւ կը յանձնէ Գեր. Դատարանին, որ ոճրագործը կը դատապարտէ գնդակահարութեան:

Կը փնտռուի նաեւ ոճրագործին ընկերը:

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

ԽՄԲ.—Հայ երիտասարդներու զինուորագրութեան առթիւ, Փարիզի Տիկնանց Կ. Խաչը ձեռնարկած է հիւանդապահութեան դասընթացք մը հաստատելու, ինչպէս կը տեղեկանանք հետեւեալ զեկոյցէն.—

Պետ. Հ. Կ. Խաչի Ֆրանսայի մասնաճիւղը նախաձեռնութիւնը առանձնած է հիւանդապահութեան դասընթացք մը հաստատելու, որուն կը փափաքի որ իրենց մասնակցութիւնը բերեն անխտիր Փարիզի ամբողջ հայ կիները եւ բոլոր հայ կանացի կազմակերպութիւնները, ինչ կուսակցութեան ալ պատկանին: Հայրենիքի պաշտպանութեան գործին մէջ կնոջ աշխատութեան ամէնէն կարկառուն ձեւն է Կ. Խաչի օգնութեան գործը: Անիկա օգնութեան կը հասնի բոլոր այն պարագաներուն ուր որ անձնուէր հոգիի մը կամ ձեռքի մը պէտքը կայ, օրօրոցին մանուկէն մինչեւ յոգնած ծերունիին սնարին մօտ, անցնելով վիրաւոր զինուորին օգնութեան կենսական գործին:

Հայոց պատմութեան հնագոյն օրերէն սկսած, հայ կինը գիտցած է իր այդ պարտականութիւնը բարձրօրէն կատարել, անիկա իր ամէնէն սեւ օրերուն կրցած է հրաշքներ գործել իր սրտահատորներուն պաշտպանութեան գծերին մէջ:

Հիմա որ իր ամուսինը, կամ զաւակը, կամ եղբայրը կը հրաւիրուի իր քաղաքացիական պարտականութիւնը կատարելու, հայ կինը ինքն ալ այնտեղ է, անոր քովիկը, անձնուիրաբար եւ ինքնաբերաբար, մանաւանդ առանց սպասելու հրաւէրի, իր բաժինը բերելու օգնութեան գործին:

Այս հաւատքով է որ Պետ. Հ. Կ. Խաչը հրաւէր կը կարդայ Փարիզի հայ կիներուն որ խումբ խումբ արձանագրուին հիւանդապահութեան այդ դասընթացքին, որմէ անմիջապէս յետոյ, Կ. Խաչը յարաբերութեան պիտի մտնէ ֆրանսական Կ. Խաչին (Croix Rouge Française)ի հետ, անոնց ձեռքով, անոնց կողմէ, հետեւաբար անոնցմէ ճանչցուած դասաւանդութիւններ հաստատելու համար:

Անշուշտ որ դասընթացքի հետեւիլ չի նշանակեր արհեստով հիւանդապահուհի դառնալ, անոնց համար որ չեն ուզեր կամ պէտք չունին կիրարկելու զայն:

Իսկ փափաքողներուն համար արդէն ասպարէզ մը կ'ըլլայ: Ամէնուն համար սակայն, անխտիր ծանօթութիւններու պաշար մըն է, որ կնոջ արժէքը կ'աւելցնէ, իր մայրական պարտականութիւններուն մէջ մանաւանդ:

Ու այդ հանգամանքով, թէ ընդհ. օգնութեան գործին տեսակէտով Կ. Խաչի հիւանդապահութեան դասընթացքը ամէնուն համար է, ամէն դասակարգի, ամէն տարիքի եւ զարգացումի ամէն աստիճանի համար:

Արձանագրութեան համար դիմել ամէն առաւօտ 15, Rue Jean Goujon, Հ. Կ. Խաչի դրասենեակը:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Պ. Գ. Տէր Վարդանեան, ծնած Երզնկա եւ զինադադարէն վերջ ուսած Տրապիզոնի որբանոցին մէջ, առաջին օրէն իսկ յայտնաբերած է նկարչական ձիրք: Շնորհալի ծովանկարիչ՝ ան իր առաջին ներշնչումներն առած է Տրապիզոնի փոթորկոտ ու խաղաղ ծովու կախարդիչ խաղերէն, օժտուած ըլլալով ծովի ու ցոլքի երաժշտութեան խոր զգացողութեամբ: Իր արուեստը մշակած ու զարգացուցած է Իտալիոյ մէջ, ուր իր վրձինի արտադրութիւնները գնահատուած են մեծապէս:

Համակրելի արուեստագէտը, որ այժմ իբր այցելու կը գտնուի Մարսէյլ, կուտայ հոն եւս իր նկարահանդէսը:

Բացումը կատարուած է արդէն յունուար 23ին, պիտի տեւէ մինչեւ փետր. 8, Galerie Suren Durand նկարչատան մէջ, 85 Rue d'Aubagne, Մարսէյլ:

Անոնք որ կը սիրեն հայ արժէքներ ու արժանիքներ քաջալերել եւ նոյն ատեն գեղարուեստական վայելք մը ունենալ, թող փութան այցելել յիշուած նկարչատունը, ուր պիտի գտնեն նկարչին մեծ ու փոքր զանազան արժէքաւոր բազմանկարները, բոլորն ալ բանաստեղծական կենդանի շունչով մը թաթաղուն:

Ե.

×

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Մեզի կը հաղորդեն Օր. Մարգարիտ Բաբայեանի աշակերտներու նոր յաջողութիւնները: Պ. Paul Derenne (Rue Bouvier) որ արդէն յաջողութեամբ կ'երեւայ թէ նուագահանդէսներու մէջ թէ բեմին վրայ՝ հրաւիրուած է Օփերա Քոմիքի վարչութեան կողմէ մեծ երգահան Albert Rousselի նոր գործին մէջ գլխաւոր դերերէն մէկը ստեղծելու: Այդ ներկայացումը առաջին անգամ պիտի տրուի փետրուարի վերջերը, բեմադրութեամբ Պ. Ժորժ Փիթոեվի:

** Օր. Իրիս Պիլպիլեան եւ Պ. Սերէնը հրաւիրուած են chef d'orchestre M. Maurice Bagotի կողմէ մասնակցելու իր նուագահանդէսին փետրուարի 8ին Սալ տը Քոնսերվաթուար՝ կատարելով Monteverde երգահանի (ԺԷ. դար) օփերան «Le couronnement de Poppée»:

** Փետր. 12ին Foyer International des Etudiantes (93, Պուլվար Ս. Միշէլ) նոր ուսանողական միութիւնը՝ Les Jeunes Amitiés Internationales նուագահանդէս մը պիտի տայ, նուիրուած հայ եւ ռուս երաժշտութեան, մասնակցութեամբ Մարգարիտ Բաբայեանի, Իրիս Պիլպիլեանի, Արուսեակ Ալպանի, Տ. Պերժերոնի եւ Մ. Բաբայեանի երգի ութեակի որ պիտի կատարէ Ալեքսանեանի հնգեակը թաւջութակի եւ քառեակի համար գրուած, հեղինակի ղեկավարութեամբ:

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Աբէճի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (20 յունուար).

— «Միշտ սխալը գործած ենք մեր սահմաններէն անդին չտեսնելու. մեր ունեցած քիչը շատ երեւցած է մեր աչքին, մեր շուրջ հաւաքուած քանի մը հարիւր պատանիները խանդավառած ու զինովցուցած են մեզ: Քիչ անգամ մտածած ենք ուրիշներու մասին, մեզմէ չեղողներու մասին:

Թող սխալ չհասկնան մեզի: Խօսքը կուսակցութեան չի վերաբերիր: Ե. բոր «մենք» կամ «մեր» կ'ըսենք, կ'ակնարկենք այն հաւաքականութեան, որ կը զբաղի ազգային մշակոյթով, ցեղին անցեալով ու ապագայով:

Գաղտնիք չէ որ մեր երիտասարդութեան խոշոր մէկ տոկոսը կը հալի ու կը մաշի մեծ քաղաքներու զարշելի ու պիղծ բարքերու ազդեցութեան տակ: Մեր մէջ հասակ նետած է ու բունդ մը, որ կեանքին իմաստը կը փնտռէ սինեմայի եւ տանսինկի սրահներուն մէջ կամ պողոտաներու վրայ, ուր կան լարուած այնքան ծուղակներ:

Այս երիտասարդները հայերէն թերթ ու գիրք չեն կարդար, հայկական հաւաքոյթներու չեն յաճախեր, չփում չունին հայ շրջանակներու հետ: Ամօթխածաբար անոնք կը մոռնան իրենց մայրենի լեզուն կամ ռամկական պարագայի մը կմկմալով կը խօսին:

Անցեալները, հայ երիտասարդ մը, որ կրթութեան տեսածի հովեր կ'առնէ, «Մէսաժէ տ'Արմէնի»ի մէջ կարդացեր է քանի մը տող հանգուցեալ Գաբրիէլ Նորատունկեանի մասին: Կը հարցնէր թէ ո՞վ է Նորատունկեան եւ ինչպէս կրցեր էր նախարարական աթոռներ գրաւել Թուրքիոյ մէջ:

Այս երիտասարդը բացառութիւն չէ: Անոր պէս չատեր կան, որոնք մեր ցեղին երէկուան պատմութեան խոշորագոյն դէմքերն անգամ չեն գիտեր:

Հանգուցեալ Կրօն Շամտանճեան, Սելանիկի հայ կրեսոնիերէն մին, որուն համար կ'ըսուէր թէ քիչ չատ ազգայինի ալ էր, մեռնելէն տարի մը առաջ, զարմանքով իմացած էր թէ 1918ին անկախ Հայաստան ստեղծուած է, որ իր դեսպանն ունէր Աթէնքի մէջ:

Կը տեսնէք ուրեմն որ ինչ ողբերգական կը դառնայ մարդ, երբ կը կտրուի իր հաւաքականութենէն եւ կը կը դադրի ըլլալ անոր մէկ անդամը:

Այսօրուան երիտասարդներէն չատերը վաղը Կրօն Շամտանճեաններ պիտի ըլլան, եթէ այժմէն չմտածենք տոհմային անհրաժեշտ դաստիարակութիւնը տալու անոնց:

Մեզի կ'ըսուի թէ այս ուղղութեամբ ճիգ ու աշխատանք կը տարուի, բայց երիտասարդները փախուստ կուտան, չեն ուզեր մտնել հայ կազմակերպութիւններու մէջ, չեն հետաքրքրուիր հանրային շարժումներով:

Ճիշդ է, փախուստ կուտան ոչ միայն ուծացածները, այլ աղէկ գէշ տոհմային դաստիարակութիւն ռատացածներն ալ:

Ինչո՞ւ կը փախին սակայն:

Կը փախին՝ որովհետեւ մեր գործունէութիւնը միօրինակ է, բրածոյ, չափէն աւելի ուղիղ գծի վրայ: Որովհետեւ, մենք կ'անգիտանանք արդի երիտասարդութեան ֆիզիքական ու հոգեկան կազմուածքը, չենք բղձալիր այն բաներով՝ որոնք կը գրաւեն զինք»:

ՂԱՐԱԲԱՂ-ԶԱՆԳԵԶՈՒՐ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յունուար 23ին Մոնփարնասի «Վերսայլ» սրճարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ղարաբաղ-Զանգեզուրի Հայր. Միութեան անդրանիկ երկսեռ ժողովը: Կը մասնակցէին մօտաւորապէս յիսուն հոգի: Ժողովը ընտրեց իր վարչութիւնը Ա. Օ. Ղուկասեան (նախագահ), բժիշկ Մելիք, Տ. Բէգզատեան (փոխ նախագահ), Գ. Բալայեան Բ. Ա. Իզզաչեան, Ա. Սրխնախսքի, Բ. Արզումանեան, Գ. Խանումեանց (քարտուղար) եւ Ա. Խանումեանց (գանձապահ):

Իսկ Միութեան պատուակալ նախագահներ ընտրուեցան Պ. Ա. Ղուկասեան եւ Պ. Խան Սրխնախսքի: Անդամագրուիլ փափաքողները պէտք է դիմեն քարտուղար Պ. Խանումեանցին, 26, Av. Tokio (16), ամէն երեքշաբթի առաւօտեան ժամը 10—12, հեռախօս Kléber 82—54:

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Սաքօն Գործոթի ըէյսին, Մուղսիի մէկ հատիկ տղան էր, տան ճրագը եւ գործադիրի ամէնէն եռանդուն անդամը: Երբ ան փողոցով կ'անցնէր, համաչափ հասակը բարտիի նման բարձր, քօլօզը մէկ կողմ ծռած, փուչիի ծոպերը յօնքերուն վրայ կախուած, դրացի կնիկները երնէկ կուտային անոր մօրը ու անմիջապէս քանի մը անգամ գետին կը թքնէին, որ չար աչքի չհանդիպի երիտասարդը:

Երբ գործադիրի բոլոր անդամները հաւաքուեցան, Մելօն բացատրեց իր գալու պատճառը: Այդ գիշեր, լուսաղէմի մօտ Գործոթի սարը պիտի հասնէր Գէորգի խումբը: Պէտք էր հացի պաշար եւ վալատներ պատրաստէին խումբի համար: Խումբը ցերեկ մը մնալով Գործոթի սարը, յաջորդ գիշեր պիտի անցնէր դէպի Ղզլճա:

— Դուն մէկ բան ըսէ,— ուրախութենէն ձեռքերը շփելով ըսաւ Մակարը,— տղաքը քանի՞ հոգի են:

— Վաթսունըչորս հոգի էին, երկուքը ճամբան մնացեր են,— պատասխանեց Մելօն:

— Ա՛յ, ես այդ թեւաւոր ասլաններուն հողուն մեռնիմ,— ուրախութենէն վեր թռաւ Սաքօն,— ա՛խ, ե՞րբ մենք ալ պիտի միանանք անոնց, ե՞րբ ես թուրք չներէն պիտի ազատուինք:

—Նստէ, հիմա պէտք եղածը հացն ու վալատն է,— ծանր ծանր ըսաւ Աւօն, որու դէմքը սովորական սառը արտայայտութիւնը չէր փոխած, միայն աչքերը յառած էր անորոշ կէտի մը, կարծես ծանր բանի մը մասին կը մտածէր:

— Ատոր մասի՞ն ալ մտածել պէտք է: Մենք չորսս կէս կէս պարկ ալիւր կուտանք, կամ մեր անդամներէն կը հաւաքենք, իսկ վալատները ...

— Հէլէ մէկ հացի խնդիրը վերջացնենք,— միջամտեց Օվանէսը,— եթէ ինծի հարցնելու լինիք, գիւղականին դիմելու չէ ... պիտի կասկածին, հարց ու փորձ պիտի ընեն ... լաւ է, որ մենք ինքներս տանք ալիւրը: Աւօյի տունը գիւղի ծէրն է, ճամբայէն ալ հեռու: Հոն կը թխուի, եւ երկուան կողմ վալատներու հետ միասին կը տանինք:

— Չէ, աղ չեղաւ,— Մելօն էր հակառակողը,— Տղոց մօտ ոչ ոք պիտի երթայ. դուք ալ որ աչքի զարնուած էք գիւղին մէջ, առտու կանուխ, սովորականին պէս ձեր գործին կ'երթաք: Երեկոյեան, երբ կը մթնէ Աւօն վալատները հետը կը վերցնէ ու հացի պաշարով կ'երթայ տղոց մօտ ... Որքան գաղտնի պահենք, այնքան լաւ: Դեռ երեք օրուան ճամբայ ունին քաղաք հասնելու համար:

Այս որոշումը թէեւ գործադիրի անդամներու սրտովը չէր, բայց իրենք ալ գիտակցելով հնարաւոր վտանգը՝ կամայ ակամայ համաձայնեցան: Մելօն ծռելով Աւօյի ականջին փսփսաց, որ տղաքը ձորի վերի կողմը, գիւղէն կէս ժամ հեռաւորութեան վրայ գտնուող քանդուած գոմը պիտի ցերեկէին: Միայն Աւօն պէտք էր գիտնար այդ մասին:

— Մէկ ուրիշ խնդիր մըն ալ կայ, ընհըմ, ըսել կ'ուզեմ որ ... — Մելօն չիտակը ինքն ալ չէր գիտեր, թէ ինչպէս խօսք բանայ Մուղսիի մասին Սաքօյի ներկայութեան, վերջապէս հայր ու զաւակ էին

— Խօսէ՛, ախպարս,— քաջալերեց Աւօն, Մելօյի խօսելու ձեւէն զգալով, որ կը դժուարանայ բացայայտ կերպով ըսելիքը ըսել:

— Հա, պիտի խօսիմ ... խնդիրը չատ փափուկ է ... մեր գործին մէջ հէր, մէր ...

— Ի՛նչ ալ կ'երկնցնես,— բարկացած պոռաց Սաքօն,— կարծես մենք խամ մարդիկ լինինք ... էն օրը որ Աւետարանի վրայ երդուեցանք, ալ ոչ հէր, ոչ մէր, ազգը ամէն բանէ առաջ կուգայ ....

— Լաւ ըսիր Սաքօ, ազգը ամէն բանէ առաջ ... խնդիրը հօրդ մասին է...

— Ի՞մ հօրս,— Սաքօյի գոյնը մէկէն թռաւ ու ապչած կը նայէր ընկերներուն:

Տիրեց ծանր լռութիւն մը:

«Ինչպէս թէ խնդիրը իր հօր վրայ կրնար լինել», գլուխը կախած կը մտածէր Սաքօն, «այդ երբէ՞ն ի վեր ընկերները իրմէն գաղտնիք մը կը պահէին: Վերջապէս, հայրը ի՞նչ գործ ունէր իրենց հետ. օր մը օրանց իրենց գործին չէր խառնուած: Ճիշդ է որ հայրը հարուստ մարդ մըն էր, սակայն հարստութիւնը մեղք մը չէր: Անկէ ի՞նչ կ'ուզէին, տարիքը առած մարդ մը, որ թէեւ աջ ու ձախ կը պտտէր, կառավարութեան անունով կը սպառնար, բայց դեղականի մազին չէր դպած»:

Մելոյի խօսքերէն վերջը, կարծես ոչ ոք կ'ուզէր խօսիլ: Անյարմար կացութիւն մը ստեղծուած էր: Առաջինը՝ Սաքօն խօսեցաւ յուզումէն խեղդուած ձայնով մը.

— Ինչո՞ւ լռեցիք, լեզուներուդ տակը բան մը կայ: Եթէ հայրս յանցաւոր է, ես առաջինը ... եթէ ապացոյց մը ունիք, մէջտեղ հանեցէք, ես ալ գիտնամ ...

— Խնդիրը սա է: Մենք չիտակը հաստատ ապացոյց մը ձեռքերնիս չունինք,— խօսեցաւ Օվանէսը՝ աւելի խօսքը ուղղելով Սաքօյին քան միւսներուն,— բայց կասկածելի երեւոյթներ կան մէջտեղ: Անցեալ օրը գեղին հօտաղին հետ կռուելով, ըսկսաւ հայհոյել ու սպառնաց տղուն. «Ես գիտեմ որ դուն ալ կոմիտէ ես: Ձեզի բոլորիդ կառավարութեան պիտի յանձնեմ ու չոր ցախի պէս վառեմ»: Այս կրնայ պօշ սպառնալիք մը լինել: Ով գիտէ: Վերջերս ալ չատ չատ Բերկրի կ'իջնայ, միւտիրին հետ լաւ յարաբերութեան մէջ է, միասին կ'ուտեն, կը խմեն, մանաւանդ չատ կը խմեն: Երկար ատեն է՝ այս խնդրով մտահոգուած էինք: Գրեցինք Պ. Լեւոնին եւ անոր կարգադրութեան կը սպասէինք: Եթէ մինչեւ հիմա այս մասին քեզի բան մը չըսինք, միայն քու զգացումներդ չվիրաւորելու համար էր: Ատոր վստահ եղիր ...

— Դուն մեր աղէկ ընկերն ես,— ըսաւ լռակեաց Աւօն, իր սովորական դանդաղութեամբ,— մէջտեղը չօշափելի բան մը չկայ, բայց մենք պէտք է զգոյշ լինենք, թէ չէ գեղականը կ'այրուի:

Այս խօսակցութիւնը իսկապէս բոլորովին անակնկալ մըն էր Սաքօյի համար: Գիտէր հօրը բարբարոս բնաւորութիւնը, հայհոյող, աղմկարար, մեծ աղայական հովեր առնող, բայց երբեք, երբեք մտքէն իսկ չէր անցուցած, որ հայրը կրնայ դաւաճանել Սուրբ Գործին, որուն ինք ամբողջ էութեամբ նուիրուած էր: Արդարութիւն մը ըրած լինելու համար, ըսենք, որ ընկերներու հաղորդած տեղեկութիւններէն վերջն ալ Սաքօն մնաց նախկին հաւատքին վրայ: Եթէ իր ընկերներն ալ ճանչնային հայրը այնպէս ինչպէս ինքը կը ճանչնար, մտահոգուելու պատճառ պիտի չունենային: Աստով մէկտեղ, Սաքօն որքան ալ որ վիրաւորուած էր հօր մասին արտայայտուած կասկածներէն, չէր մեղադրեր ընկերները, որոնք ամէն բանէ աւելի յեղափոխական գործի յաջողութեան մասին կը մտածէին:

— Է, ուրեմն ի՞նչ,—Մելոյին դառնալով հարցուց Սաքօն,— եղածը ըսէցիր: Փորձուած հին յեղափոխական մըն ես, կարծիքդ ըսէ՝ լսենք:

— Պատասխանատու գործ է: Ես լսածներս կը յայտնեմ Լեւոնին, ան գիտէ ընելիքը: Միայն իմ կողմէս այսքանը կը թելադրէի ձեզի՝ ոչ այդքան կասկածոտ եղէք, ոչ ալ կուրօրէն հաւատաւոր, այլ միշտ զգուշաւոր:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

կահարութեամբ»:

Այս ճառէն անմիջապէս վերջ, ատեանը սկսաւ լսել ամբաստանեալներուն կամ անոնց փաստաբաններուն պաշտպանողականները :

*** Ռատէքի մայրը, որ 82 տարեկան է եւ Լեհաստան կը բնակի, սըր – տառուչ նամակ մը գրած է Սթալինի, խնդրելով խնայել իր զաւակին կեանքը: Պառաւը խնայած դրամը ծախսելով Վարշաւա գացած է աղերսագիրը խորհըրդային դեսպանին ներկայացնելու համար, բայց մերժած են ընդունիլ:

*** Մոսկուայէն հասած լուրերու համաձայն, երրորդ դատ մըն ալ պիտի սարքուի յառաջիկայ ապրիլին, դատելու համար Պուխարինը, Ռիքովը, Զոփ․ Փուլթնան, Թրոցքիի երկրորդ զաւակը, Փարիզի նախկին դեսպան Ռաքովսքին եւայլն :

Հեռագիր մը կ՚ըսէ թէ ձերբակալուած է նաեւ Թրոցքիի քոյրը, որ գնդակահարեալ Քամենեւի առաջին կինը եղած է :

*** Կարգ մը վարչական փոփոխութիւններ կատարուեցան Խ․ Միութեան մէջ: Ներքին գործավար Նիքոլա Եէժով նշանակուեցաւ ընդհ․ վերատեսուչ պահակութեան, իսկ իր նախորդը՝ Եակոտա հանգստեան կոչուեցաւ :

Վերջին հարցումներ եւ ամբաստանեալներու պատասխաններ

Հրապարակային դատավարութենէն վերջ, հինգշաբթի օր տեղի ունեցաւ զանփակ նիստ մը, ուր մասնագէտներ իրենց եզրակացութիւնները հաղորդեցին, իբրեւ պատասխան կարգ մը հարցումներու : Յետոյ գերմանացի վկայ Շթայն պարզեց իր յարաբերութիւնները օտար պետութեան մը պաշտօնական ներկայացուցիչին հետ: Ամբաստանեալներէն Փիաթաքով, Սոքոլնիքով եւ Ռատէք հարցաքննուեցան օտար պետութեանց պաշտօնական ներկայացուցիչներուն հետ իրենց ունեցած յարաբերութեանց եւ Խորհրդային Միութեան դէմ պատերազմը փութացնելու մասին, համաձայն Թրոցքիի հրահանգներուն, ինչպէս եւ Խորհրդային Միութեան անդամահատման մասին: Ամբաստանեալ Ռատէքի եւ Սոքոլնիքովի հարցաքննութեամբ ինչպէս եւ ներկայացուած փաստաթուղթերով հաստատուեցան ինքնութիւնը եւ պաշտօնական դիրքը այն օտար ներկայացուցիչներու որոնց հետ Ռատէք եւ Սոքոլնիքով բանակցութիւններ կը վարէին :

Ուրիշ վեց ամբաստանեալներու հարցաքննութեամբ հաստատուեցան իրենց գաղտնի յարաբերութիւնները օտար լրտեսական սպասարկութեանց գործակալներուն հետ:

Ռատէք կրկին հարցաքննուելով հետեւեալ յայտարարութիւնըըրաւ․

— « 1935ի ամառը, իմ ամառանոցիս մէջ ընդունեցայ գերման ներկայացուցիչ մը ուրիշ երկու Գերմանացիներու հետ որոնց անունները չեմ գիտեր: Տեսակցութեան ներկայ էր Պուխարին եւ անոնց հետ խօսեցաւ ցեղային խնդիրներու մասին: Աւելի վերջը, 1935ին տեսայ զինուորական կցորդ մը միեւնոյն երկրէն, դեսպանական ընդունելութեան մը առեն » :

Վկաներէն Ռաթէյչաք որ աշխատած է ծանր ճարտարարուեստի գործավարութեան մէջ, պատմեց թէ ինք լրտեսութիւն կը կատարէր ամբաստանեալ Փուշինի եւ Կրաշէի միջոցով: Երկուքն ալ հաստատեցին այս յայտարարութիւնը, աւելցնելով թէ Ռաթէյչաքէն գաղտնի տեղեկութիւն կը ստանային Ռուսաստանի քիմիական ճարտարագործութեան մասին, Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան համար: Ամբաստանեալ Փուշին ինքզինքը յանցաւոր հռչակեց եւ առանց վերապահութեան յայտարարեց թէ Թրոցքիական կազմակերպութեան կը պատկանի 1934էն մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, եւ աւելցուց․— « Ես երեք արկածներ սարքեցի Կորլովքայի հաստատութեան մէջ, խափանեցի մեր ծրագիրները եւ երեք գաղտնի փաստաթուղթեր յանձնեցի գերման լրտես Լէնցի: Ես մէկ գործակալն էի Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան 1934ի կէսէն մինչեւ 1935ի կէսը: Ես ամէն բան խոստովանեցայ ձերբակալուած առաջին գիշերս »:

Ամբաստանեալ Կրաշէ յայտարարեց․— «Ես արհեստով լրտես մըն եմ :Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան գործակալ դարձայ 1932ին»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Միլանօ պիտի երթայ երեքշաբթի օր, դիմաւորելու համար Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, որ կը հասնի չորեքշաբթի օր: Իտալական թերթերը կ՚աշխատին նուազեցնել այս տեսակցութեան կարեւորութիւնը, գրելով թէ նպատակն է «հալեցնել սառը»: Կոմս Չիանօ միասին պիտի առնէ նաւային մասնագէտներ, քանի որ օրակարգի գլխաւոր հարցն է Տարտանէլի խնդիրը :

ԱՐԱԲ ԲԺԻՇԿ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ Հայֆայի մէջ (Պաղեստին), ուրիշ մըն ալ վիրաւորուեցաւ: Բժիշկին հայրն ալ սպաննուած էր վերջերս :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Շավիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը տարեկան ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ-անդամուհիներն ու համակիրները այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, մատուռ-դպրոցին սրահը: Ներկաներուն թիւը օրինաւոր պիտի համարուի:

Ֆ․ Կ․ ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամներն ու անդամուհիները 30 յուն․ շաբաթ երեկոյ ժամը 8․30ին, իր դպրոցին մէջ:

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Նահանգ․ Հայր․ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղին անդամական ընդհ․ ժողովը վաղը, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2ին, րիւ Ալէքսանտրի սովորական ժողովասրահին մէջ: Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ժողովին:

ԿՈՉ ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՂՆԵՐՈՒ

Զինադադարէն անմիջապէս վերջ, վաւերական աղբիւրներէ տեղեկացանք թէ բնիկ Խօտէմիչցի Թադէոս Յովակիմեան մասնակցած է Արարատի հերոսամարտին, Հայ Լեգէոնականներու հետ եւ զոհուած այդ կռիւին մէջ: Թադէոս Յովակիմեան լեգէոնին մէջ արձանագրուած է Արշամ Ամէեան ծածկանունով, հետեւաբար իբր այդ ճանչցուած է իր խումբին մէջ: Կու գանք թախանձագին խնդրել իր վերապրող ընկերներէն որ բարի ըլլան տեղեկացնել ինչ որ գիտեն իր մասին: Նկատի ունենալ մանաւանդ հետեւեալ կէտերը․—

1.— Ո՞ր թուականին ո՞ր եւ որ կեդրոնին արձանագրուած է :

2.— Ո՞ր կռիւներուն մասնակցած է:

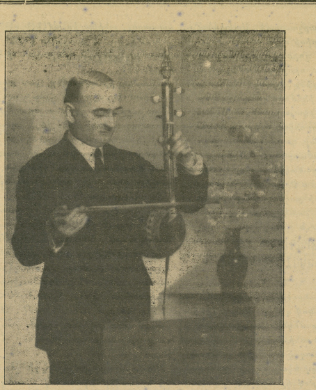
3.— Ի՞նչ պատճառ ունեցած է:

4.— Ո՞ր թուականին մեռած է :

5.— Ո եւ է նկար ունի՞ք, մանաւանդ համազգեստով (կարեւոր է) :Կը խնդրուի ուղղակի պատասխանել իր ծնողքին, իր քրոջ հասցէով․— Mme. Zaratjian, 4, Rue Ancien Champs de Mars, Grenoble, Isère:

Կը խնդրուի տեղական եւ արտասահմանի հայ թերթերէն արտատպել սոյն կոչը :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէի ընկերահաւաքական հանդիպումը այսօր, շաբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, Հայ Ակումբին մէջ, 52 rue Isidore-Neujahr, Պանթէօ:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 31 յուն. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, Միամանթօ Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՎԱԼԱՆՍԻ «Սիամանթօ» Ակումբի վարչութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը 30 յուն․ շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, իր սրահին մէջ: Նիւթ՝ Սուրիոյ քաղաքական կացութիւնը եւ Թուրքիա:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

Յունուար 12 -- յունուար 27

ՔՐՕ, Թոր․— 35:
ԻՒԺԻՆ, Օ․ Լ․— 70:
ՌՕԱՆ, Գ․ Ք․— 105:
ԼԸ ՄԱՆ, Զաթ․— 70:
ՏԷՍԻՆ, Գործ․— 400: Կարգադրեցինք :
ՇԱՎԱՆՈԶ, Խ․ Մ․— 70:
ԱՄՍԹԵՐՏԱՄ, Ռէյ․— 15:
ՆԻՒԱՐԿ, Սիմ․— 125:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Զօպ․— 20:
ՇԱՎԱՆՈԶ, Տիկ․— 100:
ՊՈՐՏՕ, Ա․ Ք․— 256.80:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ․— 810:
ՊՈՒՐԺ, Եաղ․— 140:
ՇԱԼԷԹ, Մ․ Ման․— 35:
ԷՓԻՆԷՅ, Տէր Յ․— 100:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ․— 322:
ՍԷՎՐԱՆ, Խ․ Քհնյ․— 70:
ՖՐԷԺԻՍ, Վ․ Գ․— 70:
ՓԱՎԻՅԵՌՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ա․ Գ․— 35:
ՎԷՆՍԷՆ, Էմիր․— 70:
ՎԻԷՐԶՈՆ, Վարդ․— 280:
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Պաս․— 35:
ԱՆՈՆԷՅ, Ռ․ Ե․— 140:
ՍԷՆ ԼՈՒ, Գործ․— 356:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա․ Պ․— 100:
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Քէօ․— 35:
ՆԻՍ, Ա․ Գ․— 35:
ՓԱՐԻԶ, Գ․ Պ․— 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մարտ․— 70:
ՊՈՒՐԿ Ս․ ԱՆՏԷՈԼ, Ս․ Ս․— 80:
ՊՈԼԷՆ, Թ․ Մ․— 50:
ԼԱ ՌՈՇԷԼ, Ա․ Ս․— 70:
ՎԻՎԻԷ, Խաղ․— 50:
ԹՈՒԼՈՆ, Կրեկ․— 70:
ՊՈՒԼՎԱՐ Օտտօ, Ց․ Կ․— 318:
ՊՐԻՒՍԷԼ, Տ․ Մար․— 100:
ՊՈՄՕՆ, Գործ․— 191.25:
ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊ, Զ․ Բար․— 140:
ԼԱՆՍԷՅ, Ա․ Շ․— 70:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկսած դրկել

ԱՐՔԷՕԼ, Գ․ Դաւ․—	Յունուար	12:
ՓԱՐԻԶ (19), Պօչն․—	»	12:
ԻՍԻ, Օր․ Զ․ Զալք․—	»	14:
ԱՆԿԻԷՆ, Տիկ․ Զ․	»	13:
ՆԻՒԱՐՔ, Սիմ․—	»	1[illegible]
ՓԱՐԻԶ (20), Յ․ Ուրֆ․—	»	19:
ՎԱԼԱՆՍ, Լ․ Տ․—	»	[illegible]
ՓԱՐԻԶ (16), Տիկ․ Հ․—	»	17:
ԹԷՀՐԱՆ, Տ․ Աղ․—	»	17:
ՍԱԼԱՀԱՊԱՏ, Վ․ Յ․—	»	20
ՍԷՆ ԺԷՐՄԷՆ, Օր․ Մ․—	»	21:
ՎԻՎԻԷՕ, Մ․ Աթ․—	»	[illegible]
ՌՈՒԷԼ ՄԱԼՄԷԶՈՆ, Օր․ Հ․—	»	24:
ՀԱՄՊՈՒՐԿ, Հ․ Պ․—	»	[illegible]

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 31 JANVIER 1937

ԺԳ. ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3334

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ԹՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐ ԺՈՂՎԵՆՔ

Այս թերթը ազդանշան մը արձակեց, քանի մը տարի առաջ,— «Թուանշաններ ժողվեցէք»:

Եւ մեր թղթակիցները, մեծ մասով համեստ աշխատաւորներ, բան - գործ ընելով «Յառաջ»ի հաղորդեցին թանկագին տեղեկութիւններ՝ իրենց շրջանի մասին:

Անոնց շնորհիւ, կարելի եղաւ գիտնալ թէ ո՛ւր ի՛նչ ունինք, իբրեւ վարձու աշխատաւոր, եւ ինչպէս օրը օրին կ՚ընեն տարագիր բազմութիւնները:

Ընդհանրապէս կազդուրիչ էին տրուած տեղեկութիւնները: Իսկ երեւան հանուած թուանշանները կը ներկայացնէին լաւագոյն վաւերագիրը մեր պանդուխտի կեանքին:

Հիմա նորէն ժամանակը եկած է թուանշաններ ժողվելու, աւելի լայն ճակատի մը վրայ: Մանաւանդ որ, արդէն լրացաւ պանդխտութեան առաջին 15ամեակը:

Յունուար 20ին, Մարսէյլէն աշխատակից մը կը պատմէր շինարար աշխատանքը գրեթէ անծանօթ գաղութի մը, Լա Վիսթի:

Այս փոքր թաղին մէջ, որ հանրակառքով 40 վայրկեան հեռու է քաղաքին կեդրոնէն, կ՚ապրին 348 հայրենակիցներ,— Սեբաստիայէն, Բաղէշէն, Խարբերդէն եւ Փոքր Ասիոյ արեւմտեան շրջաններէն:

Մեծ մասով աշխատաւոր, անոնք յաջողեր են իրենց արդար վաստակէն աւելցնելով շինել 34 սեփական տուներ, (144 սենեակ): Գնուած հողերուն համար ծախսուեր է 474,000 ֆրանք: Ամբողջ թաղին վրայ ծախսուած է մէկ միլիոն ֆրանք: Շինած են նաեւ ծաղկոց մը:

Այս ամփոփ տեղեկութիւնները բաւական չեն, ամբողջական գաղափար կազմելու համար թափուած աշխատանքին եւ կատարուած վերաշինութեան մասին:

Ամայի վայր մըն էր այդ շրջանը, եւ այսօր դարձեր է շէն բոյն մը, կոկիկ տուներով եւ մաքուր փողոցներով:

Բայց հայկական շինարարութեան առաջին եւ վերջին նմոյշը չէ Լա Վիսթը:

Միայն Մարսէյլի շրջանին մէջ, բազմաթիւ ամայի, անմատչելի տարածութիւններ բնակութեան վերածուած են, ամբողջ թաղեր եւ գիւղեր շինուած, շէնցած են հայկական նախաձեռնութեամբ, միեւնոյն ատեն կազմելով եկամուտի աղբիւրներ՝ տեղացիներուն համար:

Ո՞ր մէկը յիշել.— Պոմոն, Սէն Ժիւլիէն, Լա Ռօզիէռ, Սէն Լու, Սէն Ժէռօմ, Սէնթ Մարկրիտ, Սէնթ Անթուան, նոյնիսկ Պուվառ Օտտօն, եւ նորագոյն կայանը,— Սէն Անն...

Մարսէյլէն դուրս ալ, «հանրօգուտ շինութեանց» հայկական համայնապատկեր մըն է որ կը պարզուի, Նիսի Մառլէնէն մինչեւ Փարիզի արուարձանները, լայնքին ու երկայնքին:

Արդ, չարժե՞ր թուանշաններ ժողվել նաեւ այս մասին: Հետաքրքրուիլ, պրպտել, եւ կարելի տուգումներով երեւան հանել հայկական շինարարութեան մօտաւոր պատկերը, 15 տարուան ընթացքին:

Յաճախ մտածեր ենք մասնաւոր թղթակիցներ ղրկել այս կամ այն շրջանը, ուսումնասիրելու համար ժողովուրդին կեանքը,— ընկերային, բանուորական, տնտեսական:

Բայց, մտածումը միշտ ալ մնացած է ծրագիր, կամքէ անկախ պատճառներով: Կ՚որոճանք տակաւին, տարբեր ուղղութեամբ:

Իսկ մինչ այդ... հարկադրուած ենք նորէն ապաւինիլ մեր աշխատակիցներու եւ թղթակիցներու բարեհաճութեան, աւելի ճիշդ՝ հնարաւորութեանց:

Մեծ մասով աշխատաւոր, անշուշտ անոնք իրենց կարելին է որ պիտի կրնան տրամադրել, եւ ոչ թէ թերթին կամ կացութեան պահանջածը:

Եւ սակայն, մենք պիտի գոհանայինք առով ալ: Եթէ ամէն մէկ շրջանի, թաղի, գիւղի ձեռնհաս ընկերը կամ բարեկամը ճիգ մը փորձէր թուանշաններով երեւան հանելու հայկական շինարարութիւնը, մենք պիտի ունենայինք մօտաւոր պատկերը, ամէն տեղի համար:

Մեզ չեն հետաքրքրեր մեծափարթամ ունեւորներու կողմէ կառուցուած շքեղաշուք ապարանքները, յարկաբաժիններն ու վիլլաները:

Օրինակ, երբ Նիս կ՚ըսենք, մեր սրտին կը խօսի «Սիթէ Աւմէնիէն»ը (Մառլէն), եւ ոչ թէ ազնուականներու ոստանը, ուր հայկական միլիոնները թափուած են իբրեւ աւազ:

Մեր ուզածն է՝ երեւան հանել տարագիր բազմութեանց 15 տարուան տաժանելի վաստակին ուրիշ մէկ երեսը,— այն որ կ՚երեւայ եւ իր կերպարանքովը կը վկայէ իսկական շինարարութիւնը, առանց շնդալից «ռէքլամ»ներու, «պլան»ներու կամ պետական վարկերու:

Այդպիսի վիճակագրութիւն մը պիտի պատմէր թէ՝ հայկական բազուկը ի՛նչպէս կրցաւ շէնցնել նոյնիսկ այս մեծահարուստ երկրին ամայութիւնները, յաճախ ինք հիւսելով տունին հիմերն եւ պատերը...

Ու պիտի պատմէր, միեւնոյն ատեն, աշխատանքի եւ չարքաշութեան ուժը՝ այնքան խորթ միջավայրի մը եւ այնքան տաժանելի պայմաններու մէջ:

Կ՚արժէ կրել այս յոգնութիւնը, սիրելի ընկերներ եւ բարեկամներ:

Փորձեցէք ձեր կարելին, ամփոփուելով ձեր գիւղի, թաղի կամ փողոցի սահմանին մէջ: Քաղեցէք ինչ որ կրնաք, իբրեւ ստոյգ տեղեկութիւն եւ թուանշան,— եւ թող մեր պատմութեան մէկ էջն ալ պարզուի:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ 17 ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԷՆ 13Ը ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՄԱՆ

Միւս չորսէն Ռատէք, Սոքոլնիքով եւ Արնոլդ մը տասը տարուան, չորրորդը՝ 8 տարուան

ՌԱՏԷՔԻ ՎԵՐՋԻՆ ՔԱՐՈԶԸ ԻՐ ՄԵՂՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ...

Խ. Միութեան զերագոյն ատեանը ուրբաթ օր լսելով ամբաստանեալներուն պաշտպանողականները, արձակեց իր վճիռը: Տասնեօթը ամբաստանեալներէն 13ը դատապարտուեցան գնդակահարման, Ռատէք (խմբագիր), Սոքոլնիքով (նախկին դեսպան) եւ Արնոլտ՝ տասը տարուան, իսկ Սթրոյլով՝ ութ տարուան:

Հեռագրական գործակալութիւնները կ՚ըսեն թէ ամբաստանեալներէն միայն Ռատէք համարձակեցաւ գլուխը չծռել եւ իր «հուսկ բանք»ը արտասանել տեսակ մը հեղնութեամբ: Պերճախօսութեան գոհարներ թափելով, ամբաստանեալը հրաւիրեց Թրոցքիականները ճանչնալ իրենց սխալը, որովհետեւ պատերազմը մօտ է եւ անհրաժեշտ է որ խորհրդային ճակատը անբաժանելի մնայ: Յետոյ շարունակեց.

— «Քաղաքացիներ, ես կը բողոքեմ այն խրողութեան դէմ որ դատուեցայ խափանարարներու եւ սովորական աւազակներու հետ միաժամանակ: Ես խոստովանեցայ թէ յանցաւոր եմ իբրեւ դաւաճան, այսքանը կը բաւէ: Ես խոստովանեցայ ոչ թէ զղջալով, այլ ըմբռնելով ճշմարտութիւնը երեւան հանելուն օգուտը: Նամակ մը, որ կարդացուեցաւ դատավարութեան միջոցին, հաստատեց թէ Թրոցքիականութիւնը պատերազմի դարբինն է: Ես չէի կրնար ծածկել պատերազմի պատրաստութեանց գաղտնիքները եւ այդ նկատումն էր որ քակեց իմ լեզուս: Եթէ ես այս աշխարհէն մեկնէի առանց այդ գաղտնիքը երեւան հանելու, պիտի անիծուէի բոլոր անոնց կողմէ որոնց ջարդը պատրաստեր էի եւ զորս կրնայի փրկել խոստովանելով: Պատերազմը կը մօտենայ: Կայմակալին վրայ բացուած ճեղք մը վտանգաւոր չէ, բայց ուշադրութիւն ընենք որ անիւը լաւ գործէ: Երբ Թրոցքի ինծի յայտնեց իր ծրագիրները՝ կառավարութիւնը գրաւելու մասին, ես խորապէս յուզուեցայ, բայց արդէն դուրս գացեր էի իմ ոտքէս եւ ա՛լ չէի կրնար նահանջել: 1934ին զրեցի Թրոցքիի եւ յորդորեցի որ չխնայ օտար կառավարութիւններու ցանցին մէջ: Զղջացաւ խանեց: Կը յայտարարեմ բոլոր անոնց որ նոյնիսկ թեթեւապէս կողմնակից են Թրոցքիի, նախապատերազմեան այս լարուած պահուն,— ո՛վ որ կը փորձէ ամենադոյզն ճեղք մը բանալ համայնավար կուսակցութեան գիտակցութեան մէջ, վաղը կրնայ լրտես մը դառնալ առանց գիտնալու: Թող Ֆրանսայի, Սպանիոյ, բովանդակ աշխարհի բոլոր Թրոցքիականները օգտուին իմ փորձառութենէս, թող այս դատը դաս մը ըլլայ իրենց համար»:

Գործակալութիւն մը իր առաջին հեռագրին մէջ Ռատէքի բերանը դրած էր հետեւեալ խօսքերը.

— «Ես խոստովանութիւններ կատարեցի միայն այն ատեն երբ միւսները ամէն բան մէջտեղ հանեցին: Ես չարչարուեցայ ամբողջ տասը շաբաթ, ներքին գործավարութեան հարցաքննիչներուն կողմէ»:

Քիչ յետոյ գործակալութիւնները հաղորդեցին թէ թարգմանութեան սխալ մը պատահած է եւ թէ Ռատէք իրականին մէջ ըսաւ.

— «Ես խոստովանութիւններ կատարեցի միւսներէն վերջը եւ ամբողջ տասը շաբաթ չարչարեցի հարցաքննիչները՝ մերժելով խօսիլ»:

Ռատէքի կը վերագրուին նաեւ հետեւեալ յայտարարութիւնները.

— «Քանի որ ինքզինքս յանցաւոր հռչակեցի իբրեւ դաւաճան, այլեւս որ եւ է հնարաւորութիւն չունիմ պաշտպանուելու: Մեղմացուցիչ պարագաներ ալ չեմ փնտռեր: Չեմ կրնար ըսել թէ Թրոցքի խաբեց զիս, որովհետեւ չափահաս մարդ եմ եւ Թրոցքիի հեղինակութիւնը աննշան է ինծի համար: Անոր հետեւեցայ, որովհետեւ չէի կրնար միանալ ուրիշ որ եւ է խմբակի՝ խորհրդային կառավարութեան դէմ մղած պայքարիս մէջ»:

Ճառախօսութեան թափին մէջ, Ռատէք յաճախ կը շփոթէր եւ «ընկեր դատաւորներ» կը կոչէր Գերագոյն Ատեանին անդամները, յետոյ ներողութիւն կը խնդրէր եւ կ՚ըսէր «քաղաքացի դատաւորներ»: Իր ճառը լսուեցաւ մեծ ուշադրութեամբ. թէեւ կը պարունակէր շատ մը մութ ակնարկներ: Նախագահը եւ ընդհ. դատախազը իրենց ակնարկները չէին հեռացներ ամբաստանեալէն:

Փիաթաքով, Սոքոլնիքով եւն. գթութիւն կը հայցեն

Միւս գլխաւոր ամբաստանեալներէն Փիաթաքով (նախկին գործավար) շատ ընկճուած երեւոյթ մը ունէր: Խոստովանեցաւ իր յանցանքները եւ ըսաւ թէ ընդհ. դատախազին պահանջագիրը արդար էր: Յետոյ եզրակացուց.

— «Ուրիշ բան չեմ խնդրեր բայց միայն ողորմած մահը»:

Սոքոլնիքով, Լոնտոնի նախկին դեսպանը, աւելի լաւ կը պահէր ինքզինքը: Ըսաւ թէ ամբաստանեալները արդէն թաղուած են քաղաքականօրէն եւ թէ այլեւս ոչ ոք Թրոցքիականութեան դրօշը պիտի բարձրացնէ Խ. Միութեան մէջ: Յետոյ խնդրեց դատարանէն ներողամտութեամբ վարուիլ, քանի որ ամէն բան խոստովանեցաւ առանց դժուարութեան եւ Թրոցքիի գործը ջախջախուած է այլեւս:

Փոխադրութեանց նախկին փոխ - գործավար Սերեբրիաքով միայն երեք վայրկեան խօսեցաւ, եւ յայտարարեց թէ հրաժարած է Թրոցքիականութենէ: Պուկուլովսքի գթութիւն խնդրեց: Միւսներն ալ գրեթէ նոյն բաները կրկնեցին, ղոց եղած դասի մը պէս: Ամբաստանեալներէն Նորքին դողդոջուն ձայնով մը աղաղակեց որ իրեն պատեհութիւն տան «վտաւոր տիպ մը» քաշելու Թրոցքիի: Երեք երկրորդական ամբաստանեալներ ալ խնդրեցին շնորհել իրենց կեանքը, որպէսզի կարենան քաւել իրենց մեղքերը...

Վճիռները գործադրելի են 48 ժամէն, եթէ չներուին:

ԱՆԳԼԻՈՅ նիւթական նախարարը ճառ մը խօսելով, տրամադրութիւն յայտնեց օգնելու Գերմանիոյ, եթէ բարեհաճին կրճատել իրենց սպառազինութիւնները:

ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐՈՒ վախերը կ՚աւելնան մասնաւորապէս հարաւային Ֆրանսայի մէջ: Ռօնը արդէն յորդիլ սկսած է: Ուրիշ գետեր ալ վտանգ կը սպառնան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆՈՂԱՑ՝ ԳՏՆՈՂԱՑ

Թուրք մամուլը ամուր փակած հռչակաւոր թրքամոլին՝ ակադեմական Քլօտ Ֆարէրի օձիքին, կը թօթուէ ու կը թօթուէ:

Վերջերս առիթ ունեցայ քանի մը համով - հոտով բաներ պատմելու իր մասին, քաղելով թուրք թերթերէ:

Այսպէս, «Ճիւմհուրիյէթ» հրապարակաւ «ցնդած» կը կոչէր իրենց երբեմնի կուռքը: Եւ կ՚աւելցնէր.

— «Թէեւ բնաւ դժուար չէ անոր բարեկամութիւնը ձեռք բերել, բայց որ եւ է արժէք չունի անոր բարեկամութիւնը որ չուկայ հանուած է»: (15 յունուար):

Ուրիշ թերթ մը, «Սոն Փոստա», «Փիէռ Լօթիի պոչը» կ՚անուանէր զայն: Ու կը պատմէր, աւելի բանալով քօղը.

— «Իրականին մէջ անոր գրականութիւնը նոյնքան կեղծ է որքան մեզի հանդէպ ցոյց տուած բարեկամութիւնը:

Վերջերս պտտեցաւ Պոլիս եւ էնկիւրի եւ ուզեց որ սիրտը գոհացնեն, բայց չգոհացուեցաւ, որովհետեւ տեսնուեցաւ որ չգոհացուած ատեն ալ նոյնը պիտի ըլլայ»:

Եւ ահաւասիկ աւելի պատկերազարդ պատմութիւն մը:

Պատմողն է «Գուրուն», (երբեմնի «Վաքըթ»ը), իր խմբագրապետին բերնով.

— «Ֆրանսացի ողջմիտ խմբագիր մը չէ՞ր որ զարմանք յայտնեց թէ անոր նման ակադեմական մը ի՛նչպէս կրնայ այսքան տգէտ ըլլալ: Իզմիթի մէջ, Աթաթիւրքին հետ դէմ դիմաց գտնուած ատեն, Քլօտ Ֆարէր ծունկի կուգայ եւ կը մարի: Եւ երբ Աթաթիւրք, երեսին քօլոնիայի ջուր սրսկելով սթափեցնել յետոյ կը հարցնէ պատճառը, Ֆարէր կ՚ըսէ.

— Ձեզի հետ դէմ դիմաց եկած ատեն, մտաբերեցի թէ որքան դաւաճանական եւ ոգիտական է ձեզի եւ Թրքութեան դէմ գործելու պաշտօնը որ յանձնուած է ինծի: Եւ այս մտածումէն ծնած զղջումը զիս մարեցուց ձեր ոտքերուն տակ:

Անցեալ դէպք մըն է ասիկա, բայց պատմական իրողութիւն մը: Եթէ Քլօտ Ֆարէրի յիշողութիւնը դեռ կը գործէ, անշուշտ ամէն մարդէ աւելի ինք միտքին մէջ պահած է այս դէպքը, որուն բացատրութիւնը իրեն կը թողունք:

Մենք բնաւ միտքէ չենք անցուցած թէ այս տեսակ ցնդածներու (պունաք) խօսքերը եւ այդ ողորմելի գլուխներուն յարմարողներու ձեռնարկները կրնան իրական արդիւնք մը տալ Թուրքեւֆրանսական բարեկամութեան համար»:

Այսպիսի պարագաներու մէջ, մեր իմաստուն ժողովուրդը պիտի ըսէր,— «Ընողաց՝ գտնողաց»:

Ալեւոր ակադեմականը պատի՛ւ սեպեց իր գրիչը թոյնի եւ թարախի մէջ թաթխել եւ ծախու հանել ի վնաս մեզի, գռեհկօրէն անարգելով մեր տառապանքն ու արիւնը, մեր պայքարն ու դատը:

Բայց — ո՛վ անիմանալի արդարութիւն — ահա լեղին կը քամէ դիմացի ափէն: Բուն իսկ անոնց միջոցաւ որոնց գազանութիւնները պարտկելու անպատիւ արհեստին նուիրած էր իր գրիչն ու արուեստը...

Կը գզջա՞յ արդեօք:

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հ. Հ. Գաղթ. Գրասենեակի վարիչ Ա. Խատիսեան յունուար 11 թուակիր նամակ մը գրկած ըլլալով Մարդու Իրաւանց Դաշնակցութեան, հայ աշխատաւորներու եւ զինուորցուներու մասին, հետեւեալ պատասխանը ստացած է քարտուղարութեան միջոցաւ.—

«Կը խնդրէք որ հայ աշխատաւորները օտար աշխատաւորներու շարքին մէջ չհաշուին, ազգ. աշխատաւորութեան վերաբերեալ օրէնքներու եւ հրամանագիրներու գործադրութեան առթիւ: (Կ՚ակնարկէ 10 առ 100 օրէնքին):

Բոլորովին համաձայն ենք ձեզի հետ՝ սկզբունքի մասին եւ անհրաժեշտ ձեռնարկները պիտի կատարենք աշխատանքի նախարարութեան մէջ:

Ձեր նամակին մէջ կը խօսիք նաեւ տարագիրներու զինուորագրութեան մասին: Պիտի ջանանք տեղեկութիւններ քաղել, որպէսզի ճշգրիտ գաղափար կազմենք հարցին ներկայ վիճակի մասին: Այժմէն կրնանք յայտնել թէ՝ բացարձակապէս օրինաւոր է որ, եթէ տարագիրները զինուորութեան պիտի ենթարկուին, անոնց ընտանիքները օգտուին ֆրանսացի զինուորներու կարօտ ընտանիքներուն ընծայուած բոլոր օգնութիւններէն եւ յատկացումներէն»:

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Բողոքի ցոյցեր եւ մեծ թափօրներ Սուրիոյ մէջ

Դամասկոսէն կը հեռագրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի, հինգշաբթի օրուան թուականով.—

Այսօր Սուրիոյ ժողովուրդին բոլոր դասակարգերը մասնակցեցան բողոքի ցոյցի մը ընդդէմ Ալէքսանտրէթի մասին կնքուած համաձայնութեան: Ամբողջ օրը թափօրներ անցան կառավարական պաշտօնատան առջեւէն, ազգայնական նշանախօսքեր հնչեցնելով, դրօշներ պարզելով եւ յարձակելով Ֆրանսայի եւ Ազգաժողովին դէմ: Ընդհանուր գործադուլ հռչակուեցաւ եւ բոլոր խանութները փակուեցան: Վաղը, Ուրբաթ, իսլամական կիրակին ըլլալով, նոր ցոյցեր պիտի կատարուին եւ ազգայնական քարոզներ պիտի տրուին մզկիթներու մէջ:

Սուրիացիները գոհ են որ որոշուած է արաբերէնը պաշտօնական լեզու ընդունիլ թուրքերէնին հետ, բայց այժմ կը պահանջեն ջնջել թուրքերէնը:

Վարչապետ Ճէմիլ Մերտան պէյ, որուն հետ այսօր պատսըզամը կեցայ դիտելու համար ցոյցերը, ըսաւ ինծի թէ Սուրիացիները երբեք պիտի չհաւանին այնպիսի կարգադրութեան մը որով Ալէքսանտրէթի նաւահանգիստը Սուրիոյ ձեռքէն պիտի առնուի ի շահ Թուրքիոյ որ ունի շատ լայն ծովեզերք: Իրականին մէջ Թուրքիոյ խրաւունքները դեռ նոր պիտի ճշդուին:

«Հարիւրաւոր բողոքի հեռագիրներ կը ստանամ», ըսաւ վարչապետը. «ամբողջ ազգը կռնակս է մէկ մարդու պէս»:

Ֆարէս Խուրի, երեսփ. ժողովին նախագահը, շատ աւելի բաց խօսեցաւ.

— «Մենք կը կարծենք թէ Պ. Խոտն բոլորովին անտարբեր՝ Սուրիոյ շահերուն, զոհեց մեր երկրին կենսական մէկ մասը, գնելու համար Թուրքիոյ բարեկամութիւնը: Զարմացանք որ Ֆրանսա տեղի տուաւ թրքական «պլըֆ»ին առջեւ: Թուրքիոյ ամենամեծ վախը Ռուսաստանն է, որ Ֆրանսայի դաշնակիցն է: Ուրեմն ինչո՞ւ Ֆրանսա տկարութիւն պիտի ցուցնէր: Թուրքերը պատերազմի մասին խօսեցան, բայց պլըֆ է: Թուրքերը պատերազմ չեն ըներ Ֆրանսայի եւ անոր դաշնակիցներուն դէմ, մասնաւորապէս անոր համար որ

(ԼՈՒՐԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՄԸ
(Հ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԷՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ)

Բ.

Իր առաջին բանաստեղծութեան նիւթը կ'ըլլայ «Աստուծոյ Երազը», անխոհեմ յանդգնութիւն էր այսպիսի անմատչելի նիւթ մը ընտրելը․ շատ նորեկ քերթողներ անսալով սրտի կոյր թափերուն կամ կ'ուզեն տիեզերքին հետ մեռնիլ կա՛մ վերանալ անհունին ալքերուն մէջ, հազարաւորներ սակայն թեւաբեկ կ'իյնան։ Հ. Կ. Տէր Սահակեանը մարգարէի բացառութեամբ իր մտքին թռիչքով կը լրացնէ նիւթին ամբողջութիւնը․ լոյսի եւ մթութեան հակադրութիւնները, երկինքներուքառասյին վիճակը, Աստուծոյ վարանոտ խորհուրդները, եւ ահա իր ահաւոր բիբերէն բոց կ'իջնէ երկրիս վրայ ուր «երկնքի կրակէն ծաղիկներ կը շինեն»։

Սիրուն է իր «Եկրատան»ը ուր Տիգրանուհի հարս կ'երթայ Մարերու թագաւորին, սակայն թագուհին տրտում է․ «Զի այսօր եկած եմ հայրենիքէս» ըսելով։

1904ի «Բազմավէպ»ին մէջ հրատարակեց «Միքատօ»ն լուսաղոյն քերթուածներէն մին, ռուս – ճափոնական պատերազմէն ներշնչուած։ Նկարագրելով Ծագող Արեգակի զաւակներուն զոհողութեան ոգին, ճափոնուհին սպասումը Դեղին Ծովու ափին իր սիրատենչ ամուսնոյն, քերթուածը կը վերջացնէ այսպէս․— «Դեղին ծովը միշտ մարգարիտ ունի, որովհետեւ հոն ճափոնուհին արցունք թափեր է»։ 1903էն — 1910 ամէն ամիս նոր եւ գեղեցիկ բանաստեղծութիւն մը կը զետեղէ «Բազմավէպ»ին մէջ — երբեմն «Կէս գիշեր»ուան վրայ գրելով խորիմաստ եւ ազդեցիկ, երբեմն կայծակի վրայ, զոր «Սատանի բիբը» կ'որակէ կամ կը գրէ «Որբերու Թատրոնը», որոնք իրենց թշուառութիւնը թատրոնի վրայ կը դնեն, կտոր մը հացի համար։ Յետոյ կ'անցնի Հայաստանի ծաղիկներուն, որոնց կարմիր գոյնը ոչ թէ արեւէն, այլ մեր արիւնէն է։

Յանկարծ կը հանդիպինք արձակ քերթուածի մը, «Մոգերու աղօթքը», որոնց համար «կեանքը վրան մ'է որուն տակ կ'ապրին միասին չարն ու բարին»։

Իր սրտին մէջ մեր հեթանոսական փառքերը մասնաւոր տեղ մը ունին, Վահագնի, Անահիտի, Աստղիկի, կամ Շամիրամի առասպելներն ու մոգական օրերը զինքը ստէպ կը դիւթեն, որոնց ահաւոր արձագանգը պիտի լսէինք յետոյ «Հեթանոս» երգերու մէջ։ Եւ թէ ինչպէս «արցունքները կը մնան բայց, երջանկութիւնը քաղցրացնելու համար»։

Դեռ նորեր, նոր եւ զանազանեալ նիւթեր կը յաջորդեն իրարու երբեմն դիւցազներգական, երբեմն քնարերգական, երբեմն ներբողական։

Հոգեկան հրաբուխ մը որ կը ժայթքի ամէն օր, երեւակայութիւններ, երազներ, պատկերներ, քանդակներ, առանց հաշուի, առանց զսպաւորումի, տեսակ մը չափանզազային վիճակ ստեղծելով իր մէջ։

Խանդավառութիւնը հրեղէն թեւեր կ'առնէ ու կը տանի իր հայրենի Ողիմպոսը՝ Արարատի կատարին։ Սակայն գիտէ աճիլ եւ գիտէ մեղմանալ։ Երբ զենիթին վրայ է՝ կիզիչ եւ շանթարձակ է, երբ հորիզոնին եզերքը՝ փափուկ ճառագայթի մը պէս մարմրող ու գրաւիչ։

Հայրենիքն է իր գլխաւոր ներշնչարանը, այն հայրենիքը, որ մեծ է, փառաւոր է, հզօր է, Խորենացիին եւ Եղիշէին հայրենիքը։ Նման միւս Մխիթարեաններուն, ձեռագիրներէն սորված էր հայրենասիրութիւնը եւ հակառակ ճնշող տխուր իրականութեան, իր ազգասիրութիւնը սեւաթոյր ամպերու մէջէն ալ միշտ կը տեսնէ աւելի վերը պլպլացող Լուսաւորչի կանթեղը։ Մեր աւերակները խորհուրդ մըն են, մեր հայրերու աճիւնները մեղեսիկի փոշի։ Ս. Ղազարու մենարանէն կը հաղորդակցէր հայ կեանքին, մեր սփիւռքը եւ ազատագրական շարժումները իր հանապազօրեայ զբաղումները կը կազմէին։ Համիտը կը տապալէր, Հ. Կարապետ երկար քերթուած մը կը դրկէր Պոլսոյ թերթերուն, աւելի խանդավառ քան Թուրքիոյ ազատագրեալները, մինչեւ իսկ արուեստին վնասելով։ Պարսից Շահը կը մեռնէր, ուրիշ քերթուած մը կ'ողեկոչէր հայ – պարսկական հին օրերը։ Այսպէս, ազգային տօներուն, վանական հանդէսներուն շունչն ու հոգին, հմայքի լուսապսակ մը կազմած էին որուն կը հետեւէին բոլոր երիտասարդները Ս. Ղազարու եւ Մուրատ – Ռափայէլի։

Մասնաւորապէս 1906էն 1908 կ'ըլլայ Հ. Կարապետի տենդոտ գործունէութեան շրջանը․ ինքը խմբագիր «Բազմավէպ»ին, ոգին էր մեր գրական շարժումին, իր տաղանդովն ազատօրէն գրելու իրաւունք ստացած խմբագրականները յորձանուտ քերթուածներ, մարդկութեան եւ ազգին կ'աւետէ նոր տարիներու սեմին թէ՝

Վերջին գիշերն է տարւոյն,
Եւ արշալոյսը վաղուան
Նազելագոյն պիտ' ըլլայ
Իր քոյրերուն մէջ բոլոր։

Կամ կը դիմէ նորեկ տարիներու գթութեան՝ ըսելով թէ «Ամէն սիրտ աղերսագիր մ'ունի»։

Այս շրջանին «Բազմավէպ»ը իր ոսկեդարը կ'ապրէր։ Հ. Արսէն Ղազիկեան կը թարգմանէր, Հ. Կարապետ եւ Դ. Վարուժան կը բանաստեղծէին, Հ. Ն. Անդրիկեան աշխարհաբարին կուտար գեղեցկագիտական քերականութիւն մը իր «Գեղեցիկը լեզուին մէջ» զմայլելի յօդուածներով։ Հ. Հացունի կը զբաղէր հնախօսական պրպտումներով, Հ. Ս. Երեմեան մատենագրական տեսութիւններով, Հ. Մկրտիչ Պոտուրեան մեր միջնադարեան գրականութեամբ։ Այս բոլորը ուժեղ դէմքեր էին, բայց, աւա՜ղ, շուտով խամրեցան Հայ եւ Մխիթարեան այգեստանէն։

Հ. Կարապետ երեք տարիներ լռեց 1910էն 1913։ Զուիցերիոյ մէջ խոկալու եւ կարդալու զբաղած կ'ուզէր իր թեւերուն նոր հորիզոններ բանալ։

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԾԻԾԱՂ

— Նայէ, Օննիկ, բակին մէջ աղքատ տղայ մը կանգնած՝ կ'երգէ։ Չե՞ս կրնար օգնել սա տղուն։

— Դուն շատ լաւ գիտես, որ ես չեմ կրնար երգել։

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՄՈՒՍԱՅԻՆ ՀԵՏ

ՍԵՒԱՆԱՅ ԼՃԻՆ ՈԳԻՆԵՐԸ

Արեգակն երբ կ'իջնէ լճին
Տարածութեան մէջ տարուբեր,
Մենք կ'արթընանք հեծեծագին
Ալեակներու ծոցէն երեր,
Ու կը դիմենք հովերուն հետ
Ափունքէ ափ քաղցրամրմունջ,
Ինչպէս զեփիւռն երանաւէտ
Հովիտներուն ծոցն հեշտաշունչ։

Մենք կը փախչինք օրուան մէջէն
Զերդ շողիւններ թեթեւասոյլ,
Եւ կը խօսինք տարտամօրէն
Մեխակներու եւ կամ անդոյլ
Հրծծիւններո՛ւ հետ թեւասուր․
Մենք կը շրջինք անհոգ եւ լուռ
Այրերէ այս խորհրդաւոր.
Եւ հիւղերէ հիւղ քաղցրալուր։

Լճին մէջ մենք ունինք պահեր
Ոսկէ արծա՛թ յուզումներու,
Ուր երազանքն ունի թեւեր
Եւ ծփանքներ ալեակներու,
Ուր մենք կ'ապրինք երջանկագոյն
Կեանքն բղխած պարիկներէն,
Կենսանորոգ եւ շողշողուն՝
Երկնի սատա՛փ աստղագունտէն։

Կ'անցնինք, կ'անցնի՛նք մենք ժպտագին
Գիւղի նիհար ճամբաներէն,
Ուր կոյսեր կան կարօտագին
Դեռ նուաղո՛ւն համբոյրներէն,
Աղջիկներ կան երերացած,
Սիրազորո՛վ եւ երազուն,
Որոնց ծոցին տակ բոցարծարծ
Ծաղկող սարսո՛ւռն ենք մենք անհուն։

Աղջիկներ կան, գիւղի կոյսե՛ր,
Կոյսեր անո՛յշ շարժումներով,
Կոյսեր որոնք լոկ սէր են դեռ,
Կոյսեր խորունկ նայուածքներով
Քաղուածքներն կան թուփերուն մէջ
Մարգերուն մէջ ծաղիկներու ձայն,
Պուրակին խուլն եռալն անշէջ՝
Խընդումներու որ կը հիւա՛ն։

Կոյսեր անհոգ, եւ սէր ու սէ՛ր,
Հեշտանքուագ որ կը հոսի
Կայլակներով մարգարտայեռ՝
Մրթնոլորտի՛ն մէջ գարունի.
Երանութիւն կայ քնքշական,
Եւ ղօղանջներ խոր եւ աղու,
Բլուրներու կողքին բուրեան՝
Համերգն արդար սրինգներու։

Ա՛հ, ինչ անոյշ է եւ խաղաղ
Օդն հայրենի անտառներուն.
Մենք կը ծըծենք լուսապաղպաջ
Զմրուխտի՛ գօլ, եւ հեկեկուն
Ջուրի թափիչ կարկաչիւններ.
Ա՛հ, ինչ անոյշ է իրիկուան
Մաղուող բարիքն անդորրաբեր
Արդար հողին հայրենական։

Կ'անցնինք, կ'անցնի՛նք մենք մարմըրուն
Վըտակներէն եւ ակերէն.
Բայց երբ իրկունն իջնէ անհուն
Երկնի կապոյտ կամարներէն,
Մենք կը լքենք Օրն անպարփակ,
Ու գիշերին մէջ մըթամած
Կը նընջենք խոր քունն անուշակ՝
Ալեակներու ծոցի՛ն թառած։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Աղջկան մը աստղազարդ ժամերը

ԱՍՊԵՏԸ

Ա.

Անիկա հպարտ էր ու գեղահասակ, ինչպէս մատաղ բարտին որ դրանս առջեւ կը սօսափէր սիրանուաղ։

Անոր ճակատը հնչական էր ծնծղայի մը պէս, թեւաբախումին տակ իր մտածումներուն կայծակնացես։

Անոր աչքերը երկու թխաթոյր գետեր էին, որ կը հոսէին դալարաւէտ հովիտներէն երազին։

Անոր սեւ մազերուն մէջ հովի խըռովք մը կար միշտ, ու դէմքին վրայ ժպիտ մը ծաղկափթիթ, որ կը թուէր կ'անցնէր մեղմագին, թեւին նման ծիծեռնակին։

Ու լանջքին տակ սիրտ մը քնարահար, որ երգով կը լեցնէր իր ամբողջ էութիւնը, սարէ սար, ինչպէս աղբիւրին ծորակը՝ իր զուռնակը մարմար։

Կ'անցնէր անիկա զմրուխտ ճամբաներէն, չքնաղ ու առնական, ինչպէս կ'ըլլային մեր գիւղին երիտասարդները, երբ իրենց սրտին նետով կ'արիւնէին ամրան լուսնկան։ Անոնք գիտէին համբուրել աստղերը՝ լեռներուն կատարներէն, ու խմել սիրոյ խորունկ գաղտնիքները՝ մթաստուեր ակնաղբիւրներէն։

Ու երբ կ'անցնէր անիկա՝ վարդենիները աւելի շիկնօրէն կը զարդարուէին վարդերով, հասկերը աւելի տարփօրէն կը նազէին իրենց շղարշներով։ Եւ աղջիկները գոյնզգոյն՝ ծիրանի գօտին հանգոյն։

Օր մը, այլեւս, չերեւցաւ անիկա։ Անցան օրերը օրերուն ետեւէն, անցան տօները տօներուն ետեւէն։ Չկար երիտասարդը որ հպարտ էր ու գեղահասակ, ինչպէս կ'ըլլային մեր գիւղին մատղաշ ծառերը՝ ծափ ու ծածանք համակ։

Միթէ չէ՞ր անիկա երիտասարդական երազը որ մըրիկին մէջ կ'անհետանայ, դեռ պահելով աչքերուն վըրայ ծիծաղ եւ մատներուն վրայ հինայ։

Միթէ չէ՞ր անիկա գիսաւոր աստղը, որուն ետեւէն կը վազէինք մենք, մանուկներս, տենդագին, երբ կը յայտնուէր այգիի պէս պաղալից երկնակամարին վերեւ մեր գիւղակին։ Երբ խօլ գիսաւորը, հազարաւոր իր մոմերով տօնական, կ'երթար կը մտնէր սուրբին մատուռէն ներս վաղընջական։

Ո՞վ կ'անցնի արդեօք հիմա գիւղիս արտօսրազօծ ճամբաներէն, որոնք զիս իրենց կը կանչեն եղբայրօրէն․։

ՆԺՈՅԳԸ

Բ.

Անոր ոտքերուն դոփիւնը աւելի ներդաշնակ ու քնարական կը դառնար, երբ կ'անցնէր տանս առջեւէն խրոխտաբար։

Նոյն աշխէտ նժոյգն էր, երփներանգ վարսանդով, ծովածուփ բաշերով, ջրվէժահոս ագիով, աստեղազարդ երասանակով, պերճասօսորդ սիգանքով ու բարձրավինչ իր խըրխինջով։

Յանկարծօրէն կենդանութիւն առած քերթուած մը վէս, ու խոյս տըուած անծանօթ բանաստեղծի մը մագաղաթէն ցնորատես։ Եւ հիմա սալայատակը, կարծես՝ ինծմէ իրեն համար յարդարուած կրկէս։

Նոյն աշխէտ նժոյգն էր որ կը դափրէր տանս առջեւ, երբ արշալոյսը հեռուն կ'արթննար՝ երազակոծ կոյսի մը պէս սիրահեւ։ Երբ աղբիւրներուն արծաթ համբոյրը կ'իջնէր՝ ծիրանի սափորներուն շրթունքին լուսաբեւ։

Եւ անոր ոտքերուն դրնդիւնը աւելի սրտագրաւ ու ինքնահրաւէր կը դառնար, երբ կ'անցնէր դրանս առջեւէն սիրողաբար։

Անոր ձիաւորը երիտասարդ էր գարնան նման, ցօղահար աչքերով դեռ կիսաքուն, ականջին վրայ ոսկեփորիկ կոկոնը՝ մեր գիւղին վարդենիներուն։

Եւ հագած էր անիկա գեղաճամուկ կապայ, ու շիկափոկ մոյկեր՝ որոնց թաղարէն բարձրացող արեւածաղիկն էր ինք բոցահեր։ Ու կապած էր մետաքսահիւս գօտի՝ ծոցը կարմիր խնձորով։ Մշկաբոյր խնձորը, զոր կուտային մեր գետին եղերքը բուսած, նորահարսի նմանող խնձորենիները շարքով։ Թխաչուի մեխակով կէտկիտուած ու ապրշումէ թելով նախշուած խնձորը, զոր երիտասարդները կը նուիրէին իրենց նշանածներուն, վարը սիրահարներու ծաղկաձորը։

Անոր ձիաւորը լուրջ էր ու քաղցրաժպիտ, ինչպէս հայ ուխտաւոր մը, փորագրուած փղոսկրի վրայ դեղին, որ հեռուէն կը նշմարէ Նուրի պէս կարմրած տանիքը իր ուխտատեղիին։

Ո՞վ կը բանայ արդեօք հիմա մենաւոր տանս պատուհանը լուսնկայ՝ նոյն կարօտալար ճամբուն վրայ, ուրկէ կ'անցնէր աշխէտ նժոյգը իրռով՝ իր երիտասարդ ձիաւորով ․․․։

ԱՅԾԵՄՆԻԿ

ՌՈՒԲԷՆ ԵՒ ԻՐ «ՔԵԱՄԱՆՉԷ»Ն

ԽՄԲ.— Այսօր, կիրակի, կէս օրէն յետոյ ժամը 3·30ին տեղի կ'ունենայ քէմանչիստ Ռուբէնի Բ. նուագահանդէսը (Տես Դ. էջ)։

Անցեալ շաբաթ գիշեր, առաջին նըւագահանդէսին առթիւ, Պ. Արշակ Չօպանեան հայ արուեստագէտը եւ իր գործը հասարակութեան ներկայացուց հետեւեալ բանախօսութեամբ․ —

Դուք բոլորդ գիտէք որ Ռուբէն ծնած է Ղարաբաղի մէջ, ուր արեւելեան երաժշտութիւնը մեծապէս զարգացած է եւ ուրկէ ելած են թառի, քեամանչայի եւ երգի վարպետներ։

Ինչպէս անմահ Սայաթ – Նովան եղած է Համակովկասեան մեծ աշուղ, երգած է հայերէն, վրացերէն ու թուրքերէն, նոյնպէս եւ Ռուբէն, իր կեանքի առաջին շրջանին, զոր անցուցած է Կովկաս, եղած է համակով – կասեան երաժիշտ, նուագած է հայկական, պարսկական, վրացական, թրքական եղանակներ, երաժշտական գործունէութիւն ունեցած ու ժողովրդական դարձած է թէ Երեւանի ու Ալեքսանդրապոլի, թէ Թիֆլիսի եւ թէ Բագուի ինչպէս եւ կովկասեան բազմաթիւ գիւղերու մէջ։

Ոչ միայն նուագածու, այլ եւ նուագայարդար, երբ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրպէյջանի Հանրապետութիւնները կազմուեցան, շարագրած է երեք պարերգ, իւրաքանչիւրը այդ երեք հանրապետութիւններէն մէկուն ձօնուած եւ անոր անունը կրող, մին հայկական, երկրորդը վրացական, երրորդը թրքական – պարսկական եղանակներու օգտագործումով յօրինուած, ու մինչեւ ցարդ ատոնք կը նուագուին Կովկասի մէջ։

1921ին Ռուբէն գնաց Պոլիս ու տարի ու կէս մնաց հոն, թողլով՝ իր մեկնումէն յետոյ՝ այնտեղի այլացեղ ազգաբնակութեան բոլոր տարրերուն եւ մանաւանդ Հայոց մէջ, մոգիչ արուեստագէտի մը յիշատակը։

Յետոյ գացած է Ռումանիա, ուր մնացած է 5 տարի, վաթսունի չափ մեծ ու փոքր քաղաքներու մէջ նուագահանդէսներ տուած եւ ամէն տեղ յաղթական յաջողութիւններ ունեցած է։ Յետոյ անցած է Եգիպտոս, Կիպրոս, Պաղեստին, Սուրիա, ուր նոյն սիրալի ու փառաւոր գեղարուեստական առաքելութիւնը շարունակած է։ Սուրիոյ մէջ է որ, 1931ին ամուսնացած է այն ազնիւ եւ օժտուած Հայուհիին հետ, որ ծնած Այնթապ, Հալէպի ամերիկեան քոլէճին մէջ ուսած դաշնակի եւ երգի ուսուցիչ է եղած Հալէպի ու Պէյրութի մէջ, եւ անկից ի վեր ոչ միայն կեանքի, այլ եւ արուեստի ներդաշնակ ընկերուհին եղած է միշտ մեր պանծալի քեամանչիստին, միասին գացած են Իրաք, Իրան, Հնդկաստան, Չինաստան, Ճափոն, Մանչուրիա, Լեհաստան, Գերմանիա, Պելճիքա, ու հիմա ահա Ֆրանսա եկած, մեր մէջ են այսօր, ու կ'ենթադրեմ որ վաղն ալ իրենց թռիչքը պիտի պարզեն դէպի Ամերիկա։

Ռուբէնի գործածած նուագարանը շատ հին գործիք մըն է, արաբական ծագումով։ Քրիստոսէ հազարաւոր տարիներ առաջ՝ ան արդէն գոյութիւն ունէր Արաբաց մէջ, մէկ լարով եւ ռապապա անունով։ Յետոյ նոյն Արաբաց ձեռքով զարգանալով, երկու լարով գործիք մը դարձած ու քեամանկա անունն առած է։ Երբ այդ գործիքն անցած է Իրան ու Կովկաս, աւելի յառաջ տարած է իր զարգացում մը, դարձած է երեք լարով նուագարան մը եւ կոչուած է քեամանչա, այն անուն զոր կը կրէ մինչեւ այսօր։ Արեւելեան ջութակ մըն է, աւելի ճիշդ ջութակի եւ թաւջութակի մէջտեղ գործիք մը։

Այս նուագարանը պէտք չէ շփոթել սազին հետ, որ արեւելեան նուագարան մըն է՝ մանտոլինի համապատասխանող, հայ աշուղներուն ընտանի եւ սիրելի դարձած, գրեթէ հայացած։

Քեամանչան այն գործիքն է որուն վրայ Կովկասի ամէնէն նշանաւոր հայ աշուղները, Սայաթ – Նովա, եւ իր յաջորդներէն՝ Աշուղ Շիրին, Աշուղ Ֆիրհատ, Աշուղ Ջարդեար եւ այլք իրենց ստեղծած եղանակներէն նուագած են երգելով իրենց տաղերը։

Ձեզի ծանօթ է այն հոյակապ տաղը որու մէջ Սայաթ Նովա փառաբանած է իր տաղանդին արտայայտիչ, իր հոգիին հարազատ թարգման ու հաւատարիմ ընկեր քեամանչան, եւ չեմ կրնար այս իրիկուն անկից քանի մը տուն մէջ բերելու հաճոյքն ինծի ու ձեզի զլանալ․

Ամէն սազի մէջըն փոված դուն թա-
մամ դասն իս, քեամանչա՛․
Նաքաս մարդ քեզ չի կանայ տեսնի[լ,]
դուն նըրա պասն իս, քեամանչա՛։
Ղաստ արա է՛լ լաւ օրերուն ետեւից
հասնիս, քեամանչա,,
Քեզ ինձնից ո՞վ կանայ խըլի, աշուղի
պասն իս, քեամանչա՛։
Անկանըդ արծաթէն պիտի, գըլուխդ
ջավահիր քարած․
Կոթըդ շիրմալէմէն պիտի, փորդ
սատափով նախշ արած․
Սիմըդ ոսկէն քաշած պիտի, երկաթը
փանջարա արած
Ոչ ով դիմէքըդ չի գիտի, լալ ու ալ
մասն իս, քեամանչա՛։

ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ԾԱՂԻԿԸ
(ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ՈՐԲՈՒՀԻՆ)

— Ի՞նչ կ'ըսէք ··· մեր աղջի՞կը ···

Ու արդարեւ։

— Թաքսի՛, թաքսի՛։

Գառնիկ ինքնաշարժին դուռը կը բանայ Պայծառի եւ՝

— Պարոն շարժավար, օրիորդը իր հասցէին առաջնորդեցէք։

X

Այն առաւօտ, Գառնիկ չէր ըմբռնած անմիջապէս թէ՝ ինչո՞ւ Պայծառի դէմքը արտասովոր ժպիտի մը մէջ կը լողար։ Յետոյ էր որ պիտի պարզուէր խորհուրդը։

Գառնիկ նշմարեր էր վերջապէս պըճլտուն աչուկներով գլխիկը, Պայծառի բաճկոնէն ներս, գրեթէ անութին տակ։

— Ալ հիմա կատարեալ տիկինն էք աշխարհիկ։ Կատարեալ, կատարեա՛լ։ Շունն էր որ կը պակսէր ձեզի։

— Բայց, տեսէք որքան անուշիկ է շնիկս։ Շատ սիրուն է ան։ Հազիւ ամսու մը։ Վստահ եմ որ պիտի սիրէք զայն։

Ու Պայծառ Գառնիկի կ'երկարէ անասունը։

Ո՞ւրկէ ձեռք էր անցուցեր սակայն։ Օ՜, պատասխանելու դիւրութեան օժիտը չէ որ կ'անտեսէ Պայծառը։ Ալֆորվիլի Հայկանոյշին շունը չորս ձագ է բերեր միեւնոյն երկունքով։ Անոնցմէ մին առեր եկեր է։

Բազմաթիւ առաւօտներ անցած են, այսօր, շնիկին ցուրտ ընդունելութեան օրէն ի վեր։ Ու ան սովորական էակ մը չէ այլ եւս։ Սարգիսի եւ Գառնիկի բոյնին անդին գոհարն է։

Կարճ ժամանակուան մէջ, աննշան այդ կենդանին խոշոր թափուր մը լեցուց գործակիցներու սրտերուն մէջ։ Անոնց գոյութեան պատճառը եւ կեանքին իմաստն ու նպատակը կ'ըլլար կարծես։

Անտարակոյս, Գառնիկի եւ Սարգիսի կողմէ անասնիկին ընծայուած անչափելի գուրգուրանքը պիտի սկսէր տեսակ մը ընդվզումի զգացում արթնցնել Պայծառի մէջ։ Այլապէս ինչո՞ւ անոր սրտնեղ մրմունջները, մերթ ընդ մերթ։

— Շունին չափ ալ արժէք չունիմ իրենց աչքին։

Գառնիկ եւ Սարգիս ալ կ'ըմբռնեն հիմա թէ՝ ինչո՞ւ Արեւմուտքի էգերը եւ արուները այնքա՛ն կը սիրեն շունը։ Պէտք եղաւ որ հոգեկան ամուր կապ մը նետուէր իրենց եւ շնիկին միջեւ, արդարացնելու համար խանդաղատալից ուշադրութիւնը որով մարդիկ կը գուրգուրան հաւատարմութեան խորհրդանիշ անասունին վրայ։

Անուններու ընտրութեան առթիւ, Գառնիկ խորհեր էր պահ մը, Տորք Անգեղ կոչել շնիկը։ Բայց, շատ, շատ գեղանի էր շնիկը։ Ու ֆրանսական անուն մը անհրաժեշտութիւն էր, որովհետեւ վաճառատեղիին մէջ ու դրամարկղին վրայ, թաթիկները փռած եւ գլխիկը լարած՝ ան ֆրանսացի յաճախորդուհիներ պիտի ողջունէր, չիչին կաթը ծծելէ վերջ։

— Ո՛չ, ո՛չ, Բօլէթ։ Կէս գիշերը կ'անցնի։ Ամէն ոք պառկած է։ Հերիք է որքան խաղացինք։ Ննջելու ժամը հնչած է։

Բայց, Բօլէթ կ'ընդդիմանայ եւ չուզեր խցիկը քաշուիլ։ Ու կը շարունակէ իր խաղը մէկ մահճակալէն միւսը։ Սարգիսի ծոցէն ծոցը Գառնիկի։

Ո՞վ կրնար գիտնալ թէ ի՞նչ կ'ընէր եւ ո՞ւր կը գտնուէր անոր տիրուհին, Պայծառ, նոյն այդ պահուն, Փարիզի մէջ։

— Բօլէ՛թ, Բօլէ՛թ։ Զարաճճի քեզի։ Ամէն բան սահման մը եւ վերջ մը ունի։ Ալ մեծցար խելահաս դարձար։ Չարն ու բարին, տգեղն ու գեղեցիկը, մաքուրն ու աղտոտը զանազանել պէտք է գիտնաս։ Մինչեւ ե՞րբ այսպէս պիտի թրջես կամ աղտոտես ուր որ ուզես։ Տուր նայիմ սա քթիկդ։ Հա, հոտուըտա՛, աղէկ հոտուըտա։ Չմոռնաս այդ սնտուկը։ Հակառակ պարագային խիստ պատիժ կը տնօրինուի քեզի։ Ու կը դրկուիս շաքարէ, խաղողէ եւ պտոյտէ։

Բօլէթ մատենադարանին անկիւնը կծկտած՝ ներողութիւն կը խնդրէր գլխահակ։

— Խելօ՛ք, խելօք կեցիր նայիմ, Բօլէթ։ Ոչ մուճակ ձգեցիր, ոչ ալ բազմոց։ Եթէ շարունակես պատռել ինչ որ ձեռքդ կ'անցնի, վերջին ազդարարութիւնս քեզի։ Ատամնաբոյժին կ'երթանք եւ բոլոր ակռաներդ քաշել կուտանք։

Պայծառի չորեքշաբթին Օր. Ժաքըլլինի կը պատկանի։ Անոր հետ քուսքուս պիտի ուտէ եւ անոր հետ պիտի անցընէ ցերեկն ու գիշերը։

Ժաքըլին զարմուհին է Փիէռի։ Գոնէ այդ հանգամանքով ներկայացուած է ան Պայծառի կողմէ՝ Գառնիկի եւ Սարգիսի։

Սպիտակ, առատ եւ բամպակ միսով Ֆրանսուհի մը։ Միշտ զուարթ։ Երեսունին հասած՝ կ'ապրի շարունակ անհանդարտ կեանքով մը։

Ժաքըլին «եան» վերջաւորութեամբ տասնեակ մը մականուններ կը ճանչնայ։ Ու հայ ազգը խենթ է։

Ահաւասիկ, աւարտած են տնային գործերը եւ արդուզարդը Պայծառի։ Ուրեմն՝ պատրաստ Ժաքըլինին երթալու։

Խռովեալ վիճակ մը ունի Գառնիկ։ Թէեւ երեւութապէս հանդարտ։ Կ'այրին գանկին պատերը։ Հիմնաւոր կասկած մը կը տանջէ միտքը։

— Օրիորդ, զարմանալի փարթամութեամբ մը կը ներկայանայ ձեր կուրծքը այսօր։ Արտասովոր կերպով մը ուռած է ան։ Ինչո՞ւ։

Ցնցուեցաւ ու գալկացաւ Պայծառ։ Եւ ապշեցաւ Սարգիս, որ իսկոյն չկրցաւ կռահել թէ ինչո՞ւ Գառնիկ այդպիսի տարօրինակ հարցում մը կ'ընէր։

— Բան մը չկայ։ Կ'երդնում որ բան մը չկայ։

— Մի՛ ստիպէք, օրիորդ, որ ձեռքերս ձեր ծոցը մտնեն։ Քաջութիւն ունեցէք հանելու ինչ որ զետեղած էք հոն։

Կը կքի Պայծառ։ Եւ կուլայ։

— Փճացած եւ ապերախտ, կը պոռայ Սարգիս, որուն թուքը հողաթափին քիթին վրայ կ'իյնայ։

Իսկ, Գառնիկ հայ պատրիարքական հանդարտութեամբ կամ պաղարիւնութեամբ բողոքական պատուելիի՝

— Աղջիկ, ինչո՞ւ մեզի հանդէպ ձեր այդ վարմունքը թշնամական։ Այո, թշնամական։ Ուրիշ կերպ կարելի չէ որակել նման արարք մը։

— Ես ձեզի պիտի ըսէի։ Ժաքըլինին համար է։ Դրամը կանխաւ տուած էր։ Ահաւասիկ ։

— Հեռացէ՛ք։

Ու Բօլէթ Պայծառի ետեւէն երկարեան կաղկանձիւնէ վերջ, գնաց եւ ինկաւ Գառնիկի ոտքերուն տակ ։

— Ո՛չ, ալ պէտք չէ պահել ···

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

(9)

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՂԵՒՆԻՆԵՐ

Հայրենիքիս եղեւնու անտառների վրայ ծեր
Ուրախութեան արցունքով կ'իջնեն աստղերն այս գիշեր,
Եւ բիւրեղեայ ցօղի պէս նրանց լոյսը մեղրածոր,
Կը պարուրի ճնճղութեամբ լեռ ու բլուր, դաշտ ու ձոր.
Եւ տուն կը գայ հեռաւոր անտառներից եղեւնին՝
Կը բերի խինդ ու ծիծաղ մանուկներին մեր անգին,
Ու ոնց պատկերն իմ երկրի յաւերժական գարունքուայ՝
Նա կը բուրէ այս գիշեր երջանկութիւնը վաղուայ:

Հայրենիքիս եղեւնու անտառների վրայ զով
Կ'իջնեն աստղերն այս գիշեր նոր խնդութեան վառ յոյզով,
Ու զարդարուած լուսեղէն զոհարներով երկնքի
Տօնածառը կը շողայ տանիքի տակ ամէնքի,
Կը թնդայ կեանքը խորունկ, գիշերն ի բուն կը ցոլան
Նրա կրծքից լոյս բխող աղբիւրները զլզլան,
Մանուկները քաջառողջ, որ թիւն ունին աստղերի,
Ծաղիկների հոսանքով կ'եղլեն զուարթ շուրջպարի:

Հինը կ'անցնի նիրհելու յաւերժի ծոցն անմարմին,
Ու կը բացուի լոյսի պէս շնդացող նոր տարին,
Գիշերն ամբողջ ձիւնահեր լեռներն արթուն կը մնան,
Եւ մեղրալոյս կը ծորէ ուրախ երկինքն անսահման,
Ձմրան քամին կը սուլէ, հիացմունքից հարբեցած,
Ու եղեւնու կատարին նորից աստղեր կ'իջնեն ցած.
Գիշերն ամբողջ հիացքով սարերն արթուն կը մնան,
Կ'առնեն աստղերն անհամար փայլը մեր նոր խնդութեան:

Հայրենիքիս եղեւնու անտառների վրայ զով
Կ'իջնեն աստղերն անմարմին, կ'իջնեն լոյսի երիզով,
— Օհ, եղեւնի ծիծաղկոտ, կանաչ պատկեր գարունքուայ,
Ե՞րբ ես տեսել խնդութեան լոյսը իջած քեզ վրայ,
Փայլում էիր դու միայն տանիքի տակ հարստի,
Նա որ չունէր սէր ու գութ, չունէր յոյզեր վեհ սրտի,
Հիմա պիտի դու զգաս մանուկների համար բիւր,
Լոյս տներում մեր բոլոր, երկրի համար մեր մաքուր,
Կեանքի համար, որ քեզ պէս դալար է միշտ մնալու
Ձիւների մէջ դարերի, որոնք նոր են դեռ գալու:

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

... Շատին զարթուն կու լուսացնիս,
շատին կու քընեցնիս քանտով.
Անուշահամ գինով լիքըն դուն ոսկէ
թասն իս, քեամանչա՛:
Ածողիդ երկու կու շինիս...
Բոլորքըդ զօզալներ շարած, մէջլիսի
կէսն իս, քեամանչա՛:
Շատ տըխուր սիրտ կու խնդացնիս,
կու կտրիս հիւրնդի դողըն,
Եփ քաղցըր ձայնըդ վեր կ'անիս բաց
կու լի հետըդ խաղողըն:
Խալխին էս իլթիմազն արա, ասին՝
ապրի՛ քո ածողըն.
Քանի սաղ է Սայաթ-Նովէն, շատ
բան կու տեսնիս, քեամանչա՛:

Հայ մեծ աշուղներու վերջինը, Ջիւանի, ոչ թէ քեամանչայի, այլ քեամանի, բուն իսկ Ջութակի ընկերակցութեամբ է որ կ'երգէր իր երգերը, բայց Ջութակը բռնելով քեամանչայի պէս, այսինքն իր ծունկերուն կամ սեղանի մը վրայ գետեղած եւ ճայոտր հորիզոնական գծով շարժելով:

Քեամանչիստ Թուրքն քեամանչային զարգացումը ալ աւելի յառաջացուցած է, չորրորդ լար մը եւս աւելցնելով անոր, այնպէս որ Արաբներու սեղծուած այս նուագարանը, Իրանի ու Կովկասի մէջ զարգանալէ յետոյ, Հայ արուեստագէտի մը ձեռքով է որ հասած է իր բարձրագոյն կատարելութեան:

Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

— . —

ԱՆՈՒՆԻ ՋՈՀԵՐ

Բարեկամ մը յուզուած կ'ըսէր.

— Վեց ամիսէ ի վեր բնակարան փոխեցինք եւ հաստատուեցանք Պոսաի գիւղը, իյնալով կատարեալ աղէտի մէջ: Գիւղին մէջ երեսունըհինգ տունի չափ հայութիւն կայ: Հայուհիներուն մեծ մասը կը զբաղի բամբասանք բանելով եւ հետապնդելով անուան տօնախմբութիւնները: Ամէն հայ կին ունի ձեռքը երկու գիրք. — երազահան եւ օրացոյց: Առաջինով կը մեկնեն ներկայի ու ապագայի կեանքը ու երկրորդին մէջ կը փնտռեն անունի օրերը: Իմ չար բախտէս՝ մեր ընտանիքին անդամներուն անունները անուանած են սուրբերէ, այսինքն տօն ունին: Ես Յակոբ եմ, կինս Հռիփսիմէ, աղջիկս Մարիամ, քոյրս Սանդուխտ, տղաս Սարգիս, եղբայրս Կարապետ: Մեր ժրաջան հայուհիները կը թափին անունի տիրոջ տունը, մարով ձայնով, «յանուն յարգանքի»: Եւ այս տնտեսական տագնապի օրերուն, ստիպուած ես սարքել երեկոյթներ, զուարճացնելու համար ամբողջ գիւղ մը որ չուզեր թերանալ իր յարգանքի տուրքը ընծայելու համար: Փորձանքի մէջ իյնկած ենք: Ու անխնայ կ'ուտեն, կը խմեն, կը պարեն, կը թափեն, կըկոտրեն:Ի վերայ այսր ամենայնի չեն մոռնար հետեւեալ օրն ալ հաւաքուիլ ու բամբասանք հիւսել: Ի՞նչպէս ազատինք այս կրակէն:

— Փոխեցէք ձեր անունները եւ առէք այնպիսի անուններ որոնք տօն, հանդէս, մասնաւոր օր չունենան: Օրինակ՝ Վրէժ, Արծիւ, Կայծ, Դըժոխք:

— Այդ պարագային ալ Վարդանանց տօնին մեր վրայ պիտի յարձակին ըսելով.— «Անուն չունեցողներուն անուանակոչութեան օրն է այսօր»:

— Այն ատեն գործածեցէք կեղծանուններ: Օրինակի համար «Օֆ» կամ «Ֆօ»:

— Ադ ալ վատութիւն է եւ ստորնութիւն:

— Կամ անանուն եղէք:

— Քահանայ մը կը բերեն ու կը կնքեն մեզ. չես գիտեր թէ ինչ ապրանք են:

— Ձեզի կը մնայ հեթանոս դառնալ:

— Խաչը կը հանեն մեզ:

— Ուրեմն մէկ բան կը մնայ: Կարասինները կապել ու փախչիլ քովի գիւղը:

— Այդ միջոցին դիմողներ եղած են: Աւելի գէշ եղած է արդիւնքը: «Մենք մեր բարեկամները չենք մոռնար» ըսելով քովի գիւղը կուգան: Ադկէ զատ քովի գիւղէն ալ անշուշտ քանի մը հոգի կ'աւելնան: Խնդրեմ, ուրիշ միջոց մը առաջարկէ:

— Էվրէքա՛: Ամէն տարի թող ձեր ընտանիքէն մէկը սուտ մեռնել ձեւանայ: Այս կերպով սուգի մէջ կ'ըլլաք ու տօնախմբութիւն չէք կատարեր:

— Քանի մը տարի վերջը մեր ընտանիքին բոլոր անդամները սուտ մեռնե՞լ պիտի ըլլան:

Բայց չէ՞ որ գրեթէ ամէն օր պիտի տեսնենն մեզ: Մեր սուտը մէջտեղ պիտի ելլէ:

— Երբեք: Պիտի կարծեն որ ուրուականներ էք: Եւ ուրուականներ պարունակող տուն մը ոչ ոք չի յանդգնիր ոտք կոխել:

— Բայց անոնք կը հաւատա՞ն ուրուականի:

— Բոլոր բամբասողները եւ երազահան կարդացողները ընդունակ են ամէն բանի հաւատալու բացի... ճշմարտութենէ:

— Ուրեմն... ես մեռայ:

ՍԷՐ ՈՒ ՆԱԽԱՆՁ

Կը ճանչնամ այրուկին մը, փարիզահայ, այս մայթերուն վրայ հասակ նետած ու բռնած եւ վերջիվերջոյ Ս. Պօղոսին արժանացած:

Այրը, ամուսնութենէն վերջը, փոխանակ վար դնելու ինքզինքը, վեր գրած է:

Այսինքն փոխանակ առաջաստին մէջ մնալու՝ առաջաստ եւ ուռկան բացած է, որսորդական խոէյլներով: Կինը նախանձի բոցերով իյնկած է ամուսնոյն ետեւէն:

Կնոջ մայրը անցեալ օր կ'ըսէ.

— Մեռնէր սա ամուսինդ ու ազատէիր:

Կինը պատասխան կուտայ.

— Անպիտանը եթէ օր մը մեռնի՝ գերեզմանատունին մէջ անանկ տեղ մը թաղել պիտի տամ, որ քովի փոսերուն մէջ կիներ թաղուած չըլլան: Հակառակ պարագային վստահ եմ որ գերեզմանին մէջ անգամ սիրաբանութիւն պիտի ընէ ու գլխ պիտի հալեցնէ նախանձէ՝ պատճառ դառնալով որ չկրնամ գտնել... նոր ամուսին մը:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն ազգ ընթացիկ խօսք մը ունի, հասկնալու համար դիմացինին որպիսութիւնը:

Ֆրանսացի մը կը հարցնէ իր բարեկամին.

— Սա վա՞, սա կա՞ք, սա մա՞րշ...

Թուրքը կը հարցնէ.

— «Քէյֆ»երինիզ ի՞նչպէս է...

Չինացին կը հարցնէ.

— Բրինձդ լաւ մարսեցի՞ր:

Իսկ Հայը կը հարցնէ.

— Գործի՞ ես, կ'աշխատի՞ս, կը շահի՞ս, ի՞նչ կը շահիս, գործ կա՞յ...

Ու հարցումը ընդունող Հայը առանց որոշ պատասխան մը տալու իր կարգին կը հարցնէ.

— Քու գործերդ ի՞նչպէս են... Ո՞րքան կ'աշխատիս... ի՞նչ կը շահիս...

Ասկէ կը հետեւի թէ Հայերը խօսքի մարդիկ չեն, այլ գործի: Նոյնքան ալ սակայն, կրնանք հետեւցնել թէ Հայերը գործի մարդիկ չեն այլ խօսքի, քանի որ գործի մասին շատ կը խօսին:

Բարեկամ մը կ'ըսէր.

— Հայերը գործի մարդիկ են անհատական ձեռնարկի մէջ ու խօսքի մարդիկ են հանրային ձեռնարկի մէջ:

Ուրեմն՝ կրկնապէս ընդունակ ժողովուրդ ենք:

Որքան փափաքելի էր որ Հայը իր գրողներուն ալ հարցնէր.

— Ո՞րքան կ'աշխատիս... ի՞նչ կը շահիս... գործ կա՞յ...

ԴԵՐԱՍԱՆ

Հայ դերասան մը կ'ըսէր ինծի, անցեալ օր.

— Ի՞նչ է պատճառը, որ մեր մէջ, բեմի դերասանները անօթի կը մնան...

— Քանզի ամէն բան մեր մէջ կը կլլեն կեանքի դերասանները: Ձեզի կը մնայ բեմէն վար իջնել ու խաղալ կեանքի բեմին վրայ որ աւելի մեծ է ու շահաբեր:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՊՈՒՇԿԻՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՃԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

— • —

Անցեալ տարի ներկայացուցինք Պուշկինը, որուն մահուան հարիւրամեակին առթիւ մեծ հանդիսութիւններ պիտի ըլլան, փետրուար ամսուն, բովանդակ Ռուսիոյ մէջ:

Արտասահմանն ալ կը մասնակցի այդ հանդիսութիւններուն, որովհետեւ Պուշկին այն դէմքերէն է, որոնք իրարու կը միացնեն Ռուսերը, խոնարհ խաւերէն մինչեւ ազնուականը:

Ու Փարիզի մէջ, անցեալ չարթու Սորպոն հանդիսաւորապէս տօնեց Պուշկինը, հովանաւորութեամբ Ֆրանսայի կրթ. նախարարին: Ներկայ էին նաեւ Իվոն Տէլպոս, ռուս դեսպանը Փոթեմքին:

Քանի մը գիծեր Պուշկինի կեանքէն.—

Հայնէ կը պարծենար թէ ԺԹ. դարու առաջին դէմքն է ինք, Պուշկին կրնայ պարծենալ որ ԺԸ. դարու վերջին դէմքն է, որովհետեւ ծնած է 26 մայիս 1799ին:

Մօր կողմէ մեծ հայրը Հապէշիստանէն բերուած գերի մըն էր, որ պահ մը Պօլսոյ սռմ. արքունիքին մէջ ապրելէ վերջ՝ ծախուեցաւ ցարերու արքունիքին: Այնտեղ ազնուականութեան բարձրացուեցաւ, ամուսնացաւ պալատականի մը աղջկան հետ ու ծընաւ աղջիկ մը, ասկէ՝ Պուշկինը: Անհանդարտ, կռուազան տղայ մը, որ չարունակ դժուարութիւններ կը յարուցանէ իր ուսուցիչներուն: Ցարսքոյէ Սելոյի գոլէճին մէջ ֆրանսերէն սորվեցաւ եւ սկսաւ լափել ֆրանսացի դասականները: Գոլէճի դրասեղաններուն վրայ ոտանաւոր կը գրէր, եւ այդ օրերուն պատրաստած էր արդէն իր դամբանագիրը.— «Աստ հանգչի փիլիսոփայ պատանեակ, աշակերտ Ապողոնի եւ Երից Շնորհաց»:

Արդարեւ իր կեանքին մէկ մեծ մասը տուած էր կիներուն,— կը սիրէր զգայապաշտ գրականութիւնը, հօրը մատենադարանին մէջ կը փնտռէր այն ֆրանսացի հեղինակները, որոնք իրենց վէպերուն մէջ կը բանան միսին հեշտանքը: Այդ միջումը ապահովարար երկու աղբիւր ունէր.— Նախ խափշիկի արիւնը, արեւոտ երկիրներու հեշտագրգիռ ցեղերուն ժառանգը, վկայ իր հաստ շրթները, երկրորդ՝ հէքեաթներու եւ աւանդավէպերու պրիսմակը, զոր իր աչքին կը բռնէին՝ երբ դեռ մանուկ էր: Պուշկինն է, որ կը խոստովանի քերթուածի մը մէջ նկարագրելով թէ ինչպէս հէքեաթներով կը բոցավառէին իր մատղաշ երեւակայութիւնը.

Կը սարսռայի, յետոյ հեշտագին
Թմբիր մը կ'իջնէր թարթիչներուս
վրայ:
Այն ատեն, ամբոխ առ ամբոխ,
կապտաւուն բլուրները,
Երազները թեւարձակ կ'իջնէին անկողնոյս վրայ,
Լեցուն պարիկներով եւ կախարդներով,
Որոնք իրենց մոգութեամբ կը դիւթէին քունս:

Հէքեաթներուն այդ ազդեցութիւնը այնքան էր ուժեղ, որ տակաւին պատանի՝ անձնատուր կ'ըլլար պոպզուն երազներու, «մէկ աչքովս դեռ քուն, զլուխս մխրճած բարձերուն» ջերմութեան մէջ: Իր առաջին ոտանաւորները այսպէս է գրած Պուշկին, անկողինի անուշահոտ քրտինքին մէջ:

Գրական կեանքի առաջին օրերէն ծանօթ են երգիծավէպեր, Առ Լուկինիոս, որ հետեւողութիւն մըն է Ցուվենալի եւ ընդվզում մը գերութեան դէմ, որով ինկաւ, կը կարծէր, երբեմնի փառայեղ Հռոմը: Միւս երգիծավէպն է Գաբրիէլական, ուր կը նկարագրէ Գաբրիէլ հրեշտակապետին սիրագործութիւնները,— այս գործը եւս կը մատնէ Վոլթէրի եւ Փարնիի ազդեցութիւնը: Սակայն այդ գործով իսկ յեղափոխական համարուեցաւ, եւ եթէ իր հօր բարեկամները չմիջամտէին՝ պիտի աքսորուէր Սիպերիա: Ընդհակառակն դրկուեցաւ Օտեսա,— այդ աքսորը առիթ մը եղաւ որ ճամբորդէ Կովկաս, արեւելեան Հայաստան մինչեւ Էրզրում:

Նոր ցարը, Նիկոլա Ա. կը կանչէ զինք Փեթերպուրկ: Պուշկին, որ կը ձանձրանար արդէն Հարաւի մէջ, կը խոստանայ խելօք կենալ, այդ խոստումով կ'ապրի մայրաքաղաքին մէջ: Բայց յանկարծ երգիծավէպով մը ծաղրելի կը դարձնէ իշխան Վորոնցովը,— այս անգամ կ'աքսորուի Պսկով, ուր կը գրէ Եւգինէ Օնեգինը, իր գլուխ-գործոցը, ինչպէս նաեւ Բորիս Գոդունովը,— ցարը դարձեալ կը կանչէ զինք, Պուշկին կը խնդրէ որ արտօնութիւն տրուի իրեն՝ այցելել Վենետիկ, Փարիզ, Լոնտոն: Կը մերժուի,— արեւմուտքի կարօտով կ'այրի, կը մրկի, անտիպ ոտանաւորներու մէջ կը հայհոյէ ցարերուն եւ իշխաններուն:

Կը սիրէր մտնել խոնարհ խաւերու մէջ, մտիկ ընել ժողովրդական աւանդութիւններու, բացորոշ ընդվզումով մը ազնուականութեան դէմ, խորշանքով մը բարձր դասու կեանքէն: Իր միջավայրէն ապատագրուելու, ազատ ապրելու այդ տենչը կը բաբախէ իր բոլոր գործերուն մէջ, ինքզինք վտանգելու աստիճան: Մտնելանք վայրենի բան մը կար իր մէջ, որ տարօրինակ ուժգնութիւն մը կուտար ոչ միայն իր ոճին, այլ եւ իր սիրոյն: Արդարեւ ծայրաստիճան խանդոտ, օր մը, Մոսկուայի թատրոնին մէջ, խածաւ նահանգապետին կնոջ ուսէն, տեսնելով զայն լանջամերկ: Երբեք չէր մտածեր թէ ինչ վախճան կ'ունենայ իր ընթացքը,— կը նետուէր առանց բարակը խորհելու:

Ամուսնացաւ պչրասէր աղջկան մը հետ, որուն կը զարդարէր Հոլանտայի դեսպանին որդեգիրը: Պուշկին անստորագիր նամակներ կը ստանար, ուր զինք cocu կ'ըսէին,— իբրեւ թէ իր կինը հոմանուհին էր ցարին, համաձայնութեամբ Պուշկինի: Բանաստեղծը կատղեցաւ, մենամարտի կանչեց Հոլանտայի դեսպանը, որմէ կը կասկածէր: Խեղճ մարդը ութ օրուան մէջ ամուսնացաւ Պուշկինի կնոջ հետ, որպէսզի զայթակղութիւն մը չպատահի: Հակիւ փակուած այս միջադէպը, նախանձոտներ դարձեալ գրգռեցին Պուշկինը, որ կրկնեց մենամարտի հրաւէրը: Մենամարտին մէջ Պուշկին վիրաւորուեցաւ փորէն, եւ երկու օր տառապելէ վերջ մեռաւ, 7 Փետրուար 1837ին, 38 տարեկան:

Ցարական կառավարութիւնը, վախնալով որ ցոյցեր տեղի կ'ունենան, գաղտնի թաղում մը կատարեց, արգիլեց արձագանգ տալ մամուլին մէջ, դատապարտեց երկու կողմերն ալ: Հոլանտայի դեսպանին որդեգիրը, որ ընդունեց էր մենամարտը, աստիճանազրկուեցաւ (սպայ էր), իսկ Պուշկին, «մեռած ըլլալով՝ դատապարտուեցաւ մոռացումի»... իբրեւ պատիժ:

Գրականութեան պատմութիւնը, սակայն, մերժեց այդ պատիժը եւ, այսօր, Պուշկին ոչ թէ մոռացումի փոշի է հագած, այլ փառքի խարազանային պատմուճան մը:

Պուշկինի գործերուն մասին յաջորդով:

ՎՐԻՊԱԿ.—Եսանի վերջին յօդուածին մէջ «Հոյակապ Պարտիզակցին» կարդալ «Հոյակապ Պարտիզակին»

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Երբ գործադիրի անդամները կը պատրաստուէին մեկնելու, Մելօն ալ սկսաւ տրեխի կապերը ամրացնել:

— Իսկ դու ո՞ւր բարով: Տնաքանդ, շուտով կէս գիշեր կը լինի, լուսաբացին ճամբայ կ'ելլես, — աշխատեցաւ համոզել Օվանէսը, երբ տեսաւ Մելոյի պատրաստութիւնը ճամբայ ելլելու:

— «Պարտքը տալով, ճամբան երթալով» կ'ըսէին մեր իմաստուն պապերը,— պատասխանեց Մելօն՝ պարկը շալակը նետելով.— վաղը կէս օրին պէտք է Ղլըճա դառնում...

— Մի՛շտ ճամբու վրայ...

— Մինչեւ որ ճամբու ծայրը հասնիմ...

— Իսկ երբ հոն հասնիս,— կատակելով հարցուց Մակարը,— յետոյ ի՞նչ...

— Յետոյ ան, որ գեղեցիկ օր մը Քիւրտերը ծակի մը մէջ կը խեղդեն Մելօն ու կաշիէն տիկ կը հանեն,— ընդհանուր ծիծաղի մէջ աւելցուց Օվանէսը:

— Հին կաշի է, տիկն ալ բանի պէտք չի գար,— ուսերը թօթվելով պատասխանեց Մելօն՝ սրտանց ընկերներու ծիծաղին մասնակցելով:

— Մէկ ալ ե՞րբ քեզ տեսնենք, — հարցուց Աւօն:

— Եթէ ողջ մնամ, գարնան արտագիւղներու հետ:

Ախոռի դուռը վրայ քաշելով՝ Մելօն փողոց ելաւ ու քիչ ատենէն անյայտացաւ խաւարի մէջ, Աղպուլախի լեռնանցքի ուղղութեամբ:

ԳՋԻՐ ՅԱՐՕՆ ԵՒ ՄՈՒՂՍԻՆ

— . —

Գէորգի խումբը հազիւ թէ Կորթկանի աղբիւրէն քիչ մը հեռացած, բռնկաւ բարձրանալ սարը: Աջ ու ձախ կողմերուն վրայ կը դառնէին հայկական եւ քրտական Կորթկան գիւղերը, որոնց շուներու հաջոցի ձայնը, պահակներու կանչը յստակ կերպով կը լսուէին:

Թերեւս ոչ մէկ բան այնքան անտանելի է, որքան գիշերով բարձր սար մը մագլցելը, ահագին բեռ շալկած, եւ դեռ կուրծքդ սեղմուած փամփշտակալներու կաշիներով, որոնք կը կաշկանդեն կուրծքիդ վանդակի ազատ ընդլայնումը:

Կորթկանցի վալատներէն մէկը առաջ ելած՝ արագ կը բարձրանար յարմարաւոր տեղերով, մինչ խումբը քանի մը քայլ հեռաւորութեան վրայ կը հետեւէր անոր, արիւն քրտինքի մէջ կորած: Որքան ալ որ սեպտեմբերի վերջին օրն էր եւ գիշերները բաւական երկարած էին, բայց Նապարաւայէն մինչեւ Կորթկանի սարը ութ ժամուան տարածութիւն մըն էր սովորական ճամբորդի մը համար, որ ազատ համարձակ ճանապարհով կը քալէ: Մինչդեռ յեղափոխական խումբ մը, պարտաւորուած՝ շատ անգամ ճամբայէն կը հեռանար, կամ գիւղի մը հանդիպելուն՝ ահագին կիսաշրջան մը կը դառնար պատահական կռուի մը չբռնուելու համար: Հետեւաբար սովորական հեռաւորութիւն մը, ամենաքիչը մէկ երրորդով կ'երկարէր խմբի համար:

Կար եւ աւելի ծանր պարագայ մը: Ոչ-հայկական շրջաններու մէջ յեղափոխական խմբի մը միակ ապաստանը բարձրաբերձ լեռներու գագաթներն էին: Դաշտային մասերը, գիւղական շրջանները, այնքան կորստաբեր էին խմբի մը համար, որքան կառավարական զօրքը կամ քրտական աշիրէթները: Այդ էր պատճառը, որ խումբ մը, դիրքէ մը ճամբայ ելած, այդ գիշերուան մէջ իսկ ամէն գնով պէտք էր հասնէր նախօրօք որոշուած լեռնային յաջորդ դիրքը, որքան ալ որ այդ սարը հեռու գտնուէր:

Գէորգի խումբը, լոյսը չբացուած, պէտք էր հասնէր Կորթկանի սարը: Այդ հրամայական անհրաժեշտութեան բոլորն ալ կ'ըմբռնէին, բայց այդքանը բաւական չէր, ծանր բեռով ինը ժամ անընդհատ քալելէ վերջ, ութ հազար ոտք բարձրութեամբ սարի մը գագաթը բարձրանալու համար: Դեռ սարի գագաթը չհասած՝ խումբը լուացքի չուանի նման երկարեցաւ, ու վերջապահները, որոնք լաւագոյն զինուորներէն կը ջոկուէին, մեծ դժուարութեամբ առաջ կը քշէին ետ մնացողները:

Ուրիշ ճար չկար, եթէ ոչ պահ մը հանգստանալէ վերջ շարունակել վերելքը:

Գէորգը ձայն տուաւ առջեւէն գացող վալատին, որ կանգ առնէ: Եւ յարմարաւոր փոսի մը մէջ նստելով՝ սպասեց խմբի մէկտեղուելուն: Հետզհետէ կը հասնէին տղաքը, բոլորովին ուժասպառ, ծանր հեւալով: Հազիւ տեղ հասած՝ անոնք իրարու վըրայ կ'իյնային, ու վայրկենապէս կը քնէին, աչքերնին խփած չխփած:

Կէս ժամ անցած, Գէորգի օգնականը, Ուրանցի Յակոբը, վերջապահներու գլուխը անցած երեւցաւ, երեք յոգնած զինուորներու հրացաններն ու փամփշտակալները շալկած:

— Հը, Յակոբ, խօմ ճամբու վրայ մարդ չթողիր,— հարցուց Գէորգը, երբ ընկերը շալկի բեռը գետին թափելով նստաւ մօտը:

— Չեմ կարծեր, բայց պէտք է հաշուել, վստահ լինելու համար:

Խմբի տղաքը հաշուելէ վերջ, բոլորովին ապահովուած որ ոչ ոք ետ մնացեր էր, Գէորգն ու Յակոբը ձգեցին որ տղաքը քիչ մը եւս հանգստանան:

Յակոբը Կարճկանի Ուրանց գիւղացի հին յեղափոխական մըն էր, բազմաթիւ կռիւներու մասնակցած: Տարիներ շարունակ, որպէս յեղափոխական զինուոր, ոտքի տակ տուած էր Վասպուրականը: Խիստ ու բարկացոտ մարդ մըն էր Յակոբը, հին զինուոր մը, որ տարիներու չարքաշ կեանքի մէջ եփուած, ոչ յոգնիլ գիտէր եւ ոչ ալ կ'ուզէր հասկնալ, թէ ինչո՞ւ համար խմբի առողջ երիտասարդները հազիւ քանի մը քայլ առած՝ շուտով կը յոգնէին: Ինը ժամ անընդհատ քալելը, այն ալ ահագին բեռով, Յակոբի հասկացողութեամբ քանի մը քայլ կը նշանակէր: Ատոր համար ալ Գէորգի մօտ նստած՝ ան սրտնեղութեամբ կը քրթմնջէր ինքնիրենը:

— Զինուոր չեն, կոռատա են, մէջբերնին գաթայով մեծցուցեր է էս լակոտները... մեր վախտը, ութ տասը տարի առաջ, ամէն մէկ զինուոր երեք հարիւր փամփուշտ կը կապէր վրան, հալա չանթայի մէջ եղածն ալ զատ... էն ատենները զինուոր լինիլը մարիֆաթ էր...

— Խօնք ալ լաւ են, Յակոբ, թող մէկ տարի անցնի, սարէ սար չափչըփեն, էն ատեն կը տեսնես... Դու էս տեղերը գիտես. դեռ շա՞տ ճամբայ ունինք սարի գագաթը հասնելու համար:

— Տօ՛, ի՞նչ շատ ճամբայ, ահա հոնայ է, երկու քայլի տեղ միայն..

— Հըմ,— ծիծաղեցաւ Գէորգը,— էդ քու երկու քայլի ճամբան անշուշտ երկու ժամ կը բռնէ: Գագաթին լաւ դիրքեր կա՞ն:

— Սրտիդ ուզածին պէս... պոլկեկ մը փամփուշտ լինի, վեց ամիս նստիս կռուիս քիթդ ալ չարիւնի: 1896 թուի ողորմած հոգի Վազգէնի խմբապետութեամբ հոն կռուի բռնուեցանք տասնապատիկ աւելի զօրաւոր թշնամիի հետ: Այդ կռուին Անդրօն ալ մեզի հետ էր, այն ժամանակ դեռ նորահաս զինուոր մը: Չորս կողմերէս շրջապատուած էինք: Մինչեւ մթնելը կռուեցինք: Մութը կոխելուն, քոլոզնիս ծռած՝ ազատ համարձակ ճամբանիս շարունակեցինք...

— Յակոբ, էն ժամանակ կռիւը նպատակ ունէր, մինչդեռ հիմա ամէն գնով պիտի աշխատինք խուսափիլ կռուելէ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

Օսմանցիները սերունդէ սերունդ Ալէքսանտրէթը եւ Անտիոքը ճանչցած են իբրեւ սուրիական հող։ ՄԵՆՔ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋԱՐԿԵՑԻՆՔ ԹՈՒՐՔԻՈՅ, ԲԱՅՑ ԱՅՍ ԾՐԱԳԻՐԸ ՍՊԱՌՆՈՒԵՑԱՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԿՈՂՄԷ։ Թուրքերը հիմա իրենց մտքը դրած են Ալէքսանտրէթի կարկանդակին վրայ, բայց կը վախնան թէ Իտալիա պիտի կարծէ որ կանխեցին իտալական արշաւանք մը Ալէքսանտրէթի վրայ»։

*** Անտիոքէն կը հեռագրեն Հավասի.— Համաձայնութեան կնքումը իրական սփոփանք մը պատճառեց Անտիոքի բնակչութեան, մանաւանդ Արաբներուն մէջ։ Բոլոր հասարակութեանց իրաւունքներուն եւ մանաւանդ լեզուի ճանաչման հարցը փարատեց մտահոգութիւնը։ Խանութներու մէկ մեծ մասը գոց կը մնայ տակաւին, բայց կը կարծուի թէ հանդարտութիւնը պիտի վերահաստատուի վերջնապէս, երբ հասնին համաձայնութեան բոլոր մանրամասնութիւնները։

Պոլսէն կը հեռագրեն.— Թուրք թերթերը գոհունակութիւն կը յայտնեն Ալէքսանտրէթի հարցին կարգադրութեան համար։

Հայերու զինուորագրութիւնը Յունաստանի մէջ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (25 յունուար).—

Ներքին նախարարութիւնը կը շարունակէ նկատի չառնել 927ի հայ երիտասարդներու վերաբերեալ օրէնքը եւ զայն կը նկատէ ատկախուած։ Հպատակութեան դիմումներուն ընթացք կուտան քաղաքացիական ընդհանուր օրէնքին համաձայն, այսինքն խնդրարկուն երեք տարի պէտք է սպասէ եւ ներքին նախարարութիւնը եթէ համաձայն գտնուի, այդ պարագային ենթակային հպատակութիւն կ'ընդունուի։

Մինչդեռ պատերազմական նախարարութեան զինուորագրական ճիւղին պետը մեզի յայտարարեց թէ իրենք կը գործադրեն 927ի օրէնքը, որուն տրամադրութեան համաձայն, քսան տարին լրացնող հայ երիտասարդը եթէ Յունաստանէն մեկնած չէ,ստիպուած է զինուորական ծառայութիւն կատարել։

Բոլոր այն երիտասարդները որոնք զին. յանձնախումբէն անցած են եւ կ'ուզեն գնել իրենց զինուորական ծառայութիւնը, նոյնպէս յաւելեալ 12ամիսը, խնդրագիր պէտք է ներկայացնեն զին. իշխանութեան եւ կ'ընդունուի իրենց դիմումը, մօտաւորապէս չորս հազար տրախմի վճարումով։ Քանի մը հոգիներ երէկ դիմում կատարեցին եւ ընդունուեցաւ իրենց խնդրանքը։

Որպէսզի 21էն 30 տարեկան հայ երիտասարդները քաղաքացի արձանագրուին, պէտք է ամէնէն առաջ դիմում կատարեն զինուորական ճիւղերու մօտ։

Գերմանիոյ պատրաստութիւնները եւ Ֆրանսայի մտահոգութիւնները

Երեսփ. ժողովին մէջ հարցապնդումները կը շարունակուին ազգային պաշտպանութեան մասին։

Առջի օրուան նիստին մէջ Ֆլանտէնի խմբակցութենէն երեսփոխան մը ըսաւ թէ Գերմանիա 250 — 300 միլիոն անգլիական ոսկի կը ծախսէ զինուորական ճամբաներու համար որոնց վրայ կ'աշխատին 400,000 հոգի։ Այս ճամբաները, որ յատուկ են ինքնաշարժի, պիտի կազմեն ռազմագիտական հսկայ ցանց մը՝ Զուիցերիայէն մինչեւ Հոլանտա։ Անոնց համագումար երկայնութիւնը պիտի ըլլայ մօտ 1000 մղոն, իսկ լայնքը 27 եարտա։ «Զարմանալի միամտութիւն է ըսել թէ՛ այս ճամբաները կը շինուին գործազրկութիւնը թեթեւցնելու եւ շրջիկներ քաշելու համար։ Ճշմարտութիւնը այն է որ Գերմանիա պատերազմի կը պատրաստուի։ Այս շինութիւններուն դիմաց որոնց շնորհիւ գերմանական բանակին դիւրաշարժութիւնը կ'աւելնայ, Ֆրանսայի պատերազմական նախարարութիւնը քուէարկած է 3 միլիոն ոսկի։ Ճամբաներու ներկայ վիճակին մէջ Ֆրանսա հազիւ 18 ժամէն կրնայ մեքենաշարժ զօրաբաժին մը կեդրոնացնել սահմանագլուխին վրայ, իսկ Գերմանիա կրնայ այդ գործը կատարել չորս ժամէն»։

Ուրիշ երեսփոխան մը կասկած յայտնեց թէ Ֆրանսայի ամրութիւնները պիտի կրնան դիմանալ Գերմանիոյ «800,000նոց գործօն բանակին չանթահարիչ յարձակման»։ Ազգային պաշտպանութեան նախարար Պ. Տալատիէ ընդմիջեց այստեղ եւ առանց տեղէն ելլելու յայտարարեց.— «Նոր ամրութիւններ կը շինուին շաբաթներէ ի վեր եւ ես համոզուած եմ թէ մեր արեւելեան սահմանագլուխի ամրութիւնները միշտապէս պիտի կրնան ետ մղել այն չանթահարիչ յարձակումը զոր կը նախատեսէք»։ Հարցապնդող երեսփոխանը, Պ. Շափտէյէն, որ ծովային նախարար եղած է, մտահոգութիւն յայտնեց նաեւ նաւատորմի զօրութեան մասին։ «Շատ չանցած, ըսաւ, 600,000 թոն տարողութեամբ մարտանաւ պիտի ունենանք, բայց առօք պիտի կրնա՞նք 300,000 թօն զատել, դիմաւորելու համար գերմանական յարձակում մը հիւսիսէն եւ միեւնոյն ատեն ապահովել Միջերկրականի մեր պահանջները եւ պաշտպանել մեր գաղթային հաղորդակցութիւնները»։

Նախկին պատերազմիկ օդանաւորդ մը մասնագիտական տեղեկութիւններ հաղորդելով օտար օդագնացութեան մասին, ըսաւ թէ տարիներ պիտի անցնին՝ լրացնելու համար Ֆրանսայի օդանաւային կազմակերպութիւնը եւ աղաղակեց.— «Եթէ վաղը թշնամին յարձակի՝ ապահովաբար գերազանցութիւն պիտի վայելէ»։

Պ. Տալատիէ դարձեալ առանց տեղէն ելլելու յայտարարեց.— «Կրնամ հաւաստել թէ ընդհարման մը պարագային Ֆրանսական բանակը պիտի վայելէ վերին աստիճանի ընտիր օդատորմիղի մը աջակցութիւնը»։

Հիթլէրի ճառը եւ նոր յայտարարութիւններ

Երէկ, շաբաթ, Հիթլէր խօսեցաւ իր այնքան անհամբերութեամբ սպասուած ճառը, իր իշխանութեան չորրորդ տարեդարձին առթիւ։ Որոշեալ ժամուն բոլոր Գերմանացիները ամէն աշխատանք դադրեցուցած՝ կ'ունկնդրէին ձայնասփիւռներով։ Ճառը կը բաղկանար երկու մասերէ,— 1. Տեսութիւն մը՝ անցեալ չորս տարուան գործունէութեան վրայ.— 2. Քաղաքական խնդիրներ։ Այս առթիւ Հիթլէր պատասխանեց Լէօն Պլումի եւ Իտընի ճառերուն եւ նորէն այն տպաւորութիւնը ձգեց թէ անգործադրելի է հաւաքական ապահովութեան ծրագիրը։ Յիշեց նաեւ Գերմանիոյ գաղթային պահանջները։

40,000,000 ոսկիի փոխառութիւն Լոնտոնի մէջ

Ֆրանսայի ելմտական նախարարութիւնը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ թէ 40 միլիոն անգլ. ոսկիի փոխառութիւն մը կնքուած է Անգլիոյ մէջ, 3ուկէս առ 100 տոկոսով, վճարելի՝ տասը ամիսէն։ Փոխառութիւնը սահմանուած է թեթեւցնելու Ֆրանսայի գանձային հոգերը եւ պայքարելու շահադիտութեան դէմ։ Թէեւ փոխառութիւնը կնքուած է Ֆրանսայի երկաթուղիներու անունով, բայց պիտի մատակարարուի գանձային նախարարութեան կողմէ։ Կ'ըսուի թէ իբրեւ երաշխաւորութիւն ցոյց տրուած է ոսկիի պահեստը։ Մէկ տարի առաջ ալ փոխառութիւն մը կնքուեցաւ Լոնտոնի մէջ, բայց այն ատեն տոկոսը 3 առ հարիւր էր։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

500,000 ՖՐԱՆՔԻ ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ մոռցուած էր ինքնաշարժի մը մէջ։ Շարժավարը կապոցը իւրացնելու փորձ կատարած ըլլալով, բանտարկուեցաւ։

ՃԱՓՈՆԻ ԴԱՀԼԻՃԻՆ կազմութիւնը յանձնուեցաւ Զօր. Հայաշիի, Զօր. Ուկաքի ձախողած ըլլալով։

ՌՈՒՍ ՏՆՏԵՍԱԳԷՏ Նովաչինի սպանութեան գաղտնիքը չէ լուսաբանուած տակաւին։ Զախակողմեան թերթերը կը շարունակեն հիթլէրական գործակալները վերագրել զայն, ուրիշներ ալ՝ պոլշեւիկեան։ Թաղման առթիւ դամբանական մը խօսեցաւ ազգ. տնտեսութեան նախարարը։

Այց ընկ. Յովհաննէս Ակինեանի գերեզմանին

1937 Յուն. 31ին կը լրանայ ընկ. Յովհաննէս Ակինեանի մահուան երկրորդ տարին։ Կարգ մը ընկերներու եւ բարեկամներու անհատական ջանքերով շինուած է շիրիմ մը։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերներն ու բարեկամները ներկայ ըլլալ այսօր, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10ին, իրենց յարգանքի բաժինը բերելու մեր ողբացեալ ընկերոջ յիշատակին։ Անել օթօպիւս Porte de la Villetteէն եւ իջնել Cimétière Parisien (Pantin), ուր պիտի սպասեն առաջնորդներ։ Ողբացեալ ընկերոջ գերեզմանին հասցէն՝ 108 Division թիւ 40։

կարգադիր յանձնախումբ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)